

విషయము	పుటసంఖ్య
కర్ణార్జునుల ద్వంద్వయుద్ధము	౧౩౦
అర్జునుడు ద్రోణుపైఁ గవియుట	౧౩౩
అశ్వత్థామ యర్జునుఁ దలపడుట	౧౩౬
కృపాచార్యుఁ డెడసొచ్చి యర్జును నెదుర్చుట	౧౩౭
భీష్మార్జునుల సమరము	౧౪౦
అర్జునుడు దుర్యోధనునితో యుద్ధము నేయుట	౧౪౨
అర్జునుడు దుర్యోధనుని జిన్నబుచ్చుట	౧౪౪
అర్జునుడుత్తరునితోఁ బురమునకు మరలుట	౧౪౭
ఉత్తరుడు కురుసైన్యముపైఁ బోవుట విని విరటుడు	
చింతించుట	౧౪౯
విరటుడు సారథితో ధర్మజు నేయుట	౧౫౧
సమరప్రకార ముత్తరుడు విరటునకు	
వివరించిచెప్పుట	౧౫౫
విరటుడు తనయన్నను సారథితోఁ గొట్టుట విని	
యర్జునుడు మండిపడుట	౧౫౭
పాండవులు నిజరూపములతో రాజసభకుఁ బోవుట	౧౫౮
కారవులగల్చి పశువులమరల్చినవాఁ డర్జునుడని	
యుత్తరుడు తండ్రికెఱిగించుట	౧౫౯
పాండవుల నిజస్వరూపమెఱిగి విరటుడు వారల	
నెంతయు నాదరించుట	౧౬౦
ఉత్తరను గై నేసి మంత్రులు పాండవులయొద్దకుఁ	
గొనివచ్చుట	౧౬౧
అజ్ఞాతవాస నిరూపణము	౧౬౩
కృష్ణుడు బాంధవులతోఁగూడి పాండవులఁ	
బాడవచ్చుట	౧౬౫
ఉత్తరాభిమన్యుల వివాహము	౧౬౬

ఉద్యోగవర్షము - ప్రథమాశ్వాసము

విషయము

పుటసంఖ్య

కొరవుల యొద్దకు దూతసంపుటుచితమని కృష్ణుడు		
వల్కుట	...	౩
దుర్యోధనుఁ డపరాధి కాఁడని బలరాముఁడు		
వల్కుట	...	౪
సాత్యకి దూత సంపదగ దనుట	...	౪
దుర్యోధనుఁడు కృష్ణుని సాయముగోరుట	...	౫
అర్జునుఁడు తనకు రణసహాయునిఁగాఁ గృష్ణు		
నెన్నుకొనుట	...	౬
దుర్యోధనుఁడు శల్యునిఁ దనకు రణసహాయునిఁగాఁ		
గోరుట	...	౭
శల్యుఁడు పాండవులఁ జూడఁ బోవుట	...	౮
పాండవులకు బానటగాఁ బార్థివులేతెంచుట	...	౯
కొరవులకు రణసహాయులై రాజులేతెంచుట		౧౦
ద్రుపదపురోహితుఁడు దూతయై కరిపురి కరుగుట	...	౧౦
సంజయు రాయబారము	...	౧౧
విదురుఁడు ధృతరాష్ట్రునికు హితోపదేశము నేయుట	...	౧౨
సనత్కుజాతుఁడు ధృతరాష్ట్రుని కధ్యాత్మ తత్త్వ		
మెఱిగించుట	...	౧౩
సంజయుఁడు రాయబారివశేషములు ధృతరాష్ట్రున		
కెఱిగించుట	...	౧౪
కృష్ణార్జునులు సరనారాయణులని భీష్ముఁ డెఱిగించుట	...	౧౫
పాండవబలమును సంజయుఁడు ధృతరాష్ట్రున		
కెఱిగించుట	...	౧౬
ధృతరాష్ట్రుఁడు పాండవ పరాక్రమమునకు భీతిల్లుట	...	౧౭
దుర్యోధనుఁడు బీరములు వల్కుట	...	౧౮

విషయము

వీర ప్రతివీరుల సంజయుఁడు ధృతరాష్ట్రుని కెఱిగించుట ...
 సంధికొడఁబడుమని ధృతరాష్ట్రుఁడు దుర్యోధనుని
 బోధించుట ...
 దుర్యోధనుఁడు తనవారిబలిమి తండ్రి కెఱిగించుట ...
 దుర్యోధను నడివీరములకుఁ గర్ణుఁడు మాట తోడగుట ...
 భీష్ముఁడు కర్ణుఁ గినిసి జాతివైరంబు తగదని ధృతరాష్ట్రుని
 నకు బోధించుట ...
 భీష్ముఁడుపడుదాకఁ దాననికిరానని కర్ణుఁడు ప్రతిపవట్టుట
 పాండవులు దైవబల సంపన్ను లని సంజయుఁడు ధృత
 రాష్ట్రుని కెఱిగించుట ...

ఉద్యోగపర్వము - ద్వితీయాశ్వాసము

వి. శ్రీకృష్ణ రాయబారము ...
 న. శ్రీకృష్ణుఁడు యుద్ధము తథ్యమని వల్కుట ...
 వి. కృష్ణుఁడు భీమసేనుని నమరమునకుఁ బురికొల్పుట ...
 అర్జునుఁడు కృష్ణునితోఁ దన యభిప్రాయము చెప్పుట ...
 ప. నకులు నభిప్రాయము ...
 క. సహదేవు నాశయము ...
 ద్రాపది కృష్ణునితోఁ దనపడ్డబన్నములు సెప్పుట ...
 ప. కృష్ణుఁడుద్రాపది సూరార్పుట ...
 కృష్ణుఁడు సపరివారముగాఁ గరిపురికేఁగుట ...
 ఉ. పాండవు లల్లంతవఱకు వెన్నంటి కృష్ణునిసాఁగనంపుట ...
 కృష్ణుఁడు తాపసులఁగని సంభావించుట ..
 అ. కృష్ణునిరాకకు ధృతరాష్ట్రుఁడు సంతసిల్లుట ...
 కృ. దుర్యోధనుఁడు కృష్ణునిఁబట్టి బంధింతుననుట ...
 ధృతరాష్ట్రుఁడు కుమారు మందలించుట ...
 ఉ. కృష్ణుని కరిపురప్రవేశము ...

విషయము

పుటసంఖ్య

కృష్ణుడు ధృతరాష్ట్రముందరమున కేగుట	...	౫౦
కృష్ణుడు విదురుసదనమున కేగుట	...	౫౧
కృష్ణుడు కుంతియింటి కరుగుట	...	”
శ్రీకృష్ణుడు దుర్యోధనుమందరమునకు వెడలుట	...	౫౨
విదురుడు కృష్ణు నుపచరించుట	...	౫౪
కృష్ణుడు విదురునితోఁ బ్రసంగించుట	...	౫౫
భాగవతులు కృష్ణునిఁ గై వారమునేయుట	...	౫౬
దుర్యోధనుడు శ్రీకృష్ణుని సభకుఁ దోడ్కొనిపోవుట	...	౫౬
శ్రీకృష్ణుడు కౌరవసభలోఁ బ్రసంగించుట	...	౬౦
జామదగ్ను యుడు దుర్యోధనునకు హితముపదేశించుట	...	౬౨
కణ్వుడు దుర్యోధనునకు హితోపదేశమునేయుట	...	”
నారదుడు దుర్యోధనునకు నీతి గఱపుట	...	౬౩
కృష్ణుడు దుర్యోధనునితో హితోక్తులువల్కుట	...	౬౬
భీష్ముడు దుర్యోధనుఁ దేర్పఱచుట	...	”
ద్రోణుడు దుర్యోధను ననుసరించుట	...	”
ధృతరాష్ట్రుడు దుర్యోధనుబోధించిచూచుట	...	౬౭
దుర్యోధనుడు కొలువుపీడిపోవుట	...	”
దుర్యోధనుడు కృష్ణునిబట్టి బంధింపనెంచుట	...	౬౯
కృష్ణుని దివ్యస్వరూప విశృంభణము	...	౭౦

ఉద్యోగపర్వము — తృతీయాశ్వాసము

ధృతరాష్ట్రుడు కృష్ణునిబ్రతిచూలుకొనుట	...	౭౨
పాండవులకు యుద్ధమే కర్తవ్యమని కుంతి కృష్ణునితోఁ జెప్పుట	...	౭౩
పాండవులతోఁ గూడియుండుమని కృష్ణుడు కర్ణునకు బోధించుట	...	౭౪
కుంతి కర్ణునొద్దకేగి నీవు నాతనయుడవని వల్కుట	...	౭౬

విషయము

- కృష్ణుఁ డుపస్థావ్యమునకు మరలుట ...
- ధృష్టద్యుమ్నుఁడు పాండవసేనాపతిగా నిర్ణయింపఁబడుట ...
- సాత్యకిప్రభృతు లక్షాహిణీతులుగా నిర్ణయింపఁబడుట ...
- పాండవులు యుద్ధ సన్నద్ధులగుట ...
- భీష్ముఁడు సేనాపతిగాఁ గౌరవపై న్యము రణమునకు వెడలుట ...
- ఉలూకరాయబారము ...
- తమ సేనయందలి యతిరథమహారథులను భీష్ముఁడు దుర్యోధనున కెఱిగించుట ...
- భీష్ముఁడు పాండవాసీకమందలి యతిరథ మహారథులఁ జేర్చేర వివరించి చెప్పట ...
- అంబోపాఖ్యానము ...
- పరశురాముఁడంబను భీష్మునొద్దకుఁ దోడ్కొనివచ్చుట ...
- భీష్ముఁడు పరశురామునితో యుద్ధము సేయుట ...
- వనువులు సాక్షాత్కరించి భీష్మునకు సమ్మోహనాస్త్ర మొసఁగుట ...
- నారదాదులు భీష్మపరశురాముల సమరముడువుట ...
- గంగ యంబను నదివై పాటుమని శపించుట ...
- పరమేశుఁడంబకుఁ బ్రత్యక్షమగుట ...
- అంబ శిఖిండియై ద్రుపదునింట జన్మించుట ...
- శిఖిండి యక్షుననుగ్రహమునఁ బురుషరూపమునొందుట ...
- కుబేరుఁడు స్థూణాకర్ణు నంగనవై యుండుమని శపించుట ...
- భీష్మాదు లిన్నిన్ని నాశ్వలో రిపులఁ జంపుదుమనుట ...

అ ర జ్యో ప ర్వ ము (తి మ్మ య)

,

ప్రథమాశ్వాసము

శ్రీనిత్యసౌందర్య, చిరకృపాధుర్య | మానితగుణధామ, మనువంశరామ,
 కపటతాలకఁ జంపి కొళికుభయము | సపుడ మాన్పినకుమారా! చిత్తగింపు.
 అక్కఱకుఁడు శౌనకాదినన్దునుల | కక్కఱాసూత్ర మిట్లుని చెప్పఁదొడఁగె.
 పంచమవేదంబు భారతంబెల్ల | సంచితభక్తి వైశంపాయనుండు
 జనమేజయునకు విస్తరితవాక్సాఫీ | వినిపించుచోట నవ్విభుఁ డిట్లువలికె:
 “అనఘ, నీవలన మహాభారతంబు | వినఁగంటి నదియెల్ల విష్ణుకీర్తనము.
 ఇందుఁబార్థులు జనియించి గాంధారి | నందనులును దాము నవభంగిఁ బెరిగి
 గరిడిసాములుచేసి కార్ముకవిద్య | లరుదారనేర్చి రాజ్యముచవి యెఱిగి
 ఒకహిడింబాదులఁ బట్టిసాధించి | ప్రకటితఖ్యాతి ద్రావదిఁ బెండ్లియాడి
 రాజులగెల్చి చేర ధనంబువెచ్చి | రాజసూయ మహాధ్వరంబు గావించి
 శిశుపాలు నచ్యుతుచే గెలిపించి | వశులైనరాజుల వరుసమన్నించి
 రాజరాజైన కౌరవరాజుతోడ | నోజ మాయాద్యూత మొగినాడి యోడి
 తమపాలిరాజ్యంబు ధార్తరాష్ట్రులకుఁ | గ్రమమొప్పించిచ్చి | న కథయెల్ల వింటి.
 అటమీఁది కథ నాకు నఖిలంబుఁదెలియఁ | బట్టుభక్తి నెఱిగింపు భవ్యమునీంద్ర!
 తమ్ములు దానును ధర్మనందనుఁడు | నమ్మతి వివినవాసం బెల్లునడపె?
 ధౌమ్యసమేతులై తవిలి పొండవులు | కామ్యకవసములోఁ గాపుండి రెట్లు?
 అచ్చటఁ గిమ్మిరుండను మహావీరుఁ | బచ్చిగక్కను నెట్లు పావని యణఁచె?
 హరియును బాంచాలుఁ డవ్వనంబునకు | వరుసఁ బార్థులఁ జూడవచ్చుటయెట్లు?
 హరునిచేఁ బాశుపతాస్త్రంబుగొనఁగఁ | బరఁగ నర్జునుఁడు తపంబెట్లుచేసె?
 అతనికి మఱివచ్చి యఖిలదిక్పతులు | నితర దివ్యాస్త్రంబు లిచ్చి రేభంగి?
 అమరావతికిఁ గ్రీడి యమరేంద్రువెంట | గమనింపఁ బనియేమి గలిగెనచ్చటను?
 అతనిని సూర్యసి యాత్మమోహించి | యతఁడొల్లకున్న నేమని శాపమొనఁగె?
 కాలకేయ నివాత కవచరాక్షసుల | నాలంబులో నరుఁ డణఁచుటెలాగు?

రోమశువెంటఁ బాధలు నలుపుదును । దామటఁ దీర్థయాత్ర చఱించుటెట్లు ?
 సాగంధికములకై చనుదెంచి భీముఁ । డా గంధమాదనం బనుగిరి నడుమ
 హనుమంతుఁ బొడగాంచి యతనితో రామ । జననాథు కథయెల్ల జరిపె 1 నేలాగు?
 ఏమిమార్గంబున నిల ధర్మనుతుఁడు । పామైన నహుషు శాపవిముక్తుఁడేసి?
 రా రాజు ఘోషయాత్రవ్యాజలీల । ఘోరాటవులకేగి కుమతించందమునఁ
 బుత్తమిత్రకళత్రములుఁ దాను నచటఁ । జిత్రసేనునిచేతఁ జెఱఁజిక్కుటెట్లు?
 వారింది యంతలోపచ్చి యవ్విభుని । నేరీతి విడిపించె నింద్రనందనుఁడు ?
 సైంధవుడేల యచ్చట భీముచేత । బంధనిర్బంధుడై భంగంబునొందె?
 ధర్మనూనునకుఁ బ్రత్యక్షమై ధర్ముఁ । డర్మిలి వరము లేమని యిచ్చిపోయె ?
 ఈపుణ్యకథ నాకు నెఱిగింపు” మనినఁ । దాపసముఖ్యుఁ డా ధరణీశుఁజూచి
 “విను జనమేజయ, వివిధపురాణ । వనధి యీభారత వనవిలాసంబు.
 వినుమేను నీకును వినిపింపఁగంటి । ననకాదులకులేని సౌఖ్యంబుగంటి.
 కరిపురినుండట్లు కదలి పాండవులు । శిషారిని గామ్యకవనభూమికై నడచి
 తమవెంట మంత్రినందను లొకవేయి । కొమరుగుట్టుము లేనుఁగులు లక్ష లక్ష,
 హీరరథాహుధు లింద్రసేనాది । వీరులు పదునాల్గువేపురు, మఱియుఁ
 జటులతఁ గాల్చింట్లు శతలక్షసంఖ్య । లిటఁ బ్రతివింధ్యాదు లేపురునుతులుఁ
 దరుణి పాంచాలియు, ధౌమ్యుండుఁ, జెలులుఁ । బరఁగ సౌభద్ర సుభద్ర లిర్వురును
 వనిత లూడిగములవా రొకలక్ష । చనుదేర నస్త్రశస్త్రంబులతోడ
 నుత్తరంబుఁబోవ నొదివి వే కదిసి । యత్తఱి పౌరు లిట్లనిరి పాండవులః

వెన్నంటివచ్చు పౌరుల ధర్మజుఁడు వారించుట

“అడవులకక్కటా ! యరుగుచున్నారు । వడిఁగూడి మీ వెంట వత్తుముమేము.
 నింటఁగాల్పొందునే ! యీరున్నచోటు । కంట కాటవిగాదు కరిపురిమాకు.
 కొరవుండొప్పడు కడుక్రూరచరితుఁ । డేరీతి మముఁబ్రోచు నీపాటివాడు?
 హరియున్నగుహ నక్కయాత్రయించుటకు । సరియైన యచ్చోటఁ జాలము నిలువ.

మిమ్ముజూచినజాలు మీ తోడి గోష్ఠి । నెమ్మినున్ననుజాలు నృపులార, మాకు.”
 అనుచునేతేర నయ్యమనూతి చూచి । “వనవానభారంబు వలదు మీకేల!
 మా తోడి చలమున మమునేఁచెఁగాక । నీతిఁదప్పునె మీకు నృపుఁడురారాజు!
 మిన్నక మావెంట మీరు వచ్చినను । ఉన్నసంతోషంబు నుడుగు నాతనికి.
 మరలుఁడు వత్తుము మాపూన్నిదీప్తి; । నరులార, యెగ్గులెన్నకుఁడు కౌరవుల.”
 అనుచు వారలనిల్పి యల్లన నడచి । యనిమిషనదిహింత నారాత్రినిలిచి
 1 వేవఁ బోవుచు వెంట విమలాగ్నిహోత్రు । లైవచ్చు విపుల సతిభక్తిఁ జూచి:
 “అయ్య, మీరేటికి నరుగుదెంచెదరు! । చయ్యన మమునన్చి చనుడింక మరలి.
 అడవులదిరుగుచు నగ్నిహోత్రములు । నడవుట నన్నమే నావేల్పులార!
 పటుభంగిమమ్ము 2 నెప్పటియట్లచూచి । యిటనుండి దీవింపుఁ డింతియచాలు.”
 ననిన ధర్మజుఁజూచి యావిపులనిరి: । “వనమటమీకు! భావ్యమెమాకు నిండ్లు!
 3 నీనిమిత్తమున మునిశ్రేణి తపము । గానల మాకబ్బుఁ గాన వచ్చెదము;
 రాజసూయాగ్నిహోత్రము మీరుదేర । రాజ, మాయగ్నిహోత్రములేమివేఁగు!
 ఎవ్వరుపూజింతు రిందుమేమున్న ! । నెవ్వరివారందు రిందు మేమున్న.”
 అనిన వారలరాక కంగీకరించి । జనపతి మదిలో విచారంబుచేసి
 “అడవిలో వీరికి నాహారసుఖము । నడవలే నూరికి నడవనులేను.
 4 రాజననివచ్చె నీసేనలెల్లఁ । గోరి వీరికి నెట్లు కూడావటింతు
 నేమిసేయుదు!” నని యిచ్చలోవగచు । నామహాత్ముని ధౌమ్యుఁ డల్లనపలికె:
 “ఇదియేమిధర్మజ, యిచ్చలోనీవు । వదలితి నీపెంపు వనధిగంభీర!
 ధైర్యమాపదలకుఁ దగినయోషధము; । ధైర్యహిమూచల ! తగునయ్యయిట్లు!
 అన్నార్థమైవచ్చు నాశ్రితతతికి । నన్నంబు వెట్టలే ననరాదు నీకు.

.....
 ఉపదేశమొసరింతు నొప్పార” ననుచు । నృపునకమ్మంత్ర మెన్నికమానియొసరి
 “పొమ్ము సూర్యోదయంబున నిట్టిమంత్ర । మిమ్ములఁజియింపు మిష్టాన్నసిద్ధి.
 అనుపమ సూర్యనారాయణమంత్ర । మనఁఘ, నాకిది వసు వాసతియిచ్చె.

రణమధ్య జలమధ్య-రాక్షసమధ్య | ఫణిమధ్యముల దీనిఁబఱియింపు జయము.
జనుల దుర్భిక్షదోషఁబులు మాను; | నినుఁడు నిష్టాన్నంబులిచ్చు నిశ్చయము.”

ధర్మజుఁడు సూర్యుని రాధించి హేమసాత్విక వశయుట

అని పురోహితత్వ మూర్తియైయు | జనాభుండది పునశ్చరణఁబుచేసి
సూర్యోదయమున మెచ్చుగ ననుష్ఠాన | కార్యఁబుటఁ దీచి కరములు మొగిచి
కమలాస్తుచకు సమస్కారముల్ చేసి | విమలమంత్రముల నవ్వేల్పు గీర్తింప
మణికిరీటముతోడ మహానీయకీరణ | గుణలనత్ర్యంభతోడ గురుశక్తితోడఁ
గమలహారముతోడఁ గాంచనవర్ణ | విమలాంబర ప్రభావిభవఁబుతోడ
హరిదశ్వరథముతో నరుణాయమాన | కీరణవిస్ఫరణ సఙ్కీర్ణఁబుతోడ
భువననందక్షణబుద్ధితో దివ్య | కవచకుండల శుభాకారఁబుతోడ
వాలఖిల్యమునీంధ్ర వర్తితామూయ | జాల సంస్తుతులతో జయలక్ష్మితోడఁ
దపనుండు లోకబాంధవుఁ డంధకార | రిపుఁడు త్రిమూర్తివర్తిత శరీరుండు
అపుడు పార్థసకుఁ బ్రత్యక్షమైనిలువ, | నపరిమితానందుఁడై పాగ్రిమొక్కి
యంజలిచేసి దేహాంతరాపూర్ణ | సంజాతపులక విసంభుఁడై నిలిచి,
“కమలబాంధవ, దినాకర, లోకమిత్ర, | విమలతేజోరూప, వేదస్వరూప,
అంధకారవిరోధి, హంసాఖ్య, సప్త | సైంధవ, సర్వేశ, సకలశరణ్య,
ద్వాదశాత్మ, సమస్తదనుజసంహరణ, | భూదేవతాధార, భువనైకసేత్ర,
నాథ, మందేహారుణద్వీపవాస, | పాథోధిపూజిత, పరమకల్యాణ,
నిరుపమ, నిరవద్య, నిర్వాణబోధ, | నిరఘ, నిరంజన, నిత్య, నిస్సంగ,
పరమ, పరంధామ, పానన, ప్రథిత | పరహిత, పరమేశ, బ్రహ్మాండతేజ,
కర్మసాక్షి, త్రిలోకముల రక్షించు | ధర్మమూర్తివి నిన్ను దర్శింపఁగలిగె.
నివిడి సేక్రంకుట నీయుదయంబు | భువనరాశికే జాపుఁబుట్టువుఁ గాదె !
సహజనత్యాధార, చండాంశుజాల, | గ్రహరాజ, తుహిన నిగ్రహ, నీకు శరణు.
కాలనిర్మాణంబుగావించి జంతు | జాలంబుఁబ్రోచు భాస్కర! నీకు శరణు.”
అని నన్ను తించిన యమసూతిఁజూచి | దిననాథుండనియె: “బృహ్మనాథ, వినుము
ఇదే నీకు నిచ్చెద హేమపాత్రంబు | వదలక యిధిస్థివు పరముగాదాల్చి

పాంచాలికోనగు మప్పద్మాక్షి దీన | నంచితభక్తితో నశనంబు వండి
దయతోడ నన్న మెందటకుఁ బెట్టినను | జయభాతి నన్న మక్షయముగాఁ గలది;
అయితి. భుజియించినంతటఁ గాని | పాయడన్నము పాత్రఁ బ్రతిదివనంబు”
అని హేమపాత్రిక సతపచే నొనగి | చనియె సూర్యుఁడు నిజస్థానంబునకును.
అశోకు సట్లఁచేసి యజ్ఞాప్తుకరుణఁ | క్రితివేళ నన్న పర్వతము గావించె.
అంత విప్రులు తోడనరుదేర స్పృహలు | కాంతారములు చొచ్చి కారపు లలర
మొలచిన జవమున మూడవఁగోరాత్ర | ములు నడవఁగ రాత్రి ముదురుచీకటిని

కిష్కిర సంహారము

గిమ్మిరుండను దైత్యకేతుండు బకుని | తమ్ముఁడు మేరుమందర ఘోరతనుఁడు
అరసి ముందటఁబాధులరుదెంచు త్రోవ | యరికట్టుకొని యట్టహాసంబుచేసి
క్షితిధరంబులలోని సెలయేఱువోలె | బతులలో నేతెంచు పాంచాలిఁగొనుచు
మెఱుంగుఁగోరలు మండ మింటికినెగసి | వెఱచి వేల్పులుపాట విభులకిల్లనియె:
“తలఁకక యేనున్న దారుణాటపుల | మెలఁగెద రేను గిమ్మిరుండన్వాడ;
బకునితమ్ముడ మిమ్ము బణఁతితోఁమింగి | ప్రకటలీలలఁ బ్రాంతపగ నీఁగువాడ.”
అనినఁ బాంచాలి భయంబందివణఁకి | “జననాథులార, యీనరణి రాఁదగునె!
తడయక యిటువచ్చి దైత్యునివాతఁ | బడితి మింతియకాక ప్రతికారమేమి!
అంతరిక్షమువ్రాఁకె నందఁడు మీకుఁ; | జెంతలఁజేరదు చెదరె మీసేన
కూడక తొలఁగక కొంతదూరంబు | వేడుక ననుమ్రుంగి వీఁడేఁగుఁగాని.
ఈయుపాయంబున నిందఱఁజంపి | దాయలు ధర యేలఁదలఁచిరే యకట |
ఏమికాఁగలవార మిటమీఁద!” ననుచుఁ | గోమతి వాపోవఁ గొండొకనవ్వి
యనిలజఁ డచలంబునంత పాపాణ | మును వానిపై జవంబునఁ దాఁకవైవ
వక్షంబునలిసి యవ్వమాక్షివిడిచి | రాక్షసుండంధకారపుఁ గొండవోలె
ప్రమాఁకులవర్షంబు మారుతిమీఁద | వీక వర్షించుచో వేవేగనరుడు
పడకుండఁ బాంచాలిఁబట్టి యొక్కింత | యెడయిచ్చి తొలఁగిన, నెనఁగి భీముండు
యనిమిషాంతకుఁ బట్టి యతఁడునుదానుఁ | బెనఁగులాడుచు వచ్చి పృథివిపై వ్రాలి
మోఁచేతఁ బొడిచిన, మూర్ఖిల్లి యసుర | ప్రాచిషీనపువోలె బడియు వేదెలిసి
వికటాద్రిశృంగంబు విడిచి వలంకించి | బకరిపువైచిన, బట్టి యాగట్టు

ననురగ్రమ్మటవైచి యార్చి నాయుజుడు । వెన వానిడగ్గటి విన్నాణమొప్పు
గడకాలిగొడిసిన, గడువేగ తొలగి । యొడిసి వృకోదరు సుగ్రుండై యనుర
మెడనొక్కుచో, మిసిమింతుడుగాక । నడముడి యురమున వాని దాంకుటయు
నెత్తురుగ్రక్కి యన్నీచరాక్షసుడు । నుత్తుంగముష్టి నయ్యర్చిశుం బొడిచె.
పొడిచిన సద్వైత్యభుజశక్తి కొంత । యడగుట తలపోసి యనిలసంభవుడు
ద్రౌపదివెలుచు నింతటఁ జాలుననుచు । నాపర్వతాకారు నదరంటబట్టి
బిరుసున బకునిజంపినరీతి నడుము । విడిచి పాటంగవైచె విభుడుకీర్తిప.
కిమ్మారు నీరీతి గెడపినపిదప । నమ్మహాభుజులు కామ్యకవనంబునకు
నదిగి బ్రాహ్మణయుతులై పర్ణశాల । లొరుసలుగాఁబన్ని యుంకిరచ్చోట.

పాండవుల యరణ్యవాసమునకు ధృతరాష్ట్రుడు విచారించుట

ఇటఁ బాండవులపోక కిచ్చ శోకాగ్ని । ఘటితంబుగా సంభికాతనూభవుడు
ఏకాంతముననుండి హితమంత్రితనము । సేకొన్నవిదురుని జీరి యిట్లనియెః
“విదుర, నామాటలు వినఁడయ్యెనుతుడు; । తుదిఁ బాండుపుత్రులఁ ద్రోచె నట్టడవి;
సేండ్లెన్నఁగానెంత యిదెవచ్చెనపుడె; । యేండ్లుబూండ్లును మాకు నిలయేలలేదు;
వారంతవత్తు పసుధయేలుదురు; । వైరమొక్కటినిల్పె వలయునే యింత!
ఆదిగర్భేశ్వరులైన నానుతులు । ఆ దశనున్న వారడవులలోన
నన్న నేరమిచూచి యాదశచూచి । యున్ననల్వరు నేమియుగ్గడింపుదురా!
ధారుణీపతిఁజేరి ద్రౌపది యిపుడు । వైరరజ్జువు నెంత వడివెట్టుచున్నా!
యొడఁగడ నోడించి యుర్విఁగైకొనియె; । గొడుకు, ఈతగవును గూడునో లేదా!
మానుపరాదయ్యె; మఱి యాడి రోడి; । రీనిరయము ముట్టె నేటికీ జింత!
ఇంక మీఁదటికార్య మెఱిగింపు విదుర! । బొంకక నాకుఁజెప్పుము మీఁదు తెలిసి.”
అనుటయు విదురు డయ్యవనీశుఁ బలికె । “వసవాస మీడేర్చి వత్తురువారు;
గుణములరాఁజెనఁగుదురు రాజ్యంబు; । రణమునఁగాని రారాజేడు నేల;

1. ‘వసుసలు’ అనుపదమును వ్యాకరణికోచ్ఛారణము ననుసరించి ‘ఒరుసలు’ అని ప్రయోగించి యుండును.

అప్పుడు రణములో యమనూతిగెలుచుఁ; | జెప్పినేటికి నేలుక్కితియెల్ల నొకఁడ.
 ధర్మపుజాదమే ధర్మజుతోడ | సర్పిలినాడినా రవనీశ! మీరు.
 చెప్పిరి శకునికి జితుఁడను దైత్యుఁ | డిప్పాచికల మాయ నిచ్చినాడనుచు.
 మాయగా నెఱిగియు మదినింతకరుణ | నీయగ్రతనయుండు నేరఁడు నిలువ.
 తనసొమ్ముగాఁజూచె ధర్మజుసొమ్ము; | తనయుండె నీకు నాతఁడు ద్రోహిగాక!
 అతనినొక్కనిఁ జంపి యన్వయంబునకు | హిత మొసరింపవే యిది నీకుఁగీర్తి.
 అంతఁ బార్థులువత్తు రాత్తులునీకు | నింతభూచక్రంబు నిత్తురుగెలిచి.”
 అనిన నెంతయు సల్పి యాంబికేయుండు | “తనయుని విడుమంటి తగునయ్య విదుర!
 మాటిమాటికి నెట్టిమాట వోవిడువ | వేటిమంత్రివి! యిచ్చ నెఱుంగవు పెద్ద.
 మొదలు 1 విడిచిన మాను మొలచుచే వెనక? | యదిర కౌరవుఁజంపి యలతునెకులము!
 పో పొమ్ముచాలు; నీబుద్ధులువిన్నఁ | జూపెట్ట నాకేది సోమవంశంబు?
 కొడుకు మొన్నను నంటి కొలువులోనవ్వ; | విడుమేల నీతోడి విషమనంగతము.
 వానిఁజంపఁగనేల; వాఁడేమిచేసె? | మాని నీవేపొమ్ము మా యొద్దవిడిచి”.

ధృతరాష్ట్రునిపైఁ గోపమెత్తి విదురుఁడు పాండవులకడకుఁ బోవుట

అనుటయు విదురుఁడిట్లునుఁ: “గోపమేల? | యెనసి యేనిజమాడి 2 యెడమైతి నీకు.
 మదికినొచ్చునని భీతిమానక హితము | విదురునిగతి మీకు వినిపింపరొలు.
 పోయెద నాకేమి భూములులేవె? | నీయాత్మజుఁడు నీవు నెగడినఁజాలుఁ.
 బాండవకోపాగ్ని ప్రబలిననాడు | మండలనాథ, నామాట చింతింపు;
 ప్రతిసలు వారికిఁ బ్రతివచ్చునాడు | మతినప్పుడైన నామాట తలంపు.”
 అని మొక్కి రథమెక్కి యాప్రా దైకదలి | కినియక పార్థులేగిన త్రోవవట్టి
 కామ్యకవనము డగ్గఱఁ బోవఁబోవ, | ధౌమ్యుఁడప్పుడు పాండుతనయుల కెల్ల
 విదురుని నల్లంత వ్రేలఁజూపుటయు | మదిసందియమువుట్టి మారుతాత్మజుఁడు
 “జూదమాడఁగ ధర్మనుతుఁ బిల్వ మఱియు | నీదొరఁ బంచెనోయిట్టి 4 బండంగి?
 ఆయుధంబులు నాడు హరియింప మఱచి | యాయుత్తములు వీని ననువనోపుదురు.

జడలుగట్టియు నింక శమననందనుడు | తోడఁగునొకో వారితో జూదమాడ!" అనునంత విమరుని యనునూతిదెచ్చి | గొనకొని పూజించి కుశలంబులడిగి తల్లిసేమము లక్ష్మి తరువాత నడిగె: | "నుల్లంబు నీకేల యొకరీతియయ్యె? తెలిసియుండవు నిన్ను, ధృతరాష్ట్రనుతులు | పలికిరో యేమైన భావ్యంబుదప్పి? నీభోగములకని నియమించు ధనము | మాభక్తి గలదని మాన్పిరో యిడక? ఏటికి నీకురా నింతదూరంబు? మాటపుట్టకరావు మానైకధనుడ?" వసుటయు ధృతరాష్ట్రుడడిగిన విధముఁ, | దనయుని విడుమని తా నాడువిధము, భూపతి దానికై పొమ్మన్నవిధము | నా పార్థులకుఁజెప్పి యతఁడు వెండియును "సరనాథ, మీరు కానలలోనివారు | పురుడింపఁ శిదామిభప్పురిలోనివారు నని తలఁతురు; గాని 'యైశ్వర్యమునకు | మనసుగెల్వరు, మీరు మరలెవ' రనుచు నిదినన్ను నడుగుదు; లేనురారందు; | బదిలమైయుందురు; పగలుచేయెపుడు వారు మీపై నెత్తివచ్చు యత్నంబు | గోరుదు కిరింతగాల్కొననీని మదిని; మీరును బదిలమై వెలఁగుడు మేలు; | కొరవులకు మీకుఁ గట్టదు సంధి. ఒకవేళ నాంబికేయుడు మీకువగచు; | నొకవేళ కొడుకుతోనుండు మంతనము." అనుచు నన్నియుఁజెప్ప "నట్లేని మూకు | మన సహాయార్థమై గలిగితివీవు; కూడి పోదముగాని కుండకు" మనుచు | వేడుక నిలిపి రవ్వీభునిఁ బొండవులు.

విదురుఁ డోడైర ధృతరాష్ట్రుఁడు సంజయు సంపుట

విదురుఁ డట్లేగిన వెలితియొనట్లు | మదిలోన నొక్కటి మఱచినయట్లు ధృతిలేని యట్లునై ధృతరాష్ట్రుడతనిఁ | జతురతఁ డోడైర సంజయు ననుప నతఁడును బోయి కావ్యక వనభూమి | వ్రతవేషమున నున్నవారిఁ బొండవులఁ బొడగాంచి యాదరంబున నాంబికేయుఁ | డడిగిన కుశలంబు లండఱునడిగి, విప్రులకాతని వినతి యేర్పఱచి, | సుప్రసన్నుని ధర్మసుతుఁజూచి మఱియు "నీయోర్పుననఁజూపి నృప, సోమకులము | పాయక నిలుచు నుపాయంబుఁ గనియె. నీవు వర్ధిల్లును నృపులలో మిగుల; | నీవనవానంబు నిట్లయుండెడిని! దేవ, యీవిదురుఁ బుత్రైమ్మునావెంట | భూవిభుండును బిల్వఁ బుత్రైంచె నన్ను." 1: తాము: 2: మీరభ. 3: 80క గాల్కొన నివిమఁడివి. (మా)

అని కార్యమెఱిగించి యాపార్థు లనుపఁ | గొనితెచ్చె విదురు సక్కురురాజువుఁకి.
తెచ్చిననలరి పార్థివుఁడును విదురు | గ్రుచ్చి కౌఁగిలఁ జేసి కూర్చి నిట్లనియె
“తమ్ముఁడ, నాకు నేత్రమ్ములు నీవు; | ఇహ్మడ్కి బోమరే యిట నన్ను విడిచి!
నీ వెరవున నిట్లు నెఱవవు నీతి | నీ విభవార్థమై నెఱపితి వీవు (1)
ఏవింటి వినకుంటి హితమాడు” మనుచు | నావిదురునిఁ బెద్ద యాదరించినను,
పాండవుల్ వడియెడు పాట్లు భూపతికి | నొండొండ వివరింపుచుండె నాతఁడును.

దుర్యోధనుఁడు పాండవులపై నెత్తి పోదలఁచుట

అంత దుర్యోధనుఁ డయ్యిరువురకు | సంతరంగము లేకమై యుండు ఔఱిఁగి
శకునిని గర్జు దుశ్శాసనుఁ గూడి | యొకనాఁడు మంతనంబుండి యిట్లనియె:
“విదురుఁ డూఱక రెండు వీళ్ళకుమంత్రి; | వదరిపొమ్మననేల? పతి పిల్వనేల?
వైరులలోనుండి వచ్చినయూతఁ | డీరాజు వెఱపించ కేళికిమాను?
అరులదాస్యము పాపఁడయ్యెనే వెఱచి? | సరనాథు నాకును నమ్మంగరాదు.
ఎంతటఁ బెట్టునో యిరువుర చెలిమి! | కాం తేయులకు నాస గలిగిన ట్లుండె;
నెయ్యదిబుద్ధి నాకెఱిగింపుఁ” డనిన | నయ్యంగవతి పల్కు: “నాజయే బుద్ధి;
కూరలుఁ గాయలుఁ గూఢ్యుగాఁ గుడిచి | వారు నొచ్చినవేళ వనభూములందుఁ
బొదల నున్నారని పొదలసిరాదు; | అదను దప్పిన కార్య మనువునఁ బడునె!
మనమెత్తి వోయిన¹ మనమెత్తుకోయి | ముని వేషధాని మూఁజిక్కుదురు.
వంతంబులాడినఁ బగ నిల్వనగునె! | చింతింపనేటికి? నేఁ బన్నింపు;
గురుభీష్మ విదురులు కోటిచెప్పినను | మర మె కార్యంబు యోధులఁ బిల్వంబువు.”
అనునంత శకునియు ననుజుండు నిదియ | యనువైన రాజకార్యంబన్న సతఁడు
లోకంబు హల్లకల్లోలంబు గాఁగ | భీకర సస్థాన భేఁ వేయించి,
ఘోటఁ ఘోటీ భట గురుతరదంతి | కోటి కోట్లమగూర్చి కవలకుంబగ్రున
గొల్లెనకంబాలు గోడుగులుఁ బడగ | లల్లన విలుమోపు లమ్ముల బండ్లు
మెత్తనిశయ్యలు మెఱుఁగు కొప్పెరలు | ముత్తైపుర బీబలు మొగి బల్లకీలు
వసేడి మంచంబులుఁ బట్టుమేల్కట్లుఁ | బొనఁగ సరాతులు బోనకావళ్యుఁ,

1. మనమెత్తి (మా)

బరిచారకలు బాడిననులు సన్దంధ | పరిమళ వస్తు పండుదలు కేతేర
మండలపతి కొకమాట నూచించి | పాండుకుమారునిపై దండువెడల

వ్యాసుఁ డాతని వారించుట

నెఱిగి వేదవ్యాసుఁ డింతలో వచ్చి | తెఱంగొప్ప గురురాజుఁ దేరొక్కనీక
నిలిపి యిట్లును: “నీకు నీతి యొక్కడిది | వెలుండ నాజికి వేళయే యిదియు?
కంచుబులూపు నాగంబులు పోలె | ననుని బోనాడి వారలుక నున్నారు.
అజుఁ గాకియైలేని యాకాశమున | జటిగొని గొడ్డెట నమయఁ బోయెదరు.
నుదతి నెత్తుక పోవుచును భీముచేత | మెరిగిన కిష్కారు మీరు గన్గొనరే!
అలభోధి ముని జాఱిచెట్లు మీసేన | జంభారి తనయుండే చాలు రూపణంబు.
వలను వారలబిగ్గి వారిరాజ్యమున | నిలుపు నిల్పని నిన్ను నిలుపరువారు.”
అనునంత ధృతరాష్ట్రుఁ డచటికివచ్చి | “మునినాథ, నీవాక్యములు వీడు వినును;
వేధగిఁ జెప్పిన వినఁడు నామాట; | నాభాగ్యమున వచ్చినాడ పీవేళ.
దై ననహాయులై తనరు పాండవుల | నేవెంటఁ దాగెల్వనెత్తి పోయెడిని?
మారుతి ననుజూచి మన్నించెఁగాక, | యూరకే తానైన నోర్పునే మొన్న!
ఆధర్మసుతుమీఁది యాగ్రహంబుడుగ | బోధింపవయ్య నాపుత్రకు.” ననిన,
“మైత్రేయుఁ డనుమాని మామారు వచ్చి | పుత్రుని బోధించు భూపాల!” యనుచు
వ్యాసుఁడేగిన, యుద్ధయాత్ర చాలించి | యాసుయోధనుఁడు సైన్యము వీడుకొలిపి
యేకార్యమునకు నహింపకయుండ | నాకొరుపునిమీఁది యాదరంబునను

మైత్రేయుఁడు దుర్యోధనునకు హిత ముపదేశించుట

మైత్రేయుఁడే తెంచి మనుజేంద్రుచేతఁ | బుష్టసమేతుచే బూజులు వడసి
యతనినభావేది నర్థిఁగూర్చుండి | హితమతి రారాజు నీక్షించిపలికె
“అతి శాంతనిధియైన యమనూతియోర్పు | గతి, నీతి, దైన్యంబుగా నీవుదలఁతు;
వట్టిరాజులిగిన నఖిలంబుఁ గాల్పు; | నెట్టన నెఱుంగవే నీవు పాండవుల?
ఆరయ నే దీర్ఘయాత్రకుఁబోయి | వారలఁ గామ్యక వనభూమిఁ గంటి;

వేలనంఖ్యల విప్రవితతి నిత్యంబు । నోలిఁ జాట్లను నగ్నిఁ జూడఁగ్రముల్ చేసి
యరికుల క్షయముగా నాశీర్వాదింపఁ । బెరుగుచున్నది వారి పెద్దతేజంబు.
అనుదివసంబు వా రస్త్రశస్త్రముల । కొనఁపుదురుపూజ యుద్ధంబుగోరి.
అమరులు వారు మిరసురులు దలఁచ । నమరంబు నిజమైన జయము వారలదే.
భూమిపాడఱుచును బులులు ఘోషింప । నేమిచేసెదవీవు? ఇదే వారు నరుగఁ
బృథివి రోగములు దుర్భిక్షదోషములుఁ । బ్రథితంబులయ్యె భూప్రజల కీవేళ.
చలమేల వారిరాజ్యము వారికిమ్ము । బలవంతులకు హీనబలు లెంతపెద్ద!
వారువచ్చిన నీకు వర్ధిల్లులక్ష్మిఁ । యారయ ధర్మరాజుట్టివాఁడనిన,
నలి నూర్ధ్వబాహుఁడై నవ్వి రారాజు । “తలత్రిక్కనాడితి తవసి, నన్నిట్లు;
నీతిఁ జెప్పుదువని నీరాకగోరి । భూతలాధిపుఁడున్న పూనిక యొప్పె.
జగతి దుర్యోధనసంపదలనఁగ । నెగడితిఁ బట్టచే నీకన్నులకును !
బొక్కెడన్నమువెట్టఁ బొగడుదురతని; । నిక్కడివారి మీరెగ్గులాడుదురు.
వారట మేమిట వలసినట్లగుదు; । మూరక పో” మృన్న నుగ్రుండై మాని
“యాచాధి నీకీతవపునె యీబుద్ధి! ।
శాపజలంబెత్తి “చనునె యీబుద్ధి! । దీపింపఁ జెప్పినఁ దెగడితి నన్ను;
ఓరి, నీతొడలు వాయుజు గడస్వీటిగి । ఘోరాజిఁబడుఁగాక కుంభిని వణక.”
అని ధాత్రివైఁజల్లి యమ్ముని వోవ । జనపతి భీతిల్లె; నభ పెల్లగిల్లె.

కృష్ణుఁ డాదిగాఁగల బాంధవులు పాండవులఁ జూడఁబోవుట

అంత నక్కడ శౌరి యా ద్రుపదుఁడును । గాంతారమునకు 1 నొక్కటఁ గూడిపోయి,
భూమానమేతులఁ బొందునందనుల । నామహావనములో సర్పిలిఁ గాంచి,
నతులు గాథాలింగనములు దీవనలు । ధృతి సుచితంబుగాఁ దీర్చి యచ్చోటఁ
బూజితులై ధర్మపుత్త్రిని ధశకు । వేబాడ శోకింప వీక్షించి యతఁడు
“ఇంతఁ బచారింపనేల ధీరులకు? । జంతుల కిట్టివి చనుదెంచుఁ బోవు.
చుట్టాల మిముఁ జూడ శో కాగ్నులాటె; । నిట్టిచో వచ్చితి రిది నాకుఁ జాలు.

అరి చీర లాలుచుచో హరిణాక్షి చీర । హరి మాకుఁ గలఁడని యఖిలంబునెఱిగె.
 అపడలకు శౌరి యడ్డ పూసనుట । యేసనములఁ గాంతుమిది క్రొత్తగాదు.
 ఇట్లు ¹ గాఁగలదని యెఱిగియు జూడ । మట్టి పాపాత్ముతో నాడితిఁ గొంత.
 కారవులకు మాకుఁ గలహంబయైన । నీకు మమ్మరయుడి యిరీతి.” ననిన,
 నచ్యుతుం డిట్లు “నక్కటా! నిన్ను । విచ్యుతుఁ జేసిరే విసుతులు సిరిని !
 ఎట్లు వేగించెద రీకాననముల ! నెట్లు ధృతిగదా! నిన్ను రక్షించె.
 వెన నెనుబదియాఱు వేవురు ద్విజాలు । పసిఁడి పల్లెరములఁ బంతి నిత్యంబు
 భుజియింప నుండెడి పుణ్యుఁ డిట్లైన । నిజముగా నెచ్చువి ² నిల్చు నంపదలు!
 జలధి మధ్యంబున సౌంభకుఁ డనఁగఁ । గలఁడు మాయావి రాక్షసుఁ డొక్కరుండు ;
 ఏ లేనివేళల నేతెంచి పురము । చాల నొప్పించు నసాధ్యుఁ డెవ్వరికి.
 ఘనతరంబయిన మాగధుని తేరెక్కి । పనివడి నే వానిపై నెత్తిపోయి
 వధియింపఁ బట్టె నంపత్సరత్రయము; । బుధపూజ్య, యేనున్నఁ బుట్టునె యిన్ని!
 మిన్నక యదయుఁడై మిమ్మింత చేసె । నన్నరాధముండు రాజైయుండుపెట్లు?
 అడుట యెట్లు మాయపు జూడ మట్లు ! ఈ డాంబికముల వాఁ డెల్ల మీతండ్రి.
 నరనాథ, యొకమాయ నాకునుగలదు; । ధర ³ యెల్ల గెలుతు యుద్ధపు జూడమాడి,
 అడవుల మీకేల! యరుదెచ్చు కూడి; । నిడివిఁ బండ్లెండెండ్లు నిండించినట్లు.”
 అని చక్రమెత్తి మహాక్రోధమెత్తి । వనమాలి కదలుచో, వానవి యెదుట
 “నిలుదేవ, పనులెంత నిను మోచిరావు! । ⁴ కొలఁదిగాదిది; మీఁదఁ గలుగుఁగార్యంబు.
 నీచక్రములకుఁగా నీచక్రమునకు । నేచి పాతెడుపాటి యింతయులేదు.
 మమ్ముఱానునులఁ జేసి మాచేతఁ గొంత । రమణ ధర్మిభారము మాన్పవలదె!
 మొదల నారాయణ మునివఁట! నీకు । నెమరుగా నిలుచునె యీచరాచరము!
 వేగిరపడరాదు పిపు ఘింతకంటె । నా గుణాధములు చేయఁగలేరు కీడు.
 పూనిక లీడేర్చి పోయినఁ గాని, । మానవులెఱుంగరు మమ్ము ధూఱుదువు.”
 అని పట్టువలచిన నలుక వోవిడిచి । దనుజుని గోతారి తనయునిఁ జూచి
 “నమరంబులో నీకు సారథిసగుదు; । హిమకాంతి ⁵ కులదీప, యిది నీకు పరము.”

ద్రౌపది కృష్ణునితోఁ దరవడ్డ పరిభవము చెప్పి కొనుట

అనియె సంతటఁజేరి హఁకి బాంచాలి । విసమిశ్రవదసమై పిరిసిరిఁ బొడఁగె
“అన్న, యేమియునేరఁ డరయ ధర్మజుఁడు; । తన్ను నమ్మిచోలఁ దమ్ములఁ జెఱచె.
క్షమగాని యెఱుఁగఁడు; త్పాత్రంబుచోట । త్తునుయోగ! శత్రు లక్షయము గైకొనిరి.
వరవుగాఁజేసి యీడ్వఁగ నన్నునింత । కరుణఁ జూడఁడు; వైరిఁగడఁడు దివికి.
ఇతని ప్రాభవమెన్న నితనిలొవెన్న । సతఁడు తమ్ములకై న నీడయ్యె సెలవు.
వనవహ్నిలో వ్రేల్తు వారిధిజొత్తు । మొనసి చుల్గని ప్రాణములు మోవఁజాల.”

ద్రుపదుఁ డామె నూరార్చుట

అనినఁ బాంచాలుఁ డయ్యతివఁ గోపించి । తనయ, రమ్మని పిల్చి తగఁగఁగిలించి:
“నీబన్న మెఱుఁగఁడే నృపసార్వభౌముఁ । డోబాల, యనువుగాకున్నాఁడు గాక.
హరితోడుగా నీతఁ డరుల నిర్జించి । తరలాక్షి, నీ శోకతాపముల్ మాన్పు.
నృపవధూమణి ¹ లంత నీయడ్లులాత్త । నపుడు, ధర్మజు నీవు నాత్మమెచ్చెదవు.
వాణికి రమకు శర్వాణికి శచికి । ² ఖోణికి నరి నీవు శోకింపఁ దగునె!
ఈభీముఁ డీనరుండెంతకు లేరు! । శోభనంబగుఁ, గొంత సోకోర్చి నిలుము;
కోపింపకుము వారిఁ గూతుర!” యనుచు । నాపతివ్రత శోకి మాతఁడు మాన్పు,
హరివల్కు “నర్జనుండన్నట్లు మనకు । వెరవుగా దిప్పుడు వేగిరించినను.
కయ్యమయ్యెడుఁ గాని కాకపో దెవుడు । తొయ్యలి, నాడు నీదుఃఖంబు మాను.
పాండునూనుల ధర్మపాశ సంయుతుల । నొండాడవల”దని యుపశాంతి నునిచె.
కృష్ణపాంచాలు రీక్రియఁ బాండుసుతుల । తృప్తచాయఁగఁజేసి ధృతి నూఱింబి
మరలుచో, నృపుఁ డభిమన్య సుభద్ర । నరుదార హరివెంటననిచె; వెండియును
బాంచాలవతివెంటఁ బాంచాలిసుతుల । నంచెఁ గాననపిధి నలయలేరనుచు.

పాండవులు ద్వైతవనమున కేగుట

అనిచి యారాజు కాన్యక వసవాస । మనుజునమేతుఁడై యంతఁ జాలించి
ద్వైతవనంబు సంతత రమ్యమనియు, । జూత నూతనలతా శోభితంబనియు,

1. అంబలు అను వర్ణమునఁ బ్రయుక్తము. 2. ఖోణికి. (మా)

సురనదీ కల్లోల శోభితంబనియు, | బరిసక్ష్మ ఫలవృక్ష బంధురంబనియు,
బ్రహ్మ మనీ ద్ర నభాతంబనియు | బ్రాహ్మణతతిచెప్ప బనవుట్టికదలి
కార్మకస్వస సీతలఁబూడ | దుర్మదమృగములఁ దునియనేయుచును,
ఉరుశర భీతి దైత్యులు గనిపాట | పగుదెంచి యందు నొప్పై న రావులను
గొంతకాలఁబూడఁ గువలయేళ్వరుని | కాంతి హీనతఁ జూచి కరువలి సుతండు
కాంతయు వినుచుండఁగా నేకతమున | శాంతి విశాలు నజ్ఞనపాలుఁ బలికె

భీముఁ డిన్నతో వైరులఁ జక్కాడి వత్తు ననుట

“బయలేల యీదెను పాపపురాజ! | నయమె యీదేహంబు నవయింప నిచట!
1 కనుములొత్తినవీపు కదుములుగట్టి | ఘనమైన యెండ వక్రము గాజువాటి,
కాననధూళి నంగము 3 బిరుసెక్కి | యూనిన పొగవలె నున్నాడ వకట!
విప్రనిర్ణయమిది విడుమన్న విడవు | 4 నీపాణమేమి పన్నెనొ రాతధాత? ,
మృదుఁడైన దపమున్న మెచ్చునింతకును | మడిచికట్టెను మమ్ము మాటాడనీక.
వైరులఁ జెండాడి వసుధగైకొనఁగ | నేరపు నీవని నృపులు నవ్వెదరు.
మనమిందుఁ బదుమూఁడు మానంబులయ్యె | జనుదెంచితిమి వర్ష సంఖ్య యైనట్లు.
రిజకులోచిత ధర్మనియతికిఁ జొరక | ప్రజలు మెత్తురె యిట్టిపాటు నాతండ్రి!
3 నలోకమునలేని సభసీకఁ గలిగి | పొనర నింద్రప్రస్థపురమును గలిగి
ఎక్కునాభునివంటి బంధుండు గలిగి | వద్దానిశాల, యీపాటు నీకేల!
ధరఁబెద్దకాలంబు దలఁపకయున్న, | నరిరాజు గాల్కొన్నయట్లు 5 నూల్కొనిన
గోరఁబోయెడివోట గొడ్డలి వలయు; | చేరుకీ రాజ, నీసేన నిన్నిపుడు?
అర్థిఁ గౌరవుఁడామనున్నట్లు నీవు | పాశ్చిమ, యాడెమ బలు వెన్నవింక!
ప్రతి నీవెఱుఁగుదు పచువుము నన్ను | శతసంఖ్య వైరులఁ జక్కాడివత్తు.
గాండీవిఁ బుత్రైమ్ము కర్ణునిఁ జంప | మండలాధిప, నీవు మఱివక్తుగానీ.
కలకాలమిల యేలఁగాఁ గోరికాదె | కలిగించి రజ్జాన ఘనచర్య మనకు.
ఈతేజములవార మెవ్వరు మనల | నేతెంచి వెదకిన నిల డాఁగఁగలమె!”

1. కాంత. 2. కరల్లోత్తిన. 3. బిరురేంగి. 4. ‘బ్రహ్మ నీహృదయమును బాతితో, కేసము అని యర్థము. ప్రాణము - హృదయము అను నర్థమున వాడినట్లు తోచుచున్నది.
5. గాల్కొనిన (చూ)

ద్రౌపది భీముని ప్రసంగము బలపఱచుట

అనునంత ద్రుపదరాజాత్మజ పలికె । “అనిలజుమాట సత్యము ధర్మశాసనా!
పెట్టిపఱతువుగాక భీము గాండీవి; । నట్టైన గరిపురంబు సీకివుడు.
సిరిబోటి నినుబాసి చిరమహమున । విరిదమ్మి కొలఁకుల విష్ణుడెందమునఁ
గొమ్మరైన ముత్యాల గొడుగుల నీడ । రమణీయ కృపగల రాజునేత్రముల
నున్నది నీవై నకొల్లవుగాని । ఎన్నడు నేర్చెడు హితమైన నేర్పు ?
అడవులఁ గూరగాయలు దినునపుడు । పొడమని కోవఁబు పొడమునే యవుడు ?
పులి వేధవడ్డట్లు భూపాల, డస్సి । చులకనైయున్నాడు చూచితే భీము ?
ఉఱక యెండలఁగ్రాగి యల్లంబు వ్రేగి । వెఱబొమ్మ భావమై విజయుఁడున్నాడు.
సరిగ నకలుఁ గానల నుండఁగనినఁ । జలమేది వగవఁడే సౌబలుడైన ?
ఫలమూలములుదేరఁ బాలయ్యె గర్భ । ఫలమూలమున మాద్రి బ్రాతిలేజాలు.
రా రాజునకు మీరు రాజ్యాభివృద్ధి । గోరి తపంబున్నకొలఁది నున్నారు.
1 కుమ్మరపురుషండ్రు కుట్టనితేలు । నిమ్మల సీశాంత మింతకుఁదెచ్చె.
గదయు గాండీవంబుఁ గల నహోదరులఁ । బొదలఁ బెట్టితి; వైరి బొదలఁ పెట్టితివి.
కడకంటఁ గోపమెక్కడఁ గంట లేదు; । పొడుడని తమ్ములఁ బోనేల యిత్తు ?
పని దూఱిపలికిన నాతఁడిట్లనియె । “పని మీఁదఁ గలుదు; చెప్పకుఁడెఱుంగుదును;

ధర్మజుఁడు వారల శాంతింపజేయుట

దేశకాలములింత దృష్టింపవలయు; । నాశకాలమురాక నడుకరు రిపులు;
ఓరుపు నేరుపు నుభయంబువలయు; । వేరంబు గొన్నచో వేగిరమేల!
విపుల వానస్రస్థవిధిఁ గొన్నియేండ్లు । విపినంబు చూతము విమతు లుప్పొంగ.
ఏలఁగాలములేదె యెలనాగ, మనకు! । నీలోన వారికి నిలఁగింగరాదు.
ఓరుపులేని 2 నాఁడువిద, నేనేమి । కారవుఁడేమి విఖ్యాతియొక్కడిది?
ఇప్పుడు తమ్ముల నేబుత్తునేని । తప్పుఁగార్యము; నేనతఱుచు వారలకు.
ద్రోణగాంగేయులు తోడుగాఁజూతు; । రేణాంకధరుడైన నదురె వారలకు!

ఇంకఁ గృపాచార్యుఁ డెఱుఁగుటలఁ! | శింక సత్వత్థామ యొత్తఁ లేడు!
 వారికిలేనివి వలయుఁ గాణంఁ! | చూరఁ నును ముద్ద మోపునే గెలువ?
 పరబల నిజబల ప్రాధీను దేసి | కుల్యాక్షి, మఱికదా తలపడవలయు.”
 అనిన భీముఁడువల్కు నెఱుఁగనచ్చుమరః | “మఁనుమెత్తనిమాట మనుజేంద్రుమాట;
 యిట్టి నిర్ణయమైన నేనేలవత్తు! | నిట్టి తలంపైన నేనేలవత్తు!
 వారికి వెఱచినవారమై కాదే | సోరాటపులలోనఁ గుందెదమధిప!
 ఇంద్రుకంటెను వారలెక్కుడై యొకట! | నింద్రుగెల్చినక్రిక్షి యొక్కడవోయె?
 కోపమెత్తక కొమ్మఁగొని పోరిరనక | యీపాటికనుపు మాయురుపురి నటకు.”
 అని గదాహస్తుఁడై యాటోవవృత్తి | ననుపమ క్రోధియై యనిలనందనుఁడు
 తగుఁధాకఁ గదలుచోఁ, దమ్మునియాత్ర | నగుమొగమమర మానవపతి మాన్చి:
 “ఎఱుఁగుదు నీసత్త్వ; మెల్లకొరవులఁ | బఱపుదు నీబారి బకహిడింబారి!
 నరుఁడు నీవునుగల్గ నాకునెచ్చోటు | సరకని తోఁపదు సత్యమీపలుకు.
 పగవానిఁ గుఱుచగాఁ బ్రభుఁ డాడరాదు; | పగతుని మేటిగా భావింపవలయు;
 నని యేనుబాగడితి నాచార్య భీష్ముఁ | గినియకు నీవు వేగిరపుమానిసివి.
 వనవానమీడేర్చి వారిపైఁ 1 జనుట | కనుమతింపుదు నిన్ను నర్జును ననికి.
 అనుపమ రాజసూయము సేయఁబట్టి | మనతోడ నోపరు మహిరాజులెల్ల.
 కవచకుండలములు గలవాఁడు కర్ణుఁ | డవిరళ బలు వాని నని గెల్వరాదు.
 పవ్యసాదికి శత్రు సంపదకొంత | దివ్యులచేత సిద్ధించుటమేలు.
 ఏయనువుననైన సీశ్వరుకరుణ | నాయశ శత్రుసహాయ గాఁగలఁడు.
 హరిసహాయుల కసాధ్యములెప్ప మనకు! | నరులనెల్ల జయించి యవనియేలుదము
 పడరకుం.” డనుచు భూతనిసహోదరుల | నదమద సంగనోత్సాహంబులుడిపి,
 దైవ్వితవనంబులో ధరణిదేవతల | చేతఁ బురాణవిశేషమూల్ వినుచుఁ
 బర్ణశాలలలోన బహుతరానంద | వర్ణిశసౌఖ్యుడై వసియించె ననుచు
 జనమేజయునకు వైశలపాయనండు | మును వినిపించిన ముఖ్యచాగ్గమున
 నక్కఱకుఁడు శౌనకాది సన్న్యులు | కక్కఱవినిపింప హర్షించివారు
 అసఘాత్యై తరువాతనైన వృత్తాంత | మనువొప్పఁ జెప్పవే యని యడుగుటయు,

భర్గబాణాసన ప్రళయకుతార! । భార్గవగర్వ నిర్భగ్న ప్రవీణ!
 జనక సుతాస్యాంబుజ గ్రహరాజ! । ఘనతరాణ్ణోరాశి కల్పితబంధ!
 ప్రకట లంకానామ పట్టణాభీల! । నకల శత్రువిదార! జగదేకపేర!
 ఇది నదాశివభక్త హితగుణాసక్త । నదయస్వరూప కాశ్యపగోత్ర దీప
 స్తుతిపాత్ర వల్లభనూరి సత్పుత్ర । మతిమద్విధేయ తిమ్మయ నామధేయ
 విరచితారణ్యాఖ్య విపుల పర్వమున । నరుదు మీఱగఁ బ్రథమాశ్వాసమయ్యె.

ద్వి తీ యా శ్వా స ము

శ్రీకరగుణధామ, సిద్ధసంగ్రామ, | కాకుత్స్థకులసోమ, కాశల్యరామ,
పవమాన తనయుచేఁ బలువారిరాశి | నివిడి దాఁటించిన స్తవ, చిత్తగింపు.
అక్కథకుఁడు శౌనకాదినమ్మనుల | కిక్కథానూత్రమిట్లని చెప్పఁదొడఁగె:

వేద వ్యాసా గ మ స ము

“ఆరీతి స్తవలు ద్వైతారణ్యమునను | ధాతుణీసుగులును దాము నంతంత
వేదశాస్త్ర పురాణ విమలప్రసంగ | మోదితహృదయులై ముఖ్యమార్గమున
నున్నంత, నచటికి నుదయార్క తేజః | డున్న తాజినవాసుఁ డురుక్మచాధనుఁడు
సనఘుఁడు వ్యాసమహామునివచ్చి | మనమలరంగ సమ్మతినాదరించి
పూజితుఁడై ¹ రాజపూజితు ధర్మ | రాజుఁ గృపాదృష్టి రాజిల్లఁజూచి,
“ధర్మజ, యామహాదారుణాటవుల | శర్మలీలల మీరు చరియించు టరుదు;
విప్రులు వెంటరా విపులతీర్థంబు | లప్రయాసంబున నాడంగఁగలరు.
వైదిజయార్థంబు ² వలె మీకుఁజింత; | కొరవులకు మీకుఁ గలుగుఁ గయ్యంబు;
వారలెఱుంగని వాడిబాణములు | వారక యొకకొన్నివలయు గాండివికి.
అరయఁ ³ బ్రతిస్మృతియను మహావిద్య | నరనాథ, యిచ్చెద నాచేతఁ గొనుము.
అదిక్రీడికెఱిగించి యాతనిసీపు | వదలని తపము నిర్వర్తింపఁ బనువు.
శతమఖుఁడాదిగాఁ జనుదెంచి దివిజు | లతనికి నొనఁగుదు రఖిలశస్త్రములు.
అమరులు తొల్లివృత్రాసురుభీతిఁ | దమ శస్త్రబలము సుత్రామునియింట
నిల్లడచేసి; రాయీ యుపాయమున | నల్లనకొడుకున కవి యిచ్చునతఁడు.”
అని ప్రతిస్మృతివిద్య నతఁడిచ్చి మఱియు | “మనుజేంద్ర, మీరింక మనలకుఁడిచట.
నాల్గువర్షంబులు నడచెనీయడవి | మేల్గిడుఁ దెలియునే మెండ్లైనయీడ!

1. రాజ్య 2. వలె=వలయు ననుట. 3. బ్రహ్మస్మృతి (మూ) ఇటుపైఁ బాఠాంతర మనఁగాఁ
దిమ్మయ పోమనల రచనలలో నొకటి.

ఒండుచోటికిఁబొండు హోమ ¹ కాష్ఠములుఁ | బండ్లుఁ దీయనినీరుఁ బనగల్గఁజూచి.”
 అనిమానివోయిన సచ్చోటువాసి | మనుజేఁద్రులగి కామ్యకవనభూమి
 ననిచి సరస్వతీసదిపొంతవిడిసి | యనురక్తినుండుచో నట నొక్కనాడు
 నృపతి యజ్ఞనుఁజూచి నెమ్మిన్నిట్లనియెః | “రిపులనేతీ నిర్జింతుము మనము!
 కర్ణుడందు నభేద్య ² కవచుండు ఘురుడు; | నర్జింప భీష్ముండు ³ వసుధకుగురుడు;
 గురుని నిర్జింప నెక్కుడులేవు శరము; | లరయఁ ⁴ జావెఱుగఁడాహవమురఁ గృపుడు;
 నీకునులేవు ద్రాణికిఁగల శరము; | లాకారపునీచేఱుప్పట్టిని గదను.
 వ్యాసోపదిష్టమై వచ్చినవిద్య | యోనవ్యసాచి, సీకొనఁగెద నిపుడు;
 అదియనుష్ఠించు; నీకభవునికరుణఁ | బదిలంబుఁగఁగల్గుఁ బాశువతంబు.
 అమృతసంభవమైన యాతూపుగాని | విమత సంభవమైన వెఱపుఁ ⁵ బోనడఁప
 దాయత్రు ⁶ మబ్బిన నటమీఁద దివిజు | లాయుధంబులు నీకు నర్థిసీగలరు.”

అర్జును తపశ్చర్య

అని విద్యయిచ్చిన, నావ్రభాషమున | ఘనకాంతి నుహ్వింగి గాండీవధరుండు
 యాత్రకు యమనూతి యనుమతి నడసి | చిత్రభానుని వ్రేల్చి శివునిఁ బూజించి
 యగ్రజాలకు మ్రొక్కి యతివకుఁ జెప్పి | యుగ్రకార్ముక తూణ యుగళంబుతోడ
 నిలఁ బాదచారియై యాశాస్య వీధిఁ | దులలేని ధైర్యంబు తోడుగా నడచి
 మంచుఁగొండయు గంధమాదన గిరియు | సంపితగతి దాఁటి యటు పోవఁ బోవ
 ‘నిలు పోకు’ మని ⁷ మ్రోసె నింగి వాక్యంబు; | జలజల పుష్పవర్షంబులుఁ గురిసె.
 అప్పుడు పులకితుడై పోక నిలిచి | యస్పార్థుడచ్చోట నతివృద్ధు నొకని
 విప్రుని వీక్షించి విస్మితుండైన ⁸ సుప్రసన్నతఁ బార్థుఁ జూచి విప్రుండు
 “ఓరాజు, విను మానులున్న యాయడవి | ఘోరాత్రు ⁹ ములుపూని క్రుమ్మరఁ ¹⁰ దగునె!
 నీ వెవ్వడవు? మఱి నీకేమి కోర్కె? | యీవెంట నీకోర్కు లిచ్చోనె గలవు.
 నిలు పోకు పోయిన ¹¹ నింకఁ బోనీను | మలయుచు నింకఁ బొమ్మా చూత!” మనుచు

1. కాష్ఠంబు-పండ్లు నీరునునందు. 2. కవచకుండలండు 3. వరకుమారుండు 4. నిచ్చామృత్యుఁ
 దానృపుఁడైన 5. నడచు-నా. 6. మహిమను. 7. తోఁచె 8. సుప్రసన్నుని 9. ములనీవు
 10. నగునె. 11. నిన్ను. (పా.)

జంకించుటయు బుద్ధిచలన మాన్యపున | కంకురింపమి చూచి యాతండు మెచ్చి
యింద్రుడై పొడనూపి యిట్లను “నీకు | నింద్రియార్థితమెద్ది? యిచ్చెదవరము.
సురపద గ్రహపద సురరాజపదము | లరవింద భవపదం బౌరుద్రపదము
మొదలుగా నున్నవి ¹ మొగివేడు.” మనిన, | ముదమంది తండ్రికి మొక్కి యర్జునుడు
“వైరిజయార్థంబు వలయు బాణములు | గౌరీశుచే నాకుఁ గలిగిం ² పు చేవ!
తరుణీసమేతుడై తమ్ములుఁ దాను | నురుతరాటపులందు నుండి మాయన్న
యమ తనూభవుడు నన్ననిచె నీపనికి; | రమణ బోరాట కౌరవులకు మూకు;
నేయనువునఁ చూపు లిప్పించె.” దనిన, | నాయుంద్రుడతని దయాదృష్టిజూచి
సరవిఁ బంచబ్రహ్మ శైవ మంత్రమును | ³ గరమర్థి యోగభాగముఁ గృపచేసి,
“యెలమి సర్జన, యేగు మీమంత్రయోగ | బలమున ధూర్జటి వ్రత్యక్షమగును.
అంతలో నేవత్తు నమరులఁ గూడి; | చింతితా ⁴ ర్థములెల్ల సిద్ధించు నీకు.”
అనిచెప్పి దేవేంద్రుడరిగినఁ గ్రీడి | యనువాప్య నింద్ర కీలాచలంబెక్కి
తాల తమాల హింతాల తక్కోల | సాల ⁵ రసాలాది సకల వృక్షములఁ
బెనఁగొన్న గాడ్పులఁ బెరయునెత్తావి | ననయంబుఁ జొక్కుచు నట పోయి పోయి
సురదుందుభులవ్రాత శ్రుతులలోఁ దూఱ | హరహారా యనుచు రమ్యప్రదేశమునఁ
బద్మాసనంబునఁ బదిలుడై హృదయ | పద్మంబులో నీశుఁ బశుపతి నునిచి
కదలక ⁶ జాహ్నుగతిఁ జక్క ⁷ నిలిచి | మదికి నానంద తన్మయత నిచ్చుచును,
ఓగి నొక్కనెల త్రిరాత్రోపవాసములఁ | దగ రెండు నెలలంతఁ దద్ద్విగుణమున,
నోలి ⁸ మూణ్ణలలు పక్షోపవాసముల, | నాలుగునెలలు మిన్నక వాయుభుక్తి
గడపి, వెండియు నిట్లుగాదని లేచి | వడి నూర్చు బాహుడై వసుధ వేల్చి
ఘోరపుఁ దపముఁ గైకొనిన, సచ్చిటి - | వారలు తపసు లీశ్వరుఁ గానఁబోయి
జయవెట్టి పలికిరి: “శర్వ, సర్వేశ, | దయనేయవే! క్రీడి తపమున్నవాడు;
తపమున్నఁ దపమె! యుద్ధతి భీమధూమ | కపట హాలాహలాక్రాంత విష్ణుపము.
ఇంతటఁ బ్రత్యక్ష మీపుగాకున్న | జంతు సంతతిఁగాల్చు సత్య మత్తపము.
నిమిషమాత్రము వాడు నిలిపిన భక్తి | కమలనూతికిఁ బెద్దకాలంబు వట్టు.

1. మృలనగ్గు 2. చు. 2. కరుణించి 4. శ్రు 5. కుద్దాలాది 6. యా. 7. నిలిపి.
8. మూడునెలలు (పా.)

రవి రశ్మి సోఽదదు; రవమీదా వక్షి ; | పవనంబు పైరాదు; పాటపు నదులు;
పొనర యోగ ¹ నిరూఢి భూత భేతాళ | దనుజనిర్జరుల కాతనిఁ గానరాదు.
మక్కువ నాపార్థ మనసులోఁ గాక | యిక్కడ మఱియెంత యీశ! నీయునికి.
ఈవయ్యెడకువచ్చి యీవయ్యవరము | వేచేగ.” యనిన నవ్వేలుపు నవ్వి

శివుఁడు మాయాకిరాతుఁడై అర్జునునొద్దకు వచ్చుట

పోయెదనని వారిఁ బొనఁగ వీడ్కొలిపి | పాయక యుమచూడఁ బ్రమథులు చూడ
జొత్తార్చు ² కనులు జుంజులు వెండ్రుకలును, | హత్తి కాటుకకొండయన నొప్పుమేను,
జడిగొన్న పికిలిపుంజముల దండయును, | ముడిచిన జడనుశ్శేమున నాకుపొరక,
చిఱికినమ్ములు విండ్లు, జివురాకుచీర, | గవులు కంపునుఁగెంపుఁ గదురుమీనములుఁ
గలిగిన ³ చెంచై యుగంబులనాఁటి | ఖల దైత్యవృగ వేటకారుండు నిలిచె (?)
శివుఁజూచి గౌరియుఁ జెంచెతరూప | మవిరశస్థితీఁ దాల్చి యతనిసేవించె.
తమతమ కాంతలుఁ దారు నాక్షణము | ప్రమథులు శబరులై బలసి రవ్విభుని.
గాటమై దివిజలాకసమునఁ జూడ | వేట నెపంబుగా ⁴ విభుఁడట్లు గదలి
యరుదెంచి యింద్ర కీలాచలఁబెక్కి | హరినూను పౌరుషంబరయు వేడుకను
సూకరాకృతి నింద్రనుతుఁ ⁵ దాఁకుమనుచు | మూకాసురునిఁ బంప మోదించియతఁడు
తొంటివరాహంబు తొడరెనొయనఁగ | గెంటక ధరకుడ్గిన మేఘమనఁగ
నడతెంచు నంజననగ శృంగమనఁగఁ | గెడయ నీశ్వరుఁడు గ్రక్కిన విషమనఁగఁ
జూచిన దిశలెల్లఁ జూచుటమండఁ | జూచినమూతి నక్షత్రముల్ దొరుఁగ
నడుగువెట్టిన-చోట ననలంబు మెలవ | నోడిసి రొప్పిన మ్రోఁతలురుములై తోఁప
గొఱిజతాకున మహాకుధరంబులగల | బిటుసైన నడపునఁ బృథివి గంపింపఁ,
జాలరోమములఁ బర్వతవృక్షసమితి | కోలాహలంబుగా, ఘుర్ఘురాఘీల
రవములు లోక భైరవములై చెలఁగ | భువనభాండము స్రుంగఁబోవు చందమునఁ
గొమ్ములు దివికోట కొమ్ములు దాఁకి | డమ్ములు చెడి కొత్తడమ్ములు గూల,
నద్రిభేదికుమారు నణఁపంగ వలసి | యద్రుల్లెను ⁶ బోత్రియై వచ్చెననఁగ,

1. విభూతి 2. కన్నులు జుంజులెండ్రుకలు. 3. చెంచయ్య 4. విశ్వేశుఁ డపుడు.
5. దాఁకనపుడు (సా). 6. బొడ్డి. (మూ)

నేసిన శరలీల నేతేరఁ జూచి । యాసవ్యసాచి సాయకము సంధించి
వలదని మునులెల్ల ¹వారించుజడికి । నిలునక క్రోడంబు నెఱినాటనేయ
హరుఁడు మున్నేసిన యలుగుతో మృగము । తరుశేవగిరివోలె ధారుణిఁద్రెల్చి
యామేను చాలించి యనురయై తోచి । భూమి నదృశ్యమైపోయె; బోయినను

వరాహమునకై పరమేశ్వరాద్భుతులు కలహించుట

‘నాశరంబునఁ జచ్చె నానంది’యనుచు । నీశానుఁ డచ్చోట నింతులుఁ దాను
గైకొని నిలిచిన, గాండీపిచూచి । ‘నీకు నెక్కడివఁది? నీశరమేది?
యేఁ బందినేసితి నిదినాశరంబు; । పైఁబడఁ బనిలేదు పాయుమా శబర!
ఎదఁబు గూడి నా రిలయూనివట్లు! । నందడిగానేల ²నతులు నిచ్చోట!
శివారానఁ దొలఁగుము తొలఁగకయున్న । ఘోరాస్త్రముల ³నిన్నుఁ గూలుతు’ననిన
నగుచు నర్జునుఁజూచి నందివాహనుఁడు । “తగు నీకు ⁴వింత ప్రతాప మెఱ్ఱెన;
నీవాకవిలుకాడ ⁵వీవిశ్వమునకు! । నీవలివా రంతయెఱుఁగని ⁶వారు.
ఏసెనంటి నన్నేయు ⁷మాచూత; । మీ ⁸సటలును నేర్పు లేమిఁకలేవో!
కోలాధిపతికినై కోలకై మనకు । నాలంబు గలిగిన నదియు నుత్తమము.”
అని శైలకార్ముకుఁ డిమ్మునంధించి । మనుజేంద్ర సుతునేయ, మది లెక్కగొనక
యభవుని బాణధారాభిషేకమునఁ । ద్రిభువన ⁹ంబులు మెచ్చ దేవేంద్రసుతుఁడు
ముంచిన, నదులు నముద్రంబు చొచ్చు । చంచున నదివోయి శంభునందణఁగె.
హరుని తూపులువచ్చి యైదునునాఱు । సరి నింద్రసుతుని వక్షము నుచ్చిపోవు.
అంతనర్జునుఁ డాత్మ నచ్చెరువంది । “యింత ¹⁰వాఁ డెవ్వఁడో యితరుఁడు గాఁడు!
శబర ¹¹వేషంబునఁ జిరియింపుచున్న । విబుధ విశేషంబు వేయు ¹²ను నేల
ఎడవక వృష్టిగ్రహించు పర్వతము । వడువున మచ్చరావలి వీడు గొనియె.
నేనైన నొచ్చితి నితనిబాణముల । మానరాదు ¹³రణంబు మాటాడి.” యనుచు

1. వడికావుమనఁ 2. శబరలి. 3. దూరించి 4. మిచ్చు 5. నింతప్రతాప మెక్కడిది. 6. వే.
7. వారు. 8. ము 9. సటుపులు. 10. వంద్యుని. 11. వాఁడూఱక 12. దూపంబున.
13. శేమిటికి. 14. శరంబు మాటుకు (పా)

దిశల రోచులువర్ష దివ్యబాణములు | శశధరుపై లక్షసంఖ్య లనేసి,
కాలశోషిత వార్ధిగతిఁ గవదోనలు | చాల శూన్యములైన, శంకించి మఱియుఁ
“దొల్లి నాకక్షయ తూణీరయుగము | కల్లగా దనలుడు కరుణించినాడు.
అవియు శూన్యములయ్యె నకట యాయెఱుకు | తవులడు నాకు పృథాయుధ ¹ వయ్యె
దివ్యబాణములెల్లఁ దెరువులు దప్పె; | దివ్యచేష్టితమిది తెలియుచుండుదము.”
అని తరులును గిరు లటునిటు చెదర | ధనవు ద్రిప్పుచుఁ బాండుతనయుండు గదిసి
హరుని వ్రేసిన, మేఘమరనెల మ్రుంగు | కరణి విల్లుగ్రహించి కాలకంధరుడు
నరుని చెయ్యొడిసిన, నరుడంతఁ బోక | కరవాలమున శూలిఁగదిసి మ్రేవ్రేసె.
అదియు సుభాషితం బవివేకియెదుటఁ | జదివినయట్టైనఁ, జలనంబులేక
శిలలు మ్రాచులు రువ్వి శివునేవిధమున | నిలువరింపఁగ లేక నిజశక్తిజొచ్చి
మునులకుఁ బట్టని ముక్కంటికెబట్టి | పెనఁగియుఁ డడఁద్రోయ వీరంబు ² లేక
తలపడి ముష్టియుధమున వత్తుంబు | తల మోము బరులోలిఁ దాటించి యార్వ
నిలనింత చల ³ మరి నేఁగానననుచుఁ | దలదన్ని ⁴ శంభుఁ డాతని మూర్ఖపుచ్చి,

పాశుపత ప్రదానము

తెలియుచో ముక్కన్నుఁ దెగగల జడలుఁ | బులితోలు రాకాసి బొమ్మ పెండెమ్ము
ముడికినందనినెలముడి పాఁపతోడవు | బుడిబుడిమను ధక్క పునకజన్నిదము
ముమ్మెనకైదువు ముదితసామేను | నెమ్ములపేరులు నేకిరింతయెద్దు
నట తోలువచ్చడం పాఁదలయెఱు | పుటపుట నగుజింక బూడిద పూత
చెలువార నన్నిధి నేసి యీశ్వరుడు | పలికె గృహ ⁵ దృష్టిఁ బాండు నందనుని
“నీ తపోనిష్ఠకు నీక్షాత్రమునకుఁ | బ్రీతచిత్తుడ నైతిఁ బృథివీశతనయ !
అడుగుము నీక్లిష్టమైనవరంబు | తడయకయిచ్చెదఁ ద్రైలోక్యమైన.
అరసిచూచితిఁగాని యన్యంబుగాదు | శరపాత కరపాత సంకటంబోర్వ.
వగవకు వింటికి వాడి తూపులకు; | మగుడింతు నాయందు మగ్నంబులయ్యె.
మొదల నరుండను మునివి నీచేత | వదలక యీగాండివము నాడుఁగలదు.

1. పేల 2. నరుచుఁ జెయ్యొడ్డిన 3. చెడక. 4. పాది. 5. శబరుఁ డాతని, 6. బుద్ధి. (పా)

సురకార్యపరుడనై క్షోణిపై నిపుడు | సురల కార్యము దీర్చు జూచెడు తెలియు.”
 అనుచు నమ్ములు విల్లునతనికి నీచు | ఘృభక్తిఁ బరవశగతి నర్జునుండు
 చక్క జాగిలి మొక్కి సంప్రీతివెలయ | సక్కాలకంకు నిట్లని నన్ను తించె
 “శర్వ, సర్వేశ్వర, శాంతిరీమణ, | గీర్వాణసేవిత, గిరిరాజచాప,
 కైలాస నిజవాస, కరిచర్మవాస, | ఫాలలోచన, పశుపతి, శూలపాణి,
 సామగానామోద, సహజప్రసాద, | కామసంహర, చంద్రఖండవతంస,
 పంచాక్షరీప్రాణ, పరమకల్యాణ, | పంచనక్త్రవిలాస, పటుజయోల్లాస,
 భక్తపరాధీన, భక్తనిధాన, | భక్తిసాధ్య, సమస్తపావనచరిత,
 ఆనందహావ, బాహుబలాటోప, | నానాశ్రుతిస్మృతి న్యస్తార్థదీప |
 కాలకంధర, కృపాకర, కృత్తిచాన, | నీలలోహిత, భవానీ ప్రాణనాథ,
 శరణంబు రక్షించు శరణంబు సీకుఁ | బరిచారకుండ భక్తిపసలేనివాడ.
 మునిప్రియ, హంకారమున నీకుఁ బూజ | లొనరింప నేరక యురుతరవంచ
 గుణములఁ దగిలి నిర్గుణరూప, నిన్ను | బ్రతుకింపనేరక భావింపలేక
 తెలిపిన నెఱుంగక తెలిసినవారి | వలనైన నెఱుంగక వాగ్వాదమునకుఁ
 జొచ్చుట యొండె నీచులబుద్ధిలోన | వచ్చుట యొండె నావహులెల్ల నిట్లు
 కమలసంభవుడైన గానంగలేని | విమలాత్మ, నినుగంటి విఖ్యాతిగంటి.
 ఇంతకంటెను వరందెయ్యది నాకు! | కంతుసంహర, యేనకా పుణ్యనిధిని.
 ఏసితి ప్రేసితి హితదివ్యతనువు | గాసిగా వచ్చితి గడంగి నొక్కితిని;
 అపరాధ మోర్పు మే నజ్ఞాని సధిక | చవలుండ నిజభక్తి చాలనివాడ.
 రక్షింపు ఘన లోకరక్షా విహార! | రక్షింపు రాక్షసరాజ సంహార!
 అభవ, ‘సమస్తే వివేక ప్రసంగ!’
 గిరిశ, ‘సమస్తే వికీర్ణభస్మాంగ’ | పరమ, ‘సమస్తే జపక్రియాసంగ!’
 కారవు లదయులై కొంతేయముఖ్యు | ఘోరాటపులఁ ద్రోచి కుతల మేలుచును
 నున్నారు; వారితో యుద్ధంబు గలుగ | నున్నదిమాకు మహోగ్రమై యింక.
 అరుదైన పాశుపతాస్త్రంబు నాకు | వరముగా నీవె యీశ్వర, మెచ్చితేని.
 అందు ననేక సహస్ర శూలములు | గ్రందెనగదలు సర్పములు బాణములు
 శర 1 భాదు లుగ్రపిశాచ 2 భూతములు | సరిఁ బుట్టునని వింటి సంధానవేళ.

1. సాహజే. 2. ధులును. 3. బాణములు. (పా)

దీనిచే ¹ దనుజుడై తేయ యత్నాది । నేనలు గెలుతు నిర్జింతుఁ గౌరవుల.”
అని యడిగిన రుద్రుఁ డట్లకాకనుచుఁ । దనతూవు హోమమంత్రములతో నిచ్చి
“నీకెదురికలేదు నీచులమీఁదఁ । దూకొని యాయమ్ము తొడుగకు” మనుచు
నానతియిచ్చి గణాలితో శూలి । కానరా కరిగెను గడుచోద్యమగుచు.
ఇంద్రజుచే శూలియిచ్చిన శరము । సాంద్రదీధితి నొప్పుఁ జలియించె వనుధ;
లవణాబ్ధికలఁగె; శైలంబు లూటాడె; । దివిటి ² బ్రహ్మాండంబు దిద్దిరఁదిరిగె.
హరుమేను సోఁసిన యాప్రభావమున । నరుమేను దివ్యగంధముఁ బవిత్రంబు
శుభకాంతియుతమునై సురకళగలిగి । త్రిభువన దీప్తమై దృష్టింపఁ గలిగె.

దివ్యాశ్రుతాభము

అప్పుడింద్రుడు వహ్నియముడు దైత్యేంద్రుఁ । డప్పతి పవనుడు యక్షవల్లభుఁడు
కొలఁది ముప్పదిమూఁడు కోటుల సురలు । కలిత విమానాగ్రగతి నేఁగుదెంచి
“తమకార్యమగు వసుధాభారహరణ । మమరేంద్రసుతుఁడు నేయఁగఁ బూనె”ననుచుఁ
జెలఁగుచు సతనిఁ గాంచిన, వాక్యపుష్ప । ఫలజలముల వారిఁ బార్థుఁడర్పించి
మ్రొక్కి ఫాలమునందు మోడ్పుఁ గేలమర । “నక్కజ మేను జేయఁగఁ గన్నతపము !
మృదునిఁ జూడఁగఁగంటి మిముఁజూడఁగంటి; । గడగి పాశుపతాశుగము చాల్పఁగంటి;
బనివడ ధర్మజుపగ దీర్పఁగంటి; । ననిమిషాధిపులార! యదియు మీకరుణ.
ఎలమి నానతి యీరె యేమిసేయంగ । వలయుఁ గార్యము.” లన్నవారు మోదించి
“యలయుక తప మనేకాయుతవర్ష । ములు తొల్లి చేసిన మునివి నీవనఘ!
ఇది నేటి తపముగా దీతపంబునకుఁ । గదియునే నిను నంబికాప్రాణవిభుఁడు !
అతనితోఁ బెనగి దివ్యాంగుండవైతి । సుతుఁడ, నీవిభవంబు చూడనక్కజము.
అవనీ మహాభారహరణంబు నిన్నుఁ । దవితెఁ గాదనరాదు దైవకార్యంబు.
మాకు నశేషసామర్థ్యంబులైన । భీకరాశ్రుము లిచ్చు ప్రేమ వచ్చితిమి.
కొనుమవియును నీకు ఘోరాహవమునఁ । బొనరిన యొక్కొక్క పోరామిఁ దీర్పు.”
నని యందు యముఁ డిచ్చె సతులమార్తాండ । ఘనకాంతి మండలాఖండదండంబు;
నరుల సహస్రసంఖ్యులఁ గట్టివైవ । దోరకు పాశములిచ్చెఁ దోయధిరాజు;
అయత దైత్యమాయులనెల్ల మ్రొంగ । నేయు కాబేరాశ్రుమిచ్చె సర్థపుడు;

1. నమర ... గంధర్వ. 2. చుక్కలుడులై చిక్కులు. (పా)

అమరావతీ గమనము

అంతశాత్రవకోటి నడచ వీడోవుఁ | జింతివ వలదని జిష్టుఁ డుప్పొంగి
తాను వజ్రంబిచ్చు తలఁపునఁ బాండు | సూనుని సంప్రీతిఁజూచి మైనిమిరి,
“భూవర, యింకనాపురి కేఁగుదెంచి | యీవు నాయుశ్రుంబులిచ్చినఁ గొంచు
నందు మీతల్లి జయంతునిఁజూచి | యిందువచ్చెడుగాక యే సంత ననుప;
మాతలిఁ బుత్రైంతు మణిరథంబిచ్చి | ప్రీతి నెల్లిటి.” కన్న బీభత్సఁడుబ్బి
కాయంబుతోడ స్వర్గముఁ జూడఁగలుగు | సాయకంబులు నంద సమకూరునాకు
వచ్చెదనని మ్రొక్క వానిదీవించి | వచ్చినసురలతో వాసపుఁ దరిగె.
త్రిదశేంద్రు సారథి తెచ్చు తేరునకు | నెదురు చూచుచునుండ నిటఁగిరిటియును.
మందరాద్రికి సంత మఱునాఁడురథము | కందర నిబిడాంధకారంబు వాయు
మాతలి గొనితెచ్చి మనుజేంద్రుఁబలికె | “ఏతెంతుగాక దేవేంద్రజ! దివికి.
యుగసహస్రము తపమున్న వారలకుఁ | దగ నశ్వమేధ శతంబువారలకుఁ
గలుగనిరథ మొక్కఁగంటివి; వేల్పు | వెలఁదులు నినుజూచువేడ్క నున్నారు.”
అనిన గంగాస్నాన మతఁడాచరించి | ¹యెననిన వేడ్కతో నింద్రుతేరెక్కి
యరుదేర, నరుదుగా నప్పరస్త్రిల | సురకుమారుల నన్ని సురచక్రవర్తి
తనమంత్రి శిరోడ బృందారకుల్ గొలువ | ²ఘన పుణ్యులగు యాగకర్తలు గొలువ,
బెద్దగద్దియమీఁదఁ బేరోలగమునఁ | దద్దయువేడ్క నందను రాకగోరి
యున్నచో, సంత గృహలోపాంతసీమ | నన్నృపాలక పుత్రుఁ డరదంబుడిగ్గి
సురలు నెవ్వరు నింత చూపట్టరనుచుఁ | బురకాంతలోలి గుంపులు గట్టిచూడ,
హరునిగెల్చితినిని యమరేంద్రుఁ గాన | నరుడెంచు మకరాంకుఁడన నేఁగుదెంచి
యయ్యకు వేల్పుల కంతఁ బాండునకు | నయ్యెడ మునులకు నందంద మ్రొక్కి
యమరాధిపతి చూప నర్హపీతమున | సమసీమ మేనులు సరిరాయనుండె.
అప్పుడు గదిసి విద్యాధరస్త్రిలు | తప్పక చామరద్వయమున వీవఁ
గంకణ రుణరుణ త్కారముల్ వినుచు | నంకురితానందుడై యున్నసుతుని
వీక్షించి యావజ్రి వేయి కన్నులకు | నక్షీణ సుఖసిద్ధి యయ్యె నా కనుచు
సతనికీ దన పత్నియగు శచీదేవిఁ | జతురతఁ జూపి యాసతికి మ్రొక్కింపఁ

1. దినకర నిభమైన తేరెక్కి-వేడ్క 2. గొలువ. 3. ననిమిషనాథుఁడు వాస్తానసీమ. (పా)

దిలకితమతిఁ జెక్కు దీవెనలిచ్చి । నలినాక్షి నీరాజనంబు లిప్పించి
తొలఁగక యలజయంతుని కంటఁ జూడఁ । గల పుత్రకుని బెద్దగా గౌరవించె.
అంతఁ గొండొక కాల మమ రేంద్రు పురిని । సంతోషముననుండి జనకునిచేత
నరుఁడు దివ్యాస్త్ర సంధానప్రకార, । మరయఁ బ్రయోగ¹ సంహారమార్గములు,
సస్త్రమంత్ర జప క్రియాప్రకారములు, । నస్త్రాధిదేవ పూజాకర్షణములు
నాదిగా నెఱుఁగుచు నప్పరసాంగ । నా దివ్యగాన మానంబులు వినుచుఁ(?)
దుంబురునింటఁ బ్రస్తుత నాట్యవిద్య । సంబరంబునఁ జూచు సమయంబునందు

ఊర్వశీ మోహము

నొక్కనాఁడూర్వశి యుడురాజవదన । చక్కనిలావణ్యసౌభాగ్యజలధి
మునుపు నారాయణముని యూరుకాండ । మునజనించిన ముఖ్యమోహనగాత్రీ
నల నలకూబర నవజయంతాది । తిలకితాకారుల దృష్టిఁగైకొనని
శృంగారవతి యూర్వశీకాంత.యచట । నంగజనిభమూర్తి నడ్డునఁజూచి
మనసులోబాడము మన్మథవికారమునఁ । గనువాల్చి పులకలంగమునఁ బెంపొలయ
నికటమనోరథంబిచ్చెఁ జూపులకు । సుకుమారుఁ డేరాజసుతుఁడొకో వీఁడు!
ఏపుణ్యవతియొకో యితని కౌఁగిటను । దీపించి సుఖవార్ధిఁ దేలుచుండెడిది!
పొరిని నీతని ముఖంబునఁ గలకళల । నెరపుదీనుక చంద్రుఁడిచ్చుఁగాఁబోలు!
మరుఁడు మరుండనుమాటయేగాని । పరికింపనితఁడెపో భావజన్మండు;
సురలోకసతులకుఁ జూపులవిందు । మరగించు మన్మథమాయయోగాక;
నకల లావణ్యపుంజముఁగూర్చి బ్రహ్మ । యకలకు వీనిఁ జేయఁగఁబోలుఁ గాక;
ఇంతచక్కనిరూప మే నెందుఁగానఁ; । గాంతిఁ బుహరపుకంటఁ జెల్లుండు.
మగవారలకు నైన మరులు పుట్టింపఁ । దగుమూర్తి యితనికిఁ దగులరే సతులు!
ఇంద్రపట్టమునకు నితఁడైనసురల । సాంద్రసౌభాగ్య మెంచఁగ నెట్లువచ్చు!
సోగకన్నులతీరు శోభిల్లునరము । బొగైన యాజానుబాహునిర్ణయము
వాలికమెఱుఁగుల వజ్రదేహంబుఁ । జాలిన మందహాసముతోడి ముఖము
వెఱవైన వినయంబు విక్రమకళయుఁ । బరఁగిన నవ సార్వభౌమ లక్షణుఁడు.
కలదొకో యీతనిఁ గలిసిసౌభాగ్య । కళలఁ బెంపొంది శిష్యామునొందనాకు.”

అని వితర్కింపుచు నల్లనగదిసి । వనిత యర్జునుఁ జూచి వలనొప్పఁబలికె
 “ఎప్పుడు సృపచండ్ర, యేయూరుమీకు? । నిప్పుడిచ్చటఁ గార్యమేమిగల్గినది?
 ఏరాజితనయుఁడ? వెపుడువచ్చితివి? । ఈరాజధానిలో నెచటనీయునికి? ।
 అంగజాకార, నీయభిధానమేమి? । యాంగికమునఁబల్కు.” మనిన గాండివి
 “ముదిత, భారతవంశమునఁ బొండునృపతి । కుదయించినాఁడ; న న్నుర్వివారెల్ల
 నర్జుననామధేయంబునఁ బిల్తు; । రూఙ్గితకరిపురి యునికిమాకెపుడు;
 మాకుదాయాదులు మఱిధార్తరాష్ట్రు; । లాకారపులతోడ నాజి యశాననుచుఁ
 బాశుపతంబు తపంబొచరించి । యీశానుచేఁ గాంచి యే బోవుచుండ
 మాతలిరథమిచ్చి మఘపుడు దమ్ముఁ । జాతువురమ్మన్నఁ జూడవచ్చితిని.
 నాతి, తుంబురునిచే నాట్యశాస్త్రంబు । నేతునో యనుబుద్ధి నెఱిసొక్కపూట
 వత్తునిచ్చటికి నూర్వశిగఁ దా నిన్నుఁ । గ్రొత్తగా వినియుందుఁ గుంభినిజెప్ప.
 నారాయణోరుసంభవ, నీదుగుణము । లారయ నధికంబు లందురందఱును.”
 అనిన నూర్వశివల్కు “నర్జున, నిన్ను । సునిశిత శౌర్యుఁగా సురలుచెప్పుదురు;
 చూడఁగంటిమి నేడు సుదినంబు మాకు; । వీడుపట్టన కీవు విచ్చేయవలయు.
 ఇంద్రసూనుఁడవట యిటనిన్నుఁగొలుచు । టింద్రుఁగొల్పినకంటె నెక్కుడుగాడె!
 వాలాయమింటికి వచ్చిపోవలయుఁ । బాలించి.” యనుటయుఁ బొండునందనుఁడు
 పారిజాననఁ బల్కు: “వచ్చుటయొకటి । యే రానిదొకటినా! యిది వచ్చినట్లు
 తలపోయు; మామీది తాత్పర్యమునకుఁ । బిలిచెదింతియగదా ప్రియగృహంబునకు;
 నట్టిప్రియంబు మాకప్పుడేవచ్చె; । గట్టడ నిపుడింద్రుకడకుఁ బోవలయు.”
 అనిలేచి నిస్సృహఁడై యర్జునుండు । చనియె నింద్రుని నిజాస్థానంబునకును.
 ఆసమాటాడక పరిసూనుఁడిట్లు । వాసితోఁజనుట కూర్వశి వెచ్చనూర్చి
 తనయింటికేగి కందర్పబాణాగ్నిఁ । గనలుచుఁ జిత్రలేఖనామఁజూచి
 దానితో ధవళాస్త్వఁ దాఁజూచి విరహ । మూనుటయును నతం డుసిగిపోవుటయుఁ
 జెప్పి యిట్లను “నేమిసేయుదుఁ జెలియ! । తప్పెనిచ్చట నేలతగిలె నామనసు!
 వాఁడైన దపసిభావమునఁ గొంతాన । యీఁడు; నాకెబ్బంగి హృదయంబు నిలుచు? ।
 నాకు నేనేపోయి నామేలుచెప్పి । వేకూడుమన్న నవ్వెడువారు నగరే!
 కలనైననాతనిఁ గలసెదనన్న । లలితాంగి, యనిమిషులకు నిద్రరాదు.
 ఏమార్గముననైన నింద్రజాఁగూర్చి । నామేనిలోనఁ బ్రాణమునిల్పు.” మనిన

నాలేమఁజూచి యిట్లనుఁ జిత్రలేఖ । “ఏలమ్మ నీకింత హృదయంబుజాఱు !
 నలకూబరునికంటె ననవిత్తుకంటె । నలజయంతునికంటె నతనిచెల్వెంత!
 భామిని, నినుఁజూచి పాషాణమైన ।¹ నేమియుఁ గరంగదే యెఱుఁగవుభామ!
 నిమిషమాత్రంబున నృపనూనుఁడెచ్చి । కమలాక్షి, నినుగూర్తుఁగళవళింపకుము.
 చిత్ర మవ్విభు నిన్నుఁ జేర్పలేకున్నఁ । జిత్రలేఖాఖ్యాతి చెల్లునె నాకు!
 అలయక యొకయుపాయమున నిచ్చుటికిఁ । బిలిచితెచ్చెదఁగాని ప్రియమురెట్టింప.
 ఒడఁబడఁజేసి నీవొకరీతిఁ గదిసి । తొడిఁబడ నతనిఁ గంతుని కప్పగింపు.
 అంత నీచెప్పినయల్లెల్లఁజేయుఁ । జింతింపవలదని చెప్పి యాక్షణమ
 యువతి యర్జునిఁజేరి యొప్పనిట్లనియె । “ధవళాశ్వ, నావెంటఁ దడయకేతెమ్ము;
 ఏకాంతగతినుండి యిపుడు తుంబురుఁడు । నీకు నాట్యరహస్య నీతినేర్పుటకుఁ
 బిలిచితెమ్మనియె; రాఁ బ్రియమైనరమ్ము । శలుకుతే” లనుటయుఁబాండునందనుఁడు
 నలవోక దానిమాయావ్రబంధంబు । తెలియంగనేరక ధృతిదానివెంట
 వచ్చుచో, నటమున్నవరుసఁగైసేసి । యచ్చుగానూర్వళి హర్షంబుతోడఁ
 బారిజాతాది పుష్పవాతజాత । సౌరభాడంబర స్పర్ధాశివృద్ధ
 కస్తూరికా గంధ కలితసద్గంధ । విస్తారితాశేష విమలాంగియగుచుఁ
 దననాట్యశాలలోఁ దగుతోరణములు । గొనకొన్న మృదుల కుంకుమతల్పములును
 దెరలు మేల్కట్టులు దివ్యగంధములు । సురభిమాల్యములుఁ గస్తురికలయంపి
 కప్రపుష్పగుల్మఁ గలుగుయత్నములు । క్షిప్రమె నేయించి శృంగారమొదవ
 నిండ్రనందనునకు నెదురులుచూడ, । సాంద్రవేగమున వాసవిఁ జిత్రలేఖ
 వరుసఁదోడైచ్చి యూర్వళిమందిరంబు । గరిమఁబ్రవేశింపఁగా నియమించి
 “యిచ్చోటనేయుండు మిటకుఁ దుంబురుఁడు । వచ్చు నేఁ దోడ్కొని వచ్చెదఁగాని;
 ఈపువచ్చుటవిన్న నిపుడురాఁగలఁడు । వేవేగ.” నని యిల్లువెడలునాలోన
 నతులితమైన యొయ్యూర్కంబుదోలక । రతియునుబోలె నూర్వళి విలాసమున
 మురువైన² మొగ, మట్టి మొగములో సిగ్గు, । దరిగొన్నసిగ్గులోఁ దలచూపుమమత,
 మమతడగ్గఱ సీని మానంబు, దానిఁ । దమిఁగూర్చుభయ, మందుఁ దగులనితాల్కి,
 తాలిమినఱఁచు త త్తరముఁ (దత్తరముఁ) । దూలించుకంపంబు దొరయనేతెంచి

1. నీరెకరంగదే 2. ముఖమంటి ముఖములో.

ఊర్వశీ ప్రేమ తిరస్కారము

నరునకిట్లు “నద్దనా, నన్ను నేల | మరున కొప్పించెడు! మర్యాదే నీకు;
రావు చూడవు; నిల్వరావు ప్రాణములు | నీవింక నను గరుణించకుండినను.
గరిమ ననేక యాగంబులు చేసి | మఱి కదా నరులకు మముఁజూడఁగలుగు;
అదియుఁ జూచుట గాని యనుభవభోగ | విదితసౌఖ్యములు గావింపనక్కడిది?
ఆలాగుదాన నీయాలింగనంబు | లీలఁగాంక్షింప బాలించంగవలదె!
ఇచ్చ నెవ్వరులేని యేకాంత దిశకు | వచ్చియుఁ దమిలేనివాడవౌ పెట్లు?
మాటకారివి చూచి మాటాడవేల! | ఆటది పైఁబడ్డ నగునట్లు కాక.”
అనినఁ గవ్వడి పల్కు “నప్పరన్ శ్రీల | మనుజుఁ డపేక్షింప మహిఁ బాత్రుఁడగునె !
అచ్చర మాత్రమే యమరేంద్రముఖ్య | లిచ్చ నీయవసరంబెఱుఁగుచుండుదురు;
వినుకున్న వారమే వీక్షింపకున్న; | వనిత, మేమెంతటి వారము తలఁప !
వినుమెల్లరాజ్యంబు విమతులకిచ్చి | మునివృత్తి వివినభూములఁ జరింపుచును
ఈలాగు దశనుండి యింతులతోడి | లీలావిహారంబు లేకున్నఁగాదె!
వెలఁది, యామాటకువేళగా.” దనినఁ | గలకంఠి మఱియు నాగాండీవిఁబలికె
“ఎట్టిదుఃఖంబైన నింతులఁ గన్న | యట్టప్పడే పాసి యానంద మొదవు.
తప్పించుకొని పోవు తలఁపులుగాక | యిప్పుడు మునివృత్తి కేమయ్య నీకు!
నాభాగ్యమున వచ్చినాడ విచ్చటికి | సాభాగ్యనిధివి యేఁచక కాఁగిలిమ్ము.
ఈకున్నఁ బ్రాణంబు లివె నీకునిత్తుఁ | జేకొమ్ము; కాదేని చేకొమ్ము రమ్ము.”
అనుచుఁ బయ్యెద జాట నాదివ్యవార | వనిత యాతనికేలు వరుసఁ బట్టుటయు,
విడిపించుకొని క్రీడి వెలఁది కిట్లనియె | “విడు నీకునాకును వెన వావిగాదు;
రాజ వంశ్యుఁడు పురూరపునకుఁ దొల్లి | నైజంపుఁ బత్నివై నడచితి పీవు.
ధవళాక్షి, నాకునాతఁడు వంశకర్త; | అవులె మీకున్నది యటువంటి వావి.
అదియునుఁగాక మీరమరవల్లభుని | నదనంపునాటకశాల కామినులు.
ఒరిమ పాటింప రీ రొక్కొకవనులఁ; | బురుహూతు నూడిగంబులవారు గారె!
తపసియై వనములోఁ దమ్ములుఁ దాను | రమణమై నున్న ధర్మజుఁ గన్నఁదాఁక(?)
సతులపొందొల్ల నేసౌఖ్యంబులొల్ల; | యతివేషులము మమ్మునంటకతోలఁగు;
పోయెద నిటకుఁదుంబురుడేలవచ్చు! | నీయత్నములు మాయ లీపుచేసినవి.

కైలాటకత్తెలు కపటమహేంద్ర | జాలస్వరూప లాశ్వర్యపుంజములు
కుటిలచిత్తలు హితగుణవిఘ్నకరలు | నటమటంబులప్రోవులన సతుల్ గారే!
ఇన్ని చెప్పగనేల యేగునీ” వనుచు | నన్నరు డరుగుచో సమరవధూటి
కామాగ్ని కోపాగ్ని గడలుకొల్పంగ | నామహేంద్రకుమారు నదరంటజూచి

ఊర్వశీ శాపము

“యోరి కింశుకరూప, యుపకారదూర, | సీరసాత్మక, నీకు నీతియెక్కడిది!
పరగ నే బట్టిన బాహణమైన | గరగు నీవేనుమీ కఠిన చిత్తుడవు.
సతిపిల్వనంపుట చనుదు చేవట్టి | గతిమాలిరమ్మంటగా దటులయ్యు
మనసీక తొలగితి; మగవాడ వైన | జనుదువే! సతి వైన జనుదిట్లు తొలగి.
గరిమ నీవటుగాన గాంతయుఁగాని | పురుషుండుఁగాని నపుంసకవృత్తి
గైకొను మిదియాదిగా.” నని పలుక | నాకథ దేవేంద్రుఁ డాత్మలో నెఱిగి
చనుడెంచి యూర్వశీ శాప వాక్యములు | తనయుచే విని దానిఁ దప్పింపఁగోరి
“కామాంధురాలైన కాంతశాపంబు | నేమింది యర్జునునికి మోవఁదగునె!
అదియును వృథవోవ; దటుగాన నొక్క | విదిత నిర్ణయము గావించెద నేను.
వనములో ద్వాదశ వత్సరప్రాప్తి | పని బూని చరియించి పాండవులింక
నామీద నొక్కయే డజ్ఞాత చర్య | భూమిపైఁ జరియింపఁ బోవుచున్నారు.
పొనగ నయ్యెడను నపుంసకవృత్తి | వెన దాల్చుగలవాడు వెలయ నీక్రీడి.
ఆయేడు గడచిన నట తొంటిమూర్తి | యాయతగతిఁ దాల్చు.” నని నిర్ణయించి
యతడును దాను నిజాన్ధాన సీమ | వితత సౌభాగ్యంబు వెలయఁ గూర్చుండి
యతిభక్తి నున్నచో నచటి కేతెంచె | యతిరాజు రోమశుఁడను పుణ్యమూర్తి.
వచ్చి యచ్చట నున్న వరమునీంద్రులను | బొచ్చెంబులేని కింపురుష గంధర్వ
గరుడ కిన్నర యక్ష ఘన సిద్ధసాధ్య | పరివేష్టితుండైన పర్జన్య గాంచి
యతడు సన్మానింప నర్హవీరమున | జతురతఁ గూర్చుండి సమచిత్తుడగుచు
నర్జునుఁ జూచియిట్లను “నెవ్వరితడు ? | పర్జన్య, నీకంటఁ బ్రభగలవాఁ డ
మానుషమూర్తి సామాన్యుండుగాడు | వీనిచందము కొంత వివరింపు.” మనినఁ
బలిక నింద్రుఁ “డితండు పాండునందనుడు; | నలువొందు నర్జున నామధేయమున,

మొన్న నీతనితపంబున కాత్మమెచ్చి | యెన్నఁ బాశుపతాస్త్రమిచ్చె శంకరుఁడు.
మరలి పోవుచునుండి మముఁ జూచిపోవ | నరుదెంచినాఁడు సంయమిసార్వభౌమ!
కాలకేయనివాత కవచులతోడ | నాలంబు గలిగి యీయన నిల్పినాఁడ.
ఈతఁడు రాఁ డయ్యె నేమొకోయనుచు | నాతల సీక్రీడియన్న ధర్మజుఁడు
వనములో నేమని వగచు చున్నాఁడో! | అనఘ, నామాఱుగా నటపోయి నీవు
నితని సేమముఁ జెప్పి యేఁ డాఱునెలలు | వ్రతచర్యఁ దీర్థయాత్రల వారిఁ దిప్పి
గంధమాదనశైల కాననాంతముల | సంధిల్లనుండుఁ డచ్చటి కంతలోన
వచ్చునీపార్థుఁడు వారలఁజూడ; | నచ్చటకుఁ బ్రయాసమనక పోవలయు;
నిది దేవకార్య మీవిపు డోపననక | సదయాత్మ, పా.” మృన్న సంయమిశ్వరుఁడు
నవుఁగాక యనిలేచి యమరేంద్రుఁ డనుప | దివినుండి భూతధాత్రికి డిగ్గివచ్చి *

రోమశుఁ డర్జును కుశలవార్త ధర్మజాదుల కెఱిగించుట

హైవ్రతవనంబులో ధర్మనందనునిఁ | బ్రీతిఁ దమ్ములుఁ దాను ధృతి నున్నవాని,
నేమొకో రాఁడాయె! నిద్రనందనుఁడు | తామసించె నటంచుఁ దలపోయువానిఁ,
దతిగొన్న యగ్నిహోత్రముల బ్రాహ్మణులు | వితతతేజులు పదివేవురు గొలువ
నాదంబు శిలలనై నను గరగించు | వేదఘోషంబులు వినుచున్నవాని,
భీముఁడు రణకళాభేద్యవ్రతాప | ధాముఁడు తనుఁ గొల్వఁ దగనున్నవాని,
హైర్యంబు తోడుగా దయయు సత్యంబు | శౌర్యంబుఁ దొడవుగా జానొప్పువానిఁ
బొడగాంచి యతనిచేఁ బూజితుండగుచుఁ | దడయ కాతని శాంతతకుమెచ్చుకొనుచు
నాసీనుడై పల్కె ‘ననఘ, నేఁ దీర్థ | వాసి రోమశుఁడనువాఁడ నామమున.
డాకొన్న బ్రహ్మపట్టములొకనూఱు | వేకడచినఁగాని వినుము నామేన
నొకరోమ మూడిపో దొగి; నట్టికతన | సుకృతాత్మ, ననురోమశుండండు బుధులు.
ఏను వచ్చినరాక యెఱిగింతు వినుము | భూనాథ, తగుపుణ్యపురుషుండ వీవు.
నిర్జరేశ్వరసూతి నీముద్దుతమ్ముఁ | డర్జును పరిణామ మరసి వచ్చితిని.
తపమున మెచ్చి ప్రత్యక్షమై శివుఁడు | కృపతోడ నాతని కిచ్చెను శరము.
కొలఁది ముప్పదిరెండుకోటలు సురలు | నీలనిచ్చి రతని కనేకబాణములు.
మాతలి రథమిచ్చి మఘవుఁడు దన్నుఁ | జూతువు రమ్మన్న సురలోకమునకుఁ

* ఈభూవాయి నలచరిత్రాద్యపాఖ్యానములను అనుబంధములోఁ జూచునది.

జని యందు నింద్రుచే శస్త్రసంధాన | వినుతోవనంహార విధమెఱుంగుచును
గుళలుడై యున్నాడు; కొలువులోనిన్న | విశదంబుగాఁ జూడవేడుకయయ్యె.
నను బురందరుఁ డంపినాడు నీకడకు | జననాథ, యాకార్య సరణియు వినుము.
అర్జునుం డందు నైదాటు మానంబు | లూర్జితకార్యార్థ మొగి నుండవలసె.
అందాఁక మిముఁ దీర్థయాత్రలఁ ద్రిప్పి | మందగతిని గంధమాదనాద్రికిని
బోయి యుండినఁ జాలుఁ బురుహూతతనయుఁ | డాయెడకే తెంచు హరితన్నుఁ బనుప.
ఆకొండమీఁద విద్యాధరయక్ష | లోకంబులున్న వాలోకింపవచ్చు.
తీర్థంబు స్వార్థంబు ధృతినన్నమాట | సార్థంబుగాదె! భూవర, వచ్చి తేని.
పయనంబు గండు ఝంపానదీప్రాంత | భయదాటవుల మీఁద భద్రవెట్టిదను.
కలవు తీర్థము లనేకములు మార్గమునఁ; | గలరందుఁ దగఁ బెద్దకాలంపుమునులు.
చూపెద రండన్న సుముఖులై పాండు | భూపాలతనయు లప్పుడు మానిఁజూచి:
“తావసోత్తమ, మహాత్మకుఁ డంద్రునిన్ను; | నీపరమాయువు నీకు నవ్యయము;
యుగవహస్రములు నీకొకనిమిషములు | తగునట్టి పెద్దల దర్శింపఁ గలిగె;
వినఁ గల్గె మీవల్ల విజయునిమేలు; | ఘనతీర్థములు నింకఁ గానఁ బోయెదము;
వత్తుము మీవెంట వనితయు మేము | కొత్తగా ని విప్రకుంజరయుతము.”

పాండవులు రోమశుని వెంటఁ దీర్థయాత్రలు పోవుట

అని రోమశునివెంట నఖిలపాండవులు | వనితాసమేతులై వలనొప్పఁ గదలి
యచ్చుట గడచి కామ్యకవనచ్ఛాయఁ | జొచ్చి ఝంపానదీ శుద్ధ తీర్థంబు
దరిసింది యవలిమతంగాద్రి గడచి | సురభీతీర్థంబాడి సులభమార్గమున
శివుఁ డున్న కాదంబ సింధు తీర్థమున | సవిరళమతిఁ దీర్థమాడి యందఱును
నొయ్యన గంగతో నొరసి కాళింది | సమ్యాటలాడు విశ్రమభూమిపొంత
చ్యవన మహామునీశ్వరుఁ గాంచి యతఁడు | తవిలి కావించునత్కారంబు గాంచి,
యతలి(?) హేమాద్రి డాయఁగఁ బోవ ధర్మ | సుతునితో నారోమశుండిట్లు పలికె:
“శమనజ, యిచ్చోట శంభుండు తొల్లి | యుమకునై కావించె సుగ్రతపంబు;
అనఘాత్మ, శరవణంబను తీర్థమదియు | జనియించె మొదల నచ్చట వఙ్ముఖుండు;
భృగుశృంగమిది దేవ, పేర్ని శంకరుడు | భృగురామునకు నేర్పె ఖ్రియధనుర్విద్య.

హేమకూటము చూడు మిదె ధర్మతనయ! | కామనంహరుఁడందు గజదైత్యుఁ జంపె;
 హరినాభికమలంబు నందు జన్మించి | పరమేష్ఠి యిచ్చటఁ దపంబొచరించి
 నిరుపమ బ్రహ్మాండ నిర్మాణమహిమ | హరిచేత పరముగా నడుగుకొన్నాఁడు;
 ఈ హేమకూట మహీధరంబునకు | నూహించిచూడఁ బూర్వోత్తరచ్ఛాయ
 నింద్రకీలము చూడు మిందువంశేంద్ర! | ఇంద్రనూనుఁడు తపంబిచ్చటఁ జేసె;
 హరుఁడు కిరాతుఁడై యలుగు నాదనుచు | దురము తా గాండివిలోఁ జేసెనిచట;
 అచ్చటఁ బాశుపతాస్త్ర మాతనికి | నిచ్చె; నప్పటిదీప్తి యిప్పుడుఁ బోదు.
 మాతలి తెచ్చు నమ్మహనీయ రథము | కొతుకంబున నెక్కి కవ్వడి దివికిఁ
 జనియె; నాటి రథోగ్ర చక్ర నిర్భేద | ఘన చిహ్నలవె చూడు కాననయ్యెడిని.
 కేదార శివుని వీక్షింపుఁ డిద్దితని | పాదారవిందంబు భవరోగహరము".
 అని విశేషములై నయట్టి తీర్థములఁ | దనరిన పుణ్య కథా ప్రసంగములు
 మునిచెప్ప వినుచు నిమ్ముల నగ్నిహోత్ర | ధనములతో మును ట్టామును బోయి
 కనిరి కాంతేయులు గంధమాదనము | ననిమిషాంగనల విశారసాధనము.
 అక్కడఁ దపమున్నయతులనైష్ఠికము | దక్కించ వలసి విద్యాధరాంగనలు
 పాడంగ నాలించి పడగలు విచ్చి | యాడెడు నహులచే నమరెడు దాని,
 మాతులుంగ లవంగ మందార వకుళ | కేతకీ పున్నాగ కేసర నింబ
 చందన మందారచంపక సరళ | కుంద హింతాల తక్కిల తమాల
 సాల కుద్దాల రసాల బంధూక | బాల పాటల జంబు పనన జంబీర
 కరవీర ఘనసార కదలికాశ్వత్థ | కురవక హరితాల కుముదికాశోక
 వట బిల్వ రోచన వంజల క్రముక | కుటజ దాడిమఫలీ కోవిదారాది
 ఘనవృక్షములకెల్ల గనియైన దాని, | విసుత నభస్థలీ విస్త్రమరప్రకట
 కరమగు శృంగాటకంబులదాని, | హరిణ మాతంగ సింహాశన గవయ
 శరభ దంష్ఠిక ఖడ్గ శార్దూల మహిష | రురు హరి గండభేరుండాదికములు
 పటుతర పాషాణ పట్టముల్ ప్రాకఁ | బెటపెట ధ్వనిఁ బెచ్చుప్రేలేడుదాని,
 నున్నతి సెలయేర్లనుండ్లి మాసింద్రు | లెన్నిక నర్హులంబు లిచ్చి చల్లుచును
 ఉడకంబు మిన్నేటికొదవి పైయేరు | గడలించు నాకులఁ గడలించు దాని,
 సురవిమానంబులు చుట్టును దిరుగ | సురకామినుల మేని సురభిగంధముల

వాసితంబగు తరువ్రజముచే దిశలు । వాసించుదానిఁ బర్వత సార్వభౌముఁ
బొడగాంచి డగ్గఱఁ బోవుచుఁ గొంతి । కొడుకులఁ గలయఁ గన్గొని రోమశుండు :

పాండవులు గంధమాదనమునకుఁ బోవుట

‘కంటిరే! నృపులార, గంధమాదనము । మింటిమార్గము మోచి మెఱసె నున్నతిని.

అలకాపురంబు నీయద్రిపై నమర । నల కామనంహరుఁ డటకునేతెంచు.

కైలాస మిమ్మాదఁగల దాటువేల । మేలియోజనముల; మెలఁగరాదందు.

ఏనూటుతీర్థంబు లియ్యద్రిమీఁద । జానొప్పజూపెదఁ జనుదెండు గూడి.

ఇందుండి రథముల నేతేరరాదు ।

ధరణీశులార, కొందఱ నిందునునిచి । యరుదెండు కొందఱ నటఁ దోడుకొనుచు.’¹

అనినఁ గన్వాశ్రమోపాంతస్థలమున । నునికిగా రథములనునిచి భూవరులు

¹ తమమెంట నగ్నిహోత్రముల బ్రాహ్మణులు । గుమిగూడిరాఁగ నక్కొండకై నడచి

కొంతదూరము వోవ ఘోరమై యొక యు । గాంతవాయువువోలె ² ననహమై నివిడి

కొండరాలెల్ల నుగ్గులుగఁ ద్రోచుచును, । గుండుగూడుచు వృక్షకోటిరూపణఁగ,

లివలివచేసి ధూళీవటలంబు । భువనభాండం బెల్లఁ బుక్కిలింపంగఁ,

జెదరి యాభూధర శిఖరముల్ విటిగి । చిద్రువలై వడఁగ, గర్జితమేఘమగుచు

నెడరి రువ్వునపీచె నెదురైన గాలి. । వడగండ్లు పిడుగులవహణిఁ దాఁకఁగను

ధర రెండుగడియ లుత్పాతవర్షంబుఁ । గురిసినఁ జీకాకుగొని చాలఁదడిసి

శివలు భూదేవనంఘము నొక్కవంక, । యువతి ³ నెచ్చెలులు ధౌమ్యుండు నొక్కవంక, ⁴

ధరణీశుఁడగ్నిహోత్రము లొక్కవంక । ⁵ సరవి భీముండు కృష్ణయు నొక్కవంక

రోమశుఁడొకవంక రూపేది చెదరి । ప్రేమనొక్కొకఁని బిల్చుకొనుచును

మ్రాఁతుల మఱుఁగున మఱిగుహావలులఁ । గైకొని యట్టి నంకటమోర్చి నిలిచి

వెనుక నిందఱుగూడి వెచ్చనూర్చుచును । వనవాస భరమెల్ల వడి నాఁడె తోఁచె

నెన్నఁడు నిట్టిపాటెఱుఁగ మటంచు । నెన్న, బ్రాహ్మణులతో నిట్లను నృపుడు:

“అమరేంద్రసుతుఁ గాంతుమనియెడు కాంక్షఁ । దెమల కేమటువోయి తిరిగివచ్చెదము.”

అందాఁకఁ ద్రోవల నలయక మీర । లిందునిల్వఁగరాదె హితవుఁబులార !

తలపోయ నగ్నిహోత్రములకు మీకు | మెలఁగుట సామాన్యమే శైలగుహల!”
 అనుచు వారలనిల్చి యతివనెచ్చెలుల | మునిసింహుడైన ధామ్యుని నందునిలిపి
 చ్రావదియును దాముఁ దపసి రోమశుఁడు | చూపిన తెరువున సారిదిమైనడచి
 చనిచని యతిఘోర శైలసానువుల | కనయంబునెక్కుచో, నందుఁ బొంచాలి
 నడవనోపక పాదనఖములవెంట | వెడలు రక్తములచే వెడవెడనగుచుఁ
 గజభార జఘనచక్ర నితంబభార | కుచభార సంగతిఁ గోమలి యలసి
 కఠినంపుతానేలఁ గాల్గోవనోడి | కఠినాత్ముఁడగు బ్రహ్మఁ గనలి దూఱుచును
 వడదాఁకి యెండచే వాడుకందోయి | బడలి సోలుచు దప్పిఁ బరవశయగుచు
 నెలుఁగెత్తి యిట్లును: ‘నేల పోయెదరు! | నిలువరక్కట! కూడి నేర్తునే నడవ!
 అంతంత నిలుచుచు నరుగుట గాక | యెంతదూరంబైన నెట్లు వోయెడిది!
 పగిలెనఖంబులు పాపాణ ఘాతి; | నొగిలెఁబాదంబులు; నో రెండఁదొడఁగె;
 నలసితి; నేఁజెల్ల; నాఁటది యనరు; | తెలియరేమబ్బె నీ తీర్థయాత్రలను!
 తానేల నిబ్బంగి రానేల మనకు! | నేనైన నడవలే ¹ నీరాగుఁడనిన,
 నిలిచి క్రమ్యతివచ్చి నిట్టూర్పుపుచ్చి | బలవంతుఁడగు భీముఁబలికె ధర్మజుఁడు:
 “చ్రావది రాలేదు దవ్వుగానేఁడు | వేపోవవలె శైలవిషినంబు గడచి.
 గాండీవి నిచ్చోటఁ గనుఁగొంద మనుచు | నొండేల తాపసి యొకయానవెట్టె;
 భానుఁడు నవరాట్టి బడమటఁ జేరె; | నేనును నొచ్చితి నిఁక డాచనేల.
 యూటటయొదవ నీవొక కొంతదూర | మీ రాజబింబాస్య నెబ్బంగినైన
 మోచి తెమ్మిది నిన్ను మోచినకార్య | మేచిన నీసత్వ మే నెఱిగినద”.
 అనిన: “నేనలసితి నందఱికంటె | మనుజేశ, సామాన్యమా నేఁటినడక
 చనవలె మూఁడు యోజనములిమ్మాఁడ | మునిమాటలకు వచ్చి మోసపోయితిమి.
 అలహిడింబానూను నాత్మలో మీరు | తలఁపుఁ డీక్షణమ యాతఁడు వచ్చునిటకు.
 భారుణీనాథ, యందఱ మోచితెచ్చు | భూరి విక్రముఁ దలంపుము ఘటోత్కచుని.”

ఘటోత్కచుఁడు పొండవులకు సాయపడుట.

అనుమాట లోనుగా నాదైత్యవిభుఁడు | చనుజెంచి నృపులకు సాష్టాంగమెఱిగి:
 “ప్రభులార, రప్పింపఁబనియేమి నన్ను? | రథసత నేమికార్యమువుట్టె మీకు?

ఈయున్న యునికిన యింద్రాదిసురులఁ | బోయి తెత్తునొ విమ్ముఁ బొడగనిపింప !
 పెకలి బ్రహ్మాండంబు బీటలువాఱఁ | బ్రకటించి వేతునే బాహుదండమున ?
 పెడచేత వ్రేతునే పృథివి? నాకాశ | మడఁతునే చెదరి గ్రహంబులురాల ?
 గంధమాదనమెత్తి కరమునఁ దాల్చి | సంధించివై తునే జలధిలోఁ బడఁగ ?
 క్షితి మీకు నెగ్గుచేసిన కౌరవులను | గతముగావెతునే కఠపురి కేఁగి ?
 ఏను జేయఁగఁదగు హితకార్యమెద్ది? | యానతి యిం.'డన్న యమతనూభవుఁడు:
 "అగు సంతవాఁడు కాఁడనరాదునిన్ను; | నొగి సీవుగా కెవ్వరున్నారు మాకు ?
 దనుజేశ, నేఁడు మీతల్లిపాంచాలి | వనపీఠిలో నడవఁగలేక యలసి-
 యున్నది మోచితే నుచితంబు నీకు | సన్నతగుణ, లెమ్ము చయ్యన." ననిన
 దనుజుఁడు భీమునిఁ దరుణినిఁ దాల్చి | తనసేనఁబనిచె నందఱ మోవఁజేయ.
 యమనూతి రోమశుండందఱు దైత్య | సమితిపై నెక్కి విశ్రాంతిమై వచ్చి
 గంధమాదన శిఖాగ్రంబున నిలిచి | సంధిల్ల దనుజునచ్చట వీడుకొలిపి
 యక్షవనంబులో నతుల సౌఖ్యములఁ | బక్షమాత్రమునిల్చి పాండునందనులు
 తపసి నిత్యముఁ బురాతనపుణ్యకథలు | విపులవైఖరిఁజెప్ప వినుచుండి" రనుచు
 జనమేజయునకు వైశంపాయనుండు | మును వినిపించిన ముఖ్యమార్గమున
 సక్కధకుఁడు శౌనకాది సన్మునుల | కక్కధవినిపింప హర్షించి వారు
 అనఘాత్మ, తరువాతనైన వృత్తాంత | మనువొప్పఁ జెప్పవేయని యడుగుటయు
 భానుకులాంభోధి పావనచంద్ర! | భానుకోటి శతప్రభా భాసమాన!
 అంజనాత్మజలోల! యతికృపాశీల! | మంజీయుతపాద! మధురప్రసాద!
 శరముఖాకర్షిత జలధి కల్లోల! | ధరణిజాలింగన తాత్పర్యశీల!
 బాణాసనాంకిత పటుభుజాదండ! | బాణభీకర! శత్రుపటల సంహార!
 ఇది సదాశివభక్త హితగుణాసక్త | సదయస్వరూప కాశ్యపగోత్ర దీప
 స్తుతిపాత్ర పల్లభసూరి సత్పత్ర | మతిమద్విధేయ తిమ్మయ నామధేయ
 విరచితారణ్యాఖ్య విపుల పర్వమున | సరుదుమీఱఁగ ద్వితీయాశ్వాసమయ్యె.

తృతీయాశ్వాసము

శ్రీభోగ సంపన్న, శివచాప భిన్న, | సౌభాగ్యసుత్రామ, సాకేతరామ,
శరణాగతత్రాణ జయభిరుదమున | ధర నెగడిన మహాత్మా, చిత్తగింపు.
అక్కభకుడు శౌనకాది సన్మనుల | కక్కభాసూత్ర మిట్లని చెప్పదొడంగె :

సౌగంధికాహరణము

గంధమాదన గిరిఁ గౌంతేయులట్లు | సంధిల్ల రోమశు సహితంబు గాఁగ
నున్నచో, నొక్కనాఁ డువిదముందటను | సన్నతద్యుతి దివ్యసౌగంధికంబు
కమనీయ సౌరభాగత చంచరీక | సముదయంబై మహాశ్చర్యమై దిశలు
వాసింపుచును వాయువశమున వచ్చి | భాసిల్లఁ బడుటయుఁ బాంచాల తనయ
గనుఁగొని వెఱఁగంది కడుమెచ్చి దాని | ఘనసౌరభమునకుఁ గాంతికిఁ జొక్కి
ధర్మజునకుఁ జూపి: “ధరణీశ, దీని | నిర్మలసౌరభాన్వితము చూచితివె!
ఎందును వీక్షించి యెఱుఁగ నేనిట్టి | సౌందర్య సౌరభ్య సౌగంధికంబు.
దివినుండి వాయువు దెచ్చి నాయెదుట | నవిరళమతి వైచె నాశ్చర్యకరము.
ఎట్టిపుణ్యలొకదా యిదిమాళిఁ దాల్చు | నట్టివార.” లటన్న నతఁడింతిఁ బలికె:
“కోరకు బృందారకుల తోట పువ్వు | లూరక మనకెల్ల నొదవరావివియు.
ఇక్కండ శృంగంబులెల్ల నొక్కొకటి | లెక్కింప వేల్పుపాశెంబులు గావె!”
అనిన నాఁ గాకని యపుడూరకుండి | వనిత యొయ్యనవోయి వాయుజుఁగాంచి
కానుకయంచు సౌగంధికంబిచ్చి | దానిసౌరభ్యవర్తనము వర్ణించి:
“గంధవాహజ, నీవు గలుగ నాకిట్టి | గంధర్వ సౌగంధికములేమి బ్రాంతి!
జడియక దివ్యపుష్పములు నీవల్ల | ముడుతునేనని కొంగుముడిచితి నపుడు.
నృపుఁడెఱింగిన మఱి నిన్ను బోసీఁడు | నృప, నాకు నివి దెచ్చి నిండింపు కోర్కి.”
అనిన గ్రక్కునలేచి యతి సంభ్రమమునఁ | దనచేత గదదాల్చి ద్రౌపదీప్రియుఁడు
‘సలినాయతాక్షి, వేనలిచిక్కువాపి | యలరింపు మింతలో నరుదెంతు’ ననుచు
సనిలిండు మును వచ్చినట్టి మార్గంబె | తనకు మార్గంబుగాఁ దడయక నడచి
మొండొడ్డి నడచుచో మెట్టిన చోటఁ | గొండరాల్చెల్ల నుగ్గురు నూచగాఁగ

నీరంపుఁ బొదలెల్ల నిడియుచుఁ బొడియు | నైరాలఁ ద్రొక్కుచు నట నొత్తి నడచి
గదగని యుగ్రమృగంబు లెల్లెడల | బెదరుచు నొడుగ నబ్బిమనేనుండు
నాలుగు జంగల నగశృంగమెక్కి | శైలాటవులలోనఁ జనుదెంచుచోట

భీమ సేనుఁడు హనుమఁ గాంచుట

సచ్చట నున్నాఁడు హనుమంతుఁ డధిక | సచ్చరిత్రుఁడు కపిసార్వభౌముండు
రామకార్యాతిధురంధరుఁ డసుర | భామ లంకాపురీ దహనదీక్షితుఁడు
దవ్వుల వాయునందనుఁ జూచి తనకు | నప్పీరుఁ డనుజన్ముఁ డగుట నెయ్యమును
వదలక యతని సత్వము చూచుకొఱకుఁ | బదిలమై వాలమ్ము పఱపి యచ్చోటి
తెరువునకడ్డంబు ధృతిఁజేయుచున్నఁ | బఱతెంచి భీముఁ డా ప్లవగేంద్రుఁజూచి
మునలివానరమిది మొగి నెట్టయెదుటఁ | బనచెడి తానేల పడియున్న దకట!
ననుజూచి వెఱవక నా పథంబునకుఁ | దనవాల మడ్డంబు తగఁజేయుటెట్లు!
బెదరించి చూచెదఁ బెలి పాతెడినో! | బెదరకుండెడినో దర్శితరేఖ! ననుచు
గదచూపి: “తెగువేల గట్టితి విట్లు? | ముదుకవానరమ, భీమునకుఁ బోవలదె?
కొండంత నిన్ను ద్రొక్కుక దాఁటిపోవ | కుండుటగా దిది యుచితమే నాకు?
తొలఁగిపో.” మృన్నఁ బాధునిఁ జక్కఁజూచి | పలికె నిట్లని రామభద్రునిబంటు:
“త్రేతాయుగమునాటి దేహంబు పెద్ద | వాతంబువలననే వర్ధిల్లి ముదిసె;
గదచూపి వెఱపించి కాటులాడినను | గదల నోపునె పెద్దకాలంపుఁ దనువు!
వేగిరకాడ, నీవేపోమ్ము తొలఁగి | జాగులేటికి?” నన్న జననాథసుతుఁడు
“దాఁటెదనన్న నీతను వదిలకంటె | గాటంపుఁ బొడవు; దీర్ఘమువాల; మైన
హనుమంతుఁ డంభోధి యలనాఁడు దాఁటి | చనినట్లునేతు దోషమ్ములే.” దనినః
“హనుమంతుఁ డేటికి నంభోధి దాఁటె? | వినిపించవే నాకు వినవేడ్క.” యనిన,
శతకోటి పద్యవిస్తరమది చెప్ప | నతిగూఢ మటు దడవగును నాపనికి.
నైన నీవడుగుట నది సూచకంబు | గా నెఱిగించెదఁ గపిరాజ, వినుము.
రవివంశనిధి దశరథుఁడను రాజు | భువియేలు; నతనికిఁ బుత్రరత్నములు
రామలక్ష్మణులన రసికాత్ములుండు; | భూమిజ రఘురామ భూపాలుదేవి;

వారి మువ్వురఁ దండ్రీ వనవాసమునకుఁ | గారణఁబున నంపఁగాఁ దపోవృత్తి
 దండకాటవికేఁగి తగుపర్ణశాల | నుండంగ నచ్చోట నొక దైత్యకాంత
 కఠినాంగి శూర్పణఖా నామధేయ | శతమతి నా రామచంద్రునిజూచి
 కామించి రతికి డగ్గఱుమన్న నతఁడు | నేమించి యేకపత్నీ వ్రతుండగుట
 దానినొల్లక యంత దండించి పనుప | నా సీచమతి వోయి యంభోధిలోనఁ
 దనరులంకానాథు దశకంఠుఁగాంచి | తనపాటుఁ దనశోకదశయును జెప్పి
 'ఆరాముదేవి మోహన గాత్రిదాని | మీరిన సతిలేదు మేదిని' ననుచు
 నాసపుట్టింప వాడవుడ మాయూవి | కానుఁడై యొకరూపు గైకొనివచ్చి
 పతిలేని తరవాయి భావించి పుణ్య | సతి నీత నెత్తుక స్వందనంబెక్కి
 యనమునఁ దనకడ్డమగు జటాయువును | గసిమసిసేసి లంకా రాజ్యమునకుఁ
 గొనిపోయి చెఱఁబెట్టికొని యున్నచోట | మనువంశ్యుఁ డిచట లక్ష్మణుఁడును దాను
 మాయామృగముఁ జంపి మరలి యేతెంచి | యాయెడఁ బర్ణశాలాంతదేశమున
 నీతఁ గానక బుద్ధిఁ జముడుచు వగవు | చేత నాతురుఁడై వసించియు మూర్ఛ
 మునుఁగుచుఁ దెలిసి యాముగ్ధాక్షి నచటి | వనములోఁ గానక వడి వచ్చి వచ్చి
 | య న్న రేశ్వరునకు నతిభక్తి మొక్కి
 సుగ్రీవునకు మహిళునితోడి చెలిమి | యగ్రభాతి ఘటించి యనుబంధి నడవ,
 జానకీపతి వాలిఁజంపి సుగ్రీవు | వానర రాజ్యాభివర్ధనుఁ జేయఁ
 దారతోఁ గిష్కింధ తానేలి యతఁడు | శ్రీరామునకు సేవ సేయఁ దలంచి
 వెలయ డెబ్బదిరెండు ¹ వేలుగ సంఖ్య | గలుగు వానరుల నక్కడకు రప్పించి
 లక్షల రెండేసి లక్షలఁ గూర్చి | దక్షులొకపులఁ గొందఱుమూఁక సేసి
 'య్యుర్వీతనూభవ యుండుచో' ²టరసి | 'వేర్సేఱరం' ³ డని విభుని యానతిని
 నాల్గు దిక్కులకు ⁴సేనం 'బంపుచోట | ⁵మేల్లని యారామ మేదిసీ విభుఁడు
 'జనకజఁ బొడగానఁ జాలుదువీవె' | యని హనుమంతుచే నానవాలిచ్చి
 అనలుని గజాని గవాక్షుని గవయ | వనన గోముఖ శతబలి గంధమాద
 నాంగద జాంబవంతాదులఁ గూర్చి | నంగతి యామ్య దిక్పాయకై యనుప,
 నందఱుఁ జని యందు సతి ఘోరభంగ | సందోహ ఘుమఘుమస్వన భీమమైన

1. నవ్నాటికి. 2. కల్పల. 3. సున్నంబంపుచోట. 4. మెల్లనె. (మా)

యంభోధి శతయోజనాయత సీమ | గంభీరమున దాటఁగా శక్తిలేక
 వెనుకకు వీలగుచో వెఱవక వాయు | తనయుఁ డొక్కఁడె వార్ధిదరి వారి నిలిపి
 రామచంద్ర పదాబ్జ రాజితస్మరణ | తో మించి ధరణిపైఁ దోక యల్లార్చి
 పదములొక్కటఁ గూర్చి బాహులురెండు | పదిలంబు గాఁగనె వన నప్పలించి
 యెనఁగిన, వెన నుదయించినగాలిఁ | బనచెడి యద్రు లంబరపీఠి కెగయఁ
 జని లంకలోవ్రాలి జానకి వెదకి | కనుఁగొని విభుని యుంగర మింతి కొనఁగి
 పూని విశ్వానంబు పుట్టించి మగుడ | నానవాలు గ్రహించి యనిపించుకొనుచు
 రావణ నిర్మలారామ పృక్షములు | వేవేగఁ బెఱికియు విడిచి త్రోచియును
 లంకాపురంబు వాలపువహ్నిఁ గాల్చి | కొంకక మఱియు గ్రక్కున వార్ధి దాటి
 తనతోడి వానరోత్రములును దానుఁ | జని వేడ్క రఘురామచంద్రునిఁ గాంచి
 సీత సేమముచెప్పి చెలి శిరోరత్న | మాతని కొప్పించె సంజనానుతుఁడు.
 కాపున నేనట్టి కరువలి సుతుని | కేవెంట భృత్యుడ హితుడ సోదరుడ.
 నిను దాటి పోలేక నిలుచుట గాదు | తనర నొక్కనిమేను దాటఁ గాదండ్రు
 త్రోవయి.” మృనుటయుఁ దోబుట్టుజూచి | యా వాయునంభవుండనియె నవ్వచునుః
 “హనుమ వారిధిదాటినట్టులె దాటి | చనుమయ్య కదలింపఁజాల దేహంబు.
 వాయుజుడవుగాన వర్ణింప సీవు | పోయినదేత్రోవ బుద్ధిఁగొంకేల?”
 అనిన దాటెదనని యతఁడుత్సహింప | ఘన 1వాల మడర నాకాశంబు మోచె;
 నెత్తిచూచెదనని యెంచఁ గాంతేయుఁ | డత్త్రోక పాతాళమంటఁ బాతునను;
 వాలంబుఁ దిగువఁగా వనుధేళుడంటఁ | దాలీలనది దిగంతంబులఁగడచె.
 అప్పుడు విన్ననై యనిల కుమారుఁ : | “డివ్యబ్యుఁడెవ్వఁడో యెఱుంగఁగరాదు!
 పరమాత్మ విశ్వరూపము చూపినట్లు | పెరుగుచున్నది వీని పృథులవాలంబు;
 కపిమాత్రుఁ డనరాదు ఖచరులలోన | నుపమింప నిదియును నొక్క తేజంబా!
 తెలిసెద.” నని భక్తి దీపింప బలికె : | “అలఘువిక్రమ, యెవ్వరందురు నిన్ను!
 గరిమ లీలార్థమై కపిరూపమైన | హరివో హరుండవో యాఖండలుడవో!
 ఇంక బొంకక చెప్పు మిలరామభద్ర | కింకరుండను కీర్తికినిమూలమైన
 హనుమంతుండవో? కాక యన్యులకిట్టి | ఘన దివ్యదేహంబుఁ గాన మెచ్చోట.

అతఁడైన జెప్పు మేనవుడు సాష్టాంగ | శతము నమర్పించి సంస్తుతి చేసి
 యానంద మొందింతు.” ననిన నప్పవన | నూనుతో నంజనానూనుఁ డిట్లునియె :
 “నిన్నింత నిలిపితి నీతోడి భక్తి | నన్నింక నెఱుంగుము నాటి వాయుజాడ.
 బక హిడింబాదులఁ బరిమార్చె భీముఁ | డకలంక సాహనుడని చెప్పవందు.
 కన్నులారఁగఁ జూడఁ గలిగె నేఁడైన | నన్న, నీవును నేను నన్నదమ్ములము.
 రామచంద్ర కటాక్షరక్షితంబైన | యీమేను దాల్చి యే నిచట నుండెదను.
 ఇమ్మెయి నొంటిగా నెచటి కేఁగెదవా? | తమ్ముడా, యివి మహాదారుణాటవులు;
 రుద్రునిచెలి కుబేరుడు మొదలైన | భద్రగంధర్వుల పాశెంబు లివియు;
 నొరసినఁ బనిదప్పు; నుగ్రులువారు; | తిరిగిపా మ్మిదియ బుద్ధికివాసి.” యనినఁ
 బలికె బావని: “యట్టి భయములకెల్లఁ | ¹ గలఁగ నీతమ్ముడఁగాన నెంతైన!
 కామిని సాగంధికములు దెమ్మనియె; | నీమాడ్కిబోయెద నిదిమానఁజాల.
 ధనదుఁడు గానిమ్ము దనుజగీర్వాణ | ఘనులైనఁ గానిమ్ము కడఁగిన వ్రేతు.

హనుమ తన దివ్యరూపము భీమునకుఁ జూపుట

ఆమాటలటులుండె, ననఘాత్మ, నాకు | నీమూర్తిఁ జూపవే నిరతిఁ జూచెదను.
 ఆరామభద్ర ముద్రాంగుళీయకము | సౌరుగఁ గనియు విశ్వాశంబులేక
 నీరూపుచూడక నిజశిరోరత్న | మూరకనీత నీకొనఁగకయుండు -
 నప్పు డేగతిఁజూపి తాదివ్యదేహ | మిప్పు డే జూచెద నీక్షింపఁజేసి
 కరుణింపు”మనిన నుత్కట మేరుశిఖర | పరిమితోన్నత భుజాప్రాబల్య మమరఁ,
 గటితటీ హంజీవికాన మాణిక్య | ² ఘటిత నక్షత్రలోకము గానుపింపఁ,
 గర్జకుండల శిఖాకమనీయరత్న | నిర్ణయద్యుతి సూర్యునికిఁ గాంతియొనఁగ,
 హేలామదారి నిరీక్షణాభీల | లోలంబు వాలంబు లోకముల్ గడవ,
 రామభూవరదత్త రత్నహారములు | భీమవక్షోపిధిఁ బెనఁగొనుచుండ,
 డాసిన కమలజాండముపంటిమేన | వ్రేసిన యజ్ఞోప కి పీతముల్ చెలఁగ,
 గగన మేఘములెల్లఁ గాపినభాతిఁ | దెగికానుపింప నుత్థిత తేజమునను
 ఘనుఁ డాదివారి త్రివిక్రముడైనరీతిఁ | దనమూర్తిఁ జూపిన దర్శించి యలరి

చక్కఁజాగిలిమొక్కి శమనజాతమ్ముఁ | డక్కపిక్రేష్టు నిట్లని నన్ను తించె:
 “జయజయ జానకీసంతాపహరణ, | జయరామ కార్యరక్షణకళాదతు!
 జయజయ దనుజశిక్షాతంత్ర నిపుణ! | జయ వార్ధిలంఘనోత్సాహైకనులభ!
 కపిరాజ! కపిసింహ! కపిసార్వభౌమ! | కపికులప్రాణసంఘటితసంజీవ!
 పక్షింద్రసఖ! యశంపన కాలనేమి | రక్షోగణ ప్రహరణ కళాకుశల!
 అక్షాది వీర దైత్యధ్వంసి! విష్ణు | పక్షసౌహృద! మహాబల భుజాటోప!
 న్వామికార్య ధురీణ! సత్యకల్యాణ! | రామకథాలాప రంజితహృదయ!
 సీమూర్తిపీక్షింప నేనెంతవాడఁ! | గామితార్థవదాన్యకల్పక! శరణు.
 నీసింహనాదంబు నిర్జరారాతి | భాసురహృదయ నిర్భరణశూలంబు.
 ఏనెంత సుకృతినో! యెట్టిధన్యఁడనో! | పూని సీదేహంబు పాడగానఁగంటి;
 దొంటిరూపంబు దాల్తువుగాక.” యనిన | దంటవాయుజాడట్లు తగురూపుడాల్చి
 భీము డగ్గఱఁ బిల్చి ప్రియము రెట్టింప | నామహాత్మునిఁ దనయక్కునఁజేర్చి:
 “వాయుకుమార, సీవంటి తోఁబుట్టు | పాయకకలిగె నాభాగ్యంబుకతన;
 హరిసహాయులు మీరు హరివరాయణులు | హరిదాసుఁడగు నాకునాత్మబంధువులు.
 దేవేంద్రనందను తేరికేతువున | కే వచ్చి యుండుదు నిధయుద్ధముల.
 ఇదే నేవరంబుగా నిచ్చితి నరుని | నెదిరింపశక్యమే యింక బ్రహ్మకును !
 కపికేతునుండని గాండీవి నెల్ల | నృపులును బిలుతురు నే డాదిగాఁగ;
 నాత్మలో మముభక్తి నరయుమీ.” యనుచు | నాత్మనత్వముకొంత యతనికి నొసఁగి
 సాగంధికములకుఁ జను సిద్ధ మార్గ | మాగంధవాహజుఁ డతనికిఁ జూపి
 పనిచిన, నుప్పొంగి పాండునందనుడు | హనుమంతునకు మ్రొక్కి యప్పుడే కదలి

భీముఁడు సాగంధికవనముఁ బ్రవేశించుట

చని చని ముందటఁ జంపకక్రముక | ఘన కదంబార్జున ఖర్జుర సాల
 పాటల పున్నాగ వనన జంబీర | పాటీర మల్లికా ఫలపూర లికుచ
 వట బిల్వ సహకార వంజాళాళోక | కుటజ తాల తమాల కురవకాదులను
 గనుపట్టియున్న సాగంధికవనము | ఘన ముదంబునఁ గాంచి కమలారికులుడు
 వన వక్ష్యఫలములు వాంఛతో నమలి | పొనర సరోవరంబునకునై డిగ్గి

మొదలఁ గుత్తుకబంటి మొలబంటిగాఁగ | నుదకంబు గ్రోలి యాయువు నిల్వనమ్మి
 సాగంధి ¹ కాంభోజి సారభాస్వాద | నాగత చంచరీకాలి ఝంకార
 నాదంబు ² సురగీత నాదంబు నిఖిల | మోదమై తనకర్ణములకు నింపొదవఁ,
 గమ్మఁ దావులతోడి ఘనపుష్ప సమితి | యమ్మహాత్ముఁడు గోయ నాయితపడఁగ
 వలదని వారించి వనపాలు రతనిఁ | బలువంకఁ ³ బటు వాక్యఫణితి నిట్లనిరి:
 “ఇవి దేవతలకు మీఁదెత్తిన విరులు | తవిలి కోసెదవేర! ధర్మమే నీకు!
 కిన్న రేశ్వరుఁ డిందు గిరిశంకుఁ దాను | నున్నతి విహరించు నోరంత ప్రొద్దు;
 పట్టు మిట్టి పుష్పములు నీవింకఁ | బట్టినఁ జాలస్త్వ పాదంబు లాన.
 బావురే! యెందుండి పాటుతెంచితవి ? | పోపొమ్ము డస్సితి ప్రొద్దున.” ననిన
 భీముఁ డిట్లను: “నేల బెట్టు వెట్టెదరు ? | భూమిఁ బుట్టని పుష్పములు మాకు వలదె ?
 బెడద లేటికి మీ కుబేరుండె గాని | ముడువ నేరమె యేము మొదల నివ్వరులు?
 చంద్రకళా మాళి ⁴ సఖుండైనయన్న | రేంద్రుఁ డల్లియు మమ్ము నేమనఁ గలఁడు?
 అవ్వల దేవేంద్రుడైన మాన్చినను | బువ్వులు గోయక పోనేర సురక.”
 అనిన రోషాంధులై యడ్డంబు వచ్చి | వనపాలకులు మీటి వాయుజుఁ బొదివి
 యసివాఁడు లొడివాఁ డాయప్తివాఁడు | ముసలంబువాఁడునై ముసురుగ్రమ్మినను
 గోపించి గదగొని కుటిల ⁵ దుర్దాంత | రూపిత నిర్హత రూఢి నార్పుచును
 గరువలి తనయుఁ డాగంధర్వ భటులఁ | దఱిమిన భీతులై తల్లడింపుచును
 బాటి పాలస్త్వ సభాసీనుఁ గాంచి | వార కిట్లనిరి: “దేవా, చిత్తగింపు;
 మనవనంబున కొక మను జేంద్రనుతుఁడు | చనుదెంచి సారభ సాగంధికములఁ
 గోయుచున్నాడు దిక్కుంబి కుంభస్థ | లాయతభుజుఁడు సాహసకళామూర్తి.
 కోయకుమని మేము కూఁత వేయుటయు | నాయన మము నొంచె నస్త్రశస్త్రములఁ;
 జతురంగబలము నచ్చటి కంపకున్నఁ | బ్రతిఘటింపఁగరాదు; బలవంతుఁ డతఁడు.”
 అనిన విచారించి యక్షవల్లభుఁడు | వనపాలకులఁ జూచి వరుస నిట్లనియె:
 “పాండవు లనువారు పరమచారిత్రు | లొండొండ వనవాన యుక్తిమై వచ్చి
 మన గంధమాదన మహితశైలమున | ననిచిన భక్తి నున్నారని వింటి.
 వారిలో నరుఁ డనువానితోఁ బెనఁగి | గారీవిభుండు శక్యముగాక మానె.

ఆతని యగ్రజాండతి దీర్ఘదేహి । వాతూల సుతుఁడు దుర్వారసాహనుఁడు.
వాఁడు గాఁబోలు నివృణమున విరులు । నేఁడు గోయుచు నున్న నిబిడ విక్రముఁడు.
సౌగంధికములకై చండ తేమిటికి ? । నేగతిఁ గొనిపోవనిండు పుష్పముల.”
అని పురుషాంతరంబరయంగ నేర్పు । ధనదుండు వారించి తనవారి ననిచె.

భీమునిఁగానక ధర్మజుఁడు తల్లడిలుట

అక్కడ ధర్మజుండనిలజా వెదకి । యెక్కడఁ గానక యిచ్చలోఁ గలఁగి
ద్రావదికిట్లనుఁ: “దరళాక్షి, భీముఁ । డేపజ్ఞ నున్నవాఁ డెటుపోయె నతఁడు?
అప్పటి విరు లెందునైన సాధించి । యవ్వణ్యుఁ డెమ్మని యనిచితో లేక ?
అంత చేసితివేని యతఁడు కార్యంబు । పొంత యెఱుంగఁడు పోవునెందైన.
ఎల్ల దేవతలకు నిర పీనగంబు; । చెల్లెఁబో యెక్కడ సిలుగు పుట్టెడినా!
ఎఱుఁగుదే యతఁడున్న యిక్కవ?” యనిన । నఱలేని భీతి నిట్లనియె నమ్ముగ్ధః
“పెనుపొంద మీకుఁ జూపిన పుష్ప మనిల । తనయుముందట నదృశ్యముగఁ బెట్టుటయు
‘నిట్టివే తెత్తు నేనింతలో’ ననుచు । నెట్టన యతఁడేగి నృప, తడవయ్యె.
ఏల రాడయ్యెనో! హృదయంబు నందు । జాలిపుట్టినది విచారింప వయ్యె.”
నావిని పతిపల్కె: “నాతి, సీవతనిఁ । ¹ బోవనిత్తువె దేవభూముల కిట్లు!
ఏమిపుట్టెనో కదా! యితఁడు మొక్కలపు । సామంతుఁ; డచోట జిట్టి పుట్టినదో!
తప్పెఁగార్యం; బేను దడయక యతని । చొప్పునఁ బోకున్న సురుగదు భయము;
పోయెద.” నని వాయుపుత్తుండు మున్ను । పోయిన మార్గంబుపొంత నవ్వీభుఁడు
చనిచని యెదుట రసాలాది విటప । ఘనవనాంతమున బకక్రొంచ హంస
కలకలారభటిచేఁ గల్లోలచలిత । జలజ సౌరభముచేఁ జాలనింపైన
యా సరోవరమున సతి సాహసమున । భాసురపుష్పముల్ పద్మాక్షి కొఱకుఁ
గోసి కట్టుచునున్న గుణధాము భీము । డాసిన, నతఁడు దండము సమర్పింప
నాలింగనమునేసి: “యన్న, యీభంగిఁ । బోలునే దేవభూములకు రానిట్లు !
దురము గంధర్వులతోనైన మనలఁ । బరిహరింపఁగఁ జాలు బంధుఁడున్నాడె !
ఏ నేమి నేయుదు! నిట్టిసాహసము । మానవెన్నఁడు! నిట్టిమతము నీక్రమము.

చీటికిమాటికి శివుడెందు వచ్చు; | నేటికి బోటికి నీకమ్మవిరులు?
 చాలు బోదము నివాసమునకు.” ననుచు | గాలికుమారు నొక్కటఁ దోడుకొనుచుఁ
 దమయున్న యిక్కఁకెంతయు నేగ, నచటఁ | గమలాక్షిఁ గనుఁగొని కరుణలనుతుఁడు
 కడునొప్పు సాగంధికంబు లిచ్చుటయుఁ | బడఁతి సంతోషసంభ్రమము శోభిల్లః
 “నెవ్వఁడు గావించు నిట్టిసాహసము? | నెవ్వఁడు దేనేర్చు నింతులకోర్కి?
 దివ్యులతోఁబోరి దివ్యపుష్పములు | దివ్య లాసనగ సాధించి తెచ్చితివి;
 నీతోడ సరిబోల నేర్తురే యొరులు? | వాతూలనందనా, వరశౌర్యధామ!”
 అనియని కొనియాడి యందులోఁ గొన్ని | మనుజేంద్రునకు నిచ్చి మఱిగొన్ని విరులు
 విద్రుమాధరి తన ¹ వేసలి ముడిచె.”
 సరి నిట్లు గొన్ని వాసరము లచ్చోటఁ | బరమహానియుఁ దాముఁ బొండవులుండఁ
 గాంచనవర్ణ సాగంధికం బొకటి | పాంచాలియెదుట ² నప్పటియట్లు వచ్చి
 వాయువశంబున పరుసవ్రాలుటయు | నాయంబుజాక్షి చోద్యంబంది చూచిః
 “మొన్న దెచ్చిన పుష్పములకంటె దీని | కెన్న నిట్టివిశేష మెట్లాకో గలిగె!
 ఇవి దేవయోగ్యంబు లివి శిరోజముల | నివిడి ధరించకుండిన నేటిబ్రదుకు?
 దళమెక్కి సారభతతు లుప్పతిల్లి | చెలఁగు కాంచనవర్ణసిద్ధిఁ బెంపొంది
 చూడ నపూర్వ ప్రసూననిధాన | మేడనున్నదొ కాని యిట వచ్చిపడియె.
 ముడుతునిట్టిది వడముడి నాకుఁ గొంగు | ముడి గాఁగఁ దెచ్చి క్రుమ్ముడి కీఁగలండు
 అతనికిఁ జూపెద.” నని భీముఁగదిసి | సతి సువర్ణచ్చాయ సాగంధికంబు
 కానుకగా నిచ్చిః “గాలికుమార, | దీనిఁ జూచితివె మేదిని కపూర్వంబు;
 తెమలక మున్నీవు దెచ్చిన పుష్ప | నమితికంటె ³ ను నతిశయము గానోవు;
 వన్నియఁ గడునొప్పి వాసనమించి | కన్నుల వండువై కరముశోభిల్లె.
 ఇవి నీవు సాధించి యిత్తువేనేడు | దివిజకాంతలకంటెఁ దేకువ నాకు?
 వెఱుకుఁ గోపించునో విభుఁడెఱింగినను; | పఱతేరవలెఁ జామి పవమాన తనయ!
 పగమోచి గంధర్వపతులతో నచట | ఊగడిరపఁ బోకుమీ సాహసోదార!
 పలుకులేటికి నెన్నిభంగులనైనఁ | దలకూర్చు మిట్టి సంతానపుష్పములు
 నీలా వెఱుంగుదు నిర్జరారాతి | కాలభైరవుఁడు నీఘనగదాయుధము.

కాపున నీవట్టి కమ్మఁబూవిరులు । వేవేగఁ దె.”మ్మన్న వికసించి యతఁడు
“నెందైన సాధింతు నివి నీకుఁదెత్తు । సందేహమెడలి నిశ్చయబుద్ధి నుండు;
తే విల్లునమ్ములుఁ దివిజినా.” కనుచు । నావీరుఁ డవి గదాహస్తుఁడై చాల్చి

భీముఁడు మరల సౌగంధికముల కేఁగుట

యలకాపురప్రాంత మందుఁజెంపొందు । నలరులతోటఁ జయ్యనఁ జేరఁబోయి
యెక్కడ చూచిననింతులుఁ దారు । నొక్కట విహరించుచున్న యక్షులును,
కిన్నరాంగనల సంగీతంబు వినుచు । నున్నతి సుఖయింపుచున్న భోగులును,
లలిత విద్యాధరా లాప మాధుర్య । ఫలగోష్ఠిసుఖనుష్ఠిఁ బడియున్నవారుఁ
గలిగి సౌఖ్యంబైన గంధర్వ వనము । సులభంబుగా వాయుజుఁడు ప్రవేశించి
కాంచన వర్ణ సౌగంధిక పుష్ప । సంచయం బీక్షించి చాల హర్షించి
కోసెడఁ గాకని కొలనికి డిగ్గ । వాసితో నచటఁ గావలి యున్నవారు

గంధర్వవీరు లొక్కట వచ్చినిలిచి । గంధవాహజుఁ జూచి కడఁగి యిట్లనిరి:

“సారెకు వచ్చెదు సౌగంధికముల । కార, నీకివి చాల్చ నర్హమే యకట !

పాలస్తునకుఁ గాని పట్టరాదివియు; । బేల నీవేల దర్పించి కోసెదవు?

1 నాటికేగితివి కిన్నరపతి మాన్ప; । జూట, నీవీతోటఁ జొరఁగ నెవ్వఁడవు?

గుణమేది నిన్నివి కోయనిచ్చినను । మణిమంతుచే వచ్చు మాకెల్లనాజ్ఞ.

గంధర్వసేనకుఁ గర్త యాఘనుఁడు; । సంధించెనేని దోసముపుట్టుఁ దొలఁగు;

తొలఁగ యున్ననొత్తువునుమీ.” యనిన । సెలవిపోనగుచు నాజ్ఞప్తుని యన్న:

“రణము సేయఁగ రాజరాజరానిండు; । మణిమంతు రానిండు మాకేమి భయము!

కాంచన వర్ణ సౌగంధి కావభులు । కొంచిన కెత్తైన గోయకమాన.”

అని కోయఁ దొడఁగిన, నడరి గంధర్వు । లనివారితాత్రు ధారావళి నతని

ముంప వచ్చిన, గదాముష్టి నబ్ధిటుల । లంపుగాఁ గొట్టి నల్లడఁ బాఱఁ దఱుమఁ,

జని వారు గంధర్వపైన్యేతుఁడైన । ఘను మణిమంతునిఁ గాంచి యిట్లనిరి:

“అయ్య, మానవుఁ డొకఁ డతిదీర్ఘదేహి । చయ్యన నెందుండి చనుదెంచినాఁడొ

వచ్చి సౌగంధిక వనములో విరులు । మచ్చికఁ గోయుచో, మనవారు గినిసి

వలదన్నఁ బలుగదా వ్యాప్తి నందఱను । గలహంబులోఁ దోలి గర్వంబు మెఱసి
యున్నాఁడు; మాటులేకున్నాఁడు; నీకుఁ । జెన్నారఁ జెప్పవచ్చితి.” మన్న నతఁడు:

మణిమంతుఁడు భీమునితోఁబోరి మడియుట

“ఎట్టెట్టురా! నరుడే తెంచి వనము । మెట్టుటయెట్లు! నామెండైన భటులఁ
గలహంబులోఁదోలి కారించుటెట్లు! । తలద్రుంతు నొంతు నాదర్పంబు వినఁడ!
రథముఁడెమ్మనుడు; సారధిఁబిల్వమనుడు; । ప్రథిత సేనలఁబిల్వ బనువుఁ” డటంచు
శరచాపకవచాది సన్నద్ధుడగుచు । నరుడెంచి భీముని నల్లంతఁదాఁకి
మణిమంతుఁ డుద్దండమార్గప్రతతి । గుణి భీముపై నేయఁ గోపించియతఁడు
విలు గుణధ్వనిచేసి వివిధాస్త్రఘోర । విలయధారాధరవృష్టి ముంచుటయు,
మణిమంతు సేనలు మారుతిఁ బొదివి । గణనకు నెక్కుడుగాఁ దూపులేసి
యార్చినఁ, గోపించి యనిలనంభవుడు । కార్చిచ్చువనముపైఁ గవిసినయట్లు
విల్లుచంకఁ ¹ దగిల్చి వెన గదాదండ । మల్లనదాల్చి సాహసమురెట్టింప
వైచెను గద వాటువాటున నుగ్గు । నూచమై భటులెల్ల నోభులుదెఱవ
మోదె నందతుకులై మ్రొగ్గి నల్లడల । రోఁదుచు భటులెల్ల రూపణంగఁగను;
చించెడకాకులై చెదరిబెట్టవిసి । కంచుమించెపాఱ గంధర్వభటులు
పాతిన విడువడు పవనజుడగుటఁ; । దాతిన విడువడు దైత్యారియగుట.
² నజ్జగానిట్లు గంధర్వసైనికుల । ³ జజ్జకోసేసి వేసరక వాయుజుడు
మణిమంతు మార్కొని మార్తాండకిరణ । గుణధనుర్లతఁ ద్రుంచి గురుశక్తితోడ
మోఁచేతఁ బొడిచిన మూర్ఖిల్లియొరగి । లేచి భేదరుడదలించి మైవెంచి
యొకమహాశక్తి బాహులధరియించి । బకహిడింబారిఁ దప్పకచూచి పలికె :
“దానవమానవ ధ్వంసి నై దిశల । నేను వర్తింతు నీవెటుఁగవుగాని;
విత్తాధిపతియైన వెఱచు సేనన్నఁ; । దుత్తుమురుగ నిన్ను దునుమకమాన.
పాఱకనిలువుమీ వడెడు నాశక్తి; । యూఱకె చంపితి యోధులనెల్ల;
అవగ నీఁగెద నటుచూడు.” మనుచు । వేపూని తనశక్తి విసరి వైచుటయు,
నది తప్పఁగ్రుంకి బాహాసీమ నతని । ⁴ నదిమి కాలను గేల నంటంగఁ బట్టి

పలుమాటలు నాకాశపదమునఁ ద్రిప్పి | యిల పయి వ్రేసిన, నింద్రువజ్రమునఁ
గొండ గూలినయట్లు సౌరమై నమర | మండలంబునఁ గూలి మణిమంత్రుఁ డిలిగ.
చిక్కిన గంధర్వసేన లొండొక్కరిఁ | ద్రొక్కుక పాతె బౌద్ధుఁడు నవ్వుచుండ.
అట మున్న ధర్మజుఁ డనిలజు వెదకి | కుటిలకుంతలఁ గనుంగొని యడుగుటయు,
సతీయుఁ గాంచనవర్ణ సౌగంధికముల | కతనిఁ బొమ్మనిన వృత్తాంతంబుచెప్పి
వెండియు నిట్లను వివరంబులేక : | “పాండవాగ్రజ, భీముఁ బనిచితి నుజుక
యేలరాఁడయ్యెనో యింతసేపయ్యె ? | ఆలంబు గలిగెనో యమరులతోడఁ ;
బనిగాక రాని దర్పమువాఁడుగాన | వినుతి నవ్విరులెందు వెదకుచున్నాఁడో !
బొడల ముడిచి పోనాడు పువ్వులకు | మీఁదు దలంప కేమిటికిఁ బొమ్మంటి ;
అప్పటి వేడ్కకై యనిచితిఁ గాని | యిప్పుడూరక నాకు హృదయంబు గలఁగె.
ఏమని విందునో ! యీవైనఁ బోయి | యామహాత్ముని సేవ మరయఁగదయ్యె !”
అనిన ధర్మజుఁడు మృగాక్షిఁ గోపించి : | “పసతురే ! యిటునంటి పనులకు నతని;
దేవభూముల వచ్చి తిరుగుచున్నార; | మీ వేల్పువిరుల నీవేమిచేసెదవు ?
కైలాసనాథుఁ డిక్కడఁగాని యుండఁ | డాలాగువైభవం బలకాపురంబు.
చెప్పిన నెఱుంగవు; ¹ నేగి వుట్టినను | ద్రిప్పవచ్చునె! భీముతెగువ చూడనిదె !
అతని చొప్పునఁ బోద మందఱురండు; | కొతికిన ట్లిచ్చోటఁ గొందఱేమిటికి ?”
అనుచు మాద్రదేయులు నారోమశాఖ్య | మునియుఁ బాంచాలియు ముందఱనడువఁ

ధర్మజులు భీమునియొద్ద కేగుట

బెనుపొంద నటమున్న భీముండుచన్న | ఘన పథంబునవచ్చి కనుఁగొను నపుడు
సౌగంధికావన(?) సామీప్యభూమి | లో గదాహతిఁ ద్రెవ్వి లొల్లియై పడిన
గంధర్వ మాంసరక్తములుఁ బ్రేవులును | బంధుర చరణోరు బాహుఖండములు
మస్తకశకలముల్ మధిత ² యోధోరు | మస్త్రీష్క వంకనమగ్రంబుఁ గలిగి
నమరోర్వి జమువంటశాలయైయుండ | యమసూతి వీక్షించి యాశ్చర్యమంది :
“తలవని తలఁపు గంధర్వులతోడఁ | గలిగెనో రణము బకధ్వంసి కిచట !
ఘనగదాఘాత భీకరలాంఛనములు | గనుపట్టె; నిటఁబడ్డ ఖచరదేహములఁ
జూడుఁడా.”యని మాద్రిసుతులకు మునికి | నా డంబుచూపి తా ననియె వెండియును.

“ఇంత యుద్ధంబయ్యె నెఱుంగ మెవ్వరము ; అంత కేమయ్యెనో ? యనిలనందనుడు నెందున్న వాడో! యేమని వార్త । విందుమో! యిటురండు వెదకుద.” మనుచు నరవిఁ గాంచనవర్ణ సౌగంధికముల । నరసి చెంగటనున్న సాహసోదారుఁ బనననూనునిఁగొంచి పరమసంతోష । నవకళా పూరితాసనుడై విభుండు తంకఁ మ్రొక్కిన సహోదరుఁ గొఁగిలింది : “వినవైతి విట్టిని విడుమన్న విడవు; సాధింపనెఱతు దుష్కరపనుల్ (?) నీవు । సాధింపఁ బాటెదు సారెసారెకును; డగునె! గంధర్వుల స్థలములిచ్చోట; । నొగిఁ జెప్పిచెప్పిరా దోటమి గెలుపు. పాంచాలికిట్టి పుష్పములు లేకున్న । నెంచ నూరకయున్న నేమి యయ్యెడిని?” అనిపల్కి “వీఁడెవ్వఁడరుదెంచి యిచటఁ । దునిసినవాఁడు యోధులుఁ దాను?” ననినఁ బలికెఁ బావని : “యర్థపతిపైన్యనాథుఁ । డలఘుఁడు మణిమంతుఁడఁట తనపేరు. సారిదిఁ బువ్వులతోట సారరాదటంచుఁ । బరతెంచి ననుదాకి బవరంబుచేసి నేనలుఁదాను నీక్రిందిమీఁదఁ బడియె. । నేనును బుష్పంబులిటఁ గోసి కట్టి యెవ్వరు వత్తురో యితనికై యనుచు । నవ్విపరముచూడ నాలసించితిని.” అనుచుఁ దాఁగోసిన యాపుష్పసమితి । మనుజేశుచేతికి మారుతి యొసఁగ నంతోషమునఁ బొంది శమన నందనుడు । కాంతకు నట్టి సౌగంధిక వ్రజము ఘనతఁ జేతికినిచ్చి : “కై కొమ్ము నీవు । మనసునఁ గోరిన మహితపుష్పములు. పరమేశ్వరునకొండఁ జాలోమి కొండఁ । దొరకింపరాని వస్తువు లిట్టి విరులు నీకుఁ గల్గెఁ బ్రతాప నిష్ఠురబాహు । భీకరోన్నతుడైన భీముని వలన.”

కు బేరుఁడు పాండవుల నాదరించుట

అనునంత మణిపుష్పకారూఢుడగుచు । నొనర విద్యాధరులోలిఁబాడఁగను, గిన్న రేకుఁడు యక్షకింపురుపాదు । లన్నెలవులఁ దన్ను నర్థినేవింప, గరుడోరగామర ఘనసిద్ధసాధ్య । వరులెల్ల నుభయ పార్శ్వంబులఁ గొలువఁ జాల కంకణార్పణార్పణనాద మమర । నాలవట్టములచ్చరాంగనలిడఁగఁ జనుదెంచి నిలిచిన, శమననందనుడు । ఘనభక్తి నతని డగ్గఱిఁమ్రొక్కుటయును, ఆలింగనమునేసి యలఁతి నవ్వమరఁ । జాలన్యుఁడారాజుఁ బలికె నెయ్యమున : “వనవాస భరమన ననుభవే, యలసి । మునివృత్తి నీవుఁ దమ్ములుఁ జరించెదరే? కుశలమే మిటి! నీవు గుణనిధానమవు; । విశదంబుగానిన్ను వీక్షింపఁగలిగె ;

నీయొప్పు నీయొప్పు నీనీతినేర్పు । నేయెడఁ గడుఁజిత్ర మిందువంశేంద్ర !
 నిజభుజాబలరూఢి నిజసహోదరులు । త్రిజగంబునైన సాధింప నోవుదురు;
 రాజనూయమహాధ్వరము చేసినట్టి । రాజపు ఘనపుణ్యరాశివి నీవు;
 నినుజూడఁ 1 గంటిమి నేడుగా నుదిన” । మనునంత వాయుజుఁ డలకేళుఁగదిసి
 వినుతి మ్రొక్కిన, యక్షవిభుఁడు నవ్వుచును: । “దనచంక గుదియయుఁ దగుళెరణార్థి
 యును” ననియెడుమాట యొప్పు నీతనికి । నేనతో మణిమంతుఁ జెండాడె నితఁడు;
 వానికి నిటువంటి వధయె గావలయు ।
 కారణంబును గొంత గలదు; పూర్వమున । మీఱి వీఁడొకనాఁడు మింటి మార్గమున
 నలుఁగడ ఖచరసేనలు దన్ను గొలువఁ । గలిత విమానాగ్రగతిఁ బోవుచుండి
 కనక పాత్రమునఁ గంగానదీ జలము । తన దాహమునకునై తగఁగ్రోలుచుండి
 యుమిసె నయ్యుమి యగస్త్యుని మీఁదవచ్చి ।
 చిటిలి యొక్కమనుష్యుచే 2 జచ్చుఁగాక ।
 యని శపించిన శాప మదియేలతప్ప । విను మణిమంతుఁ డిద్విధమునఁ గూలె;
 సౌగంధికములకై జగడించినట్టి । యా గుణాధమునకు నట్టై కావలయు.
 అది యటులుండె, మీరరుదెంచుకతన । నదయాత్మ, పనులెల్ల సంగతి యయ్యె.
 నిర్జరేశ్వరునొద్ద సేనహజన్ముఁ । డర్జునుఁ డున్నవాఁ డతఁడాదరింప.
 అచ్చట దేవకార్యము కొంత దీర్చి । వచ్చు నేడెల్లిట వసుధేశ, యిటకు.
 అలయ నేమిటికి మీరడవులలోన? । నలకాపురమునకు నరుదెంచి నిలుఁడు,
 ఇంతలో నర్జునుఁ డేతెంచెనేని । సంతోషమునఁ గూడి చనుఁడెట్లకైన.”
 అనుటయుఁ బులకించి యమతనూభవుడు । ధనదేశుఁజూచి సంతనమునఁ బలికె:
 “జగదేశనిధివి సేనందర్శనమున । నగణితక్రియ నేఁ గృతార్థుండనైతిఁ;
 బరమ పుణ్యులకైనఁ బ్రాపింపలేని । పురుష తేజవి నిన్ను బొడగాన వశమే!
 ఏనట్టి నుకృతిసో! యెట్టి ధన్యుడనో! । శ్రీనిధి, నిను భక్తి నేవింపఁ గంటి.
 వనవాస నియమంబు వహించి మాకు । నొనరఁ బట్టణములనుండుట తగదు.
 ఎల్లిట రేవట నింద్ర తనూజుఁ । డెల్లగా నిచటికి నేతెంచు నంటి
 వందాఁక మేమును నలకాసమీప । మందార వనముల మలయు చుండెదము.”
 అనిన నాతని సీతికలరి పొలన్త్యుఁ: । ‘డనఘ, సీకొక వరంబడుగు మిచ్చెదను;

రమణ నేవచ్చి యూరకపోవ.' ననిన | శమనజూఁ డీశానసఖుఁజూచి పలికె
 'వలు తెఱంగుల వృథాపడిన గంధర్వ | బలముల నాకుఁగా బ్రదికింపవయ్య!
 ఇది నాకువర.' మన్న నిచ్చల్లోఁ బొంగి | యది యట్లు చేసెదనని వారి ననిపి
 పౌరుషంబున నాజిబడిన ఖేచరుల | భూరి సుధావర్షమున బ్రదికించి
 యలకేశుఁ డేగిన, నంత ధర్మజుఁడు | లలి నందుఁ బల్లశాలలు గట్టఁబనిచి
 తరుణీనమేళుఁడై తమ్ములుఁదాను | మఱి ధర్మకథలు రోమశువల్ల వినుచు
 విపరీతముగ యక్షవిభుఁడు పుత్తైచు | సుపదలఁ బరితృప్తి నొందుచు నుండె.

అర్జునుఁడు ధర్మజుడుల యౌద్ధకు వచ్చుట

అంత మూఁడవనాటి కమరేంద్ర తనయుఁ | డంతంత సురలు దన్ననువ నేతేర
 మాతలి రథమెక్కి మాణిక్య ఘటిత | చాతుర్యమకుట మస్తము తేజరిల్ల,
 దేవత లిచ్చిన దివ్యబాణములు | ఏవంక ఘనదీప్తు లీనుచు నుండ,
 పారి జాతానూన భవ్యవ్రనూన | సౌరభంబొడలఁ బిసాళింపుచుండ,
 గాంధీవధను వింద్రకార్ముకచ్ఛాయ | నిండారి గగన నన్నిధిఁ గానుపింప,
 హరుమేను సోఁకిన యావ్రభావమున | సురుచిరాంగము పరిస్ఫరితమై చెలఁగ
 నల్లన వచ్చుచో, సఖిలపాండవులు | నుల్లంబునందు మహాలోల్లాస మొదవఁ
 గమల బంధునిఁ గన్నకమలముల్ హోలె | దమ క్రీడిరాక కెంతయు సంతసిల్లి
 యెదురేగఁ, బృథివికై యితఁడునువ్రాలి | త్రిదశాధి నాథుని తేరంత డిగ్గి
 వచ్చి ధర్మజునకు వాయు సూనునకు | నచ్చపు భక్తితో నడుగుల కెరగి,
 సురవల్లభుఁడు ధర్మజుని కుశలంబు | పరిగణించుట చెప్పి పరఁగ నందఱును
 ఉచితానసములఁ గూర్చున్న యావేళ | సుచరిత్రుఁ డాధర్మనుతుఁ డిట్లుపలికె:
 "అతిఘోర తపమున హరుని మెప్పించి | యతనిచే బాశుపతాస్త్రంబు గాంచి
 యెల్ల దేవతలు సనేక బాణంబు | లల్లన కృపసేయ నవియు సాధించి
 పురుషాతు సమ్ముఖమ్మున నుండు నీదు | పరిణామవార్తలు పలుమారు చెప్ప
 నానంద. మొందితి మన్న, కుమార, | పూని యిచ్చుట నిన్ను బొడగానఁ గంటి.
 తలపోయ నీవునర్ధర్షన ఫలము | గలుగుట రాజ్యంబు గలుగుటైతోఁచె.

‘అక్కడ దేవకార్యము కొంత గలిగె । నొక్కట నీ’ కంచు నొకమాట వింటి;
నదియేటికార్య? మొయ్యన నెఱిగింపు; । విదితంబుగా నాకు వినవేడ్క.” యనిన,
రోమశ ముఖ్యు లారూఢ సంతోష । ధాములై వినఁ గ్రీడి తాఁ జెప్పఁదొడఁగె:

కాలకేయ నివాతకవచాది సంహార కథనము

“తారకాసురుని పోత్రకులు బృందార । కారాతు లిరువు రాహవధురంధరులు
కాలకేయ నివాతకవచు లనంగ । నోలి జన్మించి వారుగ్రతపంబు
కమలసూతికిఁ బెద్దకాలంబుచేసి । తమకు నవ్వేల్పు ప్రత్యక్షమైనెనిమిద
దేవ గంధర్వ దైతేయుల చేతఁ । జాపులేకుండఁ బ్రసాదంబువేడి
యంభోధిలో హిరణ్యపురంబనంగ । సంభోగ సుఖినివాసము సంతరించి
దినదినం బొకమాటు దేవేంద్రపురికి । దనుజ సేనలుఁ దాము దాడిగావచ్చి
పోరాటసేయుచోఁ, బురుషాత్మండమర । వీరులుఁ దానును విభవంబు మెఱసి
యంబురాశికిఁబోయి యసురులఁదాడి । వంటి వజ్రాయుధ ప్రాణిమచూపి
వనముగాకాదైత్యవరులకువిరిగి । ననయొట్లతోవచ్చి నాకంబుచొచ్చి
యురు దీనవదనుఁడై యున్న నాకేశుఁ । బరికించి యలబృహస్పతి భక్తిఁబలికె :
“జగడించి సురలచేఁ జాపులేకుండఁ । దగవారలకు బ్రహ్మ తానిచ్చె వరము.
కావున మనుజుచేఁగాని రాక్షసులు । చావరు సేవేల సంకటపడెడు !
నిర్జరాధీశ్వర, నీవద్దవచ్చి । యర్జునుఁ డున్నవాడతని సంతనువు.
నిమిషమాత్రమున నన్నీచరాక్షసుల । సమరంబులోఁ గూల్చి చనుదేరఁగలఁడు.”
అని నన్ను జూపిన సతఁడు మోదించి । తన దివ్యభూషణతఱులు నాకిచ్చి
కవచ శిరస్త్రాణ ఘనభూషణములు । నివిడి నామేనఁ దానే వచ్చి తొడిగి,
తవిలి దేవతల సత్త్వములలోఁ గొంత । నవరించి నాకిచ్చి జయశంఖ మొనఁగి
మాతలి రథముపై మఱి నన్ను నిలిపి । నాతోడ దేవసైన్యముఁ గొంతగూర్చి
యసించిన నేఁబోయి యంబుధిలోన । దనుజవీరుల పురద్వారంబు గదిసి
దేవదత్తంబును దివ్యశంఖంబు । భూవివరము నిండఁ బూరించుటయును,
వెడలిరి దైతేయవీరు లాకసముఁ । బుడమియు ధూళిగప్పఁచు నలువంక
నసివాడు లోడివాఁడ యష్టివాడు । ముసలంబువాడు కార్ముకధారవాఁడు
గడవాఁడు గదవాఁడు ఖడ్గంబువాడు । వెడగత్తివాఁడునై విక్రమస్ఫురణ

వీరహస్తాన వివిధనిస్సాణ । భేరీరవంబులఁ బృథివి కంపింప
 ననుడాసి ఘోరబాణములు దేహమునఁ । జొనిపి నొప్పించిరి శూరత మెఱసి.
 కరులెన్ని హరులెన్ని కాంచనరథ్య । వరసమూహములెన్ని వచ్చి తాఁకినవి!
 కాలకేయనివాత కవచుల బాణ । జాలంబు శరధిలో శరధియైమింఁచె.
 మాతలిభీతుడై: “మఘపుని రిపుల । చేతఁ జిక్కిరిం; గాలు నేయూర్పరాదు;
 ఉబ్బునంబయ్యె; దైత్యుల మహోగ్రంపు । బొబ్బలార్పులుముంచె భూనభోంతములు
 కలగితి వెడలిపోఁగలుగునె!” యనినఁ । దలఁకకుమని వానిఁదగ గుస్తరించి
 యక్షయబాణ విద్యారూఢి నెఱపి । వీక్షించి యరసితి వీగరు రిపులు ;
 దేనతలిచ్చిన దివ్యబాణంబు । లేవంక నేసితి ¹ నిలగరు రిపులు ;
 వింట నట్టిట్లుగా వినరి వేనరితిఁ । గంటకులొడుగరు ఘనత మూఁగుచును.
 అప్పు డేనును బ్రదుకానపోవిడిచి । కప్పిన చింత నొక్కట విచారించి
 పరమేశు ² మతినుంచి పాశువతాస్త్రు । మరుదైన మంత్ర విద్యాయుక్తిఁదిగిచి
 వినుతించి మానసవిధినిఁ బూజించి । ఘనదైత్యనేనఱఁ గలయ నీక్షించి
 యేకలక్ష్మము సేసి ³ యిదిసేకు భిక్ష । గైకొనుమని మొక్కిరి ఘనతనేయుటయు,
 నది కాలమేఘగర్జాభీలమగుచు । నది భైరవాట్టహాసాకీర్ణమగుచు
 నది కోటిశూలాయుధాకీర్ణమగుచు । నది భూత కలకలాహంకారమగుచు
 నది ⁴ హేమగర్భగర్భాద్రుమగుచు । నది భానుభానుప్రభానూనమగుచు
 గదలఁ గుంతములు ఖడ్గములుఁ గాలాగ్ని । వదనగహ్వరమున వర్తించి కొలువఁ
 జండదర్శిత సింహ శరభ శార్దూల । గండ భేరుండాదికములు నేవింప
 సత్యగ్రదంష్ట్రా సమంచితకోటి । మృత్యుజిహ్వకర్ణ మిత్రమై నిగిడి
 కాలకేయనివాత కవచాదిదైత్య । జాలంబు నిజదైత్య సహితంబుగాఁగ
 గాలికైత్తి నదీపకళికలఁదొల్పి । యోలి భస్మముచేసి యుదధిలోరాల్పి
⁵ తులలేని దివ్యదుందుభులు ఘోషింపఁ । దొలఁకుచుఁ దిరిగి నాదొనవచ్చి చొచ్చె.
 అప్పుడు విమలంబులయ్యె నదైనలు; । గుప్పించి రమరులు కుసుమవర్షములు;
 జలధు లుప్పొంగె; నిర్జరసేన పొగడె; । ఇల దేవరథముపై నేనంతమరిలి
 నాకంబువొచ్చిన, నాకేళుండఘల । నాకులుఁ దానును నాకెదుర్కొనుచు

నానందమునఁ బొంది యమరభూజ ప్ర | నూనమాలికమాలిక జుట్టి కీర్తించి
పెద్దటికముచేసి ప్రియములుచెప్పి | తద్దయువేడ్క మాతలి రథంబిచ్చి
పుత్రై వచ్చితి భూపాల !” యనినఁ | జిత్తంబులోన వర్షించి పాండవులు
ద్రావదీసహితులై తగనన్నుతించి | రా పార్థుజూచి యిట్లనియె ధర్మజుఁడు :

దివ్యాశ్రుప్రభావ ప్రదర్శనము

“నాకులు దివ్యబాణములు నీకొసఁగ | నాకేళుఁడందు సంధానసంహార
నిర్ణయం బెబ్బంగి నీకెఱిగించె | నర్ణవగంభీర, యదిమాడవలయుఁ
జూపుమా.” యనుటయు, సురరాజసుతుఁడు | భూపాలు వేడ్కకప్పుడు విల్లుదాల్చి
వరుణానిలాంతక వాసవయక్ష | వరముఖ్యులిచ్చిన వరశశ్రుప్రసమితి
తొడుగుట వేయుట తోడ్కొన శరము | విడుచుట సంహారవిధి దునుముటయు
నిదియని వేర్వేఱ నెఱుఁగేయుచును |
పరగఁ బ్రత్యావీక్షపాదుడై నేర్పు | పరిధవిల్లఁగఁజూపఁ బరిపాటి నటకు
నారదుఁడేతెంచి “సరనాథ, తగునె! | మీటి లక్ష్మములేక మిన్నకయేయఁ ;
దేరువులు తప్పునే దివ్యబాణములు | గుటిలేక యేసినఁ గొలఁదులఁబడునె!
జలధులుకలఁగె ; దిక్పక్రంబు వడఁకె ; | సురలెల్ల భీతులై చూచుచున్నారు ;
నానామహాశ్రుసంధాన మీక్షణము | మానువుమని నన్ను మఘవుండు పనిచెఁ
జాలింపు.” మనుటయు శమననందనుఁడు | 1.తాలిమి నద్దేవతాపసికెఱిగి :
“అర్జున, మునియూజ్ఞ నట్ల కావింపు ; | మూర్జితంబీబాణయోజన దేలెసె.
తొలుత లక్ష్మములేక తొడుగుట దోష | మిల నే నెఱింగియు నెఱుఁగలేనైతి”.
అనిమాన్చి యర్ఘ్యపాద్యములిచ్చి మాని | ననిచిన, సతఁడేగె నమరేంద్రునభకు.
యమనూనుఁడాదిగా నంతఁబొండవులు | సమత నగ్గంధర్వశైలంబు డిగ్గి
తేరువు గాచుకయున్న ద్విజుల ధౌమ్యాది | పరమసంయముల ద్రావదీసభీమణుల
సారథిప్రముఖుల సరవి దోడ్కొనుచుఁ | దేరులెక్కి ప్రతాపదీప్తి నేవురును
‘అనువుండు పోయెద’ నన్న రోమశుని | వినుతిఁ బూజలుచేసి వేడ్కవీడ్కొలిపి
కానన పదములఁ గదలియేతెంచి | జానొప్ప హిమ్మశైల సానుదేశముల

విడిసి యచ్చట దినవిభుడు గ్రుంకుటయు । విడువక సంధ్యాదివిధు లాచరించి
 కందమూల ఫలాదికంబులఁ దృప్తి । నొంది యచ్చటనుండి రుచితమార్గమున.”
 అని ముని జనమేజయశ్చి తిపతికి । మును వినిపించిన ముఖ్యమార్గమున
 నక్కథకుడు శౌనకాది సన్మునుల । కక్కథ వినిపింప హర్షించి వారు;
 ‘అనఘాత్మ, తరువాతనైన వృత్తాంత । మనువొప్పజెప్పవే’ యని యడుగుటయు,
 నని చెప్పినట్టి యీ యాశ్వాసవాక్య । వినుతి పుష్పంబుల విష్ణుమూర్తికిని
 రవివంశవిధునకు రామచంద్రునకు । నవనిజా ప్రాణేశుఁడైన దేవునకు
 వనరాశి గర్వ¹ నిర్వాపణప్రతికి । దనుజేశ కంఠనిర్దళనశాలికిని
 గుంభసంభవ దత్త గురువజ్రకవచ । సంభావనా సముజ్జ్వలితగాత్రునకు
 నత్యాత్మునకు విభీషణవరదునకు । నత్యంత శుభపూజయై యొప్పుఁగాక.
 ఇది సదాశివభక్త హితగుణాసక్త । సదయస్వరూప కాశ్యపగోత్రదీప
 స్తుతిపాత్ర వల్లభసూరి సత్పుత్ర² । మతిమద్విధేయ తిమ్మయనామధేయ
 విరచితారణ్యాఖ్య విపుల వర్షమున । నరుదు మీఱఁగఁ దృతీయాశ్వాసమయ్యె.

—————

చతుర్థాశ్వాసము

— ౧౬౬ —

శ్రీ సమంచిత సేత్ర, శృంగారగాత్ర, | కోసలావనినాథ, గుణభాను, రామ,
ఘనసార కస్తూరికా గంధసార | ఘనసారసత్వ, రాసున, చిత్తగింపు
అక్కథకుండు శౌనకాది సన్మనుల | కక్కధామాత్ర మిట్లని చెప్పదొడగె.

అజగరోపాఖ్యానము

హిమగిరి కట్లేగి హిమకర కులులు | తమకుఁ బోలినచోటఁ దపనులలోన
నాకు సాలలు గట్టి యా కుశాక్రాంత | నాకఁ దీప్రాంత సవహారముల
నొకయేడు గడపుచో నొకనాడు భీముఁ | డకలంక మృగయా విహారార్థ మేగి
మృగముల వధియించి మిక్కిలి యెండ | నొగిలి యాఁగొని డప్పి నోరెంచుచుండ
వనధూళి నెఱ్ఱనై వాడుచు మరలి | యునికిఁబట్టునకేగ నొకపాము నడుమ
రవిదీప్తి మూగిన రాజబింబంబు | ²దివిఁబట్టు రావూపుతెఱఁగు దీపింప
భీమసేనుని మహాబిరుద వ్రతాప | ధామునిఁ బట్టి తద్దయును బోసక
కొంత దేహము మ్రుంగి కొంతట దోక | వింతఁ జూర్చిన వెడలరా కతఁడు :
“ముక్కచు నక్కటా ! మునివృత్తితోడఁ | జిక్కిరింప బగదీర్చఁ జిక్కపోయె.
బలమునఁ బదివేలు భద్రదంతులకుఁ | దులవత్తు కెట్లాకో తూలితి నిందు !
ఉర్రోమేది శిర్రోమేది యుత్తుంగబాహు | భర్రోమేది యేల లోఁబడితి నో గాని !
కారణసర్పంబు గాఁబోలు ! దీని | నే రూపమున గెల్తు ! నేమి సేయుచును !
దుఃఖంబు దుఃఖంబు తోడనె వచ్చు | దుఃఖభోగులకుఁ జంద్రుని నునుమలకు ;
పెనఁగుటేకాని యీ బిరుదు సర్పంబు | ఘనశక్తి విడిపింపఁగా నోపలేను.
ప్రియమైనఁ జెప్పి తప్పించెదఁ జాపు | దయ దోచ” ననుచుఁ జత్తములోనఁ దలఁచి
యెట్లకేలకు భీముఁ డెలుఁగు గోల్కొలిపి | యిట్లను : “భోగింద్ర, యీ వెవ్వరయ్య ?
ఎల్లసర్పములకు నీలావు లేదు ; | చెల్లు నన్నిట నీవు చిక్కించుకొంటి.

1. కాంత. (మా) 2. కవళించు రావూపుగతి వానిఁ బట్టి (పా. అం.) 3. మిడ. 4. మిడ. (మా)
5. నున్న నెఱిగింతు ననుచు (పా. అం) 6. గా. (మా)

వరఁగ న న్నెఱుఁగుము పాండునందనుడ ; | ధర ధర్మరాజు సోదరుడ భీముడను.
 నీ కంఠబిలములోనికి భిక్షమైతి | నేకతఃకునఁ గల్గె నీ లావు నీకు ?”
 నావుడు పూర్వజన్మము తలంపైనఁ | బావని నొయ్యనఁ బలికె నర్పంబు :
 “నవలఘుడు నా వేరు నలిగారికులుడ ! | మహితాత్మ, నా కిథ మఱి యెంతలేదు.
 అది నీకుఁ జెప్పెద నడిగితి గానఁ | దుదముట్ట వినుము వాతూలకుమార !

ఇంద్రుడు వృత్రాసురునితోఁ జెలిమి యూహర్షి యాతనిని సంహరించుట

ధాత్రిఁ దారకుని సోదరుఁ డుగ్రశపము | వృత్రాసురుఁడు నేసి వేధ మెప్పించి
 యాయుధంబులచేత నహితులచేత | వేయు భంగుల మృత్యువిధి లేకయుండ
 వరముగాఁ గాంచి, య వ్వానవు శోడ | సురము సత్యమునేసి తొలఁగక యతని
 త్రిదివంబు చూతాడి, దేవకామి కుల | నదయుఁడై చెఱఁజెప్పె యసుర సైన్యముల
 వేల సంఖ్యలు గూర్చి వివిధ దిక్పాల | కాలయంబులు చొచ్చి యందఱఁ దడిపి,
 యెదు రెందు లేక యహీన గర్వమునఁ | బదిలుఁడై యున్నచో, బాకశాసనుఁడు
 పంతుంబు చెడి దైత్యపతి తోడ ననికఁ | గొంతైన నిలలేక కొండలు ప్రాణి
 యడవులఁ దిరిగి రహస్యత నొదిగి | కడ తేర లేక విక్రమమెల్లఁ దక్కి
 తఱలిన నిట్లుని తలపోయఁ దొణఁగె : | “దనుజు గెల్పెదనన్నఁ దరము గాదెందు;
 ఆయుధంబులచేత నహితులచేత | నాయోధనంబులో హతముగాకుండ
 వరము గొన్నాడఁట వనజజుచేత | | నురుబుద్ధి దాని కే నొకయుక్తి ¹దలఁతు.
 పగవాని భక్తి దోషఁగఁ జెల్పిచేసి | తగఁ ద్రుంతు రీదీనఁ బాతక మైన నయ్యె
 నంత చేసెద” నంచు నన్యుల కిట్టి | మంతనం బొనఁగక మఘవుఁ డా క్షణము
 సంధిసేయఁగ బృహస్పతిఁ జెట్టి యనిచి | బంధుభావము దోష బాసలు నడపి
 కలసి మచ్చరము లొక్కటఁ గట్టిపెట్టి | యలరఁ జూచినవార లచ్చెరువడఁగ
 నమరావతికి వేడ్క నతనిఁ దోడైచ్చి | విమల నుహద్ వృత్తి వేఱింతలేక
 ప్రాణము ²లేకమై పాయలేనట్లు | జాణతనంబుగా సౌధంబులందు
 నారామములయందు నాటకూటములఁ | దీరైన నురనదీ తీరంబులందు
 సరసులందు మహీధ్రసానువులందు | వరహేమ దీర్ఘి కావానంబులందు

1. చెట్టుననుర. 2. దణుమ. 3. శోడియనికి (పా. అం) 4. గాంతు. (పా. అం.) 5. వీని (మూ.)
 6. ప్రాణమై (పా. అం.)

బహురత్నయుత మంటపంబులయందు | విహరింపుచుండంగ, వెన నొక్కనాడు
సింధుతీరంబున శ్రీలఁ బెంపొంది | గంధర్వకాంతల గానంబు వినుచు
బుష్పకం బెక్కి నేర్పునఁ బాఠజాత | పుష్పముల్ దాల్చి తుంబురుడు గీర్తింపఁ
జామరప్రజము నిర్జరకాంత లిడఁగ | ధీమంతుడై పయోధికి వచ్చి శిగ్గి
లీలావిహారియై లేత ప్రాద్దుసను | లాలితస్ఫూర్తి జలక్రీడ నలసి
చాలించి బడలిన శ్రాంతి దీటుటకు | వేలాతటంబున విశ్రామనిద్ర
వివశుడై కనుమూసి వివరంబులేక | యధాన మెడలిన యసురనాయకుని
దప్పక చూచి గోత్రధ్వంసి మనసు- | 1 నొప్పెల్లఁ దలపోసి నూల్కొన్న వగల
“నన్నాళ్లు వేగింతు నితనితో నిట్లు ! | నన్న మె నడపంగ శత్రుతోఁ జెలిమి !
పాముతోఁబాత్తు తప్పక నేయవచ్చు | గామించి దైత్యుతోఁ గలనుండరాదు.
సురరాజ్య సుఖమెల్లఁ జూఱఁబోనిచ్చి | తిగుగఁబాలైతి నెంతే వీనివెంట.
పగవానిచెలిమి 2 నొప్పమి వచ్చు మీఁదఁ | దెగటార్తు వీని నిద్రించునందుననె.
ఆయుధంబులఁ జావఁ డంబోధిలోని | తోయఁఫేనము వజ్రతులితంబు చేసి
మంత్రించి 3 వైచి దుర్గార్గు నధింతుఁ | దంత్ర మెఱింగితిఁ దవలె నే.” డనుచు
ననిమిషేంద్రుడు లేచి యంభోధిఁ గదిసి | ఘోరమైన ఁనంబు కరములఁ దెచ్చి
యందు వజ్రం బుంచి యఖిలదివ్యాస్త్ర | సందోహమును నుండ నుధించి మించి
మును వాడు చేసిన ముష్పములెల్లఁ | గినుకి వుట్టింప వేగిరపాలుతోడ
దేహంబు మఱచి సందేహంబులేక | యూహింప నుఖనుప్తినున్న రాక్షసుని
కంఠమధ్యమునఁ దక్కక వైవ, సీల | కంతుడు బెదరె ; దిగంతంబు లదరె ;
దారలు చెదరె ; భూధరములు వడఁకె ; | ధారుణి గంపించె ; ధాత భీతిల్లె.
అది ఘంటికాధ్వను లడర నందంద | యది భైరవాటోప మదరంట దిశలు
పెటపెట ధ్వనులచే భీతి వుట్టింపఁ | జటచిట 5 క్షాణంబుచే మిన్ను వగుల
నది పెక్కుపిడుగుల నవలీల రాల్చి | యది దైత్యు నిర్జించె నా క్షణంబునను.

ఇంద్రుడు రాజ్యభ్రష్టుడై తనము నేయఁబోవుట

అప్పుడు వా యని యాకాశవాణి : | “తప్పచేసెను వజ్ర ; తను నమ్మియుండ ;
నాయుధ పరిత్యజై నిద్రవోవఁ | జేయార నఖని నిర్జించు తేలాగు !

1. నొప్పింప (పా) 2. యుష్పక (మా) 3. చేర్చి 4. బూన్చి (పా) 5. ధ్వనులచే జడలెల్లవగుల (పా)

ఇది కడు నన్యాయ మిది మహాద్రోహ । మిది యనాచారాంగ మిది ¹ ధర్మహాని.
 ఇంక నెక్కడి వేద! మెక్కడి స్మృతులు! । శంకింప కొదవె విశ్వాస²భూతకము.
 పుణ్యపాపంబుల పుం తెఱింగియును । బుజ్జాత్ముఁ డయ్యును బుద్ధి లేదయ్యె.”
 అనుచు శివాఘోషింప, నమ్మహామోక్ష(?) । వినిరి దిక్పతులెల్ల; వెఱచె నూర్వండు;
 ధర్మమార్గము దప్పె; దపములు చెడియె; । నర్మిలి గ్రహతార ⁴లట్టిట్టు వడియె;
 దిక్కులెల్లను మానె; దేవాలయములు । చిక్కె బూజులు లేక; శేషుండు వడఁకె;
 వాయు వెల్లడలను ఎత్తింప వెఱచె; । న్యాయాధిదేవత ⁵నడింకె నొక్కడను;
 అనలుడు మొదలుగా యజ్ఞభాగములు । ఘటత సుప్రీతుడై గ్రహియింపనోడె;
 సంధ్యాది జపముల సామర్థ్య ముడిగె; । వింధ్య ⁶మాఁ కిడినట్లు విధి చిన్నచోయె.
 అంతఁ బురందరుఁ డా పాతకము । వింతగాఁ దను బ్రాచ వికటాత్ముఁ డగుచు
 నరయఁ దేజోహానియై మూర్తి దఱి । దిరిలేక మహిమ యంతయు దిగజాఱి
 యజ్ఞాన సహితుడై యమరుల కడకుఁ । బ్రజ్ఞుడై పోవంగఁ బ్రాప్తంబులేక
 ఘనతతోఁ గల్పక కామధేనువులు । తను జూచి కదియక తలఁగిపోయినను
 లజ్జించి మిగుల విలాపంబుచేసి । యెఱ్ఱ దూఱుచు నాత్మ సును రను రనుచు,
 నచ్చోట లేచి యొయ్యన నేఁగుదెంచి । యచ్చుగాఁ దాఁ జేసిపట్టి దోషంబు
 వారియింపవలెనని యం దొక్క కొలన । నరుదైన తపము సేయఁగ నమకట్టె.

దేవతలు నహుముని స్వర్గార్థిపతిగాఁ జేయుట

అప్పుడు గురుఁ డాదియైన దేవతలు । తప్పక కూడి విభాత కొల్వనకు
 నేతెంచి, యచ్చోట నెలమి వేల్పులును । కొతుకంబునఁ గన్యకా దానపరులు
 నన్నదాన వినోదు లతి ధర్మపరులు । నున్నతోన్నశమును లూర్ధ్వ వీర్యులును
 బరహితాచారతత్పులు సత్యాత్ము । లరయ నద్రుకులేంద్రు లంబుధుల్ నదులు
 నుభయదుక్కులఁ గొల్ప, నోలి వేదములు । రథసంబుతో మ్రోయ, రాజసలీలఁ
 గొలుపున్న పద్మజా గోమరొప్పు గాంచి । పలుతెఱంగుల మ్రొక్కి ప్రస్తుతి చేసి :
 ‘విన్నపం బవధారు, విశ్వేశ! వినుము, । కన్నుగానక క్రొవ్వి క్రతుభేది నేఁడు
 వృత్రాసురునితోడ వికటింపలేక । మిత్రత్వ మొనరించి మిగుల నమ్మించి

1. ధరా (మా.) 2. పాతకము 3. వాక్రొకింప. 4. లంకిండు 5. యడఁకె 6. మాచిన (పా. అం.)

నిద్రింపఁగా దీర్ఘ నిద్రతోఁ గూర్చె ; | భద్రాత్మ, విశ్వానపాతకఁ డయ్యె ;
 దైవత్వ ముడిగి వితాకుడై తపము | గావింపఁబోయె నెక్కడికినో గాని.
 ఇంద్రపట్టమునకు నిఁజి నెవ్వఁ ఁర్హుఁ | డింద్రపందిత, మాకు నెఱిగింపవయ్య.
 పతిలేక స్వర్గంబు పాడయ్యె నఁట ! | మఱి దలంపవు భావ్యమా నీకు !' ననినఁ
 బలికె నయ్యజుఁ : ' డింద్రపట్టంబునకును | గలఁడు ధరిత్రి ; నొక్కరుఁ డున్నవాడు ;
 హయమేధములు నూలు ననువొప్పజేసి | నయశాలి యున్నాఁడు నహఁషణ్¹రాజు.
 అచటికి మీరేగి యతనిఁ బ్రార్థించి | రచన వుట్టించి యేక్రమమున నైనఁ
 గొనితెచ్చి యాతనిఁ గొమరొప్ప నిలుపుఁ '. | డని చెప్ప వారలు సట్ల కా కనుచు
 భూలోకమునకు గొబ్బున నేఁగుదెంచి | చాలినభక్తి నచ్చట ²నన్నుఁగాంచి
 మొనసి యాశీర్వాదములు పెక్కుచేసి | కొనియాడి నాడైన గుణములు వొగడి :
 " ఓ మహాత్మకుఁడ, నీ యొనరించినట్టి | యా మహాక్రతు శతావ్యాహత సుకృత
 మజ్ఞై నీ ; కింద్రసింహాసనంబునకు | గొబ్బుని విచ్చేసి కూర్చుండి నురల
 నందఱు బాలింపు మనఘ, నీ." వనుచుఁ | బొందుగాఁ బ్రార్థింపఁ, బొంగి యే నవుడు :
 " ఓ మహాత్మకులార, యరు శతాధ్వరము | లోమి చేసినఁ గీర్తి యొనఁగునుగాక ;
 నిర్జరేంద్రపదం బనిద్రేశ్వ సుఖము | వర్జన్యనకుఁ డక్కఁ బరులకుఁ దరమె ?
 గరుడ విద్యాధర గంధర్వ ఖచర | వరులు మ్రొక్కెడిపాటి వలదె తేజంబు ?
 నా కంత తేజంబు నా కంత మహిమ | నా కంత బలము నున్నదియె చింతింప ?
 మిమ్ముఁ జూచుటె నాకు మెఱసి యింద్రత్వ | మిమ్ములఁ గల్గుట యిది యథార్థంబు.
 మానుష తేజం బమర్త్యతేజంబు | తో నెన్న నరియైన ధ్రువ మదిగాదు. "

అని యర్ఘ్య పాద్యాదు లర్ధితో శినిచ్చి | మనసు రంజిలజేసి మక్కువతోడ
 విచ్చేయుఁ డనుటయు వేల్పులందఱును | మచ్చిక ననుజూచి మఱియు నిట్లనిరి :
 ' మా మహిమలయందు మా తేజములను | భూమిశే, మా బలంబులయందు నీకుఁ
 జేకొను పంచియిచ్చెద మీ క్షణంబు ; | నీ కేమి కొఱత ? యన్నిటి కేము గలుగ. '
 ననుచు నా కోరిన యవి యెల్ల సిచ్చి | యనిమిషేంద్రవిభూతి కభిషిక్తుఁ జేయ
 ఘనత నే జేసిన క్రతు శత ఫలము | వనమాలి కృష గల్గె వలనొప్ప ననుచుఁ
 బరిపూర్ణ ⁴భక్తిమై భాసిల్లి, నురలు | కరుణించి యిచ్చిన ఘనతర బలము

మహిమయుఁ డేజంబు మతివిశేషములు | సహజంబుగాఁ బూని, సామ్రాజ్యలీల
గురుఁ డాదిగా దేవకోట్లు నేవింప | మెఱసి పుచ్చక మెక్కి మింటిమార్గమున
విలసిత బహుపుష్పవృష్టులు గురియఁ, | బొలుపొంద సురదుందుభులు మ్రోయుచుండఁ,
గిన్నర గంధర్వ భేదరాధిపులు | సన్నుతింపుచుఁ బాడి జయవెట్టుచుండఁ,
రంభాది సతులు సర్తనములు నలుప | సంభూతమతి బృహస్పతి లగ్నమిడఁగ
సమరావతీపురి కరుదెంచుచోట, | సమర కామినులు మహా సంభ్రమమున
ముత్తైలనేనలు ముదముతోఁ జల్లి | హత్తి ¹కన్గొసలఁ జయ్యన నివాళింప
సరుదెంచి యింద్రు సింహాసన మెక్కి, | సురలెల్ల మ్రొక్క భాసురలీల నేను
వసువు లాదిత్యు లధ్వరక ర్త లెన్నఁ | బొనఁగు దిక్పాలురుఁ బుణ్య ²తాపములు
సంతాన సురధేను సత్పుధాకలశ | చింతామణులు వచ్చి చేరి నేవింపఁ,
బాకళాసన మహాభాగ్య సామ్రాజ్య | మేకళాసనముగా నేలుచు నుండి,
యొక్కట నైరావతోవైప్రశ్చముల | నెక్కుచు వాహ్యళి కెటకై నఁ జనుచు,
నాటిన నుఖసక్తి నందనోద్యాన | వాటికల్ చూచుచు, వరుస నాకాశ
గంగాతరంగ రంగవైచిత్ర పరన | సంగతస్థులు విశ్రాంతిఁ జూచుచును

సహజముఁడు శచిని జూచి మోహించుట

విహరింపుచుండి నే వెన నొక్కనాఁడు | బహు శుభస్థితి బృహస్పతి గేహమునకు
నతనితో భాషింతు నని పోవుచోట | సతివ నొక్కతెఁ గంటి న న్నివాసమునఁ
దొంటివాసపుని పథూటీలలామ | నొంటి ³మైఁ బతిఁ బాసి యుడికెడుదాని
శృంగారమూర్తి శచీదేవి యను ల- | తాంగి సంబురుహాక్షి నలిసిలవేణిఁ
గన్నులకలికిఁ జక్కని పూవుములికిఁ | జెన్నుగాఁ బలికెడి చిత్తరుబొమ్మ
మెఱచి ⁴పోవఁగ లేని మేఘంబు మెఱుపు | సరిఁ గళత్ దీయని చంద్రబింబంబుఁ
దననాథుఁ డరిగిన స్థలమెఱుంగుటకు | మనసు దుఃఖంబున మగ్నమై గురుని
నడిగెద నని వచ్చి యట నున్నదానిఁ; | బొడగాంచి మరునితూపులు మేననాటి
యలయుచు దాని వృత్తాంత నామములు | తెలియ దేవతలచేఁ దెఱఁగొప్ప నెఱిగి
'యింద్రపట్టం బెవ్వఁడే నేలు నట్టి | యింద్రుని దేవివై హితవై సయెడల

1. కన్గవల. 2. మాసములు. (పా. అం.) 3. యై 4. పొంగఁగ (మా).

ననుభవించక, బేలవై పేదరాలి । యనువున నవియఁ గార్యంబేమి? ’ యనుచుఁ
బిలువనందితి రాకపెనఁగె 1 నచ్చెలువ. । పలుమాటు మఱియును ఒంటిఁ జెలుల ;
నాయుంతిరాక బృహస్పతిశోడఁ । బాయక నే బిల్వఁ బంచుట చెప్పి
‘తనకార్య మె’ ట్లన్నఁ, దలఁచి యగ్గుఁడు । వనిత కిట్లనిచెప్పె నలనైన బుద్ధి :
‘శతశిష్యుడైనాడు ; సందేహమెవని । నిశ్శాస్త్రి, సురలకు నాథుడైనాడు ;
(హవ్యభాగములకు నర్హుడైనాడు ;) । దివ్యహాసస్థితి నున్నవాడు ;
ఇంద్రుఁ డాతఁడు నీవు నితనిఁ జేకొనిన । నింద్రాణి, యవవాద మించుకలేదు ;
అమృతపానముచేసె ; నఖల దిక్పతులు । గుఱురులై యతనిన గొలిచి యున్నారు
ధాతవాక్యము మాకు దాఁటంగరాదు ; । నీతి నీ కొకటి వర్ణించెద వినుము.
లోలత సప్తర్షులును వహియింపఁ । బాలకిలోన సౌభాగ్యంబు మెఱయ
నీ యింటి కాతఁ డెన్నిక వచ్చినేనిఁ । జేయు మీవు నతండు చెప్పినట్లెల్ల.
ఇల నప్తమునులు వహింపఁగా వచ్చు । బలిమివాడఁట ! శచీభర్త గాఁడగఁడె !’

మునులు నహుము నజగరముగా శపించుట

అని చెప్ప, గురునివాక్యమున కయ్యింతి । తను బిల్వవచ్చిన తరళాక్షితోడ
‘నవ్విధంబెఱిగించు’ మనిన, నేనాత్మ । నువ్వున సంతోషమొదవ నాక్షణమ
భృగు పులస్త్యాశ్రమి మరీచి గౌతములు । దగు వశిష్ఠుడు నగస్త్యమునీంద్రుఁ డాది
యగు సప్తశిష్యుల నెయ్యమున రావించి । మిగులఁ బ్రియంబులు మేకొని చేసి :
“పౌలోమి ! మన బృహస్పతియింట నుండ । నేల ? ర మృగిని పిల్వ నేను బుచ్చుటయు,
లోలత సప్తర్షులును వహియింపఁ । బాలకిలోఁ దొంటి పాకశాసనుడు
తనయింటి కేతెంచు ; దగ నట్లు నీవు । మునులచే బల్లకి మోపించి యెక్కి
తను బిల్వవచ్చిన దడయక వత్తు । నని చెప్పి పుత్రైంచె ననఘాత్మలార ! ।
పోవలె బల్లకి పూన్చి తెం” డనిన । దేవమానులు నట్టి తెఱఁ గియ్యకొనుచు
బంగారుపల్లకి బహుళమాణిక్య । సంగతంబై నది నవరించి తెచ్చి
పట్టి ; రందునకు దాపట శశిష్ఠుడును । దొట్టినగతి నగస్త్యుఁడు వలవటచు
గా నిల్చి, నూతగాఁ గైదండ లొసగి । మాను లుండిరి తత్క్రమాన నేవురును.

అట్టి వాహన మెక్కి యమర గంధర్వు | లిట్టట్టు సేవింప నే నంతఁ గడలి
 తరలాక్షిగూడెడి తమక మానంద | భరితమై నశ్వర సృష్టిఁ జూపట్టఁ,
 దగఁ బోవుచుండి ముందటికొమ్ము | మోచు భగవంతుఁ గుంభజుఁ యెఱచి యేను
 బ్రల్లదంబాచును “బడపడ, ప్రొద్దు | చెల్లెఁ, బోవలె నాకు శ్రీఘంబె యుఁకఁ,
 దామసించెదుగాని దాఁటిపోఁ జాల- | కా మంచి మోపరి వఁదలంబునకుఁ |
 అట్టిట్టు శిశాలయుచు నడుగుపై నడుగు | పెట్టెద, వొక్కింత బిటసుగఁ జనవు.
 కాళ్లులేకయుఁ బాము కడుశ్రీఘంబునుగు; | కాళ్లు గల్గియు నీవు కదలలేవుట ;
 వేసాల బాపడ, కేగఁ బా.” మృదుచుఁ | ద్రోసితి నమ్మహాత్ముని నే మదించి.
 త్రోసినఁ గోపాగ్ని దుర్వారధూమ | ధూసరాభీల నేత్రుండై యతండు
 శరధిఁ జుట్టిననాఁటి సరణియు వింధ్య | గిరి నడంచిననాఁటి క్రియయును బూని-
 పల్లకి మోచిన బాధయుఁ దన్ను | బ్రల్లదంబాడిన బాధయుఁ దనదు
 చిత్తంబు వేధింపఁ, జచ్చరకన్ను | మత్తిలఁ దెఱచిన మదనారివోలె
 బూనిన కినుక ‘సర్వోభవ’ యనుచు | నేనున్న పల్లకి నేలతోవైచి
 పోవుచో, నప్పుణ్య పురుష తపఃవ్ర | భావశాపంబునఁ బామునై యేను
 దవిలి కుంభజుని పాదద్వయంబునకు | నవినయంబున ‘మొక్కిసాధునై’ యపుడు :
 “మునిరాజ, మునిసింహ, మునిసార్వభౌమ, | నను గటాక్షింపవే నాతప్పునైచి !
 కడు నింద్రవిభవంబుఁ గామాతురంబుఁ | బొడగాననీవయ్యెఁ బుణ్య, నీమహిమ.
 భోగింకణధారిఁ బూజించి యింద్ర- | భోగినయ్యును వృధా భోగిఁ గావలసె.
 ఇంక బొక్కలు చొచ్చి యెల్లజంతువుల | నంకట పెట్టుచుఁ జరియింపవశమె !
 గాలావతించుచుఁ గానన స్థలుల | శైలాటవులలోనఁ జరియింపవశమె !
 శరణంటి నార్చవే! శాపాగ్ని.” యనినఁ | బరమతాపసి కృపాభావుండై యపుడు
 ననుజూచి యిట్లను, “నహుషేంద్ర, నీవు | పెనుబామనైయుండు పృథివిఁ గొన్నాళ్లు.
 మఱి వచ్చి యొకఁడు ధర్మవ్రత ములకు | నెఱుకమై నుత్తరం బీనోపునేని
 నాడు మోక్షముగల్గి నాకేంద్రపురికి | బోడిమి వచ్చెను పొమ్ము నీ.” వనుచు
 శాపాగ్ని నార్చు వ్రత ము లెఱంగించి | యాపుణ్యనిధివోయె నమరులు వగవ.
 అట్టి కుంభజుని మహాశాపమహిమ | నిట్టి సర్వాకృతి నిల నుండవలసె.

నేను బట్టినఁ జాలు నెల్లజంతువులు | హీనన త్వములగు నిది క్రొత్తగాదు.
 ఇంతకాలమును మృగేంద్ర శార్దుల | దంతి ఖడ్గాదులఁ దగిలి భక్షింతు.
 మది నెట్లు గోరుదు మానవమాంస | మది నేడు సిద్ధించె నాహారమునకు.
 తపసి వేడు మటన్న ధర్మసూక్ష్మముల | కుపమగా నిమ్ము మారు త్రరంబులను.
 అంతట నాకును నడఁగు శాపాగ్ని ; | చింతింప మేలుచేసినవాడ వగుదు ;
 వధిక పుణ్యము చెడు నల్పదోషమున ; | విధియాజ్ఞ యట్లుండె విను భీమసేన !
 ఈ కల్లజీవనం బెట్లు వేగింతు ? | నీకును దను జంప నీతి లేదయ్యె.”
 అనిన భీముడు పల్కు : “నట్లేల వగన ! | నిను బాసిపోవదు నీ యజ్ఞఫలము
 కలుగు ¹జన్మాంతర కర్మంబు లిట్లు ; | తొలుత భోగింపక తుల్య వెవ్వరికి.
 సుకృతికిఁ గీడువచ్చుటయు, దుష్కృతికి | నొకమేలు వచ్చుటయును నిట్లు తలఁప.
 నాగేంద్ర, నాచావునకు నేను వగవ ; | నాగకేతనుచేత నలఁగి ధర్మజుడు
 అడవులనున్న వాఁ డావరాభవము | గడపలేనై తిని గడు నిగి వగవు.
 వగవు లెక్కడి కింక ! వారిపాలిటికి | నగధరుఁడున్నాఁడు ; నను మ్రుంగు తొలుత.
 ఏను ధర్మరహస్య మెఱిఁగి యుత్తరము | లీనేర్తు ననఁ జాల నెందుఁ దప్పెడినొ !
 ఆనిర్ణయముల మాయన్న ధర్మజుడు | గాని మాచే నవి గావు భోగేంద్ర !”

ధర్మజుడు భీమనొద్దకు వచ్చుట

అనునంత, ధర్మజుఁ డచట వాయుజుడు | వనమునఁ దడయుట వగచి యాక్షణమె,
 “ భీముడు వేటాడఁ బ్రేమతోఁ జనియె ; | నేమొకో రాఁడయ్యె ! నింతసేపయ్యె !
 ఇనుఁడు గ్రుంకఁగఁ జేరె ; నిది ఘోరవిపిన్ ; | మనుజుఁడు రాని కార్యము గాననైతి.
 దనుజు లిందజు ; వగ ధార్తరాష్ట్రులకు ; | మునుపున్న వగ నెందు మోసపోయెడినొ !
 కలఁగఁ జిత్త.” మటంచుఁ గానలలోనఁ | దొలుతఁ దమ్ముఁడు చన్న త్రోవనె తాను
 వెదకుచు వచ్చి యవ్విషమ సర్పంబు | వదనాగ్రమున నున్న వాయుజుఁ గాంచి,
 ‘ హా భీమ ! హా భీమ ! యణగితే !’ యనుచు | నాభీలరవముతో నటఁ బాటుతెంచి
 కొఱప్రాణముల నున్న కూరిమి తమ్ముఁ | దుఱక ²రోజుట చూచి యుల్లంబు చెదరి,
 భోగితో నిట్లను : “ భోగేంద్ర, యీతఁ డేగురిలోనివాఁ డిటు మ్రుంగఁ దగునె !

ఏ దెత్తు మృగమాంస మెంత దెమ్మనిన | మీదుగల్గిన వీని మ్రొంగక విడవె !
 ఇతడు చచ్చిన జత్తు మేము నల్లరము | ప్రతిపక్షో; నిలువవే! పాండవకులము. ”
 అనిన గారణవర్ష మాతని జూచి : “ విను పాండవేయ, నే విడువ నెవ్వడను ?
 వచ్చు నాపద యెంతవాడైన గాదె ? | ఇచ్చె దైవము నాకు నిది నేటి భీష్మ.
 పవనజ్ఞ విడుతురే పవన భోజనులు ? | వివరింతు నట్లయ్యు నిను మొక్కమాట.
 పాముగా మున్ను కుంభజుడు శపించె; | నా మహనీయు దై న్యము జూచి వెనుక
 “ ఛో పొమ్ము నీ ప్రశ్నములకు నుత్తరము | భూపాల, యీనోపు పుణ్యమానసుని
 గనుగొను శాపమోక్షము నీకు గలుగు. ” | ననియె నే నడిగెద నది చెప్పగలవె !
 అప్పుడె సిద్ధించు ననుజుడు నీకు | జెప్పెద మఱి కార్యశేషంబు లేదు.
 ఇగురులిోపల నిటఁ బ్రశ్నములకు | నెఱి నుత్తరము లీయనేర్తువు నీవు.
 ఈవేళ కొదవితీ వీవు పుణ్యుడవు; | భూవర, నా ప్రశ్నములు దెల్పగదవె !
 ఏనుసు గతిగాంతు నీ యుపాయమున ; | నీ నేర్పు నేర్పడు నేటిపట్టునను.
 పెక్కుగాలములయ్యె బలములోఁ గూలి | యిక్కూడు గుడిచెద నిది మాన్పు ” మనిన,
 “ నిశ్చ నుత్తరము లే నెఱిగినపాటి | మెత్తువో మెచ్చవో ! మీదు నేఁ దెలియ. ”

సహస్ర ప్రశ్నలకు ధర్మజుడు సమాధాన మొసంగుట

అనిన ధర్మజు జూచి యమ్మహాభోగి : “ విను మేది గలవాడు విప్రుడై పరగు ?
 సతనికి వేద్య మెయ్యది ? ” యని యడుగ, | క్షీతినాథుఁ డిట్లను : “ జత్త శాంతియును
 సత్య శౌచ దయా ప్రసాదముల్ దమము | నిత్యమై కలవాడు నిజము బ్రాహ్మణుడు.
 సతత నానాభవ సమచిత్తవృత్తి | యతని కెప్పుడు వేద్యమని చెప్పఁబడును. ”
 అనిన సమ్మతిపట్టి యాపాము మఱియు : “ విను మిన్ని గుణములు వెలయశూద్రునకుఁ
 గలిగిన బ్రాహ్మణులు గలుగజే ? ” యనిన | బలికె బాధుడు : “ వింటె పాములరాజ !
 ఈ గుణంబులు గల్గనిమ్ము కల్గినను | బాగాప్ప శూద్రుండు బ్రాహ్మణుడగునె !
 ఒగి నవిగల శూద్రుఁ డుత్తమశూద్రుఁ డగు ; విప్రు డవిలేక యట శూద్రుఁడగును. ”
 అనిన నయ్యహి పల్కు : “ నది యట్ల పొనఁగె ; | వినుము దోషంబులు వేయిచేసినను

1. భోజనము. (మా) 2. మెయ్యటి యనుండంగ. (మా) 3. బాగాప్ప శూద్రుఁ డుత్తమశూద్రుఁ
 డగును - అనిన. (పా. అం.)

కల్లలాడియు హింస గలుగనివాడై | యెల్లలోకంబుల కెక్కుడనంగ
విందు మట్టి యహింస విధ మెట్టి? ” దనినఁ | బాండునందనుఁ డంతఁ బాము నీక్షించి :
“ దివిజులు మనుజులుఁ దిర్యక్కులనఁగ | పివరింప నీ మూఁడు విధములలోన
మనుజుఁడు కర్మి; యమృతుజుఁడు హింస | యొనరించి పశు పక్షి యోనులఁ బుట్టు;
నొనరింప నొల్లఁడే నొందు దేవత్వం. ” | మని చెప్ప శాపాంత మప్పుడు గలిగి
పావని విడిచి సర్పముమేను విడిచి | దేవుడై నహుఘండు దేదీప్యమాన
నవరత్నయుత విమానమున గంధర్వ | యువతులు గానఁబు నొగి వినిపింపఁ,
జామరాందోళన ర్పుణర్పుణ త్కార | కామినీ కంకణ కలరవంబెనఁగ,
సిద్ధ విద్యాధరస్త్రీలు నేవింప | బద్ధాసుభావుఁ డంబరమున నిలిచి :
“ నృపచంద్ర, ధర్మజ, నీ ప్రసాదమునఁ | దవసి కోపాగ్ని నెంతయు నార్చుకొంటి ;
వాడే నీ తమ్ముఁడు వాయునందనుఁడు ; | పోడిగా నినుగంటిఁ బుణ్యంబుగంటి;
నానతో నీవల్ల యజ్ఞముల్ నూఱు | చేసిన ఫల మిది సిద్ధించె. ” ననుచు
దీవించి పోయినఁ, దిగి ధర్మజుఁడు | పావనితో వచ్చెఁ బరశాలకును.
అంత వర్షాకాల శిమచ్ఛోటఁ బుచ్చి, | కాంతాపిపథమునఁ గదలి పాండవులు
మరుభూమి నొకమానమాత్రంబు నిలిచి, | తిరిగి సగన్వతీ తీర భాగమునఁ
బాలుచు కామ్యకవనమునకు నేతెంచి, | నెలవు గైకొని యందు నిలిచిరి ప్రీతి.

కృష్ణుఁడు సత్యాదులతోఁ బాండవులఁ జూడవచ్చుట

అత్తఱి నొక విప్రుఁ డర్జునసఖుఁడు | దత్తావధానుడై తగ నందువచ్చి,
శమననందనుతోడ శౌరిరాకయును | రమణ మార్కండేయు రాకయుఁ జెప్పి
మఱిపోవ, సత్యభామాయుక్తుడగుచు | మెఱుపుతో నొక నీలమేఘంబుపోలె,
ఘనపారిజాత ప్రగంతగంధములు | వనవృక్షములకెల్ల వాసనయొనఁగ,
రమణీయ పీతాంబర ప్రభాసమితి | విమలమధ్యంబున వెలసి దీపింప,
శంఖచక్ర గదాది శార్ప దీధితులు | పుంఖాను పుంఖమై భువిఁ బిక్కటిల్ల
రథనేమి ఘోషంబు రంజిల్ల వచ్చి | పృథివీశునకు శౌరి ప్రియముతో మ్రొక్క

1. కల్లలాడని. (పా. అం.) 2. మచటు గాదనుచు. 3. పదములఁ గలిగి. 4. వనమధ్యమార్గంబువట్టి.
5. మార్గముల. 6. ములకేఁగఁబెంచి. పా. అం.

వలదని యమసూతి వారింది యతని । బలిమిఁ గాఁగిటఁ జేర్చి, భయభక్తులెసఁగ
 మారుతి మఱి మ్రొక్క మహినొక్కవయసు । వారల¹మని శౌరి వడిఁ గాఁగి²లించె.
 కవ్వడియును మ్రొక్కఁ గవలును³మ్రొక్క । నవ్వధూమణి⁴మ్రొక్క నతఁడు⁵దీవించి,
 యవ్వల నుచితాన నాసీనుఁడగుచు । బువ్వఁ బోఁజియుఁ దాను బూజలు⁶వడసి,
 యందఱఁ గూర్చుండుఁడని నియమించి । యిందిరావిభుఁడు మహీశునిఁ జూచి :
 “ఉన్నాఁడ వడవుల నొకపేదవోలె; । నిన్ను బోలఁగ⁷రాదు నృప, యొర్పునందు.
 నలిన⁸ సూత్రంబున నాగంబెవోలె । నిలిచి తేమనవచ్చు నీ⁹ ధర్మమహిమ ?
 శరవశత మృత్యుకాలంబు వోలె । జేరవచ్చెను¹⁰గదా క్షితివ, మీపూన్కి.
 ధర్మజ, నీచేయు తపము సత్త్వమున ।
 హరుఁడాదిగా నిచ్చి రఖల¹¹దేవతలు । నరునకు శరములు నవమంత్రయుక్తి.
 ఇంకఁ గౌరవులెంత ! యెవ్వరు నెంత ! । శంకింప వలదు రాజ్యము నిన్నె చేరు.
 రాజసూయ మహాధ్వరము చేసినట్టి । రాజపు, ధర కీపు రాజ గాఁదగవె !”
 అనిన నుబ్బుఁ బ్రియంబు నాత్మ రెట్టింప । వనమాలిఁ జూచి య వ్వసుధేశుఁ డనియె :
 “నీ నహా¹²యమ్మున నెమ్మి నజ్ఞాత । వానహాయనము నిర్వర్తించి యేము
 అరుల నిర్జించెద¹³మని యున్నవార; ।¹⁴ మరయుము మీవారి నావేశ మమ్ము ;
 బాలింపు మను మాట భక్తులమాట । నీలోనకృపయై నరుపాధిఁ బరఁగు.”
 అన నియ్యకొని కృష్ణుఁ డాకృష్ణ¹⁵జూచి : । “వనజాక్షి, నీ ప్రభావమున¹⁶గాంతేయు
 లప్రయానంబున నన్నంబు గలిగి । విప్రనమేతులై విహరించి¹⁷రిందు.
 సుఖము నీ సుతులకు సొరిది చేవురకు; । నిఖిల యాదవులు¹⁸మన్నించ నున్నారు.
 పడసిరి శరములు ప్రద్యుమ్ను వలనఁ; । బడరు నీ భ్రాంతి నుభద్ర తమ్మరయ.
 పాటెంత నే ననిఁ బతుల ప్రతిష్ఠ; । జోటి, యూటక మమ్ముఁ జూచుచునుండు ;
 నిరతిఁ గడుగుదుగాని నీ శోకపంక । మరి రక్తధారల.” నని చెప్పుచుండఁ
 గాలావమాని మార్కండేయ మాని । యూ లోకహితుఁడున్న యచటికి వచ్చి

1. మఱి 2. లించి 3. మఱి 4. మ్రొక్కి - రవ్వధూ 5. మ్రొక్కి 6. దీవింప - నవ్వేశ 7. పడసె.
 8. విభు. 9. పెండు నృపతులు గలరె. 10. సూత్రమున నున్నదహస్తి. 11. నీతి. 12. మీతి
 క్షణమాత్ర మనితి. 13. శస్త్రములు 14. యమునింక. 15. మనియున్నవార- 16. మర
 యుడు రమ్మ నీవారి నావేశ. 17. బలికె. 18. బాండవులు. 19. రడవి 20. మన్నింపు
 చున్నారు. పా. అం.

వేడ్క యథోచితవిధిఁ బూజగాంచి | చూడ్కి యందఱిమీఁద 1 సుముఖమై పర్వ
యుగములు గట్టిన యొక మూఁటవోలె | దగిన వీతంబెక్కి తా నున్నయంత,
యమనూతి యతనిచే నాదిమ కథలుఁ | దమ వృత్తములు యుగాంతర ధర్మములును
దగిన విప్ర పతివ్రతా మహాత్మ్యములు | జగదుదయ స్థితి సంహార గతులు
యుగధర్మ మజుని యాయుః ప్రమాణములు | ప్రగుణిత మస్వంతర ప్రమాణములు
వినుచుండ, నవ్వల విష్ణుని దేవి | తనకు నెచ్చెలియైన ద్రాపది జూచి :

సత్యా ద్రాపదీ సంవాదము

“అమ్మ, యేగురు కాంతు లతి ధురంధరులు | నమ్మిఁ దమలోన జగడంబు మాని
నిను బట్టి యున్నారు నిత్య యావనులు ; | వనిత, నీ కేరీతి వచ్చె నీ నేర్పు ?
3 మందులు వెట్టుదో ? 4 మంత్ర తంత్రములఁ | బందిలి వెట్టుదో పతు లిట్లు వలవ ?
ప్రాద్దొక క్రొత్త గా భూషించుకొందో ? | ఎద్దికారణమొ ? నా కెఱిగింపుమమ్మ.
భూమండలంబెల్ల 5 బోఁటియైనపుడుఁ | గామిని, నియతుండు గాఁడు నా మగఁడు.
ప్రకటింప 6 యువతులు పదియాఱువేలు | నొకనాటి రతికైన నోర్వ రాతనికి.
నలి నట్టి వెన్నుండు ననుబట్టి యుండఁ | గలదొకో 7 మందని కాంత, వేఁడెనను.”
అనినఁ గోపమువుట్టి యద్దేవి పలికె : | “తనుగాత్రి, నను నీవు తగునె యిట్లుడుగ !
ఆలి 8 గొంటయె నన్న ! సక్కటా హరికి | 9 నాలు గాఁదగుదు నే ! యనదు నీమనసు.
మందుల చూకల మగల కేమైనఁ | బొందు రోగంబులు బుద్ధి గంపింప ;
వార లెఱిగిన వచ్చు నాపదలు ; | వారకాంతలకైన పల దిట్టి క్రమము.
భావానువర్తన భవ్య మంత్రమున | 10 నే వరుండైన మోహింపఁడే ! నతిని.
ధవులకు నే మంచిదాన నై నట్టి | వివరంబు చెప్పెద విను సత్యభామ !
నియమింప నీతి కనీటికి 10 వెలవఁ ; | బ్రియుల వాక్యమె నాకుఁ బెండ్లియు నోము.
పురుషుల మజ్జన భోజనాదులకు | నొరుల నియోగింప నొనరింతు నేన.
అన్యకాంతానక్తి నధిపు లుండినను | శూన్యభావము నాకుఁ జుక్కకు నెదురు.
మతి సన్యపురుషుని మకరాంకునైన | ధృతిఁజూడఁ, జూచినఁ దృణముగాఁ జూతు.

1. సుఖము. పా. ఆం. 2. పందిలి వెట్టుదో పతు లిట్లు వలవ 3. పతు లిట్లు వలవ. 4. పొలఁతు
లైనపుడు. 5. కామినుల్. 6. యను వని. 7. గొంటరిదేని. 8. ఆలివి గాదగలైన నీమనసు.
9. కేవల్య మొనఁగూడు నిలలోన సతికి. 10. చగవ. (పా.)

ఊరక వ్యయమైన నోర్వ నా నగర; | నారసి వర్తింతు నాయంబు వ్యయము.
 లలిథులఁ జట్టాల నగ్నిహోత్రముల | సతతంబు సరయుట సాధ్య, నా పాలు.
 పరభూములకుఁ బోయి పతులు రాచేసి | పర వస్త్ర భూషణావళిఁ దాల్చుకొల్ల.
 ఇలు వెడలుటయును హీనకామినుల | నలి 1 బూదుగోరుట నా కన్యవావి (1).
 మనసు వత్తురు నన్న మన్నింతురనుచుఁ | జనపు గర్వముఁ జూపఁ 2 జును కాంతలకు.
 దైవంబుగా నాత్మఁ దలఁచి నిత్యంబుఁ | గావించు విను మత్త గానికి 3 సేవ.
 4 పతుల పంక్తిని నిత్యపాయసాన్నంబు | యతు లొకలక్ష బ్రాహ్మణు లొకలక్ష
 భూరి కాంచనపాత్రముల రుచుల్ పుట్ట | నారగింపఁగ నేన యరసి వడ్డింతు.
 సొమ్ములు దొడిగిన నుకవాసి కొమ్మ | లిమ్ముల లక్ష నా కెనయైన 5 చెలులు;
 నూడిగఁబుల 6 వార లొకలక్ష గలరు; | వేఱకతోఁ బ్రోతు వీరి వేర్వేఱ.
 మత్త వారణములు మఱి లక్ష, నగర | నుత్తమాశ్వంబులు నొకలక్ష యుండుఁ;
 గ్రమమొప్ప వానికి గడ్డి గవనములు | 7 సమకూర్చువారినిఁ జాలింతు నేన.
 కనక భూషణ వస్త్ర గంధ వీటికలఁ | గనుఁగొన విభజింపఁగల నాకు నేన.
 తరుణి, గోపాలాది దానపర్గముల | సరయుడు బెక్కిల యట నిద్రయేది.
 సఖిలంబు నామీద నిలిపి పాండవులు | సుఖముండుదురు రిత్తచొక్కరు నాకు.
 మొదల సహస్రాంశములు దుఃఖ మొదవ | కొదవునె జనులకు నొకపాలు సుఖము!"
 అనిన ద్రౌపది జూచి యా సత్యభామ: | "జనని, నే నింత విచారింపనైతి;
 మాట యోరువుమమ్మ! మగని నీ యట్ల | నేటినుండి భజింతు నేరువుగంటి.
 మగల దుఃఖార్ణవ మగునలఁ దొల్లి | తగ నుద్ధరించు సత్యవ్రత వీవు.
 ఇల దేవకుసుమంబులే ముడిచినట్లు | తల ముడిచితివి గంధర్వపుష్పములు.
 ఎనసిన మతివోలె నింద్రియంబులకుఁ | బెను 8 పైన కాంతపు ప్రియుల కేవురకు.
 కొరవమేధంబు కాంత, నీ 10 మగలు | వారకచేయ, నవ్వైరి కామినుల
 యశ్రుధారలఁ గాని యవభృథమాడ | వశ్రుత పూర్వమో యమ్మ, నీ వ్రతము. "
 అనియె సంతట శౌరి యమనూతిచేత | ననిపించుకొని దివ్యమగు రథంబెక్కి
 తరలాక్షిఁదోడ్కొని తనపురంబునకుఁ | మార్కండేయ యమియు వీడ్కొనియె."

1. జొంద. 2. సనతి. 3. పనులు. 4. పతిభక్తి నిత్యంబు పాయసాన్నంబు - మతి యతుల్.
 5. సతులు. 6. కాంత. 7. సమకూర్చు విసువక సతతంబు నేన. 8. లాంత. 9. పొంద,
 10. విభులు. పా. అం.

అని మును జనమేజయ క్షితిపతికి । ముని వినిపించిన ముఖ్యమార్గమున
 నక్కభకుఁడు శౌనకాది సన్మునుల । కక్కభ వినిపింప, హర్షించి వారు
 'అనఘాత్మ, తరువాత నైన పృతాంత । మనువొప్పఁ జెప్పవే!' యని యడుగుటయు,
 భక్తజనప్రజ ప్రాణ సంప్రాణ! । భక్తిసాధ్య మహాప్రభావాభిరామ! ।
 దుష్కృత పద్మవిధూతి మృగేంద్ర! । పుష్కరాయతనేత్ర! భూమిజారమణ! ।
 రక్షో గణాంబుదప్రళయ వాతుల! । ఐక్షివాహన! మహాబల భుజాటోప! ।
 పరమాత్మ! తారకబ్రహ్మ నామాంక! । ఉరగేంద్రశయ! కల్పిణోదధిబంధ! ।
 శరశరాసనమాస్త! సమ్యక్ప్రశస్త! । కరుణాసముద్ర! రాఘవ! రామభద్ర! ।
 ఇది సదాశివభక్త హితగుణానక్త । సదయస్వరూప కాశ్యపగోత్రదీప
 స్తుతిపాత్ర వల్లభ సూరి సత్పుత్ర । మతిమద్విధేయ తిమ్మయ నామధేయ
 విరచితారణ్యాఖ్య పిఘలపర్వమున । నరుదుబూటగఁ జతుర్థాశ్వాస మయ్యె.

పంచమాశ్వాసము

శ్రీ జగదాధార, సింధుగంభీర, | రాజిత గుణసాంద్ర, రఘురామచంద్ర,
తగ నేకపత్నీ వ్రతంబున ధరణి | నెగడిన సత్కృపానిధి! చిత్తగింపు.
అక్కభకుడు శౌనకాది సన్ముఖుల | కక్కభానూత్ర మిట్లని చెప్పదొడఁగె :
అంతః బాండవులు కామ్యక వన ¹వాన | మింతటఁ జాలింత మెంతయుసనుచుఁ
జల్లని తరువుల ఛాయాపథముల | జల్లన గడలి ద్వైతారణ్యమునకుఁ
జనుడెంచి నన పర్ణశాలలు గట్టి | మును లాదరింప నిమ్ముల నుండు నంత,

పాండవుల వనవాసక్షేత్రమునకు ధృతరాష్ట్రుఁడు విచారించుట

హస్తినాపుర వాసుడైన బ్రాహ్మణుఁడు | వ్రస్తావ మొప్ప వారలఁ జూచి పోయి
యాంబికేయునితోడ నా యునికి చెప్ప | నంబుధి కలగి నట్లతఁ డాత్మక గలగి
బెడరును దుఃఖంబుఁ బ్రియము దీపింప | విదుర భీష్మాదుల వీక్షించి పలికె :
“ఎడవక యక్కటా! యే నుపేక్షింపఁ | గొడుకు ధర్మజుఁ డేఁగె ఘోరాటవులకు.
మారుతి ²బోధింప మది యల్క నతని | కూటక ³యూటడి యుండ దిరతకును.
అదిగఁజేళ్ళరియైన పాంచాలి | యా దశ నున్నచో నలుక గాకున్నె !
పావని కోపంబుఁ బార్థ చావంబు | భావింప రిపులకు బ్రదుకు లెక్కడివి ?
అంగద గద భీముఁ డాజిఁ గౌరవుల | భంగింపఁ గలఁగాంతు భయ మేమిచెప్ప !
పార్థ లీ వ్రతినలు పట్టియుండఁగను | బార్ధివశ్రీ యెంత ! ఫణి⁴కేతనునకు.
ధర జోడుకవ్వడి, ధనువు గాండివము, | శరము పాశుపతంబు, జయమేమి చెప్ప !
వివిన వాసంబెల్ల వృథ గాదు ; వారు | తపముచేసిరి శత్రుతతి గెల్వఁగోరి.
కానరు గర్వాంధకారంబు⁵వలన | నూను ; లేనెక్కడ చొరఁగలవాడ !
కలయ నెండలనెండి గాడ్పులఁ దూలి | ⁶చలికి వడంకి వర్షంబులఁ దడిసి
శూన్య వన్యాహార శోషితులైన | యా న్యాయపరులింక నలిగినఁ గాడె !”

1. భూమి-నింతటఁ జాలింత మొడయ్యె ననుచు. 2. బొందించు. 3. యుండిన సుంధదంతయును.
4. జాడు. 5. చలివి. (పా. అం.)

దురోగ్యధనుడు కర్ణ శకునులతో మంతన ముండుట

అని చాల వగచుచో, నది సుయోధనుడు | వివి కర్ణ శకుని రావించి యేకతమ
 ధీరత నిట్లను : “ధృతరాష్ట్రుఁ డేల | వైరి భయంబున ¹వసరఁగాఁ దొంగె ?
 అడవులఁ గూరగాయలు వారు దినఁగ | నెడవక తనకేల ²యీ దురవస్థ ?
 ఇంక నెయ్యది కార్క ? మిదె పాండునుతుల | శంకనీయులు పోలె జరపిరి పూనిక.
 ఎలమిఁ బండ్లెడవయేటిలో నొక్క | నె కొఱంతయె గాని నిండించినారు.
 ఇంతట మనయున్ని యెఱిగింపకున్నఁ | బాతము వారితోఁ బసలేదు మనకు.”
 అనినఁ గర్ణుడు వల్కు : “సఖలరాజ్యంబు | ససుజేరి శడవయ్యె; నేఁ డెద్ది తమకు ?
 మనకుఁ గింకరవృత్తి మహి మోచిమోచి | మన ³వారలై యుండి మఱి నేడు నృపులు
 ఆరూఢ మునివృత్తి ⁴యలవడ్డ తమకుఁ | బోరు తోడొనరింపఁ బోరు పిల్చినను;
 వారు పాలని రారు; వచ్చిన మనము | ధీరత బోరాడి తెగోటార్పవలయు.”
 అనునంత శకునియు నారాజుఁ బలికె : “పనివడి మనమింకఁ బయనమై పోయి
 వారలొకడఁ జూపివత్తము లక్ష్మి ; | ⁵ ఏ రీతి యగుదురో? యిదియుఁ గార్యంబు.
 అరులు చూడనిలక్ష్మి, యంగనాజనము | పరిణయింపనిరూపు పార్థివ, యేల ?
 నెలఁత పాండవదేవి నీ దేవిఁ జూచి | నిలువునఁ గ్రాఁగుట ⁶నేడు గాన్పించు.
 ఊరక చనుటగా దొంటిపాటైన | ⁷వారల నచ్చోట వధియింపవచ్చు.”
 అనుటయు రాజరాజాత్మఁ జింతించి : “మనుజాధిపతి యేల మనలఁ బోనిచ్చు ?
 బెట్టిదంబుగ వారిఁ బెట్టినచోటు | బెట్టుగా నెఱుంగక ప్రియముతోఁ బొగడు
 భావింప నట్టింటి పగ విదురుండు | భూవిభునకు వారి ⁸బూచిగాఁ జెప్ప.
 కార్యాంతరంబునఁగాని పోరాడు | శౌర్యాబులార, విచారింపుడనిన,
 సంగాధిపతి వల్కు : “⁹నచట మీ పనులు | జంగిలిగొనియుండు జననాథుఁడెఱుంగు;
 గాటంపు మృగములు గారించు వాని; | వేటఁ బోయెదనన్న విభుఁడు గాదనఁడు.”
 అనుటయు నొడఁబడి యతఁడు నాఁ డుండి ; జననాథునగరికిఁ జని మఱునాఁడు
 అల్లన నిట్లాడుమని పొందు గొనిన | గొల్ల నొక్కనిఁ దెచ్చి కొలువులోఁ జూపి
 ‘మన గొల్ల యేతెంచె మందలనుండి’ | అని తండ్రితోఁ జెప్ప, నతఁ డాదరించి

1. వగవ. 2. కడుపుకుట్టు. 3. వారయై. 4. నడవుల. 5. దీర్ప. 6. కట. 7. ఏరూపమగు. 8. శేఁడింత
 లేదు. 9. జైయల. 10. పూచి. 11. నధిప. (పా. అం.)

ద్వైత వనంబు మందల పొందులడుగ । నాతఁ డిట్లను : “దేవ, 1యవి కడు నొప్పు ;
మృదువైన 2లేబూరి మేసి 3యందాలు । పిదు4లక చన్నవిసి పిదుకుచు నవియు
గుఱ్ఱ తఱపులువోలు 5కోడెల నీని । యుజ్జగింపని వేడ్కనుండు ; నుండినను
యాధంబులై వచ్చి యుగ్రజంతువులు । 6బాధించు మఱివానిఁ బగలును రేలు.
ఒండొకచో 7నిట్టి యుదకంబుఁ గనవు । నెండతెంకులు నీడయిరవులు 8లేవు.
వాని నెవ్విధి నైన వధియింపఁ బనువు ; మాను నవ్వనమందు మన మందభయము.”
అని వాడు చెప్పిన, నాంబికేయుండు : “తనయుని 9నే బుత్తుఁ దగ వేటలాడ ;
బలియు లున్నారందుఁ బొందు నందనులు ; కలహించునో వారిఁ 10గని కౌరవుండు !
తపమున దివ్యాస్త్ర తతులు వారలకు । నుపమింపఁ గ్రొత్తలై యున్నవి నేడు.
ఒఱసినఁ బనిదప్పు ; నుగ్రులువారు ; వెఱతు నేమని వార్తవిందునో ! ” యనిన
శకుని యిట్లను : “వారు జగడించి రారు ; ప్రకటించి మనవారు పగ యని పోరు ;
కయ్య మేవిధమునఁ గా11నేర్చు ? ” ననిన । నయ్యాత్రకై 12పుత్రుననిచె భూవరుడు.

ఘోషయాత్ర

ఆతఁ డిట్లనిచిన నా ఘోషయాత్ర । భూతిపెంపునఁ గరిపురిఁ జాటఁ బనిచి
కదలి కౌరవరాజు కర్ణసౌబలులు । మొదలైన 13దొరలుఁ దమ్ములును నేవింపఁ
బడగలు గొడుగులుఁ బనసికొన్నెములుఁ । బడివాగె హయములుఁ బసిండి వల్లకులుఁ
దనవెంటఁ గదలఁ బ్రతాపంబు మెఱసి । కనక భేరీధ్వన కలితుడై నడచె ;
భార్యలుఁ దనయులుఁ బల్లకి నెక్కి । శూర్య ఘోషంబులతో వెంటఁ జనిరి ;
నిడివి వైచినకోల నేలపైఁ బడక । వెడలె నాతనివెంట వివిధసైన్యములు ;
కప్పతిల్ల గఁబడె గమకమయ్యూత ; । నుప్పతిల్లిన ధూళి నుడువీధి మునిగె ;
పడగల తఱచునఁ బ్రబలమై గాలి । జడిగొన నద్ధూళి చదల నిండించె.
అల్లన నిక్లేగి యాద్వైతవనము । ప్రల్లదంబునఁ జొచ్చి ఘోషకేతనుండు
గోపాల 14నేతలు గొనితెచ్చి 15యిచ్చు । నా పాలనేతుల కాత్మ 16జొక్కుచును,

1. యది యడుగ నొప్పి. 2. యెలపూరి. 3. యెండలను. 4. కంఠేనియు. 5. కొమరొప్పు. 6. బాధ
అనే నొంపు. 7. నున్న. 8. లేక. 9. బుత్తెంతు. 10. కౌరవేంద్రుండు. 11. నేరదనిన. 12. పుచ్చె
నాంబికేయుండు. 13. బలులు. 14. పనితలు. 15. నట్టి. 16. భాంగుచును. (పా. అం.)

కపిశ కద్రు కడార కర్బుర గౌర | కపిల ధూసరరక్త కాలాదికముల
 వర్ణసంకరమయ్యు వరమూర్తి నొప్పు | తర్జకంబుల వత్సతర మహోక్షముల
 ధేనువత్సంబుల దీర్ఘశృంగిణుల | నా నెత్తములఁ జూచి యాదరింపుచును,
 ఫలములుఁ గఱకుట్లుఁ బచ్చితేనీయలుఁ | బలు వన్యధాన్యముల్ ¹భటులు భుజింపఁ,
 దాల హింతాల మద్యంబులు గ్రోలి | సోలుచు నతులు కస్తురి మీఁదఁ జల్ల,
 వనపుష్ప వాసనా వాసితం లగుచు | ననుజులుఁ దనుజు²లు నటఁజేరి కొలువ,
 వనగజ మదగంధ వాతూల ³తతులు | వనచరీ సంగీత వంశనాదములుఁ
 దరులతా మకరంద ధారాగృహములు | గురురత్న దీపికాగుహలు మెచ్చుచును,
 దెరవేట వలవేట ధృతి నేడువేట | మఱి పొదివేటయు మచ్చువేటయును
 గంటవేటయు వేడ్కగల శోలవేట | వింటివేటయు విడివేటయు నాడి,
 యెఱువులై క్రొవ్వి మిన్నొరయు జంతువుల | నఱుకయు వ్రేసియు నాటనేసియును
 జించియు నొంచియు జీవనాశములఁ | దెంచియుఁ ద్రుంచియు ధృతి గలంచియును
 వీరత వేట్రాడి వేదండపురికిఁ | దోరంపు మృగములఁ దోడ్తోనె యనిచి
 వేట నెపంబుగా వెనఁ బొండవులకు | గాటంపు సంపద గానరా మెలఁగి
 నిమ్మతోటల నీడ నెత్తమ్మి దొనలఁ | గమ్మని నునుగాడ్పు కందువ నిలిచి,
 కాంతేయు లుండెడి గంధర్వసరసి | పొంతఁ గేలీకూటములు గట్టఁ బనుజ్జ,
 బోయినవారలు పొన్నలుఁ బొగడ | లాయెడఁ ⁴బనసలు నామ్రపూగములు
 ఖండింపుచోఁ జేరి కావలివారు : | “పొండు వృక్షము లేల పొడిచెద రిట్లు ?
 చెలఁగి గంధర్వుడు చిత్రనేనుండు | జలకేళి వనకేళి సలుపు నిచ్చోట.
 ఒరిమఁ జింతింప ⁵రో! యెల్ల ⁶రో యునురు! | గరిమ వాటింపరో! కాపుగర్వములు.”
 అనిన ⁷యోధులు పాటి యా వార్తచెప్ప | విని నవ్వి కౌరవ విభుఁ డిట్లు పలికె :
 “ఎవ్వఁడైన విచారమేల ? యీ వేళఁ | ద్రెవ్వ నేయుం.”డని తెగి ⁸పనుపుటయు
 దుర్మదాంధులు వోయి ద్రుమములు నఱక, | ధర్మంబు గాదని తవిలి భేదరులు
 అడ్డుపెట్టిన, నల్లి యా యోధులనిరి : | “వెడ్డు పెట్టినఁ బోడు విభుడు రారాజు ;
¹⁰ఇచ్చోట జలకేళి ¹¹యిచ్చతోఁ జలువ | వచ్చె నాతని కిండ్లు వలదె నిర్జింప ?

1. భటులకిచ్చుచును. (పా. అం.) 2. లల్లన. 3. గతులు. (పా. అం.) 4. పనసంబులప్ర. 5. 6. రా.
 7. భటులును బోయి. 8. విభుడు జెందియును. 9. పలకుటయు. (పా. అం.) 10. ఇచ్చల.
 11. యిచ్చోట.

ఆవల వచ్చినా రవరోధనతులు ; | నేవకు నొక చిత్రసేనుఁ జెప్పెదరు !
 లఱవక పొం." డని యందంద 1దఱుమ | వెఱచి వారలు దమ విభుఁ గానఁబోయి
 చెప్పిన, నా చిత్రసేనుండు శిగినిసి | యప్పుడ నకల కిసైన్యముల రప్పించి :

దుర్యోధనుఁడు చిత్రసేనునితోఁ బోరి బంధింపఁ బడుట

"ఎక్కడి నృపకీట ! మెక్కడి కూట ! | మెక్కడిపోరాట మితనికి మనకు !
 తనకుఁ బార్థులతోనె తగుఁగాక, యిచటఁ | జెనకిన నోర్పునే చిత్రసేనుండు !
 ఒకనాటి విడిదికై యుద్యానవనము | పెకలించి నఱకుట పెద్దటికంబా !
 పాత్రతలేని పాపపు సుయోధనునిఁ | బుత్ర మిత్ర కళత్రములతోడఁ గూడ
 మొనసి యొక్కట నూఁచముట్టుగఁ బట్టి | కొని 4తెండు మీ." రని కూర్చి 5పంపుటయుఁ
 జిత్రసేనుని నేన చిత్రవేగమున | ధాత్రికి డిగ్గి నిర్దయలీల నార్చి
 రారాజు సుభటుల రణాభిషే ద్రుంప, | నా రాజు విని దుర్మదాంధుఁడై కదలి
 చయ్యునఁ జతురంగ పై న్యంబుతోడ | నయ్యెడ కేతెంచి యరులఁ దాఁకుటయు,
 భూచర భేచర భూరి యుద్ధమున | నా నోటి మృగకోటి యటు నిటు చెదరె;
 శరవహ్నిఁ గొన్ని వృక్షములు నీఱయ్యె; | సరసీజలంబులు సలసల గ్రాఁగె.
 పదిలంపు 6జోళ్ళెల్లఁ బటియలువాఱఁ | బొదివి వైరుల 7నుచ్చిపోయి బాణములు
 పర 8మర్మ భేదన పాపంబు నీఁగు | పరునున భూశయ్యఁ బడియె నయ్యాజి.
 డోఱు నత్రశము లనోన్యఫాలములు | దూఱినఁ బడిరందుఁ దోరణాకృతిగ.
 వాలులఁ దునిసియు వాలకసూటి | నాల మించుకచేసిరం దుగ్రభటులు.
 పొడిచియెత్తిన కుంతములవెంట నెగిసి | పడిరి కొందఱు వైరిపై 9నవి నఱకి.
 గదలచే నవిసియు గగనమార్గమునఁ | ద్రిదశులై డిగ్గి మొత్తిరికొందఱరుల.
 రాజితజ్యాఘోష రథనేమి ఘోష | వాజిహేషిత హస్తీసరబృంహితములఁ
 బగిలె 10బ్రహ్మాండంబు; పంకించె బ్రహ్మ; | నొగిలె నాశాపంక్తి; నొచ్చె దిక్కరులు
 పొదలె నెత్తుట నుర్వి పుష్పిణివోలె; | బదనయ్యె నమరనంపదల నయ్యెడలు;
 లలుగు తున్నులు పర్వ నాజిమండలము | తభుకులు వెదచల్లు ధరమోముఁబోలె.

1. తన. 2. గతి. 3. దేవారి 4. రండు. 5. పుచ్చుటయు. 6. జోళ్ళుపట్టెలు వాఱ (మూ)
 7. గ్రుచ్చి. 8. భూ భేదనోపాయ మార్గంబు - లెఱిగించు గతి నాజి నెల్లడఁబర్చె. 9. బడి.
 10. పాశాకంబు (పా. అం.)

అట్టి ¹సంకులములో నం గాధిరాజు । దట్టపు రిపుసేన ²దరియంగఁ జొచ్చి
 శరముల రవిరశ్మిజాలంబువోలె । ఖరకాంతి నాశాముఖంబు దీపింపఁ
 గర³ముల కరమధ్య కంఠకరాగ్ర । చరణమధ్యాంగులీ జానులు నటకి
 కదలీపనంబులోఁ గరివోలె ⁴మెలఁగఁ, జెదరుసేనలఁ జిత్రసేనుడు చూచి
 ధరకు రథంబుతోఁ దావచ్చి నిలిచి । కురుసేన నేలకుఁ గోలకుఁ దెచ్చి
 మాయాబలంబుచే ⁵మఱి సూర్యశతము । నాయెడఁబుట్టించి యాదీప్తివలన
 శకుని వికర్ణ దుశ్శాసనప్రముఖ । సకల శాత్రవ ⁷యోధసంఘంబు విప్పి
 యంగాధిరాజు నేయంగ, నంగములఁ । బొంగురక్తముల సంబుధివోలె నతఁడు
 పటుశోపబడబాగ్నిఁ బర్వి గంధర్వ । ఘటితభానుల బాణఘనవృష్టి ముంచి
 కనకపుంఖపుఁదూపు గంధర్వనొడలఁ । ⁹జొనిపి మూర్ఛితుఁజేయఁ, హించి యాదొరలు
 కర్ణుని నాల్గవంకల నడ్డ¹⁰గించి । దుర్నివారణఁ దేరు తునుకలుచేసి
 స్రుక్కు¹¹నేసిన, నిర్వుఁ జొప్పడ కతఁడు । గ్రక్కునఁబాటి వికర్ణతేరెక్కె-
 అంత దుర్యోధనుడదిచూచి కినుక । సంతకాకారుడై యరిసేనఁ జొచ్చి
 తమ్ములు శకునియుఁ దనకుఁదోడీయ । నమ్మహాయోధుల నస్త్రు¹²శస్త్రములఁ
 జెనకఁజొచ్చినఁ, జిత్రసేనుఁ డాదొరల । కనువిచ్చి ¹³యనువిచ్చి యలుక విల్లంది
 వాలిక మెఱుఁగుల వాలంపసోన । నాలోన దుశ్శాసనాదులఁబఱపి
¹⁴వెలయ దుర్యోధను విరఘనిజేసి । తలపడి యొగిసిద్ధి తన తేరిమిఁదఁ
 గట్టివైచిన, నేచి గంధర్వసేన । ‘పట్టుఁడు పట్టుఁడు పగచిక్కె’ ననుచుఁ
 దరుణులతో వాని తమ్ముల సుతుల । దొరల నశేషయోధుల నాక్రమించి
 అడ (?) దోలుకొనిపోవ, నార్తనాదముల । జడియఁ దప్పినవారు సాధులైవచ్చి
 యొకయాగ మావేళ హోతలుఁదానుఁ । బ్రకటింపుచున్న ధర్మజుఁగాంచి మ్రొక్కి :
 “ దేవ, నీ తమ్ముడు ధృతరాష్ట్రునుతుడు । చేవ యేర్పడఁ జిత్రసేనుతోఁ జెనగి
 సుత నతీ సోదర సుభటయుక్తముగ । నతనికిఁ జెఱఁజిక్కి యరుగుచున్నాడు.
 ఇచ్చ నాతని తప్పు లిన్నియు మఱచి । విచ్చేసి యా చఱ విడిపించవయ్య !

1. సంపదలతో. 2. దరియఁదాఁజూచి. 3. ముల. 4. ద్రుంప. 5. మహి. 6. బుట్టించె నాభీతి.
 7. శోటి. 8. తర. 9. జొనిపినమూర్ఛితు 10. గట్టి. 11. జేసిన. 12. జాల. 13. యప్పుడుగనలి విల్లంది.
 14. నృపువిరఘనిజేసి నిర్దయనతని-రవణంపు జడి నీడ్చి రథముపై వైచి. (పా. అం.)

ధర్మజాతమ్ముడు ధార్మరాష్ట్రండు । ధర్మపత్నులుఁ దానుఁ దగితే నెట్లనఁగ
 నడిమాట మీకు విచారింపఁబాడి ; కడువేగమునఁబోయి కావవే !” యనినఁ
 దమ్ములజూచి హోతలజూచు నతని । యమ్మహాకృప భీముఁ డాత్మలో నెఱిగి :
 “తత్తత్తింపకు దేవ, తమ్ముఁడె వాడు ? । చిత్తగింపుము తొల్లిచేసినోపనులు.
 పగనీగె గంధర్వపతి మనవాడు ; తగులఁ గారణమేమి దాయలపనికి ?
 పలుకులేటికి పాతపగయందుఁ బొడిచె ; వలసి యాతనికి దైవమె శాస్తివెట్టె.
 ప్రాప్తమై తే లగ్నిఁ బడఁగఁ బట్టుదురె !” ఆప్తవల్లభ, కాన వాతనిరాక.
 పిలువేది చీడక చీమిడిపోయె ; నిల యేలుదువుగాక యింకనైన.” ననిన
 జానొప్పఁబెరిక నజాతశత్రుండు : । “హీనవృత్తి ధర్మియేల నాకేల ?
 ఆవలఁ బగవాని కనుజ నొప్పించి । పోవుట నయశాస్త్రముల మెచ్చుఁగాదు.
 మన మానహానిగా మనుజులెన్నుదురు ; విను వానికీడు వివేకింపరపుడు ;
 ఇతని దోషములెన్న నిది వేళగాదు ; కృతమతి విడిపింపఁ గీర్తియయ్యెడిని ;
 ఎలమి నేమిట్లైన నిచ్చోటమనము । గలమని మఱికదా ! గంధర్వుఁ జెనకె ;
 తవిలి వత్తురు నిన్ను దమ్ములుఁగూడి । నవనంబు విడిచి రాజనదు నా.” కనిన,

అర్జునుడు గంధర్వుల నెదిర్చి దుర్యోధను విడిపించుట

అన్నయానతికి సహాయుడై క్రీడి । క్రన్నన రథమెక్కి కవచంబుపూని
 గాండీవమెక్కిడి కవదొనలో దాల్చి । రండని కవల నగ్రజుఁ దోడుకొనుచు
 సమరంబుగలిగిన సంతోషమొప్పు । యమసూనునకు మ్రొక్కి యప్పుడుగదలి
 యెల్లహోతలు ‘విజయభవ’ యనుచుఁ । దెల్లమిగాఁ దన్ను దీవింప వినుచు
 10 సీశాన్యదిశచాయ నేగు గంధర్వుఁ । గ్రోశమాత్రంబునఁ గూడి యిట్లనియె :
 “ఎక్కడపోయెద ? విదె పోకుపోకు ; గ్రక్కునఁ గౌరవాగ్రజు విడువిడుము ;
 శూరుడవైన సర్జునుఁ దాఁకుతాఁకు ; పోరాడనొల్లవే బోసీచు నిన్ను.
 హరులోక మజులోక మావిష్ణులోక । మరయ సడ్డమెనాకు ? 11 నరుగక నిలుము.
 బకహిడింబాదులఁ బరిమార్చినట్టి । సుకృతచిత్తుఁడు వాయుజుడు వచ్చినాఁడు
 నిన్ను బోనిచ్చునే ! నెలఁతుల దొరల । నన్నెలవున డించి 12 యరిగెదుగాక.”

1. తనయందు. 2. నీకు. 3. వారి. 4. గించవు. 5. చేత. 6. పిలువెడి. (మా.) 7. కతని 8. పు.
 9. దిగిచి. 10. సీశానదన. 11. వాగక. 12. యరుగుట. (పా. అం.)

నావిని యవ్యయన్నాథ కింకరుడు : | “మానవా ! నా తోడ మానవా బిగువు !
 ఏసికు నీ ద్రోహి నేటికి విడుతు ? | పోనేల నినుజంపి పోయెద గాక.”
 అని నిల్చి నేనా సహాయుడై యతఁడు | జన ¹పాలకుల మీఁద శరములు గురియ,
 సహితులతోడ భీమాస్తున నకుల | సహదేవులకుఁ ²గల్గె సమర మచ్ఛోట.
 భీమ గదా ³ఘాత పృథుల నిర్ఘాత | వామనీకృత దంతివర పర్వతములు,
 సర్జున చండశరాలి మార్తాండ | మార్జిత విమత హిమ ప్రవాహములు,
 నకులోగ్ర కరవాల నవ లయకాల | శకలిత సామంత జంతు సంతతియు,
 సహదేవ కరశక్తి శాంకరీ శక్తి | నిహత శాత్రవ డాకినీ సహస్రములుఁ
 దటచైన, వెఱవక ధరయు నాకనము | గిరికొన శరవృష్టి ఖేచరుల్ ⁴గురిసి
 చెఱతోనె యంబరసీమకు నెగయు | తెఱ గాత్రుఁ దలపోసి దేవేంద్రసూతుఁడు
 నాకాశపథమున సప్త్ర పంజరము | భీకరంబుగఁ బన్ని వృథివి నందఱను
 మృత్యు ⁵జిహ్వాలవంటి మెఱుగు బాణముల | నత్యుగ్ర ⁶గతినేయ, సరదముల్ విఱిగి
 ధనువులు చిద్రువలై తనువులు చిరిగి | దొనలుఁ గేతనములుఁ ⁷దుమురులై పోయి
 శిరములు ప్రయ్యులై జీవంబు లెడలి | హరుల డొక్కలు దుల్లి ⁸యన్ములు ద్రెళ్ళి
 బీభత్సముగ సేన బెదరి పాటుటయు, | బీభత్సమీఁదఁ గోపించి ఖేచరుఁడు
 మాయాబలంబున ⁹మహిఁ గానరాక | యాయత తీవ్రబాణావళి నేయ,
 శబ్దభేదులు క్రీడి సంధించి వాని | యబ్జభీషణఘోష మగువిల్లు దునిమి
 పావక శరమేయ, భయమునఁ ¹⁰బ్రదిలి | పోవక గదనది పొడిచేసి వాఁడు
 గంధర్వ శుచసాయకము కార్ముకమున | సంధింప, నది నవ్యసాచి ఖండించి
 బాణాగ్ని విశ్వరూపము చూప, నతఁడు | ప్రాణభీతి ¹¹ని నిల్చి పలికె నంతేని :
 “నిలుము కయ్యముచాలు నృప, నీకు నాకుఁ | జెలిమి మున్నైనది చింతించి కంటి.
 అంగారపర్ణుండ నైయుండి వెనుక | శృంగార ¹²నిధి చిత్ర ¹³సేనుండ నైతి.
 మఱివు లెవ్వరికైన మనుజేంద్ర, ¹⁴కలవు ; | ఎఱుగక చేసితి నీ తప్పు ¹⁵సైఁపు.
 కొనిపోవుచున్నాఁడఁ గురురాజుఁ బట్టి ; | నను నింకఁ బోనిమ్ము నా కేంద్రుకడకు;
 ఆతఁడు మీకుఁ బ్రియంబుగా నితని | వే తెమ్మునా నిట్లు వెడలి వచ్చితిని.

1. నాథసుతు. 2. నయ్య. 3. హతి. 4. గురియ. 5. జిహ్వయుఁబోలె మెఱయు బాణంబు.
 6. ముగ. 7. దునుకల్ల. 8. హస్తముల్. 9. మఱి. (పా. అం.) 10. బృథివి. (మూ.) 11. గిరికిరి
 పలికె నేతెంచి. 12. నిధి. 13. సేనుండుగాని. 14. కలుగు. 15. నోర్య. (పా. అం.)

“వలెవు లేటికి? వెలిఁ బోవనిమ్ము; | కలహా మీతఁడు లేక కలుగదు మీకు.”
 అనినఁ బార్థుఁడుపల్కు: “యమనూతిగాక | ఘనుఁడ, యేవెన్నఁడఁ గౌరవుపనికి?
 విడిపించఁ గలవాఁడ వీరి నొండెఱుంగ; | నడుగుము మాయన్న సఖిలంబు నీవ.
 ఆరాజు రారాజు నట నీఁడు; నీవు | వేరమ్ము ¹నావెంట వేరమ్ము లిడక.
 కని యనుపగఁ బొమ్ము కౌరవునిచ్చి.” | అని ²తెచ్చి యర్జునుఁ డతనిఁ గౌరవుల
 ధరణీశునకుఁ జూపఁ, దమ్ముని మెచ్చి | పొరిఁబారి గంధర్వఁ బూజించి యతఁడు:
 “నడవు మర్త్యులమేము నాకులు మీరు | గొడవలే?” అని వీడుకొలుపుచో, వాఁడు
 నచ్చటఁ జెచ్చెట నతనిని విడిచి | యచ్చరల్ వీక్షింప హరి ³పురి కేగి
 యెంతయు నిఁద్రున కెఱిగింప, నతఁడు | కౌంతేయు విక్రమ క్రమములు వొగడి,
 ధారుణిఁ బడిన గంధర్వ పైస్యముల | భూరి సుధా వర్షమున బ్రదికించి,
 ‘⁴పొమ్ము నీ పూరకపోయితి’ వనుచు | సమ్మహాగంధర్వ సనుప వాడరిగె.

ధర్మజుఁడు దుర్యోధనుని మందలించి పంపుట

ధాత్రీశుఁడిట సుయోధనుఁజూచి వగచి | “పుత్రమిత్రకళత్రములతోడఁ ⁵గూడ
 వత్తురె యడవికి వరుసభూపతులు? | ఇత్రైటంగున వచ్చిరే మున్నయెత్త?
 వచ్చి గంధర్వుతో వైరంబులెంచి | యచ్చుగాఁ బోరాడి యనిఁ బట్టువడితి;
 విట్టివి వలదింక నెన్నఁడు; మగిడి | నెట్టనఁబా.”మ్మని నియతి మన్నించి
 యనిదిన, నాత్మలో నటచావుచచ్చి | తన బలంబులుఁ దాను ధార్తరాష్ట్రుండు
 ‘వానవాత్మజ, పోయివత్తునా?’ యనక | ‘భూసురోత్తములార, పోదునా?’ యనక
 కట్టిన బిగువునగాత్రంబు నొవ్వఁ | బట్టివీడిన పెద్దపామునుబోలె
 నుడుకుచు నటపోయి యొకయేటిచెంత | విడిసి సాయంతన విధులన్నిఁదీర్చి

దుర్యోధను విషాదము

‘నలువ, నన్నిటునేయ నాయమా!’ యనుచుఁ | బలవించి పలవించి పాన్పుపైఁ బొరలి

1. నామిఁడ వేఱమ్ములిడక. 2. పల్కె గంధర్వసమైక్యము దోడ్చెచ్చి. 3. తెప్ప. 4. వీధి నెగసి. (పా.)
 5. పొమ్మని యూరక పుట్టిననుచు. 6. విడిచి - యకట సుయోధను, యాజికినిట్టి - వికృతి వాటి
 త్తానే విధు మిట్టిపనులు. చెనకఁగ గంధర్వసేవలతోడ మనకుఁబోలునె వట్టి మాతృర్యమేల-యిట్టివి.
 ..(అర్జున. పా.)

వేగినఁ గుశశయ్య¹ విరచించి యుడుఁ | జాగిలఁడియున్న సమయంబునందు,
 హితులెల్లఁ గొలువున కే²తెంచుచోట | సతని దైన్యముజూచి యనియెఁ గర్ణుండు :
 “ పవ్వళించితివేల ? పయనమ్ముగమ్ము ; | కన్యప్రోవలయుట తలఁపవా³ నేడు ?
 ఆయితమై వచ్చె నఖిలసైన్యములు ; | నేయత్నములకయ్య మాదర్భశయ్య ? ”
 అనినఁ గర్ణునిజూచి యానుయోధనుడు : | “ నను బిలువకుఁ డింక నడువుడుమీరు ;
 మానహీనంబైన మనికి నాకేల ? | పూనుదు మరణాంబు భూనుతులార !
 జగతికి రాజు దుశ్శాసనుఁ జేసి | పగతుల రక్షణమీక పాలించుకొనుడు ;
 క్రమమొప్ప విదురుతో గాంధారితోడఁ | దమబుద్ధి వినక యాదశరంగింటి ననుడు ;
 మ్రొక్కితి ననుడు భీష్ముండు మొదలైన | యక్కడి పెద్దల కాంబికేయునకు ;
 ఆవలఁ బులివోలె యమనూతిచూడ | లావేది గంధర్వులకుఁ 7 జెఱదగిలి
 పోక కష్టం, రిబట్టిపోకయెగాదు | నాకేంద్రసుతుఁడఁట ననువిడిపించె !
 అవుడోచచ్చితి జాలునంగాధిరాజ ! | విపరీత మీ¹⁰ బుద్ధి విడువదునన్ను. ”
 అన నందఱును నేడ్చి ; రంతఁ గర్ణుండు | జననాథునకు మ్రొక్కి శకునియుఁదాను :
 “ అయ్య, మీరిట్లెల యానతిచ్చెదరు ? | ఇయ్యర్జునుండు భీముఁ డెవ్వరిసొమ్ము ?
 మీరాజ్యముననుండి మీ సొమ్ముగూడిచి | పోరామి యొకటిదీర్చుట యేమిపెద్ద !
 దానులుగారె జూదమునఁ బొండవులు ! | నీ సత్త్వమక్కటా నేరవు దెలియ !
 లలి నీవు చచ్చిన లావు వైరులకు ; | నిల మేము నిల్చెదమే వెఱ్ఱిరాజ !
 వడి నుపాయంబున వచ్చిన రాజ్య | మెడపక¹¹ నెమ్మది నేలగరాదె !
 ఇమ్ముఁ¹² బాటింపు మిదియాత్మహత్య ; | తమ్ముల నెత్తుము ధరఁబారలెదరు. ”
 అనినఁ గన్నీరొల్క¹³ నాతఁ డిట్లనియె : | “ నను నేలబోధింప ? నాకేలబ్రదుకు ?
 ఉండుండు గొందుఁ బ్రాయోపవేశమ్ము ; | పొండు మీచెప్పినబుద్ధి యేనొల్ల ;
 మేదిని నాసిగ్గు మీకేలదెలియు ? | మొదలఁ గావటివ్రేగు మోచువాఁడెఱుగు. ”
 అని కంచుకులచేత నందఱవెడల | ననిపించి, పంచేంద్రియముల నవ్విభుండు
 డిసిగి¹⁴ పోవఁగనీక యుల్లంబుఁజేర్చి, ¹⁵ పసగ నుల్లము మేరుపథమునఁజేర్చి,

1. వీక్షించి 2. నీవు 3. ఆయత 4. తోడ 5. కడయొక 6. నుంటి (పా. అం.) 7. పెద్ద 8. బది
 9. వచ్చితి 10. బొంది (పా. అం.) 11. యారీతి 12. బాలింపు 13. నానుయోధనుండు-వనజాప్త
 సుతుఁజూచి వలనొప్పబలిక. మొదలఁ గావడిబర్హమోచువాఁడెఱుగు-వదలక పొండు, ఈవల
 నుండరాదు. అని కంచుకులచేత. 14. పాటగ 15. పసనియుల్లము. (పా. అం.)

పద్మాసనుడు తోడుపడని కాలమునఁ | బద్మాసనంబునఁ బదిలుండై నిలిచి,
 వాయుజుఁ గట్టినవాడు తాఁగాన | వాయువు నాత్మలో వలనొప్పగట్టి,
 కుండలిఘనపతాకుం డనుపగిదిఁ | గుండలిసీశక్తిఁ గొమరొప్పఁదెలిపి,
 ఘనచంద్రవంశంబుఁ గఱచినకరణిఁ | దనదైన బ్రహ్మరంధ్రపుఁ జంద్రుఁగఱచి,
 డాకిన నిఖిలకంటకుఁ డనువగిది | భూకాంతుఁ డవయంబులు కంటగించి,
 పారవశ్యముఁబొంది పగలెల్లఁబుచ్చి | యారాత్రి యోగనిద్రానత్తినుండ,

దైత్యులు దుర్యోధనుని నాగలోకమునకుఁ గొంపోవుట

నాకేంద్రునకుఁ గాక నాగలోకమునఁ | దూకొనియున్న దైత్యులుగూడి యపుడు
 'ఇక్కరవుడు చావ నెవ్వరు దమకు | దిక్కులే' దని యెల్లదిక్కులయందుఁ
 దమ మాయితముచేసి తమమాయచేత | రమణ నొయ్యన ధార్తరాష్ట్రరప్పించి
 తెలిపి పూజించి సుస్థితివాదరించి | పలికిరి : "నీ కిట్లు పాడియే తెగువ ?
 హరునకుఁ దపముండి యధిపుగా మాకు | వరమున నినుఁ గన్న వారము తొల్లి.
 అవ్యయమైన నీయాదిమతనువు | దివ్యదృష్టిఁ గ్రమంబ దృష్టించికొనుము.
 తేజోఘనుండవు ధీరచిత్తుఁడవు | రాజరాజపు భాగ్యరసికుడ వీవు."
 అనిచెప్పి యతనికి నాపూర్వతనువు | కనుఁగొనఁజేసి రాక్షసులు వెండియును :
 "విను మర్త్యవేషులై విహరించు సురలఁ | దునుమఁగదే ! వారు దోలిరి మమ్ము.
 చావగా నెయ్యది నమకూరు జయము ? | దేవ, నీ జయము సాధింప మాపూట.
 కాంతేయు బలమెల్లఁ గనుఁగొన సురలు ; | చింతింప మేమె నీ నేనలన్నియును.
 ధర నర్జునుకఁగదా తలఁకెదవీవు ? | పరఁగఁ గర్ణుడు చాలుఁ బార్థరూపణఁ.
 మనుజుఁగాఁడలఁతురే ! మనకు రాధేయుఁ | డనివార్యజయమిచ్చు సహితులఁ ద్రుంచి.
 కృష్ణనితోఁ గూడఁ గీడ్గడ నటకు | నుష్టాంశు నిభండిండు నున్నాఁడు హెచ్చి.
 కవచకుండలములు గల కర్ణుచేత | బవరంబులోపలఁ బార్థ చావెఱిగి
 వానవుఁడవి యడుగవచ్చు సక్కర్ణు ; | మోస పోనీకుము మును మున్నె యతని.

1. గట్టెడువాడ నేననుచు 2. కొన్నయతుల 3. భవండవు 4. నా 5. నేను మీ నేనల మనఘ
 6. నాలమున 7. కృష్ణార్జునుల తోడఁ గడుగాదనుచు - నుష్టాంశుని భయమందున్నాఁడు చొచ్చి (?)
 (పా. అం.)

అనురులు సంశ్చక్తకాఖ్యలు నరుని । వెన వేయి కోటులు విఘ్నప బాల్పడిరి.
 దేవప్రతాదులు దేవతలయ్యు । దేవ, నిస్సూషి సాధింతురు వారి.
 ప్రత్యక్ష శిఖి యలంబనుడను ఘోర । దైత్యుడు నీ కాజి దా దోడువచ్చి
 కౌంతేయులను దానె ఖండింతు ననుచు । జింతింపుచున్నాడు సిద్ధ మీ పలుకు.
 చిత్రసేనునిచేత జక్కంగ నీకు । ధాత్రీత, కలదొక తపసిశాపంబు.
 దానికై చింతింప ధర్మమే ! దైత్య । సేనలు నిను భక్తిజేరుట దలంపు.
 కర్ణ దుశ్శాసన గాంధారులుండ । నిర్ణయింప ననేక నృప కృప ద్రోణ
 గురువుత్రు లాదిగా గురుభుజాధికులు । సరి నీ సహాయులై చరియింపుచుండ
 దనువిట్లు విడుతురే ? దాయల బట్టి । తునుమాడ నొల్ల వే ? దుర్వారతేజ ।
 ధీయుక్తి బా." మృని తెలివి వృట్టించి । మాయచే బూర్ష ¹సీమనె వాని నునువ,
 గౌరవుండు ఛాలంగి కన్నులు విచ్చి । వారక రిపుల గెల్వంగ నానవుట్టి
 'కలివిశేష మొ ! లేక కలి విశేషంబా ! । తెలియరా' దనునంత డెల్లవాఁటయు
 వచ్చిన దొరలతో వాక్యంబు లేక । యచ్చలంబున దొంటి యట్లనె యుండ,
 సంగాంధిపతి పల్కు : "నరుడెమ్ము దేవ ! । భంగ మొందినవారు వడుదురె యిట్లు !
 జూదంబులో బాడునుతులకు నైన । యా దశ ²సీకైన నప్పుడేమగుదా ?
 వినుమింక మాటలు వేయు నేమిటికి ! । ఘనుడ, నీ ఋణము నీగంగ నాకు వేళ
 పాండవు ³లెన్నె డీ పటువసచర్య । నిండించి వత్తురు నిన్ను బాలడుగ
⁴బోరెట్లు సగు ; గాని పొందదేనాడు ; । వారక నరుఁ జంపువాడ, ⁵ప్రతిజ్ఞ." ⁶
 అనుచు లేనెత్తిన, సతని వాక్యములు । ⁷దనుజ వాక్యములకుఁ దార్కాణమైన
 గురు ⁸రాజు గొబ్బున గుశళయ్యడిగి, । కరమర్థి గర్జుని గాఁగిట జేర్చి,
 బలముల బన్నించి పయనమై వచ్చి । కలువడంబులతోడి కరిపురి జొచ్చె.
⁹ఎడవక భీష్మాదు లిత్రైట గెల్ల । నడుగుచు నుండుదు రలుగఁ గౌరవుని.

దుర్యోధనుడు వైష్ణవయాగము సేయుట

అంతఁ గౌరవనాథుఁ డాసిగ్గువాయుఁ । కౌంతేయు పగిది సూగము సేయఁగోరి
 కర్ణాదులకుఁ జెప్పఁ గర్ణు డిట్లనియె : । "వర్ణింప నీకు సద్వరమేమి ¹⁰పెద్ద ?

1. సీమకు వాని ననువ 2. యైనను 3. లెన్నెడే 4. పోరాటమగు 5. వాప్రతిని. 6. తనకు
 సంతయునని 7. రాజముఖ్యుండు 8. యెడనెడ 9. రలుక 10. దొడ్డు (పా. అం.)

తొడఁగుము రాజపుత్రులఁ బిలిపింపు; | తడయనేటికి విప్రతతిఁ బిలిపింపు ;
 లాగైన యాగళాలలు గట్టఁ బనుపు; | వేగఁ బాత్రంబులు విరచింపఁ బనుపు.
 నేల నాల్గంచుల నీ యాజ్ఞ ¹చెల్ల | రాలు నిచ్చోటికి రమణఁ గప్పములు.
²అలయక రాజసూయము గాని నేయ | వలదు నీ.” ఎనుటయు ఎనుమతీవిభుఁడు
 తన పురోహితుతోడఁ దలపాసి చూడ, | విన నిచ్చలాడక విప్రుఁడిట్లనెయె :
 “అరుల సాధింపక యది నేయరాదు; | ధరణీశ, పాండునందనులు నీ కరులు.
 వారిచేఁ గప్పంబు వలయు నొండేని |
 ఇతరుల సాధింప నీవ యోపుదువు | హితవు నెప్పెద నీకు నిదియేల ? వినుము
 వైష్ణవ యాగంబు ననుభేత, గలదు | కృష్ణుడు నిది తొల్లి గెలుపురాఁ జేసి.
 మేదినిశులతోడి మెరమెర యిందు | లే దీవునేయఁ గల్గినఁ జేయు.” మనసఁ
 గడుయత్నమున జంబుకము దుప్పిజూచి | యెడలు గాలించి కొన్న యోజవీరంప
 నాజినోడియు సోమయాజియై ధర్మ | రాజుఁ బోలఁగ రాజరా జాత్మఁ దలఁచి
 దిక్కుల రాజుల ద్విజుల రప్పించి | తక్కక సకల యత్నములుఁ జేయించి
 ‘యేతెండు మీ’ రని యిటఁ బాండవులకు | దూతఁబుచ్చిన, వానితోడ ధర్మజుడు :
 “ఘనుడు కౌరవభర్త క్రతుకర్త ⁴యగుట | వినఁగలె నిదినాకు వేడ్క యెంతయును.
 ఈ పని కొఱకు నిన్నిట్లేల యనిచె ? | మాపూనికి దీర్పక మాకు రా ⁵నిగున ?
 తా మమ్ము వలసికదా ⁶పిల్వననిపె ; | మా మాటుగాదె భీష్మ ద్రోణ కృపాలు!”
 అని వానిననుపుచో ననిలజుండనియె : | “వినదూత, మమ్ము మీవిభుఁడురమ్మనియె;
 వనవాస మీడేర్చివచ్చి ధర్మజుడు | పనివడి తమునెల్లఁ బశువిధిఁ జంపి
 కరమొప్పఁ జేయు సంగ్రామ యాగమున | కరుదెంతఁ గాని నే డందురా ననుము.”
 అని చెప్పి యనుప వాడన్నియుఁ బోయి | వినిపించె కౌరవ విభునకుఁ దెలియ.
 అంత దీక్షాపూర్వ మగుచున్న క్రతువు | కౌంతేయ రిపుడును గడు సంగ్రహమున,
 నేక శాసనముగా నిల యేలుచున్న | శ్రీకి యోగ్యంబైన చిహ్నంబుతోడ
 రాజసూయ మహాధ్వ ⁷రంబె కావలయు | నీ ⁸జన్నమనియెడు హృదయంబు దోష
 నవబృథాంతము ⁹నేసె; నదియు నట్టైన | నవనిపాలకుల బ్రాహ్మణులఁ బూజించి

1. చెల్లి - రాణిని పోషి. 2. నలవడ 3. దొడ్డ 4. యశస్వి. 5. రాడు 6. పిలిపించె 7. రము సేయ
 భయము 8. జన్న మేరుడు...తోడ 9. సేయునది యెట్లులనిన. (పా. అం.)

ముత్తేల గొడుగులు ¹ముదితలు దాల్చు । మత్తేభములనెక్కి మంత్రులు గొలువఁ
దమ్ములు మెలగి నందడి వివ్వవేయ । నమ్మహీవిభుఁడు భార్యాసమేతముగ
రథమెక్కి బహుతూర్య ²గావంబులెనఁగఁ । బృథు పతాకాభి శోభిత పురిఁ జొచ్చి
దిక్కుల రాజుల ³ద్విజుల వీడ్కొలిపి । యొక్కమనంబుతో నుండె ; నుండియును
రాజసూయము సేయరాదయ్యె ననుచుఁ । దేజంబు పసలేక తెగువయులేక
యున్నచో, రాధేయుఁ డొకనాఁడు గదిసి : । “జన్నంబు చేసితి జయసిద్ధి ⁴కథివ !
రాజసూయంబును రచియింతు గాక । రాజుల ధనములు ⁵రా నేను బూఁట ;
వాలాయమునఁ గ్రీడి వధియించి గాని । గోభులు దోమింఁగు కొనఁ జరణముల.
నను నమ్ము మింకనైనను, నమ్మువోని । ఘనచింత విడు.” మన్నఁ గౌరవుండలరె.

ఇంద్రుఁడు కర్ణుని కవచ కుండలముల నడుగుట

అట్లు వాఁడాడిన యా ⁶మాట ధరణిఁ । బుట్టె ; బుట్టిన ధర్మపుత్రుండు వెఱచి
నిద్ర కన్నెఱుంగక నిత్యంబు వగవ, । నద్రిభేదగు నింద్రుఁ డది తాను నెఱిగి
“కవచకుండలములు గల దృష్టిఁగాదె ! । ధవళాశ్వఁ గర్ణుఁడు తాఁ జంపఁబూనె ;
నవి యేనుహరియింతు.” నని విచారింప, । రవి యింద్రుశిలఁపు సర్వయు మున్నె యెఱిగి
వర్ణంప విప్రుడై వసుధకు డిగ్గి । కర్ణుని గదిసి యేకతమ యిట్లనియె :
“పుత్రక, నీ కొక బుద్ధి యేఁ జెప్ప । నీ త్రోవ వచ్చితి నించుక వినుము.
కవచకుండలములు గలిగిననిన్ను । బవరంబుతో గెల్గ్గ బ్రహ్మయు లేడు.
అమృత సంభవములౌ యపి గల్గఁగాదె । యమనూతి భీతిల్లు నాత్మలో నీకు.
ఎవ్వేళ నెవ్వరి కేఁపున నిత్తు । నెవ్వరి కిచ్చెదో యీ దాఁపురంబు !
ఇచ్చినఁ బతికార్య మిటఁ దప్ప, నిన్ను । మెచ్చుచు ప్రజలు స్వామిద్రోహి యనుచు.
తెలియఁ గ్రీడికి నీకుఁ దెంపని పగలు । గలుగుట నింద్రుఁడు కడుభక్తితోడ
సుతరక్షణార్థమై చూడుము, నిన్ను । ధృతి నవి యడుగ నేతెంచుచున్నాఁడు.
అడిగిన నేమైన సన్యవస్తువులు । వుడికి పామృనవయ్య పుయిలోట దక్కి.
వడిఁ జక్రి చక్రంబు వజ్ర వజ్ర బుఁ । గడు శూలి శూలంబుఁ గాడదు దీన.”
అనినఁ గర్ణుఁడు సప్తి యావిప్రుఁ జూచి : । “విను నన్ను నిలఁపక విప్ర, యాడితివి.

1. ముదముప్పఁబట్ట 2. రవములతోడ 3. దివిజుల ననివి 4. కీర్తి 5. రాలెనా 6. వార్త.
(పా. అం.)

నాకి యిచ్చునునట ! నాకినిదేది ? । ఈ కవచముననా యేగెల్లు రిపుల ?
 ప్రాణమున్నది చాలు బతికార్యమునకు ; । జాణ, యేవిడుతునే జన్మవ్రతంబు !
 ఆ శచీదేవి మోహనకుచద్వంద్వ । దేశభాగమున వర్తించు హస్తంబు
 క్రిందుగా నన్నడిగిన జాలుగాక । యిందు నే నస్తువు నీరానిదేది ?
 నెఱి నింద్రులతలపు నీ వెల్లెఱిగితివి ? । మఱి నిన్ను జెప్పుమా మఱుగులు మాని.”
 అనిన “సూర్యుండనే నాస్తంబుచెప్ప । దనయ, యేతెంచితి దలఁగొనవైతి.
 పాండవులకు నీవు పరమబంధుడవు ; । ఒండెల ! ధర యేల యోగ్యుండ వీవు.
 దేశరహస్యంబు దెలిపెద నొకటి । యేవెంట వలదని యే జెప్ప గానీ”
 అని తండ్రినలుక నిట్లనియె గర్జుండు : । “వినిపించె నిది మున్ను వేడక వ్యానుండు ;
 ఇంక నెక్కడిగొంత ! యెక్కడినీవు ! । శంకించు బ్రజ లిట్టి జననంబు విన్న.
 నాకుఁ గౌరవుని మన్నన యప్పదీర్చు । గాక యీ జన్మంబుగలదె యొక్కటికి !
 నన్నేల ధర్మజనకు నెఱిగింతు ? । మిన్నక పొ.”మృన్న మిహిరుండు మఱియు :
 “అట్టైన విను, ప్రాణమని డాచిగొనిన । యట్టిది యొకశక్తి హరిచేతఁ గలదు ;
 నలె బిన్న పనిగాదు సరుతోడి రణము ; । వలయు నీకిట్టి దుర్వారసాధనము.
 దివికేంద్రుఁ డర్థియై దీనతఁ గదిసి । కవచకుండలములు కర్ణ, నిన్నడుగ
 నాశక్తి మున్ను నీవడిగి హరించి । ధీశక్తి మఱికాని తివియకు వీని.”
 అని చెప్పి కొడుకుచే నర్చితుండగుచు । నినుఁడేగె. మఱి యింద్రుఁ డిట నొక్కనాడు
 ‘ధనవంతులకునైన దాతలఁ గనిన । మనసు యాచకవృత్తి మరగు’ నన్నట్లు
 వర్ణింప వివ్రుడై వసుధకు డిగ్గి । కర్ణునిఁ గదిసి ‘భిక్షాంచేహి’ యనుచు,
 “బంతంబుతోడఁ గల్పక కామధేను । చింతామణులను గెల్చినదాత, రాయ,
 కర్ణ, విద్యాకలాకలిత దృక్కర్ణ । వర్ణితశౌర్య, నావాంఛితబిమ్ము.
 శిబిదధీచులతోడఁ శిష్యునిడైన । ప్రబలితోదార, సౌభాగ్యంబు నీకు.
 అడుగవచ్చితిమి మా యడిగిన కోర్కె । పుడికి పొమ్మనవయ్య పురుషార్థధుర్య !
 ఇమ్మహిలోన ‘దేహి’ యన్న ‘నాస్తి । పొమ్మన నేరని ఘణ్యుండ.” వనిన,
 నవ్వుటి జవవేళ నంగాధిరాజు । తప్ప కింద్రునిఁ జూచి తాత్పర్య మొప్పు :
 “ ఏమిగావలెనీకు ? హేమమో ? క్రీలూ ? । గ్రామంబులో ? పశుగణ మొ ? రత్న ములూ ?

యిచ్చెన.” నను నింద్రుఁడు: “ డివి యేల నాకు ! ! వచ్చితి నీరాని వస్తువులేగోరి.
అడిగినవారులే రక్షిని ముగ్గు ; ! పుడికినవారును బుట్టరెచ్చటను;
నెలకొని రణములో నిలవచ్చుగాక, ! నిలుపవచ్చునె యర్థి నిలిచి వేడినను !
అడుగ నేటికి ! నను యడుగువారైన ! నడుగువారలఁ గన్న నవశుడౌ దాత.
అగులయెడలఁ బ్రశ్నగ్ధులనెడల ! నర్థి భయంబులేదండ్రు నిచ్చోట.
అనవరతత్యాగి వటుగాన నిన్నుఁ ! బనివడి యడుగఁగఁ బ్రభువ, వచ్చితిని.
ఇవి నీవు ధరియింప నే వేడ్క-పడితిఁ ! గవచకుండలములు కర్ణ, యీవయ్య ! ”
అనిన నింద్రుండని ముగ్ధుఁడైతిని ! ఘనతర త్రిజగదేశ త్యాగిగాన
‘ నితని నారాధింప నేగంటి ’ ననుచు ! మతి నుబ్బియును దండ్రుమాటకు స్రగ్గి,
యావేళఁ దనునప్పి యర్జునాశ్రమములు ! త్రోవయిమ్మనులాగు దోఁపఁ జెరించి,
నికృతి కానఁగనీక నెనఁబల్కె నతని : “ అకట ! యేమడిగితి వడుగఁగఁబోయి !
విడిచియుఁ జెరిచియు పరియుఁ గోసియును ! నజకియుఁగాని మిన్నకపుచ్చరాదు.
ఇచ్చియుఁ గొఱగాని యివి నీకు నేల ? ! అచ్చుగాఁ గొను మిత్తు నంగరాజ్యంబు.”
అని విని దేవేంద్రుఁడు: “ డది మాకునేల ? ! నిను నడిగినసాముని నీవిత్తుగాక.
ఈకఁ ద్రోసింక జెప్పె మేఁగెద.” ననినఁ ! భాకళానను నొడఁ బఱచఁగరాక
యీ న డెఁబడి కర్ణుఁ డింద్రు నర్పించి : “ యే నిన్ను నెఱిగితి నింద్రుఁగా మున్నె
భువన పూజ్యుని నిన్నుఁ బూజింపఁగంటి. ! కవచకుండలములు గణుతింపఁగాని
నిన్నొందు వేడెద, నీచేతిశక్తి ! మన్నించి నాకిమ్ము మఱి పనిగలదు.”
అనిన నంద్రుఁడు నింద్రుఁడైత్యులో నెఱిగి ! “ నను నీకుఁ జెప్పెనే నలినబాంధవుఁడు !
తా నేలఁ గెడిఁ దఁపని విడిచి ! యే నిన్ను నడుగుట యెవ్వరికిఁ ర్తి !
శక్తియు నెఱిగించె ; సాధ్యుడౌ నింక ! నక్తంచరాచాతి నరుఁ డెన్ని విధుల.
ఈ వడిగితి గాన నీకపోవర ; ! నేవెంట నొచ్చునో యిటఁ గ్రీడి యుకట !
కొ.” మృని మెఱుంగులు కుతలంబు విన్నుఁ ! గ్రమ్మిన తనశక్తి కర్ణునకిచ్చి
కాంతియు నెఱిగితి ఘనముగా నొసఁగ, ! సంతోషమునలేచి సర్పాంకుసఖుఁడు
గరిమ మాయాకంచుకము యోగి యూడ్చు ! కరణిఁ జర్మము నిర్వికారుఁడై యొలిచి,
యొలువ శక్యముగాని యొక్కొకచోటఁ ! గులిశధారలఁ గోసి కొండొకపుచ్చి,

ఇతర వధూటిగా నిల్లాల¹నేను ; | మతి నింత దలఁపరో !² మత్తులైనారో !
 మేదిసీశులు వచ్చి మిమ్ముఁ బూజింపఁ | బోదురుగాని నిల్పుడు సేనలెల్ల.”
 అనుడు వాడేతెంచి యన్నియుఁ జెప్ప | మనసిజాక్రాంతుడై మఱియు సైంధవుడు
 “ఏనుండఁ దన కివ్వఁ డెవయైన మగఁడు ? | కానదు తనకేల కానల నలయ ?
 హితముగా నన్నియు నెఱిగింత.” మనుచుఁ | కతిపయ సుభట సంకలితుడైవచ్చి
 వెఱపున నిల్లు ప్రవేశించియున్న | తెఱవ డగ్గటి చూచి దృష్టి గంపింపః
 “మదిరాక్షి, కుశలమే మగలకు నీకు ? | నిదియేమి ననుజూడ వించుకయైన !
 సావీరవతిని వంశముఁ బేరుఁ బెద్ద | దేవదానవులతోఁ దెములఁ గయ్యమున.
 కొనిపోవ వచ్చితిఁ గోమలి, నిన్ను ; | ననుఁ గృతార్థునిఁ జేయ నాయంబు నీకు.
 కారవదాసులు కాంతేయు లేల ? | యే రమణుడ నీకు నేతెమ్ము కూడి.
 అబల, నీ హస్తపాదాధరచ్ఛాయ | ప్రబల కామాగ్నియై పర్వ నాలోన.”
 నా విని యొక్కింత నలినాక్షి తొలఁగి | వావిరి వాని నేవపుఁ జూపు చూచి :
 “దుశ్శల పతిని నాతోఁబుట్టు వీవు ; | దుశ్శీలముల కేల దొడఁగెదు తండ్రి !
 నవసియుఁ బాలిసియు నా ప్రాణంభులు | దివిజేందునైన సాధింప నోపుదురు.
 నృపులు భూమికి వారు నీ కల్పియెంత ! | చపలోక్తులాడి దోషము గట్టుకొనకు ;
 పో వన్న వేడెడ ! పోయిరి విభులు ; | త్రోవ నిన్నిపుడ యెదుర్తురో యెఱుంగఁ
 గ్రమముగా.” దనుటయు గర్వించి వాడు : | “రమణి, వాపులులేవు రాచవారికిని ;
 భామినీరత్నంబు బలియుని సొమ్ము ; | కామాగ్ని సాక్షిగాఁ గైకొందు నిన్ను.
 నెలఁత, నీ విభు లేమి నిటలలోచనులె ! | వలసి సైంధవు నోర్వ వా రేమి గలరు ?
 నలినాక్షి, నీకుఁగా నా ప్రాణమైనఁ | గలఁగక వెచ్చింతుఁ 10గాని నిన్నిడువ.
 వడఁతుక, నీతోడి పరిచర్యలేక | జడిగొన్న మదనాగ్ని శమియింపలేను (?)
 నాతి, నీ యాలింగనము లేకయున్న | బ్రాతి నా ప్రాణంబుఁ బట్టంగరాదు ;
 ఇంతి, నీసంగమం బిపుడులేకున్నఁ | జింత లేకుండునే సింధువల్లభుడు !
 రారాజు చెలియలు రాజబింబాస్య | వారిజనేత్ర యకాపనవతియైన
 దుశ్శలవచ్చి నీతోఁ బొందునేయ | నిశ్శంకనుండుట నీ యొప్పుగాదె !

1. గాని 2. మత్తులో మిరు 3. కవ్వరిడైన విభుడు 4. నెంతయు 5. సతివేగమునఁబోయి యా
 జంతుద్రుఱుడు 6. నోరితి 7. రెల్ల 8. తలఁకి 9. దివిజాలనైన సాధింతురు కడిమి 10. గానిప్పు
 నిగువ. పా. అం.

మెలవున నీవేల మెత్తగానేర్తు ? | పలుకుల నీవేల పరులగైకొందు ?”
 వని కొంగువట్టిన, నతివ వాపోయి | వినయదూరుని వానివేసినఁ ద్రెళ్ళి.
 అంతలో ధౌమ్యుఁ | డెనయ డగ్గటివచ్చి యెలుఁగైత్తిపలికె :
 “వలదు సైంధవ, నీవు పట్టి గర్వమునఁ | జెలియలిఁజేసంట శీలంబువదలి.
 పాండవుల్ వనవానబాధచే నలసి | మండుచున్నారు నెమ్మనముల నిపుడు.
 నిన్ను నీ సేనల నీటుగావింప | నున్నవారిక నెందు నుసిగి పోయెదవు ?
 రమణిఁ బతివ్రతారత్నంబు నివులు | మలిన నిష్ఠు లొంగక యంటవశమె !
 సాలసి రాముఁడు లేనిదో సీతఁబట్టి | పాలిసిన దశకంఠుబోల నీకేల ?
 మిన్నక పా.” మృన్న మిసంబులదర | నన్నీచు బ్రాహ్మణులఁడ్రోయఁబనిచి
 వరమ పతివ్రతఁ బాంచాలిఁడెచ్చి | కరము వేగంబున గర్వాంధుఁడగుచు
 హాహారపంబు సేయఁగఁ దేరిమీఁద | సాహసంబునఁజెట్టి సరగున నరుగ
 నుదతి యేడ్చుచుఁబల్కె : “శుద్ధ దురాత్మ ! | యిదిసీకు నంహార, మేల క్రొవ్వితివి !
 వత్తురింతకుఁ బాండువసుధేశుతులు ; | కొత్తగా నినుఁ గాలఁ గ్రుమ్మనున్నారు.”
 అని కాంత యెలుఁగైత్తి : “ హా నాథులార ! | నను నొంటినిడిపోవ నాయమామికు !
 కడువేగ నేలెంచి కష్టాత్ముఁడనుచి | విడిపించరే ! చెఱ విమలాత్ములార !
 కర్మసాక్షివి సూర్య, కడఁగి నీవైన | ధర్మసూనునకు నాదశ చెప్పవయ్య !
 కుంభిసీవతు లనేకులు వచ్చినారు | సంభవమయ్యె గర్వము మాన్పరయ్య !
 ఆడుతోఁబుట్టరే యకట ! మీరెందు ; | వీడిట్లు కొనిపోవ వీక్షింపకున్నఁ
 బలువురు పలువంకఁబాటి బ్రాహ్మణులు | తెలుపరొకో ! నాదుదీనత పతికి ;
 వనపక్షులార ! యో వరమానులార ! | చనిమీరు నాపాటు చాటరే ! పతికి.
 వాయువ ! నాప్రాణవాయువ ! నీవు | వాయునందనుతోడ పడిఁజెప్పవయ్య !
 సురలార ! మీరైన సురిగి యీ వార్త | సురరాజ సుతునకు సూచించరయ్య !
 మృగహత్య మాన్పింతు మృగకోటులార ! | జగతీశులకుఁ బోయి నరిఁజెప్పఁదగదె !
 యతులెందుఁబోయిరో ! యగ్నిహోత్రముల | వ్రతులెందుఁబోయిరో ! వనవిహారములఁ
 జెలులేమిచేసిరో ! చింతచేసిట్టి | బలుతరంబగు నశుభ ప్రాప్తియయ్యె.
 అని పెక్కుభంగుల నార్తనాదముల | వనితసేయుచుఁబోవ వగచిరి సురలు ;
 కొమ్మకవనమెల్లఁ గడుఁబెల్లగిల్ల | ధౌమ్యుఁడు వెనువెంటఁదగిలె గుయ్యిడుచు.

అటఁ బాండవులు వేటలాడి చాలించి | కుటిలాటవులఁ బ్రొద్దుగ్రుంకకమున్న
తడయకవచ్చుచో ధర్మరా జనియె : | “ఎడమకన్నదరెడు నేమొకొ¹కాని !
ఊటాడఁబనియేమి యుల్లంబు ధృతియు ! | ²వేటాడ సతి నొంటి విడిచివచ్చితిమి.
పైన్యరేణువులేల చదలఁబెల్లెగనె ! | శూన్యభావంబేల సోకె నీయడవి !
దైత్యులందఱుఁబగ, తలఁపఁ గౌరవులు | నిత్యంబు మనయున్ని నెమకుచుండుదురు.
ఇదే చేరితిమి కాంత యెమరుగారాదు ; | చమరైస వేదఘోషము విసరాదు ;
మన పర్ణశాలలో మదిరాక్షి లేమి | గనుపట్టె ; నేమివాక్యము పుట్టఁగలదొ !”
అని తలఁచుచుబోవ నారథధ్వనులు | విని యెదురుగఁబాటి ³వేసలిపిడ
ద్రావది నెచ్చలి ⁴ధాత్రేయివలికె : | “ఈపాటఁ బోదురే ! ⁵యెగురు విడిచి ;
అతివ జయద్రథుండను సింధురాజు | ధృతిఁగొనిపోయెడిఁ దేరిపై వాడె.
వే చనె ధౌమ్యుండు వెంటఁ గూయిడుచు | నీచుని బలమైన నేలకు వ్రేఁగు.
అలయక తడయక యట వానిఁజంపి | యెలమి సఖిభిక్ష యిడరయ్యనాకు.”

పాండవులు ద్రావది విడిపించి సైంధవుఁ బరిభవించుట

అనుటయు నలగి ⁷పంచాగ్నులై మండి | యనిల వేగంబున నధిపులేపురుసు
అరుణిని గ్రుంకున కఱజాముగలుగ | నరిరాజుసైన్యంబు నాదటఁగూడి
సింహనాదంబులు నేయ ⁸సౌవీర | సింహుఁడు తననేన చెదరిపోనీక
తిరిగి కాంతేయుల దృష్టించి నిలిచి | “తరుణి, వీరెవ్వరు తగిలివచ్చెదరు ?
శింజనీలింకృతి క్షీతివ్రక్కలింప | రంజిల్లుచున్నారు రథములమీఁద ;
పడగలు గొడుగులు భావింపఁ గొంతి | కొడుకుల ¹⁰కరణి నేగురుఁ గాననైరి.
ఏనని యెఱుంగ ; రిట్లెఱిగిన నాదు | నేనపై వత్తురే ? నేనపెంపెఱిగి.
ఇందు ధర్మజాఁ డెవ్వఁ ? డెవ్వఁడు భీముఁ ? | డిందువదన, క్రీడి యెటువంటివాఁ టి !
కవలెవ్వఁ రెఱిగింపు క్రమముతో.” ననిన | యువతి కాంతులఁ¹¹గన్న యుబ్బునఁబలికె :
“వదియాఱువన్నియ బంగారుచాయ | వదలని తగుపాటి వట్టువ తనువుఁ,
గరుణతో విరులనుగన్న కందోయి, | దరహాసవదనంబు, ధైర్యలక్షణము,

1. నాకు 2. వేటకై 3. విట్టెగనె 4. వేగంబెకదిసి 5. ధాత్రీశుకనియె 6. యెవ్వరు 7. పంచా
గ్నులువోరె 8. నా 9. ధృతితోడ 10. గతిని 11. జూచి. పా. అం.

నున్న తవక్షంబు, నురు ¹బాహుయుగముఁ | జెన్నందు ²వానిఁ జూచితే! ధర్మోతనయు.
అతనికి ³వలపట సతిదీర్ఘ దేహు | సితవీతలోహిత జితవజ్రవక్షు
సాలమహాబాహు శైలేంద్ర ⁴కతిను | గాలికుమారునిఁ గంటివే భీము!
స్వపతి ⁵దాపటిచాయ సీలమేఘమున | కువమయై గాండివ మొప్పధరించి
శిరసున నిండ్రుండిచ్చిన కిరీటంబు | ఖరకర కాంతిచే గరముశోభిల్ల
సీమిఁది కినుక శోణితనేత్రుండైన | యీ మహేంద్రతనూజు నర్జునుఁజూడు.
ఆ మువ్వరకు వెన్న ⁷సత్యంత రక్త | కోమలతనువు ⁸లోకుల చూడ్కులాఁగ
నాజాను భుజవిశాలాక్ష సాభాగ్య | మీ జగంబునఁ దనకేక ⁹భోగముగ
నకలదిక్కుల గెల్వఁజాలిన ¹⁰యోధు | నకులునిఁ జూడుము నయనంబులలర.
లీల నాతనివెంట లేతప్రాయమున | ¹¹సీలాంబువాహ వర్ణిత దేహమమర,
గ్రేవేయకముఁదాల్చి కందర్పకోటి | లావణ్యమున ¹²వనలతలైన వలవ,
ఘనత రాక్షసలంకఁ గప్పంబు గొన్న | యనఘుని సహదేవు నదే చూచుకొనుము.
వీరితోఁ బగగొంటి విపినమధ్యమున | ¹³పీరులు విడుతురే! వెట్టి ¹⁴నీకింక
దలఁచ దిక్కెవ్వరు? 'ధరనాలపోతుఁ | బులిగఱచిన యట్టిపోల్కి' యయ్యెడినో!
శరణని యట పొమ్ము శమననందనుఁడు | కరుణాబ్ధి నినుజూచి కాచి పోవిడుచు."
¹⁵అనిన 'నిష్పన కీఁగలంటునే!' యనుచుఁ | దనసేన సతఁడు యుద్ధమునకుఁ బన్ని,
నదుల ప్రవాహంబునకుఁ బూరిమోపు | లెదురఁ బన్నినవాని నెంతయుఁబోలి
యున్నచో, ద్రోవధౌమ్మ్యునిఁగాంచి ¹⁶మొక్కి | యన్న రేంద్రులు వచ్చియరిసేనఁదాడి
పరబాణ నిజబాణ పటుఘట్టనాగ్ని | ¹⁷శిరములుదూఱ నంచితశక్తి నేసి,
సింధు త్రిగర్తలసేన చెండాడి, | బంధుర సావీరబలము ¹⁸సుక్కణఁచి
రథసేమి వివిధ మార్గములకుఁగాక | పృథివి జర్పరితమై పెల్లలై నెగయ,
శిబిసేన నిక్షాకుసేనఁ జక్కాడి | ప్రబల సృంజయ సాల్వబలము భంగించి,
శరలూన భేచర శాత్రవచ్చత్ర | సురుచిర మణిపంక్తి సురలుచూరాడ,
రూపింప గజహయారూఢులై తాఁకు | భూపాలతనయుల భూమిపై వ్రాల్చి,

1. భుజా 2. సతఁడు 3. సుతుఁడు 4. సీవల 5. కలితు 6. దాపటివంక 7. హరిసీల 8. తో గుణ
రవంబాపు 9. రూప 10. వాని 11. సీలమేఘైకనిర్మిత 12. మృగీలతలైనవగవ 13. పీరుపోనిత్తురే
14. నిన్నింక 15. ననుటయు నను భీతియంటునే 16. నిలిచి 17. కిరవగుధూమలక్షితశక్తిసేసి
18. సుగ్గడఁచి. (పా.అం.)

ఘోర భైరవ పానగోష్ఠీ ప్రదేశే | సారూప్య రక్తమాంసస్థలం బమరః,
 దఱచైన గుఱ్ఱపుదళముఁ గాల్బలము | ¹మొఱయు వహ్నికి వ్రాలు మిడుతలఁజేసి,
 యుగపదార్థంబు గర్భ యోధసందర్భ | విగళిత బ్రహ్మాండ విధముఁ గైకొనక,
 ఎదురు చింతింపక యెక్కు కాల్బలము | నదలించి శరవహ్ని కాహుతిచేసి,
 'దొరకెగదా కొంత దురములో మనకు | నరిమృగంబులవేల' యని సంతసిలిరి.
 అత్తఱి గరిఘట లఱువదివేలు | క్రొత్తగాఁ దనుగొల్వఁ గోటికాన్యండు
 భీకరగతి వచ్చి భీమునిఁ దాఁక, | నా కరువలిపట్టి యరదంబు డిగ్గి
 కదిసి తా బంగారుకట్టుల యుక్కు | గదగొని లయకాలకాలుడై వేర్చి
 చఱచెఁ గొన్నిటి, నేలఱమిరెఁగొన్నింటి, మొటిమెఁగొన్నిటి, ద్రెవ్వమెదిపెఁగొన్నింటి,
 దఱిమెఁ గొన్నిటిఁగాలఁదాఁచెఁ గొన్నింటినుఱిమెఁ గొన్నిటి, జావనొక్కెఁగొన్నింటి.
 అంత ఘీంకారంబు శిలడర నాఘోర | దంతియూధమువివ్వ, దనయెట్టయెదురఁ
 గోటికాన్యండున్నఁ గోపించి యతని | కోటిరమూర్ధంబు గునికీలవేసి
 పాఱ వైచుటయు, నపార వైచిత్రి | మీఱఁ గీర్తినిరి మింటివారతని.
 మూరుతి కావేశ మఱి గొనిపోయి | సారథి రథమీయ నమ్మతి నెక్కె.
 సరనఁ బన్నిరువురు సాపీరులంతఁ | గరులతోఁ బాండవాగ్రజు వచ్చితాఁకి
 శూలాయుధంబులు సోనగాఁ గురియ, | వాలంప జడి వడి వారి వారింది
 హీర చక్రమున సాపీరుల తలలు | కారవాగ్రజి ద్రుంచెఁ గవ్వడి యార్వ.
 సింధురాజ కుమార సింహుల రుధిర | సింధుపానము సేసె జిష్టు బాణాగ్ని.
 ఇట నాచ్చి శిబివతు లిక్ష్వాకువతులుఁ | బటులీల నకులునిపైఁ దూపులేసి
 యతని నారాచ మహావృష్టివలన | జతనంబు లెడలుచోఁ జయ్యన నందు
 క్షేమంకరుడు ద్రెళ్ళె ; స్పంజయుఁ డీల్లె ; | భూమి వ్రాలిరి సుప్రబుద్ధ సుప్తకులు ;
 కూలి రంగారక కుంజర భ్రమరు ; | లాలోనఁ బాఱిరి హతశేషు లులికి.
 ధృతి సంగరము సహదేవుతోఁ జేసి | మృతుడయ్యె సురభుండు మిహిరప్రతాపి.
 ఈ భంగిఁ దనపెండ్లి కేతెంచు బలము | భూభుజులును వీటిఁ బోవ సైంధవుండు
 పగిలి యుర్వరమీఁదఁ బొంచాలి డించి | తగిలి రథ్యంబుఁ దాఁ దోలికొనుచుఁ

1. సురేశ శరవహ్ని కాహుతిచేసి

2. లక్ష్మణు నింక

3. సద్వీరు

4. పన్నిరువుర

5. యంతట వేగ. (పా. అం.)

బటచుచో, గని నవ్వి పావనినరులు | తెటవ ¹సంతకనూతి తేరిపైఁ బెట్టి
 నృపున కాతనిఁ జూపి : “నీచుడు వీడె | చపలుడై పాతెడిఁ ²జంపి రావలయు ;
 ఇప్పు డిర్వరుఁ బోదు మిటనుండుఁ డీరు ; | తప్పుఁగార్యము వాడు ³తప్పిన మనకు.”
 అని చెప్పి కదల నయ్యమతనూభవుడు | “చనదు వధింప దుస్సలపతి వాడు
 పట్టితెం.” డనుటయుఁ ⁴బవనజపార్థు | లట్టియాజ్ఞ వహించి యటఁ గూడ ముట్టి
 యిరునులు దెగనేయ, సీలఁ దేరు విటిగె, | ధరణికి నా జయద్రథుఁ డొప్ప దాటి
 పొద దూఱబోయినఁ, బోసీక భీమాఁ | డదయుడై రథము చయ్యన డిగ్గ నుటికి
 యెగసి ముందలపట్టి యీడ్చి యా ద్రోహిఁ | దగఁ గాలఁగేల నెంతయు సత్కరించి
 చాలు నింతట నని చంపక యంప | కోల కేవులు వాట గొటిగెఁ దచ్చిరము.
 గొటిగి వెండియు నాల్కగోయబో నాజ్ఞ | నెఱిగించి వారించె నింఁ నందనుడు.
 ‘ధరలోనఁ బాండవ దాసనామమునఁ | జరియింపు సైంధవ, చంప ని.’ న్ననిన
 వాఁ డొడఁబడె ; నంత వాని బంధించి | పోడిగా ననిలేంద్ర పుత్రులు దెచ్చి
 ద్రోవది పాద పద్మములపై వైచి | యా వేళ గేలిచేనంత సవ్యుచును
 ‘పాండవదాసునిఁ బరికింపుఁ’ డనుచుఁ | బాండవాగ్రజునకు భక్తిఁ జూపుటయుఁ,
 ‘దడయక పాండవ దాసుండ నేను | విడుఁ’ డను సైంధవు విడిపించి నృపుడు
 పొనఁగఁ గట్టఁగనిచ్చి బుద్ధులు చెప్పి | ముసిముసి సవ్యులు మొలవ వీడ్కొలిపి,
 తరలాక్షి గొనియాడ ధౌమ్యుడుఁ దాము | మరలి యావాససీమకు వచ్చి యందు
 ఘన పుణ్యకథలు మార్కండేయ మఱాని | వినిపింప నుండిరి విశ్రాంతి మెఱసి.

పాండవులు విప్రునరణిఁ దేబోవుట

ఆ దినంబులలోన నట వారికడకు | భూదేవుఁ డొక్క తపోనిధి వచ్చి
 యార్తనాదంబుతో నప్పు డిట్లనియె : | “కీర్తి లక్షణులార ! కృతపుణ్యులార !
 యువకార మొకటి నా కొనరింపరయ్య ! | జవవేళ నొక్క మోనము సంభవించె ;
 గమలాకరము పొంతఁ గాంతారభూమి | నమకొన్న యొకచెట్టు (శాఖ) పైని వుడు
 అగ్నిహోత్రముతోడి యరణిఁ దగిల్చి | మగ్నమైన తపస్సమాధి నుండఁగను
 హరిణసోతక మొక టచటికి వచ్చి | దుర దుర నా చెట్టుతోడఁ గోరాడి

1. సంకటం జూచి 2. జదిపి 3. తప్పిపోయినను 4. పరగనప్పార్థు. పా. అం.

యనువేది కొమ్ముల నరణి గడల్చి | కొని పాటుచున్నది కుటిలవేగమున.
 కూడఁ బాటఁగఁ బోయి గుండెలు గలఁగి | జాడమై బోలేక చనుదెంచి తిటకు.
 అడరు నిదాఘ మధ్యాహ్న తాపమున | వెడలరా దనక యీ వేళన పోయి
 క్రమమున నాల్గువంకల నడ్డగించి | రమణఁ బరోపకారము సేయరయ్య !”
 అనిన నేవురు లేచి యస్త్రకోదండ | నునిహితోత్సాహములై సారిది బాండవులు
 అరణి వోయినమార్గ మవసీనురేంద్రుఁ | డరసి చూప నెఱింగి యతని నందునిచి
 మృగమువెంటనె పోవ, మేటియై యదియుఁ | దగులక ఘోరకాంతార మధ్యమున
 వీరుల నలయించి వెనువెంటఁ ద్రిప్పి | చేరినట్లనె యుండి చిక్కక సురిగి
 యలసినట్లనె యుండి యవనికి దాటి, | చెలువేది గిరిగుహాసీమముల్ గడచి,
 తనకల్గి యస్త్రసంధానంబు సేయఁ | గని యదృశ్యంబయ్యెఁ గను బ్రామినట్లు.
 అరణి గైకొని పోవు హరిణపోతంబుఁ | బరికింపలేక భూపాలరత్నములు
 కప్పినయెండచే గమలి దేహములు | దప్పిచే నలసి కొండలవెంటఁ దిరిగి
 యుదకంబు గానక యొక చెట్టునీడ | ముదమొప్ప నిలిచి తమ్ములఁ జూచి విభుఁడు
 కటకటపడి: “యెందుఁ గలవాఁకో జలము? | లిటవచ్చి బడలి మే మేమిసేయుదుము! ,
 వాడి పండ్లెండెండ వనవాన భరము | నేడ తోచె నిదాఘనిబిడ తాపమున,
 సారిది నీ ప్రాణాన్ని చూడుమా భీమ! | సరసైన జలమైన నంధిల్లఁ గలదో!
 యేనైన డస్సిత నింకేలవాంఛ! | యూని ప్రాణమునిల్వ దుదకంబు లేక.”
 అనుచుఁ గూర్చుండిన, ననిలసంభవుఁడు | మనసులో వగచుచు ప్రాణాన్ని చూచి
 శ్రోశమాత్రంబునఁ గొలను వీక్షించి | యాశతో సహదేవు నపు డిట్లు వలికె :

సహదేవాదులు మూర్ఛితు లగుట

“తమ్ముడ, నీ వేగి తగ డప్పిదీఱఁ | గమ్మని జలమాని కమలవత్రముల
 నుదకంబు దెచ్చి మమ్ములను రక్షింపు | కడలలే.” ననిన నా ఘనుఁడు వేఁ బోయి
 సరసిలోనికి డిగ్గి జలము చేబట్టి | యరుదారఁ గ్రోలెడునంతమాత్రమున
 విసవచ్చె నొకమాట : “విభుడ, నీవేల | మునుమున్నె నిర్మలాంబువులు గ్రోలెదవు!
 మమత సేజేయు ధర్మప్రశ్నములకు | నమర నుత్తరమిచ్చి యవి గ్రోలరాదె !”
 అనిన : “నెక్కడి మాట! యటువంటి ధర్మ | జనిత సూక్ష్మవిచార సరణి మాకెల్లఁ

దెలియునే ?” యని తీవ్రతృష్ణ నజ్జలము । నలువొండఁ గ్రోలి యన్నకులానుజుండు
 వనుమతి వివశుడై వ్రాలుచో, నిచట । వసుధేశుఁ డడలుచు వాతెఱ యెండ
 నకులుఁ గన్గొని : “పోయి నా తమ్ముడేమి । టికి రాక యందునుండెనొ ! విచారింపు.
 జలము నీవును గ్రోలి జలములు మాకుఁ । గలిగింపు.” మనవుడు గడువేగ మతఁడు
 సరసి చెంగటికేగి నహదేవుఁడున్న । సరణి గన్గొని బుద్ధి సంతసింపకను
 దూలుచు దప్పి గుత్తుకయెండి జలము । గ్రోలి ప్రాణము నిల్పుకొన విచారించి
 నీటికి గదియ, మున్నిటియట్ల వాణి : । “వీటికి గ్రోలెద వీ పుణ్యజలము ?
 సరవి నా ప్రశ్నకు జాత్యుత్తరంబు । లెఱిగించి క్రోలరాదే బుద్ధిగలిగి !”
 నా విని నలుదిక్కు నకులుండు చూచి । యేవంక నెవ్వని నీక్షింప లేక :
 ‘గిరిగుహారావ మీక్రియఁ బల్కునోపు । మఱి చూచుకొందుఁ గ్రమ్మఱబల్కెనేని.’
 అని జలంబులుగ్రోలి యనుజుని యట్ల । ఘనమూర్ఛనొంది యక్కడవ్రాలె నతఁడు.
 అతని రాకయు నిట్లయైనచో ధర్మ । నుతఁడు కుందుచు నింద్రజుని దిక్కుచూచి :
 “జలము దెచ్చెదనంచు నహదేవుడరిగె ; । నలినాకరమునకు నకులుండు సరిగె ;
 తడవయ్యె రారై రి తమ్ములు నట్టి । మడుగులో గ్రాహంబు మడుఁచుచున్నదియొ !
 పోవయ్యె యమృతహాభుజుల పొందరసి । తేవయ్యె జలములు తృప్త పొచ్చినది.”
 అనుటయు నతఁడేగి యా సరోవరము । ఘన తటంబున మూర్ఛగదిసి యట్లున్న
 తమ్ములఁ జూచి చిత్తమ్మునఁ గలగి । ‘యిమ్మెయిబడిరి వీరేలకో !’ యనుచు
 మొగములు వీక్షించి మూర్ఛగా నెఱిగి । ‘నిగిడినదప్పి మాన్పెదఁగాక మొదల
 పెనుక వీరలపాటు వివరింతు’ ననుచు । వనజాకరముచొచ్చి వానవాత్మజుడు
 సరవిమై నుదక మంజలిఁ గ్రోలఁబోవ । మొఱవెట్టె నశరీరి మునువల్కినట్ల.
 దానికి వివరింపఁ దడవేది యతఁడు । నా నీళ్లు వెనఁగ్రోలి యవనిపై నొరగె.
 గాండీవియును రానికథ చూచి యచటఁ । బొండవగ్రణి స్రుక్కి పావనిఁజూచి :
 “ఇటఁ జెర్చు చూడఁబోయినను దూండ్లైరి । కటకట ! తమ్ములు క్రమ్మఱరైరి.
 జలములఁ గలపిరో శత్రులు విషము ! । మెలగి దైత్యుఁ డొకండు మ్రొంగుచున్నాఁడొ !
 తెలిసి, నీళ్ళును నీవు తృప్తవోఁ ద్రావి । కలిగింపు నాకును గమలంబు లివుడు.”
 అనిన నాతఁడువోయి యట్లున్నయట్టి । యనుజరత్నముల నొయ్యనఁ జూచి వగచి
 యిట్టైన కారణంబేమొకొ ! యనుచు । చిట్లినమఱి గొంతసేపు చింతించి
 ‘నీరుగ్రోలక దప్పి నిలుపంగరాదు । నీరుగ్రోలెద’ నంచు నీటికి డిగ్గి

చేతుల నుదకంబు చేర్చుచో, వాణి । వాతూలజాని : “నీరు వలను క్రోలకుము ; కమలాకరమున కే గావలుండుదును ; । రమణ బ్రహ్మల కుత్తరము లిచ్చికాని జలముఁక్రోలఁగరాదు సైరింపు.” మనినఁ । బలుకనోపనిడప్పిఁ బవనసుతుండు : ‘అటవకురోరి ! యీయంబువుల్ గ్రోలి । మఱికదా ! నినుబట్టి మద్దొంతు నవల.’ అనుచుఁ గుత్తుకబంటి యాసీదుగ్రోలి । తనవారిలో వచ్చి తాను నట్లారగె.

ధర్మనందనుఁ డంతఁ దమ్ములరాక । క్షల్మలీఁ దడవైన నలికి తా వచ్చి నగసి చెంగటఁబడి వైతన్యముడిగి । వరఁగఁ గీలూడిన ప్రతిమలువోలె నున్న తమ్ములఁజూచి యుటక మూర్ఛిల్లి । మిన్నక యటలేచి మేదిసీవిభుండు ధర్మజె యూతగాఁ దనలోనెతాను । “శౌర్యాత్ములూ, యీ చ దమైనారె ! నాకుఁగా నెచటఁ బ్రాణము లప్పగి చి । యీ కష్టదశ పొందుటెఱుఁగలేనైతి. నమరఁబులో నుగ్ర సాహసుడైన । మిముఁ జేరనోపనే మృత్యుదేవతయు ! నామాటలోనినే నడచి సామ్రాజ్య । సౌమనస్యతలెల్లఁ జాలించివచ్చి వనవానభరమెల్ల వరుస నీడేచ్చి । పనిలేని పని నిందుఁ బడనేమిఁతము ! ధార్తరాష్ట్రసింహాకర దక్కిఁగా ధరిణి ! । యార్ధరక్షణులార ! యడలఁబాతైతి. ప్రభువని నన్నేల పట్టియుండితిరి ! । యభినవంబైన యీయడలెట్లు సైఁతు ! వరుస మీ వెంటనే వచ్చెదనేను । ధరియింపఁ జాల సంతాపభారంబు,” అనుచు దేహములెల్ల నంటిచూచుచును । మనసున దందవ్యాచూనుడై నృపుండు ‘మడుగులో జలమాని మఱి వచ్చికాని । తడవి వీరలపొందు తలఁపలే.’ ననుచు నీటి కందువకు నన్నువుఁ డంత డిగ్గి । పాటించి దోసిటఁబట్టి జలంబు క్రోలఁబోవఁగ, వింటఁగొని యేసిఁట్లు । తా లీల నశరీరి ధరణీశుఁ బలికె : “చాలుఁ గ్రోలక నిల్చు జలము ; నీవైన । నోలి నా మాటల కుత్తరంబిమ్ము ; నిరతి నీలేకున్న నీబుద్ధికొలది । సరవిజెప్పు.” మటన్న శమననందనుండు ఊటక కిదోయిలిలోని యుదకంబు విడిచి । కరిసించి గగనమార్గము చక్కఁజూచి నీవెవ్వ రెఱిగింపు ; నీప్రశ్నలేవి ? । ఈ వంక నీయున్ని కేమి కారణము ? కలిగితి (ఏ) వేళఁ గలసి మాట్లాడఁ । బలుతెఱంగుల నీవ ప్రాణబంధుడవు.” నా విని యశరీరి సరనాథుఁ బలికె : । “భావింప నశరీరి భవ్య, నాపేరు ; చిసరుహనూతి కల్పించె నిమ్మడుఁగు ; । కనమున నన్ను నిక్కడఁ గావ లునిచ్చె.

కొన్ని ప్రశ్నలుచెప్పి “గుణముగా వీని । కెన్న నుత్తరమొక యెవ్వడేనిందు
నుదకంబు గ్రోలువాఁ డుద్భవైఁ గూలు । నిది శాప.” ‘మనిచెప్పి యేగె నవ్వేల్పు.
నరనాథ, మీవారు నామీట విచక । దురదురవచ్చి యీ తోయముల్ గ్రోలి
పడిరి దానికి నీవు ప్రభువ, చింతిలకు ; । తడవి నీవంతకుఁ దప్పించుకొంటి ;
నీరువట్టుడికింప నృప, యిష్టమేని । యూరిక ప్రశ్నల కత్తరంబిమ్ము.”
అనిన ధర్మతనూజుఁ డశరీరి బలికె . । “వినిపి. పనియ్య నీ వివిధోత్తరములు
చెప్పెద నేను నేచ్చినపాటి యుపమ ; । తప్పినో తాటునో తగ నోర్వమమ్ము.”

అశరీరి ధర్మప్రశ్నలకు ధర్మజుఁ డుత్తరము లొసఁగట

అనునంత నశరీరి యమనూతిఁబలికె : । “విను మేదిగలవాఁడు విజ్ఞానపరుఁడు ?
భూమినేమిటికంటఁ బూడవైనదేది ? । తామనంబున మ్రొక్కదగుమూర్తియేది ?
ఇంక జీవన్ముక్తుం డెటువంటినాఁడు ? । కొంకక యెఱిఁగింపు గుణధామ ! ” యనినఁ
బలికె బాధుఁడు : “దయాపరుఁడె నుజ్జాని ; । పోలియ నేమిటికంటఁ బూడవు సత్యంబు ;
తనకెందు మ్రొక్కంగఁ దగు జంకుండె ; । చెఱక కొంకనివాఁడె జీవన్ముక్తుండు. ” (1)
నా విని యశరీరి నరనాథుఁ బలికె : । “ దేవత్వ మవనిఁ బొందిన మూర్తి యేది ?
ఘటియింప ముక్తి నంగతి కేది సులభ ? । మిటఁ దపంబునకంటె నెక్కు డేనతము ?
వివరింపు. ” మనిన భూవిభుఁ డట్టి ధర్మ । వివిధ సూక్ష్మములు వివేచించి పలికె :
“పూజించి యశన మెప్పుడుఁ జెట్టు నధిక । శేజుఁ డుద్విగ్నే యుండి దేవత్వ మొందు ;
వస్తు భాగ్య విరక్తి నర్పించు వ్రతికె । బ్రస్తుత ముక్తిమార్గము సులభంబు ;
పరులకు నైన యాపద మాన్వజాలు । పురుషార్థమే తపంబునకంటె ఘనము. ”
నా నశరీరి యానందంబు నొంది : । “ భూనాథ, చెప్పవే ! పురుషోత్తమునిని ;
ఇది యొక్కటియుఁ జెప్పు మింతియ చాలు । వదలచి తృప్త నున్నవాని నిన్నడుగ. ”
అనిన భూపతిచెప్పె : “హరిగాఁడు ; విష్ణు । తనయుఁడుగాఁడు ; చంద్రధరుండుగాఁడు ;
పలికి బొంకక యెల్లప్రాణులమీఁదఁ । దలఁ పొక్కపై శాంతి దాంతియుఁ గలిగి
కలిగి లేదనక, భోగములఁ దన్మయతఁ । బాలయక, సుఖ దుఃఖములు నమంబుగను
బుద్ధి నెంచినవాఁడె పురుషోత్తముండు ; । బుద్ధిలో నా కిది పొడమె బుణ్యాత్మ ! ”

అనిన సంతోషించి యశరీరి పలికె : “ మనుజేశ, నీ ధైర్యమతికి మెచ్చితిని. నీరు గ్రోలకమున్న నిలిచిన యొర్పు, దీరైన ప్రశ్నలు తెలిసిన నేర్పు వినుతింపఁ దగు ; నింక వీరిలో నొక్కఁడు . యనుజు ప్రాణంబిత్తు నడిగి కొ.” మృనిన ముదమంది దప్పియు మునుమున్న పాసి । కదిసి యవ్వణితోఁ గాంతేయుఁ డనియె : “ సురగరుడోరగాసురసిద్ధ సాధ్య । వరులలోఁ బొడవైనవాడవు నీవు ; నను సుద్ధరించు యత్నంబునఁ గాదె ! । చనుడెంచి నాభీతి సకలంబు మాన్చి వరమిత్తు నంటివి ; వరమిత్తువేని । నరనుతోజ్జ్వలమూర్తి నకులు నీవయ్య ! ” నావుడుఁ గోపించి నాకేంద్రవాణి : “ ఈ వేళ మోసపోయితివి భూపాల ! బక హిడింబాది దోర్బల కళాధుర్య । వికటారి దళన ప్రవీణుడై నట్టి భీముఁ డుండఁగ, రణాభీల కోదండ । రామ సన్నిభుఁడు సుత్రామజుఁ డుండ నకులు వేడెడు ; నీకు నకులుఁడా భీష్ము । శకని రాధేయాది సమరంబు గెలుచు ! మోసపోయితి.” వన్న ముదముతో నృపుఁడు : “ మోసగాదిది భవ్యముగ వేడినాఁడ. పాండుని యిరువురు భార్యలలోన । నిండార గొంతికి నేఁ బెద్దకొడుక ; తిర మొప్ప వలదె మాడ్కిఁ బెద్దకొడుకు ! । వెరవునఁ గని కదా వీని నిమ్మంటి ! విమతజయం బొల్ల, విజయ వాయుజులు । క్రమమున నిట్టైన గతి విచారించ. ”

అశరీరి ధర్మమూర్తియై తనూజు సగ్గించుట

అనిన సంతోషించి యభినవ దివ్య । తనువుతో ఘన కాలదండంబుతోడ శాంతి విశేష తేజస్కూర్తి మూర్తి । వంతంబు గల ముఖవనజంబుతోడ (?) మండిత కోటిగ మాణిక్య కనక । కుండల హారాది గురుకాంతితోడ భాసుర కల్పకప్రసవ సౌరభ వి । కాశానుషంగ భృంగంబులతోడ యముడు ప్రత్యక్షమై యా యుధిష్ఠిరుని । సమకక్ష్య నిలిచి మస్తకము దువ్వుచును దనకు మ్రొక్కిన పుత్రుఁ దగఁ గాఁగిలింది । వినుతించి : “ మెచ్చితి విభుఁడ, నీతాల్కి. వారె నీ తమ్ములు వాయుజు ప్రముఖు । లీరీతి మూర్ఖిల్ల నేన చేసితిని. వనవాన మీడేర్చి వరుస నజ్ఞాత । ఘనచర్యకై పోవఁగా నున్న నిన్ను జూచి పోయెద నని సుముఖ, యేతెంచి । యాచోట మృగమస్తై యరణి గ్రహించి, విప్రకారార్థమై వెడలిన మిమ్ము । నీ ప్రదేశమునకు నెలయించి తెచ్చి, వరమిచ్చి పోవఁగ వలసి నామూర్తి । పరికింపఁజేసితి భవ్యాత్మ, నీకు.

అడుగుము వాంఛితంబైన వరంబు । లుడుగక యొసంగెద నొప్పుగా.” ననుచు
సురపుష్పవృష్టితోఁ జూపట్టు దండ । ధరుఁ జూచి, బ్రదికిన తమ్ములఁ జూచి
యానంద వివశుఁడై యా ధర్మరాజు । భానుతేజానిఁ దండ్రుఁ బలికె నిట్లనుచు :

“ నాకేటి వరములు ! నాథ, నీమూర్తి । యేకాంతసేవగా నీక్షింపఁగలిగె.
ఇంతకంటెను వరఁబెయ్యది నాకు ! । శాంతిలక్షణ, జన్మ సఫలత నందె.

అరణి యిప్పింపు మయ్యరణి విప్రునకు । వరుసఁ గ్రమ్ముట నిచ్చి వగ దీర్పవలయు ;
నది నాకు వర.” మన్న నాత్మజుమాట । కుదితానురాగుఁడై యుప్పొంగి జముఁడు

అరణి చేతికి నిచ్చి : “ యజ్ఞాతవాన । భరము పూనెడువేళ ప్రభులార, మీర
లేవేషములు చాల్చ నెలమిఁ గోరితిరి । యా వేషములకు నీడైన వస్తువులు
సిద్ధించుకొనుటకు నిచ్చెద నొక్కవరము ; । ఇద్దర మీమ్ము మీ రెఱిఁగించుకొనక
పరు లెఱుఁగకయుండఁ బాలించు వరము ; । చిరతరశ్రీ మీకు సిద్ధింపఁగలదు. ”

అని చెప్పి జముఁ డేఁగె ; నంతఁ బార్థులునుఁ । జనుడెంచి రిటుఁ బర్ణశాల చక్కటికి.

అరణి విప్రున కిచ్చి యనిచిన నతఁడు । మరలె దీవించుచు మనుజవల్లభుల.

వరున నారణ్య పర్వం బిది సరను । లరుదార వినిపింప నొత్తో జనులు

విససేర్చిరేని సర్వేశ్వరుం డార్త । జన వత్సలుఁడు జలజాత నేత్రుండు

వారికి నిహవర వైభవంబులును । సారూప్య ఘన సప్త సంతానములును

నిత్యాయురారోగ్య నిజమనోరథము । లత్యాశుగతి నిచ్చునది యథార్థంబు.

అని ముని జనమేజయ క్షితీంద్రునకు । మును వినిపించిన ముఖ్యమార్గమున

శౌనకాది మునీంద్రసమితికి సూత । మాని చెప్పిన పుణ్య మహాసీయచరిత

భారతం బిది సమర్పణము చేసితిని । వారిజ హిత వంశ వర్ధనుపేర,

లవణాసురుని గెల్వ లక్ష్మణానుజుని । దివిరి పంపిన యాదిదేవునిపేర,

శంబుకాఖ్యుని యానాచారతపంబు । పంబి మాన్చిన పుణ్యభావునిపేర,

ఘను విభీషణుని లంకారాజ్యపదవి । నునిచి రక్షించిన యుర్వీశుపేరఁ,

గామితార్థము లెల్లఁ గలిగింపనోపు । రామనామముతోడి రఘరాముపేర,

సేచిన రసయుక్తి నిట్టి ప్రబంధ । మాచంద్ర తారార్కమై యొప్పుఁగాత.

ఇది సదాశివభక్త హితగుణానక్త । సదయస్వరూప కాశ్యప గోత్ర దీవ

శ్రుతిపాత్ర వల్లభసూరి సత్పుత్ర । మతిమద్విధేయ తిమ్మయ నామధేయ

వీరచితారణ్యాఖ్య విపుల పర్వమున । నరుదుమీఱఁగఁ బంచమాశ్వాస మయ్యె.

అనుబంధము

(*ఇది దేవకార్య మీ విపు డోపననక । నదయాత్మ పొమ్మన్న సంయమిశ్వరుడు
నవుగాక యని లేచి యమరేంద్రుఁ డనుప । దివినుండి భూతధాత్రికి డిగ్గి వచ్చె.)
అంత నక్కడ మున్న యర్జునువార్త । నెంతయు నావ్యానుఁ డిభపురపతికిఁ
జెప్పిపోయిన భీతిఁ జిత్తంబు చెదర । నప్పుడు దొరలతో నాంబికేయుండు

... .. |

“పరఁగ సింహమునకుఁ బక్కెరయిసిన । కరణిఁ గ్రీడికి దేవగణము లాశుగము
లీశానుఁ డాదిగా నిచ్చిరి చాల ; । నీ శక్తి నాతని కెదురేది యింక !
శంకరు గెలిచిన సాహసి యట్టె ! । యింక నాతనితోడ నెవ్వ రోవుదురు ?
అదిగాక దేవేంద్రు నర్థాసనమునఁ । ద్రిదళులు గొలువ నద్దీరుఁ డున్నాఁడు.
మనుజుల కిట్టి సామర్థ్య మెక్కడిది ? । మనుజులె పాండుకుమారు లేవురును !
ఈరస పుట్టించె నీ బిడ్డ వారి । వైరంబు పుట్టక వార లుండుదురె !
పాశుపతాస్త్ర మప్పార్థుండు దొడుగ । నే శస్త్రపాణు లిం దెదిరించువారు !
సమరంబులో వీరి చావు తెల్లంబు ; । తెమలునే పాంచాలిఁ దిగిచిన ఫలము !”
అనవిని విదుర భీష్మాచార్య కృపులు । కను వ్రాల్చి మెచ్చిరి గాండీవి జయము.
ఇటఁ బాండునుతులు మహేంద్రనందనుడు । పటుగతి రాకున్న భావంబులందు
శోకమగ్గులముగా ; “నుకృతాత్ముడైన । నాకలోకాధీశ నందనుఁ డింక
నురలచే శరములు సాంపారఁగాంచి । నరవిమై నెన్నడు చనుదెంచునొక్కొ !
కన్నులు చల్లఁగాఁ గడువేడ్కతోడ । నెన్నడు చూతుమో ! యేమిసేయుదము !
ఒనరంగ దిన మొక్కయుగమునై తోచె” । ననునంత ధర్మజు కనియె భీముండు :
“ధర్మతనూభవ, తవనవ్రతావ, । ధర్మస్వరూప, భూధవవర్య వినుత,

* తిమ్మయ విడిచిన నలచరిత్రాద్యుపాఖ్యానములకేర్చి సోమన యతని పేరనే మరల నారణ్య
పర్వమంతయు వ్రాసినాడు ; ఇది యా సోమన రచన. కర్ణపర్వము మొదలు తుదిదాక నీ ద్విపద
భారతరచనమును నిర్వహించినవాఁ డీ సోమనయే. విశేషముల నుపోద్ఘాతములఁ జూచునది.

ఈయనుబంధము, తిమ్మయ అరణ్యపర్వము - ద్వితీయాశ్వాసము 32వ పుటలోని “దివినుండి
భూతధాత్రికి డిగ్గివచ్చె” అను ద్విపదతరువాతఁ జేర్చి చదువుకొనఁ దగును.

నీయాజ్ఞఁ దలమోచి నిష్ఠతోఁ దపము । పాయక నేయుచుఁ బాఠ్యఁడేమిటనో
 రాకయున్నాఁడు, వారక వానిఁ బాసి । యీకడ వర్తింప నేరీతివచ్చు.
 పరువడి పాంచాల పాండవయోధ । వగుల జీవంబులు వానిపై నిలిచె.
 వెనఁ దద్బుజాబల విక్రమ స్ఫురణ । వసుధఁ గైకొంద మవశ్యంబుననుచు
 నున్నవారము గాన నొగిఁ దామసింపఁ । గ్రన్ననఁ బని లేదు ; కడు శీఘ్రవృత్తి
 నర్జునుఁ దోడ్చెర హరి దైత్యదమను । నిర్జరాధిప వంద్య నిఖిల లోకేశు
 వసుదేవతనయు నవశ్యంబు పనువు । వసుమతీ నాయక, వనజారీవంశ !
 విజయుండు నేనును విదిత శౌర్యమున । నిజముగాఁ జని కురునృపతిఁ దద్బలముఁ
 గాలుని పురికంపి ఘనతర లీలఁ । జాలఁ గైకొందుము నకల రాజ్యంబు.
 తుది సత్యభంగ భీతుండవు సీవు । వదలక పదుమూఁడు వర్షముల్ నిండ
 నలిపి క్రమ్మట వచ్చి నకల రాజ్యంబు । నలవడఁ గైకొను మతి విభవమున ;
 రమణతో నర్వధర్మ ప్రకారముల । విమతులఁ జంపుట విధిచోదితంబు.”
 అనవుడు హరుసింది యట ధర్మరాజు । తన నిండుఁ గొంగిలఁ దమ్మునిఁజేర్చి
 గొనఁగొని శిరము మూర్ఛొని యిట్లువలికె : । “అనలున కనిల సహాయ మైనట్లు
 నెలకొని క్రిడికి సీవు తోడ్చెన । బలమేది శత్రులు బ్రదుకంగఁ గలరె !
 ఎనయంగ నైనను ఇది వేళగాదు ; । చన వొప్పఁ బదుమూఁడు సమములఁ జనినఁ
 బదవడి సీవును బాధ్యతోఁ గూడి । వదలక నిర్జింపు వైరి వర్గముల.”
 అని కడు శాంత వాక్యముల పాయుజుని । ననునయింపుచు నున్న యవసరంబునను
 బృహదశ్వఁడను ముని పేర్చి దీపింప । బహు శిష్య గణములు బలసి తన్ గొలువఁ
 వరమిడి యమనూతి దర్శింపఁగోరి । యరుగుదెంచినఁ జూచి గూఢ ధర్మరాజు
 తమ్ములుఁ దాను సంతట నెదురేగి । య మ్ముసిందుకు మ్రొక్కి యర్హుఁడై విధులఁ
 బూజించి : “యో మునిపుంగవ, వినుము । ఓజతోఁ దొల్లిటి యుర్వరాధిపులు
 మావలె నీ రీతి మహి యెల్లవిడిచి । వావిరి నుండిరే వనములలోన !”
 అనవుడు బృహదశ్వఁ డా ధర్మరాజుఁ । గనుఁగొని వలె నుత్కంఠ దీపింప :
 “వినవయ్య ధర్మజ, వివరింతుఁ డెఱియ ; । మనమార దైవనమాను లైవట్టి
 యనుజుల తోడఁ బుణ్యాంగన తోడ । ఘన రథాశ్వములతో గజములతోడ
 విప్రవర్ష్యులతోడ విపినంబులోన । నప్రయాసముతోడ నందఱుఁ బొగడ

నలోపాఖ్యానము :-

నెలమితోఁ దిరిగెద విషయు దుర్బటమె ! | నలువొప్పఁగాఁ దొల్లి నలుడను నృపతి
దొరకొని పుష్కరుతో జూడమాడి | ధరణి రాజ్యంబెల్లఁ దగనోడి యంత
నడవికి నొక్కఁడె యరిగి దుఃఖంబు | కడుమోఱి యొప్పఁడె కంజారివంశ ! ”

అనవుడు పిస్సితోడై ధర్మరాజు | మునిశిఖామణికిఁ గేలోక్కి యిట్లనియె :
“మునికులాంబుధిచంద్ర, మునిసార్వభౌమ, | మునిలోకపూజిత, మునిగణసాంద్ర,
నరవితో నలుని సచ్చరిత మంతయును | గుఠలాలకంబుగా వివరింపు. ”

అనవుడు యమసూతి కా మునీంద్రుండు | వినిపింపఁ దొడఁగె నా వృత్తాంతమెల్ల :
వినవయ్య యెలమితో విధుకులతిలక, |

అవనిలో నిషధదేశాధీశుడైన | వివిధ పుణ్యాత్ముండు వివిధ సన్నతుండు
1వీరసేన సుతుండు విఖ్యాతమూర్తి | కారుణ్యవారాళి గాంధీర్యధనుడు
నెఱి సనేకాక్షోహిణీశుండు ఘనుడు | 2అరయంగ గంధర్వ యక్షప్రియుండు
పౌరుషవంతుండు ప్రథనజయుండు | నారీమనోజుండు నలు డను రాజు
రసికత దిక్కుల రాజుల గెల్చి | వసుధలోపలఁ జక్రవర్తియై పరఁగె.
అట విదర్భాధిపుడైన భీముండు | పటుగతి సంతతిఁ బడయుదు ననుచుఁ
దన పత్నియును దాను దమనుఁ డనంగ | ఘనుడైన మునిజేరి కడఁగి నిత్యంబు
సేవఁ జేయుచునుండఁ జెలఁగి యమ్మాని | వావిరి పరదుడై వరమిచ్చుటయును,
దమయంతి యనుచేరఁ దనరిన కూఁతు | దమ దాంత దమనులన్ తనయులఁ బడసి.

అందుఁ గన్యారత్నగుగు దమయంతి | పొందుగా సౌందర్య భూరితేజముల
వెలుగుచు గంధర్వ విబుధ కన్యకల | నెలమిమై వించి మహీస్థలిలోన
వెలసిన వేపురు విమలేందుముఖులు | చెలులు గొల్వఁగనుండఁ జెలుపు దీపింప.
అంతట నలుని గుణావలి చాల | సంతోషమున జనుల్ సన్నతి సేయ
దమయంతి వినియె ; నా దమయంతి గుణము | లమిత వైఖరిఁ జెప్ప నవసీకుడైన
నలుడును వినియె ; నానాట నిర్దురకు | వెలయఁగ మోహంబు వినుకలి గలిగె.
ఈ రీతి ననురాగ మేపు దీపింప | వీరసేన సుతుండు విదిత విక్రముండు
మరుని బాణంబుల మర్మముల్లాడి | నరవితో విరహాన్ని సైరింప లేక

1. వీరసేనాతృజ 2. అరయ గంధర్వ రాక్షసయక్షప్రియుండు. ఘా.

యువవన సీమకు నొప్పారఁ బోయి | చపలత నం దుండునమయంబునందు
నాహుధి నాకనం బనియెడు కాంత | హారావళియుఁ బోలె హంసాలిధరకు
నవతరించినఁ జూచి య మృహీవిభుఁడు | నవభంగి నంచలనడ చక్కదనము
గనుఁగొని నవ్వుచుఁ గడఁక దీపించి | పనువడి యొకదానిఁ బట్టినఁ, జూచి
వావిరి నెంతయు వడిదాని విడిచి | పోవఁగఁజాల కప్పుడు గగనమున
నరుగుచు మూఁతలై యంచలన్నియును | సరస వాతోద్ధూత శరదభ్ర శకల
ములు వోలఁ బొలిచిన, మును రాజుచేత | నలవడఁ జిక్కినయట్టి రాయంచ
నలునిఁ గనుంగొని నరవాక్య ఫణితి | నలలిత మంజు భాషణముల ననియె :
“రాజశేఖర, రిపురాజ సంహార, | రాజీవ హితతేజ, రామామనోజ,
అవనిపై నీకుఁ బ్రియంబు చేసెదను. | నవభంగి నీ ప్రాణనాయకి యైన
దమయంతి పాలికిఁ దద్దయుఁ బోయి | క్రమమున నీ గుణకథనంబు చెప్పి
వసుమతి నెవ్వని వరియింపకుండఁ | బనగల్గి నీ మీఁద బద్ధానురాగ
యగునట్లు చేసెద నది నిక్కువముగ | జగతీశ !” యనవుడు సంతోషమంది
యా వాక్యములు దన యంతరంగమున | వావిరి నా సుధావర్షంబుఁ బోల
ననరక్తుడై దాని నప్పుడు విడువఁ | దన తోడియంచలఁ దగఁ గూడి యదియు
నా విదర్భకుఁ బోయి యందు సంప్రీతి | భూవల్లభుని పుత్రిక బుణ్యాంగి వికచ-
తామర సాక్షినిఁ దమయంతిఁ జెలులు. |
దాసును వేడ్క నుద్యానవనంబు | లోనున్నఁ గనుఁగొని లోలాక్షిచెంత
విహరించుటయుఁ జూచి విమలీందువదన | బహుసంతసంబునఁ బడఁతులుఁ దాను
గఱకఱి నొండొరుఁ గడవంగ మిగులఁ | బఱచి యొక్కొక్కటిఁ బట్టు కొనంగ,
వెలయుఁగ నలునిచే విడువంగఁ బడిన | కలహంస దమయంతికరములఁ జిక్కి-
మనుజవాక్యముల నమ్మానినితోడ | ఘనతరన్నేహంబు గానరాఁ బలికె :
“విసవమ్మ దమయంతి, విమలీందువదన, | యెనయఁగ నీ హృదయేశ్వరుడైన
నిషధేశుకడనుండి నెమ్మివచ్చితిని | ఝషనేత్ర, యీ మహీచక్రంబునందు
రమణి, నేఁ జూడనిరాజులు లేరు ; | క్రమమొప్పు వారిలో ఘన రూపమహిమ
వెలసినవాడు ¹నదృష్ట శౌర్యుండు | నలమహీనాథుఁ డున్నత కీర్తిధనుఁడు.
నెలకొని యతనికి నీవును నతఁడు | వలనుగా నీకు శివవృసుధఁ దగుదురు.

పురుడింప నాతఁడు పురుషరత్నంబు ; | తరుణులలోన రత్నంబవు నీవు.
 కాన నిద్దఱకును గల నమాగమము |
 అనవుడు దమయంతి హరునంబునొంది : | “యొసరంగ వినవయ్య యో పక్షిరాజ !
 ఆరాజు గుణ కథనావలి నాకు | నేరీతిఁ జెప్పితి వేపు దీపించి
 యారీతినే నన్ను నా స్మృపాలునకు | వారక యెఱిగించి పలను మీఱంగఁ
 గరుణ నా మీఁదను గలుగంగఁ జేయ | సరగున సిషధ దేశమునకుఁ బొమ్ము. ”
 అనవుడు నాయంచ యట్లకాకనుచుఁ | జనవొప్పఁ దోడియంచలుఁ దానుఁబోయి
 వీరసేన కుమారు విశ్రుతాచారు | వైరి సంహారు భావజమూర్తిఁ గాంచి
 వైదర్భి పలికిన వాక్యంబులెల్ల | నాదట నెఱిగించె ; సంతటిలోన
 విరహవేదనచేత వేగి విభ్రాంతిఁ | బరితాపమందిన పద్మాక్షిఁ జూచి
 ఘన మతిభ్రాంతలై కల సఖిజనులు | నెనయంగ భీమున కెఱిగింపఁదలఁచి
 వేగంబె చని మహీవిభుఁ బొడఁగాంచి | చాగిలఁబడి మ్రొక్కి సరసవాక్యముల :
 “ అవధారు ఓ దేవ, యమితప్రభావ, | ప్రవిమల గుణాధుర్య, భర్మాద్రిఛైర్య !
 నలుఁ డను రాజుపై నలినదళాక్షి | తలఁపెల్ల నిలిపి కందర్పునిబారి
 నలసి తన్నెఱుంగక యనుదివసఁబుఁ | గలహంస పలికిన కలితవాక్యంబు
 మాటికి గుణియించి మమతదీపించు ; | బోఁటి యెంతయు నది పోయిన దిక్కు
 చూచుచు నాత్మలో శోకంబునొందు ; | సేచందమున నిద్ర యెఱుంగ దాయబల ;
 పలుకదు సఖులతోఁ బరిపాటి గాఁగఁ ; | గలితభూషణములు గ్రక్కున విడిచె ;
 భూరిశయ్యాసన భోగంబు మానె ; | కీరపంక్తులతోడి కెరలాట లుడిగె ;
 | ధరణిలోఁ దక్కిన ధరణీశ్వరులకుఁ
 జాటెంపుటయు విని జగతిలోఁ గలుగు | మేటిరాజులు కడు మేలిమితోడ
 సరదంబులెక్కి సైన్యావళి గొలువ | నరుగుదెంచిరి విదర్భాధీశు పురికి.
 పరుషడి నారద పర్వతు లనెడి | వర తపోధనులు భూపలయ మంతయును
 దిరిగి యంతటిలోన దివికిఁ బోవుటయు | సురపతి వారలఁ జూచి పూజించి
 గొనకొని భూలోక కుశలంబు లడిగి : | “మునులార, వినరయ్య మున్నిటివలెనె
 లాలిత ధర్మపాలన పరులైన | భూలోకమునఁ గల్గు భూపాలవరులు

పాలుపొంద నక్షయ పుణ్యలోకముల । వలనొప్పు భోగింపవలెనని యిటుకు
 నేలకొ చనుదేర రిది కడుచిత్ర ! । మీలోన నిత్రైటంగెఱిగింపుఁ.” డనిన
 నారడఁ డిట్లను నాకేశుఁ జూచి : । “ధారుణీతలమున దమయంతి యనఁగఁ
 బరఁగ సౌందర్య సౌభాగ్య రూపముల । నర సిద్ధ సాధ్య కన్యల ధిక్కరించి
 భవనమోహిని యనఁ బొగడొందు ; నట్టి । యువిదకు యకావనం బొదవిన యంతఁ
 జనవొప్పు నయ్యింతి జనకుఁడు భీముఁ । డనువాఁడు మిక్కిలి హర్షంబునొంది
 వసుధలోపల స్వయంవర మని చాట । వసుభేళులెల్ల నిర్వైరులై యటకుఁ
 జని.” రని చెప్పిన జంభవైరియును । గనుఁగొనఁ గోరి దిక్పతులును దాను
 ఘన విమానస్థులై కదలి శీఘ్రమునఁ । జనుడెంచి ముందటఁ జనియెడువాని
 వెలయ భానులలోని విష్ణుండుపోలె । నలరి తేజోధికుడై యున్నవాని
 గరిమతో రెండవ కందర్పుఁ డనఁగఁ । బరఁగినవాని భూపాలశేఖరుని
 వీరసేనకుమారు విబుధమందారు । భూరికృపాకారుఁ బుణ్యాత్ముఁ గాంచి
 యంతరిక్షమున నవ్వీమానముల । నెంతయు డించి తా రిల కేఁగుడెంచి
 నలున కిట్లనిరి : “భూపాలాగ్రగణ్య, । కలిత సత్యవ్రతాప, కారుణ్యనిలయ,
 నినుగోరి యిచటికి నెమ్మి వచ్చితిమి ; । మనమార దూతవై మా యభిమతము
 సేయుము.” నావుడు : “చెచ్చెర నట్ల । సేయుదు మఱి నాకుఁ జెప్పుడు మీర
 లెవ్వరు ? మీ కిష్టమెద్ది ? నేఁ జేయు । నవ్విధి నాకు నిష్ఠానతి యిందు.”
 అనిన సంతోషించి యమరవల్లభుఁడు । మనుజేశుతోడఁ గ్రమ్మట నప్పుడనియె :
 “నేను దేవేంద్రుఁడ నెలమితో వీరు । పూని దిక్పతులు సత్పుణ్యస్వరూప !
 అమరంగ నా దమయంతీ స్వయంవ । రముఁ జూచువేడుక రమణ నిచ్చటికి
 వచ్చియున్నార ; మ వ్వనితకు నీవు । నచ్చుగా మా తెఱఁ గంతయుఁ దెలియ
 నెఱిగింపు ; మ్మట్లైన నిభరాజయాన । మఱువక వరియించు మాలోన నొకని.”
 అనినఁ గృతాంజలియై మహీవిభుఁడు । ఘనుడైన యింద్రుతోఁ గరమర్థిఁ బలికె :
 “ఎఱిగి యెఱిగియు నిటువంటివనికి । నఱలేక పంపఁగ నర్హమే మీకు !”
 ననవుడు దేవేంద్రుఁ డర్థి నిట్లనియె : । “మనుజేశ, యిప్పుడు మా ప్రయోజనము
 చేసెద నని పల్కి చేయలే ననిన । వాసియుఁ జెడిపోవు వన్నెయుఁ దఱుఁగు.
 సత్యవ్రతుండవు జగతీశ, నీవు ; । నిత్య ధర్మస్థితి నెగడు సీచేత ;
 దేవహితార్థమై తేకువతోడ । వావిరి దూతవై వర్ధింపు కడఁక.

అంతఃపురంబున కరుగుట యెట్లు | సంతోషమున నని శంకింపవలదు.
 అలవడఁగా దమయంతీ నివేశ | మెలమి జొచ్చెడువేళ నెవ్వరు నిన్ను
 వారినపకుండంగ వరమిత్తుఁ జనుము | వారక. ” యనవుడు వసుమతీశ్వరుఁడు
 ‘ కలఁగక దేవతాకార్యంబు సేయఁ | గలిగెఁ బుణ్యుడ నైతిఁ గలువంబు లుడిగె ’
 ననుచు సంతోషించి యప్పుడె కదలి | చని విదర్భాధీశు నదనంబు చొచ్చి
 యంచచే దా వినిసంతటికంటె | నంచితరూపాన నలరినదాని,
 శత దాన సఖులతో సౌందర్య విభవ | వతియు నై మిక్కిలి వలనొప్పు దాని,
 హృదయేశుఁడైన తన్నెప్పుడు వినుచు | మదిలోన సంతోషమగ్నయౌదాని,
 బొలుపొంద నలుఁడె మత్పురుషుండు గాఁగ | వలెనని సురలను వడి వేడుదాని
 దమయంతిఁజూచి కందర్పబాణములు | కొమరోప్ప హృదయంబుగొని కాఁడుటయును
 నివ్రేణఁగందుచు నిలిచినఁ, జూచి | యవ్వనితామణి యంతరంగమున
 ‘నితఁడు మీనాంకుడో! యింద్ర నందనుడో! | ప్రతిలేని యలకాధిపతితనూభవుడో!’
 అను సంశయమ్ముతో హర్షంబునొంది | తన సఖిజనములుఁ దానుఁ బల్కెఱు
 |
 పెనుపొంద మన్మథ ప్రేరేత యగుచు : | “ మనమార ఘనుఁడైన మా తండ్రిచేత
 రక్షితంబగు మందిరం బితరులకు | నీ ట్రోణిఁ జొరఁగరా దెవ్విధినైన.
 ఇది కడు నద్భుతం జెట్లు వచ్చితివి ? | వదలక యెఱిగింపవలయు నా. ” కనిన
 దమయంతిఁ గనుఁగొని ధరణీశ్వరుండు | విమల వాచాప్రౌఢి వెలయ నిట్లనియె :
 “ ఎలనాగ, నేను బర్హిర్ముఖు దూత ; | నలవడఁగా నలుఁడంద్రు నా పేరు.
 అమరేంద్రుఁడును నగ్ని యమ వరుణులును | సమిత వైఖరి నీ స్వయంవరం బర్హి
 గనుఁగొను వేడుకఁ గనలి యేతెంచి |
 నీ కెఱింపంగ నెమ్మితో నన్ను | బ్రాకట విన్యూర్తిఁ బంపిన నేను
 సుతగతి వారి యనుగ్రహస్ఫురణ | నితరులెంతేనియు నెఱుంగక యుండ
 వచ్చితి ; నెంతయు వారల కోరికి | యచ్చుగాఁ జెల్లింపు మంబుజగంధి !
 ఎలమి నల్పురిలోన ¹ నెవనిపైఁ బ్రియము | గలదో వాని వరింపు కంజదళాక్షి ! ”
 అనవుడు తలవాంచి యా దమయంతి | మనుజేశుతోడఁ గ్రమ్మెఱ నిట్టులనియె :

1. నెవ్వఁడు ప్రియము - గలవాని పరియంపు. (మా)

“కలహంసచే దొల్లి ఘనుడైన నీదు | విలసిత రూపంబు విని నాటంగోలె
 ననురక్తినుండు నా యంతరంగంబు | గొనకొని యితరులఁ గోరునే చెవుమ !
 ఏనేడ ! యింద్రాదులేడ ! వారలకు | మానుగా మ్రొక్కుదు; మహిలోన నిన్నె
 వరియింతు ; నిందుకు వసుమతీనాథ ! | యురుతరంబుగ నీవు నొడఁబడకున్న
 జల రజ్జు వహ్ని విషంబుల వలన | బలువిడి నిక్కంబు ప్రాణముల్ విడుతు. ”
 అనవుడు నిషధేశుఁ డాయితఁ జూచి : “ వనితాలలామ, పావనమూర్తు లగుచు
 దివియెల్ల నేలుచు ధీరులై మిగుల | దివిని మృతంబును దెవులును లేక
 యమృత మాహారమై యలరిన సురలఁ | గొమరొప్పు గోరక కుంభినిలోన
 క్షణ భంగురంబైన నంసారి నన్ను | దృఢమని చూడక ధృతిఁ గోరఁదగునె !
 పెనుపొంద సురల కప్రియములు నేయు | మనుజులు కడుఁబాపమతులు గావునను
 సురల కోరికఁదీర్చి సొంపుగా నన్నుఁ | గరుణించి పంపుమా కాచి రక్షింపు. ”
 అనిన నా దమయంతి యధికశోకమునఁ | బొసరంగ నొక కొంతప్రాద్దు చింతించి :
 “ నీ తలంపున కేను నిరపాయమైన | యాతతోపాయంబు ననఘాత్మ, కంటి.
 వలనొప్ప నా న్యయంపరమున కర్థిఁ | జలమొప్పు దేవతల్ చనుదెంచిరేని
 నరవి తోడుత వారి నన్నిధి నిన్ను | వరియింతు ; నట్టైన వసుమతీనాథ,
 నెలకొని యంతయు నిర్దోష మగును | బలుకు లేటికి. ” నని పల్కిన నలుఁడు
 సురల పాలికిఁ బోయి సుదతి వాక్యముల | నరుదుగా వినిపించె ; సంతటిలోన
 శుభముహూర్తంబున సొంపు దీపింప | నభినవోత్సాహుడై యా భీమనృపతి
 నకల భూపాలుర నంప్రీతి మెఱయఁ | బ్రకటించి మంచలపై నుండఁ జేసి
 తన తనూభవమైన దమయంతి నర్థి | ఘనతర శృంగార కలితఁ జేయించి
 పాలుపొందు చున్నట్టి పూవులదండ | వలచేతి కిచ్చి : “ యోవామాక్షి, నీదు
 మనసువచ్చినయట్టి మనుజువల్లభుని | ఘనముగా వరియించుఁ గరమర్థి. ” ననుచుఁ
 బనిచిన, దేవతల్ భావంబునందు | వనజదళాక్షి యేవడువున నలుని
 నుతగతి వరియించునో చూత మనుచుఁ | దతభంగి నలరూపధారు లైరంత.
 దమయంతి సితపుష్పదామకం బర్థిఁ | గ్రమ మొప్పు గరమునఁ గానుపింపంగఁ
 జనుదెంచి నిఖిలరాజన్యులఁ జూచి | ఘనమైన నలపంచకంబును జూచి
 యేర్పరింపఁగరాక యింద్రాదు లేవరా ! | నేర్పుతో నైషధనృపతి యే ఘనుఁడా !
 యనుచు సందేహించి : “ యమరేంద్రులార ! | యనఘాత్ములార, కృపాపరులార,

నయమొప్పు నామనోనాథుడై మిగుల | జయచూర్చియైన నైవధ మహావిభునిఁ
గనుఁగొనఁగాఁ జేసి కరుణింపరయ్య!” | అని యని దుఃఖంప సంతటిలోన
దయఁజూపి దేవతల్ తత్క్షణంబునను | రయమున స్వేదగాత్రంబులు శేక
యనిమిష దృష్టిచే నవని ముట్టకయు | నఁఘులై యానన్నులై నిల్చి; రంత
లోకపాలురు రాజులోకంబుఁ జూడ | నాకంజదళనీత్ర హర్షంబుతోడఁ
జెలువొందు తనచేతి సితపుష్పమాల | నలనడ నిషధేశు నలుతను వ్రేయ,
నకలజనంబులు సంతోషమెనఁగఁ | బ్రకటించి చూచి రచ్చార్థివోత్తముని.
అంత వివాహమై హర్షంబుతోడ | నెంతయు మించిన యిలతేరిఁ జూచి
వలనొప్పు నింద్రుండు వాని యజ్ఞములఁ | బాలుపొందఁ దనమూర్తి పొడనూపఁగాను,
వరుణుఁ డగ్నియు వాని వలసినచోట్ల | నరవితో నగ్నియు జలములుఁ గలుగ,
వదలక ధర్మండు వానికిఁ జాల | నొదవు ధర్మము గల్గ నొగో వరంబిచ్చి
దివమున కరుగంగఁ దెరువున సంతఁ | దవిలి ద్వాపరమును దసవెంట రాఁగఁ
గలిరాజు వేగంబె కానవచ్చుటయు, | బలభేది ముఖ్య దిక్పతులెల్లఁ జూచి :
‘యెందుఁ బోయెదవు నీ వెఱిగింపు మాకు | సందంద’ యనవు డా యమరులఁ జూచి
కలిరాజు నిట్లను : “ఘనులార, వినుఁడు; | ఇలలోన దమయంతి యిభరాజయాన
కలకంఠి మిగులఁ జక్కనిదని జనులు | యెలమితోఁ గొనియాడ నే విని చాల
ననురాగ మొదవ స్వయంవరంబునకుఁ | బానుపడి యిప్పుడు పోవుచున్నాఁడ.
దమయంతి నా చక్కఁదనము చూచినను | బ్రమసి వరించు శోభనము గాఁగలదు.”
అనిన సందలు నవ్వి : “యందులకేమి | పనివడి పోయెదు భానుతనూజ ?
వామాక్షి యెరుల నెవ్వరిని మెచ్చకయుఁ | బ్రేమ నలుండను పృథివినాయకుని
వరియించె.” ననవుడు వాడు కోపించి : |
“యరుదుగా దమయంతి కట నా నలునకుఁ | బరికింప రాజ్యవైభవమెల్లఁ బాపి
భాసిల్లఁగాఁ బరస్పరవియోగంబు | చేసెద.” నని పల్కి చెలువుఁడై యపుడు
సురలను వీడ్కొల్పి క్షోణితలమున | గరిమతోఁ గలియు శీఘ్రముతోడ వచ్చి
రమణమై నలు నక్షరతునిఁగా నెఱిగి | క్రమము దీపింప నక్షింబులు చొచ్చి
యుండ ద్వాపరమును నొప్పుగాఁ బంచి | దండిగా సంతటఁ దానును వేగ

ధరణిలో నలమహీధవుఁ డొనరించు । సరసాశ్వమేధాది సకలయాగముల
 నెవమునఁ జొరరాక నీరజమిత్రుఁ । డుషకారి గానినాఁ డొనరంగ సతని
 తనయుండు నెరసు లెంతయు వెదకుచును । ఘనతతోడతఁ బెద్దకాల మందుండె.
 లంతలో నొక్కనాఁ డమ్మహీధవుఁడు । నంతతఁ గృపమూర్తియై మతి బ్రమసి
 యట జలస్పర్శనానంతరమునను । జటులత బాదశౌచము సేయ మఱచి
 యసఘాత్య సంధ్యా జపాపానసంబు । లొనరించుటయుఁ, గలి యొనరెను వేళ
 యని నలునందుఁ బాయక ప్రవేశించి । పనివడి పుష్కరుపాలికిఁ బోయి
 మఱి తన్ను నెఱిగించి : “మనలక నీవు । కఱకఱి నా నలక్ష్మాపాలుతోడఁ
 దగ జూదమాడి యెంతయు వానిరాజ్య । మగపడఁ గొను.” మని యట వానివెంటఁ
 దాను బ్రాహ్మణుఁడునై తత్క్షణంబునను । మానుగాఁ జరుడెంచి మహిపతిఁ గాంచి
 తఱచింది జూదమాడంగఁ బిల్చుటయు, । సవిభన్నూర్తి సలావసీశ్వరుఁడు
 ప్రకటించి తను గలిరాజు ప్రేరేప । నకలంక గతి జూదమాడక యున్న
 ధర్మంబు గాదని తగ నిశ్చయించి । యర్థిలితో జూద మాడంగఁ దొడఁగె.
 గొనకొని యారీతిఁ గొన్నిమాసములు । ననిచిన దుర్వ్యసనం బగ్గలముగ
 జూద మాడుచు నుండఁ జూచి వైదగ్ధి । యాదటఁ జొర జనావళి మంత్రి
 పరులును దానును వచ్చి వారింప, । విరివిగా నాడుచు విచకున్నఁ జూచి
 తరుణి యెంతేనియుఁ దనలోనఁ దాను । బరిదేవనము చేసి భావించి చూచి
 “అక్షముల్ పుష్కరునంద వశ్యములు ; । ఈ క్షోణి సలుచకు నిది యవజయము
 తప్పదింతట.” నని ధవుని యనుజ్ఞ । నప్పుడు వాస్తేయుఁడను వానిఁ బిలిచి
 “సారథి వినుము, ఈ వ్యందనంబునను । ఆయాధ విన్నూర్తి హయములఁ బూన్చి
 యింద్ర సేనుండను నిక్కుమారకుని । నింద్ర సేనాఖ్యాయా నిక్కుమారితను
 గొనిపోయి మజ్జనకుని యింట విడువు.” । మనవుడు వాస్తేయుఁ డట్లకాకనుచు
 నా యిరువురఁ గొని యా ప్రాదై కదలి । పోయె విదర్భకై భూనాథ, వినుము.
 నలమహీనాథుఁ డెంతయు జూదమాడి । కలిత భూషణములఁ గనకాంబరములుఁ
 బ్రకట రాజ్యంబుఁ బుష్కరునకు నోడి । యొకరుండె తన సతియును దానుఁగూడి
 పురము వెల్పడి పోవఁ, బుష్కరు నాజ్ఞ । నిరవుగా నలువెంట నెవ్వరుబోవ

వెంటి ; రంతట మహీవిభుఁ డా నలుండు । తేజలక నిఖిల సత్కారార్హుఁడయ్యు
 నిల విధిక్రృతమున నెవ్వరిచలనఁ । గలిత సత్కారంబు గానకపోయి
 సహజంబులగు బుభుక్షా పిపాసముల । సహియింపఁగాలేక చంచలంబంది
 కనక పక్షంబులుగల పక్షివితతి । తన వెంటఁ దిరుగంగఁ దద్దయుఁ జూచి
 భక్షింప నగునని పట్టంగఁ బూని । యాక్షణంబునఁ జొచ్చి యటఁ బోయిపోయి
 కట్టినపుట్టంబు కడఁకతో వినరి । పట్టెనని వానిపై వైచుటయును
 బుట్టంబుతోడ నద్భుతముగా నెగసి । నెట్టఁ బక్షులు నృపున కిట్లనియె :
 “ నీదు ధనంబును నీదు రాజ్యంబు । నాదటఁ గొన్నట్టి యక్షముల్ మేము ;
 అనువొంద నీ వస్త్ర మపహరించుటకుఁ । జనుదెంచితిమి. ” యని చయ్యన నరిగె.
 అంతట నలుడును నద్భుతంబంది । కాంతాశిరోమణి గట్టిన యట్టి
 పుట్టంబు చెఱఁగు నప్పుడు కటిసీమఁ । గట్టి యెండొరుల మొగంబులు చూచి
 శోకమగ్నల మైనచో దమయంతి । ప్రాకటంబునఁ జూచి పతికి నిట్లనియె :
 “ ఇది దక్షిణాపథ మిది విదర్భకును । ఇది కోనలకు మఱి యిదియుఁ జేదికిని
 మార్గంబు లిందులో మన కరుగంగ । మార్గమెయ్యది? ” యన మది చాల నలగి :
 “ లోలాక్షి, యడవులలోన నాతోడఁ । జాల దుఃఖముఁ బొందఁ జాలవు నీవు ;
 సరవితో నీ బంధు జనముల కడకు । నరుగుము నీ. ” వన్న సతివ యిట్లనియె :
 “ అరయంగ దుఃఖ రోగార్తులకెల్ల । ధరణి లోపల నొషధము సతిసువ్వె.
 భామాసమేతుడై పరగిన వాని । కేమెయి నాపద లెఱుంగఁగరావు.
 అలసిన వేళల నాఁకొన్నవేళ । సలవోక డస్సినయట్టి వేళలను
 బురుషవర్యునకును బాలఁతియె ప్రాపు ; । కరుణతోఁ జిత్తవైకల్యంబు లేల ?
 కాపున నన్న నో కలితాత్మ, విడువ । కేవిధంబుననైన నే వచ్చుటకును
 సమ్మతి నేయు నిశ్చలవృత్తి. ” ననిన । నమ్మగువను జూచి : “ యట్ల నేయుదును ;
 ప్రాణసమానమై పరగిన నిన్ను । ¹ నేణాక్షి, వెట్టినై యేల నే విడుతు !
 నోడకు. ” మని పల్కి యువిద నూరార్చి । పోడిగా నొకచోటఁ బాలఁతియుఁ దాను
 రమణ ధూళీ ధూసర స్థలమునను । శ్రమము దీఱఁగ మఱి శయనించుటయును,
 అమృతధ్వరాత్రి నలావనీశ్వరుఁడు । నమ్మతిఁ దన పాదజలజసమీప -
 మున నిద్రవోయెడి ముదిత నీక్షించి । ధనములు రత్నముల్ ధరణి రాజ్యంబుఁ

బోవుటయును మిత్ర బుధులను బాసి | యా విపినంబులో సతివయుఁ దాను
 దిరుగుటయును మహాదేహఁగొప్పఁ దలఁచి | దొరఁకొని దుఃఖించి: “తొల్లి యీభామ
 మృదుశయ్యలందును మెలఁతలు ప్రీతిఁ | బదము లొత్తఁగ మహా భాగ్యభోగముల
 నిద్దురవోయెడి దిష్ట డీ నేలఁ (?) | దద్దయు నిద్రింపఁ దగిలియున్నదియు.
 ఆదిగఁజేళ్ళకి యనఁగఁ బెంపొంది | యాదట నాకును సతివయై యిట్టి
 యిడుమలఁ బొందంగ నెంతయు వలసె; | కడఁకతో నిట్టి దుఃఖము చూడనోప;
 నెక్కడికై నను నేఁగెద నివుడు; | ఇక్కడ నను గాన కీవద్దనేత్ర
 పుట్టినింటికిఁ బోయి భోగభాగ్యముల | నెట్టన వర్తించు నిజముగా.” ననుచుఁ
 బోవంగ నమకట్టి భూమిశ్వరుండు | వావిరి సం దర్భవస్త్రంబు చించి
 తనకట్టిపైఁ బరిధానంబు చేసి | కొని వెలువడి యంతఁ గొండొక నేల
 యరిగి భామను బాయ నటఁ గాళ్లురాక | తివిటి క్రమ్మటవచ్చు ధృతిఁబోవు మగుడు.
 అవసీతుఁ డిట్టు లుయ్యలయును బోలె | నువిదఁ బాయఁగలేక యొకకొంత ప్రాద్దు
 నిలిచి చింతింపుచు నివ్వెఱఁగంది | కలిరాజు ప్రేరేపఁ గలఁగి చిత్తంబు
 బాలామణిని గానపాలుఁగాఁ జేసి | యీలీలఁ బోయిన నేమానొ యనక
 విడిచిపోయిన, సంత విమలేందువదన | తడయక మేల్కొంచి ధవుఁ గానలేక
 తనవస్త్రమును జూచి తలఁకుచు భయము | ఘనముగా సంత నల్లడలును జూచి:
 “ఏమి నేయుదునింక! నెవ్వరు దిక్కు! | భూమిశ, యెచటికిఁ బోయితే యకట!
 వీతదయుండవై విడువంగఁదగునె! | బ్రాతిగా నద్ధర్మవరుండవు నీవు.
 ఓడకుమని నన్ను నూటడఁబల్కి | యేడకు సరిగితి! వేమందు నిన్ను!
 సత్యవ్రతుండవు జనాధతిలక, | యత్యుత్తమోత్తమ, యభిగాంభీర్వ,
 హానాథ! హానాథ!” యను నార్తరవము | మానుగా వనమెల్ల మల్లడి గొనఁగ
 వగచుచు వేఁగుచు పరునిఁజీరుచును | ఒగి నెండకోర్వక యనురసురసుచుఁ
 గలఁగుచు నంత వృక్షంబులనీడ | నిలుచుచు నలయుచు నృపుఁ దలంచుచును
 బులుఁగులు వాపోవఁ బొరి భయంబంది | తలఁకుచు బులులను దంతలఁ జూచి
 వడవడ వణఁకుచు వఱలుపూఁబాదలు | వడి రోయుచును దిశల్వరునఁ జూచుచును
 తొడిబడి ముండ్రకుఁ దొలఁగుచు నేలఁ | బడుచు లేచుచు నిట్లు భామాలలామ
 యరుగ నాహారాస్థి యం దొక్కపాము | ఉరవడిఁ బట్టిన, నువిద భీతిల్లి

కదలంగనేరక కడునార్తరవము | వదలకనేయుచు వరుని జీరుచును,
 “ఇకనైన రక్షింపు మేలతామనము | ప్రకటింతు నలమహిపాలక!” యనుచు
 మొఱ చెట్టుచుండ, నమ్మొఱయు నాలించి | యెఱుకువాఁ డొక్కరుఁ డేతెంచి యంతఁ
 దనచేతి నురియ నా దందశూకంబుఁ | గొని చంపుటయును, న స్కోమలి యపుడు
 భూమిలోపల రాహుముఖము క్త యగుచు | శ్రీమించు నా చంద్రలేఖయుఁ బోలె
 వెలువడియుండ, నా విసినచరుండు | నొలసిన ప్రేమతో నూటడఁ బలికి
 పరఁగంగఁ దత్సమిపంబున నున్న | సరసిలోపలను సున్నానంబునేయ
 | వనమూలఫలములు వడిఁ దెచ్చి యిచ్చి
 అలయిక దీర్చి: “యో యంబుజగంధి, | నెలకొని యడవిలోనికి నేకతమున
 వచ్చితి! వెవ్వరి వసితపు నీవు? | అచ్చుగా నెఱిగింపు.” మని పల్కి వాడు
 నా యితివృత్తాంతమంతయు నెఱిగి | కాయజాశరములఁ గడుఁ జాల నొచ్చి
 యొనరంగఁ దనకు నాయువు నల్పమైనఁ | దనమనోరథము సంతయు నెఱిగింప,
 దమయంతి కోపించి తత్క్షణంబునను | “రమణతో నేఁ బతివ్రత నైతి నేని
 యీ కిల్బిషాత్మకుఁ డిటఁ జచ్చుఁగాక | ప్రాకటంబుగ.” నని నల్కునంతటను
 దగ వాడు నగ్నిదగ్గంబైనయట్టి | జగతీరుహమురీతి జగతిపైఁ బడియె.
 అంత వైదర్భియు సంతరంగమున | నెంతయుఁ బ్రాణేశు నేర్పుతో నిలిపి (?)
 తలకొని దుష్ట సత్వంబులవలనఁ | గల భయంబుడిగి యొక్కటఁ బోయిపోయి,
 మునిపల్లెయొక్కటి ముదముతోఁగాంచి | వనిత డగ్గటిపోయి వామదేవాది
 సదయలైయున్నట్టి సయమింద్రులకు | వదలక మ్రొక్కిన వారు దీవించి :
 “ఎవ్వరిదానవే యెలనాగ, నీవు? | అవ్వనలక్ష్మివో! యమరభామినివా!
 ఈ దివ్యతనువుతో నీ యరణ్యముల | నేది కతంబుగా నిటఁ దిరిగదవు?”
 అనవుడు దమయంతి యమ్మునివరులఁ | గనుఁగొని పలికె: “నోమునులార, వినుడు;
 అవనిఁ బుణ్యశ్లోకుండనగఁ జెంపొంది | వివిధ యజ్ఞంబులు వెనఁజేసినట్టి
 నలునిభార్యను; గుఱోన్నతులార, వినుడు | అలవడ దమయంతి యంద్రు నాపేరు.
 మునుమిడి విధిశృతంబున విభుఁబాసి | వెనుకొని యడవిలో వెదకుచు నిట్లు
 తిరుగుచున్నాను; ధీరాత్ములార, | కరమొప్ప భూవిభుఁ గానరే మీరు?
 తెలివితో నిఁకఁ గొన్నిదినములు వెదకి | కలగొన నాతనిఁ గానరాకున్న
 విడుతు దేహం.” బని వెన నేడ్చుచున్న | వడఁతిఁ గనుఁగొని భక్తి నిట్లనిరి :

“వనజాక్షి, వినుము నీ వరుఁ డింకఁ గొన్ని । దినములకును గడుఁ దేజంబుమీఁటి కరమర్థితో నీకుఁ గానంగఁబడును ; । ఇరవొప్ప రాజ్యంబు లేలంగఁ గలఁడు ; ఏముఁ దపోద్వష్ట్రీ సిట్లు చూచితిమి ; । భామ, దుఃఖంప కీ పట్టును.” సశుచుఁ దమ యగ్ని హోత్రముల్ దాము నాక్షణము । క్రమమొప్ప సంతటఁ గానరాకున్న, ఒకరంగ నది కల్లయో నిక్కువంబొ । యని విన్నయమునొంది యాదమయంతి చనిచని ముందఱఁ జనుప నీక్షించి । యనయంబు వోవంగ, నందలి జనులు కెరలుచు ధూళి ప్రాణిన రూక్షమగుచుఁ । గరమొప్ప నీలాలకంబులదాని, సతి మలినంబైన యర్థవస్త్రమున । ధృతి నావృతంబగు దేహంబుదాని, నాఁకలి నీర్వట్టు నటనిద్ర యనక । వీకతోసున్న మువ్వీధి గలదాని దమయంతిఁ గనుగొని తత్క్షణంబునను । గొమరేది భయమంది కొందఱు వాఱ వెనఁబిశాచంబుని వెఱగంది కొంద । అనదృశగతిఁ జూడ, నందులోఁ గొంద అలవడఁగా వేలుపని మొక్కుచుండ । వనితయు నాసార్థవాహులఁ జూచి, । “ఘనమైన యి మ్మహాగహసంబులోన సరవి తోడుత నిట్టి జనసంకులంబు । కరమర్థితో నేఁడు గానంగఁబడియె నెట్టిపుణ్యమొ” యని యిభరాజగమన । గట్టిగా వారలకడఁ జేరి యసియె : “ఓ పుణ్యనిధులార, యుర్విలో నివధ । భూపాలుభార్యఁ బెంపొందఁగా నేను ; దమయంతి యనుపేరఁ దనరిన దాన ; । క్రమము దీపింపంగఁ గానరె నలుని ? ఆతనిఁ బాసి యీ యడవులలోన । నీతఱి దుఃఖాబ్ధి నీడుచున్నాను. ” అనవుడు నందులో నలవొప్ప నలుని । వనితతో శుచి యచువా డిట్టులనియె : “ నలుఁగాన మీ వ్విపినంబున మేము । పొలఁతి, గాంతుము క్రూరభూరి సత్వముల. అని పల్క, దమయంతి యట వానిఁ జూచి : । ‘చనుప యెండరిగెడు సరవితో నాకు నెఱిగింపు’ మనవుడు ‘నిటఁ జేదివురికి । నఱలేక పోయెడు,’ నని చెప్పుటయును, వారితోడనె గూడి వడిఁ బోవఁబోవ । వారక చనువయు వలనైన యొక్క చెఱువుండ నలసి చెచ్చెఱ విడియుటయు, । నరుదార సంతట సర్థరాత్రమున గజయాధములు జలకాంక్ష నేతెంచి । నిజముగా నచ్చోట నిద్రించుచున్న వారినందఱ మట్టి వధియిగువుచుండ । వాఱక గొందఱు వడిఁ దరులెక్కి యుండఁ, జావుకుఁదప్పి యుత్సలనేత్ర । “ యండగానున్న పీ రణఁగిరే యకట !

తన్ను జంపకపోయెఁ దగవారణమ్ము । లెన్నఁగ నింక నేనేమి సేయుదును !
 తొలిమేసఁ జేసిన దుష్కృతం బిదియొ ! । వలనొప్ప నా స్వయంవరమున సురల
 పరియింపకుండిన వారె యీ రీతి । దురవస్థ చేసిరో తొడిఁబడ ! ” ననుచు
 అలవడ హతశ్చేష్టమైన ¹యాచనువ ।
 తోడఁ గూడుక చని తోయజవదన । పోడిగా నటఁ జేదిపుర మటు చొచ్చి
 రమణీయమైనట్టి రాజమార్గమున । దమయంతి యే తేరఁ దగ రాజమాత
 ప్రాసాదమునగుండి పరికించి కాంచి । ²యానతోఁ దనదాది కర్థి నిట్లనియె :
 “జీర్ణమై కుటుమూపు చీరధరించి । తూర్ణవైఖరి ధూళి ధూసరాలకము
 లలవడఁ దూలుచు సంబుజనదన । చెలఁగి యున్నత్రవేషిణియైన లచ్చి
 కరణి వచ్చెడిదానిఁ గంటివే సీవు ? । గుఱుతు మీఱంగ నక్కోమలి మీఁద
 నతి వేడుకయ్యెడు నటఁ దోడితెమ్ము । జతసంబుగా.” నన్నఁ జని దమయంతిఁ
 దోడ్కొని వచ్చినఁ దొయ్యలి చూచి । వేడ్కతో నిట్లను : “విను మంబుజాక్షి !
 యెవ్వరి దాన ? విట్లీరీతి నొంటి । జవ్వని, దుఃఖంబుచేఁ బరవశత
 నున్నదానవు చెప్పుమొగి నాకు.” ననినఁ । గ్రన్నన నప్పుడాకాంత యిట్లనియె :
 “పడఁతిగో, వినుము మత్పతి జూదమాడి । యడవికిఁ జనిన నే నాతనివెంటఁ
 దోడునీడయుఁ బోలెఁ దొడరి పోవుటయు । జాడగా నతి బుభుక్షాతురుఁ డైన
 ధవునిచే నెంతయు వైవానుగతిని । వివిధభంగుల నేను విడువంగఁ బడితి.
 అంత నుండియుఁ బతి నట వెదకుచును । అంత కంతకు వియోగాగ్నిచేఁ గంది
 నరవి సైరంధ్రి వేషంబు గైకొనుచు, । నరయంగఁ గందమూలాదు లాహర
 గతి నాచరింపుచు, గానసంబునను । గృతమతిఁ, బ్రొద్దు గ్రుంకినచోట నిల్చి
 మృగములే తోడుగా మెలగితి. ” ననుచు । నెగడు శోకమునఁ గన్నీరొల్కుచుండఁ
 ద జ్వలంబులఁ బయోధర పరాగంబు । న జ్వలజాతాక్షి యడును చేయుచును
 మిన్నక యున్న, నిమ్మొయి రాజమాత । మన్నించి మఱియు నమ్మగువ కిట్లనియె :
 “నా యొద్ద నుండు మో నలినాయతాక్షి ! । పాయక పనుతు నీ పతి నరయుటకు
 ఘనమైన విప్రుల గడఁకతో. ” ననినఁ । దనరంగ భీమనందన యిట్లులనియె :
 “ఒనర సైరంధ్రినై యుండియు నేను । ఎనయ నెంగిలి ముట్ట, హీనంపుఁబనులు

సేయ, నన్యులతోడఁ జెలఁగి మాటాడ; | పాయక నావిభుఁ బరికింపఁ జనెడి
 ధరణిదేవతలతోఁ దద్ల పల్కుదును | విరివిగా; నత్తైన వినుము నీ యొద్ద
 నుండెద. ” ననిపల్క నొడఁబడి యవుడు | దండిగా మన్నించి తగ రాజమాత
 తన కూతురగు సునందకు నప్పగించి | తనరినఁ, బుణ్యవ్రతములు సేయుచును
 బరువడి మదిలోనఁ బతిఁ దలంపుచును | విరహతాపంబున వేఁగుచు నుండె.
 అట నిషధేశ్వరుఁ డా దమయంతిఁ | దటుకునఁ బాసి యెంతయుఁ బోయి పోయి
 విస్ఫులింగంబులు వెన నభ్రపథము | విస్ఫారగతి నంటి విపులంబుగాఁగ
 మండుచు వనవహ్ని మహి యెల్లఁ గప్పి | యుండంగ నందులో నొకపాము చిక్కి
 “ ఓ నిషధేశ్వర, యుక్త కీర్తిహర, | మానుగా ననుఁ గాచి మన్నింపవయ్య! ”
 అని యని పత్కాడు నార్తరావంబు | విని శంక లేక యుద్వీక్ష్వరుఁ డంత
 మఱియు దావానలమధ్యంబు కరిగి | యఱలేని ప్రేమతో సంతటిలోన
 నొక్క నాగకుమారు నొప్పుగాఁ జూచి | తక్కక యిట్లను దయ పెంపుమీఱః
 “ నీ వెవ్వ? రీరీతి నెఱిచెడి చిక్కి | తేవిధి? గారణంబెఱిగింపు. ” మనిన
 సతఁడు కృతాంజలి యగుచు నిట్లనియెః | “ క్షీతినాథ, వినవయ్య చెలఁగి నాతెఱంగు
 గొనఁగొని కర్కటకుం డనువాడ | నెనయంగ నొకముని కెగ్గానరించి
 యతని శాపమున నిన్బైతి నిచ్చోట. | కతలేల యేమియుఁ గదలంగ లేక
 చిక్కితి రక్షింపు చెలిమితో; | నీకు గ్రక్కున నొక యుపకార మొనర్తు. ”
 నని పల్కుటయు నలుం డాతని నెత్తి | కొని చావుదప్పించి కొంతద వ్వరిగి
 విడువంగఁబోవుచో, వెన నాతఁ డవ్వు | డడుగులెన్నుచుఁ బోవ సంతటిలోన
 ధరణీశుఁ గఱచి యంతట నిజరూపు | ధరియించి నలమహీధవునితో ననియెః
 “ వికృతపురూపయ్య వెలయంగనీకు | సకలంకమతి, యిందుకై భయపడకు;
 ఎవరు నిన్నెఱిగిన నెగ్గఁ గానఁ | దివిటి నే జేసితి ధృతి నిట్టివిధము.
 తెలియ నావిషము నీ దేహంబునందు | నెలమి తోడుత నుండు నెంతకాలంబు
 సంతకాలంబు నిమానలశత్రు | సంతతిభయము నిశ్చయముగాలేదు.
 కదన జయంబుచు ఘనరాజ్యవిభవ | మదనుగా దమయంతి యతులనంగమముఁ
 గలుగును నిక్కము కరుణావిధేయ! | చెలఁగి నీ నిజరూపు చేకొన నెపుడు
 తలఁచితి వప్పుడే తలఁపుము నన్ను | నొలసి యీవశ్రుంబు నొద్దికి వచ్చు.

, యా యుద్వీక్ష్వరుండు 2. నిట్లయ్యునిచ్చటికి 3. సుపకారక్రమ్మొనర్తు (మా.)

అవుడది ధరియింపు మగుచు నీరూపు । పిచ్చులంబుగానని వెన నరమిచ్చి
 |వెలయ నయోధ్యకు పిభుడైనవాడు
 వ్రతమతి యిత్వాకు వంశవర్ధనుడు । ఋతువర్ణుడనురాజుఁబ్రేమతోఁగొలిచి
 నూపవర్తననుండి సొలవక నీవు । చేపుతోడుత నశ్వహృదయ మాతనికి
 నిచ్చి యక్షహృదయ మెలమిఁజేకొనుము । చెచ్చెర.” సనిబుద్ధిచెప్పి యాశాము
 కానరా కరిగినఁ, గడఁగి యాసలుఁడు । తానయోధ్యకుఁజని ధరణీశుఁ గాంచి:
 “ బాహుకుండనువేరఁ బరఁగినవాఁడ ; । నూహించి దిద్దుదు నుత్తమాశ్వముల;
 వంటలు బాగుగావండంగనేర్తు ; । నంటున నినుఁ గొల్తురనుచు వచ్చితిని. ”
 అనవుడు ఋతువర్ణుడ డతని కిట్లనియె : । “అఁఘాత్స, నీవు నాయశ్వరత్నముల
 నొనరంగ దిద్దుచు నుండుమిచ్చటనె । ఘనులైన యశ్వశిక్షకులు నీవంపు
 నేయంగ, ” సనిన నాక్షితినాథుఁ గొలిచి । పాయక జీవల వాస్త్యయులనెడు
 వారు సహాయులై వర్తిల్లునుండె. । ఆరయ నొక్కనాఁ డంతరంగమున :
 “ నెలనాగ, 1యరిగితి వెండుల కకట ! । కలఁగక యిప్పు డేగతి 2నున్నదాన!
 వతివ, యెవ్వరిచేత నడవులలోనఁ । బ్రతిలేక యట నెందుఁ బడితివి నీవు !
 మృగములు మ్రింగెనో మృగనేత్ర, నిన్ను ! । తగ నన్నిలోపల దగ్ధమైతివా? ।
 పుట్టినింటికిఁ బోయి పొక్కుచుండితివా ! । యిట్టులుండవలసె నేమి నేయుదును !
 హా ప్రాణనాయకి ! హా కంబుకంఠి ! । హా ప్రియవచన ! నీ యంగసంస్పర్శ
 చాలదే ! నీయట్టి సతి యుర్విఁ గలదే ! । యీలీల విధిచేసె నేమనఁ గలదు ! ”
 అని రాత్రులెల్లఁ బాయక నిద్రలేక । పొనర నిట్టూర్పులు పుచ్చుచునుండ,
 నతని ప్రలాపంబు లా జీవలుండు । వితతమై యొకనాఁడు విని మది నన్వి
 “కక్కువచ్చెడిఁ దన్నుఁ గనుఁగొన్న యపుడె ; । తక్కక పీఁ డిట్లు తలఁచెడి భామ ;
 లీల నీతనికంటె లెస్సగాకున్నె ! । వాలాయముగ. ” సని వద్దకువచ్చి
 “ నీతలంచుచు నున్న నెలఁతకు నీకు । నేతెఱంగున నయ్యె నిట వియోగంబు ? ”
 అని యడుగుటయు బాహుకు డిట్లులనియె (?) । “ననుజూచి రోయరే! నలినాక్షులేడ
 నేనేడ, విరహంబు నిలలోననేడ, । పూనిక లేడ, నీపాలుపె నేనెఱుగ.
 అలసి మందప్రజ్ఞఁ డను భటోత్తముఁడు । లలితాంగిఁ బాసి యీలాగు దుఃఖంప

1. యరిగనో యెండుల కకట 2. నున్నయదియె (పా)

విని నేను నేర్చి యవ్వీధిఁ బ్రలాపింతుఁ | బానుపడి యెంతయుఁ బ్రాద్దుపోకకును. ”
 అని ఘోషియ ట్లయోధ్యాపురంబునను | గొనకొనియుండె నా కువలయేళ్ళరుడు. .
 అంత విదర్భేశ్వరుడైన భీముండు | ఎంతయు సమర్థుఁ డిలయెల్ల నోడి
 పోవుటయును జాలఁబొక్కి చిత్తమున | భావించి దుఃఖించి పరితాపమంది
 వెనుకొని వారల వెదకింపఁడలఁచి | ఘనమైన విప్రులఁ గడఁకరప్పించి
 “సలఁగనుయెత్తు లున్నతి నున్నచోట్లు | తెలివితో నెవ్వరు తెలిసివచ్చినను
 వారికి నిర్దు నే వలసిఁదనము | నానాధిశోడ నూ శృంగ్రహారములు.”
 అని పల్కి వారల కర్థి ధనంబు | పెనపొంద సిచ్చియంపిన, వారు వోయి
 ననిపడి పల్లెలుఁ బట్టణంబులును | వనములఁ జొచ్చి యావనుధేశువెదుక,
 నందులోన నుదేవుఁ డను విప్రవరుఁడు | పొందుకొనటఁ జేసిపురమున కరిగి
 భూసురులు | ఆ సుబాహుచియింటి కరుగంగఁజూచి
 వారితోడనె గూడి పడి నంపఁబోయి | యారాజు నంపద కాత్మలోనలరి
 యంతఃపురంబున నా నునందయును | గాంతలు కొందఱు కరమర్థి నుండఁ
 దనరఁగ ధూమావృతంబయియున్న | యసలమో యినియన సలరారుదాని,
 సాంద్రసీలాంబుద సంవృతంబైన | చంద్రరేఖయఁబోలె సరినొప్పుదానిఁ
 గనుఁగొని దమయంతిగా సత్సయించి | యసఘుఁ డా ¹వనుదేవుఁడయ్యింతికనియె :
 “దమయంతి, నీతల్లిదండ్రు లాత్మజులఁ | గ్రమమొప్పు గుళలులై కడఁకనున్నారు ;
 ఎవఁడుంగ మీసేను మెఱుఁగునంతకును | వనటఁగుందుచు నున్నవారు నిక్కువము.
 సనఁల యే భవప్రాశస్తీనఖండ | ఎనుదేవుఁడను విప్రవర్యుండ వినుము.
 ఆ విదర్భేశ్వరుడైన భీముండు | వేవేమున మిమ్ము వెదకఁగఁ బెక్కు
 ధరణీసురులఁ బంపె దధ్యంబుగాఁగ ; | పురుడింప నేడు నాపుణ్యనశేమునఁ
 గనుఁగొనఁ గంటి నో కల్యాణి, నిన్ను. ” | అనవుడు దమయంతి యశ్రువులొలుకఁ
 దనపాఁజేరేర్వర దప్పక యడిగి | యెనయ సగ్గలముగానేడ్వ నునంద
 “యేలకో పైరంధ్రి యేడ్పుచున్నదియు | నీలోన ! ” నని తనహృదయంబు కలఁగ
 తనతల్లికెఱిగింపఁ, దగ రాజమాత | చనుదెంచి విప్రుతోఁ జయ్యనఁబలికె :
 “ఎవ్వరికూఁతురు, ఎవ్వరికోడ, | లెవ్వరిభార్య యీ యిభరాజగమన ?
 ఏ నిమిత్తంబున నిందఱఁబాసి | జానొప్ప వ్రతములు సలుపుచున్నదియు ?

ఎనయంగ దీచి నీవెట్లాచితిని? పెనుపొంద నీయింతిచేమి?" యనిన నారాజమాత కిట్లనియె బ్రాహ్మణుడు : "ఈరామ విను వికల్పశుని తనయ ; అనని బుణ్యశ్లోకుండనగఁ బెంపొంది | వివిధ యజ్ఞములు వెలయంగఁజేసి మించిన నలుదేవి మీనాక్షి వినుము. | అచిత్తగతి దమయంతి యునంగఁ బరగినపేరు ఈభామకు వినుము. | యరమతీతో వైవశమున నిటకుఁ జనుదెంచి విప్రులు సరవినివెనుక | జననాథుండంపిఁ జని రెండతైవ. ఏ నిందులకువచ్చి యెలమి నీచేత | శ్రీనిశ్యముగ సురక్షితముగా నున్న యీయింతిఁ జూచి యే నెఱుంగంగలేక | చూయక భూయుగ మధ్యంబునందుఁ బనిపడి పద్మప్రభాసమై ధాతృ | ఘననిర్మితమై గలుగులక్ష్మ్యంబు ధూళిచే గప్పిన దొడిబడఁజూచి | యీలోన వైదగ్ధిమని యెఱింగితిని." అనిన విస్మయమంది యారాజమాత | ఘనముగా శుద్ధోదకంబుల దాని మానిత భూయుగమధ్యంబు గడుగఁ | గా పేరుపడియె లక్ష్మ్యం బంతలోన నందఱు నాశ్చర్యమంది సంతోష | మందంది మిక్కిలి యగ్గలంబుగను ఉండి ; రంతటిలోన నొగి రాజమాత | దండిగా నెక్కున దమయంతిఁజేర్చి, "నాకూతురవు నీవు నలినాయతాక్షి ! సాకల్యముగ నీదు జననియు నేనుఁ దోఁబుట్టులము నుమీ తోయజనేత్ర !

... .. | ఇరువురమును బుట్టితిమి సొంపుమీఱ (1) రమణతోడ దశార్ణరాజగర్భమున ; | నమధికంబుగ భీమసతి యయ్యెనదియు ; నే పీఠబాహున కింతియు నైతి | భావింప. " నని చెప్పఁ బరితోషమంది యీ రాజమాతకు నందంద మొక్కి | తా రమ్యగతి నునందను గొఁగిలింది తేకువతోఁ గొన్ని దినము లందుండి | దీక్షాని నొకనాఁడు దేవి కిట్లనియె : "ఎలమి దీపింపంగ నిదియును నదియుఁ | బొలుపొందఁగా నాకుఁ బుట్టినిండ్లరయ, నైనఁ దల్లినిఁ దండ్రీ ననుజుల నుతుల | జానొప్పఁ జూడఁగ నంతోషమయ్యె ; పనిపడి యే విదర్భకును బోవలయు. " | ననుచుఁ గృతాంజలియైన నయ్యింతి కనుఁగొని యాందోళికము నెక్కఁబనిచి | పనితలఁ గొందఱ పరుసతోఁ గూర్చ నెలమితోడుతఁ బుట్టినింటికిఁ బోయి | పొలుపేది యందుండి పురుషుని రాక

1. అన్యతంబగుదు. 2. పుట్టి తింపు సొంపలర. (మా)

గోరుచుఁ బ్రాణముల్ కుత్తుకనిలిపి | యారూఢిఁ జరియించి యట నొక్కనాడు
 ఏకాంతమునఁ దల్లికి ట్లని పలికె : | “శోకాపహరణుని సూన్యత స్రుతుని
 ననఘుఁ బుణ్యశ్లోకు నభిగాంభీర్యుఁ | గనకాద్రి సమదైర్య కలితు నా నలుని
 నరయంగఁ బుచ్చుడీ యవనిలో సతఁడు | పరువడి లేకున్నఁ బ్రాణముల్ విడుతు
 1ననఁ దల్లి దమయంతి యంతరంగంబు | తనరఁ దండ్రుడిఁ దెల్పఁ, దగ భీముడంత
 వీరసేనాత్మజు వెదకఁ బొండనుచు | ధారుణీ దేవతాతతిఁ బంపుటయును
 వారిఁ గనుంగొని వైదిర్భి యనియె : | “ఆరయ నిషధేశుఁ డసమర్థుఁ డగుట
 నెవ్వారలును దన్ను నెఱుంగకుండంగ | నవ్విధిఁ జరియించు, నదిగాన వేగ
 ధరణీనాయక సభాంతరముల కరిగి | యరిగి మిరలల్ నిట్లనుఁడు పెంపెనఁగ :
 “సత్యనిత్యుండవు సతి నిట్లు మొఱుగి | యత్యంత గతి దాని యర్థవశ్రుంబు
 దఱిగి నీకటిఁ బరిధానంబుచేసి | మఱి కాన విడిచిపోమనుజేశ, తగునె !
 కృతమతి నగ్నిసాక్షిగఁ బెండ్లియైతి ; | చతురత సతికిఁ బ్రసన్నుడ వగుము.”
 అనియాడి ప్రతిపచనావళి యెఱిగి | చనుదెండు మీ రన్నఁ జయ్యన వారు
 సతివను వీడ్కొని యాప్రాద్దె యరిగి | చతురతతో సర్వసభల నారీతిఁ
 బలికి కానకవచ్చి భామినీమణికిఁ | జెలువేది ప్రతివార్త చెప్పిరందఱును.
 అంతటఁ బర్ణాదుఁ డను విప్రవరుఁడు | ఎంతయు దమయంతి కిట్లనిపలికె :
 “తరలాక్షి, యే నయోధ్యా పురికరిగి | పరఁగ నీ కఱపిన పలుకు లన్నియును
 ఋతువర్ణసభఁ బల్కఁ బ్రేమతోడుతను | దతభంగి నూలుగద్యాణంబులైన
 జీవితంబు గలఁడు శీఘ్రప్రయాణ | తా వివేకుఁడు విశృతపు రూపువాఁడు
 కుఱుచుచేతులవాఁడు ఘోటచోదకుఁడు | (నొఱవ దేహంబువాఁ డొగి నఱపాడవు
 బాహుకుం డనువాఁడు పరికించి 1 నన్ను |
 దొలగించి యేకాంతమునఁ గొనిపోయి | వెలవెల్ల నగుచు నిర్విణ్ణుడై పలికె :
 ‘సతి భర్తయందు దోషంబు గల్గినను | ప్రతమతి సహియింపవలయు ; ధర్మంబు.’
 అని మాటలాడక యశ్వవాసముకుం | జనియె.” నంచును జెప్పఁ జంద్రబింబాస్య
 పొలుపొంద నెంతయుఁబ్రొద్దు చిఃఠించి, | “నలుఁడు గాకుండిన నయము దీపించి
 రమణతోఁ బ్రత్యుత్తరంబేల యిచ్చు ! | క్రమముతోడుత నేర్పుగలవానిఁ బనిచి
 యెలమి దీపింపంగ నెఱుంగంగవలయు | నలరంగ.” నని తండ్రి యనుమతంబునను

1. ననయంగ దమయంతి యంతరంగంబు 2. జీవితంబేలేదు. మూ. 3. నిన్ను-మోహించి పా.

వసుదేవు రావించి వనితాలలాము । యనదృశ వాక్యాశీ నతని కిట్లనియె :

“క్షితి నన్ను నెఱిగి తెచ్చినయట్లు నలునిఁ । జతురతఁ గొనితెమ్ము సర్వజ్ఞ, నీవు.

వెలయ దేశాంతరవిప్రుండ వగుచు । నలవడఁగా నయోధ్యాపురికిఁగి

ఋతుపర్ణుఁ గనుఁగొని ప్రేమతోడుతను । ప్రతమలివై కొన్ని వార్తలు చెప్పి

వెనుక నిట్లనుము ‘భూవరుఁడు భీముండు । వెనుకొని నిషధేశు వెదకించియెందుఁ

గానక వెండియుఁ గంబుకఁతికిని । మీనాక్షికిని మహామృగరాజమధ్య

కొనర స్వయంవర మొప్పు జాటింప । ఘనముగా భూమిలోఁ గలరాజులెల్లఁ

బోయెదరనిచెప్పు’ పొందుగానీవు । పాయక.” యనవు డా బ్రాహ్మణోత్తముఁడు

తగు శీఘ్రగతి నయోధ్యాపురి కరిగి । జగతీశుఁ బొడగని సరసవాక్యముల

నా దమయంతీస్వయంవర మనుచు । మోదంబుతోఁ జెప్ప, మొగి విప్రుఁజూచి

ఋతుపర్ణుఁ డిట్లనుఁ బ్రీతి “ నోవిప్ర, । యతులితంబుగ నెన్నఁ డా స్వయంవరము ?

ఎల్లియా ?” యనవుడు, “ నెల్లియోకాక । యెల్లుండియో !” యన నేవుదీపించి

యావిదర్శకుఁబోవ నంగీకరించి । వేవేగ బాహుకు వీక్షించి పలికె :

“బాహుక, నీనేర్పుపనియెల్ల నేఁడు । ఊహించి చూచి నీ కొనఁగితుఁడ్రీతి.”

అని రథంబెక్కుచు హర్షంబు తోడఁ । ఒనివడి బాహుక వాస్త్యయయుక్తుఁ

డై పోవఁబోవ, నయ్యరదంబు వేగ । మేపారఁబోవఁగ నిక్షాన్యకులుఁడు

“ ఇది సూర్యు సరద మో ! యితఁడనూరుండా ! । వదలక యిటువంటివాని నేఁగాన.”

అని హరుసింపుచు నరుగ, వాస్త్యయుఁ । డనువాడు మిక్కిలి యాశ్చర్యమంది

“ శాలిషణోత్రుఁడా ! కాక శక్రసారథియొ ! । శ్రీలీలగల వీరసేనాత్మజుండా !

కాక తక్కిరులు ఈగతియెఱుంగుదురె । ప్రాకటంబై నట్టి రథహయ నీతి !

క్షితి వయోవిద్యావిశేషనంపదల । నతులిత స్ఫూర్తి నలాఁగనీనాథుఁ

బోలి యీ వికృతరూపున నున్నవాడు ; । ఈ లీల నుండుట కేమికారణ మొ !”

అనుచు సంశయమంది యటఁబోవుచుండ । నొనరఁగ ఋతుపర్ణు నుత్తరీయంబు

భూమిపైఁ బడిన నప్పుడు బాహుకునికి । నా మహిమల్లభుఁడర్థి నిట్లనియె :

‘అగవడ నుత్తరీయంబు వాస్త్యయుఁ । డొగిఁదెచ్చుదాఁక బాహుక, నిల్విరథము.’

అనవుడు బాహుకుఁ డారాజుఁ జూచి, । “యనఘాత్మ, యుత్తరీయము పడ్డచోటు

సరవితో నొక్కయోజన మిచ్చటికిని ; ఇరవొప్ప వాన్జేయుడేరితిఁ దెచ్చు ?”

నని రథవేగ మాహాత్మ్యంబుచెప్పి | చనఁగ, ననేక దేశంబులు గడచి

పోవుచు, నొక్కడఁ బుష్పఫలములఁ |

... .. | బాయక జొంపమై పరగినయట్టి

ఘన విభీతకమునుగని కోనలేండ్రుఁ | డొనరంగ నంత బాహుకున కిట్లనియె :

... .. |

“ఇది యక్షహృదయంబు, ఎవఁడెఱిఁగెడిసో | యదనుగా నతఁడు సంఖ్యావిదుండగును ;

కలుషంబు విషమును గ్రక్కునఁ బాయు ; | సలలిత గుణముల నర్హజ్ఞుడగును.”

అనుచు బాహుకునకు నయ్యక్షహృదయ | మనురాగముననిచ్చి యావిదర్భకును

‘క్షీతినశ్నహృదయ మిచ్చెదఁ గొనుమీవు | ఋతుపర్ణ !’ యనవుడు ప్రీతితోనతఁడు

“సర్వసేయుదు నేను నదియునీయందె | నెట్టన నుండునీ ; నెఱి నాకువలయు

నప్పుడు గైకొందు.” ననవుడు సంతఁ | దప్పక సలమహీధవుఁ డక్షహృదయ

సామర్థ్యమునఁ గడు సంతృప్తుడై న | భూమిశర్వరుని మున్న పొందినకలియు

వెలయఁ గర్కొటకవిషము గ్రక్కుచును | వెలువడి చేతులు వెనమోడ్చి తన్ను

నెఱిగించి వణఁకుచు నెదుటనుండుటయు | నఱిముఱి గోపించి యట శపియింపఁ

దలఁచిన, నెఱిగి యంతట శనైశ్చరుఁడు |

“అవనీశ, నినుబొంది యహిగరళమున | నవిరళ దగ్ధుడనై యున్నవాడ.

చనవొప్ప నన్నింక సహియింపవలయు.” | నని కడుఁబ్రార్థించి “యవనీశ, నిన్ను

దలఁచినవార లెంతయును నావలనఁ | గల భీతిలేక వేల్కులనుండు రథివ !”

అని విభీతక వృక్ష మాశ్రయించినను | బని వడి యదిమొదల్ ప్రఖ్యాతమయ్యె.

మఱి విశ్రుతపురూపుమాత్రముదక్క | నఱలేక తిక్కినయట్టి దుఃఖముల

వలన విముక్తుడై వడి రథంబెక్కి | యలవడ నపరాహ్ణమైన వేళకును

నావిదర్భకుఁ బోవ, సంత భీముండు | వావిరి నెదురుగావచ్చి తోడ్కొనుచుఁ

బోవ రథధ్వని పొందుగాఁజెవుల | నావేళసోఁగిన నాదమయంతి

నలుని రథధ్వని సలి నిదె యుచు | సలవడఁగాఁ గడు హర్షంబుకొంది

“ నలు నిషధేశుఁ బుణ్యశ్లోకు ఘనునిఁ | గలితాత్మ నేఁ జూడఁ గంటిఁబో నేడు ;

ఘనభుజుఁ జూడంగఁ గాననినాడు | వెనుకొని ప్రాణముల్ విడిచెద.” ననుచు

సరదంబుపై నెక్కి యట వచ్చుచున్న | ధరణీశు ఋతుపర్ణుఁ దప్పకచూచి

యప్పటి సంతోషమంతయు నుడిగి | తప్పక దుఃఖించె; ద దసంతరంబ
 భీమ భూపతి వానిఁ బ్రేమఁ బూజించి | హేమహర్మ్యము చూప నెలమి నందుండి
 అవని స్వయంవరంబునెడి శబ్దంబు | తవిలి లేకున్నను దసలోనఁ బలికె
 “ధరణిలోఁగల రాజతతి నెవ్వరైన | వరమతి వచ్చినవారును లేరు ;
 ఉరవడి వైద్యు యెరుల వరింప | నరవి సభక్తైక చరితయె !” యనుచు
 నుండె దద్దయు లజ్జయొదవి యొత్తయనఁ. | నండిగా రథశాలఁ దచెరు సశ్వముల
 బంధించి రథసమావమున బాహుకుఁడు | సింధుఁ భీమ ధూజ్ఞితశక్తి నుండె.
 అట దమయంతియు సంతరంగమునఁ | జటులనుఃఖమునొంది చాలఁజులించి
 “వరఁగ సయోధ్యాధిపతి ఋతుపర్వుఁ ; | డరయఁగ వాస్తేయుఁడట సూతజుండు ;
 బాహుకుండెవ్వఁడో ! పనివడ నాగు | నూహించి తెలియఁగొన్నానీవేళ ;
 వెనుకొని వానిపై వేడుకయొడవె. ” | ననికేళియనుదాసి సప్పుడ విలిచి
 “పనివడి యాతఁడు పల్లారునకును | ననిచిన ప్రతిపచనంబిచ్చి నాడు.
 కావున నాతనికడకేగి నీవు | నావిధి యెఱిగిర.” మ్మని పంపుటయును
 అది పోయి బాహుకు సంతటఁ గాంచి | “అదనుగా ¹నీసేమమడుగఁ బుత్తెంచె
 దమయంతి ; ²యేమికతమున నిచ్చుటికి | నమరంగ వచ్చితి ?” వనఁగ బాహుకుఁడు
 “నలి దమయంతీ పునస్స్వయంవరము | నలరంగఁ జేయఁ బాయక భూమిపతుల
 రావింపఁ బుచ్చిన, రాజశేఖరుఁడు | వావిరి ఋతుపర్వు వసుమతీశ్వరుఁడు
 విని వేడ్కపుట్టిన వెననొక్కనాటఁ | జనమొప్పు సతనికి సారథినగుచు
 శతయోజనములు వేసరక వచ్చితిమి | అతులితంబుగ.” నన్న నాయింతి పలికె
 “నలకొని ఋతుపర్వు నినునెఱిగితిమి ; | వలనొప్ప మూడవవాఁ డెవ్వఁ” డనినఁ
 దొలఁగక కేళినితోడ బాహుకుఁడు | నలవడఁగా నిట్టులని చెప్పఁదొడఁగెః
 “నలునిచాఁగి వాడు నయమూర్తి ఘనుఁడు | చెలువుఁడనఘుఁడు వాస్తేయనామకుఁడు.”
 అనినఁ గేళినిపల్కు “నాతఁడు నలుఁడు | చనినచోఁబెఱుంగునే ? చయ్యన. ” ననినఁ
 బనివడి దానితోఁ బలికె బాహుకుఁడు | “అనువుగా వాస్తేయుఁ డానిషధేశు
 తనయుల భీమునొద్దన డించిపోయి | చనివేది నలుఁడు రాజ్యభ్రష్టుఁడయ్యె
 నని నడుమనవిని యాఋతుపర్వు | గొనకొని భక్తితోఁగొల్చి వర్తించె ;

నలునెఱుంగఁడువాడు ; నలునితోఁగూడ | జలజాక్షి వైదర్భి చనియె గానలకు.
 ఆ కాంతయొండె బాయక నలుఁడొండె | గా కొరులకు నెఱుంగఁగవచ్చునట్టి
 కారణంబేమియుఁ గలదెయ్యఁకిని | ఆయాధీతో. ” నన్న ననియెఁ గేశినియు
 “ అడవిలో వస్త్రార్థ మాతండుచించి | కడు దయలేక యొక్కెడ డించిచనిన,
 నాటివస్త్రంబె యాసలినాక్షియివుడు | మాటికి ధరియించి మలినాంగియగుచు
 జడగొన్న నెఱులతో జగతీతలంబు | తడయక శయ్యగా దమయంతి యెపుడు
 వ్రతము నల్పుచు నుపవాసఁబులుండుఁ | బతిరాకఁ గోరుచుఁ బ్రతిదివసంబు.”
 అని పల్క నలుఁడును సవిరళ బాష్ప | కణలోచనంబులు గాన్పింపకుండ
 వలనొప్ప వదనంబు వాంచి తానొండు | వలను చూచుచునుండ, వడిఁగేశినియును
 బాహుకు పలుకులు పడఁతికిఁ జెప్ప | నూపించి నలుఁడెకా నొగిఁ డలంచుచును
 “అతని వృత్తాంతంబు లన్నియు సరసి | యతివేగ నీవు ర. ” మృని మఱివనువ,
 నదిపోయి బాహుకు నద్భుతక్రమము | వదలక మఱియు సర్వంబును నెఱిగి
 వచ్చి యద్భుతముగా వైదర్భితోడఁ | జెచ్చెఱ నిట్లని చెప్పంగఁ దొడఁగె :
 “ అతని చరిత్రంబు లంబుజగంధి, | యతిమానుషంబులు నత్యద్భుతములు.
 మనుజుమాత్రుఁడు గాఁడు, మఱి దేవసముఁడు. | గొనకొని తృణ ముష్టిఁగొనివాఁడువీవ
 సం దగ్ని జనియించు ; సందె వంటకము | సందంద నగు ; నింధనాపేక్ష వలదు.
 కలవడి సంజాళ్ళు కడుగఁగఁ బూని | జల మపేక్షింపుడు సరవి తోడుతను
 గడవలలో నిండి కమలంబు లుండుఁ | గడువేడ్క.” నని చెప్పఁగా, దమయంతి
 యతఁడు వండిన కూర లర్థిఁ దెప్పించి | ప్రతిఁజూచి, నిషభేశు భావంబులైన
 కూతునిఁ గొడుకును గోరి పంపుటయు, | నాతతగతిఁ జూచి యశ్రువు లొలుకఁ
 గూర్చి నిద్దఱి నెత్తుకొని నిజాంకమున | నర్మిలి నునిచి, యిట్లనియెఁ గేశినికి :
 “ తడయక వీరలిద్దఱును నా సుతనుఁ | గొడుకునుఁబోలఁగఁ గూర్చిఁ జూచితిని.
 భావింప నీవిట్లువలుమాఱు వచ్చి | పోవుచు నుండినఁ బురములో జనులు
 తలఁపులో నొండుగాఁ దలతురు ; గాన | వలదింకఁ బలుమాఱు వారిజనయన !
 పొసఁగ దేశాంతరంబులనుండి యేము | అనమున వచ్చిన యతిథుల ; మిట్లు
 మాతోడ మీకును మాట లేమిటికి | నోతల్లి ! ” యన్న, బాహుకు మార్గమెల్ల
 దమయంతి కెఱిగింపఁ, దద్దయు నెల్ల | దమయంతి మదిఁ గొంత తడవు చింతించి,
 తమతల్లికిట్లనుఁ : “దప్పదింతయును | గ్రమ మొప్పు నైవధత్కూపాలకుండు

బాహుకుండేయగుఁ ; బరికింప నట్టి । బాహుకౌగ్యుని బిల్గుబంపు మిచ్చటికి.”
 ననపుడు భీముని యనుమతి వడసి । తనరంగ నాశని దమయంతికడకు
 రప్పించుటయు సంత రాజీవనేత్ర । గచ్చక వలుఁ జూచి దమయంతి పలికః
 “ కడు విజనంబైన గహనాంతరము । బహు శిశిలస సలనతి నాధి
 సురలను వరియింపఁ జూడక తన్ను । వరియించి మఱి పుత్రునియై దాస”
 । దమితోడఁ గష్టవర్తన నట్టి యిడుమ
 నలవడఁ బొందితి ; సదియు మదీయ । కలిత తపంబునఁ గరఁగి నీదుఖ
 దాహంబుననుజెడి తద్దయుఁ బోయె । నూహించి ననుపీడి యుత్పలనేత్ర !
 నీ తదర్థంబున నెమ్మి నిచ్చటికి । నాతతంబున నచ్చి తదియు నటుండె.
 అనురక్తు సుప్రతు నట్టి యా నన్ను । మసమునఁ దలఁచక మఱి యన్యదలఁచి
 వలనొప్పఁగా న్యయంవరము రచింప । వలనుగా వినికాడె చెచ్చె నీరాజు. ”
 అన విని వెఱచి కృతాంజలి యగుచు । పనిత యిట్లని వల్కె వల్లభుఁ జూచిః
 “ ని స్నరయుటకునై నెమ్మి బ్రాహ్మణుల । మన్నించి యనిపిన, మహియెల్ల వెదకి
 యందు పల్లాదుండు నా యయోధ్యకును । బొందుగా వచ్చి యింపొంద నీమాట
 తెలిసి వచ్చిన, నేను ధృతిమీఱ నెఱిగి । వెలయఁగ నిన్ను రావించు నుపాయ
 మనువొందఁ దలఁచి న్యయంవరంబనుచు । ననఘుడౌ ఋతుపర్వ నందు రప్పింపఁ
 బనివడి పనుదేవుఁ బంపితి నేను । చనవొప్ప నొకనాట శతయోజనములు
 వరమతి వచ్చెడు వారలు గలరె । యిరవొప్ప నిన్ను నే నెఱిగెడికొలుకు
 నీరీతి సంపితి ; నితర మే నెఱుఁగ ; । నారయ నేను మీ యడుగులంటెదను ;
 తరణియుఁ జంద్రుండుఁ దారకాగణము । సురలు వాయువుసాక్షి సుకృతంబు సాక్షి.”
 అనపుడు సంతలో నాకాశవాణి । మనుజేశుఁడును నెల్ల మనుజులు వినఁగ
 నిట్లని పలికః “ నో నృపకులోత్తంస ! । నెట్లన దమయంతి నీరజనేత్ర
 పరమ పాతివ్రత్య భవ్యాత్మ దీనిఁ । దరణియుఁ జంద్రుండుఁ దగ గంధవహుండు
 మునుమిడి కాచిరి మూఁడు వర్షములు ; । ఘనతతో నీయింతిఁ గైకొనుమింక. ”
 అనుసంతలోపల నమరదుందుభులు । ఘనముగా మ్రోసెఁ ; జక్కగఁ బుష్పవృష్టి
 గురిసెఁ ; దత్క్షణమ గర్కోటకుఁ దలఁచి । ధరణీతలేళుండు దద్ద హర్షించి
 పొసర వాడిచ్చిన పుట్టంబు దాల్చి । తనరంగ నిజరూపు ధరియించె ; సంత
 నలినాక్షియును మలినత్వంబువాసి । ఘనతరభూషణకలితయై మించె.

అంత విదచ్ఛేశుఁ డంతరంగమున | సంతోష మేపారఁ జని నలుఁ గాంచి
పురము శృంగారింపఁ బుచ్చి దేవతలఁ | బరచుడిఁ బూజించి భవ్యుడై యుండె.
అట్టి మహాత్మ్యవంబులయు నెఱిగి | నెట్లున ఋతుపర్ణ సృపతి యేతెంచి
వీరసేనజుఁ గాంచి “విభుడవు నీవు | ఈరీతి నిన్ను నే నెఱుంగక యశ్వ
శిక్షకై నిలిపితిఁ జేకొని శిప్పు | రక్షింపు. ” మనుచు నత్రునుము దీపింప
నెలమితోడుత నశ్వహృదయమ్మునెఱిగి | యలనడఁగా నయోధ్యాపురి కరిగె.
అట నలుండును మహాహర్షంబుతోడఁ | ఒటుగతి నా విదర్భను బాయఁగోరి
దమయంతి నచ్చొటఁ దడయక నిలిపి | పమదంబుతోడుత రథమెక్కి యంత
నెనుబది గుఱ్ఱంబు లిరువది కరులు | ఘుఝుగా నాహ్లాట కాల్యలంబులును
దనకుఁదోడుగఁ గొల్లఁ దనపు కరిగి | ఘుఝుతనూర్చి బుష్కరున కిట్లనియె:
“దమయంతి పరాఁముగా ధరణి నీతోడ | నమిత్తైఖరి జూదమాడ వచ్చితిని.
నీవును రాజ్యంబు నెఱిగొడ్డి యాడు | భావించి కాకున్న బవరంబునేయు.
మీరెంటిలోన నీకెద్ది యిష్టంబో | యారెయ నడిసేయు” మనసఁ బుష్కరుండు
వెలయఁగ యుద్ధకోవిదుండు గాకునికి | వలనుమీఱఁగఁ దొంటివలె జూదమాడి
దమయంతిఁగైకొందుఁ దప్పక యనుచు | నమరంగ నట జూదమాడి యోడుటయు,
రాజ్యంబుగైకొని రమణితో నిఖిల | పూజ్యుడై నలుండు నా పుష్కరు కనియె:
“కలి ప్రవేశించినకతన నేఁ దొల్లి | బలమతి యోడితిఁ ; బరికింప నదియు
సరి నీనుబల మని చనదు గర్వింప ; | ధరణి నా పినతండ్రి తనయుండ వీవు ;
నెలకొని వెఱవకు నిన్నేమి నేయ | నలవడ.” నని పల్కి యంతలో నలుండు
దమయంతిఁ గొనివచ్చి తరుణియుఁ దాను | నమితసౌభాగ్యంబులందుచు నుండె.
అదిగాన ధర్మజ, యటువలె నీవు | పదపడి రాజ్యవైభవము నొందెదవు.
నాగంబు దమయంతి నలు ఋతుపర్ణ | వేగఁ దలంచిన విను కలిహరము.
అని యిట్లు బృహదశ్వ డాకథఁ జెప్పి | చనియె నెంతయు నిజేచ్ఛా విహారమున.
పాండవు లంతట భావంబులోన | గాండీవి రాక వేడ్కను గోరుచుండఁ
దనతేజ మఖిల దిక్పటములు నిండ | ననిమిషాధిపుఁ డంప నా రోమశుండు
చనుదేరఁ గనుఁగొని శమననందునుడు | అనుజన్ములును దాను నట నేగుదెంచి
యతనిపాదంబుల కర్థితో మ్రొక్కి | ప్రతిలేని యర్ఘ్యంబు పాద్యంబు నిచ్చి
“దేవ, యెచ్చటినుండి ధృతిఁ దోచి తిచట ? | నీవిశేషపుకాంతి నిఖిలంబు నిండె.

నెందుబోవుచు రాక ? యేము మీపాద । సందర్శనంబుచే జాలఁ బుణ్యులము.
 నరు నెందుఁ గానరే నానహోదరుని ? । హరుఁగొల్పఁ బొమ్మంటి సత్ప్రంబులకుగ ;
 నేను వర్షములయ్యె నిటఁబాసి యతనిఁ । గానక వగచెదఁ గానకు వగవ ;
 రాజులోపరు మాకు రాక్షసులోప । రీ జాడ యెఱిగియు నేను బొమ్మంటి.
 నీ వెఱుంగని యట్టి నెలపులు లేవు । దేవ, చూడవె యోగదృష్టిచేనైన.”
 అనిన రోమశమాని యా రాజు కనియె : । “వినుము నేమంబున విజయుఁడున్నాడు ;
 హరుఁడిచ్చె బాళుపతాత్రు మాతనికి ; । సురిలునిచ్చి, దమసునిశితాత్రుములు.
 కలనిలోన నివాతకవచదాసపులఁ । గలహాభీకరులైన కాలకేయులను
 గెలిచి సాధింపుము క్రీడి, నా కనుచు । బలభేది పిలువ నా పార్థుండు దిక్కి
 మాతలి దెచ్చిన మణిభంజెక్కి । సూతతగతిఁ బోయి యమరేంద్రపురికి
 నింద్రు పీఠంబెక్కి యెలమి నున్నాఁడు ; । చంద్రవంశాధీశ, చనుదెంచు నింక.
 ఏను నింద్రునియాజ్ఞ నిది మీకుఁ జెప్పఁ । బూని ఎచ్చితి నీవు బుద్ధిఁ జింతిలకు.
 నిన్ను నీ తమ్ముల నెఱిఁ దీర్థయాత్ర । చెన్నార జయకాంక్షఁజేయ నేమించి
 పుత్రెంచె నన్నును బోదమా ! యేను । ఎత్తు మీపెంటనే వజ్ర పొమ్మనియె.”
 ననినఁ దమ్ములు దాను హర్షాగ్రువృష్టిఁ । దనువులు పులకించు తమకమ్ముతోడఁ
 దాపసికెఱిగి యెంతయుభక్తిఁ బలికె : “నా పాలి వేల్పువై నా మేలు గోర
 వచ్చితి విటకు మా పరమభాగ్యమున ; నిచ్చితి మఱి నాకు నింద్రనందనుని ;
 ।
 పోద మెయ్యవి తీర్థముల మన” కనుచు । మేదిసీసురులను మెలతఁద్రాపదియు
 ననుజులుఁ దోడరా నాప్రాద్దే కదలి । మునులున్న పెక్కుభూముల నిలుచుచును,
 బాసుపున గంగాది పుణ్యతీర్థముల । మునుఁగులు, దర్పణంబులు దానములును
 జేయుచు, దొంటి విశేషంపుఁగథలు । వేయిభంగుల మాని వినిపింప వినుచు,
 నుతగతి భీమసేనుఁడు త్రోవఁబెట్ట । ధృతమతి నీశానదిశకునైనడువ,
 నై మిశమునకుఁ గన్యాతీర్థమునకు । గామిత ఫలద గంగాతీర్థమునకు
 మఱి యశ్వతీర్థ గోమతితీర్థములకుఁ । దఱచు వీచుల బాహుదకుఁ బ్రయాగకును
 నడచి, గంగాయమునా సంగమునకుఁ । గడఁగి యక్షయ పట కాళికంబులకు
 గయవర్వతములకుఁ గడువేడ్కఁబోవ । రయమొప్ప నిట్లనె రాజుకమ్మాని
 “క్రతువు లిచ్చటఁ దొల్లి గయఁడనురాజు । వ్రతనిష్ఠ బ్రహ్మకతంబునఁ జేసె ;

పితురులకై యిందుఁ బిండప్రదాన | మతులితంబుగఁజేయ నగు నిష్టసిద్ధి.”
 యని గయామాహాత్మ్యమంతయుఁ జెప్పె | మనుజేశ్వఁడైన ధర్మజునకు ననుచు
 జనమేజయునకు వై శంపాయనుఁడు | వినిపింప నెంతయు విని ముదంబంది,
 యసఘాత్య, తరువాతనైన వృత్తాంత | మనుహొప్పఁ జెప్పవే యని యడుగుటయు,
 ఇది నదాశివభక్త హితగుణానక్త | నదయు స్వరూప కాశ్యపగోత్రదీప
 స్తుతిపాత్ర వల్లభసూరి సత్పుత్ర | మతిమద్విధేయ తిమ్మయ నామధేయ
 విరచితారణ్యాఖ్య విపుల పర్వమున | నరుదు మీఱఁగ ద్వితీయాశ్వాసమయ్యె॥

—

అనుబంధము

శ్రీ వెంకటేశ, యాశ్రితకల్పభూజ, భావనాతీతవైభవ, భోగనిలయ,
జనమేజయునకు నైశంపాయనుండు । ఘనతతో భారతకథ చెప్పదొడగె :
ఆరీతి గయ మహిమశయుఁ జెప్పి । యారూఢగతి సగస్త్రాశ్రమంబునకుఁ
జని గోమఘనిఁ జూచి జననాయకుండు । ‘అనఘాత్మ, వాతాపి యనువాని నెట్లు
ముని యగస్త్యుఁడు సంపె మును సంయమింద్ర!’ । అనవుడు నిట్లనె: “ననఘాత్మ వినుము
పాలుపొంద మణిమతీపురవరంబునను । నెలమి వాతాపియు, నిల్వలుండనఁగఁ
బరఁగుదైత్యులు జగత్ప్రఖ్యాత యశులు । అరయఁగ నుండు; రంద్రగజుండైన
యిల్వలుఁ డొక్కముసీంద్రుఁ బూజించి । ‘కలితార్థ, నాకును గామార్థసిద్ధి
కరమగు మంత్రంబు గరుణింపు’ మనినఁ । దరమిడి యీకున్నఁ, దనదగుశక్తి
వాతాపి కప్పడు వడి మేవరూప । మాతతగతిఁజేసి యట వధియించి
దానిమాంసము వండి తడయ కమ్మునికి । మానుగాఁబెట్టి వేమఱు సంతలోన
‘వాతాపి! ర’ మ్మని వడిఁ జీరుటయును, । నాతఁడు ముని కడుపప్పుడు సింది
యలవడఁ జనుదెంచె; సంతసుండియును । నిల్వలుండును దనయింటికి వచ్చు
సతిధుల నారీతి యమపురంబునకు । నతులితగతిఁ బంప, నటఁ గుంభజుండు

అగస్త్య చరిత్రము

సమరంగ బ్రహ్మచర్యాశ్రమంబునను । గ్రమముతోడుతఁ బెద్దకాలంబు దపము
సేయుచునుండి, చెచ్చెర నొక్కనాడు । పాయక నల్లకీ పల్లవంబునను
చెన నధోముఖులునై వ్రేలుచున్న । పనగల్లు పితరులఁ బరికించి చూచి
‘ఘనులార, మీ రున్న కారణంబేమి?’ । యనవుడు పితరు లిట్లని రగస్త్యునకు :
“అనఘాత్మ, బ్రహ్మచర్యాశ్రమంబునను । దనయుల నొల్లక తప మర్థి నీవు
సేయంగ మా కిట్టి చేటువాటిల్లె; । బాయక యింకనైనఁ బరిణయంబగుచుఁ
దనయులఁ బడసినఁ దగఁ గల్గు మాకు । ఘనమైన పుణ్యలోకంబులు వ్రీతి.”
నని పల్కు వారితో “నట్ల సేసెదను । పనివడి” యని విదర్భకు సేగబడెంచి,

యటఁ బుత్రకాముడై సట్టి రాజునకుఁ | బటుగతి నొకకూతుఁ బరఁగఁబుట్టించి
యవని లోపాముద్ర యనెడి నామంబు | వివిధభంగులను గావింప, నక్కన్య
యలవడ జలములయందు నొప్పారు | జలజాతమును భోలె సరవితోఁ బెరిగి
యావనంబటఁ దాల్చి యటు రూపరేఖ | నివ్వటిల్లుచునుండ, నెఱి విదర్భుండు
ధగణిలోపలఁ దన తనయకుఁ దగిన | వరు నరయుచునున్న వచ్చి కుంభజాడు
“నాకు లోపాముద్ర సరనాథచంద్ర, | ప్రాకటంబుగ నిమ్ము భార్యగా నివుడు.”
అనిన విదర్భుండు నాత్మలో వగచి | తన భార్యయును దాను దగ నేకతమున
“కటకటా! యిమ్మాని గహనాంతరమున | జటలు వల్కలములు సరవితోఁ దాల్చి
యటఁ గండమూలాదు లశనంబుగాఁగఁ | బటుతర ఘనజటా భారకుండగును;
ఆది గర్భేశ్వరి యైన నా పుత్రి | నాదట నెట్టిత్తు! నట నీయకున్నఁ
జనవేది కోపించి శపియించు నితఁడు.” | అనుచు విచారింప నక్కన్య యెఱిగి
తన తల్లిదండ్రులఁ దగఁ జేరి యనియె : | “చెనసి యీపని కీరు చింతింప నేల?
అతఁడు నా ప్రాణేశుఁ డాతనికిండు | వితతంబుగా నన్ను వేడుకతోడ.”
ననిన సమ్మాటకు హర్షంబు నొంది | తనరంగ శుభముహూర్తమున మునికి
దగ వివాహమునేయఁ, దాపసోత్తముఁడు | నగణిత దివ్యాంబరా భరణములు
తనసతి నెల్ల ను దద్దయు నూడ్చి | మునుకొని వల్కలంబులు గట్ట నిచ్చి,
గరిమతోడుతను గంగాద్వారమునకుఁ | గరమర్థిఁ గొనిపోయి కడువేడ్కతోడ
రతికి డగ్గఱుటయు, రమణి లజ్జించి | యతనికి మ్రొక్కి యిట్లుని విన్నవించె :
“మునిరాజశేఖర, మునుకొని నన్నుఁ | గనక భూషణ వస్త్ర కలితఁగాఁ జేసి,
పాలుపొంద నీవును భూషణాంబరము | లలవడ ధరియించి యటఁ బొందువేడ్క.”
ననిన తపోధనం బదిగాక యొందు | ధనము లేకున్నను దరుణిక్త పోయి
శ్రుతవర్షుఁ డనఁగ విశ్రుతకీర్తి నెగడు | క్షితివతిఁ గాంచినఁ జెచ్చెర నతఁడు
నెదురుగాఁ జనుదెంచి యిలఁ జాగ్రిమొక్కి | పదపడి యర్ఘ్యంబు పాద్యంబునొసఁగి
‘యేమయ్య, విచ్చేసి తెఱిగింపుఁ?’ డనిన | నా మనుజేశుతో ననియెఁ గుంభజాడు :
“వినవయ్య రాజేంద్ర, విభవదేవేంద్ర! | ధన మపేక్షించి యే దగ వచ్చినాడ ;
సరవితో నీ పోష్యజన పోషణంబు | గరిమ విఘాతంబు గాకుండఁ జూచి
మిగిలిన నా కిమ్ము మేదిసీనాథ! | తగవు మీఱఁగ.” నన్న భారుణీవిభుఁడు
ఆయవ్యయంబుల సరసి చూచినను | బొయక నమ్మయైనఁ బాటించి మాని

యతనిలేమి యెఱింగి యతనిఁ దోడ్కొనుచుఁ | దతమతితోడఁ బ్రధ్నశ్వుపాలికిని
 బోయిన, నాతఁడు పూజించి యంత | నాయెడ శ్రుతపర్వ నల్ల పల్కుటయుఁ,
 దరమిడి యటఁబోయి తనదస్య సడుగ | గరిమ నా నృపులు పల్కినయల్ల పల్కి
 యా యగస్త్యునిఁ జూచి : “ యనఘాత్మ, వినుము | పాయక మణిమతీ పట్టణాబునను
 దమ్ముఁడుఁ దాను ముదమ్మున చుండు | నెమ్మిడిపింపంగ నిల్వలుఁ డనఁగ.
 వానికి ధనము లెవ్వరికంటెఁ గలవు | మానుగా,” ననిన నమ్మాని మువ్వరను
 దొడుకొని పోయినఁ, దొడరి యిల్వలుఁడు | నుడుగక యాతిభ్య మొనరించి ప్రీతి
 ననువున వాతాపి నా గతిఁ జంపి | ఘనముగా వంశి యగస్త్యుని కంత
 విందుసేయుఁ దలంప, విభులు మువ్వరను | బొందుగా మ్రొక్కి యప్పుడు మునికనిరి:
 “ వీని తమ్ముఁడు ధాత్రి చిప్రవన్యలకు | మానుగా భోజ్యమై మఱియు సంజాతన
 కడుపులువ్రచ్చి తేక్కఁ చంపు నిజము ; | కుడువఁగ వలదు మక్కువ వీనియింట ;
 ధనమిచ్చెనేని పోదము వేగ మరలి. ” | యనవుడు భయపడ కయ్యగస్త్యుండు
 వానింట భజియుంప, వడి నిల్వలుండు | పూనికతోడఁ దమ్మునిఁ బిల్చుటయును,
 అది చూచి మునిపతి హస్తతలమున | నుదరంబు దడవుచు నొగిఁ ద్రేచుటయును
 ననుర భస్మంబయ్యె నా క్షణంబునను. | వసుధ నిల్వలుండును వాని శక్తికిని
 భయపడి యది కానఁడకుండ మ్రొక్కి | నయమున నెంతధనంబు గావలయు
 | తలకొని కనకరథం బొక్కటియును
 నాకు నిమ్మనుటయు, నలి నిల్వలుండు | ప్రాకటంబున నిచ్చి భక్తితో ననువ,
 నిట సగస్త్యుండును నృపుల వీడ్కొలిపి | దటుకున నవుడు రథంబెక్కి కదలి
 తన తపోవనభూమి దడయక సొచ్చి | కనకరథము డిగ్గి కాంతకోరికలు
 కడువేడ్కఁ జెల్లించి కంజాక్షిఁ జూచి : | “పుడమిలోఁ బదుగుండఁ బోలెడునుతులు
 వదలక నూర్పురు వలయునో, కాక | పొదలంగ నూర్పురఁ బోలెడువారు
 పదుగురు వలయునో, పన నదిగాక | వదలక వేపురు వలయునో, వీరి
 కన్నఁ బుణ్యాత్ముల డొక్కరుఁడు గావలెనొ | మన్నించి చెప్పుమా మదగజయాన ! ”
 అనిన లోపాముద్ర యాత్మేశుఁ జూచి | “ అనఘ, వేపురఁ బోలునట్టి గుణాధ్య
 ఘనుని నొక్కని నిమ్ము కరుణానముద్ర ! ” | అనవు డగస్త్యుండు నా వరమిచ్చి
 వడఁటిఁ బొందుటయు గర్భం బది దాల్చి | యెడపని కడఁకతో నేడేండ్ల కొక్క
 తనయునిఁ గాంచె దృఢస్య నామకుని ; | పొనుపడి వానికిఁ బుట్టెఁ దేజస్వి

యను ముని; యిద్దంబు లధిక భారమును । ఘనముగా వహించుకతన సమ్మాని
 వసుధలోపల నిర్భవహుఁ డనఁ బరఁగె. । సనదృశగతి నెటు లయ్యగన్తుండు
 తుండి బుత్తపాత్ర వంతుండునై నేడ్క । నదనుగాఁ బితరుల సనిపె నడ్దివికి.
 అని రోమశుఁడు సెప్ప నయ్యమసూతి । ‘ అనఘాత్మ, నెండియు నాతని మహిమ
 వినఁగోరెదను నాకు విసింపు దెలియ’ । ననవు డిట్లనియె : “నోయనఘాత్మ” వినుము
 కృతయుగంబునఁ గాలకేయులఁ గూడి । నతిగర్వియై వృత్రుఁ డను రక్కసుండు
 అమరాధిపతి మొదలైన దేవతలఁ । బ్రమదంబు తోడుత బాధింపుచుండ,
 నతని బాధకుఁ జాల నలసి దేవతలు । చతురాస్యుకడ కేఁగి సద్భక్తిఁ మొక్కి
 ‘వృత్రుఁ జంపగ మాకు వెరవేది?’ యనిన । వృత్రారిఁ జూచి వాగ్విభుఁడిట్లులనియె :
 “ దెలియ సరస్వతీ తీరంబునందుఁ । గలిత తపోనిష్ఠఁ గదలకున్నాడు
 ఘనుఁడు దధీచి వేగమె మీరువోయి । తనరఁగ వేడినఁ దనయస్థు లిచ్చు ;
 నవియు వజ్రాది దివ్యాయుధస్ఫూర్తిఁ । దవిలిన నింద్రుఁడు దైత్యులఁ జంపు. ”
 నని బ్రహ్మ చెప్పిన, నా ప్రార్థై కదలి । యెనయ దధీ చున్నయెడకునై పోయి
 యతని పాదములకు నందంద మొక్కి, । “ యతినాథ, మాకు నీ యస్థు లీవయ్య !
 ప్రతిలేని దైత్యుని భంజింపవలయు; । వితరణమందు నీ విశ్వంబులోన
 నీవె కా కెవ్వరు నిను మించువారు । వేవిధంబుల.” నని విన్నవించుటయు
 నా దధీచియును “ గృతార్థుండనైతి । నీ దేవతల కేను హితవుచేసెదను.”
 అని వల్కి శ్రీహరి సంతరంగమునఁ । బనివడఁ దలంచుచుఁ బ్రాణముల్విడిచె.
 అమరులు సంతోషమంది యాయస్థు । లమితవైఖరిఁగొన్న యవసరంబునను,
 వెన విశ్వకర్మయు వేగనేతెంచి । యసదృశస్ఫూర్తి నూఱించులై వాఁడి
 గలిగిన దంభోళిఁ గావించి ప్రీతి । బలభేది కిచ్చినఁ, ఒరువడి సతఁడు
 నందువృత్రునిఁ జంప నాహవంబందు । నందంద గాలకేయాదులు పాతి
 జలనిధిలోఁ జొచ్చి చలము రెట్టింప । నలవడ దివమెల్ల నందె యడంగి
 పొలుపుగా నెంతయుఁ బ్రార్థుఁగ్రుంకినను । వెలువడి భూజన వితతిఁ జంపుచును,
 మలసి వశిష్టాశ్రమంబున కరిగి । యిల నూటదొంబది యేడ్వరజంపి,
 శ్యవను నాశ్రమమున శతసంఖ్యఁ జంపి । దవిలి యెంతయు భరద్వాజాశ్రమమున
 నిరువదిఁ జంపి పెంపెనఁగ నీరీతిఁ । దరమిడి బ్రాహ్మణోత్తములఁ బెక్కిండ
 వధియించి బాధింప, వసుధలోపలను । అధిక పుణ్యంబులు యాగాదికములు

పనువడి లేకన్న, భయపడి సురలు | సనిమిషేంద్రుడుఁ దారు నతిశీఘ్రవృత్తి
వైకుంఠమునకేగి, వారిజనాభు | లోకనాయకుఁ బద్మలోచను సజనిఁ
గనుఁగొని, ప్రణమిల్లి కరములు మొగిచి | “యశఘాత్యై, కాలకేయాది రాక్షసులు
పగలెల్ల జలధిలోపల వసియించి | తగ రాత్రియైన నెంతయుఁ బోయి సకల
మునిపుంగవులఁ జంపి పుడమికిఁ బెక్కు | ఘనబాధ లొసరించి కదలకున్నారు.
వరఁగఁగ బ్రాహ్మణోపద్రవంబెల్ల | హరియించి రక్షింపు మంబుజనాభ!”
అని విన్నవించిన నమరులఁ | జూచి వనజదళాక్షుండు వలనొప్పఁ బలికెః
“వినుగక సురలార, వినరయ్య మీరు | వసుధ సముద్రంబు వట్టిసంగని
యసురులఁ జంపఁగ నలవడఁబెందు; | ననమున నదిగాన నయ్యగన్త్యండు
ధర సముద్రమునీరు ద్రావఁగఁగలఁడు; | తిరముగా నతనిఁ బ్రార్థింపుడు పొండు.”
అన విని సురలెల్ల హర్షంబునొంది | పనినడి కుంభజుపాలికిఁ బోయి,
“యతిసార్వభౌమ! మహాపుణ్యచరిత, | యతులగుణోన్నత, హరిభక్తినిరత,
తొల్లియు మాకుఁగా దుర్దాంతమహిమ | వెల్లియై పెరిగిన వింధ్యవర్చసము
మదమణించితపని మఱి వేవిధముల | నదనొప్పఁ గొనియాడి” రనిన ధర్మజుడు
రోమశుఁగనుఁగొని చూఢిగాఁబలికెః | “నోమహాత్మక, వింధ్య మొగిన్వెల్లు పెరిగె!
పినుపొందగా దానిఁ బెరుగకయుండ | ఘనుఁడు కుంభజుఁ డెట్టికతన వారింఁచె!
నీ కథావృత్తాంత మెంతయుఁ దెలియ | నాకుఁ జెప్పుము కరుణాదృష్టితోడ.”
ననవుడు రోమశుం డటఁ జెప్పఁదొణఁగెః | “మనుజేశ, వినవయ్య మహిమదీపింప

వింధ్య గర్వాపహరణము

వసుధ వింధ్యాద్రి గర్వస్ఫూర్తితోడఁ | బనగల్గి యొకనాఁడు భానునితోడ
“నిలలోన గిరిరాజ నే నుండ నన్నుఁ | గొలువక మేరువుఁ గొలువనేమిటికి?
మతిదప్పెనో నీకు; మఱియింకనైనఁ | జతురత ననుఁ గొల్పు చాలు నీ జాలి.”
యనుచు గర్వించిన యచలాధిపతినిఁ | గనుఁగొని భానుడు గరమర్థిఁ బలికె
“విధినియోగంబున వెనుకొని యేను | సధికత మేరువు నెల్లు గ్రుమ్మరుదుఁ;
దెలియఁగ నా యిచ్చుఁ దిరుగుటలేదు | వెలయఁగ.” ననిన సవ్వంధ్యాద్రియలిగి
తనరఁగ నినకళి తారకాదులకుఁ | జనరాక యుండను నవడిమైఁ బెరుగ,
నిది పగ లిది రాత్రి యిది సంధ్యయనుచుఁ | బదపడి కానంగఁబడకుండ జగము;

అంధకారములయ్యె నఖిల లోకములు ; | బంధురగతి సురప్రతతి భీతిల్లె.
 నా కీతి భీతిల్లి యమరులంతటను | వారక వింశ్యంబు వరునబ్రాధింప
 విసకున్న, సంత నిర్విణ్ణులై వారు | పనిపడి కుంభజుపాలికిఁ బోయి
 “మమ్ము రక్షింపుము మాసీందతిలక, | యెమ్మెతో వింధ్యాద్రి యెక్కుడై పెరిగె ;
 దినకరచంద్రులు తిరుగక నిలిచి; | రయఁబు చూపుచే యా యుపద్రవము !”
 నని శన్నులబ్రాధింప నమరులమాట | విని యగస్త్యుఁడు దనవెలదియుఁ దానుఁ
 గరమొప్ప వింధ్యాద్రికడకు నేతేర, | వరున నగ్గిరి మునివరునకు మ్రొక్కి-
 యలవడ సర్వపాద్యాది సత్క్రియలఁ | బాలుపొడ నెంతయుఁ బూజించుటయును,
 సతనితో ననియె నయ్యుతిసరేణ్ణుండు : | “ధృతిమీఱ దక్షిణదిశకు నే నరుగఁ
 బనియటఁ గలిగెను బర్వతాధీశ ! | గొనకొని తెరు విమ్ము కూర్చితో” ననినఁ
 జరమతి నే నట్లు సేయుదుననుచుఁ | బెరుగుట యుడిగి గాంభీర్వంబు విడిచి
 భూసమానుడైనఁ, బుణ్ణుఁ డమ్మాని | వాసిగా మఱి గోవల్లభు కనియెఁ :
 “జెలిమి నాతోడుతఁ జేయుము నీవు ; | వలనొప్ప మరలి నా వచ్చు నందాఁకఁ
 బెరుగకయుండుమీ ప్రియముతో. ” ననుచుఁ | దిరముగా దక్షిణదిశకునై పోయి
 యెనయ లోకములకు హితవాచించె | సనిచెప్పి మఱియు నిట్లనియె రోమశుండు :
 “లమరులెల్లను బ్రీతి నట్లు కీర్తింపఁ | గొమరొప్ప నమ్మానికులకంజరుండు
 మీరు వచ్చుటకు నర్హితితోడ నేమి | కారణం బనిన నక్కాలకేయిది
 భయము చెప్పుచును “దశ్రుతివిధానఁబు | రయము తోడుతఁజేసి రక్షింపుమమ్ము
 జలరాశి గ్రోలుము సయమిచంద్ర ! | యలవడ ” ననుటయు నట్లకాకనుచు
 వారితోడనగూడి వారిధి కరిగి | యారయఁ దష్టలంబంతఁ ద్రావుటయు,
 మకర కర్కట కూర్కమత్స్య భుజంగ | సికరఁబు దామును నెఱివేలువడినఁ
 గాలకేయులతోడఁ గదనంబునేసి | యీలోన దేవేంద్రుఁడందఱఁ జంపె.
 హతశేషమైన దైత్యావలి వాఱి | యతులితగతిఁ జొచ్చె నారసాతలము.
 అంతదేవతలెల్ల సక్కుంభజన్ము | నెంతయుఁ గీర్తించి యిట్లని రథి :
 “మునినాథ, నీకతఁబున బాధలణఁగె ; | నెనయ మాకోరిక లీడెర నిపుడు ;
 జలనిధి లేకున్న జగములేరీతి | మెలఁగు సత్కృపతోడ మీరు మన్నించి
 సంపూర్ణజలముగా సాగింపుఁ” డనిన, | నింపుతోడుత నమ్మునీంద్రుఁ డిట్లనియె :
 “మున్న జీర్ణంబయ్యె మున్నీటి నీరు | క్రన్నన నిపుడు నాకడుపున లేదు,”

అని చెప్పుటయు మును లమరులఁ గూడి | కనకగర్భునిఁ గాంచి కరములు మొగిచి
 'యేరీతి నిండు నీయిల నముద్రంబు | వారక యానతీవలయు మా' కనినఁ
 దనలోన నొక్కింత తడవు చింతించి | వనజాననుఁగు మఱి వారికిట్లనియె
 “నలిఁ బెద్దకాలంబునకు భగీరథుఁడు | నెలకొని వారిధి నిండింపఁగలఁడు.
 బిరులు నిండింపఁగ నోపరు చనుఁడు | సురలార!” యనవుడు సురలును సంత
 నలవడఁ జనిరి నిజాలయంబులకు; | పాలుపొంద మునులును బోయిరి ప్రీతి.
 అని చెప్పుటయుఁ గడు నమ్మితంబంది | మునినాథునకు ధర్మపుత్రుఁ డిట్లనియె
 “నేమికారణమున నిట భగీరథుఁడు | భూమి సంభోరాశి పానఁగ నిండించె?
 నెలమి దీపింపంగ నీకథ నాకుఁ | దెలుపవే!” యనుటయు ధీరాత్ముఁ డనియె :
 మనుజేశ, విను తొల్లి మనువంశజుండు | పానుచడ సాకేతపుర మేలువాఁడు
 నగరుండు హైహయ సమితి నిర్జించి | జగతీతలఁబెల్ల సరి నాక్రమించి
 వలనొప్పఁగాఁ జక్రవర్తియై పరగి | చెలగి వైదర్భియు శైబ్యయు ననఁగ (?)
 నిరువుర వనితల నెలమిఁ బె డ్దాడి | యురుగతి సంతాన మొగి లేకయున్నఁ
 దనభార్యలును దానుఁ దపమున కరిగి | మనఃజిహ్వలఁగూర్చి మహిఁజేసెఁదపము.
 అంతలోఁ బ్రత్యక్షమై వృషస్వజుఁడు | ‘ఎంతయు నడుగు మే నిచ్చెద వరము’.
 అనవుడు వార్షించి యా సగరుఁగు | ‘తనయుల నీయవే దయతోడ నాకు’
 నని వేడుటయుఁ బురహరుఁడు సంప్రీతి |
 వైదర్భియుం దఱువదివేలసుతులు | నాదరంబుగ శైబ్యయుం దొక్కసుతుఁడు
 గలుగఁగ వరమిచ్చి కఱకంఠుడనియె : | “వెలయుఁగ నఱునది వేవురు సుతులు
 కడు గర్వలై కొంతకాలంబునకును | అడగ నధువ జీవులగుదు; రాయొక్క
 కొడుకును మిగిలి నీ కులకర్త యగును | బుడమిలో.” ననిచెప్పి పొందుగా నరుగ,
 సగరుండు చింతించి సతులును దాను | మగిడి యింటికి వచ్చె మహనీయ మహిమ.
 నెలమి దీపింపంగ నిద్దఱు సతులు | నలవడ గర్భిణులై; రందులోన
 వైదర్భికిని నొక్క వధరు, శైబ్యకును | నాదటఁ బుత్రుండు నసమంజసుండు
 పుట్టిన, “నిదియేమి పురహరు వరము! | గట్టిగా నిదిపుట్టెఁ గటకటా!” యనుచు
 దానిఁ బాఱగవైవఁ దలఁచినంతటనె | బానొప్ప నశరీరి చయ్యనఁ బలికె :
 “ననయఁగ సాహసం బీరీతిఁ జేయఁ | జనునె! తద్భీజముల్ సరగునఁ బుచ్చి
 కడువేడ్కలో ఘృత కలశములోన | నెడవక పెట్టుండి యేవుతో సంత

నఱువది వేపురు నాత్మసంభవులు | అఱులేక కలుగుదు రభవుని కరుణ.”
 నని పలుకుటయు విని యట్లుకావింప | మనుజేశ, విను రెండుమానంబులకును
 నఱువది వేపురు నట నుద్భవించి | యురుగతి జగముల కుపహతిసేయ,
 నఱురులు భయమంది, యజ్ఞజాఁ గాంచి | విమనులై తద్బాధ విన్నవించుటయుఁ
 గరుణామృతముచల్లు కడకంటిచూపు | పరువడి వారిపైఁ బరగించి ధాత
 “వెఱవఁగ నేటికి వినుఁడు నామాట | తఱులక శోదురు దగ్ధులై వారు
 గపిలునిచేత; వేడ్కలనుండు” డనుచు | నపుడు పల్కినఁ బోయి రావాసమునకు.

సగరసుతులు కపిలు కోపాగ్ని చే భస్మమగుట

అట సగరుండును నశ్వమేధంబు | చటులతఁ జేయఁగ నమకట్టి యంత
 దీక్షితుఁడై మహిద్విజులును దాను | నక్షయకీర్తి మహావైభవమున
 హయమును విడిచె; నా హయముపిఱుండ | రయమునఁ దనయులు రక్షయై నడవ
 నదియును దేశంబులన్నియుఁ దిరిగి | యదనుగా జలహీనమైన యా జలధిఁ
 గానరా కరిగినఁ, గడువిస్మయమున | మానుగా సగరభూమండలాధిపున
 కెఱిగించి యంతలో నేపుదీపించి | యఱువది వేపురు నర్థిమైఁ బోయి
 దివియు భూతలమెల్లఁ దిరముగా వెదకి | యవిరళగతిఁ గాన కంతటఁ బోక
 వెలయఁ బాతాళంబు వెదకంగఁ గోరి | హలముల గుద్దంట్ల నట గడ్డపాఱ
 లను భూతధాత్రీతలంబెల్లఁ ద్రవ్వ | జననాథ, వినుమ యీశాన్యదేశమునఁ
 గపిలమహాముని కలితాశ్రమమున | నపుడు గుఱ్ఱముఁగని హర్షంబునొంది,
 “యశ్వమేధమునకు నర్చింపఁబడిన | యశ్వము నెంతయు హరియించి వచ్చి
 మునిముచ్చు వెఱవ కిమ్ములనున్నవాడు | దనరఁగ నిఁక పీనిదండింపవలయు.”
 ననుటయుఁ, గోపించి యా మునీశ్వరుఁడు | దన రోషదృష్టిచేఁ దప్పకచూడ,
 నఱువది వేపురు నట భస్మమైరి. | అఱులేక కడఁతొ నంత నారదుఁడు
 ఈవార్త సగరున కెఱింగించుటయును, | భూవిభండును శోకమున నేడ్చియేడ్చి
 యసమంజసుని పుత్రునంశుమంతునిని | మసలక రప్పించి మనుమని కనియె :
 “అయ్య, మీతండ్రులయ్యఱువది వేపు | రయ్యెడ భస్మమై రమ్మునిచేత.
 వెన భవజ్ఞునకుండు విను మకారణము | పసగల పౌరులఁ బాలురఁ జంప
 నది కారణంబుగా నాతని నేను | పదలక విడిచితి; పరబుద్ధి పేపు;

నెలకొని కొడుకుల నిధనంబునకును । గలమంగ యజ్ఞంబు కడచుకుం జాల
 దుఃఖింపుచున్నాడ ; దుర్దాంతమైన । దుఃఖింబు మాన్పుము తోడ్కోడ నాకు. ”
 నన సంశుమతండు నాక్షణంబునను ।
 చని కపిలునిఁ గాంచి సాష్టాంగమెఱిగి । యనువొంద ముకుళితహస్తంబై నిలిచి
 రమణఁ దా వచ్చిన రాక చెప్పటయు, । గ్రమమొప్పఁ గపిలుండు కరుణించి చూచి
 యశ్వరత్నము నిచ్చి యంత సీట్లనియె । “ శాశ్వతస్ఫూర్తి, యోజననాథ, వినుము.
 సీకారణంబున నీతండ్రులెల్ల । బ్రాకటంబుగఁ బుణ్యఫలము గాంచెదరు ;
 సగరభూషణియును సద్గతికరుగు । సగణితంబుగ యాగ మర్థితోఁ జేసి ;
 యారూఢి సీపౌత్రుండగు భగీరథుండు । ధారుణికిఁ తెచ్చుచు దసర నా గంగ ;
 నది నిమిత్తమున సగరాత్మజులెల్ల । బదపడి యుత్తమపదవిఁ జెందుదురు ;
 వనరాశియును నిండువసుధలో ననుచు । ననిపిన, వేడుక సంశుమతండు
 ఘోటకంబును దాను గొబ్బున వచ్చి । పాటించి తాత కేర్పఱచె నవ్విధము.
 అంతట దుఃఖ మయ్యవనీశుఁ డుడిగి । సంతోషమెనఁగ నా సవనంబు చేసె.
 ఘనవార్ధి సగరులు గల్పించుటయును । అనఘాత్మ, ధర్మజ, యది మొదలగా
 జలధి నాగర మన జగతిలోఁ బరఁగె. । అలవడ సగరుండు నటఁ గొంతకాల
 మవని పాలించి యాయంశుమంతాఖ్యుఁ । బ్రవిమల స్ఫూర్తితోఁ బట్టంబుగట్టి
 తపమున కరిగినఁ, దమతాతయట్టు । లపరిమితంబుగా నవనిఁ బాలించి
 పొసఁగ దిలీపునిఁ బుత్రుఁగాఁగాంచి । వసుధ యెల్లను వాని వశముగాఁజేసి
 ఘనతపోవిభవంబు గైకొని చనియె. । ఎనయదిలీపుండు నిటఁ బితామహులు
 గరమొప్పఁగా నధోగతులు గాకుండఁ । జరమతి గంగఁ దెచ్చెదనని తపము
 దేలియంగ నొనరించి తెవులుచేడచ్చె. । తలకొని యాతని తనయుడైనట్టి

గంగావతరణము

యలభగీరథుండు పాయక గంగఁదేరఁ । దలఁచి ప్రాలేయ భూధరమున కరిగి
 యలవడ దివ్యసహస్ర వర్షములు । కలితతపోనిష్ఠఁ గదలక యుండె.
 అందుకుమెచ్చి ప్రత్యక్షమై గంగ । యందంద సీయిష్టమది చెప్పుమనిన,
 నతలితభక్తి సాష్టాంగంబు నెఱిగి । యతఁడు కృతాంజలియై గంగకనియె :

“తపన తేజాడు మహాతపసి సజ్జనుడు । కపిలుకోపంబున గతజీవులైన
 సగరనూనులకును సద్గతిగలుగఁ । దగనీజలంబులఁ దడుపుము వారి,”
 ననవుడు గంగయు సంగీకరించి । “వినవయ్య నేవచ్చు వేగంబునకును
 ధరియింప హరుఁడోవుఁ దత్కృపఁబడయు । మరుదుగా.” ననిచెప్ప, నట్లకాకనుచుఁ
 బాలుపొందఁ గైలాస భూధరంబునకు । నలవడఁగాఁబోయి యందుగ్రతపము
 పెక్కుకాలంబులు పేర్చితోఁజేయ, । నక్కఱకంతుండు నాతపంబునకు
 మెచ్చి ప్రత్యక్షమై “మేదినీనాథ! । యచ్చుగాఁ దలఁదాల్తు నాగంగ” ననిన
 రమణతోడుత భగీరథుఁడు వెండియును । గ్రమము దీపింపనాగంగఁ బ్రార్థింప,
 ధరణి బ్రహ్మాండంబుఁ దానయైగంగ । యరుదెంచి వారుజూటమందు వసించి
 భూమికైగదలి యద్భుతముగాఁ బాటి । వేమటు సాగర వితతికిఁ బుణ్య
 గతిహూచ్చి వారిధి కలయంగ నించి । యతులితంబుగనుండె. నని చెప్పటయును,
 అనుజనమేతుండై యాధర్మగాజు । దసరంగనలరి సందాపరనంద
 లనగఁ బెంపొందిన యమృహాసదుల । ఘనకృతస్నానుండై కదలి యంతటను
 జనుచోట, మాని యజ్ఞనాథుఁజూచి । యెనయంగఁ బ్రీతితో నిట్లనివలికె :
 “ అదేమాడు కౌశికు నాశ్రమభూమి ; । యదనుగాఁ గౌశికి యను తరంగిణియు ;
 నదె ఋశ్యశృంగాఖ్య మనియెడు హ్రదము । వదలక చూడుమా వసుధేశ ! ” యనిన

ఋశ్యశృంగు చరిత్రము

ఆరోమశునిఁ జూచి యమనూతియనియె । “ఆరయ ఋశ్యశృంగాఖ్య జన్మంబు
 నాతని చరితంబు లట వినవలయు । నేతెఱంగున నది యెఱిగింపు ” మచిన
 ముని ధర్మనూనుని మోముపీక్షించి: । “యసఘాత్య, సెప్పెద నాకథయెల్ల
 మున్ను కశ్యపుఁడను మునిచరణ్యునకు । నెన్న విభాండకుఁ డేవుతోఁ బుట్టి
 యనుదిన బ్రహ్మచర్య ప్రతంబునను । దసరంగ సత్యగ్రతపము నేయుచును
 సంతటఁ గడఁచితో నతఁడొక్కనాడు । శాంతుండై గంగలో స్నానంబునేయు
 నయ్యవసరమున సచ్చరలేమః । జయ్యన నూర్యశీ చపలాక్షిఁ జూచి
 వీర్యంబు నీటిలో విడిచిన, సంత । వీర్యరుశ్రంబైన విమలోదకముల
 నొకపెంటిమ్మగము ద్రావుచునె గర్భంబు(?) । ప్రకటితగతిఁ దాల్చి ప్రాభవమెనగఁ

జరపుణ్యమతి ఋశ్యశృంగునిఁ గనిన, | సరవినాతఁడు తదాశ్రమ మింతెకాని
యెనయంగ నొండు చోటఁబుగక ప్రీతి | ఘనతపోవిభవంబు గైకొనియుండె.
అంతట నంగదేశాధీశ్వరుండు | పంతంబుతో రోమపాదుఁడన్ రాజు
ఇరవొందఁ దనపురోహితుఁ డొక్కనాఁడు | ఉరవడి యపరాధ మొనరించుటయును
విప్రులెల్లరిచేత విడువంగఁబడిన | క్షిప్రంబుగా వాన క్షితిలేకపోయె ;
వానలేకుండిన వాడె నన్యములు ; | పూనిక చెడిపోయె భూజనంబులకు.
దానికి వెఱచి బూధవుఁడు బ్రాహ్మణుల | మానుగా రప్పించి మఱియుఁ బూజించి
“తుది నీయనావృష్టిదోష మేలయ్యె ? | వదలక యెందునివర్తించు ?” ననిన
బ్రాహ్మణు లారోమపాదునిఁ జూచి | బ్రాహ్మణు నిన్నుఁ జేపట్టకఁచనిన
సమరులు విడిచిరి యచనీశ, నిన్నుఁ ; | గొమరొప్ప నదిగానఁ గురియదు వాన.
కావున నిచటికి ఘనుఋశ్యశృంగు | రావింపు వాన లుర్వరఁజాలఁ గురియుఁ ;
దిరముగా నాతఁడు దేవేంద్రుచేత | వరము గాంచినవాఁడు వసుమతీనాథ !”
అని విన్నవించిన నంగాధిపతియు | మనమూర విప్రావమానంబునకును
వెలయుఁ బ్రాయశ్చిత్తవిధి యొనరించి | నలిమిఱ వేశ్యాజనంబులఁ బిలిచి
‘వెనుకొని మీనేర్పు విధమునఁ బోయి | ఘనుఋశ్యశృంగు నిక్కడకుఁ దోడ్చెండు.
అని పల్కుటయు వారలట్లకాకనుచు | ననుపమంబైన భక్ష్యంబులు గొనుచు
ననులేపనములు దివ్యాంబరావళులు | ఘనతరలీలలుఁ గనుపట్టియుండఁ
జెలఁగువేడుక ఋశ్యశృంగు నాశ్రమము | పలనుగా నెఱిగి యవ్వనభూమి కరిగి
మెల్లన నడచుచు మెలఁత లందఱును | నల్లనల్లనఁబోవ, సంతకుమున్న
వెన విభాండకుఁడును విహితాగ్నిహోత్ర | మనదృశగతి వేల్చనటఁ బుత్రుఁడనిచి
కందమూలాదులకై వేడ్కతోడ | నడవికి నేఁగిన, సంతయు నెఱిగి
యొకసతి తనకూతు నుజ్వలరూపఁ | బ్రకటించి మునిపుత్రు పాలికి ననుపఁ
జెనసి వేడుక ఋశ్యశృంగుండు దానిఁ | గనుఁగొని మునిపుత్రుఁగా నిశ్చయించి
యెన్నండు నాతిని నెఱుఁగఁడు గాన | మన్నించి ‘యిందురా మాని కుమార !’
యని యెదురేగి యర్ఘ్యదులర్పించి | ననిచిన కృష్ణాజనంబుపై సునిచి
“భాగ్యంబు చేసితి భవ్యులలోన ; | యోగ్యుండ నైతి నీయుర్విలోపలను ;
మీరు వచ్చితిరి యర్చిలి నన్నుఁజూడ | నీరీతి మునుఁ నే నెన్నఁడు గాన.
నిత నిష్ఠుర తపోనిధులైన మీరు | చరియించుచున్న యాశ్రమభూమియెద్ది ?

యేవుణ్యనది మీకు నెల్లకాలంబు । ప్రాపు మజ్జము తర్పణములుసేయఁ
 కందమూలాదు లక్కడఁ జాలఁగలవె ? । అందు సమిత్కుశలని పెక్కుగలవె ?
 మృగబాధ లేమియు మీయాశ్రమమునఁ । దగిలి యుండవుగదా తప్పకెచ్చిచును ?
 ఏచెట్లనారల నివి చేయఁబడెనొ । మీచీ లత్యంత మృదువులు సూడ ;
 తులసి పూసలపేర్లు దోరమై మిగులఁ । గలిత ధావశ్యమై కాఁగఁబడియె. ”
 అని ముగ్ధభాషల నాఋశ్యశృంగఁ । డనురాగమునఁ బల్కి యంతటిలోనఁ
 గందమూలాదులు గ్రక్కునఁదెచ్చి । పొందుగాఁబెట్టినఁ, బొలఁతి వీక్షించి
 పరికించి మెచ్చక “ఫలములివేల ! । కరమొప్పఁగా రుచికరములు గావు ;
 మా యాశ్రమంబున మధురంబు లగుచుఁ । బాపక యే ప్రాద్దు ఫలములు గలవు ;
 యివి గొని చవి చూచు మెలమితో” ననుచు । నవరళగతి నీయ నప్పదార్థములు
 మునిసార్యభౌముండు మునిచక్రవర్తి । యనురక్తి భక్షించి యాహ్లాదమంది
 యనుపమంబగు రుచి కాత్మలోజొక్కి । మనమార వేడుక మఱియు నిట్లనియె :
 “ నీ కందమూలంబు లీ ఫలంబులును । జేకొన రుచిచూపె జిహ్వకుఁ జాల ;
 మీ యాశ్రమంబున మీ కందువలను । బాపక యిటువంటి ఫలములు గలవె ? ”
 అనవుడు వనిత యిట్లని పల్కె మునికి । “ విను ఋశ్యశృంగ, భావించి మానెలవు
 ఫలములు గల విటువంటివి పెక్కు. ।
 ఈ గతి తులసిపేర్లీ వల్కలములు । ఆగమంబులు వింత లచ్చోటఁ గలవు (?)
 మునుగొని యిచటికి మూఁడు యోజనము । లనుపమమైన మా యాశ్రమభూమి;
 అచ్చటి కెలమి రావయ్య పోవుదము । మచ్చిక నీవు నమ్మతి వడియుండు. ”
 మని ఋజ్జగించి యా యంబుజగంధి । యనురాగ ముప్పొంగ నప్పుడు ప్రీతి
 నాలాపములుసేసి యతి రమ్యమైన । సూళాదిగీతము లొస్సరిదిఁ బాడుటయు,
 నా గానరసమున కమ్మునీశ్వరుండు । లాగుగాఁజొక్కి యా లలన కిట్లనియె :
 “ మునికుచూరక, యిట్టి మోహనంబైన । యనుపమ వేదవాక్యంబులు వినము ;
 సామగానము యజుస్వరమును గాదూ, । ప్రేమ నధర్వణ ఋక్కులు గావు ;
 ధరణి ననంతవేదము లన్నమాట । లరసి వింటిమి గాన మవియె కాబోలు !
 ఈ వేదవాక్యంబు లిన్నియు మాకు । భావించి చెప్పుము భవ్యాత్మ, నీవు. ”
 అని ఋశ్యశృంగ మహా మునీశ్వరుండు । వినయ మొప్పఁగఁ బల్క విని వారకాంత
 యతని మచ్చికచేసి యంగంబులెల్లఁ । ఇతరతఁ బుణికి చంచలచిత్తుఁజేసి,

చన్నలు చూపిన సంతోషమంది । పన్నుగాఁ జేపట్టి పలికె నిట్లనుచు :

“మునిచంద్ర, మీ దేశమున మునీంద్రులకుఁ । గొనకొని తొమ్మునఁ గొమ్ములు గలవె!
మాకుఁగొమ్మున్నది మస్తకంబునను; । మీకుఁ గొమ్ములు రెండుమెఱసె తొమ్మునను.”

అని పట్టియూఁపుచు సలివేణిఁజూచి । పనివడి యనియెఁ దాత్పర్యంబుతోడ :

“జడలును నన్నమై చక్కనై మీకు । ముడిచిన ముడివడి మోహనంబయ్యె;

నివి చోద్యములు మీకు నిట్టి చిన్నములు । ఇవి మాకు లే.” పని యెంతయుఁ బలుక

నిల విభాండకు రాక యిచ్చులోనెంచి । యెలమితోడుత నేఁగె నాకోమలాంగి. (1)

అరయ వేశ్యాపుత్రి యరిగిన నతఁడు । పరమతితో దానివలన చూచుచును

దలకొని యగ్నిహోత్రము వ్రేల్చి మఱచి । యలసియుండఁగ, సంత నడవిలోనుండి

యా విభాండకుఁడు వన్యఫలముల్ గొనుచు । నావిధి నేతెంచి యాత్మజుఁజూచి,

“తనయాడ, యగ్నిహోత్రము వ్రేల్చి కిట్టు । లనయంబు మిగులఁ గాలాతిక్రమంబు

చేసి నిర్విణ్ణతఁ జింతింపనేల? । యీ నుద్ది నాకిప్పు డెఱిగింపు.” మనుడు

దమ తండ్రిఁజూచి యత్తపసి కుమారుఁ । డమరిన బుద్ధి వాక్యముల నిట్లనియెఁ :

“గాంచన వర్ణంబు గల రూపయుతుఁడు । సంచిత వేదశాస్త్ర పరాయణుండు

దన మేను సకల దిక్పటములు నిండఁ । గనకమయంబుగాఁ గావించుచుండు

నొక బ్రహ్మచారి నా యున్న చోటికిని । నకలంకవృత్తిమై నరుడెంచి మించి

నన్నుఁగొఱిటఁ జేర్చి నాముఖంబునకుఁ । బన్నుగాఁ దన ముఖవద్దంబుఁ జేర్చి,

సరసరీతుల మృదు శబ్దంబునేసె; । హరిహరి! యేమందు నట్టి శబ్దంబు

వెనుకొని యెన్నడు విని యేనెఱుంగఁ; । బనివడి మాధుర్యఫలము లిచ్చితిని;

యవి మది మెచ్చక యమృతోపమాన । వివిధఫలంబులు వేడుక నిచ్చె.

అటువంటి ఫలము లీ యడవులలోనఁ । ఒటు బుద్ధిఁగాన నీ పాదంబులాన.

అమ్మని పుత్రుతోనటఁగూడి తపము । సమృతి నేయంగ సంతోషమయ్యె.”

అనవుడు విస్మితుఁడై విభాండకుఁడు । దన తనూభవుతోడఁ దద్దయుననియె :

“వెలయఁ దపంబులు విఘ్నంబునేయ । నలవడ బహురూపులై దైత్యవరులు

తెమలక వనములఁ దిరుగుచుండుదురు; । క్రమమొప్ప నమ్మంగరాదు వారలను.”

అని నుతు బోధించి యట మఱునాఁడు । వనముల కరిగెను వన్యాదులకును.

అంతట నెప్పటియట్లు యత్తురణి । సంతోష చిత్తమై చనుడెంచి నిలిచి

బహువిలాసంబుల బహుశగీతముల । బహునృత్యములఁజేసి “భవ్యాత్మ నీవు

మా యాశ్రమమునకు మమత దీపింపఁ | బాయక చనుదెమ్ము పరికింప కిపుడు.”
 అనవుడు వచ్చెదనని ఋశ్యశృంగుఁ | డనురాగ మొదవఁగ నాయింతి వెంటఁ
 జనుదెంచుటయుఁ దోడి సతులనుగూడి |
 ఎలయించు కొనుచు ముసీంద్రుఁ దోడ్డెర, | నలరంగ సతఁడు నయ్యంగదేశమున
 చురుచిర స్ఫూర్తితోఁ జొచ్చినంతటనె | పరికింప నా రోమపాదుండు ప్రీతి .
 | పురము శృంగారింపఁబుచ్చి ముసీంద్రు
 కెదురేగి వదముల కెఱిగి తోడ్కొనుచు | ముద మొప్పఁ దన గృహమునకునుబోయె.
 అంగదేశమున నాక్షణంబునను | భొంగుచు వాసలు పూర్ణమై కురియ
 సరవి దుర్భిక్ష దోషములెల్ల నుడిగెఁ | బరమ సంతోషసంపద చెన్నమీతె.
 అంత నా నృపతియు నాత్మజయైన | శాంత సమ్మునికి నిశ్చయముగా నిచ్చి
 ధనములు రత్నముల్ దాసులు నూళ్లు | కనకభూషణములు ఘనముగా నొనఁగి
 యవని సనేక సహస్ర గోవులను | నవిరళమతి నీయ సతులితంబుగను,
 ఏదేశమునఁ జూడ ఋశ్యశృంగాఖ్యు | నాదర ఘోషంబులనఁ బర్వె నంత.
 ఇట విభాండకుఁడును నెలమిదీపింపఁ | బటుతరంబుగ వన్యఫలములు గొనుచు
 నా యాశ్రమమున కున్నతి వచ్చి వచ్చి (?) | భావించి తన తనూభవుఁగాన కలసి,
 ‘యెక్కడి కేఁగెనో! యెందున్నవాడో! | యక్కజంబుగ నేమి యయ్యెనో యకట!’
 యని చాల వగచుచు సశ్రువులొలుక | ననిశంబుఁ గొడుకును నఖిలదేశముల
 వెదకుచుఁ జనిచని వెన నొక్కనాఁడు | మొదవులమంద నిమ్ములఁ బ్రొద్దుగ్రుంక
 వదలక యచ్చోట పసియించుటయును, | గొదలేక యచ్చటి గోపకులెల్ల
 నాదరంబున ముని సర్పించుటయును | నాదరంబున వారి నవ్వభాండకుఁడు
 గనుఁగొని “యెవరిదీ కలితఁఘోషంబు? | వినఁగఁ జెప్పుఁడు మాకు వేడుకతోడ.”
 ననవుడు గొల్ల లయ్యతిఁ జూచి యనిరి | “వినవయ్య మునినాథ, విజ్ఞానమూర్తి,
 గొనకొని ఋశ్యశృంగుండను మాని | ఘనఘోష మిది ” యనఁ గడు వేడ్కనొంది
 “యెవ్వరిచ్చిరి వీని కిప్పు డిచ్చోట? | నవ్వమలాత్మకుఁ డెట నిల్చినాడో (?)
 చెప్పుఁడా మాకును జెవుల కింపుగను | తప్పక ; ” యనవుడు తపసి కిట్లనిరి:
 “అంగదేశాధీశుఁ డా రోమపాదుఁ | డంగనఁ దనకూఁతు నాశాంత నిచ్చి
 గోసహస్రాదులు గొనకొని యెనఁగ | నా సంయమింబ్రదుండు నాతని యింట
 ఖనియించి యున్నాఁడు వలనుగా.” ననిన | ననదృశ సంతోషితాత్ముడై మాని

యారాత్రి యందుండి యట మఱునాడు | ఆహాధి రోమపాదావ సీశ్వరుని
 పురముఁ బ్రవేశించి పుత్రుఁ గోడలినిఁ | బరికించి కనుఁగొని పరమ హర్షమునఁ
 గొడుకునుఁ గోడలిఁ గూర్చిదోడ్కొనుచు | నడరంగఁబోయె నాయాశ్రమమ్మునకు. ”
 నని ఋశ్యశృంగు మాహాత్మ్యమంతయును | గొనకొని చెప్పినఁ గువలయేశ్వరుఁడు
 రయ మొప్పఁ గౌశికవ్రాద తీర్థమాడి | నయ మొప్ప నేనూఱు నదులతోఁగూడ
 కలితమైనట్టి గంగాసంగమంబు | వలనొప్పఁ జూచుచు వచ్చిన, పాసి
 మనుజేశు కిట్లను : “మహితాత్మ, వినుము | అనిమిషుల్ మునులును సభవుని కిచట
 ఘనయాగభాగంబు కల్పించి రెలమి ; | తనరంగ భాత్రి వైతరణి యీ యేఱు ;
 కొలఁదిగా నిందులఁ గ్రుంకినవార | లెలమి దేవవిమాన మెక్కుడు రసఘు! ”
 అనినఁ దమ్ములు దాను నతివయు సందు | మునిఁగి సంతోషించి మునిచంద్రు కనియె
 “ సీకతంబున మాకు నిఖిలలోకములు | ప్రాకటంబుగఁ గానఁ బడియె నో యనఘ !
 నేనుఁ ఋణ్యుడనైతి నెల్లలోకముల ; | కేను మాన్యుడనైతి నెల్లరకంబె. ”
 నని మహేంద్రనగంబు కర్ణితోఁ బోయి | తనర నందుల తపోధనులకు మ్రొక్కి
 తగ వారిచేత సత్కారంబు వడసి | యగణితస్ఫూర్తి నిట్లనియె ధర్మజుఁడు :
 “ మునులార, పరశురామునిఁ జూడవలయు | నునిశిత మతితోడఁ జూపరె నాకు. ”
 ననిన నమ్మునులలో నకృతప్రణుండు | చనవొప్ప రామానుచరుఁ డెట్లువలికె :
 “ ననఘాత్మ, ధర్మజ, యాభార్గవుండు | దన దివ్య నృప్తిచేఁ దప్పక మీర
 లిట వత్తురని మున్నె యెఱుంగు నిక్కువము ; | పలుగతి మిముఁజూచు భక్తి నున్నాఁడు.
 రేవు చతుర్దశి ఋషులును మీర | లేపుతోఁగనుఁగొనుఁ డిచటికి వచ్చు. ”
 ననిన, మహేంద్రాద్రి నారాత్రి నిలిచి, | జనపతి రామానుచరున కిట్లనియె :
 “ సంయ మీశ్వర, రాముచరితంబు నాకు | నియ్యెడ వినఁ గడు నిచ్చపుట్టెడిని ;
 అది సవిస్తరముగా నానతీవయ్య | పడవడి. ” యనిన నా భవ్యాత్ము డనియె :
 |

పరశురామ చరిత్రము

“పానఁగఁ గన్యాకుబ్జమునకు భృగుండు | వసుధఁ గ్రుమ్మరివచ్చి వలను దీపించి
 పానుపడ వారిచేఁ బూజలు వడిసి | తనయునిఁ గోడలిఁ దద్ద మన్నించి
 తెలివితో నొకకొన్నిదినము లందుండి | యలరి కోడలి కిటులను నొక్కనాడు

“సీకుఁ గోరిక యేమి నీరజవదన? | చేకొని యడుగు మిచ్చెదఁ దప్ప” ననుడుఁ
 బలుదెఱంగులఁ జాల భక్తితో మ్రొక్కి | వలనొప్ప నానత్యవతియు నిట్లనియె :
 “మాయమ్మకొక్కని మఱి నాకు నొకనిఁ | బాయక పుత్రులఁ బడయంగ నీవె!”
 అనవుడు “సీకోరి నట్ల సిద్ధించు | జననియు నీవు సుస్నాతలై వచ్చి
 నీవు మేడియు మఱి నీతల్లిరావి | భావించి కొఁగిటఁ బట్టుడు చాలు
 సుతులు గల్గెద.” రన్న నుదతి హృదయమున | మఱిచెడి వృక్షము ల్గార్పడినంత
 నెఱిగి భృగుండును నిట నత్యవతికి | నెఱిగి భక్తితో నప్పు డిట్లనియె :
 “నతివరో! తరువివర్యానంబు వలన | సుతుఁడును విప్రపూజ్యుఁడు నీకుఁ బుట్టి
 త్రవరిత్రుడై జగతిలోఁ బరఁగు; | ధాత్రి మీతల్లికి ధరణీశుఁ డుట్టి (?)
 యును దపోమహిమ నత్యుర్విసురేంద్ర | ఘనభావతేజః ప్రకాశుఁడౌ నిజము.”
 అనినఁ గృతాంజలియై నత్యవతియు | “ననఘాత్మ, నాపుత్రునందు రాజశ్వ
 మలవడ లేకుండ నటఁ జాత్రునందుఁ | గలుగఁగఁ గృపసేయు కలితాత్మ!” యనిన
 మన్నించి యారీతి మగువకు నీయఁ, | గ్రన్నన వేడ్కతో గర్భంబు దాల్చి
 ప్రముదితంబుగ వేదపారగు ఘనుని | జమదగ్ని యనియెడు సత్పుత్రుఁ గనియె.
 అవిరళంబుగ నంత నా జమదగ్ని | యవనిఁ బ్రసేనజి త్తను రాజకూతు
 ర్జేఱుక యనుదానిఁ బ్రేమ రెట్టింప | క్షోణిలోఁ బెండ్లియై సౌభగు దీపించి
 యనఘు రుమణ్యు సుషేణ విశ్వావ | నుని రాము నలువురునుతులను గాంచి
 తపము సేయుచు నుండుతఱి, నొక్కనాడు | అపరిమితోత్సాహములై తనూభవులు
 ఆరూఢి వన్యఫలాదులు దేరఁ | గోరి పోవుచునుండఁ గొడుకులవెంట
 జననియుఁ జని యొక్కనరసిలోవలను | జననాథు జలకేళిసలిపెడువాని
 వలనొప్ప మార్చికావత పతి యగుచు | నలరారు చిత్రరథాఖ్యునిఁ జూచి
 కామమోహితయునై గారవంబునను | ఆ మనుజేశ్వరు నటఁ బొందుటయును,
 అత్రైఱంగెల్లను నా జమదగ్ని | చిత్తంబునందె వీక్షించి కోపించి
 తనయులజూచి “మీతల్లిని జంపి | ఘనముగాఁ జనుదెండు కడఁకతో.” ననిన
 నందు మువ్వరు సుతు “లధిక పాతకము | పొందుగాఁ దల్లిఁ జంపుట” యని పలికి
 యూరకయుండిన, నుగ్రుండై మాని | “ఘోరాటవులలోనఁ గుండుచు మీర
 లనయంబు మృగవక్షులట్టు లజ్జాన | మున నుండు.” రనుచు నిమ్ముల శపియించి
 రామునిఁ జూచి “యోరామ, మీతల్లి | నీమెయిఁ జంపు మొందేమియు ననక.”

యని చెప్పుటయు సతం డంగీకరించి । జనని వధించిన, జమదగ్ని ప్రీతిఁ
దనయుఁ గాఁగిటఁ జేర్చి తగ గారవించి । “యసఘాత్తు, సేఁ జెప్పినట్లు చేసితివి
నీకుఁ గోరికయేది నేనిత్తు నడుగు । ప్రాకటంబుగఁ.” నన్న భక్తితో మొక్కి
“ తల్లి ప్రాణంబును, దద్దోషహరము, । నెల్ల సహోదరు లెప్పటియట్లు
శాపవిముక్తులై చరియింప, నాకుఁ । బ్రావుమీఱఁగ రణరంగ జయంబుఁ,
జావును లేకుండ నరవితో వరము । లీవేళ ని” మృన్న నిచ్చె నహ్లాని.
అంతఁ గొండొకకాల మరిగిన పిదప । సంతత జయశాలి జగతి హైహయుఁడు
వేట సన్నాహుడై వివినాంతరమున । వేట లాడుచు సైన్యవితతియుఁ దాను
నలసి యా జమదగ్ని యాశ్రమంబునకుఁ । బాలుపుగాఁ జనుదెంచి పూజితుండగుచుఁ
దన రాజ్యమదమునఁ దాపసోత్తముల । మనమున మిచ్చక మఱి బాధచేసి
వృక్షంబు లెల్లను విఱిచి ధేనువును । నాక్షణంబునఁ గొని యరుగుచునుండె.
అట భృగురాముండు నడవిలోనుండి । పటు సమిత్కుశములు ఫలములు గొనుచుఁ
జనుదెంచుటయుఁ జూచి తద్విధమెల్ల (?) । జనకుఁ డెఱింగింపఁ జాలఁ గోపించి
వాని వెంటనె వోయి వడి శరవృష్టి । వాని సేనలఁ జంపి వసుధపైఁ గూల్చి
నకల బలంబులఁ జక్కాడివైచి । వికటమా నా కార్తవీర్యుని వేయి
కరములు దునుమాడి ఖండించె శిరము. । అరయఁగ సంతలో నాతని సుతుఁడు
మహిమిఁద నాపగ మనమునఁబెట్టి । యహితుఁ డయ్యెడు రాముఁ డటలేకయుండఁ
జూచి యవ్వసభూమి చొచ్చియెంతయును । ఏచి యా జమదగ్ని నిటఁ జంపివైవ,
సంతట భృగురాముఁ డరుదెంచి యెఱిగి । యంతరంగంబు దావాగ్నియై మండ
క్షత్రవర్గమునెల్లఁ జంపెదననుచుఁ । జిత్రప్రతిజ్ఞఁడై చెండాడివైచి,
పాలుపొంద సద్వరంబులు పెక్కుచేసి, । తలకొని యార్చివృజ్య దక్షిణగాఁగ
నిలయెల్లనిచ్చి, మహేంద్రాద్రియందుఁ । దలకొని నిష్ఠతోఁ దపమున్నవాడు.”
అని రాముచరిత మాధ్యంతంబు చెప్ప । విని సంతసిల్లె నవ్వీభుఁడు; వేగుటయు
నా చతుర్దశినాడు హర్షంబుతోడఁ । జూచి భార్గవరాము సారిదిఁ బూజించి,
యతనిచేఁ బూజితుండై దక్షిణమున । కతులితమతఁ బోయి యంతటిలోన
గోదావరీనది గ్రుంకి యారామ । వేదిఁ గనుంగొని, వెనఁ బ్రభాసమునఁ
బదిరెండు దినములు పవనాశనమున । మది నిల్చి పంచాగ్ని మధ్యంబునందుఁ
దపము సేయఁగ, సంత దాని నెఱిగి । యపుడు శ్రీకృష్ణుండు హలధరుఁ గూడి

యాదవుల్యెంట రా నరుడెంచి కాంచి, | యాదరంబున దుఃఖమారఁ బల్కుటయు
యమనూతి యిట్లను నబ్జాక్షుఁ జూచి : | “కమలాధినాయక, గతి నీవె మాకు ;
నడవుల నీరీతి నలచుటించెదము ; | కడఁకతోఁ బార్థుఁ డాఖండలు నొద్దఁ
దెలివితో నున్నాఁడు దివ్యాస్త్రుతతులు | వలసినన్నియుఁ గాంచి వలనుగా.” ననిన
సప్సాదు బలరాముఁ డా యాదవులకుఁ | దప్పకిట్లనియె భూతలనాథుఁ జూపి :

“తనయాత్మజానిమాట తడయకచేసి | యొసరఁ బాపమునకు నొడిగిట్టి యంత
నృపతి వీరల నంపె నెఱి నడవులకు ; | అపు డూఱకుండిరి యా భీష్మకృపులు ;
కావున సమరముఖంబున వారి | వేవేగఁ జంపి యీ విధునంశతిలక
రాజుగాఁ జేయక రమణదీపించి | యోజతో మన మూఱకుండుట దగునె!”

అనపుడు సాత్యకి యనియె నీరికిని | “అనఘాత్మ, నీలాంగలాభిఘాతముల,
మొగి జనార్దనుశార్ఙ్గముక్త బాణములఁ, | దగ శంబరారి యుద్ధత శరంబులను,
అనిరుద్ధ తీవ్ర మహాశుగంబులను | దనరంగ భూమి నిర్ధార్తరాష్ట్రముగ
నొసరించి కర్ణాది యోధులఁజంపి | యెనయంగ సౌభద్రు నిలకు నిల్చుదము.

తమ్ములుఁ దానును ధర్మసందనుఁడు | సమ్మతి మీఱఁగ నమయవర్షములు
నలిపి రాజ్యస్థుఁడై జగతియేలెడిని | వలనుగా.” ననిన నవ్వనజాక్షుఁ డనియె:

“సార్థివ, యీతండు పలికిన యట్ల | యర్థితోఁ జేసెద” మనుడు ధర్మజుఁడు

“మీదయగల్గ నమిత్రుల నోర్వ | నాదట విన్నూర్తి నది యెంతవెద్ద !
యలవడ బంధు భీష్మాదుల యెదుటఁ | బలికిన వలుకుల పద్ధతిఁ దప్ప.”

ననపుడు సంతోషమంది కృష్ణుండు | తనరంగఁ బోయెను దాను ద్వారకకు.

ఇట సర్మదాసాన మెలమితోఁజేసి | పటుమతి వైడూర్య పర్వతంబర్ధిఁ

గనిన రోమశుండు భూకాంతునిఁ జూచి : | “వినవయ్య ధర్మజ, విదితప్రతాప!

యదె చూడు సంయాతి యజ్ఞప్రదేశ. | మదనుగా భృగువుత్రుండగు చ్యవనుండు

గొనకొని సంయాతి కూఁతునుకన్య | యను దానిఁ బెండ్లియై యతని యాగమున

మది నింద్రు నాదరింపక యశ్వీనులను | దుది ముట్ట సోమవీధులఁజేసె.” ననినఁ,

గడు విస్మయమునొంది కంజారికులుండు | ‘ఎడవక యీకథ యెఱిఁగింపు’ మనిన

యమతనూజునిఁ జూచి యా రోమశుండు | గొమరొప్ప ననియె: “నోక్షోణీశ, వినుము

సౌకన్యభ్యాసము

మెఱసి యిక్కొలని సమీపంబు నందు । నఱలేక భార్గవ చ్యవనుండు దొల్లి
యెనయగఁ జెక్కువేలేడులు దపము । ఘనముగాఁ జేయఁ దత్కాలంబునందు
వల్లీక మొక్కటి వలనుగాఁ జెరిగి । గుల్మముల్నిండి మిక్కుటముగాఁ బర్యే.
అంతట సంయాతి యను మహీవిభుఁడు । ఎంతయుఁ గడఁకతో నేవు దీపించి
వెన నాల్గు వేపురు వెలఁదులుఁ దాను । బొనఁగఁగఁ గొలనిలోఁ బాలుపు దీపించి
... .. । జలకేళి నలువఁగఁ జనిన, నంతటను
సౌకన్య యనుకన్య జననాథు పుత్రీ । సౌకల్యముగఁ దన సఖులును దాను..
వనకేళి నల్పి యా వల్లీకమందు । ఘనమైన చ్యవనుని గన్నుల మెఱపుఁ
గని పుట్ట త్రవ్వినఁ, గన్నులు మూసి । కనలి యా సంయాతి ఘనసైన్యములకుఁ
గర మొప్ప నిరువాయికట్టుఁ జేసినను, । ధరణీతలేళుఁ డంతటఁ జాలవగచి
‘జననాథ, విను తనసైన్యాపరాధ । ముననైన కీడుగా మొగి నిశ్చయించి,
యమ్మెయి నందఱ నడిగి తత్కార । ణమ్ము నెఱుంగక నలి విచారింపఁ
దన తండ్రికడకు సత్తురణి నుకన్య । కొమరొప్ప వచ్చి మక్కువతోడ ననియె
“మిడుఁగుఱు లట్లుగా మెఱసె నీపుట్టఁ । దడయక మెఱసినఁ ద్రవ్వితీ నేను;
త్రవ్వయుఁ గానక తద్ద వచ్చితిని; । ఇవ్విధి వాటిల్లె నీసైన్యములకు.”
అనవుడు సంయాతి యప్పుడు గదలి । చని పుట్టఁజేరి నిశ్చలవృత్తితోడఁ
దపమున్న యొక వృద్ధతాపసుఁ గాంచి । యవుడు చాఁగిలిమ్రొక్కి యర్థినిట్లనియెః
“హాసీంద్ర ! నీతపోమహిమ పెంపెఱుంగ । కీ నిను గబ్బాక్షి యెగ్గొనరించె;
శరణు నీవే దిక్కు సంయమిచంద్ర ! । కరుణ దైవాఱగఁ గాచి రక్షింపు;
రూఢి మత్తైస్సన్య నిరోధంబు వాపు । వేడుదు.” ననిన నవ్విప్ర పుంగవుఁడు
మన్నించి యంత నమ్మనుజేంద్రుఁ జూచి । “నన్నుత యావన సౌందర్యగర్వ
మున నీ కుమారిత మొగి నింతచేసె; । బెనుపొంద దానినిఁ బెండ్లాడి కాని
క్షమియింప. ” ననవుడు సంయాతి మ్రొక్కి । కమనీయ రూపరేఖా విలాసముల
వినుతికి నెక్కిన విమలేందువదనఁ । దనకూఱు సౌకన్య దపసికి నిచ్చి
రూపింప సైన్యనిరోధంబుఁ బాచి । ప్రాపుగాఁ జనె దన పట్టణంబునకు.
ఇట నుకన్యయుఁ దన హృదయేశ్వరునకుఁ । బటుతర భక్తిమై బరిచర్యనేయ

సంతలో నొక్కనాఁ డబ్బాక్షిఁ జూచి । యెంతయు నాశ్విను లేతెంచి యనిరి
 “ఎవ్వరి కూతుర విందీవరాక్షి ! । యెవ్వరి భార్యవో యెఱింగింపు. ” మనిన
 ఆ సుకన్యయు వారి నప్పుడు నూచి । భాసురకలిత వాక్రౌఢి నిట్లనియె :
 “నదమల తేజుండు సత్యసంధుండు । విదిత ప్రతాపుండు విశ్వ రక్షకుండు
 అసఘుండు సంయాతి యను మహీనాథు । తనయను, చ్యవనుండు తనపతి. ” యనిన
 విని వారు “కటకటా ! విదిత సౌందర్య । ఘన యౌవనప్రాధి గలిగిన నీకు
 విరతి బాహ్యునిఁ గడు వృద్ధు భార్గవుని । వరియించి యిట్లుండ వలయునె యకట !
 నీ జవ్వనంబెల్ల నెఱి పృథయయ్యె ; । నోజతో నీదు వయోరూపములకుఁ
 దగినవాని వరింపు తప్పక యేము । నగణితంబుగఁ దెత్తు. ” మనిన నయ్యింతి
 వెన వారి మాటలు వీనులు సొరక । యనదృశగతి వచ్చి యవ్విధంబెల్లఁ
 దన పతి కెఱిగింపఁ, దపసి యెంతయును । వనజాక్షి ఘనపతివ్రత గుణంబునకు
 మనమున నలరి యమ్మగువ నీక్షించి । యౌనరంగ నందుల కొడఁబడు మనుచుఁ
 బనిచిన, నటు పోయి పద్మాయతాక్షి । ఘనయౌవనప్రాధి గలిగిన వరునిఁ
 గావింపుఁ డనినఁ, దక్కక యింతివలుకు । భావించి యశ్వినుల్ పరఁగ నొక్కలను
 చ్యవనునితోఁ గూడఁ జయ్యన చొచ్చి । నవ యౌవనోన్నత నవ్య రూపముల
 నెనఁగి, సుకన్యక యెడ వచ్చి నిలిచి । ‘వసుధ ఘాలో నీవు వలసినవారి
 వరియింపు’ మనవుడు వనితాలలామ । యరయఁగఁ దనపతియైన భార్గవుని
 వరియించె మిక్కిలి వైభవంబెనఁగ. । వరున సంతట భార్గవ చ్యవనుండు
 అశ్వినులను జూచి హర్షంబు నొంది । శాశ్వత వాక్రౌఢి చతురుండై పలికె :
 “తలకొని మీ నిమిత్తమున యౌవనము । గలిగె ధన్యుడనైతిఁ గరుణాధ్యులార !
 సోమంబు మీకిత్తు సురరాజు చూడ ।
 । అమరంగ సంయాతి యెల్లన కెలమి
 సంతతోత్సాహ విస్తర యౌవనంబుఁ । జింతించు సంతలో సిద్ధంపు రూపుఁ
 గలుగుట విని, వేడుకలు దభుకొత్త । నలవడఁ దనకూతు సల్లునిఁ జూడఁ
 జనుడెంచి, పొడగని సాష్టాంగ మెఱిగి । యనువొంద ముకులిత హస్తంబై యున్న
 మామఁ గనుగొని మాని యిట్లనియె : । ‘మామ, సేయించెద మఖమర్ధి జేయి
 మనవుడు సంయాతి హర్షంబు నొంది । పనివడి యాగ సంభారముల్లార్చి
 । యాగంబు సేయంగ సందశ్వినులను

ఘన సోమపీఠులగాఁ జేయుటయును, | దాన సహింపక తనర నిండ్రుండు
మానుగాఁ గోపించి మఱి శతకోటి |
యెత్తిన, స్తంభింప నిటఁజేసి మాని | యత్తఱి నావచుతు లగ్నిలో వ్రేల్చి,
నందుద్భవించె మహా దేహయుతుండు | నందంద శతయోజనాయత దంష్ట్ర
ములునాల్గు మెఱయంగ, మునుకొని బాహు | వులు వేయి యోజనంబుల నిడువగుచు,
దశయోజనాయామ దశనముల్లలిగి, | శశి రవి మండల సశృశంబులైన
నేత్రము ల్లాన్నింప, నెఱి నొక్కహనువు | ధాత్రియందొక్కటి దగఁ ద్రిదివమునఁ
గా నోరు దెఱచి దీర్ఘబైన నాల్క | మానుగాఁ గనుపట్ట మదనాచుకుండు;
రాక్షసుఁడుండిన, రమణ నిండ్రుండు | నాక్షణంబునఁ జూచి యాత్మలో వెఱచి
భార్గవస్తంభిత బాహుండు గాన | దుర్గమం బగుచు నెద్దియుఁజేయలేక
ముకుళితహస్తఁడై “మునిసార్వభౌమ! | యకలంక గతిఁ గావు మధ్ధితోమమ్ము;
నెలకొని యశ్వినుల్ నేటినుండియును | అలవడ సోమార్హులౌదురు నిజము. ”
అనువుడు భార్గవుఁ డలుక వోవిడిచి | యనిమిషాధిపుని బాహుస్తంభసంబు
నుడిపిన దివమున కొనరఁగఁజనియె. | నడరంగ మదుండును నాక్షణంబునను
మెఱసి మద్యాంగనా మృగయాక్షములను | దఱలక వసియించి ధరమీఁద నిలిచె.
సోమార్హులై యిట్లు సారిది నశ్వినులు | నామెయిఁ ద్రిదివంబు కరిగిరి వేడ్క. ”
నని రోమశుండు సెప్ప నానరోవరము | నను గృతన్నానుఁడై సరనాయకుండు
రమణతోఁసైంధవారణ్యంబు చూచి | యమునానదికిఁ బోవ ననియె సమ్మాని :

మాంధాతృ చరిత్రము

“యిది యమునానది యీ పుణ్యభూమిఁ | గదిసి మాంధాతృండు గ్రతువులు సేసె
పనుగొనఁగాఁ దొల్లి బహువత్సరములు. ” | అనిన విస్మయమంది యమతనూభవుండు
“నంయమీశ్వర, వానిచరితంబు నాకు | నెయ్యంబుతోఁజెప్ప నిఖిలంబు దెలియ. ”
ననవుడు రోమశుం డా రాజుఁ జూచి | “జననాథ, వినవయ్య చతురుఁడై తొల్లి
యశ్వమేధములు సహస్రముల్ జేసి | విశ్వమెల్లను నేలి విశదశౌర్యమునఁ
దనరిన ఘుఁడు ప్రతాప భాస్కరుండు | ననందగు యువనాశ్వుండను మహీవిభుండు
తనకు సంతతిలేమిఁ దలపోసి చూచి | తన రాజ్యమందుఁ బ్రధానుల నిలిపి
భృగు నాశ్రమమునకుఁ జేర్చితోఁ బోయి | తగు భక్తితోడ నత్తపసి నేవింప,

గరుఁగించి ముని పుత్ర కామేష్ఠి చేసి | పారి మంత్రపూతాంబుపూరితంబైన
కలశంబు వడసి రక్షణ చేయుచుండఁ | గలిత ఋత్విక్కులఁ గట్టడచేయ,
నలి రాత్రి జాగరణంబు చేయుటను | దలకొని వారలందఱు నిద్రవోప,
నీరు వట్టున నంత నృపతి యెంతయును | గారింబున మంత్రకలశోదకములు
ద్రావిన, భృగుఁడును దద్విభంబెల్ల | వావి నెఱిగి భూవల్లభు కనియె:
“ వివవయ్య యువనాశ్వ, విశ్వంభరేంద్ర, | పానర మిదీయ తపోబలంబుచను
దనయుఁడు గలుగు మంత్రజలంబు నీదు | వః త కీనున్నచో వదలక నీవు
దనఁగ తృప్తచేఁ ద్రావిత విపుడు ; | చెసి యుక్రమ మిట్లు నేయఁగఁ దగునె !
దైవకృతం బిది తప్పింపగాదు ; | నీవు గర్భము దాల్చి నిష్కరనాథ
సద్భక్తుడొ పుత్రుని నఁగి గనఁగలవు | అదను.” ననివు నెయ్యింపఁ పాలకఁడు
తనపురంబున కేగి తద్గర్భ మర్థిఁ | దనరంగ నూతేంద్రు దాల్చి యాశటను
వామభాగమున వెల్లడఁ బుత్రుఁగనిన, | నా మహేంద్రుఁడు వచ్చి ముక్కుమారునకు
నమృతంబు వెట్టిన, సమరులఁ బీతి | సమరంగ మాంధాతృఁ డను పేరువెట్టి
చనిన; మాంధాతృండు చయ్యనఁ బెరిగి | చఁవొప్పఁ గఁయంత సకల విద్యలును
నెఱిగి శౌర్యమునఁ బెంపెక్కి భూచక్ర | మఱలేని కడఁకతో నంశయు నేలె.
గ్రమ మొప్ప సకలలోకంబులు గెలిచి | యమరంగ దేవేంద్రు నర్ధాననంబు
నెక్కి దివ్యాశ్రుంబు లెలమితోఁ బడసి | యక్కజంబుగఁ బెక్కియాగముల్ చేసి
యేకాననంబుగా నిల యేలుచుండఁ, | బ్రాకటస్ఫూర్తి వర్షంబులు లేక
యవని సనాపృష్ఠియైనఁ గోపించి | దివిజేంద్రుతోడుత ధీరుడై తాఁకి
ఘనయుద్ధ మొనరించి ఘనసాయకముల | ఘనములనేసి సంక్రందను గెలిచి
గొనకొని వర్ష ముల్లురియించె నతఁడు ; | అనఘుఁ డా మాంధాత యాగంబు లిచటఁ
జేసినా.” డనుచు నాక్షేత్రంబు మహిమ | నాశశివంశజు కంతయుఁ జెప్పి

సోమకుఁ డను రాజర్షిచరిత్రము

మఱియు నట్లనియె సమ్మానిశేఖరుఁడు : | “నెఱిగెరుక్షేత్రంబు నృపవర, చూడు
తిరమైన సారస్వతీ తీరభూమి | నరయంగ సోమకుఁ డను మహీవిభుఁడు
... .. | సంతోషచిత్తుడై సకలరాజ్యంబు
సంతయు నేలుచు నతిశయిల్లుచును |

సరవితో నూర్వరు సతులును గొడుగు | సరుదారఁ జెంచుచు సంతరంగమునఁ
 బరికింపఁగాఁ బృథగ్భావంబు లేక | వరమతి నుండ భూవర ! యొక్కనాఁడు
 అక్కుమారుని కుటువటఁ జీమకుట్టి | తక్కక నొచ్చినఁ దనయుఁడేఱుటయు,
 విని తల్లులందఱు వేగంబై వచ్చి | గొనకొని యేడ్చినఁ గుంభిసీవిభుఁడు
 అంతఃపురంబున కటుపోయి కొడుకు | సంశట నూరార్చి యటఁ జనుదెంచి
 కొలువుండి మంత్రులఁ గోరి ఋత్విజులఁ | గలయంగ వీక్షించి కడఁగి యిట్లనియె :
 “తనయు నొక్కని నెట్లు తనయునిఁగాఁగ | ననిచిన ప్రేమతో నమ్మగవచ్చు ?
 సతులు నూర్వరుగల్గి సంతానమల్పు | మతులితంబుగనైన నది హర్షమగునె !”
 యన విని ఋత్విజు లనసీశుఁ జూచి : | “యనభూత్మ, నీచెప్పినట్ల చేసెదము ;
 సతులు నూర్వరుకను సంతాన మిపుడు | వ్రతమతిఁ గలిగింప వలసితివేని
 క్షీతిమేము చేయఁబంచినయట్టి క్రతువు | నతిశయంబుగఁజేయు.” మని యాయకొలిపి
 పరఁగఁగ జంతువుఁ బశువుగా నర్థి | వరియించి యంతఁ దద్వప హవ్యమునను
 నసలుని వ్రేల్చిన, సంతటిలోన | ననిచిన తద్ధవనాఘ్రాణమునను
 సతులు గర్భము దాల్చి జంతుకన్యముఖ | సతుల నూర్వరుఁ గని సుదతులు ప్రీతి
 యెనయఁగ జంతుపై వెప్పటియట్లు | ఘనమైన మోహంబు గలిగి వర్తింపఁ
 గరమొప్ప నటఁ గొంతకాలంబునకును | బరలోకగతుఁడనై పరఁగ ఋత్విజుఁడు
 నిరయంబులోపల నెలకొనియుండె.
 అట సోమకుండు దేహత్యాగ మెలమిఁ | దటుకునఁజేసి యత్తటి సురలోక
 మునకుఁ బోవుచుఁ దన ముందట సరక | ముననున్న ఋత్విజు మునుకొని చూచి
 ‘యిందెట్లు వసియింపి తిది యేమి ?’ యనిన | నందంద భూవిభు కనియె ఋత్విజుఁడు :
 “నృపవర, నీకు నార్త్విజ్యంబు చేసి | కపటవర్తన నిల్లు కందంగ వలసె ;
 బాలుపొంద నీకును బుణ్యలోకములు | గలవు నన్నును గావు కరుణావిధేయ !”
 యనవుడు సోమకుఁ డది యూలకించి | పనివడి శమనునిపాలికిఁ బోయి :
 “విసవయ్య, యమరాజ, విమలార్కతేజ ! | ననిచిన భక్తితో నాకారణమున
 నిరయవాసుండయ్యె నే వానిఁ గొనుచు | నదిగెద ;” ననిచెప్పి యరిగె నద్దివికి.
 ఇచటఁ బ్రజాపతి యెసఁగి వెయ్యెఁడు | లచలిత బుద్ధిమై యాగంబుచేసె ;
 నెలకొని భరతుఁ డనేక యాగములు | తలకొని యిచ్చటఁ దగుభక్తి జేసి
 సర్వలోకంబులు సరసతఁ జూచె | నుర్వీశ, యిచట నీవును దీర్థమాడు (?)

సకలలోకంబులు సవడిఁ జూచెదవు । అకలంకమతి.” నన్న యుతనూభవుఁడు
 అందుఁ దీర్థంబాడి యఖిలలోకములు । పొలుపొందఁ జూచుచుఁ బురుహూతపుత్రుఁ
 జూచి నంతోషించి సొంపు దీపింప । వాచంయమింద్రుఁ డా వశుధేశు కనియె :
 “నిది దక్షుమఖిభూమి; యిది విష్ణుపాద; । మిది మానసద్వార మిలలోనఁ జూడు.”
 మని రోమశుఁడు చెప్పెనర్థితో ననుచు । జనమేజయునకు వై శంపాయనుండు
 వినిపించె; దరువాతి నృతాంత మెల్ల । ననఘాత్మ, చెప్పవే యని యడుగుటయు
 ఇది సదాశివభక్త హితగుణానక్త । నదయస్వరూప కాశ్యపగోత్రదీప
 స్తుతిపాత్ర వల్లభనూరి సత్పుత్ర । మఱియ ద్విధేయ తిమ్మయ నామధేయ
 రచితమైనట్టి యారణ్య పర్వమున । నుచితార్థ యుతముగానొప్పి మూడవది.

అనుబంధము

శ్రీ పన్నగాద్రి వర్ధిత సదనస్థ, పాపభంజన, కృష్ణ, భావనాతీత !
జనమేజయునకు వైశంపాయనుండు | ఘనతతో భారతకథ చెప్పదొడగెఁగెః
“ ఆరీతి రోమశుఁ డవసీశ్వరునకు | నారూఢిఁ బుణ్యతీర్థావలి నిట్లు
చెప్పుచుఁ జనిచని చెలువుదీపింప | నప్పుడు భృగుతుంగ మను గిరిఁ గాంచి
మునిచంద్రుఁ డిట్లను : “ మొదట నిచ్చోట | ననఘుడౌశిబి యిందు యాగంబునేయ

శిబియను రాజర్షి చరిత్రము

వాని గుణంబు భావంబులోపలను | గానంగఁ దలఁచి యాఖండలుఁ డంత
శ్రేయంబుగా, నగ్ని చెచ్చెర గువ్వ | మానుగానై వచ్చి మఱి శిబిమాటు
చొచ్చిన, నప్పు డాక్షోణీశుఁ జూచి | యచ్చుగా డేగ యిట్లను : “ మహీపాల !
నిన్ను సత్యవ్రతనిర్మలుం డనుచు | నన్ను తింతురు మహీజనులు నిత్యమును ;
ఆశలఁగొంటి నాయాహార మిట్లు | చేకొనఁ దగునయ్య చెల్లెబో యకట !
తలకొని సర్వభూతములు నాహార | ములను బ్రాణములు నిల్పుదురు నిక్కముగ ;
నట పోయి నాకు భక్ష్యము గానినాడు | తటుకునఁ బ్రాణము ల్గరియింపరాదు ;
ఒనరఁగఁ బ్రాణవియోగ ముట్టెనఁ | దనయులు ధరణిపైఁ దనరఁగ బ్రతుక ;
రది గాన నొక గువ్వనట రక్షచేసి | వదలక పెక్కుజీవములకు హింస
నేయుట ధర్మమే ? చెచ్చెర నీకు !” | నాయత వేదవాక్యంబులఁ దెలియు. ”
మనవుడు డేగ కిట్లనియె భూవిభుఁడు : | “ పనివడి యిది తన ప్రాణభయమున
నరుడెంచి నన్నిటు లాశ్రయించినను | వెఱపుఁబోకార్పక విడుచుట దగునె !
శరణు చొచ్చినవారిఁ జంపంగరాదు ; | అరయఁగ నీకును నాహారనాంఛ
గలదేని మృగపక్షిగణముల మాంస | మలవడ నిచ్చెద నట దీని విడువు. ”
మనిన, నా డేగ యిట్లనియె నాశిబికి : | “ నెనయఁగ మఱి నాకు నీగువ్వయుండఁ
దక్కిన మాంసమెంతయు నొల్ల ; దీనిఁ | దక్కక రక్షింపఁ దలఁచితివేని
యతిశయంబుగ దీనియంత నీమాంస | మతులితంబుగఁ దూఱి యటఁబెట్టు మాకు ” .

ననవుడు సంతస మంది భూవిభుడు : | “ అసఘాత్మ, నీచెప్పినట్ల చేసెదను
నిజదేహ మిదె కోసి నీకుఁ దూఁచెదను | భజనతోఁ జూడుమేర్పడ. ” నని కోసి
తనదేహ మాంసమంతయును బెట్టినను, | ఎనయఁ గహోతమే యెక్కువ దూఁగఁ
గనుఁగాని యాశ్చర్యకలితుఁడై నృపతి | తనువు నెత్తుటఁ దోఁగఁ దానెక్కుటయును,
సతని గుణోన్నతి కర్థమై మెచ్చి | శతమఖాగ్నులు నిల్చి జననాథుఁజూచి,
“ నీకీర్తి జగములు సిండి నిత్యముగఁ | బ్రాకటంబై యొప్పుఁ బార్థివ, ” యనుచుఁ
గరము మెచ్చుచు దివౌకనులేగి రమచు | ధరణీశునకుఁ జెప్పి తద్దయు ననియె :
క్షీతినాథ, యిదె శ్వేతకేతు నాశ్రమము ; | అతని సరస్వతి యతివయై కొలిచె ;
నెనయ నష్టావక్రం డిం దుగ్రతపము | ఘనతరంబుగఁ జేసెఁ గడఁగఁగో వినుము ;

అష్టావక్ర చరిత్రము

ఏకపాదుం డన నెనఁగిన మాని | ప్రాకట విద్యాప్రభావంబు పేర్చి
వెన సుజాత యనంగ విమలేందుముఖునిఁ | బొనఁగ వివాహమై భూరితేజమున
... .. | తనర శిష్యులకు వేదంబు సెప్పుచును
బెద్దకాలంబున్నఁ, బేర్చి సుజాత | తద్దయు గర్భంబు ధరియించి యున్న
గర్భంబులోనుండి కడఁక దీపించు | సర్భకుఁ డొక్కనాఁ డాతండ్రి కనియె :
“ సర్వరాత్రుల నిట్లు చదివింపనేల ! | యుర్విలో నీశిష్యులొగి నిద్రలేమి
జడమతులై తప్పు జదువుచుండుదురు | ఎడవక.” యని పల్క, నేకపాదుండు
“ అనదృశస్ఫూర్తి నధ్యయనంబునకును | బసగ వక్రంబుగాఁ బలికితి గాన
నవని నష్టావక్రం డనఁగ జన్మించి | యవిరళమతి నుండు.” మని శపించుటయు,
ననల కల్పిండునై యటఁ దల్లికడుపు | నను బెరుఁగుచు నుండె ; నాతియు సంతఁ
బ్రవవకాలంబై సఁ బఠింజూచి పలికె : | “ వసుధ లోకులు పేదవారును నిట్టి
పురిటికి ఘృతతైలములు ధాన్యములును | ఇరవొప్పుగా సంగ్రహింతురు కడిమి ;
మనకు దుర్లభమని మాసీంద్రతిలక ! | యెనయఁగ నింక నే నేమి సేయుదును !
ఈ ప్రసవక్లేశ మెట్టులు పాయు ! | సప్రయాసంబుగా. ” ననిన నమ్మాని
చాల ధన్యార్థమై జనక భూపాలు | పాలికిఁ జని వాని ప్రథితాధ్వరమున
వరుణ పుత్రుండైన వందితోడుతను | వరమతిమీఱ వివాదంబునేసి,
యొడి సీతు గ్రుంకియున్న యత్తఱిని, | యాధి సుజాతయు రూపింప నిఛట

సరసంబుగాఁగ నష్టావక్రం గనియె. | తరమిడి మఱియుఁ దత్సమయంబునందు
 నుద్దాలకుని భార్య యొగి శ్వేతకేతుఁ | దద్దయుఁ గనియె; నంతట నవ్విధమున
 నెగడి మాతులభాగినేయు లిద్దఱును | దగు సమ వయసునఁ దప్పక పెరిగి
 యుద్దాలకుని యొద్ద నొగి విద్యలెల్ల | నుద్దీప్త మతులునై యొప్పుగా నేర్చి
 యున్న, నుద్దాలకుఁడొగిఁ దండ్రియనుచుఁ | జెన్నుమీఱఁగ నన్న శ్వేతకేతుండు
 ననుచు నష్టావక్రం డనుదివసంబు | మనమున హర్షించి మఱి యుండునంత,
 వరుసఁ బండ్రిండ్రిండ్రి వారలై మించి; | రురవడి నొక్కనాఁ డుద్దాలకాఖ్య
 కుఱువెక్కి మదివేల్కఁ గూర్చున్నవాని | సొరిది నష్టావక్రం జూచి కోపించి
 యాశ్వేతకేతుఁ డిట్లనియె : “సీవేల | శాశ్వతస్ఫూర్తి నుజ్జ్వలకుని కుఱువు
 | ఈవేల యెక్కితి విట గిగుమనుచు
 నీడ్చిన సంశయో నెనఁగు శోకమున | నేడ్చుచుఁ దగుతిల్లి కెఱిగించి యనియె:
 “మాయయ్య యెవ్వరు? మఱియెందునఁగె? | నోయమ్మ, చెప్పవే యొప్పుగా.” ననిన
 నానుజాతయుఁ దన యాత్మజునకును | నా సమయంబున న్ధనిట్లనియె.
 “జనక మహారాజు జన్నంబునకును | ఎనయంగ మీతండ్రి యేకపాదుండు
 పోయినాఁ.” డనవుడుఁ బొసఁగఁగ మామఁ | బాయకతోడ్కొని, పార్థివుండైన
 జనకమహారాజు జన్నంబు కరిగి | దనరఁగ నెంతయుఁ ద ద్వారభూమిఁ
 దగఁబోవఁజూచిన, దావారికుండు | పొగడొంద మీకును బోవరాదనుచు
 తేవతో నడ్డపెట్టిన, వాని కనియె: “ భావింప మూఢాంధ బధిర పంగులకు
 సొలవక నెప్పుడు చొరసగుచున్న | యెలమి రాజద్వార మిటఁ జొరసీక
 వదలక మమ్మును వారింపఁ దగునె!” | కొదలేక దావారికుం డిట్టులనియె :
 “ వలనొప్పు వృద్ధ విద్వాంసులు యాజ్ఞ | కులుఁ జొర నర్హంబు గొనకొని మీరు
 పిన్నవారలు, మీకుఁ బెంపుతోఁ జొరఁగ | నిన్నెలవున రాద యిటనుండు. ” డనిన
 వారలిట్లనిరి దావారికుతోడఁ | “ జేరికఁ దలనరిసిన యంతలోన
 ఘనమైన వృద్ధలక్షణమె చర్చింప? | జననుతంబైన నుజ్జ్వలంబుఁ జదువుఁ
 గలిగిన వాడెవో కడువృద్ధు మహిని; ! చనవొప్పు నేమును జనకభూపాలు
 నెదుట దర్పితులునై యెసఁగినవేద | విదులతో వాదంబు వేడుకఁజేయ
 వచ్చినార.” మఱున్న వాడును బోయి | యచ్చట సృపతీచే ననుమతీ వడసి
 చనుదెంచి పొండన్నఁ జయ్యన నేగి | జనకభూపాలుని సంప్రీతిఁ గాంచి,

తరమిడి విప్రమధ్యంబున నుండి | వరుణపుత్రుండైన వంశితో మున్ను
వాదించి యట గెల్చి వానికిమున్ను | ఆదట నోడిన యట్టి విప్రులను
జనకునితోఁగూడ జల విముక్తముగ | నొనరించి, జనకుచే నొగిఁ బూజనడసి,
యనఘుఁ డప్టావక్రుఁ డటఁ దండ్రుఁగొనుచుఁ | బొసర నిజాశ్రమభూమి కేతెంచె.”
సనిచెప్పి చనిచని యనమంజతీర్థ | మునఁ గృతస్నానులై పుణ్యతీర్థములు
గనుఁగొని యరుగఁగ ఘనుఁడు రోమశుఁడు | ఎనయంగ ధర్మజు కిట్లని పలికె :

యవక్రీతు చరిత్రము

“రాజేంద్ర, విను భరద్వాజు రై భ్యులును | నోజతోడుత మైత్రి నొక్కటఁ దపము
సేయుచు నుండంగఁ, జెలఁగి రై భ్యుండు | పాయ కర్వావసు పారావసు లను
నిద్దజఁ బుత్రుల నెలమితోఁగాంచి | తద్దయునున్న, నత్తనయులు సకల
వేదశాస్త్రంబులు వేడుకఁ జదివి | యాదట మెఱయంగ, నదియోర్వతేక
సౌలసి భరద్వాజు సుతుఁ డవశృతుఁడు (?) | పాలుపొందఁగాఁ దపంబున వేదశాస్త్ర
ములు వడయుదునని మునుకొని తపము | నలయక సేయఁగ నా ఖండలుండు
చనుదెంచి, “సీవేల జరిపెదు దపము?” | ననఁగ యవక్రీతుఁ డయ్యింద్రుఁ జూచి :
“చదువకే వేదశాస్త్రంబులు నాకు | వదలక ప్రాపింపవలెనని యుగ్ర
తపముఁజేసెద.” నన్న దైవతాధిపుఁడు | దపసినందనున కెంతయు నిట్టులనియె :
“పాలుపొంద గురుముఖంబున నేర్వకిట్లు | బలిమిఁ దపంబునఁ బడసిన విద్య
జగతిలోపల నెట్టి సాధులకైన | దగ ఘనమదము మత్సరముఁ గావించు ;
నిది బుద్ధిగా.” దని యింద్రుఁడు పోవఁ | బడపడి యతఁడు నెప్పటియట్లు దపము
నొనరింప, వేదనకోర్వ కింద్రుండు | చనుదెంచి వృద్ధుడై చాలశోషించి
గడగడ వడఁకుచుఁ గరముష్టి నినుక | కడఁకతోఁదెచ్చి గంగాప్రవాహంబు
కట్టకట్టఁగ యవక్రీతుఁ డంతటను (?) | నెట్టననది చూచి యెలమితోడుతను (?)
హసియించి యిట్లను : “నకట యోవృద్ధ ! | ననమె కట్టఁగనీకు వల దానయుడుగు.”
మనిన యవక్రీతు కనియె నావృద్ధ : | “ఎనయంగ వినవయ్య యేను నీయట్లు
యవని దుర్లుటమైన యర్థంబునందుఁ | దవిలితి.” ననునంతఁ దనరూపు దాల్చి
“వట్టిప్రయానంబు వలవదు నీకు ; | నెట్టన నిశమాను నెఱి నిట్టితపము.”

అనవుడు వినకున్న, నాఖండలుండు । గొనకొని యమ్ముని కోరికయిచ్చి
 పోయిన, వేడుకఁబొంది యవ్విధము । నాయెడఁ దనుతొడి కట నెఱిగింప
 నాభరద్వాజుండు నాత్మసంభవుని । బ్రాభసస్ఫూర్తితోఁ బలికె నిట్లుచు :
 “కృతమతితో వేదగీతి కోక్షంబు । నతులితార్థంబు నీ వాత్మజ, వినుము.
 బాలధి యను మునిప్రవరుండు దొల్లి । నాలీల పుత్రశోకాపన్నుడగుచు
 ఘోరతపంబు మక్కువతోడఁ జేసి । యారూఢ విస్ఫూర్తి సమరుల కృపను
 గరమొప్పఁ జిరజీవిగాఁ దనూభవుని । బరికింప మేధావిఁ బడసిన, వాఁడు
 వనుధ నాయుష్యగర్వంబునఁజేసి । యెసఁగ నాకెవ్వ రీయెడ సరి యనుచు
 నెలమి మునీంద్రుల నెవ్వరి మెచ్చ । కలవడ ధనుషాక్షుఁ డను మునియొద్ద
 గర్వించి పలికినఁ, గనలి యమ్మాని । “య్యిల్లో నిటు పల్క యుక్తమే నీకు !
 సంతకాంతికమున కరుగు నీ.” వనుచు । నెంతయు శపియించె; నిల నదిగాన
 వెలయఁగ గర్వమ్ము విడిచినవాడె । యలవడ నుత్తముఁ డని చెప్పఁబడును.
 కావున నీవును గర్వంబు విడిచి । కోవిదులగు రైభ్యు కొడుకులతోడ
 వైరంబుమాని పావనవృత్తి నుండు । మారూఢితో.” నన్న “నట్లచేసెదను
 నరనుత, వినవయ్య నాకు రైభ్యుండు । వరమతిఁజూడ భవత్సమానుండు.”
 అని పల్కి యంతట నాయవక్రీతుఁ । డనువొందఁ దనదు విద్యావిభవంబు
 వివిధాశ్రమంబుల విస్తరించుచును । సవిరళ విస్ఫూర్తి నట నొక్కనాడు,
 మనలక రైభ్యశ్రమంబున కరిగి । పనఁగఁ బరావసు భార్య నారైభ్యు
 కోడలిఁ గృష్ణయన్ కోకిలవాణి । వేడుకఁ గనుఁగొని విస్మయంబంది
 మదన మోహితుఁడనై మక్కువతోడఁ । బదపడి తన యభిప్రాయంబు సతికి
 నెఱిగించుటయు, గృష్ణ యెద శాపభీతిఁ । దఱలక యొడఁబడి తద్విధంబెల్లఁ
 దమ మామ కెఱిగించి తద్దయునేడ్వ, । రమణి సంతటిలోన రైభ్యుఁడూరార్చి
 నరఁగ జటావలుంచునకరుఁ డగుచు । నరయ హుతాశను నందు వ్రేల్చుటయుఁ
 గూరిమితోఁ దనకోడలికంటె । నారూఢరూప మహాతిశయంబు
 గలకాంత పుట్టినఁ, గడఁతతోడుతను । విలసిల్లంబుగఁ జూచి వెండియు నొక్క
 జడ యవలుంచించి నరవి వ్రేల్చినను, । అడరంగ ఘనశూల హస్తంజై యొక్క
 దైత్యుండు పుట్టినఁ దగ రైభ్యుఁడనియె : । “సత్యంత శౌర్య సమగ్రత మెఱసి
 యాయవక్రీతుఁ జంపరుడెందు మీరు । పాయక.” యని యంపఁ బణఁగి మున్నరిగి

మదనాతుకుండునై మది చాలబ్రహ్మసి । “నుది రాక్షి రాక తామన మేలచేసి ?
 నా చక్కదనమును నా ప్రభావంబు । నా చమవును జూచి నలినాయతాక్షి
 యొడఁబడిపోయె; నిట్లున్నది నునను; । తడసితి వేమియో తరుణిరో!” యనుచు
 । విరహ వేదనచేత విఘ్నేడై తూలి
 మనసిజ జ్వరమున మానంబు వదలి ।
 దిక్కులు సూచుచు ధృతిలేక యున్న, । నక్కమలాక్షియు నటజేరఁబోయి
 కర మొప్పఁగాఁ బ్రేమగలయని పోతఁ । గరమున నున్నట్టి ఘనకమండలువు
 హరియించుటయు, వాని యధికసంపంబు । నరయఁ బ్రీక్షయంబగుడు, రాక్షసుఁడు
 దాడిన, వెఱచి యంతట యనక్రతుఁడు (?) । వీర మహానదు ల్వేసఁ గొలంకులును
 జొచ్చిన, నవియును శుష్కంబులైన । సచ్చుగాఁ దమతండ్రి యగ్నిః-శోత్రంబు
 వెసఁ బ్రవేశించిన, వెదకి రాక్షసుఁడు । సనదృశంబుగఁ గని యంతటిలోన
 శూలాయుధంబున స్రుక్కగఁ బొడిచి । యాలోనఁ జంపి యయ్యతివయుఁ దాను
 మునిపతియగు రై భ్య ముందటి కరిగి । చనుదెంచి నిలిచిన, సంతోషమంది
 వానికి భార్యగా వసజాక్షినిచ్చె । మానుగా వినవయ్య మఱి ధర్మతనయ,
 అట భరద్వాజుండు నడచికిఁ బోయి । పటుతర దర్భలు ఫలములుఁ గొనుచు
 నరుదెంచి యణగిన యగ్నులఁ జూచి, । యరుడంది గృహపాలుఁడై యున్న శూద్రు
 వలన నత్రైఱగెల్ల వరమతి నెఱిగి । యిలమీఁద నటఁబడి యెసఁగుశోకమున
 “నక్కటా! నందన, యణగితే యిట్లు ! । దిక్ష్మివ్వరున్నారు ధృతిమీఱ నాకు !
 రమణ రై భ్యుఁడు శోపరతుఁ డంటి; నతని । సుమనశాకారణ్యంబు సారకుమీ యంటి (?)
 నా మాట వినవైతి నా కులోద్ధార ! । యేమిసేయుదు!” నని యెంతయు వగచి
 మొగి వాని దహించి పుత్రశోకమునఁ । దెగువమై నగ్నిలో దేహంబు విడిచె.
 అంత బృహద్యముఁడను మహీవిభుఁడు ।
 । వారక యాగ ముర్వర మెచ్చఁజేయ
 సంతలో నొక్కనాఁ డా పరావసుఁడు । సంతోషమున నిజాశ్రమమున కరుగఁ
 దలచి తమిస్రంబు దట్టమై పర్వ । నలవడే నొంటిమై నట వచ్చివచ్చి
 పటలంగ నెదురుగా వచ్చెడు రై భ్య । నెఱుంగక మృగమని యిచ్చలోఁ దఱచి
 పదపడి తనప్రాణభయమునఁ దండ్రి । వదలక చంపి నర్వంబు నెఱింగి
 యతుల దుఃఖముఁబొంది “యక్కటా! యిట్టి । వితత పాపము సంభవించెనే నాకు!”

నని చాలవగచుచు సగ్ని కార్యముల | ననయంబుచేసి బృహద్యము సత్ర
మునకు నేతెంచి యప్పుడు తద్విధంబు | తన యగ్రజునకును దద్దయుఁజెప్పి
యన్నతో నను : “నీని నట నొక్కరుడవె | వన్నుగా నిర్వహింపఁగనోప; వేను
నొగి నొక్కరుండ నయ్యును నిర్వహింప | జగతిలోపలఁ గడుఁ జాలుదుఁ; గాన
నలవడఁగా బ్రహ్మహత్యావ్రతంబు | నలుపుము నీ.” వన్న సమ్మతించుటయు
వలనొప్పఁగాఁ బరావనుఁ డొక్కరుండె | నలి సత్రయూగంబు నడుపుచు నుండె.
అర్వావనుండును నా బ్రహ్మహత్య | కుర్చిఁ బ్రాయశ్చిత్త మొగిజేసి వ్రీలి
సత్రయాగమునకుఁ జనుదెంచుటయును | బాత్రుండై యున్నను బరికించి చూచి
యా పరావనుఁడు బృహద్యము కనియె: | “నో పార్థివేశ్వర, యొప్పుగా వినుము
జనసుతంబైన యజ్ఞాయతనంబు | చెనసి యీముని ప్రవేశింపంగఁ దగఁడు;
మునుమిడి శుభకార్యములకును బాసి | యనఘ, సల్పెడు బ్రహ్మహత్యావ్రతములు.”
అనిన బృహద్యముఁ “డట్లైన వీచి | ననయంబు రానీకుఁ” డనుచుఁ ద్రోయింప,
నెనయ నర్వావనుఁ డిట్లునఁ: “నను | ఘన పాతకుడగాను; గలిత వ్రతములు
మునునల్పి యటఁ బాపముక్తుఁజేసితిని; | పనివడి యాతఁడె బ్రహ్మఘాతకుఁడు.”
అనుచు నర్వావనుఁ డట యథార్థంబె | యనయంబు పలికిన నఖిల దేవతలు
సారిది నర్వావనుఁ జూచి యిట్లునిఁ: | “చిరమతిఁ దమ్ముండు చేసినయట్టి
పాపమంతయుఁ బాయ పరమవ్రతములు |
... .. | “నానట్ల యెఱిగి రై భ్యునిచేత నేను
జావఁగ వలసెను జగతి నాకంటె | నేవిధి నీరై భ్యుఁ డెక్కుడైమింఁచె?”
ననవుడు దేవత లాతని కనిరి: | “గొనకొని రై భ్యుండు గురుముఖంబునను
నకలంబునేర్చె నిశ్చలవృత్తి; నీవు | ప్రకటించి తపమునఁ బడసితి వింతె;
కాన నితైఱఁగున ఘనుడయ్యె.” ననుచుఁ | బూని దేవతలెల్ల బోయిరి దివికి.
అదియె యవక్రీతు నాశ్రమభూమి | వదలక యిందును వసియించువారు
పనివడి నకలపాపములు వాయుదురు. |
(అతలి) హేమాద్రి నట డాయ ధర్మ | సూతితో నారోమశుం డిట్లు పలికె)*
(కాలావమాని మార్కండేయమాని | యా లోక హితులున్నయచటికివచ్చి
వేడ్క యథోచితవిధిఁ బూజఁగాంచి | చూడ్కి యందఱమీఁద సుముఖమైపర్వ,

* ఈతరువాయి కథాభాగము తిమ్మయరచన. ఆర.ప. 33 వ పుట చూచునది.

యుగములుగట్టిన యొకమూటవోలెఁ | దగినవీఠంబెక్కితా నున్నయంతః)
మునిశిఖామణికే గేల్మొగిచి ధర్మజుఁడు : | “ననిచి ధర్మముతోడ నడచుచు మేము
కడుదుఃఖములఁబొందఁ, గలుషముల్ చేసి | తడయక¹యున్నట్టి రాధార్తరాష్ట్రులను
బనివడిఁ గని యీవిపర్యయంబునకు | ననిశంబు నూహింతు నవనిలో నరుఁడు
చెలరేగి యిప్పుడు చేయుకర్మంబు | ఫల మింద పొందునో? పరలోకమునను
అందునో? యిందును నందును గనునో? | అందద యిదినాకు నానతి.” మృనిన

మార్కండేయుఁడు ధర్మజునకు వివిధధర్మములఁ జెప్పట

మునిచంద్రుఁడనియె నిమ్ముల : “విన మనుషు ! | పనుగొనఁ బరమేష్ఠి ప్రథమకల్పమున
ధర్మ తంత్రంబులఁ దనరు నత్యంత | నిర్మల తనువులు నెగడ నృజించి
వెలసిన మనుజుల వేగఁ బుట్టింప, | బలిమిని నత్యనంపదఁ జెన్నుమీఱి
చెలరేగి స్వచ్ఛందజీవులై దేవ | కలిత యానంబులఁ గడుఁ జరింపుచును
మహిలోన నర్వధర్మజ్ఞులై పరగి | బహునుతులను గాంచి బహువత్సరములు
ఆయువు మిక్కిలై యలరు చుండుదురు. | ఆయెడఁ గ్రోధాదులగు దుర్గుణములు
పాలు పొందఁగాఁ దమ్ముఁ బొదివిన, మాయ | వలనఁ దమ్ముపుడు దేవతలు వీడినను,
అల్పాయువులును దా మల్పనత్త్వమును | అల్పశక్తిరులై యట వెడఁగులయి
బహురోగ వీడచే బాపముల్ నేసి | బహుయోనులందు నుద్భవమంది నరక
మను నగ్నిగ్రాగుచు నలయుచు నిట్లు | చనుచున్న సంసార చక్రంబునందుఁ
బనుగొనఁ బుణ్యపాపంబులు మనుజు | లొనరించి తుది దేహ మొనరంగ విడువఁ,
బాలుపొంద నీడయపోలి వెన్వెంటఁ | దలకొని యవి రాఁగఁ, దత్ఫలంబర్థి
ననుభవించుచు నంత నవి దెగినపుడు | పొనర జన్మంబులు పొందుదు రధిప !”
అన విని ధర్మజుఁ డహ్మానిఁ జూచి : | “పనుగొన విప్రప్రభావంబు నాకు
విన వేడుకయ్యెడు వినిపింపు.” మనిన | ఘనతరస్ఫూర్తి మార్కండేయుఁ డనియె :
“పనుభేత, హైహయ వంశోద్భవుండు | వెన ధుంధుమారుఁడనో విభుఁడు వేడుకను
వేటకై యడవికి వేగంబె పోయి, | గాటంపుఁ దృణ లతా గహన మధ్యమునఁ
గృష్ణాజినముఁ గప్పి కృతమతినున్న | విష్ణుభక్తుని నొక్క విప్రునిఁ గాంచి,

1. ‘సుఖముతో’ అను పద మధ్యాహార్యము

మృగముని యేసి యిచ్చుల డాయబోయి | యొగి గతజీవుడై యున్న దుఃఖించి,
 తనపురంబున కేగి, తత్ క్షణంబునను | వెనుకొని నిజవంశవృద్ధులైనట్టి
 హైహయలకు వేగ సంతయుఁ జెప్పి, | బాహుశ్య శోకసంభవుడునై వారి
 వెంటనె గొనివచ్చి విపుడేహంబు | సంతునఁ జూపిన, నలి వారువగచి
 యచటిచేరువఁ దార్జ్యుడను మునిప్రవరుఁ | బ్రచలితమతిఁ గాంచి భక్తిమొక్కుటయు
 వారల దీవించి వరుసతోఁ బూజ | లాహుఢి నిమ్మని యట శిష్యవరులఁ
 బనిచిన, హైహయల్ భవ్యాత్ముదార్జ్యుఁ | గనుఁగొని పలికి: “రో కరుణాత్మ, యేము
 చనవొప్ప నీసేయు సత్కారములకు | నెనయ నద్దులముగా; మి క్కుమారుండు
 సంచితంబుగ మృగయానక్తుఁ డగుచుఁ | బొంచి మెల్లనె వచ్చి పొసఁగ నీ యడవి
 బరఁగఁ గృష్ణాజన పరిధాను నొక్క | వర తపోధను నేసె వరమృగంబనుచు;
 ఇందుకు నిష్క్రమి యెయ్యది? చెప్పి | యందంద రక్షింపు.” మనినఁ దార్జ్యుండు
 నగి హైహయలఁ జూచి: “నరనాథులార! | యగణితస్ఫూర్తి మా యాశ్రమభూమి
 నట రోగ మృత్యు భయాదులు లేవు | తటుకున” నని పల్కి తనపుత్తుఁ జూపి,
 “ఈతఁడె మీచేత నీల్గినవాఁడు? | ఖ్యాతిగా.” ననిపల్కి, ఘుఁచుడు హైహయుఁడు
 | వర తపోనిధిఁ జూచి వలనొప్పఁ బలికె:
 “మెరవడి నీతఁడు మృతుఁడునై బ్రతికి | కరమొప్పె నిందుకుఁ గతమేమి? మాకు
 నాసతి యి.” మృన్న నమ్మునీద్రుండు | భూనాయకులఁ జూచి పొందుగాఁ బలికె:
 “వలనొప్ప నా ప్రభావంబునఁ బ్రాణ | కలితుఁడయ్యెను; మీకుఁ గలువంబు లేదు
 చను.” డన్న హైహయల్ సయమింద్రునకు | ఘనభక్తితో మొక్కికడువేడ్కతోడఁ
 బురమున కరిగిరి; భూమిదేవతల | వర ప్రభావంబిది వసుమతీనాథ!
 చన వొప్ప భూసుర క్షత్రిన్వరూప | ఘన నిదర్శనమైన కలితేతిహాస
 మొక్కటి చెప్పెద నొప్పగా వినుము | అక్కజంబున సత్రియను విప్రవరుండు
 అడవికిఁ దపము సేయంగఁ బోవుచును | దడయక భీతిమై దనభార్యఁ జూచి,
 “తపమున కరిగెదఁ దరలాయతాక్షి! | విపులత నీవు నా వెంట వచ్చెదవా?
 ఘనముగాఁ బుత్రులకడనె నిల్చెదవా?” | అనవుడు భర్తతో సంగన యనియె:
 “వఱలి కుటుంబభావన యగు పృత్తి | యతిముఱి ధ్రువముసేయక పోవఁదగునె!
 ధరణి నీ వెఱుఁగని ధర్మముల్ గలవె! | వరఁగఁగ వైస్యభూపతి యిచ్చు ధనము
 నడుగుము నీ.” వన్న నతివమాటలకుఁ | గడుఁ బ్రీతచీత్తుడై కదలి యా ప్రాదె

క్షితి హయమేధ దీక్షితుడునై విప్ర । తతికి ధనంబు లెంతయు భక్తినిచ్చు
వైన్యపాలికిఁ బోయి వరమతిఁగాంచి । మాన్యఁడై దీవించి మఱియు నిట్లనియె :
“సీవ విధాతవు సీవ యీశుఁడవు । సీవ యింద్రుండవు నృపకులోత్తన !”
అనవుడు గౌతముఁ డచ్చోటనుండి । విని కలుషించి యీ విపున కనియె :

అత్రి గౌతముల పరస్పర సంవాదము

“వారక నోరికి వచ్చినట్లెల్ల । నీరీతి దబ్బర లేలప్రేలెదవు ?
ధారుణీభర్త విధాతయు సీశుఁ । డారయ నింద్రుండొ ? యర్థంబుకొఱకు
వెనుకొని మానవు వినుతింపఁ దగునె ?” । అనవుడు వెండియు ననియె నయ్యత్రి :
“మేదిని నూఱక మీఱ నాడకుము ; । నాదరంబున మదిఁ జచ్చించి చూడు.
సీతిమార్గంబున నిఖిల భూతలము । నాతత్వబుగ నేలి యఖిల ధర్మములుఁ
దనయందు వెలుఁగఁగఁ దనరిన వాని । వినుతింపఁ జెల్లదే ! వెట్టినిగాక.”
అని యివ్విధంబున నతఁడును నితఁడు । ఘనముగా వాచింపఁ గాశ్యపుఁ డనియె :
“మా చేత మీ వాడు మానదు ; ధర్మ । సూచితజ్ఞాని విశుద్ధచిత్తుఁడును
నవ్యతేజండు సనత్కుమారుండు । భవ్యుఁ డున్నాఁ డందుఁ బరువడి మనము
పోయిన సందేహములు మాన్పు.” ననుచు । నాయతమతి వారి నటఁ దోడుకొనుచుఁ
జని కాశ్యపుఁడు వారి జగడ మెంతయును । వినిపింప, నతఁడు భావించి యిట్లనియె :
“అత్రి యెంతయును యథార్థంబె పలికె ; । ధాత్రి భుజంబునఁదాల్చి క్షత్త్రియుఁడు
కావను బ్రోవను గర్త గావునను । దేవేంద్రుఁ డీశుండు ద్రుహిణుండు నగును;
ఇల సృపుసామర్థ్య మేమనవచ్చు ! । అల వేదములుఁ గొనియాడు భూవిభుని.
... .. ।
తలఁకొని తొల్లి యాధర్మంబునకును । జెలఁగి బ్రాహ్మణ నేవచేసె భూవిభుఁడు
... .. । బలిమితోఁ జీకటిఁ బాపెడు సూర్య
కరణిఁ బాపంబులు ఖండించి వైచు । సరసత నదిగాన సర్వాధికుండు.”
అని పల్కుటయు మునులందఱుఁగూడి । చని వైన్య కెఱిగింప జననాయకుండు
నంతోష చిత్తుఁడై సంయమి ప్రవరు । సంతటఁ గనుఁగొని యీ (తనియా) న
తనియఁగ నటఁ ‘సోటిధనమిత్తుఁ గొనుము’ । అని యిచ్చుటయుఁ (బ్రీతి నయ్యత్రిమాని
చనుడెంచి సుతులకు నరిఁ బంచియిచ్చి । వనమునకరిగ భార్యయుక్తు.” డనుచు (?)

మఱియు నిట్లని పల్కె మనుజేశుఁ జూచి : “గిరికొన్న భారతీగీత చెప్పెదను
అందు విశిష్ట ధర్మావలి దెలియు. | పొందుగాఁ దాడ్మ్యుడన్ పుణ్యతాపనుఁడు
తగ నరస్వతిని బ్రత్యక్షంబుచేసి | ‘జగతి మానవుకెందు నద్గతి గలుగు?’
ననవుడు భారతి యశని కిట్లనియె : | ‘అనఘుడై వేదంబులన్నియుఁ జదివి
వరుస నానాధర్మ వ్రతములు సేయు | నరుఁడు బృందారకనాఠీ సహస్ర
పరిరంభణోజ్జ్వల భవ్య భోగముల | నిరవొందుఁ బెక్కువేలేడులు దివిని ;
పలుతెఱంగులఁ గ్రేపుఁ బాలును గలుగు | తోలుచూలు నావును దుదిఁ బాత్రభూతుఁ
డైన విప్రున కిచ్చునట్టి పుణ్యండు | మానుగా దానినోమములెన్ని యన్ని
వేలేండ్లు సురసౌఖ్య విభవంబు నొందు ; | చాల భారంబోర్పు సత్తాధ్యమైన
యెద్దును భూమినురేంద్రున కిచ్చి | తద్దయు నందు గోదశ దానఫలము ;
వలువ లిచ్చినఁ జెందు వారిజారాతి | కలిత లోకంబులు కారుణ్యమూర్తి !
కనక మిచ్చినను నాకమునకు నరుగుఁ ; | దనర నేడేండ్లు ఘృతంబున వహ్ని
సంతర్పణము సేయు సత్యసంఘండు | దాంతిమై నీరేడు తరములవారిఁ
గొని దివికేఁగును గోరికతోడ !” | నని చెప్పె ననుటయు యమనూతి పలికె :
‘మహిని వైవస్వతమను వెవ్విధమున | బహుళ ప్రతాప సంపన్నుడై మించె !
వినిపింపు మా కథ వేడుకతోడ.’ | ననిన మార్కండేయుఁ డతని కిట్లనియె :

వైవస్వతమను చరిత్రము

“మనుజేశ, చాక్షుష మన్వంతరమున | ఘన తపోవిభవంబు గైకొని యంత
వైవస్వతుఁడు పెక్కువర్షంబులుండె | భావింపఁగా నూర్ధ్వబాహుడై నిలిచి.
సకవితో బదరికాశ్రమమున మఱియు |
... .. | నరవరుఁ డొకనాఁడు నదికేఁగి యర్హ్య
మెలమితో నర్కున కీయఁదలంచి | జలముల దోసిట జానొప్పఁ గొనుచు
సందొక్క మీనంబు నాదటఁ జూచి | క్రందున విడువసాగఁగ నది పలికె :
“కరుణాధ్య, విడువక కరుణించి నన్ను | నిరవొంద వేటొక్కయెడఁ బెట్టు; నీకు
ఘనముగాఁ బ్రత్యుపకారం బొనర్తు.” | ననిన వైవస్వతుఁ డాశ్చర్యమంది
తనర నెత్తుకపోయి దాని నాక్షణమ |
యొకనూత విడిచిన నొయ్యనఁ బొదలి | ప్రకటించి మఱియును బలికె నమ్మాను :

“అనఘాత్మ, నీనిమిత్తంబున మేను । వినుతి నానాటికి వృద్ధియై పొడలె;
 ఎడము చాలదు నాకు నీనీటిలోన । నెడవక యింకొక్కయెడ విడు.” మనిన
 నతఁడును నట్లకాకసి బావిలోనఁ । జతురత విడిచినఁ జాలఁ బెంపొంది
 ‘యిదిచాల’ దనవుడు, నేవుతో గంగఁ । బదవడి విడిచిన, బలిసి యెంతయును
 అది పట్టు చాలక యతనికిఁ జెప్ప, । నదయుడై గొనిపోయి జలధిలో విడిచె.
 విడిచినఁ బ్రియమంది: “వినవయ్య నీకుఁ । గడువేడ్కఁ బ్రత్యుపకార మొనర్తు;
 తడవులే దళిల భూతంబులు నింకఁ । జెడు; సముద్రములెల్లఁ జెలిమిలోఁ గలియు.
 కావున దృఢరజ్జు కలితమైనట్టి । నావ యొక్కటిచేసి నయముగా సప్త
 మునులును నీవును మొగి నెక్కి నన్ను । మనమునఁ దలఁపు మి మ్మవుడు రక్షింతు.”
 అని చెప్పుటయు మను వట్లు గావించి । మును కొని యట సప్తమునులును దానుఁ
 బొందుగాఁ జనుచేరఁ, బొలుపున మీను ।
 చెలిమి శిరోగత శృంగగ్రమునను । సొలవక యయ్యోడ సూత్రంబు దిగిచె
 నరయఁ బయోధిమధ్యమునకు ; నంత । నురవడి సప్తవాయువులు వీవంగఁ
 బారిఁబారి సప్తసముద్రముల్ వెల్లి । విరిసి యేకార్ణవ విస్తారమైనఁ,
 బెనుపొంద నయ్యోడఁ బెక్కు వేలేండ్లు । మునుఁగకుండఁగఁ బట్టి మొదలిమత్స్యంబు
 తెలివినొప్పను ; వెల్లి దిగఁబాటినంతఁ । గలిత హిమాద్రిశృంగము గానఁబడిన
 నచ్చోట నయ్యోడ ననువుగా నిలిపి । మచ్చికతోడుత మఱియు నిట్లనియె :
 ‘ఈ యోడఁ గట్టుడు ఈశిఖరమునఁ । బాయక’ యనవుడు పరువడి వారు
 నారీతిఁ జేసిన, నయ్యది శృంగ । మారయ నా బంధనాభిధానత్వ
 మునఁ బ్రసిద్ధికి నెక్కి మూఁడులోకముల । మనువుని నటనున్న మానులఁ జూచి
 మఱియునుబ్రేమ సమ్మత్స్య మిట్లనియె : । “అటలేని కడఁకతో ననఘాత్మలూర !
 నలి మీఱ విశ్వంబునకుఁ గేర్తయైన । కలిత ప్రభుఁడ నేను ; గారవంబునను
 మీనరూపంబున మీమీఁదిప్రేమ । నేను జరించితి నిన్నివిధముల ;
 తలకొని మత్స్యసాదమ్మున మనువు । ఎలమి నృజించును ఈ జగంబెల్ల.”
 అని చెప్పి కానరా కరిగిన, మనువు । ఘనతపం బచ్చోటఁ గావించి సకల
 జగముల నృజయించె జననాథతిలక ! । జగతిలో నీకథ చదివిన విన్న
 దురితంబు ల్లాఁగు సుద్ధురపుణ్య మొదవు । ధరణీశ !” యనిన సత్తపసి కిట్లనియె :
 “అధరిన కడఁకతో నఖిలలోకములు । చెడునప్పుడును నీవు చెడకయుండుదువు ;

తగ నా చరాచరోత్పత్తియు స్థితియు | సగణితంబుగ విలయప్రకారమును
బెక్కుమారులు నీకు బెరసి కాన్పించు | సక్కజంబుగఁ జెప్పు మవ్విధం.” బనిన
నెనయ మార్కండేయుఁ డిట్లని పలికె : | “అనఘాత్మ, శాశ్వతు నంబుజోదరుని
యాద్యంత రహితుని యభవుని వేద | వేద్యుని కృప నీకు వినిపింతు వినుము.

ప్రళయకాల ప్రకారము

నాలుగు యుగము లున్నతని బండ్రెండు | వేల దివ్యాబ్దాల వెనఁ బర్యవసిత
ములగు; నీ యుగములు మొగి నాల్గుఁగూడ | సలవడ నొక్క మహాయుగంబగును;
అట్టి యుగసహస్ర మబ్జజనకును | నెట్లన దివసంబు సృపవర్య, వినుము.
అరయంగఁ దద్దిన సావసాసమునఁ | గరమొప్పు శతవార్షికంబైన యట్టి
కణవు మహీస్థలిఁ గానఁగఁ బడును ; | అఱిముఱి సూర్యుండు సప్పుడు మూర్తి
సప్తకంబు ధరించి జగములనెల్ల | దీప్తవైఖరి మించి తేజంబు చూపు.

... .. |

అంతట ధారా ధరావళి పర్వి | యంతకంతకు ఘోరమైన వర్షంబు
కురిసిన నయ్యగ్ని కుంభిని నాటు ; | పొరిఁబొరి జలధులు పూర్ణంబులగుచు
లోకముల్ ముంచును ; లోలతఁ దమము | చేకొని యుండుఁ జెచ్చెఱి ; సంతలోన
సాలవక పరమేష్ఠి చోదితంబైన | కలిత వాయువు ఏవ ఘనములు విరియు ;
ఆ మాకుతముఁ గ్రోలి యబ్జసంభవుఁడు | తామరలో నిద్ర తద్దయుఁ బోవు.
కరమొప్పుగా నిట్టి కల్పాంతరములు | నరవి ననేకముల్ చనియె భూనాథ !
ఒనరంగ నింకఁ గానున్నవి పెక్కు ; | ఘనముగా నే గతకల్పాంతమునను
గలయు చీడటి నేమిఁ గానఁగరాక | యలసి యొక్కరుండ భయాతురత్వమున
లలి మీఱఁ బెక్కుఁగాలంబులు దిరిగి | యొలసి యెంతయు నట్టి యుదకమధ్యమున
నున్నతంబగుచున్న యొక మఱ్ఱి గాంచి | పన్నుగా నా వర్ణ పర్యంకమునను
బరఁగ నున్నట్టి యా బాలునిఁ గాంచి, | ‘యిరవొంద నెవ్వఁడో యిందున్నవాడు !’
అని చేరఁ బోయిన, నాతఁ డిట్లనియె : “ఘనతరత్రాంతునిఁ గా నెఱింగితిని ;
ఎలమిలో నవకాశ మిచ్చితి నీకు | వెలయ నించుక నేవు విహరించి పొమ్ము.”
అని విక్రతంబుగా నాన్యంబు తెఱచి | పొనర బలాత్కారమున మ్రొంగఁ, జాలఁ
బరవశత్వము పొంది బాలుని యుదర | మరయఁ బ్రవేశించి యుండు లోపలను

ఘన భూధరంబులు గంగాది నదులు । పనఘంబు ద్వీపముల్ పనములు బ్రజలు
 పక్షి మృగ వ్యాళ పశుసంఘములును । అక్షయ సూర్యచంద్రాగులు సురలు
 యక్ష రాక్షసులు విద్యాధరశ్రేణి । యీ క్షోణిమను జూచి యే విన్నయమున
 సరవిశో నూలు నశ్వగుల దాడె । ౧౯౧ యీ దే గాన గేవు బాలకుని
 పదములు దలచియు భక్తి బ్రాధింప । వదనల మన నెల్లడ జేసె సన్ను.
 పటుతర లీల నెప్పటియట్లు యున్న । నటచశశయను సన్నకజాక్షు జూచి
 భావింపుచుండ నబ్బలు డిక్కిలయె : । “ఓ వివనగ్ధ, నా యదరబులోన
 వెలయ నించుక నేవు విశ్రమించితేవి ; । అయిక తీత్రనే ?” యని డచ్చరణ
 ములు శరంబున దాల్చి మోదించి యెను : । “నాకొని కేశవ, నీ పనాదమున
 నకల చరాచర జంతు సంఘముల । ఒకటించి చూచితే బద్ధపతాక్ష !”
 అనుచు నుతించితి ; నాతని నాభి । ననజంబునను బుట్టె వారిజాననఁడు.
 అట్టి క్రీకృష్ణుడే యనఘాత్మ, నీకు । జుట్టమై సచివ్రుడై సాంఘదీపించె.
 ఈతని నేవింపు మిహమును బరము । బ్రీతితో గలిగెడి బృథినికతిలక !”
 అనిన వేడుక బొంది యీ ధర్మరాజు । ఘనమైన ప్రేమ మార్గంజేయుల బలికె :
 “మునిచంద్ర, నీ కతంబున బుణ్యకథలు । విఠగల్గె మిక్కిలి విమలచిత్తమున.
 కలియుగంబున ధర్మకర్మంబులెల్ల । జెలగి యెంతేనియు జెడునని వింటి ;
 నా ప్రకారము నాకు నానతి యీవె ! । నుప్రసన్నత.” నన్న నుకృతాత్ముడనియె :

కలియుగ ధర్మములు

“వివవయ్య ధర్మజ, వివరంబుగాను, । మునుకొని కృతయుగంబునను ధర్మంబు
 చతురంశముల మీటు ; సరవిశో దేతఁ । దితముమై వర్తిల్లు ; ధృతి ద్వాపరమున
 ద్వితయంబు, కలివేళ వెన నొక్కటగును ; । తత భంగి దత్తవర్తనమెల్ల వినుము.
 సత్యంబు నరులకు సంక్షిప్తమగును ; । సత్యహానైన నాయువ్యంబు దఱుగు (?)
 నాయువు దఱిగిన నల్పమా విద్య ; । పాయక నందుచే బ్రబలు మోహంబు.
 । అందులో గ్రోధంబు లగ్గలంజాను
 ।
 పెనుపొంద నన్యోన్య పీడ నేయుచును । జనులు వర్తింతురు జలజారివంశ !
 సలలిత జప తప స్స్వధ్యాయ నియమ । కలితముల్ విడువంగ గలరు బ్రాహ్మణులు ;

ఘనతరాచార సంకలితులై శూద్రు | లనిశంబు నెగడుదు రవనీశతిలక !
 పన్నగంబులు మృగ ప్రకరముల్ గలిగి | యెన్నఁ గారడవు లనేకముల్ గలుగు ;
 తులువలు నరవలుఁ దురకలు భోయ | లలవడ నధికమై యవని పాడగును ;
 క్షత్రియుల్ శూద్రుల నరవి నుండెదగు ; | పాత్రమై పాడీయుఁ బంబయుఁ దఱుంగు ;
 కడఁగి విప్రులు వర్తకింబుఁ గర్సనము | జడబుద్ధి తోడుతఁ జేయంగఁ గలరు ;
 నరవిఁ బాపండ దర్శన మధికంబు ; | దొరఁగొని కాంబుతో వానలేదు ;
 క్రయ విక్రయంబులఁ గపటంబు తఱచు ; | దయలేమి పాపమే దలఁతురు బుద్ధి ;
 ఆరికపంట లత్యధికంబు లగును ; | కూరిమితోఁ గల్గు గొఱియలపాడి ;
 ఘాతకుల్ దఱచగు ; (?) ఘనతతో వారి | చేత ధనంబంది చెడు విప్రసమితి ;
 పితృ దేవకార్యముల్ పెంపువో నడఁగు ; | పతి నవమానించుఁ బణఁతి నిక్కముగ ;
 కదలక మఱియు నక్కలి యుగాంతమునఁ | బదియాఱు వర్షముల్ పరమాయు పగును ;
 ఏడును నెనిమిది యేడఁగ్ల ప్రాయమునఁ | బోడిగాఁ గందురు పాలఁతులు సుతుల ;
 దాత యొక్కఁడు లేక ధనహీనులగుచు | జాతి సన్మోహ్య తస్కరులు గాఁగలరు ;
 క్రన్నన వేద విక్రయులు భూసురులు | నన్న విక్రయులును నగుదురు మఱియు ;
 ఈ రీతి మఱియు ననే భంగులను | ధారుణి ధర్మంబు తఱఁగి పోయినను
 గలయంగ శంబల గ్రామంబునందు | సాలవక విష్ణుయశుండను పేర
 నొక్క భూసురుఁడుట్టి యోర్పు మీఱంగఁ | దక్కక నకల శాస్త్రములును సస్త్ర
 ములు స్మరించిన మాత్ర మునుమిడి యెఱిగి | నలలితంబుగ విప్రసహితండై కడఁగి
 వసుమతిలోఁ బాపవర్తులఁ జంపి | మనలక సర్వధర్మంబులు నిలిపి
 వాజిమేధము చేసి వసుధ బ్రాహ్మణుల | కోజ విభాగించి యొప్పుగా సిచ్చి
 తపమున కరుగును ధర్మంబు పెరుగు | సపరిమితంబుగా నంతునఁ జేసి
 కృతయుగం బేతెంచుఁ గృతమతి సిట్టు | లతిశయంబుగఁ జూతు నన్నియు నేను.
 ఎలమితో నింకొక్క హితవు చెప్పెదను | దొలఁగక విప్రులఁ దుష్టిఁ బొందింప
 నందుల నకల పుణ్యంబులఁ గలుగు | నందంబుగా.” నన్న నతఁడు మోదించి,
 ‘పరువడి విప్ర ప్రభావంబు నాకు | నరయంగఁ జెప్పవే’ యనిన నిల్లనియె :

బాహ్య ప్రభావము

“భానుతేజఁడు లోక పావనమూర్తి ; భానువంశం డయోధ్యా పాలకుండు
 అవనిఁ బరీక్షిత్తుఁ డనఁగఁ జెంపొందు | వివిధ పుణ్యాత్మండు విశ్రుత కీర్తి.

మృగయాభీరతుఁడునై మొఱసి కానలను । దగ వేటలాడుచుఁ దరళాక్షి నొకతెఁ
బువ్వులు గోయంగఁ బొడగని యంతః । “ఎవ్వరిదానవే యెలనాగ, నీవు ?
ఇట్టి సౌందర్యంబు నే యింతులందు । నెట్టనఁ గాన నో సీరజవదన !”
అనవుడు నృపుఁజూచి యంగన పలికెః । “పనిగొనఁ గళ్యపపతిఁ గోరి యిచట
విహరింపు చుండుదు వేడుకతోడ । ఒహుతర లీలలఁ బార్థివోత్తంస !”
అనినఁ బరీక్షితుఁ డతివపైఁ బ్రేమ । పెనఁగొన నెట్లనుః । “బింబోష్ఠి, వినుము
భానువంశ్యుడ, జగత్ ప్రఖ్యాత యశుడఁ, । బూనిక సాకేతపుర మేలువాఁడ,
నన్ను బెండ్లాడి యో నలినదళాక్షి ! । మన్నింపు.” మనిన సమ్మానిని పలికెః
“అవనీశ, నీ చెప్పినట్ల చేసెదను ; । నవడిమై నెన్నఁడు జల విహారముకు
నన్ను బిల్వకయుండు, నయము దీపింప । నిన్ను వరించెద నిక్క మీపలుకు.”
అనినఁ బరీక్షితుఁ డంగీకరించి । వనితఁ బెండ్లాడి సద్వైభవం బెనఁగఁ
బురమున కేతెంచి భూరి భోగములఁ । దిరమైన వేడ్క వర్తిల్లుచు నుండె.
అంత శరత్కాల మరుగుదెంచుటయు । సంతోష చిత్తుడై సతీయును దాను
... .. ।
సహజంబుగా ఘర్మ జలకణదేహ । విహిత విశ్రమముల వినమితామోదుఁ
డై తత్సమీపంబు నందు నెంతయును । ఆతతస్ఫూర్తి నొప్పొరిన కొలను
గని దాని దరిఁ దన కాంతను నిలిపి । పని గొన నందు లోపలఁ దీర్థమాడి
వనితఁ గనుంగొనిః । “వనజదళాక్షి ! । యనయంబుఁ జెమట వాయుగ నీరుచొచ్చి
యవగాహనము నేయు.” మనిన సవ్యచును । ధవళాక్షి నీటిలోఁ దద్దయుఁజొచ్చి
మునిగి మాయంబైన, మొగి సరేశ్వరుఁడు । ఘనవిస్మయము నొంది కన్నీరు నించి
కడువడి మడుఁగెల్లఁ గలయంగ వెదకి । కడఁకతో నెంతయుఁ గానంగలేక
వెలయఁ దజ్జలమెల్ల వెడలంగఁ జల్లి । కలయఁగ నందున్న కప్పలఁ జూచి,
‘ఇవి మత్రియాంగన నిట మ్రుంగఁబోలు । సవరళంబుగ.’ నని యధిక కోపమునఁ
దన యనుచరుల నంతటిలోనఁ బిలిచి, । “పెను పొంద నాకును బ్రియము నేయంగ
వరమతి వలసినవాయు కల్గినను । గరమొప్ప ధరఁ గల కప్పలనెల్లఁ
బొలియింపు.” డనవు డుప్పొంగి నేవకులు । కొలఁకుల వాఁగులఁ గూప దీర్ఘకల
సెలయేఱులను రోసి చెలఁగి కప్పలను ।
జంపంగఁ దొడఁగిన్, జంపలంబంది । యింపేది మొఱవెట్టి యిట భేకవిభుఁడు

మునివేషమున నృపు ముందట నిలిచి : 'మనుజేశ, జనులెల్ల మహి నిన్ను నవ్వఁ జలమునఁ గప్పలఁ జంపింప నగునె ! మలయక యిది యధర్మము మాను.' మనిన నిలపతి యిట్లను : "నెక్కడిమాట ! పొలియింతుఁ గప్పల భూమిలోపలను ; మగువ మ్రింగిన యట్టి మాయదారులను | జగతిలోపల నెల్లు చంపక విడుతు ?" అనవుడుఁ జింతించి యా భేకవిభుఁడు | మనుజేశ కిట్లను : "మహితాత్మ, వినుము మండుకవిభుఁడను మహిలోన నాయు | వందురు నాదుపే రవనీశతిలక ! ఆయింతి నా కూతురగు శోభనాఖ్య ; పాయక దానిచే బ్రమపడ్డ వార లిల ననేకులు గల రీవెంతపెద్ద ! వలనొప్ప." ననవుడా వనుధేశుఁడనియె : "ఈ మాట నిజమైన నెలనాగఁ డెచ్చి | ప్రేమతో నాకిమ్ము పెంపగలిగింది." అనుచుఁ బ్రార్థించిన సతఁడు నవ్వుచును | దన పుత్రి సంతలోఁ దలఁచి రప్పించి సొలవ కెంతయు దానిఁ జూచి కోపించి : "కులమువారలఁ జంపఁగోరి యీరాజు అరయఁ ప్రసిద్ధులై నట్టి భూపతుల | వరున దిక్కులకంపి వడి వంశమడఁచె ; పెనుపొంద సీ చిక్కుఁ బెట్టితివీవ | పొనువడ సీకును బుట్టెడి సుతులు కపటవర్తనులగుఁ గా !" కని (?) కూతు | శపియించి మండుక జనపతి ననియె. ఇట సుశోభనఁ గూడి యిలఁ జక్రవర్తి | పటుతరభోగ నంపద లందుచుండె. అంతఁ గ్రమంబున సంబుజగంధి | నంతోషమునఁ దల శల వలు లనఁగ మువ్వరఁ గొడుకుల ముదముతోఁ గనిన | నవ్వసుధేశుఁ డం దగ్రజుఁడైన శలునిఁ బట్టముగట్టి చని వనభూమిఁ | దలకొని యత్కుగ్రతపము గావించె. ఇట శలుఁడొక్కనాఁ డేపు దీపించి | పటుతర రథమెక్కి బలములు దాను వేట లాడఁగఁ బోయి విషినాంతరముల | గాటపు మృగముల ఖండించి వైవ, నందొక్క మృగము శరవిద్ధమగుచుఁ | బొందుగాఁ బటవ, నప్పుడు దానివెంటఁ జని చని యంతలో సారథిఁ జూచి, | 'వనివడ వేగంబు పటపుము తేరు ;' అనవుడు సారథి యవసీశు కనియె : "మన మెంత దఱిమిన మనకు లోఁబడదు ; ఘనతర వేగంబు గల దా మృగంబు ; అసఘాత్య, హరులు వామ్యంబులై యున్న నగవడు మృగ" మన్న 'నట్టి వామ్యములు | వగవక చెప్పు మెవ్వని యింటఁ గలవు ?' అనవుడు సూతుఁడిట్లను శలుఁ జూచి : "యసఘాత్య, వామ్యంబులైన గుఱ్ఱములు వామదేవుండను వరముని యింటఁ | బ్రేమతోఁ గల." వన్నఁ బృథివీశ్వరుండు

అతని యాశ్రమమున కరదంబు దోలు | మతులితగతి నన్న నట్లకాకనుచు
 రథము దోలిన, మునిరాజశేఖరుని | ప్రథితాశ్రమముఁ జొచ్చి పరఁగు వేడుకను
 వామదేవుని పాద వనజంబులకును | బ్రేమ తోడుత మ్రొక్కి పృథివీకుడైన
 శలుఁడిటు లనియె : “నో నంయమిప్రవర ! | వలయు నాచే నేటువడి యొక్క మృగము
 అనమునఁ బఱచె, నిష్టద్దాని నెయిది | వసుధలో నెట్లనైన వధియింపవలయు ;
 ననువుగా భవదీయ హయముల నీవె !” | యనవుడు “నీకార్యమైన పిమ్మటను
 రాజితంబైన గుఱ్ఱంబుల మగుడ | నోతతో నిత్తువే నొప్పుగాఁ గొనుము.”
 అని పల్క నొడఁబడి యంతలో శలుఁడు | దనరు వామ్యంబులఁ దన రథంబునను
 గట్టి వేగమునకుఁ గడఁక మెచ్చుచును | నెట్లనఁ దాబోయి నిమిషమాత్రమున
 మృగమును సమయించి, మెఱసి వేడుకను | మగిడి యయోధ్యకు మహిమతోఁ బోయి
 “రాజయోగ్యంబునై రమణ దీపించు | రాజితంబగు హయరత్న యుగ్మంబు
 పటు జవాధిశ్యంబు పాటుని కేల | తటుకున!” నని దురిత స్వాత్మండగుచు
 నంతఃపురంబున నటఁ గట్టఁ బనిచి | యెంతయు సంతోష మేపాట నుండె.
 అట వామదేవుండు సశ్వరత్నములఁ | గుటిలుడైన యెంతయుఁ గొనిపోయి శలుఁడు
 మగుడ నీయకయున్న మది విచారించి, | “తగురాజు బలియుండు దర్పాధికుండు
 అనయంబు వేడుక సశ్వరత్నములఁ | గొనిపోయె; గొనిపోయి కూర్చితో మగుడఁ
 దెచ్చి యిచ్చెద నను దృఢబుద్ధి లేక | కుచ్చితంబుగ నిట్లు క్రూరుడై మించె.”
 అని యని చింతించి యాత్రేయ శిష్యుఁ | గనుఁగొని యిట్లనఁ గడఁక దీపింప :
 “అనఘాత్మ, నీ వయోధ్యాపురి కేగి | చనవొప్ప నెంతయు శలుఁజూచి ‘వామ్య
 హయములు గొని నెల యయ్యె నింతటను | రయమొప్ప ని.’ మృని రమణమై నడిగి
 కొనిరమ్ము పొ.” మృన్న గురువుకు మ్రొక్కి | యనుపమ గతి నయోధ్యాపురి కరిగి
 శలుఁగాంచి పలికె : “నో జననాథతిలక ! | వల నొప్ప వినవయ్య వామదేవుండు
 అనివిన వచ్చితి ననఘ, నీ కడకు ; | మునుకొని ఘోటకముల నిమ్ము వేగ.”
 అనవుడు శలుఁడంత నాత్రేయుఁ జూచి : | “ముని వామదేవుండు మొగి సిన్న నంపె;
 నీవును వచ్చితి నెఱిఁ జాలుఁ జాలు | నీ విధి దుర్భాష లింక మాని పొమ్ము.”
 అనిన నాత్రేయుండు నప్పుడు కదలి | తన గురునకుఁ జెప్పఁ దద్విధం బెల్ల,
 విన్నాణమునఁ గ్రోధ వివశుడై మాసి | పన్నుగా నా శలుపాలికఁ బోయి :
 “నరనాథ, యీవయ్య నా తురంగముల | నరయంగ నీ పని యయ్యె నింకేల ?

ఒనర లోభంబున నొరుల సొమ్ములను | జెసి గావలె నన్న జేరునే యకట !
 యెరువులు సతమాన ? యేల గురాశ ? | వగధన హరుల పాపంబులు దెలియు ;
 వరుణ పాశంబుల వడి గట్టునకుచు | నరకాగ్నిలో ఒడు నయ మెందు గలదె ?”
 అనుటయు శలుఁడ్పిల్లలనియె గోపించి : | “ఘనముగ నేల యిమ్ముల దురంగములు ;
 పరగఁగ నత్య సంచన్నత మిగుల | నిరవగు నెట్ల రెండ్రిచ్చెడఁ గొనుము ;
 అదియుచు గాకున్న, నట వేసడ మాల | గొడలే యిచ్చెడఁ గొనుము నిక్కముగ ;
 నడిమాన బేటికి హయముల నీచు ; | అడరఁగ దబ్బర లాడితి వేని
 నీకు నీ వెఱిఁగెదు ; స్వప్నయోగ్య హరుల | నీకు నిచ్చెడికంట నేరముల్లవె ?”
 యుచుచు బోనాడిన నతఁడు గోపించి | సువిశిత మతితోడఁ జూచినంతటనె,
 దైత్యు లనేకులు తద్దయుఁ బుట్టి | యత్సంత రోషాత్ములై చెలరేగి
 శూలము ల్గొని వాని స్రుక్కఁగఁ బొడిచి | కాలగోచరు జేసి కదలి పోవుటయు,
 వామదేవుడు తన వనమున కరిగి | యామెయి నున్నచో, నంతటిలోన
 శలుని తమ్ముడు మహాసాహస వృత్తి | దలుఁ డనువాడు భూతలమున కెల్ల
 రాజునై యేలుచు రమణ దీపించి | తేజంబుతో నుండ ధృతి నొక్కనాఁడు
 వామదేవుడు వచ్చి వాని దగ్గించి : | “భూమిశ, వేటకై మున్ను మీయన్న
 హరుల వామ్యంబుల నటఁ గొని యీక | తఱలకుండక నింట దాచినవాడు ;
 సోలవక విప్రుల సొమ్ము నీ కేల ? | నలిమిఱ నా సొమ్ము నా కిచ్చి యనువు.”
 మనుటయుఁ దలుఁడు రోషాయత్తుఁ డగుచుఁ | బనివడి తన సమీపంబున నున్న
 సారథిఁ గనుఁగొని : “చతురాత్మ, నీవు | నారయ నా విల్లు సమ్ములుఁ దెమ్ము ;
 బాపఁడు కడుఁగ్రావ్వి పలికెడు నివుడు | పాపుదు వీనిని బ్రాణంబులకును.”
 అనవుడు నవ్వుచు నా వామదేవుఁ | డనియె : “నే తల నీకు నట నన్న వేయఁ ?
 దెమ్మన్న యమ్ములఁ దివిజి నీ నుతుఁడ | యెమ్మె నాడెడువాడు మృతుఁడు నాఁ గాత
 మిప్పుడె.” యని పల్క నింతటిలోనఁ | దప్ప కా యమ్ముచే ధరఁ గూలియున్న
 ఖలకుఁ గొనివచ్చి పార్థివేంద్రునకు | నాలోనఁ జూప, నాహాకార మెనఁగఁ
 బలురోదనము నేసి బంధుగ కోప | కలితుఁడై తన దురాగ్రహము రెట్టింప
 విల్లు సమ్ములుగొని వ్రేసెద ననుచు | విల్లెక్కు వెట్టి యుద్వీతలం బగల
 వెన గుణ ధర్మచేసి విశిఖంబు దొడిగి | పొనఁగ నా కర్ణాంతముగఁ దివుచుటయుఁ,
 బరఁగఁగ బాణ చాపంబులతోడ | సరవితో హస్తముల్ స్తంభింపఁ జేయ

వరునఁ జిత్తురువున వ్రాసిన వ్రతిమ | కరణి నట్లుండి భూకాంతుండు దలుడు
వెలవెలనై కడు విస్మయం బంది | తలఁకుచు సంతతఁ గపసి కిట్లనియె :
“మునిరాజశేఖర, ముని సార్వభౌమ, | మునిలోకపూజిత, పుణ్యస్వరూప,
వలసేది నోరికి వచ్చిన దెల్లఁ | బలికితి దుష్కృతభావంబు వలన ;
నెఱుంగక జేసితి నెల్ల తప్పలను | మఱచి లోఁగొని నన్ను మన్నింపు.” మనుచు
బెగఁదొంది యేటు దప్పి జోహారులనిన | వగచి మిత్రజనంబు బంధువర్గమును
నతులును నమ్ముని చరణపద్మముల | కతిశయంబుగ మ్రొక్కి యానఘాత్మ, నీవ
దిక్కు మాకనుచుఁ బ్రార్థింపఁ బ్రార్థింప, | నక్కజంబుగఁ గోపమణఁచి యమ్మాని
తడయక కృపతోడఁ దత్కరస్తంభ (?) | ముడిపినఁ దలుఁడును నుర్వి సాష్టాంగ
మొనరుచుటయు వాని నొగి గారవించి | తనయుని ప్రాణంబు దగ నిచ్చుటయును,
సంతోష చిత్తుఁడై సంయమిండునకు | సంతటఁ గొని వచ్చి హయముల నిచ్చి
యనిపిన బోయె నిజాశ్రమంబునకు | మనుజేశ, విప్రసామర్థ్య మి వ్విధము.”
అనిన మార్కండేయు కనియె ధర్మజుడు : “అనఘాత్మ, నీ కంటె సధిక వార్ధక్య
తనుడగు పురుషుండు ధరణిలోఁ గలఁడె ?” | యనిన మార్కండేయుఁ డతని కిట్లనియె :

ఇంద్రద్యుమ్ను చరిత్రము

“ధరణీతలేశ, యింద్రద్యుమ్నుఁ డనఁగఁ | బరఁగిన నృపతి యా పాకశాసనుని
సదనంబునందు నిచ్చలుఁ దపోనియతి | వదలక నిష్ఠమై వర్తింపుచుండ
నఖిల లోకంబుల నాతని కీర్తి | శిఖితేజు మాసినఁ, జెచ్చెర సురలు
“ఒనర నీ విచ్చోట నుండంగ వలదు | చను” మని త్రోచిన, జగతి కేతెంచి
ననుఁ జూచి యిట్లనె : “సవమూర్తి, నన్ను | గొనకొని యెఱుంగుచే కుంభినిలోన ?”
ననిన నే నిట్లంటి : “సయ్య, నిన్నెఱుంగ ; | ఘనతఁ బ్రాలేయనగంబున నెపుడఁ
గరుణతోఁ బ్రావారకర్ణుం డనఁగఁ | బరఁగు నులూకంబు ప్రతిదినంబుండు
నా కంటె నిన్ను నిర్ణయముగా నెఱుంగు | జోకతోఁ బా.” మృన్నఁ జూచి మోదించి
యట్లై నీపు రమ్మనుటయు నేను | గట్టిగా సతనితోఁ గరుణ నిట్లంటి
“ఘనరసాయన ఘటికా ప్రయోగమునఁ | దను తాపమయ్యె నేఁ దనరి రానోప.”
ననుటయు, సత్వమై యాతండు నన్ను | గొనిపోయి హిమగిరి గొమరొప్ప డించి
యయ్యులూకమీకడ కరిగి ‘యో యనఘ ! | యియ్యెడ నన్ను నీ వెఱుంగుచే’ యనిన

నదియు నించుక దన యంతరంగమునఁ | గడలక తలపోసి: “కడఁకతో నిన్ను
నిజముగా నెఱుంగంగ నేరఁ జెప్పెదను | విజయంబుగా వయోవృద్ధు ధన్యుఁడు
సరయ నింద్రద్యుమ్ను మను ప్రాజ్ఞుఁడను | నీతఁడై చనియించు నీ డోష్ఠపుండు
అవని నాళీజంఘుఁ డను బరాధిపుండు : | అరిత మితిఁ నను నాచోటి.” కనిన
సరనాయకుండును నా తోడఁ గూడ | గంగతో నయ్యులూకఁబును మోచి
కొనిపోయి, ఒకపడి గోరి దస్సించి | తన ముఁగ జెప్పి “యడఁట నెఱుంగుదువె ?”
అనిన నాళీ జంఘుఁ “డట నిన్నెఱుంగె : | నెనునాద నా కంటఁ బెద్దయైవట్టి
ఘనుఁ డకూపారుఁ డన్ కచ్చవేంగ్రుండు | ఘుఁముగా నుండు నీ కంజాకరమున ;
నాతఁ డెఱుంగునో యడుంగవలయు | నీసెత్తి.” కని పిల్ల నేతెంచి యవుడు
కమతాధిపతి నిల్వఁ గని యడుగుటయుఁ | క్రమమున నశ్రుధారలు వడియంగ
“నక్కటా ! గుణధామ, యధికపుణ్యాశ్చ, | పుణ్య నిండె నీ దివ్య సత్కీర్తి.
ఎలమి నింద్రద్యుమ్ను నెఱుంగని వారు | ఎలకె ? ధన్యుడ కిపు కరుణాసముద్ర !
అర సనేక భయంబు లయ్యెడి యెడలఁ | గరుణ తోడుత నన్నఁ గాదితి వీవ ;
మఱువఁగఁ దగునె యీ మహిలోన నిన్ను | నెఱిగి చేసిన మేలు ఈ ధరలోన ?
సరయంగ బహువిధ యజ్ఞముల్ చేసి | తరమిడి దక్షిణార్థంబుగా విప్ర
వరులకు నిచ్చు గోవర్గంబు తొల్లి | గొరిజల నెంతయు గ్రొస్పించ గాదె
యీ సరోవరమయ్యె నిటఁ బ్రసిద్ధిగను | భాసురంబుగ.” నని పలుకంగ నంత,
దివ్యవిమానంబు దేవతల్ గొనును | భవ్యులై చనుదెంచి పరమపుణ్యాత్ము
ననఘు నింద్రద్యుమ్ను నప్పడు చూచి | “చనుదెమ్ము నీ కీర్తి శాశ్వతమయ్యె
నెంతకాలము కీర్తి యిలలోన వెలయు | నంతకాలము గల్లు నమరలోకంబు.”
అనిన నింద్రద్యుమ్నుఁ డనియె: “వీరలను | నెనసి మత్కార్యార్థ మిట సహాయముగ
దెచ్చితి నిజభూమి ధృతి నిల్పి వత్తు | నచ్చుగా.” నని చెప్పి యంతలో మమ్ము
వహియించుకొని వచ్చి వరుసతో నిలిపి | బహుదివ్యలోకంబుఁ జడసె నా ఘనుఁడు.
అనవుడు ముదమంది యమతనూభవుఁడు : | “అనఘాత్మ, నీ కంటె సధిక వృద్ధులను
ఎఱిగితిఁ, బుణ్యంబు లెంతెంత గలిగె ! | వఱలు నయ్యిత్వాకు వంశజుడైన
కువలాశ్వునకుమఱి గుంభినిలోన | నవిరళ ధుంధుమారాభిధానంబు
వీరితిఁ గలిగె ? నా కెఱిగింపు.” మనిన | గౌరవస్ఫూర్తి మార్కండేయుఁ డనియె :

కువలాశ్వ చరిత్రము

“ఘనఁ దుదంకుండనఁగా నొక్కమాని । మనమున హరి నిల్చి మరుభూములందు
 నతి ఘోరతపము సేయంగ, సంతటను । అతని భక్తికిఁ బ్రయంబంది యచ్యుతుఁడు
 అదిదేవుఁడు సతతానందమూర్తి । వేదవేద్యుఁడు చక్రి విశ్వరక్షకుఁడు
 ప్రత్యక్ష మగుటయు భయభక్తితోడ । సత్యంత వేడక సాష్టాంగంబు మ్రొక్కి :
 “శ్రీ రమాధీశాయ చిద్వ్యాపకాయ । వాఙ్మయ భాయ వాసుదేవాయ
 పీతాంబరాయ కల్పిత జగత్సంచ । భూతరూపాయ సద్భుతవిక్రమాయ
 కౌస్తుభభరణాయ ఘనవిగ్రహాయ । హస్తీంద్రవరదాయ అఘహరణాయ
 తుభ్యంసమో నమో ధూర్జటి వినుత ! । తుభ్యంసమో నమో తోయజ నయన !”
 అని బహువిధముల సభినుతి సేయ । వనజోదరుఁడు ‘నీకు వరమిత్తు నడుగు’
 మనిన నుదంకుఁ “ఁదోహరి, వాసుదేవ, వనజాక్ష, నినుగంటి ; వర మింతకంటె
 సధికమెయ్యది చూడ ! నైన నా మనసు । సధినాథ, సత్యదమాదుల యందుఁ
 దిరమునై యుండను, దృఢమైన భక్తి । కర మొప్ప నీ యందుఁ గలుగంగ నీవె !”
 అనవుడు నట్టిచ్చి యంబుజోదరుఁడు । “మన మలరంగఁ : ‘ఒరమజ్జానయోగ
 మును గల్గు ; దైలోక్యమునకు హితంబు । ననయంబు నైన కార్యంబు నీ చేత
 సాధితంబయ్యెడు సత్య మీ పలుకు ; । గాధలు పెక్కేల ? కడముట్ట వినుము ;
 అవనిలోపల ధుంధుఁడను దానవుండు । తివితి లోకముల బాధింపంగఁ గలఁడు ;
 చలమొప్పఁగా వానిఁ జంపెడికొఱకు । నలవడఁగా బృహదశ్వని నూనుఁ
 డ యొప్పు కువలాశ్వ సభి గంభీరుఁ । గయ్యంబునకు నంపఁగలవు నీ వనఘ !
 అతఁడు సద్దైత్యుని ననిలోకం జంపు । సతులిత విస్ఫూర్తి.” నని చెప్పి చనఁగ,
 నిట నుదంకుండును నేపు దీపించి । పటు తపంబున నుండెఁ బరఁగ వెండియును.
 అసఘుఁ డిత్తాకుఁ డీ యవనిచక్రంబు । ననుపమంబుగ నేలి యరిగిన వెనుక
 సతని నందనుఁడు శశాదుండు మించి । క్షీతియెల్ల నేలి చెచ్చెఱఁ గకుత్స్థాఖ్యుఁ
 బడసె ; ననేననుఁ బడసె నాతండు ; । కడకతో నతనికిఁ గలిగె బృథుండు ;
 పృథుఁడు విశ్వకుఁగనెఁ బెంపుతో ; నతని । కధికత్వమునఁ గల్గె నార్ద్రనామకుఁడు ;
 అతనికి యువనాశ్వఁ డాత్మజుఁ డయ్యె ; । నతనికి శ్రావస్తి యనువాఁడు పుట్టె ;
 నతనికి బృహదశ్వఁ డాత్మ సంభవుఁడు ; । అతనికిఁ గువలాశ్వఁ డనువాఁడు పుట్టి

సకలాశ్రు శశ్రు విశారదు లధిక । వికట సత్త్వ ప్రభా విఖ్యాతులైన
 చతురు లనేక వింశతి సహస్రముల । సుతులను గాంచిన, సొంపు దీపించి
 పరఁగంగఁ గువలాశ్వఁ బట్టంబు గట్టి । ధర బృహదశ్వండు తపమున కరుగ,
 నయ్యవసరమున నయ్యదంకుండు । చయ్యనఁ జనుదెంచి చతురతఁ బలికె :
 “బృహదశ్వ, వినవయ్య పృథివిలో జనుల । విహితఁబుగాఁ బ్రోవు ; విన మింతకంటె
 ధర్మంబు గలుగునే ! ధరఁ దొల్లి నృపులు । పేర్కొఁ జూరక్షుఁ బెను దీపించి
 పుణ్యలోకంబులు పొందిరి నిజము. । పుణ్యతల్ల, యొక్క యద్భుతమిది వినుము
 గరిమ తోడుత మధుకైటభు లనఁగఁ । బరఁగిన యనురులపట్టి ధుంధుండు
 ఘన తపోబలమునఁ గంజజువలన । ననిమిషులను గెల్పునట్టి వరంబు
 వడసి లోకంబులు బాధింపుచుండి । మడవక యిప్పుడు మా యాశ్రమంబు
 చేరువ మిగుల విస్తీర్ణమై సింధు । పూరిత వాలుకాపులినంబునందు
 వివరంబు గావించి వెననందుఁ జొచ్చి । నివిడిన కడఁకతో నిద్రించు ; వాని
 వదనంపు నిశ్శ్వాస వాయుప్రవాహ । ముదిత ధూమాస లాత్యుగ్రమై పరఁగి
 యొనరంగ నేఁటేట నొకమాటు వెడలి । తనరంగ భూసభోంతరమున నెల్ల
 నతతంబు సికతారజుఁ పటలంబు । వితతంబుగాఁ జేసి వెన బాధపఱచు.
 మనుజేశ, మాకును మా యాశ్రమమున । ఘనముగా నిలుచుట గడు సంకటంబు.
 అది గాన వేగంబె యద్దురాత్మకునిఁ । గదనంబులోపల ఖండించివైచి
 గరిమతోడుతను లోకములకు మాకు । ధరఁ బ్రీతి యొనరించి తపమున కరుగు.
 ‘తలకొని యెవ్వఁడు దైత్యునిఁ జంపఁ । దలఁచు వానికి నిత్తుఁ దనశక్తి’ యనుచు
 హరి యానతిచ్చినాఁ డదిగాన నీవు । కరుణ నీ లోకముల్ గాచి రక్షింపు.”
 అనిన గృతాంజలియై బృహదశ్వఁఁ । “డనఘాత్క, యశ్రునన్నాన మే నిపుడు
 చేసినవాడ ; నీ క్షితిలోన మిగుల । వాసికెక్కిన యట్టివాఁడు నా సుతుఁడు
 కువలాశ్వఁ డీతండు గుణ గణాధికుఁడు । అవని వింశతి సహస్రాత్మజుల్ తాను
 దైత్యులఁ జంపును తథ్యంబుగాను । అత్యంత శూరత.” నని యప్పగించి
 యా యుదంకుని చేత ననుమతి వడసి । యాయతమతితోడ నడవీకిఁ జనియె.”
 అనిన మార్కండేయు కనియె ధర్మజుఁడు : । “ముని నాథ, ధుంధుండు ముదముదీపింప
 భువి మధుకైటభ పుత్రకుఁ డనుచు । వివరించితివి నాకు విశదంబుగాఁగ ;

వఱలి యేకాలంబువార లాదైత్యు ? | లఱిముఱి నేమైరి ? అది చెప్పు.” మనినఁ
బనివడి యమతనూభవు మోముచూచి | ఘనమైన భక్తి మార్కండేయుఁ డనియె :

మధుకైటభుల చరితము

“ధరణీశ, యీ జగత్త్రయమును దొల్లి | యరయ నేకార్ణవమై యుండునపుడు
భాసుర భోగీంద్ర పర్యంకమునను | వాసుదేవుఁడు నిద్ర వడిఁ బోవుచుండ
సతిదీర్ఘనుగు కాల మరిగె ; నన్నెనుక | సతి ఘోరమూర్తు లాహవ ధురంధరులు
మధుకైటభులనంగ మధితశాత్రవులు | అధికవేగంబున నటు చనుదెంచి
హరినాభి కమలంబునందు నెంతయును | విరివి తేజంబున వెలుఁగొందు ధాతఁ
గని రోషమున వ్రేయఁ, గడుభీతిఁ బొంది | ‘ఘనదేహ, శ్రీహరి, కావవే !’ యనుచు
మొఱ వెట్టుటయును, అమ్మగమర్దనుండు | నరగున మేల్కొని సాహసోన్నతుల
మధుకైటభులఁ జూచి : “మహితాత్ములార ! | యధికులు మీర లీ యజ్ఞజా నేల
రాయిడిఁ బెట్ట ? శౌర్యముగల మిమ్ము | నీ యెడ మెచ్చితి నిచ్చెద వరము
నడుగుండు మీ.” రన్న ననురుఁగ నవ్వె : | “ఎడవక నీవు మా కిచ్చెదు వరము !
ఈ రీతి నామర్ఘ్య వేడఁ నీకు ? | ఆరయ వలసిన నడుగుము మమ్ము
నీ కిత్తు” మనుటయు, నీడజోడఁడఁడు : | “ప్రాటః బుగ మీదు వలుకు నత్యంబు ;
బొంకాడ నెఱుంగరు పుణ్యులు మీర | లంకలో లేక మిమ్మడిగెద వరము
నా చేతఁ జావుండు నలి మీర.” లనిన | నా చక్రధరున కిట్లనిరి రాక్షసులు :
“జలములు లేనిచోఁ జంపుము మమ్ము | జలజదళాక్ష, నిశ్చయముగా.” ననినఁ
బాలుపొండఁ ద్రెలోక్యమును నట్టి వేళ | జలమయంబగుటయుఁ జాలఁ జింతించి,
తన యూరువులు నాచి దైత్యులనందు | ఘన నుదర్చనముచే ఖండించి వైచె.
పొనఁగ నమ్మధుకైటభుల తనూభవుఁడు | వసుధలో ధుంధుండు వనజారివంశ !
అట్టి ధుంధుఁడు దేవతావళి నెల్ల | నెట్లన బాధించు నెఱి విను మనఘ !
ఆ రీతిఁ దండ్రిచే ననుమతి వడసి | కూరిమి దీపింపఁ గువలాశ్వఁడంత
శుభ దివసంబున శుభముహూర్తమున | నభినవోత్సాహుఁడై యాత్మజుల్ దానుఁ
జతురంగబలము లనంఖ్యలు గొలువ, | మితవాక్యములు గడు మిన్నంది మ్రోయ,
వంది బృందములు కైవారముల్ నేయఁ, | జెంది పుణ్యస్థ్రీలు సేనలు చల్ల,
నయ్యుదయండు వెంట నరుదేరఁ గదలి | చయ్యనఁ బోవంగ, జలజోదరుండు
సత శక్తి యతనిలోఁ దద్దయుఁ బెట్టె ; | మునులు దీపించిరి ; మొరసె దుందుభులు.

ఆరీతి నా కువలాశ్వుండు వోయి । వారిధి తటమున వలనొప్ప విడిసి
 తన తనూభవుల నాతతబలాధికుల । బానుపడు వాలుకావులినంబుఁ ద్రవ్వ
 ఉరవడి నిద్రవోవుచు నున్నవాని (?)
 వడిమీఱు నిశ్శాన్విన వాతాగ్ని శిఖల । నడరెడు వాని దై త్యాధముఁ గాంచి,
 పరశు ముద్గర శూల పట్టిన ప్రాస । కరవాల మునల భీకర భిండివాల
 వివిధాయుధంబుల ప్రేసిన, సంతఁ । దలఁగక ధుఁధుఁ డుడ్డతిఁ బెద్దప్రాద్దు
 కొయ్యన ఘన విప్రుతో గ్రాసనంబు । నయ్యెడఁ గలిగి పాయక యావులించి
 విస్ఫులింగంబులు వెడల సంతటను । విస్ఫులితి లేచి పీక్షించుటయును,
 దలకొని నిశ్శాన్విన దారుణపహ్నిఁ । బొలిసిరి కుంలాశ్వు పుత్రులందఱును.
 ఆరీతి భద్రాశ్వుడా దృఢాశ్వుండు । నారయఁ గహిలాశ్వుడను వారు దక్కఁ
 దక్కిన కొడుకు లందఱు మడియుటయు, । సక్తజంబగు కోపమధికంబు గాఁగ
 ధరణీతలేశుఁ డెంతయు నెదుర్కొనినఁ, । ఒరఁగ నద్వైశ్వుఁ డద్భుతభుజాటోప
 మెనఁగ నిశ్శాన్వినాగ్ని నిటఁ ఒర్వఁజేసి । కొనరక శూలఁబుగొని కవియుటయు,
 తులిత యోగః క్షయంబు పూరిముల । వితతాగ్ని నాగ్ని భూవివరంబు వగుల
 రిగ్గజఁబులు మొగ్గ దిక్కులు బెదర । బెగ్గిలి తారకాబృందంబు లురలఁ
 దరణీయుఁ జుట్టి డుఁ దటతట నడఁగ । నురగాధిపతి ఖేతి నొడుఁగుచు వడఁగ
 ననుపమ బ్రహ్మాస్త్ర మంతిలో నేయఁ । బనిగొన భస్మమై పడియె నయ్యును.
 అంత సుదంకుండు సఖిల దేవతలు । నెంతయు హర్షించి 'యెయ్యది నీకుఁ
 గోరిక ? వేడుము గొబ్బున.' ననిన । నారయ నతఁడు దై త్యాది సఖ్యంబు
 విప్రభక్తియు నిత్య వితరణశీల । మప్రయాసంబును నడిగిన నిచ్చి
 సురలు వోవుటయు, నా క్షోణీశ్వరుండు । పురమున కేతెంచి పొగడొండె ; నిట్లు
 ఆరయ నా కువలాశ్వుండు ధుంధు । మారుఁడైన విధంబు మనుజాధినాథ!"
 అని చెప్పెననుటయు, 'నావలికథలు । ననఘాత్మ, చెప్పవే !' యని యడుగుటయు
 *ఇది సదాశివభక్త హితగుణానక్త । సదయ స్వరూప కాశ్యప గోత్రదీప
 స్తుతిపాత్ర వల్లభసూరి సత్పుత్ర । మతి మద్విధేయ తిమ్మయ నామధేయ
 రచితమైనట్టి యరణ్య పర్వమున । సుచితమై యాశ్వాస మొప్పెనేనవది.

* పోమన, తిమ్మయ పేరనే ఆతని గ్రంథమును పెంచి వ్రాసినాడు. ఈ విషయమును పర్వాంతమునఁ జెలిపినాడు.

ఆటవయాశ్వాసము

శ్రీధారుణీశ, రాజిత కృపావేశ, | సాధిత దానవసంఘ, గోవింద,
జనమేజయునకు వైశంపాయనుండు | ఘనతర భారతకథ చెప్పఁ దొడఁగె.
ముని ధుంధుమారుని పుణ్యచారిత్ర | మనువొందఁ జెప్పిన, నా ధర్మరాజు
“తిరముగాఁ బుణ్యనతీ ప్రభావంబు | లరయంగఁ జెప్పవే!” యనిన నిట్లనియె:

పుణ్యనతీ ప్రభావము

“కాశికం డనువాఁడు ఘనుఁ డొక్కమాని | వాసికెక్కిన తపోవైభవాధ్యుండు
ఒక యూరిచేరువ నొక వృక్షమూల | మకలంకగతిఁ జేరి యందున్న వేశఁ,
గడఁగి తదీయ శాఖాగతంబగుచు | నుడుగకయుండిన యొక్క బకంబు
రెట్ట పైఁ బెట్టినఁ, బ్రియమేది యలిగి | నెట్టనఁ జూచిన నేలపైఁ బడియె.
పడి భస్మమైనను, భావంబులోనఁ | “దడయక నిర్నిమిత్తంబ యీ బకము
నీటు చేసితి ; శాంతినెఱి నాటిపోయె | నీరీతిఁ గటకటా ! యేమి నేయుదును !”
అని చాల వగచి మధ్యాహ్న మాటయును | జని పుణ్యనదిలోన స్నానంబు చేసి
వలనొప్ప నాహ్నిక వర్తనంబెల్ల | నలవడఁ గావించి యా గ్రామమందు
వెలయఁగ శుచులైన విప్రసద్గుముల | నెలమితోడుత భిక్షుమెత్తుచు నొక్క
నదనంబు వాకిటఁ జయ్యన నిలిచి | నదమలస్ఫూర్తి ‘భిక్షాం దేహి’ యనిన,
నా యింటి వనిత పాయక పాత్రశోధ | నా యెడఁ జేసెడి యంతటిలోనఁ,
దనభర్త యాఁకటఁ దద్దయుఁ దూలి | చనుదెంచుటయుఁ, జూచి సంభ్రమం బొప్ప
నెదురేగి పాద్యంబునిచ్చి మజ్జనము | వదలక నేయించి పరుస నిష్టాన్న
ములు వెట్టి శయ్య నిమ్మలఁ బన్నుపఱచి | యలవడ నంత వీడ్వము సమర్పించి
చరణంబు లొత్తుచు నదృక్తితోడ | నరయుచు నట భిక్షుకై వచ్చియున్న
మునివర్యుఁ దలపోసి ముదముతో భిక్ష | గొని వచ్చుటయు, మాని కోమలిఁజూచి :
“అక్కటా ! భిక్షుకై యరుగుదెంచితిని ; | పొక్కుచు లేదన్నఁ బోవనె యేను !
అతివ, విచారింప కావల భర్త | కతిశయంబగు భక్తి నన్న పానములు

వలనుగాఁ బెట్టి యవజ్జ చేసితివి ; మలసి చూడఁగ నిట్టి మదమేల నీకు.”
 అనుడుఁ బతివ్రత యవక్కాఁ జూచి : “అనఘాత్మ, నా భర్త యాడట సలసి
 వచ్చినఁ దడవయ్యె, వలదు కోపంబు ; క్రచ్చణ యతుల కాహంకారము దగునె ?
 నెలకొని కొక్కెర నీ చేత ప్రాగ్నే ! నెలమితోడుత మని నెఱుంగి నే నేను !
 జగతిలోఁ గేవల స్వావ్యాచుడగుడ ! మగు నీవు ధర్మంబు లెఱుంగుచున్నవె !
 ఇల (లోన ధర్మంబు లెఱుంగ) గలగ నీవు ! వలతేని నిధిలలోని ధర్మము
 పితృమాతృ భక్తుడు వైధుఁడొక్కఁడవును ! మతికొంతఁడవగు. భూమి యెఱుంగు డరంగ
 నొక కిరాతుడు గలఁ డొగి వానివల్ల ! సకల ధర్మంబుల గలఁగి బెఱుగు.”

కాశికండను హృష్టాఁడు ధర్మధుని యాద్ధుఁ బోవుట

అనుచుఁ జెప్పిన విని యాశ్చర్యమంది । యఁ ఘుఁ డా కాశికఁ డాపొద్దె కదలి
 గ్రామముల్ నగరముల్ కాననంబులును । భూమి ననేకముల్ పొందుగాఁ గడచి,
 మిథిలాపురముఁ జొచ్చి మెఱసి యా పుణ్యుఁ । డధికత నున్నట్టి యెడ విచారించి (?)
 పురజనంబులచేతఁ బొందుగా నెఱిగి । నరవి ధర్మవ్యాధుఁ జయ్యనఁ గాంచి
 యంగడి మాంసంబు లమ్మచు నుండ । సంగతి నచటికిఁ జన రోసి తొలగి
 యుండు నంతటిలోన, నుల్లంబునందు । మెండుగా విప్రుడమ్మెఱు వచ్చుటెఱిగి
 యతఁడున్నచోటికి నర్థితో వచ్చి । కుతలంబుపై మ్రొక్కి కుశలంబు లడిగి :
 ‘అనఘ, పతివ్రత యట నా తెఱంగు । చనవొప్పఁ జెప్పినఁ జనుదెంచితివు ;
 నీ కోరి తెఱుంగుదు నెమ్మితోడుతను । ఈ కడనేల ? మా యింటికి రమ్ము.’
 అని తోడుకొనిపోయి యతనిఁ బూజించి । తనరంగ నిష్టకథాగోష్ఠి నుండ
 నంతలోఁ గాశికఁ డట్టి పుణ్యాత్ము । నెంతయుఁ గనుగొని యిట్లని పలికె :
 ‘వివవయ్య కడుధర్మ విదుడవు నీవు । నెనసిన మతితోడ నీ జీవహింస -
 జీవనంబున నుంట శిష్టమార్గంబె ? కావున నీ హారకర్మంబు చూచి
 మనసు దుఃఖితమయ్యె మహితపుణ్యాత్ము !’ అనుటయు లుబ్ధకుఁ డతని కిట్లనియె :
 “జగతి విప్రులకును సత్కర్మములును, । దగ భూమి పతులకు దండసీతయును,
 వాణిజులకుఁ గృషి వాణిజ్యములును, । క్షోణి శుశ్రూషయు శూద్రవర్యులకుఁ
 భరమ ధర్మంబులై పరగివ యట్లు । చిరమతి మృగయోపజీవనం బెప్పుడు

మాకును ధర్మంబు ; మఱి యదిగాక । యేక శాసనముగా నిలయేలు రాజు
జనకఁడన్ వాఁడు వంశ ప్రవర్తనము । చెనసి ధర్మంబుగాఁ జేయక యున్నఁ
దన పుత్రునై నను దండించు నిజము ; । ఎనయంగ నదిగాన నిట్లుండవలసె.
ఎలమితోడుత జీవహింస యెన్నఁడును । దలఁపనే ; నొరులు తద్దయుఁ జంపితెచ్చి
యిచ్చిన మాంసంబు లిట వెలకమ్మి । చెచ్చెఱ బ్రదుకుదు సిద్ధ మీ పలుకు.
గురువుల వృద్ధులఁ గోరి పూజింతు ; । సరవితో సత్యశౌచంబు లేమటను ;
పరనింద సేయను ; బంధువర్గముల । సరయుదు ; నిందయు సభిసంస్తుతియును
జగతిలోపల విను నమము నా కనఘ ! ।
ఉరవడిఁ బుణ్యప్ర తోపవాసములఁ । జరియింతు ; సీ రస ఁదదు నన్ను ; (?)
పరికింపఁగా నేక పత్నీ ప్రతుండను ; । గరిమతోడుత ఋతుకాల రతండ్
సరవిఁ బ్రసంగవశంబున నింత । చిరమతి నీకును జెప్పంగ వలసె.
పొలుపొంద ధర్మ ప్రబోధనార్థంబు । అలవడ నా యొద్ద కరుగుడెంచితివి.
కావున ధర్మంబు కడముట్ట నీకు । వావిరి నెఱింగింతు పరబుద్ధి వినుము.
తన కుల ధర్మంబు తప్పక నడచి । ఘనమైన సైరణ గలుగంగవలయు ;
సత్యహి తాలాప సరణి యర్హంబు ; । నిత్యంబునందు ననిత్యంబునందుఁ
బ్రియముల యందు నప్రియముల యందు । జయబుద్ధి* ; దైన్య హర్షంబులు వలదు ;
పాతకంబులకెల్లఁ బరంగంగ నధిక । పాతకంబులు లోభభరితమోహములు
కృతమతి రెంటిని గెలిచినవాఁడు । ప్రతిమీఱ నెంతయుఁ బరమధార్మికుఁడు.
సావధానత శిష్టచరితముల్ గాని । త్రోవలు కొన్ని బంధురలీలఁగలవు ;
తనరంగఁ దృణ సంవృతములైన యట్టి । ఘనకూపములఁ బోలుఁ గపట ధర్మములు ;
వాని దూరంబున వర్జింపవలయు ; । బూని శిష్టాచారమునఁ బోవవలయు.

ధర్మవ్యాధుఁడు కాశికునకు నహింసా స్వరూపము చెప్పట

ననిచిన నావర్తనము చూచి నీవు । ఘనహింస యిది యని కడఁగి పల్కితివి ;
ఎలమి హింసాహింస లిట విభజింప । వలనొప్పు నెవ్వరి పశమయ్య చెపుమ ?
మున్ను చేసిన కర్మమునఁ దా నశించు । మిన్నక వాఁడు నిమిత్తమాత్రంబు ;

* 'ఉండవలయు' నను క్రియ అధ్యాహర్యము.

ఫల(మూల కంద)ముల్ బహుమృగావళులు । వెలయ భక్ష్యములుగావించెనాబ్రహ్మ
 పానరంగ రంతిదేవుండను రాజు । అనయంబు రెండువేలావుల దినముఁ
 జంపుచు నట వేయినంతస్సరములు । పెంపుతోడ మఖంబుఁ బృథివిలోఁజేసి
 (ఖ్యాతి మీఱఁగ దివిక) రిగెనో లేదో ? । భూతలంబున నిట్టి భూరికర్మములు
 చేసిన దోషంబు చెందదు వినము । వేసార. ” కని పెక్కువిధములఁ జెప్పి
 “ పరఁగఁ బతివ్రత పనుపునఁ జేసి । చిరమతి నన్నియుఁ జెప్పితిఁ గాని
 పెనుపొంద నీ మీఁదఁ బ్రేమ లేకంబు । మనమున లేదు నాకును వినవయ్య!
 అది యెట్టులంటేని సతివృద్ధులగుచు । విదితంబుగాఁగ నీవే దిక్కుఁధాత్రి
 ననియున్నతల్లిని నల జనకునిని । నెనయంగ విడిచి వారి యనుజ్ఞలేక (?)
 యిటు చరించెదవు ; వా రిల నీకుఁగాఁగఁ । గటకటా ! దుఃఖించి కన్నులువోయి
 యున్నవా ; రిఁగనైన నొప్పుగా వారి । మన్నించి శోకంబు మానుపవయ్య ! ”
 అనవుడు విన్నయమంది కాశికుడు : । “ అసఘాత్య, నీకు దివ్యజ్ఞానమెట్లు
 కలిగె ? నివ్వధము తక్కుక చెప్పు ” మనిన । నలవడ నాతఁ డభ్యంతరమునకుఁ
 గాశికుఁ గొనిపోయి కనక వర్యంక । భాసుర భూషణాంబర గంధ మాల్య

ధర్మవ్యాధుని పూర్వజన్మ వృత్తాంతము

ధరులైన తన తల్లిదండ్రులఁజూపి : । “ విరివిగా వీరి నేవించిన కతనఁ .
 బరమ దివ్యజ్ఞాన భరితుండనైతి. । సరవితోడుతఁ బూర్వజన్మంబునందు
 విప్రుండనైపుట్టి వేదంబు లెఱిగి । యప్రయానంబున నవనిలో మించి
 పాలుపొంద నొకరాజపుత్రునితోడఁ । జెలిమినేయుచుఁ గడు శ్రీవిలసిల్లి
 విరివిగా నటు ధనుర్వేదంబు నెఱిగి । గరిమతో వేట మార్గంబున నతని
 వెంటనే చనిచని విపినంబు చొచ్చి । గెంటక మృగముల గీటడంపుచును
 మెనుకొని తృణలతావృత్తుఁడైన యొక్క । మునివరు నేసి యమ్మొఱి యాలకించి
 యతని డగ్గఱఁ బోయి : “ యసఘాత్య, నిన్ను । మతి నెఱుంగక యిట్లు మార్గణావిధుఁ
 జేసితి ఊమియింపు చేపట్టు నన్ను । వాసిగా కపియింపవల. ” దన్న నతఁడు
 “ బ్రాహ్మణకులమునఁ బరఁగంగఁ బుట్టి । బ్రహ్మవేత్తపుగాక బాణంబులెఱిగి
 చరియింపనగుని నిషాదకర్మమున ? । అరయ నిషాదుండవై పుట్టు. ” మనుచు
 కపియించె నన్ను నో నయమిప్రవర ! ।

అపరజస్మంబున నగుదు విప్రుడను ।

తనరంగ బాణంబు దాకినయట్టి । ముని నొయ్యఁ గొనివచ్చి మునుకొని యతని

కలితాశ్రమంబునఁ గడఁకతో నిలిపి । నలి నొవ్వకుండ బాణంబును జెఱికి
యరయుచు నుండంగ, సంత నమ్మాని । వరమతి నాపుణ్యవశమున బ్రతికె. ”

అనవుడుఁ గాశికుఁ డన్నియుఁ దెలిసి । యనిపించుకొనిపోయె నావాసమునకు. ”

అనుచు మార్కండేయుఁ డాధగృజానకుఁ । బెనుపొందఁ జెప్పిఁచ బ్రియమంది యతఁడు:

“ అనఘాత్మ, యగ్ని తానధిమై దొల్లి । ఘన తపంబానరింపఁ గడఁగినవిధము
సంగిరసుం డగ్ని యైసట్టి విధము । సంగతి నెఱిగింపు సంయమిప్రవర ! ”

అనిన మార్కండేయుఁ డాధగృరాజుఁ । గనుఁగొని పలికె నుత్కంఠ దీపింప :

అంగిరసుఁడగ్నియైఁ తెఱుగు

“ అనఘాత్మ, విసవయ్య యగ్ని దేవుండు । అనిమిషపతితోడ నలిగి హవ్యములు

వహియింప నొల్లక వనమున కరిగి । బహుకాల మతులతపంబు చేయుచును

దనలోన నిట్లని తలఁచె “ నేనేల । వనమున కీరీతి వచ్చితి ! నింక

నొనర నాపదమందు నొక్కని నిలిపి । వనజగర్భుండు సేయవలయుఁ గార్యములు ;

పరఁగఁ దపముచాలుఁ బదివేలు వచ్చె । మరలెద. ” ననివచ్చి మఱి దనపదవి

సంగిరసుండుండ, నతని నీక్షించి । యంగద నధిక భయంబునఁ బొంది

మగిడిపోయినఁ జూచి మఱి యంగిరసుండు । నగణితంబుగఁ బిల్చి యగ్ని కిట్లనియె :

“ వినుము వైశ్వానర, విధి నన్న నిచట । నెనయ నియోగించె ; నిష్పడు నీవు

చనుడెంచితివిగాన సంతోషమయ్యె ; । తనర నీ కాణాచి దక్కునె నాకు ?

పనిగొని నీవు నీపదముఁ గైకొనుము. ” । అనుడు సంగిరసున కనియె నా యగ్ని :

“ విను నాదుకీర్తి యీ విశ్వంబులోనఁ । బానుగు వడియెను ; నిష్పడు ప్రథమాగ్ని

వైయుండు నే ద్వితీయాగ్ని నయ్యెదను । ఈ యెడ. ” ననవుడు “ నిట్లనఁ దగునె !

ధరణిలో నీ కగ్ర తనయుండనగుచు । నురవడి మెఱయుదు నున్నతస్ఫూర్తి. ”

అని పల్క నగ్నియు సంగిరసాఖ్యుఁ । దనరంగఁ దన కగ్రతనయుఁ గావించె.

అంతటిలోన నయ్యంగిరసునకు । నెంతయు శివయను నింతికిఁ బ్రేమ

మొనర బృహత్కీర్తియును బృహజ్ఞోత్తి । యును బృహస్మంత్రుండు నును బృహస్మననుఁ

డును బృహద్రహ్మయును బృహద్భాను |
 డును బృహస్పతియు నేడ్గురు తనూభవులు | ఘన మహామతియు రాకయు సిసీవాలి
 యును గుహువును మతియును మహిష్మతియు | నును నర్చయన నేడ్గురుదయించిరంత.
 సరి బృహస్పతికిని శంయుఁడు పుట్టి | యరయంగ మును హవిష్యాజ్యముల్ గొనియె.
 ఆ శంయునకు సత్యకట భరద్వాజుఁ | డానతో భరతుండు నటు పుట్టె; మఱియు
 |

వరున నాపుండను వహ్ని యంతటను | అరయ నద్భుత నాముఁడను వానిఁ గాంచె;
 అతఁ డధర్వునిఁ గని “యమరులకెల్ల | ధృతి హవ్యములు మోచి తెలివితో నిమ్ము
 పనివడి యేను దుర్బలుఁడ నీ లేను.” | అని చెప్పి జలధిలో నణఁగి యుండుటయు
 ననిమిషు ల్గానక యరయుచు నున్నఁ, | జెనసి మీనంబులు చెప్పె; జెప్పటయు
 ననలుఁడు కోపించి యట మీలఁ జూచి | “జనములు దయలేక చంపంగఁ గలరు.”
 అనుచు శాపంబిచ్చె; నమరులు దన్ను | వినుతించి యెంతయు వేడినఁ గొనక
 తనమేను విడిచియు ధారుణీతలము | ఘనతఁ బ్రవేశించె; గాయంబువలన
 అస్థుల వలన | దేవదారువు, మఱి తెలియ శ్లేష్మమునఁ
 బటికంబు, మఱియు నబ్బంగి నభ్రకముఁ | బటు మరకతముఁ బ్రవాళంబుఁ గృష్ణ-
 శిలయుఁగా నీ రీతిఁ జెచ్చెఁ బుట్టె; | తలకొని యతఁడును దపము గావించె.
 |

అంత నధర్వాన్ని యఖిల దేవతలు | సంతకంతకుఁ దృప్తులై యుండఁ జేసి
 వర్తింప, నయ్యగ్ని వారిధి వెడలి | మూర్తితోఁజనుదెంచి మొదలిరీతుండె.”
 అనుచు నగ్నుల విధమంతయుఁ జెప్ప | విని సంతసిల్లి భూవిభుఁ డిట్టులనియె :
 “మునినాథ, నేనాని మొగిఁ గృత్తికలకు | ననలునకును బురహరునకు నేమి
 కతమున సుతుఁడయ్యె? గడఁగి యీ విధము | నతులితంబుగఁ జెప్ప.” మనినెనిట్లనియె :
 “తొల్లి యిద్రుండు దైత్యులతోడ రణము | బల్లిదుఁడై చేసి పరఁగంగ నోడి
 యమరులతో మానసాద్రికిఁ బోయి | యమర సేనాపతి నరయుచు నుండ
 సంతలో నొకయింతి ‘యనఘాత్మలార ! | మంతనంబున నన్ను మన్నింపరయ్య !
 ఎనయంగ రాక్షసుఁ డెత్తుక నన్ను | గొనిపోవుచున్నాఁడు కుటిలుఁడై యిపుడు.’
 అనుటయు నా మాట లాలించి యింద్రుఁ | డనయంబు దంభోలిహస్తుఁడై పోయి
 ఘన గదాహస్తుఁడై గగనంబునందుఁ | జనియెడు వాని నుజ్జ్వల సత్త్వవంతుఁ

గేశదానవుఁ జూచి కెరలి 'పాపాత్మ ! | యీ సతి విడుమింక నెందుఁ బోవచ్చు ?
 పోయినఁ బోసిన బారిగొందు నిన్ను | నేయెడ.' ననుటయు నేచి కోపించి
 గదగొని వైవ, సంక్రందనుఁ డసుర ! వదలక ఖండింప, వాఁడు వెండియును
 వడిగొని గిరివైవ, వజ్రంబు చేతఁ | గడికండలుగఁ జేసి కడగిన, నసుర
 తలఁకి యత్తగుఁగి నంతట దిగవైచి | యెలమితోఁ బాటిపోయిన, నింద్రుఁడంత
 వనితఁ జేరఁగఁబోయి వలనొప్పుఁ బలికె : | 'వనజదళాక్షి, యెవ్వరిదాన వీవు ?
 ఈ రాక్షసునిచేత నెట్లు చిక్కితివి ? | ఏ రీతి నీ తెఱఁగెఱింగింపు.' మనిన
 'నెలవుతోడ నరిష్టనేమి యనఁ బరఁగు | నిలఁ బ్రజాపతినుత నే దేవసేనఁ ;
 దలకొన్న చెలియల దైత్యసేనకును ; | నెలకొని మాయప్ప నేనును గూడి
 యి మ్మానసాద్రిపై నెలమి నుండంగ | నమ్మతిఁజేసి రాక్షసుఁడేగుడెంచి
 వేడుక చేతల వివిధరీతులను | గూడియాడుచు నుండి కూరిమి వెలయు
 నలవడ నా యక్క నాదైత్యసేన | నెలయించుకొని పోయి యేవుతో మఱియు
 నను నింతచేసె ; నున్నతి భవత్కరుణ | ననయంబుఁ గాచితి.' వనిన నింద్రుండు
 'మీ తల్లి మాతల్లి మెఱసి యాదత్తు | కూతులు గావునఁ గుసుమసుగంధి !
 యనుజ్ఞైతివి గాన నడుగుము వరము.' | అనిన సంతోషించి యా దేవసేన
 'వినవయ్య, మాతండ్రి వెన నొక్కనాడు | నను నుపలాించి 'నాతి, నీ విభుఁడు
 పారుష ధనుఁ' డని పలికె మోదించి ; | యీ రీతి వానిని నరయంగ వలయు.'
 అనవుడు దేవేంద్రుఁ డామెఁ గైకొనుచు | వనజఁ కడకేగి 'వనితకు వరుని
 దయచేయు' మనవుడు ధాతయిల్లనియె : | 'జయశాలి లోకరక్షణ ధురీణుండు
 వెలయంగ దీనికి విభుఁడు కాఁగలడు ; | తలకొని నీ యాపదలు పాపునతఁడు.'
 అనిన సంతోషించి యాఖండలుండు | చనియె నంతట నిజ సదనంబునకును.
 రమణాశోఁ దదనంతరంబ నప్తర్షు | లమర నమావాస్యనాడు హోమంబు (?)
 చేయ నాహుతులుచెచ్చెఱఁ గొని యుగ్ని | యాయెడ సురలకు నందిచ్చె ; సంత
 మునితతిభార్య లిమ్ములఁ దీర్థమాడి | ఘన భూషణాదులు కరమర్థి బూని
 పతులకుఁ బరిచర్య పరువఁగి జేయ | వితతంబుగా వారి పీక్షించి యుగ్ని
 కడుమోదమున వారిఁ గవియంగలేక | యడవికిఁ బోయి దేహత్యాగ మతఁడు
 చేసెదనని తన చిత్తంబులోన | జూచు నంతటిలోన,
 నావిధంబెల్ల స్వాహాదేవి యెఱిగి | భావించి యా మునిభార్యలలోన

సంగిరనుని భార్యయై చనుదెంచి | యంగనఁ జింతించు నయ్యగ్నిఁ గాంచి :
 ' ఏనును నాతోడియింతులు నిన్నుఁ | బూని కామించి యెప్పుడు నుందు మనఘ !
 వారలంపిన నేను వచ్చితి నిటకు | మారుని రతికేళి మన్నింపు నన్ను. '

కుమారస్వామి యవతారము

అనవుడు శివయని యాత్మలోఁ దలఁచి | గొనకొన్న కూరిమి కొనలు సాగంగఁ
 గలసిన, వీర్యంబు కడఁగఁ ధరించి | కలిత వేషంబున గ్రక్కునఁ బోయి
 శ్రేతాద్రియందుఁ జెచ్చెట నొక్కయెడను | జాతురి శరవణ సంవృతంబైన
 కనక కుండమున శుక్లము సంగ్రహించి | మునుకొని మఱియును మునినతిరూప
 ములు ధరియించి యిమ్ముల వచ్చి యటకు | నలవడ విభుని వీర్యముఁ గొనిపోయి '
 యాకుండమునఁ బెట్టి యరుడెంచె ; నిట్లు | ధాకతో నార్జురదాఁక నీ రీతిఁ
 దిగిగి యరుంధతీదేవి రూపంబు | నిరతిమై ధరియింపనేరకపోయె.

అలవడ సంత నయ్యగ్ని తేజమున | నెల (కొనియా) దిత్యనిభుఁడు మణ్మఖుఁడు
 ద్వాదశబాహుఁ డుద్ధతుఁడునై యపుడు | నాదట జనియించి యా గిరియందు
 హరునిచాపముఁ జూచి హరురూప మనెడి | పరుసున నుండినఁ బటుగతిఁ దాల్చి
 యట్టహాసముచేసి యార్వ, లోకములు | నెట్టనఁ గంపించె నృపవర్య, వినుము.

... .. |

అంతటఁ జైత్రరథావాసులగుచు | సంతోషమున నున్న జనులందుఁ గూడి
 ' పొనర సంగిరసాది మునుల భార్యలకు | ననలంబునకుఁ బుట్టినతఁ డింతచేసె.'
 నని యిట్లు వలుకంగ నందు వశిష్ఠ | ముని తక్కుఁ దక్కినముని పతులెల్లఁ
 దమతమ సతుల సంతట విడుచుటయు, | గొమరొప్ప మఱియును గౌరదఱు జనులు
 ' ఇన్నిపోకలఁ బోయె నీవహ్ని భార్య | చెన్నుగా పీరేమి నేయుదురకట !'

అనుచుండ సంతలో నాయగ్ని భార్య | చనుదెంచి : ' వినుడు నిజంబు వత్కెదను;
 అనలంబునకు నాకు నటఁ బుట్టినాడు ; | ... కులస్త్రీల విడువంగఁ దగునె !'

అని యెంతచెప్పిన నమ్మునీశ్వరులు | ననయంబు నొడఁబడరై ; రంతలోనఁ
 బుడమి విశ్వామిత్రముని కుమారకుని | కడకు నేతెంచి వేడ్కలఁ బ్రస్తుతించి
 సరవితో నాతని నమ్మతి వలన | సరయఁ (గ జాత క) ర్గాదు లొనర్చె.

అంత దేవతలెల్ల నమరేంద్రుఁ గాంచి | యెంతయు భక్తితో నిట్లని రపుడు :

“ అనలాత్మజుడు గర్వియై నీ పదంబు | గొన నున్న వాఁ డతిక్రూరత మెఱసి ;
యట వానిఁ జంపి రమ్మట్టైన నీకఁ | దటుకున నింద్రపదంబు చేకూరు ;
బ్రతుకుదు మేము నిప్పాట. ” నావుడును | శతమఘుఁడును సంత నప్తమాతృకలఁ
బిలిచి : ‘యావహ్నిజుఁ బృథివిపైఁ గూల్చి | యలవడ రం’ డని యనిచిన, వారు
చనుదెంచి యతని విస్తార తేజమున | కనయంబు వెఱచి చయ్యన శరణంబు
సొచ్చి యిట్లనిరి : “యో సుకుమార, వినుము | మచ్చికతో లోకమాతల మేము ;
మాయందు నీవును మాతృభావమున |

... .. | ఎనకంబుగా నగ్ను లెంతయు వెడలి
సురల మూఁకలఁగాల్ప, స్రుక్కి దేవతలు : | “ కరమొప్పనీదు కింకరులము మేము ;
సరవితో రక్షింపు శరణుచొచ్చితిమి | యరయంగ. ” నని పల్క నంతలో వజ్ర
కులిశంబుగొనివై వఁ గొనకొని యతని | వెలయు దక్షిణపార్శ్వ వీధిఁ దాఁకినను,
అందొక్కపురుషుఁ డాయతశక్తిధరుఁడు | పొందుగా నట మేషముఘుఁడు విశాఖుఁ
డనువాఁడు ప్రభవించె ; నదిగాక మఱియు | మనమొప్పఁ గన్యాకుమార గణంబు
లధికంబుగాఁ బుట్ట నవియెల్లఁజూచి | యధికభయంబున నమరవల్లభుఁడు
శరణి కొలిచిన, నకల నన్దునులు | శరవణభవుఁ జూచి సరవీబూజింప

... .. |

‘ నేనాధిపతి నాదుఁ జెలువొంద మీకుఁ | బూనిక ’ ననవు డుప్పొంగి దేవతలు
దుందుభి పటహాది తూర్యముల్ మ్రోయఁ | బొందుగా జయశబ్దములు మీఱఁ గల్ప
తరువున్నవృష్టి యెంతయుఁ గురియుగఁ | గరమొప్పఁ బట్టంబు గట్టిరి ప్రీతి.

అంత మహాదేవుఁ డమరవందితుఁడు | కంతుసంహారుండు కాలకంధరుఁడు
మును తన తేజంబు మొగి పహ్నియందు | నునిచిన కతన మహాఁల్లాసి యగుచు
నరుదెంచి గుహునిఁ జయ్యనఁ గొఁగిలించి | పరమ సంప్రీతితోఁ బరికింపుచుండె.
పరఁగ నింద్రుఁడు నజ్జభవ నియోగమునఁ | బరువడి రక్షింపఁబడునట్టి దేవ
సేన సంబుజగంధిఁ జెలువ నా ప్రొద్దె | పూని శృంగారింపఁబుచ్చి వేడుకను
బాహులేయునకును బాణిపీడనము | బాహుశృముగఁ జేసి భయభక్తులెనఁగ.

ఆ దేవసేనఁ బెండ్లాడిన దినము | ఆదరంబున వృష్టియై యున్నకతనఁ
భూజనీయంబయి భువనాంతరముల | నోజితోఁ బెంపొందె సుర్యీశ తిలక !

నెనఁ దమపతులచే విడువంగఁ బడిన | కునుమ కోమలు లారుగురు సరుదెంచి
 యాకుమారునిఁజూచి : “ యతులపుణ్యాత్మ, | మాకొక్కనిండయిమ్ములవచ్చెనుము;
 అంటిన హవ్యవాహనునకు నిన్ను | గంటి మేమని పతుల్ గడువడి విడిచి ;
 రదిగాన మాకు నీవనఘ, పుత్రుఁడవు ; | పొడలంగ మమ్మును బ్రోసి నద్వఁడవు. ”
 అనవుడు గరుణించి యమరేంద్రుఁజూచి | “ యెనరంగ వీరికి నొక్కపథంబు
 నరసి నిల్పఁగవలె. ” ననిన నింద్రుండు | “ నిరవొందఁ జంద్రుని యింతలులోన
 రోహిణి పారుగున రుచినభిజిత్తు | దేహసౌందర్య సుస్థితి పెంపుమీఱ
 నందఱికంటె నత్యధికతఁ బరగి | చందురునకు నాదు జగమెల్ల మెచ్చ ”
 నని తపంబునకేగె ; నాపదంబిప్పు | డొనరంగ రిత్తయై యున్నది ; గాన
 వీరి నిల్పెద. ” నని వీమకొల్పుటయు | వారు నవ్వదమున వసియించి. రంత
 నీశుండు దేవతలెల్లను గొలువ | నాశయ్య గుహఁ గొని యటభద్రవటముఁ
 జేరి కుమారునిఁ జెచ్చెఁజూచి : | “ చారుతరస్ఫూర్తి సప్తమంబగుచు
 ఘనమైన మారుత స్కంధంబునకును | గొనకొన్న పతివియై కూర్చి దేవతల
 యాపదల్ (తొలఁగింపు). ” మని కౌగిలించి | యాపజ్ఞ పీటొల్పు నంతటిలోన
 మహిషాసురుండు శుంభచ్చార్మమెనఁగ | బహుదైత్య రాక్షస బలములు గొలువఁ
 జనుదెంచి సురలపై నకలాస్త్రవృష్టి | ఘనముగాఁ గురిసినఁ, గనలిదేవతలు
 ప్రతి సాయకములేసి భంజించి యార్వ | నతిఘోర రణమయ్యె ; నంతటిలోన
 నమరులకోడి యయ్యసురులు వాఱఁ | గొమరొప్పు గనుఁగొని కోపించి యార్చి
 మహిషాసురుండొక మహితశైలంబు | బహుభీతిఁ బెఱికి చేపట్టి చెచ్చెఱను (?)
 సురలపై వైచిన, స్రుక్కి దేవతలు | ధరణిపై జదిసిరి దశసహస్రములు.
 అంతట భయమంది యమర వల్లభుండు | నెంతయు వడఁకంగ, నిటదై త్యవిభుండు
 శివుని రథంబుఁ జెచ్చెఁజేతఁ డట్టి | తివిచిన నదిదిక్కె దితిజునిచేత.
 ‘ తెగుహారు ’ డని చూచి తెలిసి రాక్షసులు | తగనార్చి కవియంగ, దర్శనంహారుండు
 తనపుత్రు గుహఁజూచి “ దైత్యుండుమించె ; | దునుమాడు వీనినుద్ధరవృత్తి. ” ననిన

కుమారస్వామి మహిషాసురుఁజంపుట

నాతడు రథమెక్కి యార్చి శీఘ్రమున | నాతతంబగు కక్తి నసురపై వైవ,
 నది ధగధగ యస నంతరిక్షమునఁ | ద్రిదశులుహర్షింప దితిజులు వెఱవఁ

బ్రహ్మయవేళాదిత్య పరివేష ఘోర । వలయాగ్ని శిఖలు వెల్వడ వేగ వచ్చి
 యసుర భన్దముచేసె ; సంతదేవతలు । కనుమ వర్షంబులు గురిసిరి ప్రీతి.
 హరుడు కొఁగిటఁ జేర్చి యాత్మసంభవుని । ౧౧ పరి విధములఁ బ్రస్తుతిచేసి
 సురలఁ గనుంగొని : “సుకలాక్ష. మీ । లివివో ద నామీంద నెటువంటి భక్తి
 యారీతి భక్తి నీయనఘుసేవించి । గాఢాధి వెలయుడీ. ” యని యొప్పగించి
 వరున నెప్పటి భద్రవటమున కరిగె ; । సుఖముచే చోయిరి సొరిది నిండ్లకును.
 ఈ పుణ్యచారిత్ర మెవ్వరు వినినఁ । బాహుబలిణుఁడై భవములు కలుగు. ”
 అనుచు మార్కండేయుఁ డా ధగ్గజుచుకు । దనరంగఁ బుణ్యకథలు చెప్పుచోట
 మునుమిడి యేకాంతమున సత్యభామ । తనకు నెచ్చెలియైన బ్రాహ్మణుఁడని :
 “ అమ్మ, యేగురు కాంతు లతిధురంధరులు । సమృద్ధి దమలోన జగడంబు మాని
 నినుబట్టి యున్నారు నిత్య యావసులు.* ।

*ఈ తరువాతి కథాభాగమునకు తిమ్మరుచన చూచునది.

సప్తమాశ్వాసము

అనుబంధము

శ్రీనాథ, కేశవ, నృప్తిసంతకు, | సూనామ్రజనక, భాసుర పద్మనాభ !
 జనమేజయునకు వైశంపాయనుడు | ఘనతతో భారతకథ చెప్పఁ దొడఁగె :
 “ ఈరీతిఁ బాండవు లేవు దీపించి | యారూఢి సింధు దేశాధీశుఁడైన
 సైంధవుఁ జంపక నరవిత్తో గాచి | బంధుత్వ మేర్పడఁ బరువడి ననుప,
 నట నూరి కరుగక యా జయద్రథుఁడు | నిటలలోచనుఁ గూర్చి నిష్ఠతోఁ దపము
 ఒహుకాలములుచేసి ప్రత్యక్షమైన | తుహినాంశుశేఖరుతో నిట్టులనియె:
 “ దురములోఁ బాండుపుత్రులఁ జంపులావు | పరముగా నీవె యీశ్వర ! నాకు” ననిన,
 “ ఈరాదు వారిలో నిద్రనందనుని | ఘోరాజిగెల్వ నాకును గాకపోయె ;
 భీముఁ డాతనికంటె బిరుదు యుద్ధమున ; | ఆ మాద్రితనయులు నంతటివారు.
 అట్టేల పరము నీవడిగితిఁగాన | నెట్టన నిచ్చెద నీవు గాదనకు ;
 వాసవిఁ బాసినవారిలో నీకు | నోనరింపక యిత్తు నొకనాఁటి జయము.”
 అని శూలి వరమిచ్చి యనిచిన వెనుక | తనయూరి కేతెంచి దైన్యంబు మానె.
 అంత మార్కండేయుఁ డాధర్మరాజు | నెంతయుఁ జూడఁగ నేవుతోడుతను
 జనుడెంచుటయు, సతీనహితంబుగాఁగ | నెనయంగ భక్తితో నెదురేగి ముక్తి
 పూజావిధానమి * (ముల్లజేసి యంత | రాజచంద్రుఁడు) మునిరాజు కిట్లనియె :
 “ మునినాథ, యీ దుఃఖమునఁ గానలోనఁ | దన సతీయుక్తుడై ధర నెవ్వఁడైనఁ
 జరియించెనే ? పుణ్యచరిత ! ” నావుడును | బరమపుణ్యుఁడు ముని పలికె నెంతయును:
 “ ధైర్య (ంబె యెల్లయర్థముల సాధించు | ధైర్యం) బు లేక యెంతయు వగచెదవు.
 తొల్లి కాటడవిలో దొరఁగొన్న వగల | బల్లిదుండగు రిఘుపతి యింతితోడ
 నెంతదుఃఖమునొందె! నె (టు తపియించె ! | గాంతారములలోన గలుగి) ఁవఁగలవె!”
 అనవుడు విస్మితుఁడై ధర్మరాజు : | “ అనఘాత్మ, రిఘురాము నతులవర్తనము
 విన వేడుకయ్యెడు వినిసింపు.” మనిన | ఘనమైన ప్రీ (తి మార్కండేయుఁడనియె):

* ఇటునుండి కొంతభాగము క్రిమిదష్టము. కండలికృతభాగములు శ్రోతగా కూర్చబడినవి.

శ్రీరామ చరిత్రము

“ వసుధేశ, యిత్వాకు వంశంబునందుఁ | బాసఁగ నజాండను పుణ్యమాననుఁడు
జనియించి దశరథ జనపాలుఁ గనియె : | తనరఁ బుణ్యంజై న దశరథేశ్వరుఁడు
సరవితో మువ్వర సతులఁ బెండ్లాడి | యర(యఁ గౌసల్యకు నలరామ) భద్రు
వీరుఁ డైకకు భరతువేడ్కనుమిత్రును (?) | సారన్య లక్ష్మణు శత్రుఘ్నఁగనియె (?)
జనకపుత్రక సీత సారసనేత్ర | యనఘాత్మ, రఘురాము సంగసయయ్యె.
ఇంక రావణజన్మ మెఱిఁగింతు వినుము ; | పంకజాసనునకుఁ బరఁగఁ బులస్త్యుఁ
డుదయించె ; సతనికి నొప్పు మీఱంగ | సదమలన్సూర్తి వైశ్రవణుండు పుట్టి
యడరంగఁ దమతండ్రి యైన పులస్త్యు | విడిచి తాతైన యా విధిఁగూర్చి తపము
చేసి మెప్పించి నుస్థిరవైభవమున | వాసిగా దిక్పతిత్వము ధనేశత్వ
మలవడఁగా లంక యనెడు పట్టణముఁ | గలయ సీశ్వరునిసఖ్యము వెండి పసిఁడి
ఘనమైన సంపద గలిగివర్తింపఁ, | గనలి పులస్త్యుండు కడువడి నంతఁ
దనశరీరమున నర్థంబున ధాత్రి | ఘను విశ్రవనుఁ డనఁగా నొక్కమానిఁ
గలిగించి యిట్లునఁ గడఁచిపింప : | “ వలనొప్ప నా వైశ్రవణు కహితంబు
సేయుము నీ.” వని చెచ్చెట ననువ | నాయెడ నాతఁడు నంతయు నెఱిగి
తూ విశ్రవనుపాలి కరుదెంచి మ్రొక్కి : | “ యో విమలాత్మక, యో పుణ్యమూర్తి!
సుతుండనయ్యెద నీకు సారిది రక్షింపు | చతురత. ” నని ముని సంప్రీతుఁడేసి
తగ నృత్యగీత విద్యా విశారదల | మొగి రాక్షసస్త్రీల మువ్వర నంత
వరుసఁ బుష్పేత్కట పాకమాలినులఁ | గరమర్ధిఁ బరిచారికలఁగాఁగ నిచ్చె.
ఇచ్చిన సతులు ముసీంద్రు నిత్యంబు | మచ్చిక నేవింప మాసీంద్రు కృపను
అనఘ, పుష్పేత్కట యనునింతి రావ | ణుని మఱి కంభకర్ణునిఁ గాంచె వినుము ;
మాలిని యనియెడి మదిరాయతాక్షి | పోల విభీషణుఁ బుత్రుఁగాఁ గనియె ;
పాక ఖరుండనువాని శూర్పణఖఁ | బ్రాకటంబుగఁ గనె బార్ధివోత్తన !
క్రూరులై రావణ కంభ కర్ణులును | వారక ఖరుండును వనితశూర్పణఖ
వర్తిల్లి ; రంత నుర్వర విభీషణుఁడు | వార్త కెక్కుఁచుఁ బుణ్యవర్తన మెలఁగె.
అంత విశ్రవసుని యాత్మ సంభవులు | నెంతయుఁ బెంపొంది, యిట నొక్కనాడు

విశ్రవసున కుర్చి వేడ్క మ్రొక్కంగ | వైశ్రవణుడు కడు వైభవంబెనంగ
జను దెంచుటయు వాని జయ్యన జూచి | మనమార నోర్వక మాత్సర్యమునను

రావణ కుంభకర్ణులు తపము సేయుట

“ఘనమైన తపమున గాదె ! వీడిట్టి | ఘనతలైశ్వర్య సంకలితుడై మించె ;
పొలుపొంద మనమును బోయి (తపమ్ము | వలనొప్ప) జేయగ వలె ;” నని తలచి.
రరయ వేసవని బంచాగ్ని మధ్యమున, | వరబుద్ధితోడుత వాన కాలమున
జలమున, బైటను జలికాలమందు | జలము తోడుత, నిట్టి చందంబుగాగ

... .. తపము | నలవడగా వాయు వాహరముగను

జేయుచు నంత జెచ్చెర రావణుడు | వేయి వర్షములకు వెలయ నొక్కొకటి
గాగ శిరంబులు ఖండించి వేల్చి | లోగక మఱి యంతలో శీఘ్రవృత్తి
బదియవతల (యును వహ్నిలో వేల్గ | బదపడి యంతలో) వారిజాననుడు
గరిమతో బదితలల్ గలుగంగ జేసి | “పరిమిత్తు గొను” మన్న వా డిట్టులనియె:

“నుర గరుడోరగానుర సిద్ధ సాధ్య | వరుల గెల్వంగ నాకు వరమీవె దేవ !
మన మొప్ప.” ననుడు (బ్రహ్మాయుసమ్మతించి, | “యనయమ్మసురగరుడాదుల) వలన
మరణంబు లేకుండు మహి.” ననియిచ్చి | కర మొప్ప నాకుంభ కర్ణుని జూచి*

‘శోరుము వర’ మన్న గురుతర నిద్ర | వారక యడిగిన వానికి నిచ్చి
యా విభీషణు జేరి యడిగిన నతడు : | “పావనాత్మకుడై (న పర మేశునందు
నలవుననా) పరంబందు నామనసు | నెలకొనియుండంగ, నిరతి బ్రహ్మాస్త్ర
మును గృప సేయుము మొగి నాకు.” ననిన | బనివడియిచ్చి యప్పద్మజు డనియె:

“దైత్యుండవయ్యును ధర్మవర్తనల | నిత్యమయ్యెడి నీతి నీమది మేలు ;
(అమరత్వమును గల్గు న) సహస్ర, నీకు | బ్రమదంబుతో” నని పద్మజుడరిగె.

అంత గర్వోదేకియై దశాననుడు | సంతోషమెనగ వైశ్రవణుపై యుద్ధ
సన్నద్ధుడై పోవ, జయ్యన నతడు | నెన్న జిత్తమున నూహించి యాలోన
యక్షులు తోడురా నాలంక విడిచి | యాక్షణంబున బుచ్చకారూఢుడగుచు
గంధమాదనముకై కరమర్థి బోవ, | బంధుర వేగుడై పంక్తికంధరుడు

*కుంభకర్ణుడు బ్రాహ్మణుని తపోవిధము వ్రాయమనెనో, గ్రంథపాఠమే తెలియరాదు.

వాని వెంటనే పోయి వడి బుచ్చకంబు | పూనిక గొనిన, నప్పుడు కుబేరుండు :

“ అన్ననై యున్న నన్నవమానపెట్టి | తెన్నంగ నదిగాన నీ విమానంబు
వరంగంగ బగతుల పాలగు ” ననుచు | వరంగ శపించె ; రావణుడు సంతటను

దైత్యవల్లభుండునై తగ లంక దేలి | యత్కుత్త మోత్తములైన నన్నుల
తపములు చెఱిచి దిక్పటములు గలిచి | చవలత దేవతాసమితి నోడించి

వారి పదంబులు వడి నాక్రమించి | యూహాధి వర్తింప, సంత దేవతలు

కమలజపాలికి గ్రక్కున బోయి | యమిత వైఖరి మ్రొక్కి యావార్త చెప్పి

‘ రావణ జంపు కార్యం బెట్టులైన || భావింపు ’ మనవుడు పద్మజుండయె :

“ ఘనులార, వినుడు ఇక్కార్యంబు నేను | నెనయంగ మును నిశ్చయించినవాడ ;

నారాయణుడు ‘ భూమి నరులనై పుట్టి | వారక రాణు వధియింతు ’ ననియె ;

మీరును వేగమే మీ యంశలందు | నారూఢి బుట్టింపు డగచరోత్తముల. ”

అని పల్కి, దుందుభి యను పేరుగల్గి | ఘనతరంబైనట్టి గంధర్వ శాంత

బిలిచి యిట్లనియె : “ నోబింబోష్ఠి, నీవు | మలయుచు గుబ్బవై మంధర యనంగ

భూలోకమున బుట్టి పాలుపు దీపించి | యాలోన దేవ కార్యము నివర్తింపు(?) ”

అని పంపుటయు సురలందఱు బోయి | యనయంబు దమతమ యంశలయందు

ఋక్ష వానరుల సంప్రీతి బుట్టింప | నీక్షోణిపై మించి రెంతయు. ” ననిన

ధర్మతనూజు డాతపసికిట్లనియె : “ ధర్మాత్మ, వినవయ్య దశరథుం డెట్లు

లారణ్యమున కంపె నా రాఘవేంద్రు ? | నారయ జెప్పవే ! ” యనిన నిట్లనియె :

“ అనఘాత్మ, దశరథుం డాతీ సుతుల | ఘాత నల్దుర గాంచి (కడునంత) సింది

యున్నంత, గౌళికు డొకనాడు వచ్చి | యన్నెలవున రాఘవాధీశు గొనుచు

దాటక జంపించి తన వనంబునకు | మేటియై కొనిపోయి మెఱసి యాగంబు

నేయంగ, సంతోలో జె (లగి రక్కసులు | పాయక యేతెంచి బహుళ విఘ్నముల

నొనరింప ¹*మారీచు నొకట దెచ్చి | యనఘ, సుబాహు నొక్కమ్మున గూల్చె.

అంత యాగంబు సమాప్తంబునైన | సంతోషచిత్తుడై సవడి గౌళికుడు

(ఆ మిథిలకు సంత నారాఘవులను) | బ్రేమతో గొనిపోవ, బేర్చి నాత్రోవ

దొరకని ²తన పాదధూళి సోకినను | విరివిగా జూరూపువిడిచి యహల్య

సంతోషమున బొందె ; జనక భూవిభుని | సంతట బూడంగని యాతని యింట

1. *రాముడు కర్తవ్యపర్యము. 2. తన = రాముని.

హరువిల్లు (నెక్కిడి యతివై భవమున | ధరణిజతో నయోధ్యకు) వచ్చుత్రోవఁ
బరశురాముం డడ్డవడిన భంగించి | పురమునకేతేరఁ, బొదలి భూవిభుఁడు
వట్టాభిషేకంబు పరువడిజేయ | నెట్టన సమకట్ట, నెఱి సంతలోన
మంధర యనునది మహిఁ గైక కట్టి | చందమ (ంతయుఁ దెల్పుఁ జని “ నాథ! సమర
మందు మున్నీవిచ్చి) నట్టి యావరము | దవిలి యియ్యగవలె ; ధరణి కొక్కంట
భరతుఁ బట్టముగట్టు ; పరువడి నొకట | నురుదుర్గముల రాము నుండంగఁబనుపు.”

సీతారాముల వనవాసము

అనవుడు దుఃఖతుఁడై దశరథుఁడు | తనలోనఁగుంది యంతటఁ (దనయాజ్ఞఁ
బురిపిడి సతియు రాముఁ) డు లక్ష్మణుండు | సరయంగ నడవికి సరిగిన పిదప
'హారామ ! హారామ !' యనుచు దుఃఖించి | యారయస్వర్గస్థుఁడయ్యె ; నాటయును
దనపుత్రురావించి తగఁగైక యనియె ; | “ ఎనయ రాజ్యంబేల సీవయ్యుండవు ;
(వడిఁ బట్ట భద్రత వడసి) వేడుకను | బుడమి పాలింపుము పొలుపొంద.” ననినఁ
దల్లినఁ గోపించి తండ్రికి సంత | నల్లలితాగ్ని సంస్కారంబు చేసి
చిత్రకూటాద్రికిఁ జెచ్చెరఁబోయి | పాత్రుడౌ రామభూపాలుఁ బ్రార్థింపఁ,
బాదు (క లాతండు) భరతున కిచ్చి | యాదట నా దండకాటవి కరిగి
శరభంగుచేఁ బూజ చయ్యనఁ బడసి | సరవితోడుతఁ గుంభ సంభవుచేత
వైష్ణవచాపంబు వలనొప్పఁ గాంచి | యుష్ణాంశు కులుఁడంత నొగిఁ బంచవటిని
వసీయించి యుండంగ, వడిఁ జుప్పనాతి | విశదరీతుల వచ్చివెన ముక్కుసెవులు
పోనాడుకొనిపోయి పొగులుచు ఖరుని | కా నిమిత్తము చెప్ప, సతఁడు గోపించి,
తనవెంట నటఁ జతుర్దశ సహస్రములు | దనుజులు చనుదేరఁ దద్దయుఁ బోయి
పరువడి రఘురాము బాణాగ్నిచేతఁ | బరంగంగ భస్మమై పడిన, శూర్పణఖ.

సీతాపహరణము

రావణాసురునకు రమణఁ దద్విధము | వే విధంబులఁ జెప్ప విని సంతసిల్లి
మారీచుకడ కేగి 'మాయామృగంబ | వై రాము, నెలయింపు' మని పంచి తాను
సీతామహాదేవిఁ జెఱవట్టుకొనుచు | నాతత గతి లంక కరిగె; సంతటను

మాయామృగముఁ జంపి మనుజు వల్లభుఁడు । పాయక చనుదెంచి పద్మాక్షి సీతఁ
గానక చింతించి కదలి యాక్షణము । పూని కబంధునిఁ బుడమిపైఁ గూల్చి,
పడిన జటాయువుఁ బరగఁ దహించి, । యడలుచుఁ దమ్ముని సంతటఁ గూడి
పొలుపొంద శబరిచేఁ బూజితుఁడగుచు । నలవడ ఋష్యమూకాద్రికి నరిగి,
యిననుతు మన్నించి యిట వాలిఁ జంపి, । పనివడి కిష్కింధ పట్టంబుగట్టి
వానకాలము మాల్వవంతంబు నందు । జానొప్ప సంత నా జనవతి నివించి,
తపియించి, మఱి శరత్కాలంబునందుఁ । గవుల దిక్కులకంపి కడువడి సంత

సీతాన్వేషణము

హనుమంతుచే సీత కంగుళీయకము । నెనయంగ నిచ్చిన, నేవుమై నతఁడు
నంగదాదులఁ గూడి యట దక్షిణమున । కంగదఁ జని వార్ధియంతట దాటి
సంపాతి డెప్పిన సరణి నాలంకఁ । బెంపుతోఁ జొచ్చి యా బింబోష్ఠి సీతఁ
బొడగని మ్రొక్కి యమ్ముద్రి (క యిచ్చి । పడఁతి) శిరోముణి బాగొప్పఁ గాంచి
వనపాలకులఁ జంపి వనమెల్లఁ బెఱికి, । దనుజులఁ బెక్కండ్ర ధరణిపైఁ గూల్చి
యత్సునిఁ దెగటార్చి యా లంకఁ గాల్చి । యాక్షణంబున వచ్చి యారాఘవేంద్రు
ప (దముల కెఱిగి పావన) శిరోరత్న । మదనుగా నిచ్చిన, నా రాఘవుండు
కపినేనతోఁ గూడి కంధి బంధించి । చపల రాక్షసులను జంపి రావణుని
మొగి సంహరించి యిమ్ముల వాని తమ్ముఁ । డగు విభీ (షణు లంక కధిపతిఁ జేసి,
పరిశు) ధ్ధ యైన యా పడఁతిఁ దోడ్కొనుచు । సరయ నయోధ్యకు నరుడెంచి రాజ్య
మెలమితో నెంతయు నేలుచు నుండె. । అలవడ రాముని యట్లనె సీవు
నిరవొప్ప భూచక్ర మేలంగఁ గలవు; । తరుణి ద్రాపది (యును ధరణిజవోలఁ
గరము పొగడ్తలఁ గనుఁ) బుణ్యచరిత । ధరణీశ !” యనవు డత్రపసి వీక్షించి :
“తిరముగాఁ బుణ్యనతీచరిత్రంబు । విరివిగా వినిపింపవే వినవలయు.”
అనిన మార్కండేయుఁ డా రాజుఁ జూచి : । “అనఘాత్మ, సావిత్రియ (నియెడు సాధ్వీ
చరిత మీ వడిగిన నతి చరి) తలకు । నరుడైన యుత్తరం.” బనుచు నిట్లనియె :

సావిత్రిపాఖ్యానము

కలఁడు మద్రేళుండు గంభీర మూర్తి । బలవైరి విభవుండు భవ్య విక్రముండు
ఫరికింపఁగా నశ్వపతి యనుపేరఁ । బరగిన వాఁడు భూప (తి యాతఁడంత

సంతానమును గోరి సావిత్రి) గొలిచి । యెంతయు వర్తింప, నిట నొక్కనాడు
 ఆదేవి ప్రత్యక్షమై : ‘వరంబడుగు । మాదట ’ ననుడు సాష్టాంగంబు లెఱచి
 తనయుని గోరిన, ధరణి నద్దేచి : । “ తనయ నిచ్చెద నీకు ధరణీ తలేత !
 యను (వొప్పగా ” నన : “ నఖిలైకవం) ద్య ! । ఘనమైన నీకృపకలిమి వాంఛితము
 కరమొప్ప నఫలంబు గావలె గాక, । యిర వొందఁగాఁ గూఁతురేమి ఫలంబు? ”
 అనిన సావిత్రి యయ్యననీశుఁ జూచి : । “ అనఘాశ్శ్రీ, నీ తెఱంగు గ (ంతయు విధికి)
 వినిపింప నతఁడు భావించి కన్యకనె । యెనయ నిర్దేశించే నిది యమోఘంబు ;
 ఘనదుహితృన్నేహ కారణంబునను । దనయులు నూన్నునర్థతిఁ బుట్టు గలరు.”
 అనుచు సంతర్ధానమైన, నా నృపతి । మనమారఁ దన పత్ని సూశవియందు
 సావిత్రి యను కూతు జలజాతనేత్ర । సావధానతఁ గని పరని బెంపఁగను
 ఆయింతి యావనంబై చూపఁజేఖఁ । బాయక యొప్పి సౌభాగ్య వర్తనల
 విలసిల్లుచుండ, భూవిభుఁ డంతలోనఁ । దలకొన్న వేడుకఁ దన తనూభవకు
 ననుకూలుఁ డగు భర్త సరయుచు నుండఁ, । గొనకొని సావిత్రి కూర్మితో సాల్వ
 పతి ద్యుమత్యేనుని పట్టియై మిగుల । నుతికొక్కు సత్యవంతుఁడు భర్త గాఁగఁ
 దలఁచుచు నుండె ; నత్తటి నారదుండు । మలయుచు నొకనాడు మద్రదేశుఁజూడఁ
 జనుడెంచి యతనిచే నత్కార మంది । చెనసి సుఖాననానీనుడై యున్న,
 నలవడ సావిత్రి యంతటిలోనఁ । దలకొన్న*
 । సచ్చితి రనిన,

సావిత్రి సత్యవంతుల పరీణయము

నా సాల్వపతికి నిట్లనియె మద్రదేశుఁ : । “ డో నృకృతాత్మక ! యుర్వి నీకన్యఁ
 గోడలిఁగాఁగఁ గైకొనుము ; సీనుతున । కోడక తగునిది యుర్విలోపలను. ”
 అనిన ద్యుమత్యేనుఁ డారాజుతోడ : । “ అనఘ, రాజ్యము (పోయియడవులయందుఁ
 దపించువా)ర మీ తరలాక్షి బాల ; । విపిన భూముల నెట్లు విహరింప నేర్చు?”
 అనిన మద్రదేశుండు నర్థి నిట్లనియె : । “ మునుకొని కలిమి లేములు రెండు సమము —

* నారదాగమనము మొదలు మద్రదేశుండు సకుటుంబముగా నడవితేగి సాల్వపతిని సందర్శించు పఱకు
 గల కథాభాగము ఇఁకఁబడినది.

గా వచ్చు బోవును గారుణ్యమూర్తి ! వావిరి నీతోడ వడి (వియ్యమండ
నెలమిఁ జిత్తముపుట్టి యీ చంద్రవదన | సలవడఁ దెచ్చితి. ” నని పల్కుటయును,
ఆయెడ నృపతియు సంగీకరించి | పాయక తనతనూభవుఁ డైనయట్టి
సత్యవంతునకును సావిత్రిఁ బెండ్లి | యత్కుత్తమంబుగా నప్పుడు చేసె.

అంత మ (ద్రేశుఁ డాయబలకు సత్య | చంతుచకున్ నుత) బహుభూషణాది
వివిధ పదార్థముల్ వేడుక నిచ్చి | నవినయం బెనఁగంగ నంప్రీతితోడ (?)
సంధ భూపతితోడ ననిపించుకొనుచు | బంధుత్వ మేర్పడఁ బట్టాంబు (నకుఁ
జనునంత నచ్చోట సావిత్రి తనదు | కనకభూ) పణములు కడువడిఁ బుచ్చి
స్థిరమతి వల్కలాజినములఁ బూని | పరువడి నెంతయుఁ బతి భక్తిమోక్షయ
నత్తకు మామకు నతి వినయమునఁ | జిత్త సమ్మోదంబుఁ జేయుచుఁడతఁ,
(బతి జీవితమొక వర్ష మేయనుచు | నతివ నారదునిచే) నటువినఁ గాన
నతఁడు చెప్పిన దినమంతనుండియును | బ్రతిదినమును లెక్క పరువడి నెప్ప
నాలుగు దినము లెంతయుఁ గొఱతగను | ఆలోన నొకవర్ష మరిగిన, నతివ

* తనపతియా |

వరునఁ ద్రిరాత్రోప వాసంబు చేసి | గురునిష్ఠ నుండ నొక్కొమలిఁ బిలిచి
మామ యిట్లని పల్కె మమ ... |
... .. చితి వకట ! మూన్నాళ్ళు | ప్రాకట నిర్జలోపాసంబునేయఁ (?)
జనునమ్మ ! ” యనిన నాచపలాక్షి పలికె : “ మనములో మీకు నుమ్మలికంబువలదు ;
పరికిం |లు గలుగు. ”

అనిన ద్యుమత్యేనుఁ “ డట్లైన మనకు | ఘనమైన శుభములు గలుగు నిక్కముగ
తల్లిరొ ! ” యనుచు నెంతయు వేడ్కనున్నఁ, | దెల్లమి నాలుగో దివసంబునందుఁ
గడురేవకడ (లేచి కాంత యానాడు | గడువైన దివసం) బు గాఁగ నెఱింగి
పతికి సంభ్రమమునఁ బరిచర్య చేసి, | మతి మీఱ సత్తకు మామకు మ్రొక్కి
పొలుపొంద నప్పుడు ప్రొద్దు జామెక్క | సలవడ మామ యిట్లనియె
... .. మీ | ఈతఱి దొడరితి వికనైన నేడు
పారణ నేయుము భక్తితో. ” ననిన | నారూఢి సావిత్రి యతని కిట్లనియె :

* ఇటునుండి క్రిమిదష్టమగుటచే నక్కడక్కడ ద్విపదలో నొకటిన్నర భాగము లుపయోగపడి.

“పుణ్యాత్మ, వినయ్య ప్రొద్దు గ్రుంకినను | బుణ్యవ్రత... ..
... .. మించిన నదిగాన నివుడు | మునుగొని నాకును భుజియింపరాదు.”

సావిత్రి సత్యవంతునితో నడవికేగుట

అని పల్కునంతలో నాసత్యవంతుఁ | డసఘఁడు కందమూలాదులు తేర
వనమున కరుగఁబో (వనిత యే తెంచి | తన పతిపాద ప)ద్భములకు మ్రొక్కి :
“చనుదెంతు నీ వెంట సత్కృప తోడఁ | గొనిపొమ్ము. ” నావుడుఁ గోమలి కనియె:
“వరునఁ ద్రిరాత్రోపవాసంబుచేసి | తరుణిరో, డస్సినదానవు సీవు ;
నడువంగ నోపవెంతయు నిల్వ. ” మనిన | పడ... ..
“వసుధ లోపల నుపవాస శ్రమంబు | మనలక యివుడు నా మనసున లేదు ;
బహువుష్ప పల్లవ ఫలశోభితంబు | విహిత నానాలతా విఖ్యాత పదవి
వనమని విందుఁ బావనవృత్తి దానిఁ | గనుఁగొను వేడుక గదిరెడుఁ (దీర్పు
మేళంగినై నఁ) బ్రాణేశ్వర ! ” యనిన | ఆభామపలుకుల కంగీకరించి
యతఁడట్ల గైకొన్న, సత్రమామలకు | సతిభక్తితో మ్రొక్కి యంత సావిత్రి :
“మీ తనూభవుఁడు పేర్చిని వనంబునకు | నాతత కందమూలాదులు డేరఁ
బోవుచున్నాఁడు పా యు నవ్వనము
అదిగాన మీరు నాయభిమతార్థంబు | వదలక యిప్పు డీ వరమిండు చాలు.”
అనిన ద్యుమతేస్సఁ డాతని పత్ని | యును దమలోపల నొగివిచారించి,
“యెలనాగ యెన్నఁడు నెయ్యది యడుగ |
అరయ వారింపనే ” లని నమ్మితింప | నరుదుగాఁ బతివెంట నాలేమ కదలి
వనమున కరిగి పావన వృత్తితోడఁ | గనక చూత వలాశ ఖదిర కపిత్థ
భల్లాతకీ నింబ పాటలీ
పాటల కర్ణకి ప్రముఖ వృక్షములు | గాటమై యడవిని గలిసిరాఁ బ్రబలి
యిసుము చల్లిన రాలకిట దట్టమగుచు | వసుమతిఁ జెలువొందు వనములోఁ జొచ్చి
కమనీయ... .. గతుల
బహువుష్ప పల్లవ ప్రకరనంతతుల | సహజమై వెలయు వృక్షముల యొప్పిదము
ఘోరంధ్ర రథమాని ఘదము పెంపెనఁగఁ | బ్రకటించియున్న పట్నద గీతిరవము

... .. | బుగ్గ బల్లు శుకకులరవళి
 పతి చెప్ప వేర్వేరు బద్ధులకాక్షి | యతి మనోహరముగా నపుడు చూచుచును
 సావిత్రి వెనువెంట నవడిమై నిరుగ | సావధానత నంత సత్యచతురుడు
 అధికత మీ |
 (పరశువు చే) బట్టి పరగఁ గావ్వంబు | కర మొప్ప నణికి తక్కుక డిల్లవోయి
 అలసి యా పరశువు నవనిపై వైచి | జలజదళాక్షి నా సావిత్రి జూచి:
 “భ్రమపొంది నట్లయ్యె బద్మాయతాక్షి ! | శ్రమ
 చి | యాలోన మెఱిమి నట్లయ్యెడు శిరము.”
 అనవుడు సావిత్రి యాత్మనాయకునిఁ | దనయూరు లెంతయుఁ దలగడగాఁగ
 శయనింపఁ జేసిన సవడిమై నంత | శయనించె (బి... ..
 రు | తలలక ‘నీలభూధర మొకో’ యనఁగ
 వాడి కోటలు హవ్యనాహ ముఖంబు | పోడిగాఁ గాన్పింప భూరితేజమునఁ
 బాశ హస్తుండునై పార్థివ సుతుని | నా శయ్య గదిసిన న... ..
 | గఁ జేర్చి యంతయుఁ బ్రణమిల్లి :
 “ఓయయ్య ! నీ వెవ్వ ? రొయ్యన నేమి | నేయంగఁ దలచి వేంచేసితి రిటకు ?”
 అని ప్రియోక్తులు పల్కు నా యింతిఁ జూచి | మునుకొని ని
 యో కమలదళాక్షి ! | వాలాయమునఁ బతివ్రత వాటఁజేసి
 కానఁగఁజాలితిఁ గాని యన్యులకుఁ | గానఁగ వశమె నా ఘనశరీరంబు ?
 గరిమ నీ భర్తకుఁ గాలవశంబు |
 చెందెడు వేళ | డు పలుకృపామూర్తి
 తల్లిదండ్రుల సేవ తగఁజేసికట్టి | బల్లిగుం డమలుండు భవ్యవిగ్రహుండు ;
 అదిగాన నితరుల సంపక యేను | నిదె కొనిపోవఁగ నేగుదెంచితిని.
 మున | వెనుకొన్న జీవంబు వెడలంగఁ దివిచి
 పరఁగంగ నతి దీర్ఘ భయదపాశమునఁ | గర మొప్ప బద్ధునిగాఁ జేసికొనుచు
 దక్షిణాభిముఖుండై తగ నంతకుండు | నా క్షణంబునఁ బోవ నంత సావిత్రి
 (తెలివిమై దన పతి దేహ) మొక్కెడను | కొలఁది మీఱంగ నుగుప్తంబు చేసి
 పదములు తొట్టిల్లఁ బద్మదళాక్షి | విదితమై కాలుని వెనువెంటఁ జనిన,
 దానిఁ గనుంగొని దండధరుండు : | “మానిని, యిట్లేల మనలి వచ్చెదవు ?

ఎలమితోడ నగమ్మ మి (ది మానవులకు | నిలుపు)ము నీ” వన్న నెలఁత యిట్లనియె :
 “పాలుపొందఁ బతులెందుఁ బోయిననందుఁ | బాలతుల కెంతయుఁ బోవంగ వలదె ?
 పరఁగంగ నీకృపఁ బతి భక్తివలన | సరుదుగా నట నాకు సరుగంగరాని
 చోటులు గలవె ? యెచ్చో నై (నఁ గాని) | భాగంబులందు
 నలి మీఱఁగాఁ బ్రధానంబు ధర్మంబు ; | అలవడ నందుల కాధార మరయ
 వెలయ నజ్ఞను లని వినఁబడు శ్రుతుల ; | నలలితంబైన నజ్ఞున దర్శనంబు
 ప్రీతిమై నెప్పుడు వృథగాదు గానఁ | జాతుర్య
 భిమతార్థంబు | లియ్యెడఁ గల్గుట యిది యద్భుతంబె ?
 రిత్రజనంబుల రీతినే యుఱక | యిత్తటి మగుడంగ నే నెటుల్పానఁగు ? ”

సావిత్రి యమనివలన పరములు వడయుట

అనవుడు దాని వాక్యములకు మెచ్చి : | “ వనితరో ! వేడుము పరము నొక్కటిని
 ఎద్దియెనను వేడు మిచ్చెద నీకుఁ | దద్దయు. ” ననిన నత్తరుణి యిట్లనియె :
 “ అవనిలో రిపులచే నపజయంబంది | నవడిమై నడవిలో సాల్వ భూవిభుడు
 గొనఁగొని యున్నాడు కూ ... |
 ‘ ఇచ్చితి నింక నీ విట రాక పొమ్ము | అచ్చుగా. ’ నని పల్కి యరుగ, వెన్వెంట
 సావిత్రి యరుగంగ శమనుఁడీక్షించి, | ‘ యీవిధి నింకేల యేతెంచె ? ’ దనిన
 ‘ సత్యాత్మ, యాశ్రితజన
 త యనుపేర | పరఁగ వర్తించిన పరమపుణాత్మ !
 పక్షపాతము లేక పాపపుణ్యములు | వీక్షించి శిక్షించి వెలసినక తన
 నమవర్తి యనుపేరు జలజాప్తతనయ ! | సమధికంబుగ నీకు (సమకూరు నెపుడు)
 లిన సంతలో మెచ్చి,
 పడఁతిరో ! నీ పరిప్రాణంబు దక్క | నెడపక వేడుము ఇంకొక్కపరము. ”
 అనవుడు సావిత్రి : “ యరులచేఁబడిన | ఘన రాజ్యమంతయుఁ గడఁగి మామామ

 ... ను నిల్వ మిందీవరాక్షి ! | కొంకక యీత్రోవ ఘోర దుర్గమము. ”
 అనవుడు : “ ధర్మాత్మ, యఖిలధర్మములు | ఘనముగా నీవెఱుంగని విటఁగలవె ?

పతివెంటఁ బోవని పడఁతి యే వి ... |

... .. సీవలన | క్రమముగాఁ గాన్పించెఁ గాన నీ భర్త -
బ్రతుకొక్కటియుఁ దక్కఁ బరఁగంగ నిత్తుఁ | జతురత.” సనిన నాచడలాక్షి మ్రొక్కిఁ

“మా తండ్రి యైచట్టి మద్రేశ్వరుండు | ప్రీతిఁ బుత్రులు లేక పృథి ...

... .. గృహనేయు.” మనిన నట్టిచ్చి :

“దప్పు వచ్చితి పేవు తరళాయతాక్షి ! | మవ్వంపు వేడ్కతో మగుడుట లెస్స.”

అనిన సావిత్రి యాయమరాజుఁ జూచి : | “అనఘాత్మ, పతిసేవ

... .. ధర్మాత్ములై నట్టి ధన్య లుత్తములు

నిర్మలచరితులు నిత్యులు ఘనులు | పేర్నితో వారి సంభృత ధర్మమహిమ

వలన సూర్యుండును వారిజవైరి | గల వడి సంచార

... .. లాడినను | వలనుగా నటువంటి వారు చుట్టములు ;

లలిమిఱఁ జిరసమాలాప సంసిద్ధి | నలవడఁ జుట్టమ నాదునే నీకు

సుతగతి మిత్రమనోరథం బర్ధి | సతుల కర్తయె

... .. యొక్క వరము | వెలయఁగఁ బ్రీతితో వేడు మిచ్చెదను.”

అనవుడు సావిత్రి : “యసఘ, యిందాఁకఁ | బనిగొనఁ బ్రాణేశు ప్రాణంబు దక్క

సన్యంబులడుగు మీవనుచుఁ బల్కితివి ; | ధన్యత నదిలేదు తద్దయు ని ...

... .. సీవె | యీవేశ.” ననివల్క, నిచ్చి యంతకుఁడు :

“తొయ్యలి, వీడు చతుశ్శతాబ్దములు | చయ్యనబ్రదికి భూచక్ర మేలుచును

బుత్ర శతంబును బొందంగఁ గలఁడు ; | ధాత్రిలో సంతతాధ్వరముల వలన

సురల | గరిమతో.” ననిచెప్పి కాలుఁడేగినను,

సావిత్రి ప్రీతితోఁ జనుదెంచి యంత | నా విధిఁ బ్రాణేశు నప్పటి యట్లు

తొడలపై నిడుకొని తోరంపుభక్తి | నెడవక యుండంగ నిట లేచి విభుఁడు

వల్లభఁ గనుఁగొని వలనొప్ప డవు

తెలుపంగ వలవదే ! ధృతి మీఱ నన్ను | నలవడ బలిమిచే నటు బట్టి తిగిచె

సతఁడెవ్వఁ ?” డనుటయు సంత సావిత్రి | పతిఁజూచి యిట్లుని పలికె : “నో పురుష !

యెల్లి చెప్పెదఁగాని యిదె పొద్దుగ్రుంకె ; | గొల్లగాఁ బక్షులు

... .. న | నీ తామసమునకు నెంత వేగెడరా !”

సత్యవంతుడు సావిత్రితో నాశ్రమముచకు వచ్చుట

అని పల్కి ఫలభార మధికమైయున్నఁ | దనరంగ నొకకొమ్మఁ దగిలించి విడిచి
 పరశువు తాఁగొని పతికిఁ జేయిచ్చి | యరుగుదెంచెను దమ యాశ్రమంబునకు.
 భరితుడై రాజు
 తనయుని రాక యెంతయుఁ గోరుచుండ | వనితతో నా సాల్వపతి తనూజుండు
 చనుదెంచి తండ్రికి సాష్టాంగ మెఱగి | కనుదృష్టి
 లును దాను | ఘనతర సంతోష కలితాత్ముడయ్యె.
 అంత ద్యుమత్యేనుఁ డాత్మజుఁ జూచి, | యెంతయుఁ బ్రీతితో నిట్లనిపలికః
 “మహితాత్మ, తడవే! మలసి
 పండ్లు గోయుటయుఁ | దరుశాఖ నటకుట తలయేరు వట్టి
 పెన నిల్వనోర్వక విశ్రమించుటయు | ససమునఁ గలలోనె యటఁ దన్నునొక్క
 పురుషుండు తివుచుట పొనఁగ జం .. |

 ... బా దినం బనుచు | క్షితిలోన మును నాకుఁ జెప్పె నారదుండు ;
 మునినాథు వచన మమోఘంబు గాఁగఁ | జనితి నేమటక యీ నత్యాత్ము వెంట ;
 అడవిలో నీ ధన్యుడ... ..
 గ వెన్వంట | నతులితంబుగ నేను సరిగిన మెచ్చి
 నాలుగువరము లున్నతి నిచ్చుటయుచు | బోలఁగ నొక్కటఁ బురుషప్రాణంబు
 నొకట మీ నయనంబు లొ ... |
ముండు వోవుటయు | నెడపక వచ్చితి నీ చోటి.” కనిన
 ఆ సాల్వభూపతి యానందవార్ధి | భాసురంబుగఁ దేలి ప్రణవతీపుదండె.
 అచ్చోటి మునులెల్ల సంత సావిత్రి |
ముల కాపులు హితులు | పటుతర చతురంగ బలములు వచ్చి,
 “అదట మీ శత్రుఁ డాత్మీయ భృత్య | భేదంబునను జేసి పృథివిపైఁ గూలె ;
 ధరణీశ, మాకు... ..
 మని విన్నవించిన నట్ల కాకనుచు | మునుల సమ్మతిఁజేసి మొగి రాజ్యమెల్లఁ
 బాలింపు చుండెను భాగ్యభోగములఁ | బోలింపఁగా సాల్వభూపతి ...

... .. | చతుర ... సావిత్రి జనపాలవర్య
 ఆపతివ్రతయట్ల యాజ్ఞ సేనియును | జేపట్టి మిము నిల్పు సిద్ధమీపలుకు.”
 అనుచు మార్కండేయుఁ డంతయుఁ జెప్పి | చనియె
 | దేవతాధీశుండు ధృతిఁ దనలోన
 భావించి భావించి పటు బుద్ధి మెఱసి | కవచకుండలములు గల శక్తిఁగాదె*
 |
 నిత్యర ... గతి ... గునిది యథార్థంబు | రణ్య పర్వంబునందు
 ... తిమ్మనార్యుండు విడిచిన కథలు | కువలయంబున నాతుకూరి ...
 |
 ఇది వేంకటాచలా ధీశ్వర దివ్య | పద పద్మ మకరంద సానద్గిరేఫ
 మగు నాతుకూరి తిమ్మార్యతనూజ | సుగుణాఢ్య సోమన సుకవీంద్రవర్య
 విరచితారణ్యాఖ్య విపుల పర్వమున | నరుదు మీఱఁగ నప్తమాశ్వాసమయ్యె

ప్రథమాశ్వాసము

*శ్రీ రమ్యగుణవార, శ్రితజనాధార, కారుణ్యపూర్వ, జంగల ముమ్మధీర,
చండలేజుడు మున్న జనమేజయుఁడు | పాండవకథలెల్ల బరిపాటి వినుచు
వదలక మూడు పర్వములైన వెనుకఁ | 1జనురొప్ప ననియె వైశంపాయనునకు :
“చనుడెంచి పండ్రెండు సంవత్సరములు | వనవాసమున నుండి వరుసఁ బాండవులు
ప్రజలెఱుంగకయుండ 2బడమూడొ యేడు | విజయులై యెచ్చోటవిహరించిరొక్కొ ?
వరఁగంగ నాలవ పర్వంబు కథయు | నిరవొప్ప నాకు నీ వెఱిగింపు.” మనిన
జనమేజయునకు వైశంపాయనుండు | 3నిపింపఁ దొడఁగెఁ దద్వృత్తాంతమెల్ల :
ఆరీతిఁ బాండవుల కితివహో గూడి | ఘోగాటవులలోనఁ గుశలులై తిరిగి
బహుమునీంద్రులచేత బహుపురాణములు | బహుతీర్థములకుండుఁ బరిపాటి వినుచు
నెలమిఁ బండ్రెండవయేడు నిండుటయు | 5వలనొప్ప యమునిచే వాంఛితంబుగను
వరము గైకొని వేడ్క వసుధపైఁ దమ్ము | నొరులెఱుంగకయుండ నొకయేడు గడవ
నారాధనముచేసి యముని విడొక్కిలిపి | తా రొక్కచో 6దాఁగఁ దలపోసి యపుడు
7విమలమనస్కులౌ విప్రపుంగవులు | తమవెంట నగ్నిహోత్రములతో రాఁగ

వెన్నంటివచ్చు హితులను ధర్మజుడు వెనుకకుఁ బంపుట

నా మహాపుణ్యుల కప్పు డిట్లనిరి : | “ఓ మహాత్మకులార, యో పుణ్యులార,
యో మహీసురులార, యుగ్రాటవులకు | మామీఁదఁ గృపగల్గి మముఁగూడి వచ్చి

-
- * “శ్రీ సింధుగంధీర, చిత్తజాకార, భాసురాకార, ముమ్మయ ప్రభుధీర!” (తిరుపతి ప్రతి).
1. జనపుర ననియె, వైశంపాయనునకు - జనుడెంచి పండ్రెండు సంవత్సరములు - వనితతో నుత్తల
పాటులం బడలి - వనవాసముననుండి వరుసఁ బాండవులు - ప్రజ లెఱుంగక. 2. ఒయి వత్సరమున.
3. బల. 4 గ్రంథి. 5. నలువొప్ప యమునిఁ బ్రత్యక్షంబు నేసి - వరముగా నతనిచే వసుధపైఁ దమ్ము
6. దాఁగఁ దలఁచిపోవుచును. 7. తమవెంట నగ్నిహోత్రములతోవచ్చు - విమలవిప్రులఁ జూచి వేడ్క
నిట్లనిరి - మామీఁద.

యలవినేయఁగ¹రాని యలజల్ల కోర్చి | కలసి యుండితి రింతకాలంబు ²దనుక ;
³నింక బాహిరపోక యేడాదిదాక | శక్తింప కొకచోటఁ జరియింపవలయు.
 రాయిడి ⁴పుట్టింది రారాజు ⁵మనకు | నీ యవస్థలు ⁶దెచ్చు పెఱుంగరే మీరు ?
 వాఁ డింక నజ్జాత⁷వాన కాలమునఁ | బోడిగా మము ⁸రోయఁ బుత్తెంచు ⁹జనుల.
¹⁰అప్పుడు మీకును మాకు నర్హంబుగాదు | విపుల కార్యార్థమై వేంచేయుఁ డింక.
 ఏకాలమును మిమ్ము నెడసి పోసక | ¹¹చేకూరఁ బరిచర్య నేయలేదయ్యె.
 ఎడపక ధాత్రిలో నెట్టివారలును | బడని యాపద మాకుఁ బ్రాప్తమై వచ్చె.
 ఎన్నఁడొకో మాకు నింక మీలోనఁ | బన్నుగా ¹²విహరించు భాగ్యంబు గలుగు !
 అని దైన్యపాటుతో ¹³నెందఱుఁ బల్క - ¹⁴జనవల్లభులఁ జూచి సకలప్రాహ్లాదులు :
 “మీకేల శోకింప ? మీరు నాహనులు ; చేకొని రాజ్యంబు నేయ నున్నారు.
 ఆపద పడువార లకట మీరేల | యేపార వేల్పులు ¹⁵నెందఱేఁ గలరు.
 పాయక నిషధాద్రిఁ బ్రచ్చన్నవృత్తి | వేయికన్నులవేల్పు విహరించె మున్ను.
¹⁶పురుషులలోపలఁ బాడవైన హరియు | మరువున నొకచోట మరుగుజ్జుగాఁడె !
¹⁷దుర్వారుడై తల్లితోడసాచ్చి ¹⁸మున్ను | నౌర్వునంతటివాని ¹⁹కణఁగంగ వలసె.
 అదియు నేటికి నూర్చుఁ డాదికాలమున | మొదవుగర్భముఁ జొచ్చి ²⁰ముద మొప్ప డాఁగె.
 పీఠెల్ల నటమీఁద వెలయు శాత్రవుల | శూరులై మద్దించి సుఖమున్నవారు.
 ఆరీతి ²¹మీరలు నాయాన కోర్చి | వైరులఁ బరిమార్చి వసుధ నేలేదరు.”
 అని మహీదేవత లా పాండవులకు | మనసు²²లో నున్న యుమ్మలికంబుఁ బాపి
 ‘క్రమ్యజ ²³సంపదల్లులుగు మీ’ కనుచు | నెమ్మితో నేగిరి నిజపురంబులకు.
 అప్పు డన్నర²⁴నాథు లఖలసేవకులఁ | దప్పక పిలిపించి తగ గుస్తరించి
²⁵దొరలను హితుల బంధులఁ బ్రథానులను | వెరవుతోఁ బేర్కొని వేర్వేర ననిచి

1. లేని. 2. దాక. 3. నింక గోప్యముగాఁగ నేడాది మనకు-శంకించి యొకచోటఁ జరియింపవలయు-
 రాయిడి పుట్టింది ... 4. బలియించి. 5. మరల - కీ. 6. దెచ్చు నెఱుంగరా. 7. వాసంబువలన.
 8. నరయ. 9. ప్రజల. 10. మీరు మే మొకచోట మెలఁగంగరాదు - మీరింక మముఁ
 బాసి మీత్రోపక జనుడు - ఏకాలమును.... 11. చేకూడ. 12. విహరింప భాగ్యంబు గలదు.
 13. నర్థి పిడ్కొలుప. 14. జననాయకుని. 15. నెందఱుగారు. 16. పాడవుల. 17. దుర్వహుండై.
 18. తొల్లి. 19. కలయంగ. 20. ముమ్మాటు. 21. మీర లాయాసంబు లోర్చి; ఆరీతి నిట మీరు
 నాయాస కోర్చి. 22. లోపలనున్న మలిసంబు. 23. దర్శింపఁ గలుగుఁ గాకనుచు. 24. నాథుఁ
 డఖలనైన్యముల. 25. దొరల సామంతుల దుర్గాధిపతుల - వెరవొప్ప నందఱ వేగంబె పిలిచి.

హరిశ్చక్రియును దాము సరదంబులెక్కి | ధరణి నుత్తముడైన ధామ్యుఁ దోడ్కొనుచుఁ
గొంతదూరంబేగి కువలయాధిప¹లు | వింతగా నొకచోట విడిసి నాఁ డుండి
మఱునాఁడు రేపాడి మజ్జనంబాడి | మఱవక సాంధ్యసమాధులు దీర్చి
సుఖమున్నచోట సద్గునుఁ జూచి విభుఁడు | నిఖిలంబుఁ దలపోసి నెమ్మి నిట్లనియె :

పాండవు లజ్ఞాతవాసము విరటునగరమునఁ గడసఁబూనుట

ఈ ²శంధ్రవదనతో నెలమి నార్పురము | ³నే చందమున నున్న నెఱుంగరే మనల ?
⁴పొదివిచ్చుటయుఁ గాదు భువిలోన మనకు ; ⁵వదలక యియ్యేఁడు వర్తించు టరుదు.
⁶ఎఱిగింపు దీనికి నేది కార్యంబు ? | ఎఱుంగఁ దీఱదు నాకు హృదయంబు ⁷చెదరె.
అనవుడు విభుఁ జూచి యా సవ్యసాచి | ⁸తనభక్తి దీపింపఁ ⁹దా విన్నవించె :
“రాశేంద్ర, యమధర్మరాజు నీ ¹⁰కర్థి | దేజంబుతో నిచ్చె ధృతి నొక్కవరము.
ఆ వరంబునఁజేసి యనఘాత్మ, ¹¹మనము | నేవిధంబున నున్న ¹²నేటికి వెఱవ,
¹³మనమునఁ బ్రీతి ¹⁴యా మగధ పాంచాల | ఘనమత్స్య కాంభోజ కటకంబు ¹⁵లోప్ప.
ఏ ¹⁶యచ్చికము లేక యీ పట్టణములఁ | బాయక ధర్మంబు ¹⁷ప్రబలమై యుండు.
హరులును బనులు ధాన్యముఁ ¹⁸దీయ నీరుఁ | ¹⁹గరులుఁ దోటలు నెల్ల కాలంబుఁగలవు.
కౌరవాధిపుఁడేలు గజపురంబునకుఁ | జేరువయని ²⁰మీరు ²¹చింతింపనేల ?
ఈ పట్టణములలో ²²నెందైన మనము | భూపాల, ²³నిలుచుట బుద్ధిమార్గంబు. ”
అనవుడు మనుజేంద్రుఁ డనురేంద్ర ²⁴సుతునిఁ | గనుగొని తనకోర్కి కానరాఁ బలికె :
“నాకుఁ జూడఁగ మత్స్యనగరంబు మేలు | ప్రాకట బహుభోగ భాగ్య ²⁵సంపదల ;
వినయ భూషణుడైన విరటుఁ డున్నాఁడు | మనుజుల తారతమ్యము ²⁶లాతఁడెఱుంగు.
ప్రణుతికెక్కినభూమిపతులలోఁ గొంత | గుణవంతుఁ ²⁷డగువానిఁ గొలిచి యుండుదము.

1. ఁడు. 2. యిందు. 3. నీయందము; నేయందము. 4. పొడమాపఁగారాదు ; పొడపించుటయుఁ గాదు. 5. బడలక. 6. ఎఱిగింపుఁడీ పనికేది. 7. లోన. 8. ఘన. 9. గా. 10. నీకిపుడు. 11. మనకు. 12. నిక నేల. 13. మనము నుండితి మైన మగుడఁ బాంచాల. 14. మై. 15. లందు. 16. యొచ్చెమును. 17. ప్రబలంబు గాఁగ 18. నేయి. 19. కరులను దోటలుఁ గలగు నెప్పుడును. 20. దీనిఁ జిత్తగింపకుము. 21. శంకింప (?). 22. నెట్లైన 23. యుండుట బుద్ధికార్యంబు. 24. పుత్రుని. 25. లంబులకును. 26. లు వాఁడెఱుంగు. 27. ఁడును నీని.

ఉండుచో నే¹రూపులుచితంబొ మనకు | నొండొండ² వరింపు డొనగూడి మీరు
³వెలయ నా రూపులు వీక్షించు నపుడు | ఎలుమాటు మనకైన భ్రమ వుట్టఁలయు.

పాండవులు తాము విరటుని గొల్చియుండు తెఱఁ గొండొరులతోఁ జెప్పికోనుట

అనవుడు విభుజూచి యమరేంద్రనుతుండు | మనసులోపల శోఽనుగ్నుడై పలికె :

“అక్కట ధరణి నీయంతరాజునకు | నొక్క భూ⁴పతిఁ గొల్చి యుండంగనలసె !

⁵కపటంబుడెనఁ బోవు గజవీధి గాని ; | కృపయు నీతియు వేతె కీర్తిపనల ?

మన్నింపనేర్తువు మంచి వారలను ; | సన్నతించుట గాదు సహజంబు నీకు.

ద్రావణి బట్టి శాత్రవు లీడ్చుచుండు | గోపింప⁶ నేరని గురుశాంఖ⁷ యతివి.

ఇట్టి పుణ్యుడ వింక నేహున గాల్చి | నెట్లన⁸ సృపులలో నిర్వహించెద⁹ హి ?

అనవుడు¹⁰ నరుమాట లాలించి విసక | మనసున ధీరుడై మనుజేంద్రుఁ డనియె :

“సన్యాసి వేషంబు సమకూర్చుకొనుచు | మాన్యుడనై¹¹ యేను మత్స్యకుఁ¹² గదిసి

¹³పలుకుదుఁ బ్రియముగా, బహుపురాణము¹⁴లఁ గొలుపై న నుఖగోష్ఠిఁబొద్దువుచ్చెదను

జాదంబు తలపెట్టి చూపి యాతనికి | మోదఁబు వుట్టెంతు ; ¹⁵మున్న నా చేత

భాసిల్లి నవరత్నసంక్తి కీలించి | చేసిన పసిఁడి పాచికలు ¹⁶చూపునును.

ఎచ్చట విహరింతు రేది మీ నామ | మచ్చగా నెఱిగింపుఁడని పల్కెనేని

కంకుండు నా పేరు కాంతేయునొద్దఁ | గొంకక పర్తింతుఁ గూర్చి¹⁷ హో నందు.

మఱియు భూపాలుని¹⁸ మనసుకీ లెఱిగి | నెఱచాదినై¹⁹ యుండ నేర్తు నన్నిటను.

²⁰అని చెప్పి నరనాథుఁ డనిలనందనునిఁ | గనుగొని ధైర్యంబు గలగ నిట్లనియె :

“ఓ భీమనేన, నీ పుగ్రసాహసుడ | వే భంగి విహరించె దీ మత్స్యపుణి ?

బకునిఁ గిమ్మారునిఁ బట్టి సాధించి | ప్రకటకీర్తులఁ గన్న²¹ బహువత్ససిధివి.

సౌగంధికములకై²² శంక లే కరిగి | బాగాన్న యత్నులఁ బాఱఁ దోలితివి.

1. రూపమచితంబు. 2. వెలయ నాకిప్పుడు వీక్షించిమాడ. 3. విభు. 4. కపటంబెఱుంగవు కలనైన నెపుడు. 5. నేరవు. 6. నిధివి. 7. రపులతో. 8. పు. 9. నాచూట. 10. యుండు. 11. కడను. 12. పలుకులు మృదువుగా. 13. లు. 14. పాఠపుగా నతనికి బుద్ధిచెప్పదును. 15. మొగి నొక్కమాటు. 16. చూపెదను. 17. మై. 18. వాసులెఱిగి. 19. యుండు నేర్చు దీపింప. 20. అని భీముడఁ జూచి యప్పు డిట్లనియె - సౌగంధికములకై (అదిగా), 21. నరి నొక్కరుడవు,

ఆ హిడింబును జంపి తఖిలంబు నెఱుంగ ; ఊహింప నీ పాటి యున్నారె 1 మగలు ?
 బిరుదుమాటలె కాని ప్రియమాడనేర । వొరుల చిత్తముఁ బట్ట నోపుదే నీవు ?”
 2 అనవుడు విని భీముఁ డా ధర్మజానకుఁ । దసవర్తనము లెల్లఁ దగఁ జెప్పఁదొడఁగె :
 “వంటలవాడనై వసుధేశునగర । వంటలు రుచులుగా వండి 3 పెట్టుచును ;
 ఎట్టి వృక్షము 4 నై న నిరుగేల విఱుతుఁ । 5 గట్టెలకై వేడఁ గత్తి గొడ్డండ్లు ;
 వెలయ 6 వంటలవాడు వేటొక్కఁడున్నఁ । జెలు వొప్ప వానితోఁ జెలిమిచేసెదను ;
 మఱియు భూపతి 7 యొద్ద మెల్లనగ్గముల । 8 విడిచి యొడ్డుదు బాహుపీర్వంబు మెఱసి.
 హరితోడఁ బులితోడ హస్తీంద్రుతోడ । ధరణీశ్వరుడు తెచ్చి తలపెట్టెనేని
 పట్టి 10 పల్లార్పక బలిమి నుక్కఁగఁగఁ । బట్టుదు వాసి నేఁ బ్రాణంబు గాచి.
 వలలుండ నని చెప్పి వసుమతీ నాథు । తంపులోపల వత్తు 11 ధరణీతలేశ !
 జనపతి నన్ను నెచ్చటివాడ వనిన । వినుతిఁ బొందవు 12 లొద్ద విహరింతు నందు.
 ఇది వర్తనంబుగా నేనుండు చోటు । వెదకి కానఁగలేరు 13 వెలయ శాత్రవులు.
 అనవుడు 14 నిది పోలునని ధర్మరాజు । 15 పానర నద్దుమఁజూచి 16 బుద్ధిలో వగచి :
 “అర్జున, నీదులా 17 వదిలి చెప్పంగ । నిర్జరాధిపుడైన నిను గెల్వలేడు.
 కాలకేయులఁ జంపి ఖాండవం బేర్చి । శూలి 18 నెక్కటిగెల్వ శూరులున్నారె !
 అదియేల దేవేంద్రుఁ డర్థాననమునఁ । బదిలంబుగా నుండఁ బనువఁడె నిన్ను !
 ఇంతవాడవు నీ వదెల్లాకో యింత । వింతలాగునఁ బోయి విరటుఁ గొల్పెదవు !”
 అనిన ధర్మజానోడ నమరేంద్రసుతుఁడు । తనకుఁ బొందగురీతిఁ దాఁ జెప్పఁదొడఁగె :
 “అమరంగ నేను గార్యా 19 ర్థినై తొల్లి । యమరావతికిఁ బోవ నందొక్కనాడు
 నలినాక్షి యూర్వశి నన్నుఁగామించి । పిలిచినఁ బోనైతిఁ బ్రియము 20 చేశానక.
 అప్పుడు కోపించి హరి 21 నాక్షి నన్నుఁ । దప్పక వేడివై తగ నుండుమనుచు
 శాపించి పోయిన జననాథ, నినుఁబు । నాపాలఁ గృపగల్గి నాకేళు 22 డనియె :

1. ఖనులు. 2. అనవుడు భీముఁ డయ్యన్నను జూచి. 3. పెట్టుచును. 4. లైన. 5. కట్టెలకై వె (త)
 దకను గత్తికై వెదక. 6. వండెడువాడు. 7. వద్ది. 8. బిరుదులు పెట్టింతు భీతి పుట్టింతు.
 9. శుడును. 10. పల్లార్పక. 11. దమకంబుతోడ (గాని) 12. లతో. 13. విపుల. 14. నది.
 15. ఒనర. 16. యుత్తలంబునను; యుల్లంబు వగచి 17. వదియేమిచెప్ప. 18. నొక్కటఁదాడు.
 19. ర్థినై. 20. గ. 21. మధ్య. 22. డెఱింగి.

1వపు తూలఁగనీకు మీ పేడితనము । ప్రాపించి యొకయేఁడు 2బటిసిపోఁగలదు. (?)
 ఆయేఁడు మీకింక నజ్ఞాతవాన । 3మైయుండు వేళకు నర్థితో వచ్చుఁ
 బా. మృన్న వచ్చితి; భూ4నాథ, నాకు । నిమ్ముగా నట్లుండ నిది వేళయయ్యె.
 ధర బృహన్నలపేరు ధరియించి మించి । వెరవొప్ప బేడినై విహరించువాఁడ.
 ఏయనవుడు నారి యిరుగేలఁ దాఁకి । కాయకాచినపట్లు కానరాకుండ
 5నంకులుదాల్చి, యాజానుబాహువుల । నంకించి అపికచే సందంబుమాన్చి,
 ధృతి నాట యొజ్జనై 7తెల్లంబుగాఁగ । నతని కన్నియలకు నాట 8నేర్పుదును.
 జనపతి నన్ను 'నెచ్చటివాఁడ' వనిన । వినుతి 'ద్రౌపదివద్ద విహరింతు' నందు." 9
 10అనవుడు నిదియొప్పునని ధర్మరాజు! ననిచిన వగ దోఁవ నకులు నీక్షించి :
 "వీని 11సాభాగ్యంబు విశ్వమోహనము; । 12వీని మించఁగరాదు వినయసంపదను;
 రసికుండు నయశాలి రాజపూజితుఁడు; । వసుధలో భారత వంశవర్ధనుఁడు;
 నకలవిద్యలయందు సార్వభౌముండు; । ప్రకటిం13ది వీఁ డెట్లు పరుల నేవించు?"
 నన విని నకులుఁ డయ్యవనీశుతోడఁ । 14దననేర్పు పచరించి తగ నిట్టులనియె :
 "ధరణీశ, నాకునై 15తలఁకనేమిటికి? । వెరవొప్ప నొకయేఁడు విహరించుటెంత?
 సాహిణినై మత్స్యజనపాలు16నొద్ద । నూహించి దిద్దు17దు నుత్తమాశ్వముల;
 కుటుచ 18కల్లెంబులఁ గొడమగుట్టుముల । 19నొఱపుగా మరిగించి యొర్పు పాటింతు;
 బిరుదువారువముల 20బిరుసువోఁ దఱిమి । వరున నోజుకు21రా దువాళింపనేర్తు;
 నొనర గోడిగజాతి నుత్తమం బెఱిగి । 22యనునైన మావుతో హత్తింపనేర్తు;
 23తేజి సాంబ్రాణుల తెఱఁగెల్ల నెఱిగి । నైజంబు చెడకుండ 24నడపింపనేర్తు;
 మఱియులాయములోని25మందడిలకును । మఱవక26హితుఁడనై మనుజేంద్రుఁ27గొలుతు.

1. ఏపాట నీకును నీ. 2. యొకయేఁడు పటిచి. 3. మైనను నాశాప మర్థితో వచ్చు. 4. పాల. 5. చి మింతు. 6. అంకులు (?) ధరియింతు నాజానుబాహు - అంకించి అపిక యందంబుగాఁ దొడిగి. 7. తేజంబు దాచి. 8. గరువుదు. 9. కృష్ణయింటను; ద్రౌపదింటను. 10. అనినను నిది యొప్పు; అనవుడు నిదిపోలు. 11. సాందర్యంబు. 12. వీని చారిత్రంబు విశ్వ సంస్తుతము - విను తింపఁగారాదు వినయసంపదలు; వినుతింపఁగారాదు వీర్యాతిశయము - రసికుండు; వినుతింపఁగా రాదు విశ్వమోహనము; వినుతింపఁగారాదు వినయసంపదల - రసికుండు. 13. ప. 14. దనకుఁ దోచినరీతి. 15. తలఁకంగనల. 16. నగర. 17. చు. 18. కల్గిములందు. 19. నెఱపుగా బలియించి నేర్పు పాటింతు. 20. బీదవో. 21. దెచ్చి పఱపి(వారి)ంప. 22. యనువున. 23. తేజల త్రాణం. 24. నడపంగ. 25. మాపటిలకును; మందురకులను. 26. మేటిన్దై. 27. గొలిచి,

అవును దామగ్రంధి యచువేరు చెప్పి । ¹రిపు లెఱుంగఁగరానికీతి నుండెదను.
 అరసి నా²చోటు రాజడిగెనేనియుచు । వరుసఁ బొండవు³లొద్ద వర్తింతునందు.”
⁴అనవుడు కొంతేయుఁ డటు నమ్ముతించి । వెనుకొని నహదేవు వీక్షించి పలికెః
 “మనసుకుందెడు వీనిమార్గంబుఁ జూడఁ ; । బెనఁగొన్న వగల కొప్పెడువాడు గాఁడు.
 తద్దయు మన్నించి తగఁ గుంతిదేవి । ముద్దుసేయఁగ నుండు ⁵ముదమూర నెవుడు ;
 కుటిలంబు లెఱుంగఁగిడు గుణగణాధికుఁడు, । పటు¹⁰ధుజాబలమునఁ బ్రాధుఁడెంతయును;
¹¹తనువెంతయును లేత ; దైవంబుకతనఁ । జెనసి ¹²పీఁ డొరున్జెల్లు సేవింపనేర్చు.”
 అనవుడు సహదేవుఁ ¹³డధిపు నీక్షించి । తనకుఁ దోచిన ¹⁴రీతిఁ దాఁ జెప్పఁ దొడఁగెః
 “కీలారితనము నే ¹⁵గ్రీడతోఁ దాల్చి । యాలకుఁ గర్తనై ¹⁶యతనిఁ గొల్చెదను.
 అందుకు వలయు కార్యములెల్లఁ గొంత । పొందుగా నెఱుంగుదు భూనాథ, వినుము.
 బడలి ¹⁷నొచ్చినయట్టి పసరంబునైన । నడరి మేవఁగవచ్చు నడ్డంబు బలిఁకు ;
 వాలారుఁగొమ్ముల ¹⁸పంజకుఱ్ఱులను । ¹⁹బేలుపెట్టుచుఁ బాలు పితుకంగవచ్చు ;
 కదిసి చూచిన వజ్రకాయంబుగాఁగ । మొదవుల ²⁰తెవులెల్ల మొగి మాన్పవచ్చు.
 పోడిగాఁ దఱపి ²¹క్రేపులు పొనఁగంగఁ । బాఁడి గైకొనవచ్చుఁ ²²బక్కబెఱింగి ;
 కదలి మందలు మేపుగలనేల కరుగఁ । బదిలంబుగా వానిఁ బరికింపవచ్చు ;
 నరయఁ దంత్రీపాలుఁ డను ²³పేరు గలిగి । తిరుగుదు ²⁴నీకేల దీనికై నగవ ?
 జననాథుఁ ²⁵డెందుండి చనుదెంచి తనిన । ²⁶విను ధర్మజునివద్ద విహరింతు నందు.”
 అనవుడు ²⁷నిదియ మేలని ధర్మరాజు । తనర ద్రావదిఁ జూచి తా నంత వగచిః
 “ఇది కడు మృదు²⁸పాణి యిది పుణ్యసాధ్యి । హృదయంబు మెత్తన యీతలోదరికి.
 అడ²⁹వుల మనవెంట నరు³⁰డెంచుచోట । నిడుమలఁ బడుఁగాని యెవుడు వేనరదు.
 పతి ³¹హితంబున కెన్ని పనులైనఁ జేయు ; । నితరకార్యము లోప దెంతమాత్రంబు.

1. రిపుల కగ్గలమైన. 2. చోటతఁ డడిగ. 3. లతో. 4. అనిచెప్ప. 5. కందఁడు. 6. ప.
 7. నున్న. 8. ముగ్ధ పీఁడెపుడు ; ముదమున నెపుడు. 9. ని. 10. బాహు. 11. నకులునికన్న నున్నతి
 రూపవంతుఁ - డకలంక నిజతేజఁ డధికసాహసుఁడు - తనువెంతయును. (తం.ప్ర.) 12. రాజుల.
 13. దన్న పి. 14. జాడ. 15. క్రియతోడ. 16. యవసీశునొద్ద - సందంబుగానుండు సందు
 కొక్కింత - పొందుగా నెఱుంగుదు. 17. యెచ్చరలేని. 18. వంజు. 19. వ్రేలు. 20. తెగులెల్ల.
 21. క్రేపులు వేసరింప. 22. బరిపక్వ మెఱిగి. 23. పేరఁ బరగి. 24. నా. 25. డెటునుండి.
 26. వినుతిగా వివద్ద. 27. నదియె. 28. వాణి. 29. అడనికి. 30. దెంచెఁ జాల. 31. మోదమున,

రాజపత్నులనెల్ల రాజీవగంధి । రాజనంబున నేలు రమణతో మున్ను ;
 నేడొక్కనతిఁ గొల్వనేర్చునే ?” యనినఁ । బోడిగాఁ బతికిఁ బూజోడి యిట్లనియె :
 “¹పైరంధ్రునై మత్స్యజననాథుడేవి । జేరి నేఁ బరిచర్య నేయ నోపుదును.
 జననాథ, యారీతిఁ జరియించునపుడు । పనివడ నేజేయు పనులెల్ల వినుము.
 వేనలి తడియార్చి విరటుభామినికి । జానొప్ప దుఱుముదు ²జాతిక్రొవ్విరులు ;
 కలపంబు లనువుగాఁ గన్తూరితోడఁ । ³గలిపి నున్న నివూతఁ గావించు మేన ;
 ఉత్తమ మణులేరి యురునితంబినికి । ముత్తైబు లెడవెట్టి మొలనూళ్లు గ్రుత్తు ;
⁴చెక్కుల వ్రాయుదుఁ జెలువైన రేఖ ; । లొక్కొక్క ⁵వింతగా నువిద భూషింతు ;
 నలువొప్ప మాల్సినామంబుఁ ⁶దాల్చి । మెలఁగుదు సద్దేవి మిగుల మన్నింప.
 ఎచ్చోటనుండి నీ వేతెంచి తనినఁ । గ్రచ్చఱఁ బాంచాలికడనుండి యందు.”
 అనుటయు శంకించి యమతనూ⁷భవుడు । వనితఁ దప్పకచూచి పలనొప్పఁ బలికె :
 “వనజాక్షి, నీ విట్లు వర్తించునపుడు । జననాథసగర దుర్జను లుండిరేని
 విపుల భారతవంశ ⁸విభులైన మాకు । నపకీర్తి రాకుండ ⁹నడఁకువ నుండు.
 నీ కంటె నెఱిగెడి నెలఁతలున్నారె ? । చేకొని ¹⁰యొకమాట చెప్పి చూపితిని.”
 అనుటయు నమ్మాట ¹¹లాదరింపమియు । ¹²వినుతహాసముఁ దోవ విభున కిట్లనియె :
¹³పైరంధ్రులగువారు నాథుమార్గమున । వారక ధరఁ బతివ్రతలునై పరగి
 పలుమాట లాడక పలువిచ్చి నగక । తలఁపు గానఁగనీక తాల్మొతో నెవుడు
 వర్తింతు రటుగాన వర్తింతు నేను । వర్తించుగతి మీకు చగవనేమిటికి ?”
 అనిన సంతోషించి యా ధర్మరాజు । మునుకొన్న వేడక దమ్ములనెల్లఁ జూచి :
 “ఇట్లున్న మనలను నింక శాత్రవు ¹⁴ల । కెల్లు కానఁగవచ్చు నీ యేటిలోన ?
 వేయు మాటలునేల వేడ్క నిందఱముఁ । బోయి కొల్లము మత్స్యభూమిపాలకుని.
 అమరంగ ¹⁵మనవైన యగ్నిహోత్రముఁ । రమణ ¹⁶నీ ధామ్యు¹⁷లు రక్షింపఁగల¹⁸రు;
 ఈ రథంబులు గొంచు నెలమి సారథులు । ద్వారకానగరి కందఱుఁ బోవువారు ;
 పరగఁ ద్రాపది ¹⁹యొద్ది పరి ²⁰చారికలును । దొరసి వండెడువారు ద్రుపదుఁ జేరుదురు ;

1. పైరంధ్ర యనుపేర జననాథు డేవి. 2. జాజి. 3. కలపి. 4. చెక్కున. 5. చెలవున. 6. పేర.
 7. జాండు. 8. విభులైన. 9. వరయుమి యనియె. 10. యట్లైన. 11. లాలించి యతివ.
 12. వినుతి నాస్యము వంచి తెలఁది యిట్లనియె. 13. వర్తింతు నెట్లైన పనుధీశ, యేను - వర్తించు
 పనికిని పునంగశేల-యనిన సంతోషించి. (ము. ప్ర.) 14. లు - ఎట్లు కాంచెదరు తా రియ్యెఁటిలోన.
 15. వనముల. 16. నీ. 17. య. 18. య. 19. వద్ది. 20. చారకులును.

ఎచ్చోటికట మీరే గుఱచోఁ దమ్ము . నచ్చోట మనవార్త లికిగిశేనియును
వరుసతో నట దైత్యతనములో విడిచి | యిగి శేమును గాన మనఁగలవారు.”
అని బుద్ధిగాఁ జెప్పి యఖిల ¹సేవకుల | ²ననిపె భూతలనాఁథుఁ డనుజులుఁ దాను.
³సప్పడు ధౌమ్యుఁ డయ్యవనిచాలుకకుఁ | జెప్పి చిట్లని రాజుసేవించు తెఱఁగు :

రాజుసేవావిధానము ధౌమ్యుఁడు పాండవుల కెఱిగించుట

“ పాంచునందనులార, బలియు¹రా మీర | లొండొక ²విభుఁ గొల్పియుండుటచ్చెరువు;
³మదమేది మానావమానంబులకును | ⁴మదిసోర్చికాని నెమ్మడిఁ గొల్వరాదు;
⁵ఓర్వక యొకరొక రుగ్రింతురేని, | గీర్వాణవతి⁶నైన ⁷గెలువనోపుదురు.
కావున మీకు నేఁ గడగి భూపతుల | సేవించుగతి కొంత ⁸చెప్పెద వినుఁడు.
⁹ఎఱుఁగువారికినైన నటు పెద్దవార | మెఱిగించు బుద్ధిపై నిష్టంబు గలుగు.
¹⁰వినుఁడు భూవిభుఁ జేరి వినతుడై యచటఁ | దనకుఁ ¹¹బోలినచోటఁ దా నుండవలయు;
విభునిముందరఁ ¹²ద్రోక వెనుకకు¹³రాక | ¹⁴సభలోన సభయపార్శ్వముల నిల్వవలయు;
నిలిచి యవ్యభిమీద నిజవృష్టి సలిపి | మెలపుమైఁ బనులకు మేకొనవలయు;
నరపతి మన్నించు నాకేమి యనును | మరియాదమీఱుట మఱి కార్యహాని;
సీవతఁ గొంత పూచిన మేలుగాని | రాచకట్టడ నుండరాద యెవ్వరికి;
ప్రాజ్ఞుఁడు హితుఁడు తీర్చరి యతఁడనక | యాజ్ఞ మీఱినవారి నణచు భూవిభుఁడు;
చననరి రాజుతోఁ జర్చించునపుడు | తనకు నడ్డమువచ్చి తగవాడరాదు;
పలుపురితోఁ గీడుపడిసి రాజొద్ద | మెలఁగువారికి నేల మేలు సిద్ధించు;
ఒలసి భూపతివద్ద నూరకుండుటలుఁ | బలుమాటలును గావు పరిపాటిగాని.
విభుని యేకాంతంబు వెలి¹⁵బుచ్చరాదు; | విభు¹⁶నకు నొరుమాట వివరింప¹⁷వచ్చు.
¹⁸అంతఃపురంబులో నతిమైత్రి ¹⁹తగదు; | కాంతలు సభ²⁰నున్నఁ గాన్పింపరాదు.

1. సైన్యముల. 2. ననిచి. 3. నొప్పుగా నరుగునో నొనర భౌమ్యుండు. 4. రై. 5. వృత్తు. 6. మత.
7. మతి...నుండరాదు. 8. ఓర్వ కొక్కొక వేళను. 9. గెల్వజాలుదురు. 10. చెప్పంగవలయు.
11. ఎఱిగెదవాడైన నిలఁ బెద్దవార - రెఱిగించుభంగిపై నిష్టంబు గలదు. 12. మనుజేంద్రుఁ గొలుచు నమ్మునుజుండు చెలిసి. 13. బొందగు. 14. గాక. 15. పోక. 16. సభలోన నిల్వఁ బార్శ్వంబుల నొప్ప - నిలుచుచు విభునిపై. 17. సేయ. 18. నితో నొక. 19. రాదు. 20. అంతఃపురంబులో నతిమైత్రి సాధు - కాంతలు సభనున్నఁ గామింపరాదు. 21. కలదు. 22. నెందు.

ఓప్పువాహనములు సుత్తనూశ్వములు | నెప్పుడు ¹నృపుడిక యెక్కంగరాదు.
 మన్నించుచో నుబ్బు, మనుజేంద్రుకినుక. | తన్ను జెందినచోట దైన్యంబు దగదు;
 ఓజతోఁ గరుణించె నుగ్రించె ననుచు | రాజుచిత్తము చెప్పరాదు మున్నాడి.
 ఎండైన వానైన ²నెంతయు నోర్చి | మండలేశ్వరుపంపు మఱి జేయవలయు.
 భూమిశుసామ్మ ³లెప్పుడు నానపడక | పామునెమ్ములుగాఁగ భావింపవలయు.
 ఆవులింతయుఁ దుమ్ము హాసంబు నుమియు | వేవేగ విభునొద్ద నెల్ల⁴బుచ్చరాదు.
 వైరిదూతలతోడ వడి నల్పుతోడఁ | జేరి భాషించినఁ జెడు నెంతవాడు.
 తొడరి భూపతియొద్ది దోమతోనైన | విడువని పగమోచి ⁵విహరింపరాదు.
 కుడిచి కట్టిలి నేమికోటత నాకనుచుఁ | బుడమిలో మెఱయుచుఁ ⁶బొంగంగరాదు;
 ఇది ⁷బుద్ధిగా మీర లీ మత్స్యవిభునిఁ | గదిసి ¹⁰సేవింపుడు కార్యసిద్ధికిని.”
 అని లోకహితముగా నెప్పునోహితుఁడు | వినిపించుటయు నీతి విని పాండునుతులు :
 “అతికృతార్థుల మైతిమయ్య, మీవలసఁ | జతుర సేవాధర్మ ¹¹చరితంబు దెలిసె.
 తల్లిదండ్రులరీతిఁ దగ బుద్ధిచెప్పి | యుల్లంబు చల్లగా నువచరించితిరి.
 పోయివచ్చెద మింకఁ బాలుపైన లగ్న | మాయితంబుగఁ జేసి యనువుడి.” ¹²యనిన,

పాండవులు విరాటనగరాభిముఖులై వెడలుట

ధౌమ్యుండు నగ్నిహోత్రములు దెప్పించి | కామ్యపూజలు చేసి గమనమంత్రము¹లు
 జపమునేయుచునున్న సమయంబునందు | నృపతులేవురు లేచి నెలతయుఁ ¹⁴దాము
¹⁵ససమున నతనికి నగ్ని దేవునకు | వెనఁ బ్రదక్షిణముగా వేడ్కతో వచ్చి
 సుముహూర్తమని¹⁶చెప్ప శుభనిమిత్తములు | క్రమముతోఁ జూచుచుఁ గదలిరందఱును.
 అప్పుడు ధౌమ్యుండు నరుదేర నృపులు | తప్పక కాళింది¹⁷తటమున వెడలి
¹⁸మిగులు పాంచాలభూమికి దక్షిణముగ | మొగి శరారసేనభూములలోనఁ జొచ్చి
 పడమటి ముఖముగాఁ బ్రతివానరంబు | నడచిపోవుచు నెట్టినగరంబుఁ జొరక,
 అడవిలోఁ గూర లాహారంబుచేసి | తడయక బహునినోదములు చూచుచును,

1. విభు. 2. నెల్లయు. 3. దెంపున. 4. సేయ. 5. వద్ది. 6. క. 7. వెననుండ. 8. భోగింపరాదు.
 9. యంతః దలపోసి యీ. 10. వర్తింపుడు. 11. సహజంబు. 12. ర. 13. ల. 14. దారు.
 15. నసలార. 16. పించు. 17. దరిశాడవచ్చి. 18. మిగుల.

¹పాలుపారఁ బూడిన పొదరిండ్లజాడఁ | జెలఁగు చల్లనిగాలిచేసఁ జేయఁచును,
²వలయు పద్మములచే ³వాసింపఁబడిన | కొలఁకుల జలకేలి కోప్పించె యుచును,
⁴బహువన్యమృగముల బహువృక్షతల | బహువదనముల బ్రక్క బాచుచును,
జెలఁగుచు వసవీధి జిట్టుముట్టాడు | పులుఁగులయెల్లఁ గుల్కఁబఱచి గొనివచ్చును,
బలుమాటు నెడనెడఁ బర్లశాలలకుఁ | దొలఁగ నొయ్యనఁ దప్పల్లోచనఁ జేయఁచును
జనిచని మత్స్య⁵రాజ్యము చేరఁబోయి | తనకార సంతట నాచున్ బడిదొలుప,
నతఁడుఁ బుణ్యశ్రమోపాంతభూములకుఁ | జతురుడై యేతెంచెఁ బోవఁగఁజే.
⁶అటఁ బాండవులు ⁷బోవ నలసి పాంచాలి | పలుకోక వివశయై పతుల నిట్లనియెః
“⁸అసాన పచ్చితి నతిదూరమేను | గాసిల్లు తెలుఁగ⁹ గడవ నేరెదరు.
కొలఁకులు ¹⁰నదులు మ్రాఁతులుఁ జూపిచూపి | నిలిచెదమని మెండునున కేరెదరు;
మిడుకు మధ్యాహ్న¹¹మై మెఱసెఁ గాల్చుడను | విషవక చనుదేర వెండులోపుదురె?
కాళ్లనఖములందుఁ గ్రమ్మె ¹²నెత్తురులు; | వ్రేల్లపుటంబుల విరిసె ¹³బొబ్బలును;
¹⁴పొందుగాఁ దఱచుటూర్పులు నందడించె; | నిందుండి గాలేను; ఎక్కుడలసితిని.”
అనుటయుఁ గరుణించి నూ ధర్మరాజు | పనివడ నకులుఁ దప్పకచూచి పలికెః
“ఏదొ ప్రాద్దున¹⁵కై న నీమత్స్య¹⁶పురికిఁ | బోదము ¹⁷నేడింకఁ బోదగూడి; మనము
దూరించి యేతేరఁ దూలి పాంచాలి | వారక పడఁదాఁకి నడిఁ గూడలేదు.
ఏచందముననైన నీచంద్రవదన | మోచితేవలె ¹⁸నీవు మొగిఁ గొంతదవ్వు.”
అనవుడు నకులుఁ డయ్యవనీశుమాట | విననివాఁడును బోలె వెన నూరకున్న
¹⁹జనపతి దానికి నహదేవుఁ బలికె; | గొనకొని యతఁడుఁ గైకొనలేమి యెఱిగి
మఱి ధనఁజయుఁజూచి మనుజునల్లభుఁడు | తఱచైన కన్నీరు దలఁక నిట్లనియెః

1. పాలుపారు చల్లని పొదరిండ్లజాడఁ - జెలఁగి యంతంతటఁ జేరి నిల్చుచును. 2. వెలయు.
 3. వినుతింప. 4. బహువన్యమృగముల బహువృక్షతల - 5. దేశము. 6. వీడ్కొలిపి - రతఁడు.
 7. మప్రాంత. 8. అటు. 9. బోవునపుడు. 10. అసన్నమని పచ్చి. 11. రు. 12. నదులును
 గోర్కి పాపుచును. 13. ము మెఱయ. 14. రక్తములు. 15. బొబ్బలును. 16. పొందుగా
 నూర్పులు నందడింపంగ - నిందుండి నొచ్చితి నేను రాలేను. 17. నైన. 18. పురుసు. 19. మన
 మంచుఁ బోదిగూడి యిట్లు - వడి వచ్చు మనవెంటఁ బాంచాలి యకుట! వడదాఁకి రాలేక బడలుఁ
 జూచితివె? ఏచందమున. 20. నీవు. 21. మనుజేంద్రుఁ డప్పుడు మఱియేమి యనక -
 యనుకొంద నహదేవునట్ల పల్కుటయు - గొనకొని యతఁడుఁ గైకొనలేమి యెఱిగి - తనయానతినిఁ
 గ్రీడి తలఁ దాల్చునంచు - మఱి ధనంజయు.

“ఎంతెంత నడచిన నీ మత్స్య¹నగర । మంతంత దూరమై యరుగుచున్నది²యు ;
 ఈ మధ్యముననుండ నిమ్మల³ దెందు ; । నీ ముగ్ధ రానోప దిశ నింద్రతనయ !
 ప్రాకటంబుగ నేటి వయనంబునకును । నీకు బొంకఁగనేల నేను ⁴డస్పితిని.
⁵పీపి యీతనుమధ్య నొకయింకదవ్వు । ఏపుమీఱంగను నెంతయుఁ బ్రీతి
 మూఁపుపై నిడుకొని మోచితెచ్చినను । నీవేరుగా నేడు నెలపు ⁶సేరుదుము.”
 అనవుడు నాఁగాక యని సవ్యసాచి । తన భుజంబులమీఁదఁ దరళాక్షి నునిచి
 తామరఁ గొని⁷తెచ్చు దంతిచందమునఁ । బ్రేమతో ⁸నీతేరఁ బృథివీశుఁ డవుడు
 పురముఁ ⁹జేరితిమంచుఁ బురగోపురములు । సొరిదిఁ దమ్ములకెల్లఁ జూపి యిట్లనియె :

పాండవులు తమ యశ్రుములను జమ్మిచెట్టుపై దాఁచఁబెట్టుట

‘ఈ దేహకాంతులు నీ యాయధములు । నాదట ధరియించి యటఁ బోవరాదు ;
 తగిన రూపంబులు దాల్చి కైదు¹⁰వుల । నొగి ¹¹దాఁచవలె నింక నొక్క¹²తావునను.
 ఈ గాంధీవముఁ గన్న నెఱుఁగరే మనల । బాగైన పెనుపాముభంగి నొప్పెడిని.
¹³మన కార్దుకము లొక్కమరియాదఁగాని । జనులకు నివి యవశ్యముఁ జూపరాదు.
 అమరేంద్రతనయుఁ డీ యశ్రుంబుఁబాసి । నిమిషమాత్రంబేని నిలువంగలేడు.
 ఎత్తైన నివి దాఁచు టిదియె కార్యంబు । చోట్లు గుఱుతుగాఁగఁ జూచి ¹⁴రం” డనిన,
 నేఁ బోదునని పూని యెలమి నర్జునుఁడు । పూఁబోణి ¹⁵నొకచోటఁ బాలుపార నునిచి
 యలయక ¹⁶పీక్షింప నటఁ బోయిపోయి । పాలుపుమీఱిన ¹⁷రుద్రభూమి చక్కటిని
 గనియె నానాభూత కలితాట్టహాస । ఘన కాక ఘూక భీకరమైనదానిఁ,
 జటుల ¹⁸శాఖాబాహుచక్ర విక్రాంతిఁ । బటు దిశాపటల సంపద ¹⁹గప్పదానిఁ,
 బొడవైన కొమ్మ లిమ్ములఁ జూచి మిన్ను । గడవ రోయుచు నున్నగతి నొప్పుదానిఁ,
 గవట లొంకొంటితోఁ గదిసి చీకట్లు । ప్రవిగూఢమైన జొంపము లొప్పుదానిఁ,
 గ్రమముతో నందంద కారాకు రాల్చి । రమణ ²⁰బ్రేతాగ్నుల రాజిల్లుదాని

1. పురము. 2. య. 3. నందు. 4. నొచ్చిని. 5. ప్రాపది నొకకొంతదవ్వు తేవలయు --
 నీవేరుగా. 6. నీరెడము. 7. వచ్చు. 8. చనుదేర. 9. జేరఁగ మత్స్య. 10. వల. 11. దాఁచ.
 12. దాపు. 13. మన విండ్లెఱుంగరే మహి నెల్లజనులు. 14. రమ్మ. 15. నొకవంకఁ బొందుగా
 నునిచి. 16. యలవోయి యనతిదూరమున. 17. ప్రేతభూమి చెంగటను. 18. బాహుశాఖ.
 19. కొప్పు. 20. క్రేతా.

మిన్నేరు ¹శిరమున మేనఁ బాములను | జెన్నారఁ ²దాల్చుచు శివుఁ బోలుదాని,
 గాండీపమిచ్చిన కర్త నా యందు | నుండు ³నిచ్చటఁ జాప మునుప రమ్మనుచు
 మొగిఁ గ్రీడిఁ బిలుచు ⁴చోప్పున గాలిఁ గదలు | చిగురాకు ⁵వేళ్ళచే జెలువై నదాని,
 భావింప నిష్టంబుఁ బాండు పుత్రులకుఁ | గావింప నొకవేళఁ గలిగె నా కనుచుఁ
⁶బానర సంతోషించి పులకించె ననఁగ | ఘన కంటకములచేఁ గర మొప్పుదాని,
⁷విస్తీర్ణమగు జమ్మి ⁸పీక్షించి నరుఁడు | ⁹ప్రస్తుత మొనఁగూర్చ బాగయ్యె ననుచుఁ
 దప్పక చనుదెంచి ధర్మరాజునకుఁ | జెప్పంగఁ దొడఁగఁ దోచిన యుపాయంబు :
 “అల్లదె జమ్మి మీ రసఢరించితిరె? | ఎల్ల ¹⁰శస్త్రాస్త్రంబు లిందు దాపునము.
 జనులకు రాఁ బ్రయోజనము లేదందు; | ¹¹జననాథ, వచ్చియు సాధింపలేరు.
¹²శరముకై వడిఁ దోవఁ జర్కంబు పొదివి | భువిమీఁద నేరికిఁ బొడసూపకుండ
 శరచాపములఁ గట్టి జమ్మిపైఁ జెట్టి | వెరవొప్ప నెందైన విమరించి మనము
 క్రమ్మటఁ జనుదెంచి ¹³కైకొన నొప్పు; | ¹⁴నిమ్ముగా నీవేళ కిది నాకుఁ దోచె.”
 అనవుడు నాఁగాక యని ధర్మసూనుఁ | డనుజులుఁ దాను నొయ్యన జమ్మిజేరి :
 “వెలయ మీమీ విండ్లు వెన నెక్కుడించి | యలవొప్ప నా చేతి కందియిం.” డనినఁ,
 బన్నుగాఁ దనవిల్లు పార్థుండు చూచి | కన్నుల ¹⁵వెడనీరు గ్రమ్మ నిట్లనియె :
 “ఇది సాధనంబుగా ¹⁶నెల్ల రాక్షసులఁ | ¹⁷త్రిదశ గంధర్వులఁ దివిరిసాధించి
 యని మొన గర్వాంధులైన శాత్రవుల | జనులెల్లఁ గొనియాడ సంహరించితిని.
 కడవట ¹⁸నొకచూనఁ గట్టి యీ విల్లు | విడువంగవలసె ¹⁹దైవికము కతమున.”
 అని యెక్కుడించుచు నా ధర్మసుతుని | ధనువు తప్పక చూచి తలఁకి వెండియును :
 “ధర్మజ, యీ విల్లు ధరియించి నీవు | ²⁰దుర్మదాంధుల నెల్లఁ దునిమివై చితివి ;
²¹భరతరాజ్యంబున భయము లేకుండ | ²²నరసి యీ వింట నీ వాజ్ఞపెట్టితివి ;
 దనుజు ²³లెయ్యదిగన్నఁ దల్లడిల్లుదురొ | ధను విట్టిదియు నీకు దాచంగవలసె.”

1. శిరసున. 2. నచ్చట. 3. నీటిట. 4. నిమ్మల. 5. చేతుల. 6. పాసఁగ సర్వాంగంబుఁ బులకించి నట్లు - ఎనఁగ కంటకముల నెఁగిన దాని. 7. విస్తార. 8. పీక్షించె నరుఁడు. 9. ప్రస్తుతు లాన రించి. 10. శస్త్రంబుల నిండు. 11. జననాథులెంతయు. 12. శబము కైవడిఁ దోపుచుండంగ మనము(?) - నివిడంబుగాఁ గేశనిచయంబు చుట్టి - శరచాపముల. 13. కైకొనందగును. 14. నిమ్మల నీవేళ నిదిగాని కాదు. 15. కన్నీరు; బాష్పంబు. 16. నేను. 17. త్రిదశేంద్రక్షరుల. 18. నీ. 19. దైవికంబుకతన (?). 20. దుర్మార్గులను. 21. భారతరాజ్యంబు. 22. అరసి - యీవింట నాజ్ఞ. 23. నీ విలుగన్నఁ దల్లడింపుదురు.

అనుచోట ధర్మజుం డది యెక్కుడించి । ¹వెనుక తమ్ములనెల్ల నీక్షించి పలికె :
 “సైంధవ యక్ష. పాంచాల సైన్యముల । సంధించి బకవైరి చంపె నీ వింటు ;
 ప్రకట బాహళక్తి ²బరగి యీ వింటు । నకులుండు సౌరాష్ట్రనాథు ³మర్దించె ;
 కాళింగ పాండ్య మాంగధుల నీ వింటు । జాల భీతిలునట్లు సహదేవుఁ ⁴డేసె ;
 ఇట్టి కైదువులెల్ల నిదె నేడు మోపు । గట్టి ప్రాచున ⁵వేలఁ గట్టంగవలసె.”
 అని యెక్కు ⁶శించిన యన్ని కైదువులు । ఘన గదా ఖడ్గ చక్రములతోఁ గూడఁ
 బెట్టెనో బామలఁ బెట్టు చందిమునఁ । బట్టి నెట్టనఁగట్టి పైఁ దోలు ⁷పాదివి
 యీ మీఁద వెండ్రుక ⁸లమరంగఁ జుట్టి । భూమిశుఁ డవిగొంచు భూజంబు ప్రాకి
 పదిలంబు చోటుగాఁ బరికించి చూచి । ముదముతో ముదురుఁ గొమ్మున వేలఁగట్టి*
⁹యప్పుడు ధీరుడై యస్త్రదేవతల । నొప్పుగాఁ బ్రార్థించి యోలి నిట్లనియె :
 “ఏనును విజయుండు నేతెంచుచపుడు । కాని మీ చూపులు గానరా¹⁰కుండ
 వర్తింపుఁడయ్య యెవ్వరు నచ్చి¹¹రేని ; । కీర్తింపుచున్నాడఁ గృతపుణ్యులార !
 అరులపై మనభీమఁ డాగ్రహం¹²బెత్తి । యరుడెంచుఁ బలుమాటు ¹³నాయుధంబులకు ;
 ఇయ్యోటిలో మీర లితని ¹⁴నే మరక । చయ్యన నొకమాయ సవరిం¹⁵పరయ్య.”
¹⁶అని చెప్పి ధర్మజుఁ ¹⁷డా ప్రాను డిగ్గి । పొసరఁ బ్రదక్షిణంబులు చేసి మొక్కి
 భీముఁ¹⁸డు దీనఁ గోపించునో యనుచు । భీముని ¹⁹దెన కొంత ప్రియముగాఁ ²⁰జెప్పి
 యతనిఁ గొంగిటఁ జేర్చి యచ్చోటఁ గొంద । జితరులు వర్తింప నిచ్చలో బెదరి
²¹తా రొండొరులతోడఁ దగఁ బల్కురీతి । వారికి మఱుపెట్టవలసి యిట్లనియె :
²²మొదల నూజేడుల మునలి ²³యా తల్లి । యిది ²⁴నేడు దీక్షిం నిట్లు చేసితిమి ;
 పూని వీనుఁగుఁ గాల్చి పోదురు ²⁵గాక । ప్రానఁ గట్టెడువారు మహిలోనఁ గలరె !
 తడయక నునకుఁ బెద్దలునేయు జాడఁ । గడఁగి చేయకపోదు గానఁ జేసితిమి.”
 అని యిట్లు పలుమాటు నచటి గోపాల । జనములు విననా²⁶డి సహదేవుఁ ²⁷బిలిచి

1. వెనుకొని భీముని. 2. పరగ. 3. నొప్పించె. 4. డేరె. 5. శార; నేల. 6. డించుచు.
 7. పాదిగి. 8. అనువుగా - * యక్కడ ధీరుడై యా ధర్మరాజు - తక్కకఁ గొనియాడి తనరఁ
 బ్రార్థించి - పదిలంబు. 9. యప్పుడు నరనాథుఁ డస్త్రదేవతల - నెప్పుగాఁ బ్రార్థించి యెనర
 నిట్లనియె - నేనును. 10. నీక. 11. రైన. 12. వృత్తి. 13. నాగ్రహంబునను. 14. కే.
 15. పుండయ్య. 16. అనుచు. 17. డంతనా. 18. డీపనికి. 19. కొక్కింత. 20. బలికి. 21. వారికి
 మఱుపెట్టవలసి పాండవులు - వారక తలయెత్తి పరుస నిట్లనిరి - మొదల. 22. మొదలను
 నూజేండ్ల. 23. యె; మా. 24. యీడు. 25. గాని. 26. డ. 27. డంత.

బలిసి యచ్చట నొక్క పసరంబు చచ్చి | ¹యెలమి నుండుట చూచి యీడ్చి తెప్పించి
దాని తో లాలిపించి ²తమ కై దువులకు | వాచకు మూటుగా వరుసఁ జుట్టింది
మఱియు నచ్చట నొక్క మనుజుని బొంపి | ³యరక నిస్సారమై యున్న నీక్షించి
యిది ⁴యుంఁగ వృత్తిచే నిట్లయ్యె నెఱుఁచుఁ | గదిసి కై దువులతోఁ గట్టింపె నదియు.
ఇత్రైతంగున జమ్మి నెల్ల కై దవులు | మొత్తంఁగఁ బెట్టి మోదించి నృపులు
⁵దూరించి లోకు లీ దుర్గంధఘనకుఁ | జేసెను పాశ్చాత్యులఁ జిలువచ్చు ⁶గుఱుచు
నచ్చోటు పాసి తా రా మత్స్యపుంకి | ⁷పచ్చుచో నెఱుఁడ వ్వసుధేశుఁ డనియె :
“బరులెఱుంగక యుండ నొక్కొక్క పేరు | ధరియింతు నది మీరు ⁸పుగా వినుఁడు.
అరుదార జయుఁడు జయంతుండు విజయుఁ | డెరయ జయ తేనుఁ డుఁ జయోద్బలుఁడు
మఱవక మనలోన మనము ⁹పిల్చుటకుఁ | దెఱఁగొప్ప ¹⁰నివి నామధేయః ¹¹బులివును.”
అని చెప్పి కొని ¹²వేడ్క నలుఁ బోయిపోయి | తనరాజు ¹³బుణ్యతీర్థముఁ గని నృపులు
అందుఁ దీర్థములాడి ¹⁴యట నేడ దేఱి | యందఱు సుఖమున్న యపసంబుచను
పదిలంపు నిష్ఠతోఁ బొండవాగ్రజుఁడు | ముద ¹⁵మొప్ప దూరుపు ¹⁶ముగముగా నిలిచి
కరములు మొగిచి యాకాశంబుఁ జూచి | పరగ సంతకు సిట్లు ప్రార్థించి పలికె :

సన్న్యాసి వేషధారియై ధర్మజుఁడు విరటుఁడ గొల్వబోవుట

“ధర్మదేవత, నాకు దయ నొక్కరము | నిర్మించి ¹⁷తది నేఁడు నమ్మి నీవలయు ;
అది నమ్మిదుర్యోధనాది వైరులకు | నొదుగక వర్తింతు నుర్వి ¹⁸నీ యేఁడు.
నాఁడు నాతమ్ముల ¹⁹నలినాకరముసఁ | బోడిగా బ్రదికించి పొడచూపి నీవు
మాకు బుద్ధులు చెప్పి మము నూఱడించి | మాకు నిచ్చిన యీని మఱవంగ ²⁰లేము.”
అని తారు విప్రుని యరణిఁ దేబోయి | ఘనత నొందినమేలు గానరా ²¹నాడి
యేపార మోడ్చిన యిరుగేలు నొసల | దాఁపించునంతలో ధర్మరాజునకు

1. యిలమిఁడఁ బడియుంట నీక్షించి యీడ్చి. 2. తనరఁ గైదువులు. 3. యరసి నిస్సారమై యదియున్నఁ జూచి. 4. యుపాయము సేయ. 5. చి రదియు. 6. లోక గట్టి. 7. తోరమై పర్య నీ మెవరు. 8. ని. 9. నవ్వి. 10. నచ్చుగాఁ బోవుచు ననియె ధర్మజుఁడు. 11. తరువాత. 12. పిల్చుచును. 13. నీ. 14. ముల్ మనకు. 15. పోయి యట వేడ్కతోడ. 16. గాళిందితటిఁ జేరి నృపులు. 17. యాదరి తేలి. 18. ముతో. 19. ముఖము. 20. తగనాకు. 21. నెల్లెడల. 22. నడుకానఁబడిన. 23. లేడు. 24. బలికి.

కాషాయవస్త్రంబు ఘనకమండలువు | ¹బాషండగతిగాని వట్టెవర్ధనము
²దండంపుగోలయుఁ దగిన పాదుకలు | మొండైన జపమాల మెఱయ నాక్షణము
యలవడి³ యతివేష మాయితంబైన | నెలమి నంతోషించి రెల్లపాండవులు.
అప్పుడు మఱియుఁ బ్రత్యక్షమైనట్లు | తప్పక నృపుల ⁴నంతకుఁడు మన్నింప,
నేరూప మెవ్వరి కిష్టమై యుండె | నారూపములు చాల నందమై యుండఁ
జీరలుఁ దొడవులు శృంగారములును | వారకంబులు పోలె వరుసతో⁵ గలిగె.
పరితోషమున నంతఁ బ్రథమపాండవుఁడు | పరఁగఁ దమ్ములఁజూచి పాంచాలిఁ జూచి
క్రమమొప్ప నొక్కొక్కరు వచ్చునట్ల | రమణఁ గట్టడచేసి రాజసంబణచి
యొగిఁ బెక్కుతెఱఁగులై యున్న పాదీకలు | తగవొప్ప ⁶నంతయుఁ దా నంగ్రహించి
పోవుచో, విరటుండు ⁷పుణ్యంబుపోలె | నావేళ ⁸బయటఁ గొల్వమరంగ నుండి
యతివేషధారియై యరుడెంచు ధర్మ | సుతునిఁ దప్పక చూచి చోద్యంబు నొంది
తన ప్రథానులకు నాతనివంక చూపి | మనసులో హర్షించి ⁹మఱియు నిట్లనియె :
“ఉన్నతి యతినాథు నొనరఁ జూచితిరె? | కన్నుల పండువై ¹⁰కానవచ్చెడిని;
భువనత్రయము నేలు పుణ్యుడో యితఁడు! | అవనిలో భిక్షుకుండని చెప్పరాదు;
ఓలి నీతనిఁగొల్చి యుభయపార్శ్వముల | ¹¹నేలకో చనుదేర విభతరంగములు!
చెలువైన మూర్ధాభిషిక్తు నీపురుషుఁ | గొలిచి రా¹²వేలకో కోటిసద్భటులు!
వెలిగొడుగులనీడ వింజామర¹³లకు | ¹⁴నలవడఁ దోచె నీ యతిభాగ్యరేఖ;
యతిరూపధరుడైన నగుఁగాక యితని | జతనమై పాయదు సౌభాగ్యలక్ష్మి.
¹⁵ఈ వంకఁ ¹⁶దనకు రా నేమికారణమొ? | భావింప మనమేమి బ్రాతీ యాతనికి?
¹⁷అడుగుట నాభాగ్య మతఁడు నన్నర్థి | నడిగిన నా రాజ్యమైన నిచ్చెదను;
ఇచ్చునంతియకా దిఁకేను నా ప్రజలు | నిచ్చలుఁ బరిచర్య నెమ్మిఁ జేయుదుము.”
అని లేచి నృప¹⁸తీంద్రుఁ డా యతీంద్రునకు | నెనసిన భక్తితో నెదురుగా¹⁹ బోయి

1. పాషణగతిగాని. 2. దండంబుఁ గుకపవిత్రంబు మాంజియును - నొండొండఁ జూపట్టి యుండె నావేళ - దలవడి. 3. డ. 4. నాతఁడును మన్నించి - యేరూప. 5. ముడిగొని తాను. 6. పున్నెంబు. 7. నీల నొప్పారఁ గొల్వండి. 8. మనుజేంద్రుఁ డనియె. 9. కానంగఁబడియె. 10. నేలా. 11. రావేలకో కోటిసంఘములు; రావేమొకో కోటిసైన్యములు. 12. ములు. 13. నలవడఁ దోచ. 14. ఈ కంకఁ దనకింక నేమికారణమొ - భావింప. 15. దనకింక నేమి కార్యంబు. 16. అడుగుట సౌభాగ్య మలరగా నితన - కడిగిన నీ. 17. చంద్రు. 18. వచ్చి.

కన్నంతటనె మ్రొక్కి ఘనతఁ దోడ్చెచ్చి । ¹సన్నతి నున్న తానసమున నుసించి
²పనివడి వన్నీటఁ బాదము ల్గడిగి । తనమేని శివుట్టఁబుఁ దడియొత్తఁజేసి
³చలువగాఁ దనువునఁ జందనం బలఁది । ⁴చెలువార సంజలిచేసి యిట్లనియె :
 “ఎచ్చోట విహరింతు? శేడి మీ నామ? । మెచ్చోటి కేఁగెద? శేమికారణము?
⁵చెప్పఁడు నిజముగాఁ 7జెలఁగి మీతోడ । నిప్పుడు భాషింప నిచ్చె నీశ్వరుఁడు.”
 అనవుడు విని మందహాసంబుచేసి । తనర నయ్యతివేషధాః యిట్లనియె :
 “మన్నమిన్నను నీరు మారుతం బగ్ని । యిన్నియుఁ గూడఁగా నీ శరీరంబు
 ప్రజల కొదవుఁ దొట్రుపాటు గావింప ; । నిజమాడ నెవ్వఁడునేర్చు లోకమున?
 అదియు నట్లుండె; మత్స్యధీశ, నాకుఁ । జమరొప్పు కురుభూమి జన్మదేశంబు ;
 చెలువార ధర్మజు చెలికాండ నేను; । పలుకులేటికిఁ గంతుభట్టు నాపేరు;
 నెఱువుగా జూదంబు నృపతి లక్షణము । నెఱుఁగుదుఁ; ⁸గథలందు నేఁ బ్రవీణుడను.
 నాకు శిరోర్వనివారు నాధనంబెల్లఁ । జేకొని వెడలఁద్రోచిన వచ్చి యేను
 నీ గుణంబులు విని నిన్నొక్కయేఁడు । బాగొప్ప నేవీంతుఁ బ్రతిసతో ననుచు
 రయ మొప్పు వచ్చినరాక యీరాక; । ¹⁰నియమమేర్పడ నిట్లు నేర్పుతో నుందు;
 నుపకారమునకుఁ బ్రత్యుపకార మేను । నృప, చేయనోవుదు ¹¹నెఱి నొక్కయెడను.
 ఇది వర్తనముగాఁగ నేడు నిండించి । పదిలమై ¹²పోవుదుఁ బగవారి గెలువ.”
¹³అన విని మనుజేంద్రుఁ డతని కిట్లనియె । ¹⁴వినయహర్షంబులు వెన జోడుపడఁగ :
 “¹⁵అట్లు చేయుఁడు; పొందుఁ డఖిలభోగముల । నెట్లు కావలసిన; నే నున్నవాడ.
 ఎవ్వఁడు మీకును నెగ్గు ¹⁶గావించె । ద్రెవ్వనేయుదు వానిఁ దివిరి నన్నంపు.
 ఇదియేల మీరు మమ్మేలి నామ్రాజ్య । పడవిఁ జేకొనరాదె పరిణామించెదను.
 వీలినఁ ద్రిజగంబు లేలనోవుదురు; । పోలింప మా మత్స్యభూమి మీకెంత!”
 అన విని దరహాస మాసనాబ్జమునఁ । దనరార నతనితో ధర్మజుం డనియె :

1. యున్న తానసమున నొనరంగ నుసించి. 2. తనరఁ బన్నిటఁ బాదపద్మముల్ గడిగి(?). 3. పలువచేఁ దడియొత్తి భక్తి. 4. చెలువార...శ్రీగంధ మలది. 5. పాలుపొప్పఁ జేతులుపెట్టి. 6. అచ్చుగాఁ జెప్పఁడ యలమి మీతోడ. 7. జెలిమి. 8. గథలలో. 9. ను బగవారు. 10. నియమమై నేనోప నీ పంపు పనులు. 11. నే నొక్కతఱిని. 12. మఱి పోదుఁ బగవారి సాధింప. 13. అనుటయు. 14. వినయంబు హర్షంబు విజ్ఞోడు. 15. అటువలెఁ జేయుదు నఖిలభోగములు - నెఱువలెఁ గావలె నెల్ల మీకెత్తు. 16. గావించు.

“వడి నేలఁబడియుండి వట్టివంటలను । గుడిచి నెచ్చుది నుండుకొలఁది మాకొలఁది ;
భూము లేలఁగనేల ? భోగంబులేల ? । భూమిశ, ¹నీనింత బోధింపవలదు.”
అనవుడు భూపాలుఁ డటు సమ్మతించి । తనకు జూదముమీఁది తమకంబు చెప్పి
మీతోడి ²సద్గోష్ఠి మేలయ్యెననుచుఁ । ³బ్రీతుడై కాంతేయఁ బెద్ద మన్నించె.

భీముఁడు వలలనామంబున వంటలవాడై విరటునొద్ద కేగుట

అతఁ డిట్లు ⁴భూనాథు సర్థితోఁ గొలిచి । యతి మాన్యుడై ⁵యుండు నవసరంబునను,
వంటలవానికై వడి దోఁచు భీముఁ । డొంటిమైఁ జుట్టువల బొకచేతఁ బట్టి,
చంక నుగ్రపుపేతి సవరించి, దిండు । ⁶వంకితోఁ గూడంగ వడిఁబట్టి బిగిచి,
కోలలు డాకేలఁ గొన్ని సంధించి, । లీలఁ జిత్రించిన లేదోలు ⁷గప్పి,
చతురుడై ⁸తమయన్న చన్నమార్గమున । గతి⁹గూడి మత్తేభగమనంబు¹⁰తోడ
విరటు ¹¹చూపుటకును వ్రేకమై తోఁచ । వెరవుతో నాస్థాన¹²వేది డగ్గతిన,
నల్లంత ¹³భూపాలుఁ డతనియడ్డతికిఁ । దల్లడంబంది యెంతయుఁ ¹⁴జోద్యమంది
జనులు వారికివారు సంభ్రమింపఁగను । దనలోన నిల్లని ¹⁵తలపోయఁ దొణఁగె :
భీమ బాహళక్తి పేర్చి ¹⁶పిక్కింప । మే మెన్నడును ¹⁷జూడ మిట్టి మానవుని.
మానవమాత్రుడే మహిలోన సితఁడు ! । భానుడో మతి చిత్రభానుడో ¹⁸కాక !
ఇతని వంశముఁ బేరు నెట్టిదో ధాత్రి ? । ¹⁹సితని మున్నెఱుఁగువా రెవ్వ రిచ్చోట ?
వచ్చుకార్యము చెప్ప²⁰వలయుఁ గా కితని । కిచ్చెద నీరాజ్య మేను గైకొనక.”
అనుచోట విభుఁజేరనరిగి వాయుజుఁడు । మునుకొని²¹జయపూర్వముగ మ్రొక్కిపలికె :
“కులమున శూద్రుండఁ గువలయాధీశ ! । సాలయక మును ధర్మజుని ²²బాసనీడ ;
²³వలలుండు నాపేరు ; వసుధ నెవ్వారుఁ । దలఁచ నాసరి²⁴గారు తగిన వంటలకు ;
నినుఁ గొల్పవచ్చుతి ; నీ వింక నాకు । నొసరఁ గూడును జీరయును బెట్టు చాలు.

1. యతులకు భోగ మేయూరు. 2. సుఖగోష్ఠి. 3. బ్రీతితో. 4. విరటుని ; ప్రార్థింప. 5. యున్న య. 6. వంకితోఁగూడ వడిపట్టి. 7. చాల్చి. 8. తన. 9. గూడ. 10. నొప్ప. 11. సభ్యులకును. 12. వీధి. 13. బొడగాంచి...యడ్డతికి. 14. దత్తరించి. 15. తలపోసె నృపుడు. 16. నూపింప. 17. గాన, 18. యితఁడు. 19. శృతమతిఁ చెలియువా రెవ్వ రిచ్చోట. 20. వలఁగాక యితని. 21. విషయసంపూర్ణుడై మ్రొక్కి. 22. బాని. 23. వలలుండ ననువాడ. 24. లేరు.

పురణించి ¹యుజ్మేనహాక నీ ²యెదురఁ | బెరిసి యేనుఁగుతోడఁ బెనఁగులాడుదును;
కా త్రుహితైన ఘన సింహమైన | మిఁకి పట్టఁగ కేర్తు మెఁకలి హాకండ;
అచితశక్తి నేనన్న ³మల్లుగును | బంచ బంగాళమై పాటిపోవును;
ఏలిన నేలు నన్నేలు శూరులకు | మేలుబంటియ పోలె మోఁగునుండెదను.”

అనవుడు విరటుఁ డ య్యనిలసంభవునిఁ | గనుఁగొని పలికె నుత్తంత దీపింపః

“ ఎక్కడిమాట నీ వెట్లు శూద్రుఁడవు? | చిక్కని నీ మెని చెలువంటు ⁴చూడఁ

బ్రాకట సామ్రాజ్య పదోవికాఁ గాడె! | నీకు నేటికి సంత నీచవర్తనము;

వివిధ వాహనములు వివిధ సంపదలు | నవరించి ⁵యిచ్చెడఁ జనవుతో నుండు.”

అనుటయు భీముఁ డొయ్యన మోము ⁷గదల | మనుజేంద్రు మాట సమ్మతిగాక పలికెః

“ అవి యెల్ల నా కిష్టమైన మార్గమునఁ | గువలయాధిప, నన్నుఁగొలిపించు కొనుము;

ఓపవేనియుఁ ⁸దెల్పు ముత్తమోత్తనుము; | వే పోయి వేటొక్క విభునిఁ గొల్పెదను;

⁹ఏమియో నీ చిత్త మెఱిగించు.” మనిన | భూమిపాలుడను వాయువుత్తఁ బ్రార్థించిః

“ నీ కాంతి కనువైన ¹⁰శీతిఁ జెప్పితిని; | కాకున్న మానె నాగ్రహమేల నీకు?

వలల, నా ¹⁰యొద్ద నీ ¹¹వలసిన యట్లు | కలకాలమును ¹²నుండు కడు వేడ్కతోడ.

వండెను వారెల్ల వరుస నీ యాజ్ఞ | నుండెను వాసుగా నొగిమితో నుండు.”

మని ¹³చెప్పి బకనైరి ¹⁴నత్యాదరమున | మనుజేంద్రుఁ ¹⁵డేలి నెమ్మది ¹⁶నుండు సంత,

బృహన్నల నామధారియై పేడిరూపున నర్జునుఁడు విరటుకడకు వచ్చుట

ధీరతఁ బేడియై ¹⁷దేవేంద్రుపట్టి | వారక పురుషభావము ¹⁸లెల్ల నణఁచి,

యాడుకట్టులఁ గాళ్ళ యందంటు డెదరఁ | బోడిగా నెంతయుఁ బొసఁగంగఁ గట్టి,

¹⁹సంకుల ఘనబాహు సౌందర్య మెడల | నంకించి అవిక దేహముకాంతి మా ²⁰న్వఁ,

(బదిలంటు మెడయొప్పు పరిసి పోఁజేయఁ | గదిసి పాటలమూళి కట్టు పెంపణఁపఁ (1)

జెల్లునైన పవడంటు చెవుల సౌంపణఁప, | నలకలు నుదిటి ²¹సౌరణఁగించి యలమ,

1. యుజ్మేన. 2. నగర. 3. మల్లుగు. 4. క్రొత్త. 5. మైన. 6. యిచ్చట. 7. గలఁగ.

8. నాకును. 9. ఏమిట. 10. వద్ద. 11. వలసినట్లుండు. 12. నాకుఁ గలవాఁడవేని. 13. చెప్ప.

14. య. 15. జేరి. 16. నుండె. 17. దివిజేంద్రు. 18. లేకయ. 19. సం (యం?) కులదీర్ఘబాహు

లీల మెఱయ; సం (అం?) కులదీర్ఘబాహులీల నడప. 20. ప. 21. పైనాతీర మాన్ప.

మంచు పైఁ 1బొదివిన మార్తాలడు వగిది । 2నించిన నివురులో నిప్పున్న యట్లు
 వేపంబు ధరియించు విష్ణుచందమున । 3రోపంబు 4మానిన రుద్రు కైవడిని
 4బేడితనంబు గప్పిన యర్జునుండు । వేడుకతో వచ్చె 5విరటు కొల్లునకు.
 వచ్చి యచ్చట నున్నవారి చూడుకలకు । 6మెచ్చుగాఁ దనరూపు మేల్కొ గాన్పించి .
 7ఓయారమున జంగ లొఱపుగా నిడుచుఁ । 8బాయక కరిరాజు బాగుఁ గైకొనినఁ,
 గొలుపు వారలకెల్లఁ గువలయాధిపుఁడు । సొలయక నరువంకఁ జూపి యిట్లనియె :
 “ పొలతి 9సింగారంబుఁ బురుషభావంబుఁ । గలిగియున్నది దీనిఁ గంటిరే మీరు ?
 10తేజంబుఁ బాడవును దృష్టింప నరుఁడు । రాజనంబునఁ జూడ రమణి కానోవు ;
 ఈడు జోడును లేక 11యెవ్వఁడో యొకఁడు । వేడుకఁ గైకొన్న 12వేపంబూ కాక !
 ఇంతివానికి నేల యీ వికారంబు । వంతమాడిన యట్లు 13ప్రాపించె నకట !
 చెప్పుఁడు మీకుఁ దోచిన జాడ. ” యనినఁ । జెప్పనేరక వారు చింతించు నెడను,
 భూపాలు డగ్గఱబోయి జిష్ణుండు । తీపారు మాటలఁ దెలియ నిట్లనియె :
 “ నిన్ను వేడుకఁ గొల్చి నృపచంద్ర, యేను । గన్నియలకు నాట గఱప వచ్చితిని ;
 ఇల బృహన్నల 14నామ మింపారు నాకు ; । మొలిచె దైవాధీనమునఁ బేడితనము.
 15దండలానకమును 16దగు ప్రెక్కణంబుఁ । గుండలినియు నెఱుంగుదుఁ 17చేరణియును ;
 నటన 18తో నఱువదినాల్గు హస్తములఁ । బటువు చూపఁగనేర్తుఁ బ్రతితాళమునకు ;
 కేల 19గీతార్థంబు గీలించి యొడల । నాలోల 20గతి గీత మభినయించెదను ;
 తనరఁ బాదంబు 21లఁ దాళ నిర్ణయముఁ । గనుఁ 22గవ భావంబుఁ గాన్పింపనేర్తు ;
 భావాశ్రయంబులు పరికింపనేర్తు ; । భావించి నన్నేలు భరత విద్యలకు. ”
 అనవుడు నృపచంద్రుఁ డమరేంద్ర నుతునిఁ । గనుఁగొని తన 23 పెంపు గానరూఁ బలికె :
 “ నిన్నిట్లు వేడిగా నిర్మించె బ్రహ్మ ; । నన్ను తింపఁగ నీవు సౌభాగ్య నిధివి.
 ఘన 24ముతా భుజములుఁ గఠినకాయంబు । దిననాథుఁతేజంబు దీర్ఘ 25 నీత్రములు

1. గవిసేన; గప్పిన. 2. నించు నివురుగప్పు; నించు పైఁ గప్పిన. 3. దెసవోని. 4. వాడుబేడిన మోము ప్రాభవబలాఁప. 5. విభుఁ డున్నయెడకు. 6. మెచ్చులై నెఱియూపు మెఱిసి కాన్పింప. 7. ఒయ్యారమున. 8. నెయ్యము కరిరాజు నేర్పుఁ గైకొన్న. 9. శృ. 10. తేజంబు పాడవైన దృష్టింప నరుఁడు - రాజసం బాలికడు రమణ వీనికిని. 11. యెవ్వఁడో నొకఁడు. 12. వికృతంబు. 13. ప్రాపించి వచ్చె. 14. వేర నింపైనవాడ. 15. దండతాళంబును దగిన ప్రేంఖణము. 16. దగిన జక్కిణియు. 17. చేరణంబు. 18. నా యిరువది. 19. తాళంబులఁ గీలింప కొడల. 20. మగు. 21. లు. 22. గనుపట్ట. 23. కోర్కె. 24. మైన. 25. దేహంబు.

నీకు ¹నొప్పిన యవి; నీవు నా యొద్దఁ | జేకొని వర్తింపఁ ²జింతింతువేని
 నొనర నా విండ్లలో నొక మంచివిల్లు | ఘన వజ్రకవచంబు ఖడ్గాయుధములు
 వలయు భూషణములు వారువంబులును | వెలయ నిచ్చెదనుండు విభవంబు మెఱసి.
 నిన్ను నా భూమికి నృపునిఁగాఁ జేయ | నున్నచో నిట్లాడ నుచితమే నీకు ?”
 అనవుడు విభున కిట్లనియె సర్వనుఁడు | తనరూపరేఖకుఁ దగు సిగ్గుదోఁవ :
 “ అడుచందము ⁴తిరమై యుండు నాకుఁ | బోడిమిగా లేదు పురుషభావంబు.
 ఈ నవుంసకవృత్తి యేమి శాపమునఁ | బూని యే తెంచెనో ! ⁵పాండుగా మిగుల
 నడఁకువతో నుండుటది యొప్పుఁ ⁶గాని | ⁷తొడి పూసి మెఱవడితో నుండరాదు.
 పాంచాలియింట నేఁ బరగ నున్నపుడు | మించిన ⁹యూరూపు ¹⁰మెఱయ నీ చాలు
 అచ్చోటఁ బాత్రల ననువుగా దిద్ది | ¹¹మెచ్చులు పడయుదు మెఱవడితోను.
 విను ¹²నట్టు వొజ్జనై విహరింతు నిచట | ఘనలీలఁ బిలిపింపు కన్యకా ¹³జనుల.”
 అనవుడు మనుజేంద్రుఁ డాదరంబొప్పుఁ | దన పుత్రియైన యుత్తరఁ బిల్వఁ బనిచె.
 అదియును గై నేసి యరు¹⁴దెంచు నపుడు | పదను పెట్టిన పువ్వు ¹⁵బాణంబుపోలి,
 ఘనలోక లోచనకైర ¹⁶వావళికి | నిలిచిన నిండువెన్నెల పోగఁ ¹⁷బోలి,
 కెరలిన ¹⁸గండుఁగోయిల చంచుధారఁ | జరుగక ¹⁹యున్న కెంజిగురాకుఁ ²⁰బోలి,
 తుదలేని తక్కులు దొలకాడుచుండు | మొదల గ్రువ్వని యాణిముత్యైంబుఁ బోలి,
 కన్నులుఁ గురులుఁ ²¹జొక్కంటైన పిఱుఁదుఁ | ²²జిన్నిచన్నులు వింత చెలువమై నెగడి
 కన్నియ ²³వయసుచేఁ గడునొప్పి చూడఁ | గన్నుల వండునై ²⁴కల్యాణి యపుడు
 తనవెంట నేతెంచు ధవళలోచనల | ననయంబుఁ బ్రీతిమై నందంద ²⁵నిలిపి
 వచ్చి మ్రొక్కిన, ముద్దువచ్చి భూవిభుఁడు | గ్రుచ్చి కాగిటఁ జేర్చి కూర్చి దైవాఱ

1. నొప్పైనవి. 2. జింతించె దేని. 3. ంబు. 4. నిక్కమైనది లేదు. 5. పోడిగా నాకు. 6. గాక. 7. తొడుగుచు. 8. వసియించినపుడు. 9. యీ. 10. మెఱసినఁజాలు; మెఱయంగఁ జాల. 11. యిచ్చితి నా రీతి నింక నీ నగర - వినునాట్య యొజ్జనై తెలయవందెదను - ఘనముగాఁ బిలిపింపు. 12. మాట యొజ్జనై. 13. జనము. 14. చెంచె. 15. బాణంబై పోలే. 16. శ్రేణి. 17. పోలే. 18. మత్త. 19. యుండిన. 20. బోలే - తుదలేని తక్కులు. 21. జొక్కంట. 22. కెన్నార సరిలేని చెలువంబు నొంది - ప్రస్తుని వయసుచేఁ బలువొప్పి చూడఁ - గన్నుల. 23. వయసునఁ గరమొప్ప. 24. కల్యాణి నపుడు - అచ్చుగా విరుండు నపుడు మోదమున - గ్రుచ్చి. 25. నిలిచి.

మునివేళ్ళకెక్కులుముడముతోబుణికి, | తనమోము గదియించితనయమోము 1నను,
సలినాక్షి 2మాళిఁ దా నఖరేఖ వ్రాసి | పలుమాటు క్రొత్తగా భావించి 3చూచి,
కువల యాధిపుఁ 4డిట్లు కూతు ముద్దాడి | దివిజేంద్రసుతుఁ 5జూచి తేటగా 6నగుచు:
“7నిచ్చేడియకు నాట నెలమి 8మైఁ గఱవ | వచ్చుచే!” 9యనుటయు, వానవాత్మజుఁడు:
“పరిమళంబునఁ బొల్పు పసిఁడి చందమునఁ | గర మొప్పు రుచినొప్పు కస్తూరి పగిది
ననఘ, యీ ముగ్ధ నాట్యము నేర్చినేని | చెనసి పండినకుట్టి చెఱకు గాకున్నె!”
అని వేడ్కపుట్టించి యా కార్యమునకు | 10వినతి నీ కొనుటయు, విభుఁడు మోదించి,
యనమున మన్నించి యా బృహన్నలకు | వెనఁ గప్పురముతోడి 11వీడ మిప్పించి
చెలువైన తొడవులుఁ జీనాంబరములుఁ | గొలఁది కగ్గఁమిచ్చి కొమరొప్పు బలికె:
“ఇచ్చెద నీ చేతి కీ పువ్వుఁబోఁడిఁ | జెచ్చెర మృదువుగాఁ జెప్పుమీ విద్య.
చెలులతో నాటలఁ 12జిక్కి యీ బోఁటి | తలఁపక యొక వేళఁ 13దప్పు చేసినను
14గన్నుల బెడరింతుగాని నీ వలిగి | చిన్నారి నెన్నఁడు శిక్షింపనలదు.
నీకుఁ జెప్పఁగనేల నీ వెఱుంగుదువు | నాకు నీ చెలువ 15ప్రాణముగాన నంటి.
కొమ16రొప్పు గురుఁడవన్ కొలఁదియే నీవు | కమలనేత్రకు నేడుగడయు17ను గాడె!”
అని యొప్పగించుచు 18నబోఁటి కేలు | చెనసి వానవపుత్రు చేతిలోఁ బెట్టి:
“19మరగ నీ కన్నియ మాన్య నీ” కనుచు | విరటుఁ 20దుత్తరతోడ వేడ్క నిట్లనియె:
“గురుఁ డేమిచెప్పిన21గుఱుతుగా వినుము; | గురు22వె దైవము నీకు గురు23వె చుట్టంబు;
చందన పుష్ప భోజన భూషణములఁ | 24బాందొంద వేడుక పుట్టింపుమమ్మ;
చనవుతో నన్యవాసము రాణివాస | మును లేక మనయింట మొగి నుండు సితఁడు.”

నకులుఁ డశ్వపాలకుని లీల దానుగ్రంథియై విరటుని కొల్వులోఁ గుదురుకొనుట

అనిచెప్పి 25యుక్తర నపుడు వీడ్కొలిపి | జననాథుఁ డుత్తమాశ్వముల వీక్షించు
నాలోన నకులుండు 26నశ్వశిక్షకుని | లీల నెంతయుఁ దాల్చి లేనవ్వుతోడ

1. నకు. 2. మోముపై నఖరేఖ వ్రాయు. 3. చూచు. 4. డంతఁ గూతుఁ జూపించి. 5. తోడ.
6. ననును. 7. నిచ్చెలి. 8. తో. 9. యనవుడు. 10. విననీయ కొనుటయు. 11. వీడ్చు.
12. జిక్కిన వేళ. 13. దడవు. 14. కన్నుల వెఱపింతుగాక యీ విడ్డ - జెన్నారఁగా నంత
శిక్షింపనలదు. 15. ప్రాణ ప్రాణుగుట. 16. రొందగురుఁడవా. 17. నిక్కనము. 18. నబ్జాక్షి.
19. నరుని దప్పక చూచి నయ, మేర్పరించి. 20. డత్తరుణితో. 21. గుణముగా నెఱుంగు.
22. 23. యు; 24. విందుగా నితనికెఁ బెట్టింపవమ్మ. 25. యిద్దఱు. 26. నట సంభవించి - కాలో
నితం వీడ (ఘట) గల్గెనాకనుచు - నొనరంగఁ జనుచెంచె నుదయార్కు పగిది - జనుల.

నొనరఁ బద్మములకు నుదయార్కుఁపగిది । జనుల నేత్రములకు సంతసంబౌదవఁ,
 1దనచూపు లశ్వరత్నములపైఁ బొలయ । విశ్మయఁజే చనుదేర, వీక్షించి విభుఁడు
 ప్రజలకు నతని సౌభాగ్యంబు చూపి । నిజమైన ప్రేమంబు నెఱచు నిట్లనియె :
 ఈ వచ్చుచున్న వాఁ డెవ్వఁడో 3కాని । భావజుఁ డని యేను భావించినాఁడ ;
 అరుదైన యశ్వ4విద్యల నెఱయోధ । సొరిది గుఱ్ఱముఁ జూచు చూపు చెప్పెడిని;
 అతిఘోర సమర సాహసుఁడు గానోవు । నితని 5చందమును నాయితముఁ 6దెల్పెడిని;
 ఎఱుఁగుదురేని నాకాఁగింపుఁ డితని । నెఱుఁగకుండిన మీ7రలెఱిగి రావలయు.”
 అనుచుండ నృపుఁ జేసరిగి పొండవుఁడు । మునుకొని కేలెత్తి మొక్కి యిట్లనియె :
 “ దేవ, నన్నిపుడేలు ; తెఱఁగొప్ప నిన్ను । నేవెందు హయముల శిక్షించు పనికి.
 అనఘ, దామగ్రంధి యనుపేరు గలిగి । నిను ధర్మజునియింట విహరింతు నేను.
 బలయు తమ్ములలోనివానిఁగా నన్ను । నిల వేఱునేయక యేలె నా విభుఁడు.
 ధర్మజు మాఱుగాఁ దలఁచి నీవద్ద । నిర్మలమతి నుండ నియతి వచ్చితిని.
 వేయునేటికి నశ్వవిద్య8యం దేను । బోయినదే 10విధి పాలుపార విను11ము ;
 అవయవలక్షణం, 12బాయుప్రమాణ, । మవరశగర్భంబు, లా యింగితములు,
 వయసుకట్టడలును, వడి దేశకాల । నియతి నాహారంబు, 13నిద్రవచ్చుటలు,
 జాతికిఁ దగిన శిక్షలు, 14దప్పి యణఁచు । రీతులు, భయమదోద్రేకచిహ్నములు,
 మాత్రాంతరంబులు మఱియుఁ బెక్కిన । 15చిత్రంబులెల్ల నేర్చితి గుఱ్ఱములకు.
 అంచిత16గతి నీకు నవసరంబైనఁ । జించి చెండాడుదుఁ జెలఁగి శాత్రువుల.”
 అనవుడు భూపాలుఁ : “ డదియేల ? 17నిన్నుఁ । జనవరిగాఁ జేసి నవదరించెదను ;
 కడఁగి మా చావడిక ర్తవై నీవు । నడుతువుగా.” కన్న నకులుఁ డిట్లనియె :
 “ నీవు మన్నించుట నీవు రమ్మనుట । నీవాదరించుట నే నేఱుంగుదును.
 18నెఱపైన విద్యను నేర్తు నేననియుఁ । దెఱఁగుచెప్పితిఁ దేటలెల్లంబు19గాఁగ.

1. నలజడిఁ జనుచుండు సతనిరూపంబు-శలయంగ దవ్వున విభుఁడు వీక్షించి-ప్రజలకు. 2. మోహంబు.
 3. వీని - భావంబు నిపుడేను. 4. విద్యాభిజ్ఞుఁడౌట. 5. వంశము. 6. చెప్పెడిని. 7. కున. 8. మిడి.
 9. ల కెల్ల. 10. విధి. 11. ఁడు. 12. బాయుశ్యవిధులు. 13. నిర్మితంబులును. 14. చెప్పి.
 15. చిత్రంబులనునేర్తు నేవెందు నిన్ను - 16. ఁబుగ. 17. నీకు - ననుజైన కొలువిచ్చి యాదరించె
 దను-కడువేడ్కఁ జూపిడిక ర్తవై యుండు - మెడపకయన్న మహిమతి యనియె - నీవు మన్నించుట,
 18. ఎఱుఁగుదుఁ గాకేమి యే నేర్పనట్టి. 19. నీకు.

నేరని¹ పనులకు నేనెంతవాడ ; | నూరక ²మేకొన్న నొచ్చెంబుగాదె ?
 అశ్వవిద్యలుగాని ³యామీదినలు | శాశ్వతంబులుగావు జగతీశ, ⁴మాకు.
⁵కొలుతు వేడుక⁶యైన గొలిపించుకొనుము ; | ⁷వలవకుండినజెప్పి వరుస నన్ననువు.”
 అనవుడు సరనాథుఁ : “ డట్లేల నీకు | ననువై నగతి నుండుమయ్య నా⁸యొద్ద.
 మున్ను లాయములోన ⁹ముఖ్యులై మెలఁగు | చున్న వారలనెల్ల నొప్ప మన్నించి
 నామాటుగా నీవు నయము¹⁰తో నుండు ; | ¹¹నీమాటలను మీఱ నిక్కంబు నేను.”
 అనిచెప్పి మా¹²ద్రేయు సర్థితో¹³ ¹²నిలిపి | జననాథుఁ డానందసహితుడై ¹⁸యుండె.

తంత్రీపాలుఁ డనుపేర గోపాలుడై సహదేవుఁడు విరటుఁ గొల్ప నేతెంచుట

అత్తటి సహదేవుఁ డా¹⁴స్థానిక జేరఁ | ¹⁵జొత్తెంచె నెంతయు సుభగ¹⁶వేషమున.
¹⁷తగవొప్పు నురితాట్లఁ దగిసదామెనలు | ¹⁸మొగిగట్టి యొకత్రాట మోపుగాఁజుట్టి,
 కురువిందపూసలు గ్రుచ్చి హారములు | ధరియించి, తిరుమణి తఱచుగాఁ ¹⁹బెట్టి,
 నున్నని సెలగోల నునుపైన జడయుఁ | జెన్నారఁ, జెవి గొన్ని చిగురుటాకులును
 వెలయ, గోవులఁ గాచు వెన్నుండుపోలె | గొలువువారలచూడ్కి కొల్లవెట్టుచును
 వెడవెడ వెఱపుతో విరటు నన్నిధికి | నడతెంచి ²⁰విసత్తుడై నయమొప్పు బలికె :
 “ పసుధేశ, విను గొల్లవాడ ²¹మీనగరె | బసులఁ గాచుటకునై పనివిందు²²నయ్య.
 అరయఁ దంత్రీపాలుఁ డనుపేరు నాకు ; | ధరణీశ, మొదవుల తర మెఱుంగుదును ;
 తొఱగి పోవకయుండ, దుష్టజంతువులు | తఱుమకయుండ, నిత్యముఁ బాడిగొనఁగఁ,
 గ్రేవులు వెలయ, నఁకలి ²³లేకయుండ, | నాపాటి గొల్లలు ననుమెచ్చి పొగడ
 నుండెద న నేలనోపుదే ? ” యన్నఁ | ²⁴బొండవానుజుఁ జూచి పలికె నవ్విభుఁడు :
 “ ఎక్కడిమాట ! నీ వెట్లు గొల్లఁడవు ! | మిక్కిలి చెలువమై మెఱసె నీమూర్తి ;
 సునిశితం²⁵బగు సూర్య సోమ వంశముల | జనియించినాడవు ; సహజమై ²⁶యొకటఁ
 గులము సత్కిర్తియు గుణముఁ దేజుంబు | సల²⁷వోకఁ దాచిన నణఁగ వెవ్వరికి.

-
1. పనులందు నెటి నెంతవాడు. 2. మేకొన నుచితంబుగాదు. 3. యామీద నెవియు. 4. వినుము.
 5. కొలువు. 6. నన్ను. 7. వలవదు పొమ్మన్న వరుసఁ బోయెదను. 8. వద్ద. 9. ముఖ్యమై మెలఁగి -
 యున్న. 10. న. 11. నీమాట చెల్లుబడి నిక్కవంబులకు. 12. నేలి. 13. యవుడు. 14. స్థానపీఠి.
 15. సొత్తెంచునప్పుడు. 16. దేహమున. 17. తలుగులు. 18. మొలను బద్దియ. 19. జూడి.
 20. విభువకు నలువొప్పు. 21. నీ నగర. 22. నేను. 23. వట్టుకుండ. 24. బొండునందను. 25. బుగ.
 26. యకట. 27. వొప్పు.

తగిన సంపదలిత్తుఁ దగు¹రీతి నుండు | జగతి నా రాజ్యంబు చక్కఁబెట్టుచును.
వచ్చిన నీయంతవాని గోవులకుఁ | బుచ్చిన సవకీర్తి వుట్టజే ²మాకు ! ”
అనవుడు సహదేవుఁ డా మత్స్యవతికి | విసతుఁడై మఱియును వేడ్క నిట్లనియె :
“ అరయుట వని ³మాకు నధిప, గోవులను ; . బరగఁ ⁴బాండవులకుఁ బ్రాంతలమేము ;
ధరణి నిప్పుడు వారు దలచూపకున్న | గురుతరస్థితి నిన్నుఁ గొలువ వచ్చితిని.
ప్రకటించి యే⁵జొచ్చి పాలించుదొడ్డి | నొకట ⁶సత్తయముగా నొసఁగూడుఁ బనులు.
చెలువొప్పు బోతుపందితము మూర్కొన్న | కొలఁది నె చూతాను గొడ్డుటావులును
⁷పదరుచు నేజన్నఁ బాటు నుంగిడియు | నదుగుఁ ద్రిక్కయు ⁸మొదలైనరోగములు.
⁹పసి నిన్ని తెఱఁగులఁ బరికింతుఁ గాని | విసువక నేనోప వేటొక్క పనికి.
ఇన్నియునేల ? నన్నేలనోపినను | గ్రన్నన పశుకోటిఁ గావ ¹⁰నన్నునుపు. ”
అనుటయుఁ డనచిత్త మాందోళపడఁగ | జననాథుఁ డర్థితో సహదేవుఁ ¹¹జూచి :
“ నీదిత్త¹²మటమీఁద ; నీవు నా పసులఁ | గాచు¹³చు గోపవర్గమునెల్ల నేలి
యన్ని కార్యంబుల సరసి మాచేత | మన్నన పడసి నెమ్మదినుండు ” ¹⁴మనియె.

పాంచాలి సైరంధ్రవేషముతో మాలినిపేర సుధేష్ణకడ నుండుట

ఏవురు నీరీతి నిల మత్స్యవిభుని | నేవించి యున్నచోఁ జెలువ పాంచాలి
సైరంధ్రవేషంబు ¹⁵సమకూర నపుడు | తోరంపు జడనూడ్చి తులుముగాఁ బెట్టి,
వలవలికై కొంత వ్రాలి ¹⁶యాతులుము | పలుమాటు ¹⁷చెవియాకుపై నొత్తగిల్ల,
నరుదుగాఁ గురుమైలయగు చీరఁగట్టి, | ¹⁸సరస వల్కలములఁ జనుదోయిఁ బొదివి,
¹⁹కప్పారి వల్చున²⁰గల చిన్ని ²¹మొయిలు | గప్పిన శీతాంశుకళ²²యునుబోలె,
²³బూని ధారాపాతమున మంచునీట | నాని సొంపఱియున్న నలినియుఁబోలె,
వింతలాగున ధూమవితతి క్రిక్కిఱియఁ | గాంతి²⁴మాసిన దీప²⁵కళికయుఁబోలె,

1. లీల. 2. నాకు. 3. నాకు. 4. బాండుసుతులఁ బటుభక్తిఁ గొలుతు. 5. జొచ్చు పాటించు దొడ్డి.
6. సహస్రమై యొప్పారు. 7. దివిచూలొప్పు. 8. పదరులేకయు నెరపారలు గిటులు (?). 9. ముఖ్యమైన.
10. పసులిన్ని. 11. బోసనుపు. 12. బలిక. 13. మలరంగ. 14. చో. 15. మనిన.
16. సమకూర్చుకొనుచు. 17. న. 18. చెవిమీఁదఁ బరిధిల్లంగ. 19. సరసతరవికచేఁ ; పరుషవల్కలములు
వైడుగాఁదాల్చి. 20. కప్పారు. 21. గా. 22. మొగిలు. 23. వోలెఁజూడ. 24. బూని పారావారమున
మించునీట - నాని చొప్పడియున్న నలినంబుపోలె. 25. మాలిన. 26. కళయును.

ధూళి పెల్లునఁ జిక్కి తొంగలింప¹కయ ; లీల శివోపాసితయున్న లేదీరెగ పోలె,
బరిచారికావృత్తిఁ బొంచాలియెనఁగి । పురవీధి నేతేరఁ, బురకాంత లవుడు
“ఇది రోహిణియొ! కాక యిది యరుంధతియొ ! ! ² వెదకిన మహినిట్టివెలదులున్నారె ?
³ చనుదోయి కనుదోయి జఘనంబు ముఖముఁ । దనువల్లి⁴కురులుఁ బాదంబులొప్పారె.
హరుమేను నజామోము హరి యురస్థులము । నిరవై నఁ ⁵ దగుఁగాక యీతలోదరికి.”
అనుచు గుంపులుగట్టి యందందచూడ । వనజాక్షి ⁶ మత్స్యభూవరు నిల్లు గదిసె.
అప్పుడు నృపకాంతోయా నుదేష్టయును । ⁷ విపై న మేడలో వేడకతోనుండి
⁸ పురవీధి నేతెంచు పూవారుఁబోడి । సరసరీతులఁ జూచి నఖుల కిట్లనియె :
“⁹ ఇదె యొక్కతరలాక్షి యీనమీపమున । మదను పట్టపు¹⁰దంతిమాడ్కిఁ బోయెడిని.
పౌరులు తనువేడకపడి చూచుచుండ । ధీరత్వమెడలదు తెఱవ ¹¹ యెంతయును ;
తనుఁజూచి యెక్కడిదాన వీ వనిన । మనుజులఁ ¹² దలవంచి మాటలాడెడిని ;
నీచత్వమున నేల నెగడునో కాని । రాచ¹³దేవేరియా రమణ నియ్యింతి.
చూతము తోడైందు నుదతి నిచ్చటికిఁ । బ్రీతిపుట్టెడి దీనిఁ ¹⁴ బెద్ద మన్నింప.”
అనవుడు చెలులేగి యర్థి దోడ్డేర । వనజాక్షి సౌధంబు¹⁵పై నెక్కునపుడు
వటికంపు నెలకట్లపైఁ బాదరుచులు । ¹⁶ చటులత లత్తుక చల్లినట్లుండె ;
నలరారు మైచాయ నచటి గోడలును । జెలువమై మణికోటిఁ జేసినట్లుండె ;
మేడపై కీభంగి మెలఁత యేతేర । వేడుకతో ¹⁷ నంత విరటుభామినియు
‘నాముగ్ధ నిందు ర’ మృసి చేరఁ బిలిచి । ప్రేమ¹⁸నెంతయుఁజూచి ప్రియము¹⁹నఁబలికె :
“నీ వంశ మెట్టిది ? నీకుఁ జేరేమి ? । నీ వీపురంబులోనికి వచ్చు²⁰టేల ?
గరుడ కిన్నర యక్ష గంధర్వసతులు । నిరుపమస్థితి ²¹ శివోపా నినుఁ బోలలేరు.
దీనవృత్తికి ²² నోర్పు తెఱఁగు నీయందుఁ । గానము ; నీకేల కాంత, యిట్లుండ ?
చెప్పుము నీ.” వన్నఁ జిగునాకుఁబోడి । యెప్పై న మృదుభాష నువిద కిట్లనియె :

1. పమియు. 2. నేపటి. 3. ఇది పార్వతియొ కాక యిది మరుజననో - యిది దమయంతియో యిది చంద్రమతియొ - వెదకిన. 4. కనుదోయి క్లేశవ కమనీయముఖము. 5. కురులును దరులునొ. 6. యది గాన. 7. తూలుచు పడి నేఁగుదేరె. 8. యగు ; యా. 9. ఒప్పై న మేడపై నొనరంగ. 10. సరస. ... - వరరూపయాన సౌభాగ్యంబు దనర - నిది. 11. ఇదియొక ధవళాక్షి. 12. రాజీ. 13. యొంటిఁ జను. 14. వలపించు. 15. చేవులుగాచె. 16. ప్రేమ. 17. పడి నెక్కుచుండ. 18. చటులకుంకుమమాలిఁ జ. 19. జూచి, 20. యెంతయు నిండ. 21. తో. 22. చేమి. 23. పోల్చు. 24. నేర్పుతెఱవ.

“జలజాక్షి, సైరంధ్రిజాతిః బుట్టితిని ; మెలయ మాలినియండు వేడ్కతో నన్ను.
మగలు నాకేగురు ; మఱి వారెందు¹టఁ । బగవారు ముండలఁబట్టి యీడ్చినను
ఎగు గా²వించిన నేను నామగలు । ³సెగ్గించి వ్రతులమై చిరకాల మేము
అడవిలోనుండితి ; మావ్రతంబునకుఁ । గడచుగా నొకయేడు గలదు మాకింక.
నీ⁴యొద్ద నీయేడు నెమ్మి⁵తోనుండి । పోయెదనచుబుద్ధి ఘట్టి వచ్చితిని.
కలవంబు ⁶గలవ ⁷సింగారంబునేయఁ । దలదువ్వఁ బువ్వులు ⁸తలఁగిట్టనేర్తు,
⁹నిత్యమున్నును వెన్నునికి దేవియై । నత్యభామకుఁ బఁచర్య¹⁰నేయుదును ;
¹¹తరువాతఁ బాంచాలి తన్నుగా నన్ను । ¹²నరసి ¹³నిల్విన నుంటి నయ్యింతిఁ గొలిచి ;
ఇప్పుడు నీవద్ద నిట్టులుండెదను । దప్పక నీచవర్తనలకుఁ జాల.”
అనిన భూవిభుదేవి యద్దేవితోడఁ । దన¹⁴భీతి వివరింపఁదలఁచి యిట్లనియె :
“అతివ, నీ వేతెంచునపుడు మారాజు । చతురుడై చూచె ; ¹⁵నీ చెలువంబుఁ గన్న
నాతఁడు నీమీఁద నభిలాష ¹⁶నిలుపు ; । నేతెఱంగున నిన్ను నేను నిల్పుదును ?
కర్కటి యొకవేళ గర్భమైనట్లు । తర్కింప నాకు మీఁదట నేమి యగునొ ?”
అనిన ద్రావది మందహాసంబు చేసి । తనరఁ గేకయరాజతనయ కిట్లనియె :
“¹⁷చింతింప నీ తలంచినయట్లు కాదు ; । కాంతు లేవురు నాకు గంధర్వు లతివ !
నత శాత్రవులు ¹⁸వారు నన్ను నేమటరు ; । జితనమై కెలఁకులఁ జరియింతురెవుడు ;
అతివ, యెవ్వఁడు నన్ను నభిలాషజూచు । నతని రూపఱజూతు రా రాత్రిలోన.
కావున నావంకఁ గడకంటనైన । భావించి చూడరు బ్రహ్మాదులైన.
కాదుపో, నాయిచ్చ గన నెంతవాడు ! । నీదువల్లభుఁ డంత నీచవర్తనుడె !
సైరంధ్రియగు కాంత జగతిలో ధర్మ । చారిణియై కాదె చరియించు నబల ?
అనుమతించిన మేలు ; అతివ, నీవెపుడు । మనసురా మెలఁగెద మగువ, నీయొద్ద.
పనుపకు నన్ను నల్పములైన పనుల । వనజాక్షి, యిది నాకు వరముగా నిమ్ము.”
అనిన సంతోషించి యవసీకుడేవి । తనయొద్దఁ బాంచాలిఁ దగవొప్ప నునిచె.

1. ర. 2. నెంచక. 3. సెగ్గించి...యెల్లను విడిచి. 4. యింట నొక. 5. గలప. 6. శృ. 7. తగ. 8. దురుమ. 9. నిత్యమై మున్ను వెన్నునికి దేవైన. 10. చేసితిని. 11. తరమిడి. 12. నెరవునేయక ; చూచు నెప్పుడు మదిని ; నేర్పునేయఁగ నిల్వె నింతకాలంబు. 13. పిల్విన. 14. రీతి. 15. భూజనులఁ గన్నారు. 16. నిలప. 17. చింతించి నీవు తల్పినయట్లు. 18. వార అనిలోన నెపుడు.

*అనఘాత్మ యటమీద నైన వృత్తాంత | మెనసినవేడ్కతో నెఱిగింతు వినుము,
 అర్థిమందార, సాహసవిక్రమార్క, | పార్థివ నుతశౌర్య, పంటవంశేంద్ర!
 సరమేశ్వరాఖ్యానపర సర్వమాన | పురవరాధీశ్వర, భూరివ్రతాప!
 ఇది సదాశివభక్త హితగుణానక్త | సదయ స్వరూప కాశ్యపగోత్ర దీప
 శ్రుతిపాత్ర వల్లభనూరి నతస్తత్ | మతిమద్విధేయ తిమ్మయ నామధేయ
 రచిత విరాటవర్ణమున నాశ్వాస | ముచితార్థయుతముగా నొక్కటి యయ్యె.

* ఈ క్రింది ద్విపదలు తంజావూరు ప్రతిలో మాత్రము గలవు:

“ అన విని తరువాత నైన వృత్తాంత | మనువొప్ప జెప్పవేయని యడుగుటయు
 నారదమునివంద్య! నర కాసురారి! | వారిధి గర్వనిర్వాపణ కృత్య!
 కుంభజ వరదత్త గురుచారుచాప! | కుంభకర్ణవిదార! గురుకీర్తిధార!
 సాక్షాత్పురవాసు! జయతః! | నీ కేను మ్రొక్కెద నిఖిలైకనాథ!
 ఇది సదాశివభక్త (అదిగా)

ద్వి తీ యా శ్వా స ము

*శ్రీ రాజతాకార, శివభక్తిపూర, | గౌరవాకార, జంగలముమ్మధీర!
వినుము వెండియు నిట్లు వివరింపఁ దొడఁగె | జనమేజయునకు వై శంపాయనుండు :

పాండవులు విరటునిఁ గొల్పియుండు విధము

1ఆ రీతిఁ బాండవు 2లబలతోఁ గూడి | వారక విరట భూవరుని నేవించి
తమతమ నడచు వర్తనము లేమటక | నముచితులై దుష్టజనుల సోఁగోర్చి,
యడఁకువ ప్రియము నెయ్యమును మోమోట | మెడపక పనులందు 3నే వగ్గలించి,
తమరాక జనులకుఁ దలపోత 4లేక | బ్రమయించి చొప్పు 5మార్పడ మాటలాడి,
తగు కార్యములఁ 6గాని తమలోన 7దాము | తగిలి భాషించుట తటచుగా 8మాని,
యుండుచో ధర్మజుఁ డొక్కొక్కమాటు | నిండారు 9వేడ్కతో నృపుని కొల్వున10ను
నవరసంబుల11తోడ నలువొప్పు గథలు | వివిధ శాస్త్రంబులు వేడ్కఁ జెప్పుచును,
రాజు దిద్దఁగరాని రాచకార్యముల | నోజతో దిద్దుచు నొక్కొక్కమాటు,
పరితోషమగువేళఁ బసిడి పాదికల | దొరఁగొని భూపాలుతో జూదమాడి,
12తనరారు వేడుక ధనము లార్జించి | మునుకొన్న వేడ్కఁ దమ్ములకెల్ల నిచ్చు.
వలలుండు 13రుచులుగా వసుధేశు 14నగర | వలయు మాంసంబులు వండియిచ్చుచును,
మిగి15లిన మాంస 16మమ్మెడువాడు పోలె | మొగినిచ్చు నన్నదమ్ములకు నిత్యంబు.
నరుఁడు నాట్యముచూపి నరనాథుచేత | వర17వస్త్ర భూషణావళి మెచ్చు వడసి
మహితుఁడై 18తెచ్చి ధర్మజభీమనకుల | సహదేవులకు నిచ్చు సారె సారెకును.
నకులుండు నరనాథునకు నొక్కవేళఁ | బ్రకటించి ఘోటక ప్రకరంబుఁ జూపి

*శ్రీ రఘునాథ, యాత్రితనాథ, నాథ - వారిజనాథ, శ్రీవనితా సమేత, వాలి (మాటున నుండి)
వధియించి జగము - పాలించు శ్రీరామ భద్రావధారు. అక్కభకుఁడు కొనకాది సన్ముసుల - కక్కభా
నూత్రమిట్లని చెప్పవొడఁగె - ఆ రీతిఁ బాండవులు. (తంజా. ప్ర.) 1. ఈ. 2. లింతి. 3. నేర్ప (?)
4. లెన. 5. తప్పెడు (?). 6. గాఁగ. 7. దారు. 8. లేక. 9. వేడుక. 10. కు. 11. చేత.
12. కనక భూషణ రత్నకణము. 13. తటుచు. 14. నకును. 15. లెడు, 16. వానిఁబోలె.
17. రత్న. 18. చేర్చి.

వెలలేని తొడవులు విభునిచే బడసి | నలువొప్ప నిచ్చు నన్నలకుఁ దమ్మునికి.
 ఆ సహదేవుండు నవసీగు ¹నెదుట | గోసహస్రంబులు కొమరొప్పజూపి
 కూడఁజెట్టిన వస్త్రకుండలాదికముఁ | దోడఁబుట్టువులకుఁ దోడ్తోన నిచ్చు.
 పన్నుగాఁ బొంచాలి ప్రాణవల్లభులఁ | గన్నారఁ జూచి శోకము²పుట్ట మరలి
 మాట పుట్టకయుండ మనుజేంద్రు నగర | మాటిమాటికి వారిమనసు రామెలఁగు.
 ఈ చందమునఁ బ్రేమ శిలినమడింపంగ | రాచ³కార్యంబుల రచన లేమటక
 పనులవెంబడి డాసి పరులెఱుంగనటు | పొనరఁ గైకొన్న రూపుల నటంపుదురు.
 చెలఁగి తేజంబు దాఁచినవారు ⁴గాన | సులభులై జనులకుఁ జూడంగ వచ్చి
 మొదలఁ జిచ్చట కన్ను⁵ మోడ్చినయట్టి | మదనారిముఖములమాడ్కి ⁶నుండుదురు.

భీముఁడు జెట్టితో మల్లయుద్ధము సేయుట

అత్తఁటి నొకజెట్టి యసమానబలుఁడు | మత్తేభగమనంబు మానై నయురము
 జేవరించినమేను చిటుతకూకటియుఁ | ⁷గావిపచ్చడముఁ జెంగావిదట్టియును
 ఉరుభుజంబులు రాయుచున్న పెందొడలుఁ | బొరిపొరి జెవినొక్క పుష్పమాలికయు
 ధరియించి యొక నుహా వైత్యుఁడో యనఁగ | నరిది తెక్కలులేని⁸యద్రియుఁబోలె
 జనుడెంచి నృపుని యాస్థానమధ్యమున | జనులెల్ల విన మల్లచఱచి యిట్లనియె :
 “పరిపాటి ⁹నెన్నఁ జప్పన్న దేశములఁ | గరమర్థి నేనెఱుంగని రాజు లేడు ;
¹⁰ఏరాజునొద్ద నాకెదురైన జెట్టి | నేరీతిఁ గాన భూమిక, నీయాన.
 చిరకాలముననుండి జెట్టి ¹¹పోరునకు | బిరుదు గట్టినవాడఁ బేర్చి డాకాల.
 చెనసి యేనుగు చేతి చెఱకు కోలలకు | నెనగారె నాతోడనెదిరి మల్లరులు.”
¹²అన విని వాని బాహుతోపవిధముఁ | గనుఁ¹³గవ నెలకొన్న గర్వంబుఁజూచి,
 ప్రీతితో నభనున్న బిరుదు మల్లరులు | భీతులై ¹⁴తలవాంచి పెంపేది యపుడు

1. నెదుర. 2. చోటు మఱచి. 3. లిచ్చు బాటించి. 4. కజ్జంబుల. 5. తనరార నిట్టి
 చందములఁ బొండవులు - నొనరఁగాఁ దమయాపు లొకరీతిఁ దాచి - చెలఁగి. 6. ని. 7. మొగి
 దాఁచియున్న. 8. భాసిలిరి; నుండఁగను. 9. గావిదిండును బెద్దకటముల మోము - నురుభుజంబుల
 భామమున్న బాహువులఁ బొరిపొరి. 10. యచలంబుఁబోలి. 11. నున్న. 12. ఏ రూపముననైన
 నెదురైన జెట్టి. 13. మల్లలకు. 14. అనునెడ. 15. గొని. 16. యంతయు.

1ఉత్తరంబీలేక యెదుఁగుల్లువాటి | చిత్తరువ్రాసిన చెలువున నుండ,
 నరపతి వేడ్క మిన్నకపోవుటజిగి | దరహాసవదనుఁడై ధర్మరా జనియె :
 “2మనుజేశ, పిలిపింపు మన బాసనీని | 3వినుతి మార్కొని వీరి విఱుగఁదోలెడిని.
 వలలున కిదియెంత ! వసుధేశ, వాఁడు | తలఁచిన గెలుచు గంధర్వరాక్షసుల.
 పాలుపార ధర్మజుపురములో 4నితఁడు | బలుమల్లులను పాఱబట్టుచునుండు ;
 వరుస నే నెఱుఁగుదు వానినత్త్యంబు ; | ధరణీశ, 5వానితోఁ దలపెట్టి చూడు.”
 అనిన భూపతి 7భీము నటకు రప్పించి | యనయంబు గర్వాంధుఁడగు జెట్టిఁ జూపి :
 “8యనఁఁడు, నన్నద్ధుఁడవై వీనితోడఁ | జెనసిమార్కొను.” మన్నఁ జెలఁగి వాయుజుఁడు
 కరమర్థిఁ దనయన్న కనునన్న యెఱిగి | పరితోషమున మత్స్యపతిఁ జూచి పలికె :
 “9 ధరణీశ, ధర్మనందను పట్టణమునఁ | 10జరువుదుఁ చొల్లి నిచ్చలు జెట్టిపోరు.
 నేఁడు నీ11యెదుర నానేర్చిన 12యంత | వాఁడిమి పచరింతు వడిఁ జిత్తగింపు.
 ఆ హిడింబుని13కంటె నధికుఁ డీజెట్టి | సాహసంబున వీని సాధింప 14నరుదు.
 అగుఁగాక యేను నీయాజ్ఞ వాటించి | జగజెట్టినై పోరి చలము సాధింతు.”
 అని యంకణముచొచ్చి యధిపు కట్టెడు15ర | జనులు భీతిల మల్లచఱచి 16కేల్కొగిచి
 యావలి మొగమైన, నప్పు డాజెట్టి | భూవిభు ననుమతంబున మున్ను కడఁగి
 యెదుట17నుండుటఁజేసి యితఁడు నాతండు | ముదముతో నొండొరు మోము వీక్షించి
 18నేల నించుక మన్ను నెఱిఁబుచ్చుకొనుచు | ఫాలసీమలఁదాల్చి పైఁజల్లుకొనుచు
 మొగి రెండుచేతుల మునివ్రేల్లఁ గొంత | దిగిచి యొండొరులున్న దెనలకై చల్లి
 పదనేది బ్రహ్మాండభాండముల్ పగులఁ | దుదముట్ట నార్పుచుఁ దొడరి యంతటను
 నలిరేఁగి వింతతానకముల నిలిచి | పాలుపొందఁ గవియునప్పుడు చూడనొప్పెఁ
 గ్రీడ నొండొంటితోఁ గినిసి పోరాడఁ | గూడిన సింగంపుఁ గొదమలో యనఁగఁ,
 19బాలుపార దీపించు పూర్వవైరమునఁ | దలపడు మేరు 20వింధ్యంబులో యనఁగ,

1. ఉత్తరమీలేక. యెదిగిరి చూడఁ - జిత్తరువందు వ్రాసిన బొమ్మలట్లు. 2. మానవేశ్వర, పంపు.
 3. వీనితో మార్కొన్న. 4. నెపుడు. 5. మల్లరులఁదార. 6. వీ. 7. వలలు. 8. యనియె. 9. పురజించి
 ధర్మజుపురములోపలను. 10. సలుపుడు 11. యెద్ద. 12. యట్లు. 13. చోల. 14. ఁదోరుఁడు.
 15. ట. 16. యిట్లనియె - లావుఁ జేవయు మీఱలాగింతు నిపుడు - భూవిభు. 17. నిల్చుమటన్న.
 18. (ఫాలసి?) పొదిగి మన్నులురాల్చి పొడి చల్లుకొనుచు - నుదధులు కలఁగ బాహువు లప్పలించి-
 నలిరేఁగి. 19. అలమును జలమును నందంద మెఱిసి. 20. మందరమలఁబోలి.

నెమరైన ¹నమదృష్టి నిల నోర్వలేక | కదిసి డీగొన్న దిగజము²లో యనగ.
 గాలికి కొండ గ్రక్కడలని యట్లు | ³గాలిపుట్టువు నిల్వగా, జెట్టి భీము
 ఘోరరూపము గాంచి కొండగాఁ దలచి | చేరి కూల్పంగ వచ్చిన ⁴యింద్రుఁబోలె.
 తలప ⁵నారీతి నిద్రలు మేటి⁶మగలు | దలపడి మల్లయుద్ధము సేయునపుడు
 పరువడి ⁷గూడు దంపతులచందమున | గరమర్థి బిగియారఁ గాఁగిలింపుదురు;
 చెలికాఁడుఁ జెలికాఁడుఁ జేరిన యట్లు | పెలుచఁ గేలునుగేలుఁ బెనచి యాడుదురు;
 మెండుగా ⁸మించఁ గ్రమ్మిన సిద్ధులనగ | నొండొరుఁ బడవై న సత్సహింపుదురు;
 వెల⁹దిక్త జగడించు విలులచందమున | గల¹⁰యిక వ్రేయ నంగముఁ జూతు¹¹రెలమి.
 అప్పుడు భీముఁ డయ్యవనిపాలునకు | దప్పక ¹²తగు వినోదముఁ జూప¹³దలచి,
 యవతాయి¹⁴లో జెట్టి నుటక ¹⁵జక్కించి | నిపుఁబడై ¹⁶వ్రేయక నెఱిఁ గాచివిడుచు;
 అరుదెంచి వాఁడు పై నవఘళి¹⁷ంచుటయు | ¹⁸గురుతరస్థితిఁ దప్పిగొని వేగ నిలుచు;
 కుప్పించి ¹⁹వాఁడు కాల్గొని రాకమున్నె | ²⁰శప్పిన యట్లుగా ధరఁ ²¹గ్రుంగు; మఱియు
²²వెలయంగ నన్నంపు విన్నాఁములకు | దలచుఁగాని యెంతయు ²³ముట్టఁగొనఁడు.
 కాలిసేర్పన వాని ²⁴కా లాఁసీక | ²⁵బాళిచే జేహోకఁబట్టి హోవిడుచు.
 ఇత్తైఱంగున భీముఁ డెలమితో నృపుని | చిత్తఁబురకు వేడ్కచేసి చాలించి
 తూకొని కాళ్ళుజేతులు వ్రేలుఁట్లు | భీకరాకృతి వాని పెడక చ్చఁబట్టి
 ముక్కున వాతఁ గ్రమ్ముచు నెత్తుకొనిక | ²⁶తక్కుక వాని నుద్ధతి నెత్తివైచె;
 పరఁగ నంతటఁబోక వ్రజలెల్ల నార్కఁ | బొ²⁷బారి వాని ²⁸విపున నుంకి వట్టి
²⁹తామినోపక ధరణిపై ³⁰వాఁడు | కే³¹జూపిఁ జూచి ³²కినిసి హవిడిచె.
 తనకు భూతి మెచ్చి తగనిచ్చినట్టి | కనకాం³³రాగు లుక్కిడినారి కిచ్చి
 కొండ గోరాడిన కుంజరంబునగ | ³⁴నండియై కే³⁵తెంచి తన³⁶చోట నుండె.

1. యద్రిగృష్టికి నోర్వలేక. 2. ల. వోలె. 3. పెట్టుచును. 4. గాలినాగుఁడు గానఁగడఁగి కోపించి; గాలిపుత్రుఁడు మిగులఁ గాను గోపించి-కోరి భీముఁడు జెట్టిఁ గొండఁగాఁదలచి - చేరి కూల్పంగ. 5. రాకఁబోలె. 6. నీ. 7. ఘుఘు. 8. నపుడు. 9. యున్నట్లు. 10. నెమరు; మించు. 11. గల హించు. 12. యక. 13. రపుడు. 14. మఱి. 15. వలసి. 16. తోఁ బెట్టియుటక. 17. విక్కించి. 18. యే. 19. పు. 20. గురుబుద్ధిఁ దప్పి-చుకొని వానిఁగూల్పు. 21. లేచి. 22. తప్పకఁబట్టి తాధరఁ గూల్పు. 23. గూల్పు. 24. విడిపించి. 25. ముష్టి. 26. కారించి యుడుగు. 27. పాలించి చేసెను. 28. గ్రమ్మనవాని సుగ్రత నెత్తివైచి. 29. వోక. 30. పిపును మెడపట్టి. 31. తాళంగ. 32. నున్న. 33. నాక. 34. కినుకఁ బో విడిచి. 35. రంబు. 36. దండితో పిడ్చొని. 37. చోటికరిగ.

మఱియు లావున ¹నూలుచులయు నుల్లుగుల | విడిచి కొప్పించె ²భూవిభ సమృద్ధిమున.
తన ఘాతకోర్చి భూతంబులు నొద్ద | జెనక ³పరాటకు జెట్టి లేకున్న
నరపతి ⁴దెప్పించ నగరిలో నెపుడు | గరి హరి హృద్ధాల గణముతో ⁵బెడలు.

సీహబుడు ద్రౌపదిని గాంచి మోహించుట

⁶వెలయు బొడవు లిల్లు విరటురాశ్వాను | సోమక వైదిగాజుల కన్న మొఱగి
కొండాక కాలంబు కొఱత ⁷నేడు | సింహిచు పక్షకు నెఱి నొక్కనాడు
ధరణీశు మఱియు దండనాయకుడు | పరిణు గాంధ్యంధుండు నగు సీహబుడు
తన ⁸యక్కగాను భూశునాథునతిక | ¹⁰విత్తి నేయగవచ్చి వెన నిల్లు సొచ్చి
యద్దేవి గద్దియ కనతి దూరమున | దగ్దయు ద్రువదనందనయున్న ¹¹గాంచి
కలలోనఁ బెన్నిధిఁ గని పేదవాడు | పలుగూలు ¹²నూహించు నగిది నాసింది
మనసిజువలఁ జిక్కి మానంబు దక్కి | తనలోన నిట్లని తలపోయఁ దొడఁగె :
“అచ్చెరు ¹³పి పంకజాక్షి రూపంబు ! | ¹⁴మెచ్చొందె దొలుకారు మెఱుంగును బోలి;
అడుగుల కెంజాయ ¹⁵లానఖద్యుతులు | దొడల క్రొమ్మెఱుంగులు దోరంపుఁ బిఱుండు.
¹⁶నన్నవ నడుము నొప్పైయున్న వళులు | ¹⁷జన్నుల బిగువు నచ్చవు బాహులతలు
మెఱుంగారు మోమును మీననేత్రములు | నెఱి ¹⁸వెండ్రుకల కప్పు నెగడ ¹⁹నింటికిని.
²⁰కరువునఁ బోసెనో నింజజం డతను | శరములైదును గూడ ²¹జలజాక్షి గాఁగ ?
హరుడేమి నేయు నియ్యబల నీక్షించి (!) | విరహాగ్నిఁ గాముడే విరిసె గా ²²బోలు (!)
ముదిత నెమ్మోము సోముని ²³గెల్పనేర్చి | నది ²⁴గాన నలరారు నధరామృతంబు ;
జగతి నిండ్రుని కిట్టిసతి లేదు ²⁵గాక | తగవేది ²⁶పరకాంశఁ దగులునే యతఁడు ?
తొమ్మండ్రు బ్రహ్మలు తొడరిరో కాక | యిమ్ముగ్ధ నొకబ్రహ్మ యెల్లు ²⁷నృజించు !

1. నూరుమల్లులఁ బట్టి. 2. నా విభు సమృద్ధమున. 3. పోరాడఁ. 4. సాలింప. 5. నెపుడు -
పెనఁగులాడుచు నుండుఁ బెంపుతోఁ దన్ను - గొనియాడఁ బ్రజలెల్లఁ గోర్పిరంజల్ల. 6. వెలయు.
7. కుండ - నిండునంతటిలోన. 8. యుద్ధండ్ సాహసుడు. 9. యప్పయైన. 10. వినుతుడై పోవచ్చి
విభునిల్లుగదిసి. 11. జూచి. 12. మోదించు పగిది మోదించు. 13. చంద నబ్జాక్షి. 14. మెచ్చుకై.
15. యానన. 16. నన్నంపు నడుమును సొరొందువళులు. 17. జెన్నారలతలు నాఁ జెలఁగు బాహు
వులు. 18. వెండ్రుకల కొప్పు. 19. నీ సతికి. 20. కరువు (గు) నఁ బోరి కాబోలు (గా నోపు)
మరుని. 21. జలపలాక్షి. 22. నోపు. 23. బోలనేర్పు. 24. నిక్కమగులోన; నిక్కమును
గొనె. 25. గాని. 26. మని. 27. నిర్మించె.

ఈ యింతిఁ జూచిన సీశానుతపము | పాయదే! మరుఁడు తప్పఁగఁ జేసెఁగాక ;
 హనుమంతుఁ డీయింతి ¹సలవోకఁ గన్నఁ | దనబ్రహ్మచర్యంబు తడఁచిబెట్టుకున్నె !
 కమ్మపువ్వులు మ్రొంగు గండుతుమ్మెదలు | కొమ్మోకొప్పునుబోలి కొమరొప్పుకున్నె !
⁴ధీమంతుఁ డజుఁడు మంత్రించెనో కాక | కామిని నడుము చన్దవ మోయఁగలదె !
 మొదలఁ బద్మినిగాన ముదిత కింపారె | బదపద్మ ముఖపద్మ పాణిపద్మములు ;
 సీమంతరేఖయుఁ జెక్కుటద్దములు | రోమరాజియు ⁵దంతరుచులు నెన్నడుము
 బోఁటికినొప్పుఁ జూపుల విలాసములు | మాటలనేర్పులు మందహాసములు ;
 ఎల్లమాటలు నేల యీకాంతఁ గన్నఁ | తల్లిదండ్రులు నేయు తప మొప్పెఁగాక ;⁷
⁸ఓయారమునఁజేరి యుదురాజవదనఁ | ⁹బాయక నురతనంపద ¹⁰సిగ్గుపఱచి
 త్రైలోక్యమును నేలఁదలఁచుచున్నాడ | నేలాగునేయునో యీశ్వరేశ్వరుఁడు !
 జలజలోచనఁ దెచ్చి సంధించువనికె | గల ¹²దొకొ నాకు నిక్కడ నొక్కతోడు! ”
 అని పెక్కుభంగుల నా సింహబలుఁడు | మనసిజనకు లోఁగి మదిరాక్షిఁ బొగడు ;
 మగువఁ¹⁸బైకొనఁజూచుమానంబు ¹⁴దలఁచుఁ;దగిలి¹⁵ వెండియుఁజూచుదైర్యంబువిడుచుఁ;
 గనువ్రాల్పుఁ, దలయూఁచుఁ, గలఁగు, నచ్చోట | జనులచప్పుడుచూచి చాలశంకించు.
¹⁸తలఁప నట్టిదకాదె ! తరుణి యట్లున్నఁ | గలయఁ గోరుచునుండుఁ గామాతురుండు.
 తలయఁ జీరయు మాసి తనుదానె రోసి | మెలఁగు పాంచాలిఁ గామించి కీచకుండు
 ఆకాంత ¹⁷భీతియు నాకాంత ¹⁸నణఁకుఁ | జేకొని ¹⁹మదిఁ గామచేష్టగాఁ దలఁచి
²⁰తనచేష్టలన్నియు దైర్యంబుతోన | మనసులో ²¹మఱచి తామరసాక్షిఁ జూచు ;
 అప్పుడప్పుయుఁ గొందఁ అబ్జలోచనలుఁ | దప్పక తనుజూడఁ దగవేది వాడు
 మొఱుంగు²²దీగయుఁబోలు మెలఁతమైదీగ | తఱచైన²³రుచులకెంతయు సంత²⁴సిల్లు;
 పవడంపులతఁబోని భామకెంగేలు | తివుటమై ²⁵వెడలు దీప్తికి మెచ్చి పొగడు ;
 గండుమీలనుబోలు కాంత నేత్రముల | మెండైన మించు గ్రమ్మిన మిన్నుఁబ్రాఁకు;

1. సలవోపు. 2. కట్ట. 3. క్రమ్ముడిశారి. 4. భామిని నడు మఱోభారంబు చాల్చు - ధీమంతుఁ
 డజుఁడు మంత్రించె గాబోలు. 5. దంతరు (చిర ?) చులు నేత్రములు. 6. జూపులు. 7. ఓయార
 మునఁజేరి యుగ్మలి మారు - సాయకంబులఁ జిక్కునరణి గీల్కొలిపి - యాలలోల సౌఖ్యాల్ని నల్లాడఁ
 దలఁతు - నేలాగునేయునో యిలచువిల్పండు. 8. ఓయారమున. 9. పయ్యద. 10. జిక్కు. 11. మెలఁ
 దలంచుచున్నాడ. 12. డొకొ. 13. కైకొన. 14. నిలుపు. 15. వెంటను. 16. అలవిమాలిన
 కొమ్మ - అతిశయిల్లఁగను. 17. నగపును. 18. భయము. 19. మఱి. 20. తనలోపలనె చాను దైర్యంబు
 గలిగి. 21. పదిలమై మరగుచునుండె. 22. దీజెను. 23. కాంతి. 24. సింపు. 25. మన్న కాంతికి.

పున్నమచంద్రుడై పురగించుచున్న | యన్నాతిమోముచాయకు మోము వ్రేల్చు;
 ఈ చందమునఁ జూచి యింతిపైఁ జూపుఁ | గీచకాగ్రణి యెట్టకేలకుఁ ¹చిగిచి
 నలినాక్షి యర్చయ నామధేయములు | వెలయ నుదేష్టచే విందుగా కనుచు
 నేతెంచి మ్రొక్కిన, నిభరాజగమన | ⁴ప్రీతితో బంగారు⁵పీటఁ బెట్టించి
 ఘనరత్నఖచిత కంకణిపాణి మొరయ | నొసర సంభా⁷వించుచున్న వో, వాడు
 తమకంబు రెట్టింపఁ ⁸దననవఱోదరికి | నుముఖుడై పాంచాలిఁ జూపి యిట్లనియె :
 “ఈ కాంత కులమేమి? యెట్టినామంబు? | చేకొని యిట కేమినేయ నేతెంచె?
 ఏవెంట వివారించు? నెవ్వఁడు మగఁడు? | నీవెంత మన్నింతు ⁹నెమ్మితో దీని?”
¹⁰అనవుడు నతఁడు కామాతురుండగుట | మనసులో¹¹దెలిసి యామది రాక్షియపుడు:
 “పరకాంతపై పీని భావంబు తగిలె | వరుసతోఁ దప్పింపవలయు నా.” కనుచు
¹²మాటల మఱువెట్ట, మత్తుడై వాడు | ¹³గాటంపు మరుసాయకంబుల కులికి
 సంపంగిఁ పోవు చంచరీకంబు | సాంపునఁ బాంచాలనుతఁ జేరఁబోయి
 విటలక్షణములెల్ల వేడ్కతోఁ జూపి, | కుటిలకుంతలఁజూచి కొమరొప్పు బలికె :

సింహబలుఁడు తన మనోరథము ద్రావది కెఱిగించుట

“తరలాక్షి, నినుబోలు తరుణి నేఁగాన | నరలోక ¹⁴ఘణిలోక ¹⁵నాకలోకముల;
 బంగారుప్రతిమతోఁ బ్రతియైన ¹⁶నీకు | అంగన, పే¹⁷మి? యధిపు¹⁷పేరేమి?
 నీతండ్రి యెవ్వఁడు? నీ కు¹⁸లంబెద్ది? | ఏతఱివచ్చి తీ వెఱిగింపు.” మనిన,
 ఆ సరోరుహగంధి యతని మాటలకు | ¹⁹మూసిన ముత్తైమై మొగి నూరకున్న,
 కినిసి యంతటఁబోక కీచకాగ్రజుఁడు | ²⁰మనసు కోర్పులురేప మగువ కిట్లనియె :
 “కనువిచ్చి నావంకఁ గడకంటనైనఁ | గనుఁగొన్నఁ దప్పానె కర్పూరగంధి!

1. తో. 2. గ్రజుఁ డెట్టకేలకు. 3. నుడిగి. 4. భృతిగా. 5. గడ్డ. 6. నూపురములు. 7. పిండు.
 8. దాల్చి కీలెడల - గమలాక్షిఁ జూచి యెక్కడిదాన వనిన - ననుటయు వాడు కామాతురుం
 డగుట - మనసులోపల నెంచి మదిరాక్షి చూచి - పరకాంతపై. 9. నెలమితో. 10. అనుటయు
 వాడు కామాసక్తుఁ డగుట. 11. పలనెంచి మదిరాక్షి చూచి. 12. మాటలుపఱింప. 13. పాటల
 గంధినిఁ బంకించిచూచి. 14. సుర. 15. నాగ. 16. నీదు. 17. డెవ్వఁడు. 18. నిచ్చటికి - నేతేరఁ
 బనియేమి యెఱిగింపుమనిన - ఆ సరోరుహ. 19. రోసి నెమ్మదిఁబాసి రుష నూరకున్న. 20. పనితఁ
 దప్పకచూచి వలవొప్పు బలికె.

మొలుగారు మోమున ¹మెలపునెట్టింపఁ | జిలునవ్వు నగరాదె చిగురాకుబోడి !
 అల్ప²రార వీనుల కమ్మతంబు లొలుకఁ | ³బలుకంగరాదో⁴ పంకేసుహాక్షి ?
⁴శులిలఁ గరుణించి యెల్లమ నామాట | లాలింపఁ దగదో⁵ యలిసీలవేణి !”
 అనుచుఁ జేరఁగఁబోవు, నమ్మగ్ధమాట | విసంగోరు, ⁶దనకోర్కి వివరింపఁదలచు.
 తనరార ⁷నిన్నిచందములఁ బొంచాలి | మనసు గానక వాడు మఱయు నిట్లనియె :
 “ఒడఁతి, నీయొడలు దప్పక చూడవలెతుఁ | దొడి⁸బడి కనుఁబాటు⁹దొడరునోయునుచు ;
 పనివడి నీ కేలు పట్టఁ జూచినను | వనజాక్షి, నా కేలు నణకంగఁ దొడఁగె;
 కలకంఠి, నీ యన్న గరుణంబుఁ జూచి | పాకఁ జూచిన ¹⁰మాట పలుక¹⁰నోడుదును ;
 నలినాక్షి, యిటమీఁద నన్ను ¹¹చేక్షించి | కలయకుండితివేనిఁ గందర్పఁడేచి
 మోహనాస్త్రము ¹²నేసి మోహించుటయు | దేహంబు నాకు సందేహంబు గాదె ?
 అప్పుడు బ్రతికింప నలవియే నన్ను ? | ఇప్పుడే ¹³రుణింపు మిభరాజగమన !”
 అనవుడు ¹⁴గలుషించి హరిణాయతాక్షి | ¹⁵తనుదానె కోపమంతయు డిందుపఱచి
 ‘వేగంబు ¹⁶గొఱగాదు వీని ¹⁷వేటొక్క | లాగున విజుతునేలా మాట’ అనుచు
 నొప్పార నిట్లనె : “నోయన్న, నీకు | నిప్పుడు నా రూప ¹⁸మెట్లుండె నేని
¹⁹నే నీకుఁ జెల్లెల నీ మనంబునను | బూనిన మోహంబు పోవిడుమయ్య.
 ఆడుబిడ్డలతోడ ²⁰నర్థితోఁ బుట్టి | నేడు నన్ని ట్లాడ నీకు న్యాయంబె ?
 హీనవంశము దాన నేఁ బతివ్రతను | గానక నీ విట్లు ²¹కడవనాడుదువె ?”
 అని ²²దూఱఁబల్కిన నా సింహబలుఁడు | మనసిజఁ డలయింప మఱియు నిట్లనియె :
 “హీనవంశమునందు నీ చక్కఁదనము | లే నెఱుంగకయుండ ²³నొక్కడవచ్చె ?
 కలువ రేకులయందుఁ గల మెత్తఁదనము | ²⁴చెలువ, నీ యడుగులఁ జేరి యున్నదియ ;
²⁵కమలాక్షి, జక్కవకవలచందమునఁ | గొమరొందె నీ కుచకుంభ యుగ్గంబు ;

1. మేలు. 2. రార. 3. పలికిన బ్రదుకనే. 4. నీలీల లిట్లు వర్ణించు నామాట. 5. మఱియును విసఁ గోరు నచట. 6. నెన్ని. 7. బడ. 8. దొరయునో. 9. నోరు. 10. నోడెడిని. 11. చేక్షింపఁ - దలఁచితివేనియు దర్పకుండెడి. 12. దాను. 13. బ్రతికింపు మిందీవరాక్షి. 14. గోపించి. 15. తనికన. 16. గొన. 17. బొందెన. 18. మేపయ్యె.

19. ఈ చీర లీ యొడ లీ యున్నయునికి | కీచక్రాగ్రజ నీకుఁ గింకిరి గాదె ?

ఇరవొప్పుఁ గన్నుల కింపు గాదేని | పురుషున కా కాంతఁ బొందనేమిటికి ?

20. వర్ణిం బుట్టితివి. 21. కాటులా. 22. వీడ. 23. నెచ్చటఁ గలదు. 24. చెలియ నీ కరముల. 25. చెలువారు నందిక శ్రీలు చెల్వొందు-చెవి మారు నంబక శ్రీలు నా దనని - తొలకరి మెఱుపుల దొలకాడు రుచులు - నెలఁత యొక్కట నేరె నీ దేహకాంతి - గండు తుమ్మెద.

తొలుకాటు మెఱుంగుల దుముకాడు రుచులు । నెలత, కుండనమును నీ దేహకాంతి.
 గండుతుమ్మెద ¹చాయ గనుగందకుండ । నిండారి ²యున్నవి నీదు పెన్నెఱులు;
 పదియాటు కళల దప్పని చందమామ । నుదతి, నీ వదనంబు చూచి లజ్జించు;
 ఇట్టి ³నీ సౌభాగ్య మెల్లభాగ్యములు । పుట్టింపకుండునే! ⁴బొంక నేమిటికి.”
 అన విని కోపించి ⁵యంభోజనేత్ర । కనుగవఁ గెంజాయ ⁶కడలుకొంగ
 భయము చూపక మెత్తఁడఁడు వీడనుచు । బ్రయమేది నీచుతో బింబోష్ఠి పలికః
 “వలదురా కీచక, ⁷వైరంబు త్రోవ । ⁸తలఁచి మొదెఱుంగక తప్పనాడెదవు;
 గంధర్వు లేవురుగలరు నా మగలు । సంధులు విదళించి చంపివైచెదరు;
 భీమబాహుతోప ⁹బిరుద ప్రతాప । ¹⁰ధాములు నిరుపమోద్దండ సాహసులు;
 వదలని భుజశక్తి వారికి నీకు । మది దలంపఁగ హస్త మశకాంతరంబు.”
 11అన వాడు కోపించి హరిణాక్షి కనియె : । “వనిత, ముగ్ధపుగాన వర్ణిం ¹²చె దిట్లు;
 ఈ లోకమున నాకు నెదురు ¹³దెచ్చెదవు; । చాలు ¹⁴నీ మాటలు సంతసించితిని;
¹⁵బలుఁడు భీముఁడు సింహబల జరాసంధు । లల శల్యుఁడును నరియను తెల్ల కల్ల;
 కుటిలకుంతల, యేను గోవింపఁ గాని । బాటవేలఁ జమ్ముదు భూశైలముల.”
 అనవుడు వాని గర్వాలాపములకు । మనసులో ¹⁶గోపించి మదిరాక్షి యనియె :
 “మదిమని నుండి దుర్మదము వాటించి । కదియఁ జూచెదవేల కాలవృత్తువును?
 రావణాదులు మున్ను రమణిక్వేపోయి । వేవేఁ ¹⁷దీటుట వినరాదె ¹⁸ధల?
¹⁹కోర్కినందని పండ్లు కోయఁ ²⁰బోనేల? । తక్కిం ²¹పు మిదిసిగ ధర్మంబు గాదు.”
 అని యిట్లు సాంచాలి యనఘోక పలుక । విని కీచకుండు ²²శోకవివశుడై యపుడు
 క్రమ్మఁగఁ దన యస్పకడకు నేతెంచి । ²³యిమ్ముల నిట్టూర్పు లినుమడింపంగ

1. కాంతి గలిగిన యొప్పు. 2. యుండు నీ నెఱివెంట్రుకలకు. 3. శృంగారంబు తెల్ల. 4. బొంకంగ నేల. 5. యంబుజగంధి. 6. కలయంగఁ బ్రవృ. 7. వలరాజు బారి. 8. గలగి యీ తీరునఁ గాటు లాడఁగను. 9. భీమర. 10. ధాము ల. ధర్మమైన తగు సాహసులను. 11. అనవుడు విని కీచకా గ్రజఁ డనియె. 12. చె దిట్లు. 13. చెప్పెదవు. 14. నూరకయుండు సంతసిల్లితిమి. 15. బలుఁడు భీముఁడు భూబలుఁడు శల్యుఁడు-బలయ్యు ననుబోలవలఁతులే వారు. 16. సోర్వక మజ్జియు నిట్లనియె. 17. విటుగుట. 18. చెవుల. 19. కోర్కి- కందని. 20. నెట్లగును. 21. ప నిది. 22. శోకవివ శుడై యపుడు; శోకవివశాత్పుడగును. 23. ఇమ్ముడి నిట్టూర్పులెఁగ నిట్లనియె-ఓయింతి; ఇమ్ముడి నిట్టూర్పు లినుమడింపంగ - సంతయుఁ జెన్నవోయిన మోముతోడఁ - గాంత యూరకయుండఁ గలగి యిట్లనియె - నేయింతులైన నీయింతి బోలుదురే! కాయజాదంతియై కలకంఠి పొలంచు - నాయజ్ఞముఖి.

నెంతయుఁ జిన్నవోయిన మోముతోడఁ | గాంతయూరకయుండఁ గలఁగి యిట్లనియె :

సింహబలుఁడు తనకోరిక యక్క కెఱిగించుట

“ ఓయింటి, యిటు నిన్ను డొక భామఁ జూచి | పోయితి నది యెందుఁబోయె నీయెడను ?
ఆ యజ్ఞముఖి రూప మాత్మలో నిలిపి | పాయక మదనుఁ డేవఁగఁ జొచ్చినాఁడు ;
అతివ, ¹నీ వెఱుఁగుచు పటుమీఁదిపనులు ; | హిత²పు చేసితివేని యే నిన్ను³మఱవ.”
అనిన భూ⁴విభుదేవి యతని వేగిరము | కనుఁగొని తలయూచి ⁵కలుషించి పలికె :
“ ఈ చంద్రముఖియందు నేచక్కఁదనముఁ | జూచి మోహించితి చోద్యంబుగాఁగ ?
⁶ఏచూపు ⁷లేతీపు ⁸లేవిలాసంబు | ⁹లేచంద ¹⁰మేయంద మేమందు నిన్ను !
వాలారుఁజూపుల ¹¹వాలుఁగన్నలను | మేలైననడకల మెలపుమాటలను
సంగీతసాహిత్య సరసభావముల | శృంగారచేష్టలఁ జెలువైన ¹²గతుల
నగవులఁ దగవుల నాగ¹³రికముల | సొగయించి ¹⁴వలపులు సోనగాఁ గు¹⁵సి
సంభోగనుఖము లీఁజాలి నీనగర | రంభ మెచ్చనియట్టి రమణులున్నారు ;
చేత వెన్ననుబట్టి ¹⁶చిత్తంబు చెదర | నేతికినై యేడ్చు నీవంటివాఁడు.”
¹⁷అనుటయు నమ్మాట లాత్మలోఁ జొరక | ఘనమైన నిట్టూర్పు గదియ నిట్లనియె :
“ నానగరన నేల నాకలోకమునఁ | బూని యిచ్చుదిరాక్షిఁ బోలరెవ్వరును ;
¹⁸ఈ లతాంగికిఁ గన్ను లిలఁ గండుమీలఁ | బోలి యేలుచునుండుఁ బుష్పబాణముల ;
¹⁹ఎలతీఁగలనుబోలు నీ యింటికరము | లలవోక నగుచుండు నజ్ఞనాశముల ;
చెందోవలను ²⁰మీఱి చిగురాకుచాయ | ²¹నందమై యీయింటి యడుగు లొప్పారె ;
ఈ రామ పలికిన నింపు²²సాంపారి | కీర కోకిల వల్లకినాద మెసఁగు ;
అట్టి యీసైరంద్రి ²³సన్యకామినులు | నెట్టన సరి²⁴పోల నేర రెవ్వరును ;

1. నీవేకందు. 2. హితము. 3. మఱవ. 4. వరు. 5. కంపించి. 6. ఈ. 7. 8. 9. రీ. 10. మీ. 11. వలయు మగ్గుముల - మేలిమి నడపుల మెచ్చు మాటలను. 12. రతుల. 13. రికముల. 14. నగవుల. 15. గురియు - సురకన్యకలైన (ప్రక్రించునట్టి - తరుణు లున్నారు నీ ధామంబునందు - జేతవెన్నను. 16. సృష్టిలో నొకఁడు; చెనటిచేతలకు. 17. అనవుడుఁ గీచకుం డతివమాటలను - విన కిట్లుపలికె నీ ఖెడమాటలేల - అనవుడుఁ జింతించి యతివమాటలకు - బనిగొన దూఱుచుఁ బలికె నిట్లనుచు - నా నగరన. 18. గండుమీలకుఁ బుట్టి కాముబాణముల - దండ నాడుచునుండుఁ దరుణి నేత్రములు. 19. ఏలతీఁగలఁబోలె(?). 20. బోలి. 21. లంది యీకోమలి. 22. సాంపగుచు. 23. యన్యకామణులు(?). 24. పోల్పు.

ఒగి సామ భేద దండోపాయములను | మగువ బుత్తెమ్ము; ధర్మము ¹పల్కనేల.”
 అనిన దమ్ముని ²జూచి యబల యిట్లనియె : | “ వినుమింక నీజాలివిడిచి నామాట;
 పరధన పరదార పరనింద లెపుడు | నరసి ³చూచిన దోష సూయువ్యహాని;
 అందులోఁ బరకాంత యధిక⁴పాతకము | పొందించు ⁵దుడి గోరి పొందువారలకు;
 పతిగన్నఁ దెగఁజూచు; | బ్రజగన్న దూటు; | సతిగన్నఁ గోపించు; సభ్యులాడుదురు.
 అవి ⁶యెన్న నేల ? నే నబలచే వింటి | నువిదళ గంధర్వులున్నారు మగలు;
 పులియున్న పొదరిల్లు పూఁబోణి యుండగ | నురు పీకాత్తోప వలదు నాయన్న ! ”
 అనిన గీచకముఖ్యుఁ డలుకదీపించి | తన దైవసూడింప నరుణి కిట్లనియె :
 “ వెలది, వెట్టివిగాక ⁷బెండుమాటలకుఁ | కలకెడినాడనే ? త్యూషితిని;
 ఈ చరాచరమున నెట్టిసాహసులు | గీచకుఁ డనిన శిశుకించి పాపముకు;
 కదన మబ్బదుగాక గంధర్వులేల | త్రిదశవీరులనైరఁ దివిరి సాధింతు.”
 అనిచెప్పఁ బనిలేదు హరిణాక్షి, చేటు | వదరకు నామేలు వలసి తేలియును.
 అని లేచి రమణి పాదాబ్జవీతమున | విసతుడై కీచక¹⁰విభుఁ డట్ల పడెను,
 ‘ పరసతి గామించు పాపాత్ముఁ డిట్లు | ధరఁగూలు ’ నని చెప్పి తన ¹¹జూపినట్లు.
 అనుజన్ముఁ డిట్లు పాదాక్రాంతుడైనఁ | గనికరంబెంతయుఁ గల్గి యద్దేవి¹²

1. గాదు నీకు. 2. తోడ నబల. 3. చూడగ. 4. పాపంబు. 5. మది. 6. యెల్ల నేనును.
 7. వెలది; వేడి. 8. కంపించి (?). 9. ఇటు బుద్ధులను శిష్యులైన బోవిడిచి - కుటిలకుంఠల
 నన్ను గూర్చుమా కరుణ - నది చేయఁదగు కార్య మబల, యియ్యోడను - వదరక నామేలు వలసి
 తేనియును. 10. విభుఁ డొప్పెఁ జూడ. 11. జూపె ననగ.

12. కనుదమ్ములను నీరు గ్రమ్మంగఁ గాంచి | తనలోనె దలపోసె దత్తరిల్లుచును;
 ఇపు డేమిసేయుదు నితఁ డిట్లు మరుని | విపులమాయకు లోగి వికలాత్ముఁ డయ్యె;
 పరకాంత వలచు నప్పాపాత్ముఁ డెపుడు | పరధర్మపథ మేల భావించు నెదను ?
 పరమసాధ్వియుఁ బతివ్రతయు నా దీని | నరుదారఁ గామించె; నబ్జసంభవుని
 కాసనం బెటు దాటుఁజూలు నెవ్వరికి ? | ఈ సతి వలచి తా నెంతెంత యిడుచు
 లందంగవలయునో యకట ! యీతనికి | నందంద ప్రకట శౌర్యాటోపమానను
 అరివారమునుబట్టి యలనోక విఱచి | వరకీర్తి గాంచిన బలసమన్వితుడు
 సుమహానికరంబు సోడఁ దూలెడిని | తముఁ దామెలుంగరు తమిశొన్నవారు,

“ ఏమి నేయుదును ¹నే డెన్ని చందములఁ | గామినిఁ దేకున్నఁ గాదు కార్యంబు ;
 తెచ్చిన నవకీర్తి తెచ్చుగాఁ గిపుడు | వచ్చునె సైరంద్రి వరపుణ్యసాధి ?
 ఎక్కడి కీచకుం డింక నా ? ” యనుచు | మ్రొక్కిన ముద్దుతమ్ముని లేవనెత్తి
 కాటుకకన్నీరు ²కంటిరెప్పలకు | మాటుగా ³నిల్పుచు మగున యిట్లనియె :
 “ వెఱవకు ⁴నీకు నవ్వెలఁది నెవ్వరు | నెఱుంగకుండఁగఁ ⁵బుత్తు నెలమితో నీవు
 పొమ్ము నీయింటికి బొలఁతి నున్యంబు | దెచ్చుని ⁶పుత్తు నీదినములోపలను ;
 అప్పు డెంతయు నీవు ననమాన్తుకేళిఁ | దెప్పలఁదేలి మోదించు గా.” కనినఁ

[దాసదిరాకకై సింహబలుఁడు పరితపించుట

దెలిసిన మొగముతోఁ దివిరి కీచకుఁడు | వెలయంగ నింటికి ⁷వేవేగఁ బోయి
 యిందుకాంతపువేది నేకాంత ⁸సీను | ముందట మధురూంసములు పెట్టఁబనిచి
 పలుతెఱంగుల మంచి భక్త్యభోజ్యములు | తలకొని తెప్పించి తలఁపులో నపుడు
 ఆ కాంతనయనంబు లనను సాయకుఁడు | కైకొన్న తూపులుగా నెన్ని యెన్ని,
 ఆ మంజుభాషిణి ¹⁰చూన్యబింబంబు | తామర ¹¹పూవుగాఁ దలపోసి పోసి,
 ఆ రాజముఖికి ¹²నొప్పిన యట్టి తోడలు | కోరిక నరఁటి చూకులఁ బోల్చిపోల్చి,
 ఆ సరోజాక్షికి నలరారు జంఘ | లాసాన ¹³గాహఘలని ¹⁴చూచిచూచి
¹⁵నాతిపాదము చేరి నతనాభిదూక్షి | చేతుల¹⁶కై వ్రాలి చెక్కులఁ ¹⁷దాక్షి

1. వీఁడెన్ను చందమునఁ | గామినిఁ బంపినఁగాని యూహడఁడు

ఒప్పునె సైరంద్రి యురపుణ్యసాధి | ముప్పొంద నొడిగట్టె మూరుండితఁడు.

గంధర్వలేగురు గరితకుఁ బతులు | గంధర్విపోషమ ఘనపరాక్రములు

విడుతురే యూరక వీనిఁ జంపకయ | కడుదాపుగా వచ్చెఁ గాలంబు వీని

కెక్కడి కీచకుండింక; 2. గండరేఖలకు. 3. నేడ్చుచు. 4. మింక. 5. వచ్చు నేను బొమ్మనిన.

6. పుత్రైంతు దినములో ననిన. 7. వేగంబె. 8. వేళ. 9. ని. 10. కలవొప్పనాభి. 11. కొలనుగా.

12. నొప్పారు పాదములు—కోరిక జగురుటాకులఁ బోల్చిపోల్చి; నొప్పలకు పెద్దదొడలు. 13. గరి

కుంభమని. 14. యెంచియెంచి.

15. పలుపోకలను బోయి పలుమాటు వగచి | కలపుచేఁ గోల్పోయె వర బుద్ధిబలము.

చెలిపాదములఁ జేరి చెరలాడి దుమికి | నిలవంగ నెడమిని నెన్నడు మెడలి

ఘన జఘనంబుపైఁ గడు వేడ్కనాడి | యనువుమై గరముల నలవోకఁ బ్రాచి

చెక్కుల నునుపుచేఁ జేరంగ నోడి | చిక్కని తనువల్లిఁ జేరి ప్రాచుమను

మోము నందము జూచి మోదించితిరిగి | యా మీద నెఱికప్పునందుఁ జిక్కికొని

క్రమ్మిన మోహంధకారంబుఁ దొలగి | క్రమ్మఱుతెన్నెఱుంగక వాని మనము

అలతుఁ దోటఁ జెలంగు నగచరంబనఁగ | బలుపోకలను బోయి బాధింపనంతఁ

16. కాగల్గూడి. 17. భేరి.

1తరుణిచన్ద్రవళేగి తనులత నీగి । తిరముగా నేగి దృష్టిపైఁగ్రాగి
యామీ²దఁ గ్రొమ్ముడి కియందమై కప్పు । కానింఁగఁబు³తి నున్న⁴బెదరి
ప్రమానిపై విహరించు మగ్గుటఁబఁగ । మానం బిట్లు కోనులియుందు⁵మెలఁగఁ
గినిసి⁶ కియంతటఁబోక⁷ కీచకాగ్రజుఁడు (?) । తన⁸నాన⁹తలపోయఁ దొడఁగెః
“నాయంత¹⁰ సింగారి నాయంత భోగి । నాయంత¹¹ రక్షణి నాతి రమ్మనదు ;
పడఁతుక ననుజూచి పలుకకుండుటకు । పడుగని సిగ్గు నానోపుఁ గారణము ;
నిడు వాలుఁగన్నుల నెమ్మి¹²తో నన్నుఁ । బడఁతి చూచిన జన్మఫలము గాకున్నె !
పిచ్చు¹³కకుంటుపైఁ బెదగంగ గదలి ।¹⁴వచ్చినట్లుల కాదె వనిత వచ్చినను !”
అని పెక్కుభంగుల నా సింహబలుఁడు ।¹⁵తనలోన నతి రాకఁ దగఁ గోరుచుండె.

కీచకు నింటికేగి కల్లు చెచ్చని నుదేష్ట ద్రావదిని నియమించుట

అంత నక్కడ భూతలాధీశు దేవి । సంతతపుణ్య బాలచారి రప్పించి
పెదవులు తడుపుచు¹²బేర్పు దాహమునఁ । గదలలేనిదిపోలఁ గాంత కిట్లనియెః
“వనిత, నా వదనంబు వఱువట్లు¹³వట్టె ; । మనసయ్యె¹⁴నిపుడాన మదిరారనంబు ;
వాచవియగు కల్లు వాసించియుండుఁ । గీచకుసింహ దక్కినచోట లేదు ;
కడువేగమునఁ బోయి కనక పాత్రమున । నిడికొని యది తెచ్చియిమ్ము నా.” కనిన¹⁵
నుదతి మాటలు కర్ణశూలమై తాకి । హృదయంబు చెదరి పెంపేది బిట్టులికి
పడఁతుక పడఁకి యాపాదమస్తకముఁ । దడిసిన చెమటతోఁ దరుణి కిట్లనియెః
“ఇంతియకాక నిన్నేమందు నబల ! । యింతకు వచ్చెనా యెన్నంగ నేడు !

1. తరుణిచన్ద్రవళేగి తరుణిచ మూర్తి తిదిరి మోమునకేగి దృష్టిపైఁగ్రాగి. 2. ది. 3. క. 4. చొచ్చి. 5. దవిలి. 6. మారునిచేత. 7. రూపరి; శృంగారి. 8. చోల. 9. కుంటునిమీద. 10. వచ్చుట నాకు నా. 11. వనజలోచనరాక పడిగోరుచుండె. 12. చీరే పాదములు. 13. గొనియె. 14. నిప్పుడు.

15. నదరి యానుడి చెవి కమ్ముగా సోక । హృదయంబు గలఁగఁ బెంపేది బెట్టుడలి
యేమిచేయుదు ! నెట్లు లిది తప్పుకొందు ! । కామబారికి లోఁగెఁ గంటకుం దతఁడు ;
తనయింట నను జూడఁ దా నేలవిడుచు ? । కనికరం బతఁడేట గాంచు నా యెడను ?
కుపిత హర్యత్నంబుగుహఁ జొచ్చు మృగము । నిపుణత నునుజుతో నేప్పునే మరల ?
అందుఁ బోనొల్లనం చాడంగరాదు ; । మందతఁ బోరాదు ; మఱి యేమి చేయ ?”
అని యాత్మఁ జింతించి యంగనారత్న । మొనరిన చెమటచే నొడలెల్లఁ దడియ
నింతిలో నిట్లు : నేమందు నిన్ను ? । ఇంతకు వచ్చెనా యెన్నంగ నేడు ?

ఏమని పిలిచితి? వేమిగాఁ జూచి? । తే మున్ను సీతోడ నేమిచెప్పితిని?
 సీచంపుఁబనులకు నే నొల్లనంటిఁ । గీచకు నింటి కీక్రియఁ బుత్తురమ్మ?
 కల్లుతెచ్చుట కేమిగఁకున్న నేమి? । తల్లి, నీనగర నెందఱులేరు సతులు?
 మగవారినన్నిధి మఱిగి నీఁకుంటఁ । దగవొప్ప మెలఁగితిఁ దాల్చి వాటింది;
 1. అట్టిచో నాపద కడ్డమై రాక । నెట్టన నీవింక నికృతి నేయుదువె! ”
 అనిన సట్టిదకాక యని నుదేష్ణయును । మనసులో శంకించి మఱియుఁ జింతించి
 శతమ్మునివలన సత్తరుణి పోకున్న । నెమ్మి ధీరతఁజూచి నెలఁత యిట్లనియె :
 “ అక్కట! యేవేడ్కనానుమద్యమున । కొక్క నీచను బంప నోపమిచేసి
 సీతోడఁ జెప్పిన, నీవిత నన్ను । నీతిహాతినిఁజేసి నేర్చి యాడితివి;
 వనిత, నా యిల్లేమి? వాని యిల్లేమి? । నీను లాఁతియింటికి నీనే బుత్తునమ్మ?
 నీ సాధుగుణములు నీ చరిత్రములు । నీ సమీపమువార లెఱుఁగకున్నారె? ”

ద్రౌపది కీచకు నిఁటికిఁ గల్లు దేబోవుట

అనిన ద్రౌపది యింక ‘నబలశో నిత । పెఁగుట కొఱగాదు ప్రియమేదు’ ననుచు
 నుల్లంబు వగవున నుజ్జూత లూఁగ । మెల్లన సతిమాట మేకొనఁజూచి
 ‘సురభిగంధముచేత నురుచిరంబైన । సురఁ దెత్తు నీకు భాసురలీల’ ననుచుఁ
 ‘గనకపాత్రిక దెమ్ము కర్మబంధముల । ననుభవింపకపోదు హరికై న’ ననుచుఁ

1. నిరుపమశీలవో నీయిల్లు దలఁప । వరధర్మచరిత సంభరితంబుండుఁ
 బతుల యనన్నిధిఁ బరిపాటినుందు; । నతివ, దుష్టులచేత నాపదయైనఁ
 బాపి రక్షింపఁగా భావింపఁబోలు । నోపి యపాయంబు నొనరింపఁ జన్నె?
 ఏది యింటికినేని యేపనికైన । నేరీతిఁ బంపుచు విటు నన్ను? నాఁడు
 ‘నేను బల్కినమాట నీవు నీకొనిన । పైనంబు మఱవంగఁ బాఁడియే యిపుడు?’
 అనవుడుఁ దనచేయు ననుచితంబునకు । వనిత శంకించియు వలవంతఁ దమ్ముఁ
 దడలంబు దలపాసి యాసాధ్యులొడఁ । గడువేడ్క మంజాలగఁ బల్కె నిట్లు.

అక్కట! యేవేడ్క; 2. వలను. 3. యతివేడ్క యనుచు మద్యంబు. 4. తి. 5. విను. 6. వెనఁబుత్తు
 నోటు. 7. యంత. 8. మేధియ. 9. జేసి.

గీచక మన్మథాగ్నియుఁ బోని పాత్ర । మా చంద్రముఖ¹చేతి కవనీశుడేవి
యిచ్చినఁ గొని వానియింటికై యింతి । వచ్చుచు భక్తిమై వనజాత్ముఁ జూచి :
“కర్మసాక్షివి నీవు కమలబాంధవుడ ! । ధర్మంబు గెలిపించి దమునేయుమయ్య !
కీచకుఁ డొనరించు కీడు²దప్పించి । నీచేయు తపసులు నన్ను రక్షించు.”
నని ప్రార్థనమునేయ నద్దినాకరుడు । దనుజునిఁ బుత్రైంచె దరుణి రక్షింప.
వాడును బటతెంచి ఎరమూర్తి దాచి । పోడిగా వినుపీధిఁ బొంచి కయున్నంతఁ,
దూలుచు సోలుచు దుఃఖి³వారాళి । దేలుచు లేచుచుఁ దెఱవ యే తెంచి
రయముతో నపుడు వారణయానగాన । భయముఁబొందుచు సింహబలు నిల్లు సాచ్చె
ముడమేది రాహువు ముఖగహ్వరంబు । గడిసిన శీతాంశుకళఁబోలె జూడఁ.
గుటిలకుంతల వాని కొలువుకూటంబు । దటుకునఁ 7జొచ్చి యాతలి కక్ష్య⁸దాటి,
యోలి⁹బండరువులు నుగ్రాయుధముల । శాలలు గజవాజిశాలలు 10గడచి,
11కర మొప్ప మెఱుగుమేఘముఁజొచ్చినట్లు । పరగఁ గీచకుఁడున్న భవనంబుజొచ్చె.
లప్పుడు సంతోష మాననాబ్జమున । ముప్పిరిగొనుచుండ మోహించి వాడు
వేడినిట్టూర్పుల విరహతాపంబు । పోడిగా బాధింపఁ బూబోణిజూచి
యిందురమ్మనఁ జూచు నెదు రేగఁజూచు, । నందంద 12రతికేళి¹³నలరింపఁజూచు,
గేలు కేలనుబట్టి కీలించి పెరిగి । యాలోన సతిమోవి నానంగఁ జూచు.
సతి 13యంతఁబోయి కాంచనపాత్రమాపి । యతనికి మొగమీక యర్థి నిట్లనియె :

1. | యాయ నంది యెంతయును

ఇచ్చు గుండుచు వానియింటికై యింతి । వచ్చుచు దనపాటు భావించి పొగిలి
“హా మాయవిధి యెట్టియాపదజెచ్చె ? । నామీడి దయఁబాసె నారాయణుండు.
ఇంక నాకు దిక్కువృ రీతేళియందు ? । ఇంక నెట్లు వీనిపో రేఁబాయ ? ” నంచు
దలఁచి మోమున వెల్లడన మిన్నడింప । నలుకుచే దనువల్లి యురుకంపమొందఁ
దొడరుభీతిని నడ తొట్రుపాటొదవ । నెడరుచే నిట్టూర్పులెనంగంగఁ జెమట
నొడలెల్లఁ దడియంగ నుప్పరంబునను । గడువేడ్కఁ గ్రాలు నక్కంజాత్తుఁజూచి

కర్మసాక్షివి నీవు. 2. దప్పించు. 3. నీచేయు పురుషార్థనిచయంబు చాచు. 4. నదృ
శ్శుండై వసిత జన్మంటి. 5. యుండంగ. 6. భారమన - వ్రాలుచుఁ దాను వారణ యాన
గాన । భయముతో నల సింహబలు నిల్లు దరిసి । నియతి దప్పమిఁజేసి నెగులొంది కుంది. 7. దూటి.
8. గడచి. 9. బొక్కన మిండ్లు నుగ్రాణములును. 10. దాటి. 11. మెఱుగి మేఘముఁ జొచ్చు
మెఱుపు చందమునఁ । బరగ. 12. దుష్టేచ్ఛ లడఁగింపలేక. 13. యును.

“ఘృమైన దప్పి గేకయరాజపుత్రి । యనిచె నన్నిటకు మద్యంబు దెచ్చునుచు ;
పోయివు మిదె వేగఁ బోవంగవలయు, । నాయుంతి కోపించు నాలస్యమైన.”

1. అనవుడు గీచకుం డాముగ్ధజూచి : । “చనిత, నీవేటికి వచ్చి తీవనికి ?
మెచ్చులగుద్యంబు మెలఁతి కీక్షణమె । పుచ్చెద 2 నీవందుఁ బోవంగవలదు. ”
మనసార మాన్పెదు మాయప్పదప్పి । వనిత, నాదప్పియు నలదె మాన్పంగ ?
3. ఆలోలనేత్ర, నీ యధరామృతంబు । గ్రోలక నాదప్పి కుదియింపరాదు ;
పరువడి నీతోడ భాషింపకున్న । మరుఁడు వెట్టినదాడి మరలింపరాదు ;
కరమొప్పు నీచన్నఁగవ ప్రాపులేక । విరహవేదనఁ బ్రార్థు వేగింపరాదు ;
నీతోడి రతికేళి నేఁగు లేకున్న । నాతురం బింతింశ యని చెప్పురాదు ;
ఏకాంతమున నింత యేల యేచెదవు ? । నీకుఁ దోచున చేను నీబంట నగుదు. ”
ననియెడు నామాట లరవిందగంధి । వినమి చేయుటఁజేసి విఫలమైపోవ
నాలోన నిట్లను నాలోలనేత్ర : । “ఏల మద్యము పోయ వెంతనేపున్న ?
కలదు లేదనిచెప్పి కడువేగఁ బంపు ; । పలుకు లేటికి ? నాకుఁ బని చాలఁగలదు. ”

కీచకుండు ద్రౌపదిని బలాత్కరించుట

4. అనవుడు నాతికిట్లనియెఁ గీచకుండు : । “వనులెల్ల ననుచేలు పనిఁ బోల వలల !
నా రాజ్యలక్ష్మికి నా ధనంబునకు । నా రత్నరాశికి నా సర్వమునకు
నలినాక్షి, 5 కర్తవ్య నా కులస్త్రీలఁ । బలుమాటలు చేలుచుఁ బని 6 గొందు గాక ;
మగలు హిమలుగాన మగువ, నీ కిట్లు । మొగి నితరుల కార్యములు నేయవలసె :
7 కడగి నా పత్నివి గారాదె ? నీకు । విడువక నృపులచే వెట్టి నేయింతు ;
వెన వెంత చెప్పిన విసనేర. ” వనుచు । ననమసాయకు గాసి నలసి కీచకుండు
భూతలాడుచుఁ గన్ను గానమిఁ జేసి । కోతి పైఁబడి పట్టుకొనఁ 8 జూచునట్లు

1. అనుటయు సతికి నిట్లనియెఁ గీచకుండు. 2. నీవుండు పోవనేమిటికి.

3. అని యంత నిలువక యతి నీచుడగుచు । ననయభావలనాడ నరవింకనేత్ర

తనికెన చింతచేఁ దల్లడిల్లుచును । విననట్లు చూపట్టి వెన నిట్లులనియె.

ఏల మద్యముపోయ వింతనేపున్న । నాలస్యమున కింతి యాగ్రహంబుడరు.

కలదు లేదని చెప్పి. 4. అనుటయు దాని. 5. రాణి. 6. పంతు. 7. తరుణి నా యెడ నీవు దయ
చూపుచేసి — నిరతంబు నినుగొల్పి నేనాండు వాడ — వినివెద నామాట విసనేర వనుచు — ననమ
సాయకముల కలసి. 8. జూడ నొప్పె.

నయముచాలక ¹మున్ను నవనుధా ²ధాము | రయమునఁ బట్టిన రావల ³చందమున
నింతిఁ బట్టినఁ గావనేతెంచు దైత్యుఁ | డెంతయుఁ దన సత్త్వమెల్ల నిచ్చుటయుఁ,
బడఁతుక పెనఁగి యా పాపాత్ము⁴చేయి | విడిపించుకొని పాటి వెడలె నా యిల్లు.
అట్టిద కాదె యన్యాయ ⁵పర్తనులు | పట్టిన పనికాదు ⁶బల మెంతయున్న.
కోమలి తప్పించుకొని ⁷యిల్లు పోవఁ | దామనుఁడై వెంటఁ దగిలి కీచకుఁడు
⁸సమిలిఁ దఱుము బాలనాగంబు లీల | విమతుఁడై యేతేర నెలది వీక్షించి
'ఎక్కడఁ జొత్తు? ⁹నేనటఁ బోదు?' ననుచు | దిక్కులుచూచుచు¹⁰ దెగిపాటుచుండఁ
దన భాగ్యమునఁ జేసి ధరణీశుఁడవుడు | ఘనలీలఁ గాలువున్నఁ గదిసె నచ్చటికి.
ఖలుఁడు కీచకుఁడంతఁ గామాతురుండు | నలఘు సత్త్వండు గర్వాంధుండుఁ గానఁ
బ్రజచూడఁ బరకాంతఁ బట్టె బోరామి | నిజముగా నెఱిగియు నీతిఁ బోవిడిచి
జలజాక్షిఁ ¹¹గదిసి యచ్చటివారు చూడఁ | దలఁచి తిగిచి యుద్ధతి ¹²నేలఁద్రోచె.
అంత నూర్చుని యాజ్ఞ సరుడెంచు ¹³దైత్యుఁ | డెంతయుఁ బననేసె నెలమిఁ గీచకుని.
వ్రేసినఁ బులి కోలవ్రేసినట్లులికి | యా సరోజాక్షి¹⁴ సతఁడోనరించి
యొడుపుదప్పిన యట్టి యురగంబు పోలె | నుడుకుచు నుండె నిట్టూర్పులు నిగుడ.

భీముఁడు కీచకు మడియింపఁ జూచుట

అప్పు¹⁵డన్నయుఁ దాను నాస్థానసీమ¹⁶ | నొప్పుగా వాయుజుఁ కుండుటఁ జేసి
ద్రోపది సభలోనఁ దలవట్టి యాడ్చు | పాపాత్ముఁ జూచి కోపము ¹⁷సైఁపలేక
'దుశ్శాసనుఁడు ¹⁸నేయు దుండగం ¹⁹బితఁడు | నిశ్శృంకఁజేసె నిన్నియుచేల' యనుచు
నెరికింకఁ గనుదోయి నిప్పులురాల | గరుపాటి చెమట సంగము దొప్పదోగ
²⁰సమద కీలాభీల చటులోగ్ర దృష్టి | రమణతోఁ గాలభైరవమూర్తిఁ ²¹దెగడి

1. తొల్లి. 2. ధార. 3. వోయనఁగ - నంత ద్రావడిఁ గావ నరుచెంచు దైత్యుఁ డింతికిఁ దనసత్త్వ.
4. చెయ్యి. 5. పర్తలకు. 6. బలిమెంతయైన. 7. పోవఁబోవ. 8. నడఁగంగఁ దవలెడు
- నాగంబుపోలె - విడువక పఱతేర. 9. నా కెటుపోవ. 10. దెఱవ యేతెంచి. 11. దస్సెన.
12. యూలతైచె. 13. దూత - వింత యాబలిమిని వ్రేసెఁ గీచకుని. 14. ని నటు దోరగించి.
15. డగ్రజానితో. 16. నొప్పు వాయుజుఁ డట్లు లున్నద లీల. 17. నిల్చి. 18. నేయ. 19. పుడు.
20. బామముడి నిక్కించి భుజములుప్పొంగ. 21. మించి.

తలఁచె నప్పుడు భూమితలము నాకనము | వెలయు దాళములుగా వ్రేసి యాడంగ ;
 నుటక చింతించె బయోరాళి గలచి | ¹మెఱసి చిక్కనిరొంపి మెయిఁబూసికొనగ;
 నుంకించె గులగిరు లొండొంటి దన్ని | కొంకక ²తాడించి గుద్దిగ్రుచ్చి యాడ;
 మిక్కిలి తమకించె మెలపుమై నిక్కు | లొక్కదిక్కు³కుఁ దెచ్చి యురుశక్తి ⁴బిడువ;
 ఊహించె గీచకు నొగి బుత్రమిత్ర | సాహాయ్య నహితంబు చంపి చెండాడ.
 తగ నిట్లు కోపించి తన భుజంబులకు | దగిన కైదువు ⁵లేమిఁ దలయూచి వగచి
 ఘనమైన యొకచూను గని ⁶యంతలోన | దనరనించుక ధర్మతనయుఁ జూచుటయు,
 నతఁడును గనుసన్న ⁷సనుజు వారిచి | చతురుడై ⁸వలను విచారిచి పలికె:
 “వల, వేటొకచోట వంటకట్టియలు | గలుగవే⁹ ¹⁰యీ మాను ఖండింపనేల?
 ఇందఱు జూడంగ నిది గూల్చ¹¹కున్న | నెందును నీ లావు నెఱుగ ¹²మే మున్ను?
 విటువకు ¹³మిప్పడి వృక్షంబు మనకు | ¹⁴దఱచు నీడలఁ బ్రాపు దాపునై యుండు.”

నైరంధ్రీ విరటుకొల్లులో మొఱ వెట్టుకొనుట

అనిన మిన్నకయుండె ననిలనందనుడు | పవిత ¹⁵యొయ్యన లేచి వారి నీక్షించి
¹⁶వనజంబులను మంచు వ్రాలు చందమున | గనుగవ బాష్పంబు గడలు కొనంగఁ,
 జంపకంబునఁ బేర్పు సౌరభంబనగ | నింపుగా ముక్కున నిట్టూర్పు నిగుడ,
 విరిసిన కురులతో వెఱపుతో ధూళి | పొరసిన మేసితో ¹⁷బొగులుచు వచ్చి
 జగతీశు డగ్గటి నభవారి జూచు | పగిని నెఱ్ఱని చూడ్కి బతులఁ జూచుచును
 గ్రూర కాకముచేతి ¹⁸కోయిలఁ బోలె | నీ రెలు గునఁ గాంత యేడ్పుచుఁ బలికె:
 “అకట! నా మగలు ధర్మాధర్మ విదులు | నకల శాత్రవలోక సంహారపరులు
 పరులకునైన ¹⁹యాపదలైన నణఁచి | వరునఁ గీర్తులుగన్న వంశ ²⁰వర్ధనులు;
 ఏవురు మగలు నా కెలమి గంధర్వు | లీ వేళ నన్ను నుపేక్షింపఁ ²¹దగునె!
²²రమణికి నొకడైన రక్షింపలేని | తమ పౌరుష ²³మ దేల? తమ లా నదేల?

1. మెఱయు. 2. తాటింప గుదురుగా గ్రువ్వ; తాడించి గుదులుగా గ్రుచ్చి. 3. మేలిమై. 4. న.
 5. బొడువ. 6. లేక. 7. లేవగడఁగి. 8. వతని. 9. వలలు. 10. య. 11. నేల - నిందఱు. 12. ర.
 13. మన్ననీ. 14. తఱచెనతల. 15. మెల్లన. 16. లేచి నెవ్వగ యోపలేక తూలుచును-లోచనాంబు
 జములలోన నీరూర - జంపకంబులఁ బేర్పు సౌరభంబనగ - నించి (?) ముక్కున వేడి నిట్టూర్పు
 విగుడ - విరిసిన కురులతో. 17. బొక్కుచు వచ్చి. 18. కోవిలబోలి - యీ. 19. నా. 20. రత్న
 ఘం. 21. నగునె. 22. రమణిని నొకడైన. 23. ము లేల తమ లావు లేల.

¹బలిమెంత గలిగిన ²బ్రాహ్మంబుదప్ప | నిల నెట్టివారికి నేమియు రాదు ;
 ఈవేళ నెవ్వరి నేమనవచ్చు ? | భూవిభుండును బాడి బారయఁ ³డినుయును.
 తనభూమి నొకనీచు తప్పచేసినను | ⁴జనను నీకని నాని జరిగెనెదె ? ”
 అనవుడు విరటుఁ డయ్యతివమాటలకుఁ | దన కూర్జఁ ⁵ చరింపఁ గలఁపున్నయును
 హీనసత్పుండు గాన నెలమిఁ గీచకుని | ⁶నోనాడనోడి సన్నుతు లొప్పుజేసె.
 వాడును ⁷దనతోప వైభవంబణచి | పోడిగా నింటికిఁబోయె ; ⁸బోయినను
 సైరంధ్రఁజూచి యా సభలోనివారు | వారికి వారు దైవముఁ దూఱువారు,
 ‘భూరాజ్యలక్ష్మి కాబోలు నీయింతి | సైరంధ్ర గా’ దని శంకించువారు,
 ‘ఈసతి నిటునేయ ⁹నిది పాప’ మనుచు | నా సింహబలుమీఁద నెరిగెడివారు,
 ‘ఈనాతి తానుండి యింతనేయింపఁ | గా నోపు’ నని దేఁక గనలేడివారు.
 ప్రజలిట్లు పలువురుఁ బలుమాటలాడ | నిజ¹⁰సతిపై నల్కనెఱపి ధర్మజుండు
 తొడరి మోమున ¹¹గిన్న ¹²దోపంగనీక | మడఁతి కిట్లనిపల్కె మధ్యస్థుపగిది :
 “ వినిరి సీమాటలు ¹³వెన నెల్లవారు ; | చనరాదె ¹⁴యింకనైన సభలోన ¹⁵దొలగి ?
 గంధర్వులకు వేళగాకుండఁ గాక | సంధిప¹⁶కుందురె సాధ్య, నీపనికి ?
 నెలకొన్న సమయంబు నీకు వారలకుఁ | గలుగకుండిన వచ్చి కావరే నిన్ను ?
 వారి నాడుటగాదు వడి నేగు.” మనిన, | సైరంధ్ర మఱియు నచ్చట ¹⁷నిల్చి పలుకఁ
 జూచినఁ గని ధర్మసుతుండు నా సతికిఁ | దోచిన నోపంబు¹⁸తోడ నిట్లనియె :
 “ నాన యింతుకలేక ¹⁹నర్తించుపగిది | బూని యీపోకలఁ బోవ నేమిటికి ?
 కులకాంత లీరితిఁ గొలుపులో నిలిచి | పలుకరు నీ²⁰వేల పలికెదో కాని !
 జలజలోచన, చాలుఁజాలుఁ బా.” మృనినఁ | దొలగక సతి నేర్పుతోడ నిట్లనియె :
 “ నా వల్లభుండు మున్ను నటవేష ధారి | కావున నాకట్లు గాక పోరాదు ;
 నటమాత్రుండే కాదు నా ప్రాణనాథుఁ | డటమటంబున జూడ²¹మాడెడువాడు ;

1. బలిమెంత. 2. పంతుంబు దప్ప - చిల నెట్టివారికి నేని నేనెంత; నేమనంగలను. 3. డెంతయును.
 4. జనునె వారింపక సైరించియుండ. 5. నొండాడనోడి సన్నుతు లొప్పుజేసి - యుండె విరాటుండు
 నొగి జిన్నవోయి - వాడును. 6. నక్కొప. 7. బోవుటయు. 8. గభఃజూచి సభలోని జనులు.
 9. నెంతవాఁ డనుచు. 10. బుద్ధిఁ గోపంబు. 11. వింత. 12. దొడరంగనీక. 13. వెఱ. 14. యింకనీ.
 15. దొలగ. 16. కున్నారె. 17. నల్కనెఱపె. 18. దొడర. 19. నటియించు. 20. వెట్లు
 పలికితో గాక. 21. మాడంగనేర్పు - జూడరి యేలికచోనైన యేప - లేదు నన్ననఁ బనలేదు నీకింక -
 అని చాయగా.

జూదరి యాలి కెచ్చొనైన నాన । లే దున్నదనఁ బనిలేదు నీకింక.”

అని చాయగా నాడి యచ్చొటు తొలగి । చనుచుఁ బొంచాలి విచారంపదొడఁగె :

(దాపది సుదేష్టను నొవ్వనాడుట

“ఇచ్చ¹ నా పాపాత్మునింటికి ²నిట్లు । పుచ్చినసతి నింకఁ బోయి కోపింతు³;
ఎఱిగియు నెఱిగియు నింతచేసినది । వెఱచునే నాకోపవిధము చూచినను?
⁴వెఱవదు కాకేమి వెననింక నన్నుఁ । దఱుముదు కీచకాధము నింటి.” కనుచు
నాదైన్యమున వచ్చి ⁵యవసీతుసతికి । నాదటఁ బొడనూప నది సంభ్రమించి
యెఱుంగని యదిపోలే నెలుఁగు ⁶దప్పించి । వెఱుగుపాటును బొంది వెలఁది కిట్లనియె :
“కలయ ⁷నెన్నొనటిపైఁ గంధరఁ గలసి । చెలియ, నీ కురులేల చెమటతో⁸నంటె (!)
వెలఁది, నీకన్నీరు వెన⁹నోడి గిలుచుఁ । దెలి కన్నుగవకాంతి దీపించదేల?
మనసులో¹⁰పల నెంతమాత్రమో వగవు? । వనిత, నీవదనంబు వాడఁబాఱినది;
ఎలమి నీతను¹¹వేల యెలతీఁగఁబోలి । ¹²ధూళిచే నెంతయుఁ దూలిపోయినది?
ఎవ్వఁడు నీ¹³కింత యెగ్గుగావించి । నెవ్వగ పుట్టించెనే చకోరాక్షి ?
చెప్పమా వానిని జెఱతు శిక్షింతు । నొప్పింతు.” ననినఁ గన్నులనవ్వి యబల :
“మఱి యెవ్వరున్నార మమ్ము మన్నింప? । నెఱిగింతు వినుము నీవెఱుఁగుకార్యంబె;
¹⁴పరికింప నీవు నొప్పరికించి నన్ను । నురకుఁ ¹⁵బుచ్చితిగాదె సూతునింటికిని !
పుచ్చినఁ జని కల్లు పోయింపుమనిన । నచ్చలంబున వాడు నవిసీతి ¹⁶దలఁచి
పట్టవచ్చిన నేను ¹⁷బట్టునఁబాటి । నెట్టనఁ గొలుపులోనికి ¹⁸శేరుటయును,
వెనుకొని పఱతెంచి వెఱవేది వాడు । నను గూలఁద్రోచె మానవనాథు నెదు¹⁹ర;
తరుణి, యేఁబుట్టి యింతటిదాననైతి । నిరవొప్ప ²⁰నిట్టిపా టెఱుంగ నెన్నఁడును.”

1. ల. 2. బనిక - వచ్చిన సతినింక వడి గోపగింతు - నెఱిగిగఱిగి తానెంత యేమిచేసినది (నెఱిగిగఱిగియు నాకు నింతి చేసినది) - వెఱచునే. 3. వెఱవదు నాకింక వెననేమి నేను - దఱుముదు. 4. యధినాథు. 5. కంపించి. 6. నీనుదుటిపైఁ గస్తూరి చెదరె. 7. నిండె. 8. వెనఁ జూడ్కి- నిలువ - నొలికడు నేమమ్మ యొనకోరాక్షి ! 9. వెల్లనెల. 10. పొలఁది యెంతయుఁ దూలపోయి యున్నదియు. 11. వెన నెగ్గుగావించె - జివున వాని నే శిక్షింతుననిన - మఱి యెవ్వరున్నార. 12. పరికించి నన్ను నేపని కంపితివు - 13. బంపితి. 14. తోడ. 15. బట్టక. 16. వచ్చుటయును. 17. ట. 18. నెన్నఁడు నిట్టిది యెఱుంగ - నాకు సిద్ధించును నలినాయకాక్షి - నీకు నిలువలెఁ జేయ నీతియే చెపును - అవప్రదు.

అనవుడు ¹వెరవుతో సజల నూర్గాఁ | దసరఁ గేకయరాజతనయ యిట్లనియె :
 “వగవకు వానిగర్వములెల్ల ²మాన్చి | తగ³వుతో శిక్కింతఁ ⁴దమ్ముడంచనక ;
 భూమిశుమాట వమ్ముగఁ బుచ్చుఁగాని | నామాట ⁵నాతఁ డెన్నఁడు దాటవెఱచు.”
⁶అను కేకయాత్యజ కనియె ద్రావదియు : | “అనుజుపై ⁷నీవిత యలుగనేమిటికి ?
 ఉఱుమని పిడుగులై యునిద, నామగలు | చఱపరున్నారు కీచకు పీచమణఁది ;
 అప్పు డీవనికి లోనైనవారెల్లఁ | ⁸దప్పుచేసితిమని తారె పొక్కెదరు.”
 అనిన మర్దమునాటి యబ్బోఁటి తలఁకి | తనర ద్రావది బెద్దతదవు ప్రార్థింప
¹⁰నాదటఁ దన భేదమప్పటి కణఁచి | పోదయ్యె మజ్జన భోజ¹¹నాదులకు.
¹²ఆ వేళ సఖులెల్ల నా సింహబలుని | చావు నిక్కముచేసి చాలఁ జింతింప
 లీలతోఁ దమ పవ్వళించు తావులకుఁ | దూలుచుఁ ¹³జనిరంత ద్రుపదపుత్రియుఁ
 జనుడెంచి మైదీఁగ సజ్జపైఁ జేర్చి | కనుఁగవఁ గన్నీటి కణములు దొరఁగఁ
 బగతురచేతఁ దాఁ బడిన పాటెల్ల | ¹⁴నెఁగఁబోసి దిఁగఁబోసి యిట్టట్టు వడుచు
 ‘బలవంతుడగు సింహబలుని మర్దింపఁ | గలఁడు భీముడు నాకుఁ గలక యే’ లనుచు
 నినుఁ డస్తమించి పోయిన ¹⁵నడుచేయి | మనుజులందఱు మాటుమణిగి ¹⁶యుండఁగను
 మగువ దిగ్గనలేచి మజ్జనంబాడి | పొగడ ¹⁷నొప్పిన పట్టుపుట్టంబు గట్టి
 చెక్కుల మెఱు¹⁸పులఁ జెదరి చీకట్లు | ప్రక్కలై పాఱ నావాసంబు వెడలి
 నడు మసియాడంగ ¹⁹నడతెంచె నవుడు | వడముడి నిద్రించు వంటయింటికిని.

ద్రావది తన సరాభవమును భీమునితోఁ జెప్పుకొని దురపిల్లట

అప్పుడు సుఖనిద్ర ననిల ²⁰సంభవుఁడు | తెప్పలు వెనమోడ్చి టిచ్చవడ్డట్లు
 తోలుకారు మెఱుఁగుల తునకలో యనఁగఁ | గలికి యూర్పుల దీపకళికలల్లాడఁ
 గల కౌరవులనెల్ల ²¹గదపాలునేయఁ | గలగని చిఱునవ్వుగల మోము వెలయ,

1. వెఱవుతో. 2. నిపుడు. 3. దని. 4. తమ్ముడట్లనక; తమ్ముడెంతైన. 5. కెన్న నెన్నడు.
 6. అనిన సుధేష్ఠతో ననియెఁ బాంచాలి. 7. నీవిట్లు లలుగంగ నేల. 8. దప్పు. 9. చి.
 10. యాధరించిన మఱి యలిగి ద్రావదియు. 11. సంబులకు. 12. అలోన సఖులెల్ల నాసింహబలుని -
 కాలకర్మంబులగతి గూడె ననుచు - జావు నిక్కముచేసి చాలఁ జింతించి - పోవనీయదు విధిపొందెఁ
 దనకనుచు-లీలతో. 13. జనుడెంచె...నందనయు. 14. నొగిఁ దలపోయుచు సుగృహివగచి. 15. మధ్య
 రాత్రి. 16. న వేళ. 17. నొప్పుకు. 18. గుచ్చే జెదరి. 19. నడచి యే తెంచె. 20. నందనుడు. 21. గడ.

నటిమురిఁ దాఁగొన్న యన్నంపురాను । ¹లఱుగఁ బ్రేవులు కుక్షి ²నలబలనేయఁ
గుడిప్రక్కమీఁదుగాఁ గొమఱిరాయన్నఁ । బడఁతియొయ్యనఁజేరి పతిఁజూచి వగచి :
“అక్కట రీయీనున నాకీచకుండు । తక్కక నాకు సంతటి తప్పుచేసి
మిసిమింతుఁడునుగాక మేటియైపోయి । కుశలత నిద్రింపఁ గుంతితనూజ !
కంటికి నిదుర యెక్కడఁ గల్గె నీకు ? । వంటల డస్సితో ? వానిఁ గాచితివా
మీయన్న వలదన్న మిగులంగలేక ? । వాయుజ, నేనొల్ల వట్టిప్రాణములు.”
అని పాణితలమున సతని పెన్దొడలు । ననబాక్షి చటచిన నైశంబ లేచి
‘నీ వెవ్వ ?’ రనుటయు నెఱత ‘నే’ ననిన । భావంబులోన ద్రాపది ⁷యాట యెఱిగి
‘కీచకుఁ జంపింపఁ గినిసి యే తెంచె । నీ చంద్రముఖ తానె యెఱిగించుఁ గాక’
యని తా నెఱుంగనియట్లు వాయుజుఁడు । వనితఁ దప్పకచూచి వలనొప్పఁ బలికె :
“నడురేయి నీరీతి నడచూడఁ దగునె ? । ⁸పడఁతి, యెవ్వరి కంటఁబడక వచ్చితివె ?
ఏటికిఁ జనుడెంచి తెఱిగింపు.” మనిన । బోఁటి యొయ్యనఁబల్కెఁ బురుషు నీక్షించి :
“ముంజేతి కంఠంబున కద్దమేల ? । ⁹కంజాత, నాయున్నగతి గానరాదె (?)
ఎఱిగియు నెఱుంగవే యెఱిగింపనేల ? । మఱచిన విను నీకు మఱియుఁ జెప్పెదను ;
జననాథు మఱది కీచకుఁ డప్పకడకు । వినతుఁడై పోవచ్చి వెన నన్నుజూచి
వలరాజువలఁ జిక్కి వరుస నాయెదురఁ । బెలుచ¹⁰మాటలు ప్రేలి ప్రియములు వలికి
తగదని యెన్నిచందములఁ జెప్పెనను । మగుడనేరకయున్న మగుడ నిట్లంటి :
“గంధర్వులేవురు గలగు నామగలు । సంధించి నినుబట్టి చంపనోవుదురు ;
వైరంబు కొఱగాదు నలను పొ.” చ్చునిన । నీఱతాఱలు గొన్ని యెన్ని వాడవుడు
పోయె ; బోయిన సంత భూనాథుడేవి । ¹¹దాయంగ ననుచిల్పి ¹²డప్పి భావించి
తమ్మని యింటి ముగ్ధంబు ¹³దెమ్మనుచుఁ । బొమ్మని నను బెద్దప్రాద్దు ప్రార్థింప¹⁴
నేమియు నననేర కేనును బోయి । భామకు మద్య మప్పాపాత్మ్య నడుగ
విసక వాడును గొన్ని వెడమాటలాడి । ననుబట్టి వచ్చె నన్యాయంబు దలఁచి.
చేయొక యేనును శీఘ్రంబై పాటి । మీయున్నసభఁ జేర మెఱసి కీచకుండు

1. లఱిగి. 2. నధికమై ప్రాయ. 3. రొప్పు. 4. బోయి. 5. యిసుముమీఁదై. 6. పోయె -
నినుమంతయును గిన్న నెదఁ గాంచుట. 7. యెలుంగెఱిగి. 8. పడఁతి, యెవ్వఁడు గన్న మాట
వట్టెను ; మడఁతి, యాడిక మాటపట్టు నెవ్వరిది. 9. కంజాత నేనున్న (?). 10. చుట్టితిమైఁ ప్రేలఁగా
నేను. 11. దా. 12. తప్ప వాటించి. 13. దెచ్చుటకు. 14. పోవక యే గొంత పొద్దుపుచ్చినను.

కామాంధుడై తీగగతి 1 జేరవచ్చి | యేమేమిచేసెనో యెఱుగ²వా నీవు ;
 నీవేమి చేయదు నీకోపవహ్ని | కావేళ యమనూతి యడ్డంబువచ్చె ;
 సభలోన మున్న దుశ్శాసనంబిడిగి | సభయుడై కాపించె ³సంతేసిపనులు ;
 మును జయద్రథుఁ డట్లు మొగి సరణ్యమున | ననుచితంబాసరించె నది చెల్లిపోయె ;
 నేడు కీచకుఁ డింత నికృతిగావించె | నాడును నేడు నున్నారు మీ⁴ల్లె ;
 ఎన్నడు మీలావు ⁵ నెఱిగింపనగునో ? | యెన్నడు రిపుకోటి నేవణంచుటలొ ?
 రీతిది మొఱవెట్ట నకట నెవ్వరు | నేటికి యనివిందు రెచ్చోటనైన :
 పగతుఁడు కొలువులోపల నన్ను దన్నె | దగునె ⁶విన్నకయుండ ధర్మనూనునకు ? ”
 అనినఁ గాంచాలి కిట్లనియె వాయుజుఁడు : | “ వనిత, ధర్మజు దూటపలోదింక నీకు ;
 నావేళ ⁷నినుజూచి యతఁ డూరకున్న | భూపల్లభుని ⁸వారి బాఁగొందు ⁹నేను ;
 పొరిగొన్న లోకులప్పుడు నన్ను నెఱిగి | పరున వాయుజుఁడని ¹⁰వాక్రుచ్చిరేని
 నలినాక్షి, మనకుఁ ¹¹గానలభూములందు | వెలయుఁ దొల్లిటియట్ల విపారింప¹²వలయు ;
 కావునఁ గోపింపఁ ¹³గాదు ధర్మజుని ; | భావింప ¹⁴నాసింహబలుఁడు నాకెంత ?
 పలనొప్ప నజ్ఞాతవాన వత్సర¹⁵ము | తలపోయ ¹⁶వలెగాని తమకింపరాదు.”
 అనిన ¹⁷నట్టిదకాక యని భీమసేనుఁ | గనుఁగొని మఱియు నాకాంత యిట్లనియె :
 “ ఏమిచెప్పదు ¹⁸భీమ, యీ దేవియింట | నేమంబుతో నేను ¹⁹నెఱవేర్చు పనులు ;
 నలుఁగు నూటియుఁ జందనంబు తాచియును | గలయ ²⁰నాచేతులు కాయలుగావె ;
 కుంతిదేవికి మీకుఁ గొంతేసిగాని | యెంతయు వెఱతు నే నీనుదేవుకును ;
 వెఱచిన వెఱపెల్ల వీటిఁబోవంగ | నుఱక తమ్ముని ఘాత కొప్పించె నన్ను ;
²¹ఆ పగపుఁడేసి యపుడు ధర్మజునిఁ | బోవంగ నాడితిఁ బుయలోట దక్కి.
 పరహిత పరదయాపరుఁడు ధర్మజుఁడు ; | పరిచిత నీతి తత్పరుఁడు ధర్మజుఁడు ;

1. గూడ. 2. రామిరు. 3. ంత. 4. నంతటి ; నన్నేసి. 5. లెన్నడు నేర్పు - లెన్నడు నృప
 కోటి నేవణంచెదను. 6. వెలచుటమొఱవెట్టఁ బెటవారలేని - తలపోయరే ప్రోవ ధర్మంబు దలచి.
 7. యీక్రియనుండ. 8. దు నీవిత. 9. నినుజూచి యత. 10. వారి. 11. నపుడు. 12. వాక్రుత్తు
 రేని. 13. గానలకుఁబోఁబడును. 14. నిపుడు. 15. గారాదు గాన. 16. మఱి. 17. మ. 18. దగ్గు
 గాక. 19. నింతియ. 20. నీకు నీ. 21. నిర్మించు. 22. చేతులనెల్ల.

23. అంతయు నతివదై యపుడు ధర్మజుని | భ్రాంతిమై దూటియు బలికితిఁగాన ;

ఇట్టి ధర్మజు మాట నెవ్వరి వశము | పుట్టనివారి కెప్పుడు మి(శ)త్రుఁడతఁడు.

1శరణాగతత్రాణ చణుడు ధర్మజుడు ; | పరరాజ విదళనపరుడు ధర్మజుడు ;
 భావింప నధర్మపరుడు ధర్మజుడు ; | కేవల మానవాకృతుడు ధర్మజుడు.
 ఇట్టి ధర్మజుడూ నెవ్వరివశము? | పుట్టని శత్రులెప్పుడు గల్లునతడు.
 విరటుని దాగొల్చి విహరించునపుడు | పురపురబొక్కి యెప్పుడు గన్నుమూయ ;
 మఱియును నీచేయు మహితసత్యములు | మెఱసి యెన్నెదమన్న మితి మేరలేదు ;
 అట్టి నీవును గట్టియలు పట్టి విలువ | నెట్టన మనసులో నెగులొందు నాకు ;
 మదగజ శార్దూల మహిమసింహముల | బదిలమై గిరిడిలోపల నీవు చెనక
 నన్నును బిలిపించి సరనాధుడేవి | నిన్నుజూపిన నాకు నిగ్రహంబణఁగు ;
 నలినాక్షు లప్పుడు నా¹⁰వికారంబు | తెలియంగఁ జూచి ¹¹నందియముఁ బొందుదురు ;
 కాపున మనల నక్కడకు నక్కడకు | భావించి చూతురు ప్రజలు ¹²దప్పకయ ;
 మన యర్జునుని జూడు మహినింతవాని | ¹³గనుపెట్టి దైవంబు గాసి¹⁴పెట్టెడిని ;
 నృప్తిలోపల సుర్యశీ¹⁵మోహమునకు | దృష్టితాకినయట్లు ¹⁶తేజంబుమాసె ;
 తనుజూచి లజ్జింతుఁ ¹⁷దగవొప్ప మున్ను | ననుజూడ నిప్పుడు నరుడు లజ్జించు ;
 ప్రతిపీరులకు బాహుబల మొప్పు జూపు | నతఁడు నాట్యముజూపు నతివల కిపుడు ;
 అదియునుగాక పాయక నాకు నకులు | మదిలోన ¹⁸దలఁప నుమ్మలికంబు పుట్టు ;
 అశ్వినీదేవతలందు జన్మించి | యశ్వశిక్షకుడయ్యె ¹⁹నన్యులఁ గొలిచి ;
 ఘనఁడు మాద్రీదేవి గారాబుకొడుకు | తనకు నొండాకరాజుఁ దగఁ గొల్వవలసె ;
 ఈచోట నీరీతి నింతవాఁడున్నఁ | జూచినవారెల్ల జోద్యమందెదరు ;
 సహదేవుఁడును ధర్మసహకారి సువ్వె | సహజ తేజోరాశి సహితం డిమ్మహిని ;
 గొంతి యీతనిఁ గూడుకొని వచ్చు పనికి | నెంతయుఁ జెప్పె నాకిట వచ్చునపుడు ;
 నా నేర్పునంతఁ గానన²⁰భూమి నితనిఁ | బూని ²¹కూడుకవత్తు భోజనాదులకు ;

1. శరణాగతాభిరక్షకుడు ధర్మజుడు | చిరయశశ్చంద్రికాంచితుడు ధర్మజుడు

ఇట్టి ధర్మజుడూ నెవ్వరివశము | పుట్టనివారి కెప్పుడు శత్రుడతడు ; ,

విరటుని దాగొల్చి. 2. పనికి. 3. యప్పుడు శాంతిపొందు. 4. యెన్నితినైన మితి మేర లేదు.

5. గట్టియలో విలువజూచి. 6. నెగులుచుండుదును. 7. త. 8. నగరి. 9. పెనఁగ.

10. విచారములు. 11. సందేహమొందుదురు. 12. అందఱును. 13. కనువేది(?). 14. పెట్టినది.

15. మోహనకును. 16. దేహంబు. 17. దగవుతో నేను - ననుజూచి తానును నగుచు లజ్జించు.

18. దలఁచియు మలినంబుపుట్టు. 19. నదికొంత పొసఁగు. 20. భూములందు. 21. తోడ్కొని.

పనుల¹ వెంబడిఁ జొచ్చి ²పరులకై నేడు | కనుగందియున్నాఁడు కథలేల యింక.”
అని తన ³విగపెల్ల ననిలనూనునకు | వినిపించి యెలుఁగెత్తి ⁴వెలది యేడ్చుటయు,
తనకు⁵ను వగవుట్టి ధైర్యంబుఁ బట్టి | ఘనుఁడు భీముఁడు కాంత కన్నీరు దుడిచి :

భీముఁడు తగిన మాటలు చెప్పి ద్రౌపది సూరార్పుట

“శోకింపనేటికి నుఖము దుఃఖంబు | లోకులఁ బ్రాపించు లోలాక్షి, వినుము ;
అర్కున కుదయంబు నస్తోమయంబుఁ | దర్శింపఁగలిగె నందఱిఁ జెప్పనేల ?
రమణి, హరిశ్చంద్ర రామచంద్రులకుఁ | గ్రమముతో నలునకుఁ గలిగె నీపాటు ;
ఘనకీర్తిలక్ష్యులు గన్నారు వారు | మనకు నట్టలకాదె మదిరాయతాక్షి !
ఒగిఁ గర్ణ శకుని దుర్యోధనాదులకుఁ | దగిన మృత్యువు వచ్చుదాక ⁶నిద్రింప ;
నుడుగక వారి కాయువు నిండినట్లు | వడి ¹⁰నిండ నజ్ఞాతవాన వత్సరము
కడమగా నొక కొంతకాలంబు గలదు ; | తడయక కీచకాధముఁ జంపవలయు.
వడఁతి, నిన్నిటుచేసి ¹¹ప్రాణంబుతోడఁ | గడచె నెల్లియుఁ జేరఁగలవాఁడు వాఁడు ;
చేరిన నొడఁబాటు చేసిన ట్లీవు | నేరువు వాటించి నెమ్మి నిట్లనుము :
“సంకేతమగు నాట్యశాల యిద్దఱికి ; | కొంకక యటకు రాఁగూడునె రాత్రి ?
వచ్చిన నొంటి రావలయుఁ బా.” మృనిన | వచ్చు వాఁడును జంపవచ్చు నచ్చవలు ;
నుదతి, యప్పుడు ధర్మనుతుఁ డడ్డవడినఁ | బదిలమై నీవడ్డవడిన నే విడువ ;
అటుగాక మనకార్య మనువుకు రాదు ; | కుటిలకుంతల, యింకఁ గుందంగవలదు ;
తెల్లవాఁగవచ్చె ధృతినింక మనల | నెల్లవారును జూతు రిట నుండవలదు ;
పొమ్మ సీ.” నని నాయువుత్రుండు లేచి | యమ్ముగ్ధ గొంతదవ్వనిచి వచ్చుటయు,
శయ్యకుఁ జనుదెంచి జలజాయతాక్షి | యొయ్యన గనుమోడ్చి యుండె. సంతటను
జీఁకటిమునుగు ¹²పుచ్చిన భూమిసతికి | వేఱఁకుఁ జన్నులై వెలుఁగొందె గిరులు.

1. మేఁతకు. 2. పనుల. 3. పనులెల్ల. 4. వెననేడ్చుటయును. 5. దుఃఖము. 6. మానంబు.
7. గలంగఁజే. 8. మనము నట్టలకామె. 9. సైరింపు-ముడుగక. 10. నిం డె.

11. పసిముట్ట కేఁగెఁ | గడఁగి యెల్లియును రాఁగలవాఁడు వాఁడు ;

వచ్చిన నొడఁబడ్డ పైఖరినీవు | నచ్చుగా నొంటిమై సర్ధరాత్రమున

నాటకకాల కున్నతి వచ్చితేని | వాటమై యేనును వచ్చెద నటకు ;

అనిపల్కి నాతోడ నన్నియుఁ బెల్చి | వినిపింపు నే వాని వెన మడియింతు ; పొమ్మ నీవని వాయు
పుత్రుండు. 12. విచ్చిన భూతలంబు - వీఁడమై సలరారె వెలుగొందె దిక్కు - లందు.

అందుఁ గుంకుమగంధ మలఁది ¹నట్లయ్యె | నందఱుఁ జూడంగ ²నరుణోదయంబు ;
తామర ³మొగడలు తలలెత్తి నవ్వ | మోములు విన్నవై మొగిఁ గల్వ లొదిగె.
అంత సూర్యోదయంబయ్యె దూర్పునను | సంతసంబున సర్వజనులు మ్రొక్కంగ
హరిహర చతురాస్య లైకృత్యమై యుండు | యెరువేజము గానఁబడె నృప్తి నీనగ,
బడబొగ్గి ముఖమునఁ బడుటకై వెఱచి | జడధి వెల్గడు రత్న సంఘమో యనఁగ,
అసమున వేదత్రయంబను శాఖఁ | బసనారఁ బండిన పండొవో యనఁగ.

కీచకుఁడు మరల ద్రావదియొడ్డ కేగి విలాసచేష్ట లొనర్చుట

ఇనుండిట్లు పొడిచిన నెలమిఁ గీచకుఁడు | తన యనుష్ఠాన మొంతయు వేగ నడపి,
తలపులోఁ బాంచాల తనయ రూపంబు | నెలకొని కోర్కెలు నిండి దైవాఱఁ,
దెఱఁగొప్పఁ గస్తూరి తిలకంబు దీర్చి, | మెఱసిన జవ్వాది మెయినిండ నలఁది,
చిగురు వన్నియనొప్పు చీనాంబరంబు | తగురీతిఁ గట్టి రత్నపు సాము దొడిగి,
కొలఁది చెంగలువలు గురువిందవిరులు | మలఁచిన మాళిపై మకటంబు వెట్టి,

1. నట్లగుచు. 2. నరుణుండు పొడిచె. 3. మొగడలఁ దగిలి తుమ్మెదలు - వేమఱు నొకపాద్య వికసింప జడలె.

4. పోయిన చీడటి పోయినట్లయ్యె | వేయి భంగుల సంత విహరించె గిరుల.

పొరిఁ బొరిఁ దారకంబులు పోవునపుడు | విరులు రాల్చిన నెజ్జ విధమయ్యె మిన్ను.

సారిది వేకువగాలి సోరణగండ్లఁ | జరియించి విట విఠీజనులపై నొలనె.

చెమట చిత్తడిఁ దోఁగు చిత్తజాంకముల | నెమకిన వారెల్ల నిద్ర మేల్కొంచి

చొక్కపు రతికేళిఁ జొక్కి భీతిల్లి | దిక్కులు చూతురు తెలుపయ్యె ననుచు.

కడివోయి రాల్చిన కమ్మ పూవిరులఁ | విడువక నిండఁ బర్వినీతిఁ యట్ల

శంబరాంతకు బాణజాలలో యనఁగ | డంబరంబగుచుఁ జూడఁగ నొప్పె నపుడు.

మని మాపు కలవల మొగిఁ దేనెగ్రోలి | మనసార నిద్రించి ఘృతభృంగముల

వేడువ నవి మోడ్చెనెనఁగ మేల్కొంచి | యాఁకొని తమకించి యాకించె జడల.

చక్క తెక్కలు తొర్చి చక్రవాకములు | ఇక్కలు వాసి పెల్లెతెంచి కూడి

చంచుల దిగిచి కాసారంబులందుఁ | దుంచిన తామరతూడు లొప్పారె.

మరకత పాత్రలో మాక్తికాక్షతలు | సరసి జాతాంకు పూజకు వచ్చెననఁగ

నఖకు పుప్పొడి నెజ్జనై మంచుబొట్లు | నలినపత్రములతో (లా) నలినొప్పెఁ జూడ.

దివ్యమై యొప్పు ¹ముత్తయపు హారములు । నవ్వాసనవ్య పాశ్వాములపై ²వైచి,
 పడఁతుక చేయూది భవనంబు వెడలి । కనుమంచి రథమెక్కి ³లిమి ⁴యేర్పడఁగ
 “సైరంధ్రి నెలయింతుఁ జలఁచు నాధింతు । మరుని మెప్పింతును మహిమ ⁵” సనుచు
 దరమిడి తన సహోదరి యింటికరిగి । సారిడి గాల్పడతోడఁ జొచ్చి ⁶యచ్చటను
 దనతోడిమాటకై ద్రాపదీదేవి । యెనరంగ నేకాంతమున్న నీక్షించి
⁷దర్శకు దర్పముల్ దలంచి బిట్టులికి । నర్పంబు గఱచిన చందమై వాడు
 తన కొలందులు గాక ధైర్యంబు ⁸నెడలి । మునుకొన్న సిగ్గులో మునిగి ⁹యోలాడి
 మెలఁగు దీమముఁ జేరు మృగముచందమున । జలజాక్షి డగ్గఱఁ జని సింహబలుఁడు
 తన వచ్చురాకకు ద్రాపదీదేవి । కనియుఁ గాంచి రీతిగైకొన్న నెఱిగి
¹⁰పలుకు నూఱకయైనఁ బన లేనిపలుకు ; తలకొని ధరిణిపైఁ దాటించుఁ గాలు ;
 నొడలెల్ల విఱుగంగ నుంకించి నవ్వు ; పడిఁబేర్చి కంబంబు వాయించుఁ గేల ;
 వెడఁ బాటపాడు ; నవ్వెలది కట్టెదురఁ బాడనూపు ; ¹¹నతి చూపు పాడగాన కులుకు.
 దొరకొని వాడిట్లు దుర్విలాసములు । ¹²కరమర్థి జూపి యక్కాంత కిట్లనియె :
 “నెలఁత, భాగ్యముగాదె నీ పాదయుగము । గొలిచియుండుట నాకుఁ గొమరు దీపింప ;
 ఇదియేమి సైరంధ్రి, యే నింత నిన్ను । గదిసి ప్రార్థించిఁ గైకొన విపుడు !
 వసజాక్షి, నన్ను నెవ్వనిగాఁ దలంతు ? వినుఁడును బోనోడు నే నిల్వమనిన ;
 విరటుని నేఁదెచ్చి విభునిగాఁ జేసి । చిరకాలమును గూడుఁ జీర ¹³ముఁబెట్టి
 యేలింప నేలుచు నెలమి నున్నాడు ; పోలింప నా లావు భువియెల్ల నెఱుఁగు ;
 ధనముఁ బ్రాణమ్మును దరుణి, నీ సొమ్ము ; నను ¹⁴వెట్టి గొనరాదె నా వేడ్కఁజేసి ?
 పనిగొని నిన్నేను బలిమిఁ బట్టినను । వసజాక్షి, నా ¹⁵వేలు నంప రెవ్వరును ;
 అంత చేసితి నిన్ను నాస్థానభూమి । ¹⁶నింతి, యెవ్వరికైన నేమన ¹⁷వచ్చె ?
 ఎక్కడి గంధర్వు ? లెక్కడి మగలు ? నిక్క ¹⁸మే కలిగిన నిన్న రావలదె ?
 చపలాక్షి, యిటమీఁద సైరింప. ” ననిచ । ద్రుఁదనందన యొప్పు తొడవుగా నిల్చి

1. రత్నపుహారములును. 2. నునిచి. 3. దీపింప. 4. నిమృహి మింతు. 5. పోనచట. 6. నేర్పార
 నిడుమంచి నెలవాయె ననుచు. 7. పడలి. 8. యేలాడి. 9. పలుక నేరకయున్నఁ బనిలేని మాట.
 10. పోఁతికి. 11. నెరయంగఁ జేసి యా నెలఁత కిట్లనియె. 12. బెట్టుదును - ధనముఁ బ్రాణము
 మానధనము నీ సొమ్ము. 13. జట్టి. 14. శేలు. 15. నింత నెవ్వరికైన. 16. వచ్చు. 17. మై.

‘పన్నుగా నేమాయఁ బన్నకయున్న । మున్నాడు నే కార్యమునుగా’ దటంచు
నెయ్యంబు దోష సన్నీచు మాటలకు । నియ్య కొన్నదిపోలే నించుక నవ్వి

ద్రావది కీచకుని భీమసేనుడు పన్నినమాయకు వశుని జేయుట

వానితో నిట్లను : “వలనైన బుద్ధు । లే నెన్ని చెప్పిన హితవుగా వినవు ;
రీతెఱుంగవు వేగించెడు గాని । నీ తలంచిన యట్లు నే జేయఁగలను ;
శతగులున మగవాడు తమకించు నవుడు । మగువకుఁ దన పెంపు మానంగ రాదు ;
కావునఁ బ్రకటంబు గాని మార్గంబు । భావింపవలయు శత్రుడ నిట్టి పనుల.”
శకునుటయు నా మాట కా సింహబలుడు । మనసులో నుప్పొంగి మఱియు నిట్లనియె

1. ముఖము గాదనుచు. 2. తగవేది. 3. మార్గమున. 4. నెప్పటియట్లు పనులు.

౪ a. అనవుడు మదిలోన నాతఁ డుప్పొంగి । వనిత నీవేత్రోవఁబరికింపు మేను
నీ మాట జవదాట నెఱినమ్ము మీవు । నేమంబుమై నిన్ను నేఁ గొల్తు నెవుడు.
మానిని విను నన్ను మఱువ లేదనుచు । నాన యీవలెనన్న నల్లన నగుచు
నా నీచుడై గోప మాతృలో నణచి । వానితో మఱియు నవ్వమాక్షి పలిక :
“అన యేటికి నిప్పుడయ్యెడు పనికి । నేనేల మఱచెద నీ వింకఁ బోమ్ము ;”
అనవుడు కీచకుం డాత్మఁ దానలరి : । ‘వనజాక్షి, నను బ్రోవవలయు నీ’ వనియె.
అనిన నామోదంబు నందిన ట్లతివ । ‘చనదు నీకును నాకు సల్లాప మిచట
నడురేయిఁ జేరుము నాట్యాలయంబుఁ । గడువేడ్క నేనందుఁ గాచియుండెదను ;
అది చూడ నాకు రహస్యస్థలంబు । కదియ రెవ్వరు దానిఁ గటికి వీఁకటిని.
అనుమాన మేటి కే నందు వచ్చెదను । చనుము నీ యింటికి జనుమొప్ప’ ననిన,
నా నాతిమాటల కాత్మలో నలరి । ‘యే నొక్కడన వత్తు నీ రాత్రి నటుకు’
అని యాతడనఁ గాంత ‘యది నీవు మఱవఁ । జనదు నీ వొంటిమై జనుజేఱవలయు.
అటు గానియెడ నమ్మునుట నిల్వలేను । దటుకున వేఁబోవుదాన నా త్రోవ’
అన నెంతయును బొంగి యా నీచుఁ డొప్పి । చనియె నింటికి నాత్మ సంచలింపఁగను ;
చతురతఁ గార్యంబు సవరించి యిట్లు । సతి తన పనులెల్ల జరుపంగ నరిగ.
అట్టిద కాదె కామాంధుఁ డే పనుల — (ముదిత ప్రతి)

౪ b. అనవుడు విని వాడు నట్ల చేసెదను । అని పోవనుంకించి యతివ తోడుతను
‘మానిని, విను మమ్ము మఱువ లేదనుచు । నాన యీవలె’ నన్న నల్లన నగుచు
వానితో మఱియు నవ్వమాక్షి పలిక । ‘అన యేటికి నిప్పుడయ్యెడు పనికి ?
నేనేల మఱచెద నిట తంఱు వచ్చు (?) । పూనిక మఱువక పొడమాపు చాలు ;

“పూవుచెప్పక మున్న పొలతి, యిందాఁక । నేపితి వందు నీకేమికూడినది ?
 నీవేమిచెప్పిన నెలత, నీమాట । కావగింజుతయు నడ్డంబు దాట ;
 ఏవేళ కెచ్చోట కెల్లు రావలయు । వేవేగ నెక్కింపు వెలది, నా.” కనిఁగ
 దనయంత్రమున వాడు దగ్గలె బొచ్చునుచు । ననిత సంశోషించి వాని కిట్లనియె :
 “ఉత్తర లోనుగా నువ్విద లంపటును । స్పృత్తంబు నగలెల్ల నేర్చిపోవుటను
 నరులు చేరరు రాత్రి నాటకశాల । పరగ నేకాంతమై భాసిల్లుచుండు.
 అచ్చోటి కొంటిమై స్థరాత్రంబు । వచ్చిఁగ దలకూర్చుచు నీపనులు.”
 అనవుడు విని వాడు : “నట్ల చేసెదను । వనజాక్షి, నిజమే కావలయు నీపలుకు.
 మానిని, విను నన్ను మఱువకు.” మనిన । వానితో మఱియు నవ్వనజాక్షి పలికె :
 “ఏనేల మఱచెద నిటువంటి పనులు ? । పూని వే మఱువక పొడచూపు చాలు.
 మనమింక నిచ్చట మనలుట గాదు । చనుము నీయింటికిఁ జనవొప్ప.” ననిన
 నా యింతిమాటల నాత్మలో నమ్మి । పోయె నెంతయు వాడు బుద్ధి పెంపేది.
 అట్టిదకాదె కామాంధుఁ డేపనుల । ముట్టిఁచో నెల్ల మోసపోకున్నె !
 తనచేత నీరీతి దండింపఁబడియు । మనసీస ద్రావది మరగుచే తనకు !
 వాఁ డట్లుపోయిన వడి నెల్లపనులు । పోడిగాఁ దీర్చి యప్పువ్వారుబోడి
 వండెడు గృహములో వాయుసంభూతుఁ । డుండఁగా నచ్చోటి కొప్పారఁ బోయి
 తెలివి నెమ్మామున దీప్తి చెన్నొందఁ । బలికె నల్లననవ్వి బకవై రితోడ :
 “వాయుజ, నేజేయ నీవలయు కార్యంబు । లాయె నీవెఱుంగుదు పటమీది పనులు ;
 ఘనమైన చీకటిగల రాత్రి నేడు । జనుల వంచించి కీచకుఁ జంపవచ్చు.”
 అనిన నించుక నవ్వి యతఁ డిట్లులనియె : “వనిత, నీ వేమంటి ? వాఁ డేమిపలికె ?
 చెప్పు మంతయు ; వాని శిక్షించు పనులు । చెప్పనేటికి ? వాడు చిక్కినఁ జాలు.”
 అనవుడు పాంచాలి యా సింహబలుఁడు । జననాథు నగరికిఁ జనుదెంచు తెఱఁగుఁ,
 జనుదెంచి తనుజూచి చపలుఁడై ¹యంతఁ । జనవు ²బీరముఁ జూపి సంభ్రమించుటయు,

ననుమాన మేటికి నా వేడ్క గనుము । చనుము నీ యింటికి జనమొప్ప ననిన
 నా యింతి మాటల నాత్మలో నెచ్చి । పోయె నింటికి వాడు బుద్ధి పెంపేది.
 అట్టిద కాదె - (ఓరియంటల్ లైబ్రరీ ప్రతి)

1. పట్టిన బుంమాటు పస మోసపోవు.
2. మనసిన.
3. తెలిసి నెమ్మాము.
4. తప్పక చూచి.
5. వలనైన కార్య - మాయె.
6. నాకు.
7. వాడు.
8. బింకము.

1వాని నుత్కటరీతి వరుస గాడనుచు | నానీచు వచనంబు లంగీకరించి
 నెలకొన్న రాత్రీ వానికి నాట్యశాల | యలసె సంకేతమని చెప్పటయును,
 వాడంత నొంటిమై సత్తుల గాకనుచు | బోడిగాఁ జనుటయుఁ బొనఁగ నేర్పట్టిచె.
 అప్పుడు బక్కవైరి యంతరంగమున | నుప్పొంగి వేడ్కతో నువిద నీక్షించి :
 “కిలకంతి, వానినిఁ గడతేర్చు వసికి | దలహార్చి తెంతయుఁ; దనరంగ నేను
 బరికించి వంచన బయలుగాకుండ | సరిజయం బొనరింతు నన్న మెప్పింతు.
 కలఁగక యొంటి రాఁగలఁడొకొ వాడు ? | పలుకుదోడుగఁ గొంత ప్రజఁ దేకరాఁడొ ?
 అంత చేయఁగనోడు; నబల ! నీమాటఁ | జిఁతిలీచు; వాడు నిశ్చింతసాహసుడు ;
 వచ్చును నిక్కంబు; వచ్చి నాచేతఁ | జచ్చును నిక్కంబు సాధ్యి, కీచకుడు.
 8వ వగనైన వాఁ డిటువచ్చి తనదు | భావంబునను గొంత పరికించి తొలఁగ
 నప్పు డున్నది వాని కంత్యకాలంబు | చప్పుడుగాకుండఁ జంపివై చెదను.
 అటుగాక వాడు 9బాహుశక్తి మెఱసి | 10కుటిలుడై ననుబట్టుకొనఁ జూచెనేని
 జలధులు గలఁగ భూచక్రంబు వణఁగి | గులగిరు లగల దిక్కులు వ్రయ్య 11గినిసి
 యొగి సాభువము కాకి నొడియు చందమునఁ | 12దెగి పోరి యేను వధింతుఁ గీచకుని.”
 అనుటయుఁ బాంచాలి యాత్మలో వెఱచి | యనిలసంభవుతోడ నలవాప్పు బలికె :
 “ఇంత కోపించిన నెల్లమానవులు | వింతగాఁ జూతురు; 13వెఱచు ధర్మజుఁడు ;
 చేసినకార్యంబుఁ 14శెనఁటియైపోవు; | చేనేత నవకీర్తి సిద్ధించు మనకు ;
 15నిరుచెఱియును జెక్క నెఱుఁగరాకుండ | 16పరబలుఁ గీచకుఁ బరిమార్చు.” 17మనిన,
 అనిలజుఁ డిట్లను : “నతఁడును వచ్చి | తనలాపు నాకు నుద్ధతిఁ జూపునపుడు
 18పరఁగిన కిన్న మాస్పఁగ నేర్తునేని | హరిణాక్షి, 19చూచెద నావేళకొలది.”
 అనిన సంతోషించి యతని దీవించి | పొనరఁ బాండవపత్ని పోయె నింటికిని.

1. నేనంత నాపల్కు నిజబుద్ధి నెఱిగి. 2. గా. 3. ఎలనాగ నీకు నాయెడ నిట్టి ప్రియము | తలఁపని
 తలఁపు యుద్ధముఁ గూర్చి తిచ్చుడు. 4. చి యన్న. 5. ప. 6, 7. ట. 8. నీవును ననుజేరి నిష్ఠూర
 మొప్పు | భావనలకుఁ గొంత పరికించి తొలఁగు | మప్పు డున్నది. 9. మహా. 10. పలుగతి
 నడరిన బ్రహ్మాండమద్రువ. 11. ల.గను. 12. తివిరి పోరాడి(?). 13. విభుఁడు కోపించి. 14. చెనసి.
 15. ఇల. 16. బలవంతు. 17. మనకు | యనిన వ్రాపది క్షిట్టులనియె వాయుజుఁడు. 18. పరఁగ
 గీచకుని మాస్పఁగ నేర్తుననిన. 19. చూచెదు నాలాపుకొలది.

కీచకుడు ద్రౌపది గవియఁ దల్లడిలుట

అటఁ గీచకుడు మన్మథాగ్నిచే ¹దూలి । ఘటికార్థమును బ్రాహ్మ²గడపఁ జొప్పడక
యెలమావితోటలో నేకాంతసీమఁ । బాలుపైన కురువింద పొదరిల్లుచేరి
పన్నీరు చిలికించి పచ్చకప్పురము । ³చెన్నార నెఱపిన చివురు బాన్పునను
గలికి రాచిలుకలు గండుగోయిలలు । వెలయుంచు పలుకులు వినుచుఁ గూర్చుండి,
ద్రౌపదిరూపంబు ద్రౌపది ⁴మెలుపు । ద్రౌపది గరువంబుఁ దలపోసిగొనుచు,
గలఁగఁ దత్తఱపడుఁ గంపించు వగచు । విలపించు దలయూఁచు ⁵వెఱచు మైమఱచు.
విరహాగ్నిచే నిట్లు వెట్టియై వాడు । ⁶తరమిడి తనలోనఁ దలపోయఁదొడఁగె :
“పడఁతుక నామాట పాలించునొక్కొ? । ⁷కడగి వచ్చియు నన్ను గామించునొక్కొ?
రాకకు విఘ్నంబు రాకుండునొక్కొ? । భూకాంతుడేవి తా బామ్మననొక్కొ?
⁸కాంతకు నేవుగు గంధర్వులనుచుఁ । బంతమాడినమాట పరమార్థమొక్కొ?
తియ్యవిల్లును దాను దెరువుతోడగుచుఁ । దొయ్యలి వలరాజుఁ దోడ్తచ్చునొక్కొ?
⁹అప్పటి కెదురాడ నలికి యారీతిఁ । దప్పించుకొనిపోయి తరళాక్షి యిటకు
నొంటిమై రాకున్న నొగి ¹⁰లేవనడఁచి । కుంటుచూపినయట్లు ఘోరంబుగాదె?
అది యెట్లు రాకుండు నానపుట్టించి । యెదిరిని దన్నుఁ నా నెఱుంగదే మొదల?
¹¹ఎఱుంగకయున్న నేనేల పోవిడుతు? । వెఱవున నతిఁగూడి విహరింతుఁగాక.”
అని తనకోర్కు లుయ్యాలలూఁగఁగను । మనసిజునకు లోఁగి మఱియుఁ గీచకుడు
మృగనేత్ర తనయొద్ద మెలఁగినట్టెనఁ । ¹²దగిలి పట్టఁగఁ బోవుఁ దానె లజ్జించు;

1. గుంది. 2. గడపంగలేక. 3. లెన్నికఁ జల్లించి (రాజులి) యెలమిఁ బుట్టంగ (ట్టించి). 4. నేర్పు.
5. వెఱచి. 6. తరలాక్షి మాటకు. 7. కడకు నీడకు వచ్చి.
8. ఏ కాంతముననుండి యెలవాగ వేడె. । నాకుఁ బ్రీతియెలర్ప నాతోడ నపుడు
పంతమాడినమాట పరమార్థమొక్కొ । సంతసంబున రాక సాధించునొక్కొ
తియ్యవిల్లును
9. అప్పటి కెదురుతాఁకైన నాగాలి । తప్పించుకొనఁజూచెఁ దరళాక్షి బొంకి ; యొంటిమై.
10. లెస్సటంచు. 11. అరిమరి సంకేత మట్లేల చెప్పు.
12. నగపడి సరసంబులాడినట్టెన । (సురతంబునకుఁ గేలు చూపినట్టెన
మరుతంత్రమున మేను మఱచినట్టెన) । బయలు కౌగిటఁజేర్చి భావించి వగచు

జయశాలి మారుండు చాల నాడింప । ఇన్నిలాగుల భ్రమ నెఱుక లేకున్న
యన్నఁ గీచకు తమ్ముఁ డప్పు డిట్లనియె । ఇదియేమి డస్సితి

ప్రియముతో డగ్గటి పిలిచిపట్టెన | బయలు కౌగిటఁజేర్చి భావించి వగచు;
 సురతంబునకుఁ గీలుచూపినట్టెన | నిరుపచుచుతిఁ జూచి నిట్టూర్పుపుచ్చు.
 ఇన్నిపోకలచోవ నెఱిఁగి సేవకులు | నన్నుతితోడఁ గీచకుఁ జేరవచ్చి:
 “ఇదియేమి డస్సితి? విదియేమి బ్రమసి? | తిదియేమి కీచక, యిచ్చోట నుంటి?
 వగతు లేతెంచినఁ బగల వెన్నఁడును; | తగిలి వృత్త్యపుఁగన్నఁ దలఁక వెన్నఁడును;
 పిడుగుతాకుడుకైన బెగడవెన్నఁడును; | తడయక తగునయ్య ధైర్యంబు విడువ?
 పొద పొద పొద్దయ్య భోజనంబునకుఁ | బదివేపురున్నార పంక్తి గూర్చుండ.”
 అనినఁ గీచకుఁడును సమ్మాటలెల్ల | విరక చేష్టలుదక్కి పెట్టియైయున్న
 నాసేవకులు వాని నట భోజనంబు | చేసినవానిఁగాఁ జేసి పోవుటయు,
 వెలువలి కేతెంచి వెనఁ గీచకుండు | తలకొన్న చలిగాలిఁ దల కంటగింప
 నరసి డగ్గఱబోయి చక్రవాకముల | సురత వైభవములు చూడంగనోడు;
 లేదీఁగ జొంపంబు లీలతోఁజేరి | పూదేనె జడికిఁ బుప్పొడికి భీతిల్లు;
 పొలఁతికి ఫలరసంబులు పుక్కిలించి | యెలయించు గండుఁగోయిలఁజూచి బెగడు;
 ఎలమావిమోకపై సింతినోలార్చు | చిలుకఁ దప్పకచూచి చిత్తంబు చెదరు;
 పొలుపైన విదమ్మి పూదేనె దెచ్చి | మెలఁతకు నిచ్చు తుమ్మెదఁ జూచి తలఁకు;
 దరిగాన్న విరహాగ్ని ధరియింప లేక | హరిణాక్షిఁ దలఁచి యిట్లనియె వెండియును:
 “జగి తొలంకుచు నున్న చెలువ చన్నలకుఁ | దగనిత్తు నక్షంబు తలఁపు గూడినను;
 నీలకుంతల మోము నేర్పుతోఁ జూచి | క్రోలుదు సధరంబు కోర్కి నిండఁగను;
 వేడుక పుట్టించి విభవ మొప్పంగఁ | గూడుదు నబలతోఁ గూడఁ గల్గినను;
 రస గుళికలు వోని రసిక వాక్యముల | శశిముఖి సన్నితంబు జలము దక్కినను;
 గ్రహదోష మచుమాట కలిగెనో కాక | కుహకి యై సూర్యుఁడు గ్రుంక కున్నాడు;
 పరశురాముఁడు వేడఁ బశ్చిమాంభోధి | పొరిఁబారి దూరమై పోయెనో కాక |
 మెఱవడిఁ జనుదెంచి మేకుపర్వతము | చఱిఁబడి రివితేరు సాగకున్నదియె!
 బిల్లిచిమ్మన మాడ్కిఁ బెరిలించి సూర్యుఁ | బల్లంబు చోటికిఁ బాఱఁ జిమ్ముదునొ!”
 అని యిట్లు తమకించి యీ సింహబలుఁడు | వనజలోచన రాక వడిఁ గోరుచుండె.

1. యొయన్న. 2. వగచ. 3. తగులు. 4. కైనను మది బెళుక; నైనను కెంద బెళుక. 5. నకు
 నామాటలెల్ల. 6. నొసర బూడిదలోని హామమైపోయె; ఆ సేవకులు. 7. తనుగాలి(!). 8. సూర్యుఁడు
 గ్రుంక కున్నాడు వేగ. 9. తిరిగి. 10. మిటుదునొ. 11. చున్న.

సూర్యాస్తమయ వర్ణనము

‘ఈ నీచుఁ జంపింతు ¹నిదె నేచు గ్రుంకి । వీనిఁ జూచుట కాదు వెన’ నన్నయట్లు
విపుల ²తేజంబెల్ల వేగంబై ³తిసిచి । యవరాట్టలోఁ గ్రుంకె నర్కబింబంబు.
పడమటి దిక్కునఁ బరఁగు భామినికి । నడరి ⁴సూర్యుఁడ గూడ ననురాగ మెసఁగె
నన రాగమెసఁగి సంధ్యాకాల మయ్యె ; । ఘనమైన నక్షత్రగణ మంతఁ దోచె ;
కలువలు వికసించె; గలఁగె జక్కవలు ; । ఎలరాజు విల్లెత్తె వసుధ ⁵నెల్లెడల ;
ననలంబుఁ గెంపెక్కె ; నాడె భూతములు ; । మొససి పయ్యవట్టె; మోడ్చెఁబద్మములు;
అంతలో బాలేందుఁ డస్తమించుటయు । ⁶సంతకంతకుఁ బర్యే సంధ కారంబు ;
వసుధపై నేకార్ణవంబైన మాడ్కి । నెసఁగఁ జీకటి యయ్యె నెల్లదిక్కులను ;
⁷కన్ను మోడ్చుటయును గన్ను విచ్చుటయు । నున్నతి జనులకు నొక్కరూపయ్యె.
అప్పుడు పాంచాలి యనిల సంభవుని । ⁸నొప్పుగా డగ్గత యెరు లెఱుంగకయ :
“ ఇదివేళ కీచకు నేఁ పణించుటకుఁ । బదిలమై భుజశక్తి పాటింతుగాక ;
పనములోఁ గీచకప్రజముఁ దప్పించి । ఘన కీచకుల నెల్ల ఖండింతుగాక.
⁹మాటల తెడలేదు మనలరా. ” దనిన । దాఁటుచు లేచి సంతన¹⁰మున నతఁడు
తలయుఁ జీరయునాయితము¹¹చేసి బిగిచి । యలరఁ బెండ్లికిఁ బోవునంత వేడుకను
నెలఁతఁ బేర్కొని పిల్చి ‘నీవు నావెనుకఁ । దలకొని ¹²వచ్చి యుద్ధముఁ జూడు’ మనుచు
వడి మహామత్స్యంబు వనధిలో జొచ్చు । వడువునఁ దమములో వచ్చి ¹³యిచ్చటను
గొనికొని సింగంబుగుహఁ జొచ్చు మాడ్కి । ననయంబు వేడ్క¹⁴తో నా నాట్యశాల
చొచ్చి ప్రావది నొక్కచో నుండఁబనిచి । యిచ్చలఁ జేకారలిడుచు వాయుజుఁడు
గడవలు నడవలు కంబంబు లగుగు । లెడపక నెత్తంబు లిక్కువ లెఱిగి
యుత్తర ప్రియముతో నుండు మంచమున । నుత్తమభుజసారఁ డొప్పార నుండె.

1. నేనింక. 2. దీధితులెల్ల. 3. విడిచి. 4. కుంకుమ గండ మలఁదిన మాడ్కి - ననురాగ మెసఁగ.
5. పెంపెక్కె - ననయంబు రుచిగూడె. 6. వింతగాఁ జీకట్లు విరిసె నెల్లెడల. 7. కన్ను విచ్చిన
మాయఁ గలయఁ జూడ్కులకు. 8. యొప్పారఁగాఁ జేరి యుత్సాహ మెసఁగ. 9. నేఁటి
రాత్రిలోన నెలమితో నన్న. 10. మంది యతఁడు. 11. గాఁ. 12. యింతింతఁ దగిలి
రమ్మనుచు । వడి మహామత్స్యముతో పనములోఁ జొచ్చు. 13. చొచ్చుటయు. 14. నాట్యపుకాలఁ
జొచ్చి । మ్రచ్చు చీకటియిల్లు మొగిఁ జొచ్చినట్టు । లిచ్చు బొంగుచు భీముఁ డింతితో నపుడు.

కీచకుండు సర్తనశాలకుఁ బోవుట

అంతఁ గీచకముఖ్యుఁ డధిదీపించి | వింతగాఁ గై నేసి వేగిరంబున¹ను,
 'సైరంధ్రి యింతకు సంకేతమునకుఁ | జేరుఁ బా' మ్మను బుద్ధి చీకాకుపటచ,
 మధుపానమత్తుడై మత్తేభలీల | నధిక²మా విధిబారి కిగ్గమైనట్లు
 తా³నొంటి వెడలె ముందఱపట్టి(?) యపుడు | కానంగరాని చీకటికి భీతిలక.
 వెన నిట్లు వెడలి భూవిభుమంఽరమునఁ | భూనంగు నాటకశాల బోరన చొచ్చి,
 యాయున్నయునికోయ నాకూస్య విధము | నాయంధకారంబు నాత్మగైకొనక
 మరలక తననేయు మగతనంబునకుఁ | దొరసిన భుజశక్తి తోడుగా నపుడు
 శాలకు నడుమగాఁ జని శయ్యమీఁదఁ | గేలు⁴సాచినఁ జూచి కిమ్మారవైరి
 కోపాగ్ని నంగార⁵కుండు వోలె మండి | రూపింపలయకాలరుద్రుడై కినిసి
 "దాయ కింకెక్కడఁ దప్పిపోవచ్చు? | చేయనిచ్చెదఁ గొన్నిచేష్ట లిచ్చోట." ⁶
 అని యూరకున్నచో నాసింహబలుఁడు | తనకేలు వాయునందనుమీఁదఁ బెట్టి
¹⁰సైరంధ్రి యనుబుద్ధిఁ జాల వార్షించి | గారవించుచు మేను గరుపాటుచుండ¹¹
 మదనభూతము సోకి మర్మంబు వదలి | కదియ వచ్చుచు మోహకలితుడై పలికె :
 "లీలతో నబల, మేలునువస్తువులను | వాలాయముగ నీకు వలచి తెచ్చితిని;
¹²తనరారు వేడ్కను దవిలి యంగనలు | చనవున నాకు లంచములు పెట్టుదురు;
 నీవాక్కతెవు నేడు నిజముగా నన్ను | నీవిధంబున ¹³మించి యేలఁజాలితివి;
 నన్ను జూచినయట్టి నలినాయతాక్షి | యెన్నఁడు ¹⁴నొరుఁ జూడనెంచదు మదిని;
 తలకొన్న నాచక్కదనము భావించి | చెలువ యెక్కకయున్నె చిగురాకుపాన్పు?
 నావిలాసము గన్న నాతి¹⁵నిఁ జూచి | పూరింటివాఁ డేల పోవంగనిచ్చు?
 పురుషులలో నేను బురుషరత్నమను | దరుణులలో నీవు ¹⁶తరుణిరత్నమవు."
¹⁷అనిన నిస్సీయని యతని మాటలకు | ననిలసూనుడు వాని నధముగా ¹⁸నెన్ని
 తనమాటలుగ వాని ద్రావదీదేవి | వినునట్లు వానితో వెరవొప్పఁ బలికె :

1. కు. 2. ంబు. 3. కడ్డ. 4. నంత. 5. కి నా కూస్యమైన. 6. యా యంధకారంబు కాత్మ భీతి
 లక. 6. మోపుట. 7. కుండును వోలె. 8. మండి. 9. నీకెక్కడ. 10. ఈపాదము
 ము. ప్ర. లో. లేదు. 11. భూరి విప్రమలీల బుద్ధి చలింప. 12. మదన. 12. వెనుకకు నాతోడ వేడ్క-
 నున్నట్లు | వెనుకొని తెచ్చి లంచములు పెట్టుదురు. 13. జూచి. 14. నొకనిపై నెట్లు మోహించు.
 15. కొంగిడు. 16. తగిన. 17. అనిన నిస్సీయని యతని. 18. నెఱిగి.

“అగుదు చక్కనివాడ, 1వగు, నీకు నీవ | పొగడుకొంటివి 2కాన పోదు మాకింక ;
ఇన్నియు ననసేల యీ 3ధాత్రిలోన | నన్ను బోలెయట్టి నలినాక్షి గలదె ?
అడిగిన బ్రాణంబులైన నీ4వలదె ? | యెడపక నీవు నాకివి దెచ్చుటెంత ?
ధీయుక్తి నన్ను బొందియు 5నీవు మరలి | పోయి వేటొకనాతిని బొందఁగల్గుదువె ?
పొందిన నేను నేర్పున మేనుగన్న | చందమేటికి ?” నని 7సన్నద్ధుఁ డగుచు

భీమసేనుఁడు కీచకు మడియించుట

ఖండితవైరివిక్రముఁడైన వాని | దండింప నొడిసి ముందలపట్టి 10యూడ్చె.
కడఁకతో వాడును 11గంధర్వుఁ డనుచు | విడిపించికొని 12లేచి వేగంబె కదిసి
నవరించి రెండుహస్తములు రాఁదిగిచి | పవనజ నవనిపైఁ బడవైచి పట్టి
కడుపును దొడలు మోకాళ్లతోఁ13బొడువ | వడిలేచి శోపించి వాయునందనుఁడు
గుది14గొనఁ బట్టి 15గ్రక్కున వానిఁ దివియ | నదయుఁడై వాడు నయ్యనిలజఁ బట్టె.
ఒండొరు లీరీతి నుగ్రులై 16కదిసి | దండి17మైఁ దిగిచి యుద్ధంబు సేయుచును
దొండంబు లొండొంటితో 18రాయుచుండు | శుండాలముల19రీతి స్రుక్కకీసిసి
యెరులు తమ్మెఱిగిన నొచ్చెంబు గాన | నిరువురు నేకాంత 20మిచ్చవాటించి
పద21నేది(?) గుండియల్ పగులఁ 22బొడ్చుచును | జదిసి వీపులఁ బాముచాప వ్రేయుచును
23గుజ్జాటక తన్నియు ఘోర వక్షములు | 24నజ్జగాఁ బొడిచియు నలిరేగి యవుడు
కరములు శిరములు గళము లాయములు | నురము25లు బరులు నొండొంటితోనొంచి,
పదఘట్టనల భూమిభాగంబు పగుల | 26నదలుపు పెట్టిన నాకాశమగల
నున్నచో, బకవైరి యుగ్రుఁడై 27వాని | నన్నపుటెలుఁగునఁ జలముతోఁ బలికె :
“ఓరి పాపాత్మ ! నీ యుదుటుంగర్వంబుఁ | 28దీతెను నేటితోఁ దెలిసి పోరాడు.

1. పని. 2. నీకుఁ బాలు పారనింక. 3. రాత్రి. 4. పలము. 5. నీకు బ్రదికి. 6. నెక్కడిది.
7. సంక్రమించుచును. 8. విక్రమశీల. 9. చి - యు. 10. వంచె. 11. గర్వాంధుఁడగుచు.
12. కడువేగంబె లేచి. 13. నూడ. 14. యించి. 15. యు. 16. కణి. 17.ంచి
18. చెట్టుపెనచి. 19. చోలి సారిది నిద్దలును. 20. మిట్లు. 21. రెడి. 22. దాయచును -
జదియ వీపులు ముట్టి. 23. నజ్జపై మోదియు సర్వాంగములును. 24. నజ్జగా. 25. వీరముల
నొండొంటి నొప్పింప. 26. సదమదగా మోది సమసత్వలగుచు. 27. యిట్లు - తిన్నని
యెలుఁగుతోఁ జెఱిగొప్పఁ బలికె. 28. భీరత నిస్సార్థు.

పైరంధ్రఁ దలఁబట్టి సభలోన నీడ్చు । క్రూరాత్ముఁడవు నీవు ¹కూళ, చిక్కితివి
ఇచ్చట నాచేత; నిదె వంటయిల్లు । చొచ్చిన కుండేటి చొప్పయ్యె నీకు.”

అనువుడు వాడు ²కోపాటోప మెనఁగ । ననిలజాతోడ నిట్లనియె గర్వించి :

“గంధర్వు లేయూరు ? కదన మేయూరు ? ! నంధించి ననుబట్టి చంపుటేయూరు ?

మిమ్ము నేపురఁ జంపి మెలఁత పైరంధ్రఁది । ³నెక్కువై నొనిగాక నేనేల విడుతు ;
గుదియక వెనఁ గీచకుని చేతికొలది । మది నెఱుంగుదుగాక మాటలేమిటికి ?”

అనుచు నిష్ఠురోముష్టి ననిలసంభవుని । ఘనబాహుమధ్యంబు ఘట్టించుటయును,
బెదరక చెదరక ⁴భీమసేనుడు । వదలక వానిసత్త్వము గుందుటెఱిగి

పిడుగుతో నరియైన పిడికిట వానిఁ । బొడిచె ⁵నాక్షణము యచ్చుతశక్తి మెఱసి.

కీచకుం డవుడు మిక్కిలి మూర్ఖపోయి । లేచి వాయుజు వ్రేసె లీల నాక్షణమె.

వ్రేసినఁ దలఁబట్టి విదళించి చాని । ⁶భూసెజ్జ గూల్చియుఁ బోక వాయుజుఁడు

కీచకు ⁷సురము నుంకించి వ్రేయుటయు । ⁸నాచేతివ్రేటున నవశుఁడై వాడు

విలవిలఁ గాళ్లను వెనఁ దన్నుకొనుచు । నలసి నెత్తురుగక్కి యావులించుచును

దెలుపైన కన్నులు తిరుగవేయుచును । బలిమిఁ ద్రెక్కిలుగాఁ బ్రాణముల్ విడిచె.

అప్పుడు బహుభూషితాంగుఁ గీచకుని । నొప్పుగాఁ బడవైచియున్న వాయుజుఁడు

పల్లవ బహువుష్పభరిత వృక్షంబుఁ । ద్రెళ్లవైచిన దంతి తెఱఁగయ్యెఁ జూడ.

అంతఁ గీచకుఁ జిత్రమగు చావు చంపి । యెంతయుఁ బ్రియ⁹ముతో నేచి వాయుజుఁడు

కరములుఁ బదములు ఘనమస్తకంబుఁ । గర మర్థితో వానికడుపులో ¹⁰దూర్చి

ముష్టిఘట్టన¹¹లచే ముద్దగా¹²జేసె । తువ్వఁడై యపుడు వాతూలనందనుఁడు

తనజయం బాత్మలోఁ దల¹³పోయుచున్న । వనజనేత్రకు వానివధ యేర్పరింప

నచ్చోటి కొకరితీ ననలంబుఁ దెచ్చి । ¹⁴చెచ్చరఁ జూపఁగాఁ, జెలువ పాంచాలి

కన్నారఁ గీచకాగ్రణి చావు చూచి । సన్నపునగవుతో సంతసిల్లుచును

వెఱఁగుపాటున వాని వికృతంబు చూచి । ¹⁵తఱమిడి నవ్వుచుఁ దరుణి యిట్లనియె :

1. గొంది; కూల. 2. సుగ్రాటోప. 3. జంపఁజాలు. 4. నెక్కువై నొనిందు నేర్చున ననుచు.
5. నెఱింగెడు. 6. వృత్తి ననిలజాఁ బొడువ - ననిలజాండును వాని నఱచేత వ్రేసి. 7. పిడులకపట్టు.
8. సంతటఁ జాల భుజశక్తి మెఱసి. 9. పూసెజ్జ; కయ్య. 10. ద్రొక్కి. 11. నేచిన నొప్పిచే
నింపేడి వాడు. 12. మైన. 13. ద్రోచి. 14. లిచ్చి. 15. జేసె. 16. పోయుచుండి. 17. యచ్చుగా
ముట్టింప నపుడు. 18. నెఱచి భీమునిజేరి వీక్షించి పలికె.

“కూడునే కీచక ! కుడిచిక్కుర్పుండి । వేడుక నీపాటు వెనఁ దెచ్చుకొంటి ;
 నీవృథాగర్వంబు నీపాపమతియు । నీవర్తనము¹ నువ్వె నన్నింతచేసె ;
 అనుభవించితిగాక యాఫలం బీవుడు । సను గట్టఁగాఁ ద్రాళ్లు నీవె తెచ్చితివి ”
 అనుచున్న ద్రౌపది ననిలసంభవుఁడు । కనుఁగొని తనపెంపు కాసఁగాఁ బలికె :
 “మానినీమణి, నీకు మానెనే వగవు ? । పీనుఁగునై వీడు పృథివిఁ గూలుటయు ;
 హరిణాక్షి, ²సంతోషమయ్యెనే నీకు ? । దురితాత్ముడగు వీడు తొడరిచచ్చుటయు ;
 వనిత, నీకింక ³నెవ్వండగుదలఁచె । ననిమొనఁ దెగటార్తు నతని నిబ్బంగి. ”
 అనవుడుఁ బులికించి యతివ లజ్జించి । యనిలసంభవుఁజూచి యనువాప్యఁ బలికె :

ద్రౌపది భీమనేనుఁ గొనియాడుట

“ఏ మానవుఁడు చేసె నిట్టి సాహసము ? । ఏమని వర్ణింతు నేను నీశక్తి ?
 అలోనాడు ధర్మజుఁ డడ్డబట్టుటయుఁ । గొలుపులోపల ⁷నీవు కోపంబుమాని
 యీ నాట్యశాలలో నీ మధ్యరాత్రి । వీనితో మార్కొని వెఱపింతలేక
 తోడఁబుట్టువు లన్నతో డానపడక । చూడంగ ⁹మిక్కిలిశూరత మెఱసి
 ప్రజలు గానకయుండఁ బవమానతనయ ! । నిజముగా ¹⁰నావగ నీగితి వీవు ;
 అగునింక దుర్యోధనాదులఁ ¹⁰జంపి । వగ¹¹దీర్చనోవుడు బాహు¹²గర్వమున. ”
 అని యింతి కొనియాడ ననిలసంభవుఁడు । ఘనతర సంతోషకలితుడై పలికె :
 “ఎచ్చిన పనులయ్యె ¹³వనజాక్షి, మనకు । నిచ్చోట వర్తింప నేమికారణము ?
 మనమాట లాలించి మనుజు లెవ్వారు । చనుడెఱురో ? పొద్దు చాలఁ బోయినది
 నిద్రకన్నెఱుంగక నీవు నిందాఁక । విద్రుమాధరి, ¹⁴యుంట వేడ్క నీవేగు. ”
 అని¹⁵చెప్పి వీడ్కొల్పి యా వంట¹⁶యింటి । కనుపమంబున నేగి యనిలసంభవుఁడు
¹⁷ఒడలికింకిరివోప నుడకంబులాడి । కడు మంచినప్రముల్ గట్టి కై నేసి

1. చేసె నేఁ డింతపట్టు । ఆనదవై కోరితి వతను సౌఖ్యంబు । ననుభవించెడుగాక
 యతను సౌఖ్యంబు ; అనుచున్న (ముద్రిత ప్రతి). అనుభవించెడుగాక యంతదుఃఖంబు (ఓరియంటల్
 ప్రతి). 2. కోపంబు లణఁగెనే నీకు । దొరలి పాపాత్ము నుద్ధరతఁ గూల్చుటయు. (ముద్రిత ప్రతి).
 3. నెవ్వఁడు కీడు. 4. తోడవను. 5. కీర్తి. 6. వొప్ప. 7. నాడు. 8. ననపాయకూరు
 మార్గమునఁ । బ్రజలఁ గానఁగనీక. 9. భుజశక్తి నెగడంగఁ జేసి । తగు. 10. గెలిచి. 11. నీయ
 12. సత్వమున. 13. వనిత, నీవింక. 14. పోయి వేగ నిద్రించు. 15. పల్కి పిడ్కొని
 16. యిల్లు । ననురాగమునఁ జొచ్చి. 17. ఒడలికి గదురువో.

హంసతూలికపాన్పునందు ¹మోదమునఁ ; గంసారి ²మది నెన్ని కనుదోయిమోడ్చె.”
 అనుటయు ³ముదమంది ‘యటమీఁదికథయు | వినవేడ్క ⁴యైసది వివరింపు’ మనిన
 ‘సత్యహరిశ్చంద్ర, సహజోదేవేంద్ర, | నిత్య ⁵నిర్మలతేజ, నీతిమాంధాత,
 అనఘాత్మ, పంటవంశాంభోధిచంద్ర, | జననుత ప్రభురాజ, సాహిత్యభోజ,
 కదిగర్భేశ్వర, హరినామ నిరత, | భూదాన గోదాన భూరిప్రతాప!
 కది సదాశివభక్త హితగుణానక్త | సదయస్వరూప కాశ్యపగోత్రసీప
 శుతిపాత్ర వల్లభనూరి సత్పుత్ర | మతిమద్విధేయ తిమ్మయ నామధేయ
 చిత విరాటపర్వమున నాశ్వాస | ముచితార్థయుతముగా నొప్పి రెండవది.

వేవేగ. 2. మఱుదుండి. 3. నింక నొయ్యన. 4. నాకది వినిపింపు. 5. ఈ కృతి
 సంబోధనద్విపదలు తంజావూరి ప్రతిలో లేవు. 6. సాజన్య. 7. నిర్మలతేజ.
 చారిత్ర (తిరుపతి ప్రతి).

తృ తీ యా శ్వా స ము

1. శ్రీ భస్మదోర్దండ, చెరమీరగండ, ! వైభవోపేంద్ర, దేవయ ముమ్మడింద్ర !
 వినుము వెండియు నిట్లు వివరింపఁ దొడఁగె । జనమేజయునకు నై శంపాయనుండు :
 అంతటఁ బాంచాలి యంతరంగమున । ‘నింతకు బకవైరి ²యేఁగుఁ బా’ మృనుచు
 వెలయ నాటకశాల వెడలి యచ్చోట । నిలిచి కానలివారి నిద్రమేల్కొలిపి
 తొడుకొనితెచ్చి నూతుని చావుచూపి । ⁴యెడవక వారితో నిట్లని పలికె :
 “అన్నన్న ! గంధర్వులైన నా ⁵పురుషు । లిన్నీచుఁ ⁶దెగటార్చి రీక్షింపుఁ డి’పుడు ;
 చక్కనుండక పుణ్యనతులఁ గామించు । మొక్కలీంద్రకుఁ ⁸బాపు మొగి నిట్లె వచ్చు.”
 అనుటయు వారు హాహారాప మెనఁగఁ । జని వానిచావు కీచకుల⁹కుఁ దెల్పు
 దివియకోలలుఁ దాముఁ దెరలి కీచకులు । ¹⁰రవళితోఁ బాటి నర్త¹¹నశాలఁ జొచ్చి
 పరు¹²వడి నూతుపైఁ బడి యెడ్చువారుఁ । ¹³బరవశంబైన మూర్ఖులఁ బొందువారుఁ
 బారివారి ధరణిపైఁ బారలెడువారు । పరుసతో నెలుఁగెత్తి వాపోవువారు
 నెలకొని వాని వర్ణించి వర్ణించి । పలవించుచారునై బహుభంగి వగవ
 వారి బాంధవులెల్ల వచ్చి కీచకునిఁ । జేరి వీక్షించి యచ్చెరువంది యపుడు :

కీచకుని చావున కతని బాంధవులెల్ల విలపించుట

“వినుమానములుగాక ¹⁴వెన నిట్టిచావు । పొనఁగ ¹⁵నెవ్వరు ధాత్రిఁ బొడగన్నవారు !
 ఎయ్యవి పాదము ! లెయ్యవి కరము ! । లెయ్యది మస్తకం ¹⁶వీ కీచకునకు !

-
1. శ్రీ సమంచితశీత శృంగారగాత్ర । వాసవామరసేవ్య వందితచరణ,
 సాకేతపురినున్న జనుల కందఱికిఁ । జేకొని మక్తియిచ్చినరామ, వినుము ;
 అక్కఱకుఁడు శౌనకాది సన్మునుల । కక్కఱానూత్ర మిట్లని చెప్పఁదొడఁగె. (తంజావూరి ప్రతి)
2. యేఁగఁ బొమ్మనఁగ. 3. తోడ్కొనివచ్చి. 4. వేడ్కతో నిట్లనె తెఱపింతలేక. 5. మగలు.
 6. వధియించి. 7. డిఁకను. 8. నేల మోసలేకుండు. 9. కేర్పలుప - దిశ్యకోలల వాడ తివిరి.
 10. రవ్వతో. 11. క. 12. విడి.
13. పరులకు లోఁగనివాని శౌర్యమును । నెలకొన్నచింత వర్ణించి వర్ణించి,
 పలవి చుచారునై వగఁజెంది తూల । వారి బాంధవులెల్ల. (ముద్రిత ప్రతి)
14. విను. 15. ధాత్రి నెవండు పొడగన్నవాఁడు. 16. లెయ్యదిదేహ । మెయ్యవి భూషణా
 లెయ్యవి యనుచు । నెయ్యవి వివరింప నీ కీచకునకు । చెలఁగి.

చెలగి గంధర్వులచే జచ్చువారి | కలయంగ నిదియ మర్యాద కాఁబోలు !
 తగునయ్య కీచక, ధర్మంబు విడిచి | మగువకునై పోయి మరణంబు నొంద ?
 అడవినిఁ గాసినయట్టి వెన్నెలకు | నడరంగ సరియయ్యెనయ్య నీలాపు ;
 నినుఁగూల్చినట్టిఁడు నెఱి నెట్టివాఁడొ ?” | అని పెక్కుభంగుల నడలఁగాఁ జూచి
 విపులమఃఖముచేత నెఱంగడియున్న | యువకీచకుఁడు పల్కె నొకయింత తెలిసి :
 “ మనమెంత యడలిన మనకీచకుండు | విననేరఁ డిదియెల వెట్టిగొన్నారు !
 3 అతని కిరవై నయట్టి యాతెఱఁగు | జూతురుగా కింక శోకింపనేల ?”
 అనవుడు 4 నాఁగాక యని లేచి వారు | పనిగొని యచ్చోటఁ బొంచాలిఁ జూచి :
 “ ఇదికాదె కీచకు నింతసేయించె ! | నిదియు నీతనితోడ నేఁగుఁగా.” కనుచుఁ
 బెనఁచి ద్రావదిబట్టి పెడకేలు గట్టి | జననాథునకుఁ జెప్పఁజని రట్టితెఱఁగు.
 5 అటమున్నె విరటుండు నతనిచావునకుఁ | బటుతర 6 దుఃఖాగ్నిభరితుఁడై యున్నఁ,
 జలమొప్పఁ జనుదెంచి నకలకీచకులు | 7 చెలువార నంజలిచేసి యిట్లనిరి :
 “ జగతీశ, వినవయ్య సైరంద్రి నేఁడు | మగలచే జంపించె మన సింహబలుని ;
 8 వడి నెన్నివిధముల వామాక్షి మాకుఁ | బొడవణంపకయున్నఁ బోదు నంజలియుఁ
 బనివడి 9 మీకుఁ జెప్పంగ వచ్చితిమి ; | జననాథ, యిప్పుడీ చనపు మాకిమ్ము.”
 అనవుడు 10 తనమాట లపుడు కీచకులు | వినమిగా భావించి విభుఁడొప్పఁ బలికె :
 “ మీకుఁ దోచినయట్లు మీరు వర్తింపుఁ | డాకుల 11 వడి నన్ను నడుగ 12 నేమిటికి ?
 పలుకును బంతంబుఁ బాటింత్రుగాని | వలదన్న మా నెడివారలే మీరు ?”

ఉపకీచకులు ద్రావదిని గీచకుశవముతో బంధించి తీసికొనిపోవుట

అనుటయు ననుమతం బదియకాఁ దలఁచి | జననాథు వీడ్కొని చని దురాత్మకులు
 ‘ ఆలోకముననైన నతనితోఁ గూడు | నాలోలనేత్రఁ దెం’ డని పట్టితెచ్చి

1. నోపు. 2. భాగ్య - మని పెక్కుభంగుల. 3. ఈతనిఁ గొనిపోయి యిరవైన తెఱఁగు. 4. నందఱు నడలుట లుడిగి. 5. అటనున్న కీచకు లట వచ్చుటయును. 6. శోకాగ్ని. 7. అలుకఁ చెల్విదొఱంగి యాగ్రహంతెత్తి. 8. వడిఁ గీచకునితోడ వామాక్షిఁ గాల్చుఁ | గడఁగి నీయనుమతిఁ గాంచ వచ్చితిమి ; పనివడి యటుచేయ వగలాటు మాకు | ననవుడు విరటుండు నపుడు కీచకులు | తనమాట వినరది తాను భావించి | యనువార నిట్లనె నలవారితోడ | మీకుఁ దోచినయట్లు. (ముద్రిత ప్రతి)
 9. నను. 10. నమ్మాట కపుడు ; విరటుండు నపుడు. 11. సతి. 12. యింత. | తలకొని మీయన్న తన వీధిఁ బోయె. (ముద్రితము).

పనిగొని ¹సూతుపైఁ బాంచాలిఁ గట్టి | గొనిపోవుచును యెఁభ్రువోట్లును దారుఁ
బెగెడి శోకాగ్నిఁ బిశ్మవంబునకుఁ | గరదీపికలు పట్టి కదలిరండఱును.
²అప్పుడయ్యతివ బాష్పాంబుపూరములు | దొప్పదోగిన మోముతో నెలుఁగెత్తి
యనురులచే జిక్కి యమఁకేంద్రలక్ష్మి | మనలక వాపోవుమాడ్కి నిట్లనియె :
“ కలిత విక్రములార, గంధర్వులార, | దళిత శాత్రువులార, శత్రుజ్ఞులార,
నిర్మలమతులార, నియతాత్ములార, | ధర్మసమ్మతులార, దయసేయరయ్య!
చపలురై తమయన్న శవముతోఁ గూడ | నువ్వీచకులు నన్ను నుజుక బంధించి
కొనిపోవుచున్నారు ⁴కుటిలవర్తనులు ; | ననుఁ గావరయ్య బన్నములెల్ల మాన్చి!
ఓ జయ నిజనామ ! యో జయంతాఖ్య ! | ఓ జైత్ర విజయుండ ! యో జయతేన !
ఓ జయద్భల ! ⁵మీకు నుచితమే యిట్లు | తేజంబు నూపక ⁶తివిచియున్నారు !
⁷అలికుయ్యాలింప రకట మీరుండి ! | ఏల యూరకయుండ నిట్టికార్యమున ! ”

భీముఁ డువ్వీచకుల మడియించి ద్రౌపదిని విడిపించుట

అనుటయు నమ్మాట లాలించి పవన | తనయుండు మేల్కొంచి తలఁపులో నవుడు
“ ⁸పరులేచి వెండియుఁ బ్రాణవల్లభకుఁ | ⁹గరమర్థితో నెగ్గు గావించి ” రనుచు
భయరక్షణంబు ¹⁰గోప్యంబుగాఁ జేయ | రయమున నాప్రకారపుగోడ దాఁటి
పాలుపుమీఱఁగ రుద్రభూమిలో నిలిచి | వెలసిన యొక మహావృక్షంబుఁ బెజ్జికి
¹¹భుజముపైఁ గీలించి భూరిశూలమున | గజదైత్యహరుఁడొప్పుకరణి నొప్పారె
గుటిల¹²గోపాటోప ఘూర్ణితాలోక | ¹³చటుల పాటవ భుజానంరంభుడగుచు,
అంతఁ గీచకవైరి నల్లంతఁ గాంచి | యెంతయు భయముతో నెల్లకీచకులు
“ అక్కటా గంధర్వు లదె వచ్చిరింక | నెక్కడఁజొత్తు మీఁకెట్లాకొ ! ” యనుచుఁ
గువలయనేత్రతోఁ గూడఁ గీచకుని | శవము ధారుణివైచి చాలభీతిల్లి
¹⁴యుదకంబులను డాఁగి యోలిఁ బల్లముల | నొదిగియు నృత్రంబులొప్పుఁ బ్రాణియును

1. శవముపై. 2. అప్పుడు పాంచాలి యంతరంగమున. 3. ధైర్యాత్ములార. 4. కూడంగ వచ్చి.
5. నీకు. 6. తెంపేదినట్లు; తెగి దాగి యిట్లు. 7. కాలయాపన నేయఁగానొనె యకట (మీకుఁ దగునె)
8. అరయంగ. 9. బరులచే నీపాటు పాటిరై ననుచు. 10. గోప్యముగాఁగ వలసి. 11. మనుజులను
నెల్ల మర్దించునపుడు | ఘనదైత్యహరుఁడుగ్రగతి నొప్పునట్లు. 12. బాహుతోప. 13. చటులబాహునఁ
గోపనవృద్ధుఁ డగుచు. 14. పదపదుండని పాటి పాటలేకచట.

దెరువులు గానక తిరుగఁ బాటియును । ¹వెటవొంది పటచిన భీముండు దటిమి
 శకడగి బెబ్బలి ²లేళ్లగమిమిఁదఁ గవియు । వసువునఁ ³గీచకప్రజముపైఁ గవిసి
 చల మొప్ప ⁴దాసియుఁ జదియప్రేసియును । దలలూడఁ దన్నియు ధరణి బ్రామియును
 ఒడిచియు ⁵నడఁచియు నక్కడఁచియును । బొడిచియు ⁶జించియు భుజశక్తి నిట్లు
 విపులకోపముతోడ వెన నూటయేవు । రుపకీచకులఁబట్టి యుఱక చెండాడి
 కమలాక్షిఁ గట్టిన కల్లెల్ల నూడ్చి । క్రమమొప్ప నూరార్చి కన్నీరు ⁷దుడిచి
 'దేవి, యింటికిఁబొమ్ము ⁸తెఱఁగొప్ప' ననుచు । పావని ⁹వెనుకొని పాంచాలి నవిచి
¹⁰బలికిని వెడలి వేటొక్కమార్గమున । ¹¹బలువిడిఁ జనుచెంచె బాకళాలకును.
 ధరణీశుఁ డవుడు గంధర్వులచేతఁ । ¹²బరఁగఁ గీచకులెల్లఁ బడిరని వినియుఁ
 గేకయపుత్రి శోకించు తావునకుఁ । బ్రాకటంబుగఁ బోయి భయ¹³మంది పలికః
 "ఏపార సైరంధ్ర నిట నుండనీక । పావుద మిఁకఁజాలుఁ బగివేలు వచ్చె;
¹⁴ప్రాద్దున నొకవంకఁ బొమ్ము నీ వనుచు । బుద్ధిగాఁ జెప్పి నేర్పున సంపుమబల!
 మగవారు దానితో మాటాడవెఱతా; । రొగిఁ బట్టి చంపించు నొకముహూర్తమున;
 ఈ యింతికై చావ నెందఱున్నారొ! । తోయజానన, పాముతోడి పొత్తయ్యె."
 అనవుడు విరటుతో నబల యిట్లనియె: । "మనుజేంద్ర, కలసె నీమనను నామనను;
 ఏనును సైరంధ్ర నీవేళ ననువఁ । బూనియుండితి; నీవుఁ బానఁగఁ జెప్పితివి;
 వెనుకొని యింక నింతి వెడలంగఁ ద్రోచి । జననాథ, ¹⁵మఱి నీళ్లుచల్లి మొక్కెదను."
 అని చెప్పినంతలో నంధకారంబు । కనుకని విరిసి భాస్కరుండు తోఁచుటయుఁ,
 గట్టినమడుఁగుతోఁ ¹⁶గ్రమమొప్ప వచ్చి । నెట్లన నొకయేటిసీటిలో ¹⁷మునిఁగి
 నగవున విలసిల్లు చలువొప్పు మోము । జగతిఁ బున్నమనాటి చంద్రు¹⁸నిఁ జెనక,
¹⁹రాజవీధిలో నరుదొచునపుడు । పౌరులు ²⁰తనుజూచి భయమురెట్టింపః

1. తిరుగుడువడక సంధించి వాయుజాఁడు. 2. కడిది. 3. లేడి; లేటి. 4. నెంతయు వారిపై నేచి.
 5. డా. 6. బొడిచియు.

7. నడఁచియుఁబోనీకపేర్చి-వరబాహుదర్ప ప్రభావంబు వఱల । శరవొప్ప సంతయు వెన నూటయేవు!
 రుపకీచకులఁ బట్టి యుఱక చెండాడి । విపులాంసముల శౌర్యవిభ్రమంబొప్పుఁ । కమలాక్షిఁ గట్టిన.
 (ముద్రితము) 8. నింది. 9. తెగువతో. 10. ఖమ్మంకై. 11. యురవున. 12. పరువడి. 13. పరువేది
 (వడి) కీచకుల్ పడిరని (రినా) వినియు. 14. భక్తి. 15. ప్రాద్దున లేచి లే పొమ్మని మిగుల.
 16. శే. 17. గడగి పాంచాలి. 18. దోగి. 19. తో. 20. సైరంధ్ర...చనుచెంచు. 21. పీక్షించి
 భయమంది పలుక । నెంతయు సంతోష మిచ్చు బాటించి(?) । అంగనవరె,

“నంగనవలెనుండి యఖిలకీచకుల | మింగినభూతంబు మెఱసిపోయెడిని ;
అరుగుఁ డడ్డమురాకుఁ డటుపోకుఁ డేగి | తెరువెను తొలఁగుఁడు ¹తిరిగిచూడకుఁడు
చూచినఁ దెగఁజూచుజూ చంద్రవదన | చూచిన ²సతిపోతె శోభిల్లుఁగాని.”
అనుచుఁ జేతుల తొమ్ము నప్పలించుచుచు ! జను లొక మ్రోతగా ³శంకించి పలుక,
నెంతయు సంతోష ⁴మెనఁగఁ బొందాలి | యంత నొయ్యనవచ్చి యట వంటయింటి
వాకిట నిలుచున్న వాయునంభవునిఁ | బ్రాకటగతిఁ జాయబాఱఁ జూచుచును
దలఁచునెడఁకొత్తోఁ దనలోనె తాను | బలుకుచుఁ జనునీతిఁ ⁵బలికె నచ్చోట :
“నయమించుకయు లేక నాకుఁ గీచకులు | భయము వుట్టింపఁ ⁶దప్పక ప్రోచినట్టి
ఘనదయాపరునకు గంధర్వనకును | అనయంబుఁ బ్రణమిల్లి యర్థి మోదింతు.”
అనిన భీముఁడు గూఢమైనవాక్యముల | ననజలోచనఁ జూచి వలనొప్పఁ బలికె :
“చపలనేత్రకు నొక్కనంకటం బైన | యపుడు ⁷తాఁ దఱివేచి యచట సంధించి
మగఁటిమఁ జూపని మగఁ డేటిమగఁడు ? | జగతివారికి నేల నత్కిర్తిగలుగు ?”
అనుటయు వినుచు ⁸నాట్యపుశాల చేరఁ | జని యర్జునుని జూచి సతి సంభ్రమింప,
నృత్తంబు ⁹సాలించి నెమ్మిఁ గన్ని యలు | మొత్తమై చనుదెంచి ముదిత కిట్లనిరి :
“చపలాక్షి, కీచకుఁ జంపించితమ్మ ! | యువకీచకులఁ బట్టి యొప్పించితమ్మ !
వారిచేఁ బడియు నొవ్వక వచ్చితమ్మ ! | ¹⁰నీరమఃపలలావు నెగడించితమ్మ !
అమ్మ, నీకెవ్వరు నపకార మింక | నెమ్మిఁ జేయఁగలేరు నిఖిలలోకముల.”
అని తారు మును విన్న ¹¹యట్టి కార్యముల | కనురూప మగుగీతి ¹²నడుగుచోఁ గదిసి

అర్జునుఁడు ద్రావదితో సంభాషించుట

పలికె నింద్రునిపట్టి పాఁచాలిఁ జూచి : | “జలజాక్షి, నిన్ను గీచకుఁ డేమిచేసె ?
మఱి కీచకులనెల్ల మర్దించు తెఱఁగు | ¹³నెఱపుగా నెఱిగింపు నీమాటగాఁగ.”
అనుటయు నామాట ¹⁴కఱనవ్వు నవ్వి | వనజాక్షి ¹⁵తననేర్పు వలనొప్పఁ బలికె :

1. తెలియ. 2. దెనుచేటు సోకు నెంతయును. 3. జంకక. 4. మిచ్చుక బాటింది | యింతి
యొయ్యన వంటయింటికై పోయి - వాకిట. 5. పణతి యిట్లనియె. 6. చంపఁగఁ జూచినట్టి.
7. తాళము వేసినట్లు. 8. నాట్య లయమునకు. 9. గావించు. 10. కైదిదర్పమునై బలులు
నీమగలు. 11. యఖిల; యన్ని. 12. నాడుచో. 13. నెఱయ. 14. కలరంగ. 15. యతనితో.

“నీకేమి నీవు కన్నియల కేప్రాద్దుఁ | జేకొని ¹నాట్యంబు చెప్పుచుండుదువు ;
 కడుకొని యెవ్వరెక్కడఁ బోయిరేమి | ²తడవవు; నాపాటు తలఁప నీకేల?”
 అనిన వానవపుత్రుఁ డబల కిట్లునియె : | “నినుఁజూచి శోకింపనేర్తు నెంతయును
 జెలియ, నీతోఁ బొత్తుచేసితిఁ గానఁ | దలఁప నీ కొకకైనఁ దడవకుండుదునె?
 ఓ చంద్రవదన, యేనున్న భావంబుఁ | జూచి ⁴యిందెవ్వరు శోకించువారు?”
 అని యర్జునుఁడు పేడియైయున్న తనకు | ఘనవైరిశిక్ష యోగ్యముగామి దెలుప
 విని నవ్యసాచికి వెలఁది యిట్లునియె : | “నిను దూఱవచ్చునే! నీవు మాన్యుడవు;
 వృథివి నీరూపంబు బీభత్సమైనఁ | బృథివీశునకుఁ ⁵జాలఁ బ్రియమయ్యె నేఁడు;
 నరుడవు కావున నాదుఃఖనమితి | పొరసిన నొకవేళఁ బొరసెఁగా కేమి.”
 అనిచెప్పి ⁶తనవెంట ⁷నచటికన్నియలు | చనుదేరఁగా దేవినదనంబుచొచ్చి
 కడఁగిన తనయుబ్బు ⁸గానరాసీక | పొడమిన చిటునవ్వు పొడమంగసీక
 వెడలఁజూచినమాట వెడలంగసీక | యడరక తొడరక యవుడు పాంచాలి
 యలరిన నంతోష⁹మును గుట్టమునకు | నలధైర్యమే కల్గియంబుగాఁ బట్టి
 దేవిముందట వచ్చి తెఱఁగొప్ప నిలువ | దేవియు భయశోక దీనభావమున
 మడుగులు దెప్పించి మణులు దెప్పించి | తొడవులు దెప్పించి ద్రువదనందనకుఁ
 బచ్చకప్పురముతో బాగాలు మొదల | నిచ్చి ¹⁰సాములు చీర లిన్నియు నిచ్చి
 పలికె నప్పుడు దుఃఖపరవశంబునను | బాలతితో నెంతయుఁ బొందు గావించి :

నుదేష్ట ద్రావది నిలువెడలఁ బంపఁజూచుట

“చక్కనిదానవు; సాధ్యి, నీమగలు | చక్కినుండరు; నీకుఁ జాటిచెప్పెదను.
 మగవారు నినుఁజూచి మదనమోహమునఁ | దగులుటయును వారి దారు చంపుదురు;
 నీ¹¹మోముఁ జూచిన నెలఁత, మాకైనఁ | గామచేష్టలు దోచు కడసారిమాట;
 వలవకుండఁగరాదు వలచినఁ జేటు; | మెలఁత, నీతో నెట్లు మెలగువారలము!
 కావున మా¹²లోనఁ గాదు నీ¹³వుండ; | వేవేగ వెడలుము విభుఁడుఁ బొమ్మనియె.”

1. భరతంబు. 2. తడయక మాపాటు. 3. కేమి. 4. యింకెవ్వరు. 5. జూడఁ బ్రియమైనఁ
 జాలు. 6. తెనువెంట. 7. నఖిల (?). 8. కడఁగంగ. 9. మటుగాన సీక | అలిత ధైర్యముచేత లంక
 పట్టయను | దేవిముందట. 10. యిన్నియు నిచ్చి యిట్లని పలికె. 11. మూర్తి గనుగొన్న.
 12. తోడ. 13. వింక,

అనుటయుఁ బాంచాలి యద్దేవిమోముఁ | గనుఁగొని వినయంబు గానరాఁ బలికెః
 “పడఁతుక, యిఁకమీఁదఁ బదుమూఁడుదినము | లెడపక వర్తింపనిమ్ము నన్నిచట;
 అంత నామగలు ప్రత్యక్షమై మీరు | చింతించుపనులెల్ల ¹జేకూర్పఁగలరు;
 ఉపకారపరులు మహోగ్రసాహసులు | సృపునిచిత్తముఁ బట్టనేర్తు రెంతయును;
 పొరపుగాఁ దలఁపకు పొలఁతి, నామాట; | పురుషార్థమును వచ్చుఁ బుణ్యంబు నీకు.”
 అనుటయు నమ్మాట లాత్మలో ²నమ్మి | జననాథుడేవి పాంచాలి కిట్లనియెః
 “ఉవిద, నీమాటల కొండాడ వెఱతు; | నవుఁగాము లెఱుఁగ నీయాజ్ఞ చేసదను;
 భూవిభుఁడున్నాఁడు పుత్రుఁడున్నాఁడు | మావారలున్నారు మన్నింపుమమ్మ;
 తిపుటమై నీవు చింతించుకార్యంబు | లివి యవి యని నాకు నెఱిగింపుమమ్మ!”
 అనుచుఁ బ్రార్థించిన నద్దేవియింట | వనిత తొల్లిఁటియట్ల వర్తించుచుండ,
 జనులంత నకలభూచక్రంబునందుఁ | బనుగొని తమలోన భాషిం⁴చిరిట్లుః
 “విరటుని మఱఁదియై వెలయు కీచకునిఁ | బరిమార్చిరట! యెంతబలియు⁵రున్నారో!
 వాని సాహసమును వాని దోర్బలము | వాని గర్వంబైన వర్ణింప నరుదు!
 అట్టివాఁడును ఘోరమగు చావుఁ జచ్చె | నెట్లన గంధర్వ⁶నికరంబుచేత!
 ఉపకీచకులుఁ జచ్చి రొక యింతికొఱకు! | నపజయం బిటమీఁద నా మత్స్యపతికి;
 నెఱజోదులఁట! నేడు నిష్కారణంబు | పఱియలై⁷పోయిరి పగవారిచేత!”
 అని యిట్లు నూతులు హతులైనవార | లనయంబుజనులెల్ల నాడుచుండఁగను,
 అంత నక్కడఁ గౌరవాధీశ్వరుండు | కౌంతేయు⁹లకు నిచ్చుఁ గటంబు దలఁచి
 వారి నయ్యజ్ఞాతవానకాలమున | ధారుణి వెదకింపఁ దాను బుచ్చుటయుఁ,
 జతురులై పోయిన చారవర్గంబు | కుతల¹⁰మంతయుఁ ¹¹జూచ్చి గోరాడి వెదకి
 రూపింపఁ బాండుపుత్రులు ¹²చన్ననన్న | లేపార నెచ్చోట నెఱుఁగంగలేక
 తిరుగుట చాలించి తిరిగి యేతెంచి | పొరిఁబారి సంకేతభూమిపైఁ గూడి

1. జేయ నోపుదురు | ఎన్ని నాచారిత్ర మెల్లను జెలియ | మున్ను జెప్పితి నీకు హెసపోఁగాని | కీచకు నింతలోఁ గీడు వచ్చినను | నాచేయు తెఱఁగేమి నలినాక్షి యింక! పరసతి పరధన పరహింస చేయు | హరుఁడైన జెడిపోవుననుఁ బురాణములు; కరుణతో నావ్రతము గడతేర్చుమమ్మ! పురుషార్థమును (తంజాపూరి ప్రతి).

2. నిలిపి. 3. జనులొండొరులు. 4. తు. 5. లు. 6. నిచయ. 7. మడిసిరి. 8. వర్తిల్ల నవని యంతటను. 9. ల ప్రతిజ్ఞ కలుషంబుసేయ. 10. మె. 11. జూచి గోరాడి. 12. నున్నచిన్న.

‘యితైః గర్భిణీః కైఃగింత’ మనుచు | ముత్తమై గజపురంబునకు నేతెంచి
 నుతికొక్కు దుర్యోధనుని కొల్లుకడకు | సతివేగమున బోవ నదియు నొప్పారె
 వినుత సర్వంసహావిభు నీతివోలె | సనుకూల భీష్మకృపావిష్టమగుచు,
 నిరుపమ ప్రహ్లాద నిజమూర్తివోలె | గురు కర్ణ కివరస వాగ్భూషితంబగుచు,
 దుష్టభూపాల బంధుర లక్ష్మివోలె | ద్విష్ట దుశ్శాసన ధృతరాష్ట్రమగుచు,
 పరిణోద్ధ సురరాజ భవనంబువోలె | సురసిద్ధ గంధర్వ రేవనుయుక్తమగుచు.⁷
 శక సాశ్వ కోనల సోపీర మగధ | కుకురు కుంతల పాండ్య ఘూర్జరేశ్వరులు
 ఘనత నాతని సమ్మృఖముఁ జేసినపుడు | తనరిన హనీడిబద్దలవారి రవళి
 నలపుమీఱినయట్టి యాస్థానసీమఁ | జెలువైన బహురత్న సింహాసనమునఁ
 దిరమొప్ప రెండవ దేవేంద్రుడనఁగఁ | గరమర్థి గూర్పున్న కారవేశ్వరుని
 దరిసింది ¹⁰సాష్టాంగ దండప్రణామ | కర¹¹కరచరణలై కరములు మొగిచి
¹²చారు లెంతయు నిర్వి¹³కారులై పలికి | రారూఢ వినయంబులైన వాక్యముల :
 “అవధారు దేవ, నీవనిపి నట్లేము | జవమునఁ జని భూమిచక్రంబు ¹⁴దిరిగి
 పదిలమై డాగిన పాండునందనుల | వెదకునప్పుడు కొంత వేనటలేక
 తొలి తొలి వారున్న దుర్గభూములకుఁ | జలమొప్పఁ జని పరశాలలు వెదకి

1. తోన. 2. కరుణించి. 3. వినర. 4. తి. 5. సతి. 6. వర.

7. వితత కుంభజకోప విన్నూర్తివోలె | సతిరత్న కమలరత్నాకరంబగుచు.

మఱియుఁ గానుక దెచ్చు మండలేశ్వరుల | నెఱపిన భద్రభూనికరంబువలనఁ

దొరఁగెడు మదధారఁ దోగి పంకముల | బొరసిన లావులఁ బొదిగూడ నిలిచి

పదిలమై సందడిపడు పద్మముఖుల | పదముల కనుమయ్యెఁ బంకజాకృతులు (?)

మొండైన తనువుల మెఱయు భూషణము | లాండొంటితో రాయ నుదయించు రజము

కదలు చామరములగాలిచేఁ గదలి | కదిసి పుష్పాడివోలెఁ గలయఁ బర్వతయుఁ

బసపాడి రసిక (?) తప్పక యెల్లవారు | పసిడిపుత్తడిరేఖభాతి నుండుదురు.

మఱియు నొక్కొక్కచోట నుపితనాట్యములు | మెఱయించు నప్పుడు మృగవిలోచనలు

కాంచనలీలఁ జొక్కఁ పుంజనుదోయి | మించులు పచరించు మెఱపులై తారు

పరవశంబున మ్రోయు పసినిమట్టియలు | శరవోప్ప నురుములనిధముగావించు,

రుచిరగానమునేయు రూపసుందరులు | కచభారములు మేఘగతులు గావింపఁ

జెలువమై యెలికెడు శృంగారరసము | పలుచని వానగాఁ బ్రస్తుతింపుదురు. (తం. ప్రతి.)

8. కాష్ఠ్య. 9. రాదులకు. 10. సంప్రీతి. 11. కరవత్తులై. 12. వార. 13. చారు. 14. నందు.

ప్రతిమహీధరమును బ్రతిపాదపంబుఁ | బ్రతిలతాకుంజంబుఁ బ్రతిగృహహరిణము
వెదకి పల్లంబులు వెదకి దీర్చి కల | వెదకి నిర్భరముల వెదకియుఁ, బోక
వరమునులనక యర్చుల బోయలనక | తెరుచునులనక శోధించి శోధించి,
యొకచోట నరదంబు లొగి నేఁగుచొప్పు | ప్రకటించి కని కూడఁబాటుచో, నవియు
రథిశశూన్యములైన రాజేంద్ర, మేము | పృథ్వీసోమేంద్రుతో వెనఁ గూడఁబోక
యంతనంతను బోవ, నవియు ద్వారకకు | నెంతయు వెన నేఁగె; నేముచు బోయి
వీధుల నుద్యానవీధుల సాధ | వీధుల వీక్షించి వెనఁ గానలేక

మత్స్యపురిని బుట్టిన వింతలు వేగులవారు దుర్యోధనున కెఱిగించుట

తడయక మఱియు భూతలముపై ¹వెడలి | యుడుగ కూటలలేక యోలి ²నందఱము
బయలును ³వనముగా భావించి ⁴యరసి, | యముతో గొంద్రియు రచ్చగా వెదకి,
చెలమయు ⁵జలధిగాఁ జింతించి ⁶తడవి, | వెలుఁగును దమముగా ⁷వివరించి నెమకి,
యేయువేక్షయులేక యెఱుకపల్లయును | బాయక పురముగా భావించి తిరిగి,
పాండవులను ⁸వార్తఁ బరికింపలేక | ⁹యొండొకచో నంత నొనఁగూడి యేము
దేవ, నీకెఱిగింపఁ ¹⁰దిరిగి వచ్చితిమి; | భావింప ధరలేరు పాండునందనులు.
మఱియొక్కచిత్రము, మత్స్యభూపాలు | మఱుఁసి గీచకు ¹¹నొకమగువకై ¹²పట్టి
నడురేయి గంధర్వనాథు లేకతమ | కడఁగి కైదువులేక ఖండించివైచి
కరములుఁ బదములు ఘనమస్తకమును | గరమర్థితో వానికడుపులోఁ ¹³ద్రోచి
వివరీతగతి మత్స్యవిభుఁడు శోకింప | నుపకీచకులఁ జంపి రొక¹⁴నిఁ బోసక.
ఆ నృపాలుండు మీకహితుండు గాన | వాని¹⁵నేగియుఁ జెప్పవలసి చెప్పితిమి.
¹⁶వీరీతి వెనకెద మింకఁ బాండవులఁ | గౌరవేశ్వర, మమ్ముఁ గరుణించి యనువు.”
అనవుచు నాఁగాక యని సుయోధనుఁడు | పనిగొన వారి నప్పటికిఁ బోననిపి
తడవుగాఁ జింతించి తనమంత్రివరులఁ | దడయక వీక్షించి తగవేది పలికె:
“ఎలమిఁ బాండవులకు నియ్యేటి¹⁷తోడఁ | దలకొన్న సమయ¹⁸మంతయు నిండఁగలదు;

1. పదార్థంబు. 2. పథులు. 3. వీక్షించి వే. 4. యంతంతఁ బోవ నే మవియు. 5. వెదకి.
6. నంతరము. 7. బయలుగా. 8. వెదకి. 9. గుంటయు. 10. యరసి. 11. వీక్షించి. 12. వారి
భావంబు. 13. యొండొండ నేమంత నొనఁగూడి యేము. 14. దివిరి. 15. డొక. 16. పట్ట.
17. దూర్చి. 18. యింతికోటకు. 19. నెఱిగి. 20. భావింప ధర లేరు పాండునందనులు | దేవ,
నేమంతయుఁ చెలిసిన విధము | వీరీతి. 21. లోన. 22. ఁబు తగ.

నిండకమున్నె మున్నిటియట్లు వారి । నుండఁజేయుట కార్య ముగ్రాటపులను ;
కాకున్న 1 రాజ్యభాగంబుఁ దెమ్మనుచు । జేకొని జగడంబు నేయుచుండుదురు ;
ఏరూపమున వారి నీక్షింపవచ్చు । నారీతి 2 నెఱిగింపుఁ డాత్మఁ 3 జింతించి.”

పాండవులయునికిఁగూర్చి దుర్యోధనుఁడు కర్ణాదులతో నాలోచించుట

అనుటయు రాధేయుఁ డవసీశుతోడ । విన నిచ్చ4యగుమాట వేడ్క నిట్లనియె :
“చారు5లు వివిధసంచారులై 6 వెదకి । పేరుగల్గినయట్టి పృథివీశులొద్ద
వికృతవేషముదాల్చి విహరింతురేని । నొకనాఁట నఱనాఁట నుదయించువార్త.”
అనిన కర్ణునిమాట లాత్మఁ గైకొనక । కనుగవ గర్వంబు కాలుద్రవ్వంగ
దుర్యోధనునిఁ జూచి దుశ్శాసనుండు । కార్యంబు తెఱఁ గింతఁ గాన కిట్లనియె :
“ఆ పాండుతనయుల సరయఃబోనేల ? । దూహిలి దుష్టజంతువులచే జిక్కి
వారు చచ్చినయట్టి వనభూములందుఁ । బూరియు నీకలుఁ బొడము నింతకును ;
ఏకశాసనముగా నెల్లరాజ్యంబుఁ । జేకొని పాలింపు చింతింపనేల ?”
అనవుడుఁ బలికె ద్రోణాచార్యుఁడపుడు : । “మనుజేంద్ర, యువరాజుమాట గైకొనకు ;
వారేల చత్తురు ? వారనాచార । దూరులు ; భయ7రోగదూరు లెంతయును ;
దైవ8బలంబు నుత్తమ బాహుబలము । నావీరులకుఁగాని యమర వెవ్వరికి ;
ఓప్పఁ జంపునె వారి నుగ్రజంతువులు ? । నిప్పున కీఁగలు నేర్చునే మునర ?
ఆమాటలేటికి ! నా పాండునుతుల । భూమిపై 11 వెదకింపఁబుచ్చు కాదనక.”
అనిన భీష్ముండు ద్రోణాచార్యుమాట । విని సంతసించి యవ్విభుఁజూచి పలికె :
“కలశ12సంజాతుఁ డొక్కఁడ నిక్కమాడె ; । కలవారిలోనెల్లఁ గార్యజ్ఞుఁ డితఁడు.
దైవబలాధ్యు లెంతయుఁ బాండునుతులు । కావున వెదకియుఁ గానంగలేరు ;
మీరని వారని మేము భేదింప । నేరము విను రెండునేత్రంబులట్లు ;
అవసీశ, నీవు మమ్మడిగితిగాన । వివరింతుఁ గార్యంబు వెనఁ దోచిన13ట్లు.
తెలియుము వా రుండు దేశంబునందుఁ । దలపోయఁ 14 దఱుంగని ధాన్యంబుగలుగు ;

1. రాజ్యభాగంబుఁ దెమ్మనుచు. 2. నెమరింపు. 3. నూహించి. 4. మాటగా. 5. లై.
6. వారు. 7. గొని. 8. లు. 9. లోభ. 10. ంబు బలము. 11. వెదకంగఁ బుచ్చుంగవలయు,
12. సంభవము నొక్కఁడు. 13. ంత. 14. దొఱ.

కాలవర్షంబులు గలిగి ¹ధారుణిని । జాల నుభిక్షమై జనము వర్ధిల్లు ;
²గురు మంత్ర పితృదేవ గోబ్రాహ్మణులకుఁ । జరకాలమును భక్తి నేయుచుండుదురు ;
 అదిగొక గోవు లియ్యాకాలమనక । పిదుకు నూరకయైనఁ బెరుగు నర్థములు ;
 అట్టిదేశంబు లెయ్యవి మీరు వారి । నట్టివో వెదకింపుఁ డపుడు తోచెదరు.”
 అనినఁ గృపాచార్యుఁ ³డవసీతుఁ జూచి : । “మనుజేంద్ర, మీరేల మనసుచున్నారు ?
 వనమునఁ బండ్రెండు వత్సరంబులును । జన గోవ్యముగ నొక్క సంవత్సరమును
 నియతితో నిండించి నేడెల్లి వారు । రయమొప్పు గోపించి రానున్నవారు ;
 ఈలోపలనే వారి నీక్షించు తెఱఁగు । వాలాయముగఁ జేయవలయుఁ ⁷జేసినను ;
⁸అదిగాక మనబలం బాయత్తపఱచి । పదిలమైయుండుట భావ్యంబు చూడ ;
 సైన్యంబు రప్పింపు నఖిల రప్పింపు । మాన్యుల రప్పింపు మనుజేంద్ర, నీవు ;
¹⁰పాండవు లననేల పగవారు మఱియు । నొండొకరైన నుద్యోగంబు వలదె ?”
 అని యిట్లు తమబుద్ధు లర్థి ¹¹నందఱును । వినిపించుటయును భూవిభుఁడు చింతించి
 కార్యంబు తుదఁ ¹²గాంచి కర్ణాది రథిక । వర్యుల వీక్షించి వలనొప్పు బలికె :
 “బలుఁడు భీముఁడు సింహబలుఁడు శల్యుఁడు । నిలలోన నమ¹⁸నత్వు లిద్ధసాహసులు ;
 వీరిలోపల వీరె వీరి చావులకుఁ । గారణంబులుగాని కా రన్యజనులు.
 కీచకుచావు దాఁ గిమ్మిరవైరి । మోచినవనిగాని మోసంబుగాదు ;
 ఆ యింతి ద్రాపది ; యతఁడు వాయుజాఁడు ; । వేయునేటికి మీకు విశదంబుగాదె ?
 గంధర్వులను ¹⁴పేరఁ గనలి కీచకుని । బాంధవ¹⁵యుతముగాఁ బరిమార్చె నతఁడు ;
 ఈ భీమఁ డాడిన యిన్ని¹⁶చిన్నెలును । శోభిల్లు విరటుండు నుఖి¹⁷ముండు పురిని ;
 కావునఁ బ్రచ్ఛన్నగతిఁ బొందువుత్తు । లావిరటుని¹⁸పేట నర్థి నున్నారు ;
 విరటుండు మనకును విద్యేషిగానఁ । దరమిడి ¹⁹వానిపై దాడిపోవచ్చు ;
 పోయి గో²⁰గణములఁ బొదివిపట్టుటయు । నాయెడ యమనూనుఁ డడ్డమైనవచ్చు ;

1. ధారణలు. 2. పరమంత్ర దేవతా బ్రాహ్మణాదులకు. 3. యేల. 4. ప నయ్య. 5. డపు
 డూహచేసి. 6. న. 7. నెంతయును. 8. అదియేల ప్రజ గట్ట మాయత్త. 9. డు పనిచాలఁ గలదు.
 10. పడి వారు సమయంబు బాసమై నెఱపి । కడగి కయ్యమునకుఁ గాలు ద్రవ్యచును,

రా నేమిచేసెడు ? రహి యుద్ధమునకుఁ । బూనంగకలె కాంతి పొసఁగకుండినను ; (ముద్రితము)
 పాండవు లననేల. 11. నిద్దఱును. 12. దోచి. 13. బలులిట్టి. 14. పేరుగలిగి. 15. సహితంబు.
 16. చిన్నెలును. 17. మున్నవాడు. 18. మ్రోల. 19. యతని. 20. ధనముల.

వచ్చిన నజ్జాతవానభంగంబు | చెచ్చెర నెఱిగించి శీఘ్రుంబె వారి
 నడవికి దొల్లిటియట్ల పో¹బడిచి | పుడమి ²గైకొందు నిప్పుడు మీరు మెచ్చ.
 కాంతేయు పిలయ నక్కడ లేకయున్న | జింతింప విరటుని సిరి ³దక్కు మనకు.
 ఇది కార్యమని మీర లిచ్చ వాటించి | కదలుడు మేలు కాగలదు మీఁదటను.”
 అనవుడు విని త్రిగర్తాధీశుడైన | ఘనుడు నుశర్మ దిగ్గనలేచి ⁴మొక్కి
 యువరాజకర్ణులు నొగి నమ్మితింప | నవసీశుతోడ నిట్లనియెఁ గేల్పొగిచి :
 “దేవ, మున్నోకపరి దివిరి కీచకుడు | నావంక బగమోచి నన్ను ⁵భజించె;
 చేతప్పి వాయుజుచే జచ్చె వాడు; | ఆతనితో నాకు నని లేకపోయె.
 నాటి ⁶రోషము మత్స్యనాథుపై నేన | నాటింపనోపుదు నను ⁷బంపవయ్య.
 ఒసర నాజీతపుటూళ్లలో ⁸సతఁడు | తనకుఁ గానుకలెత్తుఁ దగదన్న విచక.
 పనుపు గోవులబట్టి పాండునందనుల | గనివత్తు విరటుభాగ్యము చూఁజఁదెత్తు.”
 అనవుడు భూపాలుఁ డనుజు వీక్షించి | ఘను ద్రోణు నీక్షించి కర్ణు ⁹నీక్షించి :
 “నభవారు మీరు నుశర్మవాక్యముల | రభసంబు వింటి రూరకయుండవలదు;
 ఇదికార్యమనిచెప్పు; డిది నాకుఁజూడ | గొదలేదు విరటు మార్కొనఁ¹⁰జాలు నితఁడు;
 చతురంగసన్నాహ సహితంఁడై ¹¹యివుడు | జతోనమై ముందట ¹²సాగిపోయటకు
 మొదవులబట్టి, నిమ్ముల మత్స్యవిభుఁడు | కదనంబునకు వచ్చుఁ గలనేన గొంచు;
 మఱునాఁడు మన మేగి మఱికొన్ని పశుల | గొఱలేనివనఁ బట్టి కూఁతవేసినను
 ఆవేళ దొరలెల్ల నచ్చోట లేమి | దావచ్చు నడ్డమై ధర్మనందనుడు;
 ఈ వార్త ధరణిపై నెనగకమున్న | వేవేగఁ బయనమై వెనఁ బోవవలయు;
 ఆయన కృష్ణపక్షాప్తమినాఁడు | పోయిన, మఱునాఁడు పోదమిండటము;
 మీకుఁ గాదనరాదు మెఱసి నామాట | కాకున్నఁ జెప్పఁడు గానిచందంబు.”
 అనిన భూపతిబుద్ధు లందంద పొగడి | యనుమతించిరి మంత్రు లాకార్యమునకు.
¹³తమి ధార్తరాష్ట్రులు ధర్మజాదులను | నెమక నెన్నిరిగాని నెఱి వారలప్పు
 డొరులెఱుంగనియట్లు లుండునయ్యెడు | నరుదుగా నిండెనం చరయలేరెరి.

1. ననిపి. 2. కేకొంద మప్పుడ యటుగాక. 3. లిప్పు డక్కడ. 4. యబ్బు. 5. యపుడు.
 6. భంజించె. 7. శోపము. 8. బుచ్చ. 9. నెపుడు. 10. నిం గాంచి. 11. నోపు.
 12. యితఁడు. 13. సాగటయొప్పు | ననిన భూపతి బుద్ధు లందంద.

14. నాటి నిరుద్ధంబునకు మత్స్యనగర | నేటికి గొఱతగా నెల్ల నిండించి

యన్న పాండవుల సుద్యోగించి చూడ | నెన్నిరిగాని తారెన్న రెన్నడును.

దక్షిణ గోగ్రహణము

ఆ సుశర్మయు భూతలాధీశుఁ డనువఁ | జేసేత యుద్ధంబుసేయు వేడుకను
సుభలులు విలుగోల జోడు పక్కరల | విభవంబుగాఁ 1దాల్చి వెనువెంట రాగఁ
బటమా కాహళ శంఖ²పటుఘోష మెడలి ! కిటుకున బిరుదు తెక్కములతో వెడలి,
వెడలినవయనాన విడియకెచ్చోట, | పిడిసిఁ గొడలేక వేగంబె కదలి,
పయనంబు నిడుపైనఁ బ్రజ నొవ్వపిక, | కిరయ మొప్పు జని మత్స్యరాజ్యంబు గదిసి
వేగులవారిచే విరటభూపాలు | గోగణంబులు నున్న గుఱుతు మున్నెఱిగి,
గోలాహలముచేసి కూడంగఁబాటి, | యాలమూఁకలమీఁద నాక్రమించుటయు,
గోపాలకులు లేచి కోపంబులడరఁ | జాప ముద్గర కుంత శరపాణులగుచుఁ
గొచుచు బలపరాక్రమములు సూపఁ | జూచి సుశర్మ నిష్ఠురబాణతతుల
నేసి నొప్పించె ; ననేకరాహుతులు | చేనూపు తమనాథు సెలవు గైకొనుచు
సీనుమై వారల నేసి యార్వంగను | గాసిల్లి గోపవర్గము నిల్వలేక
నెత్తురు పటద³గా నేల గ్రక్కదలఁ | దుత్తుమురై పాటి దుఃఖంబుతోడ
విరటభూపతిఁ గాంచి వినతులై 9 భీతిఁ | గరవద్దములు మోడ్చి కడఁక నిట్లనిరి :
“ దేవ, 10త్రిగర్తులేతెంచి యుద్ధమున | గోవులఁ బట్టి యాక్రోశంబు నెఱపి
గజ వాజి రథ యోధగణములఁ 11గూడి | యజితులై మమ్ము నాహవభూమి గెలిచి
పోవుచున్నా¹²రు భుజశక్తి మెఱసి ; | దేవర, యింక మీ దివ్యచిత్తంబు.”
అనుటయు మీసంబులడరఁ గోపించి | 13కనుఁగొని వారితో ఘనత నిట్లనియె :
“ ఎట్టెట్టురా ! త్రిగర్తేశుండు పనులఁ | బట్ట నెట్లోపరా భయ మింతలేక !
పట్టిన విధియాజ్ఞ వట్టె గాకేమి | పట్టి చంపఁగ నాకుఁ బట్టయ్యె నిపుడు.
ఓ మంత్రులార, మీరుగ్రవేగమున | నేమించి రథయోధసికరంబుఁ గూర్చి

1. గూర్చి వీరవేషమున. 2. పణవచ్చదంగ | కిట కాంగ బిరుదు తెక్కములతో వెడలి(?) పటుఘోష
రవము | కిటధాత్రిగుంగ(?) 3. నయమునఁ జని మత్స్యనగరంబు చొచ్చి. 4. కోపవేగమున.
5. బలపరాక్రమముల బహంబు సేయఁ | జూచి సుశర్మ నిష్ఠురబాణతతుల | చేనూపి వారిపై సెలవులు
పెట్టిగాసిల్లి గోపవర్గమునెల్లఁ బొడిచి | చేసిరి తమలోనసేంహనాదములు | నెత్తురుపటదలై (తం.ప్ర.)
6. సేయ. 7. ల | చేనూపి వారల సెలవుగా విడువఁ | గాసిల్లి గోపవర్గము (ఓరియంటల్ ప్రతి).
8. రై. 9. వారు. 10. త్రిగర్తుఁ డేతెంచి. 11. తోడ | నజతుల మమ్ము. 12. య. 13. కను
లెఱువఱ మై కంపంబునొంద,

వయనంబునేయుడు భయదాట్టహాస : భయద భేరీ భూరి భాంకృతు లెనఁగ ;
 పోటుమానుసులెల్ల బురి నుండ¹కుండఁ జాటించి ²పిలుపుడు సంగ్రామమునకు ;
 భూరి శస్త్రాస్త్రాళి బాలుపారునట్టి | తే రాయితముచేసి తెండు నేర్పునను. ”

విరటుడు సుశర్మ నెదిరించుట

అనిచెప్పి విభుడు తా సఖులనత్వమునఁ | గనకనిర్మిత వజ్రకవచంబుఁ బూని
³మించినహయముల మెఱుంగుకై దువుల | నంచిత శృంగారమగు రథంబెక్కి
⁴వారణ బృంహితధ్వనుల నంబుధులు | ⁵బోరుకలంగ నార్పులు మిన్ను ముట్ట
 గోవులేగినోత్రోవ గోపాలనమితి | భావి⁶చి యడుగుచుఁ బదిలమై ⁷కదలె ;
 అంత నాతనితమ్ముడగు శతానీకుఁ | డంత⁸కాంతకమూర్తి యగుచుఁ గోపించి
 పటు⁹ఘోటకవ్రాత భటమహార్భటము | లటునిటు ¹¹గ్రమ్మ బ్రహ్మాండంబు ¹²పగుల,
 నన్ను తరథమెక్కి శస్త్రాస్త్రునికర | నన్నద్ధుడై యుద్ధజయకాంక్ష వెడలె ;
 అతిఘోర గజయాధ మర్థితోఁ గొలువ | నతనితమ్ముడు మదిరాస్యండు వెడలె ;
 ఆతని యనుజస్ముడగు సూర్యదత్తుఁ | డాతతపైన్య ¹³దివ్యాస్త్రుడై వెడలె ;
 వరుసతో సంత భూవరు పెద్దకొడుకు | చరితా¹⁴ర్థతేజండు శంఖునామకుఁడు
¹⁵హరిరత్న ఘనహీర హరమంజర | ¹⁶కరకంకణాంగద కరయుక్తుడగుచు
 లావణ్యమెనఁగఁ జెల్లనిజోడు¹⁷దొడిగి | వేవిధంబుల ¹⁸మత్స్యవీరులు గొలువఁ
 బదిగుట్టములనొప్ప వసిడితేరెక్కి | కదలెఁ గోపముతోడఁ గదనంబుగోరి.
 ఎలమితో మఱియు ననేకబాంధవులు | గొలువ భూపాలుండు కొంతదవ్వేగి
 నెలగొని నేనలన్నియు వచ్చుదాఁక | నెలవుగా నొకచోట నిలిచియుండుటయు,
 భీమ మాద్రేయులు పిఱుండ నేతేరఁ | దా మును జనుడొచి ధర్మనందనుడు
¹⁹సరభసరణమహోత్సాహంబు మెఱసి | విరటుఁ దప్పక చూచి వెరవొప్పు బలికె :

1. వీక. 2. జడలింపు సమరంబుకనుచు. 3. మించిన హయముల. 4. వారణ. 5. బోరుకలంగ. 6. చోటు. 7. ప నేనతో. 8. వెడలె. 9. కోపముఁడొచు నతికోపమునను ; కాలాంతకుం డనఁగఁ గోపించి. 10. రోషకాహళ పటహార్భటములు. 11. నటు. 12. చెడఁ. 13. గలఁ. 14. విహరుడై. 15. తృ. 16. హరిరత్నోదార. 17. కారణ కంకణ కర యుగండునను. 18. జెట్టి. 19. మేచ్చ. 19. సరభసంబున రణసన్నాహమొప్పు.

ధర్మజ్ఞాదులు విరటుచకు రణసహాయులై వెడలుట.

“నరనాథ, విను మున్ను నాకొక్కమాని । తిరమైన మంత్రోపదేశంబు చేసె ;
ఆ మంత్రశక్తిచే నావాపక్రీడ । ¹నే మునుపొక్కింత యెఱిగియుండుదును.
గోవుల విడిపింపఁగోరి యీరీతి । శివు నేనలుఁ బోవ ³నేను రావలదె ?
వలలునిలావు నెవ్వారెఱుంగుదును ? । తలకొని యతఁడు యుద్ధము సేయుటొప్పు ;
మతిఁదలపోయ దామగ్రంధి శూరుఁ । డతఁడు యుద్ధము సేయ నరుదొంచుటొప్పు ;
తేజంబుగల్గు శంఖోపాలుఁ డెపుడు । నాజి దుర్జయుఁడౌట నతఁడు రావలయు ;
వీరిలావులు మున్ను వివరించినాఁడ । వీరికి రథములు వేగ దెప్పింపు.”
అనవుడు నాఁగాక యనుచు భూపాలుఁ । డనుజుచ్చుడైన శతాసీకుఁ జూచి
రథములు ⁵నాలుగు రమణఁ దెప్పించి । ప్రథిత శస్త్రాస్త్ర వర్కంబు లిమ్మనిన
వాఁడును ⁶దెప్పించి వరుసఁ బాండవులఁ । బోఁడిమిగాఁ బురంబునకుఁ ⁷దోడ్తెచ్చి
నవరణలన్నియు నరగఁ సిప్పించె ; । వివిధాంబరంబులు ⁸వెలయుఁ గై నేసి
యాచూఢమతితోడ నరదంబులెక్కి । సారథ్యములు తారె చక్కఁ బెట్టుచును
అనయంబుఁ గురుసేన నాపోశనంబు । గొనునంతవేడ్క గైకొనిరి పాండవులు.
⁹అప్పుడు రణభేరు లందంద మ్రోయ । నుప్పతిల్లిన భూళి యుడువీధి నిండ,
నుదధులు ఘోషింప నుర్వి కంపింపఁ । గదలె భూపాలుండు ఘనసేనతోడ.

ఉభయ సైన్యములు సంకులముగాఁ బోరుట

వెన నిట్లు ¹⁰వెడలి యవ్వరటుసైన్యంబు, । దెసలు చిల్లులువోవఁ దివిరి యార్చుటయు,
¹¹ఆ త్రిగర్తుల సేన లటపోక నిలిచి । చిత్రలాఘవ ¹²నత్వ శీఘ్రయానముల
వలనొప్పఁ గోపించి వచ్చి తాఁకుటయు । నెలమితోఁ ధల¹³పడి యిరుసేన లవుడు

1. నేమైన నొక్కింత. 2. మీరు. 3. మేము. 4. పాలకూరుఁ । డాజి (కీఁ బయనమై) దుర్జయుఁ డౌట. 5. నాల్గు పీఠలకు నిప్పించు । మధికశస్త్రాస్త్ర మైమరుపు లిప్పించు । వాఁడును (తం. ప్రతి.).
6. చనుదెంచి. 7. రప్పించి. 8. వేడ్కఁ గైకొనుచు. 9. అప్పుడు రథ (ములు నవని) వార మవనిపైఁ (మ్రోయ) బోవ నుప్పతిల్లినభూళి యుప్పురంబలము । నుదధులు. 10. వెడలి యవ్వరటుసైన్యంబు.
11. గురుసేనలను గూడ ఘోషంబుతోడ । విరసముతోఁ దవలి వెన్నడింపఁగను. 12. మున సేనలన్ని యును. 13. పడి రిరువాగు లపుడు.

శింజినీటంకార సింహనాదములఁ | గంజజాండము నల్లకల్లోల¹పఱచి
 మెఱుఁగువాలమ్మ²ల మెఱుఁగుశూలము³ల | మెఱుఁగునారసము⁴లమెండుగా⁵గప్పి
 పటుఖడ్గముల⁶నొంచి పరిఘులఁ ⁷ద్రుంచి | చటులచక్రంబులఁ జక్కుగా నఱకి
 వడిఁ బ్రాసము⁸ల వైచి వజ్రంబులొని | యడిదంబులను హతాహతముగా ⁹వ్రేసి
 చూరకత్తుల ¹⁰ముత్తి సురియలఁ గూల్చి | తోరంపు¹¹శక్తులఁ ద్రుంచి ¹²తూటాడి
 ఘోటకఁబులఁ దోలి గురుశక్తి మెఱసి | వేటారుతునియలై వెన డొల్లనేసి,
 హేమారవంబుల ¹³నిభకింకిణులను | ఘోషంబు మేఘనిర్ఘోషమై ¹⁴వెలయఁ,
 గరుల ¹⁵క్షీకొల్చి వ్రక్కలుగాఁగ నేసి | ¹⁶కెరలుచుఁ బాటుచు ఘీంకారమెనఁగ
 గదలు ముగ్ధరములఁ గడఁకతోఁ ద్రిప్పి | ¹⁷మెదడాడిపడఁ గొట్టి మెఱసి వెండియును
 రథములు పఱసి సారథుల రథ్యములఁ | బృథివిపైఁ బడవైచి ¹⁸వేరువాడియును
 నొగనొగతోఁ దాకి నుగ్గుగా విరుగఁ | దెగువతో వేటొక్కతేరు సంధించి
 పోరాడి రివ్విధంబున రెండుతెగల | వారును ¹⁹జతురంగవైభవంబెనఁగ.
 అప్పుడు సేనల నన్యోన్యహతుల | ²⁰ముప్పిరిగొనుమూర్ఛ మునుఁగు నదృటులు,
 ఇరుమేను డుస్సిపోయిన నారసములఁ | దిరమైన గుండెలుతెగి చచ్చువారు,
 పక్కెరల్ వ్రక్కలై పల్లంబు లూడి | యెక్కిన రాతుల నిలఁ బాటవైచి
 పాతెడువాజులు, బదిదిక్కులంచు | సారెసారెకుఁ బడి చచ్చు నశ్వములు,
 తురగంబు ²¹కూలఁ దోడ్తోఁ గాల్లువిరిగి | యరుగనోపక దీనులైనరాహుతులు,
²²నుదరి డీల్వడి పడియున్న కాల్బలము, | జిదిసి పోలేక చెచ్చెరఁ గూలు కరులు,
 నఱిముఱినుండి యాయముచోటు దాకి | కొఱప్రాణములతోడఁ గూలు మావటులు,
 రయమేది కీలూడి మ్రగ్గుతేరులును, | భయమున మ్రాన్పడి పడిన మావులును,

1. మయ్య. 2, 3, 4. లు. 5. గప్ప. 6. ద్రుంచి. 7. జించి. 8. లు. 9. నఱకి.
 10. చేత. 11. గత్తుల. 12. చెండాడి. 13. నిర్ధ. 14. తెలుఁగ. 15. గీల్కొల్చి. 16. గిరమించి.
 17. మెదడు తెల్లడ నెత్తివొడ వేసియును. 18. వేటాడి యంత. 19. జయకాంక్ష వర్ధిల్లనంత.
 20. సర్పమై కెడసి మూర్ఛలనొందు భటులు | ఇరుప్రక్క డుస్సిపోయినరాతుతోడ | పరగ గుండెలు
 తెగి చచ్చు నశ్వములు | పక్కెరల్ వ్రక్కలై పల్లంబులూడి | యెక్కిన భటువైచి యెఁగు
 గుఱ్ఱములఁ | దురగంబు కూల (ముద్రితము).

21. కూలచో దొడగాళ్ళు పడుచు.

22. రయమేది రథములు రథములఁ దాకి | బయలునఁ గీలూడిపడిన రథ్యములు | రథములు గూల.

¹రథములు గూల సారథులఁ బోవిడిచి | ప్రథనంబునకు నోడి పాటు యోధులును,
 గలిగియు నిస్సాణ కాహశధ్వనులు | కలయఁ బర్వుటఁజేసి కదన మొప్పారె.
 అంత నిండుఁడు విమానారూఢుడగుచు | సంతరిక్షంబున నరుదెంచి నిలిచి
 సురసిద్ధసాధ్యులు సొంపుగాఁ గొలువఁ | బరగినవేడ్కఁ దప్పక చూచుచుండె.
 అరులపైఁ గోపించి యా శతానీకుఁ | డరదంబు దోలించి యర్కుఁడో యనఁగ
 సంధకారముఁ బోలి యరుదెంచుచున్న | సింధురములఁ బట్టి చించి చెండాడి,
 కాలు²బలంబుల ఖండించివైచి, | నేలఁ గొలువలుగా నెత్తురుల్ వజ్రపి,
 మఱియు సంతటఁబోక మహితా³స్త్రుతతుల | నెఱి నాటనేయుచు నిమిషమాత్రమునఁ
 దురగాక్ష నూత కేతువులతోఁ గూడ | ధరఁ గూల్చె నూఱురథంబులవారి.
 మదిరాస్యండును గోఁమధుతాస్యండుగఁ | గదనంబునకును జక్కఁగఁ దేరు⁴పజపి
 బహుగుణధ్వనులచే⁵ బగిలి పాతాళ | కుహరంబు రోదనీకుహరంబు⁶ చెదర,
 జడిగాఁగ రిపులేయు శరపరంపరలు | నడుమనే⁷ తుమురుగా నఱికివైచుచును
 రూపించి⁸ యోధవీరుల నోలి⁹ దాఁకి | చాప¹²కట్టుగఁ గూల్చి చమరిచెండాడి
 రయ మొప్ప సన్నాఱురథములవారి | దయలేక వ్రేల్చిడి¹⁰ దఱిమి¹³ సాధించె.
¹⁴ఆ సూర్యదత్తుండు నాహవోత్సాహ | భాసురమూర్తియై బవరంబునేసి
 రథనేమిఘాత నిర్భాతమై ధూళి | పృథివికి మింటికి భేదంబు మాన్ప,
 పరశు తో¹⁵మరములఁ బట్టనంబు¹⁶లను | శరములపఱపున శత్రుసైన్యములు
 వెఱచియు మఱచియు వెనఁగావు¹⁷మనుచు | నఱచియుఁ బఱచియు¹⁸ నటఁ గూడఁబడఁగ
 నెదురై న రథికుల నెదురై నకరుల | నెదురై నయోధుల నిలఁ గూల్చుచుండె.
 శంఖుండు నడరి నిశ్శృంకమార్గమున | ¹⁹శంఖంబు పూరించి సంకులంబెనఁగ

1. రథికులు చెగిన సారథి భయమంది | ప్రథనంబు చాలించి పాటుకావులను (?) (రావుతులు) యోధములు - గలిగియు.
2. బంటుల నెల్ల. 3. పై వజ్రదగా. 4. రుచుల. 5. మహితా. 6. గడపి. 7. బరగి.
8. నిండ. 9. తునియఁగా; తునుకగా. 10. రథికు. 11. సోల. 12. కట్టయి పడఁ జంపి నుగ్గాడి. 13. పోకాచ్చె.
14. శూర్యంబు మెఱయంగ సత్వసంపదలు | శ్రీర్యసంపత్తియుఁ దనరార నతఁడు, భాసురకీర్తిమై బవరంబు నేయు | నా సమయంబున నల్లిబిల్లి కొనెఁ | బృథివియు మిన్నని భేదింపరాక | పృథు రోచు లంతట బెరయనించుచును | బరశు తో¹⁵మర.
15. శూల. 16. లును. 17. డడనుచు. 18. నలుకువ పడఁగ. 19. శంకింపఁ బెంఘాళి.

జడధిలో మందరశైలంబువోలె | ¹గడిమిమై రివునేనఁ గలఁచి యాడుచును,
అలుగులు ²వటదగా నాహవక్షోణి | గలయఁ గప్పిన దేవగణమెల్ల నార్చె;
ఆడె నారదమాని; యప్పరన్ ³స్త్రీలు | ⁴పాడిరి; యముఁ డంత బాహవృళించె.

విరాట సుశర్మల సమరము

ఈశీతిఁ దమ్ములు హితులు నందనులు | బోరాడఁ గని మత్స్య⁴భూమిశ్వరుండు
భుజములు మూఁడుగాఁ బొంగి యుప్పొంగి | నిజసారథికి నేర్పునెఱయ. నిట్లనియె :
“సారథి, నీనేర్పు పకలంబు నివుడు | పోరిలో ⁵నాకుఁ జూపుదుగాక నీవు;
ముందట నదె ⁶కంటె మొన గానవచ్చె | నందులో నదె ద్రిగర్తాధీశుపడగ ;
ఆ దిక్కునకుఁగొంగ నరదంబు గడపు | భేదించి చొచ్చి నిర్భేదింతు ⁷వాని.”
అనుటయు వాఁడు యుగ్యముల పగ్గములు | గనుకని విడువ నగ్గలికతో రథము
¹⁰నుప్పరంబెగసి యత్యుగ్రవేగమునఁ | దప్పక చనెఁ ద్రిగర్తాధీశుమీఁద.
విరటుండు నిజబాహువీర్యంబు మెఱయ | నరదంబు లేనూఱు హతముగాఁ బొడిచి
¹¹తెప్పదారఁగనీక దంతిఘోటకము | తెప్పకాలెపడఁ దెగవ్రేయుటయును,
తేజంబు విరటుని తెగువయుఁ జూచి | యాజికి నన్నద్ధమై మత్స్యబలము
క్రోడ దిగ్గజ నాగ కూర్మంబు లదరఁ | గూడి ¹²యొక్కట నిండి ఘోరమై నడువ,
నిలువనేరకపాటు నిజసేనఁ జూచి | పలికెఁ ద్రిగర్తాధిపతితమ్ముఁ¹³డొకఁడు :
“ఎక్కడఁబోయెద రేనున్నవాడ ; | ¹⁴ముక్కడిముగురికై మొగిఁ బొటనేల ?
¹⁵కాననంబాగి నేర్పు కార్పిచ్చుపగిది | ¹⁶బూని వైరుల నెల్లఁ బోరిలో నణఁతు;
తిరుగుండు మీరెల్ల ధీరులై యివుడు | గరుడునిక్రియ నేను గయ్యంబు నేతుఁ

1. కడఁకమై. 2. వటసంగ. 3. నాడిరి పాడిరి యతిహేదమునను. 4. భూమింజయుండు. 5. నిఁ జూచి నెఱ నిట్లులనియె. 6. మాకు. 7. గట్టి. 8. బోవ. 9. గాని.

10. నొప్పారఁ బఱచి యత్యుగ్రవేగమున | నప్పడె చనఁ ద్రిగర్తాధీశుమీఁద | విరటుండు.

11. తెప్పలై ధరఁగూలఁ దెగవ్రేయుటయును | కుప్పించి యరులపై ఘోరంబుగాను | రాజు బాఁ బోయెడు రండు రండనుచు | నాజికి నన్నద్ధమై (ముద్రిత ప్రతి).

12. సైన్యంబుల ఘోషంబుతోడఁ | జేరి పోరఁదొడంగి శితశస్త్రహతుల | గారింప బలమేసి కదనంబు నందు | నిలువనేరక (ముద్రిత ప్రతి).

13. గొడుగు. 14. ముక్కంటిసైను మొనఁ గూల్చినేర్తు. 15. కారణంబునఁ జేర్చు. 16. భూరి

గడఁక 1౦ం.” డని పల్కి ఘనకోపమునను । గడునెట్టనై నట్టి కనుదోయితోడఁ
 2బటుతరంబగునట్టి పట్టంబు మెఱయఁ । జటులమేఘముపోలె జాల గర్జించి
 యరవాయిగొనక బాహాళక్తి మెఱసి । తరవాయిగొని వైరిదర్పంబు మాన్పు
 నేలికఁ 3బొడగని యెల్ల 4పైనికులు । నాలంబు నేయుదమని 5పూని నిలిచి
 జలనిధితోఁ దాఁకు జలధిచందమున । బలముమీఱఁగ మత్స్యబలముతోఁ దాఁకి
 ఘీంకారములను జంకించునార్పులను । బింకంబులను 6జూపి వేర్చిపోరాడఁ
 గని మత్స్యరాజు 7త్రిగర్తేశుమీఁదఁ । దనతేరు పఱపించి 8దర్శించి తాఁకి
 జడి9వట్టి నట్లర్థచంద్రబాణములు । తొడిగి యేసిన, వాఁడు తోన గోపించి
 మింట మంటలు10గ్రమ్మ మెఱుఁగు నారసము । 11లంటంగఁ దరిమి యందంద నాటించి
 విలు ద్రుంచివైచిన, విభుఁడు వేటొక్క । విలుగొని బహుకోప 12వికృతాన్యుడగుచు
 వడిఁ ద్రిగర్తే13శునివక్షంబు గాడఁ । దొడిబడి పదునాల్గుతూపు14లు పఱపి
 పదియింట సారథిఁ బదియింట హరులఁ । పదియింటఁ గేతువు భంగించియూర్చె.
 వాఁడుఁ గోపించి యవ్వసుధేశు15మేన । వాడితూపులు నాటె వడి నైదుపదులు.
 దొరలిట్లు తలపడి దురము నేయంగ । నురు16తరాటోపులై యుభయ17పైనికులు
 లావులు దాఁపక లలితవేగమున । వే18విధంబుల బాణవిఠతు లేసియును
 దమకించి పోరాడ ధర19నుండి ధూళి । తమము కప్పినయట్లు దట్టమై 20నిగిడి
 21పరులను దమవారిఁ బరికింపనీక । పరపైన మొనలపైఁ బర్వె నాక్షణమె;
 పోటు22గంట్లను రక్తపూరంబు వెడలి । పాటవంబున ధూళిపటలంబు నణఁచె;
 అంతట 23చుర్రోదయమునఁ జీకట్లు । వింతగా విరిసిన 24విధమయ్యె; నపుడు
 దళములు 25చూచి నందడి కయ్యమునకుఁ । దలపడి యిటుపోరఁ దపనుండుగ్రుంకె;
 క్రుంకినఁ బోక యుక్కున నేన రెండు । వంకలు దెగి 26వకావకలుగాఁ బెనఁగఁ
 26దిమిరంబు వెనఁ బర్వె ధృతరాష్ట్రతనయుఁ । డమితంబుగాఁ గొన్న యవకీర్తిపోలె.

1. మీరఁగ నంఘఁ గడు రౌద్రమునను. 2. పటుభల్ల వారాచ పట్టసంబులను. 3. పోఁగని.
 4. సైన్యములు. 5. పోర. 6. మించి. 7. త్రిగర్తుల. 8. దట్టించి. 9. పట్టవెన నర్థ. 10. మండు.
 11. కంటకంబున వైవఁ గార్ముకంబదర. 12. వివృ. 13. శ్వరువదనవక్షములు. 14. లంటించి.
 15. మీఁద. 16. రథా. 17. సైన్యములు. 18. విఠంబుల. 19. నిండి. 20. నిగడ. 21. పరసేనఁ
 దమసేనఁ బరికింపలేక । పరసైసేనపైఁ బరఁగ నాక్షణమె. 22. గట్టిన. 23. విధమును జూచి.
 24. కదియ...కయ్యమయ్యె. 25. యథాయథలుగా. 26. సంధిసేయుక మని సైన్యంబు నడిమి ।
 కంభరాకృతి (?) వారి యరుచెంచె ననఁగఁ । దిమిరంబు.

అప్పుడాచీకటి ననిసేను¹రాక । యొప్పార నున్న వారున్న చోటులను
 నిలిచిన జూచి యాసీరజారాతి । ²శలఁపునఁ దమతమ తమకంబు దెలిసి
 కదనంబు వీరికిఁ గడఁగి యేబోక । యొదవద³న్నట్లు దా నుదయించి మించె.
 అప్పుడు వెలుంగైన నఖిలసైన్యములు । నెప్పటియట్లు పెల్లెచి పోరాడ,
 నా త్రిగరైతుని నతని తమ్ముని । వి⁴తా⁵నుడై మత్స్యవిభుఁ డొప్పఁ దాఁకె ;
 తాఁకినఁ గని త్రిగర్తలు నొక్కతెగువఁ । వాఁకి యవ్యభునిరథ్యముల రూపణచి,
 సారథిఁ దెగటార్చి చావంబు దునిమి । తేరును ధరణిపైఁ ద్రెళ్లనేయుటయు,
 విరభుఁడై ధరణి⁶గూలు విరటుపైకుటికి । కరమరితోడఁ ద్రిగర్తనాయకుఁడు⁷
 తనతేరిమీఁద నాతని⁸ బట్టి కట్టి । వెనుకొన్న రిపునేన వెఱచి నిల్పుటయు
 జయజయధ్వనులతో జయకాహళములు । జయదుందుభులు మ్రోయ ⁹జగతి గ్రక్కదల
 సంతోటఁ దిరిగి సైన్యముల రాఁబనిచి । సంతోషమునఁ గొంత సాగిపోవుటయు,
 విరటునిదెసఁ జూచి వెన యమనూనుఁ । డరుదైన కడఁక నిట్లనియె భీమునకు :

పాండవులు సుశర్మ నోడించి విరటుని విడిపించుట

“అనిలజ, మనకు సౌఖ్యంబుగా నితఁడు । ఒనరఁ గట్టడచేట యొకయేఁడు నిలిపె ;

నిలిపినవానికి ¹⁰నిక్కంబుగాఁగ । వెలయ నాపదయైన విడిపింపవలయు.”

అనుటయు ¹¹మైవెంచి యా భీమసేనుఁ । డనిసేయఁ దివురుచు నన్న కిట్లనియె :

“అగు నట్లగాక మహాప్రసాదంబు ; । జగదీశ, ననుబంపు చాలు నీవనికి.

అల్లదె వృక్షంబు నవలీలఁ బెఱికి । ¹²త్రుళ్లడంచయు గాయఁ దూలించి యేను

విరటుని విడిపించి వేవేగ వత్తు । వెరవుతో నాశక్తి వీక్షింపు ¹³దేవ.”

అనుటయు నగి పాండవాగ్రజుఁడనియె : । “ఘన¹⁴రణోత్సాహంబు గని మెచ్చి పొగడె

¹⁵దింతసేయఁగనోపు దీవు సాహసుడ ; । వంతశౌర్యముసేయ నది నేడుగాదు ;

1. గాన । కొప్పార. 2. ఎలమిఁ బాండవు లనికిచ్చుమైనుండ. 3. టంచు. 4. బుడదై. 5. నున్న
 విభునిపై కుటికి । యురవడితో వాని నుక్కణంపకయ. 6. అరిమరిఁ దిగిచి బాహాంజరమునఁ । దన
 తేరుమీఁద (నుద్రితప్రతి). 7. దెచ్చిపెట్టి । ఘనయోధయాధంబు కడునార్చి యడర । జయ జయ.
 8. జడలు. 9. సుశర్మ. 10. నిక్కంబు నేడు । వెలయ వైరులగల్చి విడిపింతమనిన. 11. మేలెంచి.
 12. పల్లకుచొక్క(ప్య)గాఁ బగతులఁ ద్రోసి. 13. మిపుడు. 14. మహా. 15. దింతసాహసివోట
 యెఱుంగనే నేను ? । అంతశౌర్యము వలదయ్య యీవేళ.

లాలితగతులఁ గాలానకుఁ దగిన | కోలాహలము మేలు కొంతేసి మనకు ;
 కావునఁ జక్రరక్షకులుగా వీరిఁ | గావింపు మీదే నీకుఁ గవలున్నవారు ;
 సాధనంబులు మీకుఁ జానబోణములు | సాధింపు శివైరులఁ జలముతో." ననిన
 గురుకుంభయుగళ మంకుశము దాఁకటయుఁ | దరువు గూల్చకమాను దంతిచందమున
 నన్నమాటకు భీముఁ డాపుతచింత | క్రొన్న విడిచి సంగతిదోవఁ బలికె :
 "అన్న, మీయానతి శిక్షణంబుచాట | నన్నుతగతిఁ బోయి జయము గైకొందు ;
 మీరు రావలదయ్య మేము చాలుదుము ; | గోరఁబోయెడిపన్ని గొడ్డలేమిటికి ?"
 అనవుడు నృపునితో నటమున్నె తాను : ఘనరణం బొనరింపఁగలవాడ ననుచుఁ
 బలికిన పలుకు లేర్పడఁజెప్పి తనకుఁ | బలికి బొంకఁగరాని భావంబు దెలిపి
 వచ్చెదఁ బదమని పడి ధర్మరాజు | చెచ్చెరఁ జని వైరిసేనపైఁ గవిసి,
 యనుజాతులఁ దాను నానాస్రూత్రముల | మునుకొని పుంఖానుపుంఖంబు లేయఁ,
 గరముగ్రముగను ద్రిగర్తసైన్యములు | తిరిగి లోకములకు దిగులుగా నార్చి
 దాసియు వ్రేసియు దాఁకఁగా కిమరలఁ | జేసియు నేసియుఁ జెలఁగిపోరాడి
 ప్రథితసత్త్వమున నేర్పడ, రెండువేల | రథములవారి దర్పము భీముఁ డణఁచె.
 వీరుండై నకులుండు వెన నేడునూలు | తేరుల ధరఁగూల్చి తివుటమై నార్చె.
 నన్నుతనత్వండ్లై సహదేవుఁడవుడు | మున్నూఱురథముల మొదలంట నఱికి.
 పాయక యమనూతి బాహు⁷దర్పమున | వేయి తేరులవారి కివిదళించి మించె ;
 అంతఁ బోవక త్రిగర్తాధీశుఁ దాడి | యంతకతనయుఁ డత్యంతవేగమున
 ఘనదీప్తినొప్పు వ్రేకపునారసములఁ | జనుమఱ నాటింపఁ జాల మూర్ఖుల్లి
 జవమొప్పుఁ దేటి నుశర్మ ధర్మజుని | జననాశ్వములమీఁద శరవృష్టి గురిసె.
 ధీరుండై యంతఁ గాంతేయుఁ డావీరు | సాగధిఁ జంపి యశ్వములఁ జెండాడె.
 అది సందుగాఁగ మత్స్యాధీశుఁ శివోక్త | గదగొని వానిపక్షము నొవ్వనేసి
 యతివృద్ధుఁడయ్యుఁ బ్రాయము¹⁰వానిపోలే | గుతలంబునకు దాటి కుశలియైపోయె.
 కరునలిపట్టి త్రిగర్తనాయకుని | యరదంబునకు దాటి యతని బంధించి
 పగతురగుడియల్ పగుల నార్చుటయు, | మగఁటిమి దిగనాడి మఱి ¹¹వైరిసేన

1. టములు. 2. వీరల త్తణములో. 3. యట్లుకావించు. 4. పదు. 5. ండుఁ
 దానును శస్త్రాస్త్రములను. 6. మొనలు. 7. సత్వమున. 8. విజయించి. 9. ండుత. 10. తోన
 మీరి. 11. వాని.

భీతిల్లి వెనఁ 1 గళాపికలుగాఁ బాఱె. | ఆతతగతి భీముఁ డడ్డంబు²దాకి
గొడుగులు ³వేయించి కొమరైన బిరుదు | పడగలు ⁴వేయించి పసిఁ గ్రమ్మరించి
మఱియును రథ వాజి మాతంగసమితి | సుఱక ధర్మజునకు నొప్పించె⁵ దెచ్చి.
చెలగి యీవిధమున నేనతోఁ గూడ | బలియుఁ ద్రిగర్తాధిపతిఁ బట్టితెచ్చి
తమ్ములుఁ దానును ధర్మనందనుడు | సమ్మదంబున మత్స్యజనపాలుఁ గనిన
నతఁడు నానందించి యీ ధర్మజునకు | నతిగౌరవము మీఱ నర్థి నిట్లనియె :

విరటుఁడు ధర్మజుడుల సంగీంచుట

“ఓ కంకుభట్ట, మీరొనఁగూడి నేఁడు | మాకుఁజేసినమేలు మఱవంగరాదు ;
తగిలి మీచేతకుఁ దగినట్టిమేలు | మగుడఁ జేసెదమన్న మాచేతఁగాదు ;
కాకున్న నేమి ⁶సౌఖ్యమున మాపదవిఁ | గైకొని మాకోర్కి గావింపుమయ్య ;
ఈయొడ లీలక్ష్మి యీమానధనము | నీయిచ్చినవికావె ! నీకిత్తు మగుడ ;
ఎలమితో మిముఁగొల్వ నిహ⁷మునుబరముఁ | గలుగు సంతియచాలు గణుతింప మాకు.”
అనుటయుఁ బ్రియమంది యాధర్మజుండు | మనుజేంద్రుఁజూచి సమ్మదమొప్పు బలికె :
“ ఏమిటఁ గొఱత మా కెల్లభోగముల ? | నీమన్ననయె చాలు నృపకులోత్తముడ !
ప్రియముఁ బెద్దఱికంబుఁ జేరుఁ గీర్తియును | జయమును మీతోడి సఖ్యంబై చాలు.”
అనుటయు మఱియు నిట్లనియె భూవిభుఁడు : | “ విగు కంకభట్ట, మీవిక్రమంబొప్పు ;
మిక్కిలియును శాంతి మీమూర్తియైన | నెక్కడ నేర్చితి పీ సాహసంబు !
కలహాలీలాప్రాధి గనుఁగొన్నయపుడు | వలలునఁతటివాఁడు వసుధలో లేఁడు ;
శిలశజాపరిపాటిగాఁడె యీమేటి ! | గెలిపించె నన్ను నక్షీణసాహసుఁడు.
మఱియును మాకు దామగ్రంధి నేఁడు | మెఱయఁజేసినమేలు మితి మేర లేదు ;
కడువేడ్క నాతఁ డఖండవిక్రముఁడు | జడియక వైరులఁ జంపె నొప్పార.
ధీభవ్యుడైన తంత్రీపాలుఁ డొకఁడు | ¹⁰శోభనమొప్పు సన్ సుతులతోఁ గూర్చె.
మనసేన నెవఁడైన మహితవిక్రమము | తనర యుద్ధముసేయఁ దలపడెనొక్కొ !
చెలికెందు నెడరైనఁ జేరి ప్రోవంగఁ | దలపోయువాఁడెపో ధర సుత్తముండు ;

1. వికా. 2. వచ్చి. 3. వైపించి. 4. తగిన. 5. సౌఖ్యతకు. 6. పరోన్నకులు. 7. లోకచంద్ర.
8. అభినవపరిపాటి నాపాటిగాఁడె. 9. సోపానపంక్తిగా ముఖములఁ గూర్చె.

కావున మీకు యోగ్యంబుగా మేలు । గావించి ఋణము నీగఁగ నెంతవాడ !
 తరుణు లశ్వములును ¹ధనధాన్యములును । గరులు గ్రామంబులుఁ ²గనకాంబరములు
 నడుగుఁ డిచ్చెద ³నేమి యభిమతం ?'' బనినఁ । దడయక విభుఁజూచి ధర్మనందనుఁడు :
 “⁴ఇచ్చెద ననుమాట యిపుడు మాచోట । నొచ్చెమైనది మీకు సుర్వీశ, వినుము.
 ఇన్నియు నిచ్చుట యీతిగఁగైశు । మన్నించి నేనతో మరలనిచ్చినను ;
 చాటంగఁబంపుమీ జయము ⁵నేమంబుఁ । బాటించి మన మత్స్యపట్టణంబునను.”
 అనుటయు వాని సైన్యముతోడ విడిచి । జననాథుఁడపుడు నుశగ్గు వీడ్కొలిపి
⁷కాలరి నొకని నక్కడ మత్స్యపురికి । మేలువార్తలు దెల్ప మెలపుతో ననిచె.
 అనుపుటయును వాడు ననిలవేగమునఁ । జని మత్స్యపురిఁ జొచ్చి జయము చాటింపఁ,
 బురజనులెల్ల ⁸నద్యుతమంది యపుడు । పురము శృంగారింపఁ బురపీఠులందుఁ
 గస్తూరి నలికించి కమ్మపూసరులు । ప్రస్తుతి ¹⁰వెలయఁ దోరణము¹¹లు గట్టఁ,
 బుణ్య¹²గంధంబులుఁ బుణ్యనాదములుఁ । బుణ్యచేష్టలుఁ గల్గి పురలక్ష్మి ¹³యొప్పె.
 అవనీశచంద్రుని సర్థిఁ జూచుటకుఁ । గువలయాక్షులు చేరి శోరుచున్నంత,
 నటఁ బొండవులు భూతలాధీశుఁడొడఁ । బటుతరసైన్య సంపన్నులై కదలి
 సమరంబునడుమగాఁ జనుదెంచునపుడు । అమిత ¹⁴భూతవ్యాప్తమైన తావులును,
 కరిచొచ్చి విడిచిన కదలీవనంబు । పరుసునఁ దొడలూడిడిన తావులును,
 పాతాళబిలములో ఫణిరాజులున్న । భాతిఁ జేతులు¹⁵త్రెవ్వపడిన తావులును,
 ఘనత సంచలుత్రెంచు కమలనాళములొ । యనఁగఁ బ్రేవులు ప్రోవులైన తావులును,
 బూని నెత్తురునీటఁ బుష్కరాశృతుల । నాననంబులు ¹⁶త్రెవ్వయాడు తావులును,
 చిగురాకు¹⁷నెఱసిన శృంగారవనము । పగిది సంఘములు త్రెవ్వపడిన ¹⁸తావులును,
 నీలాభ్రయుత శైలనికరంబులనఁగఁ । గూలినకరులు నెక్కొన్న¹⁹తావులును,
 విరిగికూలిన సౌధ²⁰వితతిచందమునఁ । బరియలై రథములుపడిన ²¹తావులును

1. ధనము వస్తువులు. 2. కనకభూషణము । లడుగు. 3. నంటి. 4. ఇచ్చెద ననువేడ్క నిపుడు మాయొద్ద । నచ్చమైనది విను మవనీశపతిక (నచ్చమైనది మీకు నవనీశవినుము). 5. బ్రాఖ్యాతి. 6. లెల్ల. 7. పోలించి యా మత్స్యపురికి దానపుడు. 8. నప్పురములో. 9. విరులు. 10. నిలిపి. 11. లెత్తించి. 12. జనంబులు. 13. వెలయ. 14. సత్వస్థిర. 15. తెగి. 16. త్రెవ్వయలరు. 17. నెఱసిన. 18, 19. చోటులును, 20. పీఠ. 21. చోటులును.

1. కలిగి లోతయు భీతి గలిగించు కలను । దలకొని వెడలి యందఱు నొక్కచోట
 వెన్నెల² యటను విడిసి నిద్రించి । యున్నత సుఖలీల నుండి రాజేయి
 కరమర్థి నట్టిసంగరముఁ జూచును । సురగాజు నటుపోయె సురలోకమునకు.”
 అసవిని తర్వాతనై న వృత్తాంత । కిమఁఘాత్మ, యెఱింగింపుమని వేడుటయును,
 డిండిరకీర్తి, బట్టెచాటి నిలయు, । చండశాత్రవ³ పీఠ సంహారశూర,
 మదనసన్నిభగాత్ర, మలిరెడ్డిపాత్ర, । విదిత సత్కులచంద్ర, విభవదేవేంద్ర,
 లలిత చోషష్ఠి కళాప్రవీణాత్మ, । కలిత మహాభాగ్య, కర్ణాటతైలక ।
 ఇది సదాశివభక్త హితగుణానక్త । సదయస్వరూప శాశ్వతగోత్రదీప
 శ్రుతిపాత్ర వల్లభసూరి సత్పుత్ర । మతిమద్విధేయ తిమ్మయ నామధేయ
 రచిత విరాటపర్వమున నాశ్వాస । ముచితార్థయుతముగా నొప్పె మూడవది.

1. కలిగి లోతుల నేవగర్భంబుపోలె । బలరవనాశక్తి పంకిలంబగుచు । భీమాటవియుఁబోలెఁ బృథుల
 మాతంగ । గోమాయు గజ పుష్ప గోచరంబగుచు । శూలి మేనునుబోలె శూలాస్థితుండ । మాలా
 కపాల సమాయుక్త మగుచు । నొప్పైన రణభూమి నొగిఁ జూచుకొనుచు । దప్పక వెడలి
 యందఱు నొక్కచోట । వెన్నెల చల్లగా విడిసి.

2. చల్లగా. 3. మనువొప్పఁ జెప్పవే యని యడుగుటయు (తం. ప్రతి.); అనఘాత్మ, వినిపింపు
 మని మ్రొక్కుటయును (తిరు. ప్రతి). 4. శూరిసంచారధీర. 5. విద్యాకళాసాఖ్య.

చతుర్థాశ్వాసము

1 శ్రీసమంచితనేత్ర, 2 శివకృపాపాత్ర, | వాసవాకార, దేవయ ముమ్మధీర !
వినుము వెండియు నిట్లు వివరింపదొడఁగె | జనమేజయునకు వైశంపాయనుండు :

ఉత్తర గోగ్రహణము

“అంతఁ గౌరవనాథుఁ డగుణోదయమున | సంతతిములేని సైన్యంబు రాఁబనిచి
పాతాళ భూతల బ్రహ్మలోక¹నులు | భీతిల్లఁ బ్రహ్మసభేరి వేయించి
కదలె ద్రోణాచార్య గాంగేయ కృపులు | మొదలైన రధికులు మొత్తమై నడువ.
అప్పుడు సేనపై నాడె గృధ్రములు ; | నిప్పులు వర్షించె నిలిచి మేఘములు ;
వసుమతి గంపించె ; నటభులు గూసె ; | నెనఁగి టువ్వున వీచె నెదురుగా గాలి ;
ఇచ్చలో నివియెల్ల నెగ్గుగాఁ గొనక | వచ్చి కౌరవసేన² పడిమీఱి నార్చి
పాలుపుమీఱిన మత్స్యపురిసమీపమున | బలిమి నవ్విరటునిసనులఁ బట్టుటయుఁ,
గలగొల్లలెల్ల నొక్కట మూఁత¹⁰యగుచుఁ | ¹¹దలపడి ఘోరయుద్ధము సేయునపుడు,
కరముగ్రముగ భీష్మ కర్ణ వికర్ణ | గురు కృపాశ్వత్థామ కురురాజు లడరి
బాణజాలము లుచ్చిపాఱి సేయుటయుఁ | బ్రాణభీతికి నోడి పాత్ర గోపకులు
కౌరవసైన్యంబుగా నిశ్చయించి | ¹²యారివేరముతోడ నరుగుదెంచుటయు
నతిపీరుఁ డందు గవాధ్యక్షుఁ డొకఁడు | క్షీతినాథు నగరివాకిటఁ దేగు డిగ్గి
తత్తటంబెసఁగ సంతఃపురంబునకు | సుత్తరునకుఁ జెప్ప నొప్పారఁ బోయి
యతనిపాదములకు సర్థిలో మ్రొక్కి | యతులితంబైన దైన్యము¹³దోషఁ బలికె :
“ఉత్తర, మనయూరి యుత్తరంబునను | ప్రొత్తగా నిదె నేడు కురు¹⁴సేన వచ్చి

1. శ్రీవర గుణధామ శ్రీరఘురామ | పాపనాశిత సౌభాగ్యసమేత,
హరివిల్ల నితీచి సేతన బెండ్లియాడి(?) | కరుణ దాసులఁబోచు ఘన, చిత్తగింపు.
అక్క థకుండు కౌసికాది సమృసుల | కక్క-ధానూత్ర మిట్లని చెప్పదొడఁగె. (తంజా. ప్రతి).
2. చిర. 3. యుఁ తెలిసి. 4. కుహరంబు. 5. య. 6. బటురణ. 7. నిండు. 8. మ. 9. వరు
సతో. 10. లగుచు. 11. తలకొని మఱియు. 12. యాగవారముతోడ నరుచెంచునప్పు | డతిపీరుఁ
డొకఁడు గవాధ్యుఁ డనావాడు. 13. తోడ. 14. రాజు.

గోగణంబులఁ బట్టి కొనిపోవఁజొచ్చె; | నీగుణంబులు లావు నెఱపుదుగాక;
 అరదంబు దెప్పించు; మతిశీఘ్రగుతుల | ధరియింపు కవచంబు; ధనువు దెప్పింపు
 మాణికి; బలవంతులగువారితోడ | రాజు వర్ణించు నీరణకథాకేళి.
 దానికీడగ ¹నంటఁదఱిమి గోగణముఁ | బోసక ²మగిడించి పొరిపుచ్చు మరుల;
 నరుఁడొక్కరుఁడుగాని సరనాధతనయ, | కురుసేన³నొరుఁడు మార్కొన⁴జాలఁడండ్రు
 ఆమాట బొంకుగా నా కౌరవులకు | నీమగఁటిమి చూపి ⁵నేర్పుపాటింపు;
 ఉత్తరుబలము లోకోత్తరంబనుచు | వత్తురు నినుజాడ వసుమతీజనులు.”

ఉత్తరుఁడు కౌరవులపై నెత్తిపోవుట కుద్యమించుట

అని ⁶యంగనలచెంత నగ్గించి యతఁడుఁ | దను బెద్దనేయ నుత్తరకమూరుండు
 ‘వా⁷రెట్లు? నే⁸న్ద్రు? వలదు పొ.’ మృనక | కౌరవసేన⁹పైఁ గాలుత్రవృషచును
 మెలఁతలు దనుజూచి మేలు మేలనఁగఁ | బలికె గర్వించి ¹⁰గోపాలు నీక్షించి :
 “పొదపొద గోవులు పోన్ద్రువచ్చు? | ఇదె వచ్చుచున్నాఁడ నే గయ్యమునకు;
 కురుసేన పనియెంత? ఘోరబాణములు | గురిసినఁ జాలు సంక్షోభింపఁ¹¹వలదె;
 సారథి దొరకఁడు సంగ్రామమునకు; | సేరాపమునఁ¹²గల్గు నేమిసేయుదును?
¹³కలిగిన వెదకుఁ డెక్కడనై నఁ¹⁴గాని | ¹⁵కలఁగి గోవులు దవ్వుగాఁ బోకమున్నె.
 ఈవేళ నేనుండి యింతకార్యంబుఁ | గావింపకున్న భూకాంతుఁ డేమనునా? ”
 అనుటయుఁ బొంచాలి యచ్చోటనుండి | మచుజేంద్రనుతుఁ డాడుమాట లాలించి
 వచ్చి ¹⁶యంతయును వివ్వచ్చుతోఁ జెప్ప | నిచ్చలో నపుడు దేవేంద్రనందనుఁడు
 వడినెన్ని యజ్ఞాతవాస వత్సరము | కడచుట యెఱిగి యాకాంత కిట్లనియె :
 “జలజాక్షి, యతనితో సారథ్యమునకు | నలువొప్ప ¹⁷మనబృహన్నల నేర్పుననుము;
 వడి నద్దనుఁడు ఖాండవంబేర్పునపుడు | కడఁగి సారథ్యంబు గావించె ననుము;
 చతురుడై మఱియు వానపుతేరు గడపె | నితఁడు ముఖ్యుండు నేనెఱుఁగుదు ననుము;
 సారథి యితఁడైన సమరమధ్యమునఁ | ¹⁸కౌరవులేల లోకము గెల్తురచును;

1. దొడఁగె. 2. వెంటఁదగిలి. 3. విడిపింపు పోసక రిపుల. 4. తోడ. 5. లేడఁటన్న; నెవ్వడోపు.
 6. ను. 7. నెఱి గెల్పుమంత. 8. పద్మముఖులలో నాకార్యమునకు. 9. రెంత 10. నెంత. 11. తో.
 12. గోపముల నీక్షించి. 13. గలదు. 14. గాని యెఱి. 15. కడుకొని. 16. నొకని. 17. కడచి.
 18. యతఁడగు. 19. నా. 20. కౌరవేశ్వరు గెల్పుచులపు నీవనుము.

మఱియును వాఁడేమిమాటలాడినను | విటుగక ననుబిల్చువిధము గావింపు.”
 అనుటయు నాఁగాక యనుచు ద్రాపదియు | వెనయ నుత్తరయున్నయెడకు మున్నేగి
 యా ముగ్ధ కిట్లను : “నతిఁ, మీయన్న | వేమాటు సారథి వెదకుచున్నాడు ;
 అంతకు నేఁ గన్నయంత చెప్పెదను | జిఁతంప సారథి సిద్ధించె మనకు ;
 అతఁ డెవ్వఁడన్న మున్నర్థి బార్థునకు | నతులితగతి నూతుఁడై స మీగురువు.
 ఈ మాటలన్నియు నీవును నేను | భూమింజయునితోడఁ బొనఁగఁ జెప్పదము
 ర.” మృని చనుదెంచి రమణీలలామ | యిమ్ముల సృహమాతి కెఱిగింప నంత,
 మందహాసముచేసి మనుజేంద్రునుడు | పొందుగాఁ బొంచాలపుత్రి కిట్లనియె :
 “మాలిని, నీమాట మందెమేలంబు ; | ఏల నీకన్నుల కేఱుటనట్లు !
 ఆవలఁ గురునేన యరుదెంచె నట్టె ! | భావింప నే వారిపైఁ బోదునట్టె !
 వేడి సారథియైనఁ బృథివిలో నెగరె ? | కూడదు నగుబాటు కోటి నెప్పినను ;
 మున్నెన్నడును బేడిమోము నేఁ జూడఁ | జెన్నార సారథిజేయ నోవుదునె !
 కరమొప్పు సారథి కఱవయ్యెనేని | పరిహాసములు నీకుఁ బాటిగా.” దనిన
 ద్రాపది వెనఁ బల్కె : “దైవాజ్ఞ నతని | కాపడితనమైన నయ్యెఁగాకేమి ;
 భాండవదహనాదికములఁ బార్థునకు | దండిమై మున్ను నాతఁడె తేరుగడపె ;
 సారథి యతఁడైన జననాథతనయ ! | కారపులేల లోకముల గెల్పెదవు.”
 అనిన భూమింజయుం డచ్చోట నొరులు | తనకు సారథిలేమిఁ దలపోసిచూచి
 యొడఁబాటులేకయు నువిదతో నతనిఁ | దొడుకరమ్మని నేర్పుతోడఁ జెప్పటయు,
 ‘నిత్రైఱగైన నేనిదె తెత్తు’ ననుచు | నుత్తర తా లేచి యొయ్యారమునను

1. డనినను. 2. తికి నేర్పఱించుటయు. 3. మాతోడ మందెమేలములె | ఏల నీవిట్లాడ నిపుడు
 ; నాయెడను | బరిహాసములు నీకుఁ బాడియే యకట ! | అరయంగ లేవు నీవాలంపువితము | ఆ మహా
 సేనలు నరు. 4. భామరొ. 5. గలరె. 6. కొలచి.

7. గడప | సమకూరె నావుడు క్షౌభర్తకుతుండు | కొమ, వీడు రథవోదకుండొట నరున | కరయఁగా
 నిజహాసె యది చెప్పు మ (యబ్బాక్షి య) నిన | మరియు ద్రాపది యనుమానింపకయ్య | సారథి
 యతఁడైన. 8. కారపులను గెల్తుకడఁక నీవనిన | నెడపక సారథి యెందులేకునికె | దొడుకరమ్మని
 వేడ్కతోఁ జెప్పటయును | ఇత్రైఱగైన. 9. ఇడలి తా నుల్లంబుచెలగ ; పిడ్కొని యువి
 ధయందాను.

గలిగి కన్నులడాలు కర్ణపూరముల | వెలుంగున మెఱుంగెక్కి వింతయై పొలయ,
 1 అంచలగమి వేగ నరుదెంచె ననగ | నంచిత మణిసూపు గారావ మెనగ,
 నెడవక మెఱుంగు బాలిండ్ల ప్రేతమున | 2 నడుమసియాడంగ నడచి యేతెంచి
 నాటకశాలలో నరుగించి యతని | బాటించి చూచుచు బడతి యిట్లయి :
 “ఉత్తరునకు మొన్న నొక్కకయ్యమున | నుత్తమగుణజాతుఁ డొకసూతుఁ డీల్లె;
 తరువాత నూతకృత్యంబుఁ జెల్లింప | 4 నెఱవాది మఱిలేఁడు నేడు నిచ్చోట;
 అది యటులుండె; నేఁ డఖలకారపులు | మొదపులఁ బట్ట నమ్మొస చక్కబెట్ట
 నన్న తాబోయెడనని విచారించి | క్రన్ననఁ దగిన సారథిలేక వగవ,
 జూచి పైరంధ్రి నీచొప్పుఁ జెప్పుటయు | నేచినవేడ్క నన్నిచటికి సతఁడు
 నిన్నుఁ దోడ్కొనితేర నెమ్మి బుత్తెంచె; | మన్నించి నీవు నామాటకై రమ్ము.”
 అనవుడు 5 దనుణి కిట్లనియె సర్జనుడు : | “వనిత, సారథ్యంబువల నేనెఱుంగ;
 నీవు వచ్చితిగాన నీవేడ్క నాకుఁ | గావింపకుండుట కా దెన్ని 7 విధుల;
 రయమొప్పుఁ జేయంగరాని కార్యంబు | నియతిఁ జేయుదు 8 నేడు నీమాటకొఱకు.”

ఉత్తరుడు బృహన్నలను దనకు సారథిగాఁ గోరుట

అనుచు నాటకశాల నర్థిలో వెడలి | చనుదెంచు నరుఁ జూచి జననాథసూతుఁడు
 ఆదరంబొప్ప నిట్లను : “నాకు నీవు | ఆదట నూతకృత్యము సేయవలయు;
 ఆరీతి 10 నేరఁ బొమ్మనరాదు నీకు; | పైరంధ్రి చెప్పె నీ సామర్థ్యమెల్ల;
 కారవులకు నాకుఁ 11 గయ్యంబు గలిగె; | వారక ధరియింపు వజ్రాంగిజోడు.”
 అనిన యుత్తరుతోడ నాక్రీడి పలికె : | “చనునయ్య నను 12 బిల్వ సారథ్యమునకు?
 ఆటపాటలఁ బిల్వ నర్హంబుగాని, | 13 పోటులచోటను బోటి యేమెఱుంగు?
 చారు దోర్బల శౌర్యసంపన్నుఁడొకఁడు | తేరు దోలినఁగాని తీఱునే పనులు?”

-
1. అంచలమొరపంబు అరసి యంచలును | సందడిఁ దనవెంటఁ జనుచెంచుచుండ | నడుగుల
 నునుగాంతి నవసీతలంబు | కడుకొని పద్మరాగస్ఫూర్తి నలరఁ | గ్రచ్చరఁ గామాంధకారంబువెంట |
 వచ్చునా క్రొత్తపరిధంపఁ జని | నాటకశాలలో. 2. నడుము జవ్వాడంగ నరుదెంచి యపుడు.
 3. వర్తనము. 4. వెరవరి మఱిలేడు వెదకిచూచినను. 5. బట్టినమొనఁ జక్కబెట్టి | యన్న. 6. రమణి.
 7. గతుల. 8. నేను. 9. చేరు. 10. చేయ. 11. కార్యంబు. 12. బంప. 13. పోటులాటకు నాకుఁ
 బాసయనే యట!

అనుటయు నరున కిట్లనియె నుత్తరుడు : “ విను బృహన్నల, సీవు వేడ్కతో దొల్లి
యరదంబు దోలిన యాశక్తిగాదె । నరుడు ఖాండవదహనం బొప్పజేసె ;
నాటి దోర్బలమును నాటి సాహసము । నాటి నేర్పును ¹ నేల నాకు దాచెనవు ;
ఒప్పుగ నీవింక నొకటిపై నొకటి । చెప్పి రాకుండిన జిత్తుంబు నొచ్చు.”
అనిన నుత్తరుమాట కడ్డంబులాడ । మనసులో వెఱచినమాడ్కి నర్జునుడు
² అనుమతినేయ నాయన కుత్తరుడు । ఘన వజ్ర కవచంబు కడఁగఁ దెప్పించి
తోడుగు మీ వని వేడ్కతోడ నిచ్చుటయుఁ । దొడుగనేరనిలాగు దోఁచ నర్జునుడు
నట్టిట్టు దొడిగిన నచటి కామినులు । ³ పొట్ట తా నటఁ బొట్టుపొరలుగా నవ్వఁ
దా వచ్చి తొడిగె నుత్తరకుమారుండు । దేవేంద్రసుతుని మూర్తికి సంతల్లి.
తానును వజ్రాంగి ధరియించి మించి । యానరు పీక్షించి యతఁ డిట్టులనియె :
“ మనమింక గోవుల మరలించుకొఱకుఁ । ⁴ బొసర జూచుచును జంపుచు జేయరాదు ;
పోదము తేరెక్కి పూన్పు గుఱ్ఱముల ; । నాదట సిడమెత్తు.” మనినఁ గవ్వడియు
వారువంబులఁ దెచ్చి వలనొప్పఁ గట్టి । తేరున ⁵ సింహశృతిధ్వజ మెత్తి
శర శరానన ఖడ్గ చక్రాదు లందు । ⁶ సుగవడిగాఁ జెట్టుచున్నచోఁ గదిసి
చెలులు నుత్తరయుఁ జెచ్చెఱఁ గ్రీడిఁ జూచి । పలికిరి : “ మీ రింకఁ బరుల నిర్జించి
వచ్చునప్పుడు మీరు వారివస్త్రములు । తెచ్చి మా బొమ్మపాత్రికల కీవలయు.”
అనుటయు వారి కిట్లనియె నర్జునుడు : “ వినుఁ డుత్తరుడు శత్రునితతి ⁷ నిర్జింప
నమరిన పనిగాక యపుడు వస్త్రములు । క్రమ మొప్పఁ దెచ్చుట కడిదియే నాకు ?
⁸ పొసరగ నిన్నియుఁ బొట్టుపోరాదు గాక । వినువక గొనివత్తు వివిధాంబరములు.”
అనుచుఁ బంతములాడి యరదంబు నెక్కి । యచువుగాఁ బగ్గంబు లాయత్తపఱచె.
ఉత్తరుండును గోవులొగిఁ బట్టునడ్ల । నెత్తుంబు గోపాలనికరంబు నడిగి
⁹ వారిచేఁ బిశ్యభూమివం కని తెలిసి । దేరెక్కి కదలిన ధృతిఁ బొరు లపుడు
ముత్తైపుసేనలు ముద మొప్పఁ జల్లి । యుక్తురు దీవించి యోలి నందఱును

1. జూపి నా మెప్పు గాంచ । కొప్పని యట్టింక (కొప్పగా నీవింక) నొకటిపై నొకటి । చెప్పు
చుండిన నాదుచిత్తుంబు నొచ్చు । అనిన. 2. అనుమతించుటఁ జేసి యతని కుత్తరుడు. 3. నెట్టన
నదిచూచి నెఱి నవ్వుచుండ. 4. నొసరంగఁ బోనొప్పు సులియాడనేల. 5. సింహంబు ధృతి.
6. నొరుసలి. 7. నిర్జించి । యమరారఁ జీరల నపుడు గైకొనుచు. 8. పొసర నన్నడిగినఁ బొట్టు
పోరాదు । వినుతి సేయఁగఁ దెత్తు. 9. వారుచూపిన త్రోవ వదలకపోవ.

నరుజూచి పలికిరి : “ నాఁ డక్షునుఁకు । ¹నరదంబు గడపి బృహన్నల, యీవు
ఏరీతి గెలిపించి హితము గావించి । తారీతి గెలిపింపు మధిపనఁదనుని. ”

²అనుచుండ నా మాట లాలించి విరట । తనయుఁ డప్పట్టణద్వారంబు వెడలి
విజయునేర్చున వాయువేగమై పోవు । నిజరథగతులు వర్ణించి మెచ్చుచును,
భీమ పిశాచగర్భితమైన రుద్ర । భూమిఁ జేరఁగఁ బోయిపోయి దవ్యులను
వీక్షింపఁ గురురాజు కిచ్చుల నైస్యంబు । సక్షీణ గజయానమై యున్నదాని,
బహురత్నములు గూర్చి పఱచినయట్లు । బహువర్ణధూళి ప్రభుఁడ గప్పుదాని,
ఘణి తాళ సింహాది పటుకేతనములఁ । బ్రణమింప మిక్కిలి భాసిల్లు దానిఁ,
గుంధనంభవులకు దోకొని పోవుచునికె । గుంభిని యొగదిక్కుఁ క్రంగించుదాని,
భావించి నిస్సౌఖ్యపటంబుచేత । శోవులరొదచేత ³ఘోషితంబగుచు
నలుఁగుల మెఱుంగుల నఖిలదిక్తులఁ । గలిగి మేఘమువోలె గర మొప్పుదానిఁ,
గని యెంతయును భీతిఁ గంపించి ⁴మఱియుఁ । ⁵దనువెల్లఁ బులకించి ధైర్యంబు డింది
వెఱపింపఁగాఁ బోయి వెఱచిన రీతిఁ । బిఱికియై నరుఁ జూచి ప్రియ మొప్పు బలికె :

కురుసేనలఁ జూచి యుత్తరుఁడు భయమందుట

రథము పోసెకు సారథి, చిల్చుచిల్చు ; । పృథివిలోఁ కురుసేన భేదంప వశమె ?
వాడె కారవభర్త వాడె భీష్ముండు, । వాడె యశ్వత్థామ, వాడె ద్రోణుండు,
అతఁడు కృపాచార్యుఁ, డతఁడు కర్ణుండు, । చతురులు వీరల్ల సంగ్రామమునకు ;
తగరు పెన్గొండతోఁ దాకినయట్లు । వగదెలియకపోయి వచ్చునెతాళ ?
బాలుండ నొక్కండఁ ; బ్రాథులు వారు । వేలసంఖ్యల మీఱి వెలయుచున్నారు ;
వీరి మార్కొననేల ? విరిగిపో నేల ? । ఈ రీతి యెఱుంగక యేరు వచ్చితిని.
మరలకుండుట గాదు మరలింపు తేరు ; । తిర మొప్పుఁ బ్రాణంబు తీవన వివవె ? ”
అనినఁ గన్వడి మందహాసంబు చేసి । తననర నుత్తరుజూచి తగవొప్పు బలికె :
“ ఈ సైన్యములు మీఁద నేనేల పోదు ? । ఆ సమీపంబున నదె చూడు పనులు ;

1. నరుదారఁగాను బృహన్నలరథము । నేరీతి నడపి గెల్పిచ్చితి విపుడు । నారీతి. 2. అని పొరులాడు మాటాలించి ; అనువోట నా మాట లాలించి. 3. వివిధ. 4. ఘోషంబుగాఁ. 5. యతఁడు. 6. తనువున. 7. తగరును గొండయుఁదాఁక నన్నట్లు । తగవేది వీరితోఁ దాఁక నోపుదునె. 8. గొన కొని భా రాచకొడుకున కనియె.

పరికింప నచ్చోటఁ బసలేడు నేను ; పరువడినటఁబోయి బహుం 1 ప్రశ్నదము.
 పౌరులు దీవింపఁ బణఁతు లుప్పొంగఁ । దేక్షికి ససులకేతెంచి 2 నీ పుపు
 3 మొనలకు బీతాడి ముగ్ధతఁదొరిగి । చనిన నాడిక గాదె జగతిలో మనకు ? ”
 అనిన గాండివికి నిట్లనియె మత్తగుఁడు : । “నునుజ్ఞాడిన తమాలు మూర్ఖుల 4 రిచితమే ?
 మును సమద్రము మూయ మూకుడు గలదె ? । చిను మేను గోవులు విడిపింప 5 నోప ;
 పరరాష్ట్రములనైన 6 ఒనులకుఁ బనుల । నిఁనొప్ప నాధింతు నివియేల నాకు ? ”
 అనిన మత్తగుఁడొడ నా క్రీడి పలికె : । “మనను బాఱఁగనీక 7 ముజ్జ కల్లఁగోక
 ఘోరమై ధూళి పైకొనినఁ గైగొనక । చురులెత్తి నచ్చిన నంటిపొమ్మునక
 శరపరంపర చూచి చాలభీతిలక । భేరిభాంకృతి విని బెదరి లోపడక
 రణము గెల్చినఁగాక రాజసూనులకు । గణుతింప నూరక గలుగునే కీర్తి ?
 రాజనందనుఁ డేమి రణభీతియేమి । భూజనంబులు మెచ్చఁ బొలియింపు రివుల.”
 అనిన 8 భూమింజయుం డనుకేంద్రపుత్రుఁ । గనుగొని పలికె నంగము చంచలింప :
 “జనపాలకుఁడు సిన్న నకలనైవ్యములు । గొసిపోయె రిపురాజుకోటి నిష్ఠింప ;
 మనకుఁ దోడెవ్వరు ? మనలావు తెంత ? । మనకుఁ గల్గుదుచాలు 9 మర్మంబగల్ప ;
 జనులెల్ల నెన్న నశక్త 11 ముష్టిత । మనకుఁ జేయఁగలె ? మరలు నీ.” వనినఁ
 బలికె నర్జునుఁడంతః : “బసులు రాకున్న । పలనొప్ప మరలనివ్రతిము నావ్రతము ;
 కురురాజు గాసిమ్ము గురుఁడు గాసిమ్ము । సురరాజు గానిమ్ము సౌరదిఁ దాఁకుదము.
 సైరంద్రి నను బిచ్చి నాభ్యమునకుఁ । బ్రారంభ మొనరిం 12 పఁ బ్రార్థించి తెచ్చె ;
 అదిగాక గెల్చిరమ్మని పౌజసులు । ముదముతో జల్లిరి ముత్యాలసేన ;
 లే నేల మరలుదు ? నీవుఁ యో 13 నేల ? । పూని గోవులురాక పోరాదు మనకు.”
 అనుచు వానవపుత్రుఁ డరదంబు గడపఁ । దనుదానె బెదరి యుత్తరకురూరుండు :
 “అగుఁ దేరకాడ వేమయిన దిక్కేది ? । తగువాడ 14 వని చూడ దాయవైతివుడు ;
 పనులేల నీ వేల పలుకులే ? ” అనుచు । వసుధకు 15 లంఘించి వానిఁబోవీగిచి

1. బట్టెదము. 2. తి. 3. మొనకు ఛేల్లించు ముగ్ధత. 4. పలను. 5. నేయి. 6. చరుమె.
 7. జాల. 8. మాకుఁగానైన । రాజనందనుఁడేల రణభీతియేల । భూజనంబులు మెచ్చఁ బొలియింపు
 రివుల । అరులెత్తివచ్చిన నంటి పొమ్మునక । శరపరంపర చూచి చాల భీతిలక । ఘోరమై ధూళి
 పైకొనినఁ గైగొనక । భేరిభాంకృతి. 9. భూపతిపుత్రు. 10. మనలావు గలఁడు. 11. బృంభణము.
 12. చి ప్రార్థించె మొదల. 13. రాసు. 14. వే. 15. గుప్పించి.

తలవీడ ¹వలువూడఁ దనమోము వాడఁ | గలయ సేనలుచూడఁ ²గడునోడిపాటె.
 అంత సర్దుసఁడాత్మ సతఁడు పాటుటయు | నెంతయుఁ జుంతించి యెలమిఁ బగ్గములు
 నొగలతో ముడిచి తానును డిగ్గనఁజేకి | తగ నుత్త ³నివెంటఁ దగిలిపోవుటయుఁ,
 గురుసేనలోపలఁ గొందరడ్డునునిఁ | బరికించి యాజానుబాహు ⁴శీలయును
 గమనలక్షణమును గర్వరేఖయును | సమరనన్నాహంబుఁ జచ్చించి యపుడు
 పలికిరి తమలోనః “భావింప నితనిఁ | బాలతి చందముగాదు పురుషుండు ⁵గాడు;
 గమనంబు ⁶చందంబు ఘనబాహుయుగము | సమరేంద్రనుతుని కెట్లుట్లు యీతనికి;
 విజయంబు పేడియై విరటు సేవించి | నిజకాంతియును దాచి నెమ్మి ⁷తో నుండి
 తటివేచి మనమీఁదఁ దా ఎచ్చెఁగాక | వెఱవక నచ్చునే వేటొకఁడైన?
 మన త్రిగర్తలమీఁద మత్స్యనాయకుండు | తనసేనలును దాను దాడిపోవుటయుఁ,
 దోడెవ్వరును లేక తొడరి యుత్తరుండు | వేడుక మనమీఁద వెడలెనో నేడు!
 ఇతని సారథిజేసి యేతెంచి మనల | వితత్సైన్యముఁ జూచి వెఱచి ⁸పాటెడిని!
 తనకేలపాట నెంతయు ⁹ముగ్ధగాక; | మును ధనంజయునత్త్వమును జూడఁగొన్నా!”
 అనుచు సందేహింప నంతలో నరుండు | జననాథనుతుఁ గూడఁజని పట్టుకొనిన
¹⁰నతఁ డంత వలఁజిక్కినట్లు భీతిల్లి, | కుతలంబుమీఁద సంఘములు ¹¹మోపలేక,
 తడవిచూచిన నోటఁ దడిలేక, చెమటఁ | దడిసి వివర్ణమై తనువు కంపింప,
 నెలుఁగు నన్నఁబుగా నేడ్చుచు నరునిఁ | బలుమాటు చూచుచుఁ బ్రార్థించిపలికెః
 “ఏల బృహన్నల, యేలయ్య! నీకు | నోలి లంచంబుగా నొక్కగ్రామంబు
 కరులు ¹²నశ్వములును గనకంబు మత్స్య | పురిఁ జొచ్చి ¹³నపు డిత్తుఁ బోవనీవయ్య!
 మాతల్లి నారాక మదిఁ గోరుచుండుఁ | జాతుఁ బోని.” మృని శోకించి మఱియు
 “¹⁴నీవేల పోరెడు; నేనేయ వెఱతు; | నీ వీరవరుల నే నెలుగెల్తు!” ననుచు
 నిత్రైఱంగున భీతి కిరవైనయట్టి | యుత్తరుఁ డెచ్చి యాయుత్తుంగభుజుండు

1. మొలవీడ. 2. గతి. 3. వేటయును. 4. గాని. 5. వర్ణంబు. 6. డిట్లు. 7. పాటెడినొ.
 8. మాధుండాచు. 9. నట్లు. 10. నతఁడు బోనున. 11. మోపనీక | తడిసి వివర్ణమైతనువుకంపింప |
 నుడుగనిభీతిచే నుల్లంబుచెరర | నెలుఁగునన్నంబుగా. 12. స్వతంబులు. 13. యిచ్చెదఁబోనిమ్ము
 నన్ను. 14. నీవేల బాధింప నేను రానోప | నా వీరవరులతో ననినేయ ననుచు. నీవేళ నీవేయు
 నేనేయ వెఱతు | నా వీరవరుల నేమని గెల్ల ననుచు.

అర్జునుఁ డుత్తరువకు ధైర్యము నూల్కొల్పి తాను రథకుండగుట

తేరు డగ్గరి వాని దృష్టించి పలికె : | “ ఈర్ష్య దమకింపనేల నేగలుగ !
 కౌరవనైస్యంబు గలఁపనోపుదును ; కౌరవపతిబుద్ధిఁ గలఁపనోపుదును ;
 మహిమెచ్చ గోవుల మరలింపఁగలను | సహజవిక్రమ, నీవుసాక్షి నై యుండు.”
 అని బుద్ధిచెప్పిన నతఁ డెన్నిగతుల | ననుమతింపకయున్న నమ కెంద్రసుతుఁడు
 ‘సారథివై యుండుఁ జాలు ¹నీ’ వనుచు | దేరిపై నుత్తరుఁ డెఱుంగొప్ప బెట్టి
 తానును రథకుచండమునఁ దేరికి | నేనచూడఁగ జన్ముచేరంగఁ బోయి
 యందు నిక్షేపించినట్టి ²యూయుధము | లందుటకై ‘రథ మచ్చోట ³నిలువ,
 నసుఁడౌట యెఱిగి ద్రోణాచార్యుడపుడు | సుగంధీనుతు⁴వంకఁ జూచి యిట్లనియె :
 “కౌరవసేనలోఁ గలయ నుత్పాత | కారణంబయి తోఁచె గంటిరే మీరు ?
 దినమణిరుచి⁵మాసె; దిగ్ధామమెనఁగె ; ఘనకేతువులువ్రాలె ; కరులెల్ల¹⁰దూలె ;
¹¹వారువంబులు బాష్పవారి వర్షించె ; వారిదమ్ములు మ్రోసె ; వసుధ గ్రక్కడలె.”
 అనిచెప్పి యతఁడు తా నర్జునుండగుట | మనసులో నెఱిగియు మఱువెట్టి పలికె :
 “ఎవ్వఁడొకో వీఁడు ! హిశబుద్ధి ¹²విడిచి | క్రొవ్వనఁ దలచూపె గురుసేనయెదుర ?
 నరుఁ డనరాదు నానావిధంబులను | సురరాజు¹³బోలె భాసురమూర్తి ¹⁴వాఁడు ;
 తొడరి కౌరవసేనతోడ మార్కొనిన | ¹⁵జడునకు ఓపినంబు శరణుబుగాదె ?”
 అనుటయు భీష్ముఁ డయ్యర్థంబు దెలిసి | యసవొప్పఁ బలికె ద్రోణాచార్యతోడ :
 “ఎడపక రిపుకోటి ¹⁶క్రిమైనతావు | గడచినచ్చితి మింకఁ ¹⁷గళవళంబేల ?
 ఒక్కఁడు రానిమ్ము యుద్ధంబుసేయఁ | బెక్కురీతుల నేన ¹⁸పెకలిరానిమ్ము ;
 అమితసత్త్వము¹⁹మాప ననువైనవేళ | సమరంబు సేయుఁడు శంకింప²⁰వలదు ;
 దేశకాలంబులు ²¹దృష్టించువారు | చేసినపని ²²లెన్న సిద్ధించునెపుడు.”

1. వీరారి దారుణ వివిధాస్త్రతతులఁ | కౌరవనైస్యంబు గలఁపనోపుదును | మహిమెచ్చ. 2. మాతృశ్రీ.
 3. చాటుగానుండు ; సాటివై. 4. నాకనుచు. 5. కై నవల | నందుటకును. 6. నిలిచె |
 గుఱుఁడంతి సరుకాఁతి గుఱుతుగా నెఱిగి | మురినదీ 7. జూచి సారసి. 8. బాసె. 9. వుల్ గూలె.
 10. గూలె. 11. వాపురంబులు మ్రొగె వసుధ గ్రక్కడలె | వారిరి గోమాయువర్గంబు లఱచె |
 ననిచెప్పి మఱి యతం డర్జునుండగుట. 12. మఱి. 13. బోలె. 14. యి (య) తఁడు. 15. జడియక.
 16. కడమై. 17. గలకలం. 18. పెరిగె. 19. మాన్పు. 20. నేల. 21. దృష్టించి. 22. గాఢ.

అనిన ద్రోణాచార్యుఁ డాత్మబోఁ బొండు | తనయులనమయంబు దాఁటెబొమ్మనుచు
నానందమునఁ బొంది యడ్డంబులేక | కేసలఁ గలయ పీక్షించి యిట్లనియె :

“అదె వచ్చెఁ బులివలె నమ రేంద్రనుతుఁడు ; | కదుపుల మరలింపఁగలఁ డింక నితఁడు ;
ఎక్కటి¹ పోరాట నీకు నొప్పించె | దక్కినవారెంత ధర నర్జునునకు !

ఆకలిగొనిన సింహము సామజయుల | మూఁగపై లంఘింప మోదించినట్లు .
వనవాసముననున్న వంత. యంతయును | మనమీఁదఁ బుచ్చక మానునే యితఁడు !
కౌరవ సేనలో గాండీవి² కెదురు | ధీరుఁడు దూరుపెత్తిసఁ గావరాఁడు.”

అనుటయు రవిసూనుఁ డాగ్రహంబెత్తి | కనుఁగొని చాపశిక్షకున కిట్లనియె :
“వడి నోరుగాయపు ; భట్టుఁడు బోలె | బుడమిఁ గాంతేయులఁ బొగడుచుండుదువు ;
స్రక్క³క నిజము విఘ్నారంబుగాక | యొక్క కుత్తుక⁴గాదె యొగి వారు నీవు !

నీవిట్లు పోగడిన నిఖిల సేనలకు | భావంబులోపల భయమురెట్టించు ;
పెద్దల మిమ్ముఁ గోపింపంగ రాదు ; | తద్దయు వివరించి తగవు దప్పకుఁడు.
అర్జునఁ బట్టి నే నాహవక్షోణి⁵ | నిర్జింపఁగాఁ జూచి నీవె మెచ్చెదవు.”

అనినఁ కౌరవనాథుఁ డర్థి నిట్లనియె : | “⁶వినుఁడు గాండీవైన వేయునేమిటికి
భావించి మనదృష్టిపథమునఁ ⁷బడుటఁ | బోవు నింతియోకాక పోనఁగఁ గావలకు ;
కాక వేటొకఁడైన ఘనబాణతతులఁ | బ్రాకటంబుగ నేసి పాఱుచోలుదము.”
అనిన నామాటల కా సేనలెల్ల | మనసులోపలను నమ్మతి నేయువంత,

శమినిక్షిప్తంబైన గాండీవంబు అర్జునుఁ డుత్తరుఁడేఁ దీయించుట

నంచితశక్తి నట్లరదంబు నిల్వఁ | బంచి యుత్తరుఁజూచి పార్థుఁ డిట్లనియె :
“ఎలమిలోఁ బొండవు లీ జమ్మిమీఁద | నెలవుగాఁ దమ శస్త్రునికరంబు లిడిరి ;
అందులో గాండీవం బవసరంబివును | పొందుగా నిటుతెమ్ము భూపాలతనయ !
ఈవిండ్లు కుఱుచోలు నెమ్మొయి నేయ | లావునఁ బనలేదు లఘువు లెంతయును ;

1. పోరాడి యీకు మెప్పించె. 2. బాణు. 3. ధీరుఁ డొక్కఁడు లేడు తివిరి చూచినను. 4. భళిర పొండవత్తు వాతంబుచేతఁ | బలుమాటు నీవిట్లుపలవరించెదవు | స్రక్కక. 5. కంఠమవ గారె యొగి నీవువారు. 6. పేలిన. 7. వినుఁ డర్జునుఁడెయైన. 8. బడిన ; 9. శియె. 10. కాని పోక. 11. తా నేలీల.

కరుల మైములువుల ఖండించువుడు । శరము లే విక్షణు నంధింప రాదు.
 కైదువు పనలేని కయ్యంబు గలదె? । అదట నాచేతి కనిగాని కాదు.
 ఇమ్మహీరుహమెక్కి యీవు గాండివము । నెమ్మిత్తో దిగిచి యన్నియం దొంటియట్లు
 కట్టి ర.” న్నుని శవాకారమై యున్న । కట్టజూపిన జూచి కలి యుత్తరుడు :
 “అనియేమి పీనుగు పంతుల బొమ్మంటి! । నుని నింత వెలుంగవే గూచరిత్రంబు ?
 ఎక్కసకై మురిగాగ కన్ను నీకు । జిక్కితివని నెట్టిజేయ జూచెదవా ?
 మనసులో నెంచవు చుర్యాద కొంత! । కనునశితాస్త్రముఁబండు జూపితి శనము;
 తెలియఁజాలదే నీకు దృష్టిపాలునము! । పలసిన సీమూచు వడిగ నీనెక్కి
 యావిల్లు ‘దెచ్చు కొ.’ మృన్నం శార్థుండు । భూవల్లభుని పుత్రు బోధించి పలికె :
 “ప్రజలు ముట్టకయుండఁ గొండునందనులు । నిజకార్ముకము లిట్లు నిలిపిగొక ;
 పీనుగు గా దిది పృథ్వీశతనయ! । పూని నే న్నైకం బుత్తునే నిన్ను ?
 ఇంక నామాటల కిదియె తార్కాణ; । శంకింప కటంబొమ్ము శవ మది గాదు;
 వేవేగ నాకును విల్లు దె.” మృనిన । భూవిభుపుత్రుండు భూజంబు ప్రాణి
 మోపు విచ్చుటయును, ముసల నారాచ । చాప గదా ఖడ్గ చక్ర దీధితులు
 నెఱిమిఱి మెఱుంగులన్ని యు నొక్కసారి । మెఱుముకై వడి కిదృష్టి మిఱుమిట్లు గొలువ
 భావించిచూచిన బాములైయున్న । వేవేగ నెఱచి య విరటనందనుడు
 వెలయ నత్తెఱగెల్ల విజయుచే నెఱిగి । తలకొన్న భీతి యంతయు డిందుపఱచి
 తేరిపై నిలుచున్న దేవేంద్రసుతుని । ‘సారథి’, యనిపిల్చి చనవొప్పఁ బలికె :
 “ఇంద్రాయుధముపోలె నిది యొక్క విల్లు । సాంద్రదీధితులచే జాల నొప్పారి
 గ్రహములలోన భాస్కరునిచందమున । బహుచాపములలోన భాసిల్లు 10 నెకటి;
 నహిరాజగుణముగు హరుచాపమైన । నహజమై 11 యుండును జగతి 12 దీనికిని.
 ఎవ్వరవ్వారిలో నివిల్లుదాల్తు? । రెవ్వరెవ్వరు దాల్తు 13 రివిండు? ” లనిన
 దివిజేంద్రసుతుడు 14 పార్థివనందనునకు । వివరింపఁదొడఁగె నా పుత్రాంత మెల్ల :

1. శరములు లేవిందు సాధింపరాదు. 2. నంటికొమ్మంటి. 3. లచే. 4. నను. 5. సలితాస్త్రము లంచ శవముఁ జూపితివి. 6. జాలవు నీవు. 7. నీవె తెచ్చున్న. 8. దృష్ట. 9. ద్రు పట్టి.
10. నిదియు; దాని; గుణమైన హరుబాణమైన. 11. యుండును; యుండజే; యుండును.
12. దీనికిని; నవ్వంట. 13. రివియెల్ల. 14. దాఁదివిరి యాతనికి; ధాత్రిశపుత్రునకు.

అర్జునుఁడు తమ యాయుధములఁగూర్చి యుత్తరునకుఁ జెప్పట

“తొలుత నీవడిగిన తోరంపువిల్లు | వెలయ గాండివనామ విఖ్యాతినొప్పు ;
 1దనుజ గీర్వాణ గంధర్వ 2రాక్షసుల | నెనయంగ సాధించె నీవింట నరుఁడు ;
 ఇది యుద్ధసాధన మిది సర్వరక్ష | యిది యేడుగడయు 3దేవేంద్రసూనునకు ;
 ఈ వింటఁ దొడిగిన యిష్టుపరఁవరల | కావల గిరులైన నడ్డంబుగావు.
 నుతశక్తి నిది బ్రహ్మ నూఱువేలేండ్లు | చతురుడై తాల్చి ప్రజాపతి కిచ్చె ;
 నలి 4నతఁ డరుపదిన్నవేలేండ్లు | విలసితగళిఁ దాల్చి వృతారికిచ్చె ;
 ఎలమి వృతారియు 5నెనుబదేసేండ్లు | కలయంగ నిది తాల్చి కమలానికిచ్చె ;
 అతఁ డంత సేనూఱుహోయనంబులకు | హితబుద్ధి వరుణున కిచ్చె నావిల్లు ;
 అతఁడు నూతేండ్లకు నగ్నికొప్పించె ; | అతఁడు 7నిప్పుకు క్రీడి కది తెచ్చియిచ్చె ;
 అరయఁ గ్రీడియు నిది యరువ8దేసేండ్లు | ధరియింపఁగలవాఁడు ధాత్రీతనము !
 కావున నిది దివ్యకల్పితం బింక | భావింప నితరచాపములెల్ల వినుము.
 వెలయ 9సీలతయును వృషభలాంఛనముఁ | గలవిల్లు పాండవాగ్రజుఁ డొప్పు దాల్పు ;
 ఘనతాళమితియు 10మర్కటలాంఛనంబు | నొనరినవిల్లు వాయుజుఁ డొప్పు దాల్పు ;
 అజలవర్ణంబు మీనాంకంబుఁ గలుగు | ధను వది నకులుసాధనము యుద్ధమున ;
 పనుపు11వన్నియయును బర్హిలాంఛనము | 12నెనకమా సహదేవుఁ డీవిల్లు పట్టు ;
 చదలఁ గ్రొమ్మెఱుఁగులు చల్లు13చుండునది | గద చూడు భీమునంగ్రామసాధనము.”
 అనిచెప్పి మఱియు 14ఖడ్గాదివర్ణనము | లనవొప్పు జెప్ప నిట్లనియె నుత్తరుఁడు :

అర్జునుఁ డుత్తరునకుఁ దమ తెఱఁ గెఱిగించుట

“అక్కట కౌంతేయు లస్త్రశస్త్రముల | నిక్కడఁ బెట్టి తా రెలుపోయి15నారొ !
 ఆ పాండవులకు మేనల్లుండ నేను | రేవునుమాపు వారికి మేలుతలఁతు.
 కాంతినెంతయు నొప్పి కల్పవృక్షములు | కౌంతేయులై 16పుట్టెఁ గానిచో ధరణి
 నా కీర్తిపుష్పంబు లా దాన17దశము | లా కార్యఫలము లెయ్యని మానవులకు ?

1. తఱిమి. 2. యక్షులను. 3. నా యింద్రనందనున. 4. నజాం. 5. నెనుబదియేండ్లు. 6. లబ్ధంబు (అకును) లైన. 7. గిరిటికి నది. 8. ది యేండ్లు. 9. యంగ నెంతయు. 10. గర్కట. 11. వర్ణంబును. 12. నెనుగ నా సహదేవుఁ డిలఁ దాల్పు వింట. 13. చున్నదియు. 14. గాండాదివర్ణంబు. 15. రొక్క. 16. పుట్టగలిగెను ధరణి ; పుట్టెగాద ధారణిని. 17. గుణము | లా.

ఘనులు వారిప్పు డెక్కడ నున్నవారో ? । కిరీయక నీవెఱిగినఁ జెప్పరయ్యె.
 ద్యూతంబు తలపెట్టి మర్యోధనుడు । పాతకంబొసంగింపఁ బాడియే తనకు !
 దుర్మతి వలఁజిక్కి దుఃఖయైనాఁడు । ధన్యుఁడ డాకీమ తాఁ దెచ్చుకొనియె.
 సకలశాత్రవకోటి సమరాంగణములు । సోలంక గతిలోర్పు కతిబాహునత్తు
 లల భీమ విజయాదు లకట ! యెయ్యెడల ; సలజడిపాలైరో ? యఖిలభూపాల
 నల్లబాదీపికా ప్రథగల్లు కృష్ణ చెల్లెబో తానెను కలుగులంబడునో !
 ఏమని విందునో యేను నీచేత ! । ఏమూట వారిపాం దెఱింగింపు.” అనిన
 ఆతనితోడ నిట్లనియె నర్జునుడు : । “ భీతినొందకు నా రభేద్య విక్రములు ;
 ప్రీతి కిరెట్టింపఁ బండ్రెండు వత్సరము । లాతత వనభూములందు వర్తించి
 జను లెఱుంగకయుండ నతితోడఁ గూడి ! మనపేట నివుడు నెమ్మది నున్నవారు.
 పరికింపఁ గంకుడు పాండవాగ్రజుఁడు ; । వరుస నా వలలుఁడు వాయునందనుడు ;
 మరుఁబోలువాఁడు దామగ్రంధి సకులుఁ ; । డరయఁ ద్రీపాలుఁ డతని సోదరుఁడు ;
 మాలిని పాంచాలి ; మఱి నీకు బొంక । నేల యుత్తర, విను మే నర్జునుండ.
 మాలినికై కాదె ! మన భీమసేనుఁ । డా లోనఁ గీచకు సణఁగించి వుచ్చె.”
 అనిన భూమింజయుం డాశ్చర్యజలధి । మునిఁగి రేతేలియుఁ గడు మోదించి పలికె :
 “ తనర నర్జునునకు దశనామకములు । నిరంబడు నశి నీవు వివరింతువేని
 నెమ్మి నప్పుడ కాని నీ వాతఁడగుట । నమ్మఁ బో” మృనుటయు సరుఁడొప్పుఁ బలికె :
 “ కొలఁది నర్జునుఁడు ఫల్గునుఁడు పాఠుండు । చెలఁగి కిరీటీయు శ్వేతవాహనుఁడు
 నెలయ రిభీభత్సుండు విజయుండు జిహ్వుఁ । డిల నవ్యసాచియు నీ ధనంజయుఁడు
 నన నివి పది ఏరు లా యర్జునునకు । ననుపమస్థితి నొప్పు.” నన నుత్తరుండు :
 “ ఈ నామములు 10 క్రీడి కేసీతిఁ గల్గె । బూని యెండొండఁ జెప్పుము విస్తరించి.
 వంతు 11 న ‘కేను గవ్వడి’ నన్న సిన్ను । సంత మాశ్రంబున కెట్లు నమ్ముదును !”
 అనిన నించుక నవ్వి యపుఁగాక యనుచు । వివిధింపఁ దొడఁగె నావిధ మర్జునుండు :
 “ అర్జునవర్ణమై యమర నా కీర్తి । యర్జున నామధేయము నాకు వచ్చె ;

1. చెఁ బరిహరింపకయు. 2. ఏమి నీవెఱిగిన నెఱింగింపు ; ఏమేమి వారి పొందెఱింగింపు.
 3. తోడుతన. 4. యుఁ బాండవులు. 5. నణచి చొప్పుణఁచె. 6. యెంతయుఁ బొద్దు ; తేలాడియు.
 7. విసిరింతువేని. 8. వివృచ్చుండు. 9. కేసు నా రూఢికెక్కి. 10. వానికెట్లులు. 11. కిపుడు
 కవ్వడి నేన యనెద । వింత.

ఉత్తరఫల్గుని సుద¹యించినాడె | గ్రోత్తగాదెప్పుడు ఫల్గును²డండ్రు నన్ను ;
 పృథయను పేరను బృథివి మా తల్లి | ప్రథితమైవది గానఁ బాఠ్యుండ క్షి³నైతి ;
 వెనఁ గిరీటము నాకు వేల్పుతోడేయ | వసుధఁ గిరీటి⁴నై నర్తింతు ; మఱియుఁ
 దలచ నా తేరున ధవళ⁵వాహనము | లలరఁగ శ్వేతవాహనుఁ డండ్రు నన్ను ;
 ప్రథితౌ రిపుల బీభత్స గావింపఁ | బృథివిలోపల నన్ను బీభత్సుండ్రు ;
 సమరాంగణంబుల శాతాశ్రుతతుల | విమతవీరులఁ గూల్చి విజయుండనైతి ;
 కలనిలో ధర్మజుఁ గారించునతనిఁ | జెలఁగి చంపుదుఁ గాన జిహ్వుండనైతి ;
 దురములో రెండుచేతుల విల్లు రిదివియ | నరసులు ననుమెచ్చి నవ్యసాచండ్రు ;
 మునుమిడి రిపుధనంబులు చూడఁ గొనఁగ | నను మహీశులు ధనంజయుం డండ్రు.
 ఈ పది⁷పేళ్లు నాకీ కారణమునఁ | బ్రాపించె నేను ధర్మజుని సోదరుడ ;
 సఱిముఱి కి⁸నే గల్లలాడ నీ తోడ ; | నెఱిఁ ద్రిశుద్ధిగ నమ్ము నే నర్జునుడను.
 ఖాండవదహనంబు గావించి నురల | దండించునాడు నా దర్పంబు చూచి
 శ్రీకంతుడును విరించెయ్య వచ్చి మెచ్చి | నాకు నిచ్చిరి కృష్ణనామధేయంబు ;
 మఱివచ్చి నురలెల్ల సమంత్రయుక్తముగఁ | దెఱఁగొప్ప నిచ్చిరి దివ్యాయుధములు ;
 అవి సాధనములుగా నర్థితో నేను | దివిజేంద్రు రథమెక్కి దివ్యకోకముల
 నవిరళ నురవైరులైన నివాత | కవచులఁ ¹⁰గోటిసంఖ్యల గెల్చినాడ.
 ఇరవొంద నురగణాహితులు హిరణ్య | పుర నివాసకులైన భూరిదానవులఁ
 దెఱఁ గొప్ప భాగీరథీర భూమి | నరువది వేపుర ¹¹సర్థి జంపితిని.
 అప్పుడు ప్రత్యక్షమై కాదె వజ్ర | యొప్పుర నిచ్చె నా కొక కిరీటంబు.
 దేవదత్తంబను దివ్య శంఖంబు | దేవనంఘంబును ధృతి నిచ్చె నాకు.
 మనుజులు నా తోడ మచ్చరిం¹²చుటకు | ¹³గానకొన రని యెప్పుకొననేల నాకు ;
 గంధర్వపతి మొన్న గాంధారిసుతుని | బంధించి కొనిపోవ బలిమిమైఁ దాకి
 విడిపించి పుచ్చితి ¹⁴చివరె నా లావు ? | ఎడవక మఱియు ననేకముల్ గలవు.

1. యింపఁ గాను. 2. డనఁజెల్లు. 3. నేను. 4. ఘోటకము. 5. విమతవీరులఁ జంపి విజయుండనైతి. 6. సమర జిహ్వుండఁ గాన జగతి జిహ్వుండను. 7. నామంబు లీ విధంబునను. 8. బ్రాపించె నాకు ధర్మజుసోదరునకు. 9. యంత్రంబు తోడ. 10. గెలిచితిఁ గదనంబునందు. 11. నందంద చంపి. 12. చివర. 13. ఘన భూజాటోపంబు కలిమిఁ జూపుదును. 14. వినుము.

నీ వింక వెలువకు నీఖల కారవుల . నాచలినలఁ జేసి హాశము గావించి
పన్నగధ్వజు గాఁగ భంగము చేసి . పన్నుగా మరలఁతుఁ బనుల నీక్షణమే . ”

ఉత్తమండు అర్జునుల చర్జునుఁగా నెఱింగి ప్రణమిల్లుట

అనిన భూమింజయుఁ డాంధ్ర నాన్న . 1 జనతాభిషేకుడై శని డిగ్గనుఱికి
సన్యనాదికిఁ జక్కఁ జాగిల్లె యుక్తి . 2 భవాత్మకై చేచి భక్తి నిట్లనియె :
“శ్రీకంఠ పదిపద్య నేనా భుక్తిణ ! : ప్రాకిట ఫర్వజ్వరాణ సంతాణః 3
అర్జున, నీవు నన్నాదరించుటకు ! నాష్టచిహ్నఁడఁ బిబ్బణ్యము లనేకములు ;
ఏను మీదెఱుంగఁ యేమిని కొన్ని . కాచి మాటలు నీన్నుఁ గడవనాడితిని ;
తప్పు లోఁగొని నెన్న దయసేయు.” మనః , 4 నెప్పుడు బీభత్సుఁ డరదంబు డిగ్గి
యతనిఁ గొనిటఁ జేర్చి యాదరించుటయు, 5 నతఁడును మోదించి యర్థి నిట్లనియె :
“మంచు విచ్చినయట్లు మనసులోనున్న . చంచలత్వము 6 వాసె జయశీల, వినుము ;
నీ తేరు గడపుదు నెక్కి పండుతేరు . మాతలి గడపిన మాడ్కిఁ గయ్యమున ;
గోవుల మర్లింపు కురురాజు నొంపు . నీ చిక్రము చూపు నృపకోటి మెచ్చ.
కోరుచుండుదు నీకు ఘోరాహవమున . సారథ్య మొనరింప జగదేకవీర !
అది నేడు గల్గె దైవానుకూల్యమున . గదలుము తేరెక్కి ఘనలీల.” ననిన
అర్జునుఁ డిట్లు : “అఖలకారవుల ! నిర్జింతుఁ ; 7 గయ్యంబు నిను దాఁకనీను ;
ఆలంబులో నీవు నశ్వరత్వములఁ . వోలుము పనుల రాదోలుదు నేను ;
అరయ మీపనులెన్ని యెన్ని యేనుఁగులఁ . గురురాజు 8 సాధించి గొనితెత్తు నీకు.”
అనిన భూమింజయుఁ డతిని కీట్లనియె : . “విను నీవు చెప్పినవిధమె కావంతు ;
మఱవక మేఁచూచువుగానె 9 ముద్దు . మెఱసి యొండడిగద మెల్పుతో 10 నిన్ను ;
వదలక 10 వేడిభావంబేల తాతఁ . జెదలుపట్టినయట్లు సిద్ధించె 11 నీకు ?
చెప్పవే ! 12 మూమూర్తి శృంగారజలధి . 13 నెప్పుడు నినుబొందె నిదియేమిచోద్య ! ”

1. జనితానురాగుడై జన్మివేనుఱికి. 2. వివిధ శుభద్రావణో వివిధకల్యాణ (1): వితత శుభద్రోణవృద్ధి కల్యాణ . జిత లోకదానవ శిఖాప్రవీణ . అర్జున. 3. నానాపుణ్యములను. 4. చాల; మిమ్ము. 5. వీడె. 6. గయ్యాన నిన్ను గుఱ్ఱముల . గాలియు సోఁకఁ గాఁగాని వైఖరుల . నోలిఁ గాచెదఁ జూడు ముత్తర, యింక. 7. మొనచూజు. 8. నీవు. 9. నీకు. 10. పంచభావంబేల యెప్పుడు. 11. నిట్లు. 12. నీ. 13. యెప్పుడు నేఁజూతు నిదియేమి నేడు.

మనుటయు నర్జునుం డమరలోకమునఁ | దనర నూర్వశి మున్ను దనకిచ్చినట్టి
 శాపప్రకారంబు నకలంబుఁ జెప్పి | యేపార నృపనూతి కిట్లనె మఱియుః
 “ఎలమితో నీ వింక నీ జమ్మి నెక్కి | కలయఁ దనుత్రాణ కంకిటంబులును
 గవదొనులును హేమకలితబాణములుఁ | దివిరి గాండీవంబుఁ దెమ్ము నా.” కనిన
 అమృహీరుహమెక్కి యతఁడు గాండీవి | తెన్నున్న యవియెల్లఁ 1 దివిచి యాక్షణమ
 కడునొప్ప 2 తక్కుటి కైదుపులిల్లఁ | 4 గడఁగి తొల్లిటియట్ల కట్టగాఁ గట్టి
 జమ్మివేగమె డిగ్గ జననాథతనయఁ; | డిమ్ముల 6 నవిచూచి యింద్రనందనుఁడు
 నస్త్రుదేవతలకు నతిభక్తి మొక్కి | శాస్త్రాక్రమంబున సంతోషపఱచి
 పురములు సాధింపఁబోవుచున్నట్టి | పరమేశ్వరుడువోలె బారుపంబునను
 గోత్రారి యిచ్చిన కుండలద్వయముఁ | జిత్రమై 7 నట్టి యుష్ణీషంబుఁ దలఁచి
 తప్పక రప్పించి 8 తలచుట్టుఁజాట్టి | యొప్పారఁ గుండలయుగళంబు పూని
 దివ్యాంబరముఁ జేర్చి దిండుగాఁ గట్టి | భవ్యాంగరాగంబు పలుచగా నలఁది
 యంకురింపుచునున్న హాసంబుతోడ | నంకులు ధరఁగూల నందందు నొక్కె.
 అప్పుడు మాళివై నయ్యర్జునునకు | నుప్పతిల్లినమాడ్కి నుదయూర్ముఁబోలి
 చెన్నార నింద్రుఁ డిచ్చిన కిరీటంబు | కన్నులపండువై కాంతి 9 దైవాతె. •

అర్జునుఁ డుత్తర సారథికంబగు రథమెక్కి దేవదత్తంబు వూరించుట

నరుఁ డంత రథమెక్కి నానాస్త్రనితతు | లరదంబుపైఁ బెట్టి యతిసంభ్రమమునఁ
 గవచ శిరస్త్రాణ కలితుండై మెఱసి | కవదొనులునుబూని గాండీవమెత్తి
 లలి నెక్కువెట్టి మెల్లన ముష్టిఁబట్టి | వలనొప్ప 10 పరగుణధ్వని నేయు 11 టయును
 జెదరె సంబరవిధి శేషాహి వణకె | బెదరెఁ గారవసేన పృథివి యల్లాడె
 12 గిరులు పాతరలాడెఁ గిటి సంచలించెఁ | 13 దిరమేది దిద్దిరఁదిరిగె లోకములు.
 అంతలో మఱియు నయ్యమరేంద్రనుతుండు | చింతించె నగ్నియిచ్చిన కేతనంబు.
 అదియు మహోగ్రమై యఖిలమాయలకుఁ | గుదురై మహాభూతకోటులు గొల్ప
 వానరాకారమై వచ్చి నిల్పుటయు | మానసంబున మోనమానుడై నరుండు

1. దివిరి నేర్పునను. 2. లైన. 3. లును. 4. కడఁక. 5. వేగమె. 6. నవిచూప. 7. యున్న
 విశేషంబు (?). 8. తమకంబుమీర. 9. నొప్పార, 10. నది. 11. నపుడు. 12. గిరు లూడిపడియె
 నా కిటి సంచలించె. 13. సీర.

చెలువారు నుత్తర సింహకేశముఁ ; దొలగించి ప్లవగ కేశువు తేఁమీఁద -
 నెత్తించునంతలో నెత్తించి దేవ । దత్తంబువోప సంతయు సంతసెల్లె.
 యశీశనుతుఁడును సన్నధుఁడగుచు । నొగలెక్కి హరులమెనులు ¹వేడ్కనిమిరి
 పగ్గంబు లాయత్తపఱుచుచో సతని । యగ్గలికను జూచి యాక్రీడి పలికెః
 “అలన్యమెంతయు నయ్యె నిచ్చోట । లేలెమ్ము ²శిశుల ముల్లంపఁబోవలయు ;
 మెలవుమైఁ దేరు జన్మిక్కిఁ బ్రదక్షిణము । పాలుచారఁ జేయించి పోవఁ.” మృనిచ
 నవనిశితనయంబు నెల్లకావించ । దిపిజేంద్రనుతుఁడొత్తై దేవదత్తంబు.
 ఆ మహావమున నంబుధుల్ గలఁగె ; । హేమాద్రిశిఖరంబు లిట్టట్టఃపడియె ;
 అద్రిజ భీతిల్లి హరుఁ గాఁగిలింపె ; । నిద్ర³మేల్కొని శౌఁ నింగివైచూచె ;
 బలభేది వెఱచి గీష్పతివంశ ⁴చూచె ; । లలిఁ బద్మభవుఁడు కాలంబెన్నిచూచె ;
 ఉత్తరుండును మార్చువొరఁగె ; వారువము । లెత్తిన లేవలే కిలమీఁదఁ గెడసె.
 కెడసిన వీక్షించి క్రీడి యేతెంచి । కడువేగ హరుల వాగలు పట్టియెత్తి
 వెన్నులు చఱచి వేవేగ నూల్కొల్పి । యన్నరేశ్వరపుత్రు సర్థిలోఁ దెలిపి
 యాలింగముచేసి యందంద ⁵పిలిచి । వాలిన వికృతభావము చక్కఁబెట్టి
 ప్రియ మొప్పుఁబలికెః “గంపింతువే ! నీవు । భయమెఱుంగని మత్స్యపతికుమారుఁడవు !
 దురమున శంఖ దుందుభినాదములకు । ధుణీశతనయులు తల్లడిల్లుదురె !
⁶వెరవిడివై నీవు వెఱుతుగాకేమి । తరమిడి శంఖ మొత్తకమాన ⁷నేను
 నిట్లొక.” ననుడు మహీపాలసుతుఁడు । నిట్లను విజయుతో నెలుఁగుకంపింపః
 “ భేరినాదము విందుఁ బృథుల శంఖము⁸ ⁹ల । భూరినాదమువిందుఁ బోరిలో నెపుడుఁ
¹⁰గరిబృంహితము విందుఁ గాని నేనెఱుంగ । నరభంగుగు నిట్టి శంఖనాదంబు.
 కలఁగె గర్భంబును గలఁగె ¹¹దైర్వంబు । తొలఁగెఁ బ్రాణంబులు తునిసె¹² గుండియలు ;
 నాకు నీకపికేశనంబుఁ జూచినను । నీకాంతిఁ జూచిన నెఱి నాటె భీతి.
 విమతవీరుల¹³కల్ల వెఱవఁ ¹⁴బామ్మనఁగఁ । గ్రమము¹⁵న భీతి¹⁶వెగ్గలమయ్యె ¹⁷నాకు.”

1. పెద్ద. 2. రిపులఁజాలింప. 3. తిలకుండు. 4. మేల్కొనె. 5. నింగివిట్టవిసె. 6. గాంచె.
7. జడియె. 8. బడిన వీక్షించి యాఘ్రులనుంపంత । గెడపకశ్యముల వాగలు పట్టియెత్తి. 8. మఱియు.
9. వెఱపరి. 10. రాదు. అనిన నానరుతోడ నా మహీపాల । తనయుఁ డిట్లనియెను దనువు కంపింప.
11. లు । పూరింపఁగా. 12. గరిబృంహితధ్వని కరమొప్పు విందు । నరుడయ్యె నిది యిప్పు డవియట్లుకావు.
13. జత్తంబు. 14. చిత్తంబు. 15. కింత. 16. సీయెడన. 17. తో. 18. యగ్గల. 19. నిపుడు.

అనిన వాసవపుత్రుఁ డా యుత్తరునకు | మనసులోపలి భీతి మాన్సంగ వలసి
చిందంబు మోతయు శింజినీరవము | నందంద ¹ మొరయించి యలవాటు చేసి.
అరదంబు ² ఘోషించు చరుదెంచు సపుడు | గురు డుద్దవిడిఁ బల్కె గురుకిరాజుతోడ :

వచ్చినవాడు ఫల్గునుడని దోణుడు రారాజున కెఱిగించుట

“ ఇంక నందియమేల ? యింద్రనందనుడు | శంకింప కిటువచ్చె సమరంబుఁ గోరి ;
అదె వచ్చె దేవదత్తాభీలరవము ; | అదె లోచె గాండివ జ్యోనినాదములు ;
అదె చూడు దేవేంద్రుఁ డతని లావునకు | మది మెచ్చి యిచ్చిన మణికిరీటంబు ;
అదె చూడు భూతంబు లతి ఘోరభంగిఁ | గదిసి కొల్వఁగ నొప్పె గపికేతనంబు ;
కాకున్న నింత భీకరవృత్తి మనకుఁ | జేకొని తోచునే ⁴ నృప్తి నన్యండు ?
ఇతనితో మార్కొన నిరవైన తెఱఁగు | చతురతఁ గావింపు జననాథోతనయ !”
అనిచెప్పి మఱియుఁ గృపాచార్యు భీష్ముఁ | గనుఁగొని పలికె సక్కలశనంభవుడు :
“ ఇన్ని యుత్పాతంబు లీ సేనఁ బుట్టెఁ | జెన్నారఁ గ్రీడికి సిద్ధించు జయము.
విలుకాడు ⁵ కవ్వడి విల్లుగాండివము | తలపోయ నతఁడు యుద్ధము ⁷ గెల్పుటరుదె ?
సేనకు నృపునకు సేమంబు గలుగ | నే నొక్క చందంబు నేర్పఱిచెదను.
భూతలాధీశుడు ⁸ మున్నాడి పోవ | నాతనివెంట నొయ్యనఁ బోవుఁబనులు ;
ఈవల మనయోధులెల్ల ⁹ సేగుటయు | నా నచ్చు క్రీడికి నంద ¹⁰ పి పనులు. ”
అనవుడు విని కారవాధీశ్వరుండు | తన మహారథుల నందఱఁ జూచి పలికె :

దుర్యోధనుడు ద్రోణు నొప్పనాడుట

“ ఓహో ! విచారింప కూరక మీర | లాహవంబునకు నెఱ్ఱాడుచున్నారు.
అడికవడి జూదమాడి కౌంతేయు | లోడిసనాడు, తా ముగ్రాటవులను
జరియించి పండ్రెండు సంవత్సరములు | నొరు లెఱుంగకయండ నొక యోడుగడప
¹¹ నొడఁబాటు చేసి; రా యొడఁబాటు చక్కఁ | గడపకమున్నేల కాన్పించు నరుఁడు ;
ఇప్పుడేమిటఁదప్పె నెల్ల పాండవులు | నెప్పటియట్ల పోయెదరు కానలకు ;

1. పరగించి. 2. పితెంచు నారవంబువిని; పితెంచునప్పుడు మఱియు. 3. నాగు. 4. చేష్టితంబుగను. 5. నీళ్లు. 6. గాండివి. 7. సేయు. 8. పోవుచున్నాడి. 9. గల్లంగను. 10. పు. 11. నొడఁబడి రిట్టుల యొడఁబాటుచక్క.

ఈ తెజంగంధయు నిట నచ్చునపుడు | మీతోడఁ జెప్పితి మీఁదు చింతించి ;
 యెక్కువ తక్కువ లీ కాలమునకు ; సిక్కుంబు భీష్ములు స్వయంచేదరు.
 నెన యెఱుఁగెను నీట భూవాలు | వసుధఁ బట్టినయెల్ల బాండునందనులఁ
 జూడ నింతిమనాదె ? మాచితి నితని ; | వేడుక నిసాకఁడైన వివరితుఁడు మ్రుంతు;
 పరికింప మేలయ్యె బసులఁ బట్టితిమి. | నరుఁడైన హరుఁడైన నా కేల వెఱవ ?
 రాసిమ్ము వచ్చితి రోము నేయుదము నేల నితోడ జాసియట్టి మనము
 సరగ జయితుము నంచలంపకుడు ; | అరుదెంచె రథమోధు లాయ న్నపడుడు ;
 పరికింప బగవాడు పాతఱుఁ బడిన | కరణి నర్జునుఁ డొంటిగా నచ్చెనేడు ;
 సంతసింతురు గాక సైన్యంబు జెదర | నింత భూషింతులే యెదురైన రిపాని ?
 అనుకూల పవనంబు హరిహేషితములు | మననేనలోఁ గల్గె మనము గెల్చెదము ;
 గురుఁడెట్లు గాండీనిఁ గొండగాఁ జెప్పె | బరంగఁ బొండపక్షపాతి గావునను ;
 నీతిశాస్త్రపుగోష్ఠి నెఱిఁ జేయునపుడు | నాతఁత శస్త్రనిద్యలు నేర్పునపుడు
 నెంచినతమి భోజనము నేయునపుడు | బొసర నిష్టాలాపములు పలుకగాని
 కలశజుడని నేయఁగలవాడు గాడు ; | తొలఁగింత మతఁడేల దురములోపలను ?
 ఏపార నొక కొంత హితుఁడయి మనకు | రూపింప మేలుగోరుచు నున్న జాలు. ”
 అనిన నశ్వత్థామ యధిపు నీక్షించి | నిరుచుని మొగమోట విడిచి యిట్లనియె :

అశ్వత్థామ దుర్యోధను నభిషేపించుట

“ మునలి బోయలగెల్చి మొదవులఁ బట్టి | వసుధేశ, నీకింత వలదు గర్వింప ;
 అగుల గెల్చుటలేదు హర్షించిపురికి | నరుగుటలేదు మీఁ దరయఁగా వలదె !
 ధరణీశ, కుటిల జూదము నేరనట్టి | గురుఁడేల కృపుఁడేల కురురాజ, నీకు !
 అదియును నిక నేల యఖిల పాండవులు | గదలివత్తురు రాజ్యకాంక్ష నెల్లుండి ;
 అలనాడు శకునితోడైన బాండవుల | గెలిచిన ట్లిప్పుడు గెలుతు గాకేమి !
 ఘనతఁ గవ్వడి పాచికలువేరు రాఁడు | వినుతబాణము లేసి విదళించుఁగాని ;
 లీల నాచాగ్యుఁ బల్కిన యట్లుగాదు | తోలి తొవ్వరలాడు దురములోఁ గ్రీడి.

1. మీకేల పదర. 2. గయ్యంబు విజయుతోఁ గల్గె. 3. లోనవ్రాలిన మేలుమనకు | జయము గాకిది మీరు చంచలంపకుడు | నయముతో మీరలు నామాటవినుడు | అరుదెంచె. 4. యోధుఁడాయత్త.
5. అతి భోషితములు | మనకుఁ గల్గెను ఇంక మనము.

నిలిచి కవ్వడితోడ నీవు మార్కొనఁగ | ¹నెలమిఁ జూచెదముగా కెందుఁ బోయెదము.
అక్కట ప్రియశిష్యుడని ద్రోమిండుతని | నొక్కింత పొగడిన నోర్వలేవైతి !
కిన్నర సుర సిద్ధభోచరు లతని | సన్నుతించుతురు మాన్వజాలుదె నీవు ?
అదియును గాక ద్రోణాచార్యుఁ డెప్పుడు | గదనంబు నేయఁడుగాక, చేసినను
దిక్కులు వ్రక్కఁగా ధృతిఁ బట్టవగల | చుక్కలు పొడుచు శేషుఁడు మూర్ఖపోవు.
అది యెన్న నేల ! మీ రందఱుఁగూడి | పదిలమై యగుదెంచు పనులఁ బట్టినను
ఎలమితో నుత్తరుఁ డిట వచ్చెనేని | తలవడి పోరాడఁ దగుఁగాక ; తప్పి
కొంతేయుఁ డరుదెంచె గడఁగి యవ్వీరు | చెంతఁ జేరెడివానిఁ జెప్పుమి. ” వనిన,

కర్ణుఁడు బీరములు పలుకుట

సంతయు విని కర్ణుఁ డతని కిట్లునియె : | “ కొంతేయు నిర్జింపఁగా నీను గలను ;
పనువడి మీరేల పాండునందనులఁ | గనుఁగొన ²వచ్చి యిక్కడ పార్థుఁ జూచి
చలమునఁ బోరాడ నన్నాహవడక | పలుమాఱు నా వీరుఁ బ్రస్తుతించెదరు !
వ్రకటింబి వెఱచెడి వారలు తొలఁగుఁ ; | డొకని కొక్కఁడ చాలు యుద్ధంబునేయ.
కవ్వడి చాపంబుఁ గపికేతనంబు | దవ్వులఁ ద్రుంచి యాతని నాక్రమించి
నప్రాంబురాసులు సప్త శైలములు | సప్తలోకంబులు ³సంచలంపఁగను
గోపాగ్ని బాణాగ్నిఁ గూడ మైకొలిపి | చూపెద నాలావు ⁴చూడరె మీరు ?
అదె క్రీడి పదుమూఁడు హాయనంబులకు | పదలక తనదు సత్త్వము జోకచేసి
ధృతిఁ బూచివట్టి యేతెంచె ; మీ రతని | జితలోకుడని పెద్దనేయుచున్నారు.
ఏనుగు బంటనే హితోవృత్తితోడ | నీ సరేశ్వరు సొమ్ము హిశముగాఁ గుడిచి
గాండివి గెలిచినఁగాని కాదనుచు | ⁵నుండిన నింతలో నొదవెఁ గయ్యంబు ;
అతని నా లోని యీ యధికత్వ మెఱుంగ | ధృతిఁ గోరు జనుల సందేహంబుమాన్తు ;
రమణితో జనునగ్ని రాముచేఁ గన్న | యమిత శస్త్రాస్త్ర విద్యలు విస్తరింతు.
మొగి సారసత్త్వల మొనవాడఁ జేయు | పగిది నర్జును సంత ప్రస్తుతింపకుండు.

1. ఎలమితో నుత్తరుఁ డిట వచ్చెనేని. 2. దలపడుదుము గాని తలఁప మర్జునుని. అనిన రాధేయుఁ
డుగ్రాకారుఁ డగుచు. జనపతి మెచ్చనశ్వత్థామఁ జూచి. యింత చింతింప నీ కేల యుద్ధమునఁ .
కొంతేయు నిర్జింపఁగా. 3. నిలువచ్చి కొంతేయు. 4. ప మీరలు పాలుపో. 5. చ.
భ. చూడుండు. 6. బుద్ధి. 7. నుండితి నున్నందు. 8. మాన్వ.

పై పచారమె కాని పౌరుషంబునను | ఆ పాదుడేమి కార్యము నేయనోపు !
గోవుల వెనుకఁ జేకొని మీరు కూడి | పోవుట మేలు గుంపులుగట్టి. ” యనినఁ

కృపుఁడు కర్ణునిఁ బరహసించుట

గిలకిలమని నవ్వి కృపుఁ డొప్పుఁడలికె : “ పలుక నేర్తువు కర్ణ, బహుభాషణములు !
పలుకు మాత్రమె కిగాని పలికినయంత | నిలవారు చేసిన నేమేమి గాదు !
కవ్వడి నిర్జంపఁగలవు నీ వనిన | నెవ్వఁడు నమ్ము ? ¹నిన్నెఱుంగమే మొదల ?
గాండీవి ద్రావడి గైగొన్న ²గనలి | మెండైన పృథు ³లెల్ల మెఱసి ⁴పోరాడి
యతనిచే గజబిజయై ⁵పాటునాడు | జతనమై నీవు నచ్చటఁ బాఱలేదె ?
పతిభక్తి గలవని పఠికింతు మేని, | పతి మొన్న గంధర్వసతిచేతఁ జిక్కఁ
జేయవైతివి లావు ! చేతులు కూర | గోయఁబోయెనె కర్ణ ! కోపింప వలదు.
‘ఓంటి వచ్చిన క్రీడి నోర్తునే’ నంటి | వొంటిమైఁ గాలకేయులఁ జంపె నితఁడు ;
ఇంద్రాది దివిజుల సేతఁడొంటి గెలిచె ; | ¹⁰చంద్రశేఖరు నొంటి సాధించె నితఁడు ;
¹¹చూచినవారెల్లఁ జోద్యంబు నొంద | నేచి యాదనసేన నితఁడొంటి గెలిచె ;
ఎలమిఁ గారవసేన ¹²నెన్నికకక్కఁ | గలుగు చీ వెన్నఁడే కయ్యంబులోన
నిలిచి గెల్చితివది నిక్కంబు దెలుపు. | పలుక నేర్తువు ¹³చాలఁ బలుకులింకే !
పోటుమాటలె కాని బుద్ధిమార్గంబు | ¹⁴నూటి నీ వెఱుంగవు ; నూత్నంబుగాను
వివరింతు మది నీకు వినుము ; కాంతేయు | లవనిఁ ¹⁵బ్రఖ్యాతనమర్థు లందఱును.
చెచ్చెర నంభోధిఁ జేయూత నీడ | వచ్చినవచ్చు ; వివ్వచ్చు గెల్వఁగను
గావు పో ; ద్రోణుండు గాంగేయుడేను | నీవు నీ తమ్ముడు నృపుఁడు సైన్యములుఁ
గూడి తాకినఁగాక, ఘోరాహవమునఁ | గ్రీడితోనొంటిఁ దాకిన ¹⁶నోర్వపశమే ?
అనుటయు రాధేయఁ డాజ్యంబుపడిన | యనలంబుక్రియ మండి యతని కిట్లనియె :
“ అగు నీవు పగతుర ¹⁷నతిభక్తితోడఁ | ¹⁸బొగడుట యెల్లను భూనాథుఁ డెఱిగె ;
ఎఱిగి¹⁹యు నిను బిల్వఁ ; డిదె మిన్ను పడిన | నశచేతు లి²⁰డడు సాహసులున్నవారె !

1. కు. 2. ధాన్యములోని వాడు (?). 3. గాక. 4. మున్నెఱుంగమేనిన్ను. 5. నలిగి. 6. లతో.
7. పోరాడ. 8. పోవు. 9. దగునె. 10. ఇంద్ర దిక్కులవారినితఁడొంటి గెలిచె. 11. ఈ ద్విపద
తంజా. ప్ర. లో లేదు. 12. నెన్నఁడో గెలిచె. 13. చాలు. 14. చోటు. 15. బ్రత్యేక. 16. గల్వ.
17. నవలీల. 18. బొగడనేర్చుట యెల్ల. 19. యే. 20. డగ.

చేకొని ¹యీ రాజునిరి యడ్డ²మాఁక | లేక భోగించితి లీలతో నీవు; ³
 పెడలు మిచ్చటఁ బాసి వివిధ యజ్ఞములఁ | గుడిచి నెమ్మదినుండు ఘోరాజి యేల? ⁴
 నేను విల్లందిన నిందాది నురల | నైసను విదళింతు నా పార్థుఁడెంత! ⁵
 అనిన భీష్మచార్యు లతని మాటలకు | మనసునఁ గోపించి మనుజేంద్రుఁ జూచి :

భీష్ముఁ డెల్లఁగ శాంతింపఁ జేసి ప్రస్తుతకార్యపరులఁ జేయుట

“కలశజ పలుకొప్పుఁ గలశజాత్మజుని | పలుకును; మేలు తప్పకపల్కెఁ గృపుఁడు;
 కర్ణుండు తనదు సంగ్రామపాటవము | ⁶నిర్ణయించెడిఁ గొంత నీదుకట్టెదుటఁ;
 తగిలి కోపించి పెద్దల ధిక్కరింపఁ | దగదు; నీకును వినఁదగదు, వారింపు;
 ఏ కాంగిఁ దలపడి యెలమి నర్జునుని | భీకరాకృతి ⁷నోర్చు బిరుదువాఁడైన
 నరనాథుచేత మన్ననఁ బొందుఁగాక | పరనింద ⁸చేసి పాపముఁ బొందనేల!
 కొనియాడుదురు శత్రు ⁹కోటుల నైశఁ; | బని మోచునపుడు దోర్బలము చూపుదురు
 ధరణిఁ బెద్దలజాడ తానేమి యెఱుఁగు? | నురల నై వేద్యంబు శునక మేమెఱుఁగు?”
 అనిచెప్పి గాంగేయుఁ డాచార్యుఁ గృపుని | ఘను ద్రోణనందనుఁ ¹⁰గడఁగి ప్రార్థించి:
 “వని చాలఁగలదు బీభత్సుఁ డేతెంచె | మనలోన మనకింత మచ్చరంబేల?
¹¹కలహ సన్నాహంబు గడఁగుఁ డనోన్య | కలహంబు కొఱగాదు కదనంబుచోట.
 వేదంబులును ధనుర్వేదంబుఁ గలుగు | భూదేవులును మీరు భూప్రసిద్ధులును;
 కావునఁ గురునేనఁ గల మేలుఁగీడు | నేవంక వ్రాలునో యెంచంగవలదె?
 కావేయరతుఁడైన కర్ణమాటలకుఁ | గోపంబుమానుఁడు కురురాజుఁ జూచి.”
 అనిన దుర్యోధనుం డపుడు తాలేచి | ¹²మునుకొని యాచార్యముఖ్యులఁ జూచి
 బలసి భీష్ముఁడు దాను భానునందనుఁడుఁ | గలశజుఁ బ్రార్థింపఁ ¹³గలఁక పోవిడిచి
 పరివేషనిర్ముక్త పద్మా ¹⁴రివోలె | వరదుఁడై ద్రోణుండు వలనొప్పుఁ బలికె :

1. మా. 2. మంత. 3. కుడిచిన దానికే గొదవ లేచెందు. 4. పెడలు. 5. బడుగు బాపడ, నీకుఁ బలి సంతసంప. 6. నేను విల్లందిన. 7. నిర్ణయించును గాక నృపుని. 8. చేర్చు. 9. లాడి. 10. కోట్లనెంచెన. 11. గదు వేడుకొనుము. 12. కడుకొని యనోన్య కలహంబు మాని. 13. తోడఁ గుడు బీభత్సుదురములో గల్వ — కలహసన్నాహంబు కడఁగి మత్సైన్య. కలహంబు మానుడు కథరాజుఁడూచి. 14. యలభీష్ముఁడును గట్టఁడను గమింపఁగను. గలశజు. 12. గనలు. 13. పు.

“మానె గోపము భీష్మునూట విన్నపుడె; | వచేలగోపింతు నిట్టి¹కార్యమున? |
క్షితివాడు ²నిదె సురక్షితుని జేయుదము; | ప్రతివిరులకు బాహుబలమునూపుదము.
³జననాథుఁ డిప్పుడు సమయంబు దాఁటె; నని పాండవుల నాడె నది విచారించి
భీష్ముడుత్తరమిచ్చుఁ బ్రియమునో.” ననుచు | భీష్ముఁ డిట్లునివల్కెఁ బృథివీకుజూచి:
“అధికమానమ్ము కెండవయేట వచ్చె. | కథివ, పాండవు ⁴లిప్పు డవియెల్లఁ గూర్చి
పుడమిమెచ్చగఁ బడుముఁడవయేడు | కడమ సందించిరి ⁵కాడనరాదు.
సమయంబు నిండక చనుదెంచువనలు | యమసూతి సేయింపఁ డనుజాలచేత.
ఆపాటివాడై న నాథాననీమ | ద్రౌపది ⁶బగవారు తలపట్టియాడ్వ
⁷వెలయఁ గన్నులుగల వేల్పులై చూడఁ | గలచె! వీడింతురుగాక లోకములు!
వా రింతకాలంబు వనభూమిఁ దిరిగి | ⁸కూర్తులైయున్నారు కురుసేనమీఁద.
అటు⁹మీఁద నర్జునుఁ డరుదెంచివాడు | నిటలాక్షు గెలిచిన నెఱవాది ¹⁰యితఁడు.
ఇంత శూరుని ¹¹గెల్పు నిపుడు మాతోడఁ బంతమాడఁగ రాదు; భాగ్యంబు కొలది.
కాదేని యని నేయఁగాఁ జెప్పినట్లు | రాడు మేలును గీడు రణశూరునకును.
సంధిసేయుట మేలు నకల ¹²భాగ్యములు | సంధించు ¹³మనకు నచ్చలమేల!” యనిన
బలిమిఁ బార్థివుఁడంతఁ బార్థతో నపుడు | సలలితముగ యుద్ధనన్నధుఁడగుచు:
“సంధిమాటలు మీరు సంధించు ¹⁴వలదు; | బంధుత్వమున రాజ్యభాగంబు నీను;
పోరాడఁ దొడఁగుదు భుజశక్తి.” ¹⁵ననిన | నారూఢిఁ దోపంగ నాచార్యుఁ డనియె:
“రాజున¹⁶కంటె సంగ్రామకార్యంబు | భూజను¹⁷లకు నేరఁ బోల; దట్టెన

1. మాటలకు. 2. కిచెసురక్షితము. 3. జననాథుడనెఁ గ్రీడి సమయంబు దాఁటె. నని కిట్లు వచ్చుట నది విచారించి. 4. లిట్లు లవియెల్లఁజూచి. 5. కానరే మీరు. 6. మీరట్లు.

7. కనియు సూరకయుంట కటు ధర్మపాశ | మనకు లోబడి కాలమును వేచియుంట | కనియేల తెలియరయ్యాభీల కార్య | ధనులు నాడె తఱియఁ దాకిన మిమ్ము | నరిముఱి జక్కాడి యమలోకమునకుఁ | దెరువు సూపర మీకుఁ తెలివిడిల్పడియె (ము. ప్ర).

8. వారక యజ్ఞాతవాస కష్టములు | తాలిమి సోరిచి తమపూన్ని నెఱపి | వాలిన కోపాన్ని ప్రజ్వరిల్లఁగను | క్రూరులై యున్నారు కురువార మనఁగ | నేరీతిఁ జూచిన నెడ భీతియడరు | నటు మీఁద. 9. చూడుమర్జును. 10. వాడు. 11. గెల్తు నిపు డంఘుఁ బలికి. 12. యత్నముల. 13. గాకింత చలమేల మనకు | ననిన సుయోధనుండా భీష్ముతోడ - వినవయ్య నేనెన్ని విధములనైన | నలవడఁ గ్రీడితో నడరి యుద్ధంబు | చెలువారఁ జేయుదు సిద్ధమీ పలుకు | సంధి మాటలు. 14. రాదు. 15. ననియె. 16. నారీతి నృపుఁడాడ నాచార్యుఁ డనియె. 16. కైన. 17. లెఱుంగఁగ.

నే నెఱింగిన యంత నేర్పఱిచెదను. | నేన నాలవపాలు ¹నేవింప నృపుడు
మున్నాడిపోయిన మొగి సంతసేన | ²తన్ను గొల్వంగఁబోవు దగిలి గోగణము.
వెనుకొని యిట్టైన విభుడు గోవులును | మనభూమి జొచ్చు నెమ్మది నీ క్షణంబె.
నానా ముఖంబుల నరుడు వచ్చినను | నేనకు ³నడ్డంబు నేయ మే. ” లనిన (?)
నెలమితో ⁴భీష్ముడు నిదియె మేలనుచు | బలము భూవిభునకు ⁵భాగించి యిచ్చి
యతని ముందఱుబుచ్చి యంత సైన్యంబు | ధృతిఁ బంచ గోవులఁ దెఱఁగొప్ప బుచ్చి
వెనుక నుజ్జ్వలసైన్య ⁶వివరంబు మెఱయ | ⁷మొనసేసి యపుడు నిమ్ముల ద్రోణ నడుమఁ
దలకొని కర్ణ ముందఱఁ గృపాచార్య | ⁸వలపలి తల నిల్చి వరుస నెల్లెడల
శకుని వికర్ణ దుశ్శానన ద్రాణి | ⁹శుక బాహ్నికాదులౌ శూరపుంగవులఁ
దనర నిల్వంగఁ బంచి తా నందఱును | వెనుక ¹⁰యై నన్నాహ విభవంబు మెఱసి
పరికింపఁ దగు తాటివడగ యెత్తించి | యరుగుచు నుండఁ దూర్యములు ఘోషింప.
అంత నింద్రుడు దివ్యమగు విమానమున | సంతరిక్షంబున నరుడెంచి నిల్చి
సరసులై నురలు భేదరులుఁ గిన్నరులు | గరుడ గంధర్వులుఁ గరమర్థి గొలువఁ,
¹¹జక్రిప్రాపునఁ గాలచక్రంబు ¹²గెలుచు | చక్రవర్తులు రాజు ¹³చక్రంబుఁ గొలువ,
‘నీ మహారథులతో ¹⁴నితఁ డొంటిఁ దాఁకి | యేమి నేయఁగ నోవు! నిదిచోద్య!’ మనుచు

అర్జునుడు కౌరవ సైన్యముఁ గవియుట

వీక్షించుచున్నచో, విజయుఁ డారీతి | నక్షీణ ¹⁵శత్రుసైన్యములపైఁ గదిసి,
కొలఁది మీఱిన ¹⁶దైత్యకోటుల ¹⁷మీఁద | బలశీలుడై పోవు బలభేది పోలె
దడయక బహుపయోధర పంక్తిమీఁద | వడిఁగూడి చను గంధవాహుండు పోలె
నతి ¹⁸ఘోర గాండివ జ్యానినాదంబు | ప్రతిపక్షులకుఁ బ్రాణాభయము నేయఁగను

1. నేయించి. 2. వెన్నాడు కదుపుల వెనుజుట్టి చనును | తక్కుటి సగముతోఁ దగ మోహరించి | యుక్కుపైఁ. | 3. పోవనవిభుడు. 4. యుద్ధంబునేయఁ బొండనిన. 5. గర్జుండు నిదియె మేలనియె | అల ద్రోణ మాటల నాలించి భీష్మ | డెలనవ్వు చెలవార నీకొని యపుడు | బలము. 6. పాలించి. 7. విభవంబు. 8. మొనసే యాసేనకిచ్చుల. 9. వలపటఁ దను నిల్చి వరుస ముందటను. 10. శుకసోమదత్త బాహ్నిక సైంధవులును; శకుని సోదరులును సకల బాంధవులు మనమున సన్నాహ మున్నులై యంత. 11. మై సంతత. 12. చక్రంబునను. చక్రపంపున. 13. గెలిచి. 14. చక్రముల్. 15. నిట్టొంటి. 16. శక్తిసైన్యములపై నడచి. 17. సైన్య. 18. తోడ. 19. ధీర.

దరిమిడి దేవదత్తంబు పూరించి । కురుసేన గుండెలు గుర్రలించుచును,
గజికేతన జ్వాల 1 కబళించి విడువ । నృపులు చిత్తంబులు నీలు చేయుచును,
2 ఏయుండు చూడడు ఇంక నొక్కొకడు । వ్రేయుడూరక సేన విక్షిగ్బో యనగఁ
బఱపినంతనె మింటి వలదీగె మెఱుంగు । మెఱసిసగతిఁ దేరు మెఱసి యేతేర,
దశములఁ గ్రోశమాత్రంబులోఁ గూడి . తలయెత్తి చూచి యుక్తమున కిట్లనియె :
“3 లిదె చూడు కురుసేన లదెచూడు మొసలు । పదవిడి యెంచెముఁ పాఞులతోడ
నరుదైన వాద్య ఘోషమును మిన్నండఁ । దిరిగి పోయెను మూఁగుఁ తెఱంగులై మెఱసి.
ఈవలి పాఞు దానిది మహాఘనము ; । భావింప నడుమ నల్పంబు సైన్యంబు ;
ముందఱ నల్లదె 4 మొత్తము కొంత । యెం దున్న వాడొకో యీ 5 కురువిభుండు ?
తడయక యతనిఁ జూతముగాని తేరు । నడపుదుగాక సేనకు దానించి.
6 లిజుఁ డడ్డమగునేని హరుఁడడ్డమైన । నిజబాణతతులచే నిర్జితము విడువ.
అంతట సేన కన్నది కన్నవంక । నెంతయుఁ బసచెడు నితఁడు చిక్కినను.
ఈ పాఞులోపల నితఁడు లేకున్న । వే పోయి గోవుల విడిపింపవచ్చు.
అక్కడ రొదసేయ నపుడైన దాయ । ‘చిక్కకపోఁ’ డంచుఁ జిత్రంబుగాను
నరుండు చెప్పిన యంత సరనాథతనయుఁ । డరదంబు నడపింప నపుడు సైన్యముల
సరసకేతెంచి యీ సర్పకేతనునిఁ । బరికించి యందులోపలఁ గానరాక
నరుండట్టి సేనకు నడుమ ముందఱను । వరుసతో 8 దక్షిణ వామభాగముల
వెనుక దిక్కుననున్న వీరవర్ణముల । నొనరంగ భూమింజయున కేర్పరించి :
“9 తొలఁగు నిచ్చట లేడు దుర్యోధనుండు । 10 తలకొని పసివెంటఁ దాఁబోవనోవు.
లీల 11 నిచ్చట రాజులేని కయ్యంబు । నేల సేయఁగ 12 మన కీ సేనతోడ ?
పొదపొద మన తేరుపోవని” మృనుచుఁ । బదిలంబుగాఁ జెప్పి బలభేదిస్తుండు

1. గగనంబునందు.

2. ఏయుండు చూడగా నిటు రాకపోడు । వ్రేయుఁ డంచును గురువీరు లార్వఁగను । మెఱసిన
మింటఁగ్రొమ్మెఱుంగు చందమున । మిఱుమిట్లుగొనఁదేరు మెఱసి యేతేర.

3. వెరవక కురుసేన వేచూడు మొసలు । తిరిగి పోయెడిఁ జూడు తెఱంగులై చూడు । మీవలి పాఞు ని
చెంతయు ఘనము । భావింప. 4. మొత్తమా సేన. 5. సైన్య. 6. ఆతఁ డడ్డమగునేని హరుఁడడ్డమైన ।
వితత బాణములేని విఱుతుఁ బోసిన. 7. చిక్కుక జిక్కుకపోడు. 8. నుభయ పార్శ్వముల భాగముల.
9. తొలఁగె నిచ్చట. 10. తలఁగి పసులవెంట. 11. యెప్పుఁగ. 12. నాకు నీ.

1 కృతభక్తి ద్రోణ గాంధేయుల కృపుల | శ్రుతి పాదయుగళముల్ సోఁక రెండేసి
బాణంబులేసిన బరిజనంబులకు | ద్రోణుఁ డర్జునుఁ జూపి తొడరి యిట్లనియె :

(ద్రోణుఁ డర్జును నగ్గించుట)

“అర్జును జితమల్లికార్జునుఁ జూడుఁ | డర్జునవర్ణవిఖ్యాతవాహనుని
తేరు మేఘమువోల దేవేంద్రుఁ డనఁగ | నారూఢగతి నొప్ప నదె చూడుడితని.
చరణాబ్జములమీఁద నాయకద్వయము | కరమర్ధి మ్రొక్కుటగా నేసి మఱియు
సోఁకి సోఁకములుగా శ్రుతిపుటంబులకు | సోఁకునట్లుగ నాదు సుఖమెల్ల నడిగె.
ఇడుమలఁ బడి నొచ్చి యింతకాలంబు | నడవి నుండిన శిశోకమంతయుఁ బుచ్చి
నమయంబు వెన నిశానమయంబు భంగి | నమరంగ నెఱపి మార్తాండుడై ‘కదిసి.’
అని గురుండాడంగ నా భీష్మకృపులు | మనసున నరుఁడేయు మార్గణంబులకుఁ
గుళల ప్రశ్నంబు మ్రొక్కుటయుఁ గాఁ దెలిసి | యనమున మోదించి. రంత నర్జునుడు
తక్కినవారికి దర్శింప రాక | స్రుక్కక పసులేగు చోటికై పోవ,
నాతనిఁ జూచి దివ్యాపగానుతుఁడు | నాతత కురుసేన కర్ధి నిట్లనియె :
“నరుఁ బెద్దకాలంబునకుఁ జూడఁ గల్గె | నరనుఁ డీతఁడు వీని సౌజన్య మొప్పు.
ఇన్నరు వీక్షింప నింద్రుండు వేయుఁ | గన్నులు ధరియించెఁ గానోపు మొదల.
కలఁగక మన పాఞ్చకై వచ్చి తాను | దొలుతను దనతేరు తొలఁగఁ దోలించె,
బలములఁ గ్రీఁగంటఁ బరఁగఁ జూచుచును | వెలయుఁ గౌరవరాజు వెదకుచున్నాఁడు.
చిక్కినఁ గరిరాజు సింహంబు చేతఁ | జిక్కినచందంబు సిద్ధించుఁ బతికి.
సరనాథు మనసందునకుఁ గ్రీడిచినఁ | గురురాజు విడిపించు కొనరాదు మనకు ;

1. అతివేగ భీష్మద్రోణా చార్యముతుల. 2. ంబు. 3. తొలఁగఁ గీర్తించి | ఒనర గాంధీవము విద్యుల్లిలఁగల | వనచరధ్వజరావ పటు గర్జ లాలయ | జలదాశృతిం దాల్చి జవమొప్పవచ్చు | నల రథంబునఁ జూడుఁ డలరారు నదిగొ | పర్జన్యనోజ దోర్బలసాంద్రుఁ డగుచు | నర్జునుం డిజె చూడుఁ డస్త్ర యుగ్మముల | నా పాదముల మ్రోల నయమొప్పునేసి | యేఘునఁ బూజించె నింతయే కాక | సోఁకిసోఁకములుగా. 4. వారలంత. 5. శిశోక మటఁ బుచ్చు నేడు. 6. పుచ్చి. 7. వచ్చె | నని చెప్పుచున్నచో నాభీష్మకృపులు | మనములలోన సమ్మతి సేయునపుడు | దమకు మ్రొక్కుట గాఁగఁ దమ సేమమరయు | క్రమముగా నెఱిగి లోఁగఁడగిరి క్రీడి | తక్కినవారికి. 8. మనకు నాతనికిని సుధ్యంబు క్రీడి | చన రాజు విడిపింపఁ జనునొక్క మనకు.

అతని కొక్కటియైన చతురంబు దివ్యము ; నితర కావ్యములేల యీ గోవులేల ?”

అని నేనలును దాను నెతులవేగమున | జననాథు మొక జేర ¹జను దెంచుచున్,
మొదవుల వెనుక సిమ్ముల బోవు ప్రజయు | నదె నచ్చె చరుడని యందంద ²పజచె.
గోవుల చరుడంత గోశవ్యయమున | వేవేగఁ గూడి భూపిభూనూనఁ బలికె :
“చేకొని కూడ వచ్చితిమి గోవులను | ³వే కూడఁ బఱతెంచె ⁴కనుక సైన్యంబు
⁵లరదంబు రెండు సైన్యముల మధ్యమున | నరుదార నడపు ; బాహళక్తి కేను
ద్రిప్పుదుఁ బనుల ; నుద్రదేకించి రిపులఁ | గప్పుదు శరప్పప్పి ; గలఁతు భూనాథుఁ

అర్జునుఁడు దుర్యోధను నిలువరించుట

అనిన నా నేనకు నడ్డంబు ⁷గాఁగ | మునుమిడిఁ దూరుపుముఖముగా రథము
జననాథతనయుండు చననిచ్చుటయును, | దన పేరు వాడి సుత్రామనందనుఁడు
పాతాళలోకంబు బబ్బరింపంగ | ⁸నాతత జ్ఞాఘోష మందంద ⁹నెఱపి
యెలమిలో ¹⁰నందుఁ బోయెదు పోకుపోకు | ¹¹నిలుమని చేపించి నిష్కరాస్త్రముల¹²
మిన్న నేలయుఁ గప్పి మెఱసియూర్పుటయు, | గన్నులఁ దిమిరంబు గదియ నాబలము
నెదురుగా నడుమను నేపారి పజచి | కుదురుగా నిలువక గుండె వట్టకయు
వెఱచి తప్పక చూడ వెఱచి చేవలను | చుఱచి యుండెను ; క్రీడి మహితవేగమున
మొదవుల వెంట నిమ్ములఁ బోవు¹³ ప్రజల | నదలించి తూర్పునకై ¹⁴పాఱఁదోలి
తెఱపిగావించినఁ దెఱఁగొప్పఁ జూడఁ | దఱచైన గోవులాతత నేననడుమఁ
దునిసిన మొయిలునందునఁ గానఁ బడిన | ఘనమైన శతతారకముల చందమున.¹⁵
నవ్యసాచియు నంత నవరించి యొత్తై | దివ్యశంఖంబు భూదిశలు ఘూర్జిల్ల.
హరికేతనము నేయు నార్భటంబునకు | హరికేతు భూతాట్ట హానంబునకును
శోభిల్లు మకుటరోచుల తీవ్రతకును | ¹⁶అభీల గాండివ జ్ఞాఘోషమునకు

- 1 జనుమండిరపుడు. 2. పజవ. 3. పీఠతో. 4. వేగ. 5. సరగున నరదంబు సైన్యమధ్యమున.
6. దీవ్రత. 7. నడవ. 8. నాతతి రథఘోష. 9. పజపి. 10. బోయెదరు పో నానె.
11. నిలుడని. 12. జెన్నుగా నేనలు చందరంగ నేసి | మిన్న నేలయు. 13. ప్రజయు.
14. పాఱుసేన. 15. భవ్యదోస్సారంబు భాసిల్ల విలిచి | నవ్యసాచియు నారిసారింపివ్రాత |
దివ్యశస్త్రాస్త్రముల్ దిశలు కంపింప | నవ్యయంబు దాని యారవంబునకు | హరికేతనము. 16. అభోగ
భవ నిర్గతారవంబునకు.

సరిసేసేయు హాహారవంబులకు | నురవడి సేయు దివ్యుల యెలుంగులకు
 జెదరి గోవులమూఱ వృథివి గంపింపఁ | జెదరి గాండీవి వచ్చిన జాడఁ బట్టి
 చీటు కొట్టుచును వాల శిఖరంబు లెత్తి | పఱచె దక్షిణ దిశాభాగంబునకును.
 పనులతోడన పట్టువడిన గోపకులు | వెననేగి రా ధేనువితతి వెన్దగిలి.
 అనఘుఁ డర్జునుఁడంత నాహవోత్సాహ | మొనర మూఁపులు పొంగ నుత్తరుఁ జూచి :
 “అరులు గోవుల ¹కింక నడ్డంబు ²వత్తు | రరదంబు నీవు వారరుదెంచు నెడకుఁ
 బోవని” మృని చెప్పి ³భుజదండ మెత్తి | గోవులదెనఁ జూపి గోపవర్గముల
 “నోడకుండింక నే నున్నాడఁ ⁴బనులఁ | గూడిపొం” డని చెప్పె. కొనురొప్ప నంత
 వెరవునఁ దేనెగప్పిన మక్కికముల | పరునునఁ గురుసేన ⁵పనులకై పొదువ,
 వెమ్ముఁ గోపించి వెనఁ ⁶జొరరాక | యమ్ములు ⁷పఱపి బాహళక్తి నతఁడు
 భావంబునకు వచ్చు బహు వికారములఁ | బోవఁ ద్రోచిన యోగి పురుషుండువోలె
 వారించుటయు సేసవశము గాకుండె ; | చేరె గోవులు తొటిసీమ కన్నియును.”
 అనినఁ ‘కారవులెల్ల నటమీఁద నేమి | యొనరించి రదితెల్పు మొనరంగ’ ననిన
 చారుయశఃపూర, సరస గంభీర,⁸ | భీమ వైరిత్రాణ ⁹బిరుద ప్రతాప,
 తాపన కృతసౌఖ్య, ¹⁰ధర్మస్వరూప, | రూపమనోజాత, రుచిభానుబింబ,
 బింబాధరా భద్ర బిరుదావలంబ, | లంబధరా ¹¹ధీర, లలిత¹²సంచార,
¹³చారుతరస్తత సద్గుణాధార, | ధారాధరౌదార్యధర శుభావాస,
 వాసవ ప్రతిమాన వరజనా¹⁴ధీశ, | ధీశక్తి నిజపాత్ర, దేవయపుత్ర |
 ఇది సదాశివభక్త హితగుణానక్త | సదయస్వరూప కాశ్యపగోత్రదీప
 స్తుతిపాత్ర వల్లభసూరి సత్పుత్ర) | మతిమద్విధేయ తిమ్మయ నాధేమయ
 రచిత విరాటపర్వమున నాశ్వాస | ముచితార్థయుతముగా నొప్పె నాలవది.

1. కింత. 2. రాక | యరదంబు వారు నరుదెంచు నెడకుఁ | బోవని. 3. భుజశక్తి మెఱయ.
 4. ననుచు. 5. వైరబహు. 6. బాహుదోలి. 7. జొరప; తొడిగి. 8. యొనర సేయుటయును
 నొగిం జెప్పుమనిన.

9. వారణ భయరక్షవరద ముకుంద | తాపన కృతముఖ్య ధర్మానురూప | రూపయావన
 కళారూపిర ప్రపిణి | అరవింద భవపూజ అమృతశరీర | కరుణించి నన్నేలు కాకుత్స్థరామ
 ఇది సదాశివభక్త (తంజా. ప్ర.). 10. భీమ. 11. ధర్మానుకూల. 12. ధార. 13. సంచార.
 14. చారుణ్యరథాగ్ర. 15. వాస.

పంచమాశ్వాసము

శ్రీకర చార్మిత్ర, శృంగారగత్ర, 1¹ధీకల్పితాధార, దేశయ ముమ్మ! వినుము వెండియునిట్లు వివరింపఁ దొడఁగె । జనమేజయునకు వైశంపాయనుండు : ఈ చందమునఁ గౌరవేశుండు మొఁదలఁ । జూచుచు నుండంగ సురరాజనుతుఁడు బాహుబలాభీల భవ్య 2 గాండీప । దోహల బాణ సందోహంబు 3 పఱపి పులినోటి మాంసంబుఁ బుచ్చికొన్నట్లు । బలియురచేఁ బడ్డ పసిఁ గ్రమ్మరించి 4 గారుడంబొగిఁ బన్నగముఁ గన్న మాడ్కిఁ । జేరువ కురురాజు సేనపై కుఱికి యమ్మహిపతిమీఁద సరదంబుఁ బోవ । నిమ్మని నృపసూతి కేర్పరించుటయు, 5 ప్రథితారి వీరులేర్పడఁ రెండువేల । రథములవారు ధీరత మున్నెకడగి వేయేసి రథముల వెనఁ గర్ణభీష్ము । లాయత్తమై వచ్చి రతని కడ్డంబు. సరనాథుఁ డట మున్నె సరుచేతఁ బనులు । తిరుగుట వీక్షించి దీనభావమున రాయుచు ననుజవర్గముఁ దాను మగిడి । వేయి రథములతో వెఱుగఁగది నిలిచె. తక్కటి బలము లుద్ధతి మోహరించి । రెక్కడ చూచిన నిల యీనినట్లు. ఇందఱు నొకనిపై 6 నింతేల యుచు । నందఁడు 7 నేకాంగి కన్నవైన యట్లు దర్పించి ననుజూడు తనుఁ జూడుచును । నేర్పులు దొరలతో నిర్ణయించుచును 8 ఉదయించు భాస్కరు సుగ్రరాక్షసులు । పొదివినగతిఁ గ్రీడి 9 బొదువవచ్చుటయు, సతఁడు మోమున మందహాసంబు సగుడ । సతి వీరరసవార్ధి నందంద తేలి,

అర్జునుఁ డుత్తరునకుఁ గురువీరులఁ జేర్పేరఁ జూపి చెప్పట

యుత్తరు వీక్షించి యొప్పారఁ బలికె : । “ఉత్తర, చూచితే యుగ్రసైన్యముల ?

1. ప్రాకట గుణధామ భవ్యసుత్రామ । ఆ విభీషణుని లంకా రాజ్యమునకుఁ । గావించి నిలిపిన ఘన, చిత్తగింపు. ఆక్కఱకుండు శౌనకాది సన్మనుల కక్కఱానాత్ర మిట్లని చెప్పఁదొడఁగె. ఈ చందమున (తం. ప్రతి). 2. దోర్దండ. 3. లేసి; చూపి. 4. యరుదొంది కురునాథుఁ డరిసేననుంట । గరుడుండు తాఁ బన్నగముఁ గన్న మాడ్కి । నాయాధి నర్జునుండవుడు వీక్షించి । బీరంబు మోమున వెలయంగఁ బొంగి । యమ్మహిపతి. 5. ప్రథిత కారవులు నేర్పడ. 6. నింత సేయుచును. 7. గడగి యు నను. 8. ఎక్కడఁ జూచిన నిల యీనినట్లు । తక్కక వచ్చి యందఱు బీరభుళర । నుదయించు, 9. బొదువు నత్తఱిని.

అర్థితో వీర లిట్లరుదెంచుటెల్లఁ | బార్థునోచిన నోముఫలము¹గా నెఱుఁగు.
 కురువీరపరులకు గుఱుతు చెప్పెదను | ²దేహఁగొప్ప నది నీవు తెలియంగ వినుము.
 పసిడిఁ జేసిన వేది ³పడగపైనుండ | ననమాన⁴గతిసొప్పు నతఁడు ద్రోణుండు ;
 శృంగారమైయున్న సింగంపుఁ బడగ | ⁵యంగీకరించువాఁ డతని నందనుఁడు ;
 పసిడి యాబోతునఁ బడగయైత్తించి | ననమాక్షనమకూపుఁ డగువాఁడు కృపుఁడు ;
 డడురాజు సరిపోలుచున్న శంఖంబు | పడగఁ దాఁ గలవాఁడు భానునందనుఁడు ;
 పడగలలోఁ గానఁబడు త్రాటిమాని - | పడగ దాఁ గలవాఁడు పరఁగ భీష్ముండు ;
⁷సర్పంబుతోఁ దాను సరివచ్చుఁ గాన | సర్పకేతువువాఁడు సరవి రారాజు.
 ఎనగిన వేడ్కతో నింక ద్రోణునకు | వెనఁ బ్రదక్షిణము గావించుముగాని
 తేరుదోలుము వీరిదెన నెన్న మనకుఁ | గ్రూరంబు గొఱగాదు గురుమూర్తి గాన.
 జలదంబుఁ బిడుగుతో సంధించినట్లు | విలువిద్యనేర్చె నీవిప్రోత్తముండు.
⁸జానొప్ప నెపుడు నశ్వత్థామ కల్ల | యేను నిజంబు నాయెడ నట్టిప్రీతి ;
 కాపున నితనితోఁ గయ్యంబునేయ | భావంబు గొలుపదు పరికింప నాకు.
 కురురాజుతోడ మార్కొనఁగఁ దానిట్టు | లరుదెంచె నితఁ డేసినప్పు డేయుదము.
 అతనిపుత్రుఁడు తండ్రియంతటివాఁడు | అతులితంబైన శస్త్రాస్త్రవిద్యలను.
 పురహరువరమునఁ బుట్టె ద్రోణునకుఁ | బురుహూతుతోనైన బోరాడు నతఁడు.
 మఱి కృపాచార్యుండు మాతండ్రి నఖుండు | చిఱుకతాలమునాఁడు చెప్పె విల్విద్య.
 కృపుఁడంట గాని నిష్కృపుఁడు వైరులకుఁ | జపల దుర్యోధను సర్వాంగరక్ష.
 ఈ యిరువురు నేయ కేనేయ వెఱుతు | మాయెడఁ గృపగల్గు మాన్య లెంతయును.⁹
 అదె చూడు ¹⁰రాధేయుఁ డాహవక్షోణిఁ | గదలకుండెడి మేటి గర్వపర్వతము.
 ఇతఁ డర్థికోటికి నిచ్చు కాంచనము | ద్రుతగతి రెండుమేరువులంత గలదు.
¹¹కురురాజు 'వీడు నన్ ఘోరాజిగెల్పు | నరుదార' నంచుఁ దా నాత్మలోఁదలఁచు,

1. కాబోలు. 2. శరవొప్ప నది నీవు వినియుండవలయు. 3. పడగయైయుండు. 4. రచి. 5. అంగితమైనవా. 6. ను బడగలోఁ గల్గు. 7. సర్పంబుఁ దానును సరి వచ్చుచుంటు. 8. భావించఁ దెలియు మశ్వత్థామకన్తుఁ | శేవలమును నను గృపసేయు మదిని. 9. ఆయనవైరధం బటు పోవనీకు | అది చూడు. 10. రాధేయు నాహవధేయు (?) | గదనంబులో వీఁ డఖండవిక్రముఁడు | ఇతఁ డర్థి. 11. కురునితో నరునితో ఘోరాజి ననుచు | నరుడెంచుఁ దాను యుద్ధమున నన్ గెలువ ;
 ...డర్జును నేయు ఘోరాజి ననుచు | నరుడెంచుఁ దానును అర్జును గెలువ.

వీక్షింపు కౌరవభుజుడల్లనాడె¹ యక్షీణుడభిమాన యసమానబలుడు ;
 ఈరాజుబండార మింటివాకిటికి , నా రాజరాజై నెక్కడై వచ్చు ;
 బలిమి బాండవులకుఁ బాతక యేవఁ : గలిగె నాకుని² యాము గవిసియున్నాడు ;
 కలిగె నీతనితోడఁ గయ్యుంబు³ నీయఁ ; | గలిగెఁ బండువు నాకు గాలడీపమునకు.
 అర్కనూనుడు సీతఁ డని నన్నుగొన్న | మార్కొనఁ గలవారు మదిఁ గొంకులేక.
 ఎలమితో⁴ వీరల నేచేయునప్పుడు | నాలనక నీచేయు సూపంగవలయు.
 పిడుగైన నిల్చు నాచేయ సెప్పినను | బుడమిపై పిరి నిల్చుట యెంత నాకు ?
 7. రారాజు మనమీఁద రానోడియున్న | నేరీతినైన నన్నెదిరింపు మితని ;
 నింక భీష్మునిఁ జూడు మితఁ డాజోజిష్టుఁ | 9. డింకించు నరిబలంబేచి యెల్లడల ;
 నంచిత భుజబలనంపన్నుఁ డీతఁ | డంచితగాంభీర్యుఁ డనమసాహసుడు ;
 పరశురామునిలావు పరఁగ నిర్జించె ; | మరుకేళి హనుమంతుమాడ్కి వర్జించె ;
 తలపోయఁ బాండవ ధార్తరాష్ట్రులకు | 10. మెలపుతో నొకరితీ మేలుదలంచు.
 ఇతని¹¹ పాంతను బోవనీకుమీ రథము | జితలోకుఁ డితఁడు 12. నిర్జింపనీఁ డరుల.”
 అని మహావీరుల నతని కేర్పఱిచి | యనిసేయ నర్జునుం డరుడెంచునప్పు
 డెలమి నశ్వత్థామ యించుక వచ్చి | పలికెఁ గర్ణునిఁజూచి భావంబు చెదర :
 “కర్ణ, నీమాట లాకర్ణి¹³ చె న్నపుడు ; | నిర్ణయిం¹⁴ చితి క్రిడి నిర్జింతుననుచు ;
 అదె వచ్చె 15. బీభత్సుఁ డాహవంబునకు | నెదురేగి పోరాడ విదియేమి 16. నేడు !
 దలఁకైన 17. శకునితోఁ దలపోసి చూడు ; | తలఁప 18. నిద్దఱు గారె తలపోయఁ బతికిఁ ?
 బలుక¹⁹ నేర్తురు గాని పలికనట్లెల్ల | నిలవారు చేసిన నేమేమిగాదు ?”
 అనుటయుఁ గోపించి యర్కసందనుడు | పెనుపునఁ బడగెత్తు పెనుఁబామువోలె
 20. నిట్లను “నీకేల యింత గర్వింప ? | నట్లు భీతిలువారి కర్థి నే మగడ ;

1. యక్షీణమానసుఁడనమాన. 2. ను వారక. 3. యాస గలిగి. 4. నాకు. 5. నిప్పుడు. 6. చూపుమీ నాకు. 7. రారాజు మార్కొన రాకున్నవాని | లేరు చేరువఁబోవఁ చెలివితోఁ జొరుము. 8. భీష్ము. 9. ‘డింకించు’, ‘సంచిత’ అను పాదములు ముద్రితప్రతిలోనే గలవు. 10. తులవోలెనొక్కరితుల మేలుదలంచు ; | నెలమిమై నొకరితీ నేకార్యమునను | భేద మించుకలేక కిచ్చి తానెపుడు | నాదరించును గూర్మియలరార నితఁడు. 11. మీఁదను. 12. నిర్జించు నిండుటను. 13. ప నరుచు. 14. తువు. 15. వివ్వచ్చు. 16. నీవు. 17. వానితో. 18. నిండుట. 19. నేర్తువు గాన. 20. నిట్లనిపల్కె నేనెట్లులాడితిని | యట్లై చేయుదుఁ జూడు మాలంబులోన.

అర్థితో వీర లిట్లరుదెంచుటెల్లఁ | బాధునోచిన నోముఫలము¹గా నెఱుఁగు.
 కురువీరవరులకు గుఱుతు చెప్పెదను | ²దెఱఁగొప్ప నది నీవు తెలియంగ వినుము.
 పసిఁడి జేసిన వేది ³పడగపైనుండ | ననమాన⁴గతిసొప్పు నతఁడు ద్రోణుండు ;
 శృంగారమైయున్న సింగంపుఁ బడగ | ⁵యంగీకరించువాఁ డతని నందనుఁడు ;
 పసిఁడి యాబోతునఁ బడగయెత్తించి | ననమాక్షనమహాపుఁ డగువాఁడు కృపుఁడు ;
 ఉడురాజు సరిపోలుచున్న శంఖంబు | పడగఁ దాఁ గలవాఁడు భానునందనుఁడు ;
 పడగలలోఁ గానఁబడు త్రాటిమాని - | పడగ దాఁ గలవాఁడు పరఁగ భీష్ముండు ;
⁶సర్పంబుతోఁ దాను సరివచ్చుఁ గాన | సర్పకేతువువాఁడు సరవి రారాజు.
 ఎనఁగిన వేడ్కతో నింక ద్రోణునకు | వెనఁ బ్రదక్షిణము గావించుముగాని
 తేరుదోలుము వీరిదెన నెన్న మనకుఁ | గూరంబు గొఱగాదు గురుమూర్తి గాన.
 జలదంబుఁ బిడుగుతో సంధించినట్లు | విలువిద్యనేర్చె నీ విప్రోత్తముండు.
⁷జానొప్ప నెపుడు నశ్వత్థామ కల్ల | యేను నిజంబు నాయెడ నట్టిప్రీతి ;
 కాపున నితనితోఁ గయ్యంబునేయ | భావంబు గొలుపదు పరికింప నాకు.
 కురురాజుతోడ మార్కొనఁగఁ దానిట్లు | లరుదెంచె నితఁ డేసినప్పు డేయుదము.
 అతనిపుత్రుఁడు తండ్రియంతటివాఁడు | అతులితంబైన శస్త్రాస్త్రవిద్యలను.
 పురహరువరమునఁ బుట్టె ద్రోణునకుఁ | బురుహూతుతోనైన బోరాడు నతఁడు.
 మఱి కృపాచార్యుండు మాతండ్రి సఖుఁడు | చిఱుతకాలమునాఁడు చెప్పె విల్విద్య.
 కృపుఁడంట గాని నిష్కృపుఁడు వైరులకుఁ | జపల దుర్యోధను నర్వాంగరక్ష.
 ఈ యిరువురు నేయ కేసేయ వెఱుతు | మాయెడఁ గృపగల్గు మాన్య లెంతయును.⁸
 అదె చూడు ¹⁰రాధేయుఁ డాహవక్షోణిఁ | గదలకుండెడి మేటి గర్వపర్వతము.
 ఇతఁ డర్థికోటికి నిచ్చు కాంచనము | ద్రుతగతి రెండుమేరువులంత గలదు.
¹¹కురురాజు 'వీడు నన్ ఘోరాజిగెల్పు | నరుదార' నంచుఁ దా నాత్మలోఁదలఁచు,

1. కాబోలు. 2. తెరవొప్ప నది నీవు వినియుండవలయు. 3. పడగయైయుండు. 4. రచి. 5. అంగితమైనవా. 6. ను బడగలోఁ గల్గు. 7. సర్పంబుఁ దానును సరి వచ్చుచుంట. 8. భావింపఁ దెలియు మశ్వత్థామకన్నఁ | గేవలమును నను గృపసేయు మదిని. 9. ఆయనపైరధం బటు పోవనీకు | అదె చూడు. 10. రాధేయు నాహవధేయు (?) | గదనంబులో వీర డఖండవిక్రముఁడు | ఇతఁ డర్థి. 11. గురునితో నరునితో ఘోరాజి ననుచు | నరుడెంచుఁ దాను యుద్ధమున నన్ గెలువ ;
 ...డర్జును నేయు ఘోరాజి ననుచు | నరుడెంచుఁ దానును అర్జును గెలువ.

వీక్షింపు కౌరవిభుఁ డల్లవాఁడె । ¹యక్షీణుఁ డభిమాని యనమానబలుఁడు ;
 ఈరాజుబండ్ల మింటివాకిటికి । నా రాజరాజైన నక్కరై వచ్చు ;
 బలిమి బాండవులకుఁ బాలీక యేవఁ । గలిగె నాకని ²యాము గవిసియున్నాడు ;
 కలిగె నీతనితోడఁ గయ్యంబు³ నీయఁ ; । గలిగె ⁴బండువు నాకు గాండీవమునకు.
 అర్కనూనుడు నీతఁ డని సన్నుఁగన్న । మార్కొనఁ గలవారు మడి గొంతులేక.
 ఎలమితో వీరల నేనేయునవుడు । సాలవక నీనేర్పు ⁵సూపంగవలయు.
 పిడుగైన నిల్చు నాపేరు పెప్పినను । బుడమిపై వీరి నిల్చుట యెంత నాకు ?
⁶రారాజు మనమీఁద రానోడియున్న । నేరీతినైన నన్నదిరింపు మితని ;
 నింక భీష్ముని జూడు మితఁ డాజిజిష్టుఁ । ⁷డింకించు నరబలంబేచి యెల్లెడల ;
 నంచిత భుజబలనంపన్నఁ డీతఁ । డంచితగాంభీర్యుఁ డనమసాహనుఁడు ;
 పరశురామునిలావు పరఁగ నిర్జించె ; । మరుకేళి హనుమంతుమాడ్కి వర్జించె ;
 తలపోయఁ బాండవ ధార్తరాష్ట్రులకు । ⁸నెలపుతో నొకరీతి మేలుదలంచు.
 ఇతని⁹ పొంతను బోవనీకుమీ రథము । జితలోకుఁ డీతఁడు ¹⁰నిర్జింపనీఁ డరుల.”
 అని మహావీరుల నతని కేర్పఱిచి । యనినేయ నర్జునుం డరుదెంచునప్పు
 డెలమి నశ్వత్థామ యించుక నవ్వి । పలికె గర్జునిఁజూచి భావంబు చెదర :
 “కర్ణ, సీమాట లాకర్ణి¹¹చె నృపుఁడు ; । నిర్ణయి¹²చితి క్రీడి నిర్జింతుననుచు ;
 అదె వచ్చె ¹³భీభత్సుఁ డాహవంబునకు । నెదురేగి పోరాడ విదియేమి ¹⁴నేడు !
 దలకైన ¹⁵శకునితోఁ దలపోసి చూడు ; । తలఁప ¹⁶నిర్దణు గారె తలపోయఁ బతికిఁ ?
 బలుక¹⁷నేర్తురు గాని పలికనట్లేల్ల । నిలవారు చేసిన నేమేమిగాదు ?”
 అనుటయుఁ గోపించి యర్కసందనుఁడు । పెనుపునఁ బడగెత్తు పెనుఁ బామువోలె
¹⁸నిట్లును “నీకేల యింత గర్వింప ? । నట్లు భీతిలువారి కర్థి నే మగఁడ ;

1. యక్షీణమానసుఁడనమాన. 2. ను వారక. 3. యాస గలిగి. 4. నాకు. 5. నిప్పుడు. 6. చూపుమీ నాకు. 7. రారాజు మార్కొన రాకున్నవాని । తేరు చేరువఁబోవఁ జెలివితోఁ జొరుము. 8. భీష్ము. 9. ‘డింకించు’, ‘నంచిత’ అను పాదములు ముద్రితప్రతిలోనే గలవు. 10. తలవోలెనొక్కరీతుల మేలుదలంచు ; । నెలమిపై నొకరీతి నేకార్యమునను । భేద మించుకలేక పిల్చి తానెపుడు । నాదరించును గూర్చియలరార నితఁడు. 11. మీఁదను. 12. నిర్జించు నిందఱను. 13. ప నరుడు. 14. తువు. 15. వివృచ్చు. 16. నీవు. 17. వానితో. 18. నిందఱు. 19. నేర్తువు గాన. 20. నిట్లునిపల్కెనేనెట్లులాడితిని । యట్లే చేయుదుఁ జూడు మాలంబులోన.

నిను నమ్మి వచ్చితే కయ్యమునకు ? విను నీవు నన్ను నవ్వినయట్లు యుండు ;
బీభత్సు నిదె యడ్డపెట్టెద.” ననుచు । ౩.నాభీల శరవేగుడై త్రోచి నడవ

కర్ణాది రథికు లొక్కపెట్టున నర్జునుఁ దాఁకుట

నతనికి మున్ను భీష్మాచార్య కృపులు । చతురులై నడచి రశ్వత్థామతోడ.
ఈ రీతి నవ్వీరు లేవురు నడవ । ధారుణీ భుజంతఁ దానుఁ దమ్ములును
శకుని సైంధవముఖ్యు నకల బాంధవులఁ । బ్రకట బిభాక్షికముఖ్యు బహు మహీవిభులు
నకల కుంజరములు నకలాశ్వములును । నకల రథంబులు నకలయోధులును
గూడి యొక్కటఁ బేర్చి ఘోరావామమునఁ । గ్రీడిఁ దాఁకినఁ బాఁకెఁ గెంధూళి మింట;
గజగజ వణకె దిగ్గజము లన్నియును ; । ద్రిజగ్రమ్ము లదరె; వారిధులెల్లఁ గలఁగెఁ ;
బటహ భారవములఁ బలిలె నల్లెనలు ; । పటు శాణుచులచే భానుండు మాసె;
హా పుత్ర ! హా పుత్ర ! యని వక్షి పలికె । హాపించి పాండుపుత్రుని శిశంక బెగడి.
అప్పుడు తటచుగా నవనీరుహములు । గప్పిన శిఖిపోలె గాండీవధరుఁడు
నిరవోప్స బాణంబు శీలీనుశృపుట్ట । విడిసిన గతినుండ వెదచల్లి మెఱసి,
వెలయ సైన్యంబుల వీరువారనక । కలసి పాఱఁగ నొక్క కాలంబునందుఁ
బదియింటఁ బదియింటఁ బరఁగ సాధించి, । త్రిదశులు బెదర నుద్రేకించి యార్చి,
తల మీఱి ముట్టివచ్చిన వారినెల్లఁ । దొలితొలి చెండాడి, తోడ్కొని మఱియు
భంగంబుతోఁ బటాపంచలై పాఱ । ముంగలి మొనవారి 10 మొత్తి పోద్రొలి,
శింజినీ నాదంబు 11 సింహనాదంబు । రంజిల్లు గతి నొక్కరవముగా మొరయ
దశములపైఁ దేరు దఱిమించి మించి । కొలను సొచ్చిన యట్టి కుంజరంబనఁగ
బంధుర గాండీవ పటుమార్చియందు । సంధించి యేయుచో శరవరంపరలు
పదియు నూలును వేయి పదివేలు లక్ష । పదిలక్షలును గోట్లు పదికోట్లనంగ

1. నేమియయ్యె. 2. నాభాగ. 3. బాష్టీ కాది పట మహీపతులు. 4. నకలంకగతి వీర మభివృద్ధి
చెంద. 5. ముల్గలఁగ. 6. నింక. 7. ప. 8. లావు మించె. 9. లీడుమొఁ గురిసి । యరులమార్కొ
నుచు శాహాటోప మొప్ప । వైరిసైన్యముఁ జొచ్చి వారు వీరనక । ధూరశరాన్ని గగ్గోలుగాఁ
బఱిచి । కదిసి పాఱఁగ నొక్క కాలంబునందుఁ । బదియింటఁ బదియింట భటవార మేర్చి । త్రిదశులు
బెదర నుద్రేకించి యార్చి । కదనంపుఁ గ్రీడలోఁ గడు దిట్టయగుచుఁ । దలఁకక మార్కొనఁ
దమకొంచువారిఁ । దొలుతను చెండాడి తోడ్కోడ భటులు । భంగంబుతో.

10. మోదిమోదించి, 11. సింధుగర్జనము (నాదంబు).

మెఱసి లెక్కకు మీఱి¹మిఱుగుట్లు గొనఁగ | నెఱమంట²లుమియుచు నిండి వేగమాన
నిలువక కలసిలో నెత్తుటఁ దోఁగి, | ³యలమి సైస్యమునెల్ల నదలించి మించి,
పంచాసంబులవగిది నేనుఁగులఁ | జించి, మాంసంబులఁ జిద్రువలై రాల్చి,
జన⁴నాథులునుబోలె⁵శాస్త్రసమృత్తుల : ఘన⁶హస్త వదమస్తకముల ఖండించి,
యరవడి సుగ్రవాయువుల చందమున | సరదంబు లొకకొన్ని హతము గా⁷వించి,
శాత్రు⁸ముల వోలె గతి⁹సేపురేగి | ¹⁰మీఱిన హతుల నెమ్మెయిఁ ద్రుంచివైచి,
జలజనాభుని మూర్తి సంపదపోలె | దలఁచ నెక్కడనైనఁ ¹¹దామయై యుండె.

అర్జునుఁ డందఱ కందఱై కౌరవసైన్యమును జించి చెండాడుట

అప్పుడు సైన్యంబు ¹²లధినాథు పనువు | తప్పక నరుమీఁద దట్టమై ¹³తాఁకి
జలధిపైఁ గవిసిన ¹⁴చటుల పాంశువుల | పాలువున రూపఱి¹⁵పోవు నన్నియును.
¹⁶అరుదార నొకకొండ ఆలుకమ్మఁ బొదివి |
యుఱుముల గతి భేరులుగ్రమై మ్రోయ | వఱలు వాలమ్ములు వర్షించి తాఁకి
సురరాజనుతుని యాశుగ వేగమునకుఁ | బరువిడి నలువ నోపక¹⁷పోదు రోడి.
¹⁸మఱికొండ అత్తుంగ మాతంగ నమితిఁ | దఱచు డీకొల్పుచుఁ దగఁ బార్థమీఁదఁ
బరిఘ ముద్గర కుంత బాణనారాచ | కరవాల శూల చక్రము లొప్పవైచి
కుంభజతోడ మార్కొనిన వారిధుల | జృంభణ మెట్లయ్యెఁ జెలగి యట్లయిరి.
రథికులు కొండ అూరక చిత్తజల్లు | పృథివీధరంబుఁ గప్పిన రీతి దోచ
బెడిదంపుఁ దూపుల బీభత్సుఁ గప్పి | బెడబెడమని యార్చి ¹⁹పీర్చి పోరాడి
పురములు మూఁడు గోపురము²⁰ల తోడ | హరుచేతఁ బడినట్ల యతనిచేఁ ²¹బడిరి.
చౌకళించుచు రాజనమితితోఁ గొంద | తా²²క్కిర్ణ శరఖడ్గులై వచ్చి తాఁకి
హేమారపంబుల నిద్ద కింకిలుల | రోషభాషణముల రొదచేసి కప్ప

1. మిఱుగుట్లు చెదర. 2. గ్రక్కుచు. 3. నెలమి ... నేల నేమిండు. 4. నాథుఁడును. 5. శాస్త్ర
సమృత్తుల. 6. హస్తముద. 7. బొడిచి. 8. మును. 9. గండుమీఱి. 10. మీఱి తైరులనెల్ల
మెఱయంగఁ ద్రుంచి. 11. దాన. 12. లాయోధనరుల. 13. కడిసి. 14. చటులాగ్నిసమితి. 15. పోవ.
16. పరగ వాలమ్ములు వర్షించితాఁకి | యరుదారనినుగేల వాలంబునబువు | సురరాజ. 17. పాఱి
పోవ. 18. సురలి కొండఱు మత్త. 19. త పోయి మఱియు. 20. లు మున్ను. 21. బడియు. 22. కర్ణశత.

శబ్దభేదులు¹ కొన్ని సంధించి యప్పు | డబ్బవాహనపుత్త్రి² డస్త్రంబు లేయ
 2 నూతగమ్మిన మాడ్కి నొకడైన పోక | యూతగా వసియించి రొగి³ గాలుప్రో.
 అంత నర్జునుచేత నా భంగి నేన | యెంతయుఁ గాసిల్లుటెఱిగి రారాజు
 గజపురంబునఁ బేరుగల వీరవరుల | గజహయారూఢులఁగాఁ జేసి యేర్చి
 పదివేలఁ బొడని వంపువెట్టుటయుఁ | ద్రిదశేంద్ర సుతుఁడాఁకి ధీసులై వారు
 'కదియుఁడు' పొదువుడు ఖండింపుఁ డేయుఁ | డదలింపు⁴ డటనొంపు⁵ డనుమాటలెనఁగ
 నిప్పులు గురియించు నిష్ఠరాస్త్రములు | కప్పిన, నంతోషకలితుఁడై నరుడు
 నుత్తరుపై బాణ మొకటి⁶ రాసిక | యుత్తమాశ్వంబుల నొకటి⁷ రాసిక
 గ్రక్కునఁ దనతేరు⁸ గరిగంటి గాక | చెక్కు చెమర్చక చెలువు⁹ మై మెఱసి
 తులలేని యక్షయ తూఁశీరములును | 9 వెలితి యయ్యెడుపాటి వేగంబు మెఱసి
 శరములు సంధించి సైన్యంబు మీఁదఁ | బరువడి వర్షింప, భగ్నమై యదియుఁ
 గరములు¹⁰ నుచ్చి యంగములు¹¹ నొచ్చియును | శరవహ్ని¹² జచ్చియుశరణుచొచ్చియును
 వడిఁ గూడఁ 13 బాఱియు వంజువాటియును | జడబుద్ధి మీఱియు నఖులఁ జేరియును
 నెత్తురుగ్రక్కియు నెఱయఁ జిక్కియును | జిత్తంబు స్రుక్కియుఁ జేష్టదక్కియును
 వీడిన, వెననేగి పీక్షించి పీరు | లోడ శోడకుఁ డని యొకలక్ష గూడి
 కర్ణాదు లనువ నగ్గలికతో వచ్చి | యర్ణవ¹⁴ ధ్వనితో¹⁵ వ నందంద 15 యార్చి
 నరుమీఁద నేసిన, నరుడు భీతిలక | దరహాన 16 మనఁగ నుత్తరున కిట్లనియె :
 “ఓ రాజనందన, యుద్ధంబు బలిసె ; | సాంధ్యమునకు వేసఱకుమీ నీవు.
 ఈనేనఁజొచ్చిన 17 నికఁ బన్ని రాదు | భాసురగతిఁ దేరు బాఱని.” మృనిన
 మెలపుతో¹⁸ నతఁడును మిట్టుపల్లంబుఁ | దలఁపఁ జేరుచయును దవ్వు దుర్లుటము
 నొక్కనమానమై 19 యుండునట్లరద | మెక్కుడు వెనదోలె నెల్ల 20 సేనలకు
 నెలకొని యడ్డంబు నిడువు²¹ మూలలను | వలయంబులును గాఁగ వచ్చి 22 నర్తింప.
 నరునిబాణముల రత్నపుఁ గేతనములు | ధరఁగూలెఁ జాక్క లుద్ధతిఁ గూలినట్లు ;
 మముఁగావుమని మ్రొక్కుమాడ్కి నశ్వములు | నమరేంద్రసుత బాణహతిఁజేసి మ్రొగ్గె ;

1. గాన సంధిపరాక. 2. నాతత బాణాగ్ని యలమ నందఱును | నూతగా వశియించి రొగిఁజూడ
 కపుడు. 3. పొడుపుడు. 4. డనుసొంపులగు. 5. 6. పో. 7. గడగండ్లఁ బడక. 8. డై.
 9. వెలవడి యుండొంటి వెంటనే నిలుచు. 10. నొంచి. 11. త్రెంచియును. 12. జించియు.
 13. బోరియు వంతఁబాటియును. 14. ధృతి. 15. పేర్చి. 16. మునను. 17. నింకఁ తైరాదు.
 18. వప్పుడు. 19. యుండ నారథము. 20. సేనలను. 21. మూఁకలకు. 22. వర్షింప.

రక్తాబ్ధిలోన వారణపయోదములు | యుక్తంబుగాఁ గూలె నొకక్రీడిచేత ;
 పడగలు గొడుగులుఁ బార్థబాణములఁ | గడువేగమునఁ ద్రెవ్వి గాలిచే నెగసె ;
 అటమున్నె దివికేఁగి యాడె ¹నట్టలును | జటుల భూపాలలాంఛనము²లో యనఁగ.
 కొలఁది మీఁజీనయట్టి ఘోరయుద్ధంబు | చెలఁగఁ గౌరవరాజు సేనలో నపుడు
 చిదిసిన హరులు, వ్రస్సిన రథావళులు, | ³చెనరినకరులు, నొచ్చిన యోధవరులు,
 నొరఁగిన కేతువు, లొఱలు సారథులు, | విరిగిన విండ్లు, ద్రెవ్వి గుండియలును,
 దునిసిన జోళ్లును, దొరఁగు నెత్తురులు, | బెనఁగొన్న ప్రేవులు, బెరయు ⁴వీనుఁగులుఁ
 గలుగుచు సంగరాంగణము చూడ్కులకు | విలయకాలమునాటి విభవంబు చూపె.⁵

1. నట్టలును. 2. లైయుండు. 3. మదమేదికూలిన మాతంగఘటలు. 4. తావులును.

5. ఇగురుపెట్టినయట్టి యెలమావితోట | పగిది నెత్తుటఁదోగి ప్రథనభాగంబు
 కరుకుంభదళిత ముక్తాపుష్పకలిత | కరపాల భృంగ సంఘములచేఁ బొలిచి
 లలిత వసంతకాలము చూపునట్లు | వెలసినఁ, గాముడై విజయుఁ డవచ్చిట
 వీరలక్ష్మికి వలచి విరహాగ్ని విరియు | వీరుల వెసనేయ, విరథులై వారు
 చదురొప్పఁగా రక్తచందనంబులది | పదియవసలకు లోబడి రసంబడిరి.
 మహినైదు నెత్తురుమడుఁగులు రాముఁ | డహితులఁ గూల్చిన నగులెంత యనుచు
 మెచ్చనిగతిఁ గ్రీడి మెఱసి కాత్రవుల | గుచ్చియేసినయట్టి కోలలగ్గలము
 గలిగి ఖండితములై ఘనకేతనములఁ | గలిగి ముఖాంబుజాక్రాంతంబులైన
 రణముల డస్సివారణములఁ బడను(?) | ప్రణత జలక్రీడ పాటింపఁజొచ్చె.
 మైమఱువులతోడ మలయు మావుతుల | నా మడువులలోన హతముగా ముంచె.
 కొనలకుఁ ద్రుంచిన క్రొవ్వాడిపడగ | లొనరఁ దేరులమీఁద నున్న వోఁ గడఁగి
 యట్టలాకసమున నాటలాలించె | నెట్టన దవిలి శోణితధార లొలుక.
 బలములన్నియు జొత్తు పాపలై తడిసి | కలయంగ నొకనికొక్కఁడు దాపుగాఁగ
 నిలిచెఁ జెలియలికట్ట నిలిచినయట్లు | కలనిలోఁ బీనుఁగు గమిపోలెఁ జూడ.
 వేవేగఁ గొండలు విరథులై పాఱు | ప్రేవులు కాళ్లతోఁ బెనఁచి పోనీక
 యొనరఁ గ్రీడికిఁ చెచ్చి యొప్పించినట్లు | అనిచొచ్చు వీరుల నర్జునాస్త్రములు
 ఘనమైన వెనఁగూల్పెఁ గడనంబులోన |
 గుమురులుగాఁగూడి కొందఁ తేతెంచి | యమరేంద్రసుతు బాణహతిఁజేసి త్రెవ్వి
 కలయంగ నొకని కొక్కఁడు దాపుగాఁగ | నిలిచెఁ జెలియలికట్ట నిల్చినయట్లు.
 తొలకాడు మేనులు తునియలై తలలు | పులుఁగులు గొంపోవఁ బొడవుగా నెగసి
 నడిఁ బ్రజ్వరిల్లు కప్పడి ప్రతాపాగ్ని | కడునొప్పు విసుఫ్ఫలింగము లన నొప్పె.

కాలినశిఖః¹జొచ్చి కనకఖండములు | కాలుష్యములుమాని కడునొప్పినట్టు
 లనిఁజొచ్చి ²వీరు లా యర్జునాస్త్రముల | మనుజభావముఁబూడ్చి మఱి దివ్యులగుచు
 రమణతోఁ గొందఱు రంభలోఁగిటను | గ్రమముతోఁ గొందఱు ఊర్వాశిసౌధములను
 మెలపుతోఁ గొందఱు మేనకయింటఁ | ³జల మొప్ప గొందఱు సహజస్యయింట
 నలువొప్ప నిండి, వేశ్యల పాళ్లుపోక | తలకొని ఘోరయుద్ధము చేరచట.
 అప్పుడు క్రీడిచే నాభంగి సేన | చెప్పఁ జూడఁగోరాక శీఘ్రుంబె తెగిన,

అర్జును తాఁకుదలకు మహారథికులుగూడ వెన్నిచ్చి పాటుట

నతిరథ సమరథు లట మహారథులు | ధృతి నర్థరథులు నుద్రేకించి తాఁకి
 పరఁగ నర్జునుడను బడబాగ్నిమూఁడఁ | బారిపారి శరవార్ధి పురికొల్పుటయును,
 అది లెక్కనేయక హరితనూభవుడు | త్రిదశు లిచ్చినయట్టి దివ్యబాణములు
 కలుషించి యేయుచోఁ గలశసంభవుని | నలువొప్ప డెబ్బది నాటె బాణములు ;
 పరఁగ దుశ్శాసనుఁ బదియేను నాటె ; | పరఁగంగ దుష్ప్రహుఁ బండ్రెండు నాటె ;
 నలువొప్ప నలువది నాటె పౌబలుని ; | నలుకతో ముప్పది యాకృపు నాటె.
 కర్ణ రథ్యంబులఁ గర్ణ సారథినిఁ | గర్ణ తేరిని ద్రుంచి కర్ణ నొప్పించి
 ధీరుడై నరుఁ డంత దేవదత్తంబు | పూరించె సైన్యంబు భుజశక్తి శివదల.
 దొరల్లిట్లు పడుటయుఁ దొడరి పీక్షించి | పరుస నిల్వఁగలేక పాతె సైన్యంబు
 సేనానిచే దైత్యసేనలు శిలొల్లి | జానొప్పఁ బాటినచందంబు దోవ.
 సురరాజసుతుమూర్తిఁ జూడంగ వెఱచి | మరలి గాంగేయుని మరుఁగు¹⁰దొచ్చుటయు
 సతఁడు వారలకెల్ల నభయహస్తంబు | చతురత నిచ్చి యాశ్వాసింది పలికె :

గాంగేయుఁ డెల్లర నిలువరించుట

“ఓ కర్ణసైన్యంబ, యోద్రోణుసేన, | యోకృపుసైన్యంబ, యోడకుఁ.” డనుచుఁ
 “గ్రమముఁ¹¹దప్పఁగ మీఱి కాలాగ్నిరాదు ; | రమణతో జలధి మేరకు మీఱిరాదు ;
 కఱకంతు మెడనున్న గరళంబు రాదు ; | తెఱఁగొప్ప శమనుఁ డుద్రేకించి రాఁడు ;
 ఒకవింటివానికి నోడి వచ్చితి¹² ! | ప్రకటింపఁ దల్లిగర్భముఁ జొచ్చువారె !

1. చెచ్చి ఘనకందరముల(?). 2. విరభులై. 3. లూడ్చి. 4. దలఁచుఁ గొందఱు తిలోత్తమ యింటఁ గాఁగ. 5. లేక. 6. కంబుతోడ. 7. నలరంగ. 8. నెడల. 9. దూలి. 10. సొచ్చినను. 11. సర్వము. 12.

మెఱయ విండ్లునుగావె మీరు పట్టినవి? | మెఱయ తేరులుగావె మీరలెక్కినవి? ఎలమి నెంతటికైన నేనున్నవాడఁ | దలపడి 1క్రీడి నుద్ధతిసేయుఁ.” డనిన సీనున నటుపోక 2యెల్లసైన్యములు | భాసురగతి భూమిఁ బ్రతినతో నిలిచి మఱియుఁ గవ్వడిమీఁద మహితనత్త్వంబు | నెఱవ నుద్యోగిం4చి నెమ్మితోనేయ, నుత్తరునకు వారి యుత్సాహమెల్ల | 5నత్తఱి జూపుచు నడ్డునుం డనియె : “కురురాజుగూర్చిన ఘోటక6ద్విరద | వర రథసైన్యవైభవముఁ జూచితివె? 7యెలమితో మనమిదె యెంత చంపినను | పలనొప్పఁ దన పంచవన్నియ చెడదు ; ఇటమీఁద మనము ప్రత్యేకయుద్ధమునఁ | బటుభయంకర8బాహుబలము చూపుదము. నెఱయ నించుక9సేపు నీవు రథ్యములఁ | దఱుమక నిల్పి 10కందము లప్పళింపు. జానొప్పఁ జాతము సైన్యమధ్యమునఁ | గానవచ్చుచు నుండుఁ గర్ణకేతవము. వాఁడు మార్కొననున్న11వాఁ డింక మనకు | వాఁడిమి పచరింపవలయు మున్నాడి. ఆదిక్కునకుఁగాఁగ నరదంబు పఱపు ; | మాదిత్యతనయుని 12నవలీలఁ దాఁడి వీని నత్త్వము నమ్మి వీఱిఁడై యున్న | భూనాథుబుద్ధి దుర్బుద్ధిగావెంతు. విన్నాణమునఁజేసి వెనఁ జిన్ననాఁటి | చన్నుబాలును వెళ్ల సాధింతు.” ననిన పృథివీశతనయుండు పృథతనూభవుని | రథము వేగమె తోలె రాధేయుమీఁద.

అర్జునుండు చిత్రాంగదాది కుమారవర్గము నుఱుమాడుట

నరుఁ డిట్లు సింగంబునకు నాదికొన్న | శరభంబుకరణి భాస్కరనూతిఁ దొడరఁ జిత్రాంగదుండును జిత్రసేనుండుఁ | జిత్రరథుండుఁ జెచ్చెర వికర్ణుండు సరగ శత్రుంతప సంగ్రామజిత్తు | లరయ దుర్ముఖ దుర్జ్జయూఖ్య దుష్కృతులు

1. మీరలు. 2. యేచి యార్చుచును. 3. వైద్రొక్కి నిలిచి. 4. చె నెఱి సైన్యవితతి | అట లేచు వైరల యాటోపమెల్లఁ | బటుకార్యగతిజూపి బాహులంబొంగ | నుత్తరునకు. 5. తత్తరింపక చూపి తనర నిట్లనియె. 6. వితతి | పరిణాధ. 7. యెలమితో మనమెంత యేపునూపినను | బలము దగ్గక వైరివర్గంబు పోలుచు. (ము. ప్ర.) 8. లీల బలుపు. 9. నీవు సీరధ్యములను. 10. కరిధర మప్పళింపు. 11. వాఁడు కయ్యమున.

12. యాటోపమెల్ల | నుడిగింతునని పల్క నుత్తరుండవుడు | కడుకొని హరులపగ్గము నడల్పుచును | రథము వేగమె తోలె రాధేయుమీఁదఁ | బ్రథిత బాహుగర్వ పరివేష్టుఁ డగుచు | నావుల మందలొ వ్యాఘ్రంబునొచ్చి | వావిరిగలను నప్పగిది నడ్డునుడు | కురుసేనఁ జొచ్చి తా ఘోరంబుగాను | శరములు వర్షించి సమయింప నరులఁ | జిత్రాంగదుండును.

మఱియుఁ 1 బేరైన కుమారవర్గంబు | మురుహాప్పఁగాఁ గ్రీడి మున్నాడి తాఁడి,
 తఱిపైన తూపు లుద్ధతిఁ 2 బింజపింజ | గఱచియుండఁగ దీప్తి కడలొత్తవైచి,
 చెలరేగి తమసేయు సింహనాదముల | బలిమి శేషుని శ్రోత్రపటలంబు పగులఁ
 గదనంబుసేయుచో, గాండీవి యపుడు | పదరనేటికి మీరు పసిబిడ్డలనుచుఁ
 దలపోసి నగరనందనులపైఁ దొల్లి | నలిగిన కపిలనందుమిపోలె నలిగి
 ధరఁగూల్చె బాణనంధాన జర్ఘ్నిత | పరచాప పరయుగ్య పరకేశనములు.
 అంత వికర్ణుఁ డత్యంతవేగమునఁ | గాంతేయుమీఁద మార్గణవృష్టి గురిసి
 యఱిముఱిఁ దనచాప మతనిబాణముల | విఱుగంగఁ దానును విఱుగుచో 4 పీరు
 లుసిగిపోవకుమని యొత్తిచెప్పినను | వెన వికర్ణుడు కాన వినలేక పాతె.
 క్రూరుఁడై యపుడు శత్రుంతపుం 5 డార్చి | నారాచోతతుల నన్నరు7 తేరు మాటి
 యుత్తరుఁ జంప నుద్యోగించి యపుడు | చిత్తవిక్షేపంబు సేయుచో, నరుడు
 వాని నూతునిఁజంపి, వాని విల్విఱిచి, | వాని రథ్యంబుల పనుధపైఁ జమరి,
 చెలగి యా యాహవక్షేత్రపాలునకు | బలియిచ్చె మఱి వాని పటుస్తుకంబు.
 ఇచ్చి యంతటఁబోక యీ కుమారకులు | విచ్చి పాఱినఁగాని విభుడు రాఁడనుచు
 దృష్టింప వరుడైన దివ్యబాణముల | నృష్టిఁ జీకటిపడఁజేసి యేసినను
 8 దనరారు పీరులందఱుఁ 'బాటు పట్టు' | మనుచు నుద్ధతిఁబాటి రనిలోనఁ దొలగి,
 ఇత్రైఱంగునఁ బాట నెలమి సంగ్రామ | జిత్తు తాఁ బాటక జిష్టుపైఁ గవిసి
 మునుమిడిఁ గర్తరీముఖ కూర్మనఖము | లను సాయకము లేయ నతఁడు నవ్వుచును
 దలమీఱి వానికేతనముఁ జావంబుఁ | దలయును ద్రుంచి యాతలఁ బాటవైచె. 9

కర్ణార్జునుల ద్వంద్వయుద్ధము

ఈచందమునఁ దమ్ముఁ డిలమీఁదఁబడినఁ | జూచి యాగ్రహమును జోద్యంబు నెరయ
 నుడికెడి నేతిలో నుదకంబు వడిన | వడువునఁ జెలఁచేగి బలిమిఁ గర్ణుడు

1. బెక్తైన. 2. చుగా. 3. నెల్లయెడలఁ | బఱపి దిక్కులు దీప్తిఁ బరిధవిల్లఁగను. 4. ప్రజలు | ఎనుగిపోవకుమని యెంతచెప్పినను. 5. డార్చి | వాడంత కౌర్యంబు వడిచెర్చి తిరిగి | పోడిమిగాఁ దన భుజసత్త్వమునను | నారాచ. 6. కోటి. 7. తేరిమీఁద | క్రూరాస్త్రములు కైచి కోయని యార్చి | యుత్తరు. 8. తనికిన దిగులుచే ధైర్యంబు వదలి | యనిఁ దొలంగుచుఁ బాటి రరియోధ నరులు. 9. ఇనజానేయనియేట్లు హృదయంబులోన | ననుజాని పాటు శల్యంబుగా జొనుప (?) :

దివిశేంద్రసుతుమీఁడఁ డేరు దోలించి । వివిధ బాణంబులు ¹వెల్లి గొల్పుచును
రథకు నొప్పించి సారథిఁ జిక్కుపఱిచి । రథరథ్యకేతు ²మర్మములు నాటింప
నరుఁడంతఁ గోపించి నారిసారిచి । పరవీర సంహార పటు విచారమున
నెలమితో జలరాశి యెదురుగాఁ దొట్టి । సెలయేటి సీటిఁ జెచ్చెరఁ ద్రిప్పు కరణి
రవిసూనుఁడేయు మార్గణపంక్తి నఱికి । యవిరళ బాణంబు లతనిపైఁ బఱప
నా యమ్ములకుఁ బాఱి యా యమ్ములతనిఁ । జేయాడనీక చెచ్చెరఁ దాఁకునపుడు
కడఁక మార్గణములు గనుక ప్రాణముల । నడిగిన రవిసూనుఁ డవి చూపకున్న
గడుఁ బ్రాంతవాఁడైన కర్ణమర్మములు । గడుకొని నొప్పించు గతి సుచ్చిసాతె.
అతఁడును శ్వేతవాహను బాణములకుఁ । బ్రతిబాణతతులేసి భగ్నంబు నేసి
కుతలంబు పగుల మిక్కుటముగా నార్చి । చతురుఁడై కురురాజు సంతోష పఱచె.
ఆ మహావీరు లట్లాహవోద్దామ । భీమ ప్రతాపులై పేర్చి పోరాడ
రీసేనలన్నియు నాజి సేత చాలించి । పూని చూచుచు నుండి బుద్ధి మార్గమునఁ
గాంతేయు నొప్పికిఁ గర్ణు నొప్పికిని । సంతోష భయ శోక సంయుతులైరి.
నరుఁడంతఁ గోపించి నారాచ భల్ల । శర శిత్రకచార్థ చంద్రబాణముల
సూతుని నరదంబు జోడుఁ జాపంబుఁ । గేతువు హరుల మిక్కిలి నొవ్వనేసి
కర్ణుఁ దప్పక చూచి కరమొప్పుఁ బలికె : । “కర్ణ ! చిక్కితి రీసేడు గాండీవిచేత ;
ప్రేలుచుందువు కొన్ని పిట్ట బీరములు ; । నీ లావు పనయెల్ల నేఁడు చూచెదను.
అదియును గాక నీ యనుజన్ము చావు । పొదివి చూచితిఁ గానఁ బోరాదు నీకు.
ద్రోవది తలవట్టి దుశ్శాసనుండు । వేపురు నూడఁగా వెన నీడ్చునపుడు
విడిపింతుననిన నవ్విస ఫలం బెల్లఁ । గుడువ కూరక పోవఁ గూడునే నీకు ?
తగవాప్ప నాఁ డేను ధర్మపాశములఁ । దగిలి యుండుటఁ జేసి తప్పిపోయితివి ;
నేఁడెట్లు పోయెదు నీ ? ” వన్న నతఁడు । వేడిచూపులఁ గ్రీడి వీక్షించి పలికె :

1. శననేసి యేసి. 2. మర్మంబులు నాటి । బలిమి వాటింప నా పార్థుండు కినిసి । బలు
నారసంబులు వైరిసంత్రాస । కరదర్శ పరిణతిఁ గర్ణుపైఁ గురిసి । పరభండ నోద్దామ పటుకేళి
సలిపె । గరుడుండుఁతెక్కలన్ గప్పుచుఁ బాముఁ । భారిగొన్న వడువున భూరి శౌర్యమున । రవి
సూనుఁ దాఁకి దారణకర్మ పరత । దివిశేంద్ర సుతుఁడేచి దివ్యాంబకములఁ । గలనెల్ల నిండఁగాఁ
గడువేడ్కుఁ బఱప । నలకర్ణుఁ డవియెల్ల నందంద చదిపి । నిజ పరాక్రమలీల నెరవంగ నెన్ని ।
విజయుఁ గిట్టెనుగోపవేగంబు మెఱయ । నా మహావీరులు. 3. సేనాను అవుడాజి. 4. రోష సం
యుతు. 5. గాఢ. 6. బింక.

“కుంతికుమార, నీకును బంటు కొలది । పంత మింతయుఁ గాక -బహుభాషలేల ?
 నీవు ధర్మజుమీఁద నేరంబు ¹మోపి । లావు నేయక నాఁడు లజ్జఁ గోల్పడితి!
 శ్రోధించి నేఁడు గై కొన్న లావేది? । రాధేయు గెల్చితో? రాజు గెల్చితివా?
 వనవాన మీడేర్చి వచ్చినఁ గాని । మన రాజ్యభాగంబు ²మన కీరటంచు
 నా యానఁ గాదే మీ రాయానపడుట! । దాయలు మీ ³కేల ధర్మనంచయము!
 ఈవల నావల నీవు గావించు । లావులవలె గాదు లలిఁ గర్ణ ⁴చోట;
 చూచి పోరాడు నిష్ఠురవృత్తి.” ననుచు । నేచి వాలమ్ము లనేకమ్ము లేసె.
 అతఁడును నేయుచో నయ్యుత్ప్రవితతి । కుతఁబంబుఁ బొదివి యర్కుని కాంతి ⁵సణఁచె.
 అప్పుడు రణభూమి నంధకారంబు । ⁶గప్పెను; వాయు⁷వేగము లేకయుండె.
 భానుజు బలమంతఁ బార్థువై గవిసి । నానా ⁸శరంబు లున్నతశక్తి నేయఁ
 జల మొప్ప మండువేసవిఁ దుంగ మడుపు । ⁹మలసి చొచ్చిన దంతి¹⁰మాడ్కి నర్జునుఁడు
 చతురంగబలముల సమర రంగమున । ధృతిఁగూల్చి మతియు రాధేయు నొప్పించి
 పరికించి యతని చాపము ద్రుంచివైవ । సురుతర శ్రోధియై యుగ్రాంశు కొడుకు
 మింట మంటలు ¹¹వాఱ మెఱుఁగారు శక్తి । ¹²ఘంటికాధ్వని దోఁచఁ గాంతేయు వైచె.
 ఆ శక్తిఁ జూచి భయానక్తి ¹³నడలి । వానవాదులు చూడ వానవాత్మజుఁడు
 పదిలుండై ¹⁴పటు బాణపటలంబు దొడిగి । యది నూఱుఖండంబులై రాలనేసె.
 సుతశక్తి నంతఁ గర్ణుని మూలబలము । పతికి నడ్డమువచ్చి పార్థువై ¹⁵గవిసి
 భద్రదంతావళ వ్రతతి డీశ్వొల్చి । రాద్రముద్రోన్నిద్ర రసిక భావమునఁ
 బలుతూపు లేసి యార్భటము చేయుటయుఁ । బ్రళయ కాలాంతక వ్రతిముండై యతఁడు
 దండ కాండంబులు తరు మండలములు । సంతత మదధార చారు నిర్ఘరము
 ఘన గండయుగళముల్ గండకైలములు । కొనముక్కుఁ జెఱుమలు గుహలుగాఁ గలిగి
 పొలుపై న భూధరంబులఁ బోలు కరుల । ఒలు పిడుగులఁ బోని బాణంబు లేసి
 యిలఁ గూల్చునంతలో; నిసతనూభవుఁడు । వెలయంగ వేఱొక విల్లు సంధించి
 యాఱింట నుత్తరు, నాఱింట హరుల, । నాఱింట రథముఁ, బదాఱింట బడగ,

1. పెట్టి. 2. మనకు రాదనుచు. 3. కేడ. 4. లావు. 5. చబ్బివ. 6. గప్పెను.
 7. మార్గము. 8. విధంబుల వనిచి కేరగఁగను. 9. బలిమి. 10. భాతి. 11. మండ. 12. గంట
 గిండుచుఁ గేలఁ గడుఁ బట్టి బట్టి గట్టిగా ధృతి దోఁచఁ గాంతేయు మీఁద । పెట్టిన కైచె
 నిర్నిద్ర దర్పమున. 13. చెదరి. 14. బహు. 15. నపుడు.

నరుమేన డెబ్బదినాల్గు బాణముల | వరుసతో నాటి భూవరుని మెప్పించె.
 నరుడుఁ గర్జుని నేసె నరుఁ గర్జుడేసె ; | నిరువురుఁ బోరాడి రిట్లాక్కరితి.
 అప్పుడు కాంతేయుఁ డలుక ¹రెట్టించి | తప్పక వీనితోఁ దడవేల యనుచుఁ
 గడగి నన్నూరు వ్రేకపునారసములు | తొడిగి రాధేయు బంధుర కంధరమునఁ
 గరములఁ బార్శ్వభాగమున ఫాలమున | సురమున రక్తంబు లొలుక నేయుటయు
 శిమతి గట్టిపెట్టి యా మార్తాండు పట్టి | భృతి తగదొట్టి భీతియుఁబుట్టి పాతె.
 పాతిన వై రాటి పకపక నవ్వె ; | మీటి శంఖము మ్రోత మెఱయించె నరుడు ;
 పొగడిరి సురలెల్లఁ ; ⁴బొగడిరి నరులు ; | పొగడిరి క్రీడిఁ దుంబురు నారదులును.
⁵రవిజితో నీ భంగి రణము నేసియును | దివిరెడి రణకాంక్ష దీరక నరుడు
 అరదంబు ⁶గురునిపై నరుగనిమ్మనుచు | నరనాథనుతున కున్నతిఁ జెప్పటయును
 నొగిలి నమొట్ట కోల నొగలపై నతఁడు | డిగివైచి భీతి రెట్టింప నిట్లనియె :
 “అమృక్కు ! ¹⁰యింక నేమైనఁ గానిమ్ము | నెమ్మి నెవ్వండుోపు నీ తేరు గడవ |
 తురగ యూధము మీఁదఁ దోలి వేసరితిఁ , | గరిసమూహము మీఁదఁ గడపి వేసరితిఁ
 దలమీటి దొరలపైఁ దఱిమి వేసరితి , | బలియురపై నెల్లఁ బఱపి వేసరితి,
 తుదయేది మొదలేది దురము చేయుటకు | | ఇదే నీకు భుజసార మెక్కుచున్నదియ ?
 (¹¹అరయ శౌర్యము నీకు నభివృద్ధిచెందె | గరము నిర్భరమైన ఘనతేజ మొప్పె.
 ఇటు లెక్కుడగు లావు నేనెందుఁ జూడ | నటమఱించెను జిత్త మాలంబునందు ;
 సారథి కార్యంబు సాధింపఁ జాల. | వారక చేష్టలు పాసె నెమ్మేను
 భీతిమై నిండాఁరె విహ్వల భావ | మే తీరునను బుద్ధి యెలమిమై నిలువ.”)

అర్జునుడు దోణువై గవియుట

దనిన భూమింజయు నా క్రీడి చూచి : | “వినుము వేసరనేల మీరకార్యముల ?
 నేనున్నవాడ నీ కేల చింతింప ? | పూని యశ్వంబుల బోధించి నడపు ;

1. దీపింప. 2. వయ్యె ననుచు. 3. మతిగిట్టి జనగిట్టి. మార్తాండు పట్టి | భృతి గట్టిపెట్టి భీతి ముట్టఁ
 పాతె. 4. బోరున మునులు. 5. తివిరిన రణకాంక్ష తిరమైన నతఁడు | తవిలి నల్లడలను దవ్వ
 వీక్షించి | యరదంబు. 6. నరులపై. 7. జెప్ప నతఁడు. 8. జైచి. 9. జూచి. 10. లార. 11. ఈ
 కుండలీ కృతభాగము తంజా. ప్రతిలోను, మ. ఓరియంటల్ ప్రతిలోను లేదు. అచ్చో నీ ద్విపద
 గలదు - పరఁగ నెందైనఁ బంపకుమయ్య నన్ను | పురిదాడ హరుల జొంపుట (దోలుట) యెంత
 బంట (టి).

అరుణాశ్వములతోడి యరదంబు మీఁద | గురుఁడున్న వాఁడు చూడ్కులనిల్పు మచట;
 ఉరుకంధరమును మహాలోల్లాస ముఖముఁ | బఱపైన యురమును బాహు దీర్ఘతయుఁ
 గలిగిన పుణ్యుఁ డాగమశాస్త్ర విదుఁడు | చెలువార విలువిద్య చెప్పి మా కితఁడు.
 క్షత్రియ గోత్ర సంజాత దోషమునఁ | జిత్ర మితని నేను జెనకంగ వలసె!
 కానీను చందంబు గానీను ద్రోణు | నేను మామొక్కని పోదు నింతియ కాని,
 పొలుపార మన తేరుఁ బోవని.” మృనుచుఁ | దొలఁగక ద్రోణుపైఁ దోలించి యతఁడు
 అక్కజంబుగ మ్రొక్కి యాచార్యుఁ బలికె: “అక్కటా! మితోడ నని సేయవలసె;
 భీకరాటవిలోనఁ బెద్దకాలంబు | చేకొని తిరిగి వచ్చిన వివన్నులము;
 కురుసేన తోడ మార్కొన మాకు వలసె; | గరమర్థి మీ రెఱుంగని పనిగాదు;
 ‘గురువులతోడనా గుటగుట’ లనక | కరుణింపుమయ్య సంగరము సేయఁగను.
 మున్ను మీ రేయక మొగినేయ.” ననినఁ | బన్నుగా నిరువది బాణంబు లతఁడు
 దొడిగి యేసిన వానిఁ దోడ్తోడఁ గ్రీడి | నడుమనే తునుమాడె నాల్గుబాణముల.
 గురుఁడు వెండియునేసె గోటి బాణములు | నరుడవియును ద్రుంచె నానాస్త్రతతుల.
 గతభీతి నిట్లు దిగ్గజములు రెండు | ప్రతిఘటించిన మాడ్కిఁ బార్థుండు గురుఁడు
 బవరంబు సేయుచో బాణఘట్టనలఁ | బ్రవిమల బ్రహ్మాండ భండంబు పగిలె;
 సురగిరి కంపించె; సారిగిరి మునులు; | సురరాజు దప్పక చూడలే డయ్యె.
 ఇద్దఱు రణశూరు లిద్దఱు ధీరు | లిద్దఱు నతిరథు లిలఁ బార్థగురులు.
 చెలువార గురుభక్తి శిష్యమోహములు | తొలఁగించి కోపంబుతోడ నేయుచును
 గోలలు దప్పించుకొను నేర్పుతోడ | నాలోన నొవ్వనేయని వారిఁ బోలె
 నున్నచో, గురుసేన లొప్పారు వేడ్కఁ | బన్నుగాఁ దమలోన భాషించిరిట్లు:
 “గురునితో నిట్లు మార్కొని లావునూప | నరు డోపుగాక యే నరుడోపు నింక.
 సేలుపైన గఱులు నున్నతిఁ దెల్లగఱులుఁ | గలుగు బాణంబులు కౌంతేయగురులు
 ఏయుచో సేవి చూడఁ డెలమిఁ జీకటియు | రేయెండయును ¹⁰గూడు రీతియై తోఁచె.
 ఒక్క బాణముపోలె నొగి బాణవంక్తి | నెక్కొని ¹¹గురుఁడేయ నిమిషమాత్రమున
 నరుడది తుమురుగా నటకుచున్నాడు; | ధరణి నేమని చెప్పుదము ¹²పీని నేర్పు!”

1. సేడు. 2. మార్కొనువాడ సీ కేల తలక. 3. నెల్ల. 4. వలె మాకు. 5. సేనెదము. 6. దిగ్గ
 జము. 7. భ్యసల బ్రహ్మాండంబు పగిలె (?). 8. నలి నెట్టగఱులు. 9. చూపట కేపుమై రవియు.
 10. పోలు. 11. గురుఁడేయ. 12. పీరి.

అనునంత గురుడు దివ్యాస్త్రంబు లింద్ర | తనయుపై ¹నేయంగ ధరణి గ్రక్కదల
²భుగులను పొగలతో భూరి బాణాగ్ను | ³లెగచినఁ జూచి యాయుండ నందనుడు
 వరునతో నింద్రాగ్ని వరుణాది సురుల | వరములఁ గొన్న యుజ్జ్వల బాణతతులఁ
 బ్రతి బాణములు గూర్చి పరగ నేయుటయు, | నతులమై బాణపక్షానిలం బపుడు
 పడగలు ⁴చించి యంబరపీఠి కెగయ | గొడుగులు గొనిపోయెఁ గురుసేనలోన.
⁵తెగి ద్రోణుఁ డేసిన దివ్యబాణములు | పొగలఁజిక్కిన వహ్నిఁబోలె నుక్కణఁగె.
 అప్పుడు కనలి ద్రోణాచార్యుసేన | కుప్పలుపడ నస్త్రుకోటు లేయుచును
 గాండీవి దాకినఁ గల్పింత చండ | దండధరోద్దండోదండుడై యతఁడు
 తడిచేత ⁶శిత్తిచిత్రము మాపినట్లు | తడయక సేనసంతయు రూపుమాపి
 యంకితరత్నంబులగు కిరీటములఁ, | గంకణంబులనొప్పు ఘనబాహుతతులఁ,
 గలితకుండలములౌ కర్ణజాలములఁ | గలని శృంగారింపఁ గడఁకతో నచట
 విపులమై నిండి పర్విన రక్తవార్ధి | కపుడు రత్నాకరంబను పేరు చెల్లె.
 అర్జునుండపుడు సైన్యముఁ జంపివైచి | దుర్జయుడై పేర్చి ద్రోణదేహమునఁ
 బసిడిపింజలచేతఁ బరఁగు బాణములు | దశకోటి శతకోటి దాఁక నేయుటయు,
 నతఁడును దలయూచి ¹⁰యాత్రీయశిష్యు | మతిలోన మెచ్చి నమృతమొప్పుఁ బలికె :
 “శూరుండవగుదు వర్జున, మేలు మేలు ! | ధారుణి నెవ్వరితరము ¹¹నిన్నెదుర ?
 వృష్టిగాఁ దూపులు వెదచల్లనేర్తు | వస్త్రావధానంబు ¹²లస్త్రలాఘవము !
 మిగులనేర్పన మమ్ము మించితీ గాన | జగతిలో వింటి కాచార్యుండ వీవ.”
 అని పెక్కుభంగుల నగ్గించు¹³టయును | వినువీధిఁ గొలుపున్న వేల్పులందఱును :
 “గురుడు గాండీవి మార్కొని యింతసేపు | దురములో నిల్చె సంతోషింపవచ్చు ;
 ధరణి దావాగ్నిముందర నిల్వవచ్చు ; | ధరణి నుగ్రాక్షుముందట నిల్వవచ్చు ;
¹⁴బడబాగ్నియెదుట నిల్వఁగవచ్చుగాని, | వడి నిల్వరాదు కవ్వడి యేయునపుడు.
 అల్లవోకలశః ! యల్లవోద్రోణ ! | యెల్లసేనలలోన నీవె శూరుండవు.”
 అనునంతఁ గాంతేయుఁ డాచార్యుమీదఁ | బనిగొని శరపరంపర బిట్టుపఱపి

1. సంధించి. 2. బుగులు కొంచును పేర్పు. 3. లెగయంగ. 4. నతితీక్షణముల. 5. చించె సంబర
 మను జించె. 6. తెగఁబడి ద్రోణుఁ డద్దివ్యబాణముల. 7. చె. 8. తండమై 9. దుడిచి. 10. యాశ్చర్య
 మంది. 11. నిన్లేవ. 12. హస్త. 13. నపుడు. 14. నిలువంగవచ్చునే నెఱిఁగిడిముందు | విలువిద్య
 మేటివి కెఱవక నిలిచి. తల్లవో.

సారథి యరదంబు చాపంబు హయము | లా రథికుండు కేతువనక యన్నియును
బాణాంబురాశిలోపల ముంచుటయును | ద్రోణుఁగానక సేన దుఃఖింపఁదొడఁగె.

అశ్వత్థామ యర్జునుఁ దలపడుట

అప్పు డశ్వత్థామ యాచార్యునొప్పి | తప్పక చూచి యుద్ధంఁడకోపమునఁ
దనర నెందఱనైన దండించు నతనిఁ | దనసేనలును దాను దట్టమై తాఁకి
పామునాల్కలఁబోని బాణంబులేసి | భూమియు మిన్న నద్భుతముగాఁ గప్పె.
ఈతూపు లీవంక నితనిపైఁ గప్ప | నేతెఱంగునఁ జాల నిరులుగ్రమ్మగను
నరుండు వానిని ముంచె నారాచవృష్టి | గురుపుత్రుఁ డంతటఁ గోపంబు పెరుగఁ
జిక్రధారులఁ గొంత విజంకించిచూచె ; | విక్రమంబునఁ గొంత వెఱపించిచూచె ;
బెలుచ నీనుత్తరుఁ గొంత బెడరించిచూచె ; | బలములఁ గోపించి పైఁదోలిచూచె ;
బాశజాలంబుల భర్జించిచూచె ; | డాసిన పడగ నాటగ నేసిచూచె.
నతఁ డెంతచూచిన నెద్దంబులోని | ప్రతిబింబమును బోలి పార్థనిరథము
నందినగతి నుండు నందంగరాదు | ముందఱ విహరించు ముట్టంగరాదు.
విజయుఁ డప్పుడు శత్రువిజయంబు¹⁰ మెఱసి | భుజములు తలమీఱి పొంగారుచుండ
గురుతనూభవు సేన ఘోరాజిలోన | నరికట్టుకొని భీష్మశాస్త్రంబులేయఁ
గొందఱ వంచించి కొందఱ నొంచి | కొందఱ విదళించి కొందఱఁ జించి
నడుములు ద్రుంచి యాననములు ద్రెంచి | నిడుపు ప్రయ్యలు వాఱనెఱపి కొందఱను
బొట్టలు చించి వీపులు విదళించి | యట్టలు నేలతో నణఁచెఁ గొందఱను.
బెగ్గడించుచు నిట్లు బీభత్సుచేత | స్రగ్గుడు మ్రగ్గుడై నకలసైన్యములు
వెన వార్ధిలో నోడ విరియుచందమునఁ | బానఁగ నర్జునవార్ధి¹¹ బాంకక విరిసె.
విరిసినఁ గోపించి విజయు నీక్షించి | గురుతనూజాతుండు కొమరోప్పఁ బలికె :
“ముదమున నావంక మొగముగా వ్రేఱిచి | కదన మెవ్వరితోడఁ గాంతేయ, నీకు ?

1. ఫల్గును నేపు అశ్వత్థామ చూచి | విల్గొని చాఁక నప్పీర్వ మార్కొనుచు
అమెయి గురుపుత్రుఁ డధికరోషమున | భీమ కోపాటోపభీషణుండగుచు
నామేటి కదురుగా నరిగి బాణముల | భూమియు.

2. చక్రావలను. 3. జలిపించి. 4. నత్తటి. 5. బలతూపులేయుచు భర్జించి చూచె. 6. సరదంబు.
7. పార్థుండు. 8, 9. రాఁడు. 10. వెఱపి. 11. బొక్కన.

ఆచార్యు గెలిచిన యా బీరమెల్లఁ | బాచివుచ్చెదఁ ¹గాని బంటవై రమ్ము.
²గాండీపమునఁ గాడె గర్వింబినాడఁ | వొండేల యింక సేయుదుగాక.” యనుచు
 జలజలఁ గ్రీడిపై శరవృష్టిగిగురిసి | నలువొప్ప నొకకోల నారి ఖండించె ;
 లతఁడు వేటొకనారి యరయునందునను | నుతశక్తి సందఁద నొప్పించి యార్చె.
 సురలంత నాచార్యసుతుని వీక్షించి : | “కురువీరులందు నెక్కుడు ³శూరుఁడితఁడు ;
⁴చక్కగా దీ నవ్యసాచి చావంబు | చక్కనున్నది వాని నత్యంబుకతన.
 చెచ్చెట వీరవర్జితమైన సేనఁ | ⁵జొచ్చి చక్కాడు నజ్ఞును విల్లు సేఁడు ;
 తలఁమీఱు నల ద్రోణతనయుసాధించుఁ | జెలఁగుచుఁ దలయెత్తి సిద్ధమింతయును.”
 అని నారి ద్రెవ్విం యా క్రీడి విల్లు | వెనుకొని సురలెల్ల వీక్షించుకొనెడను,
 ఒక్కింత నగుచు వేటొక నారి వింట | నెక్కించి మ్రోత మిన్నెక్కించి నరుడు
 నాచార్యసుతునితో సతి ఘోరనయర | నూచిత బాణవిస్ఫూర్తిమై బోరి
 గనబెన నతనియంగము లుచ్చిపాఱ | ననమునఁ గ్రొవ్వొడి యమ్ములేయుటయు,
 లావున లక్షోపలక్షబాణముల | దేవేంద్రసుతువైచె ధీరుడై ద్రాణి.
 ఇరువురు నీ రీతి నిరుమూఁడు గడియ | లరుదారఁ ⁶బోరుచో నర్జునాశ్రములు
 లక్షయంబులు గాన నభివృద్ధి నొందె ; | నీక్షింప ద్రాణికి నిషువంక్తి పొలిసె.

కృపాచార్యుఁ డెడసొచ్చి యర్జును నెదుర్చుట

ఆ వేళ నెఱిగి కృపాచార్యుఁ డెలమిఁ | దా వచ్చి ద్రాణిముందఱఁ బన్ని నిలిచి
 వశము గాదనక వివృచ్చుపై నడరి | పసిఁడి యమ్ములు కొన్ని పాఱవై చుటయుఁ,
 వీతాంబరంబు గప్పిన శౌరిపోలె | నాతఁడు కృపసూర్గణావిష్టుఁ ¹⁰డగుచుఁ
 డెఱఁగొప్పఁ దానును దివ్యబాణములు | పఱపి కృపాచార్యుఁ బరఁగ నొప్పించె.
 మార్గీనినాదంబు మహిత నాదంబుఁ | బర్జిన కోపాగ్ని బడబానలంబు,
 సురుతర శరణోటు లూర్కిమాలికిలుఁ, ¹¹ | జగ వీరలక్ష్మి లక్ష్మియుఁ గాఁగఁ గలిగి

1. మంచి. 2. గాండీపముండఁగాఁ గాడె గర్వింబి. తొండేల. 3. నెఱపి. 4. వీరు. 5. చక్క
 నుండని. 6. చొచ్చెను నెలమి; చొచ్చిన లజ్జ. 7. ధరించిన; వంచె ద్రాణియుఁ దననారిదునుమ.
 8. టయును. 9. బోరాడి రజ్జ. 10. డయ్యుఁ | జెలఁమిఁ దానును దేవేంద్ర సుతునిఁ | దిరమొప్ప
 నేసెను ధీరుడై ద్రాణి. యిరవొప్ప నర్జునుఁ డిషువరంపలు | పఱపి. 11. నరుణ వీక్షణపుష్పవార
 వల్లరలుఁ | గలితకోటిత వస్త్రకాండంబు రుచులు | గల వీరలక్ష్మియుఁ గలిగి చూపఱకు | సులభ.

సులభ గాంభీర్య ముష్టన పయోగాశి | ప్రళయ కాలమునాటి భావంబు ¹దాల్చి
 చెలరేగి ²ముంప వచ్చిన, గృహచార్యుఁ | డలవోక ³వారించి యలుక రెట్టించి
 కడు వాడి తూపులఁ గపికేతనంబు | తొడిఁబడ ⁴నాటించి దోర్బలంబునను
 దొనకుఁ జే చాచుట తూపుగైకొనుట | ధనువుతోఁ దివియుట తగ నేయుటయును
 ఎలమి నింద్రునకైన నెఱుంగ ⁵రాకుండ | ఒలిమి ⁶వేడిమి చూపి పార్థనొప్పిం⁷ప,
 లావునఁ జిటుతకాలమునాటి గురువు | భావింప గురుండని పాండవుం డలరి
 తూపులఁ గృపునికేతువు ద్రుంచివైచి | చాపంబు రథము ⁸పక్షము నేయునంత,
⁹సురధనాముండు నరిష్టుండు నుకేతుండు | సరవి జిత్రాశ్వుండుఁ జంద్రకేతుండు
 మఱియును హేమవర్మయు నుషేణుండు | మఱి మణిమంతుండు మంజుమాళియును
 అను నొప్పు నామధేయములవా రార్చి | గొనకొని రథ రక్షకులు దాచుటయును,
 ఆ పార్థుఁ డందఱ కన్ని తాణములు | చాప శింజనియందు సాధించివైచి
 పొనఁగఁ దాళిఫలంబులు ¹⁰డుల్చువగిది | వసుధ డొల్లఁగనేసె వారి¹¹శీర్షములు.
 అంతటఁ బోక తానా గొంతికొడుకు | వింతగాఁ గోపించి వెనఁ గృపాచార్య
 నొప్పించి యరదంబు నుగ్గుగా విడిచె; | అప్పుడైనను బోక హరులఁ జెండాడి
 సారథిఁ దెగటార్చి చాపంబు దునిమి | పూరించె శంఖంబు భూమి గ్రక్కదల.
 విరఘుండై కృపుఁడంత విపుల ¹²రోషమున | సరుణ పంకజము లట్లక్షు లొప్పార
¹³ధారాక రాశమై తనరారు శక్తి | బోరనఁ గ్రీడిపైఁ బూన్చి యేయుటయు
 నది ఘోర భయకారణాకార మగుచు | నది భానుకోటి ప్రభాభాసియగుచు
 నది శూలధర కేళికాభీల మగుచు | నది ¹⁴గౌంవారుణంబగు వర్ణమగుచు
 వచ్చుచో, నడరి వివ్వచ్చుఁ డాశక్తి | ¹⁵నిచ్చులఁ బదితూపులేసి ఖండించె.
 అలుకతో మఱియుఁ గృపాచార్యుఁ డేచి | పలుకయు నడిదంబు పదిలుండై పట్టి

1. దాల్చె 2. ముంపు. 3. గావించె. 4. యతడిట్లు. 5. యరక. 6. పోడిమి. 7. ప.
 8. లక్ష్యమునేయు.

9. సుర తనూభవు నరిష్టుండును గృపుఁడు | సరవి జిత్రాంశుండుఁ జంద్రకేతుండు | సరుణపంక్తుండు
 ధీరుండును నుషేణుండు | మఱి మణిమంతుండు మంజుమాళియును | అనునొప్పు పేళ్ళవా రటఁ గూడి
 తాడి (యార్చి) | గొనకొని రథరక్షకుల నొంచుటయును (దాచుటయును) | ఆపార్థ. 10. రాల్చు
 కరణి. 11. మస్తములు. 12. రోషమున. 13. దారుణాకృతి యాచు. 14. కారవా గౌరవా దూర
 మగుచు. 15. యవచ్చి పోనేసిన మడుగక యదియు | నడతెంచు.

నడతెంచు¹చుండ నున్నతిఁ బార్థుఁ²డవియుఁ ; బొడిపొడిగాఁజేసి భూమి రాల్పుటయు,
 నరు నంత దేవదానవ సిద్ధ భుచగ । నరులు కీర్తించిరి నానా³విధముల.
 ఆ కృపాచార్యుండు నట⁴ద్రాక్షింధముఁ । జేకొని నిల్చె నొచ్చినవాఁడు గాన.
 అప్పుడంతటి వీరుఁ డాచందమైనఁ ।⁵గప్పకుత్తుక వడిగల సేనలెల్లఁ
 జంద్రకలెల్ల⁶ భాస్కరునకు వెఱచి । చంద్రమాటున కేఁగు చందంబు దోఁప
 మఱిపోయి భీష్ముని మఱుంగు చొచ్చుటయు, । నఱిముఱి బీభత్సుఁ డంటంగఁ దఱిమి
 సమరశంఖంబులు సమరకాహళులు । సమరభేరులు మ్రోయ సమరంబు చేసి
⁷పొనరిన యుక్తితో⁸ భుజశక్తి చూపి ।⁹మునుకొని కుంతంబు మొనఁగొంతఁ బొడిచి
 యలరు చక్రంబుల సరిచక్ర మఁగ¹⁰ఁజె. ।¹¹బలిమి బాణంబుల బ్రద్దలై పగిలి
 పడియున్న పునకలు పానపాత్రములు, । మడపక రుధిరంబు మదిరారసంబు,
 శరవహ్నిఁ గురియు మాంసంబు కూరఁజను । యరతంబగు నేత్రతతులు మీనములు,¹²
 తగు పితాచంబు లుద్ధతిఁ బ్రవర్తకులు । పొగఁబొదు¹³పుంకృతుల్ మ్రోతలు గాఁగఁ
 బొనర యుద్ధము పానభూమి¹⁴గాఁ జేసి । ఘనత గాంగేయు¹⁵పైఁ గడఁకతో నరుగు-
 నడఁ జొచ్చి వృషసేనుఁ డిహుఁడరంపరలు ।¹⁶విడువని చలముతో విజయుపైఁ గురియుఁ
 జతురుడై నరుఁ డర్థచంద్ర బాణముల । నతని విల్లును మ్రంచి యైదు¹⁷తూపులను
 వక్షంబు నేయుచో, వ్యాఘ్రంబుఁ గన్న ।¹⁸యుక్షంబుగతిఁ బాతె నొగిఁ దేరుడ్గి.
 అంత దుశ్శాసనుం డా వికర్ణుండు । నంతతోద్ధతి వివిశతి దుర్ముఖుండు
 వచ్చి తాఁకిన గ్రీడి వారి ముగ్ధంబు । లుచ్చి పాఱగ¹⁹నేసి యుగ్రపారథుల
²⁰నఱకి వర్మంబులు ²¹నఱకి చాపములు । నఱకినఁ బాతి రన్నరనాథ సుతులు.
 పాఱినఁ గని సవ్వి పాండునందనుఁడు । మీఱినవేడ్క భూమింజయుఁ జూచి :

1. చున్న. 2. డపుడు. 3. ముఖముల. 4. ద్రోణు. 5. గప్పిన ఛీతిమైఁ గల సేనలెల్ల. 6. భాస్కర
 మార్త్తిచెదరి. 7. యు. 8. యురుశక్తి - మెఱసి. 9. మునుకొని మొత్తంబు మొగిఁ గొంత పొడిచి (?).
 10. చి. 11. బలిమిని బ్రాణుల ప్రాణంబు లాలిచి. 12. గాఁగఁ గైకొని భూతకాండంబు లచట ।
 వీర కంఠయు వేడ్క విహరింపఁ దోడఁగెఁ । బొనర యుద్ధము రణభూమిలో బలియ । ఘనత
 గాంగేయుపైఁ గడఁకతో నరుగు । నెడఁ జొచ్చి. 13. మ్రోత యుబ్బుట గాఁగఁ జేసి. 14. తోఁ
 చొచ్చి. 15. తోఁ గడనంబు సేయ. 16. డడలపడంగ నా పార్థుపైఁ గురియ. 17. బాణముల.
 18. ఋక్షంబు ... నిట 19. సేసె సుగ్రబాణముల. 20, 21. నఱకె.

భీష్మార్జునులసమరము

“మనమింక భీష్ముతో మా రొక్కన్న మేలు; | ఘనతాళకేతువు గంటివే యతని? |
 పనివడి యతనితో బస చూపకున్న | ¹దనియకు హృదయ మెంతటి కయ్యమునకు.
 వరుసఁ బగ్గంబులు వదులుగా విడిచి | హరుల వేగమె తోలు మచ్చోటి.” కనిన
 నవనీశతనయుండు నట్లకా కనుచు | జవనాశ్వములమీఁద ²నమ్మెటవేసి
 యరయ నూలును బట్టినట్లుండ నరుని | యరయంబు దోలఁ జయ్యన భీష్ముమీఁద.
 అప్పు డర్జునునకు నా శాంతనవున | కొచ్చార నతిఘోరయుద్ధంబు చెల్లె.
 అందు గాంగేయుండు నాహవోత్సాహ | సందేహములు మాని శంఖమొత్తుటయు
 నతఁడును నొత్తై బ్రహ్మాండంబు ³పగుల | ⁴ధృతిలోకచిత్తంబు దేవదత్తంబు.
 కొరవేళ్ళకుఁ డంత ‘గాంగేయు’తోడఁ | బోరాడి నరుఁ డోడిపోవుఁ బా’ మృదుచుఁ
 గొండంతవేడ్క గైకొని చూచుచుండ | నొండారుల్ దలపడి రొగి భీష్మ నరులు.
 నుత వాయువేగ మనో⁵వేగులగుచు | నతి తీవ్రగతిఁ దేరులపుడు వర్తింపఁ
 దొడిగి ⁶హరేసిన తూపులన్నియును | నడుమఁబోయి మా రొక్కని పోరి సగ్గుగాఁదూలు
 పొనర నాగ్నేయాస్త్రమునకు వారుణము | మునుమిడి నైఁంద్రాస్త్రమునకు రాక్షసము
 పొనరఁ ⁷దక్షిణాబాణమునకు సౌరమును | మునుకొన్న నాగాస్త్రమునకు గారుడముఁ
 బాలుపైన దైత్యాస్త్రమునకు వైష్ణవము | నలి మేఘబాణంబునకు వాయుశరము
 మొదలైన ప్రతిబాణములు సంతరించి | కదిసి యొక్కరుని కొక్కరు ⁸వల్రపడక
 చలమొప్ప దొనలపైఁ జూచిన చేయి | సొలవక శరముఁ దెచ్చుచునున్న చేయి
 క్రచ్చట వేగంబు గైకొన్నచేయి | క్రుచ్చి యమ్ముల నారిఁ గోరాడుచేయి
 గలిగి నిశ్చలబాహు ఘనచతుర్భుజునిఁ | దలపించుచుండి రిద్దఱుఁ బెద్దప్రాద్దు.
 అడరి కోరవసేన లంత నార్పులును | బెడబొబ్బలును మీఱ భీష్మ నగ్గించి :
 “⁹గెలుపుము గాంగేయ, గెలుపు మర్జనునిఁ | దలపంగ మాపాలి దైవంబ పీవ;
 నీవు విల్లందిన నృపుఁడు మిన్నందె | నావల నీచిత్త.” మనిన భీష్ముండు
 పడగపై నెనిమిది బాణంబులేసి | పడగనుండెడి భూతపంక్తి నొప్పించి

1. దనియదు ప్రాణుఁ డెంతటి కయ్యమునకు (?). 2. సంచెట. 3. లగల. 4. ధృతి దేవదత్తంబు.
 5. దొడరి. 6. మీఱి రొగి. 7. వేగములను | అతిభారగతిఁ దేరులపుడు వర్తింపె. 8. యేయుచు
 నున్న. 9. దారొక్కనుఁగాని యటఁ ద్రోవరావు. 10. య నంతక. 11. డీలు. 12. గలివితి.

పరఁగ నుత్తరుమీఁదఁ బదితూపులేసి | పరఁగ రథములపైఁ బదితూపులేసి
 యర్జునుపైఁ దూపు లరిఁబోయునంత | సర్జునుఁ డవిద్రుంచె నస్త్రుసర్వముల.
 త్రుంచి వెండియు మంచుదొరఁగు వేగమున | సంచిత కాండంబు లతనిపై¹నేయ
 నవియును భీష్మబాహుతీవ్రగతుల | రవిచేత సంధికారమువోలె నడఁగె.
 వెండియు సరుడేయ వెన భీష్ముడేయ | మండుచు బాణాన్ని మహితమై²పర్వి
 నెఱయ వాద్ధులలోని నీరెల్లఁ గాఁచె |³మెఱయ వేల్పులకొండ⁴ మెత్తగాఁ గరఁచె
 సురనడితోఁగూడ సురరాజుతోటఁ | బరఁగఁ బచ్చని శాకపాకంబుచేసె.
 అంత సర్జునుఁ డేచి యాభీష్మచాప | మింతింత శత్రుముగా నేసి యార్జుటయుఁ
 బానరఁ బండులులేని పులివోలె భీష్ముఁ | డానరఁ గోపించి వేటొక విల్లుదాల్చి
 శరము లేయుచునుండెఁ ; జక్రరక్షకులు | తరమిడి ఘోరయుద్ధము నేయునెడను
 సరుడేచి వారిసందఱఁ ద్రుంచివైచె. | సురరాజనుతుఁడు భీష్ముని నొవ్వనేసి
 యతని సారథిఁ జంపి హరులఁ జెండాడి | యతని⁵సిడంబు వ్రయ్యలు వాఱనేసి
 వనజాసనునకైన వారింపరాని | యనువునఁ బోరాడ, నడరి భీష్ముండు
 భయమేది నరుని దాపలి భుజంబునను | రయమొప్ప దొడ్డ నారసము నాటించి
 సిందూరములతోడి సింధురంబనఁగ | నందంద రక్తసిక్తాంగుఁ జేయుటయు,
 వెండియు⁶గాంగేయువిల్లు భల్లమున | ఖండించి⁷యాచ్య⁸ నాఖండలాత్మజుఁడు.
 అతఁడు వేటొక⁹చాప మరయు నాలొన | శతలక్ష శతశోటి¹⁰శరపరంపరల
 ఘనమైన యురము వ్రక్కలునేయ నతఁడు | పనిచెడి రథముపైఁబడి మూర్ఖపోయె.
 పోయిన¹¹గడుఁజిన్నబోయి సారథియు | నా¹²యెడ రథము నొయ్యనఁ దోలుకొనుచు
 నచ్చోటు దొలగిన నాహవక్రీడ | నిచ్చలోఁ దనివోక యింద్రనందనుఁడు
 తలయెత్తిచూచి రాథాపుత్రుఁ గృపునిఁ | గలశజ మతియు నక్కడివారిఁ గాంచి
 యటఁ దేరు దోలింప నంత ద్రోణజుఁడు | పటుతరాటోవుఁడై పలికె భానుజుని :
 “ గాండీవి మతియు నిక్కడవచ్చెఁ గర్ణ ! | చెండాడి విడుచును నేన¹³నింతటను ;
 ఏవంక దొలఁగుడ మేమిసేయుదము ? | నీవు మార్కొనరాడె ? నిలుచు నీచేత ;

1. బహుప. 2. పర్వ. 3. గ్రాఁగి. 4. యరడు. 5. యంతగాఁ గాచి. 6. తుమరు. 7. మునుకొని
 శఁగిన. 8. రథంబు. 9. నాతని వింటి నర్జునుఁడు ; విల్లు భావించి భల్లమున. 10. మించె. 11. నఖండ
 శోపమున ; నఖండవిక్రముఁడు. 12. నారి యరిఁబోయునంత. 13. శత. 14. యెడ. 15. యన,
 16. సంతయును.

నకలసేనలు గాచి జయసిద్ధిఁ బొందు | మొకని కొక్కఁడు చాలు యుద్ధంబుసేయ.”
 అని మర్మమెత్తిన సతఁడు కోపించి : | ‘నను గేలిగానఁగ మానఁగఁ జాల వకట !
 ఇంకఁ దప్పకచూడు మితని సత్త్వంబు | బొంకుచేసెద నీవు బుద్ధిలో మెచ్చు.’
 అనుచు రాధేయఁ డాహవకాంక్షుఁడగుచుఁ | జనజొచ్చె సతని¹పై సైన్యంబుతోడ.
 క్రమ్యరి²యిటువచ్చు ఘనసేన నంత | నిమ్ములఁ జూచి దేవేంద్రసందనుడు
 వెలయఁ బండినచేను వృషభంబుసొచ్చు | పొలుపునఁ జొచ్చి యద్భుతలీల మెఱయ
 సైంధవరాని యస్త్రములు సంధించి | ధీరుడై శరములు ద్రెంపఁబూచుటయు
 సతని బాహుశక్తి యంతకంతకును | వితతమై³ పేర్చుట వీక్షించి సేన
 పతికి లజ్జించిన బాలచందమునఁ | బ్రతిచేష్ట చేయనేరక యూరకుండె.
 అంత గాండీవి కిట్లనియె నుత్తరుడు : | “కాంతేయ, రమ్ము సంగ్రామమ్ము చాలు ;
 ఇది యాదిగా నొక్కయేఁడు పోరినను | మదిలోన రణకాంక్ష మానదు నీకు.
 లక్షింపఁ గురుసేనలకు సిగ్గులేదు | శీక్షించి విడిచినఁ జెడరిపోవలదె !
⁴అది వచ్చి తాఁకినయపుడు ఖండింపఁ | బదిలమై కలసి యెప్పటియట్లు వచ్చు !
 ఎన్నఁడు మోక్ష ? మింకెన్నఁడు⁵ గెల్పు ? | ఎన్నఁడు విరటుతో నేను భాషింతు ?
 నూతృకృత్యమునకుఁ జొరఁజాల నింకఁ | జేతులు⁶మోడ్తు డస్మితి.” నన్న నవ్వి
 నరుఁ డొప్ప ననియె : “మానవనాథతనయ ! | కర మొప్ప నీడేతఁ గార్యమంతయును.

అట్లునుడు దుర్యోధనునితో యుద్ధము సేయుట

తొడరి యింతకుమున్ను దుర్యోధనునకు | ⁷జడిగాను తూవుల చవి చూపలేదు ;
 అతఁడును సన్నద్ధుడై యున్నవాఁడు | హితులుఁ దమ్ములుఁ దాను నిదె కయ్యమునకు ;
 తురగరత్నంబులఁ దోలి¹⁰ వేసరితి | పరఁగ నేనును దోడుపడువాఁడ¹¹నిపుడు
 తేరు పోని.” మృని¹²తెలిపి చెప్పినను | ధీరుడై యపుడు ధాత్రీపాలనుతుఁడు
 సేనలుచెదర నాక్షితి¹³భాగ మదర | ¹⁴భానుఁడు బెదర దుర్భరధూళి గదుర
 రారాజుపై¹⁵ నిట్లు రథము దోలుటయు | వారును మదిని దుర్వారకోపమునఁ

1. తో సకల సైన్యములు. 2. కడఁకతోఁ గల సేనలెల్ల. 3. జొచ్చు. 4. హెచ్చుట. 5. చదియంగఁ గొట్టిన బాజంగలేక. 6. చత్తు. 7. కాన్పు. 8. నొచ్చె నొచ్చితి. 9. సుడియు... చూపంగలేదు. 10. వేసరయ. 11. ననుచు. 12. తెలివి. 13. నాగ. 14. భూనభాంతరము. 15. వాఁడు.

బైపాటు సేయుచో బాధ్యుడు వారిఁ బ్రాప్తెనతూపులఁ బాటఁదోలుచును
గురురాజుఁ దాఁకి రక్షిోవీధియందు । సరవి నాటఁగ రెండు శరము లేయుటయు
మదధార లొలికెను మదహస్తిపోలె । ¹గదిసి నెత్తురుగాఱఁ గారవేశ్వరుఁడు
నోలిమై నెత్తురు లొలుక నర్జునుని । ఫాలమ్ము వాలమ్ము ²బరఁగ నాటించి
యొకరశ్మి మున్నుగా నుదయించు సూర్యు । నకలంకగతిఁ ³బొల్పు నతనిపై మఱియు
బొమముడి ⁴నిక్కించి భూరిబాణములు । శమన మహారాతినముఁడొంచు ⁵బజపి
యాతని బాణంబు లంతంత సఱకి । చాతుర్యమున నొక్కశక్తివైచినను
'మేలు దుర్యోధన, మేలు మే!' లనుచుఁ । జాల సంతోషించి శక్రసందనుఁడు
నతఁడు వైచిన శక్తి ⁶సవలీలఁ ద్రుంచి । మితిలేని శరముల మెఱసి వర్షించి
లాక్షాగ్రహంబు గాల్పఁగనున్న పగయు । సక్షిణ కవటాత్ముడైయున్న పగయు
నడపక పాంచాలి నీడ్చిన పగయు । ⁷నడవులలోఁ దమ్ము నలయించు పగయు
నొక్కట సాధింప నుద్యోగపడఁగ, । గ్రక్కున నతనిభాగ్యము కల్కిజేసి
ఘనుఁడు వికర్ణుండు కరిరాజు నెక్కి । తనవెంట రథములు దవిలి యేతేర
జలదంబుపైనున్న జంభారిపోలె । బలుతూపుగములను బాధుఁ గప్పచును
ఎడఁజొచ్చి నిల్చి తా నెల్ల సేనలకుఁ । గడువేడ్క సేయుచో, గాంతేయుఁ డలిగి
కాలదండముఁబోలు కఱకునారనము । లీల సంధించి వాలినదృష్టి నిలిపి
తెఱఁగొప్పఁ దెగ నిండఁ దిగిచి యేయుటయుఁ । బరఁగంగ నది దంతిఫాలంబు గాఁడి
యొసర వాలముచాయ నుచ్చిపోవుటయు । ననయంబుఁ ⁸గంపించి యామహాగజము
కులిశంబు దాఁకినఁ గుంభినీధరము । ⁹చలియించి కూలినచందమై కూలె, ¹⁰
అతిభీతుఁడై ¹¹యంత నా వికర్ణుండు । ¹²ధృతిఁబాసి తనయన్న తేరుఁ జేరుటయు,
నరుఁడు వేటొక దొడ్డ నారనంబునను । గురురాజు నొప్పించి కురు సేనమీఁద
గణుతింపరాని మార్గణము లేయుటయు । రణము చాలించి కౌరవరాజుసేన
యేలినవారి నయ్యెడఁ బాఱవైచి । కాలిచప్పుడు దివ్యకటకంబు ముట్ట,
రథములు విడిచి వారణములు విడిచి । వ్రథనంబు విడిచి గర్వము లుజ్జగించి

1. గదలి. 2. బజపి నొప్పించె. 3. బొల్చి యంతట నరుఁడు. 4. నెరయంగ. 5. నెఱపె. 6. నవ నిపైఁ గూల్చి. 7. నుడుగక పుట్టంబు లొల్పిన పగయు. 8. నొప్పించె నా. 9. చలియించు తెఱఁ గునఁ జలనమై కూలె. 10. కడఁగి పెక్కిండ్లు వ్రక్కలుసేయు ధాత్రిఁ । బడిన లోహపుగట్టుభాతిగా నున్న । నతిభీతుఁడై. 11. పాఠి యా. 12. ధృతిని గర్ణుండున్న.

కురుభూమికై గుండుగూడి పాటుటయు, | గురురాజు తానును గుట్టుపోడిచి
 నారథి యపుడు మెచ్చంగ వేగమునను | దేరు దాదోలుచు ధీరుడై మరలి
 గాలిఁబోవుచునున్న కారాకుపోలె | దేలి పాఱఁగఁజూచి తిరమేది దొరలు
 తారును దమయంతఁ దగిలి పాటుటయు | వారక నరుఁడంత ¹వడివెన్నుదవిలి
 యువరాజు వీవున నుచ్చిపోనేసి | రవినూను పెడతల రయమొప్పనేసి,
 దివిజులు కొనియాడ దివ్యశంఖంబు | రవళిచేసినఁ జూచి రవితనూభవుఁడు :
 “కలశసంభవ, పోకు ; గాంగేయ, తిరుగు ; | బలభేదినూనుండు పతిమీఁద వచ్చె ;
 నిలువు మత్స్యతామ, నిలువుము శకుని, | యెలమి నందడిఁ బోదురే కృపాచార్య !
 ఇప్పుడు ²ప్రాపుగా నీవుపాలునకుఁ | జెప్పుడు మనమేమి ³చేయంగనొప్పు ?
 వదివేల రక్షించు పతి రక్షనేయ | ⁴నిది వేళ.” యనుటయు నెల్ల⁵వీరులును :
 “తిరుగనోపినఁ గర్ణ, తిరుగు ; మే⁶మైనఁ | దిరుగనోపము పార్థులెరువు పోలేము ;
⁷కనలు నర్జునుఁ దాఁక గతియేది మనకు ? | దొనలలో వెదకినఁ దూపులు లేవు ;
 రథికియుగ్మము లొక్కరథముపై నిలిచె ; | రథముల రెండేసి రథ్యంబు లయ్యె ;
 పటుశస్త్రములువైచి ⁸బలిమిఁ బోనాడి | ⁹భటు లాలమునుబాసి పాటుచున్నారు ;
 పోయినఁ గయ్యంబు పోవని.” మృదుచు | వాయువేగముతోడ వ్రచ్చుచో నతఁడు :
 “వెనుకఁజిక్కిన నేన వెనఁ గూడుకొనక | చనుట ధర్మముగాదు చర్చింప ¹⁰మీకు ;
 చెన్నారఁ గవ్వడిచేతితూపులకుఁ | గన్నులుగల వెండుఁ గాడునో యెఱుంగ !
 కూడి పొం.” డనుటయు గురుఁడు భీష్ముండు | వీడినసేనకు వెనుకయై నిలిచి
 యొయ్యనఁ బోవుచో, నొనరఁ బార్థుండు | చయ్యన నెలుఁగెత్తి జననాథు¹¹కనియె :

అర్జునుఁడు దుర్యోధనుని చిన్నఁబుచ్చుట

“నిలుము దుర్యోధన, నీయంతరాజు | తొలగి¹²పోవునె యిట్లు దురముచాలించి ?
 నీవు నీ¹³పుత్రులు నీసహోదరులు | నీవు మన్నించిన నృపులు నీసఖులు
 వచ్చితి ; రేనొంటి వచ్చి తాఁకుటయు | విచ్చితి ; రిదిచూడ వీరధర్మంబె ?

1. చారి జెందగిలి. వివిధసాయకముల వేధించి తోలి. 2. నామాటలీ. 3. సేత మిద్దఱము. 4. రిది యేల.
5. వైనికులు. 6. మింక. 7. తనువున నర్జునాస్త్రములు గ్రిక్కిఁజేసె. 8. బాహుదండములు.
9. భటులు వ్రేవులుపట్టి పాటుచున్నారు. 10. మనకు. 11. బిలిచి. 12. పోదురె యట్లు.
13. పుత్రులు,

గజపురి ¹పౌరవర్గములెల్లఁ జూడ | గజముపై వచ్చుటగాదు కయ్యంబు !
 తద్దయుఁ గై సేసి తగఁ గొల్పులోన | ²గద్దీయ యెక్కుటగాదు కయ్యంబు !
 అస్తోక దివ్య గంధాక్షర మైన | కస్తూరిఁ బూయుటగాదు కయ్యంబు !
 సంతోషమున రత్న సౌధంబులందుఁ | గాంక్షలఁ గూడుటగాదు కయ్యంబు !
 ఏదిగూఁ జూచితివీవు కయ్యంబు ? | జూదమాడిననాఁటి చూటలుగలవె ?
 పొలుకిపార నీకొక్క బుద్ధిచెప్పెదను | దొలఁగక నీవు నాతోడ మార్కొనుము ;
 ఏను నునుబట్టి యెల్లరుఁజూడఁ | బీనుఁగుఁ జేయఁచోఁ బృథివీశ, వినుము
 ఎదురుగా వచ్చు దేవేంద్రలోకంబు ; | చదురొప్పు నంటి సౌఖ్యంబు మేలు ;
 అటుకాక పాతిన నెవకీర్తి నీకు ; | కుటిలనర్తను నిన్నుఁ గొల్తురే సృష్టు ?
 పోరాడు, పోయినఁ బోననీ. ” ననినఁ | శౌరవనాథుఁ డాగ్రహముతోఁ దిరిగి
 తొలఁగక గాంగేయ ద్రోణులఁ గడచి | బలభేది నుతుఁడాఁకి బవరంబునేయ
 దొరలును మరలి బంధుర బాణనర్ష | నిరతులై తాకిరి నెల్పు నర్జునుని.
 వారలఁ జూచి కవ్వడి విల్లుదివ్వుఁ | శౌరవబలము నక్కడఁబోక తిరిగి
 ధైర్యంబు భీతియుఁ దడగిలి పర్తింప | శౌర్యభూషణుడైన శక్రజుఁ డాఁకి
 బంధుర రథ గజప్రతతు లందంగ | కెంధూళి మిన్నంటఁ గేలిమైఁ దోఁపఁ
 గరవాల పటుశూల ఘనభండినాఁ | శరజాలములనెల్లఁ జతురులై కప్పి
 యెవ్వఁ డేకై నువ నేపాటి నేర్చెఁ | గవ్వడిపై వాఁడు కలనేర్పుఁ జూపి
 వడినెల్లదిక్కులు నయ్యగ్నార్చుటయుఁ | గడు నుగ్రుడై మంకి గాండీవధనుడు
 అలయక రిఫుల రూపణఁబ నోపియును | డెలిసి పాండవుల ప్రతిజ్ఞలూహించి ?
 ‘వేర్చి వీరల భంగపెట్టెనఁగాని | చర్చింప నూంక చంపఁ బా’ మ్మనుచు
 నమ్మదంబున నున్ను శక్రఁడే గొన్న | నమ్మగ్నాస్త్రంబు సంధించి మించి
 నేనలఁ గలయ నీక్షించి యేయుటయు, | మేనులు మఱచి భూమికి వ్రాలి తూలి
 శరశరాససములు జాఱంగవిడిచి | పగఁగ నిద్రలువోపు సగిది సందఱును
 నెట్టన విసశులై నెఱి వింధ్యవూఁక | పెట్టినగతి నుండఁ, ³రీభీషుడై నవ్వి

1. వీర. 2. గద్దెపై నుండుట. 3. పాండ. 4. కాన. 5. దడఁబాటు గదుర. 6. భూరజఃపట
 లంబు భువనంబు నిండ | నారాచోమలు నలువైపు లలమ | సింహనాదార్భటిఁ జెవులు ఘూర్ణిల్ల |
 రంహవిన్నూర్తి తోరంబుగాఁ బ్రబలఁ | గరవాల (ముద్రి. ప్ర). 7. కప్ప. నవ్వడి కొడుగక
 యాలంబునేయు. 8. వేడ్కతో.

తనలోనఁ బార్థుఁ డుత్తరమాటఁ దలఁచి | మనుజేంద్రసుతుఁ జూచి మక్కువఁ బలికె :
 “ఉత్తర, నీవింక నుగ్రసైన్యముల | హత్తిన సొక్కు మాయకమున్నె కవిసి
 నలుపుమై మున్న ద్రోణ సుయోధనులయుఁ | ¹దలచుట్లుతిగించి, యెంతయువేగమునను
 భానుజు తలనున్న పచ్చనిపాగ | మానక తిగిచి, క్రమ్మటఁ ²దెలుపైన
 ద్రోణుని కృపుని శిరోవేష్టనములు | జాణతఁబున సంధించితెమ్ము
 హితపుణ్యుడగుభీష్మ డ్డిమశ్రుమునకుఁ | బ్రతికృతియెఱుఁగుమూర్ఖయుఁ³బోఁడుగాన
 నతనిఁ జేరకు.” మన్న హరులపగ్గముల | నుతలీల ⁴సవ్వడు నొగలతో ముడిచి
 యనువొప్పఁబోయి వాఁడవియెల్లఁ దిగిచి- | కొనివచ్చి సిలిచె గ్రక్కనఁ దేరిమీఁద.
 అట్టిదకాదె నాఁడబలవశ్రుంబుఁ | బట్టిన దోషంబు ⁵ప్రాపింపకన్నె !
 తనరార నంత సుత్తఁబుజూచి నరుఁడు : | “మనకింక⁶పుల సమ్మర్దంబు వలకు,
⁷దురుదుర మనతేరు దొలగింపు.” మనిన | సురనదీసూనఁ డర్జును వచ్చి తాఁకి
 యెందుఁబోయెద వని యెలుఁ⁸గించి బాణ | సందోహములఁ గప్పి సంభ్రమించుటయు
 ‘మీకు నేటికి గేఁగ మిగిలినయట్టి | చీకటి నిఁక’ సంచుఁ జెలఁగి యర్జునుఁడు
 గరళంబు రూపులై కరమొప్పు తూపు | లరుదార⁹నేసి యాయనఁ జిక్కుపఱచి
 యడరి రాహుగ్రస్తమై నోరిలోన | వెడలిన ¹⁰రవిఁబోలె వెడలె నచ్చోటు.
 అప్పుడు. మూర్ఖ యొయ్యనఁ దేజి ¹¹సృపుఁడు | తెప్పలు దెఱచి జాతిన విల్లుదాల్చి
 తలచీర¹²లేమి నెంతయు వెచ్చనూర్చి | నలుదిక్కులను జూచి నరు¹³సంతఁ గాంచి
¹⁴యరదంబుతోల నద్యతుడైనఁ జూచి | పరఁగ లేనగవుతోఁ బలికె భీష్ముండు :
 “నరనాథ, యింక మానఁగరాదె రణము ? | నరు¹⁵చేతికిచ్చి సైన్యముఁజంపు¹⁶కొనకు ;
 ఈమాటు నామాట యిచ్చలో నాటు | మీ¹⁷మచ్చరమ్ము నీవిఁక మాను.” మనిన
 గురుమంత్రయుతమైన ఘోరాహివోలెఁ | గురురాజు నిలిచె నత్తులఁ గెంపుగదూర.

1. తలచుట్లు తెమ్మ యెంతటఁ జోక మఱియు. 2. భీరులైన; నల్పులైన. 3. బాణ మెఱుఁగు. 4. బొందకుండు. 5. సమ్మెట్టు. 6. నటఁబోయి యవి. 7. ప్రాపించె నృపుని. 8. జైరి. 9. కురతుర. 10. గత్తి. 11. నేయుచు నట. 12. యిను. 13. విభుఁడు. 14. గాన కెంతయు. 15. నొప్పు. 16. కాలగ్నిరుద్రునికరణిఁ గోపించి. యాతంబునేయ నద్యతుడైనఁ జూచి | పరఁగ లేనగవుతో. 17. చేతఁజిక్కి. 18. కొనక. 19. తిరిగి యూరునుజేరి తెఱఁగొప్పఁ బొందు | తనయులకును చారి తండ్రిపాలనగి | పెనుపారు కూరిమి జెలయించుటొప్పు | ఈమాటు (ము. ప్ర.). 19. మచ్చ రము నేటి కేమిటి కనిక.

ఇతరస్సైన్యంబులు నెలమితోఁ 1 దెలిసి | హితవాదియగు భీష్ము నెలమితోఁ బొగడి
 రారాజు²నకుఁ గొంఱ రక్షయై తారు | భేరుల రొదమాన్సి ³భీరుమార్గమున
 బెదరుచుఁ దమయూరి పెనుత్రోవఁబట్టి | కదలి⁴యెడ, నాచ్చి గాండివధరుడు
 గుణనాదములు శంఖ⁵ఘోరనాదములు | బ్రణుతింపు దివ్యుల భాషణంబులును
 భూనభోవీధి గవ్వగ నంటఁదఱిమి | 'సేనకుఁ బోయివచ్చెద' నని చెప్పి,
 బెడఁగైన గొడుగులు బిరుదు తెక్కిములు | ⁶సడియాలములు ముట్టు లవనివైపించి,
 సరసుఁడై గురు కృపాచార్య భీష్ములకుఁ | బరఁగ నమస్కారబాణంబులేసి,
 యొక మిట్టకోల నయ్యురగ కేతనుని | నుకట⁷రత్నంబులు మహిడొల్లనేసి,
 వారి వీడ్కొనిన భావము నిర్వహించి | ధీరుఁడై నిలిచినఁ, డెరల్పైన్యములు
 'ఇటు వేగ సద' మని హెచ్చరించుచును | 'భటులు రాలే' రని పఠికిఁ జెప్పుచును
 శిశోభులు మెఱుఁగొచ్చి చులకనై చనుచు | ⁸నూభుల జొరఁబాటి యుదకమానుచును
 హయములు ⁹నమస్కరించెనని డిగ్గి చనుచు | 'రయమున రాదు వారణమేల' యనుచుఁ
 గురుసేన పోయినఁ, గుంతినందనుఁడు | పరితోషమున మత్స్యపతినూనుజూచి :

అర్జునుఁ డుత్తరునితోఁ బురమునకు మరలుట

“చునకు గోవులువచ్చె; మనము గెల్చితిమి; | మనచేత రారాజు మదము¹¹గోల్పడియె;
 రయ మొప్ప దొరలు చీరలు దోఁపువడి¹²; | భయముతో వైచిరి వడగ లన్నియును;
¹³మచ్చరం బిఁకనేల ! మరలింపుతేగు; | వచ్చియుఁ దడవయ్యె వాహంబులలసె;
 నీ తల్లి ప్రజలెల్ల నీరాక కెదుగు | చూతురు ¹⁴శంకింపఁ జూతు రింతకును
 నడపింపు.” మనుటయు సరవాధసుతుఁడు | తడయక పాండునందను తేరుద్రిప్పి
 నలుపుమీఱఁగ మత్స్యంగరమార్గమున | నలయక వచ్చుచో, నమరేంద్రసుతుఁడు
 ఉత్తరాయనముననుండి భాస్కరుఁడు | క్రొత్తగా యామ్యుదిక్కున కేఁగునట్లు
 మీఱి యేతెంచుచు మెఱయ మార్గమున | బాఱనోవక పోవు భటుల నీక్షించి
 'వెఱవకుడోరి ! మీవిభుఁ గూడిపొందు; | నెఱి మిమ్ముఁజంప; మన్నించితి' ననుచు

1. దెల్ల. 2. కితవాడెనని. 3. నొకకొంత రక్షించుకొనుచు. 4. చీరలు లెడలి. 5. కెడ. 6. కోలా
 హలమున. 7. సడియాలములనెల్ల నవనివైగూల్చి. 8. రత్నంబులు. 9. బెల్లబ్బి దప్పిచే దెగదొంది
 నడచి. 10. యూళ్లలోఁజొరబడి. 11. మట్టింప. 12. పోనాడె. 13. మచ్చరింపఁగ. 14. శోకింప.

నభయహస్తంబిచ్చి యాసేనచేత | శుభమైన దీవెనల్ సారదిఁ బొందుచును
 ఒకకొంత దవ్వేగి యుత్తరుఁ బలికె : | “ప్రకటింపవలదు భూపతితోడ నన్ను ;
 కురుసేన గెల్చిన గురుశక్తియెల్లఁ | గరమొప్ప నీశక్తిగాఁ బ్రతిష్ఠింపు;
 తనయాపు నెన్నఁడు ధర్మనందనుఁడు | మనుజుల కెఱిగించు మనుజేంద్రతనయు,
 మాకు నప్పడుగాని మా శత్రుఁటిచిధముఁ | గైకొని వర్తింపఁగాదు ; కావునను
 రథికుండ వీవు సారథి యేనటఁచుఁ | బృథివీశునకుఁ దెల్పు ప్రియముతో.” ననిన
 భావించి లజ్జించి పలికె సుత్తరుఁడు : | “భూవిభుఁ డెఱుంగఁడె బొంకినమాట ?
 వెనఁ గౌరవుల నేను విదళింపలేమి | ఎనుధేళుఁ డేల యెవ్వరు నెఱుఁగుదురు ;
 మంచున నణఁగునే మార్తాండరుచులు ? | నించిన నీలాపు నెఱి దాఁపనేర ;
 నీ యనుమతిలేక నీ ప్రసంగంబు | నేయ నేఁ బలితోడఁ జిరకీర్తిహర !
 మీవాఁడ మీయాజ్ఞ మీఱలే.” ననఁగ | నా వానవాత్సలజం డట జమ్మిజేరి,
 యొనర గాండీవాది యుద్ధసాధనము | లనువుగాఁ దొల్లిటియట్లు కట్టించి,
 కపికేతనంబు శంఖము కీరటంబు | విపులముల్ మఱికొన్ని వేల్పులిచ్చినవి
 వీక్షించి మ్రొక్కి వేర్వేట వీడ్కొలిపి | యక్షీణరథమువై హిమరికేతువెత్తి
 యుత్తఱిఁ దొంటి శస్త్రాస్త్రంబు లిచ్చి | యుత్తరు రథికుఁగా నొనరించి తాను
 సారథియై నపునక కేఱు దాల్చి | ధీరుడై నొగతెక్కి తేరుదోలుచును
 అరుదెంచునంత, నొయ్యనఁ గొల్పు విరిసి | నురరాజు మునులతో నురలతోఁ గూడి
 నరునిఁ గీర్తించుచు నరుని మెచ్చుచును | ‘నరుఁడు నారాయణునకు నుద్ది’ యనుచు
 నది ప్రసంగంబుగా నానందమంది | త్రిదివంబునకుఁ బోయి కిరీరమొప్ప నుండె.
 అప్పు డుత్తరుఁ జూచి యాక్షిణీ పలికె : | “చెప్పి పంపుము నీదు సేమంబు పురికి
 గోపాలకులు ఏరే కొలిచియున్నారు | నీపంపు నేయఁ బూనినవార.” లనిన
 రాజనందనుఁడు వారలఁ జేరఁబిచ్చి | యోజించి హిమంబు మహాత్మ్యవంబునకు.
 అంతకుమున్నె మత్స్యధీశుఁ డచటఁ | గాంతేయులును దానుఁ గదనంబు గెలిచి
 మెండై నచీరలు మెఱుఁగారు మణులు | దండనాయకులకుఁ దగఁగట్టనిచ్చి
 విభవదేవేంద్రుడై వెన. మత్స్యపురము | శుభముహూర్తంబునఁ జొర్రెంచునపుడు

1. సౌఖ్య పెంపొంది. 2. తోడి. 3. హరిజపతాక | యత్తి తొల్లిఁటియట్లు యస్త్రంబు లునిచి |
 యుత్తరు. 4. నాత్మ. 5. తెఱుగొప్ప. 6. పలికె నయ్యుత్సాహమునకు.

శైలగి పుణ్యస్థ్రీలు సేనలు చల్ల | నలమి విప్రులు పుణ్య లాశీర్వదించ
వందినూగధకోటి వరుసఁ 1గీర్తింప | మందిరద్వారంబు మఱి చేరి నిల్చి
'యలసి వచ్చితి' రని యాసేన నంపి | యెలమిఁ బొండవులును హితులు సేతేర
హరిమధ్యులును గొల్వ సంతఃపురమున | కరుడెంచి రత్న సింహాసనంబునను
సుఖలీలఁగూర్చుండి నుచు ఖండై పద్మ | ముఖిఁ జూచి మోహంబు మొనయ నిట్లనియె :

ఉత్తరుఁడు కురునైర్యముపైఁ బోవుట విని విరటుఁడు చింతించుట

'ఉత్తరుఁ డెచ్చోట నున్నవా' డనిన | మత్తకోకిలవాణి మనుజేంద్రుఁ జూచి :
"విశవయ్య తెలిపెద విరటభూపాల ! | మనమీదఁ గురురాజు మచ్చరంబెత్తి
తానును గురుఁడు మందాకినీసుతుఁడు | భానుజ కృపులు స్వాబల ద్రోణసుతులు
మఱియు ను జతురంగ మహితస్సైన్యములు | పఱతెంచి మనయూరిపనులఁ బట్టుటయు
నగధీరుఁడై హిమాన్నల తేరుగడవఁ | దగఁ గూయివోయె నుత్తరకుమారుండు."
అనిన గంపించి మత్స్యధీశ్వరుండు | తన మంత్రివరుల నందఱు జూచి యనియె :
"పనులఁ బట్టుట విని పసిబిడ్డగానఁ | బానఁగ మీఁదెఱుంగకపోయె నుత్తరుఁడు ;
ఏమిమిఠోఁ దనకుఁ దోడెవ్వరున్నారు ? | కలఁగిన దానెట్లు ! కారవులెట్లు !
తప్పెడు గతియెల్లఁ దప్పెఁ గార్యంబు ; | చెప్పెద వినుడింక సేన రప్పించి
యా బిడ్డనికి నహాయము సేయవలయు ; | మీబలంబులు మీరు మెఱసిపొం." డనినఁ
గంకుఁ డిట్లనియె భూకాంతు నీక్షించి : "శంక నీకేల నుశర్మ గెల్చియును ?
వాఁ డోడఁ గాన నవ్వలను రారాజు | నేఁ డోడిపోవుట నిర్ణయించితిమి.
అదియునుగాక, బృహన్నల సేడు | కదనంబునకుఁ దోడుగాఁ బోయెఁ గానఁ
గురుసేన గెల్పుట కొనియాడనేల ? | నురసేననైన నీసుతుఁడు నిర్జించు."
అనిచెప్ప మఱియు భీతాత్ముడైనపుడు | తనబాంధవులఁజూచి తగునంభ్రమమున :
'ఏమిసేయును నింక ? నెల్ల సైన్యములు | భీమయధముచేసి పెద్ద నొచ్చినవి ;

1. నుతింప. 2. నెఱయు సైన్యముతోడ నెఱవీరమెప్పుఁ.

3. ఇతఁడెంత కురువీరులెంత మీరకట | హితమాడ కాతని నెట్లు పుచ్చితిరి | తప్పెఁ గార్యము గానఁ
దగుసేనఁగూర్చి | యప్పాపనికి సాయ మనువొందజేయ | మీబలంబులు మీరు మెఱసిపోవలయు |
నా బాలుఁ గొని తెచ్చి ననుఁ బ్రోవుఁ డనినఁ | గంకుఁ డిట్లనియె.

4. తెల్పు.

పోటులు దాడక పొడవైనవారిఁ | బాటించి రిపులవైఁ బంపెదఁగాక.
 మునుపు రాల్చేనైతి! ముద్దుపాపనికి | ననిలోన నేచందమయ్యెనో నేఁడు ?
 ఎఱిగితి నని వచ్చి యింతలో నొకఁడు | చిఱుతపాపనిమాట చెప్పడే నాకు ?”
 1 అని యని చింతింప నంత నుత్తరుఁడు - | పనిచిన గోపాలబాలు రేతెంచి
 నరపతిఁగాంచి : “ భూనాథ, నీకొడుకు | 2 గురుబలాధికమైన కురుసేన గెలిచి
 యాలమూఁకలు ద్రిప్పి యూలంబులోనఁ | గాల ముల్ గాడక శౌరీశుక్రపను
 సారథియును దానుఁ జనుడెంచుచుండి | వారక యీ మేలువార్త చెప్పుటకు
 మున్నాడిపొండని మొగి 3 మమ్ముఁబనుసఁ | జెన్నార మేము వచ్చిన రాక.” యనిన
 జననాథుఁ డానందజలధిలో మునిగి | తనువునఁ బులక లెంతయు విస్తరిల్లఁ
 4 టలమై పొడమిన బొప్పబిందువులు | పటుసఖఁబులీ నూడ్చి పాఱఁ 5 జమ్ముచును
 నకలమంత్రులఁజూచి చాల గర్జించి | యకలంకచిత్తుఁడై యర్థి నిట్లనియె :
 “ఇదిగాక నంతోష! మిదిగాక తేడ! | మిదిగాక 6 పుత్రుఁ డొక్కైత్తిన ఫలము!
 అన్యుండన మించి యఖలకౌరవుల | నిర్జించె 7 నావంశ నిస్తారకుండు ;
 కఠిరాజుమీఁద జేగంట యెత్తించి | పురిలోనఁ జాటఁబంపుఁడు వాని జయము ;
 వేదపారగులైన విప్రపుంగవుల | వాదిత్రములతోడ వారువంబులను 8
 బాదివి కైచేసిన పుణ్యభామినుల | నెదురుగాఁ బుచ్చుఁడు హితులెల్లఁ బొందు ;
 మకరతోరణములు మణి తోరణములు | ముకురతోరణములు మొగినెత్తికొనుచు
 నతివలుఁ దానుఁ బుష్పాక్షత 9 గొనుచు | హితరీతి నుత్తర నెదురు పొమ్మనుఁడు.”
 అని మంత్రులకుఁ జెప్పి యుగోపకులకు | ధనధాన్య మణులిచ్చి ధర్మజుఁజూచి :
 ‘10 యొత్తినవేడ్కతో 11 నాగి నొక్కపలక | నెత్తమాడుద’ మన నృపుఁజూచి యతఁడు :
 ‘నీవు నుమాళించి నిన్ను నీవెఱుంగ | వీవేళ నీతోడ నేనాడ’ ననిన
 నించుక నగుచు ధాత్రీశుఁ డచ్చోటఁ | బాంచాలిచేత నప్పలకఁ డెప్పించి
 సారెలు దిగిచి యీసారి రమ్మనినఁ | 12 జేరఁగఁ జని సుఖాసీనుఁడై యతఁడు :

1. అని తలపోయు నయ్యవసరంబునను | బనివడి యొక్క గోపాలుఁ డేతెంచి | నరపతి.
 2. కురుధరాధిపుఁడైన కురురాజు గెలిచి. 3. పొమ్మని. 4. నన్ను. 5. జల్లు. 6. సత్పుత్రునిలఁ
 గాంచు. 7. మద్వంశ. 8. రాజములమీఁద గంట. 9. వరరథప్రతకుల భద్రద్విపముల | గురుకౌర్య
 రంజితకొట్టినెనులఁ | బాదివి. 10. యెత్తిన. 11. నృపుఁడొక్క. 12. నారసి ధర్మజుఁ
 డవసీతుతోడ.

“ఈ జూదమునఁ గాదె యెలమి ధర్మజుడు । రాజదీహ్నుముతోడి రాజ్యంబునోడి
యనుజులనోడి పుణ్యాంగననోడి । వనము ¹గొల్వఁగఁబోయె వలదు జూదంబు.”
²అనియు సాతెలనంది యాడంగఁ దొడఁగె. । అనువైనచోటఁ దా మధి నిద్దులును
చవ్వంచ దుగయును సతయు దుచ్చొక । తివ్వంచ భార యిత్తిగయు వేడుచును

విరటుడు సాతెలతో ధర్మజు నేయుట

ఆడఁగ విరటుఁ డిట్లనుఁ : “గంకుభట్ట ! కూడిన కరునేన ఘోరాజిఁ దాఁకి
పోడి గాదనక యల్పులె వీరలనక । తోడెవ్వరనక కైదువు దాఁకుననక
తలమీటి గెలిచె నింతటివాఁడు గలఁడె ? । కులముద్ధరించిన కొడుకు నాకొడుకు
ధాత్రిలో నిదియుఁ జిత్రముగాదె !” యనిన । ధాత్రీశ, వినుచుని ధర్మరాజనియె :
“కొరవులెల్ల నిక్కడ వచ్చిరనఁగ । బోరునఁ బోయి మీ భూమింజయుండు
వారల బాహుగర్వమునకు నోర్చి । శూరుఁడై గెల్పినచుట్ట నిక్కమైన
నితనిఁ బోలిన వీరు లెవ్వరుగలరు ? । హితబుద్ధి వీని మీరెఱుంగరే ?” యనిన
సుగ్రీవుఁ డామాట కోర్వంగలేక । గర్వించి పాండవాగ్రజవంకఁ జూచి :
“ఎలమితో నట్టైన నీవు మానుతుని । ³గెలువలేడనుచుఁ బల్కిన జాడగాదె ?
చాలు నూరకయుండు సన్యాసివగుటఁ । జాలించి విడిచితిఁ ⁴జలముఁ గోపంబు.
తగఁ బెద్దవయ్యుఁ బెద్దలజాడనుండ । ⁵కగునొకో నీవిటు లాడుచుండఁగను ?”
అని ముట్టఁగోపించి యా నెత్తవలక । నినదంబు ఘనముగా నృపుఁ డాడుటయును,
అది లెక్క నేయక యచుతనూధవుడు । మదిలోన గర్వించి మఱియు నిట్లనియె :
“నరనాథ, మన బృహన్నలతేరిమీఁద । నరివీర ⁶దర్పావహానియై నిలిచి
భుజబలంబచటఁ జూపుటఁ జేసికాదె । నిజముగా గెలిచెను నీకుమారుండు !
అతఁడు తోడై యన్న సమరేంద్రునైనఁ । గృతకృత్యుఁడై తాఁకి గెలుచు నుత్తరుఁడు ; ¹⁰
బినరుహాక్షునకైన బెదరఁ దుత్తరుఁడు ; । ¹¹అసమసాహసకేళి నందఱ గెలుచు ;
¹²అటుగాన నీకీర్తి కతఁ డెవ్వఁ.” డనినఁ । గటము లుప్పొంగ నుత్కటకోపుఁ డగుచు

1. చాల్పడె గాన. 2. అనుచు సాతెలఁ దిగిచి యదలింది భయము. 3. నందనుడు. 4. కు భీతిక.
5. నిట్లనుటెల్ల. 6. గెలుపు లేదనెడు చక్రియపల్కుగాదె. 7. సకల. 8. రగునారి నేమైన
నాడుచుండుదురు. 9. కొర్రా; పరుఁ డప. 10. అతులపీరులకైన నజఁగఁ దుత్తరుఁడు. 11. అశమఁ
దాతఁడు గల్గ నాలంబులోన. 12. అటులొట జయమొందు ట్లటలె.

సరనాథుఁ డా ధర్మనందనుఁ జూచి: “ధరలోనఁ గ్రాత్రచందములు చెప్పెదవు;
సారథు లేయూర సమరంబుగెలిచి | శూరులై యున్నారు చోద్యంబుగాఁగ?
ఏగాఁగ నోర్చితి నిన్నిమాటలకు | లోఁగక యింకఁ బల్కుటగాదు విడువు.”
అనుటయుఁ జలముతో నతఁడు వెండియును | జననాథుఁజూచి హాస్యము దోవఁబలికె:
“వెన బృహన్నల నేడు పీరాహవమున | రసికు మీసుతుని సారథిజేసి తాను
ధనువు ధరించి యుద్ధముచేసెఁ గాని | యొనర సాధిక్పత్య మొనరింపఁ డతఁడు;
కడపట నిట్లు కాఁగలదు కార్యంబు; | తడయక నీవింక ధరణీతలేశ!
నగరంబులో బృహన్నల గెల్పు చాటఁ | దగువారిఁ బంపుము తగవొప్ప.” ననినఁ
జండకోపావేశ జాల్కుఁడై మండి | దండమెత్తిన దండధరుని చందమునఁ
దనచేతీసారె నుద్ధతిఁబూని ధర్మ | తనయుని నేయఁ గ్రోధము లేక యతఁడు
తోడరి యజాతశత్రుఁడు గాన నవ్వ | తడయక ద్రుపదనందన¹ జూచుటయును
అరుదారఁ జనుడెంచి యాప్రేటుగంటిఁ | దొరఁగు నెత్తురుఁజూచి ద్రుపదతనూజ
యది ²పడకుండఁ బయ్యదకొంగునందు | మృదువుగాఁదుడిచి యమ్మెలఁత వెండియును
బసిఁడిబిందియ³యందు భాసిల్లు నీటఁ | బస⁴మీఱఁ దన పాణిపద్మంబు దడిపి
తుడుచుచో ‘నీవేల దుడిచెద’ వనినఁ | బుడమితేనికిని నా పూఁబోడి యనియె:
“ఇతఁ డుత్తమాచార్యుఁ డితఁడె సభ్యుఁడును; | ఇతనినెత్తురు ధాత్రి నెన్ని బిందువులు
రాలెడి నన్ని వర్షములు నీభూమిఁ | జాల దుర్భిక్షదోషము ⁵గల్గుఁ గాన
విను నీకు హితవుగావించితి.” ననుచు | నొనరంగఁ ⁶దుడుచుచునుండె నమ్ముదిత.
అంత నక్కడఁ బారు లా యుత్తరునకు | నెంతయు వేడ్కతో నెదురుగాఁ బోయి
శుభతూర్యములు కర్ణసుఖముగా మ్రోయ | శుభ⁷వాక్యములతోడ సొంపగ్గలించి
సరనాథసుతుమీఁద నరుమీఁద నవును | సరసాక్షతలు నిండఁ జల్లి దీవి.⁸ 10వ.

1. కోపాటోప. 2. కుఁ జూపుటయు. 3. యెల్లఁ దనదు. 4. చెంత. 5. నార. 6. యద
దృశుఁడు. 7. పొందు. 8. బాంచాలి యుండె నచ్చటను. 9. నాద.

10. చి | రావేశఁ జూపరు లల మారుగజము! | భావింప భావజా పటుకస్త్రమొక్కో!

యసమయా మరుని మోహన విద్యయొక్కో! | కుసుమాస్త్రుసతి చిల్కొ కొదమయా నొక్కో!”

యని యాత్మ నబ్బరంబంది చూడఁగను | ఒనర బంగరుబొమ్మ యొప్పు గైకొనుచు

శేషరుకన్యలు జెన్నాడికొలువఁ | దావచ్చి నగుచు నుత్తర యన్నమీఁద

విజయమీఁదను గూర్చి జలయంగ వంత | నిజకటాక్షప్రభలో నింగినిండఁగను

స్వగనాభితో (ముదిత ప్రతి).

గలసి వేపురుకన్యకలు గొల్వ వచ్చి | యెలమి నుత్తర మంచి హేమపుష్పములు
మృగనాభితోఁ గూడి మేలైన విరులు | నగరు మిశ్రములైన యాణిముత్రములుఁ
గరపల్లవంబులఁ గరమర్థిబట్టి | ¹వరున సగ్రజమీఁద వడిఁ గ్రీడిమీఁదఁ
జల్లి మొక్కిన సంత సకలబాంధవులు | నల్లగబులింపార నుత్తరుజూచి
సాహసభుజసార ²జయములగ్గింప | నోహటింపుచు విని యుత్తరుండనియె :
“కినిసి కౌరవులను గెలిచి వచ్చుటయు | మన పాడికుఱ్ఱులు మగిడి వచ్చుటయు
నాకును సీబ్రహ్మన్నల గల్గెబట్టి | చేకూరెఁ గాని నాజీవా లవెంత ?
³ఓలి సారథు ⁴లెందునున్నారు ⁵గాని | ⁶యీలాగు సారథి నేజూచి యెఱుంగ.”
అని సూతనుతిదోచ నద్దుని బొగడి | ఘనమైన రాజమార్గముఁ ⁷జొచ్చి వచ్చి
పతిమందిరముఁజేరఁ బణిహరి ⁸పాణి | యతఁడు వచ్చుటయెల్ల నధిపుతోఁ జెప్ప
రాజును ‘రథిసారథుల నిచ్చటికి | రాజులఁ దోడ్పొరమ్ము పా’ మ్మనిన
సరిగడు పణిహరి నాధర్మనూనుఁ | డరుదారఁ బిలిచి యొయ్యన వానితోడ :
“నీ యొల్కు⁹ ¹⁰శోణిత మింకునంగాఁక | నాయున్న యెడ బ్రహ్మన్నల ¹¹దేగవలదు ;
పరికింప వనుభక్తిఁ బాటించుఁ గాన | విరటుఁ గోపించు నాప్రేటు చూచినను.
హితగతి నుత్తరు నిటఁ దెత్తుగాని | యతనిఁ దోడ్పొనిరాకు ;” మని చెప్పి యనిపె.
నృపతియు ‘నిగియేమి యేకాంత’ మనక | విపుల హర్షావేశవివస్వయ్యుండె.
అత్తఱి బణిహరి యాక్రీడి నిలిపి | యుత్తరుఁ దోడ్చెచ్చ సుర్వీశుకడకు.
అతఁడును సాష్టాంగ¹²మపుడు గావింప | సుతుని రాఁదిగిచి భాసురలీల నృపుఁడు
గౌగిటఁ జేర్చి గద్గదకంఠుఁడగుచు | మూఁగినవేడ్క ¹³మోమున ముద్దుపెట్టి
కన్నీట దోగి యేకట వాయఁజూచి | వెన్నప్పళించి దీవించుచో నతఁడు
నొక్కింత భీతితో నొగి ధర్మజునకు | మొక్కుచు సతనిమోమున గంటిఁజూచి
‘యిదియేమి ?’ యనిన ధాత్రీశుఁ డిట్లనియె : | “అని నీకుఁజెప్పెద నర్థితో వినుము
నేటి యుద్ధంబున నీగెల్పుగాఁగ | మాటలాడఁగఁ గాను మాటిచూటికిని

1. మరుకైన గాజుల మొరపంబులలర. 2. జయరమాధార | బాహుదర్శిల్లాన పరకీర్తివాన | కురు
వీరులను దాడి కొమరోప్ప జయము | వరుదార నింకొరుఁ డందంగఁ గలఁడె | నినుబోలు కూరుండు
నెగడునే యిలను | అని పల్క నుత్తరుం డనువారఁ బలికె | కినిసి. 3. కూడఁగాక. 4. ఒనర.
5. లుగ్వి. 6. గాఁగ. 7. తనరారు బలిమి సీతనిసాటి. 8. పట్టిచొచ్చి. 9. నృపున | కతఁడు.
10. నెత్తురు నిల్పు. 11. రాఁగ. 12. మనవిపై నిడిన. 13. తో ముద్రింపలేక.

‘1 దగఁ జేడిగెల్చె నుత్తరుడు గాఁ’ డనినఁ । 2దగిలి నెత్తపుసారె 3తాఁకనేసితిని ;
 ఇది స్వయంకృతదోష మీమాసి.” కనిన । మదిలోన భీతుడై మనుజేంద్రనుతుడు :
 “ తగునయ్య కోపింప ? తప్పుచేసితిరి ; । మగుడ నాడుదురయ్య మాన్య లేమనిన ?
 ఆడుటగాక నోనడఁచిరా రతని ! । పాడిదప్పిన 4రాజుఁ బాయజే లక్ష్మి ?
 కావున వీరి నిక్కడనె ప్రార్థింపుఁ । డేవెంట 5నిటఁ బట్టు మీపుణ్యమనను ;
 కారణపురుషులు గారె వీ ! ” రనిన । భారుణీరాధుండు తల్లడిల్లుచును
 గంకుఁ బ్రార్థించినఁ, 6గంకుండు నగుచు : । “ శంకింపనేటికి జననాథతనయ ?
 నాకుఁ గోపములేదు ; సరనాథు 7నెడను । నేకల్పమములేదు ; హిత కారిగాని.
 పొడమె నూరక వాడు ప్రొద్దు8కీడునను । గుటిలమూలముగాదు కొనసాగ ” దనుచు
 మనుజేంద్రునకుఁ దాను మంచివాఁడగుట । ఘనత నుత్తరునకుఁ గాన్పించునంత,
 నరుడు ప్రవేశించి సరనాథుఁ గనినఁ । గరమర్థి9తోడ నత్కారముల్ చేసి
 తగుచోట నునిచి యుత్తరువంకఁ జూచి । మొగమునఁ జిటునవ్వు మొలవ 10నిట్లనియె:
 “ ఉత్తర, నీవు లోకోత్తరప్రాధి । నొత్తిన కారవ11వ్యూహంబుఁ జొచ్చి
 కృపునిఁ గైకొనక గాంగేయుఁ గైకొనక । నృపునిఁ గైకొనక కానీనుఁ గైకొనక
 గురుతనూజాతుని గురునిఁ గైకొనక । వెరవొప్ప నామంత వితతిఁ గైకొనక
 కదుపులు మరలించి కదనంబు గెల్చి । త్రిదశవీరులు మెచ్చఁ దిరిగి వచ్చితివి ;
 ఒకపాఁజు విరిగి నొకపాఁజు గదియు ; । నొకవీరు డోడిన నొకవీరు డడరు ;
 ఓడిన బలమైన నొకతేరివాని । 12నోడింతు ననుగాని యొగిఁ దీసిపోదు ;
 నృపునిపన్నిధిఁ గాన నిఖిలసైన్యములుఁ । గపటంబులేక సంగ్రామంబు నేయు ;
 ధృతరాష్ట్రనుతులన్న ధృతి నొక్కరొకరు । కుతలంబు గెలిచిన శ్రోవ్యాడిమగలు !
 దివ్యాస్త్రముల మించి దివ్యుల గెల్చి । ధవ్యులైయున్న నేర్పరు లందులోన !
 ఏరీతి మరలించితీవు గోగణము ? । కారవసేన నొక్కటను గెల్చితివి ?
 రారాజు విరిగి 13యూరక యెట్లుపోయె ? । నీరణసితి మాకు నెఱింగింపు.” మనిన,

1. గన. 2. గనలి. 3. గాఁడ. 4. వారి. 5. బొగులరాచీపుణ్యమనను. 6. డిట్లనియె. 7. డైన ।
 నేకిల్పిషియు గాఁడు. 8. కీడనగ । జడియనేల యటంచు శాంతంబుదోష । మనుజేంద్రునకు.
 9. బలిమిసాగరముల్. 10. భూవిభుండు. 11. యూధంబు. 12. నోడింతు మనుగాని యులు
 కత్తిపోడు. 13. యూరక.

నమరప్రకార ముత్తరుడు విరటునకు వివరించి చెప్పట

నుత్తరుం డిట్లును : “నో మహీనాథ ! చిత్తగింపవె యేను నేయ యుద్ధంబు ;
గోవులమరలింపఁ ; గుహసీన నొంప ; ఆవేశ నొక్కపుణ్యాత్ముడేతెంచి
తనమేను దేవేంద్రు తనువన నొప్పి । మఁగోధనముఁ ఁ ద్రిప్పి మడియించె రిపుల.
అటు విస్తరించెద నవసీశ, వినుము । చటులతరంబైన నంగ్రామవిధము.
కదనంబునకు నేను గర్వించి వెడలి । ముదముతో నుత్తరముఖముగా నడచి
ధర సంచలింప నుత్కటధూళి ముంప । సరుగుచునున్న సైన్యముఁజూచి వెఱచి
యరదంబు డిగిపాఱ నతఁ డేగుదెంచి । తిరుగఁ దోడ్తెచ్చి యెత్తి నభీతి మాన్చి
నన్ను సారథిఁజేసి నయ మొప్పఁ దాను । ⁴సన్నద్ధరథికుడై సైన్యంబుఁ గదిసి
యందు భూపతిఁ జూచి ⁵యచటలేకున్న ముందట మొనకునై మున్నాడిపోయి
మొదవుల ⁶నన్నియు ముదముతోఁ ద్రిప్పి । కదియు సేనలన్లె గాసిల్ల నేసి
సందడిఁబడక గోచయ మేగునంత । ముందటఁ జనుచున్న మొదటి కౌరవునిఁ
గనుఁగొని యనిసేయఁ గడఁగుచో బలము । జననాథుఁగూడి యచ్చలముతో నిల్వ
వారితోఁ బోరాడ వనుధేశ, వినుము । ⁷ధీరుఁడతనిమూర్తి దృష్టింప నరుదు !
ఆరీతి పోరాట నతని గణములఁ । దేరులు ధరఁగూలఁ ద్రెవ్వఁ బగ్గములు
హతులైరి సారథు లఁగె రథ్యములు । గతమయ్యె గరులు ప్రక్కలువాతె హరులు
మెదిసిరి భటులు భూమికివ్రాలె విండ్లు । చిదిసిరి సంగ్రామచింతతో దొరలు.
లంతఁ గర్ణుడు దాణి యనువెల్లఁ బాలిసి । పంశంబుచెడి పాతఁ బ్రజలెల్ల నవ్వ. .
గురుఁడును దాణి నుగ్గులుగాఁగఁ బోరి । శరములు గాఁడి మూర్ఖును జెంది పోయె.
మఱియు నశ్వత్థామ మహితుడై తాణి । నెఱయ నెట్టికి మాసిసి గాకపోయె.
⁸అతనిపై నాభీష్టుఁ డరదంబుతోలి । యతుల నివ్యాత్రుంబు లఁ దంద వఱవ,

1. రాజు. 2. డు వచ్చి. 3. లు ద్రిమృరగెల్పె రిపుల । నది విస్తరించెద నవసీశ, వినుము । కదనంబు.
4. సన్నుత. 5. యతఁడు. 6. లచ్చటనున్న. 7. ధీరుఁడొ నతనిమూర్తినిఁజూచ నరుడు । కైరులఁ బరి మార్పు పగిది జూపట్టె । నారీతి. 8. మైరి యరులు...వాసె గరులు.
9. అప్పుడు గాంగేయుఁ డాలంబుచొచ్చి । నిప్పులు గన్నుల నెఱయంగ నడచి వితత కౌర్యాటోప విభవంబు దోచ । నతుల నివ్యాత్రుంబు లందంద వఱపి పోరాడియును వైరిభూరిబాణములఁ । బాటి వీరమనూప వలఁతిగా కకట యురము బీటలువాఱ నొగిని మూర్ఖులై । నరిది కౌర్యమనూపి యమ్మహాపురుషుఁ డెదురైన వీరుల నిట్లు గెల్వఁగను । జెదరిన సైన్యంబుఁ జేరంగఁబలిచి తమ్ములఁ దాను.

నరదంబు పోనాడి హరులఁ జెండాడి । యురముచించిన డప్పి నొగిని మూర్ఖిలై
 తమ్ములుఁ దాను భూతలనాఘుఁ డంత । నిమ్ముల సతనితో నెదిరి పోరాడ
 నురములు వ్రక్కలై యూరులు పగిలి । కరములు తెగిపోవ గళములు గ్రుచ్చి
 ఫాలసీమలు ¹నొచ్చి బరు లుచ్చి²పోయి । కాలు ³చేయాడక గాసిల్లు సంతఁ
 గరి నెక్కినచ్చి వికర్ణుఁ డడ్డంబు । చొరఁబాటి ⁴తనలావు చూపుచో, సతఁడు
 వాని యేనుఁగుజంపి వానిఁ బోఁనోలి । మానవేశ్వరుమీఁద మఱియు నేయుటయుఁ,
 బతి ⁵సచ్చెనని సేన భగ్నమైపాఠెఁ ; । బతియును బాఠె భూభాగంబు లగల.
 ఆ వీరుఁడును ⁶వారి నటఁబోవ ⁷వెలిచి । తావచ్చె.” ననిన భూతలనాఘుఁ డలరి :
 “ ఇట్టిపుణ్యాత్ముఁ డెయ్యెడనుండుఁ జెపుమ ; । నెట్టనఁ దోడ్చెర నేర్వలేవైతి.
 ఆతనిఁ బూజింతు సర్వసాద్యమిఁ ; । నాతని చరణంబు లర్థితోఁ గొలుతు ;
 అన్నన్న యతఁడు రాఁడయ్యె నిచ్చటికి ! । నెన్నఁడు వీక్షింతు నే ! ” నన్న సతఁడు
 “ తావచ్చె వచ్చి యంతర్ధానుఁ డయ్యె ; । నేవేళ వచ్చునో ! యిట రాకపోడు.
 దేవతాంశమువాఁడు దివ్యాస్త్రునికుడు । భూవర, మనకు నాపురుషుండు వచ్చి
 చెలఁగి సంభాషన సేయనున్నాఁడు ; । ⁸నెలకొని మనల మన్నింపనున్నాఁడు ;
 మనవంశమునవారి మనుషనున్నాఁడు । మనభాగ్యదేవత మఱియు వేయేల ? ”
 అనిచెప్పి భూపాలు నాశ్చర్యపఱువ । ననుజన్ముఁ జూడక యవుడు ధర్మజుఁడు
 దనప్రేటుగంటిపైఁ దనశాటివైచి । కినియక యుండఁ జెక్కిటఁ జేయి¹⁰జేర్చి.
 పతియంత నిట్టి దోర్బలకళాలోలుఁ । డిశఁడె ¹¹పొమ్మని నిర్ణయింపనేరమిని
 ‘వేడి, ¹²పొ’ మ్మని పల్కి బీభత్సు ననిచి । వేడుకఁ దనపుత్రు వీడ్కొల్పి¹³ మఱియుఁ
 గడుమంచిమణులిచ్చి కంకు వీడ్కొలిపి । యడరి మంత్రులనెల్ల ననిచి తానవుడు
 క్రన్ననఁ బోయి కేకయరాజపుత్రి । యున్న మందిర¹⁴భూమి నుదకంబులాడి
 భోజన లేవన పుష్పభోగముల । నాజిచేసిన దప్పి నణఁచి నిద్రించె.
 అంత సుత్తురుఁగూడి యతనిమాటలకు । సంతసిల్లుచు నాట్యశాలకై నరుఁడు
 వచ్చి యచ్చటను భూపతిసూతి ననిపి । క్రచ్చర సుత్తరాంగనఁ జేరఁబిలిచి

1. నొంది. 2. పాటి. 3. చెయ్యాడక. 4. తూపులసోనలఁ గురిసి । తనలావు చూపుచోఁ దడఁ
 బాటులేక । యనువుగా నొకకోల నమ్మహాత్ముండు । వాని యేనుఁగు. 5. నొచ్చె. 6. బాటి
 యతనిఁ బోఁదఱిమి. 7. నిలిపి. 8. పణ. 9. నెలపుతో నాయన నీతిపాలకుడు. 10. మోపి.
 11. కా యని. 12. రమ్మని పిల్చి. 13. యంత. 14. సీమ.

బొమ్మపొత్తికలిచ్చి పాసగ¹ మన్నించి । నమ్మతిఁ దసనివాసముఁ జేరియుండె.
అప్పుడు దిననాథుఁ డస్తమించుటయు । నప్పొందుతనయులు నబ్జాక్షి తారు
యమనూనుఁడున్న² గేహమునందుఁగూడి । విమతులోడినవార్త విన్నవారగుచుఁ
గడు నంతసిల్లి యగ్రజువంకఁ జూచి । వడముఁజిఱివోడ వివ్వచ్చుఁ డిట్లనియె :

విరటుఁడు తన యన్నను సారెతోఁ గొట్టుట విని యర్జునుఁడు మండిపడుట

“³ ఇప్పుడేమిటికిఁ గా నితఁడు నావంకఁ । దప్పక చూడఁ డేతప్పు చేసితిని !
⁴ సమయంబు దప్పెనో, చలమురెట్టింప । విమతులఁ ⁵ దోలిన విధమేమి తప్పా ?
ఏవెంట వెదకిన నీకారణంబు । భావింపనేర నేర్పఱుపవే !” యనిన
ననుజన్ము సీక్ష్మించి యమనూతి పలికె : । “విమమేదియునులేదు విరటుండు నేఁడు
తనకుమారుండు యుద్ధము గెల్చెననుచుఁ । గొనియాడుటకు నిన్నుఁ గొనియాడ నేను
మన బృహన్నల గెల్చె మఱి గెల్చువారు । మఁపీట లేరన్న మదిలోనోమండి
'యుత్తరుజయ'వార్త నోర్వలే' వనుచు । మొత్తై నెత్తపుసారె మోము దాఁతంగ.
అపోటుగంటి నీకావేళఁ జూప । నోవక చీర మాటానరించి నేను
నుండితి.” నని గంటి నొయ్యనఁ జూప । గాండివి లయకాలకాలుడై⁶ పలికె :
“వినుము గర్గించిన విరటు మర్దించి । మనము చేకొందము మత్స్యరాజ్యంబు ;
⁷ తనరార నేమిటఁ దప్పె నుప్పురికి । యినుమడించుట యయ్యె నితనికోపంబు.
చెనఁటియై మిమువ్రేయఁ జేతులెట్లాడె ? । పనువుండేగెద.” నన్నఁ బలికె వాయుజుఁడు :
“నీదాఁతనేటికి నెమ్మి నేనేగి । యా దుష్టమతిఁగూల్చి యతినిచుట్టములఁ
బొల మొక యెఱుకఁగాఁ బోరాడి చంపి । కలహంబు ⁸ లేని యీకనలు పోవిడుతుఁ
బోయెద.” నని ధర్మపుత్రుఁ జూచుటయు । నాయుత్తముఁడు వారి నపుడు వారించి :
“అక్కట మీర లిట్లననేల ? మనల । నిక్కపురూపులు నృపుఁ డేమియెఱుంగు ?
⁹ ఎఱిగింత మెఱిగియు నిట్టివాడైనఁ । ¹⁰ దరువాత తనవిధిఁ దానె పోయెడిని ;
వానిరాజ్యంబున పసియించి మనము । నానాసుఖంబుల నడచుచుండితిమి ;
కడపట నొకతప్పు ¹¹ గాంచిననేమి ? । యుడుగుఁ డాగ్రహ.” మన్న నుడిగిరందఱును.

1. పిడ్డొలిపి. 2. గృహమృందు. 3. ఇప్పుడేటికి భీతి. 4. సమయ ముల్లంఘింప చల ముగ్ధలింప.
5. మన్నింప వింతలు దప్ప. 6. వ్రుంది. 7. మాడ. 8. మండి. 9. తనుఁ దా నెఱుంగక
తానెంత చేసె । అనుమానమేల పిఁ డధముండుగాఁడె. 10. లేని యీకనలు పోవిడుతు. 11. ఎఱిగి
యెఱింగి తానెంతవాడైన. 12. తరువాత నిట్టిదితలపోయఁదగును. 12. గాంచిననేమి; గాచిపోవిడుతు.

పాండవులు నిజరూపములతో రాజసభకుఁ బోవుట

ఎలమిఁ బాండవు లిట్లు హితభాషణములఁ | దలకొన్న వేడ్క నెంతయుఁ బ్రార్థువుచ్చి
 'యెల్లివత్తుముగాక యీరాజసభకుఁ | దొల్లిటిరూపులతో' నంచుఁ బలికి
 యారాత్రిపుచ్చి పూర్వాద్రిపై నినుడు | తేకు¹ద్రిప్పకమున్న తీర్థంబులాడి
 కాలోచితములైన కర్ణంబులెల్ల | నాలోచితోద్యోగులై నిర్వహించి
 ధవళవస్త్రంబులు ధవళగంధములు | ధవళమాల్యంబులుఁ దగురీతిఁ దాల్చి
 యేడుదీవులునేలు నృపులగీతగును | జూడనొప్పెడుభాతి సుభగ వేషమున
 ధరణీశు సగరి నాస్థానంబుఁ జేరి | పరఁగంగఁ బసిండికంబముల మధ్యమునఁ
 బాలుపుమీఱినయట్టి పుష్పమాలికల | నొలికెడు పూఁదేనె నొక్కింత దోగి
 యీపాటిపాడ వని యెఱుంగంగరాక | దీపితరత్న దీధితిచేత నొప్పి
 నలుకివైన సింహాసనముఁ²జేరి యందుఁ | దలకొని కూర్చుండె ధర్మనందనుడు.
 తమ్ములు సతనిపాదములు నేవించి | నెమ్మి నుండిరి రత్ననిచితవీరముల.
 ఆలోన విరటుఁ డింపారఁ గై నేసి | యోలి మంత్రులుఁ దాను సుత్రరుఁగూడి
 బోరున నాస్థానభూమి కేతెంచి | యారూఢగతిఁ బాండవాగ్రజుఁ జూచి :
 “ఇదియేమి వివరింపుమీ కంకుభట్ట ! | మదిలోన గర్వించి మమ్ముఁ గైకొనక
 తగవేది మాతోడ ³దట్టికి దరికి | జగడించితివి నిన్న సౌజన్యమేది ;
 నెఱయ సంతటఁబోక నేడన్న ⁴నేడెడు | మెఱియ నాగద్వియ⁵మోద నెక్కితివి !
 తలపోయ నిది నీకు ధర్మమే ?” యనిన | వెలయ నించుక నవ్వి విజయుఁ డిట్లనియె :
 “ఇంక నెక్కడి కంకుఁ డితఁడు ధర్మజుఁడు | బొంకాడనేరని పుణ్యుఁ డీరాజు ;
 అవని నీతఁడుగాను ; నవనీశు లితని | యవసరంబులు ⁶గాతు రతిభక్తితోడ.
 ధరణి నీతఁడు ⁷మోఁచు ధరణీధరములు | పరఁగంగ నీతని పగవారి మోఁచు ;
 లలిఁ జక్రవాళశైలమ్ములో ⁸నిండి | యిలఁ ⁹బూర్ణశశిఁబోలు నీరాజుకీర్తి ;
 రాజుల ధనమెల్ల గాజనూయమునఁ | బూజలు¹⁰గొని యిచ్చెఁ బొసఁగ విప్రులకు ;
¹¹ఇతని బాహళక్తి కింద్రప్రస్థంబు | ధృతిఁజేరఁ జెనకంగ దృష్టింపరాదు.

1. చూపక. 2. త. ధ్యానులై. 3. వొప్ప. 4. జూచి. 5. అది. 6. మా. 7. దట్టించి పలికి.
 8. నిట్లు. 9. సి. 10. మీఁదెక్కితివుడు. 11. చూతు. 12. ప్రాచు. 13. నుండి. 14. నిండు.
 15. గొనియిచ్చెఁ బొసఁగ విప్రులకు. 16. ఇతనికై రరిగాపులెల్ల భూవిభులు | నితని బాహళక్తి
 కడు రెందులేదు.

ఇతని బాహుశక్తి కెదురులేదెందు; ఇతఁడుండఁజెల్లు నయ్యిందాననంబు
 ధృతి నిట్టి కుటుచగద్దియ నుండఁగఁడె? ” |
 అనుటయు విని విస్మయమును సంశయముఁ | దనఁజుట్టుకొనఁగ భూతలనాథుఁ డిలరి :
 “ ఇతఁడు ధర్మజుడైన నింక వాయుజుడు | హతవైరి క్రిడియు నా మాద్రిసుతులు
 నెచ్చటనున్నవా? రేది పాంచాలి? | యచ్చుగా వివరింపు.” మనిన కింద్రజుడు :
 “ వలల నామముఁ దాల్చి వంటకై నిన్నుఁ | గొలిచి కేసరి మల్ల కంజరంబులను
 బాసర మేడములోనఁ బోరాడ గెలిచెఁ; | బెరుపొంద నతఁడెవో భీమ సేనుండు.
 మనుజేంద్ర, మఱియు దామగ్రంధి కుమారఁ | నినుఁగొల్చి నీయశ్వనికరంబు నరసి
 ప్రకట బాహుశక్తిపరుడైన కయతఁడు | నకులుండు మాద్రిమన్ననఁ గన్న వాడు.
 తెఱఁగొప్ప మఱియుఁ దంత్రీపాలుఁ డనఁగ | మెఱసి నీగోవుల మేవఁబుచ్చుచును
 గొల్లవాడై నిన్నుఁ గొలిచినాతఁడు | అల్లవో సహదేవుడని నిశ్చయింపు.
 జననాథ, వెండియు పైరంధి కయగుచు | ననువొప్ప మాలిని యనువేరు దాల్చి
 కేకయపుత్రి మిక్కిలి గారవింపఁ | బ్రాకటగతినున్న భామ పాంచాలి.
 పాంచాలిక్త కాదె! పవచూసనుతుండు | ద్రుంచె నక్కీచకుఁ దోడికీచకుల.”
 అని చెప్ప నంతలో ననిలసంభవుడు | జనలోకపతికి వాసవపుత్రుఁజూపి :
 “ నరనాథ, యీబృహన్నల 12దానె నరుడు! | పొరసె నుర్రగళిశాపమునఁబ్రేడితనము;
 తగ నృత్తగీత వాద్యముల నుత్తరకు | మిగులంగ నేర్పిన మేటి దానితఁడు;
 ఖండవంబేర్చి యాఖండలుగెలిచి | ఖండించె నతనికై కాలకేయులను;
 గంధర్వపతిగెల్చి గాంధారినుతుని | బంధమోక్షముచేసె బలియుండై యితఁడు;
 మఱియు రాక్షసకోటి మర్దించె.” ననిన | మెఱయ నంతోపించి మేదినిశ్వరుండు
 ఆశ్చర్యమగున్నడై యపుడైన వారి | నిశ్చయింపఁగలేక నిర్విణ్ణుడైన,
 భూమిశ్వరున కింద్రపుత్రునిఁ జూపి | భూమింజయుండు వల్కఁ బాలుపుదీపింప :

కొరవులఁ గెల్చి వశుల మరల్చినవార డర్జునుడని యుత్తరుండు తండ్రి కెఱిగించుట

“ ఇతఁడు నీతోఁ 14దన్ను నెఱుంగంగనీక | ధృతి నాజ్ఞచేసినఁ దెలి చెప్ప వెఱచి
 15చెలగి వేటొకఁడని చెప్పితిఁగాని | కలహంబు గెలిచిన ఘనుండు దానితఁడు.

1. కైనఁ దగఁడె. 2. అంత. 3. నర్జునుండు. 4. మేదిని. 5. నాఁగ. 6. వాడు. 7. బోవు.
8. యున్నాడు. 9. యనుచు. 10. పొంద. 11. చెప్పుచున్నచో. 12. గాఁడె. 13. చిత్తుడై.
14. మున్ను. 15. యొకఁడె గెల్పు మహాత్ముఁ డొకఁ డుండనంటిఁ | గదనంబు గెలిచిన ఘనుండు దానితఁడు.

అరదంబుడిగ్గి యే¹నరుదేరఁ దాను | గురురాజుచూడఁగాఁ గూడ నేతెంచి
వెఱపుదీర్చినయట్టి వీరవాక్యములు | మఱునంగ²లేను క్రమ్ముటఁ జెప్ప³లేను.
తననామములుచెప్పి తనసహోదరులు | మనవీటనుండుట మఱి నాకుఁజెప్పి
కదనంబు⁴నకుఁ దేరు⁵గదలని మృనిన | నది లోకవిపరీతముగుట నేనెఱుంగ.
పోరిలో హయరత్నములఁ దోలి తోలి | వారక ధృతిఁదూలి వశముగాకున్నఁ
గుళుఁడై యితఁడు నాకును దోడుచేసె | బొనఁగ వైరుల భగ్గుముగఁజేసె.” ననిన

పాండవుల నిజస్వరూప మెఱిగి విరాటుఁడు వారల నెంతయు నాదరించుట

వెఱపు సంతోషంబు వినయంబుఁ బ్రియము | నెఱయఁ బార్థుని రాజు నెఱిగఁగిలించి
పాండవాగ్రజునకు భక్తి సాష్టాంగ | దండప్రణామంబు తగ నాచరించి
యతనిఁ గాగిటఁజేర్చి యాభీము యమలఁ | గృతపుణ్యహితులఁ గాగిటఁజేర్చి మించి
చాల భీతిల్లి హస్తములొప్ప మొగిచి | మాళిపైఁజేర్చి ధర్మజుఁ జూచుచుండ,
నతిసంభ్రమంబుతో సంత నవ్విభుని | సుతులు సోదరులును జుట్టాలు హితులు
దాదులు ⁶సచివు లెంతయుఁ బెద్దవారు | భూదేవతలుఁ బాండుపుత్రులఁ జూడఁ
జనుదెంచి యందంద సందడించుటయు, | జననాథుఁ డామూఁకఁ జదియవ్రేయించి
యమనందనునియాజ్ఞ ననుజూలఁ దాను | సముచితాననమునఁ జతురుఁడైయుండి
కంచుకిచేతఁ గేకయరాజసుతకుఁ | బాంచాలిఁ గై నేయఁ ⁷బనిచెప్పి యనిసి
తనలోనఁ దాను సంతసమందు ⁸విరటుఁ | గనుఁగొని ప్రియముతో గాండీవి పలికె :
“ ఏసంకటములేక యిచట నజ్ఞాత | వాస వత్సరము నిర్వర్తింపఁ గలిగె ;
⁹ఈవెఱుంగవుగాని యేమున్న తెఱఁగు | నేవెంట ¹⁰గొడలేక ¹¹హితముచేసితివి.
విరటుఁడు ¹²మేటి భూవిభులలో ననుచుఁ | బరికించి వచ్చె నీపాండవాగ్రజుడు ;
¹³అదియెల్ల నిజమయ్యె.” ననిన నవ్విరటుఁ : | “ డిది నాతపఃఫలం బిది నాదుకోర్కె ;
వసుధ మీమన్నించువారిలో నొకఁడఁ ; | బొనఁగ నన్మునిఁగాఁగఁ బోహణింపకుఁడు.
నాపాలఁ ¹⁴గరుణించి సనుబెద్దచేసి | మీపూన్కి దీర్చుట మిగులంగ లెస్స.

1. నటుపాఠిపోవ. 2, 3. రాదు. 4. లో. 5. గదలింపుమనిన. 6. శనసన్ననప్పుడు విరటభూవిభుఁడు.
7. సతిసంభ్రమంబున సంత పీక్షించి. 8. ప్రజలు బాంధవజనంబులును. 9. బను పిచ్చి. 10. విభుని.
11. నీవు దానిఁగవు నేమున్న. 12. చచ్చిన. 13. హితవు. 14. మేలు. 15. శైరివంచితలమై
వచ్చి నీప్రాపు. చేరి యేకొడలేక చెలగితి మనుడు. మదిసంతసించి యామానవేశ్యరుఁడు. ఇది నా,
16. చనియించి.

ఏను ధర్మజునకు నీరాజ్యమిచ్చి | యేనున్న పురినిచ్చి యిభకోటినిచ్చి
 ధనధాన్య మణులిచ్చి ¹దశమెల్లనిచ్చి | నను వచ్చి సేవిండు నాథులనిచ్చి
 హితులను మఱి పురోహితుల బాంధవుల | నుతుల మంత్రులఁగూడి శోకమై నెపుడు
 నితఁ డేడుగడయుఁగా నితని పాదములు | చతుఃగత్వమునఁ గొల్తు సర్వకాలంబు.
 గజపురి²పై దాడి గావించెనేని | భుజశక్తి నచటఁ జూపును నోపినంత.”
 లనిన నుత్తరునకు నామాటలెల్ల | మనసులో సాగయక మత్స్యేశుఁజూచి :
 “రణములలో వీరు రక్షింపకున్న | గణుతింప ³మనకు నెక్కడిది రాజ్యంబు ?
 ఈరీతి నీవాకఁ డిచ్చువాడవును | ఇది వారొగి బుచ్చుకొనెడివారలునె ?
 కాన ⁴వీరల నింతకాలంబు ⁵మనము | పూని కొల్వనితప్పు బుద్ధిఁ జింతింపు.
 దీనికై మనము ప్రార్థించుట గాఁగ | మినాక్షి నిత్యము మీతనూభవను.
 మణులు రాజ్యంబును మనకుఁ బోఁబ్రాతి | తృణముగా నవి వారు దృష్టింతు.” రనిన

ఉత్తరను గైసేసి మంత్రులు పాండవులయొద్దకుఁ గొనివచ్చుట

మనసునఁ బ్రయోమంది మంత్రపుంగవులఁ | గనుఁగొని వారి నాక్షణమై ⁶యచ్చటికి
 సుత్తరఁ గై సేసి యొసరఁ దెచ్చుటకుఁ | బుత్తెంచుటయు, వారు పొంగుచు వచ్చి
 పొలుపారఁ గేకయపుత్రితోఁ జెప్పఁ | జెలువ శృంగారింపఁ జెలులఁ ⁷బుచ్చుటయుఁ,
 బనిఁబూని వారలు పసిఁడికొప్పెరలఁ | గొనితెచ్చి యుదకంబు కొమ్మకు¹⁰నార్చి,
 తనువు మెత్తనిచీరఁ దడియొత్తి నతికిఁ | బొసర హంసావళి పుట్టఁబుగట్టి,
 నిడుదలై యొప్పారు నిండువెండ్రుకల | తడియూర్చి నవపుష్పదామముల్ దుఱిమి
 పన్నీటఁ గుంకుమ పదనిచ్చి కలిపి | నున్నని మెయిపూత నుతలీలఁ బూసి,
 గోరోజనంబు చెక్కులఁ దీర్చి వ్రాసి | తోరమై నుదుటఁ గస్తురిబొట్టు¹¹వెట్టి,
 పలుకుల మెదిచిన పచ్చకప్పురము | గలిపి కాటుకనీటఁ గనుదోయి దిద్ది
 లత్తుక ¹²దీగిచి యాలలనపాదముల | హత్తించి కెమ్మోవి కది వన్నె¹³వెట్టి,
 పసిఁడిమట్టియలును బసిఁడియందియలు | రశనాగుణంబులు రత్నముద్రికలు
 మణిపాళ నాసికామణి ¹⁴కర్ణపూర | మణికంకణంబులు మానుగాఁ బెట్టి,

1. ధవళంబులిచ్చి ; దశవళంబులిచ్చి (1). 2. కై. 3. బుచ్చెనేని. 4. నింక. 5. మి మనమింత. 6. వీరి.
 7. మంట. 8. భూనాథుఁ. 9. బంచుటయు. 10. వార్చి. 11. దీర్చి. 12. జగియార లలిత.
 13. వెట్టి. 14. కంఠపాళ.

“సీరజాక్షికి సత్త నిలుపుటద్దంబు | గారాముతోఁ జూపి కడుసంభ్రమమున
‘సతివఁ గై నేసితి’ మని ప్రధానులకు | సతిభక్తిజూపుచో, నాశ్చర్యమంది
“వలరాజుదీమమో వలుదముత్తయ మొ | వెలలేని పసిడియో విరటు లేజాలా!
పులుగడిగిన యాణిముత్తైంబుపోలే | నెలమిఁ గై నేసిన నిట్లుండవలదే!”

అని మంత్రవరులు ముక్తాతపత్రములు | పనితకుఁ బట్టించి పరుసఁ దోడ్తేర
నెదురేగి విరటుండు హితులును దాను | మదిరాక్షిఁదెచ్చి ధర్మజుమోల నిలిపి
“దేవ, యీముద్దియ దేవేంద్రజనకు | దేవి గాఁదగునని తెచ్చి చూపితిని;
ఈనాతి నీరీతి సతని కిప్పించి | మానేర్పు నేరముల్ మఱువంగవలయు;
మీరు నిల్చుటఁజేసి మెఱసి నాభూమి | వారక దుగ్ధిక్షు వర్జితంబయ్యె;
మీరు వచ్చుటఁజేసి మెఱసి నాకీర్తి | భారుణి నాచంద్రతారార్కమయ్యె;
మీరు వచ్చుటఁజేసి మెఱసికారవ్యుఁ | డూరక విరిగె నాయూరి చేరువను;
నావంశమును బావనము సేయవలయు | నీవారిరుహనేత్రనిపుడు చేకొనుఁడు.”

అన విని ధర్మజుం డమరేంద్రనుతునిఁ | గనుఁగొన విరటుతో గాండీవి పలికె:
“సృత్తగీతంబులు నిఖలవాద్యములు | సుత్తర నాచేత నొప్పుగా నేర్పె;
జోడలై యుండఁ జేకొనువాఁడఁ గాని | వేడుక నీయింతి వింతగాఁ దలఁప.
వావిదప్పిన పనుల్ పరుసఁ బొండవులు | గావింప; రది మీకుఁ గానవచ్చినది.
కావున సభిమన్యుఁ గల్యాణధన్యు | నాసీరరాజున్యు నమరేంద్రమాన్యుఁ
బురుషుఁ జేసెడుగాక ¹⁰పువ్వుఁబోడికిని | చిరకాల మిది నేను జింతించుచుంటి;
నిది ధర్మనూనున కిది భీమునకును | ఇది బంధుజనులకు హితకార్య.” మనిన
విరటుండు మోదించి విజయు నీక్షించి | చరితార్థుడై ¹¹పల్కె సంభ్రమంబునను:
“వినుమేను సీతోడ వియ్యమందుటకుఁ | దసరి యోగ్యుడనైతి ధన్యుండనైతి;
హరికి మేనల్లుఁడు హరివరాక్రముఁడు | మరునిఁ బోలినవాఁడు మాపుత్రిమగఁడు;
వరఁగఁ గులస్థాన పౌరుషంబుల¹²కు | నిరవై ¹³నుకుచుఁరఁ డీయింతిమగఁడు.”
అని¹⁴యని కొనియాడ నాధర్మనూనుఁ | డనయంబు వేడ్కతో సతని వీక్షించి,

1. సీర దహాక్షికి. 2. యుక్తి. 3. విమలకాముదియొ. 4. జను. 5. తారకంబయ్యె. 6. కారవులు. 7. బావనంబయ్యె నింక. 8. నిట్లు. 9. పుత్త్ర. 10. పుష్పకోమలికి. 11. యొప్పి. 12. పుష్ప. 13. ను. 14. సౌభద్ర; చంద్రుండు ఈ. 15. కేసి,

“పార్థచూటల మాకుఁ బరితోషమయ్యె; | పార్థివ, నీవింక బంధువర్గములఁ
బిలిపింపు; ముత్తరపెండ్లి వేగంబె | ¹ మొరయింపు మిది సర్వమోహనం.” బనిన
మిన్న దాచుచు మత్స్య మేదిసీశ్వరుడు | క్రన్ననఁ దనపుత్రిఁ గాంతేయులకును
మ్రొక్కించుటయు వారు ముదిత దీవించి | తక్కక యనిచి రంతఃపురంబునకు.
ఆవేశ విరటుఁ డత్యంత హర్షమున | దైవజ్ఞులను బిల్చి తాంబూలమిచ్చి
లలిత వైవాహికలగ్న నిశ్చయము | తలకొని చేయించి తదనంతరమున
మెఱసి వారలుఁ దాను మేటికాలరులఁ | దఱిమి పాంచాల యాదవ ముఖ్యులైన
చుట్టల రండని శుభలేఖ లనిపి. | రట్టిచో ధర్మజుం డతని పీక్షించి;
“వనవాసముననుండి వచ్చి నీయింట | మనసులోపలనున్న మలినంబు మాన్చి
యఖిలభోగంబులు ననుభవించితిమి | సుఖ సుయ్యో నేడిదె శుభము చేసితివి;
ఎందుఁబట్టిన మాకు నేకీకులేని | విందపు నీవు గోవిందుని²యట్లు
ర.” మృని తిగిచి విరటభూమిపాలుఁ | గ్రమ్మట బిగియారఁ గాగిలింతుటయు
నతఁడు వారలకు మజ్జనమునేయించి | యతివేగమునఁ బ్రీతి నన్న పానములు
తనుపారఁ బెట్టించి తగ గారవంబు | లొనరించి గంధపుష్పావహారములు
వితతాంబరమ్ములు వెలలేనిసొమ్ము | లలితధక్తితో³ నిచ్చి యామోదమందె.
ఇటఁ గౌరవాధీశుఁ డిభపురంబునకు | భటులుఁ దానును సిగ్గుపడి⁴ వచ్చుచుండి
తనుపార నొక్క శీతలభూమి విడిసి | యినజాతో⁵ ననుజాతో⁶ నేకాంతమాడి :

అజ్ఞాతవాస నిరూపణము

“సమయకాలముపోక చనుదెంచె గ్రీడి; | క్రమమెఱుంగక చెప్పి గాంగేయుడవుడు.
ధర్మ⁷చిత్తున కిది ధర్మరాజునకు | సర్మిలి నెఱిగింత.” మని దూతఁ⁸ బనుప
నాదూత చనుదెంచి యమనూతిఁ⁹ గాంచి | చేదోయి ఫాలంబుఁజేర్చి¹⁰ యిట్లునియె :
“వడిఁ గ్రీడి యజ్ఞాతవాసపత్నరము | కడవకమున్నె సంగరకౌతుకమునఁ
గురుసేనతోడ¹¹ మార్కొనె¹² బేరువాడి; | విరటనూనుడు సాక్షి; వినుడింక మీరు

1. యెలిమిఁ జేయుదమన్న సెనఁగు వేగమున. 2. జూచినఁ గూర్చి యెఁగంగ మాకు. 3. మాకు.
4, 5. ఈపాదములు ముద్రితప్రతిలో నే గలవు. 6. లలితధక్తి శక్తులంతయుఁ జూపునంత. 7. వచ్చి
వచ్చి; వచ్చి మఱియు. 8. ననువున మార్గమునందుఁ దా విడిసి. 9. యినజాతో. 10. వత్తనునకు. 11. బనినె.
12. జూచి. 13. తాఁబలిక. 14. మార్కొనఁ బేరువాడె.

పోయి తొల్లిటియట్ల భూరిదుర్గముల | జాయాసమేతులై చరియింపవలయు ;
 నీవెఱుంగని కార్యనిచయంబులేదు ; | భూవల్లభుఁడు చెప్పి పుత్రైంచె.” సనఁగ
 మానితనత్వఁడై మహినొప్పు ధర్మ | నూనుఁ డిట్లును వానిఁజూచి నవ్వుచును :
 “తమతోడఁ గ్రీడి యుద్ధమునేయునపుడు | సమయకాలముపోయెఁ జర్చింప మున్నె ;
 గురుభీష్ము ¹ లదియెఱుంగుదురు నీవింకఁ | గురురాజుతోఁ బెద్దకొలుపులోపలను
 వారలు సమయసంపత్సరంబెల్లఁ | బూరించి రనిపల్కు పొమ్ము పొ.” మృదుఁడు
²గట్టనిచ్చినఁ బోయి కౌరవేంద్రునకు | ³నట్టి ధర్మజుమాట లతఁడు తెల్పుటయుఁ,
 బాలుపార వినియును బుద్ధిపెంపేది | కొలువిచ్చి యారాత్రి కురుసైన్యవిభుఁడు
 అనుజులుఁ గృపుఁడు దివ్యాపగానుతుఁడు | నినజుండు ద్రోణుండు నేతెంచియుండ
 దూతఁ బుచ్చుటయును దూత వచ్చుటయు | ⁴బ్రాతఁడెప్పకపల్కెఁ బనిలేనిపల్కు :
 “ఒప్పార మఱచితి నొకదొడ్డపలుకు ; | చెప్పలేరైతిరి చేరి మీరైన ;
 సమయకాలముమీఱి జంభారిసుతుఁడు | సమరంబుచేయుచోఁ జాలించి మనము
 నిను నెఱింగితిమన్న నికృతుఁడై పోఁడె ? | పనిలేనిపని ⁵నిన్న బవరమేమిటికి ?
 ఇది ధర్మరాజున కెఱింగింత.” మనిన | నదయుఁడై కోపించి యాభీష్ముఁ డనియె :
 “విన్నెడువారలు నవ్వ విభుఁడవై యుండి | ⁶చనునె సంగతిగాని చపలోక్తులాడ ?
 చెన్నారఁ గ్రీడివచ్చిన వేళయందు | నన్నుతి నధికమానములు లెక్కింప
 మొగిఁ బొండవులు పదుమూఁడు వర్షములు | నగఁగితిస్థితిఁ బుచ్చిరని చెప్పినాడ ;
 ఇది నీవు మఱచుట కేది కారణము ? | మది నొవ్వనాడెదు మమ్మింత.” యనిన
 అందఱు నామాట లగుఁ దప్పవనిరి. | ⁷మందానురాగుఁడై మఱునాఁడు పతియుఁ
 జావఁగా మిగిలిన సైన్యంబుతోడ | వేవేగ నగరప్రవేశంబు చేసి
 గ్రక్కున రేపాడి గగనభాగమునఁ | జక్కలపసలేని శుభ్రాంశుపగిది
⁸వడి నాజిఁగూలినవారి బంధువులు | విడువక వాపోవ వినుచు నేతెంచి
 యమ్మకు నటమ్రొక్కి యాంబికేయునకు | ⁹నమ్మితోఁ మ్రొక్కి మున్ని టియట్లయుండె.
 అట జమ్మికడకేగి యల్ల పాండవులు | పటుతరాశ్రుంబులు భక్తి నర్పించి
 కైకొని విరటభూకాంతుఁ దోడ్కొనుచుఁ | బ్రాకటగతి నుపప్లావ్యంబుఁ జొచ్చి

1. లెఱుంగఁగఁ గోర్కి. 2. గంటగించిన. 3. నంట. 4. అతఁడే చెప్పక యతఁ డిట్లుఅనియె.
 5. గాఢ వానితోఁ బోరు. టిది. 6. పనికిమాలినయట్టి పల్కు. పల్కెదవు. ఇది నీకు మఱచుట.
 7. మందానురాగుఁడై. 8. బడియాజి. 9. నిమ్మలమ్రొక్కి తొల్లిటియట్లు లుండె.

తమకు రాజులు కన్ను దగయఁ గానుకలు । క్రమ మొప్ప¹నిడి మొక్క గడఁగి గైకొనుచు
వేడుక రెట్టింప విరటభూపాలుఁ । డూడిగంబులు నేయ నున్నత²శ్రీల

కృష్ణుఁడు బాంధవులతోఁ గూడి పాండవులఁ జూడవచ్చుట

భాసిల్లు నంతలో, బలుఁడు సచ్యతుఁడు । నాసాత్స్యకియు సుభద్రాభిమన్యులును
దనరఁ బ్రద్యుమ్నండుఁ దగ యుధామన్యుఁ । డసఘ్నఁ డక్రూరుండు నంత సాంబుండు
కృతవర్త తారుఁ గ్రీక్కిఱిసి యాదవులు । నతిపీరు లింద్రసేనాది సారథులు
మణిరథాహుధులై మత్తేభ తురగ । మణులతోఁ గామినీమణులతోఁ గదిలి
పసిఁడి యందలములుఁ బసిఁడి గొల్లెనలు । పసనారు³ధములుఁ బట్టెన బండ్లు
⁶దగిన తెక్కింబులుఁ దమ్మటంబులును । జగజంపుగొడుగులుఁ జామరంబులును
⁷గవురై నయోధులుఁ గవులుఁ బాతకులు । విపుల వీణావీణ వివిధవాద్యములుఁ
బెనుపొంద నభిమన్యు పెండ్లి⁸కేతెంచి । పొనర నుపప్లావ్యపురముఁ జొచ్చుటయు,
⁹యదుకుమారులుఁ దాను హరివచ్చె ననుచు । నెదురేగి పాండవు లింపుసాంపారఁ
బుండరీకాక్షుని భవనైకవంద్యుఁ । బాండుభూపతిగన్న పగిది నీక్షించి
యానందవివశులై యట మూర్ఛదెలిసి । జానొప్పఁ దగిన యాచారంబు నడపి
యమరంగ బలముఖ్యులగు యాదవులకు । నముచిత¹⁰భక్తితో నత్రియల్ నెఱిపి¹¹
భాసిల్లు తనయుతోఁ బాంచాలికడకు । ¹²సీనుభద్రాదేవి ¹³యేగుఁగాకనుచు
సరస సభ్యంతరజనముతోఁ గూడఁ । గరమర్ధిబుచ్చుచో, గమలాక్షుఁ డంతఁ
బీతాంబరమువోసి పృథులవస్త్రములు । భాతి కొస్తుభలీలఁ బరఁగు రత్నములు
వై నతేయుచికంటె పడినేగు హరులు । పూని గోవర్ధనంబును బోసికరులు
పాండుపుత్రునికిచ్చి పాంచాలికడకు । మెండైన తొడవులు మృదులవస్త్రములు
భాసిల్లు నొకమంచి పసిఁడి గద్దియయు । దాసీజనంబులుఁ దగులీతి నిచ్చి
కొంతేయులును దానుఁ గలిసి యంతంత । సంతోషముననున్న సమయంబునందు,

1. నిచ్చిన గడఁగి. 2. సీతిని. 3. వీరదండ సేనాధినాయకులు. 4. సరకులు. 5. బాటబండ్లును.
6. దగరు. 7. దమతోడ నేలేరఁ దత్తైభవంబు । లమరంగనెంతయు నానందమలరఁ । బెనుపొంద.
8. గావింప. 9. నడ.....తోడ. 10. సంగమాచారముల్ నడపి. 11. యెంతయుఁబ్రీతిఁ దా
మెనఁగుచుండఁగను । ఇంతులు దనుగొల్వ నిభరాజగతుల । భాసిల్లి. 12. నా. 13. యరుగఁగానుకలు.

ద్రుపదుండు హితులుఁ బుత్రులుఁ దానుఁగూడి | ¹విపుల సేనానూన విభవుడై వచ్చి
యల్లుండ్ర బూజించి యంతఁ గూతునకు | నుల్లంబురంజిల్ల నొకహరిమిచ్చి
వారి మన్ననఁగాంచి వర్తించునంతఁ | జారువర్తనుడగు శౌబ్యుడన్ రాజు
కాశిరాజును నుప్రకాశితశ్రీలు | భాసిల్ల వచ్చుచోఁ బాండునందనులు
ఎదురేగి ²తోడైచ్చి యెలమిఁ బూజించి | ముదమావహించిరి మొగి ³నిద్గజకును.
వెండియుఁ దమరాజ్యవిభవంబు మెఱసి | పాండవ విరటభూపాల బంధువులు
వచ్చిన విరటుండు వారిఁ బూజించి | యిచ్చకుఁ దగినచో నిమ్ముగావించి

ఉత్తరాభిమన్యుల వివాహము

తనపీటిలోన నుత్తరపెండ్లి చాటఁ | ⁴బవించిన భృత్యులుఁ బౌరు లా వురిసి
మేడలు ⁵ధవళించి మృగనాభి ⁶నలఁది | వాడలు శోధించి వలుదముత్తైములఁ
జెలఁగి మ్రుగ్గులువెట్టి, చీనాంబరముల | కలువడంబులుగట్టి, కంబాలు⁷దోమి
పోకఁద్రూఁకులుదాపి పువ్వులు నెఱపి | తాఁకోర్క దోరణస్తంభంబు లెత్తి,
మణిగాననముచేసి మహితోకుడ్యముల | ననువొంద లక్ష్మీకల్యాణముల్ వ్రాసి,
ఘనసారధూళితోఁ గలిపి యొక్కింత | యనువైన జన్మాజి యట్టల్లుమెత్తి,
రంగువూతిన గోవురములపై నున్న | బంగారుకుండలు ప్రభ¹⁰వెట్టి నెలది,
వెండి¹¹యుఁ గంబముల్ వివిధశోరణము | లొండొండ పీఠుల నొప్పారఁ గట్టి
చెలువ¹²ంబునకుఁ బ్రోదినేయుచందమున | నెలమిఁ ¹³బుప్పొళ్లతో నెల్లఁ గై నేసి,
తోడరి కాలాగరు ధూమమెల్లడలఁ | గడలుకొల్పినఁ గాంతిగలిగి యప్పురము
మాయాపురముమించె మఱపించెఁ గాంచి | నాయయోధ్యనుబోలె ¹⁴నలకనుబోలె.
¹⁵అప్పు డప్సవముండి యధికారులనుపఁ | దప్పక నగరిలోఁ ¹⁶దగనువారు చొచ్చి
వచ్చుపట్టెలభాతిఁ బడఁబాలు నిలిపి | ¹⁷వచ్చిదవనముతోఁ బందిట్లువెట్టి
కొలుపుకూటంబులఁ గుంకుమ ¹⁸నలికి | పాలుపారఁ గప్రంపు మ్రుగ్గులువెట్టి

1. విపుల సమ్మాదాభి వీచులన్ మునిగి | యుండఁగాఁ గాకీకుఁ డురువైబ్యవిభుఁడు | దండ నేతేరంగ
భర్మజాదులును | ఎదురేగి. 2. పూజించి యెలమిఁ దోలెంచి. 3. నందజకును. 4. బనుప సంద్రమితులై.
5. వాడలు. 6. నలికి. 7. పొదివి. 8. ముల్ నిలిపి. 9. రీతులను | అనువొందఁ గల్యాణచిత్రముల్
వ్రాసి. 10. గాంచఁ దోమి. 11. కోటలువాతి. 12. వేగిన. 13. బూఁబోలుల. 14. నాలంకగలిచె.
15. అప్పుడాదుధికారులనుపమగతుల. 16. దగవార. 17. పచ్చుతెల్లులుదోఁప. 18. ంబలడి.

¹మణికుడ్యములయందు మణిగవాక్షముల | మణిదీపముల మాఱుమలగంగజేసి,
మెత్తనివలిపట్టు మేల్కట్టుగట్టి | ముత్తైంబులును బుష్పములు వేలగట్టి
హయదంతిశాలలు నస్త్రుశాలలును | నియతి శోధించి వెన్నెల కిన్నిగదొరయఁ
జతురత మఱి పెండ్లి చవికెయు నరుగు | ⁴నతియత్నమునఁ జేయునపుడు మోదమునఁ
బవడంపుబోదలుఁ బసిడివానములు | సవరత్నమయములౌ నాల్గుకంబములు
వెండిపట్టెలు వట్టివేరు కప్పులును | ⁵వెండియు శీతాంశువేదిభాగమును
నొనరించి ⁶యొప్పుగా నొగి నందుమీఁదఁ | గనకశీతమువెట్టి కడఁకతో మఱియు
వలయు కార్యంబుల వర్తించి రంత. | వెలఁదులఁ బిలిపించి విరట భూవిభుఁడు
ఘనలీల నుత్తరఁ గై నేయఁ బనిచె. | తనయులుఁ దమ్ములుఁ దానుఁ బత్నియును
బహుకుంకుమాంబరాభరణ మాల్యముల | విహిత శృంగారులై విప్రపుంగవులఁ
బిలిపించి పూజించి పేరటాండ్రకును | దిలకించు కట్నముల్ దెఱఁగొప్ప నిచ్చి
⁸మహితవై భవమున మఱియుఁ గొల్పండి | యహితసంతోషుడౌ నాధర్మజునకు
ననుపమంబగు లగ్నమా⁹నన్నమయ్యె | ననిచెప్పి పంపిన నతఁడు వేగమున
వనజనాభునియాజ్ఞ వలనొప్పు బడిసి | యనుజన్ములును దాను నర్థిగై నేసి
శుభవేష¹⁰మహితులై చుట్టాలు గొలువ | నభిమన్యు¹¹భూషించి యక్కుమారకునిఁ
బట్టపుటేనుంగుపై నుండఁ బనిచి | నెట్టన శుభతూర్య¹²నిచయంబు మ్రోయ
నుత్తుంగగజములు నుత్తమాశ్వములు | గ్రొత్తగాఁ గై నేసి కొన్నింటిఁ గొనుచు
లెక్కకు మిగులు వల్లిక¹³లు దెప్పించి | చొక్కపుమణులు భాసురవస్త్రచయముఁ
¹⁴గల వస్తువులు దివ్యగంధముల్ మఱియుఁ | బొలుపైన తోడవులుఁ బుష్పచూలికలు
మధురభక్త్యంబులు మఱియుఁ జెక్తైన | విధముల క్రంతలు వింతగా నడువఁ
దగురీతి బ్రాహ్మణోత్తముల దీవెనలు | మగువలపాటలు మాగధస్తుతులుఁ
దఱచుగా వినుచు ముందర శౌరి నడువఁ | దిరమొప్ప విరటునుందిరభూమి గదిసి
భాసిల్లి యెదురుగాఁ బఱలెంచి సతులు | నేనలు చల్లుచోఁ జెలఁగి గైకొనుచు

1. మాణిక్యదీపముల్ మాణికవాటకముల | రాజించి నిరుపమప్రభ గొల్పుచుండ | మెత్తని. 2. భూషించి.
3. ముగ్ధమాపి. 4. సతి విచిత్రముగాఁగ నలకరించుటయు. 5. ఒండొంటి మిగులంగ నొక వేదియందు.
6. యావేది నొప్పుగా నలికి. 7. వేదజ్ఞులౌ. 8. మయమూర్తికలతోడ మహిమఁ గొల్పండి (?) |
యమిత సంతోషుడౌ యా ధర్మజునకు. 9. యత్త. 10. యుతులౌచు. 11. బూజించి. 12. నినదంబు(?).
13. లండునిండి. 14. ఫలవస్త్రములు దివ్యభవ్యగంధములు.

జటుల ఘంటాముఖ సకలనాదముల | బటువై స విరటభూపతియిల్లు చొచ్చె.
 అతడు భీతియు సిగ్గు హృంబు¹ మెలయ | వితత వై దికతంత్ర విభవంబు నడవ
² కేశవుండును దానుఁ గృష్ణ ధర్మజులు | నానుభద్రానుతు సర్థి దోడ్కొనుచు
 గరమొప్పు నుత్తరాంగసకు మాటున్న | తెరయొద్ద నిలిపినఁ దెరయొప్పెఁ జూడఁ
 దొలఁగక దివనరాత్రుల నట్టనకును | నిలిచిన ³సంజవెన్నెల చాలుపోలె,
 దిననాథ వికచపద్మినుల మధ్యమున | ⁴జనులు చూడఁగనున్న జలదంబుపోలె.
 ఆవేళ దైవజ్ఞు లఖలదేవతల | భావించి కీర్తించి ⁵పరమమోదమున
 రమణీయ శుభతూర్యరవమురంజిల్లు | సుముఖులై దీనించి సుముహూర్తమనుచు
 దెరచీరఁ దిగిచిన దేవేంద్రమనుచు | డరవిందముఖ వక్త్ర మభిలాషఁ జూచె.
 ఆ చూపులను తేటు లామోముదమ్మి | నేచిన మాధుర్య మింపారఁ గ్రోలి
 మగుడనేరనిమాడ్కి మరగుచున్నంత, | మగువయుఁ దనచూడ్కి మగనిపాదముల
 నిలిపినఁ గస్తూరినీట నచ్చోటఁ | దొలికించందమై తోఁచెఁ జూపటకు.
 అంతఁ గ్రమ్మటివచ్చి లభిమన్యుచూడు | లింతి⁷బంగరుమేన నిరవొందియలర
 నాపొలంతుకచూపు లభిమన్యు⁸మోము | బ్రాపించి నిలువనేరక సంచలించె.
 అలఁతివేడ్కయు సిగ్గు ⁹సంపూడిద్దటకు | దలఁపు¹⁰ల దిగఁబాటి తడఁబాటు సూపఁ
 బతిచూపు మఱి త్రిప్పు భామచూపలర | సతిచూపులను ద్రిప్పు సౌభద్రుచూపు.¹¹
 పరికింప నిట్లు దంపతులచూపులును | దరమిడి యన్యోన్య తనువులు దాడి
 జగియారు చెమరునఁ జిక్కి యొక్కింత | మగుడనేరనిమాడ్కి మఱి చేరవయ్యె.
 తదనంతరంబ యిద్దఱుఁ దంత్రమరసి | ముదమొప్పు ¹²నక్షతంబులు దోయిలించి
 యొగిఁ దీగయును చూచు నొండ్రిమీఁదఁ | దగిలి ¹³క్రొవ్విరిసేన దలపెట్టుకరణిఁ
 జెలువార నొండ్రిరుల్ శిరములమీఁదఁ | దలఁబ్రాలు¹⁴పోసిరెంతయు సిగ్గు¹⁵తోడ.
 అభిమన్యు డప్పు డయ్యె¹⁶తివ కెంకేలు | రభస¹⁷వత్పులకాంగరాగుడై పట్టి

1. దోచు. 2. వాసిమీఁదఁ గై భవంబు దల్కిత్ర. 3. నా నుభద్రా. 4. గనుపట్టు మద
 యరాగచ్చాయపోలె. 5. పరమాదరమున. 6. ద మంది. 7. పెత్తనిమేన నెఱ (తీ) మించు
 లారయ (లవయ). 8. మేన. 9. నా వేళఁగలసి. 10. లు జెలిబాట. 11. అంతట మనులుఁ
 బుజ్జాంగనల్ విప్రు. రెంతయు దీవింప నెలమిఁ గృష్ణుండు | ధర్మజాదుల వేడ్కఁదగిలి కీర్తింపఁ |
 వేర్చి సౌభద్రుండు పృథులహర్షమునఁ | గలకంఠి కంఠభాగమునఁ గీలింపఁచెఁ గళల నింపొందు మంగ
 శసూత్ర మెలమి. దదనంతరంబ. 12. దోసి (య) కృ ముత్యముల్ నింది. 13. యొయ్యన
 నిరుల్ దమిరాలృకరణి. 14. నింది. 15. దోచు. 16.ంగన కేలు. 17. విసుగుతానురాగుడై మించి.

చెలువారు ¹ మెత్తని చిగురాకునురియ | వెలయఁబట్టిన తియ్యవిలుకాఁడుపోతె
వెలఁదిఁ దోడ్కొని హేమవేదిక యెక్కి | నలువొప్ప నేకాననఁబున నొప్ప
నొగి రోహిణినిఁగూడి యుదయాద్రిమీఁద | మిగులఁ జూపట్టిన మృగశిఘ్రుఁబోతె.
ఆలోన యాజ్ఞకులగ్నియు దర్భ | పాలాశ సమిథలు ⁵ బ్రహ్మపాశములు
సరసాక్షతలును లాజలు గిన్నియలును | సురభిగంధము నేయి స్రుక్ స్రువంబులును
మొదలైన నద్భవ్యములుగూర్చి క్రియలు | పదలక ⁷ యవ్వధూవరుల వ్రేల్పింప
వారును సంతోషవనధి నోలాడి | కోరిక కిలెంతయుఁ గొనసాగి వెలయఁ
దనువులించుక సోఁకఁ దలచూపి పులక | ⁹ లోనర మేనులునిండి యొండొండ నిగుడ
హోమకార్యము దీర్చి యుర్విదేవతలు | వేమాటు నిచ్చు దీవెనలు గైకొనిరి.
పెనుపార నీరీతిఁ బెండ్లి చెల్లుటయు | ఘుఁఁడు విరాటుఁ డగ్గలికతో నపుడు
పట్టుపచ్చడమును ¹⁰ బంగారు నగలుఁ | గట్టంగ మడుపులుఁ గంఠమాలికలుఁ
బొనఁగఁ బూబంతులుఁ బోకలాకులును | బసిఁడి పశ్యేరములఁ బచరించి తెచ్చి
పొనర నచ్యుతునకుఁ బూజించి యిచ్చి | వినతిఁ బొండవులకు వేర్వేటి నిచ్చి
తెఱఁగొప్ప నా ద్రాపదికి నుభద్రకును | నెఱయ భూషణ వస్త్ర నిచయంబు లిచ్చి
పదపడి ¹¹ యొక వేయి భద్రనాగములు | ¹² పదివేల సంఖ్యల భటఘోటకములు
గణుతింప నైదులక్షలు పాఁడి పనులుఁ | బ్రణుతింప నరుదైన పసిఁడికిటంకములు
విభవంబు దైవాట వేగఁ దెప్పించి | యభిమన్యునకుఁ గూర్చి ¹⁴ నరణమిప్పించి
యితర బాంధవులకు నింపుసొంపారఁ | బ్రతిలేచి భూషణాంబరము లిప్పించి
యసఘుఁడై ¹⁵ యందఱు నన్న పానములఁ | దనిపెఁ బాయన ¹⁶ నూపదధులతోఁగూడ.
వివరింప నవ్వడు విరటు మందిరము | కవిబోక గోష్ఠీవికాసంబు వలనఁ
జటుల గీతఃబు ¹⁷ల సరసవాద్యముల | నటనటీజన ¹⁸ మాడు నాట్యంబువలన
యాదవ పాంచాలు రాదిగాఁ గల్గు | మేదిసి ¹⁹ విభులాడు మేలంబువలన,
లలిమీట దంపతులకు నివాళికలు | నలువొప్పనిచ్చు పుణ్యస్థ్రీల వలన,

1. జిగిమించు. 2. యును దాను నుద. 3. ధారు. 4. లన్నంబు. 5. భవ్యపాత్రములు. 6. పర శుభాక్షతలును బసిఁడి గిన్నియలు. 7. వానిచే వరుసఁ జేయింప. 8. లారీతి. 9. లానరఁ జేతులు దాఁగ నొడల్లెఁ జెమట. 10. బసిఁడి యుత్త (తై) రలు. 11. పదివేలు. 12. చదురొప్ప రథము లక్యములు సద్భటులు. 13. టెక్కములు. 14. యమర. 15. విప్రల సధిక దానముల. 16. పూప కతులతో. 17. పిసర పోషకుండ. 18. ఘననాట్య సంగతుల. 19. విభుల సమ్మేలంబు వలన.

బ్రాకట శుభవేష భరితులై ¹ వెలుంగు | రాకొమరుల హాస్య ² రసపుష్టి వలన,
గుల పారుషములై త్రి కుంభిశ్వరుల | గలముఁ గీర్తించు మాగధపంక్తివలన,
బొనర మిన్నులు దాఁకు భూరిదక్షిణల | దనిసిన భూదేవతా కోటివలన,
జతుర విలాసిని చక్రంబువలన | సతిమనోహరమయ్యెనని చెప్పటయును
జాల సంతోషించి జనమేజయుండు | మేలైన పూజల మెప్పించె నతని.
పంచాక్షరీ మంత్ర పరమతత్వజ్ఞ! | పంచమవేద ప్రబంధ నిర్వహణ!
జనదోషహరణ! శిష్ట ప్రతిపాల! | ఘనభుజాటోప! మార్కండేయ నిత్య!
ప్రథిత జంబూద్వీప భారధారేయ! | పృథులసౌభాగ్య! గంభీరసముద్ర!
ఆని యిట్లు కృతివతి కభివృద్ధిగాఁగ | నెనసినవేట్కుతో ³నే జెప్పినట్టి
యీ పుణ్యకథ విన్న నెలమి వ్రాసినను | రూపించి చదివిన రుచిరపుణ్యులకు
నరుదారఁ బుత్రపౌత్రాభివృద్ధియును | బరమసౌభాగ్యంబు భాగ్యవృద్ధియును

1. మెలంగు. 2. రసముల వలన.

3. దళరధరామ సీతాపతిరామ | శశికలాధర సేవ్యనన్దాని వంద్య
రావణసంహార రాక్షస వైరి | భావజజనక శ్రీభవ వాసుదేవ
సాకేతపురినాథ జగదేశనాథ | నా కేడుగడయునై నన్ను రక్షింపు
భోసలాన్వయ సుధాంభోధి చంద్రునకు | భాసుర శౌర్యానుభావ సాంద్రునకు
భవసముత్కృట జటాభరణాయమాన | ధవళకీర్తి మనోజ్ఞతరగాంగ భంగ
గామానైక పవిత్ర గంధర్వగాన | మోహితామర వధూముఖ కారిక్షణీయ
మనుజుభావునకు రామామనోజునకు | ననఘ సన్నతికి కాహాసనీ పతి
నింతాజి వ్రాయించె నిఖిలార్థ వితతి | కంఠోధి యగుచుండునట్టి భారతము
నిటలాక్ష పదపద్మనిసిత ప్రసన్న | పటుచిత్తుడైన కుప్పయమంత్రిచేత.
ఈ పుణ్యకథ విన్న నెలమి వ్రాసినను | రూపించి చదివిన రుచిర పుణ్యులకు
గంగలోపల వేయి కపిలధేనువులు | నంగజునకును వర్షించు ఫలము
నరుదారఁ బుత్ర పౌత్రాభివృద్ధియును | జితర కీర్తులు శ్రీలరాజ్యములు
నివాలోక పరలోక హితమైన సుఖము | మహితాయురారోగ్య మంగళచయము
రమణమై నిచ్చు శ్రీరాఘవేశ్వరుండు | క్రమము దప్పక యెల్లకాలంబునందు.
ఈ మహాకృతి మహియెంతకాలంబు | హేమాద్రి కిఖరంబు లెంతకాలంబు
ఎలమిఁ జంద్రార్కులు నెంతకాలంబు | పాలుపొంద వెలుంగును భువనంబు లెఱుంగ
ననుపమసీతి నొప్పు నంతకాలంబు | మునుకొని కథల నిమ్ములనొప్పుఁ గాన.

ఇది సవాళిపద్యక్త

(తంజా. ప్రతి).

4. నృపతికి. 5. నెలమి వర్ణించి. 6. ప.

¹ఇహలోక పరలోక హితమైన సుఖము । మహితాయురారోగ్య మంగళచయము
 రమణ బట్టేపాటి రామలింగంబు । క్రమము దప్పక యిచ్చు గలకాలమెల్ల.
 ఆవేల్పు గొల్చిన యనఘాత్ముపేర । దేవయప్రభు వంశ తిలకంబుపేర
సరణిగాఁ బంట వంశప్రభుపేర । మఱియు జంగాల ² ముమ్మయధీరుపేర
 నహజసజ్జనుపేర సంప్రోక్తమైన । ³మహిత ⁴కావ్యము ధాత్రి మను నెంతకాఠ
 మిన సోమ తారక లెంతకాఠంబు । ననుపమస్థితి నొప్పు సంతకాలంబు.
 ఇది సదాశివభక్త హితగుణానక్త । నదయస్వరూప కాశ్యపగోత్రదీప
 శ్రుతిపాత్ర వల్లభసూరి నత్పుత్ర । మతిమద్విధేయ ⁵తిమ్మయ నామధేయ
 రచిత విరాటపర్వమున నాశ్వాస । ముచితార్థయుతముగా నొప్పె నేనవది.

1. పరలోక ఇహలోక శాస్త్రన సుఖము (?). 2. ముమ్మన శౌరి. 3. మహిలోక నెంతకాఠము
 యొప్పుచుండు । ఇది సజాశిక (తిరు. వ్రతి). 4. సత్కృతి. 5. తిమ్మన.

ప్రథమాశ్వాసము

1. శ్రీరత్నయుత వక్ష, శ్రితనత్కటాక్ష, | కారుణ్యగుణధామ, కౌశల్యరామ,
అక్కథకుఁడు శౌనకాది నన్నునుల | కక్కధానూత్ర మిట్లని చెప్పఁదొడఁగె :
2. పాండవగ్రజుఁడు శోభనమైనపిదపఁ | బుండరీకాక్షునిఁ బూజలునేసి
యేనగునాఁడు మత్స్యేశుకొల్వునను | భూనాథుఁడును దానుఁ బోయి కూర్పుండి
తమ్ములుఁ దనయులుఁ 3. దగువారుఁ గొలువ | నెమ్మి నిష్టాలాప4. నిరతి నున్నంతఁ
5. కాంతేయకార్యంబు కమలనాభుండు | చింతించి నృపుల పీక్షించి యిట్లనియె :

కౌరవులయౌద్ధకు దూత సంపు టుచితమని కృష్ణుఁడు పలుకుట

“ ధారుణీపతులార, ధర్మజు1. పాటి | సైరణగల7. వాఁడు జగతిలో లేడు ;
వనవాన మజ్జాతవానయుక్తముగ | జను లియ్యకొనఁ 8. దీర్చి సంబంధి యింట
నున్నవాఁ డితినికి నుర్విరాజ్యంబు | పన్నగధ్వజుఁ డింకఁ బంచి యీ9. దగడె !
వాడేల యిచ్చు గర్వపుఁ గూటివాఁడు | పోడిగాఁ బ్రజఁగూర్చి పోరాడుఁగాక ;
వనవానముననున్న 10. వా రింక వీరు | ననిసేయుదురు 11. గాక యతనిఁ గైకొనరు ;
ఆ మత్తుఁడును 12. వీర లనహాయులనుచుఁ | దా మహా13. సైన్యఁడై తద్ద గైకొనఁడు ;
కావున వీరలు 14. గలహయత్నంబు | నీవేళనేయక 15. యిట్లున్కిగాదు ;
దూతఁ బుత్రముగాక దుర్యోధనునకు | నాతని16. తలఁపుఁ దా నరయంగవలయు ;
17. పుచ్చిన నతఁడును భూరాజ్యభాగ | మిచ్చెద రండన్న నిది సర్వహితము.”

దుర్యోధనుఁ డపరాధి కాఁడని బలరాముఁడు పలుకుట

అనిన నొతయు మెచ్చి హలపాణి పలికె : | “18. వనజాయతాక్షుని వాక్యంబు మేలు ;
క్షీరోదకన్యాయసిద్ధి 19. నిష్టైనఁ | కౌరవులును 20. వీరు గలయంగఁగలరు ;

-
1. శ్రీ కౌంకటాధీశ సృష్టిప్రకాశ | దేవపూజిత పాద దివ్యప్రసాద | జనమేజయునకు శైశంపాయ నుండు | ఘనతతో భారతకథ చెప్పఁదొడఁగె. (ఓరియంటల్ ప్రతి). 2. పాండవు లిట్లు. 3. దన. 4. నియతి. 5. కాంతేయులను జూచి కంసమర్దనఁడు. 6. జోలి. 7. రాజు. 8. దేర్చి సమృద్ధి నిట్లు. 9. గలఁడె. 10. వారలై వీర | అని. 11. గాని. 12. వీరి న. 13. సేనుడై తద్దయు. 14. గణగ. 15. యిటులున్న. 16. లోభంబు. 17. పుచ్చుగా. 18. వనజాతనాభ నీ. 19. నింపెనఁగ. 20. వీరి.

* ఈ పర్వము నందలి పాఠాంతరములన్నియు మద్రాసు ఓరియంటల్ ప్రెస్ లోని ప్రతిలోనివి.

వెరవెరింగిన దూత వేగంబై పనువుఁ | డరిగెనేనియు దూత యతిగర్విగాక
యనునై న¹వేళ నొయ్యన నుయోధనుని | మనసు నొవ్వకయుండ మాటాడవలయు;
తల²పోయ నతడును ధర్మంబుదప్పి | మెలఁగఁ జా వివరంబు మీకుఁ జెప్పెదను.
తాను నేరకపోయి తనమనమానుఁ | బూని జూదమునకుఁ బొదవెట్టె; నతఁడు
నిలిచి వీరొడ్డిన నెత్తంబులెల్ల | గెలిచె గెల్చిన వీరి ³గీడుపోకినది;
జూదమాడినవారి పోకు నాపదలు; | మేదిని నలునకేమిట ⁴నెక్కు డితఁడు?
అతఁడుగాఁ ⁵డిందు నవరాధి.” యనిన | నాతనిమీఁద సాత్యకి చాల నలిగి;

సాత్యకి దూత సంపదగదనుట

“వక్షమాడితిగాక పాండవాగ్రజుని | నక్షవిద్యకు లోలుఁడని యెన్నఁదగునె?
ఇంత ⁷పైరించినాఁ డితఁడు జూదంబు | పొంతఁ బోవునె మోసపుచ్చిరిగాక;
మాట లిన్నియు నేల మనదూత వారి | వాటపుగర్వోక్తి పలయుఁ బాలడుగ;
నొనఁగకయుండిన యుద్ధమధ్యమున | నసిధారరప్పింతు నన్ని భాగములు.
ఎంతకులేరు ⁸ఏ రీ భీమ విజయు? | లింతయు నెఱిగిపోఁడే ¹⁰మొన్నవచ్చి?
నేటిపట్టుననైన నిజగర్వరేఖ | మీటక రివుండేల ¹¹మెదుగుఁ బార్థులకు?
గర్వోక్తు ¹²లాడినగాని దుష్టాత్ముఁ | దుర్విలో మృదుభాష నోజకురాడు;
ధన ¹³రాజ్య యావన దర్పాంధుఁ ¹⁴డతఁడు | మన దూతమాట సన్మానించి వినునె!
యుద్ధంబు గాఁగల దుద్యోగపడుఁడు | సిద్ధమింతయు నన్న శ్రీకృష్ణజూచి
పాంచాలపతి పల్కు: “బలుఁ డేమి యెఱుఁగు? | నందిత సత్య మీ సాత్యకి పలుకు.
కౌరవాగ్రజుఁ డాడు గర్వోక్తి మాన్పు | నేరరు కొలిచిన ¹⁵నియతి నద్దొంటు;
ధృతరాష్ట్రుఁ డతనిబుద్ధికి మాఱుపల్కుఁ; | డతిమాత్రముగఁ గయ్యమగు వేయునేల?
గఱుతింప ¹⁶నిటమీఁదఁ గాంతేయులకును | రణసహాయులనెల్ల రప్పింపవలయు;
రారాజు మునుమున్న యేరాజుఁ బిల్పు | నారాజు మనకు తాఁ డటఁ బోవుఁగాని.”
అనిచెప్పి ¹⁷పాంచాలుఁ డబ్జనాభునకఁ | దన పురోహితుఁజూపి తగవొప్పఁ బలికె:

1. వేళల నా. 2. కొని యతఁ డింత. 3. గిట్టెలు నడగ (1). 4. దక్కు వి.
5. డితఁ డపరాధి. 6. డు. 7. నేయించెనే యితఁడు. 8. నేడీ. 9. కు. 10. మున్ను. 11. మేటి.
12. లాడక గాదు దుర్మతుడు. 13. ధాన్య. 14. డగుమ. 15. నివయ కా. 16. నప్పుడి.
17. ద్రుపదుండు హరికి శిండియును,

“మతిమంతుఁ డీతఁడు మాట పొందెఱుఁగు; | నతివేగమునఁ బోయి హస్తినాపురికి
మనము ¹చెప్పినయట్టి మాట లందఱకు | వినిపించు వేర్వేఱ ²విశదంబుగాఁగ;
వారలతలఁపు నర్పముఁ గానవచ్చు | నీరీతి.” ననుటయు నిందిరావిభుఁడు :
“పాంచాల, నీవిట్లు బ్రాహ్మణోత్తమునిఁ | బంచిన వారు తాత్పర్యంబుతోడ
'ద్రుపదుఁడు మనకు నాప్తుఁడు బుద్ధితో'వ | గృవసేసె' ననుచు మిక్కిలి నమ్మతించి
పాలిత్తురవనిలోఁ బాండునూనులకుఁ; | బోల నెవ్వరి నందుఁ బుచ్చినఁగాదు.
నమ్మతింపక యుద్ధనన్నధులైన | నెమ్మి బాండవులంత నిజసేనఁ గూడి
నన్నును బిలిపింప నాఁ డేను వత్తు; | నెన్న నెవ్వరునేల యీక్రీడి గలఁడు.
వడిఁ బెండ్లిపనికినై వచ్చి పాండవులఁ | బాడగంటి మిటఁ జాలుఁ బోయివచ్చెదము.”
అని లేచి బలముఖ్యులైన యాదవులు | ⁴ తనవెంట నడవ యాదవచక్రవర్తి
విరటు వీడ్కొని పాండవేయుల నిలిపి | ⁵తటి ద్వారపతి కేఁగెఁ దగు వైభవమున.
అంత ⁶వివాహార్థమై వచ్చి నృపులు | కొంతేయుపక్షులై కదనంబుగోరి
యాధర్మసుతుఁ డంప నాత్మభూములకు | సాధనసైన్యసంఘయ ⁷బుద్ధిఁ జనిరి.
⁸సరవిఁ బాండవులును నన్నధులగుచు | విరటునితోఁగిగూడ వెలివీడు విడిసి
యనిసేయఁ¹⁰ దోడురండని యాప్తనృపుల | కనిచిరి మతిమంతులైన దూతలను.
అటఁ గౌరవాధీశుఁ డావార్త యెఱిగి | తటుకునఁ దానును దన విధేయులకు
నొనర దూతల ¹¹బంప నుభయపక్షములఁ | జనుదేరఁ దొడఁగిరి జగతిపై నృపులు.
పాంచాలుఁడును నంత బ్రాహ్మణదూతఁ | బంచె బుద్ధులుచెప్పి పనదనంబిచ్చి.
అక్కడఁ గురురాజు హరిఁబిల్చు పనికి | నొక్క¹²దూతను బుచ్చు నోడి తావెడలి

దుర్యోధనుఁడు కృష్ణుని సాయము గోరుట

ద్వారాపతి పురోత్తమమున కరిగి | వారిజోదరుఁ గానవచ్చుచో, నతఁడు
నిద్రానిమిలితనేత్రుఁడై యున్న | ¹³నుద్రేకమగు వేడ్క నొయ్యన చొచ్చి
తలయంపిదిక్కునఁ దగినవీతమునఁ | దలకొని కూర్చున్న, దక్షణంబునను
హరిఁబిల్వఁ గ్రీడియు నరుడెంచి యతని | చరణాబ్జముల¹⁴యొద్ద నడ్చక్తితోడ

1. చెప్పింపిన. 2. విభుఁ డడిగాక. 3. ధోఁచ. 4. అనురాగమునఁ బొంద యడు. 5. తన పురంబున. 6. వివాహార్థ మరుజెంచి. 7. ముతో. 8. చరస. 9. గూడి. 10. రమ్మని యాపుతా. 11. బుచ్చు. 12. మానిసిఁ బంప. 13. సుద్రేక. 14. యెడ.

నిలిచిన, సంతలో నిద్రమేల్కొంచి | జలజనాభుడు తొల్ల శక్రజు¹గాంచి
మెనుక కౌరవునిగాంచి వేడ్క నిర్దురను | అనుకూలముగ వారి నాదరించుచును
'ఏమొకొ పచ్చితి రిరువురు?' ననిన | దామోదరుని జూచి ధార్తరాష్ట్రుండు :
“ఓడక నిన్నేను యుద్ధకార్యమున² | దోడానపడి పిల్లల దొలుత నచ్చితిని;
‘ఏముం బాండవులు మీకేకరూపంబు ; | ఏ మున్ను పచ్చితి నెఱిగి ర.’” మృనినః :

అర్జునుడు తనకు రణసహాయునిగాఁ గృష్ణు నెన్నుకొనుట

“గవ్వడి దొలుత నే గన్నారఁ గంటి ; | నివ్వల నినుగంటి ; ³నీవు దా మొదల
వచ్చుటజేసి ⁴భావ్యము నిరువురకు | వచ్చి తోడొనరింప వలయుట నాకు.
వదివేపు రుద్దండబలులు ⁵యాదవులు | విదితశస్త్రాస్త్రులు విపుల సాహసులు
నారాయణాఖ్యులు ననుబోలువారు | ధీరు లేతెంతురు ధృతరాష్ట్రతనయ !
యే యాయుధములేక యేనొంటి వత్తు ; | ధీయుక్తి నీ రెండు తెఱగలయందు
నడుగుఁ డెయ్యదియివ్వ ; మడుగు¹⁰చో బాలుఁ | డడరి మున్నడుగు¹¹కర్ణుండు గాన
హరినందనుండు మున్నడుగుఁగా.” కనుచు | హరివల్క నరుడు¹²దా హరినేరుకొనియె.
¹³అందుకు తోషించి యాధార్తరాష్ట్రుఁ | డొందిన¹⁴వేడ్కఁ దా నున్న పాల్గొనుచు
బలుఁ గానఁబోయి యబ్బలునిఁ దోడునకుఁ | బిలిచిన, సతఁడు¹⁵ను బృథివీశుఁ జూచి :
“వినవయ్య పెండ్లికి విరటుఁడు మమ్ముఁ | బనివడి పిలువ నుపన్లావ్యపురికిఁ
బోయితి మచ్చోటఁ బుట్టె నీవార్త ; | లాయెడ నీపక్షమాడితి నెఱుంగ.
ఆపల్కు హరికిఁ బథ్యము గాకయున్న | భూపాల, యేనును బుద్ధిలో నవుడు
కురురాజనూనులఁ గొనియాడనేల ! | గరుడాంకుచిత్త మీగతి నొవ్వనేల !
ఈ యుద్ధమున నన్ను నెవ్వారు తోడు | నేయఁ ¹⁶బిల్చిన దోడునేయఁ బొమ్మనుచు
నున్నాడ.” ననిన దుర్యోధనుఁ డతనిఁ | జెన్నార వీడ్కొని శీఘ్రుంబె పోయి
కృతవర్మ గాంచినఁ, గృతవర్మ యతని | సతిభక్తిఁ బూజించి యంజలి చేసి,
“కొనివత్తు నీకు నక్షోహిణిసేన | యనినేయఁ దో.” డని యనిచిన, సతఁడు

1, 2. గాంచె. 3. వచ్చినా. 4. కు. 5. మేముం బాండవులను మీకొక్కరూపు. 6. వచ్చుట.
7. నివ్వడా. 8. భావ్యము నిరువురకు. 9. గోపకులు. 10. డు. 11. హర్షంబు. 12. నా.
13. అందు సంతోషించి. 14. లెక్క. 15. తత్. 16. కేరినఁ బోకనేయ.

కరిపురి ¹కరిగె. నిక్కడ ²నంత శౌరి | దరహాన ³మిగురొత్త ధనశాశ్వత జూచి :
 “నారాయణాభిధానముఁ గొన్న గోవ | వీరులఁ గురురాజు ⁴వేగోరి పడసె.”
 నీకేల రణముమానిననన్నుఁ బిలువఁ ? | జేకొని పని తప్పఁజేసితి.” వనిన
 అమరేంద్ర⁵నూనుఁ డిట్లును : “నీవు శస్త్ర | విముఖుడవై యుండు విధము నాకోరిక ;
 ఈవు పోరాడిన నిలఁ బ్రసిద్ధుడవు | కావున విజయవిఖ్యాతి నిన్నొందు ;
 అనిమొన నూతకృత్యము నీవు నాకు | నొవరింతునంటి మున్నొక¹⁰నాఁడు కృష్ణ !
 అది మఱువకు చాలు ; నాజిలో నీకు | ¹¹నెదుర నిల్వరు గాన నిట్లేరుకొంటి.”
¹²నన నొడఁబడియు నా నరు నాదరించి | మనమున సంతోషమగును గావించి
 భావికార్యము మఱి భావించి తెలిసి | గోవిందుఁ డస్త్రసంకుల రథంబెక్కి
 వైసేయనహితుడై చనుదెంచి ధర్మ | నూనునిఁ గలసె నాక్షోణీశుఁ ¹³డలర.

దుర్యోధనుఁడు శల్యుని దనకు రణసహాయునిగాఁ గోరుట

అంతఁ బాండవదూత లరుదెంచి పిలువ | నెంతయు సేన మద్రేకుఁడు గూడి
 యనుదిన యాత్రల నరుదెంచు వార్త | విని కౌరవుడు మంత్రీవితతిఁ బుత్తెంచి
 మద్రభూవిభుఁ డేగు మార్గమధ్యమున | భద్రదేభశాలలుఁ బఱపై న యిండ్లుఁ
 గొలువుకూటంబులుఁ గూపదీర్ఘికలుఁ | గలపు బియ్యము నెయ్యి కాయగూరలును
 గడ్డిగవణము లాదిగా విడిదలల | నొడ్డిన, శల్యుఁ డయ్యుద్యోగమునకు
 సంతసిల్లుచు నాత్మ పచివులఁ బలికె : | “ఇంత సంతసంచేసె నెవ్వఁడు నాకు ?
 కొంతేయనచివుండు గానేర్పు నతని | నెంతయు మన్నింతు నిటఁ బిల్వ” డనిన
 నచ్చోటి కట మున్న యాసుయోధనుఁడు | వచ్చి పల్లాయనపువారిలోఁ దాగి
 యున్నాడు గాన శల్యుని పలుకులకు | మిన్నంది యతని కమ్మెయిఁ బొడనూపె.
 శల్యుఁ డచ్చెరువంది సంక్రీతివెలయఁ | ¹⁴గల్గంశభవుగ్రుచ్చి కౌగిటఁజేర్చి :
 “నీ యత్న ¹⁵మేగాక నిఖిలంబు నధిప ! | నా యెడ ¹⁶నింతేల నడపితి భక్తి ?
 అదిగాన మెచ్చితి నడుగుము వరము | పదిలంబుగా.” నన్నఁ బార్థివుండలరి :
 “పక్షము మా యందుఁ బాండవులందు | వీక్షింప నీ కొక్కవిధము మద్రదేశ !

1. కేరగె. 2. కౌరి వేడ్క. 3. పడనుండై. 4. తోటి. 5. వెయినోచి. 6. జేసితి యనిన.
 7. తనయు. 8. బ్రబు. 9. వంటి. 10. మాట. 11. నెదుట. 12. నీని యెడఁబడు నరు నాద
 రించి | గోవిందుఁ డస్త్ర. 13. డంత. 14. కల్యసంభవు. 15. ములు. 16. కొంతేల ననుబంపు పనుల.

కావున నాకు సంక్రామ మధ్యమున | నీవు సహాయమై నిఖిల సైన్యముల
నడపుట ¹యీగిగా నాకు ని." మృనిన | నొడబడి యతడు దుర్యోధనుఁ జూచి :
“నను మున్ను వీక్షించినాడవు గాన | నని నీకుఁ దోడురా నర్హులు నాకు ;
వచ్చెద నిపుడేగెను వనవాస కృశుల | నచ్చోటఁ బార్థుల నరసి రావలయు.”

శల్యుఁడు పాండవులఁ జూడఁ బోవుట

అని యట్లు ²రారాజు ననిపి శల్యుండు | పొనర నుపస్థావ్య పురవరంబునకు
నరుగఁగా, నెదురేగి యతనిఁ దోడ్చెచ్చి | సిరి పెంపుమెఱయఁ బూజించి పాండవులు
సేమంబులడుగ నా క్షితివతివారి | సేమంబు ³లడిగి విచిత్రవస్తువుల
నుపదగాఁ బెట్టి యనూన సహస్ర | తపసీయ ⁴మఃబలట్లు తగవొప్ప నిచ్చి
యందు ధర్మజుఁజూచి యత్యాదరమున : | “నిందు వంశేంద్ర, నీ హితశాంతి యొప్పు ;
బాగటి యిడుమ లోపక యెవ్వరెంత | వేగించినఁ బూనిక విడువలేనైతి.
అడరి బలాధ్యులై యల్పులతోడ | నొడఁబాటు నడపువారున్నారె తఱచు ?
మేలైనబుద్ధి సేమిట మోసపోక | పాలడుగు పనికి నేర్పడితివి చాలు.
ఇల ధర్మపరులకు ⁵ నెట్టి యాపదలు | నిలువలేవనుమాట నిక్కంబు నువ్వె !”
అని పల్కి వెండియు నతఁడు రారాజు | తనుఁ బిల్వవచ్చి ప్రార్థనసేయు విధముఁ
దానియ్యకొనిన చందముఁ జెప్ప ధర్మ | నూనుఁ డాతనిఁ జూచి నుముఖుడై పలికె :
“నంచిత ⁶మతి మిమ్ము సాధించి మున్ను | గాంచె నాతఁడు మీరు గాదనరాదు ;
విచ్చేయుదురు గాక ; వినుఁడు మీకేను | జెచ్చెర నొకమాట చెప్పంగ ¹⁰వలయు.
శౌరి కటాక్షించి శక్రనూనునకు | సారథ్య మొనరింపఁ జాలియున్నాఁడు ;
ఎనయ నర్జుని ¹¹తోడి యీనునఁ గర్ణుఁ | డని సేయఁ గడఁగుచో నతని తేరునకు
హరిబోలు సారథి యచ్చోట లేమిఁ | గురురాజు నిన్నియ్య కొలుపు నిప్పనికి ;
విను మియ్యకొని యుద్ధవేళ నక్కర్ణు | మనసు నొవ్వంగ నీవు మాటాడవలయు.
వగవఁ బాండవ పక్ష ¹²పాతంబు మీకుఁ | దగని కార్యముగాదు ధర్మంబ యిదియు.”
అనిన శల్యుండు ¹³పల్కు : “నట్లు రారాజు | నను సూతకృత్యంబునకుఁ బంపునేని
కర్ణకఠోర వాక్యములఁ గయ్యమునఁ | గర్జుచిత్తము సీరుగాఁ జేయువాఁడ.

1. వరము. 2. డేగి. 3. నాగాంకు. 4. దార. 5. లును నడిగి చిత్రవస్తువులు | నుపమఁ దాఁ జెచ్చిన
యెల్లవస్తువులు(?) 6. కోటులు. 7. బాగైన. 8. నెలమి నా. 9. గతి. 10. వలసె. 11. తోటి.
12. ప్రత్యక్షము. 13. పల్కె నపుడు.

ఏయఁ జేయాడక యేనాడు మాట । నా యెడఁ గలఁగుచో నర్జునాశ్రములఁ
గరహీనతఁ బొంది కౌరవసేన । ¹మరునాడు మొగ ²విచ్చి మఱిరాదు పాటు,
కొలుపులోపల నాడు కోపించి వాడు । పలుమాటు మిమ్ము దుర్భాష ³దూషించె ;
ఆ పగ నేదీర్తు ; నకట ⁴మీ బోఁటి । కీ పాటి మేలైన నేజేయఁ దగదె ?
ఈ పాటు వాటిలై నెట్లొకో ? యనుచు । నో పాండుపుత్త్ర⁵,⁶ నీవుటక చింతిలకు ;
తొల్లి శచీదేవితో⁷ గూడ వజ్ర । యెల్ల వేల్పులుఁజూడ నేపాటు వడఁడు ?
అతఁడు వృత్రునిఁ జంపి యీ తరువాత । హితశక్తి నేలఁడే యీ జగత్త్రయము ?
వెరవొప్ప మీరును విమతు మర్దించి । ధర యేలఁగల.” రన్న ధర్మరా జలరి :
“ మామ, వచ్చితిగాదె మమ్ము ని ట్లరయ ! । నేమింక ధన్యుల మెల్లచందముల.
ఎనసిన చుట్టల నీక్షింపకున్న । జనులకు దుఃఖోపశమన మొక్కడిది ? ”
అనుచు మజ్జన భోజనాదుల నతని । కనయంబుఁ బ్రియము నేయఁగ మద్రపతియు
యమనూతి వీడ్కొని యా ప్రాద్దే కదలి । క్రమమొప్ప నేతెంచె గరిపురంబునకు.

పాండవులకు బాసటగాఁ బార్థివు లేతెంచుట

దూతలు మఱియు నిందును నందు వెడలి । భూతలాధిపుల నేర్పునఁ బిల్చుచోటఁ
బాండవులకుఁ దోడు పాంచాలపతులు । నిండార నక్షోహిణికిఁ గూడి చనిరి.
ధృష్టకేతుఁడు చేదిదేశంబురాజు । ధృష్ట మక్షోహిణి దెచ్చె సైన్యంబు.
సహదేవుఁ డా జరాసంధనందనుడు । ¹నిహతారి యక్షోహిణికిఁ దెచ్చె సేన.
కృతమతి నేవురు కేకయాధిపులు । అతులసైన్యముఁ దెచ్చి రక్షోహిణికిని.
మఱి ²పార్వతీయుండు మత్స్యనాయకుడు । నెఱయ నేకాక్షోహిణికిఁ గూడి రందు.
హరివెంట మున్న సాత్యకి దెచ్చుసేన । నిరతి నేకాక్షోహిణికిఁ దోడుసూపె.
అంతటఁ బాండ్యదేశాధీశు సేన । యెంతయుఁ గలిగ నేకాక్షోహిణికిని.

కౌరవులకు రణసహాయులై రాజు లేతెంచుట

అక్కడ కృతవర్మ యహికేతనునకు । నొక్క యక్షోహిణి నొప్పారఁ దెచ్చె.
ఎనయ మాహిష్మతి నేలు నీలుండు । కొనివచ్చె నొక్క యక్షోహిణి యందు.

1. ‘మర్నాడు’ అని కవి యుద్దేశమేమో. 2. మిచ్చి మఱి వారు రారు (మా). 3. భూషించె.
4. యిచ్చుట । నీపాటి మేలును । ఇటు నేయఁదగదె. 5. క యుటక. 6. జంపె. 7. నిహతరా ;
నిహితాహి న (?) (మా). 8. పార్వతీయుండు (మా).

భూరి దానవదైత్య భూతభేతాశ | కై (రాత సైన్య సంఘములు తన్ గొలువ)
 సక్షోహిణికి గూడి యట భగదత్తుఁ | డాక్షోహిణిని వచ్చె ననురాధిరాజు.
 భూరిశ్రవను బలంబును శల్యుబలము | నారయఁ గలిగ నేకాక్షోహిణిని.
 సోపేరు లిక్ష్వాకుసైన్య సంసేవ్య (?) | లా వేళఁ గలిగి రేకాక్షోహిణిని.
 విందానువిందులు విభు లన్నదమ్ము | లందంద తెచ్చి రేకాక్షోహిణిని.
 నిరతి నేకాక్షోహిణికి సేగూడి | యరిగి రవంతీశు ల క్కరిపురికి.
 మఱియు నానాదేశ మనుజేంద్రసేన | నెఱిగెల్లె నక్షోహిణీత్రయంబునకు.
 ఎనయఁ 1కారవ పాండవేయుల కిట్లు | ఘనసప్తసంఖ్య యేకాదశసంఖ్య
 యక్షోహిణులుగూడె నాహవోత్సాహ | దీక్షుగైకొని శస్త్రుదీప్తులు మెఱయ.

ద్రుపదపురోహితుఁడు దూతయై కరిపురి కరుగుట

అటమున్న పాంచాలుఁ డనిపిన దూత | పటు²లీలఁ గౌరవపట్టణంబునకుఁ
 దగువిధంబునఁ బోయి ధార్తరాష్ట్రులకుఁ | దగువారి యెదుర నాస్థానమధ్యమున
 భువీ బాండవులు సేమముననున్న తెఱఁగు, | తవిలి ³పాలడుగంగఁ దనుబంపు తెఱఁగు,
 నడిగిన నిచ్చుట యర్హమా తెఱఁగు, | గడు శౌరి పారికిఁ గలిగిన తెఱఁగు
 మృదురీతిఁ జెప్పిన మిన్నేటితనయుఁ | డది కార్యమగునని యతనిఁ గీర్తించి
 “అడిగించుకొనుట కార్యమే కౌరవునకు ? | తడయక యాపాండుతనయులఁ బిలిచి
 4యుచితపూజల వారి యల్లంబువట్టి | ⁵సుచిర భూభాగ మిచ్చుట మేలుగాక.
 అదియునుగాక ⁶తా నా ద్యూతవేళ | నదయుండై పాంచాలి నప్పాటుపఱచె;
 గావించె నటమున్న కడు నగ్నిభయము; | పావని కూటిలో⁷పల విషంబాలికె;
⁸వానినే ద్రోయించె వడి గఁగనీట; | ⁹నానీతి నెగ్గుసేయని దినంబేది ?
 అనదలగతి వార లన్నియు నోర్చి | చనుడెంచి రడవులు చాలించి నేడు.
 దొనఁగు¹⁰లు పన్నిఁగ దూఁగునె యింక ? | ననమాక్షునైన వా రాజిఁ గైకొనరు.
 పోరాడఁ దొడగిన భూజనక్షయము; | మీరుచేసిన¹¹పోరు మిథ్య గాదింక.
 జూదమాడిన తప్పు ¹²స్థాంకుటఁజేసి. | యాదట నరుఁ డప్పు డన్నకన్నెటిగి

1. బాండవ కౌరవులకును నిట్లు. 2. గతి. 3. పాలడిగిన తలఁపైన తెఱఁగు; పాలడుగఁ దన్నునిచిన తెఱఁగు(?). 4. యురుపూజలను. 5. సురుచిరభాగ్య. 6. నాఁడా. 7. బస. 8. వారి. 9. నారీతి శిగ్గుగా నని. 10. లన్నియుఁ బడ. 11. వారు. 12. బొందుటఁజేసి.

కనలనొల్లకమానె 1 గాక యేపాటి | కినిసినఁ ద్రిజగంబు గెలుచు నాక్షణమె.”
అనవిని కోపాగ్ని యంగాధిరాజు | కనుఁగొన నిగురొత్త గాంగేయుఁజూచి :
“తగవేది మీరు జూదము జూదమునుచు | దగిలి దుర్యోధనుఁ దప్పవాడెదరు;
2 గెలువరై యెవ్వారు ! గెలిచె 3 నీతండు ; | ఇల నెవ్వరును నోడరే ! యోడ4నతఁడు ;
అజ్ఞాత5చర్యలో నదియేమి నరుఁడు | నుజ్జాని తాఁ బొడనూపె నందఱకు !
ఇది తప్పుగా నేల యెన్న వునీవు ? | పొదివి 6పాలికినై నఁ బూనితి.” వనిన,
7 తలఁగుండి యుండక తగువారి యెదురఁ | బలికెడు సూతసంభవ, సిగ్గుపడవు.
నాఁ డిందఱను గెల్చె నరుఁడు బాణముల | నేడు గెల్చెడు 8వాని నీవు మాటలను.
గోవుల విడిపింపఁగోరి పార్థుండు | వేవేగ వచ్చుచో వేవురు వినఁగ
9వారలు నమయ నంవత్సరంబెల్లఁ | 10బూరించిరంటిఁ దప్పనె యింక ?” ననుచు
గాంగేయుఁ డాడుచోఁ గౌరవుతండ్రి | యంగాధిరాజువాక్యము నిరసించి
11యిలదేవువాక్యంబు లెలమిఁ బాటించి : | “తలపోయ నీమాట తథ్యంబు విప్ర !
పొమ్ము నీవును మాకు బుద్ధిచెప్పితివి ; | నెమ్మదిఁ బిలిచి మన్నింతుఁ బొండవులఁ ;
బుత్తైంతు నచటికి బుద్ధిజ్ఞ నొకని ; | ఇత్తైఱంగెఱిగింపుమీవు12ము.” న్ననుచు
ననిచినఁ బోయి బ్రాహ్మణుఁడు పార్థులకు | వినిపించె వైచిత్రపీఠ్య వాక్యములు.

సంజయు రాయబారము

ఇట నాంబికేయుండు హితులును దాను | జటులారి13విజయు సంజయుని రా14వించి
యతని కిట్లను : “సంజయా, నీవు తీవ్ర | గతి నుపస్థావ్యంబు కడకేఁగి యందుఁ
దనయులఁ బొండవోత్తముల దర్శించి | 15మనము లూఱడ మంచిమాటలు వల్కి-
‘మీయున్న డ్దేమంబు మీతండ్రి16యడుగ | ధీయుక్తి 17నన్ను బుత్తైంచె18నిం’ దనుము;
‘ఉఱక మీరడవుల నున్నకోపంబు | మఱవుఁడు ధృతరాష్ట్రమన్నించి’ యనుము ;
‘కౌరవుఁ డెఱుంగఁడు గణుతింపఁ బాప | మేరీతి నట వంశ హిత19మెన్ను’ మనుము ;
ఇల యేను భాగించి యిత్తు వారలకు | నెలమి సోదరుభాగ మీవ్రవేగు గాదు ;

1. గాని. 2. గెలుతుర. 3. నే యతఁడు. 4. నితఁడు. 5. చరితలో. 6. వానికి. 7. తలగుండ్ర
గుండ్రక ; తలగుద్ది గుద్దక. 8. మమ్ము. 9. వారల. 10. బూరించె నంటి ; బూరించి రనుట.
11. బలదేవు వాక్యంబు పాటించి పలికె. 12. మున్నెఱిగి. 13. జయుని. 14. బనిచి. 15. మన
ఘాటడంగ. 16. యడిగి. 17. నిందు. 18. నన్నును. 19. మెన్నడనుము(?).

నామాటుగా ¹నందు ననిపెద ²నిన్ను । నేమాట్కి నటఁ ద్రిప్పు మిప్పటిరణము ;
 తేరక్కి పొ." మ్మని తెఱఁగొప్పఁ బనుప । నారూఢవేగుఁడై యతఁ డేగుడెంచి
 ఘనులు పాండవులున్న కటకంబు సొచ్చి । వనజనాభుని యింటివాణిట నిలిచి
 తనరాక యెఱిగించి తగఁజొచ్చి యింద । తనయు సమ్మతి నందు దైత్యుఁడొంచి
 ప్రియముతో నాతఁ డిడిప్పించు సత్త్రియలు । భయభక్తిఁ గైకొని భాషించి వెడలి
 యమనూతి కొలువులో నవసరంబెఱిగి । సముచితంబుగఁ గాంచి సంభ్రమంబొప్పు,
 నాతత సాష్టాంగమగు మ్రొక్కు మ్రొక్కు । నాతఁ డా నంజయు నత్యాదరమునఁ
 దనఁయొద్ద నానసస్థానుఁ జేయుటయు । జననాథుఁ జూచి యంజలిచేసి యతఁడు :
 “అయ్య ధర్మజ, వినవయ్య మీయయ్య । యియ్యెడ మీయున్కియెఱిగి మోదించి
 తనయులకును మీకు ద్రాపది సతికి । ననుజన్ములకునైన యా సేమ మడుగఁ
 బొమ్మని యిదె నన్నుఁ బుత్రైంచె.” ననిన । సమ్మోదమున నయ్యజాతశత్రుండు :
 “ఆ మహారాజు మమ్మరయించుకతన । సేమ మెప్పుడు మాకు సిద్ధించియుండు ;
 నటమీఁద నీవిట నరుడెంచినాఁడ । విటమీఁద సేమంబు ³లెప్పుడు మాకు.
 ధృతరాష్ట్రుఁడిపుడుధాత్రికిమేలు ⁴సేయఁసుతులుఁజాత్రులుఁదానుసుఖమున్న ⁵వాఁడె;
 గురుభీష్మ కృపులకు గురుతనూజునకుఁ । జరపుణ్య తనులకు సేమమే చెపుమ ?
 ఏము వెట్టిన వృత్తులెమి మార్పడక । భూమిదేవత ⁶లకు భోగింపఁ ⁷గలదె ?
 పొరుగురాజులు మన భూము ⁸లొత్తంగ । ⁹నరునిఁ దలంతురే నా సహోదరుని ?
 ఊటటమై గర్లుఁ డున్నాఁడె యిపుడు । రారాజు ¹⁰కోపాగ్ని రాజుఁ బెట్టుచును ?
 రారాజు ఘోషయాత్రావేళఁ దగిలి । యేరీతి విడివడె నిది దలంపుదురే ?
¹¹తాచి నుశర్మ ¹²యుఁ దండతండముల । గోచయమును బట్టి కురురాజు ¹³తాను
 వీచిన చేతికి వెయ్యెడు లనుచు । నేచి యూరక ¹⁴వచ్చి రిది తలంపుదురే ?
 వినుము సంజయ, వైరిపీరు లీ పార్థుఁ । జెనకి నిల్వఁగలేరు సిద్ధ మింతయును.”
 అనిన ధర్మజునకు నా సంజయుండు । వినుమని వినయంబు వెలయ నిట్లనియె :
 “నచ్చరిత్రులు దుష్టచరిత్రులు సములు । నచ్చోట నున్న వా రది చెప్పనేల ?

1. నిన్ను. 2. నంద. 3. డిప్పించు. 4. యొద్దనే స్థాయి దగఁ జేయుటయును. 5. లెప్పుడు.
 6. దేవుడు. 7. శలయ. 8. నాత్రులు దాను. 9. వార. 10. బను. 11. గలర. 12. లొత్తుటయు.
 13. మరలింత ... మా ... సహోదరులు. 14. కోపంబు. 15. తాను. 16. యుద్ధండు.
 17. యున్న. 18. వచ్చె నిది.

అందఱ వాక్రుచ్చి యడిగితి గానఁ | బొందుదుఁట వారు భూరిసౌఖ్యములు
 కురురాజు నేరఁడు కోపంబై కాని | ధరణీశ, మీకు నెంతయుఁ గీడుచేసె.
 అతనికి హితవాక్య మాంబి¹కేయుండు | ధృతినొత్తి చెప్పక ²తెచ్చె నింతయును ;
 ఆ యుపేక్షాదోష మట్లుండ నిమ్ము | నీ యోర్పులన నన్నియు నొప్పించె.
 పూతాత్మలైన విపుల వృత్తి మాన్పు | పాతకులున్నారె ! భయమంద వలదు ;
 పరభూమి విభులకుఁ బలుమాఱు విజ్జిగి | నరపతుల్ భయమున నరుఁ దలంపుమరు ;
 కరిపురిజనులు నీ కరుణ కీర్తించి | కురురాజు నరమిఁ గుత్సించు రెపుడు ;
 నరనాథ, గోగ్రహణము నాటనుండి | కురురాజు లజ్జించు గోవుఁ జూచినను ;
 ధృతరాష్ట్రుఁడిపుడు మీ ³యెడఁ బొందుగోరి | యతిశాంత చేతనున్నదై యున్నవాడు.
 ఇటు నన్ను బనుపుచో నేమని చెప్పఁ | దటుకున నరదంబుఁ దానె వన్నించె.
 నీతిమూర్తివిగాన నీవు నీ కొలఁది | నాతని ⁴పనులెల్ల నంగీకరింతు ;
 మడుగుఁ బుట్టంబున మసిపోలె నతని | కొడుకు మీ కులమునఁ గుటిలుండై పుట్టె.
 ఆ వెట్టిబిడ్డఁ డేమైపోయేనేమి | నీ వింక మనములో నిగ్రహం ⁵బూది
 నమర నన్నాహంబు చాలింపవలయు ; | నమరంబు భూజనక్షయ కారణంబు.
 ఈ సరోరుహనాథుఁ డీ భీమనేనుఁ | డీ నవ్యసాచి ⁶యు నీ విరాటుండు
 సాత్యకి మొదలుగా సంగ్రామ భీమ | నిశ్శ్వప్రతాపులు నీకు నున్నారు.
 వీరు లా వీటచు విను మింతలేసి | వారలు ⁷గలరు సత్త్వమున గర్వమున ;
 లక్షల సంఖ్యఁ గూల్చక వీరుదెగరు ; | రక్షింపఁ ⁸దగదె భూప్రజల నీ బారి
 ఎడవక ⁹నీ వింక నెవ్వరినైన | నడిగి చూడుము పథ్యమనరు యుద్ధంబు.”
 అనిన నవ్వుచుఁ బల్కె యమతనూభవుఁడు : | “వినుమేల కయ్యంబు వేడ్కయె మాకు?
 తిరమైన సంధి¹⁰చెందినఁ జాలుఁగాక. | కురుకుమ¹¹రులు మేముఁ గూడియుండెదము ;
 అడవికి ¹²మము నుపాయమునఁ బొమ్మనిన | గొడవగానీ కేము గూడిపోయినను
 బేదనారని యడ్డ పెట్టించుఁగాక | యాదరించునె సంజయా, యింక నతఁడు ?
 తనయులావెజిగి¹³యుఁ దండ్ర తానేల | ¹⁴యనునయాలాపంబులాడి పుత్రైంచె ?
 జూదనూడిననాడు నుతుని దుర్ణయము | కాదన వెఱచు ¹⁵నీ కార్యంబు వినునె ?

1. చేసె నింటేసి. 2. దన మేలుగోరు. 3. చనకెల్ల. 4. తేది; బుడిగి. 5. వేడి. 6. న్నారు.
7. గదక యోరాజుపరేఖ్య. 8. మీ రింక. 9. దుఃతథ్య మనరు; పథ్యమనిరి. 10. చేఁ దిరిగిన. 11. ల.
12. మము నపా. 13. యా. 14. యనయనా (?). 15. నెక్కడిమాట తనకు.

గణాన కెక్కుడు సేనగలవాడ ననుచు | రణమేల మానుఁ గౌరవుఁడు సంజయుఁడ ?
 నరుఁడు గాండివమున నారి యెక్కిడినఁ | గరమున భీముండు గదఁ బుచ్చుకొనినఁ
 గినుకఁ గృష్ణునికంటఁ గెంపుసాంపై నఁ | దనసేన యెక్కుడు తానెఱిఁగెడిని.
 గురుభీష్మ-కృపకర్ణ¹ గురుకుమారకులఁ | దరమిడి గెలువ సాత్యకి తానె చాలు ;
 నమరంబులోన సంజయ, వారు మేము | నమనత్వ లోనెడి పక్షపుమాట విడుపు.
 వావిరిఁ దల²మోచి వచ్చితి గాన | నీవు చెప్పినమాట సేము గాదనము ;
 మగుడ నూరికిఁబోయి మమ్ము³ రప్పింపు ; | జగతిలో⁴ సాఁబాలు నరనసిప్పింపు;
 అరణ్య నింద్రప్రస్థమైన వేటొక్క | పురమైన మాకుఁ గాఁపురమున కొనఁగ
 వారల నియమింపు వచ్చెద.” మనిన | ఆ రాజుఁ జూచి యిట్లునియె సంజయుఁడు :
 “కరుణాయే సామ్ముగాఁ గలవాఁడవగుటఁ | జిరపుణ్య, యొకమాట చెప్పెద⁵ వినుము.
 వేవిధంబుల బుద్ధి వివరింప వినక | యా వృథాహంకారు లధికలోభమునఁ
⁶జేనఁటులై పాలక చెడఁదలంచినను | వినుము నీవును హింస విడిచి శాంతతను
 భిక్షులనంటై నఁ బృథివిపైఁ జేసి | కుక్షిపూరణ⁷మాత్ర గొనియుండుటొప్పు.
 రాశి కెక్కినయట్టి రాజనూయంబు | చేసి విశ్వహితంబు⁸ చేసిన నీవు
 కౌరవు లొనరించు కలుషంబు లోర్చి | పోరా⁹డ నొల్లక పుణ్యచిత్తమున
 మెలఁగుచుండితి వింక మేదినికొఱకుఁ | గుల బాంధవులఁ జంపి గురుహింస దలఁచి
 యిల¹⁰యేలఁ బూనిన సేమి మే !” అనిన, | పలికె నించుక నవ్వి పాండవాగ్రజుఁడు:
 “ధర్మంబు¹¹వలె నుండు ధర నధర్మంబు ; | ధర్మేతరముఁ¹² బోలు ధరను ధర్మంబు:
 ఈ పని నా మీఁద నీ వధర్మంబు | ¹³మోపి దూఱుదుగాని మునుముట్ట వినుము
 కులకంటకులఁ¹⁴ బోని కుటిల వర్తనులఁ | బొలియింపకుండుట భవి ధర్మహాని;
 తనవాఁడు వీఁడుగదా యనరాదు ; | ఘనవైరివధ మాకుఁ గలుగుఁ బుణ్యంబు.
 నకల ధర్మాధర్మసారంబు మాకుఁ | బ్రకటింపఁ గలఁ¹⁵డిదె పద్మనాభుండు.”
 అనిన ¹⁶సంజయుఁజూచి హరి యిట్టులనియె : | “విను నాకు నొకరూపు వీరును వారు;
 నీయట్లు సేనును సృష్టలయద్ధంబు | పాయఁ ద్రోయువిధంబు¹⁷ పన్ను చుండుదును.

1. కెల్పడిని. 2. కరు. 3. నుట. 4. పఁగ. 5. డియు. 6. రప్పించి. 7. సగఁ బాలు. 8. చి. 9. యుద్ధము గాఁగ (?). 10. నిపుడు. 11. చెనఁటియై యిటు వినక. 12. మింత గొని యాడు. 13. చేయుచు. 14. ట. 15. బూనుటయు శత. 16. పలికిన. 17. బోలెఁ దనర. 18. మోపఁ బోదురు. 19. లోన. 20. డెందు. 21. యృష్టండు పల్కెనట సంజయునకు. 22. పనుపు.

ధర్మజ్ఞ¹మాటచందము వింటె ! నమర । కర్మంబుగాని చక్కటి గానరాదు ;
 కుటిలుఁడు రా రాజు గుణిగామిఁజేసి । ²యటుగొన నిశ్చయికి నంశంబు రాదు ;
³నేయంబుగలిగి మానిన ⁴మానెఁగాక । యీయన పాలిక యేల పోవిడుచు ?
 వైరులగెలువక వచ్చునే పనులు । పూరి వేడినమాడ్కి భూమివేడినను ?
 కురురాజు చేసిన క్రూరకర్మంబు । దురము⁵చేసినఁగాని దొరయో⁶దేమిటను ;
 అంచిత⁷గతి జూదమాడుఁ గాకేమి । పాంచాలిఁ బటచినపాటు నన్నంబె ?
 శత్రుఁ డెగ్గొనరించి జగత్తిపై నుండ । క్షత్రియులకుఁ ⁸జేత శత్రు మెన్నటికి !
 అలుగనోడిరిగాక యపుడు భీష్మాను । లలిగి కౌరవరాజు నదలింపఁదగదె ?
 కోడలు వాపోవఁ గురురాజుతండ్రి । వేడుకఁ ¹⁰దా నెట్లు వినుచూరకండె ?
 హెచ్చిన మఱఁదిచే ¹¹నీడ్పులువడిన ; చిచ్చున నాయంతి ¹²చిముడుచో నవ్వి
 'విడిచిరి నిను ¹³వీరు వేటొక్కమగనిఁ । దడవి¹⁴కొ' మృనిన రాధాసుతుమాట
 వేళ్లువాతెడుఁగాక విను నంధి గలదె ? । నీళ్లును నమలక నీవింకఁ బొమ్ము.
 ఇట్లుగదాయని యే నుపేక్షింపఁ । బుట్టింతు నుపశాంతి ¹⁵బుద్ధి బార్థలకు.
 మొగి లోకనంహారమూలంబులైన । జగడంబు లివి యేను జక్కఁబెట్టెదను.
 వీరికి నామాట వివకపోరాదు ; । వారు విందురుగాని వాదింపరంత.
 కదలివచ్చెద నెల్లి కరిపురంబునకు । నిది వారి కెఱిగింపు¹⁶మీవు మున్నేఁగి.”
¹⁷అనిన సంజయుడంత యమనూతిఁజూచి : । “ అనఘాత్మ, నంధికి ¹⁸హరి తానెచాలె ;
 వచ్చిన¹⁹పనియు సర్వమునయ్యె ; బోయి । వచ్చెదఁ ; బుత్రైమ్ము వనజాక్షు నెల్లి ;
 యేనాఁడు మాటల నేమైనఁ గొంత । కానిచందము లేదు²⁰గా చెప్ప.” మనినఁ
 బతివల్కు : “ నట్లేల పలికెద వీవు ? । హితముచెప్పితి మాకు ²¹నెనఁగదుగాని ;
 దనరారు క్షత్రియధర్మ మిట్లుండె ; । వినుమింక నీవేగి విభుఁగాంచి మ్రొక్కి
 యతనికి భీష్ముల కాచార్యకృపుల । కిత్తర²²పంద్యులకు నేమెఱఁగుట చెప్పి
 సోదరులైన దుర్యోధనాదులకు । నాదట నేమమే నడుగుట ²³చెప్పి
 గొంతికి మేము మ్రొక్కుట ²⁴విన్నవించి । యంత నిట్లని పల్కు మాంబి²⁵కేయునకు

1. యాదుమాటలు. 2. యటుగామి; యటుగాన. 3. నెయ్యంబుగలిగి. 4. మానుఁగాని. 5. చేయుట.
 6. ఁడే. 7. మతి. 8. జేతి శత్రుంబు లేల. 9. దగఁడె. 10. నాఁడైన వినునె సాచైన; దానట్లు
 వినుచును నుండె. 11. నిట్టాల. 12. చిముడు. 13. మగల్. 14. పొమ్మనిన. 15. పుట్ట.
 16. మిప్పుడే పోయి. 17. అన సంజయుఁడు హరిని. 18. నరుఁడంది యేను. 19. పనులు.
 20. గావింపు. 21. నెనబదు. 22. బందులకు. 23. చెప్ప. 24. విదురునకు । నెంతయు నిలుబల్కు(?)

వారికిఁ బాండుభూ¹పతి పరోక్షమున | ధారుణి²పాలిచ్చి తద్ద మన్నించి
 సేవగొంటివి నాటి చిత్తంబు³నింత | నీవు⁴వోద్రెంచుట నీతిగా దనుము ;
 సొలయక⁵యంత భీష్ములతోడ నీవు | 'కులము సీచేగాదె కొనసాగె నట్లు !
 అంత యత్నముచేసి యఖిలకౌరవుల | సంతతులను నిల్పఁ జాల మే' లనుము ;
 విదురు సశ్వత్థామ వెండియు నచటఁ | గుదురైన నృపుల మా కుశలోక్తి వలికి
 వెండియు⁶ రారాజు వీక్షించి 'నీవు | పాండునూనుల⁷ కేల పగవాడవైతి ?
 గరళాన్నమిడుటయుఁ గల్గజూదంబు | విరచించుటయు నూరువెడలఁద్రోచుటయు
 సతినట్లు సభ నుల్లసంబులాడుటయు | మతినోర్చి వచ్చె ధర్మజుఁడు గాఁబట్టి ;
 ధరణి⁸భాగంబిమ్ము ధర్మరాజునకుఁ ; | గురుకుమారుల⁹మింగిగొనకు యుద్ధమున.
 అతఁడును రణమేల యనుచునున్నాఁడు ; | హితమతి¹⁰సీవంత యీనోపవేని
 భూరి కుశస్థలంబును వృకస్థలము | వారణా¹¹వతమును వానంతిపురము
¹²సేనపురంబుల కివి నాలుగయ్యె | సేనవపుర మింక నేమైనఁ జాలు
 నొసఁగుము వారికి నుండ నేగురకు ; | ¹³నొసఁగ వారును సంధింతు రిట్టెన.
 సేన పెక్కువ¹⁴గని చేకొనఁడేని | మానె గయ్యముమేలు ¹⁵మాకింతకంటె." ¹⁶
 అన విని యతఁడు : "దేవా, యెల్ల తెఱఁగు | వినిపింతు వారికి విశదంబుగాఁగ ;
 మీతండ్రి¹⁶మీకు నెమ్మెయి -మేలునేయు | నా తెఱంగెఱిగింతు నరిగెద." ననిన
 భుజియించి మఱికదా పోవుట యనుచు | విజయునిఁ బనిచి¹⁷భూవిభుఁ డాదరమున
 నతని భోజన మజ్జనాది సత్కార | యుతుఁడేసి యనిచె ¹⁸నెయ్యురు సంతసింప.
 అంత సంజయుఁడు సాయంకాలమునకు | నెంతయు వెననేగి యిభపురిఁ జొచ్చి
 యవసీకు వాకిట వరదంబు డిగ్గి | యవసరంబునఁ బోయి యాతనిఁ గాంచి
 ధరఁ జాగి మ్రొక్కుచో, ధరణీశుఁ డతనిఁ | గరమర్థి నుచిత సత్కారపూర్వముగ
 మన్నింప సంజలి మాల్పిపైఁ జేర్చి | కన్నుల నల్కలొల్కఁగఁ బల్కె నతఁడు : (?)
 "క్షీతినాథ, నీయాజ్ఞాశీలించి ధర్మ | నుతుని సోదరయుక్తుఁ జూచి వచ్చితిని ;
 సుఖమున్నవాడు ; నీ సుఖములు నడిగె ; | నిఖిలబంధులు చూడ నీకుఁ గేల్పొగ్గిచె ;

1. భూ. 2. పాలించి. 3. చిత్త. 4. పొందించుట. 5. ద్రోణ. 6. కరు. 7. కెల్ల. 8. పాలడు
 గుము. 9. జంపు. 10. నా. 11. వతి. 12. నను పురంబుల కివి యెనయ నాలయ్యె. 13. నెనయ సేనవ
 పుర మేమైన. 14. నెనగ వారును సంధి యిత్తు(ంతు) రిట్లనుము. 15. నిది ; దీని. 16. మన.
 16. మాకు(?). 17. యా. 18. నందలు(?).

సీ నందనులనడై ; ¹ నృపతుల నడిగె ; | నానావిధంబుల నన్నుఁ బూజించె ;
 శాసలనుండినగతి ² గానరాదు | భానుభాసురమూర్తిఁ బరఁగుచున్నాడు.
 అతఁడు ³ సీమీందఁ బుణ్యాపుణ్యభరము | చతురతఁమోపి నిశ్చలమానసమున
 మానుషబలము నమ్మక దైవబలముఁ | బూని ధర్మోపాయమునఁ గీర్తి ⁴ వడయ
 నున్నాడు ; నీకై న నురగకేతనుని | యెన్నికగాని మీఁ దెఱుగ వేమియును.
 ఉడుగని తిట్టుపాటోర్చి పావమున | కొడిగట్టి ⁵ చడిపోవనున్నాడ వకట !
 పరికింపఁ గర్ణ సౌబల సుయోధనుల | దొరపాటివారని ⁶ దుర్మతి నీవు
 వెనఁ బొండుపుత్తుల వెడలఁ ద్రోచితివి ; | వసుమతి ⁷ నిష్కారవముగాదె యనుచుఁ
 గదన మొల్లక వారు కడుశాంతులైన | నది నీకు వెఱచుటయై తోచె నపుడు.
 చలము మానుము గాక సాచురేగినను | దలపొలంబున నైనఁ దలఁచునే నిలువ ?
 చెనఁటి జూదమునాఁటి చిచ్చార్చ నీకుఁ | జనదే ? యేలాగు సజ్జనుడవో కాక.
 అసమున నేటికి నలసివచ్చితిని | వసుధేశ, యిది యెంత వలసినఁ గలదు.
 పొద్దు తానెంతయుఁ బోయె, నేనెల్లి | ప్రొద్దున నాస్థానమున నిన్నుఁ గదిసి
 వినిపింతు నచ్చటి వృత్తాంత⁸ మెల్ల. | అన విని జనపతి యతని వీడ్కొలిపి
 చిత్తంబు గంపింప శీఘ్రంబ విదురు | నుత్తముఁ ⁹ బిలిపించి యొక యేకతమున
 నాతని నిజవీతి నాసీనుఁ జేసి | శాతరభావంబు గానరాఁ బలికె :
 “ వినుము సంజయుఁ బొండవేయులఁ జూడఁ | జనుచుంటి ; సతఁడు నచ్చటికేగి వచ్చి
 యింతసేపును నన్ను నిచ్చ ¹⁰ పోనాడి | వింతమాటలు రేపు వివరింతు ననుచుఁ
¹¹ బోయె ; నప్పటినుండి బుద్ధిలో నాకుఁ | బాయదు భీతి యేర్పడ నిద్రరాదు
 నిన్నేను బిలువ ¹² బన్నితి దీని.” కనిన | ¹³ నన్న రాధిపుఁ బల్కె సతఁడు నిర్భీతి :
 “ ధనముగోల్పడిన యాతఁడు ¹⁴ కాముకుండు | ఘనమైన మ్రుచ్చును గానఁడు నిద్ర.
 ఈపు మువ్వురిలోన నెవ్వఁడే నొకఁడు | ¹⁵ కాపుగదా నిద్ర గాన వేనియును ?
 ఇది నాకుఁ దొలుత ¹⁶ సివేఱఁగింపు.” మనిన | విదురువాక్యము బుద్ధి వేధింప సతఁడు :

1. నెయ్యంబు లలర. 2. గాదు భాను | భానునిదీప్తుల. 3. మీ. 4. పడసి | యున్నాడు.
 5. పాపోవ. 6. దుర్మతి. 7. నిష్కారముగా నింక. 8. మనిన | జనపతి యపుడు సంజయుని
 వీడ్కొలిపి | చిత్తంబు. 9. రప్పించి యొక్క చిత్తమున. 10. పోనాడి. 11. బోయి.
 12. బుత్తించితి. 13. నన్ను పొలుండు పల్కె నపుడు. 14. దోగి, భువిని | ఘనండు మ్రుచ్చిలువాడు
 గానఁడు నిద్ర. 15. కాపున దా నిద్ర గానఁడు యేమి (?). 16. గా.

“కాంతేయు మాటలగతి విన్న¹దనుకఁ | జింతాజ్యరంబునఁ జెదరుచున్నాడఁ ;
ఏమని విందునో యెల్లి నే విదుర ! | నా మది భయము మానఁగఁ జేయు.” మనిన

విదురుఁడు భృతరాష్ట్రునకు హితోపదేశము నేయుట

విదురుఁడిట్లును : “నీకు వెఱవ నేమిటికి? | అదయ వాక్యముఁ ²బల్కు డా ధర్మరాజు ;
మతిలోన మీకు నేమమె గోరుగాని ; | అతఁడిట్టిచోటికి నహితుఁడు గాఁడు.
³కాకుండు గతిమాచి కాదె ⁴వారలకు | నీ కుమారులు నీవు నికృతి ⁵చేసితిరి ;
ఇప్పుడేమిటఁ దప్పె? ⁶నల్లి పాండవుల | రప్పించి భాగమీరాదె రాజ్యమున ?
అకట ⁷నిక్కము తండ్రివని నిన్ను నమ్మి | యొక విచారము ⁸నొందకున్నారవారు;
పారువ్యమున ⁹దున్న పక్వంబు నన్న | చేరదొకో యన్న చింత నీ.” కన్నఁ (?)
గటకటఁబడి యంబికా తనూభవుఁడు : | “పటుబుద్ధి నీవు రేపాడి నా యెదుర
నూతజు మాటలుచొప్పు మున్నెఱిగి | యా లెఱఁగున నొవ్వనాడుదు ¹¹గాని
యీ వేళ ¹²మండు నా హృదయతాపంబు | నీ వాక్యజలముల నియమింపు.” మనిన
నీతి యిట్లని చెప్పి నృపునకు నతఁడు : | “పాతక విముఖత పరమార్థ నీతి ;
ఏలికయును వేల్పు నిలఁ గులస్త్రీలుఁ | దా లెన్నవారైనఁ దగ ఫలింపుదురు ;
కోపంబు పాపరేబు కుటిలభావంబుఁ | జాపలత్వము దుష్టజన లక్షణములు ;
వడిఁ దన్ను నొల్లనివానిఁ జేపట్టి | కడుఁ గూర్పువాని దగ్గఱ ¹³నీడు ఖలుఁడు ;
ధన వయో వంశ విద్యల నుత్తముండు | వినయాధ్యుఁడగు ; ¹⁴వీన విపరీతుఁ ¹⁵దుబ్బు.
ఘనబాణనిహతి యొక్కనిఁ గూల్చుఁ గాని | విన నీతి దెగటార్చు విమత¹⁶కోటులను ;
నీతిలావునఁ గాదె ¹⁷నృపులు భూపలయ | మాతంకములు లేక యరయుచున్నారు ;
పోడిగా నొకటి ¹⁸చొప్పును రెంటి దెలిసి | మూడు నాల్గును వశ్యములుగా నొనర్చి
కీడైన యేనింటి గెలిచి యా తెఱిగి | యేడొల్ల ¹⁹కుండురా జల యేలనేర్చు.
పొనరఁ బల్కురు నిద్రపోవుచోఁ ద్రోవఁ | జనుచోటఁ గార్యవిచారంబు చోట
మొగి మధురాహారములు గొనుచోటఁ | దగవుగా ²⁰దొంటి నెంతటి ²¹వానికైన.

1. దాడ. 2. లొల్ల. 3. కాకున్న. 4. యాతనికి. 5. చేసెదరు. 6. యు. 7. నెల్ల. 8. నిక్కమె.
9. నొల్ల. 10. ధర్మపంకమున నున్న (?). 11. గాక. 12. విదుర. 13. సుండఁ గలఁడు (?).
14. వీన; విన. 15. డగును (?). 16. రిపుకోట్ల. 17. నిఖిల. 18. చొప్పున రెండు. 19. కున్న.
20. దుండుట. అధ్యాహారము. 21. కారి.

సత్యశౌచంబులు శాంతియుఁ గృపయు । నిత్యంబుఁ గలరాజు నేరఁడు చెడఁగ.
 1 చెల్లియు సైరణినీయు నయ్యోర్పు । నెల్లెడఁ బేదయై యీ నేర్పు 2 నరిది.
 చలమును జూదంబు సంభాషణంబుఁ । జెలిమియు నధముతోఁ జేయరుత్తములు.
 తను దానె పొగడుట తగనిచ్చి వగవు । మనసు నొచ్చెడిపల్కు మహినోజగాదు.
 పాత్రత్రయంబు నపాత్ర వర్జనము । ధాత్రి విత్తము గలదానికి ఫలము.
 కొంచెమైనను బంచి 4 కుడుచును బుధుఁడు । వంచినపనేరఁడు వైరి వేడినను.
 బహుదూఃఖమోర్పు నల్పపు సుఖంబునకు । మహి5 నిట్టి నీతి ధర్మజనకుఁ గలదు.
 అట్టి ధర్మజుఁ బోవనడఁచి పాపంబు । గట్టుకొంటివి నీతి కథ 6 యింక నేల ?
 కాకంబు పికములఁ 7 గడువేడ్కఁ బెనిచి । చేకొని మఱి చంపఁ జింతించు వగిదిఁ
 దమ్ముని తనయుల దయ నీవె పెనిచి । యిమ్మాడ్కిఁ జెఱువ 8 నూహించుట తగునె?
 క్షితిమీఁద నీ మాట చెల్లుచు9 నుండ । హితమువల్కువు నిన్ను నేమందు.” ననిన
 నా మాట 10 వెడవెడ నాలించి మఱియు । భూమిశ్వరుఁడు లోభబుద్ధి నిట్లనియె :
 “ హితకాముడవు నాకు నీవు పాండవుల । మతము నెఱుంగుదు 11 మంత్రిధారేయ !
 హితవు నాకెయ్యది యెఱిగింపు.” మనిన । సతఁడు వివేకించి యారాజుఁ 12 బలికె :
 “ క్షితి నీవె యేలజూచెదు వెఱ్ఱిరాజ ! । సుతుల నొల్లవుగాక సుఖదమే యదియు ?
 మీసంబు గాల మామిషకాంక్ష మ్రొంగఁ । బూనిన విధము నీబుద్ధిచందంబు.
 కానున్న మరణంబుఁ గానని 13 సీచు । పూనిక నీవును భోగేచ్ఛ పేర్కొ
 దలఁవవు పాండునందనుల పౌరుషము । నలి నుడు 14 ములిగిన నడుకునె బడియ ?”
 అన విని మఱుమాట 15 యతఁ జాడలేక । మనమున భీతుడై మఱియు నిట్లనియె :
 “ విదుర, నీమాటలు విన నాకుఁ గొంత । హృదయతాపముమానె ; నిటమీఁద నీవ
 యనయంబు నయమునెయ్యది నాకుఁ దెలియ । వినిపింపు.” మనుటయు విని విదురుండు
 దోరగాయలు దిన్నఁ దొలుత విత్తో16 దవ । నేరదు చవిలేదు నీతియు నట్లు.
 అలులు 17 పూవుల తేనియల లీలఁ గ్రోలు । మెలపు కార్యములందు మేలు రాజులకు.
 ఒరులకునై న యభ్యుదయంబు చూచి । పరితాపమును బొందుఁ బాపాత్ముఁ డెందు.
 ఎదిరికిఁ దనకును హితమైనమాట । యెదవకుండిన నూటకుం18 డుట మేలు.

1. చెల్లినవోఁ బాడి. 2. నెరవి. 3. నులుకు. 4. కుడుతు రుత్తములు. 5. నిది. 6. నీకు. 7. గని. 8. నూహించెదు. 9. నుండు. 10. అటవేడ. 11. మంత్రిశుభార్థ. 12. కనియె. 13. మనుజు. 14. మడఁచిన నణఁగునె బడియ. 15. అత. 16. సర. 17. పూవులు లీలశలయంగ. 18. దిన,

ధరణి సంభాషణ తారతమ్యతల | నరునకు వచ్చు నున్నతియు హీనతయు.
 ప్రల్లదంబులు ¹వల్కి పామయిగాదె | త్రెల్లె నన్నహుషుండు దేవేంద్రుడయ్యు.
 పరశుఖండితశాఖ పరఁగునోగాని | పరఁగదు కార్యంబు వలుకుచే దెగిన.
 నాటిన మేనిబాణముఁ బుచ్చవచ్చు | మాట ² నోనాటిన మఱి పుచ్చరాదు.
 అక్కట ! యంతోవాడయ్యు ధర్మజుడు | స్రుక్కఁగ నెపుడు నిష్ఠురభాషిగాఁడు.
 ఉఱకయుఁ ³గోపింతు రుర్విష్టై ⁴గోఱత | నుఱియలు నీపుత్రు లుగ్రభాషణలు;
 వల యాధర్మజు ⁵నీపు రానీపు? | మీలోన నతఁడు ధార్మికుఁ డనఁబరఁగు.
 ఒకటి చందనమైన నున్న వృక్షములుఁ | ⁶బ్రకటిత పరిమళాస్పదములు గాదె!
 ఏడుదీవులు గిట్టి యేలిన నేమి | పాడి దప్పనివాడె పరమధార్మికుఁడు;
 అందుఁ గీర్తిజనించు నాకీర్తి భూమి | నెందాఁక నందాఁక నింద్రభోగంబు.
 తనవాడు పెఱవాడు తగవువచ్చినను | జనులకుఁ దగదు పక్షపుమాటలాడ.
 పాపిఁ బాపంబు పథ్యమైయుండు | నేపార సుకృతికి హితము పుణ్యంబు.
 అనఘాత్మ, నీతి సాహస భృత్యగతుల | మనువార లుత్తమ మధ్యమాధములు.
 తన్ను రక్షించిన దాతవైఁ గపట | మెన్నువారికిఁ గల్గ విహవహోన్నతులు.
 ఏకారణములేక హిత మితరులకుఁ | జేకొని కావించు నృప్తి సుత్తముఁడు;
⁷ఇతరుఁడు చేసిన హిత మాత్మకదలఁచి | ప్రతిహితోమాత్ర మేర్పఱచు మధ్యముఁడు;
 తగ మేలునకు మేలు దాఁ జేయొకయును | మగిడి కీడొనరించు మనుజాధముండు.
 ఇందఱిగుణముల నెఱిగి ⁸వర్తింప | విందుచంశాధీశ, యేమనఁ⁹గలదు?
 సారిది మేలును గీడు సుఖము దుఃఖంబు | నరుడేర నెట్లాకో యని చింతవలదు.
 విను దీర్ఘచింతఁ బ్రవేశించుఁ దెవులు | మనుజుఁ డాతెవులున మరణంబునొందు.
¹⁰అలర నింద్రియనిగ్రహమున యోగమునఁ | బొలుచులోభత్యాగమున ముక్తి¹¹గలుగు.
 జ్ఞాతుల చనపు గోసంఘంబుచనపు | నాతులచనపు నెన్నఁడు మాన్ప¹²రాదు.
 ఆతత ¹³జ్ఞాతిశూన్యత ¹⁴గలయట్టి | యేతటి సంసార మెన్న నెక్కడిది?
 ఇల నొంటిమాను రాయిడి నొందినట్లు | బలిమి నాపదనొందు బంధుశూన్యుండు;

1. పల్కు పాపమై. 2. లోనాటి; నోరాడిన. 3. వాఁడైన. 4. గోల్పోదు. 5. నేల. 6. నకట చందనములొ నన్నియుఁ జూడ. 7. హితుఁడు చేసిన హిత మిచ్చులో నిలిపి. 8. మాత్మనే. 9. రక్షకు. 10. వర్తింపు. విందు; వర్తింతు. రిందు. 11. గలరు. 12. అరయ. 13. గలదు. 14. నశయ. 15. జ్ఞాన. 16. గలుగున.

కావున నీ¹యొద్దఁ గాంతేయులున్న । భావింప నుజ్జి నై నిభయ²ములు లేవు.
 మీకు వారలు ప్రాపు ; మీప్రాపు వారు । చేకొని యునికి సిచ్చింతంబు నువ్వె.
 ద్రువదుడు పాండుపుత్రులు విరాటాది । పుత్రు లీనృపతులు సీతనూభవులు
 నిర్దైర్యమునఁగూడి నిన్ను నేవింప । పార్వభానుశ గల్లు నన్న చూ నీకు ?
 నీకుఁజెప్పెడి నీతి నీటిపై వ్రాత ; । యేకార్య మెట్లు గానిచ్చు సీనుతుఁగు ?
 లోఁగి నీయాజ్ఞకు లోనుగాకున్న । జాగొట్టరాదె దుశ్శాసనాగ్రజుని.
 సుతుడని వర్జింప జొరవు కౌరవుని । నితరుడె వర్జింప నిట్లు ధర్మజుఁడు ?
 నారీతి వెఱవక నయమేర్పరింప । సీరాజ్యమున నెవ్వఁ డెఱుంగవుగాక.
 తనర దేహికి జాపు తథ్యంబుగాన । దనయుని విడునుంటి దప్పగాఁ గొనకు ;
 7 ఇల యథోచితభాగ మీలేకయున్న । దలఁపునఁ గలపాటి ధర్మజుఁ గూర్పు.”
 అన విని ధృతరాష్ట్రుఁ : “ డల్లచేసెదను । జనలోకహితనీతి నచివ, నీనీతి.
 శాంతి నెంతయు నొందె సంతాపభరము । నింతట కిసభ్యాత్మమెఱిగింపు శాంత.”
 అనిన : “ నేశూద్రుడ నది చెప్ప వెఱతు । వినిపించెదగు వేదవేత్త నీకదియు.
 సరనాథ, నీకు నసత్పుజాతుండు । పరమయోగీంద్రుండు పటుశృపాబుద్ధి
 తలఁచిన ¹⁰వచ్చి యంతయుఁ జెప్పు నతని । దలఁపవే.” యనిన నాతఁడు భక్తి¹¹నిలిచి
 ముకుళితహస్తంజై మునినాథుఁ దలఁపఁ । బ్రకట నిత్యానంద పరవశుఁ డగుచు
 నిదినుఖ మిదిదుఃఖ మిదిపర మపర । మిది ¹²మిథ్యాయను ¹³సీమ లిన్నియు మఱచి
 అష్టాంగ యోగ విద్యాగుచ్ఛ మనఁగ । వేష్టిత¹⁴జటలతో వేవచ్చి యతఁడు
 పూజించి యాననంబునఁ దన్ను నిడిన । రాజుకిట్లనె మనోరథ మాత్మఁ ¹⁵దలఁచి :

ససత్పుజాతుండు ధృతరాష్ట్రున కభ్యాత్మతత్త్వ మెఱిగించుట

“అభ్యాత్మవిద్య నీ వడిగెదు నన్ను । బోధ్యుడ వనవచ్చు భూపాల, సిన్ను (?)
 వెలుపల మరగిన విషయవై భవము । లలి లోననిడక నిల్వదు తత్త్వచింత.
 భోగకాల (?) వివేకములఁ బోవుఁగాని । భోగింప భోగేచ్ఛ పోనేరదెవుడు.

1. వద్ద. 2. మను లేదు. 3. విరాటుండు. 4. శేరి. 5. మెట్టు. 6. పాండవుఁ డిట్లు.
 7. మెలయఁ దోచిన ... వారికున్న. 8. నర్దైత. 9. మనిన । నెనయ శూద్రుడఁ గాన నే.
 10. వచ్చు నెంతయును నీవతని । దలఁపుము. 11. లేచి. 12. విత్తము. 13. నీకు.
 14. జటలతో విమలంజై నిలువ. 15. నిలిపి.

విడువక యాత్మ వివేక నేత్రమునఁ | బొడగాంచు యోగికి బొడమునె మాయ ?
 మాయలోనుండియు మాయా విదూర | మై యున్న తత్త్వంబు నరిదియె యెఱుంగ?
 క్షితిప, యా తత్త్వ మచింత్య మవ్యక్త | మతిగోచరము (?) సచ్చిదానందమయము.
 నిత్యమైయుండి యనిత్యంబుఁ బోలు; | సత్యమైయుండి యసత్యంబుఁ బోలు;
 అట మృతంబును బోలె సమృతమై యుండు |
 కొదలేక దెలియునే గురుకృప లేక. |
 సందేహములగని చలనఁబు వుట్ట | పొందైన దృష్టాంతములకు దూరంబు
 ఆశ్చర్యముల పోక యాగమహృదయ | నిశ్చితం బది కాననేర్తురె యొరులు ?
 సర్వతోధికమును సర్వకారణము | సర్వాంతరాళ నిశ్చయ ¹మది.” యనుచు (?)
 సుతరహస్యంబు లనుగ్రహింపంగఁ | బతియు ²నూఁకొనుచుండఁ బలపల ³వేగె.
 మాయాంధకారంబు మాని వాక్యము⁴లఁ | బోయిన నృపునకు బోధ సూర్యుండు
 ఉదయింపె ననఁగ సూర్యోదయంబయ్యె. | విదురమాసింద్రుల విభుఁ డధి ననిచి
 స్నాన ⁵సంధ్యాభ్యాస జపయజ్ఞహోమ | ⁷దాన సూర్యోపాస్తి దైవార్చనములు
 క్రమశీమునఁ దీర్చి శృంగారించి వెడలి | కొమరొప్పుఁ దన పెద్ద కొలువుకూటమున
 సుతులుఁ బ్రధానులుఁ జుట్టాలు భటులు | హితులుఁ బురోహితు లితర భూపతులుఁ
 గొలువఁ గొల్పున్నచోఁ, గోమలాభరణ | సలలితాకృతీయయి సంజయుఁ ¹⁰డేగి
 యుచితాసనంబున నుండి భీష్మాది | సచివులఁ గనుఁగొని సరవి నందఱను
 అలవడ సేమంబు¹¹లడుగ ధర్మజుఁడు | పలుక సేమించిన పలుకులు ¹²చెప్పి,
 యా భక్తి యా రక్తి యా కుశలోక్తి | యా భంగి నృపసోదరాలి కేర్పఱువ,
 రాగిల్లి నృపుఁడు : “ధర్మజుఁ జెప్పనేల ! | యా గరుడాంకుఁ డేమని చెప్పియనిచె ?
 అతని మఱియి యేమనియె నర్జునుఁడు ? | హిత¹³చింత మామీఁద నెంత వారలకు ?
 ఏవేళ వా రుండ నేగితి వీవు ? | ¹⁴బావుగా నాకు నేర్పఱతుగా.” కనిన

సంజయుఁడు రాయబార విశేషములు ధృతరాష్ట్రున కెఱిగించుట

ఆ సంజయుఁడు పల్కు : “నధిప, నేమొదల | భాసురగతి నుపస్థావ్యంబు చొచ్చి
 గరుడ కీలితమైన ఘనతోరణమునఁ | గర¹⁵మొప్పు హరి గృహాంగణసీమ ¹⁶నిలిచి

1. బుద్ధి. 2. ను గొనుచుండ. 3. వేగ. 4. న. 5. చి నట్లు. 6. యత్నవిధాన. 7. భ్యాస. 8. మొప్పు.
 9. చచ్చె. 10. డెఱిగి. 11. లడిగి. 12. చెప్ప. 13. భక్తి. 14. బాగుగా. 15. మొప్పు. 16. గదిసి.

హరి కేను వచ్చితినిని చెప్పి యనుప | హరి యర్జునుఁడూ దాను సపుడు ద్రావదియు
సత్యభామయు రహస్యమున నుండియును | భృత్యుఁడఁ గాన నన్ బిలిపించె నధిప !
విలిపించుటయు నేను భీతిఁ గంచుకముఁ | దలపాగయును బూని తగ నేఁగునపుడు
తానున్న శయ్య నిండ్రజుఁ డున్నవాఁడు | తేనుండి (?) తాఁ దస దివ్యపాదములు
నరుని యూరులఁ జాచినాఁడు ; నారులును | ధరణీపై నుగ్గారు తగిన పీఠముల.
అంత నేబోయి సాష్టాంగంబు లెఱుగ | నెంతయుఁ బ్రియముతో నిందు రమ్మనుచుఁ
బంకజాక్షుఁడు తన పాదపీఠంబు | పంకజాక్షుల చేతఁ బట్టి తెప్పించి
నాకుఁ బెట్టించిన నరనాథ, యేను | గైకొన్నవాఁడనై కరమందు మోపి
ధరను గూర్చుండి యిద్దఱను గన్గొంటి | వరున నేమనిచెప్ప వారి తేజములు !
చూడ్కికి ప్రేగైన సురమునిద్యయము | వేడ్కెఁజూచిన నాకు వెడలె బొప్పములు.
అంతటి రణధుర్యులజ్ఞ పాలింప | నంతకాత్మజున కవజ్ఞ యెక్కడిది ?
విను మట్లు నను గారవించి యా కృష్ణు | లొనరంగఁ దా రుపయోగించునట్టి
యన్న పానములు నా కర్థిఁ బెట్టించి | నన్నుత వస్త్రభూషణము లిప్పించి
కూరిమి నిచ్చోటి కుశలంబులడుగ | వారక యే నవి వారి కేర్పఱచి
పోయిన పనియుఁ జెప్పటయు, గాండివి | యూయెడఁ గోపింప నతని వారింది
హరి నన్ను నిట్లనె: “ నక్కట ! తగునె | కురురాజు ధర్మజుఁ గోపింపఁ జేసె ;
ధాత్రిపై నింక శాంతముగాదు ధర్మ | పుత్రుకోపము నీటఁ బుట్టిన చిచ్చు ;
నాకు మాన్పంగరాదు ; నాకు వారలకు | నే కాలముననైన నెడయదు మైత్రి.
కురువంశజుల నీవు కొలువులోఁ గాంచి | హరి చెప్పి పుత్రైంచె ననుచు నిట్లనుము :
ఇష్టదైవముఁ గొల్పుండింత యేమటక | శిష్టవర్తన ¹గొం డరిష్టశాంతికిని ;
చెలులఁ ² జాట్టముల నాశ్రితుల రప్పించి | వలసినవారికి ³వలసిన విండు ;
సభయులై విప్రభోజనములు ⁴పెట్టుఁ | డిభవురి జనులకు నిలుచూరలిండు ;
ఏమేమి గోరుదు రెల్ల కోరికలు | నేమించి ⁵నలుపుడు నేట ⁶నెల్లటను.
అది యేమికారణం బనిన నేనింకఁ | గదనంబులోఁ దేరు గడప గాండివి
కురుకులం బొవలతి గొననున్నవాఁడు ; | హరుఁడడ్డ ⁷మైఁచ బోదని చెప్పమనియె.

1. జాడున కాజ్ఞ (1). 2. దొడ్డు; గొండు కిష్ట. 3. జాట్టాల. 4. వలసినట్లుండ. 5. పెట్టి | యిభు.
6. పలకుడు. 7. కేపటను. 8. పడిన.

అంత గాండీవి యిట్లని చెప్పుమనియె : | “ఎంతచేసియు మీకు నేము శత్రులము ;
కానల¹వర్తించుకాలంబు ధర్మ | నూనఁడు భూశయ్య ²సోలి నిద్రించె.
ఆ కారవుల ధాత్రి నణచినఁ గాక | ³యీక్రోధ మూఱక యేలాగు మాను ?
ఇంతటనైన బాలీడు కారవుఁడు ; | శాంతి ⁴రాజ్యంబేల శత్రురాజుచ్చు !
పేర్ని బ్రతాపాగ్ని పేర్చినఁగాక | ధర్మజు మీసుయోధనుఁడు గైకొనునె ?
భీమగదాఘాతభీతికిఁ గాక | సామచార్తకు నేల శత్రుండు ⁵వఁగు ?
వినుము మహామారి విశ్వజీవముల | తినువులుగొన్న చందమున సాత్యకియుఁ,
జిలు⁷లేళ్లమూఁడఁ జొచ్చిన పెద్దపులుల | తెఱఁగునఁ జెలఁగి మాద్రీ⁸తనూభవులు,
రామ్రుఁడై దక్షాధ్వరముఁజొచ్చు పీఠ | భద్రునికరణి సుభద్రనూనుండు
నీరసాటవిమోఁద నిగుడు కాలాగ్ని | నాయావ్యమొదవఁ బాంచాలిపుత్రులును
గురుసేన నేలకుఁ గోలకుఁ ⁹దెచ్చు | పరిపాటి మఱిగదా పాలిచ్చు నతఁడు !
పరికింప గాండీవపాణి¹⁰నై యేను | హరి తేనుగడవఁ ¹¹గయ్యముచొచ్చి రివులఁ
గరులనెక్కినవారిఁ గాల్చుడవారి | సరదమెక్కినవారి హయములవారి
నిదితల యిదిపాద మిదిబాహుదండ | మిది¹²మొండియంబని యెఱుంగరాకుండ
వాఁడితూపులఁ జించి¹³వైచినఁ గాని | వాఁడిమి కురురాజు వక్షించువాఁడె ?
కాకున్నఁ దనకుఁ గేకయుల పౌరుషము | డాకకాఁడైన ధృష్టద్యుమ్నబలము
విరటునూనులలాపు విరట పాంచాలు | శరములు వలయుఁ బ్రశాంతి వుట్టింప.
వనవాసమున నొచ్చి వచ్చిన యేము | మనచూరఁ జంపకమానము రివుల.
ఆవేళ శృపుఁడైన నాచార్యుఁడైన | దేవప్రతుండునఁ ¹⁴ద్రెవ్వప్రేయుడుము ;
అందుఁ బాపమునచ్చె నపకీర్తివచ్చె | బొందైన సిరివచ్చె బోవనీ¹⁵మనుము.
త్రైలోక్యగురుఁడైన దామోదరుండు | మాలోన ¹⁶నొజ్జయై మమ్ముఁ జేపట్టి
మూఁడుకాలముల ‘ధర్మో జయ’ ¹⁷తనఁగ | నేడు ధర్మజుఁ బొందనేరదె జయము ?
సంజము, నీవింకఁ జయ్యనఁ బోయి | ¹⁸రంజితోక్తులు మాని రాజు రారాజు
ననికీ నాయితులైన యఖిల¹⁹యోధులును | వినునట్లు ²⁰నావాక్యవిధ మేర్పరింపు’
అనిపల్కి పుత్తెంచె.” ననిన భీష్ముండు | తనయుఁ బేర్కొని పిల్చి తా నిట్టులనియె :

1. వర్తింపఁగాక మా. 2. చూరి. 3. నాశోప ముఱక మానఁగ నేల నేర్పు. 4. కార్యంబేల...
దార్జించు. 5. పంబు ప్రిదిలిన. 6. వ్రాలు. 7. లేటి. 8. శుతద్వయము. 9. దేను(?). 10. యె.
11. చయ్యన. 12. మొండిమని నిర్ణయింపరాకుండ. 13. వ్రచ్చిన. 14. దెగనె. 15. రనుము.
16. సోజయె. 17. మనఁగ. 18. రంజితోక్తులు. 19. యోధుల(?). 20. గా.

కృష్ణార్జునులు నర నారాయణులు అని భీష్మఁ డెఱిగించుట

“వినుము మున్నోకనాఁడు వేలుపుల్లెఱ్ఱ | గనకగర్భునిఁ గొల్వఁగా నందులోన
గురు శాంతనిధుల నిర్వుర వ్రేలఁజూపి | సురగురుఁ డా పద్మజునకు నెట్లనియె :
“ఎఱిగింపుడేన, వీరెవ్వఁ డిర్వరును ? | మెఱుపుఁగొండలు రెండు మెలఁగుచున్నవియో ?
అతి గర్వ¹ శేఖ నిన్నె నైన గైకొనరు ; | నుతశాంతి హరుని విష్ణునిఁ బోలువారు ;
చాపాగ్రబాహులు సత్యవ్రతావు | లే పని వెంట వీరెపుడు నుండుదురు ? ”
అన విని గురున కిట్లుని చెప్పె ²నజుఁడు : | “మునులు వీరలు విశ్వమోహనాకృతులు ;
నరుఁ డతం డాతఁడు నారాయణుఁడు ; | పరికింప జీవాత్మ పరమాత్మ లట్లు
... .. |

ధర సధర్మముచేత ధర్మంబు డెగిన | నరన దారదియెల్లఁ జక్కఁబెట్టుదురు ;
బలభేదికొఱకు దోర్బలమున వీరు | బలియై బహుదైత్యబలముఁ జంపుదురు.
మానవయోనుల మహి జనించియును | దానవతతిఁద్రుంచు ³ధన్యులు వీరు.”
అని చెప్పె నట్టి పుణ్యాత్ము లీ శక | తనయుఁడు హరియునై ధరఁ బుట్టి రిపుడు.
నీకుమారులు పాపనిరతులు గాన | నాకిల్బిషము మాన్ప నరుదెంచినారు.
నరుఁడు మహాగ్రదానవుల ⁴మర్దించె | నరుల మర్దించు నన్యాయుల నింక.
కంసుఁడు మొదలుగాఁగల దురాత్ములఁ | గంపారి తెగఁటార్చె గణుతింపరాదె ?
గ్రహములు గూడినగతి వీరు గూడి | మహి నొక్కరథమెక్క మఱి యెదురేది ?
కురురాజు శౌరవకుల వినాశంబుఁ | బరికింపఁ గర్ణ సౌబలులఁ జేపట్టి
శునకపుచ్చముఁబట్టి సుర¹⁰సింధు వీఁడఁ | బెనగినగతి ¹¹మఱి పెనఁగెడి నెదిరి.”
అనినఁ గర్ణుఁడు వల్కె నాగ్రహంబెత్తి : | “జనపతి గెలిపింపఁ జాలనే యేను ?
నను నమ్మె నతఁ డేను నమ్మితి నతని ; | నని మోచినపుడుగదా ! మాటలేల ?
నాపన యెఱుంగకే నను రాజుగాఁగఁ | ¹²జేపట్టునే పుణ్యసిమె రారాజు !
వివరింపఁ బొరుష¹³విధిని నావిధిని | దివురక యొక్కింత దృష్టింపుఁ.” డనినఁ
గనుఁగవఁ గెంపర గాంగేయుఁ డలిగి : | “¹⁴వినుకర్ణ, నీబుద్ధి వీఱిఁడి యయ్యె ;
వివరింప నీవు తెవ్వెన ¹⁵గాలిపడగ ; | వవనీశు ¹⁶లబలులు నై పోయిరేమి ?

1. మున నిన్నునైన. 2. బ్రహ్మ. 3. చుట్టి. 4. శక్తి. 5. తగరులు. 6. నిర్జించె. 7. జూపె.
8. కంప. 9. పట్టె. 10. నదియొడ. 11. మఱి పెనయన గదలె; వీరు పెనఁగుదురెదిరి. 12. చేపట్టె.
13. విధి నావిధి(?). 14. వివరయ్య నీబుద్ధివిధి బోవయ్య. 15. గాని వేగు | నవ(?). 16. లవనివేమె.

వక్రవిక్రమ, ¹నీకు వశితభూచక్ర । శక్రజు²నకు నెన్నిచాళుల పెట్టు ?
 ఆ జిష్ణుచేత నీయనుజుఁ ³గోల్పడియు । నాజి నన్నా ⁴మేలా గొనవీవు ?
 కౌరవమరణంబుఁ గౌంతేయజయము । నోరి, నీవెఱుంగోకయున్న యర్థంబె ? ”
 అని విడనాడుచో నంత ద్రోణుండు । జనపతిఁ బలికె విశ్వానపూర్వముగః
 “ పెద్దవాడవు నీవు పిన్న బిడ్డలకు । బుద్ధిచెప్పట మేలు పొందుగానట్లు.
 విజయుండు గిరివోలు విల్లెకు వెట్టి । భుజబలోద్దాముఁడై పోరిలోనున్న
 మనకు వేయును నిండు మాటోలేమిటికి ? । వినకుండుఁ గరుండు వెడమాటలాడు.
 నరకునిఁ జంపుచో నారాయణుండు । సురమూర్తి గెలిచె నక్షోహిణీశతము.
 అతఁడు చేపట్టిన యద్భుతాదులును । మతి నింత వెఱవరు మఱియుఁ గయ్యముల.”
 అనుచుఁ బాండవనత్వ మందఱుఁ దెలియ । వినిపింప వినియు వివేకింపలేక
 యందఱుఁ గలుషింప నాంబికేయుండు : ।
 । “అంబుజోదర పార్థు లట్లు మమ్మునిరె ?
 యమనూనుఁ డిచటిసైన్యము మిక్కిలియును । దమ సేన ⁷కొలఁదియుఁ దలపోసియెఱుంగు.
 తానింక నెవ్వరిదర్పంబు నమ్మి । మానక చనుదెంచు మనమీఁద ? ” ననిన
 సంజయుఁ డతని యజ్ఞానవాక్యముల । సంజాతమూర్ఖుఁడై జగతివై వ్రాలి
 యెట్టకేలకుఁ దేరి హృదయంబు వడఁక । నిట్టూర్పునిగుడఁ గన్నీరొల్కఁ బలికె :

పాండవ బలమును సంజయుండు ధృతరాష్ట్రున కెఱిగించుట

“⁸తాతను దలఁపవు తగ వెట్టి⁹తీరె । రోకలి తలఁజుట్టరో ¹⁰యందువీవు ;
 అందఱు నతిపీరులని పాండునుతుల । నిందాఁక వినియుచు నిట్లాడఁ దగునె ?
 ధర సుయోధనునకుఁ దండ్రుగాఁ దగుదు ! । నిరతి మ్రొంగుదుగాక సృపకులంబెల్ల.
 కానిమ్ము నీదువాక్యముల కుత్తరము । నానేర్చునంత విన్నపము చేసెదను.
 పనుగొనఁ దాఁబుట్టి పదియవనాఁడు । జనయిత్రిచే దప్పి చట్రాతఁ బడిన
 నది చూర్ణమైపోయె నట్టి వాయుజుఁడు । పదివేల గిరులైనఁ బడఁద్రోచు ¹¹నేడు.

1. నిన్ను వలయు(?). 2. నిటు నెన్నిచాళులపెట్టు(?). 3. గోల్పోయి. 4. మే యలవి గైకొనవు.
 5. వు ఉడుగు యుద్ధంబు. 6. లింకల. 7. కొంచెము. 8. తాఁకినఁ దలఁకవు. 9. చెలిసె.
 10. పొంకి. 11. నెవుదు.

కొన్నాడు బకుని వక్షోపీధి నునురు | కన్నాడు సుతు ఘటోత్కచునంతచాని ;
 ఆ భీమసేను ¹బాహుశక్తి నమ్మి | శోభితగతి వచ్చు జువ్వె ధర్మజుడు !
 కదలింప మోపెట్టఁ గర్ణాంతమునకుఁ | బ్రదరంబు ²దేరాని పాంచాలువిల్లు
 నశ్రమంబున మోపి యస్త్రంబుతోన | విశ్రుత స్పృహవర్గ విభవంబు ద్రుంచి
 వెలయు క్రీడిని లోకపీరుని నమ్మి | తలపడు మనతోడ ధర్మనందనుడు.
 తావచ్చి రణములో ధనువందికొనిన | నావల గీర్వాణులైన భీతిలంక,
 నలిగిన గిరులైన సంభోధులైన | దొలగింపఁ గలిగిన దోశ్యక్తిగలిగి
 నలువొప్పు నకులుని నమ్మి నీతోడఁ | గలహింపఁ బాండవాగ్రజుఁ డిట వచ్చు.
 ధీరత దక్షిణ దిగ్విజయమున | వారాశిదరముండి వైభవంబొప్పుఁ
 దనరాక లంకకుఁ ³దగఁజెప్పి పంపి | ఘనవిభీషణుచేతఁ గప్పంబుగొనిన
 యా సహదేవు శౌర్యము నమ్మి సువ్వె | భానురగతి వచ్చుఁ బాండవాగ్రజుడు.
 దనుజుల మనుజుల ధర్మదూషకులఁ | దునుమాడి దునుమాడి దురములు లేక
 యలుగు చాలించియు నాజుఁ బాండవుల | గెలిపింపఁ ⁷బూనిన కృష్ణుని నమ్మి
 మనమీదఁ గౌరవ మరణదీక్షితుడు | చనుదెంచు నెఱుంగుము శమననందనుడు.
 జవనాశ్వము ⁸ల సర్థచంద్రబాణము ⁹లఁ | గవచంబు ¹⁰లను వాడిగల నారసము ¹¹లఁ
¹²దేరెక్కుమగ ¹³లను దివ్యబాణము ¹⁴ల | వారణంబు ¹⁵ల ¹⁶గద్దవాతితూపులను
 బొనఁగించి యెప్పుడెప్పుడు రణంబునుచుఁ | గొనరుచు నిటలాక్షు కొలఁదితోనున్న
 సాత్యకి ¹⁷తోపంబు చాపంబు నమ్మి | సత్య ¹⁸మీదెవచ్చు శమననందనుడు.
 మఱియు ధృష్టద్యుమ్ను మత్స్యభూపాలుఁ | దెఱుగొప్ప సౌభద్రు దిక్కుల నృపుల
 నమ్మి యాతఁడు వచ్చు ; నరనింద్యులైన | మిమ్మేలగైకొను మేదిసీనాథ !”
 అన విని భీతుడై యాగర్వ మణిగి | జనపతి గద్గదస్వరముతోఁ బలికె :

ధృతరాష్ట్రుడు పాండవ వరాక్రిమమునకు భీతిల్లుట

“ఉన్నట్ల పలికితి ; యుద్ధమధ్యమున | నెన్నఁ బాండవులకు నెదుఁరెందుగలదు ?
 అందఱు నొకతల యాజిలో వాయు | నందనుఁ డొకతల నాకుఁ జూచినను.

1. మహా. 2. దిగ. 3. క(?). 4. రార. 5. దరమి చెప్పించి. 6. యలసి. 7. బోయిన. 8, 9, 10, 11. లు. 12. దే రుక్మ. 13, 14, 15. లు. 16. కడ్డ వాడితూపులను. 17. తోషంబు. 18. మిఠే.

కోరి ¹యే నేవెంటఁ గుడిచిన కూడు | మూరుతిఁ దలఁచిన మాయమైపోవు.
 అతఁడఁట నరుడఁట హరియఁట రిపులు | ధృతరాష్ట్ర² తనయు లేఘ్న³తి నిల్చు⁴వారు ?
 ద్రుపదు సౌభద్రు ⁵మాతృస్త్వ⁶ ఘటోత్క⁷చుని | నుపపాండవు⁸ నుత్త⁹నూజు శిఖం ?
 నృపుల వెండియుఁ గూడి నిశ్శంక వచ్చు | నృపుని ధర్మజుఁ దాతనేర్తురే ¹⁰యొరులు ?
 మాబిడ్డ యెఱుంగఁడు ; మాటలపెద్ద ; | సౌబల కర్ణ శిక్షులఁ గుక్షిఁ బెంచు ;
 పాండునందనులతోఁ బగగొని బ్రదుకు | గూడియ నున్నాఁడు కూడదు గాని ;
 కుదియక కృప భీష్మ కుంభనంభవుల | నెమరు చేసుకయుండు నెపుడు వారలకు.
 ఊరక మనలోన నున్న తప్పనకుఁ | బోరిలోఁ దలచూపి పోదురుగాక.
 వారికి ¹¹మనకును ¹²వా రొక్కభంగి ; | యేవీతిఁ బగదీర్తు ¹³రిటువంటివారు ? ”
 అనఁ గౌరవారిగ్రజుఁ డాగ్రహవ్యగ్ర | జనితోగ్రభావుఁడై జనకు¹⁴సిక్కించి :

దుర్యోధనుఁడు బీరములు వల్కుట

“వల చింతించెద వీ దీర్ఘచింత ? | వల సంజయుమాట కింత లోగితివి ?
 అడవులఁ గూరగాయలఁ బొద్దుపుచ్చి | వెడఁగురుపడి చిక్కి వికృతాంగులైన
 పాండుసూనుల నేడు పద్మనాభుండు | భండనంబొనరింపఁ బ్రార్థించితెచ్చె.
 అట్టి కూటువమూఁక కాత్మలో ¹⁵వెఱచి | ¹⁶జట్టినగంబు రాజ్యమునఁ బాలిను.
 జమదగ్ని రామభంజనుఁడు భీష్ముండు, | శమనారి వరలబ్ధ¹⁷జన్ముఁ డీద్రాణి,
 నుతలీలఁ గృపుండు ద్రోణుండు నయోనిజులు, | చతురుఁ డీకర్ణుండు నహజకుండలుండు,
 భీమ బాహ¹⁸గర్వభేది శల్యుండు, | సోమదత్తాదు ¹⁹సులభవిక్రములు
 కినిసియు వీరొప్పగింతురే నన్ను ? | ననుకూల వర్తను లాజిలోపలను.
 అటుగాక ప్రజలెల్ల నా వంక చనిన | నిట ²⁰నొంటిగతిఁదాడి యొరుగుదు గాని (?)
 తొడిబడఁ బాండుపుత్తు²¹ల యడుగులకు | మడుగులు ²²పటచుట మాచేతగాదు.
 ఎత్తివచ్చిన వైరి ²³నెల్ల చందములఁ | దుత్తుమురుగఁ ²⁴జేతు దురములో ²⁵జెనకి.
 అండజధ్వజ పూని యయ్యెడునొకటి ; | ²⁶యొండైన నాపూని ²⁷యొదవెడునొకటి;

1. కడుపునిండ. 2. సుతులఁట. 3. వార. 4. పాదని. 5. సుతులు. 6. మాకొక. 7. వగయింత లేమి (లేక). 8. రీ రీతి. 9. ధీశుఁ డాగ్రహోదగ్ర. 10. ని జూచి. 11. వగవ. 12. సట్టు ; జట్టు. 13. శమనండు(?). 14. బల. 15. లు సుభట ; లు సులభ. 16. నెద్దిగతి దాని నెఱిగెడ. 17. పూచంగ. 18. నెన్ని. 19. నేను. 20. జెనక. 21. యొండేను ; యొండేల. 22. కీబార.

తూత్రిధర్మముఁ 1 బాయఁ జాల నా మీఁదఁ బుత్రిమోహము నిల్పి 2 పాగులకునీవు.
మది నేల తలఁకెడు మారుతఁ దలఁచి ? | గదయందు నాపాటి గలఁడె భీముండు ?
తగిలి నా గదకు నాతని ప్రాణములకుఁ | దగ్గులైన చందఁబు ధర్మరాజెఱుఁగు.
అది యెఱింగియె గాదె యయికు గ్రాచుములు | పదివేలు మాకని పలికి వుత్తెంచె.
నరుఁ డెన్నిదివ్యబాణములు 3 గల్గినను | గురుభీష్మ కృపుల కెక్కుడుగాఁడు వినుము.
ఒనరఁ బార్థునిఁ జంపనోసిన శక్తి | మన కర్జునేనుండు మఘపుఁ డీచ్చినది.
అనిలజ పార్థు లాహవమునఁ బడిన | మనల మార్కొన సంకు మగవాఁడు లేఁడు.
ఉంకించి నీ వుత్త్రు లొగి 4 ముడ్చి జగము | చంకఁ బెట్టివారు సరస నూర్వరును.”
అని విప్రంభించి యిట్లనె నంజయునకః : | “వినుము నంజయ, వారి విధము చూచితివి
శూరత్వ మదిసీకుఁ జూడ నెట్లుండు ? | ఏరీతిఁ బోఁదెద ? 5 రే సేన ఘనము ?
తలఁకికున్నారె యుద్ధము కార్య 6 మునకు ? | 7 అలుగక యెఱింగింపు.” మనిననంజయుఁడు:
“అల్పసైన్యలు గాన నాజికి వెఱచి | యల్పపునేల వారడిగి నా రనుచుఁ
దలఁచెడు వెట్టి, యా తలఁపులు మాను ; | 8 తలఁకరాజికిఁ గాలు ద్రవ్యచున్నారు;
కదనంబు నిజమగు కాంక్ష వారలది |
సంధితో 9 దమ ప్రతిజ్ఞలు చెల్లవనుచు | మంధర 10 గతి నుండు 11 మహిధర్మరాజు.
వడముడి తన ప్రభావము చూపఁగోరి | విడువిడు మనుచుండు వేగిరంబునను.
కదనంబు నిజమైన గాండీవధరుఁడు | ముదముతో నార్చిన మూరెఁడు పెరుగు
ఆమంత్రణోత్సవుఁడగు విప్రుపగిది | నా మేటిగాఁడె నిత్యము రణోత్సవుఁడు ?
ఎక్కడ రణమబ్బు నేది సందనుచు | నొక్క కాలనె నిల్చియున్నారు కవలు.
వీరు వారననేల విను మెల్లవారుఁ | గౌరవకోటి నొక్కటఁ గూల్చు గలరు.”
అనినఁ జింతింపక యతఁడు వెండియును : | “అని సేయఁ దమకు నెయ్యవి సాధనములు?
రథము లేగితివి ? సారథు లెట్టివారు ? | కథ మాని నిక్కంబుగాఁ జెప్పు.” మనిన
నూతజుఁ డా పాండునుతుల శస్త్రాస్త్ర | 12 కేతన హయ రథాకృతు లేర్పఱిచి
విరటాది నృపతుల వివిధ సంగ్రామ | పరికరాకృతులెల్లఁ బరఁగ నేర్పఱిచి,
తక్కటి భటుల సాధన విశేషములు | 13 నొక్కటఁ జెప్పుచో నరగాంకుతండ్రి :

1. పీడ. 2. పారలకు. 3. గల్గియును. 4. ముడ్చి. 5. రీసేన. 6. మైన. 7. అల
యక. 8. కలహంబు నిజమగు కాంక్ష వారలది. సంధితో. 9. లో. 10. మతి. 11. మతి.
12. మాత్రత కేతు రథాదు లేర్పఱిచి. 13. నొక్కడ.

“వినుము! సంజయ, యెల్లవిధముఁ జెప్పితివి ; మనసేన నిదె మహామహా లున్నవారు; వీరికిఁ బ్రతియైన వీరులాసేన । వీరు ¹వారనిచూకు వివరింపు.” మనిన

వీరప్రతివీరుల సంజయుడు భృతరాష్ట్రున కెఱిగించుట

నా నూతజాఁడు పల్కు : “ననిలజుపాలు । నీ నూనులందఱు నిక్కంబు ² వినుము ; అరయ శిఖండిపా లాపగేయుండు ; । పరఁగ ధృష్టద్యుముపాలు ద్రోణుండు ; అరుదార నీ పాత్రు లభిమన్యపాలు ; । పరికింప ధర్మజుపాలు శల్యుండు ; సైంధవాశ్వత్థామ శకునీ కర్ణాది । బంధుర బలులెల్ల బార్థునిపాలు ; పరికింప నకులునిపా లులూకుండు ; । సరస కాళింగులు సహదేవుపాలు ; ఎలమిఁ గేకయునిపా లిచటి కేకయులు ; । చలమొప్ప గృతవర్మ సాత్యకిపాలు ; ఛేకీతానునిపాలు క్షితి సోమదత్తుఁ ; । ³ఠీకొలందుల వార లెన్నుదు రధిప ! ఇదిగాక యేవీరుడీ వంకవాలుఁ । జదురున ⁴నచ్చటఁ జాలియున్నారు. తప్పక దీనికిఁ దగిన యత్నంబు । చెప్పఁ డీ.” రనిన వైచిత్రవీర్యుండు : “కరమర్థి నాకు నెక్కడి పుత్తులింక ! దురములోపల వారిఁ ⁵దొడరఁగలారె ! గెలిపింప హరి కర్త, గెలుపు పార్థులది, । వలసని వైరంబు వలదన్న వివరు. ⁶అరయనిబుద్ధి నీ యనమ యుద్ధంబు । ⁷దొరకొన్న వాడెల్ల దుర్యోధనుండు ; మిగులఁ జెప్పినవారి మీఁద⁸నే యలుగు ; । జగడంబు వలదు సంజయ, యూరకుండు. ఫాలాక్షరంబులు భవుఁడైనఁ దుడువఁ । జాలఁడు నీవేల నంభ్రమించెదవు ?” అనునంతఁ దండ్రి కిట్లనియె రారాజు : “జనులేమి దలఁపరు జయకాంక్ష తండ్రి ! యిన్నియు నీజమైన నేమి గానేర ? । డెన్నుమా మనయోధు లెంతటివారొ ! మిన్ను క్రిందును భూమి మీఁదును జేసి । నిన్నింద్రపదమున నిలువఁ బంపుదునె ? నిండిన మనసేన నిండినట్లుండఁ । బాండవులను జంపఁ బంపువెట్టుదునె ? వనరాసులెల్ల రేపట మంటఁ బూడ్చి । ఘనపట్టణములందుఁ గట్టఁ బంపునునె ? నా పాలి వీరుల నమ్మవుగాక । యేపారుషము ⁹ లేక యేనేల సూర్తు ?

1. వారసుచును వివరింపు నాకు. 2. శుమ్ము. 3. సకల సైంధవులు నశ్వత్థామ మఱియుఁ । గర్జు డద్దునుపాలు కారవజనక ! । నిర్ణయం చిటు వారలెన్నుదు రధిప. 4. నెదుర నచ్చటఁ జాలినారు. 5. ఠోడికె తారు; ఠో నికె తారు (?). 6. అవివేకముద్ర యీ; అవివేకి బుద్ధి నీ. 7. దొరకొన్న; భోవికిన (?). 8. మీఁదలుగు. 9. లైన (?). 10. బాలయ్య.

మారుతి నాపాలు మఱి వైరులెల్ల | ఘోరాజి గృహ భీష్మగురుల పా." లనిన
 నా సంజయునిఁ బల్కు నాఁబి కేయుండు : | " వేనఁగితిమి వీని వికృతవాక్యముల ;
 అదిగొనఁ బనియేమి ! యనుసూతి²యొద్దఁ | గదిసి వంతములాడు ఘనఁ డేవఁ డందు ?
 అదిగిని ³యేమను నాధర్మరాజు ? | వివరింపు." మనుటయు విభుఁజూచి యతఁడు :
 " నడరి ధృష్టద్యుమ్నుఁ డప్పటప్పటికీ | గడు నుగ్రగతి నిట్లు కలహోక్తులాడు
 'నాయోధ గణమెల్ల నాయోధనమున | ⁴నాయొడ్డసంబుపై నడతెంచునవుడు
 అటుచూడుఁ డేన్ని రథ్యములఁజుంపుదు⁵నో ! | భటుల నెందఱుఁబట్టి బలిమిఁబ్రామెద⁶నో !
 యేనుఁగు మొత్తంబు లెన్ని గూల్చెద⁷నో ! | ⁹సేనాపతుల నెల్లు చెండివై చెదనో !
 మును భీష్మగురు నెట్లు¹⁰ మురియఁబ్రామెద¹¹నో ! | ఘనకీరీటములెన్ని కలనవ్రాల్చెదనో !'
 అనిపల్కుఁ బల్కిన యను¹²నూనుఁ డతని | మనసులోపల మెచ్చి మఱి సన్నుఁజూచి
 'ప్లవగ కేకఁపు పాశువతము గాండివము | సవరణలైయుండు శక్రనూనునకు ;
 రణమున మాగెల్పు రారాజెఱుంగు | గుణమునఁ బాలిచ్చి కూడుట మేలు ;
 వెనుకకుఁ ¹³గవటంబు విరచించిరాఁడ | ఘను¹⁴ల వారల¹⁵ నెల్లు¹⁶ కాంతు నావలదు ;
 కురురాజు తా వృథాతోపంబు మాని | శరణన్నఁ జాలు సంజయ, కాతు నేను ;
 ఇడుమలఁ బడియు మేమిటు శాంతివలుక | వెడలఁద్రోచిన తారు వీఁగుట తగదు ;
 పోరాని మోమోఁటఁ బొత్తులైయున్న | వీరుల నునురుతో వీడ్కోల్పు మనుము.'
 అనిచెప్పి పుత్తెంచె సతనివాక్యములఁ | గినుకలే." దనిన నాక్షితివతి కలగి

సంధి కొడఁబడుమని ధృతరాష్ట్రుడు దుర్యోధనుని బోధించుట

నిట్టూర్పునిగిడించి నిజపుత్తఁ బలికె : | " ఇట్టిది తప్పను హితమాడె నతఁడు ;
 పాడైన కర్ణుని భాష లాలించి | కూడిన కుల¹⁷ మేల కూలఁద్రోసెదవు ?
 చనదు, ధర్మజుతోడి సాఁబాలు ¹⁸నీవు | సనుభవింపఁగఁ¹⁹గల్గునఖిలపుణ్యములు.
 వినుము నావాక్యంబు విసవేని ద్రోహి ! | నిను విడుతురునుమ్ము నృపులు నే." డనిన
 జనకున కిట్లను సర్పకేతనుడు : | " ²⁰విసనొల్ల నిందఱు విడిచి²¹పోనిమ్ము ;

1. వివిధ. 2. వద్ద. 3. నిన్ను నేమనె. 4. నాయోధనములైన (?). 5. డేను. 6, 7, 8. ను.
 9. సేనాధిపులనెల్ల చించివైచెదను. 10. మదిమి(?). 11. ను. 12. సూతి యతని. 13. వారల
 వివరించినాడ (?). 14. డు. 15. కెట్లు. 16. కాదు నా. 17. మెల్ల. 18. నీకు. 19. జాలు.
 20. వినుమెల్ల. 21. పొమ్మనిన.

జోడైన యంగరాజునకును నాకు । నోడగట్టినదూల ముగ్రాహవమున ;
 మేదిసీస్థలిలోన మీపాదమాన । సూదిమోపినయంత చోటీను దనకు ;
 నేనొండె నతడొండె నేలుమ ముద్ది ; । భూనాథ, కారాదు పొత్తుల ¹ నేల.”
 ననిన వెండియుఁ దండ్రి యాత్మజుఁ గినిసి : । “ ననునెట్లు నొల్లవు నామాటవింపు
² పన్నిన గజపురంబందున్న నేన । తిన్నయట్లునుగాఁగఁ దెగటాన్చి వేర్చి
 క్రందున సీసేనఁ గాఁచు పవన । నందనుఁ గనియైన నామాట తలఁపు.
 తేరుల తుమురు మ్రందిన ³ కాల్యురగమి । వారణంబులకుప్ప వాజాలతిప్ప
⁴ ధర త్రోవదెలుప శాత్రువులలో వచ్చు । ⁵ నరుఁ జూచినపుడైన నామాట దలఁపు.
 గురుఁడీల్ల భీష్ముండుగూలఁ గర్లుండు । నరువడిఁ గెడసె ⁶ శల్యుండుఁ ద్రెల్లెననఁగ
⁷ మాటిమాటికి సీదుమది శోకశరము । ⁸ సాటినయపుడైన నామాట ⁹ తలఁపు.”
¹⁰ అనిచెప్పి కొంతసే పతఁ డూరకుండి । తనలోని పుత్రవాత్సల్యంబు ¹¹ కతన
 నుభయసైన్యోత్సాహ మూహించి చూచి । యుభయపక్షబలంబు లూహించి చూచి
 దైవమూనుపక్షక్తిఁ దలపోసి చూచి । దైవ ¹² శక్తికిఁ దారు దప్పని చూచి
 యిది యెఱింగించెద నితనికి ననుచు । సదయుఁడై పలికె దుశ్శాసనాగ్రజుని :
 “ శమన సమీరణ శక్తాశ్వినులకుఁ । గ్రమముతోఁ బుట్టిన ఘనులు పాండవులు ;
 దేవసేనలనైన దెత్తురు ధరకుఁ । గేవల మనుజుశక్తియు నీకుఁ గలదె !
 దివిజులతోఁ గూడ దేవేంద్రు గెలిచి । ¹³ తివిరి నమస్తగంధర్వుల గెలిచి
 కాలకేయాది రాక్షసులను గెలిచి । వ్రాలిన నరుఁడు దైవముకంటెఁ బెద్ద.
 చండిమవలదు, సీసైన్యకాష్ఠములఁ । బొండవానల ¹⁴ మేల ప్రబలఁజేసెదవు ?
 తలఁకెడు ¹⁵ నకట మీతల్లిగాంధారి ; । వలదువైరము.” లన్న వాఁ డంత వినక

దుర్యోధనుఁడు తనవారి బలిమి తండ్రి కెఱిగించుట

“ దేవమూర్తులుగాక దేవవ్రతాదు । ¹⁶ లీవల మున్నేమి హీనమానవులె ?
 కొడుకులై దివిజులు గొంతిగర్భమునఁ । బొడమినప్పడె పోయె భువిఁ దమ మహిమ.

1. యాల. 2. పన్నిన గజపరంపరపక్ష. 3. దిన్నయట్లునుగంటి(?). 4. కాల్యురగుమురు (గుమియు).
 4. తన. 5. నరుని తేరపుడైన; నరునిజూచపుడైన. 6. శల్యుండునణంగ. 7. మాటికిమాటికి. 8. నాటు
 నాటికినైన. 9. వినుము. 10. అని యని. 11. వలన. 12. శక్తిని వారు దప్పమి. 13. దశవహ్ని
 కిచ్చె నుద్ధతి భాండవంబు. 14. మెల్ల. 15. నటమీద. 16. లీవల నరులేమి యీనమానములె.

అవిధం బట్టుండె, ననిలంబు నిలువ । దావాగ్నినుడువ భూతములబంధించ
జలము ¹గట్టిగఁజేసి సైన్యంబు నడవ । వలసినచో నెల్లవారి నిర్భంజఁ
గ్రూర²సత్వంబుల కోపాగ్నులుడువ । లా వంతఁ గూల్ప శిలావృష్టి మాన్ప
నెఱుంగుదు మంత్రంబు³లెంతయు ; మఱియు । వెఱపితునా⁴పోయి వేల్పులందఱను.
ఏను గర్వములాడ నింతయు నిజము ; । రానెల్లు గలరు వారలు నన్ను మిగిలి ?
ఇంతవాఁ డనుచు మున్నెఱిగియే గాడె । కౌంతేయు ⁵లుండిరి కానల సణిగి !”
అనిచెప్పి యందఱ నాశ్చర్యపఱువ । ననుకూలగతఁ గర్ణుఁ డతని కిట్లనియె :

దుర్యోధను నడిబీరములకుఁ గర్ణుడు మాట తోడగుట

“పరశురాముడు నాకు బాణంబులిచ్చి । హరియించె వెనుకఁ దా నా బాణశక్తి ;
క్రమ్మఁ నది నాకుఁ గరుణించె జవ్వె ! । నమ్ముము కురురాజ, నాబాహుబలము ;
ఏనున్న మొన చుక్కయెదురు పార్థసకు । నీనేల వానికి నీనేల నగము ?
కుంభజ భీష్మ ముఖ్యులు యోధు లరయ । జంభారిసుతుఁ దాఁకి సమరమధ్యమున
విచ్చిన్నధన్యుని విగతసారథిని । నచ్చిద్రవచుని సభయుఁజేయుదును ;
ప్రాణంబుతోడ ధర్మజుఁ బట్టితెత్తు ; । ద్రోణాదులేటికి దురమాలో ?” ననిన

భీష్ముడు కర్ణుఁ గినిసి జాతివైరంబు తగదని, ధృతరాష్ట్రునకు బోధించుట

బోంస దానికప్పుడు భీష్ముఁ డలిగి : । “⁶యోరి, యీ ప్రల్లదంబులు దక్క నీకు ;
చేయఁడే నరుడు ? నీ చేతఁ గాఁబోదు । । చేయఁదో పూరకే చెప్పచుండుదువు.
⁷లేని దబ్బరలు ప్రేలినఁ బ్రేలుచుండు । మే నిన్ను నధముగా నీక్షింతుఁ గర్ణ !
బీభత్సుఁ జంపనోపిన శక్తి నాకు । లాభించె ననుచు నేలా మిట్టిపడెను ?
వనజోదరునిచేత ప్రయ్యలై యదియుఁ । దునియలై చిద్రుపలై ధూళి గాఁగలదు.
సర్పబాణము నాకు సంపన్న మనుచు । దర్పించి ⁸నాడవు దర్పాంధ, వినుము ;
⁹సారెసారెకు వచ్చి చక్రిచే నదియు । ఘోరాజిఁ గూలు ఫల్గునుపంక రాదు.”
అనిచెప్పి భీష్ముఁడిట్లు నాంబికేయు : । “జననాథ, తగునె యీ ¹⁰జాతివైరంబు ?

1. గట్టుగ. 2. సర్పంబుల. 3. లెఱుంగుచు ధాత్రి. 4. మిఁద వేల్పులఁ దమ్ము. 5. అ నణంపఁ
గైకొంటిఁ గర్ణ. 6. యోధోరి. 7. పూని నీ దబ్బరల్ ప్రేలుచుండుదువు. 8. నావు దుర్దర్పాంధ.
9. సారసానక. 10. జాతి.

ఇహలోక పరలోకహితులు దాయాదు | లహితంబు వానికి నాచరింపుదురె ?
 అన్ననమ్ముల కుర్చి నన్యోన్యమైనఁ | గన్నల పండువై గన్పించుఁ బ్రజకు.
 రారాజు వాఁడో రాజ్య¹లోభమునఁ | బోరాడి చచ్చు నాపులుఁ దాను. ” ననిన
 నప్పుడు ధృతరాష్ట్రుఁ డాత్మజుఁ బలికె : | “ ఎప్పుడు వినువాడ వీబుద్ధి పుత్త్ర !
 పితృపతి నూనుండు పితృసమానుండు ; | మతిలోన నతని నామారుగాఁ దలఁపు ;
 భావించి యాతనిఁ బట్టఁ బుగట్టు ; | యౌవరాజ్యము నీకు నందమైయుండు ;
 గాకున్న వారిభాగము వారికిచ్చి | నీకు వచ్చినపాల నృపతివై యుండు. ”
 అని యెంతఁచెప్పిన నా నుయోధనుఁడు | తనలోన వేటొండు దలపోయుచున్న
 నా కోపమున ²బల్కె నతఁడు రాధేయు : | “ నీ కుచ్చితంబు వీనికిఁబుట్టె గర్భ !
 కలహించి మొన్న గోగ్రహణ యుద్ధమున | గెలిపించి ³తారీతి గెలిపింపు మితని.
 వెట్టిమాటల నిట్లు వీనిఁ బ్రేరించి | తుఱ్ఱునఁ బోవుదు దురములో విఱిగి.
 మా లావు లెఱుఁగుదు మము నీటనైనఁ | బాలనైనను ముంపు పలుకు ⁴తే. ” అనిన
 భూరికోపంబున బామముడి బిగియ | నా రాజుతోడ నిట్లనియె గర్భండు :

భీష్ముడు పడుదాఁడఁ దా ననికిరాసని కర్ణుడు ప్రతిన వట్టుట

“ అట్టిదకాదె యేమననేర్తు నధిప ! | దిట్టతనంబు సిద్ధించె యోధులకు. (?)
⁵మందాకినేయుండు మనసు నోనాడి | యెందును నా తోడ నిట్లు వక్రించు.
 కపటోక్తి ⁶ నన్ను నకారణం బితఁడు | నృపుల నన్నిధినాడె నృపచంద్ర, వినుము.
 కదన మెవ్వధి నైనఁ గాక పోదింకఁ | గదన మే జేయ నీ గాంగేయుఁడున్న ;
 అతఁడును దనచేతనై నంత పెనఁగి | ప్రతిపక్ష నిహతుడై పడిన నాఁటికిని
 వచ్చి వై రులనెల్ల వధియింతు. ” ననుచు | నచ్చట నశ్రునన్న న్యనంబు చేసి
 నభలోన వెడలిన జాహ్నువీ తనయుఁ | డభినవంబుగ నవ్వె యహికేతుఁ జూచి :
 “ నిజమతిగల వీడు నిష్ఠురంబాడె ; | విజయాదు లింతకు వెఱవకున్నారె !
 రారాజు, నీవును రాధేయు నమ్మి | పోరాడ⁷వత్తు వప్పుడు నన్నుఁ జూడు.
 బాణారి మదిమెచ్చ బాణంబులేసి | ప్రాణంబుతోడ శాత్రవకోటి ⁸బట్టి

1. గర్భమున. 2. బల్కె. 3. తే. 4. లింకల. 5. కార్యంబున. 6. మందాకిని నేడు మనసున
 నోడు. 7. నేందును నావోటి కితఁడు వక్రించు. 8. నన్ను. 9. వచ్చునప్పుడు. 10. బట్టి.

వాడును వచ్చి యెవ్వరి జంపగలఁడో | నాఁడుచూచెద.” వన్న నయమేది యతఁడు
 కర్ణపక్షము దోవ గాంగేయుఁ బలికె : | “కర్ణుఁ 1 డొక్కఁడు మీకుఁ గలఁడు కోపింప
 లలి మీరు పాండవులకు లెస్సవారు ; | నలువొప్ప నతఁడు నా నమ్మినబంటు ;
 మతి 2 దప్పినాడవో ! మమ్ము నోడింప | వ్రతము గైకొంటివో ! 3 నానిఁ బాపితిని.
 కర్ణుఁడు నాకు సంగ్రామాభిలోనఁ | గర్జధారుఁడు గాఁడె గాంగేయ ? ” 4 యనిన,
 ధృతరాష్ట్రుఁ డతని బుద్ధికి నాత్మరోసి | హితుఁడైన విదురున కిట్లనె నపుడు :
 “విదుర, నామాటలు వినరునందసులు ; | హృదయంబు నాకుఁ దానెఱియుచున్నదియు ;
 నుడి 5 గొనునట్టి రాజులఁ గొనిపోయి | కొడుకు తమ్ములుఁ దాను ఘోరాజిఁ బడిన
 నుదతీచుణియు నేను శోకాభిలోన | ముదిమి ముప్పున నింక మునుఁగదు.” మనిన
 విదురుఁ డిట్లను : “నీకు విధి దాటవశమే ? | మొదల చెప్పితిఁగాదె మూర్ఖుఁడనుచు ?
 వీరు తాఁ దమలోన విరసంబై కాని | వారిలాగున నేకవాక్యలై రారు ;
 రాధేయుఁ డసినేయ రాకయుండుటయు | నా ధర్మరాజున కతిహిత.” మనిన
 నామాట లటునిల్చి యాంబికేయుండు | మోము సంజయువంక 6 మొనపి యిట్లనియె :
 “మనసిచ్చి నీ తోడ మాట లట్లాడి | యనువుచో మాకు నేమనిచెప్పె నరుఁడు ?
 జనపూజ్య, నశ్రుమజ్జన భోజనముల | నిను నత్కరించిరే నిఖిల పాండవులు ?
 ఆదర మేపాటిగైయుండె ? ” ననిన : | “మేదినీశ్వర, విను మీతోడ నరుఁడు
 పలుక నేమించిన పలుకు చెప్పెదను. | తలకొని తముఁబిల్చి తండ్రిపాలిచ్చి
 కు స్తరించుట మేలు ; కొడుకు దుర్బుద్ధి | విస్తరించితివేని వీరాహవమున
 రమణ నొక్కొక్క కారవుఁబట్టిపట్టి | యమునిప్రాలికి మీటు ననిలజఁ డనుము.
 అనిచెప్పి నన్న గృహంబు లోపలికిఁ | గొనిపోయి పెక్కుభంగుల నత్కరించి
 7 యన్న పానాదుల నాలింగనముల | మన్నించి 10 పార్థుండు మఱినన్నుఁ బశిచె.”
 అని సంజయుఁడు చెప్ప నాంబికేయుండు | 11 తనరారువెఱఁ గొంతతడ వూటకుండి
 తనయు సంజయుఁ దక్కఁ దక్కినవారి | ననిపి నంజయుఁ బల్కె నాటడియాస :
 “అన్న సంజయ, నీకు నఖిలంబుఁ దెలియు | నున్న చందము చెప్పుమొకటి నాతోడ ;

1. డెప్పుడు. 2. దప్పనోడవు (?). 3. వారిఁ గాంచితివో (?). 4. గొననిట్టి. 5. నూనున.
 6. మొనసి. 7. యె. 8. పాలిక్. 9. యన్నులుఁ దానును. 10. నన్నుచె మఱియుఁ బార్థుండు.
 11. తనచింత వెన,

పాండవబలము మాబలముఁ జూచితివి | భండనంబున ¹ గెల్పుభాగ్య మెవ్వరిది ?
 మనకు గెల్పుగునొక్కో మనలోనిచూట ? | ఘనజయాటోపమొక్కనిపాలఁ బోదు.”
 అనిన సంజయుఁ : “డిట్టియర్థంబు నీకు | వినిపిన నీవాంటి వింటివేనియును;
 పిలిపింపు గాంధారిఁ (బ్రీతి నిచ్చుటకీ; | దలఁచి రప్పింపు వేదవ్యాసాచార్యుని;
 వారు మీలోభంబు వారింపఁ గలరు ; | వారినిన్ని ధి కిదీని వర్జితు.” ననిన
 ధరణీకుఁ డవుడు గాంధారి ⁴రప్పించి | తరణిజేజుని వ్యాసుఁ దలఁచి రప్పించి
 యుచితభావంబుల నుపహించుటయు | నచలితమతి మాని కంఠలిచేసి
⁵ప్రతిప్రశ్నమునకు నేర్పడ నుత్తరంబు | హితమతి సంజయుఁ డిటు విన్నవించె :

పాండవులు దైవబలసంపన్నులని సంజయుఁడు ధృతరాష్ట్రున కెఱిగించుట

బలము పెక్కున గెల్పుప్రాపించుననుచుఁ | గలయనొల్లఁడు రాజు కాంతేయు నకట !
 బలమేల వారికిఁ బద్ధనాభుండు | గలఁడు; మీకెవ్వఁడు గలఁ డంతవాఁడు ?
 మనోమిచ్చి మనలోన ⁷మనుచున్నయంత | మనుజుసామాన్యుడే? మధుకైటభారి !
 ఇలఁ బాండవుల నేమ మింతియేకాని | పోలియింపనున్నాఁడు భూవ్రజ నతఁడు;
 విత్తైకజనకుండు విశ్వరక్షకుఁడు | విశ్వభక్షకుఁడును విష్ణుండు దాన;
 సంకల్పసిద్ధుండు జగదీశ్వరుండు | పంకజాక్షుఁడు ¹⁰జీవభావనోచరుఁడు;
 పనివడి పాండవబలుల కైదువులఁ | దన చక్రధార లాతఁడు నించినాఁడు;
 జంతుభారా ¹¹ర్థిమై జగతి కయ్యుడఁగఁ | జింతించి మాన్పవచ్చిన ¹²వేల్పుగాఁడ !
 మీరు భజింపుఁడు మీవాఁడు సగును; | నైరంబు వేల్పుతో వలదు కూలెదరు;
 ఇంతకంటెను బుద్ధి యింకలే.” దనిన | సంత వ్యాసుఁడు చెప్పె ‘నదికార్య’ మనుచు;
 గాంధారియును జెప్పెఁ గౌరవృత్తోడ | ‘సంధి ¹³కంటెను మేలు సమకూర’ దనుచు.
 ధృతరాష్ట్రుఁ ¹⁴డా కృష్ణదేవు నీవెఱుంగు | దతని నేనెఱిగెడి యనువేది? యనిన
 వ్యాసుని యనుమతి వసుధేశ్వరునకు | నా సంజయుఁడు చెప్పె సతిరహస్యంబు :
 “విద్య యెఱిగించు విష్ణు నేపొద్దు | విద్య దా మొదల వివేకింపవలయు;

1. గెల్పు. 2. మనిని. 3. వివర్తింతు. 4. బిలిపించి. 5. యతిప్రశ్నమునకు నిట్లుని యుత్తరముగ. 6. నతి
 మతి సంజయుఁడనియె నూహించి. 7. యిచ్చు. 8. మనుచున్నయపుడు. 9. పును. 10. భీమ.
 11. భీమ. 12. వాడు. 13. కార్యము. 14. డా కృష్ణదేవుని నెఱుంగ; దేవునినిపంటియెఱుంగ(?).

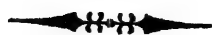
మాయ 1 తోపించిన మహితభేదములఁ | బాయఁ దోయు నుపాయపద్ధతి విద్య.
చిరకాలమైయున్న జీవభావంబు | పరఁగ నాహుతిగొను 2 బ్రహ్మాదివిద్య.
నిజమూలకుండలినీ ప్రబోధమున | నిజముగాఁ 3 బుట్టెను నిర్వాణవిద్య.
భవుఁడు మధ్యమదృష్టిఁ బరికించు 4 తత్త్వ | మవధాననియతిఁ దా నతివిద్య యగును.
గురుకృప నదియుఁ గల్గుచునుండు.” ననిన | ధరణీశుఁ డానూతతనయునిఁ బలికె :
“హరి నేను సతతంబు నాశ్రయించెదను | హరికథాలాపంబు లాత్మగోరెదను
నయనేంద్రియము లేక నాకు నవ్వేల్పుఁ | బ్రయోమారఁ జూడఁదప్పినఁ దప్పనిమ్ము;
ఆతనిఁ బొంద నెయ్యది యుపాయంబు? | నూతజ, నాకు నచ్చుగఁ జెప్పు.” మనిన
నా సంజయుండు పల్కు : “సతీరహస్యంబు | వ్యాసుని కృపఁ జెప్పవలసి చెప్పెదను.
భక్తపరాధీనుఁ బద్మాక్షుఁ బొంద | యుక్తు లెయ్యవి లేవు యోగంబు దప్ప.
చిత్తవికారంబు శిథిలంబుచేసి | దత్తావధానులై తలఁచి ధైర్యమున
శుక వామదేవాది సుజను 7 లావేల్పు | సకలంకమితిఁ బొంది.” రని 9 చెప్ప నతఁడు
సుతున కిట్లను : “నీవు సుజనభావమున | నితని మాటలవెంట 10 నెఱుంగుమా హరిని ;
తలఁచుచిత్తము గల్గ దైవంబు గలుగు | వలయునే వెండియు వ్రాలఁ గర్మముల ;
లోకులలోనుండి లోకేశు మఱచి | పోకలఁబోవుదు పుత్ర, నీ.” వనినఁ
దనయుండు ప్రియముతోఁ దండ్రకిట్లనియె : “వనజాక్షుమహిమనర్వము నట్లయగును ;
అతనినేపించిన నపవర్గపదము | సతతంబుఁ గలుగుట సత్యంబు నగును ;
శ్రీకాంతుఁ డర్జునుఁడెరియెన కతన | నాకు నాతనిఁగొల్ప నగుఁబాటు వచ్చు.
ఇనుముగూడిన యగ్ని యిల వ్రేటువడిన | యనువున నాచేత నాతఁడు వడినఁ
గాయాంత్యమున శౌరిఁ గలియుదు.” ననినఁ | బాయనికృప నిట్లు పలికె నందనుని :
“చిలుకకుఁబలె నీకుఁ జెప్పిన బుద్ధి | జలధిఁజొచ్చిన నీటిచవిబోలె బుత్త్ర !
ఆయువుఁ దేజఁబు నై శ్వర్యసుఖముఁ | బోయెడు పనివెంటఁ బోదువె నీవు !
విదితంబు 11 నేయుమా విష్ణుతత్త్వంబు | 12 మదిలోన నెఱిగిన మఱతురే యిట్టు ?”
లనునంత నృపుఁబలెన్ నావ్యాసహాని : “తనయిచ్చుబోనిమ్ము తడయకు 13 తనయు ;
హరిభక్తుడవు నీవు హరి నాశ్రయింపు | పరమసాయుజ్యంబు పడయుదు వేగ.

1. దీపించిన. 2. బహ్వసి. 3. బుద్ధిగా(?). 4. విద్య. 5. మాడు నాకుఁ దప్పినఁ దప్పనిమ్ము.
6. పరమాత్ము. 7. లు సుశ్చ. 8. గతి. 9. చెప్పె. 10. నెఱుంగవే హరిని. 11. నేయవే.
12. మది కార్యకృతము సూక్ష్మము లెఱుంగుదువు. 13. తనయ.

ఇతనికి విధి యిది యెవ్వారిపలుకు | హితము గా.” దని చెప్పి యేఁగె 1 నందేని.
 సుత సూతనుతుల భానురలీల ననిచి | పతియు లోపలికేఁగె భామయుఁ దాను.
 అని యిట్లు జనమేజయ క్షి తిపతికి | 2 వినిపించె ననిచెప్పి వేడ్కతో మఱియు
 దశరథసుత, యయోధ్యాపురీ నిలయ, | నిశిత శూద్రకముని నియమాంతరాయ,
 కుశలవ గానానుగుణ గుణస్థాన, | పశుపతి కామినీ పతిత నామాంక,
 ప్లవగ దంతావళభరణ ప్రమోద, | దివిజవందిత మోక్షదృష్టిప్రసాద !
 ఇది సదాశివభక్త హితగుణానక్త | సదయస్వరూప కాశ్యపగోత్రదీప
 శ్రుతిసాత్ర వల్లభసూరి నత్పుత్ర | మతిమద్విధేయ తిమ్మయ నామధేయ
 యోజిత భారతోద్యోగవర్షమున | నోజతో నాశ్వాస మొక్కటి యయ్యె.

1. నచ్చొని. 2. మని చెప్పుటయు విని మోదించి యతఁడు | ననఘాత్మ తరువాత నైనవృత్తాంత |
 మనువొప్పుఁ జెప్పనే యని యడుగుటయు | ఇది సదాశివ (మద్రాసు ఓరియంటల్ లైబ్రరీ ప్రతి).

ద్వి తీ యా శ్వా స ము

1 శ్రీ నిరంతరరూప, స్థితకళాలాప, | మానితగుణధామ, మంజులరామ !
అంగదు దూతగా ననిచి రాక్షసుల | యిగిత మెఱుగు స్వామీ ! చిత్తగింపు.
జనమేజయునకు వై శంపాయనుండు | మును వినిపించిన ముఖ్యమార్గమున
సక్కథకుఁడు శౌసకాది నన్నును | కక్కథాసూత్ర మిట్లు చెప్పఁ దొడఁగె :

శ్రీకృష్ణరాయబారము

అటఁ బాండవాగ్రజుఁ డట్లు సంజయునిఁ | బటు ధర్మచిత్తుడై భాషించి యనిచి
మఱునాఁడు తమ్ముల మంత్రిపుంగవులఁ | దఱువాత పిలిపించి తగవొప్పుఁ బలికె :
“ ఈవేళఁ గరిపురికేగి రమ్మనుచు | గోవిందునొగి వేడుకొందమా పోయి ?
అతని మాటలఁగొని యన్యమాటలను | ధృతరాష్ట్రునుతులు సంధికి నియ్యకొనరు.
ఒకనాటివలె నుండ దొకనాటి బుద్ధి | నకలరీతుల వారి జాడఁ జూచెదను.”
అని యందఱనుగూడి హరిగృహంబునకుఁ | జనుడెంచి యతనిచే సత్కారమంది
యుచితాసనంబుల నున్న వో నంత | నుచరిత్ర పాంచాలనుతయుఁ గూర్చుండె.
అప్పుడు యమ¹నూనుఁ డంబుజోదరునిఁ | దప్పక చూచి యెంతయు వేడ్కఁ బలికె :
“ శోకంబు ²నడఁపను సుఖవృత్తి నడప | మాకుఁ బాండునిమాటు మాధవ, నీవు ;
దుర్యోధనాదులతోడి సంగ్రామ | కార్యంబు దప్పించి ³కరుణించు మమ్ము ;
ఓడక నీకుఁ బ్రద్యుమ్నాది సుతుల | తోడివారము ⁴గామె తొల్లియు.” ననిన
నాతఁడు : “ నీవు నా కంత చెప్పకుము | నీ తలంపెయ్యది ? స్వవచంద్ర.” యనిన
నాతఁడిట్లును : “ దేవ, హస్తీపురమున | కీ తరువాత నీ వ్హైన్యం బోయి
యోజకురాని దుర్యోధను మఁను | తేజంబుగలుగ సంధికి నియ్యకొలుపు.

1. శ్రీ శంకరేశ, లక్ష్మీహృదయేశ | జీవన శుభలేశ, చిత్తసంవేశ | వినుచు వెండియు నిట్లు వివరింపఁ
దొడఁగె | జనమేజయునకు వై శంపాయనుండు | అటఁ బాండవాగ్రజుఁ. (మద్రాసు ఓరియంటల్
లైబ్రరీ ప్రతి). 2. యుక్తుడై. 3. గాక. 4. సూతియంబు. 5. లడుపను శుభమైనయదియు | నేకాలము
నొసఁగి యీ జన్మమునను | అండగానుండి మమ్మరసి రక్షింపఁ | పాండునిమాటు మాపతి, మాకు
వీరు. 6. కరుణ రక్షింపు. 7. గాచె.

1 అడిగి పుచ్చితిని నే నైదుగ్రానుఃసులు | కడ²పట నవియైన³ గలిగింపు మాకు.
 చూచితే! తమ మాత సూతసంభవుఁడు | రాచక ర్యము నేర్పురా నిందువచ్చి
 మనతోడ భాషించి మన⁴కుఁ దాఁ గొంత | చనవు చూపుటగాఁగ శాంతిఁ బొందించి,
 'పాలిచ్చునని పెద్ద భావింపఁ గాని | మేలు మీ తోడిదే మీ తండ్రి' కనియె.
 ఏయూరి కేరిపాండు! హితమేది ⁵యింక? | నా యంశ మీరఁట నా⁶కేమిశాంతి!
 గాంధారితనయుండు గలకాలమెల్ల | బొంధవ⁷ బాసననే పతికి మాతోడ?
 చుట్టపువరసయు నుజనసమ్మతియు | నెట్టాకొ కలదని యేను జూచెదను.
 పదివేలు చెప్పినఁ బద్మపత్రాక్ష! | బ్రహ్మకన్తై చంప బంగుకొంటులను.
 ఎక్కడి నిజనీతి యీ రాజనీతి! | స్రుక్కక నృపులఁ గూల్పుచు నుండవళమె?
 రణములో ⁸జయముఁ బరాజయస్థితియు | గుణధామ, రాట్నపు గుండులుగావె!
 జయమైన⁹ ¹¹బగ పరాజయమైన జాపు | నయధామ, రణమున నయము¹²లీ పగిది.
 వాడు పుట్టకయుండ వారి మా¹³నందు | మోదఁబు నడపు దామోదర, నీవు.
 కలుపుకోల్కాట¹⁴లఁ గనరు లేకుండఁ | దలపెట్టుచో నిన్ను ధార్తరాష్ట్రండు
 పాలు ¹⁵పంపినని పంతమాడినను | మేలయ్యె ననుచు రమ్మి వాడుమాని.
 నీయంత దొరమాట నేడు లంఘించి | యా¹⁶యన దుష్కీర్తి నందిపోనిమ్ము.
 అంబికా తనయుండు నతనిఁ గూడినను | ¹⁷నమ్మతింతువుగాని సాధింతుననకు.
 ఘనులఁ హింసకురోసి కౌంతేయు ¹⁸లరులఁ | గినియకున్నారను కీర్తి మాకిమ్ము.
 కీర్తి లక్ష్మలలోనఁ గీర్తి నిత్యంబు | కీర్తియె నాకు దక్కినసొమ్ము కృష్ణ!
 రాజరాజునకంటె రాజ్యభోగముల | రాజ్యలువాడ నుర్వర యేలకయును.
 ఒక్కటి ¹⁹తలఁపయ్యె నో²⁰వాసు దేవ! | తక్కుము రారాజు దర్శింపఁ జనుట.
 వాడేమిసేయునో! వాడు దుర్మనుఁడు; | నాడుపెట్టడె విషాన్నములు మా." కనిన

కృష్ణుండు యుద్ధము తథ్యమని పలుకుట

నతేడునవ్వుచుఁబల్కె: "నకట! గాంధారి | నుతండు నన్నటు ²¹సేయఁజూడ నయ్యెడనె
 రమణ నూర్వర ధార్తరాష్ట్రులఁ జంపి | క్రమముతో భీముని²² గదఁ జిన్నఁబుత్తు.

1. అడిగించి పుచ్చితి. 2. సారి. 3. గల్పింపు. 4. తోడ. 5. పనిచెప్ప. 6. పొద్దు. 7. యందు.
 8. కేల. 9. మొనరింప బ్రదికి (?). 10. జయ మపరాజయ స్థితులు. 11. మఱి. 12. లోపలిది (మా).
 13. నంధి. 14. లు కలును. 15. పంచెదనని బలిమి నాడినను. 16. యెడ. 17. నమ్మతింతువు.
 18. లొరుల. 19. తప్పయ్యె. 20. కృష్ణరాయ. 21. చేసి చూడడయ్యెడిని. 22. గడు.

అనువు మంపిన బోదు హస్తినాపురాకి ; | జని యంగుఁ గౌరవేశ్వరు నియ్యకొలిపి
యిలలోని నమభాగ మిప్పింతు నొకటి ; | కలయఁ గీర్తులు నీకుఁ గల్పింతు నొకటి.
ఉత్తముడవు నీకు నుల్లంబు మృదువు ; | కత్తైరవలె నుండుఁ గౌరవ్యమనము.
జగతి నెక్కటి ¹ నేలి చవిగొన్న చారు | దగిలి పార్థిచిఁగ దగవు నేయుదు²రె !
అదయేమి ³మిమ్ము నాఁ డా పాటుపఱచి | మదిలోన ఎగవరే నుంచివారైన ?
ఏల ధర్మజ, నీకు నీ వృధాభ్రాంతి ? | వాల్మీకమునఁ జంపనలయుఁ గౌరవుల.
నీ మృదుత్వము వాని నేర్పునజూచి | భూమిఁ ⁴బొక్కునివారు ⁵ పొక్కుచుండుదురు.
ఏవగవారిఁ జంపనోపని పార్థివులకు | జగతిఁ గీర్తియులేదు సౌఖ్యంబులేదు.
పాపాగ్ని దగ్ధుల బద్ధమత్సరుల | నోపిన జంపు లోకోపకారముగ.
⁷నిజకలోచిత ధర్మ ⁸నిస్తారకుడవు | గజపురీశ్వరుతోడఁ గార్వణ్యమేల ?
ఏనును బోయి నీ హృదయంబు తెఱఁగు | జానొప్ప ధృతరాష్ట్ర సమ్ముఖంబునను
విదుర భీష్మాదులు విన నేర్పరించి | కదనంబు లేనిపక్షము నిర్వహింతు.
సర్ప కేతనఁ డేల సంధికి జొచ్చు ? | దర్పించియున్నాఁడు తా రాజ ననుచు.
మీరును సంధి నమ్మినవారు గాక | పోరాడ నాయితంబుగ నుండుఁ.” డనిన
ననిలజుఁ డిట్లను : “ ఆ పోటుమాట | పనిపడి మాకుఁ జెప్పఁగనేల కృష్ణ ?
నీవు నీవని బంధునికరంబు మెచ్చు | గావించిరమ్ము వేగమె పొమ్ము లెమ్ము.
హస్తినాపురికేఁగి యాంచికేయునకు | నాస్థతో సంధికార్యంబది తెలిపి
తగదిట్లు నలువురుఁ దలలెత్తిచూడఁ | బగమోది మనలోనఁ బ్రక¹¹గూల్చ ననుము ;
లలిఁ ¹²బొందునేయ నాలస్యంబె కాని | తలపడి పోరాడఁ దడవులేదనుము ;
పాయఁగాఁ బాయఁగాఁ బగయైన యట్లు | డాయఁగా డాయఁ జుట్టజీకంబు లనుము ;
శ్రీకాంత, మనమెంత చెప్పి ఘచ్చినను | గైకొననేరఁడు కౌరవరాజు.
అసీచు నాచేత నాజిలోఁ దొడలు | పోనాడుఁగాక నీబుద్ధి బోయెకినె !”
అనిపల్కి భీముఁ డాయ్యనఁ గొంత¹³నేపు | మనసులోఁ దలపోసి మతియు నిట్లనియెః
“ కదువునఁ గదిపెండు గలరు ¹⁴బాంధవులు | కదనంబులోన నెక్కడ నేమియగునో !
నీవు విచ్చేయుట నిఖిలనమ్మతము ; | గోవింద, మాన్పు¹⁵మా ఘోరాజి.” యనిన

1. నేల. 2. ర. 3. నిష్ఠు. 4. బొంకని. 5. బొంకు. 6. పగలువారింప. 7. ద్విజ. 8. విస్తార.
9. చోటు. 10. తగచెట్లు; తగనిట్లు. 11. గూడననగ; గూడదము. 12. పొందు నేన. 13. తడవు.
14. కౌరవులు. 15. మీ.

కృష్ణుడు భీమసేనుని సమరమునకుఁ బురికొల్పుట

బిన్ననవ్వున శౌరి భీమునిఁ బలికె : “ అన్న, నీకేటికి నాహవభయము ?
అంతచేసిన కౌరవాధముమీఁద | శాంతి నీకునుబుట్టెఁ జాలుఁ గయ్యములు ;
ఈవేళఁ గయ్యంబు హితకార్యమగుట | నీవెఱుంగుదుచని నిన్ను నమ్మితిని.
ఎవ్వండాకో నీకు నీబుద్ధి చెప్పి | చివ్వుకు రాసీక చెయ్యఁగినాఁడు ?
జలజబాంధవునకుఁ జలిభీతివోలే | నలవడునే నీకు 2నరిభీతి ? ” యనిన
లలి భీముఁ డతని మేలంపుమాటలకు | 3సెలవివాఱఁగ నవ్వి చెలువొప్పఁ బలికె :
“ భయము నాకెఱ్ఱుది ? పాండవాగ్రజుని | నియతిలోపలి⁴రాక నీకు నవ్వయ్యె.
నీవును నృపుమాట నిలదాటునోడి | యా వైరిపురికేఁగి యన్నియుఁ దెలిపి
సాగకవచ్చెదు సంది యెప్పుడును ; | నాగారివాహన, నన్నాజిఁ జూడు.”
అనిన : “ నీవోవవా యంతటిపనికి ! | నను నేరుకొన్నాఁడు నరుఁడు తేరునకు ;
యద్ధ మేనును గోరుచున్నాఁడఁ గాన | సిద్ధముగా సంది చెదరింతు.” ననిన
హరిఁజూచి యిట్లను ననిల⁷సంభవుడు : | “ నరుఁడు నీవునుగూడి నానాముఖములఁ
బరవీరవాహినీ భటసమూహములఁ | గరి ఘోటకాసీక ఘనరథంబులను,
ఘోరారితతిఁద్రుంపఁ గొఱగాక ⁹యేను | జేరి ¹⁰మఱ్ఱెక్కిచూచెదఁగాక యేమి ! ”
అనినఁ గృష్ణుడు ¹¹పల్కు : “ నదియేమి భీమ ! | కినియకు మేలుపల్కితి విసోదముగ.
ఈవు ¹²చించినపాజు నేముఁజించుదుము ; | ఈవు¹³నొంచినవారి నేము¹⁴నొంపుదుము.
అనిమొన నీసహాయత కల్పిఁగాదె | వెనుకొని కురురాజు వెఱచుఁ ¹⁵గృష్ణునకు.”

అర్జునుడు కృష్ణునితోఁ దన యభిప్రాయము చెప్పట

నావిని కృష్ణుతో నరుఁ డిట్టులనియె : | “ నీవందు విచ్చేసి నిఖిలేశ, వినుము
సరసులు మదిమెచ్చ సందికార్యంబు | కర¹⁶మర్ధి నొడఁగూర్చు గాక పోరాడు.
కురురాజు కపటంబుఁ గుంతినందనుల | పరమశాంతియు ¹⁷నన్నఁ బనిలేదునుమ్ము.
యమనూతి కాఁబట్టి ¹⁸యన్నియు నోర్చి | విమతుల మన్నించె వేయునేమిటికి !
బవరమయ్యెడునంతపని పుట్టినేని | దివిరి కౌరవుచావు దేవతాపరము.

1. తోడ. 2. నతి. 3. సెలవుగా నవ్వుచు. 4. రాగ. 5. నాడ. 6. వొప్పవా. 7. నందనుడు.
8. విధముల. 9. యేమి. 10. మఱ్ఱెక్కి. 11. పల్కె. 12. నొంచినరాజు. 13. చింపిన.
14. చింపుదుము. 15. దండెక్కిని. 16. మొప్ప. 17. నమ్మ. 18. యవియెల్ల.

యజ్ఞా¹ని యగువాని ²నటు శాంతపుచ్చి । యజ్ఞాంశ, కురువంశ మవనిపై నిలుపు.
కాదుగదా నీవు గన్న కాన్పునను । మాదైనదెస మాన్చి మము నుద్ధరింపు.”
అనిన నారాయణుం : “డది యట్లతగును ; మనమాటవినఁడు దుర్మదుఁడు రారాజు.
భానునిదీప్తి గూబకుఁ బథ్యమగునె ! వానికి నామాట వడిఁ బథ్యమగునె !
పుట్టి బుద్ధిటిగి యీ పూర్వకాలమున । దట్టించు మిము వాఁడు తనప్రజ్ఞ మెఱసి.
నేఁడు వేటొకబుద్ధి నేర్పునా ⁴వాఁడు ! పోడిమిగా నేను బోయివచ్చెదను.”

సకులు సఖిప్రాయము

నావిని శాంతి⁵ సకులుఁ డిట్లనియె : “వవిధంబుననైన నీదేర్పు నంధి ;
తగిలి కానలనున్న ద్వాదశాబ్దములు । నొగి విరాటునిప్రాలనున్న వర్షమును
దాము కాంతానమేతముగఁ బడ్డట్టి । యా మహాపదలచే నలసి క్రోధించి
కారవృత్తి గినిసిరిగాక నేఁ డట్టి । క్రూరత్వ మొల్లరు కుంతినందనులు.
కారవపతియు గోగ్రహణయుద్ధమున । ఘోరాస్త్రములు⁶తాకి కొంత క్రొవ్వడఁగి -
యున్నాఁడు దానిపై యుద్ధంబు మాన్పుఁ । బిన్నిపోయెడు నీవు ప్రభుఁడు ప్రార్థింప ;
కూడ రింతియె నువ్వె కురు పాండునుతులు । చూడుము నామాట నునిశితార్థంబు.”

సహదేవు నాశయము

అనుసంత సహదేవుఁ డాకృష్ణుఁ బలికె : “మన⁷వార లిదియేటిమాట లాడెదరు !
ఆలించి ⁸విసఁగ నాగాంకుఁ డేయూరు । పాలిచ్చు లేయూరు పాండునిసూనులకు !
¹⁰దానవాంతక, నీవు తలపోసిచూడు । వానిఁ బ్రార్థింతురే వనుధకై పోయి !
తలవంపుఁ గూటికిఁ దగువారు నవ్వ । నిల యేలకుండిన నేమి చిక్కినది !
తఱమిన¹¹గాసి గాంధారి నందనులు । వెఱచిన¹²వారిని వెంటఁ బెట్టుదురు.
ధావంతపడి నీవు దప్పు పోవలదు । దేవరవలె నుండు దేవేంద్రవంద్య !
వారీయకొనుటయు వడిఁ బచ్చి కడవ । నీరముంచిన యట్లు ¹³నిలనేర.” దనిన
సాత్యకి యతనిభాషకుఁ జాల నలరి । సత్యభామాప్రాణసఖునితోఁ బలికె :

1. న మగు. 2. కటుచింత మాన్చి ; యటు శాంతమాని. 3. మైన. 4. రాజు. 5. గానే నేఁడు పోయి వచ్చెదను. 6. గూడి. 7. మనమార నిదియేమి. 8. వినుడు. 9. పుత్తులకు. 10. లీల నాదృశ్య లింతేసి మానుసులు(!). 11. గాంధారతనయ. 12. వారలు. 13. నిలువ లేదనిన.

“పాగచాడు కర్పూరముగఁ జేయరాదు । జగతి రారాజు సజ్జనుఁ జేయరాదు ;
మహిఁ గాకిపైఁడి హేయము నేయరాదు । అహికేతు శాంతుఁ జేయఁగరాదు వినుము.
హరివోయి సంధినేయక వచ్చెనఁగ । ధరలోన సపక్షిర్తి తథ్యంబు నీకు.
కాదేని నను బంపు కౌరవ్యచేత । మేదిని సర్వంబు మీకు నిప్పించు.”
అనిన సైనికులెల్ల నతని నాక్యములు । కొనియాడి రామ్రాత్ర కొలువెల్ల నిండె

ద్రౌపది కృష్ణునితోఁ దనవడ్డ బన్నములు సెప్పట

2౪ వేళఁ బాంచాలి యమనూతి మాట । 3భాంపించి శోకించి 4బాష్పంబు లాలుక
హరిఁజూచి యిట్లను ; “ సకట ధర్మజుఁడు । 5కరుణచేఁ దగదన్న కౌరవేశ్వరునిఁ
జెలఁగి చిత్తముపోక శివ్రపోక గాఁగఁ (?) । గలియు నింతియగాని ఖండింపఁ డతని.
చలరేగి కీడుచేసిన దురాచారిఁ । బాలియింప నొల్లక 6భూషించుటెల్ల
నొగిఁ దన్నుఁ గలుచిన యురగంబు నోరు । మగుడఁ దాఁ దుడిచిన మార్గంబు గాదె ।
అతఁడీడు చూడు7మీ యయిదూఢ్య మనకు ; । నితఁడు నేరకపోయె నేమి నేయుదును ।
తమ్ముని మన్నించి తాఁ గీర్తిఁబొందె । 8నిమ్ముల నా కోప మీడేరదయ్యె.
వరమున ద్రుపదభూవరు పుత్రునైతి ; । భరత 9వంశముఁ జొచ్చి పావనినైతి ;
భాస్కర బాండవపత్నినై మిగుల । రాశికెక్కితిఁ బాండురాజు కోడలన ;
నీకుఁ జెల్లెలనైతి నిఖిలేశ, నాకు । నీ కష్టదశవచ్చె నేమి నేయుదును !
నువిదితంబుగ రాజసూయయాగమున । నవబృథన్నాసమే నాచరించితిని ;
దానఁ బవిత్రమై తనరు నావేణి । 10చే నంటి యా దుస్ససేనుండు తివిడె.
ఆ భంగి నన్నిచ్చి యాస్థానభూమిఁ । బ్రాభవం11బున వాఁడు పైచీర 12దోఁచఁ
జెనకనొల్లని వీరి చిత్త మే నెఱిగి । నినుఁ దలంచినఁ గాదె నీవు గాచితివి !
వానిఁ జంపుట మాని వరదయాబుద్ధి । వానికిఁ జెప్పంగ వలయునే సంధి ?
అలిఁ బట్టినదైత్యు హరియించె రాముఁ । డా లాగు తలపోయ రకట పాండవులు !
లలనలు కలహమూలం బనవలదు । జలజాక్ష, నా పాటు సకలంబుఁ జూడు.”

1. మాట. 2. అలోన. 3. లాలించి. 4. లలి వగఁబొంది. 5. కరుణించె గదవన్న. 6. భూషించె
జేల; బోధించుటెల్ల. 7. మా. 8. నెమ్మి నాకోప ముడుగనిదయ్యె (?). 9. వంశంబు లోపలను
జొచ్చితిని. 10. వైసంటి యిపుడు దుశ్శాసనుఁ డీడ్చె; చెనఁటియై దుశ్శాసనుఁడు పట్టి తివిడె.
11. బడ వాడు. 12. దోఁప,

అని లేచి కచభార మట్టాక్షి ¹వీడ్చి | తనచేత ధరియించి దైత్యారి ² బలికె :
 “ భాసిల్లు ³నిది వాడు పట్టి ⁴యాడ్వంగఁ | జేరిక్కి తెచ్చి నిల్చిన కలాపంబు ;
 కురుపాండుతనయులఁ గూర్చు బోయెనపు | పరికింపు మినియున్న భావంబు తొలుత.
 తవిలి దుర్యోధను ధరఁ గూల్చలేని | పవనజగదయేల ? పార్థు నీల్లెల ?
 తొలఁగక నీ యట్టి తోడఁబుట్టోవును | ⁷గలుగ నాకీపాటు గలిగె బా.” మృనుచు

కృష్ణుఁడు ద్రౌపది నూరార్చుట

వింతగా నేడ్చిన, విష్ణుఁ డా కుటిల | కుంతల నూరార్చి కూర్పుండఁ బనిచి
 కచములు బంధింపఁ గన్నీరు దుడువ | నుచితజ్ఞుడై కొందఁ టువిదలఁ బనిచి
 కరుణించి యిట్లనుఁ : “ గాంత, నేఁ గలుగఁ | బరువడి దుఃఖంపఁ బనిలేదు ⁵ నీకు ;
 మారుతి జిహ్వు ధర్మజ సహాయమునఁ | గౌరవ కులమెల్ల ఖండింతు వినుము ;
 మన ప్రయత్న మె కాని మన సంధి వారు | వినరు నీ వేటికి వేగించెదవు ?
 ధార్తరాష్ట్రుల చావుఁ దత్కులస్త్రీల | యార్తనాదము లర్థి నాలింతు ¹⁰గాక ;
 నీవు శోకింపకు నిఖిల యత్నముల | దైవంబె సమకూర్చు దనుదానె.” యనిన
 జలద ధారాసిక్త జగతి చందమున | జలజాతముఖ వీతనంతాప యయ్యె.
 అంత గాండివపాణి హరిఁ జూచి పలికె : “ ఇంత మాటలవెంట నీవు రావలదు ;
 తగిన కార్యముచేసి ధర్మంబు ¹¹నిలుపు ; | ఒగి వారు నేము నీకొక్క రూపంబు ;
 యమనూతి నీతివాక్యము వినరేని | తమ నేరములఁ దార తాఱసి రివుల ;
 ఇది నీవు మఱవకు మెల్లి రేపాడి | కదలుము దినశుద్ధి ¹²గలదు రేపటికి ;
 ధీర, రోహిణిఁ బుట్టితివి గానఁ జంద్ర | తారాబలంబు లుత్తమములు నీకు.”
 అని వేడ్కతోఁ జెప్పి హరినియ్యకొలిపి | ¹³వనితా సహాయులై వచ్చిరి నృపులు.
 నరకమర్దనుఁ డంత నాటి వేకువను | వెరవొప్ప సంధ్యాది విధు లనుష్ఠించి
 వివిధ దానంబుల విప్రులఁ దనిపి | యుపతి సేత్రానంద¹⁴ మొప్పఁ గై నేసి
 భూసురాశీర్వాద పుణ్యఘోషములు | భాసిల్ల వెడలి సభావేది యెక్కి
 యటమున్న వచ్చిన యనుజులై నేయుఁ | బటు భక్తి ధౌరేయుఁ ¹⁵బలికె నిట్లనుచు :

1. యాడ్చి. 2. కనియె. 3. నను. 4. నన్నీడ్వ. 5. ములు. 6. వయు. 7. గలిగి. 8. మికు.
 9. లు చావ. 10. గాని. 11. నడపు. 12. గలుగు. 13. ఘనలీల నారాత్రి గడచి రేపాడి |
 యుపతి. 14. మొనర. 15. బరికించి పలికె.

కృష్ణుడు సహరివారముగాఁ గరిపురి కేగుట

“ పనివడి మనసేనఁ బయనంబు నేసి | కొనితెమ్ము పోదము కురురాజుపురికి.
 ధృతరాష్ట్రసూనుల దృష్టింపఁ జనుచు | జితనమై యుండుట సాధుకార్యంబు ;
 కాపునఁ జక్రముఖ్యములు కైదువులు | రావలె మఱిసీవు రాకున్నఁ గాదు.”
 అని చెప్పి కృష్ణుఁ డయ్యవనరంబునకుఁ | జనుడెంచి నిలుచున్న సారథిఁ జూచి,
 “ దారక, నీ వింకఁ దడవుగానీక | తేరాయితము చేసి తెమ్ము నా.” కనిన
 సతఁడు రణోద్దామమగు తేరివీఁడఁ | జితరతఁ బన్న గాశన కేతువెత్తి
 శ్లాఘనీయములైన సైన్య సుగ్రీవ | మేఘ పుష్పకము లర్కిలి వలాహకము
 1 నననొప్పు హయముల నందు బంధించి | పొనర సర్వాయుధంబులు నందు నిలిపి
 తేరాయితముచేసి తెచ్చిచూపుటయు, | శౌరి దిగ్గనలేచి సంభ్రమంబునను
 దోరమై మంగళోత్సాహముల్ మొరయ | నారోహణముచేసి సమ్మహారథము.
 అంతలో సాత్యకి యంతంబులేని | దంతిరథాశ్వపదాతివర్గంబు
 గొనివచ్చి కాంచిన గోవిందుఁ డతనిఁ | దనరథ మెక్కించి తగువై భవమునఁ
 గదలె మాగధకోటిగదిసి కీర్తింపఁ | ద్రిదళులు వివశులై దివినుండి చూడ.

పాండవు లల్లంతవఱకు వెన్నంటి కృష్ణుని సాగనంపుట

హరి యిట్లు గదలిన సఖిపాండవులు | నరదంబులెక్కి సైన్యములతోవచ్చి
 విడిదల పొలిమేర వెడలునందాడఁ | గడువేడ్క నతని డగ్గఱఁ గొల్చిపోయి
 యంపించుకొనువేళ హరి తేరు గదిసి | సాంపార సమవర్తిసూనుఁ డిట్లనియె :
 “ పోవుచున్నాడపు పుండరీకాక్ష ! | యీవార్త యింతకు నెఱుంగు మాతల్లి ;
 7 మునుపెయచ్చికికేగిమ్రొక్కి యాయమకు | మనసులోపలివంత మాన్పుమీకొంత.
 ఏమరణ్యములకు నేతెంచువపుడు | తా మమ్ము ననువ నెంతయు దవ్వువచ్చి
 మగుడనేరక యేడ్చి మగిడె ; 9 నింతకును | 10 మిగుల నలంగును మేనెల్లబడలు.
 కడుపారఁ గొడుకులఁ గాంచియుఁ గొంతి | యుడుగక వేగుచునుండఁ11గా నలసె.

1. ననునొప్పు. 2. తంబని తెచ్చిచూపినను. 3. తూర్వంబులొలయ. 4. కనంతంబులైన. 5. గణంబు.
 6. గడఁగి. 7. మనుమన ; మనుపె. 8. ము. 9. వింటికిని. 10. మిగుల నొగలుడుకుమ్మి
 పోదుగాక (?). 11. బా లయ్యె.

నెలకొని మఱి మాకు నీకటాక్షంబు | కలుగుట దలపోసి కడు దుఃఖపడదు.
 1 ఆదట నూరార్చి యచటిబంధువుల | నాదరింపుము వందనాదికృత్యముల.
 ఇన్నియు 2 మాకుఁగా నిట్లాచరించి | చెన్నారఁ గౌగిటఁ జేర్చునూ విదురు.
 ఆతఁ డక్కడఁ గంటకాటవినడుమఁ | 3 జూతపోతమువోలె శోభించుచుండు.”
 అనుటయు “మీరేటి కరుగుదెంచెదరు ? | చనుఁ డిన్ని విధముల సంధించివత్తు.
 హితమును ధర్మంబు నిచటిశాంతియును | మతికెక్క వారతో మాటలాడెదను.
 మీకుఁ బాలిచ్చుట మేలైనగుణము ; | ఈకున్న రణము రెండే నిర్ణయములు.
 తారిత వినకున్నఁ దమమీఁది పాటు | రారాజునకు వినరాఁ జెప్పవత్తు.”
 అనిచెప్పి పార్థుల నభివందనాది | వినయపూర్వకముగా వీడ్కొల్పి శౌరి
 యావృతసైన్యఁడై హస్తీపురంబు | త్రోవ గైకొని వేడ్కతో వచ్చి వచ్చి,

కృష్ణుఁడు తాపనులఁగని సంభావించుట

యొకచోట నారదు నొగి జమదగ్నిఁ | బ్రకటించి మఱియుఁ దాపనులఁ బెక్కండ్రఁ
 బాడగాంచి తనతేరు బోరన డిగ్గి | తడయక మ్రొక్కి యందఱ నేమమడిగి
 ‘యీరు విచ్చేసితిరేమొకో ?’ యనిన | నారాయణునిజూచి నారదుం డనియె :
 “కమలాక్ష, నీవేగి కౌరవృతోడ | నమనంధికి చేయు సంభాషణంబు
 అదివిని విదుర భీష్మాదులు స్పృహలు | పడఁడి సీతోడ భాషించువిధము
 వినవేడ్కయైవచ్చి విభుఁడ, నిన్నిచటఁ | గనుఁగొంటి.” మనుటయు గరుడవాహనుఁడు
 “ఆహాహ ! కడులెన్నయయ్యె మీరాక ; | సాహాయ్యమును నాకు నమోకూరె నేడు ;
 అరదంబుమీఁదికి నరుగుదెంచు” డనిన | హరిజూచి వారు : “మీరరుగుఁడు మొదల
 నచట నేమును గాననయ్యెద.” మనుచు | నుచితయాత్రలఁ బోవ నొయ్యనఁ గడలి
 తపసుండు గ్రుంకునంతకుఁ గుశస్థలము | నవరివారంబుగా శౌరి ప్రాపించె.
 ఆ రాజధాని బ్రాహ్మణు లంత నలరి | తోరణపంక్తి వీధులఁ గట్టఁబనిచి
 హరికిఁ దారెదురేగి యాశీర్వదించి | యదుదారఁ దమయిండ్ల కతనిఁ బిల్చుటయు
 “సైన్యమంతయు వచ్చు నమ్మర్దమేల ? | మాన్యలు మీ.” రని మధుసూదనుండు
 ఆ జనపదమున కసతిదూరమున | రాజిల్ల బనలసరాతు లెత్తించి

పటకుటీపటలంబు పరఁగ నెత్తించి | భటులుఁ దానును నందుఁ బొత్తెంబు విడిసె.
అట చారముఖమున నావార్త¹యెఱిగి | తటుకున మంత్రులఁ ²దనయు రప్పించి

కృష్ణునిరాకకు భృతరాష్ట్రు³డు సంతసిల్లుట

యారాత్రి యిట్లను నాంబికేయుండు : | “కొరవభటులార! కంటిఁ బుణ్యంబు ;
ఇచ్చటఁ దన కిఁక నేమికార్యంబొ | వచ్చుచున్నాడట వానుదేవుండు !
అదె ⁴నేటి విడిదల యాకుశస్థలము | వదలక యెదురేగవలయు మీరెల్ల ;
ధర నాడఁబోవఁ దీర్థంబెదురయ్యె ; | పురము శృంగారింపఁ బుచ్చు⁵డింపొంద ;
కలిమియేర్పడఁ గానికలు సంతరింపుఁ ; | ⁶డలవున విందున కాయత్తపడుడు ;
చప్పరంబులు పృకస్థలమునఁ గట్టఁ | జెప్పఁడు విడియింతు శ్రీకాంతు నందు.”
అనిచెప్పి విదురున కభిముఖుడగుచు | జనపతి యిట్లను సంభ్రమంబొప్ప :
“ఏనిత్తు శౌరికి నిభోహయ వస్త్రు | మానిసీ భూషణ మణి రభావగులు ;
అతనికి నాయంట నహికేతునింట | హితమైన వస్తువు లేమి గల్గినను
⁷అడుగుట భాగ్య మేమైన నేనిత్తు.” | అనిన నించుక నవ్వి యవ్విదురుండు :
“బంధుడనని శౌరి ⁸పనిలేక రాఁడు ; | పంధికి రానోవు శమనజుఁ డనువ.
కాదేని ⁹యర్ఘ్యముల్ గంధమాల్యములుఁ | బోదని తాంబూలములు¹⁰ముట్టుఁగాని
యవనీశ, నామాట యాత్మలో నమ్ము | తవిలి నీచేత వీనము నానపడఁడు.
గారవింపుడు చాలుఁ గార్యంబుచేసి | సారసాక్షునిఁ గృష్ణు నకలలోకేళు.
హరికిఁ బొండవకార్య ¹¹మనునై నఁ జాలుఁ | గరులేల మణులేల కలకంతులే ?”
అనిన భీష్ముండు నయ్యర్థంబు పలుకఁ | దనయుండు వీక్షించి తండ్రి కిట్లనియె :

మర్యోధనుండు కృష్ణుని బట్టి బంధింతు ననుట

“అ ప్పాండుతనయుల కతఁడు సంధాన | మిప్పింప ¹²వచ్చిన నీ నోవఁగాని,
పూజనీయుండు గానఁ బూజిత మతసి | నాజకి వెఱచిన ట్లర్థ మీ నేల ?
ఏ నొండు తలఁచితి నిది మీరు వినుడు | మానక హరిఁబట్టి మనము బంధించి

1. రె. 2. దనర. 3. సున్నాడు. 4. నేడు. 5. డీ ప్రాద్దు. 6. డలవడ. 7. డీ. 8. వస్త్రతురగ.
9. అభివృద్ధిగా నన్ను నడుగుట భాగ్య. 10. పస. 11. యాభ్యముల్. 12. చెట్టు. 13. మైనను.
14. వచ్చెనే.

పోవ నీ కుండిన బుద్ధిలో వెఱచి | రా వెఱతురు పాండురాజునందనులు ;
పాలుచు ¹జీవములేని బొంది చందమున | నిలువరు మారిలేక నిఖిల పాండవులు.
అప్పుడు ²ద్రుపదాదులైన బాంధవులు | చెప్పినయల్లెల్ల జేయరే నాకు !
ఇది నిర్ణయం” బన్న నిచ్చలో భీతి | యొడవంగ నాంబికేయుడు పుత్తుఁ బలికె :

ధృతరాష్ట్రుఁడు కుమారు మందలించుట

“ ఓరి ! విష్ణుద్రోహ ముచితమే నీకు ? | నీరసాత్కుడ నైతి నీతి వోవిడిచి.
పంకజాక్షునిఁ బట్టి బంధింతునంటి | వింకఁ బాపములకు నేలరోయుదువు !
సంసారబంధంబు నడలించఁజాలు | కంసారి నీ చేతఁ గట్టంగఁ బడునె ?
దూతయై వచ్చె బంధుండటమీఁద | నే తెఱంగుననైన సతఁడు బంధ్యుండె ?
వారింపరాని యీ వాగ్దోషమునకు | నారాయణ స్మరణము నేయవలయు.”
అని ప్రధానులనన్ని యాత్మజు ననిచి | జనపతి యీ రాత్రి చనియె లోపలికి.

కృష్ణుని కరిపుర ప్రవేశము

అట నాటివేకువ యాదవాధిపుఁడు | పటుతరానుష్ఠాన ¹పరిపాటిఁ దీర్చి
కర మొప్పుఁ దేరెక్కి కదలి ²వచ్చుచును | వరుసఁ గుశస్థలవాసుల ననిచి
³యెలమితోఁ గారవ్యుడెదురు పుత్తెంచు | ఫలవస్తుతతు లానవడక గైకొనుచు,
ధృతరాష్ట్రుఁ డనిపిన దేవప్రతాది | హితు లెదుర్కొనుటకు నిచ్చబొంగుచును,
కృతవర్తమీఁది మిక్కిలి ⁴ప్రేమఁజేసి | యతనితో నల్లాప మాచరించుచును,
ఘనశోభిధామ పతాకాభిరామ | ఘనమాస్తిపురము మార్గము చొచ్చి వచ్చె.
అప్పుడు నవ కుంకు మార్ద్ర ⁵పుష్పములుఁ | గప్పురంబును దివ్య గంధాక్షతములు
మేడలపై నుండి మృగ విలోచనలు | క్రీడార్థ పరుడైన కృష్ణుడై జల్లి
పలికిరి తమలోనఁ బరమమోదమున : | “ పౌలతిగో, చూచితే ! పురుషోత్తమునుని
అతివ⁶రో ! యితఁడు మత్స్యవతారమున | శ్రుతి రక్షణార్థమై సోమకుఁ జంపె.
మానిని, యితఁడు కూర్మస్వరూపమున | నూనుగా ధరియించె మందరాచలము.

1. జీవుడు. 2. బలహీనులైన పాండవులు. 3. నొడుకుచు. 4. గలఁడు. 5. గట్టుల. 6. బోధ్యుండు;
బాధ్యుండె. 7. పరిశుద్ధి పొంది. 8. వచ్చుటయు. 9. యెడనెడ. 10. వేడ్క. 11. యాతండు.

అతివ, యాతఁడు హిరణ్యాక్షు మర్దించి | కుతలంబు వెననెత్తెఁ గ్రోడరూపమున.
చెలువ, యాతఁడు నారసింహుఁడై పుట్టి | కలువదైత్యునిఁ జంపె గంబంబు వెడలి.
అబల, యాతఁడై వామనానతారమునఁ | బ్రబలుఁడై బలిబట్టి బంధించె దొల్లి.
రాజాస్య, జనుదగ్గి రాముఁడై యితఁడు | రాజులఁ జంపె నిర్వది యొక్కమాటు.
రామ, యాతఁడై రఘురాముఁడై పుట్టి | రామకున్తై చంపె రావణాసురుని.
బలరాముఁడై పుట్టి పద్మాక్షి, యితఁడు | హలముఖంబున ధేనుకాసురుఁ జంపె.
ముదిత, యాతఁడై కృష్ణమూర్తియై పుట్టి | పది యాటువేల గోపస్త్రీల నేలె.
కలకంఠి, యాతఁడై కలికియై పుట్టి | నెలపుగా ధర్మంబు నిలుప నున్నాఁడు.”
అనునంతఁ బురిలోన హరిఁ జూడవచ్చి | జనులు పైపైబడి నందశింపఁగను
‘సాయుఁ డొత్తకుఁ’ డని పటు వేత్రధరులు | వ్రేయవ్రేయఁగనీక వేడ్కవారించి

కృష్ణుఁడు ధృతరాష్ట్రమందిరమున కేగుట

సమృద్ధమందమైచను తేరిమీఁద | నెమ్మిఁ గృష్ణుఁడు వచ్చి నృపునిల్లు గదిసి
పరరత్న తోరణద్వారంబు దూఱి | కరమర్థి మెఱయు కక్ష్యలు దాటిపోయి
సరస నేనుంగు మోసాలయుఁ జొచ్చి | యరదంబు డిగ్గి యొయ్యన వచ్చునపుడు
మున్నాడి చని భీష్మముఖ్యు లా తెఱఁగు | విన్నవించిన భూమివిభుఁ డర్థి లేచి
సదయాత్మ్యుడగు శంఖ చక్రాయుధునకు | నెమరుగా వచ్చిన నింపార నతఁడు
కారవేళ్ళరు గ్రుచ్చి కౌగిటఁ జేర్చి | యా రాజనమున నొయ్యన గారవించి,
యాచోటి వృద్ధుల కంతరం బెఱిగి | యాచార మొనరింప ననుజుఁ జాలించి,
తగఁ జొచ్చి ధృతరాష్ట్ర దర్శితంబైన | తగు వీర¹⁰ మెక్క నత్తఱిఁ బురోహితులు
అధినాథు పనువున ¹¹నర్హపాద్యముల | మధుపర్కవిధుల సన్నానించి రొప్ప.
అంతట ¹²నందఱు నాసీనులైనఁ | గంతునితండ్రిచేఁ గర మొప్పెఁ గొలుపు.
హరియు ధర్మజుమాట ¹³లచటి బంధులకుఁ | బరిరంభ వందనపరిపాటిఁ ¹⁴జెప్పి
పతితోడ వినయంబు ప్రజతోడ మెలపు | హితులతో మేలంబు నెనఁగ భాషించి,
సారిది నందఱకును సుదినంబుచేసి | కురురాజు తండ్రిఁ బేర్కొని వినయమున

1. ఁడె నృసింహుఁడై. 2. యితఁడమ్మ. 3. పు చును. 4. కరులు. 5. ఁగఁ బూనిన. 6. కరము మెఱయంగ. 7. భోజన. 8. ను భూమివిభుఁడు వేవేగ. 9. గౌగిలించి. 10. మెక్కినంతట. 11. హరి నర్హపాద్య. 12. నచ్చట. 13. అన్ని. 14. దీర్చి.

కృష్ణుడు విదురు సవచమున కేగుట

“విదురు ¹ నిల్లును గొంతివేశ్మంబుఁ జొచ్చి | పదపడి వచ్చెదఁ బనిగల.” దంచు
నతని సమ్మతమున నచ్చోటు ² గదలి | జతనంబుతో శౌరి చనుదెంచుటచేఁగి
ముదమున విదురుండు మున్నాడిపోయి | చదురునఁ దనయింట జలజనాభునకు
సీరాజనంబులు నియతఁ బాద్యములు | హరిదర్శలతోడ నర్ఘ్యపాద్యములు(?)
నాసనంబులుఁ ³ జీర లనులేపనములు | వాసనాజనములు వరభూషణములు
దంతి ధేను రథాశ్వ దాసీజనములు | సంతన కట్టించి సంభ్రమంబొప్ప
నుదతులుఁ దానును నుతులు నాతనికి | నెదురేగి కొనివచ్చి యెలమిఁ బూజించి
కుశలంబులడుగ నక్కొలదు లన్నియును | విశదంబుగాఁ జెప్పి వేడ్క దైవాఱ
నిష్ట కథాగోష్ఠి నించుక⁴తడవు | విష్టవధరుఁ డుండి విదురునీక్షించి

కృష్ణుడు కుంతి యింటి కరుగుట

‘మాకుంటి కడకేగి మఱివత్తు’ ననిన | ‘మీకు ⁵మాయింట నుమీ నేడు విందు
విచ్చేయుఁ’ డని చెప్పి విదురుఁ డున్నంత | నచ్చక్రధరుఁడేగి యత్రకు మ్రొక్క
నద్దేవి హరిఁజూచి యాత్మీయ⁶నుతులఁ | దద్దయుఁ దలఁచి సంతాప⁷భారమునఁ
జక్రి కంతప్రదేశము గొంగిలించి | యాక్రందనము⁸నేయ ⁹సంతఁడు వారించి
యూరార్చుటయుఁ ¹⁰గొంతయుడుకారి ¹¹కుంతి | శౌరికిఁ దగినపూజలునేయుఁ బనిచి
యతని గద్దియపొంత నాసనంబెక్కి | యతిదై న్యవృత్తి నిట్లని పల్కఁదొడఁగె :

“గోపాలవల్లభ, కుశలమే నీకు ? | నా¹²పుత్రపాత్రు లున్నారె నేమమున ?

సీశిక్షఁ బెరిగిరి నిఖిలజ్జలయిరి | రాశికెక్కిరి వారు రాజ్యంబుగనిరి.

¹³అంతటివారి కా యా పరిభావ ! | మింతయు నాపుణ్య మేమనఁగలదు !

ఏనుబెట్టినకూడు హిత¹⁴ముగాఁ గుడిచి | పానుపు¹⁵లొప్పఁగాఁ బరగ నిద్రించి

కరిబృంహితములు మంగళపాతరవము | లరసి మేల్కొను భోగు లకట ! పాండవులు

నేడు కూరలు తిని నేల నిద్రించి | వాఁడి మృగంబులు వాపోవ లేచి

1. నిల్ కుంతి నివేశంబు. 2. జడలి. 3. విరు. 4. నేపు. 5. నా. 6. జనుల. 7. భావమున.
8. నేయు. 9. నపుడు ; సంత ; నత్త. 10. గొంతి. 11. కొంత. 12. పుత్రు)రెల్ల నున్నారె.
13. ఇంతటివారికె యీ. 14. మని. 15. లొప్ప.

యిడుమల సడవి సేనేకకాలంబు | పడిరి పాండుఁడు లేని పాపంబువలన.
 అంచిత దుఃఖంబులన్నియు నోర్చి | పాంచాలి ¹ యున్న దే పతులనన్నిధిని !
 అది నన్నుఁ గొడుకులయట్లు నేవించు | మది వేటుసేయ సమ్మగ్గువకు నేను ;
 పగతురచే ² నట్లు బన్నంబునొంది | ముగడ ప్రాణము లొక మోపుగా మోచు.
 వనితకు నాడట్లు వస్త్రంబులిచ్చి | మునుమిడి ³ మానాల్క ముల్లుపుచ్చితివి.
 నరకవిరోధి, యెన్నఁడు వేగునాకు ? | కురురాజు పెట్టఁగాఁ గూడెట్లు గుడుతు ?
 నేనును గురురాజు నిచ్చులో బాండు | సూసల చూటుగాఁ జూతుఁ ; జూచినను
 గనకలేపన తామ్రకలశమై వాఁడు | తన యంతరాత్మశుద్ధతి నొందసేడు.
 అనఘ, మాబావయునటువంటివాఁడు | మనకునాడుటగాదు ; మాన్య ⁴ డొక్కరుఁడు
 'విదురులోదాత' యధర్మవిదుఁ డగుదులోన ; | అది కొంత సంతోషమైయుండు నాకు.
 ఇంక ధర్మజుతోడ నీవు సంగ్రామ | మంకురించినఁగాని యశము లేదనుము.
 వారక భీముఁ గవ్వడిఁ జూచి నాకు | వీరసూ⁵ శబ్దంబు వెలయింపుఁ డనుము.
 నకులుని సహదేవు నామాటగాఁగఁ | బ్రకటశౌర్యము దాఁపఁ బాడిగాదనుము.
 ద్రౌపదితోనైనఁ దలపోసిచూడుఁ డేపారఁ | గదసంబు హితము మీకనుము.
 వారంత యెఱుంగరు వారికి నీవు | కౌరవక్షయ చింత ¹⁰ గావింపవయ్య.
 అర్జునుం డుదయింప నాకాశవాణి | 'నిర్జించు ¹¹ వీఁ డరి నృపకోటి' ననియె.
 అదియెల్ల నిజమునేయక నీకుఁబోదు | కదసంబులో వారిఁ గదియింపు." మనిన
 నీలవర్ణుఁడు పల్కు : " నెలఁత, నీయాజ్ఞ | వాలాయమును జేయువారు పాండవులు.
 నీపల్కులకుఁగాదె నెమ్మి¹² నేవురును | ద్రౌపదీకాంతకు ధవులైరి వారు ;
 విమతశిక్షయు వారు వెదకుచున్నారు ; | సుముఖ, నీదీవన సుఖమున్నవారు ;
 ధర నీవు మేనయత్తవు తల్లిమాఱు | గురువాక్య మేనట్లు కుఱుచునేయుదునె !
 పాండవులకుఁ జెప్పి పరులఁ జంపింతు | నుండు నెచ్చుది." నని యుపచరించుటయు
 గొంతి గోవిందునిఁ గొనియూడుచుండె. | నంతఁ గృష్ణుఁడు లేచి యాదేవి నిలిపి

(శ్రీకృష్ణుఁడు దుర్యోధను మందిరమునకు వెడలుట)

ప్రత్యక్షరాక్షసు ఘోరకేతుఁజూడ | సాత్యకి కృతఁకర్మ సహితుడై పోవ
 దౌవారికులు పాతీ ధార్తరాష్ట్రునకు | నావార్త యెఱిగింప సంతకుమున్నె

1. యున్నది. 2. బడి భంగంబు. 3. నాలుక. 4. అనఘాత్మ. 5. లండణును. 6. డొక్కఁడు.
 7. కామంబు. 8. మనుము. 9. మాఱు. 10. గల్పించువయ్య. 11. వీఁడుపో. 12. బాండవులు.

1ము త్రేలమేడపై మురివంబు మెఱయఁ | గ్రొత్తగాఁ గురురాజు కొలువున్నకతన
హరి నిందుఁ దోడితెండని వారి ననుప | నరుదెంచి వారు నయ్యధిపుఁ దోడ్తెచ్చి
కత్తులు దాఁటించి కనకసోపాన | కత్తుల సాధచూర్ణంబు నెక్కించి
కురురాజుఁ జూపినఁ, గురురాజు భీష్మ | గురుకర్ణముఖ్యులు గొబ్బున లేచి
శౌరి కొఁగిలిఁగాంచి నదృక్తి నతని | 2నారూఢి సింహాసనాసీనుఁ జేసి
యనుజన్మశతముచే నమ్మహాత్మునకు | ననుజన్మయుతముగా నర్చన లిచ్చి
3మణిభూషణాంబర మాల్యంబులిచ్చి | గుణకీర్తనముచేసి కూర్చున్నయెడను
వాసుదేవుం డొకపంక భోజనము | చేసి 4వచ్చెడుమాడ్కి చిహ్నంబుదోవ
శాకపాకంబుల చవు లుగ్గడింప | నాకథ యెఱిగి నాగాంకుఁడు కర్ణ
నల్లన నిట్లను : “ హరిచూడు కుడువ | నొల్లని తలఁపుమై నున్న వాఁ డిచట ;
ఆకారణం బేనె యడిగిచూచెదను | 5మాకడఁ గుడువక మానుఁగా,” కనుచుఁ
బీతాంబరునిఁజూచి పృథివీశతనయుఁ : | “జేతెమ్ము 7 కుడువ నాయితముచేసితిమి;
కడుయత్నమునఁ జవిగాఁ గూడు కూర | కడగట్టి చేసిరిక్కడ నేడు నీకు;
నీవు వచ్చినదాఁక నేను భోజనము | గావింప 8 నిప్పుడు కదలి ర.” మృనిన
హరి పల్కుఁ : “ నే దూతనై వచ్చినాఁడఁ | గురురాజ, నీయింటఁ గుడువఁగారాదు ;
ఏను వచ్చినకార్య మీడేర్పు తొలుతఁ | బూని భోజన మెందుఁబోయెడి?” ననిన
జననాథుఁ డిట్లనుఁ : “ జనదిట్లు పలుకఁ | బనిగాక 9కుడువనన్ ప్రతి న నీకేల?
దూత మాత్రుఁడవె! బంధుఁడ వీవు మాకు ; | నీతెఱంగున వింతలేటికి?” ననిన
హరి చిన్ననగవుతో నతనిహస్తంబు | కరమర్థిఁ దనకేలఁ గబళించి పలికఁ :
“ఆపన్ను నకునై న నాత్మనక్షై న | నేపార భోజన మిడవలె వినుము ;
ఆపదలెఱుంగ 10నేనాత్మఁడఁ గాను | భూపాల! నీయింట భోజనంబేల?
వినుము వైరులఁ బిల్చి విందుచేసినను | మనసు నమ్మకయుండు మతిమంతులకును.
పగతునిఁ గుడువఁజెప్పక వానియింటఁ | దగిలి తాఁ గుడువక తప్పింపవలయు.
‘అట్టైనఁ బగవాడ 11ననికదా నన్ను | నిట్లు పల్కితి’ వని యెగ్గుపట్టకుము.

1. ముత్యాల. 2. ముఖ్య శిష్యులఁ దాను. 3. ఆరూఢ రత్నసింహాసనంజేసి. 4. గుణకీర్తనముచేసి కూర్చున్నయెడను | గణకఁ గౌరవపతి ఘననిభక్త్యాముఁ | బద్మనాభుని దిక్కు భక్తి విశ్రింపఁ | బద్మ ప్రతాతుఁ డొకప్రక్క భోజనము | చేసి వచ్చినయట్టి. 5. వచ్చినయట్టి; వచ్చినమాడ్కి. 6. నీకేమి రాకమానిన మానెఁగాక; అకట కుడువక మానినమానె ననుచు. 7. భోజనాయితము చేసినది. 8. కన్నాడ. 9. కుడువని. 10. నీ యాత్మడ. 11. పని.

పాండవద్యేష్టివై పరఃగిస సీపు | పాండవప్రాణీకే బగగావె నాకు ?
 అరయ ¹సీవిడిన దుష్టాన్న మేనొల్ల | సరిగెన విదురుఁ డిష్టాన్నంబు వెట్టు.”
 అనిచెప్పి హరి లేచి యతఁడు తన్ననుప | సనుజనమేతుండై హర్మ్యంబు డిగ్గ
 గురు ముఖ్య మంత్రులు కూడంగఁబాటి | “సరసిజనేత్ర, మాసదనంబులకును
 నరుదెంచి మమ్ముఁ గృతార్థులఁజేయు | మరయఁ గానుక లిత్తు.” మనుటయు నిలిచి
 సరసిజాక్షుఁడు వారిఁ “జాలఁ గానుకలు | పొరసితిఁ బొం” డని పొందొంద కినిలిపి

విదురుఁడు కృష్ణు నువచరించుట

రథమెక్కి యిఁటికిరా విదురుండు | ప్రథితనంతోఁమఁడై భార్యలుఁ దాను
 శౌరిఁ దోడ్కొనిపోయి సపరివారముగఁ | జారుతోయముల మజ్జనమొప్ప నార్చి
 వెనఁ జతురంతమై విస్తరంబైన | పసిడికూటములోనఁ బంథిగా నునిచి
 రత్నదీపంబులు రత్నపాత్రములు | యత్నంబుతోఁ బెట్టి యదుకుమారు⁴నకుఁ
 గలవంటకములు శాకములుఁ బాయనము | ఫలములు నేయి సూపము⁵లు భక్ష్యములు
 వడియంబు లుక్మేరల్ వరుగు లప్పళము | పడిదెముల్ పచ్చళ్లు⁶ బాసీయములును
 గాయలు గలపులుఁ గజ్జంబు లూరు | గాయలు ⁷మొదలుగాఁ గడఁగి వడ్డింప
 నవిరళ కిహితముతో హరి యారగించి | భువనభాజనమైన బొజ్జ నిండింప
 నాయెడ విదురుండు హస్తోదకములు | పోయించి హరికిఁ దాంబూలంబు లిచ్చి
 మెలపైన బంగారు మేడపై నునిచి | పులుగుఁ జందనముఁ గర్పూరంబు నలఁచి
 తొలఁగక చామరాందోళనంబునకు | నెలఁతల ⁹నియమించి నెఱిఁ గొల్పియుండఁ
¹⁰గవి నట పాతక గాయకా¹¹దులును | వివిధ విద్యలవారు వెనఁ గానవచ్చి¹²

1. మీయిండ్ల. 2. భూములకు. 3. ననిపి. 4. లకు. 5. లపూపములు. 6. బానకంబులును.
 7. వడలాదిగాఁగ. 8. హితులతో. 9. జూలించి. 10. గవిసిన. 11. ధిపుల.

11. తెరవొప్పుఁ దమ తమ విద్యలు చూపఁ | బరగి రావలె మాకుఁ బన్నిద్యక్షకును
 అని తోడువాయక నరయ తెదకుటకుఁ | జనునట్లు రవిగ్రంథకె జరమాల్ధిలోన.
 తనుబట్టజూచిన దాయలమిఁదఁ | బనివడ నిశ్లేఱుఁబాటు నచ్యుతుఁడు
 అనిచూపి చెప్పినయశ్లేఱుసంజ | గనుపట్టె నరుణపంకజ నిభచ్ఛాయ.
 హరి వచ్చియును సంతి యమరకపోవ | పురములు దలఁచి(?) భూభుజులాత్మ నిట్లు
 చిన్నబోవుదురని చెప్పినయట్లు | క్రన్నన నజఁగెఁ బంకజవిశాసంబు.

ఉద్యోగపర్వము ; ద్వితీయాశ్వాసము

హరిచేత బహులాభ మందు నొందఁగను । సరసిజాప్తుఁడు గ్రుంకఁ జరమశైలమున.
అప్పుడు సాంధ్యకృత్యములెల్లఁ దీర్చి । యొప్పైన పాన్పున నురగేంద్రశాయి

కృష్ణుఁడు విదురుతోఁ బ్రసంగించుట

పవ్వలింపఁగఁ జేరి పత్నీను విదురుఁ : । “డివ్వేళ ఇత్తువే యీపు నంధికిని?
ఆరూఢమైన నీయానతిక్రమము । కౌరవు లొనరింపఁ గలవారు గారు ;
కర్ణ భీష్ముల లావుగని నమ్మి వీరు । దుర్జయంబున ¹నాజి దొరకొన్న వారు.
రాజనూయమునఁ బరాజితులైన । రాజులందఱును రారాజుతోఁ గలిసి
చలమున నాతని ²సంధింపసిరు. । తెలియఁజెప్పెన మీకు దేవతావద్య !
హుంకారయోగ్యుల నొరఁగు నీలలకు । వంకనీలలుగూర్చి వలదు బోధింప ;
మృత్యువునకు వీరి మీఁదెత్తియుండు । నత్య మీ పలు.” కన్న జలజనాభుండు :
“కలదిది నేనును గన్నయర్థంబు । వలదని యొకమాట వారింది చూతు ;
³సంధిమానిన యుద్ధసంధిఁ బొండవుల । సంధించు శరములనంధి కౌరవుల(?)
ఆపద యెడలించి యతులమోదమ్ము । చూపిన యదిగదా చుట్టటికమ్ము!
ఇచ్చతో వీనిఁ బోయినయట్లు పోవ । నిచ్చుటగా దింక నేను రేపాడి
విననిమ్ము కురురాజు వినకపోనిమ్ము । పనివడి బుద్ధిచెప్పకమాన.” ననుచు
విదురునిఁ బోనన్చి విశ్రామనిద్ర । యొదవి సుఖించె నయుర్వుపుణ్యమూర్తి.
అమృతంబు ద్రావుచో నాబిందువొకటి । యమరేంద్రునతి మింటి ⁴కట్టు చిమ్మెననఁగఁ
⁵గూచికుత్తుకఁ గోడి కూయకమున్నె । తోచె వేగురుజుక్క తూర్పుదిక్కునను ;

హరియెల్లి నగరికి నరుగుచో వీధి । బురకామినులు చల్లు పుష్పాక్షతముల
నంబరమిట్లుండు నని చెప్పినట్లు । పంది చుక్కలందోచె బహుభంగి మింట.
దిన మెల్ల దరుల ధాత్రికి మోమువాల్చి । యినుండు గ్రుంకఁ జెలంగి యేతెంచెననఁగఁ
గీలిత మణిదీప కృతదివ్యరూప । మాలికాప్రవీతాన మంజుసోపాన
కుంకుమాగరుదీప కువలయవ్యాప్త । సంకీర్ణ బాలికాస్వర చంద్రకాలఁ
దగు హంసతూలికా తల్పంబునందు । సుగుణుండు నిద్రచే సుఖమున్నయంత
నమృతంబు ద్రావుచో. (అదిగా మూలము చూచునది)

1. కాజి దొరకుకొన్నారు. 2. సంధి గానీరు. 3. మాట. 4. గట్టుక. 5. కది మీటె. 6. దోచె
వేగురుజుక్క తూర్పుదిక్కునను । గూచె గొక్కర కోడి కోయని యపుడు (!).

నంధిగిట్టక శౌరి చనుదెంచు నింక । నంధిల్లు రణమని నకలపార్థులకు
 నానంబులు విచ్చునన్నట్లు నలిన । కాననంబులు విచ్చె 1 గమలాకరముల ;
 విహగవాహనుఁ డిందు వేంచేసినాఁడు । మహిమతో మనకేల మాన మన్నట్లు
 క్రమమొప్ప భాషించుగతి విహంగముల । గుములు పల్కఁగఁ జొచ్చె గూడులు వెడలి;
 బడబాగ్నిఁ బడకుండఁ బ్రాచి బంగారు । కడవ మీఁదికి నెత్తె గలశాబ్ధినుండి
 యనఁ గుంకుమచ్చాయ ియలుఁగులు వాఱ । 4 వనజాప్త బింబంబు వారిధి వెడలె.

భాగవతులు కృష్ణుని గైవారము నేయుట

ఆ తెఱఁగున వేఁగునంత లోపలను । బాతకవిముఖులు పరమార్థవిదులు
 శ్రీ భూవరప్రియ బిహగ్నార్ధ్య పుండ్ర । శోభితుల్ భవన విశుద్ధ పద్మాక్ష
 మాలికాలంకృతుల్ మణిమయ భూష । జాలంకృతులు ధవళాంబరావృతులు
 పంచ సంస్కారైకపావనుల్ నిత్య । పంచమహాయజ్ఞ పారీణి లఖల
 వేద వేదాంతార్థవేదులు సామ । వేదోపవేదప్రవీణు లైసట్టి
 ఘనభాగవతు లుమ్మకాలంబునందుఁ । జనుదెంచి విదురుని నదనోపకంఠ
 మున నిల్చి దండెలు మొగిఁ దాళములును । బనుపడఁ గూర్చి సంభ్రమమునఁ బేర్చి
 నారద వీణా నినాదానుకారి । నారదగాన మానము మించనపుడు
 ఉదయరాగము లింపు లుదయింపజేసి । యమకులస్వామి కల్యాణగుణంబు
 లంకించి పాడిరి యానంద మెనఁగ । సంకీర్తన క్రమనరణి నిట్లనుచు :
 “ భూరమణీ చుతుర్ముఖ ముఖ్యదేవ । తారాధ్య దివ్యపాదాబ్జ ! మేల్కనుము.
 దేవ గోవింద్ర వై దికములకై న । దేవకీసుత ! వాసుదేవ ! మేల్కనుము.
 హరి బలభద్ర రామానుజ మనుజ । వరవేషనుతి ! తపోవరద ! మేల్కనుము.
 పూతనాస్త్రస్య మింపుగనాని దానిఁ । బూతాత్మక జేసిన పుణ్య ! మేల్కనుము.
 వికటంపు శకటంపువేషి విద్వేషి । వికటానఁ దన్నిన నిపుణ ! మేల్కనుము.
 వడి గాలి కీలున వసుధపైఁ గూల । నుడిగాలిఁ దివిసినశూర ! మేల్కనుము.

1. గడుఁ గొలంకులను. 2. మనలకు నెల్ల మాన మే లనుచు. 3. నలఁపులు. 4. నెనయంగఁ దూర్పున నెఱుంగువొడమ । ఈ తెఱఁగున వేగ నిందిరావిభుఁడు । నూతుడు బోధింప నుముఖుడై తెలిసి । యప్పుడు సాంధ్యకృత్యము లెల్లఁ దీర్చి । యొప్పుగా భూషించి యుండె నంతటను । అంత దుర్యోధ నుండు ... 5. కితులార్ధ్య.

ఉద్దుల మద్దుల నొక రోలఁ దగుల | గ్రద్దన గూల్చిన ఘుఁచుడ ! మేల్కనుము.
 కొద్దిమీఱిన పెరుగులును మీఁగడలు | ముద్దుల నెన్నల ముద్దు చిన్నెలను
 ఆలోలగతిఁ గొల్లలాడి గొల్లతలఁ | గేళిఁ దేల్చిన దుండగీడ ! మేల్కనుము.
 అజగరంబై యున్న యమ దైత్యుచేత | ప్రజముగాఁ దగిలిన వత్సబాలకులఁ (?)
 బ్రకటించి వెడలించె బాలుఁడై యుండి | నకల మునీంద్రులు నన్నుతుల్ నేయ
 నిది -చోద్యమాతని నీక్షింత. ” మనుచు | ముదితాత్ములై సురమునులు దేవతలు
 నినుఁ బరీక్షింపఁ బూనిక వచ్చినపుడు | వనజనంభవుని దుర్వార శ్వదీయ
 మహనీయ మాయాబ్ధిమగ్నుఁ గావించి | మహిమమించిన జగన్మయ ! మేలుకనుము.
 శ్రోణీ¹భరంబులు శోణాధరములు | వేణీ²భరంబులు వృత్తస్తనములు
 రాణి³చు గోపికావ్రజముఁ జొక్కించు | వేణువాదైక ప్రవీణ ! మేల్కనుము.
 వరయమునాతీర వన్యావిహార | సరస రసక్రియా చతుర, మేల్కనుము.
 గోవర్గ గోపాలకులము రక్షింప | గోవర్ధనంబైతి గొడుగుగాఁ బట్టి
 సురరాజు గర్వంబు స్రుక్కించునట్టి | వర దేవతా చక్రవర్తి ! మేల్కనుము.
 కాళియ ఖర ధేనుక ప్రముఖారి | జాలమర్దన, దయాశాలి ! మేల్కనుము.
 మేదురమణిదండ మిహారప్రచండ | కోదండ వేదండ గురుకరోద్దండ
 భుజదండ చాణూర ముష్టిక దళన | నిజభుజాదండ నిర్నిద్ర ! మేల్కనుము.
 కట్టిడి కంసునిఁ గడతేర్చి తాతఁ | బట్టంబుగట్టిన ప్రభువ ! మేల్కనుము.
 తనరార ⁴గురుసుతున్ ద్వారక విప్ర | తనయులఁ దెచ్చిన ధన్య ! మేల్కనుము.
 ననమల రుక్మిణీ సత్యభామాది | మదవతీ మదనమన్నభ ! మేలుకనుము.
 బాణాసురాంతక ⁵బాణ, ప్రనూన | బాణారి భయదోగ్రబాణ ! మేల్కనుము.
 భవ్య దివ్యజ్ఞాన భక్తిప్రపత్తు | లవ్యయ ధర్మంబులనుచుఁ బాథులకు
 నుపదేశ మొసరింప సురగధ్వజాది | విపరీత చరితుల వేగఁ జంపింపఁ
 బాండవాగ్రజు సార్వభౌముఁ గావించ | దండి రాక్షసకోటి ధరమీఁదఁ గూల్చ
 (జనియించినట్టి యో జగదేశవర్య !) |
 వనజాక్ష, యోగీంద్రవంద్య, ముకుంద, | వనమాలి, రుక్మిణీవరద ! మేల్కనుము.
 ధారుణి శిశుపాల దంతవక్త్రాది | క్రూరకర్ములఁ ద్రుంచి కుఁభినీభార

మడగించి వేదమార్గము మీఱ నియతి | నడపించినట్టి భూనాథ ! మేల్కొనుము,
 1తడవుండ నంపదల్ దానవర్గముకు | జెడని యర్థంబు కుచేలాదులకును
 జరరాజ్యపద ముగ్రసేనాదులకును | ఉరుముక్తి పదవియు సుధవాదులకు
 బ్రహ్మతింప నొనగిన పరమకల్యాణ | గుణగణాంభోధి ! మేల్కొను.” మంచు బాడ
 క్షీరవారాశిపై శేషతల్పమున | నానూథ యోగ నిద్రానక్తి నున్న
 నారాయణుడు తొల్లి నానావిచిత్ర | నారద గానమానము వించువించు
 గరుణతో మేల్కొన్న గతిని శ్రీ కృష్ణుఁ | డురు దయామతి నిద్ర యొక్కింత దెలిసి
 మేనొయ్య నొక్కింత మెదల నిట్టట్టు | పానుపు గదలఁ జొప్పడఁ బాడవెట్టి
 నిక్కి పాదంబులు నిగిడించి చేతు | లొక్కింత చాచుచు నొయ్యన నిగిడి
 కరుణారసం బెందుఁ గలయంగ 2విచ్చు | తరుణారవింద సౌందర్యంబులైన
 తెలిగన్న లొయ్యనఁ దెలుచి వేరిదెలిసి | కలితాత్ముడై యొక్కగడియ గూర్చుండి
 తూగుమంచముచేతఁ దొరసియున్నట్టి | బాగైన బంగారు పావలు మెట్టి-
 కొని, చని తనుశుద్ధి కొమరొప్పు దీర్చి | గొనకొని బంగారు కొప్పెరలందు
 బ్రమదలు దాచిన పన్నీట మజ్జ | నము క్రమమునఁ దీర్చి నలినలోచనుడు
 4చీసపావదలఁ జెచ్చెరఁ దడియొత్తి | వేనలి యొక శిరోవేష్టిచే జుట్టి
 ధవళేపు టుభయవస్త్రములును గట్టి | నవరగాఁ గేశపాశము లార్చి కూర్చి
 నిడుదగాఁ గీల్గంటు నేర్చున వైచి | కడఁగ నంక్షాళిత కరపద్మఁ డగుచు
 నలరి శుద్ధాచమనాంత్యంబునందుఁ | బాలుపారఁగా మార్ధ్వపుండ్రముల్ దాల్చి
 పనుపద సంధ్యాజవంబులు దీర్చి | తనరార నగ్నిహోత్రక్రియ నడపి
 పొగడొందఁగా దేవపూజయొనర్చి | తగు విప్రులకు నిత్యదానంబు లొసఁగి
 చెలఁగి వారొనఁగు నాశీర్వాదమంత్ర | సలలితాక్షతలు మస్తకమునఁ దాల్చి
 వినయాంజలులు చేసి వేడ్క వీడ్కొలిపి | ఘనసార మృగమద గంధంబు లలఁచి
 కుండల కేయూర కోటిరహార | మండల ముద్రికా మంజీర ముఖ్య
 నిస్తుల రత్నమానిత భూషణములు | కౌస్తుభ వనమాలికలు లీలఁ దాల్చి
 యిన్నియు 5నిలఁదోప నెలమంచుబోలు | నన్నపురోజేరి సరసతఁ దొడిగి
 యిచ్చలో మెచ్చు లూరించు కప్పడవుఁ | గుచ్చుల ముత్యాలకొంగులు చుంగు

లొనపరిగాఁ దూల నొయ్యారమునను | బసిఁడిపచ్చడము నేర్పడ వల్లెవైచి
కనకంపు మణిపాదుకలు లీల మెట్టి | ఘనుడైన యొకమంత్రి కైలాసువట్టి
కొమరొప్పు ముత్యాల గొడుగులనీడ | నమదేభలీల రాజన ముప్పతిల్లఁ
జనుదేరఁ, గంచుజినము లావేళఁ | గనకవేత్తోల్లాస కరపద్మలగుచు
“రాజేంద్ర, దేవ, పరాకు! పెచ్చరిక! | శ్రీజయోన్నత, జియ్య, శ్రీపాద, జితన!
అవధారుదేవర!” యనెడు కైవార | రవళియు బహువాద్యోరవళియు నడర,
నగరర్థి వెడలి నానా చిత్రగతుల | జగిమించు మణిపేమ చీనాంబరాదు
లొనరింప శృంగార మొప్పు హజార | మునకు నేతేర నన్నులు విద్వాంసు
లిప్తమంత్రులు పురోహితులు భూపతులు | శిష్టవర్తనులు విశిష్ట విద్యా వి
శిష్టులు మొదలైన సేవకోత్తములు(?) | నిష్టాత్ములై నిండి యిరువంక బలసి
గొలువంగనుండ, ముకుందుండు నమిత | సులభుండు వేదాంత సూత్రపాత్రుండు
శ్రీకాంతుఁ డతిదయాసింధుం డశేష | లోకనాయకుండు సుశ్లోకుండు జనుల
నయనాబ్జ హృదయాబ్జ నమితముఖాబ్జ | చయములకెల్ల వికాసంబునొదవ
బలువిడి విదురాది బంధులు గొల్వఁ | గొలువిచ్చియుండెను గోవిందుఁ డవుడు.

దుర్యోధనుఁడు శ్రీకృష్ణుని సభకుఁ దోడ్కొనిపోవుట

అంత దుర్యోధనుఁ డధిపతియాజ్ఞ | నంతంతఁ గర్ణాదు లరుదేరఁ గదలి
విదురునింటికినచ్చి విష్ణునిఁగాంచి | హృదయంబు గానరా నెలమి వాటించి
‘మాతండ్రి యాస్థానమంటపంబునకు | నేలెంచె’ ననఁగ లక్ష్మీశుండు లేచి
యాదవ కురువీరు లర్థిఁ దన్గొలువ | నాదట రథమెక్కి యత్నివైభవమున
శకుని నాగాంక దుశ్శాసన కర్ణు | లొక తేరుఁ గృతవర్మయును సాత్యకియును
ఒక తేరుఁ దగ నెక్కి యుభయపార్శ్వముల | నకలసేనాధ్యులై చనుదేరఁ గదలి
నలుగడ గరుడచిహ్నములు దూఁగాడ | వెలయఁ బౌరులకెల్ల వేడ్క చేయుచును
రాజీవనేత్రుండు రాజచూర్ణమున | రాజిల్లుగతి వచ్చి రాజిల్లు చొచ్చి
యరద మొయ్యనడిగి యనుజన్ము నిదురు | కరములు తనరెండు కరముల నూఁది
నడతేరఁ, గర్జుండు నాగకేతనుఁడు | జడిగొన్న నందడి జడియవ్రేయుచును

1. రథసంబు. 2. నొంద. 3. లొకవంక రాఁ గృతవర్మ సాత్యకియు.

ధృతరాష్ట్రః¹జూపి, ముత్తైములపీతమున | నతనిఁ దారునిచిన యంతలోపలను
 నారదాదులు మునినాథు లభ్రమునఁ | జేరువఁ గానవచ్చిన, శౌరి లేచి
 వారలఁజూచి దేవప్రతుఁ²లికె : | “వీరికిఁ దెప్పింపు విహితాననములు ;
 మనలఁ జూడఁగవచ్చి మాన్య లిట్లుండ | మనకుఁ గూర్చుండుట మర్యాదగాదు.
 అర్హుపాద్యములకు నాయిత్రపఱపు | మర్హులు వీరు లోకారాధ్యు.” అనినఁ
 బరిచారకులచేత భాగీరథేయుఁ | దురు రత్నపీతంబు కిలాప్పఁ దెప్పించి
 యందుఁ గృతాసీనులగు మునీశ్వరుల | నందంద పూజించె ⁴సర్వభావమున.
 అంతఁ గౌరవులెల్ల నమృహాత్ములకు | సంతోషమున మ్రొక్కి సమ్మతి వడసి
 హరిపూర్వముగ ⁵నప్పు డాసీనులైరి. | హరినలవటనుండె నటఁ గృతవర్మ;
 ఉరుశక్తి దావటనుండె సాత్యకియు ; | వెరవుతో విసురుండు వెనుకఁగూర్చుండె ;
 నొక్కపీతమున దుర్యోధన కర్ణ | లొక్కటఁ గూర్చుండి రొడఘలు రాయ.
 కడుమంచి పీఠిని గాంధారరాజు | గొడుకుల నడుమను ⁶గూర్చుండె ; నంతఁ
 గలువల విందు చుక్కలలోన నొప్పు | చెలువున నృపులలో శ్రీకృష్ణుఁ డొప్పె.
 అందఱు హరిఁ గన్నులారఁ జూచుచును | నందడిమాటలు జరుపరేమియును.

(శ్రీకృష్ణుఁడు కౌరవసభలోఁ బ్రసంగించుట)

ఆయెడ శౌరి మేఘాటోసరవము | నేయుచుఁ బలికె వైచిత్రవీర్యునిని :
 “ధృతరాష్ట్ర, నీవు నీతిప్రవీణుఁడవు ; | చతురత సోమవంశప్రదీవుఁడవు.
 నదయచిత్తులకును సాధువృత్తులకు | మొదలిల్లు నీయిల్లు మోమాటగాదు ;
 ఐనను నీకు నేనాప్తంబు చెప్పఁ | బూని వచ్చితి రాకపోరాదు గాన.
 వినుము నీకులమున వెనుక నెవ్వరును | ⁷జెనసి దుష్కిర్తి⁸మోచినవారు లేరు ;
 ఇప్పుడు నీనూను లిదె పాండుసుతుల | రప్పింప రవని సర్థంబుఁ దామిరు.
 ఈకపోయిన వారి నెఱుంగరుగాని | లోకులు మఱి నిన్ను లోభాత్ముఁ డండ్రు ;
 ఇది ⁹సెట్టుకొన నీకు నిప్పింపవచ్చు | మఁ నుపేక్షించుట మనుజేంద్ర, తగదు ;
 పొనఁగఁ బొందునిచేతఁ బొందిన మేలు | వెనఁ జొట¹⁰నొలికిన విత్తుగానీకు.

1. డ్రుడు. 2. బిల్వి. 3. లోలిఁ బెట్టింప. 4. హర్ష. 5. నప్పుడా. 6. గూర్చుండె నంత.
 7. జెనె. 8. చేసిన. 9. యెట్లు మీకును. 10. వేలపై.

ఆతని కడిమిఁ గదా యింత విరివి | భూతలంబున్న ¹నీబోలదె నీకు !
 రణముఖంబున నుర్వి రాఁదలంపకుము ; | రణములోన జయింపరాదు పాండవుల ;
 సరభోజనులనైన నరుడు మర్దించు | నరపదంబుతని కెన్నఁగ ²నెంతగలదు ?
 భారతభటు లిట్లు బాహుగర్వమునఁ | బోరాడి పడుట మాన్పుము మాన్పువచ్చు.
 పాథులఁ బాండుభూపతి పరోక్షమున | నర్థితోఁ కిబెంచి రాజ్యము చవిచూపి
³నేఁ డింతసేయుట నీతియె ! వారిఁ | బోడిగా రప్పించు భూమి యిప్పించు.
 భూపాల, నీతోడఁ బుత్రులు వినఁగ | నా ⁴పాండవేయు లిట్లని పలుకు మనిరి :
 “వనవాన మజ్జాతవానయుక్తముగ | నొనరించి వచ్చితి ముర్వరయెఱుంగ.
 తప్పయ్యె నొప్పయ్యెఁ దానోర్చి మమ్ము | రప్పించి ధర సర్ధరాజ్య మీఁదగును.
 వావిరి గురువు దైవము మాకుఁ దానఁ | గావునఁ దమతోడఁ గలహింప మెపుడు.
 ఎంతచేసిన నోర్తు రీపార్థు లనక | యింతట మా భాగోమిచ్చుటయొప్పు.
 మాయెడఁ దాను నిర్మలచిత్తుడైన | వేయేల కరురాజు విడుచు నాగ్రహము.”
 అని చెప్పిరమ్మని రదియుఁ జెప్పితిని | విను మేనుజెప్పినవిధ ముత్తమంబు.
 మదమః మాత్సర్యంబు మాని పాథులకు | ముదము చేసితీవేని మోదించి వారు
 తమపాల వచ్చిన ధాత్రి యేలుచును | మిముఁ గీర్తి లాభ సమ్మితులఁ జేయుదురు.
 మున్ను నిండ్రప్రస్థముననుండి వారు | జన్నంబు నెవముగాఁ జని నాల్గుదిశల
 నరులచేఁ గొన్న రాజ్యంబు⁵ల మీకు | విరివితోడుతఁ బాల్గు విడనాడినారు.
 ఈనున్నచో వానినెల్ల రారాజు | పూని జూదమునెవంబున నాచుకొనియె.
 ఆజూదమున ద్రుపదాత్మజుఁ బట్టి | రాజరాజట్లు చీరలు దోచుకొనఁడ !
 ఇదియేమి పేరువ ? మిదియేమి నేర్పు ? | మది నెవ్వఁడోర్చు ధర్మజుఁ డోర్చెగాక.
 ఆచేతకై నీవె యనుమతించితివి ; | చూచినయట్లు వచ్చునె మీఁదిపనులు ?
 అవివేకమున నాటి కట్లాయెఁ బోయె | నవనీళ, వారి ¹⁰నేడైనఁ గాపాడు.
 ఎలమిఁ బాండవు లిప్పు డేవురు నిన్నుఁ | గొలిచి యుండెదమని కోరియున్నారు
 రండని పిలుతువో ? రణబుద్ధి దగిలి | రండని పిలుతువో రాజేంద్ర !” యనిన,
 జనులెల్లఁ గర్తరసాయనంబైన | వనశాక్షు పలుకులవలన హర్షించి ;
 రేమియు ననక సరేంద్రుఁ డున్నంత | జామదగ్నుఁడు పల్కె సర్వకేతనుని :

1. రాజోశన నీకు ; రాజోలేడు. 2. నేమి. 3. జేర్చి. 4. నేఁ డీయ ననుమాట. 5. పాండు పుత్రు. 6. మిప్పించు. 7. లు మీరు. 8. కొనఁడె. 9. దోచుమనియె. 10. నెట్లైన.

జామదగ్న్యఁడు దుర్యోధనునకు హిత ముపదేశించుట

“అవని దంభోద్భవుఁ డనురాజు తొల్లి | యవగాఢ బాహువీర్యమున గర్వించి
గంధమాదనశైల కంధరంబునను | గంధ సింధుర ¹యాధ కలితుఁడై పోయి
యావోట నరుని నారాయణమానిఁ | జూచి కయ్యమునకు హూరుఁడై ² పిలిచె.
పిలిచిన నరుడు కోపించి దర్శలను | వలకేలఁ గబళించి వరుస మంత్రించి
దంభోద్భవునిమీఁదఁ దవిలి వై చుటయుఁ | గుంభినిపై వాఁడు గూలఁ; ³గావునను
నాటి యానరుఁడును నారాయణుండు | నేటిమాత్రము⁴నను నిను గెల్వలేరె?
తనలావు నెదిరినత్త్వము ⁵నెన్నికాదె | యని సేయవలె.” నని యాతండు సెప్పఁ

కణ్వఁడు దుర్యోధనునకు హితోపదేశము సేయుట

గౌరవేశ్వరుఁ జూచి కణ్వఁ ⁶డిట్లనియె : | “ఈరీతి కుచితమా యితిహాస మొకటి
వినఁబడు నది నీవు వినుము; మాతలికి | ననఘాత్మ, గుణకేశి యను పుత్రి గలదు;
ఆపుత్రి పెండ్లిప్రాయమునఁ జూపఱకుఁ | దీపు వుట్టించుచో దేవసారథియు
దీని లోకోత్తరతేజుఁడై మెఱయు | వాని కిచ్చెదనని వరునఁ దానరసి
పాతాళమునకేగి ఫణికుమారకునిఁ | జూతామ్రునన్నిభు సుమూఖుఁ బ్రార్థింప,
సురనూతుఁ బలికె నా సుముఖుని తాత : | “సుర⁷పురి వీనికిఁ జొరరాదు వినుము;
వీనితండ్రి వధించి వినతానుతుండు | మానక వీనిని మర్దింతు ననుచు
వెదకుచున్నాఁడు నే విమవలే” ననినఁ | ద్రిదినపారథిఁ బల్కుఁ ‘దేమలకు తాత!
హరిచేత వీనికి నభయమిప్పింతు | నరుడెండు మీ’ రని యటఁ గొనిపోయి
యాపాపతేనిఁ దా నచ్యుతేంద్రులకుఁ | జూపి యత్రైఱుగు భాసురలీలఁ జెప్ప
హరి కరుణించి యయ్యవలారిచేత | సురగేంద్రసుతుఁ జిరాయుష్స్సంజేయుచి
నర్పవైరికిఁ దానుఁ జాలియున్నంత | నర్పించె మాతలి యహికి.నాత్మజను.
వైనతేయుండు వైరివధము లేకపుడు | దీనికి మూలంబు దేవేంద్రుఁ డనుచు
శ్రీపతియుతుఁడై న జిహ్వునన్నిధికి | వేసోయి కోపింప వెఱచి వానవుడు
‘హరి యింతసేయించె నంత యేనెఱుంగఁ | గరుణించి యీతప్పు కావవే!’ యనిన
నది తద్ద వినుక గర్వాతిరేకమునఁ | ద్రిదశేంద్రునకు వైనతేయుఁ డిట్లనియె :

1. కాడి. 2. నిలిచి. 3. గూలుటయు. 4. నకు. 5. నమ్మి. 6. ఁడు పలికె. 7. రాజపురి వీడు.

‘నిన్ను నీతమ్ముని నిఖిలలోకములుఁ | గొన్ని చెప్పఁగనేల కొనరెక్కఁ దాల్తు.
 నీకూడు గొని¹పోక నిలిపితి ²నిన్న | నాకూడు నీకిట్లు న్యాయమా నేయ?
 ఊహింప మహినుండనోడి నాదైన | మాహార³మది శూలి కటు హారమయ్యె.
 ఇదియు నేడిట్టైన నేనిన్న విడువఁ | గదఁబునకు వత్తుగా.” కన్న శౌరి:
 “యగు సంతలావు లేదనరాదు నీకు ; | జగముల ననుఁ బ్రోవఁజాలుదు వీవు.
 నీమీఁద నాకేలు నిలుపుచున్నాఁడఁ | ⁴బ్రేముడిఁ దాల్పనోపినఁ దాల్పు.” మనుచు
 ముదలించి తనకేలుమోవఁ దాన్మృదును | చతికిలఁబడి హీనసత్త్వంజై యటచి
 తట తట రెక్కలు దాటించుకొనుచు | నటునిటు పెనఁగుచో నాకేలు దిగిచి
 శ్రీకృష్ణుఁ డతని ⁵జెచ్చెర గారవించి | కైకొనె నటుగానఁ గౌరవ్య, వినుము.
 ఈతఁడు నాఁటియుపేంద్రుండు శౌరి | నీతిదప్పినవారి నియమించు.” ననిన

నారదుఁడు దుర్యోధనునకు నీతి గఱపుట

రారాజుఁ జూచి నారదుఁ డిట్టులనియె : | “సారచిత్తుండ వీవు ⁶చపలత్వముడుగు ;
 చలము మానుము శౌరి నదృద్ధిచినుము ; | మెలపుతోఁ బాఠులమీఁది యాగ్రహము
 విడువ⁷కయున్నను వినుము గాలవుఁడు | వడిన⁸పాటులు వచ్చు బహుభంగి నీకు.
 గాలవుఁడను ముని కౌశికువలన | నోలి విద్యలునేర్చి యొక్కనాఁ డతని
 గురుపూజ నాచేతఁ ⁹గొందుగా కనినఁ | గరుణాసమేతుంజై కౌశికమాని :
 “పుత్ర, నీచేసిడిపూజ నేనొల్లఁ ; | జిత్రంబుగా నన్ను నేవించి.” తనిన
 గాలవుం “డటుగాదు గావించుఁ బూజ | వాలాయముగఁ గొనవలయు నీ.” వనుచు
 వడి వేసరింప విశ్వామిత్రుఁ డలిగి : | “విడువక యెల్లచో వెదకి నీవివుడు

1. పోవ. 2. నన్ను. 3. భీతి నీయహిరసాతలము | పెనఁ జొచ్చియుండ నవ్వెరపెల్ల జరపి | పెన గలి
 గిటకుఁ దోడ్చెర నెవ్వడవు.

4. భూమిదగ్గలక నహింపుము చాలఁ ననుచు | నవలీల నతనిపై హస్తంబు చాచి | నివిడి సంతయు
 మేను నిమిర దాన్మృదును | నదరుచుఁ దన గర్వ మంతయు వదలి | చదికిలఁబడి.

5. సంచిత కృపాదృష్టిఁ | జేకొని యనిచె నీక్షితి నాతఁ డలరె | కావున నీదేవ కంటకజైరి | భావింప
 గర్వాంధుఁ బట్టి వధించు | నది నీవెఱంగి యీ యఖిలైకపద్యుఁ | గొడతని భక్తితోఁ గొలుపు
 మేలనిన | రారాజు.

6. చలపట్టఁ దగదు. 7. కుండిన మున్ను. 8. పాపెఱిగింతు.

9. గొనఁడు మిరసిన | గురువు శిష్యునిజూచి కొమరొప్పు బలికె | పుత్రుక, నీచేయు.

కప్పురు నొకచెవి గలిగి శ్వేతాంగ | ¹ మొప్పురు నెనమనూఱుత్తమాశ్వములు
 తెమ్ము నా.” కనుడు ధాత్రీభాగమెల్ల | ² ద్రిమ్మరి తానట్టితెఱంగు గుఱ్ఱముల
 నెచ్చోటఁ గానక యేడ్చుచో గరుడుఁ | ³ డచ్చటి కేతెంచి యతని నూర్చి
 యమరేంద్రపురిఁగాని యట్టియశ్వములు | సమకూర వందు రాజాలుదే? యనుచు
 నొడఁబాటుగల మాని నురు⁴వక్షపేధి | నిశుకొని జవమున నేతేర, సతఁడు
 పలుచనై నిలువనోపక తూల ధాత్రీ | బులుఁగు తేఁ డొక మహా⁵భూధరంబెక్కి
 యానిత్యకృతి డించి యవనికి డిగ్గి | మాని నిర్భాగ్యత మదిలోన నగుచు
 నాయతితోడ యయాతియున్నెడకుఁ | బోయి కార్యంబు చెప్పుటయు నారాజు
 తనకట్టి తురగరత్నంబులు ⁶ లేమిఁ | దనయ మాధవి యనుదాని ⁷ రప్పించి
 మునిజూచి పల్కె : “నిమ్ముగ్ధాక్షి మీరు | గొనిపోయి చూపుఁ డీకువలయేళులకు ;
 వడి ⁸ నిట్టిహయము లెవ్వనివీటనుండెఁ | దడయక యొకలక్షదాఁక వాడిచ్చు
 నీలేమఁ గొను.” మని యిచ్చినఁ ⁹ బోయి | గాలవమాని యిక్ష్వాకునిఁ గాంచి
 యాయంతిఁ జూపి కార్యంబు చెప్పినను, | ఆ యయోధ్యారాజు సంగీకరించి
 “యిన్నాఱుతురగంబు ¹⁰ లీలక్షణముల | నున్నవి నావీట నున్న ¹¹ యిన్నాఱు
 గొనిపోమ్ము వలసినఁ గొమ్మ నిం.” డనిన | మునిసాధుఁజూచి యమ్ముద్రియ పల్కె :
 “మున్నోకముని నాకు మొగిఁ బుత్రుఁగన్నఁ | గన్నెఱకమ్మును గరుణించి పోయె.
 కావునఁ బుత్రులు గలుగునందాఁక | ¹² నీ విభునకు నన్ను నిచ్చి వెండియును

1. మొప్పైన యెనమనూఱొగిఁ చెమ్ము అనిన | నిమ్ముల మునియు. 2. నిమ్ముల పెదకి తా నెంతయు
 డస్సి | యెచ్చట. 3. డచ్చటి. 4. భుజాగ్రమునఁ | దడయక గొని వియత్స్థలి కేఁగ సతఁడు.
 5. భూధరంబునను | నానొప్పు మానికన్యకఁ బొడగాంచి | యాయంతి యుగ్రదేహాగ్నిలోఁ దనకు |
 రాయుచు నటంబోప రాక్షన్న మగుడి | యాయనఁ గొనుచు యయాతి యున్నెడకుఁ | బోయి
 యశ్వంబులు పొలుపార నడుగఁ | దనకట్టి.
 6. లేక. 7. నిప్పించి. 8. జూప. 9. గరుడి | గాలవుతోడ సక్కన్యక దోకొనుచుఁ | దగ నయో
 ధ్యేశు సుధన్వనిఁగాంచి | మగువజూపుటయు నమ్మనుజేతుడతరి | యిన్నాఱు. 10. లీక్షణంబునను.
 11. నున్న వేసెఱుగఁ | గొనిపోవవలసినఁ గొమ్మ నాకిచ్చి | కొనిపోమ్ము నాఁ బక్షికుల వల్లభుండు |
 చెలియ నీతనికి నిచ్చిన కేవహరులు | కలుగునొకొ యని కడు విచారించి | నిన్నుఁ బొందియు
 భరణీనాథ, దీని | కన్నెఱకము చెడకయి నిల్పుఁగాక | గావున.

12. భావింప నిది నీకుఁ బత్నియైయుండి | వెనుక మావెంటనె వెన వచ్చు ననుచు | మునుపుగాఁ జెప్పి
 యమ్ముదిత రాజునకు | నిచ్చి గుఱ్ఱంబు లన్నియును గైకొనుచు | నచ్చోట నున్నచో.

ఆవల నొక్కని కర్పమి.” మృనిన | నావిధంబున నింతి సతఁడు రాజునకు
నిచ్చి యాగుట్టుంబు లెన్నికఁ గొనుచు | నచ్చోటనున్నచో నామహారాజు
వను మనస్సను పుత్తు వామాక్షియందు | వెనఁగాంచి మునికి సవ్వెలఁది నొప్పించె.
అతఁ డంత నిట్టైన హరులెల్లఁ గలుగు | గతభీతిఁ జనుమని గరుడు వీడ్కొలిపి
యటఁబోయి కాశీశుండగు దివోదాసు | కట భోజపురనాథుఁ డాసీఁరునకుఁ
గ్రమమెప్పుఁగాఁ దొంటిగతిఁ గాంతనిచ్చి | యమర సిన్నూ జేసిహయములఁ గొనియె.
వనిత కాన్యపులు ప్రవర్ధన శిబులఁ | దనయులఁ గాంచి యత్తరలాక్షి నొసఁగ
గాలనమని యంతఁ గడమనిండుటకుఁ | గాలీచపడునట్లుగా నుత్సఁ దిరిగి
1 దొరకొనకున్నను దుఃఖింపుచుండ | గరుడి క్రమ్మర వచ్చి గాలపుఁదేర్చి :
“యింక నెక్కడఁగల్గు నీలాగు హరులు ? | శంకింపకీపు విశ్వామిత్రుఁ గదిసి
నుతలీల నీ యాఱునూఱు గుట్టముల | సతనికి నొసఁగు మీ యబలతోఁగూడ.
కొళికుఁడును బుత్తుఁగాంచి నీసేవ | రాశికి నెక్కించు ర.” మృని పోయి
గురునకు శిష్యునిఁ గొమరొప్పు జూపి | హరులనిప్పించి యయ్యబల నిప్పించి :
“ఏకార్యము 4 నెఱుంగఁ డీచిన్నవడుగు ; | నీకు నోర్వకపోదు నిఖిలజ్ఞ ! వినుము.
జవనాశ్వము 5 లకును జాలని కడమ | యువతిఁ 6 దేశోనుము పుత్రోత్పత్తి.” కనినఁ
గరుణ నమ్మని యింతిఁగై కొని యందు | హరిజేహ నప్తుకుఁ డను పుత్తుఁ గాంచి
యతివనంపినఁ బోయె నది 7 తపంబునకు ; | హితమతిఁ దార్మ్యిండు నేగె నపువచును.
కాపునఁ బెద్దలు గాదన్నత్రోవ | వే విడువనివాఁడు విసువు నీరీతి ;
వెన్నునిమాటలు వినుము మే.” లనినఁ | గన్నుగానక నవ్వి కౌరవ్యుఁ డనియె :
“ఓ మునులార ! మీరొత్తిచెప్పకుఁడు ; | మామత మెఱుంగరు. మఱి వేతె గలదు ;
అరులు భీకరులని యని మానసంకఁ | దిరుగ 8 మేవిధమునఁ ; 9 దిరిపెమేమిటికి ?
నారాయణుం 10 డైన నరుఁ 11 డైన బొడుతు | సారములయ 12 మైన జయ 13 మైన వెఱవ.”
లనిన నచ్యుతుఁ బల్కె నాంబికేయుండు : | “విసఁజెప్ప 14 మొకమాట వీనికి నీవు ;
నేనును విమరుండు నీనంజయుండు | వీని దుర్భాషల వేగుదు.” మనిన

1. దొరకింపసేరక. 2. గాఁగ. 3. హరులను నిప్పించి యతివ. 4. ను సేరఁడే. 5. లు చాలి.
6. గైకొమ్ము. 7. దివంబునకు. 8. నే. 9. దేశాశుద్ధికిని. 10, 11. షయ్య. 12, 13. మయ్య.
14. మోమంటి.

శ్రీమృదు దుర్యోధనునితో హితోక్తులు పలుకుట

శౌరి కౌరవుల బల్కు : “¹సర్వాంక, సీవు । వీరమండల²మేల వెలితిచేసెదవు ?
 ధృతరాష్ట్ర వెఱిపెల్ల దీటు శ్రీచేరు । నతిభక్తి³నామాట లాలింపవయ్య.
 ఆఁఁగొని ముసిడి తిన్నట్లు రాధేయు । కాఁకమాటలు వింటి కార్యధారలను.
 ఈ దురాత్ములు నిన్ను నెలయింపఁగాని । కోదండవిద్య ఫల్లును పాటి⁴వారె ?
 ఇచ్చల నాజిష్ణుఁ డింక గోవులకు । వచ్చినగతి రాఁడు వడి సేనఁ దెచ్చు.
 సీతెచ్చు సేనలన్నియు భీమసేను । చేతిలోనికి లేవు చెండాడునవుడు.
 సహదేవునకునైన సాటి మీయందు । మహితునొక్కని ⁵నెన్నుమా వ్రేలునుడిచి.
 సీపటచినపాట్లు నెఱి నోర్చియుండు । నాపాండునుతుల నేలా పిల్చుకొనవు ?
 ఇరువాగుఁ గూడి యీరేడుదీవులును । పరుస సాధించిన నైభవంబెక్కు.
 పాండవులకు సీవు పా లిచ్చునంత । మండల మైదాఱుమఱుగులై రాదె ?
 రారాజు, ధృతరాష్ట్ర రాజుగాఁ గొలిచి । మీరు వారును గూడి మెలఁగ మేలగును.”

భీష్ముడు దుర్యోధనుఁ దేర్పఁజూచుట

అనుచోట భీష్ముఁ డయ్యహి కేతుఁ బలికె : । “వినవన్న వెన్నుని ⁷విమలవాక్యములు
 గొనకొని మనవిందు గోవిందుఁ డిందుఁ । జనుదెంచె నుభయపక్షముల రక్షింప.
 ఇతనిమాటకు దాఁటితేని మీతండ్రి । నుతనాశ ధననాశ శోకాబ్ధి⁸మునుఁగు,
 కీడవ్వఁ డొనరించుఁ గృష్ణార్జునులకు । ⁹పిడక జను ప్రోల విడియు నాద్రోహి.
 సీయొక్కనికీఁ గాఁగ నృపులఁ బెక్కండ్ర । నాయోధనాగ్నిలో ¹⁰నడఁతురే ?” యనినఁ

ద్రోణుడు దుర్యోధను ననునయించుట

గురురాజు నీక్షించి గురుఁ డిట్టులనియె : । “తరముగా దిట్టి యుద్ధము మానుమయ్య !
 దొరలును గురులు నాపులుఁ దోడినృపులుఁ । బరమహితంబు చెప్పఁగ సీవు వినవు.
 కటకటా ! నే మెఱుంగని లావు సీకు । నెటనుండి చనుదెంచు ¹¹నీయుద్ధమునను ?
 ఘను నిన్ను గెలిచిన గంధర్వు గెలిచె । మనక్రీడి నెఱుంగవే మనుజేంద్ర !” యనిన

1. సర్వమై. 2. మెల్లకల్పిచేసితిని. 3. మా. 4. గారు. 5. జూపుమా. 6. భువనములు. 7. విశద,
 8. బడును. 9. పేడుక. 10. నడకునే. 11. నిద్ధయుద్ధముల.

ధృతరాష్ట్రుడు దుర్యోధనుని బోధించి చూచుట

నాంబికేయఁడు పల్కె నపుడు నందనుని : “ అంబుజాక్షుని దై వమని కొల్వు మేలు ;
వాసి తక్కువగాదు వడి ధర్మజునకు । భాసిల్ల శరణని బ్రదుకు టుత్తమము.
హితచింత సేవిత యెఱుంగవే వుత్త ! । మతిమంతు పలుకేల మతి విన ? ” వనిన
మఱియు వానికి ద్రోణ మందాకినేయు । లఱిముటి యొత్తి యిట్లని చెప్పిరపుడు :
“ ఏ¹వెంట నీచిత్త మెఱుంగముగాక । నీవు ధర్మజుఁడేరి నెమ్మి మ్రొక్కినను
అతఁడు సంతృప్తాత్ముడై కౌగిలించు ; । ²నశతంబు భీముండుఁ జలముచాలించు ;
సర్జున మాద్రేయు లర్థిమ్రొక్కుదురు ; । నిర్జలేశ్వరుడైన నినుబోలఁ డపుడు.
వినవయ్య కౌరవ్య, వెట్టివిగాక । జనుల సంతోషంబు సామాన్య మెట్లు !
ఈ వచ్చియున్న భూమిశులనెల్లఁ । బోవనంపిన వారు ³భూములకేఁగి
ముఖముఖంబులుచూచి ముదితలుఁ దారు । సుఖముండు రదిసికు సుకృతంబుగాడె ! ”

దుర్యోధనుడు కొలువునీడి పోవుట

అన విని కురురాజు హరిఁజూచి పలికె : “ పానరఁ బాండవులను బోధింపుఁ డిట్లు ;
ఏనెన్నఁడును దప్ప, నేమి⁴భాగ్యంబా ! । ⁵మీనోరి కెంతయు మెత్తనయైతి ;
ఉద్ధతి సతిచీర లొలిపించి రనుచు । యుద్ధార్థులౌట ⁷తారో నేనా చెపును !
⁸వాసి పోనాడక వనితఁ గోల్పడక । గాసిల్ల కూరకే కలవె జూడములు ;
కావున నన్ను నిక్కడివారియట్లు । ⁹నీవును దూఱక నిజము చింతింపు.
తారెత్తినచ్చినఁ దద్ద మేలయ్యె ; । ఘోరాజనేయుట గుణము రాజులకు.
ఏనింక వెఱచిన ట్లీధర్మజునకుఁ । బూని మ్రొక్కఁగనోప భూమిఁ గేలూఁది.
తొడరినఁ జాలు నింద్రునకైన మ్రొక్కఁ ; । గడపట భూమిభాగము నీయఁ గృష్ణ !
నను ¹⁰బిన్న గాఁడేసి నాతండ్రి తమకు । వెనుకకుఁ బాలు ¹¹దావిడిచెఁ బోనిమ్ము ;
ఆదట నేడు భీష్మాది సత్త్యమున । నూదిమోపినయంత చోటు ¹²నేసీయ ;
పోరాడి ¹³వారిచేఁ బొలిసిన నాకుఁ । బేరుఁ గీర్తియుఁ గల్గు బెరయు న్నర్హమును ;
¹⁴ధర వీరభోజ్యగదా కృష్ణ ! ” యనిన । నరుదారఁ గోపించి వారి వారి కనియె :

1. వంక. 2. ధృతినంత సహృదయఁ గాగిలించు. 3. పురమల. 4. కార్య. 5. మీరి మీ
కెంతయు. 6. పించెనుచు. 7. తారొయ్యన. 8. వాసియుఁ బోవక. 9. నీవు దూషింపక
10. చిన్న. 11. దా. నిడిచి. 12. దా. 13. తమచేత. 14. కలపించి పెద్ద శ్రవ్యింపకుఁ డనిన.

“పొలిసెద రీవు నాశ్రులు నాజిలోనఁ | ¹దలఁకక మఱియెందుఁ దప్పిపో²యెదరు ?
 ఒగి బాండవులకుఁ గీహొనరించినట్టి | జగదీశ, నీయందు సత్యమెక్కడిది ?
 విషధిలోఁ ద్రోచియు విషముఁ బెట్టియును | విషధరంబులఁ ³పెట్టించి చూపియును
 లక్క⁴యిల్ గాల్చియు లక్ష్మి చేకొనియుఁ | బెక్కురీతుల భంగ⁵పెట్టవే వారి !
 వా రిన్నియును నోన్చి ననుభ రక్షింప | నీరీతి గాదని ⁶యీహోర్వలేక
⁷బూది మాయపుజూడమున వారిగెలిచి | యాదేవి నీడ్చించి యాస్థానమునను
 గొన్నిమాటలు హెచ్చ కందులాడితివి ; | విన్నవారలుగదా ! వీరె యున్నారు.
 అదియుఁ బాండవులోన్చి ; రక్ష దార నెదురు | గుదురుగా వారిపైఁ గొడిమెలెన్నుచును
 ఉండుట తగదు వా రుగ్రసాహనులు ; | రండని పిలిపించి రాజ్య విం.”డనిన
 ఆ పలుకుల కుగ్రుండై న వారాజు | కేవల యువరాజు హితముగాఁ బలికె :
 “⁸అన్న, నీవిచట ⁹వీరల నమ్మియున్న | నిన్నింక దొరలెల్ల నీలచ్ఛన్నునకు
 నొప్పించి చంపింప నున్నవా.” రనిన | నప్పు డాతఁడు లేచి యచ్చట తొలఁగి
 పోయినఁ, గర్జుండుఁ బోయె ; దమ్ములును | బోయిరి ; శకునియుఁ బోయె ; నవ్వెనుక
 మఱిగొందఁజేగిరి మనజవాయకులు ; | వెఱచె నాస్థానంబు ; వెఱచె లోకములు.
 అందఱు నిశ్చేగి ¹⁰యనతిదూరమున | నందడించుచు నిల్చి సందేహ మొదవి
 గాంగేయుఁ డిట్లనఁ : “గమలాత్త, వీని | భంగి ¹¹యెట్టులొ కానఁబడదు¹²చింతింప ;
 తానేల పోయె ? నిందఱు నేల చనిరి ? | ¹³యీనేల నిలువమి కేమికారణమొ ?
 ఏమి¹⁴పుట్టిన బుట్టు నీదురాగ్రహుండు | భూమిశుకడువునఁ బుట్టె గావునను.”
 నావుడుఁ గోపించి నలినాక్షుఁ డనియె : | “ఏ వీనినెఱుంగుదు నిది కొత్తగాదు ;
 కన్నతండ్రికి మీఱి కంసుఁ డిట్లైన | మున్ను చంపితి వంశమును విస్తరిల్లె ;
 దుశ్శాసనా¹⁵గ్రజుఁ దూలించి చంపి | నిశ్చంక చేయుండు నెఱి భరతకులము.
 కులమెల్ల నొకనికి¹⁶ గూలనే.” లనినఁ | గలఁగుచు భీతితోఁ గారవృత్తండ్రి
 విదురుచే గాంధారి వేగ రప్పించి | చదురొప్ప నాయొంతి ¹⁷నరిగడ్డె నునిచి
 “మగువ, నీతనయుండు మా¹⁸మాటవిసక | పగవానివలెఁ బోయి పన్నియున్నాడు ;

1. దలఁకకు. 2. యెడిని. 3. జాల వేడి. 4. యిండ్లులు గాల్చి. 5. పెట్టి. 6. నీవు తెండియును. 7. బూద (?). 8. నన్నింటి నిచట నెంతయు. 9. వారల నమ్మియుండ. 10. రతిదూరమునకు. - సందోహమై యున్న. 11. యేమియు. 12. చూచితివె. 13. ఈనీచుఁ డుండుట. 14. పుట్టువుబుట్టె నీదురాచారి. 15. దుల దూషించి నేడు. 16. గూలనే యనిన. 17. పను. 18. ముద్ది.

భుజగతల్పుఁడును ¹భూభుజులును వినఁగ | భుజగకేతను సీవు బోధింపు.” మనిన
ముదితయు నమ్మహామూర్ఖునిఁ బిలువ | విదురునిఁ బుత్రేర, విదురుండు²పోయి
శకునియుఁ దానును సర్పకేతనుని | నొకరీతిఁ బ్రార్థించి యొనరఁ దోడైర
నతఁడు కర్ణాదుల నచ్చోట కినిలిపి | మతిలోనఁ గోపాగ్ని మండుచుండఁగను
జనుడెంచి తన యథాస్థానంబునందు | వన⁴మాలిఁ జూడక వరుస నున్నంత
గాంధారి వానికి ⁵గడు గారవమున | సంధికార్యము పర్వసమృతంబనియుఁ
బ్రాహ్మణు లత్యంత బలవంతులనియుఁ | బుండరీకాక్షుని బుద్ధి మేలనియుఁ
పాపమును నిల్పుట గురుకృత్యమనియుఁ | బలుతెఱఁగుల బుద్ధి ప్రకటింప, వాడు
చెవికి నమ్మాటలు చేదుచూపుటయఁ | దివిరి క్రమ్మట లేచి తెంపుమై బోయి

దుర్యోధనుఁడు కృష్ణునిఁ బట్టి బంధింప నెంచుట

కర్ణాదియోధులఁగలసి యిట్లనియె : “దుర్లయంబును ⁷శౌరి తొడఁగుచున్నాడు ;
తాఁ గంఠుఁ జంపుట తడవుచున్నాడు ; | లోఁగక ననుఁబట్టి లోఁగుచున్నాడు ;
చలము డింపక మీరు శౌరిఁబట్టుటకుఁ | దలపడుదురుగాక తడవే !” యనిన
నా కీలెఱింగి సాత్యకి కృతపర్మ | నేకాంతమునఁ బల్కుఁ : “నిదె చూడు వీడు
దామోదరునిఁ బట్టె దలఁచుచున్నాడు ; | భూమిపాలుర నెల్ల ⁹బూన్పుచున్నాడు ;
మనలక సీవింక మనసేనఁ గూడి | పనదోష వాకిటఁ బదిలమైయుండు.”
అని చెప్పి ¹⁰యనిచి తానబ్జనాభునకుఁ | గనునన్న చేసి యక్కార్యంబు దెలిపి
చోలువెల్ల నపుడు సంక్షోభింపఁ బలికె : “తులువ యెంతటివని ¹¹దొడఁగినాడకట !
సీలాభ్రమునఁ బూప నిలిచిననాడు | చేలకొంగున నగ్ని ¹²చిక్కిననాడు
ఈ వార్ధి బడబాగ్ని ¹³యింకిననాడు | శ్రీవిభు మతిగదా చిక్కించు వీడు !
పార్థులచేఁ జావఁ బాలైన వీని | నర్థిఁ జంపుచు.” నన్న నామాట కులికి
విదురుఁ డావిధమెల్ల విభునితోఁ జెప్ప | మదిలోన భీతుఁడై మనుజునాయకుఁడు
విదురుచే నందను వేగ రప్పించి | మదిసోవ్వఁ బలుకుచో, ¹⁴మచ్చరంబునను

1. భూజమల్. 2. చచ్చి. 3. నునిచి. 4. జాతు. 5. గారవంబునను. 6. న. 7. కార్తి.
8. జంపుటకు. 9. బూటు. 10. పనిచి. 11. దొరకి. 12. చిక్కించు. 13. నింకించు.
14. మహి సంశలింప.

కృష్ణుని దివ్యస్వరూప విజృంభణము

హరి వానిజూచి యుగ్రాక్షుండై పలికె : “ కురుకులాధమ, చూచుకొనిరోరి 1నిన్ను ;
 నే నొంటివచ్చితి నిచ్చోటికనుచుఁ | బూనితి పట్టింప భూరిగర్వమున ;
 పట్టుమా చూతము బంటవై.” యనుచు | సట్టహాసమునేయ సతనిఫాలమున
 సరసిజగర్భుండు సన్నిధియయ్యె ; | సురమున సీతానుఁ డుదయించి మించె ;
 భుగులున నగ్నులుపొడమె నేత్రముల ; | మొగముచూపె భవాని ముఖగహ్వారమున ;
 పొలసిరి దాపటఁ బురుషాతయములు ; | పలపటఁ దోచిరి వరుణార్థపతులు ;
 అశ్విన లాదిత్యు లగ్రభాగమున | విశ్వలు వసువులు వెనుక నేర్పడిరి.
 రుద్రులు బహుభేదరులుఁ గిరీటమునఁ | గాద్రవేయులు పాదకమల వీతమున
 బిలులుడు పాండుండుఁ దప్పక భుజంబులను | విలయసూర్యులు నాభివీధి వెల్పడిరి.
 అదయులై వృష్టిభోజాంధకవీరు | లుదయించి యింపార నూరుభాగముల.
 అప్పుడు శార్ఙ్గ చక్రాది శస్త్రంబు | లొప్పారె బహుబాహుయుగళంబులందు.
 రూఢిఁ గర్ణములందు రోమకూపముల | బాడబ భీకరప్రభ లువృత్తిలై ;
 వీడుగాడ్పులువీచె ; నిలరాలెఁ జుక్క ; | లోడక యొకమోత యుర్విభేదించె.
 ఆ మహామూర్తికి నందఱు వెఱచి | యామిలితాక్షులై హతచిత్తులైరి.
 శౌరియు ద్రోణ సంజయ భీష్మ విదుర | నారదాదులఁ గుణాదృష్టిఁ జూచి
 చెలువైన దివ్యదృష్టియుఁ బ్రసాదింపఁ | బులకించి వారు సొంపుగఁ జూచునెడను
 సురదుందుభులు మ్రోసె సురసుమవృష్టి | కురిసె గంధర్వులు కొనియాడి రతని.
 కర మర్ధి నమ్మహాకలకలంబెల్ల | హరిమహత్త్వంబని యాంబికేయుండు
 ఘనభక్తిఁ దన రెండుకరములు మొగిచి | తనువు కంపింపంగ దైత్యునిఁ బలికె :
 “సర్వజ్ఞ ! సర్వేశ ! సర్వాంతరాత్మ ! | సర్వభూతాత్మక ! శరణంబ వగుము
 కలుషదైత్యునిఁ జంపి కావవే యనినఁ | జెలఁగి ప్రహ్లాదుఁ గాచిన దేవ, శరణు ;
 చిక్కితి మకరంబుచేఁ గావుమనిన | యక్కరిఁ గాచిన హరి, నీకు శరణు ;
 హాటకాచలధైర్య, హరమిత్ర, కపట | నాటకనూత్ర కృష్ణా, సన్ను ప్రోవు (?)
 సత్యభామాప్రాణ, సత్యప్రవీణ, | నిత్యకల్యాణ, నన్నిపుడు రక్షింపు ;

1. నన్ను. 2. సత్త్వమున. 3. బలులు పాండులును. 4. వగు. 5. దైత్యభవం. 6. భూతాత్మ.

7. విజ్ఞానభాజన, నీకు శరణు.

సాగరాత్మజనాథ, సకలలోకేశ, | నాగారివాహన, నన్ను రక్షింపు;
 నీ విశ్వరూపంబు నేడు చూచెదను; | గావింపవే! నాకుఁ గన్నుల దృష్టి;
 అటమీఁదఁ దొల్లిటియట్లు కావింపు | కుటిలశీలులఁ జూడఁ గొలఁదిగా.” దనిన
 జనులెల్లఁ జూడ నా జననాయకునకుఁ | గనుగపకును జూపు గలుగఁ బుట్టింది
 తన విశ్వరూపంబు దర్శింపజేసి | వెనుకఁ దొల్లిటియట్లు విరచింపజేసి
 యొసర నప్పటిరూప ముపసంహరించి | మునులనందఱఁ బ్రేమమునఁ జూచి యనిచి
 మోమునఁ గోపంబు మూర్తీభవింప | నేమియు ననక యయ్యెడనుఁడి లేచి
 యనుజహార్దిక్యల హస్తంబులూఁది | చనియెఁ బౌరులు భక్తి జయవెట్టుచుండ.
 అని యిట్లు జన సేజయ క్షీణింపితికి | ముని వినిపించిన మోదించి యతఁడు
 అనఘాత్మ, తరువాత నైన వృత్తాంత | మనువొప్పఁ జెప్పవే యని యడుగుటయు
 వాసుదేవవిధేయ, వైభవావాస, | వాసవార్చిత, లోకవైఖరీశేష,
 శేషశేషవివేక, సిద్ధసంకల్ప |
 కల్పవృక్షసమాన, ఘనదయాకల్ప, | కల్పితబుధమోద, కల్యాణభావ,
 భావజ్ఞశేఖర, ప్రభురంతిదేవ, | దేవనన్నిభ, నీకు దిగ్విజయంబు.
 ఇది సదాశివభక్త హితగుణానక్త, | సవయస్వరూప, కాశ్యపగోత్రదీప,
 శ్రుతిపాత్ర ఎల్లభసూరి సత్పుత్ర | మతిమద్విధేయ తిమ్మయనామధేయ
 యోజిత భారతోద్యోగంబునందు | నోజతో నాశ్వాస మొనరె రెండవది.

తృతీయాశ్వాసము

*శ్రీశేషశైలేశ, చిదచిత్ప్రకాశ, | ఈశ, దిగీశ, వాణీశ, హృదీశ,
కరధృతవరచక్ర, ఖండితనక్ర, | కరిరాజసంరక్ష, కమలదళాక్ష,
హరి, మూరారి, ముకుంద, అవ్యయానంద, | నరసింహ, సురసుత, నారదవినుత,
వినుము వెండియు నిట్లు వివరింపదొడగె | జనమేజయునకు వైశంపాయనుండు :
ఆరీతి శ్రీకాంతుఁ డలిగిపోవుటయు | శౌరవేశ్వరు తండ్రి గాంధారి ననిచి
హరివెంటఁ బుత్రమిత్రామాత్యనహిత | మరుదేర, వీక్షించి యతఁ డొక్కచోట
నిలిచి వారలనెల్ల నిలువఁబంచుటయు | గలఁగుచు హరి సంబికానూతి పలికె :

ధృతరాష్ట్రుండు కృష్ణుని బ్రతిమాలుకొనుట

“గోవింద, నాయందుఁ గొదలేడునుమ్ము; | నావాక్యమొల్లఁడు నాగకేతనుఁడు.
ఏనును భూభాగ మిప్పింపఁదలఁచి | వీనికిఁ జెప్పితి శివేభంగి బుద్ధి.

* తంజావూరి ప్రతిలో ఉద్యోగ పర్వ మంతయు రెండు శాస్త్రసములుగానే యున్నది. అనఁగా -

“అనుజ హర్షిక్యల హస్తంబులూఁది

చనియెఁ జారులు భక్తి జయశెట్టుచుండ. (చూ. పు. 71. పంక్తి. 8.)

ఆరీతి శ్రీకృష్ణుఁ డలిగి పోవుటయు. (చూ. పు. 72. పంక్తి. 5.)

అదిగా అంతయుఁ గలిసి ద్వితీయాశ్వాసముగానే యున్నది.

మద్రాసు ప్రతిలో అట్లుగాక :-

“చనియెఁ జారులు భక్తి జయశెట్టుచుండ”

అన్నంతతో ద్వితీయాశ్వాసము పూర్తియై

“ఆరీతి శ్రీకృష్ణుఁ డలిగి పోవుటయు”

అను ద్వీపదతో తృతీయాశ్వాసము ప్రారంభ మగుచున్నది.

ఇందును అందును ఆశ్వాస విభాగములోనే భేదముగాని, తక్కిన విషయములలో లేదా అంతగా లేదు. తంజావూరి ప్రతిలో ఈ యాశ్వాస విభాగము లేదు గనుక, ఆశ్వాసాద్యంత సంబోధనలును లేవు; మద్రాసు ప్రతిలో అది యున్నది గనుక ఆశ్వాసాద్యంత సంబోధన లున్నవి.

1. కృష్ణు. 2. వలసి. 3. విహితహా.

పలుమాఱు నన్ను జెప్పనివానిజేసి | పలుకకమానరు ప్రజ లుర్విలోన.
 నాగ కేతనుఁ డొక్క నాబుద్ధిగాదు | బాగొప్పఁ గృపుబుద్ధి బాహ్నికుంబుద్ధి
 కలశ¹జాతునిబుద్ధి గాంగేయుబుద్ధి | విలసిల్లు నీబుద్ధి విఁడు చూచితినె!
 విననివాఁడెట్లైన వినక పోనిమ్ము | నను వానిఁగూర్చు నగధారి!” యనిన
 ఆరాజు నూరార్చి హరి భీష్ముఁ బలికె : | “వీరీతి సంధిగా దేను బోయెదను.
 జననాథు ననరాదు; జననాథుఁడైనఁ | దనయంతవట్టును దాను నుద్ధుండు.
 బాహుసత్సంబు లొప్పుగ వారు వీరు | నాహంబాసరింప నై నట్టులయ్యె.
 అయ్యెడిదేమి! వారాజులో గెలుతు | రియ్యెడ కిదెవత్తు రేదెత్తు.” ననుచు
 నిజ రథావోహణనియతుఁడై కదలి | గజపురాధిపులును గదిసిగాఁ బోయి
 కుంతికిఁ మొక్కి యక్కురురాజు హృదయ | మెంతయు నయ్యింతి కేర్పడఁ జెప్పి
 క్రమక్రమ నిట్లనె: “కౌరవుల్ క్రొవ్వి | యుమ్మడికూటమై యుద్ధంబుగోరి
 త్రులైదరదియుఁ బాథులకు మేలయ్యె; | గొల్లకు లాభంబు గొట్టె క్రొవ్విసను.
 ఇప్పు డే బోయెద నెల్లపార్థులకుఁ | జెప్పెనుబుద్ధి చెచ్చెరఁ జెప్పు.” మనిన

పాండవులకు యుద్ధమే కర్తవ్యమని కుంతి కృష్ణునితో జెప్పుట

పాండుని నతి పల్కుఁ : “బద్ధపతాక్ష! | పాండవులకు బుద్ధి బవరంబు ¹⁰నువ్వె.
 తమకు సుత్తమరాజధర్మంబు ¹¹గలుగ | విమతుల సీధంగి వేడ నేమిటికి!
 పాపమింతయుఁగాక పార్థమారుతుల | చాపంబు గదయును జగతి మోపునకె!
 వలవనిసంధి దైవము మాన్చెఁగాక | కలయుట కష్టంబు కౌరవుతోడ.
 అనిలోన ¹²భుచులెందఁజైనఁ జానిమ్ము | మనసేన ¹³లెంతయు మడియంగనిమ్ము
 అలుగులఁ దమకు నొప్పైనఁ గానిమ్ము | కలహంబు కార్యంబు కౌరవుతోడ.
 ఏను జెప్పితినని యీబుద్ధి పాండు | నూనుల కెఱిగింపు నునిశితార్థముగ.
 గోవింద, మఱియు నాకుశల మేర్పఱపు | వేవేగఁ బా.” మృని వేడఁ దీవింది
 యనిపిన మొక్కి పద్మాక్షుండు గదలి | మనుజునాథుల నిల్చి మంత్రుల నిలిపి
 యటఁ గర్ణుజూచి ¹⁴నన్ననువ రమ్మనుచుఁ | గుటిలాత్ముఁడగువాని కొనరెట్ట వట్టి

1. నూతుని. 2. వాఁ డట్లున్న. 3. యా. 4. జననాథ, భృతరాష్ట్ర. 5. సత్త్వములు దాపక.
 6. నిపుణుఁడై చెదలి. 7. ధీకులు గదలి. 8. చెమ్మరికూటమై దివిరి యుద్ధమున; యుమ్మరికూటమై.
 9. గొఱియ. 10. బుద్ధి. 11. గలదు. 12. నృపు. 13. లెట్టెట్టు. 14. తన్నునువ.

తానున్న తేరిమీఁదకు రాగఁ దిగిచి । శై నేయుఁ గరి నెక్కి చనుదేరఁ బనిచి
 కృతవర్జునునిచి సత్కృతుఁజేసి యనిచి । గతిమాంద్యముగఁ బోవఁ గని పౌర¹జనులు
 కేలెత్తి మ్రొక్కి పల్కిరి తమలోన : । “ఏలొకా పోయెడు నితఁ డాగ్రహించి !
 యక్కట ! సంధిగా²దయ్యెఁ ; గారవులు । చిక్కిరింతకుఁ జువ్వె జిష్టునిచేత.
 తమకు గాండీవమంతటి విల్లు గలదె ? । తమకు శ్రీకృష్ణునంతటి తోడుగలదె ?
 గొయ్యలై హరి³బుద్ధి గొనియాడరైరి ! । ఇయ్యన కేలొకా యినజాతోమాట !”
 అని పెక్కుభంగుల నాడగా వినుచు । వనజాక్షుఁ డిభవురద్వారంబు వెడలి

పాండవులతోఁ గూడియుండుమని కృష్ణుఁడు కర్ణునకు బోధించుట

యేకాంతమునఁ గర్ణు నిట్లని పలికె : । “నీకేల కర్ణ, యీసీచులఁ గొలువ ?
 సీతండ్రి పాండుఁడు సీతల్లి⁴కుంతి ; । నీతోడ నాప్తంబు నేడు చెప్పెదను.
 మున్ను గొంతికి మంత్రమున సూర్యువలనఁ । గన్నియ వయసునఁ గన్న బిడ్డఁడవు.
 ఈత్రోవ యెఱిగింతు నే ధర్మజునకు । క్షత్రియుండవు నీవు శంకింపవలదు.
 ఆ పాండవులు నీకు సతిభక్తి⁵సేయ । ద్రాపది వరుసతోఁ దగఁ బాలువడసి
 వసుధ యేలుము చక్రవర్తి వయ్యెదవు ; । పానగ నీకొలువేల భూప, నీ ?” కనిన
 నిట్టను రాధేయుఁ : “డిది మున్న వింటి ; । నట్టేటఁ గని కుంతి నను బాటవైవ
 మాధవ, సూతుండు మఱి నన్ను దెచ్చి । రాధచేతికి నిచ్చె రక్షింపుమనుచు.
 ఆ రాధయును నన్ను నారాధనముల । నారయఁ దొడఁగి బాల్యమున నాతోడ
 నాయాసపడె ; నట్టి యాయాసఫలము । నాయందుఁ గానదు నాటినుండియును.
 జాతకశ్మాదుల సాగించినట్టి । సూతుని ఋణము దీర్చుటలేదు వినుము.
 అన్నదమ్ములు మొదలైన విందులకుఁ । జెన్నార నుపకృతి సేయ నేమియును.
 పితరులు నాచేతఁ బితృతర్పణములు । మఱి గోరుచున్నార ; మఱి యట్లుగాక
 యనుజవర్గముకంటె నాప్తులకంటె । దనయులకంటె నెంతయు విశేషముగఁ
 గురురాజు మన్నించుఁ గుతలంబెఱుంగ ; । నరుఁ జంపకున్న మానదు వానిఋణము.
 ఇప్పు డెన్నినవారి కేపాటియైన । నప్పుదీర్పక నాకు నరుదేరఁదగదు.

1. జనము. 2. రైరి. 3. రింతియెగాని జిష్టుచేదార. 4. మాట. 5. గొంతి. 6. ఇప్పు డెన్నియు.
 7. రాదు.

ఏమి నేయును నీవు హితము సెప్పితివి ; నామది యట్లుండె నాగేంద్రతల్ప !
 అరియునుగాక యే సగ్రజుండగుట । మది చిన్ననన్న ధర్మజుఁ డెఱింగినను
 మఱి రాజ్య మొల్లఁడు ; మహితాత్మ, దీని । నెఱింగింప¹వలదు వాఁ డిలయేల²వలయు;
 కురురాజు నేఁగూడి కుంతిసూనులకుఁ । జరకాలమును గీడుచేసితి మొదల ;
 వారిలోనికి ³కిచ్చెడు వత్తునా ! రాను ; । వారు వత్తురుగాక వడి నాజి.” కనిన
 వారి వాని మాస్తా గ్రమల్లన విడిచి : । “నరు గెల్తునంటి కర్ణా ! యింక వినుము ;
 ఆ పాథుగెలువ నింద్రాదిదేవతలు । నోపరు నీవు మర్త్యుడ వోపఁగలవె !
 ఓవుదునని నీకు నొగిఁ దోచుటెల్ల । రూపింప రాజపుత్రుల మృత్యుమహిమ.
 వినుము యుద్ధమునేయ వివరింతు వేళ । యెసిమిది దివసంబు లింక నమావాస్య
 యాపుణ్యదినమున నాజినేయుటకు । నోపిన మీరు నుద్యోగింపవలయు.
 పవన ⁴చండాతప ప్రాతేయబాధఁ । దవులగు నరు లిది తైషమానంబు ;
 ఫల జల కనుమ వై భవమెందుఁగలదు ; । తలఁపఁ బంటలుఁ బాడి ధరనిండఁ గలవు.
 ఒడలి నొప్పులుమాని యుత్తమాశ్వములు । జడభావములుమాని సకిలింపఁ గలవు.
 కటముల మదధార గాఱ వారణము । లెటువంటివేటున కిచ్చ భీతిలపు ;
 ఇన్ని యుఁ గురువతి కెఱిగింపు.” మనినఁ । జిన్ననవ్వున వాడు ⁵శ్రీకృష్ణుఁ బలికె :
 “అవజయ విషయంబులై యుండు కలలు । నృపనూనులకు నాకు నిత్యంబుఁ దోచు ;
 కాంతేయులకు గెల్పు గలుగుఁ గల్గినను । బుతంబుచెడి నేను బార్థులఁ గలియ.
 నరుఁడెగటార్చి కానఁగవత్తు నిన్ను ; । నరుచేతఁ దెగియుఁ గానఁగవత్తు నిన్ను
 విచ్చేయు.” మని శృష్ణు వీడ్కొల్పి మరలి । ఎచ్చి కర్ణుడు కౌరవస్వామితోడఁ
 గలహ కాలముచెప్పి కడుసంభ్రమమునఁ । గొలువు విచ్చినఁ బోయెఁ గురురాజుఁగూడి.
 అప్పుడు విదురుఁ డొయ్యనఁ గుంతిఁ గదిసి । ముప్పిరిగొను శోకమున మ్రొక్కి పలికె :
 “ఎంతటి పనిపుట్టె నింతి, చూచితివె ! । కొంత మేలెఱుంగఁడు కురురాజు క్రొవ్వి ;
 ప్రార్థించి యడిగిన బాలీరు గానఁ । బార్థులు తన్నుఁ జంపక మానరింక.
 ధర హింస యొల్లని ధర్మరాజునకుఁ । దరమిడి వీరినందఱుఁ గూల్పవలసె.
 నమ రాబ్ధి నెందఱు నమయనున్నారో ! । నమయమైనది నీవు నమబుద్ధి నుండు ;

1, 2. కుడుగు. 3. నేను వత్తునే. 4. నోపరివును మర్త్యుఁ డోపఁగఁ గలవె. 5. చంద్రాతప.
 6. దొడఁగ. 7. శ్రీపతి.

మిది విష్ణుమాయగా నెఱుంగుమి.” యనుచు । విదురుఁ డామాటలు వెండియు జరపి
యా యింతపనుపున నావాసమునకుఁ । బోయెఁ ; బోయినఁ గుంతి బుద్ధిగో నవుడు:

కుంతి కర్ణనొద్ద కేగి నీవు నాతనయుడవని పల్కుట

“తమ లక్ష్మీకౌటకు బాంధవుల రాసుతుల । సమయింపనేటికి సంగ్రామనీమ !
దుర్లయంబగు రణోద్యోగంబు మాన్పఁ । గర్జనిఁ జాలింతుఁ గదిసి పార్థింది ;
అతఁడు నానంబంధ మావంత విన్నఁ । ¹బ్రతిపవర్జించు నిప్పటి కయ్య.” మనుచుఁ (?)
గర్జుఁ డనుష్ఠానకాంక్షియై యవుడు । స్వర్ణదిశికేగుట సఖులచేసేటిఁగి
యమినంగ తటలింగ సతిమంగళాంగ । నమరంగ భవభంగయగు గంగఁ గదిసి
యందుఁ గృత⁴స్నానుడగు సూర్యతనయుఁ । ⁵డందంద జపము నేయఁగఁ జేరఁబోయి
వెనుకఁగూర్చుండిన, వెనుకఁ గర్ణుండు । కనువిచ్చి యాతల్లిఁ గడుభక్తిఁ గాంచి
ధృతి సూతగోత్ర రాధేయనామముల । నతవృత్తి సభివాదనముచేసి నిలిచి
'యేలమ్మ విచ్చేసి తిచ్చోటి' కనిన । నాలేమ పలికె నొయ్యన వానితోడః
“సూతగోత్రముగాదు సుచరిత్ర, ⁶నీకు ; । నాతనూజుడవీవు ; నాడేను నిన్ను
నున్నత మంత్రప్రయోగనత్త్వమునఁ । గన్నియవయసునఁ గంటి సూర్యునకు ;
కావునఁ బాండవాగ్రజుడవు నీవు ; । ఈవెంటఁ గురురాజు నేల సేవింప ?
యమనూనుఁ డాదిగా ససఘాత్మ, ⁷నీకుఁ । గొమరొప్ప నూటనేగురు సహోదరులు ;
రణకేళిమాన్వి కౌరవుతోడి పాలు । గుణమున రాఁ జూచుకొనవచ్చు⁸నీకు ;
ధర్మరాజును బంధు దర్శనానంద । నిర్మలచిత్తుడై నిన్ను సేవించు.”
అనునంత 'నది ధర్మ మట్లుగావింపు' । మని సూర్యబింబ మధ్యమున నాదించె.
ఆ నాదనరణికి నమ్మమాటలకు । నూనసం⁹బీక క్రమ్మఱి వాడు పలికెః
“వుత్తుండ¹⁰నేనెట్లు పూఁబోణి, నీకు ? । క్షత్రియసంస్కారఘనుఁ జేయవైతి ;
సూర్యజాతుడఁ గాన శుద్ధుండనయ్య । మర్యాదగాదు జన్మము చెప్పకొనుట ;
ఈపోటు తరు¹⁰వాయి నిట్టేనుబోవ । నాసార్థునకు భీతుడై పోయెనండ్రు ;
నాలావు పన నమ్మి నాగకేతనుడు । పాలీయకున్నాఁడు పాండుపుత్రులకు ;

1. బ్రతిపవర్జించును. 2. కేగిన. 3. వినుచు. 4. స్నాతుడగు. 5. డందల. 6. వినుము. 7. గాక.
8. విడ. 9. నెట్లై. 10. వాత.

వానికినై చంపవలసె నీసుతుల ; నేచింక నీకొక్క యీగి యిచ్చెదను ;
 నరుడొక్కరుడుదక్క నాకుఁ జిక్కినను । సారిది వధింప నీసుతుల నల్గురను ;
 అతడొండె నేనొండె హతమయ్యు మతియు । నుతపంచకము నీకు నుస్థిరం.” బనిన
 నచ్చవలాక్షి యిట్లనె : “దొడ్డయీగి । యిచ్చితి ; నీపాటి యెవ్వరున్నారు !
 వినుత దివ్యాశ్రుప్రవీణుడవీవు । పనివడి తొడిగిన బాణంబు తొడకు.
 ఇమ్ముల నాకుఁగా నీ రెండు వరము । లి” మృన్న నాతడు నీకొనుటయును
 బద్మాక్షి యీమాట పదిలంబుచేసి । సద్గంబునకుఁ బోయె సంతసిల్లుచును ;
 పూని మహాదాసములు పెక్కుచేసి । కానీనుడుచు బోయె గౌరవ్యనభకు.

కృష్ణుఁ డుపప్లావ్యమునకు మరలుట

ఆలోన శౌరియు నటఁ బోయి పోయి । లాలితగతి నుపప్లావ్యంబు చొచ్చి
 పాండవ సభకేగి ప్రథమపార్థునకు । దండప్రణామంబు తగ నాచరించి
 భీమాదులకునెల్లఁ బ్రియములు వల్కి । యీ మహాత్ములచేత నర్చితండుగుచు
 వరుసతోఁ దాఁబోయి వచ్చిన తెఱఁగు । సారిది వారలకెల్ల నూదించి మతియు :
 “సయవరాజ్యఖండై న నాగ కేతనుడు । ప్రియమేమియెఱుంగును ? బ్రీతియేమెఱుంగు ?
 అతడు సంగ్రామ రాద్రామ భీమ । శిత గదాహతిఁ గాని శిక్షకు రాఁడు.
 ఇది యేనెఱిగియు నీధర్మరాజు । సదయుఁడై యుచిన సంధి కేఁగితివి.”
 అని రెండుమాటల సచ్చోట నాడి । తన పథశ్రమ మార్పు తలఁపుమై లేచి
 యమనూనఁ డనుప నాత్మావాసమునకు । రమణమైఁ బోయి విశ్రమ లీల నుండె.
 ఆరాత్రి ధర్మజుఁ డనుజులఁ దానుఁ । బేరోలగంబునఁ బ్రియమున నుండి
 వెన్ననిఁ బిలిపించి వేడ్క నిట్లనియె : । “నిన్నుబుచ్చియు సంధి సృష్ట, కాననైతి ;
 మమ్మాంబికేయుఁ డేమాటలు పల్కె ? । నెమ్మి భీష్మ ద్రోణ నీతు లెట్లుండె ?
 నీబుద్ధులకు వారు నేర్పు బుద్ధులకు । నాబుద్ధిశూన్యఁ డేమనియె గౌరవుడు ?

కౌరవ సభలోఁ బుట్టిన విశేషములు కృష్ణుఁడు పాండవుల కెఱిగించుట

వివరింపు.” మనుటయు వెన్నుఁ డిట్లనియె : । “అవనీశ, వాని నే నర్థిఁ బ్రార్థించి
 పెద్దలు మదిమెచ్చు బెఱసృపుల మెచ్చ । బుద్ధులు చెప్పితిఁ బుయిలోటదక్కి.

1. లానభి. 2. మొప్ప. 3. బుద్ధ లేర్పఱచితి.

ఆ వాక్యములకు వాఁడటనవ్వు నవ్వు । నావేళ ధృతరాష్ట్రుఁడతనిపైఁ గినిసి
 హితమున నాభంగి యెఱిగించెఁ జువ్వె; । యతని నూరక దోష మాడంగరాదు.
 గూరు భీష్ములప్పుడు కురురాజుఁ జూచి । కురువంశ మొకభంగిఁ గొనసాగుననియు,
 బాండుఁడు ధృతరాష్ట్ర భక్తితోఁ గొలిచి । దండించె నిఖిలశాత్రుల మున్ననియు,
 వెనుకఁ బాండవులు దిగ్విజయంబుచేసి । ఘనముగాఁ గురుభూమి గైకొనిరనియు,
 1 అభూమి నీకు ద్యూతావదేశమున । లాభించె శినితకాలముదాఁక ననియు,
 సమయకాలము దీర్చి చనుదెంచెఁ గాన । యమసూనునకు భూమి యర్థ మిమ్మనియుఁ
 జెప్పిన సతఁడు రోషితనేత్రుడగుచు । సప్పుడేమియుఁ బల్క కచ్చోటు వెడలె.
 ధరణీశుఁడంత గాంధారి రప్పించి । యురగాంకు విదురుచే నొప్ప రప్పించి
 బుద్ధి చెప్పించినఁ బుత్రుతో నతియు । సిద్ధాంతచుగు బుద్ధి చెప్పి వెండియును
 'గొడుకులుగలదానఁ గులమురక్షింపు । విడువు మాగ్రహ.' మన్న వినక వాడనియె :
 "పడతి, నీవిత చెప్పకు చాలుఁజాలు; । నడపింతుఁ గలనికి నాసేనల్లె
 2 సీవేల యీవేళ నివ్వెఱంగద? । లావుచాలని రాజులకుఁగదా! నంధి;
 భృగురాము గెలిచిన భీష్ముండు గలఁడు⁴ । తగవొప్ప నేను యుద్ధము నేతు." ననఁగ
 బెడపిన్న చూచి కోపించి యాలించి । యదర్శ⁵ జూచితిఁ ద్రోచి ⁶యాడిచూచితిని;
 అంతట వినకున్న నధముగా నెఱిగి । పంతంబుమాట ⁷లేర్పఱచి చూచితిని;
 అప్పుడు వినకున్న సమరసంయముల । రప్పించి నియతి యేర్పఱచి చూచితిని;
 మఱియును వినకున్న మాయలు నెఱపి । వెఱపించి మనసెల్ల విఱచి చూచితిని;
 అపుడును వినకున్న నాగ్రహంబుడిగి । విపులశాంతంబున వేడి చూచితిని;
 ఏలాగుచేసిన నిలలోన నీకుఁ । బాలిచ్చుమతి లేదు ఫణి⁸కేతనునకు;
 మీనేర్చుగతి యింక మీచిత్త." మనిన । నాననంబునఁ గోప మాపహిల్లఁగను
 అనుజలపీక్షించి యమసూతిపలికె : । "మొనలు సేయుము కయ్యమునకుఁబోవలయు;
 వెన 'పునశ్శ్యానో భవిష్యతి' ⁹యనఁగఁ । బొనఁగక శత్రుతఁ బొందె రారాజు.
 బకవైరి, నీ¹⁰యేవు పార్థ, నీ¹¹యొప్పు । నకుల, నీ¹²మతి నీమనసు సహదేవ!

1. ఆ భూమి నీవు ద్యూతాభిదేశమున; ఆ భూమియును నీవ యపహరించె. 2. అభము నీకు ననియు(?). 3. యీవేళ సమమాన్య నెవ్వారుగలరు. 4. అనిమొన ననుగెల్వ నలవియేతలఁపఁ । దను నొప్పు నేను యుద్ధమునేతు ననినఁ । బడటునఁ జూచి కోపమున నాసిన. 5. వైచితి. 6. యాడ. 7. పలికేర్పఱచి. 8. ... యనినఁ । బొనఁగంగ శత్రుఁ. 9. యొప్పు. 10. యొప్పు. 11. రథి.

రాయిడి మనకు వారలకుఁ గయ్యంబు । నేయఁగ నిదె కురుక్షేత్రంబు¹గలదు.”
 అనిచెప్పి మఱియుఁ జింతాక్రాంతుడగుచు । వనమాలిఁ జూచి యవ్వసుధేశ్వరుండు
 ‘మాను మానును రాచి మంట పుట్టించి । కానన²స్థలియెల్లఁ గాల్పుచందమునఁ
 గురురాజుతో రాసి కులమెల్లఁ గాల్చి । దురిత దుష్కీర్తుల దొరయ నేజాల ;
 వట్టెడుకూటికై బంధురత్నముల । నెట్టన సాధింపనేరఁ బా.’ మృనిన
 ఆకృష్ణుఁ డిట్లును : “నాత్మలో నీకు । నీకృపాభ్యుదయంబు హితముగా దుడుగు.
 ఒకటి నీతోఁ జెప్పకున్నాడ నీనన్న । బ్రకటించి కురురాజు పట్టంగఁదలఁచె.
 ఆయితంబును జేసె నాతలంపునకు । వేయేల నాకది విదురుండు చెప్పి.
 కుంతి తాఁ గురురాజుఁ గూల్చుఁ డీక్షణమె । చింతింపవలదని చెప్పి పుత్రైంపె.
 సమరంబు మీకు నిశ్చయ కార్య.” మనిన । సమవర్తినూనుండు సంశయంబుడిగి
 వేడుకఁ దనమోము వీక్షించుచున్న । తోడఁబుట్టినవారితోడ నిట్లనియె :
 “వింటిరే హరిమాట ! వెన గొంతియాజ్ఞ । వింటిరే ! సమరోగ్రవిధి కార్యమయ్యె.
 ఇంక శంకాతంక మింక నుంకించి । భాంకారపటహల్పై భటులును మీరు
 నొనర ⁴నానావ్యూహములు ⁵పన్నవలయు । మనకు సేనాపతి మఱి యెవ్వ ?” ⁶రనిన
 నకులుతమ్ముడుమత్స్యనాథుఁబేర్కొనియె ; । నకులుండు⁷ద్రుపదభూనాథుఁబేర్కొనియె;
 పావని పాండ్యభూపతియె మేలనియె ; । నావేశ నృపులు సాత్యకియు మేలనిరి ;
 అర్జునుండును బుద్ధి ననుకూలమైన । కర్ణంబుదెలిసి యగ్రజున కిట్లనియె :

ధృష్టద్యుమ్నుడు పాండవ సేనాధిపతిగా నిర్ణయింపఁబడుట

“అన్న, ధృష్టద్యుమ్నుఁ డగ్ని కుండమున । ⁸నున్నత రథరథ్యయతముగాఁ బుట్టె ;
 ఆ పుట్టుగును ద్రోణచరణార్థమండ్రు ; । చాపప్రగల్భుండు సాహసి యతఁడు.
 అతని సహోదరుండగు శిఖండియును । సతవైరియగు భీష్మునకు మృత్యువండ్రు.
 కాపున నైన్యరక్షణము శ్వేతుండు । గావింపఁగలఁడు సంగరములో.” ననిన
 ఆ యుధిష్ఠిరుండును హరియాజ్ఞఁగాని । చేయ సే ననినంత శ్రీ¹⁰పతి పలికె ;
 “పార్థు డెన్నినయట్ల పాంచాలనుతుని । బ్రార్థింపు సేనాధిపత్యంబునకును ;

1. గలుగు. 2. స్థితి. 3. సేను. 4. గా. 5. చనవలయు. 6. డనిన. 7. పాంచాల. 8. నున్నతి.
 9. యా. 10. హరి.

అతఁడు ¹కోడండ విద్యాకౌశలుండు | ప్రతిపక్ష భటకోటి భంజింపఁగలఁడు ;
అంత జయప్రాప్తియగు నీకు.” ననిన | నంతకతఁడయ్యుఁ డాహరితోడఁబలికె :
“అక్షోహిణీనాథు లాతండుగిగాకి | యీక్షింప మనసేన కెవ్వరుగలరు ?
ఎవ్వరెవ్వరు వారి నెఱిగింపు.” మనిన | నవ్వసుధాధీశు నతఁడు వీక్షించి,

సాత్యకి ప్రభృతు లక్షోహిణీపతులుగా నిర్ణయింపఁబడుట

“పాంచాలుఁడొక్కఁడు ⁵బలియ్యుఁడాపనికి ; | మంచివాఁడగుఁ గొంత మ త్స్యేశుఁడందు ;
అతివీరుఁడైన సాత్యకి యొక్కరుండు, | ⁶నుతకీర్తి చేకీతానుం డొక్కరుండు,
చతురుండు మాగధనమాదేవుఁ డొకఁడు, | క్షితిఁ జేదివతి ధృష్టకేతుఁ డొక్కరుండు,
ఖండితవైరి శిఖండి యొక్కరుండు, | మండలాధీశ, యమర్తుగా.” కనిన
నెట్టనఁ గృష్ణుఁ డెన్నిన భూమిపతులఁ | బట్టంబుగట్టి నంభావించి పిదప
శ్వేత⁷వంశ్యుఁడు గాన శ్వేతనామమునఁ | జాతురి మెఱయ ధృష్టద్యుమ్నుఁ బిలిచి,
యధికాదరంబున ⁸నఖిలసేనలకు | నధిపతిగా వాని నభిషిక్తుఁ జేసి
తన లాంఛనములిచ్చి ¹⁰తనసేనఁ జూపి, | “యసఘాత్మ, నీవుదిక్టై ¹¹దీనిఁగాచి
యని నన్ను గెలిపింపు.” మని నాఁటి కనిచి | యసఘుఁ డందఱ¹²నంచి యామఱునాఁడు

పాండవులు యుద్ధసన్నద్ధు లగుట

ఆరూఢి రణచిహ్నమైన ప్రస్థాన | భేరి వేయించిన బెడరె లోకములు ;
గ్రక్కునఁ దలగ్రుచ్చెఁ గమఠేశ్వరుండు ; | గ్రుక్కువోయె విధాత కుత్తుకజపము.
అప్పు డానందించి రఖిలసైనికులు | నెప్పుడెప్పుడు కయ్య మింక మాకనుచు.
ఆజికి గై నేసి యనుజాలుఁ దాను | రాజు ద్రాపది మందిరమునకుఁ బోయి
పోయివచ్చెదమని పోలఁటికిఁ జెప్పి | యాయింతి దీవింప నాప్రొద్దె కదలి
శుభతూర్యములు మ్రోయ నుభలులు గొలువ, | రథసంబుతో వచ్చి రథములెక్కినను

1. ఘోరాహవోద్ధతులైన భూమి - పతులకుఁ దలఁకఁడు పట్టంబుగట్టు. 2. మఱియు. 3. గాన. 4. వలయు. 5. ప్రబలుఁడా. 6. ధృతపరాక్రముఁ డందు ధృష్టకేతుండు | దహనాంశునిధి చేకీ తానుఁ డొక్కరుండు | సహజశూరుఁడు జరాసంధునందునుండు | ఖండితారాతి శిఖండి. 7. వంశము. 8. నధిప. 9. గమ్మని యభిషిక్తు. 10. తగ. 11. వీని. 12. బిల్లి.

ధవళాతపత్రంబు ధర్మరాజునకుఁ | బ్రవిమల చంద్రబింబముఁబోలె నొప్పె.
 కీర్తికన్యలు రెండుకెలకుల నిల్చి | మూర్తి చాల్చినయట్లు మొలిచె నీవిధ్లు.¹
 అనిలనందనునకు సత్ప్రశస్త్రములు | ఘన గదా ఖడ్గంబుఁ గవచంబు నొప్పె.
 నరునకుఁ గపికేతనముఁ గిరీటమును | హరి నూతకృత్యంబు నఖిలాస్త్రములును
 గాండీవమును వైరిగర్భంబు వగులు | చుండెడి చిందంబు నొప్పె నెంతయును.
 కవలును వేవేగఁ గట్టాయితముగఁ | బ్రవిమలతేజులై పార్థివేశ్వరునిఁ
 గొలిచిరా నంత నక్షోహిణు లేడు | కలశాబ్ధులునుబోలె గదిసి యేతేర
 ద్రుపదుండు ధృష్టకేతుండు విరాటుడుఁ | దపనప్రభాసి సాత్యకి శిఖండియును
 సహదేవుండును జరాసంధనందనుడు | దహనాంశనిధి చేకితానభూవిభుండు
 సనువారు సప్తసంఖ్యాక్షోహిణీశు | లనికి రథాయాధులై చనుదేర
 శేషప్రమాణ విశేషతుండ్రాగ్ర | భీమణ మత్తేభ బృందంబు నడువ
 హేమారవంబుల కిరవైన రత్న | భూషిత ఘోటకంబులు పెక్కు నడువ,
 బిజువులైన రథంబు లొక్కొక్కయూరి | పఱపున నెంతయుఁ బదిలమై నడువ,
 భేరీ ధణంధణ పృథులనాదముల | చే రాద్రగతి దిశల్ చిల్లులువోవ,

1. నరునకుఁ గపికేతనము కిరీటమును | హరినూతకృత్యంబు నక్షునాస్త్రములు
 గాండీవమును వైరిగర్భంబు వగులు | చుండెడి భీష్మ మహోగ్రదండంబు
 ధరియించి తమ్ముల తనవెంట నడువ | దొరవెంట నేతేరఁ దోడైన నృపులు
 దట్టమై సింహనాదముల లోకంబు | లిట్టట్టుగా వచ్చి రెల్లయోధులును.
 వాద్యముల్ ఘోషింప వందిమాగధులు | వృద్ధులుగా ముతు లింపారఁ జేయ
 శుభలక్షణములతోఁ జూపట్టి రాజు | ప్రభుమీఱఁ జనుచెంచి బలములుఁ దాను .
 నడవలశీలుండై శౌరితోఁగూడ | మొదలఁ గరుణేత్రమున విడిసె నట్లు.
 ఆనార్త విని వేగ నహికేతనుండు | భావించి భీష్మకృపాదులఁ జూచి
 పరఁగ ధృష్టద్యుమ్ను పట్టంబు చెప్పి | ధరణిపై మనకును దశకర్తగాఁగ
 నెవ్వరి నియమింప మెఱిఁగింపుఁ డనిన |
 గాంగేయుఁ గట్టుండు ఘనుఁ డితండచుచు | సంగడియోధులు సారె కిట్లనఁగఁ
 గర్జుఁ డుండినఁ గాచు గాన నాపెంపు | నిర్ణయంబని పల్కు నెఱి నుగ్రుండగుచు
 రవిమూనుఁ డిట్లను ‘రాజ, భీష్ముండు | భవిం బడ్డమీఁదటఁ బోవత్తు’ ననిన
 నెట్లన యోధులు నేర్పున జహ్ను | పట్టికిఁ బట్టంబు ప్రబలఁ జేయంగ
 | అట్టివో నతఁడు కోపాటోపపన్ని
 తప్పక పురిలోఁ బతాక యెత్తించి (ఆదిగా మూలము).

వందిమాగధులు కైవారముల్ నేయ, | నందడి సేనాని జడియ వ్రేయింప
 సరభసంబున జని చని ధర్మరాజు | చిరతరగతిఁ గురుక్షేత్రంబు గదిసి
 రంగత్తరంగ హిరణ్యతి నదికి | నంగికమునఁ జేరి యాప్రాంతసీమ
 బలముల విడియించి పాంచాలవిభుఁడు | వెలయఁ గట్టించిన విడిదల నిలిచి
 పడగలెత్తించి యేర్పడ నందునుండె | బుడమితేఁ డెప్పుడెప్పుడు కయ్యమనుచు.
 బాగొప్ప నావార్త ఫణికేతనుండు | వేగులవారిచే విని సంభ్రమమున
 గురు భీష్మ కృప కర్ణ గురుతనూజాది | కురుభటావళిని బేర్కొని యిట్టులనియె :
 “ఘనులార, నేఁ డిదె కాంతేయవిభుఁడు | మునుపె కురుక్షేత్రమున దండువిడిసె.
 ఇటమీఁద మనకార్య మెట్లుండవలెను ? | భటకోటి నడవ నుపాయంబు గలదె ?
 మనము పోకుండుట మర్యాదగాదు ; | మనకు సేనానియు మఱియెవ్వఁ ?” డనిన
 నాతనిఁ జూచి కృపాచార్యుఁ డనియె : | “ భూతలాధిప, మనమును బోవుటాప్పు ;
 నాపగానుతుని సేనాధ్యక్షుఁడేయు | నీ పగ సాధింపనేర్పు ; నా ఘనునిఁ
 బ్రార్థింపు.” మనుటయు ఫణిరాజకేతుఁ | డర్థి భీష్మునకు సాష్టాంగంబు మ్రొక్కి

భీష్ముఁడు సేనాధిపతిగాఁ గౌరవనైన్యము రణమునకు వెడలుట

... .. | “తాత, వివేకనిధానంబవీవు ;
 ఈవేళ నాసేనలెల్లను నడవ | నీవుగా కెవ్వరు నేర్తురు నాకు ?
 మనుమని చనువెల్ల మన్నించి నాదు | మొనలఁ గావుము వైరి మొనల నిర్జింపు.
 నినునమ్మి పాండవనికరంబుతోడ | గొనకొని యేను డీగొనుతలం పనఘ !”
 అనిన భీష్ముఁడు కౌరవాధీశుఁ డని : | “అనఘాత్మ, నీచెప్పినట్ల చేసెదను ;
 బాండవబలముల భగ్నంబుగాఁగ | ఖండింతు నిండింతుఁ గౌరవజలధి.
 ప్రణతి నాకొక్కవరంబు నీవిమ్ము | రణము నేజేయ నీ రాధేయఁ డున్న.”
 అనినఁ గర్ణుఁడు మందహాసంబు చేసి | కనుగవఁ గెంపారఁ గౌరవ్యుఁ బలికె :
 “అద్దిరా ! భీష్ముకోపావేశ మింకఁ ! | దద్దయు నోర్తునే తనలావువలన !
 తా నర్జునాగ్నిలో దగ్ధుడై పడక | నేను గయ్యమునకు నేతేర నంటి ;
 నిజమాడి నే బొంకనేర నే.” డనిన | భుజగాంకుపని మఱి పూనె భీష్ముఁడు.
 అప్పుడు సృపుడు తూర్యములు ఘోషింపఁ | దప్పక పురిల్లోఁ బతాక లెత్తించి
 కుర్మ నృజ్వలరత్న మ్రొమకుంభములఁ | దీర్ఘోదకంబులు దెప్పించి యందుఁ

బల్లవ మృత్తికా ఫల వల్కలాదుఁ | లెల్లఁ బెట్టించి యనేకమంత్రముల
దానహోమంబుల ¹తరువాయి దీర్చి | తాను బాహ్నికుడును దగ నప్తగురుడు
కలశంబులెత్తి లగ్నంబు శోధించి | చెలఁగి భీష్మున కభిషేకంబు చేసి,
“చతురాశ్రయ, ²సాయున్న సకలసేవకుఁ | బతివి నీ” వని వేడ్కఁ బట్టంబుగట్టె.
కట్టిన సపుడు రక్తపువాస గురిసె; | దట్టమై ³మింట గ్రద్దలు నంచరించె;
నెమ్ములు జాలతో నిలమిఁద రాలె; | ⁴సామ్యవోయిరి చూడఁజూడ సైనికులు.
ఉరగ కేతనుఁ డట్టి యుత్పాతవయము | సరకునేయఁక కొంత శాంతి నేయించి
తన తమ్ములును దానుఁ దల్లిదండ్రులకు | వినతుఁడై వారు దీవింపఁ దేరెక్కి
భటులు వాహనములపైఁ గూడి నడవఁ | గుటిల యాత్రాభేరి ఘోషింప వెడలె.
ఆ మహాసైన్య విన్యాసభారమున | నీమహి తెరచీర యెత్తినల్లంగసి
నెఱిఁబాము తలల నన్నిట మోవకున్న | నొఱఁగఁ బయోధి సీరాక్క తావునకు.
నెఱయవై చిన కోల నేలపైఁబడని | తఱచున రథవాజి దంతులు నడవఁ
బగిలి త్రోవలు ప్రయ్యోబడి మహానదుల | పగిదియై మఱి పంకపాంసువులీను.
రూఢిగా నిట్లు కురుక్షేత్రమునకు | వేడుకమై నేఁగి విభుఁ డొక్కచోట
బలముల విడియించి పఱపైన రాజ | నిలయంబు వన్నించి నిలిచెఁ దా నందు.
గొనకొన్న ⁵ధృతి నిట్లు కురు పాండు నూను | లనిసేయ వెడలుట హలధరుం డెఱిఁగి
కరము⁶శోకించి యా కౌంతేయునభకు | నరుడెంచి యతని నొయ్యనఁ గొగిలించి
తనకు మ్రొక్కిన కృష్ణుఁ ⁷దక్కుభూపతులఁ | బాసర యథోచితంబుగ నాదరించి
పూజితుఁడై పల్కె భూపాలుఁ జూచి : | “రాజసూయఫలంబు రాఁ గాలమయ్యె;
ననఘాత్యై సంధికి హరిఁ ⁸బంపఁదగునె! | నినువంటి శాంతుఁడే నీలవర్ణుండు!
వారక యితఁ డింటివారిని లేపి | ధీరత ముచ్చుచేతికిఁ గోలయిచ్చు.
⁹వాసైన శిష్యులు ఫణి¹⁰కేతు భీము | లాసేన నీసేన నర్థి నున్నారు.
ఏనిట్టి ఘోరాజి నీక్షింపఁ¹¹జాల | నానందముగఁ దీర్థయాత్ర చేసెదను.”
లని లేచిపోయిన యంతలో రుక్మి | ¹²యనెడి రుక్మిణి తమ్ముఁ డచ్యుతుమఱఁది
బలముఁ దానును వచ్చి పార్థివుచేతఁ | గొలువులోపలఁ బూజగొని వారిఁబలికె :

1. తరువాత. 2. యుద్ధ. 3. మిగుల. 4. సామ్య వోయివరీతిఁ జూడ. 5. సగ. 6. తమ.
7. శోకించుచు. 8. దగిన. 9. బుచ్చుదగదు. 10. పాసిన. 11. శోప. 12. యను రుక్మిణికి నన్ను
యచ్చుతు బావ.

“మితశక్తి రిపులతో మీరు పోరాడ | నతిభీతులైన శివన్ననువుఁ డంపినను
నిమిషంబులో వారి నిర్జింతు.” ననిన | నమరేంద్రసూనుఁ డిట్లునియె నవ్వుచును :
“ వెఱచినవారి నివ్వెఱ దీర్తువనుచు | నెఱుంగ మైతిమి నిన్ను సంతవాడగుట.
ఇప్పటివెఱపు మా కిందిరావిభుఁడు | తప్పించఁగలఁడు నీదాఁక నేమిటికి ?
మఱియు శిశువును నచ్చి మాకుఁగూఁ జెడక | వెఱచినవారల వెదకి పో.” మృనినఁ
గ్రమమొప్పు శివతండేగి కౌరవుఁగాంచి | యమతనూభవుఁ బల్కినట్లు పల్కినను
‘గడవనాడితి’ వని కౌరవేశ్వరుఁడు | మెడవట్టి త్రోపింప మిన్నకపోయె.
ఇట్టిరాముఁడు వాడు నిద్దుఁ డక్క | నెట్టనభువి సర్వనృపతిచక్రంబు
నెలమిఁ బల్లముచేరు నీరుచందమున | నలిఁ గురుక్షేత్రంబునకు వచ్చి కూడె.
ధైర్యంబువన నంతఁ దగిలి యారాత్రి | దుర్యోధనుఁడు కర్ణతో విచారించి
లూనప్రతాపుఁ డులూకుఁ డన్ వానిఁ | గానిమాటలు 7 కేర్చి కాంతేయునధకుఁ
బుత్తెంచుటయు వాఁడు పొంగుచు వచ్చి | యత్రోయజాక్షు నిట్లనియెఁ గొల్లునను :

ఉలూక రాయభారము

“బలశీల ! యేను నాపతి పల్కుచునిన | పలుకు పల్కెద నెగుపట్టకుమయ్య !
యమసూతిఁ దొలుత నిట్లని పల్కుమనియె ; | ‘నమరపాధనశక్తి చాలదు నీకు ;
వెడ నాజి కుడుముల వేట్లాటగాదు ; | తడయక తెమ్మయ్య తగినరాజులను ;
కరమర్థి నతిసిద్ధుఁ గన్నదానికిని | బరదేశిపాలులు పడినదానికిని
నోలిమైఁ బ్రతికార మొనరింపలేవు ; | చాలుఁ గ్రమ్మఱఁ బోయి సన్నాసివగుము ;
భీముఁడు తానేల బిగియుచున్నాఁడు ? | నామీఁద గదచాచి 9 నడతేరఁగలఁడె ?
వలలనామముఁ దాల్చి వండిపెట్టుచును | జెబువేది విరటుఁ గొల్చినయట్లు గాదు.
క్రీడి తానేల మిక్కిలి ప్రతాపించెఁ | బేడివానికి నేల పెద్ద¹⁰టికంబు ?
తన గురుం డిదె నాకు దండనాయకుఁడు ; | తనకంటె ¹¹నధికశక్త్రము లీతఁ డెఱుంగు.
గొల్లసారథి¹²యును గోతికేతనము | విల్లు తొల్లిఁటిప్రాత పీరుఁడే తాను ?

1. మితిలేని. 2. నన్నాడ కంపినను. 3. నూరక 4. నండేగి. 5. చనియె. 6. మెలగి.....
మిట్లు సీరనగ. 7. చెప్పి. 8. నీడు. 9. నడికి. 10. తనంబు. 11. నశ్రుశశ్రుము.
12. యయ్య.

గుఱ్ఱాల మాద్రేయుఁ గొలువ రమ్మనుము ; | నఱ్ఱల సహదేవు ననుఁ¹గూడుమనుము.
ఓ యన్నలార! మి మ్మొకటి మెచ్చితిని | నాయున్నచోటికి సయముతో నవుడు
తత్తఱించుచు దైత్యదమనుఁ బాలడుగఁ | బుత్రైంచితిరి మోసపోవై తిఁగాని
అనిచెప్పి పుత్రైంచె.” ననిన భీముండు | కనుఁగవ 2 రోహిణి కణము లుప్పొంగ
లేవ నుండిచిన, లీల వారింది | గోవిందుఁ డాయులూకున కిట్టులనియె :

“ ఇంక మీవిభుఁబల్కు మేనుఁగునెక్కి | 3 దుంకదూఱుము లేవు దురము సేయుదము.
తమ్ముల 4 నిన్ను సంతకునిఁ గూర్చుదుము | నెమ్మి నేలుదు ముర్వి నిను వేడనేల ?
అనిలోన నినుఁజంప సంత లోడేల ? | వనజంబుఁ దునుమాడ వజ్రమేమిటికి ?
కలశజా బాణశిక్షయు మూగగన్న | కలగాక ముదుక దాఁకఁగ నేయఁగలఁడె ?
అమ్ముదుకలు 5 నీవు నాజిఁ గూలెదరు | 6 కొమ్మునేలితిమని కొవ్వకు మనుము.”
అనుసంత ధర్మరా బా యులూకునకుఁ | గనకవస్త్రములిచ్చి కడు గారవింది
యనిసేయ 7 నిల్లిరండని కారపునకు | వినిపింపుమని యంచె విభులెల్ల 8 వినఁగ.
అటఁ గారవేంద్రుతో నయుల్లూకుండు | ఘటితోగ్రముగ యుద్ధకాలంబు చెప్పి
చెలఁగి పాండవులు చేసిన మేలు చెప్పి | జలజనాభుని వాక్యసరణి చెప్పినను
గౌరవేశ్వరుఁ జూచి గాంగేయుఁ డనియె : | “ శౌరిమాటల కీపు సంచలంపకుము ;
బలములఁ బన్నింపు పాండునందనుల | బలదర్పములు¹¹మాన్చి బాణా¹²బ్ధి ముంచి
యాజి సందఱుఁ జచ్చిరనఁ జంపి యేను | నీ జయోపాయంబు నిర్వహించెదను.
ధర్మరక్షయకాని ధర్మ¹³పుత్రునకు | సర్మిలిఁ దోడు లే.” దనినఁ గారపుండు :
“ నేడుగదా భీష్మ, సీవతా¹⁴పాగ్ని | వేడిమి నాశోడ వెడలనాడితివి.
పాండునూనులనెల్ల బవరంబులోన | ఖండించి సామ్రాజ్య ఘనుఁజేయు నన్ను.
నవరణ లీరాత్రి సమకూర్పఁ బనువు ; | రవిప్రాడువునఁ బోయి రణము సేయుదము.
రమణ నేర్పడ నతిరథ మహారథుల | సమరథులను నాకు సరి సర్ధరథుల
నీవీట నావీట నెఱిగింపు.” మనిన | దేవప్రతుండు ధాత్రీపాలుఁ జూచి

తమ సేనయందలి యతిరథ మహారథులను భీష్ముండు దుర్యోధనున కెఱిగించుట

“ చెప్పఁగా నెవ్వరిచిత్త మెట్లుగునో ? | చెప్పమంటివి గానఁ జెప్పెద వినుము.
అతిరథు లీవీట నవనీశ, నీవుఁ | గృతవర్మ శల్యుండుఁ గృపుండు బాహ్లికుండు

1. గొల్వ. 2. రోహిణి. 3. దొంక. 4. నింక. 5. ద్రుంప సంత గొడ్డెల. 6. మీరు. 7. కొమ్ము.
8. రండని యని. 9. మనియె భూ. 10. బొగడ. 11. చూపి. 12. గ్ని. 13. రాజు. 14. పంబు.

భూరిశ్రవుం డలంబునుఁ డేను గుగుఁడు । శూరుఁ డశ్వత్థామ సోమదత్తుండు.
 నమరథు లిందు ¹ లక్ష్మణకుమారకుఁడు । క్రమమున గాంధార కాంభోజపతులు
 మునుకొని సీదుతమ్ములు బృహద్భులుఁడు । విను భగవత్తుండు ² వృక్షాచలులును.
 ఇందు మహారథు లీ సైంధవుండు । క్రందుకొనంగఁ ద్రిగర్త లేవును.
 విను మర్ధరథు లిందు విందానువిందు । లనఘ, నీలుఁడు కర్ణుఁ.” డనినఁ గర్ణుండు:
 “ఇల సర్ధరథులలో నెన్నితి నన్నుఁ । దలఁప నీ³కెందైనఁ దక్కువె యేను?
 ఎందు నేనోడి తీ వెందు గెల్చితివి? । యిందఱిఁగూడఁ నిట్లాడఁదగునె?
 వార్ధకంబునను నత్త్యము గుండె గాన । సర్ధరథుండ వీవని తోఁచె నాకు.
 పతి నిన్ను సేనాధిపతిఁ జేయఁబట్టి । మృతికిఁ దప్పితి.” వన్న మీసంబు లదర
 దండనాథుఁడు పల్కుఁ ‘దగఁ గర్ణ, కవచ । కుండలంబులు ⁴ కీసపు ⁵ గోల్పోకఁజేసి
 యతిరథక్రేష్ఠత యణఁగి యిట్టైతి; । పతికి నావ్తుండని పలుకకు ⁷తడవు.
 వరశురాముని నేను ⁸భంగించినాడ । సారిది సీగెల్చిన చోటేది చెవును?
 బలిమి బార్ధుల కీవు పాటిన యెడలు । గలుగఁ ⁹దెల్పద సిగ్గుగలబె నీ¹⁰కింత?”
 అని కోపముఖుడైన నధినాథుఁ డతని । సునిశిత ప్రియమాడి సుముఖుఁగాఁజేసి
 తోరంపువేడ్కఁ బార్ధులయొద్ది భటుల । తారతమ్యములు చూతఁను చెప్ప.” మనిన
 భీష్ముఁడు పాండవానీకమందలి యతిరథ మహారథాదులఁ జేర్చెర వివరించి చెప్పట
 నతఁ డంత నిట్లను : “నతిరథోత్తములు । మతిసుంతు లందు ధర్మజుఁడు భీముండు
 సభిమన్యు పాండ్యసాత్యకి ఘటోత్కచులు । శుభమూర్తి పాంచాలసుతుఁడు సుర్యశ!
 శౌరియుఁ బార్థుండు సమకక్ష్యవారు । వారలనత్త్వ మీశ్వరుఁ డొక్కఁ డెఱుఁగు.
 రాజేంద్ర, విను మహారథులందుఁ గుంతి । భోజుండు సజుఁడు బెంపున విరాటుండు
 ద్రుపదుండు ధృష్టకేతుండు శిఖండియును । ద్రుపదాత్మజాతవుత్తులుఁ గేశయులును
 ఒగి యుధామన్యుండు నుత్తమాజుండు । దగ నవ్విరాటుని తమ్ములు సుతులు
 క్షత్రదేవుండును సశ్యజిత్తుండుఁ । జిత్రాంగదుండును జేకితానుండు
 మఱి జయంతుండు రోచమానుండు నధిప! । మఱి సమరథులందు మాద్రినందనులు ;

1. లక్ష్మణులు దక్షిణులు. 2. వృక్షాచలుండు. 3. కైకొనని. 4. కంఠెను. 5. నీకు. 6. గోల్పడ.
 7. కడమ. 8. భంజించి. 9. జెప్పెద. 10. కెంత.

యాపింప భవపుచేర్చులతేరు గానఁ బ్రా. వినుతుఁ డధర్మభుండు నీలుండు.
 నూరక వేర్కొంటి నభయమైవ్వముల నాకాధము లెడఁజై నున్నాను.
 తలఁకకు రిహుల నందఱు పిల్లలైనా నభివేదించునట్లుల జేయదును.
 ఓమను క్షణంజీవం జంపగవిగను నున్నాను ; భవపుచుట్ట నాతని గన్న.” ననిన
 ‘ఘోరాజి నాతనిఁ నూల్చుచుండఁబడినఁ గానిన బే?’ మని కారవుం డడిగె.
 అడిగిన నట్టి వృత్తాంతంబు చెప్పి దొడగె ఓమనుడు రాజుతో విస్తరించి:

అంబోపాఖ్యానము

“ధర్మశేఖ, యేని శ్లోకము పోషమునఁ బరంగఁ జిత్రాంగదుఁ డట్టంబుగట్టి
 యానత్తృధనుఁడును నెఱిగింపింపఁ . జేతి రాజు విచిత్రవీర్యునిని.
 చేసి యా నృపుపిండ్లి నేయ నూహించి . రానమయమునఁ గాశీకుఁ డన్ రాజు
 పంబినవేడ్క నందయు నందికయును . అంబాలియు నని నలరు కూతులకు
 జగతి స్వయంవరోత్సవము క్షేపించెను . మొగింపినయేగి య మున్నపురంగనల
 నానురంబుగఁ డట్ట నలిగి నాతోడఁ . జేసి కియ్యంబు క్షితిపులండును.
 ఏసంతఁ బురికేగి యెలమిం గన్నయల . నూసినవేడ్కతో నొక్కలగ్నమున
 ననుజున కొనఁగుచో నగ్రజ యంబ . ననుజేరి “యో భీష్మ, నన్ను సాల్వండు
 మున్నె గైకొనె ధర్మమాను నీవె తిలఁచు; . నన్ను తమతి.” 7వన్నఁ జయ్యన రిసేను
 వనిత వీడ్కొల్పిన, పోయి యక్కన . తనపూర్వవిరున కింతయుఁజెప్ప నతఁడు :
 “అంగన, నిన్ను కే నంగీరింప . గాంగేయు సామ్రైతి గారఁ బా.” మృనిన
 నది బెడరుచుఁ డల్కె: “కకట! 10వన్నీవు . ముదల 11గైకొనుట ఓమ్మండఁజుంగుమిని
 బట్టెఁ దమ్మునకిని ; పడవడి 12యతని . కిట్టచందము చెప్ప 13నేఁగుమం చనిపె.
 పగగొని మనములోపలఁ జలపట్టె . దగదు గైకొను.” మన్నఁ దగ వేది యతఁడు
 గైకొనుటండిన, గాంత నా నన్ను . గైకొనుతలఁచునఁ 14గడఁక వచ్చుచును
 దనత్రోవ గొందఱు దాపనస్త్రీలఁ . గనుఁగొని వారి కక్కథ యేర్పరించి,

1. భునుండు కింఁడి యొక్కనికి నేజామ్ము(1). 2. గావింప. 3. నేమునేగి. 4. లు నోడి . కే నంత.
 5. యెల్ల. 6. పరించె ధర్మము నీవు దలఁచు. 7. నన్ను. 8. నరఁడు. 9. కథయుఁ జెప్పఁగ విని
 యతఁడు. 10. నన్నుపుడు. 11. గైకొన్న. 12. యేను. 13. హితమని విడిచె. 14. గన్య
 వచ్చుటయు.

“లోలాక్షులార, మీలోనుండి తపము | శీలింతు నా కార్యసిద్ధికి” ననుచు
వా రెన్ని భంగుల వలదన్న విచక | ఘోరతపంబు గైకొని నేయుచుండ,
వరశిష్యుడగు హోత్రవాహుని జూడఁ | బరశురాముఁడు ధర్మపరుఁ డందు వచ్చి
యందఱుఁ బూజింప నప్పవ్వఁబోడి | చందము కరుణావిశాలుడై యడుగఁ
గన్నీరు శీతోడర భార్గవునకు నెఱిగి | కన్నియ తన పూర్వకథ చెప్పి మఱియు
“నగుఁబాటుగాదె యెన్నఁడుఁ బెండ్లితేమి ! | భృగురామ, చెప్పవే భీష్మునితోడ !
తమ్మునకైన నాతఁడు నన్ను నిచ్చు | నిమ్ములఁ దానైన నేలు నిట్లైన ;
నృపవైరి, గురువని నిన్నుఁగైకొనక | కుపితుడైనను భీష్ముఁగూల్పవే.” యనిన

పరశురాముఁ డంబను భీష్మునొద్దకుఁ దోడ్కొని వచ్చుట

‘వలయకు నినుఁగాతు నని భార్గవుండు | పొలఁతిఁ గురుక్షేత్రమునకుఁ దోడ్చెచ్చి
తప్పక మునులతోఁ దనరాక నాకుఁ | శిష్యుంప నేనును శీఘ్రయత్నమున
భూరి పూజాద్రవ్యములు గొనివచ్చి | యారామునకు మ్రొక్కి యతనిఁ బూజింప,
నావేడ్క గొనియాడి నాకు నయ్యింతి | భావంబుచెప్పి కృపాంబుధి యతఁడు :
“చేయుము దీని విచిత్రపీఠ్యునకు | జాయగా.” ననిన విచారింది యేను :
“తనుమధ్య సాల్వండు తన్ను వరించె | నని పోయె; బోయిన ననుజన కేను
దీని సహోదరీ ద్వితయంబుఁ బెండ్లి | మానక చేసితి మాట లెక్కడికి ?
వనిత సాల్వుని నెట్లు వర్జించె ?” ననిన | ననుఁజూచి “నీవైన నాతి వరింపు;
కన్నియోముదిసినఁ గడుదోష మనఘ ! | చెన్నార శినిటుసేయు, నేయకుండినను
బంధుయతంబుగాఁ బరిమార్తు నిన్ను ; | సంధికాంతకుఁ డడ్డమైనఁ బోవిడువ.
ఐరువదియొక్కమా తెల్లభూపతులఁ | బారిగొంటి నాలావు భూప్రసిద్ధంబు.”
అని రాముఁ డాడిన సతనికి నెఱిగి | విను దీనిఁజేపట్ట వేయిచెప్పినను ;
అరయఁ బాతకమూలమైన నీమాట | గురువాశ్రమమని నాకుఁ గొనియాడరాదు.
ఈ యొక్కటియుఁ దక్క నేమైనఁగాని | నీయాజ్ఞచేసెద నిజముగా.” ననుచుఁ
పాదపద్మంబులఁ బడి సాగి మ్రొక్కు | నాదరింపక రాముఁ డపుడు 10 నాకలిగి
యనిసేయఁ బిలిచిన సతనిచే జచ్చు | పసియైన మేలని పలు కియ్యకొంటి.

1. నకృతపర్ణునిఁ గూడి. 2. తోడ. 3. గూల్పుమి. 4. వలయక నినుఁగూర్తు. 5. శిష్యుంప. 6. మానక. 7. ది. 8. మదియనే. 9. నీవిటు. 10. నా నలిగి.

భీష్ముడు పరశురామునితో యుద్ధము సేయుట

అట్టియ్యకొనిపోయి యది సత్వవతికీ । నెట్టన నెఱిగించి నృప, మంత్రు లేడ్వ
వీరవేషముదాల్చి విప్రకోటులకు । భూరిదానములిచ్చి పురమైన దలంచి,
నన్నత శస్త్రాస్త్ర సన్నద్ధమైన । యున్నత రథమెక్కి యొంటినె వెడల,
నాకాశగంగ సన్నబలయై గాంచి । నాకు యుద్ధంబు మూలగ బుద్ధిచెప్పి
యప్పటి యుత్సాహ మడవంగలేక । తప్పక చని రాము నప్పించి పలికః
“ఓరామ, శిష్యువై నుడుగు మాగ్రహము; । తారుపెట్టినచెట్టు తారుగూల్పుదురే ?
నీకుఁ గీడొనరింప నెఱవాద్యయైన । కాకుత్స్థరాముండు గాఁడు భీష్ముండు;
మించిన విలువెద్య మెఱసి నిన్నొరయు । క్రౌంచదారణమూర్తిగాఁడు భీష్ముండు;
వలదు తోవం.” బస వారింప సతఁడు । పలుకకుండినఁ బోయె భాగీరథియును.
అట సేను భార్గవు నల్లంతఁ గదసి । తటుకున సూతురథము నిల్వఁ బంచి
యవనికి డిగ్గి సాష్టాంగంబు 1 లేను । నవిరళమతిఁ జేసి యతనిఁ గీర్తించి,
“ధృతి నీవు ధరనుండఁ దేరెక్క వెఱతు । నుతీవీర్య, నీకు వాహనమేది ?” యనిన
నకృతవ్రణుండను నతనిశిష్యుండు । ముకుళీశ్వరాఁది రాముని చిత్త మెఱిగి
పుథుల దివ్యాస్త్రసంభృతమైన యొక్క । రథము ఘటించి సారథి దానయైనఁ,
గడఁక నత్తేరు భార్గవుఁ డెక్కఁ జూచి । నడచి యేనును వచ్చి నారథంబెక్కి
యంతరిక్షంబున నమరులు బెదర । సంతరించితి ఘోర శంఖనాదంబు.
ఆరాముండును మార్గణా⁴రామమైన । నారి సారించుచు నను వచ్చి తాడి
వా⁵లికతూపుల వాన ముంచుటయుఁ । దూలక యవి సేను దుమురుగానేసి
యకలంక శరవృష్టి సతని సారథిని । నకృతవ్రణాశ్వంబు నవసరించుచితిని(?)
ఆ మహారణమున నస్త్రదీధితులు । భూమి సభో⁶మధ్యమునఁ బిక్కటిల్లి
కట్టిన కరువులలోఁ గ్రాగి నీరైన । దట్టంపు బంగారుఁ దలపించె నధిప !
సారథి నట్లేను శరముల గ్రువ్వఁ । గ్రూరుడై యతఁడొక్కఁడోల నాయురము
క్రౌంచాగ్రి దాఁకిన కరణి సేయుటయు, । సంచలించక యేను శరవృష్టిఁ బఱపి
రామునియురముఁ బౌర్వములు బాహువులు । మోమును నొప్పించి మూర్ఛపుచ్చితిని.

1. శెట్టి. 2. వీర. 3. కృతారాతి మునితలం పెఱిగి. 4. రాముడైన. 5. వాలిన. 6. హరించితిని. 7. భాగ.

అతఁడు మూర్ఛితుడైన సకృతప్రణండు । ధృతిదూలి దవ్వగాఁ దేరు పో¹విడిచె.
 అంబయుఁ దాను శైత్యముగ నాతనికి । సంబరంబున వీవ నది యేను జూచి
 నేమ్మి నా బల²మేను నిందించుకొనుచుఁ । దమ్మున కంబ సీదలఁచితి వెఱచి;
 యొగి నాత్మనధకు నుద్యుక్తుండనై తి ; । భృగురాముఁ ³డంతఁ దెప్పిఱినఁ బొంగితిని.
 ఆరీతి రాముఁ డొయ్యన మూర్ఛదేటి । సారథి రథ మట్లు⁴జఱపుట కలిగి
 రయమున నామీఁద రథముఁ దోలించి । నయనభీషణ మార్గణములేసి యార్చి
 నాత్మతరముచూచి నగుచు నిట్లనియె : । “నా⁵తిఁ గైకొనుమన్న నా⁶మాటవినవు;
 గొడవ నీతోడిది కుడువరమ్మనినఁ । బొడువవచ్చెదు గాని పోకడ లేదు.
 అంబనొల్లని నిన్ను నారంభకై న । డంబునఁ బతిగా నొడంగూర్తు.” ననిన
 సవ్యుచు నిట్లంటి : “నాఁ డీవు నృపులఁ । ద్రెవ్వనేసితివని దివిరెదు ; నేడు
 ఆ పరువులువాఱ నబ్బదు నీకు ; । నాపగేయుఁడుగాని యనద లేడిచట
 నల్లనఁ బోరాడు.” మని చెప్పి యతని । విల్లు భల్లంబున విఱిచి యార్చితిని.
 చయ్యన సతఁ డొక్క శక్తివైచుటయు । నయ్యెడఁ దుమురుగా నదియు నేసితిని.
 రాముఁడు మఱియుఁ జక్రము ద్రిప్పివైవ । నే మూఁడు విశిఖంబు లేసితిఁ గూల.
 క్రమ్మఱ సతఁ డొక్కగద పూన్చివైవ । నమ్మహా⁷త్రుము⁷నేచి యంతరిక్షమున
 ధగ ధగ ధగ యను దహనార్చు లుమిసి । జగతి ననేకవృక్షములు గాల్చుచును
 జనుదేర నది యర్థచంద్రబాణమునఁ । దునిమితి దేవదైత్యులు గొనియాడ.
 అంత రాముఁడు దివ్యమగు విల్లుదాల్చి । పంతమాడుచు దివ్యబాణజాలములు
 చెలగి నామేనగుచ్చిన నేమిచెప్పఁ । దిలమాత్రమైనను దెఱపి లేకుండె.
 అట్టిబాధకు నేను నలసి మూర్ఛిల్లి । నెట్టన మార్జా⁸ నిద్రనాఁ దెలిసి
 భార్గవాంగంబునఁ బలు మహార్వియందు । నిర్గమింపఁగ బాణానిచము మేసితిని.
 కయ్య మిట్లొనరింపఁ గౌరవ్య, మాకు । ముయ్యెడుదినములు మునుకొని ⁹చనియె.
 ప్రొద్దుగ్రుంకినఁ బోయి పొనఁగ నిద్రించి । ¹⁰యిద్దఱు మరుదెంతు మిమఁడు దోచినను.
 అమ్మఱునాఁడు కయ్యమున నే¹¹నలిగి । క్రమ్మఱ నతని మూర్ఛాచుగ్నుఁజేసి
 యుగయుగ్యచక్రంబు లోడుగా నేయ । భృగుఁడు నప్పుడు తేటి పెద్దకోపమున
 నాకుఁ జెప్పనికోల నాటినఁ బడితి ; । పోక యాతఁడు నేసి పొంగొనె సూతు.

1. విచ్చె. 2. మెల్ల. 3. డవుడు. 4. జఱపిన నలిగి. 5. తన్నిగొను. 6. బుద్ధి. 7. లేచి ; నేర్చి.
 8. నిచయంబు నింది. 9. నడచె. 10. యిద్దఱు చనుచెంతు. 11. నరిగి.

అవ్వేళ నాకడ కరుదెంచి వనువు । లవ్వికారము నూన్చి రల్లన విసరి.
 త్రిదశగంగయు వచ్చి తేరి¹పైనునిచి । పదిల²పై³యుడిపె నప్పటికినకటంబు.
 ఏనంత వారలనెల్ల వీడ్కొలిపి । మానై న సూతకర్మము చేసికొనుచు,
 బరశురామునిమీఁద బాణ నాగాచ । పరశు పట్టిన కుంత పరిఘలు పఱపి
 చేవేడి చూపినఁ జిఱువత్సవగుచు । నావీరుడును నన్ను నట్ల నొప్పించె.
 అంత నర్కుఁడు వచ్చిచూర్చి⁴ గ్రుంకుటయు । సంతసించుచు నాజి చాలించి యేను
 నులికిపట్టునకేగి యుడకటంబులాడి । తనర సంధ్యానికృత్యములెల్లఁ దీర్చి
 యురుదర్భశయ్యపైనుండి చిత్తమున । సురల సంయముల భూసురులఁ బ్రార్థించి

వనువులు సాక్షాత్కరించి భీష్మనకు నమ్మోహనాస్త్ర మొసంగుట

“ఓ యయ్యలార! మీతోలిమొక్కెదను । రాయుచు⁵ నున్న భార్గవు గెల్వనిండు.
 తగిలి ధర్మాధర్మ తారతమ్యములు । తగవు నేయుండు పెద్దతడవుగాకుండ.
 రణమెంత నేయగు రామ రావణులు! । రణ మెంతలేదు నుత్రామవృత్తులకు!
 అలసితి నే నాతఁ డటమున్నె యలసెఁ । బాలియింపుఁ డీతనిఁ బోరిలో.” ననుచు
 నొయ్యన నిద్రింప నొనర స్వప్నమున । నయ్యవ్వవనువులు నరుదెంచి నాకు
 నమ్మోహనాస్త్రంబు సత్కరించుటయు, । నమ్మఱునాఁ డేను హరుసించి లేచి
 సారథి నొక్కని నవరించుకొనుచుఁ । దేరెక్కి చని రామదేవునిఁ దాఁకి
 చెలఁగి వక్షోవీధి చినుగ నేయుటయు । నలుక మై సతఁడు బ్రహ్మాస్త్రంబు దొడిగి
 వడి నన్ను మంత్రపూర్వముగ నేయుటయు, । నుసువీధి నది భాస్కరోపమంబగుచుఁ
 బక్షుఘూర్కార సంభ్రమ దంభచుగుచు । యక్షరాక్షస వీక్షణాభీలచుగుచు
 నేతెంచు గతిచూచి యేనును నట్ల । యాతనిమీఁద బ్రహ్మాస్త్ర మేసితిని.
 అదియును⁶ సిదియు బ్రహ్మాండభాండంబు । వదలక నొండొంటి వడిఁదాడి¹⁰ పెనఁగె.

నారదాదులు భీష్మ పరశురాముల సమర ముడుపుట

అంత నే నమ్మోహనాస్త్రంబు దొడుగ ।¹¹నింతయు నారదుఁ డెఱిగి యేతెంచి
 “విడువకు విడువకు¹² విషమసాయకము । విడిచిన నీకు నా విశ్వేశునాన.

1. మంచుటయు; ముచ్చుట్టు. 2. యుండె. 3. సంకటమున. 4. గ్రుంకినను. 5. నన్ను. 6. దొక్కని
7. పక్షసంకాశ సంభృతభయద మగుచు । వీక్షణాక్షోభ మగుచు. 8. పెత్తెఱిగి. 9. నదియు
10. పెనఁగ. 11. సెంతయు. 12. విషసాయకంబు.

అతఁడ చెలువకై గురువధ నేయుట యెల్ల | నెలుకతో నలిగి నీయిలు గాల్చుకొనుట ;
 అంబఁ ఇది మాన్పవచ్చినా రిదె దివ్యుఁ” అనిన | ¹నుదితాస్త్రమేనును నుపసంహరించి
 నమ్మి బ్రహ్మాస్త్రకలహంబు బహుళంబునీయ | ప్రహ్లాదు యెఱచె నెప్పటి యుగదశకు.
 యొగి అప్పుడు జమదగ్ని యాకాశగంగ | తప్పక వసువులుఁ దమకించి వచ్చి
 ఆరీతి శరములు ద్రిప్పుడు చనదింక ననుచు | ²నిరువురి నచ్చోటికి కెడ తాఁకి తాఁకి
 రయవ మానుపనేరక కిమితియు నిట్లనిరి : | “³ నూనులార, జగంబు చూడనోడెడిని ;
 నాతత్త బోరాడితిరి దివ్య భూరిభాణముల ; | నారీతి నొచ్చితి రన్యోన్యహతుల.
 గొడవ హరియొక్కఁడిందులో నరయ న్వచ్చుండ | మరణుడొక్కఁడు గాన మడియరుమీరు.”
 అంబన అని యిట్లు ప్రార్థింప నమరులమాట | వినకున్నఁ గాదని వెఱచి భార్గవుఁడు
 నవ్వుచ తనతూపు ద్రిప్పె ; నాతనియట్లు యేను | వెనుకను ద్రిప్పితి విశిఖరాజమును.
 ఆ పరు అప్పుడు లోకంబు కలఖలంబు లలరె | నొప్పార నతని దివ్యులు నన్ను తింది,
 నల్లనఁ “భృగురామ, నీలోడ భీష్ముఁ డీభంగిఁ | బగగల్గి పోరఁ డేర్పడ విచారింపు.
 చయ్యః వడఁతి కియారాముళ్లు వన్నెఁ గాకేమి | యడరి నీకిట్లు రా నప్రయోజనము
 రాముఁ ఆతనిఁ గరుణింపు.” మని చెప్పి వచ్చి | భాతిగా ననుదెచ్చి భర్త శిష్యునకు
 క్రమ్మఁ మ్రొక్కించుటయు, నన్ను ముదమొప్ప నతఁడు | చక్కఁ గాఁగిటఁజేర్చి శాంతిగాఁ బలికి
 ధగ ధగ దీవించి యనిచి యా దివిజుల ననిచి | యేవెంట గతిలేని యింతి నీక్షించి,
 జనుడేర “వ నువేక్షింపక యింతి, నీకోటకుఁ | బూనితిఁ గార్యంబు పొందు గాదయ్యె ;
 అంతఁ నీ నేర్చున ట్లింక నీవుండు.” వానిన | మానిని పాణిపద్మములొప్ప మొగిచి,
 చెలఁగి “వంపు మేఁబోయి తపంబుచే నతనిఁ | జంపునుపాయంబు ⁴ నవదరించెదను.
 అట్టిబాఁ అని రామ యారాము ననిచి శోకమునఁ | జని నిరాహారియై ⁵ననర్హ్యశ్వరునకు
 భార్గవాఁ నుగ్రతపంబు నేయుటయును గంగ | నిగ్రహంబున వచ్చి నెలఁత కిట్లనియె :
 కయ్యః కంగ యంబను నదివై పాటుమని శపించుట

ప్రాద్దుర్భాగములు
 అమృతములు “కుటిలచిత్తపు గాన గొంతి, నీనోము | అటుచూడు నిన్ను నీరై పాఱజేయు.
 యుగయ ధవళూన్యయువతు లెందఱు లేరు ? నీవు | భువివేల ¹⁰పురదాళి వుట్టుకవైతి ?

నాకుఁ 1. ముదముతో నేనస్త్రమున. 2. నిరువు రచ్చోటికి కెడయాడి యాడి. 3. మముఁజూచి చూచి.
 1. నిచ్చె. 4. మానతే కయ్యంబు మహితాత్ములార. 5. అన్నియు నమరె. 6. యారామునిఁ బన్నుఁ గాకేమి.
 7. నేర్చి. 8. సంపదించెదను. 9. సర్పభూషణుకు. 10. పురదాళి ; పురదాళి(?)

దారపుత్రులులేక తండ్రికై రాజ్య | దూరుడై నా¹కొడ్డు దుఃఖాభీసీద
నతనికి హృదయశల్యంబైతి తగునె? | ధృతి గోరుచుట్టుపై రో²కటిపోటు(?)”
అని పుత్రమరణభయానక్తిఁ బలికి | యనిమిష నదివోవ నది చలంబునను
ఓగి సంతసుండి యత్యుగ్రతపంబు | దగిలి యనేకతీర్థములఁ జేయుచును
గంగ చెప్పినయట్లు ఘన మత్యభూమి | సంగన కరగి సీరై పాతె నగము.
అంబాఖ్యసినిప్పుడు సమ్మహాతటిని | యంబుధి³గామినియై ముక్తినిచ్చు.
ఆపగ యట్లయ్య నాపగ సంబ | యాపగాధరు⁴గొల్వ నతఁ డేగుదెంచి :

పరమేశుఁ డంబకుఁ బ్రత్యక్షమగుట

“నెలఁత, మెచ్చితిలెమ్ము సీతపంబునకుఁ | గళవళించెదుగాదె గాంగేయుఁ జంప |
ధవళాక్షి, యింక మీ⁵దటిజననమున | భువి ద్రుపదున కీపు పుత్రువై పుట్టి
బహుకాలమున కంతఁ జారుషంబబ్బు | సహితునిఁ దెగటార్చి దాపగేయునిని.
తపమింకఁ జాలు నాతపములో.” ననుచుఁ | ద్రిపురారి వోయినఁ దెలిసి యా క్షణమే
మదితాక్షి యచ్చోట మానులు వగవ | సాదపేర్చి తనమేను జూర్ణంబుచేసె.
అటమున్న పాంచాలుఁ డసపత్యుడగుచు | నిటలాత్ముఁగుజిది పత్నియుఁ దానుఁ దపము
చేయంగ నన్నిధిచేసి రుద్రుండు | ‘నీయభీష్టంబేమి నృపచంద్ర!’ యనిన
ద్రుపదుఁ డిట్లనుఁ “నాకుఁ దొల్లి భీష్ముండు | కపటవృత్తియొనర్చె ⁶కారీశ, వినుము ;
అతని వధింప వీర్యముగల తనయు | ⁷సతవైరి నొనఁగవే! నా.” కన్న నతఁడు :
“ఇట్టి బాహానత్వ నిచ్చెదఁ బుత్రుఁ ; | బుట్టునప్పుడు వాడు పొలఁతి గాంగలఁడు ;
మఱిగొన్నియేండ్లకు మగవాడె యగును | వెఱవక పొమ్మని విశ్వేశుఁ డేగె.

అంబ శిఖండియై ద్రుపదునింట జన్మించుట

అంచితగతి సంత సంబ యేతెంచి | పాంచాల భూపాలవతి గర్భమునను
పుత్రుయై పుట్టిన భూపాలుఁ డపుడు | పుత్రుఁ గాంచితినిని భువిలో⁸న బాంకి
ఘనశోక⁹మేరికిఁ గానరా¹⁰సీక | వనితయుఁ దాను సీశ్వరుమాట నమ్మి
¹¹వఱలిన పుత్రోత్సవంబు నేయించి | మఱియు శిఖండి నామము బిడ్డ కిచ్చి

1. తోడ. 2. నింపుగా. 3. గామినియై యచట వర్తించు. 4. నోమ. 5. కఱకంత. 6. సతచైర్య. 7. జొక్కి. 8. కుండ. 9. యరయఁ బుత్రోత్సవం బమర.

యైదేండ్ల కక్షరాభ్యాసంబు చేసి | యాదట మగవాడ యని పల్కఁ బనిచి
తనర ద్రోణునియింట ధనువు నేర్చుటకు | నునిచియున్నంత నయ్యుత్పలాక్షికిని
నొడలు మించులుదేఱనొప్పెఁ జూపఱకు ; | పొడచూపెఁ జన్నులు పోకలం¹తేసి.
అతివయుఁ బురుషుండు నపుడు చిత్తమునఁ | శితికంట దూఱుచుఁ జిగురుబోడికిని
అడర దశార్ణదేశాధీశుకూఱు | నడిగించి వెన వివాహంబు చేసినను
ఆ పత్ని యంత నొయ్యనఁ దనమగని | రూపంబు విగతపౌరుషముగాఁబెలిసి
యేకాంతమున దాది కెఱుంగఁ జెప్పటయు, | నాకాంత² తమయూరి కప్పడే పోయి
యల్లుని చారిత్ర మద్దశార్ణునకు | నల్లన నెఱిగింప నతఁడు కోపించి
కపటభావము నీవు గాంచి రమ్మనుచు | ద్రుపదుపాలికి నొక్కదూతఁ బంచుటయు
నతఁడేగి పాంచాలు సంతఃపురమున | నతివలయెదుట³ నిట్లనియె నిందించిః
“ నమ్మితో మనిఁబూసి నేరేడుకాయ | నమ్మితి విల్లు మేలయ్యెఁ బాంచాల !
మోనపుచ్చితి రుల్లములు⁴ కుట్టిచూడ | దోసకాయలుగావు ద్రుపద, నమ్మితిమి.
వేవేగ మీబిడ్డవిధము సర్వమును | భూవల్లభుఁడు చూడఁ బుత్రైంచె నన్ను
రప్పింపు.” మనుటయు రాజు కోపించి | ‘తప్పనాడితి’ వని తమకించి వానిఁ
‘జెనకఁజూచిన దూత చెయ్యిక పాటి | తననాథుతోడ సంతయుఁ జెప్ప నతఁడు
సంచితకోపుడై సైన్యంబుఁ దానుఁ | బాంచాలభూపాలుపై దండువెడలి
పురముపై విడిసినఁ బొరలి యారాత్రి | వరిచాదభయమునఁ బాంచాలుఁ జేడ్చి.

శిఖండి యక్షుం ననుహగ్రమునఁ బురుషరూపము నొందుట

తనకుఁగా నిశ్లేష్వర దద్దయు లజ్జ | వనమున కొంటిమై వచ్చి శిఖండి
యందు స్థానాకర్ణఁ డను యక్షుఁ గాంచి | యందంద కొని కూడి యాతనిఁ గదిసి,
“ యన్న, నేఁ బుట్టితి నాఱడిపుట్టు ; | నన్నుఁ బ్రాణములతో నమలిపోవయ్య !
నారియై¹⁰యుదయించినను పౌరుషంబు | చేరు సంతానంబు శివుఁ డిచ్చి¹¹పోవ
నను ద్రుపదుఁడు గాంచి నరులతోనెల్లఁ | దనయుఁ గాంచితివని తద్దయు బొంకె.
అంత నే నెదిగినయా¹²వల విభవ | వంతుని కూఱు వివాహంబుచేసె.

1. శొడల. 2. పాటి. 3. దలఁచి. 4. వడినూరి. 5. వాడనయె. 6. పట్టి; గుట్టు. 7. నొసర
నుదాసిన మొప్పఁ బల్కుటయు. 8. పర. 9. వోవ. 10. యుదయింపనంత. 11. పోయె. 12. తల.

1వనంత మగఁటిమి కెదురులుచూడ | నానిర్ణయంబు వియ్యమువా రెఱింగి
కోపించి 2 కయ్యంబుగోచి యేతేర | 3 నేపేది మాతండ్రి యెడ్చుచో నేను
వదలెద మేనని వచ్చితి.” ననిన | నదయుండై యక్షుఁ డాజంత నీక్షించి,
“యోపాప, నాకు నీ యానతీత్వ మిచ్చి | నాపౌటము పది4నాభులదాఁక
బూని యిప్పటి కార్యములు చక్కఁబెట్టి | మానక 5 యిమ్ముమ్మ మఱి నాకు.” ననుచు
బొరువంబిచ్చినఁ జాంచాలుబిడ్డ | నారీత్య ము యక్షనాథున కిచ్చి
తగిన వేడుక 6 వచ్చి తండ్రిఁ గాంచుటయు, | జగదీశుఁ డానందజలధి 7 నోలాడి
ఆ మఱునాఁడు వియ్యము కయ్యమునకు | వెమ్ముచుఁ జనుదేర వేగిరపడక
గుణమాడుకొని యొక్క 8 గుత్తపువేళఁ | దృణమతి వారి సందేహంబు వాపి
కట్టనిచ్చినఁ బోయె గడువేడ్క నతఁడు. | ముట్ట నంతయు విను మును 9విన వీవు.
అత్తఱి నొకయక్షుఁ డలకాపురిమునఁ | దత్తరించుచు వచ్చి 10ధనదునిఁ గాంచి

కుబేరుఁడు స్థాణాకర్ణు నంగనవై యుండుమనిశపించుట

“అయ్య, స్థాణాకర్ణుఁ డంగనయయ్యె ; | నెయ్యెడఁ బోయెనో యితని పౌరుషము !
పౌరుషవాదంబు పాంచాలువీట | నీహపు వినఁబడె నితఁడె గాఁబోలు.
11వసవోయి సరివారిఁ బాడుచున్నాఁడు | పొనఁగునే యిటువంటి పూనిక ?” లనినఁ
బాలస్త్రుఁడును వానిఁ బట్టి తెప్పించి | యాలాగుడెనఁ జూచి యాత్మలో నలిగి,
“కొలువనొల్లకగ నా కోపలివైతి ! | కలకాల మబలపు గమ్ము నీ.” వనుచు
శాపింప నతఁడును సభయుండై మ్రొక్కి | కోపంబు విడుమని కొనియాడుటయును
అతఁడు ‘శిఖండి యున్నంతకాలంబు | నతివ12వై వర్తించి యాపరోక్షమున
సీమగతనము పూనకపు పొ.” మ్మనిన | నామహాత్ముఁడు పోయె 13నాడెల్ల వగవ.
అది యెఱుంగమిఁజేసి యతనినన్నిధికి | బదునొకండవనాఁడు పాంచాల14నూతి
వచ్చి “నీ పురుషభావము నీకు మగుడ | నిచ్చెద ” ననిన వాఁ డింతయుఁ జెప్పి
“ద్రుపదజ, నీయొద్ద గోపంబులేదు ; | త్రిపురారి వరమేల తిరుగుఁ బా.” మ్మనుచు
ననిచిన నేతెంచి యది తండ్రితోడఁ | దన భాగ్యవిభవ మంతయుఁ జెప్ప నతఁడు

1. యేనందు. 2. కార్యంబు. 3. నేపరి. 4. నాళ్లును నీవు. 5. యిమ్మున్న ; యిమ్మయ్య. 6. తోడ.
7. చిలాడి. 8. గుత్తపు. 9. విన్నవింప. 10. తనయుని. 11. పసచెడి. 12. యై. 13. నాడు
- వగవగు. 14. మఱుఁడు.

పట్టణాలంకార భవ మహాతోత్సవము | లిట్టలంబుగఁ జేసి యెలమిలో మఱియుఁ గడుకొని విలువిద్య కడమ నేర్పుటకుఁ | గొడుకుఁ గూతునుగాని కొడుకునేమించె. కావున నేను శిఖండి మర్దనము | గావింపనోప సంగనయైన కతన. అంగనాపూర్వల సంగనాహ్వయుల | సంగరంబున నాకుఁ జంపనివ్రతము. వాని నొక్కనిఁదక్క వడి నెల్లనృపుల | నేను జంపుదు.” నన్న నిచ్చలో మెచ్చి భూమిశుఁ డిట్లుచుః “బుణ్యాత్మ, యింక | నీమర్మ మెవ్వరి కెఱిగింపవలదు. ఏమి నేయఁగవచ్చు నిలమిఁదఁ గమల | ధాముఁ డేమిటనైన దక్కవనేయు. ఆపని యట్లుండె ననఘ, ¹యెన్నాళ్ల | కోపురు రిపుకోటి నుక్కణఁగింప ?”

భీష్మాదు లిన్నిన్ని నాళ్లలో రిపులఁ జంపుదు మనుట

అనిన నాతఁడు నవ్విః “యాత్మప్రళంస | చనదు నేయఁగ నెట్టిసాహసికైన; వడిగితి గాన నే నదియుఁ జెప్పెదను | వడి నొక్కనెలఁ జంపవచ్చు ⁴నీరిపుల. ⁵నిత్యవేపుర వర్ణనీయ సాహసుల | మృత్యువునకుఁ బాటమీట నోపుదును.” అన విని రాజు ద్రోణాచార్యుఁజూచిః | “యనఘ, నీవెన్నాళ్ల నరులఁ ద్రుం?” తనిన నతఁ ఁ డొక్కనెలపట్టు నరి ధరాపతుల | హతులఁజేయఁగ నాకు నధినాథ! |” యనిన ఆనూటిఁ గృపునద్గ నతఁః “డేను రిపుల | మానద్వయంబులో మడియింతు” ననియె. వరుస రాజంత నశ్వత్థామ నడుగఁ : | “బరులఁ ద్రుంపుదు నేను బది దినసముల.” నని ద్రోణసుతుఁ డాడ నారీతిఁ గర్ణ | జననాథుఁ డడుగ విచారింప కతఁడు : ‘దినపంచకమున వధింతుఁ బాండవుల.’ | ననిన భీష్మాదు ⁶నవ్వి యదరంటఁ జూచి ‘నొడుతనంబిట్టు కర్ణుని నోరెఱుంగు(?) | నొడువుల కొలఁది నానొడువు లెప్పుడును. ఇల వీనిపల్కుల కేనోర్వఁ గాని | తలఁకికక యర్జునాశ్రములైన నోర్తు. ఆ పార్థుఁగని గుండె ⁹లాపురింపఁగను | ¹⁰ఈపన్న పడుపాటు నీవె చూచెదవు.” అనునంత ధర్మరా జా మాటలెల్లఁ | దన చారగణముచే దగవొప్ప నెఱిగి యనుజులఁ బిలిపించి యందఱఁ బలికెః | “అనుజన్ములార, ¹¹నే డల సుయోధనుఁడు పరుల ¹²మీరెన్నాళ్ల భంజింతురనుచు | దొరల¹³నందఱ నేగ్గుతో విచారింప

1. వారి. 2. యెన్నాళ్లు | ఓపుదు. 3. సాధున. 4. నే. 5. నిత్యవేపుర వర్ణనీయ సాహసుల. 6. కర్ణ నదరంటఁ జూచి. 7. నొడుతనంబిట్టు ... కడుపుల (?). 8. పంగన. 9. లావళింప. 10. ఈ పన్నుఁ డొడుగంగ నేనె చూచెదను. 11. నేడట. 12. నెన్నాళ్లకు. 13. తోడుత.

నెలచెప్పె భీష్ముండు నిఖిలారివధకు ; కలశజాతుండు నంతకాలంబు చెప్పె ;
 అలయక మానద్వయముచెప్పె గృవుండు ; పలికె సత్వత్థామ పది దివసములు ;
 దినపంచకంబు రాధేయుండు చెప్పె ; తునుమ మీ కెన్నాళ్లు తూగుఁ గారవుల ? ”
 ననిన భీమునికంటె నందఱకంటె । మునుపె కవ్వడివల్లె ముదముతో నృపుని :
 “ నిమిషమాత్రముపట్టు సిఖిలకారవుల । నమయింప నాకు²ను సంగ్రామభూమి.
 నన్నెఱుంగక పల్కినారు భీష్మాదు ; ³లెన్న నీభటులెల్ల నింతటివారు.
 ఇన్ని కార్యములకు నిదె శౌరి గలఁడు । నన్నత జయలక్ష్మి సమకూడు నీకు ;
 కురుభూమి నీవె కై కొని యేలు.”దనినఁ । (బరమహర్ష ముఁబొందె⁴బాండవాగ్రజుఁడు.)
 అని ముని జనమేజయక్షితిపతికి । మును వినిపించిన ముఖ్యమార్గమున
 నక్కథకుండు శౌనకాది సన్మునుల । కక్కథ నెఱిగింప వర్షించి వారు
 నతనిఁ బూజితుఁజేసి యటమీఁది కథయు । హితమతి మాకు నీ వెఱిగింపుమనిన,
 (శతకోటి పద్యవిస్తర పుణ్యచరిత ! । అతికాయ వాక్య విజ్ఞాతచారిత్ర !
 రచిత చక్రద్వంద్వ రాత్రివియోగ ! । శుచితర యోగాంగ శుద్ధాంతరంగ !
 దర్శాగ్నిహత మహాదర మహాపార్శ్వ ! । సర్పకంకణచాప ! నన్ను తాటాప !
 రావణసంహార ! రఘుకులాధార ! । పావనగుణధామ ! పట్టాభిరామ !
 భోసలాస్వయ సుధాంభోధిచంద్రునకు । భాసుర శౌర్యానుభావసాంద్రునకు
 భవ నముత్కట జటాభరణాయమాన । ధవళకీర్తి మనోజ్ఞ తరగాంగభంగ
 గాహనైక పవిత్ర గంధర్వ గాన । మోహితామర వధూముఖ కాంక్షణీయ
 మనుజుభావునకు, రామామనోజునకు । సనఘసన్నతికి శాహావనీపతికి
 నింబాజి వ్రాఁయించె నిజలార్థవితతి । కంభోధి యగుచుండునట్టి భారతము
 నిటలాక్ష పదపద్మ నిహితవ్రసన్న । పటుచిత్తుడైన కుప్పయమంత్రిచేత.
 ఈ పుణ్యకథ నెవ్వ రెలమి వ్రాసినను । రూపించి చదివిన గుచిరపుణ్యలకు
 గంగలోపల వేయి కపిలధేనువుల । నంగజ జనకున కర్పించుఫలము
 నరుదారఁ బుత్రప్రాతాభివృద్ధియును । జిరతరకీర్తులు శ్రీలు రాజ్యములు
 నిపాలాక పరలోక హితమైన సుఖము । మహితాయురారోగ్య మాంగల్యచయము
 రమణమై నిచ్చు శ్రీరాఘవేశ్వరుండు । క్రమము దప్పక యెల్లకాలంబునందు.

1. జాత్యుండు. 2. శస్త్రాస్త్రభావమున. 3. లెన్నిక ; నెన్నెని భటారేల. 4. పాశ్చి వేశ్వరుండు.

ఈ మహాకృతి మహి యెంతకాలంబు | హేమాద్రిశిఖరంబు లెంతకాలంబు
 ఎలమిఁ జంద్రార్కులు నెంతకాలంబు | పొలుపొంద వెలయును భవనంబు లెఱుఁగ
 ననుమస్థితి నొప్పు నంతకాలంబు | మునుకొని కథల నిమ్ముల నొప్పుఁగాను.*)
 ఇది సదాశివభక్త హితగుణానక్త | సదయస్వరూప కాశ్యపగోత్రదీప
 శ్రుతిపాత్ర వల్లభనూరి సత్పుత్ర | మతిమద్విధేయ తిమ్మయ నామధేయ
 యోజిత భారతోద్యోగపర్వమున | నోజతో నాశ్వాన మొప్పి మూడవది.

* పై కుండలీకృతభాగమునకు మాటుగా మద్రాసు ప్రతిలో ఈ దిగువ ద్వీపద లున్నవి.

“అని యిట్లు జనమేజయ క్షీతపతికి | ముని చెప్పుటయు విని మోదించె సతఁడు.

ఈ పుణ్యకథ యెవ్వరిల వ్రాసి చదివి | రేపార విననేర్చి రిట్టిపుణ్యులకు

ఘనత వేపురు కన్యకలఁ గాకిలోన | వేదవేత్తలకు రవిగ్రహణమున

వాడట దారవోయఁగ నైనఫలము | శంకర పురుహూత చతురాస్యు లెఱుఁగ

వేదవేత్తలకు వేద్యులతో నిచ్చు | ఇది సదాశివభక్త (అదిగా మూలము)

తప్పొప్పుల పట్టిక

అ రణ్య వ ర్వ ము

తప్పు

ఒప్పు

ఒల్లవుగాని ఎన్నడు.	-	ఒల్లవుగానియెన్నడు. అర. 1 - 15
మగుడింతు—	-	మగిడింతు-అర. ప. 1. ఆ. 23.పుట.24.పం.
గజభార...కుచభార	-	గచభార...కుచభార. అర.ప. 2.ఆ. 36. పు. 6. పం.
కతీనంపు	-	కతినంపు ,, ,, 7. పం.
పొడగానగంటి	-	పొడగనగంటి. అర. ప. 3. ఆ. 11. పం.
తొలగయున్న	-	తొలగకయున్న. అర. ప. 3. ఆ. 19. ప. పం.
తగగుస్తరించి	-	తగగుస్తరించి. అర. ప. 3. ఆ. 54.పు. 8. పం.
పలుకులేటికి పాతవగ	-	పలుకులేటికిబాతవగ. అర. ప. 5. ఆ. 78.పు. 7.పం.
దీర్చుట	-	దీర్చుట — అర. ప. 5. ఆ. 81. పు. 16. పం.
జర్జరితమై	-	జర్జరితమై — అర. ప. 5. ఆ. 93. పు. 22. పం.
అనవుడుకడువేగ	-	అనవుడుగడువేగ. అర. ప. 5. ఆ. 97. పు. 5. పం.
నొరగె	-	నొరగె ,, ,, ,, 22. పం.
కింకదక్కె	-	కింకదక్కె — అర. ప. 5. ఆ. 98. పు. 15. పం.
వేళైభూలార	-	వేళైభూలార. అర. ప. 5. ఆ. 101. పు. 8. పం.

అ రణ్య వ ర్వా ను బంధము

తోచె	-	తోచె — అనుబం. 1. పు. 19. పం.
పరువడిపాంచాల	-	పరువడిబాంచాల- ,, 2. పు. 4. పం.
సఖిజనములు	-	సఖిజనములు - ,, 7. పు. 14. పం.
అనవుడుప్రీతితో	-	అనవుడుప్రీతితో - ,, 22. పు. 11. పం.

తప్పు	ఒప్పు		
శమననందునఁడు	— శమననందనుఁడు.	అనుబం	పు. 26. 27. పం.
విశేషపుకాంతి	— విశేషపుఁగాంతి-	,,	26. పు. 29. పం.
అనవుమపితఁగులు	— అనవుమఁబితరులు	,,	29. పు. 20. పం.
గలవు; యివి	— గలవు; ఇవి	,,	40. పు. 11. పం.
సత్పుత్రు	— సత్పుత్రు	,,	44. పు. 15. పం.
సోమవీధులగా	— సోమవీధులఁగా	,,	49. పు. 2. పం.
స్రక్కఁగ	— స్రక్కఁగ	,,	59. పు. 13. పం.
పాతకుఁడఁగాను	— పాతకుఁడఁగాను	,,	,, 14. పం.
బౌయవరము	— బౌయఁబరము	,,	,, 18. పం.
నత్తాధ్యమైన	— నత్తాధ్యమైన	,,	63. పు. 10. పం.
యిద్రుండు	— యిఁద్రుండు	,,	84. పు. 24. పం.
నటుబట్టి	— నటుబట్టి	,,	101. పు. 25. పం.

వి రా ట వ ర్వ ము

యిరుగేలు	— యిరుగేలు విరా. ప.		17. పు. 22. పం.
నన్బంపు	— నన్బంపు	,,	ప్ర. ఆ. 19. పు. 20. పం.
యాడుకట్టుల	— యాడుఁగట్టు	,,	,, 21. పు. 20. పం.
సుధేష్ఠ	— సుధేష్ఠ	,,	ప్ర. ఆ. 27. పు. 15. పం.
అనవుడుచెలులు	— అనవుడుఁజెలులు,,	,,	28. పు. 15. పం.
గాలికికొండ	— గాలికిఁగొండ	,,	2. ఆ. 34. పు. 3. పం.
నెత్తురొలుకతక్కక	— నెత్తురొలుకఁదక్కక,,	,,	,, 18. పం.
నీకు - అంగన	— నీకు - వంగన	,,	,, 37. పు. 17. పం.
గండుతుమ్మెద	— గండుఁదుమ్మెద	,,	,, 39. పు. 3. పం.
ఏలతీఁగ	— ఎలఁదీఁగ	,,	,, 40. పు. 17. పం.

తప్ప	ఒప్పు	
సత్త్వండు	— సత్త్వండు	విరా. ప. 2. ఆ. 47. పు. 10. పం. ..
గరుపారు	— గరుపాటు	„ „ „
వెఱంగుపాటు	— వెఱంగుబాటు	„ „ 50. పు. 9. పం.
ఇరుచెవి	— ఇరుఁజెవి	„ „ 60. పు. 19. పం.
నిచ్చుతుమ్మెద	— నిచ్చుడుమ్మెద	„ „ 62. పు. 16. పం.
చిగురాకుపాన్పు	— చిగురాకుఁబాన్పు	„ „ 64. పు. 20. పం.
తరుము	— తఱుము	„ 3.ఆ. 87. పు. 10. పం.
డగ్గరి	— డగ్గఱి	„ 4.ఆ. 101. పు. 3. పం.
నీచేత - ఏమాట	— నీచేతనేమాట-	„ „ 105. పు. 8. పం.
తొటిసీమ	— తొంటిసీమ	„ „ 120. పు. 13. పం.
జర్జరితము	— జర్జరితము	„ 5 ఆ. 130. పు. 7. పం.
చేయుటకు - ఇదె	— చేయుటకునిదె	„ „ 133. పు. 16. పం.
చూచె బలముల	— చూచె బలముల	„ „ 136. పు. 10. పం.
ఎడఁజొచ్చి	— ఎడసొచ్చి	„ „ 143. పు. 16. పం.
సమ్మోహనాశ్రు	— సమ్మోహనాశ్రు	„ 5 ఆ. 145. పు. 22. పం.
ఉత్తరాయనము	— ఉత్తరాయణము	„ „ 147. పు. 22. పం.
కొరపుఁగెల్చి	— కొరపులగెల్చి	„ „ 159. పు. 25. పం.

ఉ ద్యోగ ప ర్వ ము

వెనుకకొరపు	— వెనుకఁకొరపు ఉద్యోగ. ప. 1. ఆ. 6. పు. 3. పం.
అందుకుతోపించి	— అందుకుఁదోపించి „ „ 15. పం.
సమసత్త్వము	— సమసత్త్వము „ „ 14. పు. 6. పం.
మనిస ఆరాజు	— మనిసనారాజు „ „ „ 10. పం.
సరస దారది	— సరసదారది „ „ 25 పు. 11. పం.
పాండవసత్త్వ	— పాండవసత్త్వ „ „ 26. పు. 11. పం.

తప్ప

ఒప్పు

తీర	—	తీతె	ఉద్యో. ప. 1. ఆ. 26. పు. 19. పం.
జనయిత్రిచేదప్పి	—	జనయిత్రిచేదప్పి	,, ,, ,, 23. పం.
గూడియ	—	గుండియ	,, ,, 28. పు. 7. పం.
ఊరకుండి	—	ఊఱకుండి	,, ,, 32. పు. 12. పం.
మారుగా	—	మాఱుగా	,, ,, 39. పు. 6. పం.
వాసనాజనములు	—	వాసనానజములు	,, 2. ఆ. 51. పు. 7. పం.
నానంబులు	—	నాననంబులు	,, ,, 56. పు. 3. పం.
నెటనుండి	—	నెటనుండి	,, ,, 66. పు. 23. పం.
నేయుము	—	నేయుడు	,, 3. ఆ 78. పు. 23. పం.
అంబికయును. అంబాలికయు	—	అంబికయు సంబాలికయు	,, 87. పు. 12. పం.

